De Huisvriend. Jaargang 1897-1898

bron
De Huisvriend. Jaargang 1897-1898. H.A.M. Roelants, Schiedam 1897-1898

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_hui002189701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

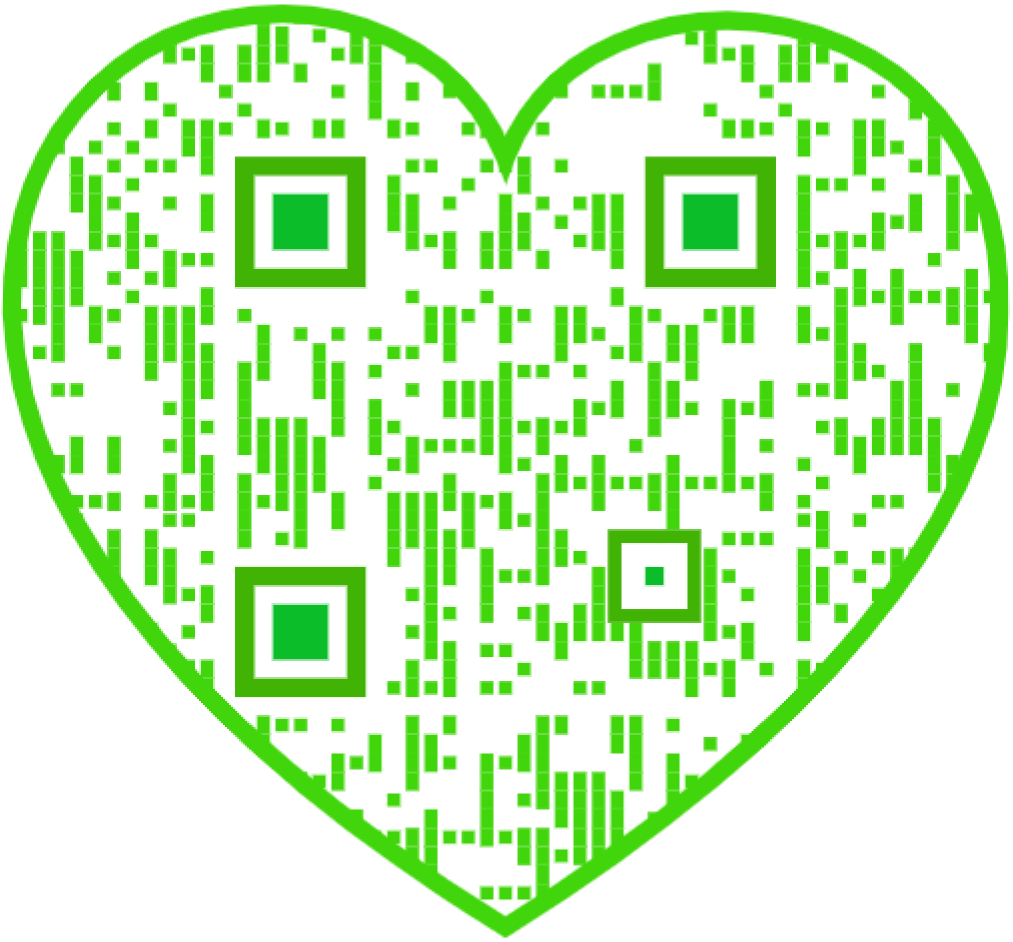

INHOUD.

De met een * geteekende stukken zijn geïllustreerd.

ROMANS, NOVELLEN, SCHETSEN.

	Bladz.
Ida Boy-Ed. Een reine ziel.	6, 40, 70, 105, 134, 169, 199, 231, 261
*J.W. Netter. La Paloma	23
Een roman op den Etna	27
G. Heuvelman. Het geheimzinnige huis	59, 92
Agneta. Zomeravond	90
*De beeldhouwer van Florence	125
De bicycle-mensch	152
Veertig minuten in een exprestrein	155
Janus	187
Alles grauw	192
Van een lenteavond	246
F.J. Dun. ‘Dat had ik van jou niet gedacht’	254
G. Heuvelman. De diamant	259
Een Poolsch huwelijk	271
*Een lastige liefde	278
Een oplichter	288
Therèse Hoven. Zilveren randen	295, 324, 354
J. Mac Carthy. Slechts een portret	310
In den sneltrein	316
F.J. Dun. Van huwelijk en van krentenbrood	319
Henri Dekking. Een dagje op de vlasmarkt. Rotterdamsche schets	350

LAND- EN VOLKENKUNDE, REIS- EN PLAATSBESCHRIJVING.

	Bladz.
*Een bezoek aan Sumatra's Westkust	1
*Nizza la Bella	33
*De oude vuurtempel te Surakhani	56

*De Serra de Cintra	66
F.J. Morks. Kijkjes op de weekmarkt	88
*Ambon	97
*H. Conradi. De Borgiavertrekken op het Vaticaan	129
*Een rivier tusschen Cornwallis en Devonshire	149
*R. Dekker. Een tochtje met de tram door Kennemerland	165
*Naar de Noordkaap	193
*Batavia. - Buitenzorg	225
*Het Lago Maggiore	249
*Constanz aan de Bodensee	257
*Bénarès	273
*Buenos Ayres	289
*Egypte in onze dagen	321
*Aschaffenburg	341

LETTER-, GESCHIED-, NATUURKUNDIGE EN ANDERE WETENSWAARDIGHEDEN.

	Bladz.
*Adolf Artz	18
A.J. Servaas van Rooijen. Toen en Nu	19, 37, 84, 122, 146, 219, 283, 293, 343
*Pieter Tiarck	83
*Ida Boy-Ed	104
*Steendrukkunst	183
*Olie en oliekoningen	184
M. Buijsman. St. Nicolaas	215, 242
Ondergang der wereld	223
Zonderlinge smaken	243
*De familie Kemble	310
*Nederlandsche vorstinnen	313
*Wonderen van lucifersdoosjes	353
De Flora van den Bijbel	374

BIJSCHRIFTEN.

	Bladz.
*Morgenoefening	17
*Zaterdagavond	56
*Een dwarskijker	59
*Een bijdehandje	84
*De muis	84
*Ongenoode gasten	88
*Nieuwsgierig	92
*De schipbreukeling	122
*Een vroolijk klaverblad	133
*Na zware dagen	145
*Doodenwake	151
*Hazenmoed	168
*In het korenveld	183
*Aan het strand	187
*Kattenmoedertje	215

*Stille rouw	215
*Hij komt!	218
*De boodschap	241
*Vernielingszucht	243
*Babbelkousen	246
*De wereld in	270
*In de schemering	283
*De galeislaaf	288
*Het weeshuis van Gouda	310
*Winter in het woud	374
*Een wildzang	376
*Aan haar zoon	376

GEDICHTEN.

	Bladz.
G. Heuvelman. Avond	39
Taceo Storno. Prelude	159

Kunstplaten.

	Bladz.
Walter Firle. Morgenoefening	12-13
A. Artz. Verleden en toekomst	17
A. Artz. Het lievelingslam	20
A. Artz. Weeshuis te Katwijk	21
C. Cej. Grootvaders horloge	28
L. Stasiak. In het korenveld	29
B.W. Leader. Avond	45
G. von Hösslin. Hollandsch meisje	53
O. Piltz. Zaterdagavond	49
L. Mayet. Een dwarskijker	61
H. Kaulbach. Een bijdehandje	77
Geza Peske. De muis	81
Frans Hals. Pieter Tiarck	85
M. Stock. Ongenoode gasten	89
Th. Grust. Nieuwsgierig	93
H.J. Bource. De schipbreukeling	116-117
B. Graul. Een vroolijk klaverblad	137
C. Schultze. Na zware dagen	141
Otto Goldman. Doodenwake	151
G. Schrödter. Rozentijd	157
J. Mock. Hazenmoed	173
L. Hendenhauss. In het korenveld	177
H. Brandseph. Aan het strand	189
R. Hirth du Trênes. Kattenmoedertje	205
Geza Peske. Stille rouw	209
John Constable. West End, Hampstead	213
F. Schurich. Hij komt!	217
O. Kirberg. Gelukkige thuiskomst	221
E.J. Poynser. De boodschap	237
H. Kaulbach. Vernielingszucht	241
E. Weiss. Babbelkousen	245

W. Räuber. De wereld in	269
P. Barthel. In de schemering	284
Giacomelli. De galeislaaf	285
Karel Klinkenberg. Het weeshuis van Gouda	305
Leopold Widliczka. In gedachten	333
L. Hendrichs. Nachtelijke aanval van torpedobooten	348-349
Andersen Lundby. Winter in het woud	364-365
R. Eichstädt. Een wildzang	369
Gerh. Janssen. Aan haar zoon	373

[De Huisvriend 1897]

Een bezoek aan Sumatra's westkust.
Met illustratiën.

Als men Padang, de belangrijkste stad van Sumatra's westkust, nadert van den zeekant, dan vallen reeds op een aanzienlijken afstand de imposante bergketens in het oog, die zich langs de kust verheffen, en nog veel meer de boven hen reikende toppen van een groot aantal vulkanen.

Zoo in het Noorden de 3031 M. hooge Ophir, van welks hellingen reeds koning Salomo het kostbare sandelhout voor zijn tempel moet hebben gehaald, dan de berg Sago, verder de Merapi, de werkzaamste der vulkanen, 2923 M., de Talang, en eindelijk de Singalang, met 3090 M. de hoogste berg van Sumatra, maar sedert eenige eeuwen uitgedoofd.

De kust zelf biedt een rijk tropisch tooneel; zoover het oog reikt, bedekt schijnbaar ondoordringbaar oerwoud met reusachtigen plantengroei den bodem, hier en daar blinken daartusschen eenige watervallen als zilveren draden, overal treffen ons vruchtbaarheid en levenskracht. De Natuur is hier inderdaad verkwistend te werk gegaan. Zulke indrukken zijn het die de reiziger ontvangt, wanneer hij het grootsche tafereel voor het eerst aanschouwt, waarvan de betoovering nog verhoogd wordt door de omstandigheid dat in het oerwoud olifanten, rhinocerossen, tapirs, tijgers, apen enz., hun woonplaats hebben.

Padang ligt onder den eersten graad, ten zuiden van de Evenachtslijn; de reede wordt slechts zeer gebrekkig beschermd

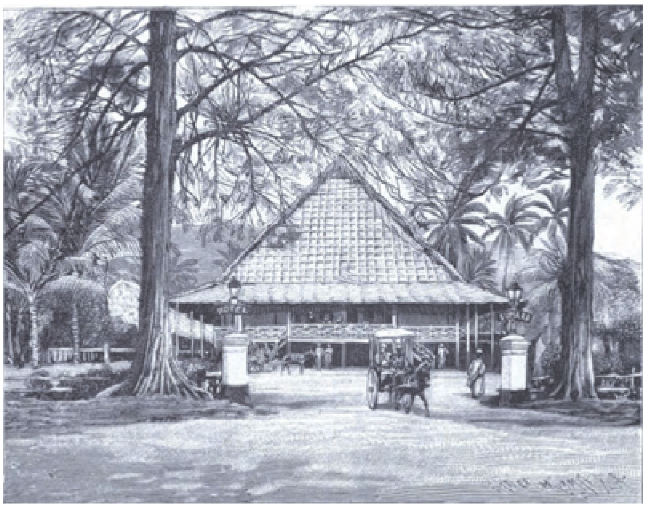

HOTEL SUMATRA.

door het eiland Poeloe Pisang en heette vroeger Brandewijnsbaai, thans Koningin-Emmahaven.

Met een klein stoombootje worden de passagiers der groote stoomschepen, van Batavia of Europa komend, naar de stad vervoerd. De vaart duurt een kwartier. Padang is aan den voet van den 113 M. hoogen, onmiddellijk uit de zee opstijgenden Apenberg gelegen, aldus genoemd naar de kudden apen, die daarop huizen, en zich in het tot aan de zee uitstrekkende geboomte verschuilen. Aan den Noordelijken voet

van dit voorgebergte valt de Padangrivier in de zee; wegens haar geringe diepte is zij slechts voor kleine kustschepen bevaarbaar. Hier op den rechteroever strekt Padang zich langs de zee uit.

De reizigers nemen meestal hun intrek in het Hotel Sumatra, dicht bij de landingsplaats, vanwaar men een verrukkelijk uitzicht heeft over het water. Het is een zeer ruim, comfortable hotel, dat, evenals alle woonhuizen, op palen van manshoogte gebouwd is, ter beschutting tegen de vochtigheid van den grond en tegen de myriaden alles vernielende mieren. De muren zijn van ruw geschaafde planken, die het best weerstand kunnen bieden aan de herhaalde aardbevingen, en om dezelfde reden draagt het huis ook een dak van lichte palmbladeren, ver vooruitspringend en hoog opstijgend, dat beter dan eenig ander materiaal er toe geschikt is om de tropische hitte af te sluiten. Kelders vindt men op Sumatra niet, evenmin als verdiepingen; er is ruimte genoeg op het eiland om de huizen in de breedte te bouwen.

De kamers zijn ruim, eenvoudig, maar doelmatig ingericht; het ledekant is van ijzer en flink breed, met een springveeren matras, kussens van kapok en het onvermijdelijke rolkussen, alles netjes overtrokken en met de onontbeerlijke muskietennetten omhangen; verder een ronde tafel, een bank, een schommel - en twee gewone stoelen, een waschtafel, kleerkast en handdoekenrekje; dat is alles. Door de getraliede vensters zonder glas-

ruiten komen de heerlijkste gekruide geuren binnen van bloeiende struiken en boomen; met het oog op den flinken kost is het pension, f 5 per dag, matig te noemen, vooral daar tusschen de maaltijden jenever met bitter wordt voorgediend.

Aan tafel vindt men een bont gezelschap van alle

LOEMBOENG (RIJSTSCHUUR) IN KOTTA GEDANG.

betrekkingen en nationaliteiten bij elkander. Even verschillend als het gezelschap is ook de keuze der gerechten, rijst met al haar bekende toevoegsels: kerrie, Spaansche peper en allerlei sausen, gebraden en gekookte kippen, spiegel- en gezouten eieren, frikadellen, sambelans, atjars en wat verder tot de Indische rijsttafel behoort. Daarna biefstuk met kropsla of komkommers en eindelijk vruchten, verschillende soorten van bananen, manga's, doerians, die echter wegens haar afschuwelijken reuk niet aan tafel, maar buiten moeten gebruikt worden.

Wil men verder in het binnenland dringen, dan bedient men zich van een der ongemakkelijke, tweewielige karretjes, die met wasdoek zijn overdekt en bespannen met twee kleine, flinke, maar koppige paardjes. De tot 't allernoodzakelijkste beperkte bagage wordt gedeeltelijk onder de banken gestopt, een koffertje bindt men achter aan de kar, de reiziger zelf neemt plaats op de achterste, lage bank, terwijl de Javaansche bediende plaats neemt naast den koetsier. Dan wordt de zweep over de paarden gelegd, maar het duurt een heelen tijd voordat de weerspannige dieren door

allerlei listen en slagen er toe gebracht worden zich in draf te begeven. 't Is of zij er een voorgevoel van hebben, welk een vermoeiende taak van hen wordt geëischt. Is dat eindelijk gelukt, dan gaat het op den gladden weg snel voort.

Weldra liggen de laatste huizen van Padang achter ons. Rijstvelden en bananenplantingen, afwisselend met regelmatig aangelegde klappertuinen, maïsvelden vliegen den reizigers voorbij, en in donderende vaart jagen de paarden over de smalle hangende houten bruggen, die in de nabijheid van het strand over de talrijke, door krokodil-

len bevolkte rivieren voeren en meestal bedekt zijn door een dak van atapbladeren.

Na anderhalf uur gereden te hebben, worden de bezweete en over het geheele lijf bevende paarden tegen versche verwisseld. Deze interessante gebeurtenis trekt de aandacht van een aantal nieuwsgierigen, die flegmatisch ter aarde hurkend toekijken, terwijl een menigte halfwassen jongens, bijna geheel ongekleed, de paarden uit- en inspannen.

Nu komt men sneller aan den gang, want behalve de koetsier en de inlandsche bediende, helpen ook de jongens de paarden aan te hitsen en te prikkelen.

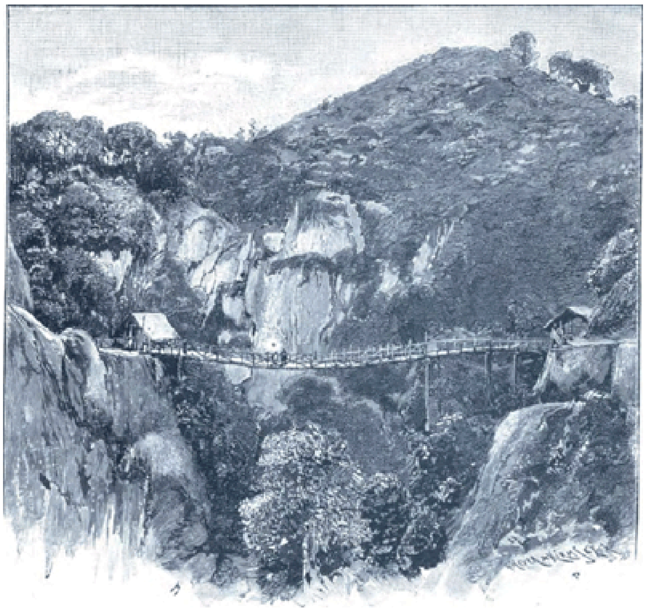

HANGENDE BRUG VAN ROTTING.

Eerst leidt de weg langs stille, spaarzaam bewoonde streken; het woud wordt hoe langer hoe dichter en slechts nu en dan ontmoet men een zwaar met koffie beladen kar, door logge karbouwen getrokken; de kreten der apen en vliegende honden verbreken alleen de stilte.

Hoe verder de weg zich door de bergen kronkelt, hoe wilder de omgeving wordt; tot dicht langs den weg reiken de steile hellingen der uitloopers van den Merapi, terwijl aan den anderen kant diepe afgronden gapen. Plotseling treft een hevig bruisen het oor, dat voortkomt uit den bekenden waterval in de ‘Kloof van Anei’, reeds van tamelijk ver ziet men zijn witte massa's door de boomen schemeren, altijd dichter voert de weg daarlangs, totdat zijn wateren van een belangrijke hoogte in een diep uitgehold bekken storten, en de brug bevochtigen, waarover de weg leidt.

Onvergetelijk is het gezicht van den waterval, vooral als de morgenzon in het stof een prachtigen regenboog toovert. Tallooze vlinders, van de meest verschillende soorten, waaronder de reusachtige a t l a s , die 22 cM. breed is, leiden in de nabijheid van den waterval een vroolijk leven. Bijna altijd dreigen hun echter gevaren van de zijde der vlinderjagers, die ze verzamelen voor Europeesche geleerden en musea.

Niet ver voorbij den waterval wordt de weg zoo steil, dat de paarden niet meer in staat zijn het voertuig omhoog te trekken en twee karbouwen, die daar gestationneerd zijn, hun hulp moeten verleenen. Voor deze buitengewoon sterke dieren is het kinderspel, wagen, paarden, bediende, koetsier, reizigers en bagage op de steile hoogte te sleepen. Boven kan men het prachtige tooneel op zijn gemak bewonderen

en dan gaat het in snellen draf weder voorwaarts en men bereikt eindelijk Padang Pandjang.

Een andere interessante rit is die over het zadel, tusschen den Merapi rechts en den Singalang links, vanwaar men naar achteren nog een blik kan werpen

op het meer van Singkara, het grootste binnenwater van Sumatra, waarvan het water door den Indragiri naar het Oosten afstroomt. Het eindpunt van deze reis is na eenige dagen Fort de Kock - de hoofdstad der residentie Padangsche Bovenlanden (een uitgestrekte hoogvlakte van 900 M. boven de zee), de zetel van den Resident, en beroemd om zijn gezond klimaat, dat aanleiding gaf om daar omvangrijke baraklazaretten op te richten, waarin honderden van zieke soldaten, vooral die van het Atjehsche oorlogsterrein, genezing zoeken. De temperatuur

MALEIERS VAN WEST-SUMATRA ONDER EEN PISANGBLAD.

is daar zelfs voor Europeanen hoogst aangenaam; nog in het middaguur kan men een voetwandeling maken, zonder voor een zonnesteek te vreezen, en 's morgens en 's avonds dalen van de bergen frissche koeltjes naar omlaag. De afstand van Padang bedraagt 60 paal of 1852 M. Geen oord in Europa kan zich op een gezonder klimaat beroemen.

De eigenlijke naam der plaats is Agam of Boegit Tingi (hooge heuvel). Toen het fort op den heuvel gebouwd werd, gaf men het den naam van den gouverneur Jonkheer de Kock. Het fort wordt nog wel door een militaire macht bezet, maar schijnt toch tamelijk doelloos, want niet alleen dat het geen water heeft in geval van belegering, zoodat het zich slechts korten tijd zou kunnen staande houden, maar het is bovendien

zoo klein, dat het niet eens het garnizoen, nog minder de zieken der hospitalen en de Europeesche inwoners in tijden van gevaar zou kunnen opnemen.

De stad wordt ten Westen door een geologische merkwaardigheid begrensd - het zoogenaamde Lobong Kerbo - Buffelgat, een omstreeks 200 voet diepe en even breede en zoowat 2 geographische mijlen lange aardspleet met vele vertakkingen, op welks bodem een beek stroomt. De randen dezer spleet vallen deels loodrecht neer, deels zijn zij door instortingen zoodanig afgesleten, dat het mogelijk is daarlangs naar beneden te klauteren. Men doet echter goed niet te dicht de steile wanden te naderen, daar er nu nog dikwijls aardstortingen voorkomen. De benaming is zeker daarvan afkomstig, dat dikwijls buffels in deze spleet vielen en verongelukten.

De noordelijke kanten worden door een hangbrug verbonden, van rotting en bamboezen staven, die er echter niet zeer vertrouwen-inboezemend uitziet.

Karakteristiek voor de Padangsche Bovenlanden is de aldaar inheemsche bouwstijl, waarvan vooral die van ‘Kotta Gedang’ het meest de aandacht trekt. De huizen dezer ‘groote stad’, aan de overzijde van het Buffelgat tegenover Fort de Kock gelegen, zijn gebouwd op palen van djattihout, den Indischen eik. Over steenen wenteltrappen klimt men van de straat uit naar de woonvertrekken, gemeenschappelijk bewoond door de verschillende aanverwante familiën, die een huis betrekken. Ditzelfde kan van de keuken gezegd worden, en alleen de slaapkamers der verschillende familiën zijn door dunne bamboeswanden van elkander gescheiden. Boven deze ruimte bevindt zich in deftige huizen aan den gevelmuur nog een soort van heiligdom, een iets hooger gelegen vertrek, met kussens en banken gemeubeld en met uitsluitend roode en gele stoffen en bloemen versierd. Hier heeft het hoofd der familie zijn zetel; verder dient het als bruidskamer, logeervertrek en zoo meer.

De muren dezer huizen zijn uit soliede planken tezamengevoegd en van buiten met fraai snijwerk versierd, dat in bonte kleuren prijkt en bovendien nog opgeluisterd door ronde spiegeltjes en glinsterende stukken metaal. Glazen ramen ontbreken echter. Het dak, dat aan de Chineesche constructie herinnert, doordat de gevels zich aanzienlijk boven het middelste dak verheffen en in een geornamenteerde punt eindigen, is zeer degelijk samengesteld uit bamboesstammen en met bladen van den palm bedekt. Bij elke familie, die het gezin door aanhuwelijking vermeerdert, wordt het huis vergroot door een aanbouw met gevel. Het aantal gevels duidt dus aan

hoevele gezinnen zulk een woning herbergt. Jonge echtparen bouwen hun nestje gewoonlijk tegen het huis der ouders van de bruid.

Evenals de woonhuizen, maar kleiner, zijn de loemboengs (rijstschuren),

DE UITGEDOOFDE VULKAAN SINGALANG VAN FORT DE KOCK GEZIEN.

gebouwd op vier, grootere op acht palen. Van boven loopen zij uit elkander en worden afgesloten door een vlechtwerk van bamboes; de loemboeng bezit geen eigenlijke deur, alleen maar boven in den gevel een opening, waarheen men met een ladder opklimt, om er den voorraad padi (ongebolsterde rijst) uit te halen.

De kleeding der Sumatranen onderscheidt zich van die der overige Maleische volksstammen door haar rijkdom; goudbrokaat en zijde, diamanten en kostbare krissen, vindt men bijna in elke familie, en de oorversieringen der vrouwen van sierlijk filigraan en edelgesteenten zijn zoo opvallend groot, dat zij de dunne oorlapjes door middel van stukjes hout zoodanig verwijden, dat zij den omvang van een gulden verkrijgen om er de doosjesvormige sieraden door te kunnen steken. Merkwaardig is ook hun kunstvaardigheid in het maken van zilverfiligrainwerken; men kent de bekoorlijke bijouteriën en andere aardigheden, door hen uit zilverdraad vervaardigd en als Padangsch werk bekend. Zij gebruiken daartoe de meest primitieve werktuigen en vinden bij de Europeanen grage koopers.

Een andere uitvinding der inboorlingen zijn vuurmakers van buffelhoorn, waarmede zij door samengeperste lucht en zwam vonken slaan, een bijzonderheid die een interessant licht werpt op het volk, waarvan de geschiedenis van voor 1000 jaren dagteekent en van welks vroegere beschaving nog heden eigenaardige steenen gedenkteekens getuigen in de omgeving van Fort van de Capellen, uit den tijd van het rijk Menangkebo.

De inboorlingen der Padangsche Bovenlanden zijn de beschaafdsten in tegenstelling met de onafhankelijke Battaks, die het Noorden van Sumatra bewonen, onder

wie men nog kannibalen vindt, daar zij de ouden en gebrekkigen van hun stam, die tot niets meer deugen, opeten.

Tot de fraaiste uitstapjes in de Padangsche Bovenlanden behoort, behalve het beklimmen der bergen, een bezoek aan het Meer van Manindjo, aan den noordwestelijken voet van den Singalang. Als men, van Fort de Kock komende, deze binnenzee voor het eerst ontdekt, dan bevindt men zich op een hoogte van bijna 1200 M., terwijl de door kleine zeilbooten bevaren watervlakte zich 700 M. dieper onder onze voeten uitstrekt.

Rondom is het omsloten door geweldige bergmassa's, die alleen aan de westelijke zijde een smalle rotspoort vertoonen, waardoor het water van het meer zich een weg baant naar de zee. Even loonend is ook een bezoek aan de druipsteengrot van Kamang en aan de 'Kloof van Aran', eenige mijlen achter Pajakombo, dicht bij de grenzen der onafhankelijke stammen, die men wel doet, niet anders dan onder militair geleide te bezoeken. Deze kloof is schijnbaar door de splijting van een bergrug ontstaan en zijn steile, gedeeltelijk zelfs overhangende wanden, bereiken een hoogte van omstreeks 150 M., waartusschen een pad voert naar het land der Lima-Kotta- of Vijf steden.

Van Fort van de Capellen voert onze weg langs de Ombiliën-rivier, over de beroemde kolenvelden, waarvan het Gouvernement sedert eenige jaren de ontginning heeft ondernomen. Daar waar de rivier uit het meer van Singhara ontspringt, wordt zij op de boven beschreven wijze overbrugd en haar bovenloop heet Ombilië, haar benedenloop Indragiri. De weg leidt nu langs den Oostelijken oever van het meer naar het Zuiden, biedt echter tot Solok weinig merkwaardigs aan; eerst van daar leidt hij nieuw aangelegd door het heerlijkste oerwoud over bergruggen en langs diepe ravijnen, in welker diepten de watervallen bruisen.

De bestijging van den Singalang, Sumatra's hoogste berg, is van Fort de Kock uit zeer moeilijk. Men onderneemt den tocht door het Buffelgat, langs Kotta Gedang en dan over een met rijstvelden beplante vlakte naar Kotta Toewa. Van hier uit begint de eigenlijke beklimming van den berg eerst langs begane paden, voorbij maïs- en aardappelvelden, totdat men op omstreeks 5000 voet in een tamelijk beschutte kloof afscheid neemt van de beschaafde wereld, om zich in het oerwoud te begeven. Ieder pad houdt nu op en het heerlijkste tropenwoud, in zijn grootsche schoonheid, maar ook met al zijn moeilijkheden en onaangenaamheden, opent zich voor de reizigers. Dikwijls moet men het kapmes ter hulp roepen, om zich door de verwarring van slingerplanten en kreupelhout, die onder de reuzenstammen een ondoordringbaar bosch vormen, een weg te banen. Doornen scheuren gezichten en handen open, en geheele scharen kleine, bruine bloedegels vallen op alle ontblote lichaamsdeelen aan, om daaraan hun bloeddorst te stillen. Somtijds kan men de paden volgen, door rhinocerossen, tapirs en wilde zwijnen in het geboomte gebaand, of wel, men loopt in de bedding der uitgedroogde waterstroompjes.

Ontzagwekkend is hier de plantengroei; kolossale boomen welven hun kronen over een rijkdom van de zeldzaamste planten, bloemen en varens, die 30 voet hoogte bereiken en bijna den omvang hebben van een mensch. Van de dierenwereld ontmoet men hier slechts tapirs, wilde zwijnen, apen, orang-oetans, slangen en vogels; ook vindt men er nog de sporen van grootere roofdieren, maar deze houden zich op een eerbiedigen afstand van de reizigers.

Eindelijk, op een hoogte van zoowat 9000 voet, kan men den top van den berg zien, en wie de laatste vermoeienissen niet vreest, zal binnen korten tijd eindelijk

het doel van zijn pogingen bereiken. Jammer dat echter de uitkomst deze moeite nauwelijks loont; zelfs op deze hoogte wordt de blik in het rond door het hout versperd, slechts hier en daar kan men door openingen den blik naar omlaag werpen, waar echter wolkenmassa's alles in een akelig grauw hullen. Alleen de Merapi heft zijn met een lichte rookkolom bekroonden top omhoog als een steil eiland uit de wolkenzee.

Omstreeks 50 voet lager dan ons standpunt, strekt zich het 200 schreden in doorsnede groote Kratermeer uit, waarin zich het regenwater verzamelt. De meer dan 200-jarige rust, waarin zich de Singalang verheugt, heeft de sporen van vroegere uitbarstingen bijna geheel vernietigd. Op den lavagrond groeit welig een groen plantenkleed.

In de bosschen van Sumatra is het ook geen zeldzaamheid soms kudden van olifanten, dikwijls tien in getal, tegen te komen. Zij slaan niet de minste acht op de reizigers, al zijn deze ook nog maar honderd schreden van hen verwijderd. Zij vernielen echter dikwijls spelenderwijze telegraafpalen. De dikhuiden schijnen zich tegen de palen te schuren, werpen deze daardoor om en rollen dan het ijzerdraad in kluwens.

De voor eenige jaren in het Noorden van Sumatra gedane pogingen om olifanten te temmen en tot arbeiden af te richten, werden met geen goed gevolg bekroond en moesten dus worden opgegeven.

Een reine ziel.

Op den witachtigen rijweg, scherp door de zon beschenen, leek de schaduw van het langzaam en zwaar daarop voortrollende rijtuig wel een zwarte lap door onzichtbare handen er schuinweg naast voortgetrokken. Een weldoorvoed, plomp paard liep goedmoedig voor het wagentje, waarvan het rechter voorwiel een nieuwe naaf en een nieuwe spaak had, welke nog niet bijgeschilderd waren. Schitterend wit kwamen zij uit het rad te voorschijn, en deden bij hun ronddraaien een weinig denken aan een vuurwerk, waarvan men het geraamte nog ziet draaien, nadat het spatten der vonken reeds opgehouden heeft.

Twee personen zaten naast elkander in 't wagentje: Ulmer, de knecht, met zijn ronden rug en de slaperige oogen in zijn slecht geschoren gezicht; de juffrouw, zoo recht als een kaars, in haar notitieboekje turend, waar, naast de boodschappen, die in de stad gedaan waren, ook getallen stonden. Af en toe draaide zij het hoofd ernstig ter zijde met een onderzoekenden blik naar het achtergedeelte van 't rijtuig, waar pakjes, kannen en zakjes naast elkander lagen. Het getal der voorwerpen klopte met de reeks aanteekeningen - er was dus niets vergeten.

Langs den straatweg stonden boomen, waarvan reeds voor een deel de vruchten waren ingeoogst. Langs den kant van den weg, in het stoffige gras, waar de manden met groene appelen gevuld stonden, stoeiden de kinderen; boven in de boomen waren de plukkers nog druk bezig, zij hielden zich met arm en beenen aan de takken vastgeklemd.

Rechts en links vertoonden zich afgemaaide velden, waarop bruin, zwaar rundvee naoogst hield. Een elzenboschje, door een weide ingesloten, leek er wel als bij toeval tusschengeschoven te zijn en vandaar uit vertoonde zich blank en zwart een smalle waterband als op den straatweg afkomend. Aan de rechterzijde verhief zich aan den horizont een spits kerktorentje statig omhoog, waarvan men den bal en den weerhaan in 't zonnetje zag blinken. Het licht stond daar als twee puntjes, scherpe stralen schietend. Onder om de kerk zag men blauwzwarte boomkronen met roode en grijze daken er tusschen. Voren, door den nazomer bruingroen getint, vertoonden zich op de oppervlakte der stoppelvelden, als dikke slingers op lichtgeel laken neergelegd. Een bleeke hemel spande zich geheel wolkeloos over 't landschap, waarvan de bekoorlijkheid in de uitgestrektheid lag, het karakter in de verzadigde rust. De lucht was doortrokken van den sterken, zwaren geur der rijpe aardappelen en van den herfstachtigen grond.

Toen het rijtuig juist weer voorbij een rij appelboomen reed, waarbij een geheele familie zich werkend en lachend verlustigde, zei de juffrouw tot Ulmer, te gelijk met iets waardigs vriendelijks hun groet beantwoordende: ‘Vroeger hebben hier maar lijsterbessen en populieren gestaan. Mijn vader heeft die luidjes geleerd, ooftboomen te planten, om ook van de gronden langs de wegen partij te trekken.’

Ulmer knikte toestemmend. Hij wist, zooals trouwens iedereen, dat de streek veel aan den overleden predikant Stuffenbach te danken had, maar om er woorden voor te gebruiken tegenover de dochter, kwam hem geheel overbodig voor.

‘Hij was een ijverig pomoloog,’ voegde Isabella er bij.

Ulmer wist niet wat pomoloog beteekende. Nu het woord echter in verband met het planten der vruchtboomen gebruikt werd, dacht hij: 't zou wel een uitheemsche naam zijn voor appelen en bessen. ‘Ja, ja onze dominé wist maar overal van; naar zoo een zou je tegenwoordig dan ook tevergeefs met een lantaarntje mogen zoeken.’

En hij knikte, in gedachten voor zich uitstarend.

Op den landweg kwam de postbode aan; hij was gemakkelijk te herkennen aan zijn bestoven gestalte en zijn waggelenden gang. Lang geleden waren twee teenen aan Mertens rechtervoet bevroren en sedert dien tijd liep hij precies als iemand, die zoo juist in iets scherps getrapt had. Hij droeg zijn lederen brieventasch voor de maag en zijn knoestigen stok loodrecht in zijn hand.

Isabella kreeg een hartklopping.

‘Is dat Mertens niet?’ vroeg zij, vreezende zich vergist te hebben.

‘Jawel, Mertens al terug,’ zei Ulmer zich een weinig oprichtend, ‘dan zijn we ook erbarmelijk laat, en daar is dat vervloekte ouwe wiel de schuld van,’ en hij nam de zweep en kittelde het paard een beetje met den slag; te veel aanzetten wilde hij de goede, zorgvuldig opgeknapte Lize niet, maar wel haar vermanen om zich wat vlugger in 't tuig te bewegen.

't Bleek ook werkelijk Mertens te zijn. Men zag reeds zijn rood gezicht met de vreeselijke witte snor, welke zijn bezitter voor zoo schrikverwekkend en krijgshaftig hield, dat hij zich voor elken aanval gevrijwaard achtte.

‘Of hij voor óns wat heeft?’ dacht Isabella, en haar gelaat, dat, door de gewoonte van veel in de buitenlucht te zijn, bijzonder frisch was, werd nog hooger gekleurd, terwijl de ernstige, blauwe oogen begonnen te glinsteren.

Eéns toch, eindelijk en ten laatste moest de brief wel komen, waarop zij reeds zoovele weken lang wachtte. Weken, waarin alleen het zien van den vergenoegden, goeden Mertens haar tot schrik maar ook tevens tot begeerte geworden was; weken, waarin elken morgen en elken namiddag het half uurtje, wat zoo ongeveer de tijdruimte voor Mertens' verschijning kon zijn, een eeuwigheid voor haar werd. Want in zijn hoedanigheid van brievengaarder en algemeen bemind mensch was hij toch niet juist stipt te noemen. Hij dronk hier en daar zijn kop koffie, beraadslaagde dikwijls met de luidjes, wien hij een brief had gebracht, over den inhoud daarvan, en kwam zelfs in spoedeischende gevallen naderhand nog eens terug om het antwoord mee te nemen. Had hij echter een brief voor een moeder, wier zoon bij de soldaten lag, dan ging deze brief vóór alle andere. De verste wegen legde hij tweemaal af, alleen om daar de vreugde nog wat vroeger in huis te brengen. Natuurlijk had hij zelf ook gediend; alle oorlogen had hij meegemaakt, en het postje van brievengaarder was daarvoor nu zijn burger betrekking geworden.

Isabella wou 't rijtuig zoo graag stil laten houden om Mertens te vragen: ‘Heb je ook een brief uit Berlijn voor ons?’ en, àls ze er toe besluiten zou, dan werd het nu tijd om Ulmer het bevel er voor te geven, want Mertens en het wagentje waren al dicht bij elkaar.

Maar haar hart klopte zóó hevig, dat Ulmer het wel moest hooren, naar zij vreesde, en zij vond het al heel ongepast om nieuwsgierigheid en ongeduld aan den dag te leggen. Haar vader had den bezitter van deze gebreken zeker voor onbeduidend en slecht gehouden.

Doch in haar ziel brandde dezelfde vrees, dezelfde hoop, waarmee zij den postbode nu al weken lang had afgewacht. Zij weerstond nu echter de verzoeking om te vragen door haar besluit, om hem maar voorbij te laten gaan. Maar de oude man was eenvoudig gewoon door iedereen vertrouwelijk naar den inhoud van zijn postzak gevraagd te worden, en waar men 't niet deed, omdat men er geen belang bij had en niets te verwachten had, daar vond hij 't heerlijk om de verrassing al schertsend mee te deelen. Bij hem toch beteekende elke brief, die geen rouwrand had, ‘vreugde’! Zoo riep hij dan nu ook

SUMATRA: ALARMBLOK. (HOLLE BOOM, AAN EENE ZIJDE MET BUFFELHUID OVERSPANNEN.)

in 't voorbijgaan: ‘Ik heb hier iets voor u, juffrouw, 'n brief uit Berlijn!’

Isabelle schrikte zóó, dat hare knieën knikten; toch groette ze den ouden man niet anders dan gewoonlijk, deftig vriendelijk.

‘Uit Berlijn! Dus van Erhard - wie anders zou ons uit Berlijn schrijven... Mertens zei voor mij?! Of meende hij soms voor ons allemaal, voor oom en tante en mij?... Aan mij schrijft hij toch maar alleen op mijn verjaardag, en dezen keer verzuimde hij 't nog wel. Misschien wel juist dáárom nu aan *mij*.... hij wil 't goed maken; 't is hem nu eerst ingevallen.’

Zoo droomde zij een geruimen tijd voort. Toen herstelde ze zich eensklaps, alsof iets van buiten af haar waarschuwde om zich toch niet aan dwaze gedachten over te

geven. Haar gelaat nam weer de oude verstandige uitdrukking aan, geheel in tegenstelling met Isabella's achttien jaren.

‘Ulmer,’ zei ze, ‘vergeet toch niet om van avond noch de wielen te schilderen. Dat is te zeggen: je kunt wel eerst probeeren of het te veel afsteekt, als ge alleen de nieuwe spaak bijschildert en lakt.’

De rijweg maakte een groote bocht naar links en hield dan recht op de dorpskerk aan. Uit het elzenboschje stroomde het beekje op den weg aan; een houten bruggetje met blauw geschilderde leuningen voerde er over; de hoeven van Bruin trappelden hol en hard over het zware hout. Tusschen de wilgenboomen, waardoor het smal omlijst werd, vloeide het water nu rimpelend en blank met vele wendingen door de weiden naar het dorp.

Even voor het dorp, maar zóó nabij, dat men het voor het eerste dorpshuis kon houden, lag in een grooten ommuurden tuin een niet onaanzienlijk huis. Grijs met olieverf geschilderd, zoodat er een glinsterende glans over lag, met helder wit geverfde vensterramen, blonk het van buiten reeds van netheid. Boven de benedenverdieping verhief zich de spits toeloopende gevel met twee ramen naar de straat. Het bruinroode pannendak vertoonde zich op het huis bijna als een muts, die men strak om een oud, heel frisch gewasschen gezicht getrokken had, want het liep met de vooruitstekende kap zeer diep naar beneden. Achter de vensters stonden bloeiende bloemen, die van een kundige liefhebbershand getuigden. De ingang van het huis, een bruingeschilderde voordeur, bevond zich tusschen de vier vensters der benedenverdieping, de tuindeur vlak daartegenover. De weg daarheen was met bolacacias bezet, die zich uit de grasranden verhieven. Tusschen de acacias, altijd heel juist in 't midden, waren pinnen in het gras gestoken; van de pin tot den boventop waren heen- en weergaande draden gespannen, waaraan wilde wingerd zijn ranken schoot. Het loof was al schraal en bloedrood, terwijl de acacias door den naderenden herfst lichtgeel gekleurd waren.

Rechts en links achter deze stijve versiering echter bloeide alles bont en lustig. 't Was een echte buitentuin; bed aan bed, met palmboompjes er omheen en paadjes er tusschen, zóó smal dat men er de voeten bijna niet op verzetten kon, en de bedden stampvol met alle zaai- en vaste bloemen, die men maar bedenken kon. Nog bloeiden asters, flox, goudsbloemen, bonte erwten, maandrozen, geraniums, en al die bloemen gaven een kleurenmengeling te zien van rood, geel, wit en lila.

Ulmer reed echter voorbij. Men spaarde gaarne den hoofdingang. Op zijde langs den muur was een weg, die naar achteren, naar de schuur voerde. Deze lag

midden in den tuinmuur, welke aan beide zijden vast tegen de schuurwanden paalde. Alle verkeer moest door de groote poort van den dorschvloer geschieden. Hiervoor stond het paard dan ook van zelf stil.

Isabella reikte Ulmer den sleutel van de poort over en zocht de pakjes uit het rijtuig bij elkaar, welke voor de huishouding bestemd waren; intusschen ontsloot Ulmer de poort en wierp de beide deuren wijd open. Isabella hing verscheidene pakjes aan de vingers en ging zoo belast en beladen naar binnen.

‘Binnen vijf minuten weet ik aan wien de brief geadresseerd is,’ dacht ze, en dwong zich om langzaam, steeds onderzoekend om zich heenziende of alles in orde was, over den dorschvloer te gaan.

De schuur was ook gedeeltelijk ingericht tot stal. Een warme wasem kwam Isabella te gemoet. Twee koeien stonden achter de dwarsbalken, welke deze ruimte scheidden van den dorschvloer. Met de koppen naar den wand en de krib gekeerd, stonden ze te vreten; men hoorde het knappende geruisch van het herkauwen, het lichte gerinkel der kettingen; ook zag men haar de vliegen van den rug jagen met den zwaaienden staart. Daarnaast was de standplaats voor het paard; wat verder een ruimte voor 't rijtuig. Aan de andere zijde van den dorschvloer was het akkergereedschap geschikt, dat voor de kleine hoeve in gebruik was.

In het midden van de ruimte, waar een warm schemerlicht heerschte, stond een ladder, waarvan het boveneinde in een donkere opening verdween. Daar was de hooizolder met Ulmers slaapstede. Aan de zijde van den tuin had de schuur twee kleine uitbouwsels: het varkenshok, waarin twee varkens hunne rozige, plompe lichamen slapend in het groenachtige slijk hadden uitgestrekt, en het hoenderhok.

In den tuin was het zoo stil mogelijk. Dichte rijen kruis- en aalbessenstruiken, reeds geheel van hare vruchten beroofd, omlijstten de bedden, waarop groente groeide. Op vele plaatsen was de grond reeds omgespit, op andere hing verwelkend boonenstroo slap en geel aan de gekruiste hooge boonenstaken, verderop zag men stijf en gekruld de boerenkool in gelijkmatige rijen staan.

Onder de takken der vruchtboomen, die op zekere afstanden van elkaar in den tuin stonden, hing een zware, vochtige lucht, doortrokken van den geur der groenten. Geen vogel zong meer. In dit gansche groene gedeelte van den tuin was geen vriendelijke kleur te bekennen, behalve een struik roode flox, die ergens tusschen twee aalbessenstruiken verdwaald, er door nedergebogen werd en hare bloesems op het pad uitspreidde.

Isabella naderde 't huis, dat door een grasveld van den tuin gescheiden was. Daar lag de wasch te bleeken, en met een hoog schort voor stond Geesje, de meid, daar tusschen in met een gieter te zwaaien, waaruit een regen van droppels kletterend op het reeds gedroogde linnengoed viel; het kletterde alsof het hagelde. Geesje stapte met groote, afgemeten stappen tusschen de gewasschen stukken in, steeds toeziende, om niet op het goed, maar op het gras daar tusschen in terecht te komen. Ze had een rok aan van groen en wit gestreept baai, een zwart fluweelen jakje met korte mouwen en twee boezelaars, een wit, dat bij 't pakje behoorde, en een blauw daarover heen, om het witte te sparen. Zij was hoog blond en had een moedig gezicht met levendige, blauwe oogen. Het haar had ze zoo strak mogelijk gevlochten, niettemin kwamen overal kroesharen te voorschijn en omgaven haar hoofd als met een stralenkrans. Zij floot zoo vergenoegd als een man bij haar werk. Op het hooren van Isabella's stem, keek ze op:

‘Nou, nou, wat zijn we aan 't dwalen geweest!’ riep ze plagend.

‘Zou ze wat van den brief weten,’ dacht Isabella. Maar ze zei: ‘Goed maar, dat je nog eens besproeit; van nacht is 't een prachtige maneschijn om te bleeken.’

Geesje zette den gieter neer; er was niet veel plaats voor, zoodat zij hem tusschen hare voeten moest nemen. In deze houding tastte zij in haar zak.

‘Mertens heit me wat gegeven. Heelemaal in 't geheim,’ zei ze, ‘want er staat “eigenhandig” op. En nou zeit Mertens, dat de brief waarschijnlijk van den jongen heer is, want achter op 't kevert staat E.v.W., en Mertens zeit: misschien staat er een geheim in.’

Zij hield den brief tusschen haar roode vingers en spande zich in, om hem aan Isabella over te reiken, en dat moest natuurlijk over 't waschgoed heen geschieden, waarvoor beide meisjes de armen zoo ver mogelijk moesten uitstrekken.

Isabella was vreeselijk rood geworden. Haar vingers beefden.

‘Ik heb geen geheimen voor oom en tante,’ sprak ze op hoogen toon, doch haar stem klonk onzeker.

‘Heerejé neen, en Mertens bedoelt er ook niets kwaads mee. Wie weet, staat er geen verrassing voor oom en tante in. De jongeheer kon er eens over denken om op den verjaardag van mevrouw te komen.’

‘'t Kon zijn,’ sprak Isabella. Zij voelde zich vreeselijk opgewonden. Op 't eerste gezicht, zelfs vóórdat zij E.v.W. op de keerzijde had gezien, wist ze, dat de brief van Erhard kwam. Zijn vlug en toch ietwat krullerig handschrift kende ze uit duizenden. Sedert drie jaar beteekende het gezicht dezer pennetrekken feest, vreugde en belangrijkheid. Nu had hij eindelijk geschreven en dat nog wel aan haar zelf. En, dat het hier maar niet het goedmaken gold van een verzuimden verjaardag, bewees het opschrift ‘eigenhandig.’ Wat had hij haar toch te schrijven, voor de eerste maal aan háár, terwijl zijne moeder al zes weken lang over zijn stilzwijgen bekommerd was?

Maar naast de opwinding kwam bij haar een gevoel van hoogmoed op. Alles in haar verzette zich er tegen, om een geheim te hebben met het dienstmeisje en den postbode. Hoe durfde iemand, ja zelfs Erhard, het wagen haar in 't geheim te schrijven! En juist hij wist het best, hoe de verhouding hier was. Het was hem heel goed bekend, dat hier in huis, ja, bijna in 't geheele dorp, een brief iets was, dat bijna iedereen aanging. Als Erhard uit Berlijn schreef, wat bijna

maandelijks geschiedde, als Isabella een brief van hare tante uit Kiel ontving, of dat Geesjes moeder haar dochter kousen zond - alles werd gemeenzaam besproken, als iets waarin iedereen vriendelijk deelde. Niemand had dan ook een geheim, niemand had aanleiding of lust iets voor de anderen te verbergen. En ook Mertens ging in 't dorp rond en vertelde met genoegen of met medelijden: 'Johannessen z'n dochter, die in Kiel met den blikslager getrouwd is, schrijft toch zoo tevreden,' of: 'De ouwe Riemers weet, dat ie 'n zoon bij de huzaren heeft, hij kost 'm daar heel wat geld. De jongen heit alweer om toelage geschreven.' - 'Begrijp ereis, Christiaan van moeder Scholten is in Hamburg van den steiger gevallen. 't Mensch huilt zoo, dat 'k haar niet tot bedaren kan krijgen.'

En daar had me nu Erhard een brief gestuurd, waar het geheim om zoo te zeggen buiten op stond. Wat moest het toch geven, als er binnen in iets stond, dat geheim moest gehouden worden? Mertens zou zeker morgen vragen, vandaag Geesje misschien al: 'Nou, wat schrijft de jongeheer al zoo, komt ie?' Of Mertens, die het tot de plichten van een luitenant rekende om ook eens recht krijgshaftig op te treden, als het te pas kwam, die zou kameraadschappelijk met een vertrouwelijk knipoogje vragen: 'De jongeheer heeft toch niets uitgevoerd?'

Zeker had Erhard gedacht, dat Isabella, evenals alle dagen, in den namiddag in de keuken zou zijn om koffie voor oom en tante te zetten en avondbrood voor de dienstboden te geven, en dat Mertens als altijd om het huis heen zou loopen om in de keuken te komen. Wat een akelige samenloop was dit nu toch; dat ze nu vandaag ook juist die boodschappen was gaan doen, evengoed hadden ze gisteren of morgen gedaan kunnen worden.

Met 't vaste voornemen om heel gewoon te zijn, of ten minste te schijnen, bleef ze nog eenige oogenblikken staan.

'Je hebt toch Ulmers koffie wel op de kachel warm gehouden?' vroeg ze, om maar iets te praten.

't Sprak eigenlijk van zelf, dat Geesje het gedaan had, want in dit huis werd nooit iets verzuimd.

'De kan staat op de warme plaat; oom en tante hebben lang zitten "koffie drinken." Nou zijn ze toch klaar.'

Geesje had voor een gewoonte ook van 'oom' te spreken.

Isabella ging nu gauw in huis. Op het tafeltje in de gang legde ze haar pakjes neer en bekeek op den brief nog eens het 'Eigenhandig,' met twee dikke strepen er onder. Nú den brief lezen was onmogelijk. De familie, die in de kamer aan de straat zat, had natuurlijk het wagentje zien voorbijgaan, en Isabella wist, hoe hare arme tante vol angst de minuten had geteld voor haar terugkomst.

Er was dus niets aan te doen, de brief moest maar in den zak gestoken worden. Iets als een snik kwam Isabella in de keel. Haar hart klopte nog hevig.

'Tante zal wel merken dat er iets bijzonders is,' dacht ze angstig en deed haar goed af. Nu zag ze er nog ernstiger uit, want het gladde, donkere haar gaf iets madonna-achtigs aan haar voorkomen. Hare lange vlechten droeg ze rondom het hoofd. Zij had ook een eenvoudige fijne zwart en wit geruite japon aan, met een zwarte ceintuur om de ranke leest. Zorgvuldig stopte ze nu haar zakdoek boven den brief, opdat hij niet uit haar zak zou kunnen vallen, en toen ging ze naar voren.

Het huis was eenvoudig en practisch gebouwd. Vier ineenloopende kamers aan de rechterzijde van de gang; drie links, namelijk de huis-, bezoek- en eetkamer met

de keuken. De gang liep recht door van de voordeur tot aan de tuindeur, en in de voorkamer links sliepen mijnheer en mevrouw van Gussow, daarop volgde de provisie- en de naaikamer, dan Isabella's kamer. Boven op de voorkamer sliep Erhard von Weltzin, als hij zijne korte vacanties in de woning van zijne moeder en van zijn stiefvader kwam doorbrengen.

'Dag oom, dag tante,' zei Isabella binnenkomend. Terwijl ze in 't voorbijgaan haar oom toeknikte, boog ze zich teeder over de aan het venster zittende vrouw en kuste haar op het voorhoofd. Mevrouw van Gussow keek Isabella in 't gelaat; hare diepliggende oogen waren zeer sprekend, zorg en verdriet spraken er duidelijk uit.

Ze was een zeer magere vrouw en droeg een japon met breede grijs en zwarte strepen; heur haar was kort geknipt geweest en groeide weer aan, zoodat het nu in strengeltjes als vraagteekens in haar nek hing, wat aan haar hoofd iets bijzonder jongs gaf. De fijne gelaatstrekken waren geelachtig; om de oogen had ze diepe rimpels.

'Wat hebben we ons verlaat,' sprak Isabella, 'u moet weten, dat bij 't binnenrijden van de stad een spaak brak. Gelukkig nog, dat het niet vroeger gebeurde.'

'Alweer geen brief,' fluisterde mevrouw von Gussow.

't Werd Isabella te moede, als had ze een kwaad geweten om den brief in haar zak, als ware 't geheim haar schuld, hare zonde.

'Een spaak? Aan welk rad?' vroeg mijnheer von Gussow.

Hij zat tegenover zijn vrouw aan het andere raam, tusschen hen in bij den dam stond de koffietafel. Mijnheer von Gussow keek zoo graag naar hetgeen op den weg voorbijging. Hij was een groote zwaarlijvige man, wien het kleine, losse lustre jasje, dat hij droeg, volstrekt niet stond. Zijn vol gelaat glom van tevreden zelfbehagen. Het blonde baardje stond op zijn gezicht als iets, dat er volstrekt niet thuis hoorde.

Terwijl Isabella in 't kort het ongeval met de gebroken spaak vertelde en de daarmee in verband staande herstelling, likte de heer von Gussow het dekblad weer vast van zijne zeer vochtige sigaar.

'Liet je het bij Borchus maken? Waarom niet liever bij Hansen!' bemerkte hij. 'Hansen is beter en goedkooper.'

'Er is weer wat voor je vader gekomen,' zei me-

vrouw van Gussow, en nam een brochure onder kruisband op, welke naast haar op de vensterbank lag. ‘Mertens heeft ze gebracht - ze komt uit Engeland.’

‘Uit Noorwegen,’ verbeterde mijnheer van Gussow, ‘'t is een Noordsche postzegel.

Isabella nam 't stuk op, dat een Engelsch postzegel had, waarop een zeer zwart stempel was gedrukt.

Zij ontroerde altijd weer, wanneer de post iets bracht, of als er iets anders voor den ontslapen vader kwam, 't zij het een bericht van vreugde was, een bede om hulp, of wat ook! 't Bericht van zijn dood was nu drie jaar geleden niet alleen op particuliere wijze bekend gemaakt, maar ook door vereerende berichten in politieke couranten, door levensbeschrijvingen in Evangelische bladen verspreid, en toch was het niet overal doorgedrongen. In het verre Afrika of in China waren zendelingen, die den vereerden collega nog in leven en in zijn ambt waanden, dan waren er bestuurders van Godgeleerde Genootschappen, die het doodsbericht vergeten hadden. En altijd nog, al werd het van jaar tot jaar zeldzamer, wendde men zich tot hem als tot een medestrijder. Zijn klein veld was, wel is waar, slechts dit dorp geweest maar met al de bij het kerspel behoorende dorpjes en gehuchtjes werd 't een der rijkste en voordeeligste predikantsplaatsen -, zijne gezamenlijke werkzaamheden waren van dien aard geworden, dat zij zijn naam bekend en beweend gemaakt hadden. Een verzameling van zijne preeken had bij zijn leven achttien oplagen gezien en werd elk jaar nog herdrukt. Zijn journalistiek werk was zeer groot geweest; hij schreef voor Evangelische weekbladen en voor landhuishoud- en tuinbouwkundige couranten. Hij had van het landleven gehouden en het immer verdedigd; de blijde frischheid, welke velen hem benijdden, ontsproot hoofdzakelijk uit zijn werkkring op het land.

Toen mevrouw van Gussow tranen in Isabella's oogen zag, nam zij haar zacht den kruisband uit de hand.

‘Hij heeft het nu goed,’ sprak zij teeder, ‘en hij is gestorven als een martelaar en held. Ween niet! Hij zou het niet gaarne zien.’

‘Ja,’ zei mijnheer van Gussow met vochtige oogen, ‘als men dat zoo bedenkt - zoo weg - op 't best van zijn leven - en op zoo afschuwelijke wijze - door besmetting - -’

‘Kranken troosten behoorde bij papa's ambt en hij verstond het. Toen destijds de diphtheritis-epidemie heerschte, heeft men eerst recht gezien, hoe de menschen aan hem hingen; hij moest overal zijn. En ten laatste werd hij zelf aangetast.’

Isabella nam haar zakdoek en drukte dien voor de oogen, want ze wilde niet weenen, niet week worden; ze wilde zich bedwingen.

‘Voor de dooden ons stil gedenken, voor de levenden onze tranen en onze kracht,’ had haar vader dikwijls gezegd.

't Bleef een oogenblik stil. Mevrouw van Gussow nam haar breiwerk weer op, groote houten pennen, waarop zij met de fijnste wol een open gewerkten, witten doek breide. Isabella schonk een kop koffie voor zich zelf in en ging op de sofa tegen den muur zitten.

‘Ga toch hier op den stoel zitten,’ sprak mijnheer van Gussow.

Zij bleef echter waar zij was.

Na een oogenblik zwijgens zei mijnheer van Gussow tot zijn vrouw: ‘Houd toch eens op met dat eeuwige breien.’

Ze liet het werk moedeloos in den schoot zakken.

Isabella begon het koffiegoed op te ruimen. Toen zij den schotel met de taart opnam, zei mijnheer von Gussow: ‘'t Was een droge geschiedenis, die zandtaart, bak toch liever eens een opgerolden koek.’

‘Maar je zei toch eergisteren pas, dat Isabella een zandtaart moest bakken,’ merkte mevrouw von Gussow op.

‘Ik? 'k Heb er in de verste verte niet aan gedacht.’

‘'k Verzeker je toch, dat 't zoo is.’

Mijnheer von Gussow sprak het nogmaals tegen. Op mevrouws gelaat verscheen een zenuwachtige trek; men kon het haar aanzien, dat zij met een pijnlijk ongeduld te kampen had.

Isabella streek haar tante vriendelijk langs de wang.

‘Ik moet in de keuken zijn, tante Ulrike,’ zei ze, ‘de augurkenazijn moet noodig voor de tweede maal opgekookt worden, de winkelwaren, die ik meegebracht heb, moet ik in de provisiekamer bergen, en dan zal 't wel tijd zijn om 't avondbrood voor Ulmer en Geesje klaar te maken.’

‘Wat eten we van avond?’ vroeg mijnheer von Gussow.

‘Spekpannekoeken en slâ,’ zei Isabella.

‘Alweer? Je geeft ook nooit eens iets anders.’

‘Ik dacht, dat je er nog al veel van hieldt, en we hadden 't in geen veertien dagen gegeten,’ zoo verontschuldigde mevrouw von Gussow haar.

‘Wanneer zal tante nu toch eens afleeren hem tekst en uitleg te geven,’ dacht Isabella. En hardop zei ze: ‘'t Is een prachtige middag, oom, u moest heusch nog een beetje naar buiten gaan; 't zou u wezenlijk goed doen.’

‘Dat kon ik ook eigenlijk wel doen,’ meende hij, maar toch bleef hij nog zitten om de vraag, of hij al dan niet gaan zou, nog rijpelijk te overleggen.

Toen Isabella buiten de kamer was en het koffiegoed op de keukentafel neergezet had, was 't haar, alsof zij uit een verschrikkelijke gevangenschap bevrijd was. Zij liet alles, zooals 't daar stond en liep naar hare kamer. Zij sloot de deur achter zich dicht; ze schrikte van 't geluid, dat het slot bij 't omdraaien van den sleutel maakte. Als dat nu eens gehoord werd? 't Was hier in huis volstrekt geen gebruik om zijn kamer af te sluiten.

Nu was ze alleen, in veiligheid. Zij zette zich neder op den rand van haar bed en hield den brief met beide handen omvat, hem van alle kanten beschouwende.

Door het venster viel het laatste zonlicht van dien dag thans koud en bleek naar binnen; het had meer van geel koper- dan van goudglans. Toch werd de ka-

MORGENOEFENING. Naar Walther Firle. (Zie blz. 17.)

mer er nog door verlicht tot in de verste hoeken. Het zag er hier keurig uit; de meubels waren van zwaar mahoniehout, zoowel de schrijftafel als de kast met beeldhouwwerk; deze zoowel als de stoelen, de canapé, de tafel en de secretaire behoorden in een deftige woning tehuis. Het was dan ook het ameublement uit dominé Stufenbach's studeerkamer.

Het ledekant alleen was in geheel anderen stijl, met een witte sprei overdekt, onder een hemel van wit neteldoek. Boven het bed op het geplooide behangsel aan den wand hingen een beeltenis en een spreuk. Het portret stelde dominé Stufenbach voor. Men zag dadelijk, dat de photographie sprekend gelijken moest, zoo levendig zag het gelaat er uit, dat van wilskracht getuigde, terwijl er toch zooveel goedige opgeruimdheid uit sprak.

De spreuk luidde:

'Maar laat zijn uw woord: ja, ja; neen, neen; wat boven deze is, dat is uit den booze.' Matth. V, vs. 37.

Het was een der lievelingswoorden van den open, rechtzinnigen man. Het portretje van haar moeder, die zij nauwelijks gekend had, stond op 't blad van de schrijftafel.

In Isabella's hart ontstond op 't oogenblik, dat zij den brief zou openen, groote twijfel, of zij er wel toe gerechtigd was.

Stond zij niet onder het moederlijk opzicht van tante Ulrike? Mocht zij wel iets doen zonder er vooraf verlof toe gevraagd te hebben? Mocht Erhard haar dan wel op deze wijze in verzoeking brengen, om iets voor tante te verbergen?

Zóo martelde zij zich zelf met bezwaren, die zich op allerlei wijze voordeden en allengs ophoopten.

De aantrekkingskracht van den brief echter was sterker dan alle mogelijke nauwgezetheid. Isabella opende dan ook het couvert en las:

'Mijn lieve Isabella!

Ofschoon ik zeer goed weet, hoe mijn brief eindigen zal, zoo weet ik toch niet hoe ik beginnen moet, om u al het verrassende mede te deelen. Zonder twijfel zijt gij ten hoogste verbaasd, dat ik u schrijf, want behalve de korte verjaarsbriefjes, hebt gij nog niet veel schrift van mij ontvangen. Nu bedenk ik me bovendien, dat ik zelfs dezen keer uw verjaardag vergat, en 't was nog al uw achttiende, een bijzonder gewichtige dag voor jonge dames, omdat zij dan, al wat nog bakvischjesachtig bij haar overgebleven is, afleggen. Dus moet ik nu mijn brief met een bede om vergiffenis voor mijn groot verzuim beginnen, en u, lieve nicht, verzoeken, om de boosheid, die gij natuurlijk over mij in 't hart draagt, christelijk te onderdrukken, want wezenlijk, zooals ik thans tot u kom, heb ik uw hulp en uw medelijden dubbel noodig!'

De toon mishaagde Isabelle. En het was haar zeer onaangenaam, ja, zelfs smartelijk, dat Erhard haar niet meer met 'je' aansprak. Zoolang het haar heugde, hadden ze elkander gekend. Toen mijnheer von Gussow, de neef van Isabella's moeder, trouwde met de weduwe von Weltzin, was Erhard een jongen van twaalf jaar. Isabella was toen pas twee jaar, en zoover haar herinnering reikte, behoorden de bezoeken van haar neef, in de bonte uniform van cadet, tot de prettigste gebeurtenissen van haar jeugd. Kort na zijn huwelijk kocht mijnheer van Gussow, die niet in aanmerking gekomen was voor de bevordering tot majoor, voor de rest van zijn vermogen het

huis met de vijftig morgen gronds en de weilanden. De zooveel hooger staande Stufenbach trok zich den onzelfstandigen man aan, en deze leefde onder de hoede en de raadgevingen van den dominé, die aan de kleine hoeve hare bijzondere inrichting gaf.

Mevrouw von Gussow had zich met hart en ziel aan de kleine Isabella gegeven, voor wie zij als een tweede moeder werd, meer nog door de gaven der liefde, waarover zij te beschikken had, dan door de opvoeding, die zij haar geven kon. Bij al zijne vacantiebezoeken vond Erhard het lieve kind in zijn ouderhuis of sleet hij zijne dagen in de pastorie. Men leefde met en onder elkander.

En nu schreef *hij*, dien zij als haar broeder beschouwde, op wien zijne moeder haar hoop voor de toekomst bouwde, die met Isabella's persoon en toekomst nauw samenhing, aan haar als aan een vreemde. Hadden de twee jaren, waarin hij niet te Palluhn geweest was, den zoo vertrouwelijken omgang uit zijn geheugen gewischt? En hij had hulp en medelijden noodig?

‘Hij schertst,’ dacht Isabella. Zij las verder:

‘Ik heb “eigenhandig” op dezen brief gezet, in de zeer zwakke hoop, dat door Mertens, bijaldien dit oude wijf noch dienst doet en Palluhn en omstreken nog door de post bediend wordt, mijn brief u in 't geheim bezorgd zou worden.

Ook hiervoor roep ik uw vergevensgezindheid in. Want als gij nog dezelfde jonge dame zijt, trotsch op uwe deugden, dan weet ik, alsof ik er bij gestaan had, dat uw Madonnagelaat zich zeer hoogmoedig vertrok, toen een sterveling, zoo ver beneden u, het waagde u in 't geheim iets toe te zenden. Toch heb ik een verontschuldiging, en wel een zeer eenvoudige, die bij u, zoo als ik zeker weet, al dadelijk alle gekwetste gevoel doet vergeten. De geheimzinnigheid heeft betrekking op mama! Wat ik u meedeel, moet gij voorzichtig aan mama overbrengen.

De goede, arme vrouw ziet niet veel van de zonzijde van 't leven. Wij weten het best, waarover zij zich 't hoofd breekt. Doch zwijgen we daarover.

't Is niet mijn zaak om den man, dien zij als haar tweede echtgenoot koos, hard te vallen; ik moet hem nog verschoonen.

En dan, was hij toen geen zestien jaar jonger? Ook zal de dienst hem toen wel in toom gehouden hebben! Er zijn naturen, die, evenals sommige planten, aan een stok gebonden moeten worden om het licht op hunne vruchten te laten vallen, opdat zij tot rijpheid zouden komen; zonder dat vallen zij in, en geven geen oogst.

In elk geval, zooals hij nu is, de goede man, die

met opzet geen vlieg kwaad zou doen, is hij niet de steun, die mama in dit oogenblik zoozeer behoeft.

Zij heeft slechts u, Isabella, en mij. Wij zijn haar eenige vreugde. En dat is tusschen ons ook de eenige gemeenschap geweest En nu houdt ze op, ze heeft al opgehouden. De trots mijner moeder op mij is in dit oogenblik juist als het sterrenlicht, dat nog tot ons doordringt, ofschoon de werelden, die het weerkaatsten, reeds verzonken zijn.

Ik zal voortaan een zorg voor u zijn.

Toch zeker maar gedurende een overgangstijd, hoop ik. Ik zou gewis een slecht mensch zijn, als ik niet ergens leem vond, om de overblijfselen van mijn bestaan weer aaneen te hechten. In overblijfselen ligt het. Eindelijk moet het er uit!

Lieve Isabella, de uniform, welke ik heden nog draag, trek ik binnen acht dagen uit, want dan moet op zijn langst mijn verzoek om ontslag als *toegestaan* van het militair kabinet terugkomen. Omstreeks vier weken geleden heb ik het ingediend.'

De blaadjes beefden zoozeer in Isabella's hand, dat zij eenige minuten lang niet meer kon lezen. 't Was alsof de kamer met haar ronddraaide.

De grenzenlooze ontsteltenis loste zich dan ook slechts langzaam op in schrik en vreugde, en de vreugde deed zich slechts in het geheim voelen. Zelfs in gedachten veroorloofde Isabella zich niet, er zich aan vast te klampen.

Wat zou tante Ulrike zeggen? Zij, die haar eersten, zoo geliefden echtgenoot bij Sedan door den heldendood verloren had, droomde er slechts van, dat de groote loopbaan, waarvoor de vader zich bestemd gevoeld had, door den zoon afgelegd zou worden. Zij beminde het beroep van haar zoon met blinde eenzijdigheid, zij had hem in geen ander kunnen zien. Als zij hem zag in dezelfde uniform van hetzelfde regiment, waarbij zijn vader diende, leefde het geluk weder op, dat zij voorheen genoten had, het weinigje glans en vreugde werd zoo weder levendig. Zij herinnerde zich dan weer de paraden, waarvoor zij uitgereden was. Ze zag al de kameraden en hunne vrouwtjes weer voor zich, bescheef de kleederen, die zij op de bals gedragen hadden, en hoe verheugd haar man was geweest, als men haar mooi gevonden had. Haar geheele, kleine vermogen had ze geofferd, om den zoon de toelage te verschaffen, die hij behoefde, totdat hij luitenant was. Mijnheer van Gussow, die zich in alle groote vragen onzijdig hield, had zich hier ook niet aan gestooten.

En nu werd het schoonste beeld van haar phantasie weggerukt! Nu waren de offers nutteloos gebracht! Haar trots had zijn voorwerp verloren, hare droomen voor de toekomst waren vernietigd.

Ja zeker, het moest tante wel voorzichtig meegedeeld worden!

Isabelle had altijd met een gedurige onrust aan Erhards beroep en garnizoensleven gedacht. De wereld, waarin hij leefde, was haar geheel vreemd, en leek haar door haar glans en hare vermaken zoo vol gevaren. Het onbekende schrikte haar af. Zij geloofde vast, dat iemand 'die zóó leefde en dáár leefde,' zooals zij het zich onbestemd voorstelde, zijn hart nooit neigen zou tot een zedig opgevoed meisje. En al deed hij het, dan betwijfelde ze, of zulk een meisje zich wel op haar plaats zou voelen, als ze in die groote wereld verkeerde en of ze dan wel vrede met zich zelf zou kunnen hebben.

Hij trad uit den dienst! Hoe moest dat geluk - neen, neen - dat ongeluk opgevat worden!

Eensklaps schrikte ze. De oorzaak viel haar in - de oorzaak! Alles wat ze van spel, schulden, wetten van eer had gelezen, kwam in haar ontsteld gemoed op den voorgrond.

Als hij had gespeeld!... het land moest verlaten! Eereschulden had gemaakt, die hij niet betalen kon! Waarmee betaalt een officier dan? Met het leven!... Als hij zich eens voor 't hoofd geschoten had - reeds dood was....

Isabella werd doodsbleek. De moed ontzonk haar om verder te lezen. Zij stond met moeite op en nam een glas water aan de waschtafel.

En daar werd nu juist aan de deur geklopt. Wat een schrik! Men zou nu merken, dat ze zich opgesloten had.

Met een bovenmenschelijke inspanning om het beven harer ledematen te beheerschen, ging ze de deur openen. Geesje stond daar buiten. Het kwam Isabella voor, dat het meisje nieuwsgierig de kamer inkeek.

‘Ik kom maar alleen om den sleutel van de provisiekamer,’ zei ze, ‘al de korven zijn leeg.’

Isabella gaf een zucht van verlichting, zonder dat zij er zich echter van bewust was; ze nam den gevraagden sleutel uit haar schrijftafel en ging Geesje voor in de provisiekamer naast de keuken. Machinaal gaf zij het voer voor het pluimgedierte uit, nam den grooten inmaakpot met augurken van de plank en liet hem naar de keuken brengen, zij bleef er bijstaan, terwijl Geesje den azijn afgoot en in een koperen ketel op 't vuur zette.

‘Je roept me wel, als 't opkookt,’ zei ze. En ze dacht, toen ze haar kamer weer binnentrad: ‘Men vermag toch veel.... terwijl 't hart stilstaat van angst, kan men spreken, opletten en over honderd andere zaken denken. Of kan *ik* dit maar alleen?’

Nu herinnerde ze zich, en 't deed haar smartelijk aan, het Erhard zoo duidelijk nog te hooren zeggen: ‘Isabella heeft op de plaats van haar hart een catechismus zitten, geloof ik.’

En overmoedig had hij toen met een rietje de plaats aangeraakt boven haar ceintuur, waar het hart zich zoo ongeveer bevindt.

De smart over deze kleine herinnering veranderde echter in een snelle opwelling van trots.

‘Vader zou tevreden over me zijn,’ dacht ze, ‘hij zei altijd, dat men, in welke stemming men ook was, onder alle gebeurtenissen, met het volle plichtbesef de dagtaak volbrengen moest tot in hare kleinste bijzonderheden. De kleine alledaagsche zorgen hebben dan ook

een merkwaardigen invloed op alles. Wat men onder de bezigheden er van vergeet, was reeds dadelijk te min, dan dat het ons had mogen opwinden. En door hetgeen wij niet vergeten, komen we in een betere verhouding, wanneer iets alledaagsch zich tusschen ons en hen dringt, - zoo zei mijn vader.'

Met recht vijandelijke gedachten gewapend ten opzichte van den man, die haar eerlijken arbeid van zijn standpunt uit al heel belachelijk scheen te vinden, haalde zij den brief, die goed verstopt onder de dekens lag, weer te voorschijn, en las verder.

'Uw eerste vraag zal nu wel zijn: Waarom? Dat zou natuurlijk elk ander ook vragen. En juist hierop kan ik geen antwoord geven. Aan de wereld, aan de kameraden wordt natuurlijk iets gezegd om hunne nieuwsgierigheid te bevredigen, Want aan een ieder is het bekend, dat ik met hart en ziel soldaat ben. Men moet dus over de verklaring kunnen praten, en dat is niet mogelijk zonder een groote dosis leugen. Ik vertel aan iedereen, die het hooren wil, dat het teere gestel mijner moeder, dat de toenemende zucht tot gemak van mijn stiefvader mij tot plicht stellen, om zelf het beheer over onze kleine bezitting te aanvaarden.

Men moest eens weten, dat de bezitting volstrekt niet aan 'ons', maar geheel en al aan mijn stiefvader behoort en dan nog, dat ze zóó klein is, dat Ulmer, dank zij de goede leiding en de voorschriften van den overledenen predikant Stufenbach tot de wetenschap is gekomen, hoe met het paard en de koeien om te gaan, ja, dan zou men met recht mogen lachen. Maar gelukkig weet men 't niet. Door uw vader, den zóó welbekende, heeft Palluhn een vermaardheid verkregen. Men houdt 't er voor, dat de groote parochie tot een even groote bezitting behoort, en al weet deze of gene mijner intiemste kameraden het wel beter, hij laat er zich toch niet over uit!

Dat is juist het heerlijke onder kameraden. Hier en daar voelt men wel, dat ik graag wil, dat 't geloofd wordt, en men doet zich voor, als geloofde men het waarlijk.

Ja, fijngevoeligheid heeft iets betooverends. Zal ik ze in Palluhn vinden? Bestaat ze daar? Hebben de menschen louter door hun openhartigheid, eenvoud, onschuld en verveling een duister gevoel kunnen verkrijgen, dat er zoo iets als bescheidenheid bestaat? - Zal ik ze vinden?

Bij u, Isabella, zeer zeker. Voor zoo weinig als ik u ken - want, eerlijk gezegd, geloof ik niet, dat ik mij de laatste jaren, als ik over was, veel om u bekommerd heb. Gij waart ook zoo ontzettend welopgevoed. Dat maakte 't voor mij zoo schrikkelijk vervelend. Een luitenant en een bakvischje, die kunnen wel met elkander omgaan, maar dan moet het bakvischje een beetje humeurig zijn, 't bedorven kindje zoo wat uithangen. Maar op uw vijftiende, zestiende jaar wildet gij al eerbied afdwingen en - al klinkt 't ongeloofelijk - gij deedt 't waarlijk. Daarover wreekte ik me dan menigmaal door u verschrikkelijk te plagen.

Toen ik mij voornam, u dezen langen, vertrouwelijken brief te schrijven, heb ik mij natuurlijk eerst voorgesteld, hoe gij u in dien tijd ontwikkeld hebt. Naar de brieven van mijn goede moeder: tot een volmaakt wezen. Voor uw bestwil hoop ik, dat deze beschrijvingen door blinde liefde zijn ingegeven want ik zou mij u, nóch eenig ander mensch mogen voorstellen, tronend in de koude sferen van zondelooze volmaaktheid.

Neen, ik voor mij geloof zeker, dat ge het stijve, volmaakte een weinig hebt afgelegd, wat alleen maar de vorm was van uw wezen als bakvischje, ik stel me u voor als ernstig - hoe zoudt gij in zulk een omgeving anders kunnen zijn - maar toch niet onopgeruimd. Gij hebt zeker veel van uw vader. Die heerlijke man was vroolijk,

hij had humor, inschikkelijkheid, hij had liefde. En van dat alles vermoed ik ook den aanleg bij u.

Tot de Isabella, die ik mij zóó voorstel, wend ik mij. U wil ik niet voorliegen, ja, ik heb om een zeer bepaalde reden het ontslag genomen, en die reden moet mijn geheim blijven! Ik alleen, verantwoordelijk als ik mij om mij zelf en voor mij zelf gevoel, heb dit besluit genomen. Om nu echter mijn arme mama de meening van een autoriteit te kunnen meedeelen, heb ik alles toevertrouwd aan het vaderlijke hart van mijn voortreffelijken Overste. En onze Overste heeft mij gelijk gegeven. Ik handel, zooals ik moet, wanneer ik mijn ontslag neem.

Schulden heb ik niet, noch door spel, noch door weddenschappen, noch door verkwisting. Maar eerlijk gezegd, gaat het overschot van mijn moederlijk vermogen met de aflossing vrijwel op. Er staat nog achterstallige schuld voor mijne kleederen in 't casino, bij bloemenhandelaars en honderd kleinigheden, die men geregeld afdoet, als men in de gewone omstandigheden blijft, maar die, wanneer ze alle op eens vereffend moeten worden, een groote som uitmaken. En daar ik in twee jaar mijn kapitaal heb zien verdwijnen, zoo kunt gij u licht voorstellen, hoe het nu met mij gesteld is.

Had ik geld, dan was alles - ik wil niet juist zeggen licht, want ik zou onuitsprekelijk graag soldaat gebleven zijn, ik ben ook met geheel mijn ziel burger van een groote stad - maar toch lichter. Want dan kocht ik een klein stuk gronds en ging achter den ploeg en sleet mijne dagen in den zwaren, doodelijk vermoeienden arbeid van den akkerman.

Maar nu sta ik voor de vraag: wat zal er van mij worden? - de keus is groot: Afrika, of de journalistiek, of een kellnersloopbaan in New-York. Het moeilijkste voor mij is, dat ik niet bij mama kan komen zonder reeds vaste plannen of uitzichten te hebben. Het zou haar dadelijk alles lichter maken en haar veel te denken geven.

Ik wil u echter zeggen, wat buiten het gebrek van geldmiddelen de oplossing van de vraag zoo moeilijk voor mij maakt, namelijk: dat ik mij volstrekt niet als een mislukt persoon beschouw, die zich verbergen moet en, om zijn bestaan te verlengen, uit zijn gewone sfeer moet afdalen.

Duizenden menschen zouden mijn manier van handelen niet begrijpen of er om lachen en uiterst dwaas vinden.

Mijn overste heeft mij begrepen. Hij heeft mij de hand gedrukt en gezegd: 'Ik wensch alle harten, die onder een uniformrok kloppen, hetzelfde gevoel van officierseer toe.'

Leefde uw vader nog maar! Ik weet zeker, dat hij met zijn krachtigen raad een vaste en gezonde richting aan mijne overal heendwalende gedachten zou gegeven hebben.

VERLEDEN EN TOEKOMST. Naar A. Artz.

Ook zou hij de gemoederen zachter gestemd hebben en aan mijne bloedverwanten hebben bewezen, dat een man ook geheimen kan hebben, dat niet voor elk mensch en voor elk geval aan allen bevrediging gevende openheid te pas gebracht kan worden.

Zeer zeker is mijn voornaamste zorg: hoe zal ik de navraag naar de oorzaak doen verstommen? En deze zorg wentel ik op u, lieve Isabella. Als gij het feit van mijn uittreden uit het leger aan mijn moeder en aan mijnheer von Gussow meedeelt, doe hun beiden dan meteen verstaan, dat ik de vragen naar de oorzaak van mijn wijze van doen niet kan beantwoorden, en er dus ook niet naar gevraagd wil worden. Zeg hun beiden ook, dat ik binnen tien dagen te Palluhn kan zijn. Wordt deze termijn echter verschoven, dan schrijf ik nog aan mama.

Ik draag u wel onaangename zaken op, maar tot wien anders had ik mij met deze opdracht kunnen wenden, dan tot u! Den nieuwen Palluhner dominee ken ik zoo weinig. Om oom Rumker van Westendorf daarvoor naar Palluhn te laten gaan, leek mij ook niet raadzaam. 't Zou dan misschien gaan met mama het treurige nieuws mede te deelen, als destijds door denzelfden man gedaan werd, toen hij aan mevrouw

Scholte voorzichtig zou gaan zeggen, dat haar man gestorven was: - Woont hier *de weduwe* Scholte? - Neen, wel mevrouw Scholte, maar niet de weduwe!... Gij ziet, lieve Isabella, ik ben er al toegekomen om een stokoude anecdote aan te halen. Daarbij is mij dan ook oom Rumker zóo levendig in herinnering gekomen, dat het me waarlijk goed doet.

Vaarwel! Ik dank u. Dezen dank schrijf ik neer, zooals men zijn naam op een blanco credietbrief schrijft: men beseft niet, hoe groot de som wel is, die men schuldig blijft. Wàt gij doet, hoe gij het doet, ik leg er mij bij neer.

Ik kus uwe kleine barmhartige handen.

Uw Neef,

ERHARD VON WELTZIN.

(*Wordt vervolgd.*)

Morgenoefening.

Het is de eenvoudige zaal van een meisjesschool of liever een weeshuis, waarin deze morgengodsdienstoefening plaats heeft. De meisjes hebben in haar kleeding wel iets van de dracht der Hollandsche meisjes, maar de omgeving is niet typisch Hollandsch. Toch maakt de plaat een aangenamen indruk. De meisjes zingen haar psalmen met heldere stem, vroolijk en toch ernstig. Vóór haar immers ligt de toekomst met haar schoone illusies, en in haar aderen stroomt blijde en snel het jonge bloed. De oude vrouw, de directrice, zit stil in haar leunstoel, luistert naar het gezang en denkt aan verre dagen, toen ook zij vol verwachting het schoone, veelbelovende leven te gemoet zag. Of het voor haar zijn beloften gehouden heeft?

De kommervolle plooien en de witte haren geven er het antwoord op. Maar toch - zij ziet vredig en vergenoegd op het jonge leven rondom haar. Hun morgenrood beschijnt vriendelijk haar avondschaduwen en

zij geniet ten volle van den vroolijken levenslust en de blijde hoop der zingende meisjes.

Adolf Artz.
Met drie illustratiën.

In het Engelsche tijdschrift 'The Magazine of Art' komt een artikel voor over onzen landgenoot, den bekenden schilder Adolf Artz, waaraan wij het volgende ontleenden.

De moderne Hollandsche Schilderschool heeft zeer tegenstrijdige meeningen te voorschijn geroepen. Zelfs haar tegenstanders moeten bekennen dat mannen tot haar behooren, die werkelijk meesters in hun kunst zijn en oorspronkelijke talenten bezitten, maar zij houden staande, dat de overigen kundige navolgers zijn en dat de geheele school phantasie mist en zich in een zeer beperkten gezichtskring opsluit. Jozef Israëls mag een meester zijn in zijn kunst, maar zoowel hij als alle andere Hollandsche figuurschilders geven - zoo klagen zij - slechts variatiën op een en hetzelfde soort van onderwerpen.

Aan den anderen kant zijn er, die verklaren, dat deze zoogenaamde gebreken werkelijke deugden zijn en dat, door zich te bepalen tot hetgeen eenvoudig gezond en natuurlijk is, de moderne Hollandsche school toont, dat zij hooger staat dan het algemeene gebruik om de aandacht te trekken door treffende onderwerpen, daar zij liever geheel steunt op de artistieke verdiensten van haar werk. En het resultaat is, dat waar ooit Hollandsche schilderijen tentoongesteld worden, men ze als een verademing beschouwt na de menigte afschuwelijke en walgelijke onderwerpen, waarmede een sensatielievende kunst het Salon en andere tentoonstellingen overstroomt.

Dit zijn de tegenovergestelde standpunten, door de buitenlanders ingenomen. Onder ons (de Engelschen) schijnt de sympathieke beschouwing de overhand te hebben, en de verzekering is zelfs gegeven, dat de nakomelingsschap bij het waardeeren van onze kunst de eerste prijs zal toekennen aan de moderne Hollandsche school.

Echter sympathiek of niet, de horizon der Hollandsche schilders is zonderling bekrompen. De reden hiervan na te gaan zou zeker een zeer belangwekkende taak zijn, maar zeker is het, dat de Hollandsche schilders hun tijd niet verspillen aan het doorkruisen der wereld om onderwerpen te zoeken, en zich vergenoegen achter de geheimen van hun kunst te komen door een getrouwe studie der tooneelen binnen een paar mijlen van hun ateliers. Wij wijzen hier dus alleen op het feit en zijn meest zichtbare oorzaken en gevolgen, daar het ons te ver zou voeren de redenen te verklaren met de geschiedenis der vorming van het Hollandsche karakter.

De Hollander, na uit het afvoergebied van den Rijn een land te hebben gemaakt, wilde aan de wereld toonen hoeveel schoonheid kan worden ontleend aan kale duinen en vormlooze kusten en aan het eenvoudige leven van visschers en werklieden, die in zulk een nederige omgeving zijn grootgebracht, en men mag gerust zeggen, zonder de hulp van datgene wat men in Londen en Parijs noodzakelijk schijnt te achten voor een behoorlijk uitoefenen der kunst.

Het atelier van het hoofd der Hollandsche school in Den Haag is bijna geheel ontbloot van meubels, juist genoeg benoodigdheden voor het werk - dat is alles. Maar

in een school, die zich onderscheidt door de grootste toewijding aan de natuur, zal men elk schilder vinden in een omgeving meer of minder in harmonie met zijn temperament, en dit verklaart het, dat de schilder, met wien wij ons nu gaan bezighouden, niet de strengheid volgt van zijn levenslangen vriend en vroegeren meester.

Het atelier, waarin Adolf Artz schilderde, was hoog, goed verlicht, afgesloten van elke verstrooiing. De vroegere zaal van de kunstclub in Den Haag en nog vroeger van den gouverneur van het Hofje van Nieuwkoop - was een prachtig, ruim vertrek en versierd met oude schilderstukken, tapijten, bronzen, Delftsch en Japansch porselein; het was een atelier zoo deftig en serieus als men maar wenschen kon. Hier werkte hij, in vol genot van zijn aangename omgeving, een vroolijk, opgewekt, breedgeschouderd man, wiens hartelijke lach en prettige manieren aanstekelijk werkten. Zijn woning was even gezellig, vol uitgezochte schilderijen en studiën van Maris, Israëls, Mauve en andere kameraden van zijn kunst.

Weinige personen in Den Haag waren meer populair dan deze onvermoeide schilder. De bril op den neus, het kapje op het hoofd, palet en schilderstok in de hand, altijd klaar voor een grap of een vroolijk vertelseltje - een man die zich het genoegen niet kon ontzeggen anderen goed te stemmen. Zijn kunstbroeders dachten zoo goed van hem, dat zij in 1881 hem tot president kozen van ‘Pulchri Studio’, de Haagsche Kunstclub, en in '89 vertegenwoordigde hij de Hollandsche kunst als president van de wereldtentoonstelling in Parijs, en uit de 60 leden van de jury werd hij tot vice-president gekozen, terwijl Meissonier president was.

Deze eigenaardige persoonlijkheid van den schilder verklaart ons de wijze, waarop hij de natuur zag en de spontane uitdrukking van zijn impressiën. Dit is natuurlijk van toepassing op alle schilders, maar in Holland zien wij het op een bijzonder treffende wijze, want zijn schilders, door hun horizon te vereenigen met dien van hun eigen klein land, hebben om zoo te zeggen de eigenaardige natuur van hun land, volk en lucht in de ziel opgenomen met die van de menschen, welke in de dichtste aanraking zijn met die natuur en er bijna een deel van uitmaken. Vandaar dat al deze schilderijen onder elkander een familiegelijkenis hebben, maar toch elk hunner zich onderscheidt door een sterk uitgesproken individualiteit.

Zoo heeft Artz, hoewel een leerling van Israëls, van

wiens manier hij eerst veel scheen te hebben overgenomen, zich tot het laatst in zijn eigen richting ontwikkeld. Men ziet duidelijk in zijn kunst den invloed van de groote Parijsche kunst. Toen hij Holland verliet, gaf Israëls hem een brief mede voor Courbet, die hem in zijn eigen atelier een plaats weigerde te geven en hem zelfs afried in een ander te gaan, maar zichzelf te blijven en zijn eigen opvoeding te volmaken. Artz volgde Courbet's raad, maar niet in zooverre, dat hij geen vruchten droeg van het onderricht zijns meesters in de Fransche kunst.

Eindelijk, na acht jaren verblijf in Parijs, keerde hij weer naar zijn geboorteland terug en wijdde zich geheel aan zijn kunst. Maar na eerst min of meer de Fransche manier te hebben gevolgd, keerde hij in 1874 weer tot zijn eerste liefde terug en werkte met zijn andere kunstbroeders mede tot het doen bloeien van een nationale kunst.

Zoo stelde hij dus, na zijn terugkeer uit Parijs, belang in het leven van het volk in Scheveningen en Katwijk en in de nabijheid van Katwijk. Ieder jaar bracht hij den zomer in Katwijk door, waar hij een hutje bewoonde, schilderachtig gelegen op de duinen en over zee en kust uitzicht gevend. Met het visschersvolk levende, dat hem kende en liefhad, bestudeerde hij hun typen en verzamelde uit de treffende episoden van hun leven onderwerpen voor zijn schilderijen.

In zijn ‘Un loup de mer debout dans son bateau’, - zooals een zijner kleine schilderijen aangeteekend staat in den catalogus van zijn in '91 in Den Haag verkochte werken - geeft hij het type zijner zeebonken. Het is de eenvoudige figuur van een visscher op zee, staande tegen de mast van zijn klein schip, met strakken blik naar den hemel starend, waar onmiskenbare teekens een storm voorspellen. De opgeslagen oogen, de samengeperste mond geven blijk van het karakter der Hollandsche visschers en zijn in een paar meesterlijke trekken weergegeven.

In zijn vrouwentypen geeft Artz de waardige wederhelft van dezen man met de krachtige ziel. Een korte, dikke neus, volle wangen, een liefderijk, peinzend oog, - met iets van het rund in haar gezicht, - altijd in peinzende stemming schijnt zij, als meisje of als moeder, steeds de geheimen des levens te overwegen.

De grootste rampen dreigen onophoudelijk het arme visschersvolk; weinigen slechts genieten de treurige onderscheiding dat hun vochtig lichaam uit de zee opgehaald en naar de kust gebracht wordt. ‘Verleden en toekomst’ doet aan zulk een ramp denken, door het droevige doodskleed en de brandende kaarsen, terwijl het kleine meisje met haar pop in de hand in somber nadenken daarop staart.

De beroemdste van al zijn werken is ‘het Weeshuis van Katwijk’, een juweel van volmaakt schilderwerk, waarin alle sterke zijden van zijn talent - zijn gave voor kleur, zijn gevoel voor licht en lucht, de zekerheid van zijn penseel - duidelijk uitkomen! Wat een beheersching in kleur! Geen tikje rood dan de kleine naaldendoos op de tafel en in de wapenschilden op de ramen.

Artz behandelde zijn onderwerpen volgens zijn temperament steeds van de zonnige zijde en liet de schaduwen in het verschiet. Zijn ‘Vrouwen in het aardappelveld’, is een door de zon verlicht tooneel, waarvan vormen en compositie uitstekend zijn, maar het schijnt wel, dat Artz met het menschelijke element in zulk een schilderij niet zoo sympathiseerde als Millet of Jules Breton, die meer de droevige zijde der dingen doen uitkomen, het zouden gedaan hebben.

Artz was het beste als hij zich strikt aan de natuur hield. Zijn meer romantische schilderstukken: ‘Een herdersjongen op zijn fluit spelend’, ‘Een herdersmeisje slapend

tusschen haar schapen in het bosch', 'Het lievelingslam', eigendom der koningin van Holland, en vooral het meest phantastische van allen: 'Terugkeer van de kudde', een herderin, haar schapen bij maanlicht naar huis leidend, zijn niet zoo interessant en zeker minder karakteristiek dan zijn meer gewone werken. Toch bewijzen zij, dat Artz een man van beschaving en smaak was. Hij was zeer belezen in de Engelsche, Fransche en Grieksche classieken, stelde veel belang in het drama, en hoewel zelf geen musicus, werd hij toch door het trouw bezoeken der beroemdste concerten in Parijs en Den Haag, een fijn kenner.

Ook in waterverfteekeningen won hij veel naam. Kort vóór zijn dood stelde hij in Den Haag het hoofd eener Scheveningsche vrouw ten toon met zulk een kracht en tevens met zulk een teeder spel van licht over de wenkbrauwen, dat het algemeen de aandacht trok.

Geboren in Den Haag 18 December 1837, stierf David Adolf Constant Artz daar den 5^{en} November 1890. De achting, waarin hij stond bij zijn landgenooten, bleek uit het groot aantal deelnemenden, die uit alle kringen van Den Haag en vele middelpunten van kunst in het geheele land zijn stoffelijk overschot naar het graf begeleidden.

Zijn dood was een waar verlies voor de Hollandsche kunst, want hij was een van die schilders, die niet tevreden zijn met zich een naam te verwerven en dan op hun lauweren te rusten, maar die gedurig naar iets beters en hoogers streven. Tot het laatst groeide zijn kunst in gevoel en verfijning, en in de Hollandsche kunstwereld zijn er weinigen, zelfs onder de opkomende mannen, over wier toekomst men zooveel hoop koesterde.

Toen en nu.
De woning van Van Oldenbarnevelt. - Departement van Financiën

Indien men in Den Haag zijnde zich begeeft van de Plaats naar het Lange Voorhout, langs den Kneuterdijk, dan verheffen zich voor ons oog, tusschen het Heulstraatje en de tegenwoordige Parkstraat, - het oude Nachtegaalspad, - een viertal gebouwen, welke, het een meer, het ander minder, slechts even de aandacht vragen uit een architectonisch oogpunt.

Alleen het oude huis van den Raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt mag nog een merkwaardig bouwwerk heeten, zij het ook dat men het even als zijn eigenaar en bewoner heeft *onthoofd.*

Het had namelijk oudtijds een dubbelen topgevel, waarvan de bovengedeelten, die door eene balustrade gescheiden werden, versierd waren met twee beelden, de Voorzichtigheid en de Kracht voorstellende. De rijk gebeeldhouwde zijstukken

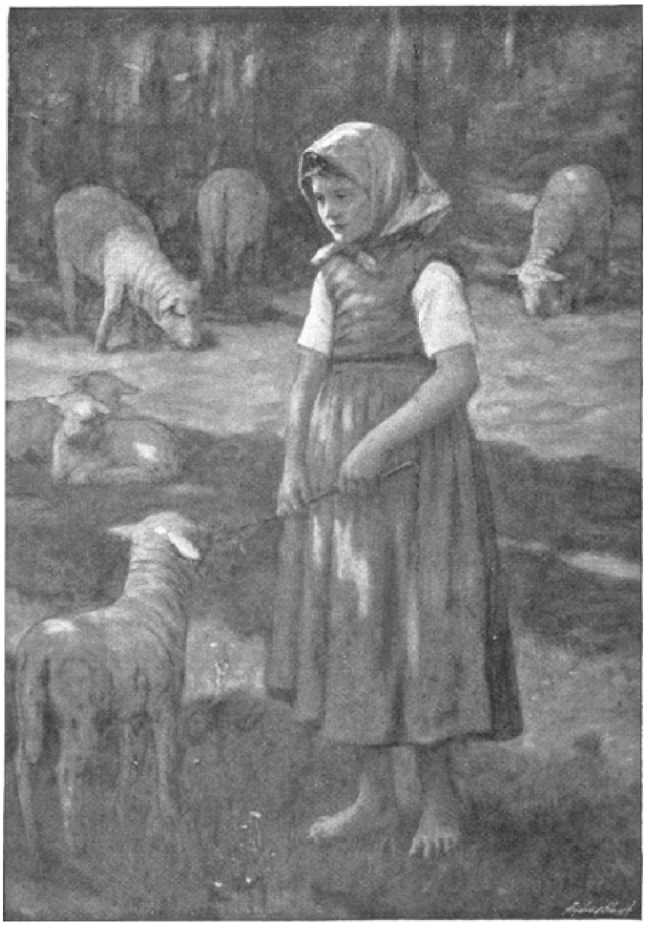

HET LIEVELINGSLAM. Naar A. Artz.

en boven-frontons prijkten elk met een leeuw.

In het revolutionaire tijdvak, dat alle smaak en kunstgevoel doodde, in het laatst der 18e eeuw, werden deze topgevels afgebroken, en vervangen door de thans aanwezige kroonlijst met gemetselde attiek.

Er is hier sprake van vier huizen; twee er van, de hoekhuizen aan het Heulstraatje en aan de Parkstraat, behoeven maar even genoemd te worden. Het een is het Paleis, dat, na eerst door Koning Willem II te zijn bewoond, van 1858-1879 tot verblijf diende voor wijlen Z.K.H. Prins Willem van Oranje. Het andere, hoewel een deel uitmakende van het Departement van Financiën, werd eerst in 1668 op een onbebouwd gebleven terrein gebouwd. In 1730 was Mr. J. Hop er eigenaar van, en werd het bewoond door de Gravin van Wartenberg. Sedert 1806 behoort het aan den Staat, en in 1870 verloor het tot den aanleg van de Parkstraat een strook gronds, en werd toen herbouwd.

De twee middelgebouwen, waarin het eigenlijke Departement gevestigd is, hebben eene geschiedenis, welke belangrijk genoeg is om verhaald te worden.

Het huis, waarin de hoofdingang is gelegen van het Departement, grenzende westwaarts aan het Paleis, behoorde in de 14e eeuw tot de bezitting van de heeren van Wassenaar, burggraven van Leiden. Hendrik van Wassenaar wordt vermoed de bouwmeester te zijn. Hoe het zij, het kwam in het laatst der 16e eeuw in het bezit van Lamoraal graaf van Ligne, die tot gemalin had Maria, de erfdochter van Jan van Wassenaar.

De graaf hield de Spaansche zijde, en zoo kwam het, dat in 1584 dit huis door de Staten werd verbeurd verklaard. De oude huizinge werd toen in gebruik gegeven aan Graaf Filips van Hohenlohe, en na diens dood bewoond door zijne weduwe, Maria van Oranje-Nassau, dochter van Prins Willem I, uit zijn tweede huwelijk met Anna van Saksen. In 1601 echter werden, ten gevolge van het 12jarig bestand, de verbeurdverklaarde goederen weder teruggegeven. Op een plattegrond van 1616 staat dan ook als eigenaar aangewezen ‘de Prins van Lingen’.

Reeds in 1617 werd het gebouw aangekocht door den schoonzoon van Johan van Oldenbarnevelt, Mr. Cornelis van der Myle, die er echter niet lang genot van had, wijl hij na de onthoofding van zijn schoonvader, op 13 Mei 1619, naar het buitenland de vlucht nam, waarna zijn huis door de Staten onder sequester werd gelegd.

Sedert 1611 was de advocaat eigenaar van het toen aan den Hertog van Aremberg behoorende huis, grenzende aan dat van de Van Wassenaars. Eerst had het behoord aan Heer Helmich van Doornik. Ook deze bezitting werd in 1584 geconfisceerd, wijl de Arembergen eveneens de Spaansche zijde hielden. Weer in het bezit er van gekomen in 1609, verkocht hij het aan den advocaat, die het oude gebouw liet afbreken, en er een nieuw prachtig huis voor in de plaats liet zetten.

Van Oldenbarnevelt bracht er de laatste jaren zijns

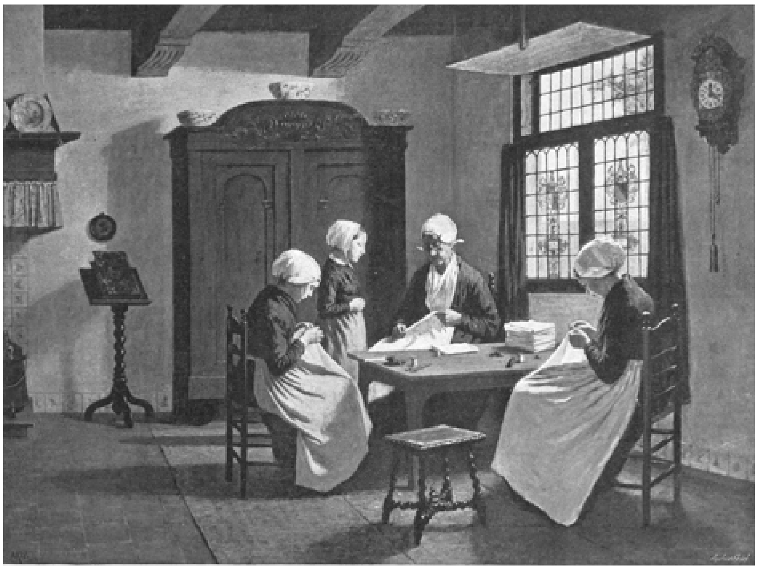

HET WEESHUIS TE KATWIJK. Naar A. Artz.

levens door. Ook dit huis werd na zijn dood onder sequester gesteld.

Eerst in 1621 ontvingen de beide ledig staande huizen nieuwe bewoners.

Staatszorgen had van Oldenbarnevelt er gekend. Geldzorgen zouden de nieuwe bewoners er onafgebroken hebben. Wie waren zij?

Zeker, zij stonden in rang hooger dan de Raadpensionaris. Het waren vorsten van Prinselijken bloede, zelfs zeer na geparenteerd aan de Oranjes, maar waar in het huisgezin van Van Oldenbarnevelt de Hollandsche degelijkheid steeds hoog was gehouden, brachten de hem opvolgende bewoners er, bij koninklijke praal, uitheemsche sier, en hoofsche vormen, eene lichtzinnigheid, wuftheid en weelderigheid in, welke 20 jaren lang de woning een zekere mate van beruchtheid gaf.

De ongelukkige koning van Bohemen, bijgenaamd de Winterkoning, omdat zijne regeering zoo'n kortstondige duur had gehad, betrok met zijn gezin in April van het jaar 1621 de beide panden.

Hij kwam 21 April in den Haag, en reeds twee dagen na zijne komst werd de Koning in plechtige audiëndie door de Staten Generaal ontvangen.

De zoon van Frederik IV, Keurvorst van de Paltz, en van Louise Juliana van Oranje-Nassau, de dochter van Prins Willem I, uit zijn huwelijk met Charlotte van Bourbon, deed ‘een sonderlingh roerend verhael van al sijn avontueren ende ongelucken’, en betuigde zijn dank voor de reeds ondervonden ‘civiliteyten ende bewesen hulpe ende recommandeerde zich in de goede gratie’.

De Staten toch hadden, na de komst in den Haag van Prinses. Elisabeth Stuart, zijne gemalin, die overijld gevlucht was uit Praag, besloten om den Koning en de Koningin te ‘accomoderen met eene voeghelycke woningh’. Schijnbaar werden de huizen hem verhuurd voor f 2000, vrij van belasting, maar daar de huur nooit werd ingevorderd, mocht dit eene kiesche ondersteuning heeten. Er werd tevens eene commissie benoemd om de huizen te ‘accomoderen met passende ende consequente meubelen en stoffaciën’, waarvoor f 5000 werd toegestaan, terwijl de Staten van Holland nog 1200 gulden schonken om te ‘accomoderen met provisiën, wijn, bier, turf en hout’.

Van te voren had Koningin Elisabeth haar intrek genomen in het Paleis in 't Noordeinde, (het oude hof) bij haar oom Frederik Hendrik, nadat zij door haar oom Maurits tot het wonen in den Haag was uitgenoodigd.

Ter audiëntie bleek nog, en zelfs meer en beter, de goedgunstigheid van hunne Hoog-Mogenden. Zij ‘addieerden den Koning met troostrijcke complimenten, ende consolideerden hem in zyne adversiteyt, hem vermanende om wat verstrooyingh te soecken in het Hof, dat voor hem was gereet gemaeckt’. Maar wat het beste was, en klem en nadruk gaf aan die mooie woorden, bestond in een jaargeld aan den Koning van f 120.000, alsmede de toezegging, om ook voor de huisvesting van de heeren van zijn gevolg te zullen zorgen.

Een koninklijke staat werd gevoerd; de giften en gaven permitteerden dit eenigermate, want schoonpapa Jacobus van Engeland verleende hem een maandgeld van 26000 gulden, terwijl Prins Maurits zoo nu en dan nog wat bijpaste.

Zoo betrokken Frederik en Elisabeth de voor hen ingerichte woning, en richtten hunne hofhouding op zeer weelderigen en grootschen voet in.

De functiën van opperhofmaarschalk werden waargenomen door den graaf van Solms-Braunfels, van wiens drie dochters, die als hofdames dienst deden, de tweede, Amalia, de gemalin werd van Frederik Hendrik.

Behalve deze schitterende hofhouding in den Haag, was er nog eene tweede, zij het ook op wat kleinere schaal te Leiden, waar, in een huis op het Rapenburg, dat aan Prins Maurits toebehoorde en door hem en zijn broeder Frederik als student was bewoond, de kinderen onder toezicht van hun goeverneur Hendrik Alting, hoogleeraar van Heidelberg, tot hun 18e jaar verblijf hielden.

Toen de Koning en de Koningin zich in den Haag vestigden, hadden zij vijf kinderen, vier zoons en eene dochter; later werden hun nog acht kinderen geboren. Van deze dertien stierven er vier op jeugdigen leeftijd.

Voornamelijk de Koningin wist zich uitnemend in hare ballingschap te troosten. Het was daar aan dat hof een leventje van vroolijke Fransje, eene aaneenschakeling van feesten, banketten, uitstapjes, jachtpartijen, die schatten verslonden.

De naweeën bleven dan ook niet uit; financieele moeielijkheden deden zich gevoelen, welke vooral in latere jaren, na den dood van Frederik Hendrik, en de omwenteling in ons land, steeds drukkender werden, en het leven van de toen weduwe geworden Koningin zeer verbitterden.

Twee en twintig jaar na den dood van haar gemaal beliepen hare schulden het voor de crediteuren onrustbarend cijfer van ruim negen ton.

De voorzitter van de door de Staten van Holland benoemde commissie van enquête, de pensionaris van Haarlem, Mr. Albrecht Ruijl ‘altereerde’ dan ook, toen hem dit cijfer onder de oogen kwam.

De Staten Generaal en de Staten van Holland boden wel hulp, maar het ging alles als in een bodemloos vat; er was geen helpen aan.

Voornamelijk hare zoons wisten aardig met het geld rond te springen, en het onder de menschen te brengen. Zij leidden daarbij een onstuimig leven, dat bestond uit slemppartijen, duels, vechterijen, aanrandingen, buitensporigheden en baldadigheden van ongekenden aard. Zij waren dan ook bekend als de dolle Paladijnen.

Filips doorstak op klaarlichten dag in de Hoogstraat den Franschen edelman graaf de l'Espinay, wiens *vertrouwelijke* omgang met zijn moeder hem niet aanstond. Prins Eduard werd verdacht van medeplichtigheid aan den moord van den gezant van Cromwell, Dr. Isaak Doreslaar, die, in zijn logement op de Plaats aan tafel zittende, in den avond van 17 Mei 1649, door twaalf gemaskerden werd overvallen en doodgestoken.

De derde zoon, Prins Rupert, was niet minder berucht

om zijn dolle streken. Hij trad in Engelschen dienst, en was een der dapperste aanvoerders van het leger van Karel I, die hem tot admiraal benoemde.

Na 's Konings dood, begaf hij zich met zes oorlogsschepen naar de Antilles, en leidde daar jaren lang het leven van een kaperhoofdman. Onder Karel II zien we hem weer terug als een roemvol vlootvoogd.

De oudste zoon, Karel Lodewijk, werd na den vrede van Munster in de keurvorstelijke waardigheid, en het bezit van de Paltz hersteld, waarvan zijn vader in Januari 1621, ‘met groote staatsie en met in achtneming van alle oude vormen en gebruiken’, vervallen was verklaard, en waarbij toen de Rijksban tevens over hem werd uitgesproken.

In Mei 1661 vertrok de Koningin naar haar geboorteland, waar zij 23 Febr. 1667 overleed, en haar neef Karel II, inmiddels op den troon was hersteld.

Na haar vertrek, werd het huis van Van Oldenbarnevelts schoonzoon Van der Mijle, tot verblijf voor de Fransche gezanten ingericht.

Vervolgens kwam het in het bezit van Mr. J. Hop, Thesaurier-Generaal der vereenigde Nederlanden, die het op het laatst der 17e eeuw geheel liet verbouwen.

In Mei 1748 werd het door de algemeene Staten aangekocht, en als logement aangeboden aan de vijf Noord-Hollandsche steden, wier afgevaardigden het bleven bewonen tot 1795.

Sedert werd het huis herhaaldelijk verbouwd en veranderd. Van den ouden vorm, welke in bouwstijl het meest deed denken aan den St. Sebastiaens of nieuwen Doelen aan den Korten Vijverberg, thans het Haagsch gemeente-museum, is noch uitwendig, noch inwendig, iets overgebleven.

Het huis van Van Oldenbarnevelt ging ook na 1661 in verschillende handen over.

In 1806 werd dit gebouw door den Staat aangekocht, en met het hiervoren genoemde, ingericht voor de bureaux van het ministerie van Financiën.

Ook nu nog zijn geldzorgen daar aan de orde van den dag. Hoewel de eene Minister zijn millioenen-speech luchthartiger voordraagt dan de andere, en de zeven vette en magere jaren elkaar gestadig afwisselen, blijkt 's lands schatkist al niet veel minder als die van den Koning en de Koningin van Bohemen, het vat der Danaïden.

Den Haag.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

La Paloma.
Door J.W. Netter.

Zij was geen schoonheid, maar zeker een zeer bekoorlijk vlindertje, zelfs haar vriendinnen gaven dat toe. En hoewel zevenentwintig jaar oud en moeder van een meisje van zeven, hield zij nog zooveel jonkvrouwelijkheid in uitdrukking en figuur over, dat men moeite had aan haar matroneschap te gelooven. Men voelde dat zoo het veranderlijke onveranderlijke, het schitterende, de ziel vervullende ‘Ewige Weibliche’ moest gepersonifieerd worden, hier het model was.

Bevallig, vriendelijk, lieftallig en vroolijk, bezat zij ontelbare talenten, alle tot op een zekere hoogte aangekweekt - tot een hoogte, ruim voldoende voor haar eigen genot en de voldoening van een leger bewonderende en niet al te veeleischende vrienden, die haar een heerlijk wonder noemden en om strijd verwenden.

Maar nu hoe zij haar hersens ook afstompte, zij vond geen echt talent van onmiskenbare waarde, zooals het haar in deze vroege uren van ellende rauw gezegd was - Nicht Selina hield er van de dingen wat rauw te zeggen, voelde zij nu met een kleine trilling van ergernis - geen hulpmiddel kon zij ontdekken om haar te helpen op den gevreesden dag, die eindelijk aanbrak.

Van morgen was de slag gevallen en met stijf gevouwen handen en droge, met angst gevulde oogen zat zij in den donkersten hoek van haar vroolijk salonnetje onder de duistere kamer, van waaruit het aardsche hulsel van den man, dien zij eens had aangebeden, spoedig zou worden weggedragen.

Alles was stil! Alleen in haar hart de kreet zoo luid, dat het scheen of ieder haar hooren moest.

'Hoe jammer, hoe jammer! Helaas!' Al hoorde men ook de kreet, wie kon de gecompliceerde gevoelens peilen, die zich lucht gaven in deze klacht?

Hier was het einde! Nu stond zij vlak tegenover de smart, die zij meer dan een jaar lang uit alle macht had getracht af te weren, een echte Rizpah van onbewuste dapperheid. Een jaar lang had zij van uur tot uur zich den volzin herhaald, dien zij eens luchtig had gelezen in betere tijden: 'Wees vroolijk, laat de droefheid aan de gelukkigen dezer wereld.' Het had een toren gebleken van kracht en een staf van steun. Hiermede had zij de kracht gevonden zichzelf en daardoor ook anderen te beheerschen.

Ja, het was noodzakelijk geworden vroolijk en opgeruimd te zijn in een huis, waar de mazen van het net van ellende en nood zich dagelijks dichter weefden rondom de drie ongelukkige bewoners; Mary, het mooie, lamme kind en de echtgenoot, die op zijn vijf-en-twintigste jaar bestemd scheen voor succes en op zijn dertigste, ofschoon voor het oog der wereld onveranderd, voor den helderzienden blik zijner vrouw reeds achteruitgaande was en nu op zijn vier-en-dertigste, door eigen wil en eigen hand, haar hulpeloos liet staan tegenover de wereld, zonder ander schild dan haar onbeproefde deugd en haar machteloos kind.

In het diepste van haar hart rees een wild gevoel van opstand tegen de onrechtvaardigheid van dit alles en een diep gewortelde vrees voor haar eigen onstuimig ik en de wereld, die zij kende, de wereld glimlachend tegen haar toen alles goed ging, zoo onverschillig voor haar ellende toen de kwade dagen aanbraken.

Wat moest zij doen? Hoe kon zij - niet de weelde zonder welke zij nauwelijks dacht dat haar kind bestaan kon - maar de eerste behoeften des levens voor haar

verkrijgen? Ieder meubel in huis was verpand, haar laatste sieraad was heengegaan om de huur te betalen. Dank den Hemel hadden zij deze kamer nog om gedurende de volgende maanden er in te wonen. Zij was in schuld bij slager en bakker en zij had in geen maanden een paar nieuwe handschoenen gehad. Dubbeltjes waren de grondslag van haar uitgaven geweest, zooals tot nu toe tientjes.

'Ik ben overtuigd,' had zij eens maanden geleden gezegd, na een bijzonder mager diner tot haar nicht Selina, armer dan zij en trotscher - 'ik ben zeker dat het spreekwoord luiden moest: "Zorg voor de dubbeltjes en de diners zullen voor zichzelf zorgen!" 't Is zeker van groot belang te leeren, hoeveel men doen kan van een dubbeltje.'

Wat had zij een menigte kleine droevige ondervindingen gehad in het laatste jaar. Zij was veel wijzer geworden en zij had dikwijls pleizier gehad in haar aangeleerde wijsheid, zij had gedanst op een smeulende vulkaan - en dit alles zweefde door haar geest, terwijl zij den heelen langen dag daar werkeloos nederzat, luisterende naar den regen, die in wilde vlagen tegen de ruiten sloeg en werktuigelijk de slagen tellende van de portaalklok.

En nu was het voorbij!

Over een paar uur en dan zouden zij maar met hun tweeën op aarde zijn, terwijl op haar het geheele zware gewicht der verantwoordelijkheid viel. Zij klemde de tanden op elkander en weerhield de kreet die opsteeg uit haar gefolterd hart Wat moest zij doen? Wat, o wat? Zij sprong op, in haar doodsangst rondziende als een gekwetste ree, en toen mompelde zij terugvallend: 'Neen, neen!' Er was geen hulp, en toch voortgaan moest zij.

'O Mary, mijn eenige,' fluisterde zij telkens, maar geen enkelen keer den naam van den slaper daarboven, en toen zij dit merkte, kromp haar gevoelig hart ineen. Zij durfde er niet bij stil staan. Zij stond snel op; er was zooveel te doen. Met doffe oogen en bleeke wangen ging zij door het huis, gaf de noodige bevelen, regelde alles voor den volgenden dag, dronk de thee, haar gebracht door de trouwe Martha, de pleegmoeder van haar kind, bijna haar eenige vriendin - en sluimerde gedurende den eindeloozen nacht nu en dan in naast haar kleine meid.

In den morgen kwamen deelnemende vrienden haar troosten en bijstaan gedurende de zware beproeving. Alles ging voorbij als in een droom. 'Tout passe, tout casse, tout lasse!' dacht zij, 'maar mijn hart is sterk.'

Toen zij een maand later met nicht Selina in dezelfde kamer, in denzelfden stoel zat, weer luisterend naar den stroomenden regen, die tegen de ruiten sloeg, scheen het haar of de tijd had stilgestaan. Droomerig nam zij den draad harer eigen gedachten op, waar zij dien op dien dag had laten vallen, en een vreemde gedachte viel haar in. Zij had een jaar lang gedanst op de smeulende vulkaan. Ja, veel was er gebeurd sedert dien tijd, erger, veel erger dan zij droomde in haar droevigste oogenblikken. Zij had beproefd gebruik te maken van elke bekwaamheid, die zij bezat. Helaas! juist wat haar zoo bekoorlijk maakte - haar schitterende gemakkelijkheid, haar levendige verbeelding - waren allen onoverkomelijke hinderpalen voor degelijk succes.

Vrouwen, minder schitterend, maar nauwkeuriger en degelijker, waren verbonden aan de tijdschriften, die haar gedichten versmaadden. Met stemmen, niet te vergelijken bij de hare, zag zij andere slagen, terwijl zij, die zong als een vogel - maar slechts als een vogel, die zich geïnspireerd voelt - geen indruk kon maken. Zoo rijk begaafd als zij was, scheen zij armer en hulpeloozer dan de nederigste vrouw, die behoorlijk

een paar kousen kon breien of een kleedje borduren. Het mooie gezichtje scheen moe en benepen, twée diepe lijnen begonnen den neergetrokken mond te omsluiten.

'Ik lach en parenthèse,' zeide zij tot nicht Selina, terwijl zij in den spiegel keek om te trachten de uitdrukking van de trillende lippen te veranderen, die nu zelfs op dit oogenblik bij de geestige opmerking naar boven krulden, als Cupido's boog.

Zij had een of twee vrij verrassende ondervindingen gehad deze week. Haar man's vrienden waren hartelijk - een beetje te hartelijk en gedienstig geweest - en zij bloosde bij de gedachte aan de uitdrukking van een paar oogen, zooals die eenige dagen geleden op haar rustten. Zij trachtte dit te vertellen aan de goede, saaie nicht Selma - zoo weinig aantrekkelijk met haar rug en borst die tusschen twee planken gedrukt schenen en haar barytonstem, die haar telkens een zenuwschok gaf als zij ze opnieuw hoorde. Nicht Selina snoof verachtelijk en zeide ruw weg:

'Wel wat is deugd? Hoe weet ik of ik zelf deugdzaam ben? Ik ben zesenvijftig jaar oud en ik ben nooit in verzoeking geweest.'

Zij was geen zesenvijftig jaar, arm kind! en zij had negen jaar lang de bescherming gehad van een man, maar in dezen tijd leerde zij de waarheid kennen van nicht Selina's verzekering, en alles wat het bevatte aan menschelijke broosheid en ijdelen menschentrots. Zekerder dan ooit wist zij dat zij geen gunsten te vragen had, maar zelf de handen aan de ploeg moest slaan. Maar wat te doen wanneer alles mislukte?

'Dansen op de smeulende vulkaan.'

Die woorden kwamen telkens terug. Dansen op het tooneel! Waarom niet? Zij kon dansen! Haar heele leven had zij gaarne gedanst. Aan haar grootste vreugde had zij steeds de volle uitdrukking kunnen geven door te dansen voor den spiegel in haar boudoir. Honderd malen had zij gedanst om haar lieveling in slaap te sussen, wier pijn bedaarde bij het zien van 'Mooi Moesie!' Eens met haar man, had zij een beroemde actrice, - een vrouw rein als zijzelf - zoo bevallig zien dansen, zoo bevallig en kuisch, dat zij een publiek vermocht te boeien, gewoon aan voorstellingen waarvan zij zich met walging afkeerde - tot zijn ergernis, want jaarlijks werd zijn smaak minder verfijnd en zelfs toen had zij gezucht: 'Hoe treurig!' En zich tot hem keerend, sprak zij:

LA PALOMA: Zij danste voort in de flauw verlichte sterfkamer. (Gravure naar O. Eckhardt.)

'Dat kon ik wel doen, daar ben ik zeker van!'

'Moge je het nooit noodig hebben,' zeide hij innig, want hij had haar lief en was trotsch op haar, al liepen hun levenspaden uiteen en al wilde hij haar niet op de hare volgen. En nu kwam alles in levendige kleuren tot haar terug, het vroolijke tooneel, de opgewonden gezichten, het gemompel van genot, het applaus dat zich telkens en telkens weer verhief. Haar hart klopte snel; ja, zij wilde dansen. Het kon haar de weinige vrienden die zij bezat kosten; zoolang zij zich zelf hielp, zou haar trots haar steunen, en zij was even trotsch als dapper, ofschoon zij tot nu toe noch haar trots, noch haar dapperheid kende.

Eens de beslissing genomen, slaakte zij een zucht van verlichting, stond snel op en ging naar haar kind, haar toevlucht en haar troost. In de kinderkamer was alles stil. Mary lag in diepen slaap, een handje onder haar blozende wang, de andere gedrukt tegen haar harlekijn - de laatste gift van haar vader.

'Moesielief,' zei het kind droomerig haar violette oogen opslaande: 'Mary sliep niet, Mary wachtte op Moesie. Kom, Moesie, een klein dansje alsjeblieft?'

'O!' zuchtte zij, 'hoe kan ik? En toch als ik zal moeten dansen voor een onbekende wereld, waarom niet voor mijn kleine meid!'

En zich buigend om het kleine roode mondje te kussen, om kracht te vinden voor haar pogingen, nam zij een shawl en begon in langzaam tempo een dans, half Spaansch, half Hongaarsch, zeer origineel in opvatting, die later het publiek stormenderhand zou innemen.

Spoedig schenen de rhytmische bewegingen en de golvende kronkelingen der shawl zich te vereenigen tot een bevallig geheel, de pijn verdween uit het kleine, uitgeteerde gezichtje, de oogen sloten zich en de zachte regelmatige ademhaling verried rust en kalmte. Toen viel zij op den vloer naast het kind, verborg haar gelaat dicht bij het warme lichaampje - en zoo sliep zij in.

Er volgde een vermoeiende rondgang bij ongeduldige, brutale directeurs, met een hart, dagelijks zwaarder en een geest door wantrouwen gescherpt. Eindelijk stond een impressario, getroffen door haar gratie en de uitdrukking van dappere wanhoop in haar hongerige oogen, haar een proef toe - en bepaalde een uur in het theater, vroeg in den namiddag.

Te midden van een troep vrouwen, eenige sympathiek, andere driest nieuwsgierig, allen zoo verschillend van haarzelf, dat zij nauwelijks voelde dat zij haar zusters waren, legde zij haar eerste proef af. Wat scheen alles onwerkelijk: een droom, waaruit zij elk oogenblik kon ontwaken! Zij zag recht voor zich uit en trachtte de ruwheid van haar omgeving te vergeten. Alles walgde haar, die onbeschaafde meisjes in vuile dansschoenen en tricots, hare bovenlijven in ordinaire blouses, zich oefenend in haar morgenstudiën. De reuk van stof, olie en verf begon haar te overmeesteren, zij was op het punt haar zelfbeheersching te verliezen, toen de vriendelijke stem van den directeur dicht bij haar zeide:

'Uw beurt, mevrouw - wil u zeggen welke muziek u verlangt?'

Het orkest, bestaande uit een viool begon het accompagnement van 'La Paloma' en tegen het einde, terwijl haar bloed heftig klopte in haar zwaar hoofd, hoorde zij weer de stem van den directeur als op een verren afstand zeggen:

'Mijn compliment, mevrouw! Ik zal blijde zijn u een salaris van tien pond in de week te mogen geven. Ik ben zeker dat u succes zal hebben.'

'Un succès fou!' zeide hij, zich keerend tot het orkest, dat bevallig den strijkstok zwaaide, diep boog en antwoordde: 'Sans doute!'

Arm vrouwtje! Zij zag hem in de oogen om te weten of hij haar bespotte; toen overtuigd van zijn goede trouw, raapte zij al haar kracht bijeen en met een vreemde suizing in haar ooren glimlachte zij en sprak: 'Ik dank u.'

Toen keerde zij zich snel om en verliet den schouwburg. Martha hoorde een zwak trekken aan de bel, haastte zich naar de deur en vond haar meesteres bleek als de dood, maar met de oogen wijd open en een versteenden glimlach op de lippen.

Zij bracht haar naar bed, koesterde haar totdat eindelijk de gemartelde ziel tot bedaren kwam en de overspannen hersens lucht vonden in zulke weldadige tranen, als zij niet meer gestort had na al die zware dagen van beproeving.

En nu moest zij zich oefenen en costumes gereed maken tegen haar eerste optreden om het groote succes te bereiken en de verwachtingen van haar vriend den impressario ten volle te vervullen. Langzamerhand verdwenen de drukkende zorgen der schulden, en zij kon betrekkelijk gelukkig zijn.

Elken dag, behalve in het morgenuur van oefening, hield zij de kleine Mary bij zich. Zij was het die alle dagen een brandoffer maakte van ongepaste billets doux, en de kinderkamer versierde met de bloemen, die ze steeds vergezelden. Het was Mary die het eerst de dansen genoot en zelfs inspireerde welke zij uitvoerde, en die 't eerst 'zoete Moesie' prees in haar artistieke costumes.

Elken avond verliet zij het kind met nieuwe smart, ofschoon zij haar toch zoo veilig wist bij de goede Martha en na het einde der voorstelling steeds met vleugels van liefde terugvloog naar haar bedje. Vast besloten sloot zij haar oogen voor alles, wat haar mishaagde in haar nieuwe omgeving, en spoedig werd het dansen voor haar een soort van betoovering. Zoolang als zij op het tooneel was, vergat zij al het andere. Haar smart viel van haar af als een lastig kleed, en zij stond daar als de verpersoonlijking van lachende jeugd, gratie en vreugd.

Altijd in het wit gekleed, met een luchtige witte shawl, die op vleugels geleek in de handen - 'La Paloma' zoo noemde men haar na haar eersten dans - zweefde zij in een atmosfeer, rein en poëtisch, te fijn om te worden misverstaan en, als voorheen zijzelf, raakten ook de vrouwen onder haar betoovering.

Ja zij had tevreden mogen zijn, maar dagelijks werd Mary zwakker en brozer en haar hart kromp ineen.

Zij wilde het kind in haar wanhopende armen nemen en haar zoo vast omklemd houden, dat de kleine het uit zou schreien en toch gelukkig zijn in de omhelzing, want zij had haar Moesie lief met een innige genegenheid en scheen door een vreemde intuïtie veel te begrijpen.

Eens - het was omstreeks drie maanden na haar debuut - verliet zij het huis een beetje lichter van hart dan gewoonlijk. Mary was den heelen dag koortsachtig geweest, maar tegen den avond werd zij rustiger en zij hadden heerlijk gestoeid vóórdat zij wegging.

Tegen het einde van den avond begon zij slecht op haar gemak te raken en, haar pelsmantel omslaande, zonder van kostuum te veranderen, verliet zij haastig het theater en, in een rijtuig stappend, reed zij zoo snel mogelijk naar huis.

De voordeur stond open en in den gang hoorde zij de stem van den doctor: 'Ja spoedig, of zij zal haar niet meer kennen.'

'Wie zal haar niet kennen?' zeide zij tot zichzelf. 'Wie zal haar niet kennen?' herhaalde zij tot den dokter en ging snel het huis in.

Hij nam haar in zijn sterke armen, droeg haar naar de kinderkamer en zette haar op een stoel naast het kind. Het lieve, kleine gezichtje, door de vleugels der engelen toegewuifd, bloosde zacht.

'Ik wachtte u, Moesie,' fluisterde zij, 'u zal nu voor mij dansen, niet waar?'

Zij viel op haar knieën voor het bed en nam de kleine in haar armen.

'Zoete, lieve Moesie,' zeide het kind haar bloote armen kussend, 'u zal een echte duif zijn in den hemel.'

'Mary, Mary, verlaat mij niet!' kermde de sidderende vrouw.

'Neen, Moesie,' antwoordde het kind, 'u komt ook!'

De moeder zag haar aan, sprakeloos en met wilden angst in de oogen.

'Moesie,' drong het kind aan en trachtte het zware hoofdje met de korte, gouden krullen die klam op het vochtige voorhoofdje lagen, op te lichten. 'Moesie liefste! Dans dan toch! Misschien dansen de engelen niet en ik houd er toch zoo van!'

Met een luiden snik en een bovenmatige inspanning stond zij op, wierp den zwaren mantel die haar nog omwikkelde af en begon te dansen.

Was er ooit zulk een martelaarschap, zulk een dans? Zij danste voort in de flauw verlichte sterfkamer, die daar buiten stonden, durfden niet binnentreden, maar zagen alles.

Zoet glimlachte het kind, lichtte het handje nog eens op als om haar te danken, toen vielen de trillende oogleden toe, de lange wimpers rustten op de bleeke wangen en alles werd stil.

Zachter en zachter danste de moeder terwijl zij zich angstig ademloos boog over haar kind, vreezende op te houden om haar niet wakker te maken. Toen met een gil die door het huis gehoord werd en nog weerklinkt in de ooren der twee anderen buiten de deur, viel zij op het bed naast haar engel, en het dappere hart brak.

Een roman op den Etna.

Vorst Michaël van Polkavië is een allerliefste jonge man. Zijn vorstendom is een van de kleine onafhankelijke staatjes van het Balkansche Schiereiland, maar gij zult er te vergeefs naar zoeken, zelfs op die oorlogskaarten, die melding maken van elke negorij.

Hij is *bon prince* en laat zijn onderdanen ongeveer alles doen waarin zij lust hebben, terwijl hij zich amuseert op de groote badplaatsen en in de hoofdsteden van Europa, met een uitstapje nu en dan naar Caïro of Constantinopel. Waarlijk, ik geloof niet dat zijn verstrooiingen erg verkeerd zijn; hij bezit een sterke dosis van idealistische gevoelens, die hem verre houden van alles wat vulgair is.

De vorst heeft lichte oogen, die tamelijk droomerig staan, zacht blond haar en een tengere gestalte, als die van een jong meisje; zijn manieren zijn verrukkelijk los, met een kinderlijke openhartigheid, die misschien de hoogste trap is, door staatkundige opvoeding bereikt. Nu en dan verlicht een mooie glimlach den kleinen ronden mond, onder zijn zorgvuldig opgedraaide en glimmende snor.

Men heeft vrouwen - volstrekt geen schoolmeisjes - hooren zeggen, dat zij van vorst Michaël hielden, van het oogenblik dat hij haar werd voorgesteld en, voor haar staande, de hooge hielen van zijn geverniste laarzen liet kletteren en een buiging maakte, die, hoewel door en door modern, toch de ouderwetsche hulde uit de dagen van het menuet met die van het middeleeuwsche ridderschap scheen te vereenigen. Verder werd er gezegd, dat het den vorst niet aan moed ontbrak, dat hij een ruiter was zonder vrees en zeer handig met het zwaard wist om te gaan. Bovendien spreekt hij ten minste een half dozijn vreemde talen zeer vloeiend.

Is Vorst Michaël dan volmaakt?

Helaas! de billijkheid verplicht ons te bekennen dat deze parel een gebrek bezit. Vorst Michaël is aangetast door romaneskheid, een eigenschap, waarmede het einde dezer eeuw niet weet wat te doen. In de vermengde rassen van den Balkan vindt men wonderlijk samengekoppelde eigenaardigheden, die elkander door de kracht der tegenstelling scherper doen uitkomen.

Vorst Michaël kent zijn Parijs, zijn Weenen, zijn St. Petersburg door en door, en men zegt dat hij ook niet onbekend is met zijn Monte Carlo; maar hij wordt beheerscht door een idée-fixe, ongelooflijk fantastisch, dat hem belet in de keuze eener bruid; hij aanbidt niets zoo zeer als kleine, microscopische voetjes.

En van alle dames van hooge afkomst of groot fortuin, die hem aan de Europeesche hoven als gemalinnen werden aangeboden, had geen enkele het soort voeten, waarvoor hij zich neer kon werpen om verzuchtingen te slaken, zooals hij dit wenschte te doen.

Vorst Michaël is niet ontbloot van kennis van de klassieken en bovendien begiftigd met een zeer goeden en smaakvollen stijl, daarom werd hij schrijver van een brochure over de vergelijkende mythologie van het be-

roemde sprookje van Asschepoester en de Grieksche legende van Rhodope. Een exemplaar van zijn verhandeling, elegant gedrukt en keurig gebonden in blauw en zilver brocaat, is een bevallige gift van den Vorst aan de kennissen, die hij op bijzondere wijze wenschte te onderscheiden. Hij was zoo goed, mij er een aan te bieden omdat na het eindigen van het geval, ik hem vertelde - -

Maar dit is niet het begin der geschiedenis.

Het gebeurde

GROOTVADERS HORLOGE. Naar C. Cej.

alles in de stad Catania en op den berg Etna, waarvan de majestueuze somberheid een eeuwigdurend verwijt scheen tegen zooveel frivoliteit.

Aan de table d' hôte van de Albergo Orientale was de Vorst begonnen kennis te maken met ons klein gezelschap - een van die voorbijgaande kennismakingen tusschen touristen, meestal zonder gevolgen. Het amuseerde Vorst Michaël, en hij verzekerde mij, dat het leerzaam was de Amerikaansche denkbeelden over allerlei dingen te hooren.

‘Gij van de Vereenigde Staten,’ placht hij te zeggen, ‘hebt misschien een origineelen kijk op de dingen, maar toch vol gezond verstand.’

Na een paar dagen had men alle theorieën en sommige wijze oordeelen gehoord uit den schat der ondervindingen van een jonkman, die bij genade van het Latijnsche bloed, dat in zijn aderen vloeide, een merkwaardige naïveteit des geestes had behouden.

Eens toonde hij ons de photographieën van zijn Douairière Moeder en van de vorstinnen Wanda en Helena, zijn zusters.

Het scheen mij toe, dat de jonge dames haar afkomst van Karel den Groote duidelijk verrieden, want, gekleed als zij waren in de korte rokken van het nationale costuum van Polkavië, bleek het duidelijk dat zij haar voeten geërfd hadden van 's Keizers moeder, de beroemde Bertha Grootvoet.

Vanhier misschien het vooroordeel haars broeders ten gunste van miniatuurvoeten. Toen hij deze portretten liet zien, toonde Vorst Michaël eenige spijt.

‘lk moet bekennen,’ sprak hij, treurig het hoofd schuddend, ‘dat mijn zusters *les pieds enormes* hebben.’

Gij kunt nu dus oordeelen over de gemoedsbeweging door dezen enthousiast gevoeld op zekeren morgen, toen hij, door den corridor gaande van de verdieping, waar hij logeerde, voor een gesloten deur de mooiste, kleinste schoentjes zag. Zij waren van rood Russisch leder, allerverrukkelijkst gepoetst, en schenen te wachten op het gelukkig oogenblik, dat men ze in de kamer zou halen om er de lieve voetjes in te steken hunner meesteres.

‘Ik heb misschien een onbescheidenheid begaan,’ zeide de Vorst mij hoogst ernstig, ‘ik beken dat ik mij niet weerhouden kon een van die schoentjes op te nemen om het te onderzoeken. Het was wonderbaar klein, 1½ genummerd, en zoo door en door volmaakt, geheel vrij van alle onregelmatigheden, die zulk een betooverende voet vrij mag bezitten. *J'en suis fou*,’ voegde hij er nog bij.

‘Een beminnelijke gekheid, Vorst,’ zeide ik.

‘Ik moest vastgeketend worden; ik zal bepaald een dwaasheid doen.’

‘De grootste dwaasheid zou zijn u zelf vast te ketenen.’

IN HET KORENVELD. Naar L. Stasiak.

'Dat is zeer waar, mevrouw!'

Toen eindelijk de eigenares van de beroemde schoenen verscheen, was men bereid te gelooven dat de Vorst wel eens iets dwazer kon doen dan haar tot zijn vorstin te maken. Zij was een Amerikaansche - uit New-York. Haar naam was Angelica van Doren; zij was vergezeld door haar mama, die haar zeer nauwgezet chaperonneerde, hoewel het duidelijk was dat dit strenge systeem van waakzaamheid geheel en al op verlangen der dochter geschiedde.

Somtijds scheen het of de oudere dame volstrekt niet het nut van zooveel waakzaamheid inzag en niet ongaarne een korte vacantie had genoten, gedurende welke zij een dutje kon maken, romans lezen en haar oogen en voeten, vermoeid van het kijken naar allerlei merkwaardigheden, eenige rust gunnen. Maar daar is niets zoo correct en zoo onverbiddelijk als een modern meisje, dat zich zelf opvoedt en op den koop toe haar moeder bovendien.

En werkelijk was juffrouw Van Doren een lief meisje, wat in haar geval beteekent innemend, vroolijk, niet geaffecteerd, met een reservefonds van gezond verstand, waaruit zij, wanneer de gelegenheid zich voordeed, kon putten.

Wij mochten allen de Van Doren's gaarne lijden en, wat den Vorst betreft, het was geheel en al zijn eigen zaak. Niemand zou zulk een internationaal verbond aan- of afraden. Inderdaad was Vorst Michaël, op dien zwakken romanesken ader na, heel goed in staat op zichzelf te passen.

Iederen morgen hielden die heerlijke, rossige schoenen de wacht vóór de deur der slapende Angelica. Om kwart over negen haalde haar meid ze weg om ze hun gelukkige bestemming te doen volgen van door haar volmaakte voeten te worden betreden.

Ondertusschen - en dat vonden wij zeer kiesch van juffrouw Angelica - stelde zij nooit haar voeten ten toon. Zij droeg haar rokken eerder zeer lang en nam nooit die zorgelooze, onbevallige houdingen aan, welke sommige vrouwen zich veroorloven door de voeten over elkander te slaan. Zij scheen haar bekoorlijkheden zoo weinig te kennen, als met mogelijkheid verwacht kon worden van iemand, die zoo erg, erg mooi was.

Want zij was bepaald mooi, van het eenigszins broze, fijn gemodeleerde, Amerikaansche type. Haar neus was een klein meesterstuk in ivoor; haar oogen waren viooltjes-blauw, zeer groot en donker gewimperd; haar handen waren niet bijzonder klein, maar zoo mollig en met zulke lieve, rose nageltjes. Haar stem, helaas! had zekere schelle trillingen als zij die verhief, maar zelfs deze waren niet geheel onmuzikaal, en haar costumes waren ontelbaar en bewonderenswaardige, authentieke scheppingen van Doucet, Paquin en de rest.

Vorst Michaël beklaagde zich tegen mij over de allerliefste zedigheid, die juffrouw Angelica dwong zoo geheimzinnig te zijn tegenover hem.

'Altijd gesluierd in de bescheidene schaduw van haar voeten,' zeide hij; 'eens alleen, toen zij een trap afging, was een voet te zien. Maar zou u mij willen gelooven? - Uit eerbied voor de kiesche gevoelens van een jong meisje, wendde ik den blik af. Ik bleef beroofd van het gezicht, maar ik ben tevreden met mijzelf.'

Kon er in de dagen der ridderschap iets meer verfijnds zijn dan de zelfverloochening van dezen allerbewonderenswaardigsten vorst?

'Ik voorzie, mevrouw,' zeide hij mij, 'dat ik spoedig aan haar voeten zal neerknielen.'

‘Altijd haar voeten, Vorst! U zegt niets van haar gezicht of haar hart.’

‘U weet dat de voet van een toovergodin mijn ideaal is,’ antwoordde hij eenvoudig.

Gedurende eenige dagen regende het, de winden zweepten al stormend door de Straat van Messina, en de hemel daarboven scheen te schreien omdat zij zoo twistziek waren. Om deze reden werd ons uitstapje naar den Etna uitgesteld (een partijtje van een dozijn personen was gearrangeerd) en, toen het weer beter werd, kreeg mevrouw van Doren een dag of twee hoofdpijn, zoodat er niets van het tochtje scheen te komen.

Eindelijk kwam er echter een schitterende dag; de zee flonkerde als een met loovertjes bezaaide danseres, de wind was zacht en geurig, en de Etna wuifde uitlokkend met haar rookpluim.

Zoo gingen wij allen op weg. Het zou de laatste dag zijn van het verblijf der Van Doren's; zij gingen dien avond naar Messina, vanwaar zij naar Napels zouden vertrekken om daar den man van de eene, den vader van de andere dame te ontmoeten.

Vorst Michaël had voorgegeven dat een plotselinge crisis in de politieke wereld van zijn vorstendom hem onverwacht naar zijn hoofdstadje terugriep, zoodat hij, met toestemming van mevrouw Van Doren, zich op dezelfde stoomboot zou inschepen, in de hoop, dat hij haar van dienst zou kunnen zijn als koerier. Zeker kon men niets zeggen tegen den terugkeer van een Vorst in zijn rijk, en de dames waren stellig blijde met het geleide, want hij was zeer aangenaam in den omgang en door en door *bon prince!*

Zoo werd dus de monumentale hoop koffers der dames Van Doren met de veel geringere bagage van den Vorst te zamen naar het station gebracht. De reizigers namen in de rijtuigen, die hen den Etna op moesten voeren, niets mede dan kleine tasschen, die ongetwijfeld juweelen en andere kostbaarheden bevatten, zoowel als toiletartikelen, welke zij noodig konden hebben, vóórdat zij haar goed terug hadden.

De natuur op den Etna is van een onbeschrijflijke, tragische schoonheid; de fantastische vormen der sedert lang uitgebluschte lava, de steil opstijgende terrassen, begroeid met druiven, die aan den grond hun vurig sap ontleenen, de bosschages van Indische vijgenboomen, de olijfboomen, verwrongen door den drang der gloeiende stroomen, die zich over hen storten, de wegen, die bestrooid schijnen met steenkolen, de dorpen van donkeren steen, het volk met zijn gitzwarte oogappels en ernstige gezichten - zij schijnen zoo geheel verschillend van die van andere streken. Het bewustzijn der ontzettende, gevangen machten, die elk

oogenblik kunnen losbreken, schijnt op de bewoners van den Etna met benauwende kracht te drukken.

Op den bepaalden tijd bereikten wij de schilderachtige kleine herberg van Nicolosi, waar de lunch besteld was. De heeren van het gezelschap drentelden heen en weer op den weg, rookten sigaren en bespraken de verdiensten der ezels, bestemd voor onze verdere beklimming van den berg tot aan de lavabronnen van 1669.

De lunch was zeer vroolijk, later klommen wij - eenigen gezeten op ezels, anderen te voet - naar den krater van de Monti Rossi.

De grond was ruw en los, vol zand en puin, maar wij bereikten de Altarelli, waar eenige jaren geleden de lavastroom zich als door een wonder ter redding van het stadje Nicolosi splitste. Daar werd besloten de geduldige ezeltjes wat te laten rusten, en ieder begon rond te dwalen, stukjes lava en de zwarte kristallen - lapilli genaamd - opzamelend, toen plotseling de wolken, die zich slechts op den achtergrond hadden gehouden, kwamen aangerold en een kolossale regenbui loslieten. Daar ontstond een algemeene paniek, het gezelschap vluchtte terug naar de herberg van Nicolosi, hier werden vuren aangemaakt in groote bekkens, en de goede vrouwen van het huis hielpen de dames zich te drogen, terwijl de waard en zijn knecht vol zorg het mannelijke gedeelte van het gezelschap bedienden.

Na een half uur verzamelden wij ons weer in de eetkamer, waar warme wijn op de tafel was gezet om verkoudheden te voorkomen en ons te versterken voor onzen langen rit, terug naar de stad.

De meesten onzer hadden hun roodleeren schoenen in de onmogelijkste vormen zien veranderen door het nat, dat zij hadden opgevangen, maar het inwrijven met olie had ze aan het gebruik, zoo niet aan de schoonheid teruggegeven - behalve de schoenen van juffrouw Angelica, die zoo dicht bij het vuur waren geplaatst, dat zij geheel verschroeid waren en roken - nu ja, iedereen weet dat de geur van verzengd leder met dien van rozen weinig gemeen heeft.

Wij allen hinkten meer of minder in ons half bedorven schoeisel, terwijl juffrouw Angelica wandelde - gelukkig hing, zonder hakken, haar rok nu langer dan ooit te voren - met den platvoetgang van iemand, die op kousen loopt. Maar zonder twijfel scheen zelfs dat soort van gang aan den verliefden vorst de godin te verraden.

Een vuurroode glans vloog over het gelaat van Vorst Michaël, toen zij de kamer binnenkwam (wij moeten ons herinneren dat hij een teedere, ridderlijke ziel bezat). Juffrouw Angelica daarentegen was zoo koel en mooi als - nu dan, als het weder, dat na zijn leelijk spel gespeeld te hebben, nu weer helder en vriendelijk was, als een kind na een ondeugende bui.

Waarom de Vorst bloosde, werd ons spoedig duidelijk. Hij ging de kamer uit en kwam terug met zijn tasch, waaruit hij de roode schoentjes haalde, de goddelijke, miniatuurschoentjes van Asschepoester, van Rhodope, van juffrouw Angelica van Doren.

De goede Vorst straalde, al was hij ook wat zenuwachtig.

‘Zie eens,’ zeide hij, ‘ik hoop dat u mijn diefstal vergeven zal, ten wille van - van - van het oogenblik, laat mij zeggen, van de gelukkige verschijning van een paar droge schoenen. Het is het water des hemels, dat de sandalen van Rhodope heeft bedorven; de asch van den Etna alleen is poëtisch genoeg om zich te hechten aan Asschepoester's muiltje. Dezen morgen - ik beken het -, nadat de bagage der dames van Doren was weggedragen, zag ik deze aanbiddelijke schoentjes verlaten,

verwaarloosd, vergeten bij de deur staan. Ik nam ze mede als aandenken, dat was mijn geluk! Nu geef ik ze noode terug; dit is mijn plicht. Wil u mij toestaan, mevrouw van Doren, ze aan de allerliefste voetjes van uw dochter te trekken? Dat zal mijn belooning zijn.'

De getrouwde mannen der partij kregen hier blikken van hun respectieve gemalinnen, die beteekenden:

'Neem een lesje aan de manieren van dezen hoogst beleefden Vorst.'

En zij wenkten allen als antwoord terug:

'Dat kun je begrijpen!'

Ondertusschen knielde Vorst Michaël, aangemoedigd door het zwijgen der moeder en door de neergeslagen oogen der dochter vóór de voeten van juffrouw Angelica, en met de grootste voorzichtigheid en kieschheid begon hij den schoen aan haar rechtervoet te passen. De teen ging er in, maar zij kromp zichtbaar van pijn. De Vorst perste en wrong zelfs den voet om hem in den schoen te krijgen, maar - het wilde of liever het kon niet.

Toen stond juffrouw Angelica op, wanhopig, maar toch meesteres van den toestand.

''t Helpt niet, Vorst,' zeide zij, 'dat zijn mijn schoenen niet, of liever, ja, zij zijn wel van mij, maar ik kon ze nooit dragen, het zijn paradeschoenen.'

'Wat!' hijgde de vorst.

'Wat?' vroeg het koor.

'Paradeschoenen? Weet u het niet?' ging juffrouw Angelica opgewekter voort: 'Massa's van New-Yorker meisjes hebben ze. Iemand bracht het denkbeeld mee uit Parijs. Wij houden ze voor den pronk - b.v. om ze buiten de deuren te zetten van hotelkamers. En eenige van de bruiden in dit seizoen hebben ze gehad in haar trousseaux - o misschien wel twee dozijn om bij haar kleeren te passen - duplikaten van wat zij werkelijk dragen, alleen veel kleiner. De kleermakers nemen ze later terug. Begrijpt u, Vorst?'

De arme jonge man zag er verlegen en ellendig uit.

'Kijk nu naar mijn voeten,' hernam Angelica, ze in alle oprechtheid vertoonend. 'Zij zijn nogal groot voor mijn lengte. Ik draag 4 B, en die zitten gemakkelijk. Begrijpt u, Vorst, dat ik redenen heb om 1½ A buiten mijn deur te zetten, waar de menschen langs komen, stil staan en ze bewonderen? Natuurlijk ben ik een bedriegster, maar zoo heel slecht is het toch niet, wel? Nu, ik wil die nauwe schoenen nooit meer terugzien.'

Men kon zich verbeelden dat haar stem een weinig brak, terwijl zij lachte.

Juffrouw Angelica was geërgerd - natuurlijk iedere vrouw uit het gezelschap kon dat merken, maar zij hield zich toch zóó flink en bedaard, dat het eenvoudig heldhaftig was, want vrouwelijke heldhaftigheid is gewoonlijk van die kracht. Zij doet toch pijn.

De waard kondigde aan dat de rijtuigen gereed waren voor den afrit van den berg.

Nu was het een van de mooie trekken bij Angelica, te begrijpen, dat zij verslagen was. Haar mama was minder slim.

‘Iemand moet Angelica dragen,’ zeide mevrouw Van Doren, ‘ik kan haar niet over die natte steenen laten gaan.’

Dat was een pijnlijk oogenblik. Vorst Michaël stond zwijgend te staren op het kleine, maar bedriegelijke rood lederen rechterschoentje, dat hij nog steeds in de hand hield.

Een van de vrouwen vuurde haar man door een blik aan.

‘O zeker, lieveling!’ zeide hij, en zij moedigde hem met een anderen blik aan, ‘sta mij toe, juffrouw Van Doren!’

‘Doe mij 't pleizier, juffrouw Angelica!’ verzocht zijn vrouw, ‘hij is zoo groot en sterk en kan u mooi dragen.’

Hetgeen hij deed.

Mijn kleed haakte aan een spijker, toen ik de kamer uitging. Vorst Michaël was zoo vriendelijk het los te maken. Hij deed het uiterst langzaam, en ik begreep dat hij mij iets te zeggen had.

Dit was 't!

‘Mevrouw mag ik u als Amerikaansche vragen - of ik op de eene of andere manier tegenover juffrouw Angelica te kort geschoten ben - in eerbiedige hulde natuurlijk? Ofschoon eerst mijn hoop...’ stotterde hij.

‘Vorst,’ antwoordde ik. ‘Er is niets aan te doen. U heeft zich niets te verwijten. 't Is alles de schuld van haar ijdelheid, die - wel beschouwd - zeer onschuldig is.’

‘Ik hoop dat het zoo blijken mag in dit geval,’ zeide hij nederig.

‘Geloof mij, dat zal het wel zijn. 't Is enkel een van de duizend kleine coquetterieën van Angelica (want ik merkte dat hij in zijn edelmoedigheid meer dacht aan haar achting voor zich zelve dan aan de zijne), zij zal zich morgen weer beter voelen. En het gezicht van haar vader, die een wandelende goudmijn of een gepersonnifieerd chèque-boek is, zal haar geheel genezen. Zij zullen de winkels van Napels plunderen.’

Als mijn laatste wenk een soort van proef beteekende, dan moet ik bekennen dat de Vorst geen teeken gaf van bekoord te worden. Zijn ideaal stond blijkbaar hoog boven Amerikaansche dollars.

Toen wij den berg afreden, keerde Vorst Michaël, die vroeger bij de Van Doren's had gezeten, in een ander rijtuig terug.

In den Albergo Orientale teruggekeerd, hoorde het geheele gezelschap hem zeggen, dat hij een telegram had ontvangen van zijn eersten minister, dat de zaken naar genoegen waren geschikt, zoodat hij langer op Sicilië kon blijven.

‘Daarom,’ zeide hij, ‘zal ik over een uur den trein nemen naar Taormina, waar eenige Engelsche vrienden mij wachten.’

Niets kon natuurlijker zijn dan de eenvoud, waarmede de Vorst zijn beminnelijke leugens vertelde.

Vóór zijn vertrek kwam hij afscheid nemen van zijn kennissen. Tegen mij zeide hij zeer ernstig:

‘Zeg mij, mevrouw, als Amerikaansche, of het verkeerd van mij is, als souvenir dit vermaarde schoentje van juffrouw Angelica te bewaren. Als het overblijfsel van een lieve, verloren illusie, waaruit ik echter de gevoelens van volmaakte achting heb behouden voor de beminnelijke jonge dame - zou ik het schoentje willen houden - helaas! dat zij het niet dragen kan - en somtijds, natuurlijk als ik heel alleen ben, nooit in gezelschap, zal ik het vullen met champagne en drinken op de gezondheid van juffrouw Angelica!’

Het was moeielijk niet te lachen. Vorst Michaël was zoo jongensachtig en zoo plechtig, toen hij deze kiesche vraag deed.

‘Ik verzeker u dat ik altijd een teedere herinnering zal bewaren aan de schoone Amerikaansche,’ ging hij voort, ‘ik had gewenscht mij voor goed aan haar te mogen toewijden.’

‘Ja, u is trouw geweest - tot het laatst.’

‘Ik merk dat u schertst, mevrouw, maar ik ken het Engelsch niet voldoende om een woordenspel altijd te verstaan.’

‘Waarom ik u vergeving vraag!’

‘Somtijds,’ zeide hij droomend, ‘zou ik wenschen schoenmaker te zijn, om de voeten te meten der jonge schoonheden, totdat ik mijn prinses heb gevonden. Werkelijk geloof ik, dat ieder een nuttig ambacht dient te kennen.’

‘Ja, zelfs vorstelijke personen.’

‘Vooral vorstelijke personen - in geval van revolutiën, die in Polkavië steeds mogelijk zijn; het is er als woont men op de helling van den Etna. Maar wij spraken van het schoentje. Mag ik het houden, mevrouw? Ik verzoek u mij openhartig te antwoorden.’

‘In allen ernst, ik geloof niet dat er kwaad in steekt dat u het houdt, Vorst! En als u van plan is, het te vullen met champagne en haar gezondheid daaruit te drinken, des te beter dat de schoen haar niet past!’

Hij wierp mij een verwijtenden blik toe voor deze nieuwe beleediging van den ernst van het geval en zeide mij toen vaarwel.

En zóó vertrok Vorst Michaël van Polkavië, dien ik sedert dit oogenblik nooit meer heb gezien en van wien ik evenmin iets meer hoorde.

Misschien zoekt hij nog de moderne Asschepoester of de reïncarnatie van Rhodope! Maar voor een romanesken jongen Vorst is het zeker veiliger vergelijkende studiën te maken over mythen en tooversprookjes dan over levende voeten en schoentjes van rood leder.

Nizza la bella.
Met illustratiën.

Ja, Nizza is mooi, mooi en elegant, zoo zelfs dat een Parisienne, trotsch op haar Bois de Boulogne, haar Avenues en Boulevards, eens vol geestdrift uitriep:
'Maar Nice is een boulevard van Parijs!'

NIZZA GEZIEN VAN HET KASTEEL DE STATIONSLAAN IN NIZZA.

Zeker, een boulevard van Parijs, maar door de natuur aangelegd op een van haar lievelingsplekjes. Werkelijk geven gedurende den heelen winter de Avenue de la Gare, de quais de Masséna en Saint Jean Baptiste, of de groote boulevards gedurende een mooien lentedag en de Promenade des Anglais met haar eindeloozen stoet van rijtuigen, waaronder er vele zijn, rechtstreeks uit Parijs gekomen, niets toe aan de beroemde rijwegen van het Bois. Maar de nietige meertjes zouden opdrogen van nijd, wanneer het hun gegeven was de onmetelijke, heerlijke Golf der Engelen te zien, die, haar wintergasten ter eere, zich tooit met haar fraaiste toilet van blauwe zijde.

Een Engelschman, die Nice vergeleek met een vrouw, zeide dat de Golf der Engelen ontstaan is door de tranen die de schoone weende. Ongetwijfeld heeft dit heerlijke land tusschen zijn lachende heuvels, waar het leven zoo gemakkelijk schijnt, altijd de veroveraars aangetrokken. Twee duizend jaar vóór onze jaartelling vestigden zich hier de Kelten en na hen de Grieken; toen de Trojanen, die de grondvesten van deze stad legden, die later door de Romeinen werd ingenomen en beroemd werd onder den naam van Cemeneleum, later verbasterd tot Cimiez, een der meest gezochte

kwartieren van Nice. Keizer Augustus maakte van Cemeneleum een hoofdstad der provincie. De bouwvallen van een amphitheater en van

den tempel van Apollo spreken ons nog van die voorbijgegane pracht.

Ook schijnt het dat de Esculapen uit die verre tijden reeds begrepen, welke partij de geneeskunde trekken kon uit het bevoorrechte klimaat van Nizza, daar men er een marmeren opschrift gevonden heeft, vermeldend hoe de vrouw van keizer Galianus, keizerin Solomina Augusta, haar genezing te Cemeneleum zocht en haar verzwakte krachten daar herstelde.

Op dit oogenblik van haar geschiedenis vergoot het schoone Nizza zeker geen tranen; integendeel, alles in en om de stad was niets dan feest en genot. Cannes en Antibes hadden theaters, Grasse een tempel met twaalf reuzengoden, Ventimille een circus, Kaap Martin vertoonde vol trots zijn witte villa's

BOERINNEN VAN VILLEFRANCHE EN TURBIE OP WEG NAAR DE MARKT VAN NIZZA.

en Arles verhief een altaar ter eere van Venus, waar men de alles behalve strenge feesten der godin vierde. Ook schijnt Nizza gedurende de middeleeuwen niet erger mishandeld te zijn gewenst dan de andere zuidelijke kusten, die bijna allen door de invallen der Bourgondiërs, der Oost-Gothen, Franken, Lombarden en Sarracenen en veel later der Turken moesten lijden.

Nizza heeft het lot gekend van alle beroemde middeleeuwsche steden, die zonder ophouden ingenomen en weer ingenomen werden, altijd in de handen blijvende van de sterksten en wreedsten; maar hoe het ook geteisterd werd, altijd bleef zijn schitterende lucht glinsteren en de kristallijnen zee het liefkoozend streelen.

En van den anderen kant, waar konden de zangen der troubadours zoeter weerklinken dan in dit land van laurier- en oranjeboomen? Welke stad heeft zoo dikwijls het bezoek ontvangen van koningen, keizers en pausen? Het waren geen tranen, die in de Golf der Engelen vielen, toen koningin Johanna I van Napels hier aankomende, zich richtte tot de menigte baronnen, consuls en burgers, die op de kust haar kwamen begroeten, en hun met haar zachte stem zeide:

‘Ik kom u uwe harten vragen, niets dan uwe harten.’

En welke schitterende feesten waren het, toen paus Paulus III daar keizer Karel V en Frans I ontmoette? Nu nog ziet men een marmeren kruis, dat de herinnering aan deze ontmoeting vereeuwigt en het geheele kwartier wordt daarnaar genoemd: Croix de Marbre.

Sedert het begin dezer eeuw is het leven in Nizza een bijna onafgebroken feest; de stad breidt zich verbazend uit, van alle kanten stroomen de rijke vreemdelingen daarheen en de stad wordt door hen ook rijk.

De geschiedenis van Nizza gelijkt op een blij eindigenden roman; de rampen, die het troffen, zooals de aardbeving van 1884, loopen op een gelukkige ontknooping uit en worden spoedig vergeten.

Wie Nizza bezoekt, verzuime toch vooral niet een wandeling te maken naar de markt. Natuurlijk vindt men daar niet de kolossale opeenhoopingen van groenten, die men in de Hallen van Parijs ziet, noch het knappe arrangement der bloemmarkt; maar wat zien daar de groenten en vruchten er frisch en smakelijk uit in de kleine mandjes, en die bloemen zijn zoo kleurig en geurig en de koopvrouwen zoo schilderachtig!

Hoe jammer dat zij de Nizzasche hoeden en de korte rokken met bonte kleuren hebben afgelegd. Wat zij echter bewaard hebben, dat is haar taal, die op alle andere talen gelijkt en een allesbehalve harmonieus allegaartje vormt.

Als men haar nader onderzoekt, dan ontdekt men er Grieksche, Arabische, Keltische wortels in, maar het Latijn overheerscht toch. 't Schijnt dat de verschillende rassen, die elkander dit stukje grond betwist hebben, er iets toe bijdroegen om de taal te vormen; zoo gelijkt de spreekwijze der visschers veel op die der Grieken, terwijl men bij de landelijke bevolking meer Arabische klanken vindt. Hetzelfde verschil merkt men ook op in de typen der vlakte- en bergbewoners. In de vlakte vindt men het sterke, athletische type, den krachtigen kop, de dikke haren en scherp geteekenden neus der Grieken en Romeinen. Op de heuvels treft men het ovale hoofd aan der Arabieren, het smalle gezicht, den fijnen neus, het zwarte, glanzende haar, de bruine huid en een matigheid, die in de woestijn goed te pas zou komen. In de valleien staat men weer verbaasd kin-

deren aan te treffen met blonde haren en blauwe oogen, die aan jonge Britten doen denken; dit zijn de afstammelingen der oude Kelten.

Als men de Quai du Midi volgt, komt men aan de Ponchettes, aan den voet van de indrukwekkende rots waarop het kasteel en de toren Bellanda stonden. Deze naam zou volgens de oude kronieken een hulde zijn, gebracht aan de schoonheid der streek, die oorspronkelijk heette 'B e l l a L a n d a .' Er blijft bijna niets meer over van het oude fort, maar van daar uit kan men nog altijd genieten van het oogverblindende panorama, dat alle invallen en alle oorlogen overleefd heeft.

Van boven den heuvel omvat de blik met alleen de geheele Golf der Engelen, maar de kleine haven, die altijd in beweging is en waarvan de levendigheid

DE PROMENADE DU MIDI IN NIZZA.

scherp afsteekt tegen de eenigszins norsche kalmte van zijn buurman, de natuurlijke haven van Villefranche, die op een groot, rustig meer gelijkt en toch zoovele vloten zou kunnen bevatten.

Van tijd tot tijd ontfermt zich het eskader van Toulon over haar eenzaamheid en komt gedurende een kort bezoek haar wateren opvroolijken.

Van uit het kasteel kan men ook kennismaken met de oude stad, die zich tegen den heuvel vlijt met haar nauwe straatjes, door roode baksteenen geplaveid. Als men die nauwe gangen ziet, waar de buren elkaars hand kunnen drukken boven de hoofden der voorbijgangers, begrijpt men hoe gemakkelijk cholera en pest daar kunnen voortwoekeren. Nu stroomt het water er doorheen en de laatste sporen van het middeleeuwsche Nizza verdwijnen onder den moker der vernielers. Overal laat men lucht en zon doordringen, en de kerk van St. Reparata, die dertig jaren geleden door de bruidsparen niet per rijtuig bereikt kon worden, staat nu geheel vrij.

Villefranche kan ons nog de illusie geven van een middeleeuwsche stad uit de XIIIe eeuw. Het centrum wordt gevormd door een hoop huizen, aan elkander verbonden door lange, kronkelende gangen, die opklimmen, nederdalen, zich oprollen en ontrollen in doorgangen, waarvan de schitterende Zuiderzon de duisternis niet kan verdrijven, en waar men het opgeeft te onderscheiden waar het eene huis begint en het andere eindigt. Het is toch niet om zich tegen de zon te beschutten, dat de

bevolking zich terugtrekt tusschen deze muren, die 's winters water zweeten en des zomers alle lucht ontberen, want de zomer is ook heerlijk in deze streken.

De thermometer overschrijdt zelden de 80 graden en de weelderigste plantengroei ontplooit zich daar. De bloemen, hoewel verstoken van regen, worden door den dauw rijkelijk schadeloos gesteld voor dit gemis; geur en kleur wedijveren met elkander. Men vindt er rozen in alle variëteiten, heliotroop, jasmijn, geraniums, de bevallige, slanke iris, met haar coquette blauwe bloemen, zich wiegelend tusschen lange glinsterende bladeren, scherp als messen. Vlinders met besneeuwde rozenvleugels fladderen en dansen door de lucht; met heldere trillers zingt een krekel zijn zomerlied. Dan voelt men werkelijk in den zomer, het weldoende seizoen, te zijn. De natuur sluimert in den winter, werkt in de lente en doet des zomers haar siësta, begeleid door het vroolijke lied van den krekel. De herfst opent voor haar een laatste periode van ingespannen arbeid; vijgen, druiven, perziken, appelen en peren vallen van de takken, gerijpt door de zon en zoeter dan honig.

Het oude Nizza verandert bij den dag; zijn laatste straatjes klampen zich vast aan den heuvel en komen uit in het breede en moderne Corso, dat langs de Opera gaat en zich door de straat van Sint Franciscus de Paula verlengt tot de openbare tuinen en de Promenade des Anglais.

Bij het naderen van Kerstmis, als de bloemmarkten in vollen glans zijn, dan schijnt de geheele weg een levende tuin.

Wie zal ze ooit tellen, die duizenden en duizenden rozen, anemonen, chrysanthemen, bij het krieken van den dag geplukt in de bloemperken van Nizza en omstreken, die, nauwelijks op de bloemmarkt aange-

komen, in een oogwenk worden weggehaald door de liefhebbers en verpakt in kleine gewatteerde doosjes. Deze boden van Nizza vertrekken naar de noordelijkste streken - zelfs naar Archangel.

Wat 'n genot, zulk een geurige bode, die in de sombere nevels van het Noorden den glimlach brengt van Nizza's bloemenhemel en schitterende zon en die in het salon eener lieve vriendin haar zoete geuren verspreidt!

De vraag naar bloemen vermeerdert elk jaar in Nizza, en ieder legt zich op de cultuur daarvan toe; de bloemen groeien als vanzelf in dezen gezegenden grond, en daar de liefde tot bloemen steeds aangroeit, bezit Nizza hierin een bron van inkomsten, die niet te schatten is.

Gedurende het carnaval schijnt de geheele Riviera dol; de treinen

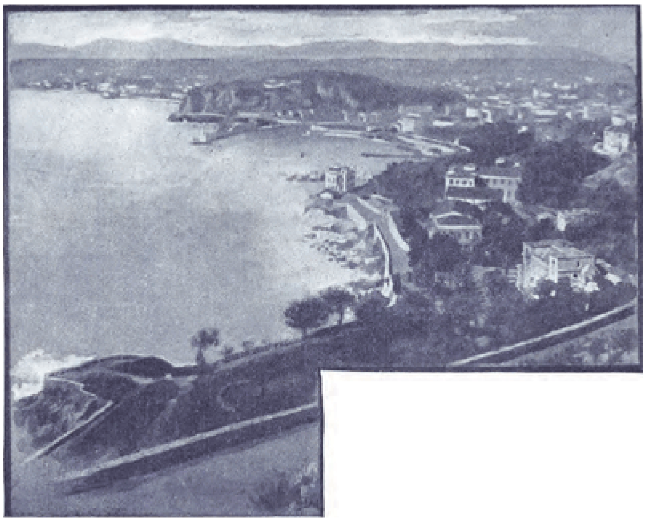

NIZZA GEZIEN VAN DEN WEG VAN VILLEFRANCHE.

brengen duizenden en duizenden van reizigers aan. De liefhebbers van een rustig, kalm leven ontvluchten gedurende dezen tijd Nizza en zoeken een schuilplaats in Cannes, Beaulieu of Mentone. Nizza is en blijft toch het middelpunt, en niets kan een denkbeeld geven van het dolle leven in de straten, gedurende de carnavalsdagen. In de Rue François de Paula zakt men tot aan de enkels in een laag van krijtsneeuw.

Meer dan 50,000 menschen, alle talen sprekend, hossend, gillend, gierend, juichend, levert dan den verwoedsten veldslag. Zelfs de kinderen nemen deel aan de feestelijkheid; verscheiden mannen zijn gekostumeerd; maar zoodra de zon achter de kaap van Antibes verdwenen is, houdt de veldslag plotseling op, de meeste strijders gaan kalm naar huis of bezoeken de gekostumeerde bals, en slechts weinige gemaskerden blijven door de straten dwalen.

Nizza zou nog veel meer het aantrekkingspunt van de kust zijn als het meer deed voor zijn intellectueele en artistieke ontwikkeling. Het bezit een lyceum, een maatschappij voor historische studiën, een openbare bibliotheek, drie dagbladen, welvoorziene boek- en muziekwinkels, een observatorium; verder kan men des avonds kiezen tusschen de opera, het casino, de symphonie-concerten van de Jetée-Promenade. Maar toch is dit weinig voor een stad van zooveel beteekenis als Nizza; zijn opera moest een veel hoogeren rang innemen en bovendien laat zich het gemis voelen aan een goed tooneelgezelschap, dat de meesterstukken van het Fransche repertoire speelt. Noblesse oblige!

Waar zouden de Muzen beter haar altaren kunnen hebben dan tusschen de mirte-, olijf- en oranjeboschjes van Nizza la Bella?

Inderdaad het geheele land is niets dan een ruiker van mirte- en oranjeboomen; zij versieren zelfs de straten en geven aan elk stadsgedeelte een eigenaardigen stempel.

Carabacel gelijkt op de nette, deftige straten van Londen, hetzelfde kalme, eentonige leven: tegen alle winden beschut, mist men er het gezicht op de zee, maar de blik rust op villa's, genesteld in het groen, en daaroverheen op boschrijke heuvels, altijd door de zon verguld, een ernstig landschap dat ook zijn aantrekkelijkheid bezit.

Meer open en vlakker is het kwartier van Saint Etienne, dat dichter bij de zee ligt en grenst aan Saint Philippe, vanwaar men langs zacht glooiende wegen gemakkelijk de heuvels kan bereiken en waar men bij elke buiging, bijna bij elken stap de zee in een geheel verschillend gezicht geniet.

Indien men zich aan den anderen kant begeeft langs de kronkelende paden, die zich grillig verheffen op de grasrijke hellingen onder de olijfboomen, ziet men niets dan een opeenvolging van bergen, die alle het hoofd opheffen om over den schouder hunner buren te zien, nieuwsgierig om de zee te ontdekken. Hoevele zijn er? Onmogelijk ze te tellen, en toch staat de zuiverheid der lucht toe de verst afgelegene even duidelijk te onderscheiden als de naastbij liggende, die aan onze voeten een bonten mantel uitspreiden van hyacinten van elke kleur, de armen uitgestrekt naar de blauwe toovergodin. Boven hen nog hoogere bergen, bekroond met mirten en heidekruid, en verderop de toppen met bloeiende doornstruiken begroeid, die den

toerist als het ware waarschuwen deze grens niet te overschrijden, daar koude en doodsche eenzaamheid hem verder wachten.

Werkelijk verheffen zich daar pieken van graniet en kristallijnen toppen, blank van eeuwige sneeuw en ijs, en daaromheen zweven duizend zware wolken, die de zeewind wegdrijft naar het Noorden, waar zij weg zullen smelten in hagel, regen en sneeuw.

't Is overigens niet noodig om zich van Nizza te verwijderen, ten einde onvergelijkelijk fraaie punten te vinden; een der schoonste is die van Mont-Boron op eenige stappen van de haven. Boven den heuvel leidt een vlakke en niet stoffige weg door een bosch van pijnboomen, en bij iedere kromming ontdekt men een nieuw perspectief;

HET STADSKWARTIER CARABACEL IN NIZZA.

de kaap Saint Jean, trotsch verschijnend tusschen twee golven van een diep blauw; boven deze kleine landengte steile rotsen, doorsneden van ravijnen, waarvan de schaduw verzilverd wordt door het loof der olijfboomen. Verderop een witte villa onder de schaduw van palmboomen, aloë's, oleanders; dan de zwarte massa van het fort Montalban, zetelend op de bergen, waarvan de voet bespoeld wordt door de reede van Villefranche, met geen anderen horizont dan de zee, waar hemel en water elkander ontmoeten, zonder saam te smelten in hun oogverblindenden glans; de rotsen vallen steil neder en schijnen den menschen te verbieden ze te overschrijden. Toch hangt Villefranche aan haar rug en haar villa's klimmen te halverlengte op.

In Beaulieu wordt de berg gastvrijer, hij vormt een amphitheater, tien jaren geleden bijna verlaten, thans bevolkt met hôtels, met villa's en vreemdelingen. Daar nemen de rotsen weer bezit van den grond en gaan vastberaden voort tot aan de zee. Daar vormt zich een smalle strook grond, bekend als het kleine Afrika van de Riviera. De zonnestralen, weerkaatst door de loodrechte wanden van de rots, boren zich in den grond en de rillers van koude, die er hun nest hebben gebouwd, kunnen er des winters een temperatuur genieten, die de salamanders hun niet behoeven te benijden.

Toen en nu.
St. Sebastiaens- of Nieuwe Doelen. - Haagsch Gemeente-Museum.

Bij het graven der kuilen voor het jong geboomte, dat de fraaie rij kastanjeboomen aan den Korten Vijverberg te 's-Gravenhage in het voorjaar van 1896 moest vervangen, kwam een zeer oud metselwerk bloot, dat gedeeltelijk werd ontgraven en uitgegraven.

Twijfel waartoe het behoord had was er niet.

Al wijst het tegenwoordige gebouw van het Haagsch Gemeente-Museum er niet op, dat het, onder de benaming van St. Sebastiaens- of Nieuwe Doelen, eenmaal eene andere ligging had, zoogetuigen daarvan echter de drie kapitale schilderijen van 1553 en 1567, die den ouden toestand volkomen weergeven.

Dat vroegere Doelengebouw, tot den bouw waarvan het Hof van Holland op 2 Mei 1538 consent gaf, en waartoe Karel V den grond schonk, stond eveneens op den hoek van den Korten Vijverberg, maar maakte front naar het Tournooiveld.

Het tegenwoordige gebouw, en de later aan den Korten Vijverberg gebouwde huizen, tot aan het Doelenstraatje, waren eertijds het open terrein, waarop de schietbanen waren ingericht.

Met een doorgang of poortje kwam men, langs den Vijver, van het Tournooiveld of van den Langen Vijverberg, op het schietterrein, en door een ander poortje aan den Vijverkant, ter hoogte van het Doelenstraatje langs het Rondeel, nu het Mauritshuis, in den

vroegeren Grafelijkheidstuin of Kooltuin, nu het Plein.

De ontgraven fundamenten zijn afkomstig van het oude gebouw, namelijk van het westelijk gedeelte, grenzende aan het paardenwed, dat zich nog te dier plaatse bevindt, en zij hebben vermoedelijk behoord tot de woning of het kookhuis van den kastelein, zooals de schilderij van 1553 aan wijst.

De 'Doelen' bestond ongeveer dien tijd uit een drietal gebouwen van opvolgende hoogten, alle met trapgevels gebouwd, met den doorgang tusschen het naast aan den Hofvijver gelegen gebouwtje, en de beide andere, oostelijk gelegen.

Eertijds was de Hofvijver geheel ommuurd, en het is niet onwaarschijnlijk, dat, bij het bebouwen van den Korten Vijverberg, ongeveer samenvallende met het tijdstip van den bouw van het tegenwoordige gebouw, en het bestraten van den voorheen ongeplaveiden grond, de grond is opgehoogd, en gelijkgemaakt met de kruin van den oostelijken muur van den Hofvijver. Vóór die bestrating werd de Korte Vijverberg het 'Doelenpad' geheeten.

In vergelijking met het tegenwoordige gebouw, dat, kloek en massief, de lijn der gebouwen aan den Korten Vijverberg beheerscht, had het oude Doelengebouw niets dat het kon doen meten met zijn veel ouderen broeder, den St. Jorisdoelen, waarvan beide terreinen slechts door een sloot of gracht van elkaar gescheiden waren.

Een halve eeuw na de stichting was men dan ook bedacht op uitbreiding,

4 Juli 1583 immers gaf de 'rekenkamer' consent aan Deken en Hoofdlieden van de Colveniers-schutterij om de Kamer van hun Doelen aan den noordoosthoek van den Vijver te mogen vergrooten, maar de zich uitbreidende schutterij en de toenemende weelde deed in de 16e eeuw naar meer en beter omzien.

Om te bouwen moet men echter geld hebben, en daar de Gildebroeders van den Heiligen Sebastiaan gaarne goede sier maakten, en in deze niet onder wilden doen voor de Ridders van St. Joris, die meerendeels van adellijken bloede waren, raakte hun kas uitgeput, zoodat er omgezien moest worden naar eenige voorziening in de kosten van het nieuwe gebouw.

Zij vonden er dit op: een gedeelte van het terrein als bouwgrond te verkoopen, waartoe zij consent van de Magistraat, 'uyt crachte van Octroy der Staten' verkregen, en achtereen volgens werden in 1633 gedeelten grond, zuidwaarts van hun Doelengebouw, verkocht aan Jacob van Nispen, Reynier Pauw, Gerard Maes en graaf Johan Maurits, door wie vijf huizen werden gebouwd.

Toch was de opbrengst niet voldoende, maar Prins Frederik Hendrik hielp een handje, zoodat 7 October 1636 in de vergadering van 'de heele Magistraet' reeds het besluit kon worden genomen 'met advys ende goetvinden van Colonel, Capitains, Vendrichs, Hoofdmans ende Lieutenants', om op 17 October te doen 'de bestedinge van t affbreeken van t huys van den Doelen ende t opmaecken van een nyeuw huys, mitsgaders van een tweede huysinge (aan de zijde van het Tournooiveld) daer annex volgens t besteck dyenaengaende gemaeckt ende gearresteert; Te weeten, dat men een prouff sall doen hoe veel t geheele werck sall comen te costen, Ende ingevalle het soe heel veel meer, als men gissing heeft gemaeckt, soude mogen comen te costen, dat men in sulcken gevalle de bestedinge een tyt sall mogen ophouden.'

De aanbesteding had op den bepaalden datum plaats ten overstaan van 'de volle Magistraet met Capitains, Vendrichs ende vyer oudste hooftmans van de Schutterye.'

'Nae dat nae voorgaende affictie van billetten op t Raedhuys, veele verscheyde meesters waren gehoirt ende by Claes Dircksz. van Balckeneynde voor t laechste

insette, t welck was' ongeveer 25 duizend gulden, 'is eyntelyck aengenomen, volgens de bestecken, gront- en standteyckeningen te maecken byden selven Claes Dircksz van Balckeneynde voor de somme van vyer en twintig duysent acht hondert ponden te 40 grooten t pondt, te betaelen duysent gulden als t oude huys affgebroocke sall wesen, ende als de fundamenten geleyt sullen zijn, noch tot een vierde part toe; de duysent ponden daerinne gereeckent; Als de binten sullen geleyt zijn, noch een vierde part; als t dack gemaect sall zijn, mede ¼ en t vorder als t werck voltrocke, opgenome, en geprese sall wesen.'

Het zal wel deze gewichtige Magistraatsvergadering zijn geweest, welke door den Haagschen schilder Jan van Ravesteyn in beeld is gebracht.

Daarop zijn levensgroot, en ten voeten uit, voorgesteld de baljuw en de drie burgemeesters met schepenen. Verder de secretaris, de genoemde Balckeneynde, de architect of 'contrerolleur van 's Haechs werken arent Gravesant';[1)] de rentmeester Suijdervliet en de burgemeestersbode Carel de Winter.

Op de schilderij is vermeld, dat de Heeren zich voor hun eigen kosten hadden laten conterfeiten.

Toen eenmaal de aanbesteding had plaats gehad volgde al zeer spoedig de steenlegging, welke door niet minder dan een Prins geschiedde.

In het frontispice staat het met gulden letteren, in de latijnsche taal, geschreven, dat Prins Willem II, op 11 December 1636, dit vreugdewerk verrichtte.

Niet alleen Joh. Westerbaen bezong deze heuglijke gebeurtenis, maar ook Constantijn Huygens, en aangezien we in den laatsten tijd in de Huygens-periode zijn, volge hier zijn gedicht:

'D' eerste steen van den Doel in 's Gravenhaghe geleght by Prins Willem van Orange, 's daeghs voor Biddagh 2^en^ Decmb. 1636 (11 Dec. n. stijl).

De wel geboren hand, die God sal leeren stryden,
   De schutterlijcke hand, die Schutster heeten moet,
   Van Hollands schutterij, van Holland, eens bebloedt,
Nu bloeyende over 't bloed van die sijn Bloem benijden,
Sijn vrijheid, fiere Bloem, stelt Holland in verblyden
   In t botten van haer' Jeugd: versorght een' vasten voet
   Aen Doel en Schutterij; Het strijdbare gemoed
Voorseght der Wapen-school een struijckeloos bedijden.

1) In 't Haagsch Jaarb. v. 1893, bl. 149, noemt de heer Peters hem Arent Adriaensz. te 's Gravezande; hij bouwde o.m. ook de Marekerk te Leiden.

Merckt met een' Witten steen de hoop van desen dagh;
Bidt merghen, Hof en Haegh, dat waerheid werden magh
Wat nu waerachtig is; 'tsal aen de hand niet schorten
(Verworpen Hoeck-steen, steunt en stijft het morwe been!)
Haer doel sal t voorhooft sijn, en Goliath zal storten,
En David sal 't hem doen, en met den eersten Steen.

3 Dec.

Jammer genoeg is de herinneringsteen, die volgens de dichtregelen w i t moet zijn geweest, - allicht dus van wit marmer, - niet meer aan het gebouw terug te vinden.

Het Doelengebouw heeft jaren aan zijn doel beantwoord.

In den aanvang was het met tal van schuttersstukken, door eerste Haagsche meesters geschilderd, gedecoreerd. Een tijd lang werden zij er uitgenomen, en overgebracht naar het Raadhuis, maar sedert de Doelen tot Gemeente-Museum is ingericht, schitteren zij daar weder in hun ouden glans.

Men vindt daar nog meer souvenirs aan de eenmaal machtige Haagsche schutterij.

Zoo o.a. een verguld zilveren geëmailleerde halsketen. Het slot wordt gevormd door den Leeuw in den Hollandschen tuin, waarvan een papegaai uithangt.

Aan dit halssieraad zijn vele historische bijzonderheden verbonden. Karel V schonk de keten; in 1660 werd zij door den kolonel Willem van der Does aan Prins Willem III omgehangen; in 1788 aan den Erfprins, later Koning Willem I. Overigens droeg de winner in het prijsschieten haar tijdelijk.

Dit voorwerp is steeds de glorie geweest der Haagsche schutterij.

Niet minder merkwaardig is een fraai gesneden eikenhouten lijst eener schilderij, waarvan het doek, voorstellende de leden van den Krijgsraad van 1753, spoorloos verdwenen is.

Hoewel het voor ons kinderen f i n d e s i è c l e nooit te zien is geweest, - in den Franschen tijd is het reeds verdwenen, - is er toch misschien niet zooveel door verloren gegaan; de beeldhouwkunst schijnt toch in de 18e eeuw langer haar ouden roem te hebben gehandhaafd dan de schilderkunst; getuige zoo menig kunstwerk uit die eeuw in Den Haag bewaard.

Het spreekt van zelf, dat door de Schutterij ook feestmalen werden gehouden. Daaraan herinnert[1)] een prachtige bokaal op verguld zilveren voet, voorstellende de Heilige Sebastiaen aan een boom gebonden, met pijlen doorboord.

Het glas is vernieuwd in 1765; de uitnemend gedreven zilveren voet en het verguld zilveren deksel werden in 1707 vervaardigd door Johan van Hoeken, voor *f* 550.

Niet minder eigenaardig zijn de kolossale glazen voor kruidenwijn, rijnwijn of bier dienende, die maar eventjes een hoogte hebben van 49, 44 en 26 centimeter, bij de noodige wijdte. Ze zijn voorzien van het wapen der schutterij, het zoogenaamde Jeruzalemkruis.

Bij maaltijden behooren ook lepels; in vorige eeuwen had men die maar niet zoo in overvloed, terwijl vorken geheel ontbraken. De schutterij was er echter op bedacht om uit de boeten dergelijk tafelgerei aan te koopen. Zij werden dan als prijzen aan de schutters vereerd.

Om de opsomming van bewaard gebleven voorwerpen, afkomstig van de Haagsche schutterij, niet al te zeer uit te breiden, verdienen nog ten slotte genoemd te worden

1) Zie Huisvriend van 1891, bl. 366, e.v.

de Meiplantingsdoozen, waarvan het Gemeente-Museum er een tweetal bewaart; namelijk die van het blauwe vaandel van 1768 en van het Columbynevaandel van 1789.

Alles en alles zijn er misschien 100 voorwerpen, welke vroeger in den Sebastiaensdoelen dienst deden, en thans rust vinden in het Haagsch museum. Zij herinneren aan vroegere grootheid en aan verloren gegane macht; aan de krachtige en machtige republiek, die het dulden moest, dat, al was de Hofstad niet stemhebbend, toch onbetwist een duit in het zakje gooide.

De Sint Sebastiaensdoelen werd eerst den 7^{en} Juli van het jaar 1884 tot Gemeente-Museum gestempeld.

Alle feestelijke plechtigheid moest achterwege blijven, wijl Prins Alexander toen juist overleden was.

Het besluit er toe werd genomen op 6 Februari 1883.

Zoowel als de datum der eerste steenlegging van het gebouw, moet ook deze dagteekening met gulden letters vereeuwigd worden.

Er kon geen gelukkiger keuze zijn voor een plaatselijk historisch museum. Het gebouw ligt op historischen grond, het heeft historische herinneringen, het bevindt zich in het centrum van het oude Den Haag.

Al kan uit den aard der zaak de kunst dikwijls slechts spaarzaam haar aandeel krijgen, waar het geldt historische zaken bijeen te brengen, zoo heeft niettemin dit museum groote waarde voor de geschiedenis der stad 's Gravenhage; haar wording, ontwikkeling en bloei valt er aanschouwelijk uit te leeren; uit het verleden spreken stemmen voor het heden en voor de toekomst; het beschavingsproces van een klein deel der menschheid getuigt voor het geheel; die Haghe's grootheid en roem spiegelt die grootheid en roem van heel Nederland af.

Den Haag.
A.J.S.v.R.

Avond.
Door G. Heuvelman.

Wij zaten samen, hand in hand, en zwegen,
En staarden naar der sterren flonkerlicht.
Wij dankten stille voor ontvangen zegen,
Voor levensvreugd bij 't doen van levensplicht.

De blaad'ren zongen, met een zacht gefluister,
Als gingen droomen door het sluimrend woud,
Hun weemoedszang, weg bevend in het duister,
En opwaarts zwevend' naar der sterren goud.

Een groot gerucht van vogelvleugels, reppend'
In lentenacht langs violette lucht,
Ruischt' om ons heen. Wij zagen wieken kleppen,
In bleeke ruimten, witte duivenvlucht,

Wit, als het marmer van de zielsgebeden,
Die 't Leven houwt uit harde harterots,
En vormt tot blanke, onvergruisb're treden,
Den sterv'ling leidend' naar de woning Gods.

De duivenstoet was dra uit 't oog verdwenen,
't Werd stil opnieuw. Gelijk een Koning stond,
't Fluweelen kleed in plooien om zich henen,
Met reuzenvoet de Nacht op 't wereldrond.

Wij zaten samen, hand in hand, en dachten
Aan 't groote heil, dat ons de Hemel schonk,
Toen voor het eerst de Liefde ons tegenlachte,
En als een zon uit onze oogen blonk.

Wij zaten samen, hand in hand, en dachten
Aan moedig saamgedragen zieleleed,
Aan in gebeên met smart doorwaakte nachten,
Bij 't kinderziekbed, dat men nooit vergeet.

Een zoete vrede daald' in onze ziele;
De stille nacht streek weg des voorhoofds frons;
Want, schoon aan 't oog ook meen'ge traan ontviele,
Trouw, als de sterren, bleef de Liefd' aan ons.

Apeldoorn, 1897.

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg van blz.* 17.)

II.

Het was gezegd. Na den avondmaaltijd had Isabella den moed er voor gevonden. De lamp brandde; 't was buiten en binnen even doodstil als elken anderen avond. De donkere herfstavond werd niet door het minste geruisch gestoord. Geen enkel zuchtje ging door de toppen der boomen. Geen licht flikkerde. Heel de wereld scheen wel in 't donker te liggen.

En in huis heerschte dat zelfde zwijgen. In de gang brandde geen licht; dat kon uitgespaard worden; voor wien zou men het ook opsteken? De huis- en hofdeuren waren gesloten en Geesje was al lang op het meidenkamertje in bed gekropen.

In de voorkamer zat het drietal om de canapétafel. Mijnheer von Gussow zat stil te rooken, nam nu en dan een slok bier en likte het dekblad van zijn sigaar vast, wat een gewone beweging geworden was voor zijn tong; tante Ulrike en Isabella lazen, de eene een Duitschen, de ander een Engelschen roman.

Isabella had de gewoonte om, als ze 's avonds een vreemde taal las, een opschrijfboekje en een potlood voor zich te hebben, en elk woord, dat haar onbekend was, op te schrijven, om het aan 't eind van den avond op te zoeken. Dezen avond

schreef ze niets op; ze zat maar te bedenken: zou ik 't van avond nog zeggen of maar liever morgenochtend?

Eerst hield 't bezwaar haar terug, dat 't nogal moeielijk was de goede vrouw zoo kort voor den nacht in een opgewonden gemoedsstemming te brengen. Maar, sliep tante Ulrike ook zonder bijzondere aandoeningen? Neen, elken nacht lag ze vele uren stil wakker in treurige gedachten. En, sedert Erhard in zoo lang niet geschreven had, waren de nachten nog slapelooier geworden.

En op eens legde Isabella haar boek neer en begon te spreken. Na een kwartier van spreken, vragen en antwoorden wisten mijnheer en mevrouw von Gussow alles!

De door schrik bevangen moeder zat geheel onmachtig in den hoek der sofa geleund. Ze weende niet, nog niet ten minste; eerst had zij een gevoel van opluchting gekregen, want, naar de aanduidingen vreesde zij in haar verschrikkelijken angst een nog akeliger mededeeling te zullen vernemen, iets van schande of misschien wel van dood. Doch nu vloden hare gedachten, door den schrik gestuit, weer langzaam in hun gewonen loop voort en vonden een vreeselijk geheim op hun weg, een nieuw, onbegrijpelijk iets.

Mijnheer von Gussow zat met een hoogrood gezicht geruimen tijd voor zich uit te staren, en zei eindelijk bedrukt: ‘Ik heb het altijd wel gedacht, want Erhard deugde volstrekt niet voor het leven in een regiment.’

De beide vrouwen herinnerden zich niet, ooit zoo iets door mijnheer von Gussow te hebben hooren zeggen.

‘En wat moet 't nu weer met hem geven?’ ging hij na een oogenblik voort.

Isabella zag hem verwijtend aan. Deze uiting deed de arme moeder zeer, alsof een ruwe hand in een open wonde greep. Natuurlijk was de vraag: wat er van Erhard worden zou, de brandende, en daardoor ook de eenige waarover gedacht moest worden. Maar het getroffen moederhart moest zich eerst wat herstellen, er zich eerst aan gewennen.

Den volgenden morgen aan 't ontbijt had mijnheer von Gussow een voorstel.

‘Ik dien wel naar Harmuth te gaan, en daarna naar oom Rumker te rijden, om 't te zeggen.’

Mevrouw von Gussow hief haar gelaat, dat nu al heel geel zag en bijzonder bruine kringen om de oogen vertoonde, van 't kussentje op en ging overeind zitten in haar hoekje op de canapé.

‘Wat gaat 't Harmuth aan en ook Rumker?’ vroeg ze angstig. ‘'t Is toch geen sterfgeval of een geboorte-

bericht, dat men per omgaande moet laten weten? Bij gelegenheid zullen ze 't wel hooren.'

'Denk je er zoo over?' vroeg Gussow weifelend en eigenlijk blij, dat hem die moeite gespaard werd. Hij had het gevoel gehad, dat hij, als hoofd der familie, toch iets in die zaak moest doen, en was op het denkbeeld gekomen, om Harmuth, den opvolger van dominee Stufenbach als ook den heer Rumker te Wessendorf de zaak mee te gaan deelen, misschien wel in de flauwe hoop, dat zij dan goeden raad zouden weten te geven.

Nadat op deze wijze zijn goede wil, om zich aan 't werk te zetten, afgewezen was, bleef hij stil, zag er ongelukkig uit en zat maar op het lijdende gezicht van zijn vrouw te staren met oogen waaruit het diepste medelijden sprak!

'Als jij nu maar niet ziek wordt,' dacht hij angstig.

'Als je eens een beetje ging breien,' zei hij op eens, bedenkende, dat zij tegen alle gewoonte in voor zich heen zat te staren, ''t geeft nog wat afleiding,' en zich tot Isabella wendende: ''t Is maar gelukkig, dat tante goed geslapen heeft.'

Hij zelf sliep altijd als een os en wist dus niet hoe weinig zijn vrouw sliep. Hij begreep 't wel zoo wat, maar hij was van oordeel, dat men beter deed een zenuwachtige vrouw uit 't hoofd te praten, dat ze slecht sliep.

In deze dagen kon Isabella 't maar niet met zichzelf eens worden, of ze Erhard antwoorden zou of niet. Zij sprak er met tante over.

Tante Ulrike wist zelf niet of 't beste was, dat zij zelf òf dat Isabella de ontvangst van den brief berichtte. Erhard had aan Isabella geschreven, het lag misschien dan ook wel in zijne bedoeling om er volstrekt niet met zijn moeder over te schrijven. En de vrouwen, die alles vooral zoo teer mogelijk wenschten te behandelen, besloten, dat Isabella zou schrijven.

Zij ging in haar kamer zitten om opnieuw den langen brief te lezen; ze las vooral die gedeelten meermalen over, die op haar zelf doelden. En hierbij zag ze in, dat hij 't oud-kameraadschappelijk zou vinden, als zij ernstig schreef; schreef ze echter koud in de vormen, dan zou 't hem herinneren aan hare ontzettende welopgevoedheid.

En hem zeggen hoe 't in haar hart gesteld was: 'Lieve Erhard, voor mijn arme tante kan ik over uwe berichten alleen maar weenen doch wat mij zelve betreft verheug ik me er over, omdat ik altijd met angst aan dat schitterende leven heb gedacht,' neen, dat kon ze natuurlijk in 't geheel niet schrijven.

'Tante Ulrike,' zei ze ten laatste, 'ik kan den rechten toon maar niet vinden; 't is beter dat u maar schrijft.'

En de moeder behoefde niet naar woorden te zoeken. Vliegensvlug schreef ze:

'Mijn geliefde zoon! Gij hebt gemeend aan het leven, dat uzelf tot hiertoe zoo gelukkig maakte en door u ook mij, een andere richting te moeten geven; naar de redenen van uw wijze van handelen zal ik niet vragen. Zonder ze te kennen, kan ik ze eerbiedigen. En wat ook de gevolgen van uwe handelwijze zijn mogen, ik geloof in je!

Je trouwe moeder.'

Toen Mertens 's middags den brief in ontvangst nam, keek hij Isabella oprecht in 't gelaat en vroeg: 'Er stond toch niets onaangenaams in, in dien brief van gisteren?'

'Neen, goede Mertens, alleen 't bericht, dat mijnheer von Weltzin de volgende week komt,' zei Isabella vriendelijk.

'Hoera, voor mijnheer den luitenant! Als ik 't niet gedacht had!...' riep Mertens.

Later kwam Lutjohan, de opkooper, binnenloopen. Toen hij daar zoo met zijn schermmuts, zijn lange bruine jas en zijn dikken stok tusschen de accacia's hard kwam aanzetten, en Isabella hem voorbij de ramen zag gaan, bedacht zij eensklaps, dat Erhard in de toekomst misschien zelf hier de zaken zou moeten afhandelen. Haar gelaat werd donkerrood, en een groote angst overviel haar. Voor de eerste maal kwam het haar als iets werkelijks voor, dat Erhard komen zou om hier te leven. En zij schrikte er voor om zijnentwil.... Hoe zou hij zich hier kunnen schikken!

Lutjohan wou de kool koopen, waarvan Ulmer drie morgen vol had staan. Als dikke, witachtige kogels in hun krans van uitgespreide grijsgroene bladeren, stonden de koppen op 't veld in onberispelijke rijen, Ulmer's trots. De knecht was naar buiten gegaan om over den koop te onderhandelen. Oom had Isabella zijn besluit dienaangaande dadelijk meegedeeld; maar hij bleef rustig binnenzitten. Men onderhandelde lang, Lutjohan wilde er maar zoo weinig voor betalen, dat Ulmer er smadelijk om begon te lachen en zich verachtelijk omkeerde. Lutjohan rook vreesdijk naar slechte tabak, en Isabella, die met een zekere vroolijkheid met deze soort van menschen wist om te gaan, moest er maar over denken, hoe Erhard dat wel vinden zou. Eindelijk legde Lutjohan twintig gulden, een kwartje, twee dubbeltjes en vijf centen neer. Hij had het alles los in den zak gehad en het rook akelig naar gerookte visch.

Ulmer ging beleedigd heen. Naar zijn inzien had de juffrouw niet onder de vijfentwintig gulden moeten toeslaan. Op deze wijs bracht elke kool door elkaar maar anderhalve cent op. Dat was geen handel. Lutjohan zei ook nog, dat de kwetsen van 't jaar niets opbrachten, zeker omdat hij meende, dat die oogst hier in den tuin aan de boomen heel wat beloofde. Isabella vertelde hem echter, dat er volstrekt niet veel aan de boomen was en dat zij ze alle zelven gebruikten; morgen werden ze geplukt.

‘Nog laten zitten, juffrouw, nog laten zitten, want de groote dubbele winterkwetsen willen wel een nachtvorstje hebben,’ sprak Lutjohan.

Toen zij weer in de kamer kwam en den afloop van den verkoop berichtte, zei Gussow ontevreden: ‘Welnu, voor vijfentwintig gulden had hij ook wel toegeslagen. Had ik 't maar zelf gedaan.’

‘Hoe zal hij zoo iets verdragen!’ dacht Isabella en keek tante onwillekeurig aan. Mevrouw von Gussow had zeker hetzelfde gedacht; hare blikken ontmoeten elkaar. Mevrouw von Gussow zuchtte diep.

Buiten kwam een rijtuig aanrijden.

‘Wie komt daar!’ riep Isabella, geheel tegen hare gewoonte door elk geraas opschrikkend.

‘Lutjohan rijdt weg,’ meende Gussow.

Neen!’ riep Isabella, die naar het raam was gegaan. ‘Oom Rumker!’

‘Oom Rumker!’ herhaalden beiden als uit één mond met ongewone levendigheid.

Gussow's gelaat toonde eensklaps de bevredigde uitdrukking van iemand, die hulp nabij weet en nu verzekerd is, dat al zijne lasten op krachtige schouders zullen overgaan. Tante Ulrike voelde een mengeling van smart en hoop. Nu was 't oogenblik al gekomen, om over Erhard's ‘ongeluk’ te spreken; haar moederhart, dat in zijn ijdelheid tot hiertoe zoo graag met den zoon gepraald had, leed onder de deemoediging. Doch Rumker was een man van veel ervaring.

De man, die daar uit 't rijtuig sprong, zag er uit als iemand van dertig jaar, misschien iets ouder. Hij was lang en slank en zijn gestalte, op welker grootte en evenredigheid hij trotsch mocht zijn, stak in een jaquet, met één rij knoopen over de borst dichtgeknoopt, en in een rijbroek, die in een paar elegante rijlaarzen verdween. Dit mooie donkere kostuum met den zwarten hoogen hoed, dien hij droeg, en de rijzweep in de hand gaven hem, zooals hij daar liep, eenigszins 't uiterlijk van een stalmeester uit een circus, waartoe ook de zwarte knevels met de lang en spits opgezette punten 't hunne bijbrachten. Als Rumker echter den hoed afnam en men zijn koen en driest gelaat zag, waarop vele rimpels lagen, en het zeer weinige donkere haar, dat van het voorhoofd af over het geheele hoofd tot in den achterhals zorgvuldig in het midden gescheiden was, dan herkende men in hem nauwkeuriger den man van even vijftig, die zijn rol in het leven gespeeld had, of liever nog die van zijn kant wel wat erg met het leven had gespeeld.

Hij was een makker uit Stufenbach's jeugd geweest; aan de universiteit hadden zij zich, als van dezelfde plaats afkomstig, nauwer aan elkaar gesloten; later had het beroep van Stufenbach tot predikant te Palluhn de mannen weer te saam gebracht, en zoo waren zij dat geworden, wat men ‘vrienden’ noemt, hoewel nabestaanden niet begrijpen konden, hoe zij 't met elkaar vinden konden. En zoo kwam 't ook, dat Erhard von Weltzin en Isabella Stufenbach hem ‘oom’ noemden.

Toen hij het huis en later de kamer binnentrad, hoorde men een groot gedruisch. Rumker was een druk mensch.

‘Waar 'k binnenkom, breng ik leven mee. Altijd vroolijk, vroolijk blijven dat is de hoofdzaak,’ zei hij steeds. ‘Dag, mijn waarde mevrouw!’ Hij kuste mevrouw Ulrike de handen. ‘Goeden dag, heilige Isabella. En Gussow, ouwe heer, hoe staan de zaken?’

Voordat iemand nog antwoord had kunnen geven, riep hij: ‘Pardon’, schoof het raam open en schreeuwde tot den koetsier in de verte: ‘Rijd maar naar Johanniszen en laat daar uitspannen, want ik blijf 'n uurtje hier. Je behoeft niet voor te rijden, ik kom wel naar je toe.’

Hij deed het raam weer heel hard dicht.

‘Ga als je blieft zitten, Rumker,’ verzocht Gussow, die met moeite bij het binnenkomen van Rumker uit zijn zetel was verrezen.

‘Als de edele gastvrouw het toestaat, dan gaarne,’ en Rumker pakte de leuning van den naastbijstaanden stoel.

‘Och neen, ga liever op de canapé zitten.’

‘Beste jongen,’ zei Rumker en klopte Gussow op den schouder, ‘als 'k op de canapé was gaan zitten, dan had je natuurlijk gezegd: och neen, ga liever op een stoel zitten.’

Hij liet zich neervallen, leunde achterover, liet de zweep op zijn knie balanceeren, zoodat de slag omhoog stond, en sprak: ‘Is het toch waar? Daarvoor ben ik hier gekomen. Eigenlijk is het niet denkbaar, maar Bullow Wensien schrijft 't me. Ik vraag nu: om 's hemelswil, waarom dan toch? Hij was er toch met hart en ziel bij.’

De dames keken elkaar aan. 't Was klaar en duidelijk, dat al wat Rumker zei, den eenigen zoon hier betrof.

Dus wist hij het al!

‘Gij weet...’ zei Gussow.

‘Alles!’ antwoordde Rumker met de hem zoo eigen drukke gebaren. Sommige woorden sprak hij zeer langzaam uit om andere als een overweldigenden vloed uit te storten, zoodat verscheidene zinnen als één zin werden voortgebracht.

‘Bullow Wensien heeft een neef bij 't regiment van Erhard, die heeft 't zoo bij toeval aan zijn oom geschreven en zijn oom schreef 't à propos van iets anders aan mij. Oorzaak?..’ Hier trok Rumker zijne schouders heel hoog op en hield ze opgeheven, als hadden zijne gedachten een zeker formaat. ‘Natuurlijk zal hij 't mij zelf wel vertellen.’

Isabella huiverde. Nu begon het liegen al. Zij kon en wilde 't niet verdragen. Niets had haar vader zoo zeer gehaat als liegen, niets zoo verderfelijk geacht als dubbelzinnig spreken, woordenrijke verontschuldigingen of beloften. Van haar vroegste jeugd af had zij de woorden van hem gehoord, zooals ze boven haar bed hingen: ‘Uw woord zij ja, ja, en neen, neen.’

‘Blijf altijd duidelijk en waar,’ had hij haar gezegd, ‘dan blijft ge altijd met je zelf in 't reine, al is 't ook niet altijd met de wereld.’

In 't geval met Erhard kon men echter noch waarheid noch klaarheid geven. Het geval was op zichzelf geheel duister en het dus aan anderen, zelfs aan Rumker, te willen ophelderen zou al zeer onverstandig zijn. Dat gevoelde Isabella wel.

Ja, heerlijke grondbeginselen en lessen had haar vader zoo vast als een muur in haar gebracht, maar haar de wijsheid te leeren verkrijgen, om ze in 't practische leven goed te gebruiken, daarvoor was hem geen tijd gelaten. Isabella zag op dit oogenblik eerst in, dat ook de waarheid hare grenzen heeft en dat 't al heel onverstandig zijn zou om eerlijk te zeggen: de oorzaak van Erhard's uittreden is zijn geheim, en als man, met gevoel van verantwoordelijkheid voor zich zelf, maakt

hij aanspraak op 't recht, er niet naar gevraagd te worden. Maar zelfs nu niet wilde een noodleugen haar van de lippen, die zij stevig gesloten hield.

Ook mevrouw von Gussow zweeg. Zij kende Isabella's dweepzieke waarheidsliefde en 't was haar niet mogelijk in haar bijzijn te liegen; mijnheer von Gussow zat hulpeloos rondziende een geloofwaardige noodleugen te verzinnen.

Nu allen bleven zwijgen, begon Rumker opnieuw: ‘Gij behoeft er voor mij toch waarlijk geen geheim van te maken. Ik heb den bengel al gekend toen hij nog zóó klein was. Kom, Isabella - vooruit, jij moet 't me zeggen.’

‘Ik verzoek u er mij niet naar te vragen.’ antwoordde ze hard; ‘ik weet de oorzaak niet.’

Haar scherpe toon van spreken deed Rumker bedremmeld dan den een dan den ander aanzien, terwijl hij een langgerekt gefluit deed hooren, dat eensklaps eenige tonen hooger ging en schel afbrak. Hij geloofde haar natuurlijk niet en zocht dadelijk een beweegreden voor haar gedrag.

‘Jaloersch,’ dacht hij, ‘ja, ze heeft zwak voor Erhard. Dat is zoo helder als dikke inkt. Dus: natuurlijk de vrouwen weer in 't spel! 't Verzwaart 't geval, 't wordt er des te erger door.’

Hij was met een bepaald plan voor de toekomst in den zak hier gekomen. Rumker was 't gewoon, zich 't hoofd voor anderen te breken. Ook was hij in den omtrek hier een soort gezag, zijne raadgevingen stonden altijd op pooten. Isabella, die sedert gistermiddag al in een prikkelbaren toestand verkeerde, nam dat fluiten zeer kwalijk en ging de kamer uit.

‘Is er een vrouw in 't spel?’ vroeg hij nu hardop.

‘Neen, zeker niet,’ haastte mevrouw van Gussow zich te antwoorden. ‘Hij schijnt een verschil gehad te hebben met een hooger geplaatste, gij weet, beste Rumker, dat 't bij militairen niet geduld wordt een eigen meening te hebben; misschien heeft hij die wel wat te scherp voorgedragen....’

Het angstzweet stond haar op 't gelaat.

‘'k Ken 't, ik ken 't,’ riep Rumker bevredigd. Hij had 't volstrekt niet uit nieuwsgierigheid gevraagd, maar alleen om ergens iets op te vangen, dat hem grond gaf te hopen, dat zijn doorwerkt plan voor Erhard's toekomst niet onuitvoerbaar was.

‘Dus niets van schulden, buitenslands gaan, duelleeren, vesting?’

De beide Gussow's schudden ontkennend 't hoofd.

‘Van belang!... Verder wil ik niets weten. 'k Kan er alles van begrijpen. Erhard verstaat de kunst niet om te kruipen noch om te zwijgen, als zijn recht en zijn plicht hem zeggen te spreken. Maar 't gaat toch niet altijd aan. Men geeft aanstoot, en dan: adieu...! Maar, kindertjes, wat nu?’

Hij keek de een na den ander aan.

‘Wij weten 't nog niet. Erhard komt in de volgende week hier. Och, ik weet geen uitweg....’

Weenend zonk mevrouw Gussow achterover in haar kussen. Gussow zag ongelukkig op haar neer.

Rumker schudde 't hoofd. Hij kon het zich nooit van de menschen begrijpen, dat voor hen de weg afgesloten was.

‘Er altijd maar flink doorheen!’ was zijn wachtwoord.

‘Luistert eens,’ zei hij en trok zijn stoel met een schuifelend geluid naar de tafel, zoodat 't mevrouw von Gussow door merg en been ging, ‘kom ook dichterbij, Gussow; wat ik zeggen wil, kan ik niet hard door de kamer trompetteren.’

Gussow stond op en ging naast de canapé staan, waarop zijn vrouw meer lag dan zat en liet zijn hand liefkoozend maar zwaar op haar hoofd rusten. Haar pijnlijk hoofd moest den druk van die zware hand wel verduren, hoe akelig zij 't ook vond, maar ze mocht haar man niet kwetsen door haar hoofd weg te trekken.

Rumker kwam nog dichterbij, zoodat hij nu knie aan knie met mevrouw von Gussow zat, en begon zijn weldoordachte voordracht aldus: ‘Kijkt eens aan, kinderen, 'n postje zoeken, ergens een ambt bekleeden, of op 'n bureau, dat is niets voor iemand, die officier is geweest. De luchtverwisseling is te groot - ik bedoel dit natuurlijk zinnebeeldig. Dat zijn geen bezigheden voor zoo iemand. Voor mij bestaan er maar twee goede betrekkingen. Ieder zijn smaak zeg ik wel, maar 't moeten òf de uniform zijn òf de waterlaarzen. Natuurlijk ook zinnebeeldig, mijn beste Gussow. Jou moet men altijd klaren wijn schenken. Ik bedoel er “landman” mee. Erhard moet zijn toekomst nu maar dapper in vetlaarzen te gemoet gaan. Zij ruiken wel niet lekker, dat moet ik bekennen, maar men gaat er in door Gods vrije natuur. Dat is nog heel wat beter dan op verlakte schoenen achteraf aan 's ministers tafel te zitten, nog afgezien van de kans om eerder landman dan minister te worden. Erhard moet dus landbouwer worden. Zucht daar nu niet om, mijn beste mevrouwtje. Hij heeft geen geld, dat weet ik. Hem hier nemen, om op jullie vijftig morgen grond voer voor 't paard en de twee koeien te teelen, knollen voor de varkens, koren voor de huishouding, gerst voor de kippen en 'n beetje koopwaar voor Lutjohan, en Ulmer wegjagen, dat gaat niet aan. Hij moet trouwen, hij moet wat geld trouwen, hij moet Isabella trouwen! Zij is wel niet juist rijk, maar ze bezit toch wel 'n honderd duizend gulden. Stufenbach bracht wat mee ten huwelijk, je nicht, zijn vrouw, bracht wat mee en met schrijven, preeken, doopen en begraven kwam er altijd noch wel wat bij. En dan maar één kind, altijd op 't zelfde dorp en geen belastingen! Nu vraag ik je, of daar niet gepot is?’

‘Welzeker,’ zei mevrouw von Gussow opgewekt. ‘Isbella heeft vermogen. Maar, geloof toch niet, dat ik dáárom sedert lang denzelfden wensch gekoesterd heb. Had Erhard iemand met geld willen trouwen, dan is hij wel in de gelegenheid geweest iemand te krijgen, die meer dan Isabella bezat.’

Rumker schudde het hoofd. Hij vond 't hemeltergend, als menschen met onnoodige verdedigingsmiddelen voor den dag kwamen. Alsof iemand 't in 't hoofd zou krijgen aan de eerlijke gezindheid van een vrouw als Ulrike von Gussow te twijfelen.

'En ik, mijn beste mevrouwtje, 'k ben op die gedachte gekomen, doordien men heel goed merken kan, dat zij van hem houdt. Ik kan nu niet zeggen, dat ze als vrouw in mijn smaak valt. Al te ernstig! Maar Erhard is uw zoon en ziet daardoor ook wel allereerst op "solide". En hij heeft den leeftijd. Hij moet niet zijn besten tijd voorbij laten gaan, zooals ik heb gedaan. Bij mij lag het er alleen maar aan, dat alle vrouwen 't op mijn rijkdom gemunt hadden. Begrijpt gij wel? men hield mij voor een goede partij, en dan, ik kan 't nu gerust zelf zeggen, nu ik een gezet oud heer ben: ik had een tooverachtig mooi figuur. En dat was wel gelukkig, maar ook al te gelukkig. En Erhard zal wat 't "munten op zijn rijkdommen" betreft, niet door de dames omringd worden. Alleen maar door gebrek aan andere gelegenheid zal Erhard wel verlieven op Isabella.'

'Dat zou al heel treurig zijn, want *zij* behoorde juist om haar innerlijke waarde boven alle andere dames verkozen te worden,' sprak mevrouw van Gussow ietwat opgewonden. 'En Erhard is zeker te nauw van geweten...'

'Ik weet 't, ik weet er alles van,' verzekerde Rumker snel. 'Isabella is in zekeren zin ook een schoonheid en om zoo te zeggen een staalkaart van alle mogelijke Stufenbachsche goede hoedanigheden. Maar wij, mannen, zijn raar volkje, niet waar, Gussow? Wij geven meestal de voorkeur aan vroolijke, mollige schepseltjes boven zieleschoonheden... Maar, dat zij hem liefheeft - neen dat zie ik maar al te goed, Gussow, schud je hoofd nu maar niet - 't vereenvoudigt de zaak reusachtig. Maar, wat ik nog zeggen wou; als iemand een beetje geld in handen heeft en zoo wat aan 't landbouwen wil gaan, dan begaat hij gewoonlijk de fout van te groot te beginnen. Bescheiden aanvangen, zich niet op lasten zetten. Ik kom daar juist van Kern vandaan. Begrijp eens, de oude Hansen wil verkoopen! Dat is om te beginnen de heele hoeve van Hansen, ik denk zoo wat zestig morgen, dan die vroeger aan Kalloor, de vrouw van Hansen, toebehoord heeft, ook vijftig morgen; de grond van beide, eerste en tweede kwaliteit, met wat heide. Mettertijd komt er nog wel gelegenheid er wat bij te koopen. Onze boeren zijn wat erg vasthoudend, maar klaar geld steekt hun de oogen uit. En als ik 't stuk van Fibel nog krijgen kan, - gij moet weten dat mijnheer van Fibel tot over de ooren toe in de schuld zit, - dan wil ik voor 't stuk, dat ik naar de westzijde vergroot, gaarne aan Erhard vijftig of zestig morgen van mijn oostergrond laten. En dan hebben wij nog uw land, kortom, 't zal zich wel schikken. Het kost alleen maar zooveel geschrijf en veranderingen op 't kadaster, maar gij zult zien, wij vormen nog een Klein-Palluhn bij elkaar, een nieuwe plaats, zooals die nog nooit op de topographische kaart van de provincie gestaan heeft. Nu, wat zegt gij er van, is dat geen plannetje! Erhard werkt er zich in, leert in de practijk, breidt zijn goed langzamerhand uit, heeft voor zijn eerzucht een doel, voor zijn scheppingsvermogen een veld! Ik geloof dat dit meer zeggen wil dan zoo in 't eigen goedje gezet te worden, waarop de heeren papa's hypotheken en leeningen geplakt hebben.'

'Meent ge 't werkelijk?' vroeg Gussow weifelend, 'ik weet niet recht, hoe ik 't opnemen moet.'

'Beste jongen, je bent altijd van tegenovergestelde meening. En wat zegt ons mevrouwtje er wel van?'

Mevrouw von Gussow zag hem opgewekt aan. Hare oogen straalden.

'Ach!.... 't is te mooi. We blijven dan allen bij elkaar. Maar het vooruitzicht...'

Rumke stond op.

''t Spreekt vanzelf, dat Erhard zich met Isabella verlooft, of dat hij met een rijke bruid hier aankomt'

'O neen, dat niet... neen, neen!' riep zij angstig. Haar eenige gedachte was: dat zij, om gerust omtrent Erhard's gansche toekomst te zijn, zeker sterven zou, als hij er voor met Isabella zou moeten trouwen.

'De zaken moeten hun loop maar hebben,' zei Rumker. 'Ik zal wel een oog op Hansen houden, dat ons geen andere koopers in den weg komen, voordat wij iets bepaald hebben. Maar dat gaat als met een vrucht, die moet ook vanzelf rijp worden. Let maar eens op: twee jongelieden, die in de stilte van het buitenleven, als voor elkaar bestemd zijn, en als die niet op elkaar verlieven, nu dan weet ik net zooveel van de jeugd af als de vrouw van dominee Harmuth van eten koken. En nu moet gij er maar eens op slapen, en als gij morgen niet zegt: die Rumker is een baas, dan laat ik jelui voortaan in den brand zitten. Groet ook de freule, zooals ik Isabella Stufenbach noem, als ze, zooals daar straks, boos wegloopt. Nu ja, 't is haar te vergeven, nu ze nog in de jaren van lichtgeraaktheid leeft.'

Mevrouw von Gussow drong er op aan, dat hij 't avondeten met hen zou blijven gebruiken. Maar hij moest nog naar dominee Harmuth om met hem het ontwerp voor een contract op te stellen, want Harmuth dacht er over zijn land opnieuw te verpachten; hij had ook nog aan Johanniszen een prospectus van een machinefabriek beloofd, en hij wilde aan Muttermann, den ouden koster, organist en schoolmeester in één persoon, een onfeilbaar middel tegen de rheumatiek aanraden. En daarbij werd 't al donker. Hij ging dus, en toen hij weg was, scheen het alsof een onweer voorbij was, dat de lucht flink opgefrischt had. Mevrouw von Gussow durfde weer vooruit denken. 'Morgen' stond niet meer voor haar als een gesloten ijzeren poort, door menschenhanden niet te openen.

Onderwijl had Isabella buiten heen en weer geloopen. Geen zonnestraal drong met zijn gele lijnen meer tusschen de stammen door, de tuin lag daar zonder licht en zonder schaduw. De bladeren der vruchtboomen, zoo dik als leder, bewogen zich niet. Tusschen de met doornen bezaaide takken der kruisbesboomen hadden de spinnen hunne grauwe netten gespannen. De stille lucht begon koud te worden. Er lag zoo iets eigenaardigs over dit dicht begroeid hoekje van de wereld.

Het verdriet, dat Isabella nog over den dood van haar vader gevoelde, brak nu en dan weder hevig uit en verhief zich dan als een hartstocht.

AVOND. Naar B.W. Leader. (Zie blz. 39.)

In 't bijzonder was dit het geval in tijden, wanneer zij zich voorstelde dat, bij hetgeen doorleefd moest worden, de flinke man haar en anderen tot troost en hulp geweest zou zijn.

Zij had dan ook hardop door den stillen tuin willen roepen tot hem, dien geen roepen tot haar brengen kon. Het deed haar goed, dat ook Erhard in zijn brief gezegd had, dat alles zooveel gemakkelijker te dragen en te schikken zou zijn geweest, als die ééne nog in leven was, wiens beheerschende wil door allen geëerbiedigd werd.

'Binnen verlaagt tante Ulrike zich en liegt Rumker wat voor!' dacht zij verbitterd. 'Is Rumker dan toch zoo weinig man, dat men niet tot hem zeggen kan: het geldt hier een geheim, roer het niet aan? Is dominee Harmuth zoo weinig man? Hebben zij allen, die er naar vragen zullen, zoo weinig macht over hun tong, over hunne gedachten? Is het voldoende, dat men zegt: 't geldt een geheim, om er alras het gerucht door te doen ontstaan, dat er een oneervol geheim bestaat?

Zij gevoelde, zij wist, dat als haar vader nog leefde, Erhard zich aan hem zou toevertrouwd hebben en hij zou door heel zijn zedelijk gezag aan iedereen vrij en frank verklaard hebben: ik weet de oorzaak, ik eerbiedig ze! En niemand zou ook meer gevraagd, maar ook niemand zou aan Erhard getwijfeld hebben. Want dit was het bijzondere geweest, dat Stufenbach eigen was: zelfs voor zijne benijders was zijn woord ontwijfelbaar, onomstootelijk!

Isabella twijfelde niet aan Erhard. Geen oogenblik dacht zij er aan, of hij soms ook een onzuivere handeling begaan kon hebben. Dadelijk hield zij zich voor, hoe dikwijls zij hem boos had zien worden, als hij door zijne moeder er toe gebracht werd te liegen. Stellig had hij 't niet met een licht gemoed gedaan, en zonder twijfel voelde hij het als een offer.

'Welk een strijd moest hij gehad hebben!' Isabella stond stil en ademde zwaar. Het rustige zwijgen om haar heen, het fijne, bleeke licht deden haar weldadig aan.

'Het zal ook hem goeddoen,' dacht ze. Zij dacht aan al de onbeduidende dingen, waaraan Erhard zich zou moeten gewennen: het onuitstaanbare flegma van zijn stiefvader, zijn geest van tegenspreken, die waarschijnlijk alleen maar de geschiktste vorm was voor de werkzaamheid van zijn geest, die hij toch altijd ten beste wilde geven!

En dan de nauwe samenleving, de zorgen voor de kleine hoeve, waarover meer gepraat en geloop noodig was dan ergens anders over een groote boerderij; het handelen om centen, het sparen van centen. Wat zou hem dat tegenstaan!

Zij trachtte zich geheel in zijn zieleleven in te denken, en maakte in zijn geest voor hem den moeielijksten strijd mee. Daarbij had ze niet de geringste voorstelling van zijn leven daar ginds, ze kon zich dus het verschil niet denken tusschen dat leven en wat hem hier in de toekomst wachtte. Hare gedachten losten zich op in een soort van voogdelijke werkzaamheid.

Hij zou lijden. Maar hij is een man. Eerst zou hij zich dwingen zijn moeder te liefkoozen; de verhoudingen te verdragen; eindelijk zou hij er aan gewoon raken en ten laatste tevreden zijn, zoo als wij. Papa zei altijd: 'Wie zich in de natuur niet gelukkig gevoelt, moet een slecht mensch zijn en geen betrekking voelen tot zijn Schepper.' En slecht is hij stellig niet.

Een heldere glans kwam op haar gelaat en wischte er gedurende eenige minuten de al te strenge uitdrukking van weg.

Zij stelde zich Erhard voor, wiens gansche persoonlijkheid zij in 't diepst van haar meisjesziel bewonderde. Hij was volstrekt niet de eenige man, dien ze kende, dat zei ze tot zich zelve met een gewichtigen nadruk, om aan haar oordeel omtrent hem het gewicht der ervaring en vergelijking te geven. Zij kende den candidaat Rosler, die na haars vaders dood het pastorale werk te Palluhn een poos waargenomen had. Hij was voor haar een soort van Johannesverschijning geweest; hij had aanzoek om haar hand gedaan, waarover zij zich in haar rouw meer gekrenkt dan vereerd gevoeld had; zelfs tante Ulrike liet er zich toen over uit, als was het niet zeer tactvol, als paste het niet om een meisje zóó te bejegenen, wier eerste lange japon een rouwjapon was om het verlies van haar vader. En dan kende ze mijnheer von Schlippenbach, een verre bloedverwant van oom Rumker, die het gansche vorige jaar als volontair te Wessendorf gewerkt had en een zoogenaamde mooie man was. De Rumkers maakten met elkaar een opvallend mooi geslacht uit; Schlippenbach's moeder was een Rumker geweest.

Iedereen vond ook Schlippenbach bijzonder knap. Zij niet. Voor haar was zijn gezicht te zacht, zijn houding te gemaakt.

Daartegenover stelde zij Erhard met zijn groote slanke gestalte, zijne vlugge, flinke bewegingen, zijn vroolijken lach, zijn welluidende stem. En hij had een lief, opgewekt gezicht, dat toch ook ernstig en verstandig staan kon, soms ook teeder als hij met zijn moeder sprak. Altijd was er leven op dat gelaat, in de donkere oogen van onbestemde groenachtig bruine kleur lag veel schoons. Ook had hij volstrekt geen dwaze scheiding in 't haar, zooals oom Rumker, en geen pikeursknevels; hij had veel donker haar, dat een beetje kort geknipt was, en een aardig kneveltje, aan de punten hoog opgeborsteld.

‘Als papa nog leefde,’ dacht Isabella, ‘zou ik hem vragen een kleine hoeve voor Erhard te koopen. Dat zou lang zoo benauwend niet voor hem zijn, als om hier in onze kleine huishouding opgenomen te worden. Maar ik kan 't niet doen... hoe zou ik 't moeten aanleggen...? Harmuth en de oude Hansen, mijne voogden, zouden er niet eens hunne toestemming voor mogen geven. Maar ook hier zal hij wel tevreden en gelukkig zijn.’

Daar ze in haar snellen gedachtenloop alle mogelijke worstelingen van Erhard naging, scheen 't haar alsof ze reeds bijna doorgemaakt waren. De angst verdween en er kwam vreugde over zijne komst voor in de plaats;

toch waagde ze 't niet op de meest bescheidene wijze zichzelf daar klaar en helder in te denken.

Zij liep nog lang heen en weer, terwijl de schemering diep en stom den ganschen tuin doordrong en de vochtige dampen zachtjes opstegen, voor morgen een mooien dag aankondigend.

III.

Als men menschen ontmoet, die sedert kort iets treurigs ondervonden, ziet men ze dikwijls met bijzondere nieuwsgierigheid aan; alsof het geledene hunne trekken veranderd heeft, alsof het er op leesbaar zou zijn, waardoor wij er meer van te weten zouden kunnen komen. Deze nieuwsgierigheid naar de kenteekenen van de smart is iets algemeen menschelijks, maar tevens iets hards en daarom hatelijk, had dominee Stufenbach bij een zekere gelegenheid gezegd.

Isabella dacht daaraan en nam zich voor Erhard geheel onbevangen te ontmoeten. Want iedereen stelde zich zijne aankomst als iets pijnlijks voor, ja, als iets geruchtmakends, dat men eerst te boven komen moest.

Doch toen hij eindelijk tegen het midden van September op een Zaterdagavond aankwam, was hij in 't minst niet anders dan bij zijne vorige bezoeken. Hij had niet eens meer bagage bij zich dan destijds en vertelde zeer gewoon dat twee kisten met zijne bezittingen, voor zoover hij ze niet had kunnen of mogen verkoopen, als vrachtgoed zouden volgen.

Eerst leken al de bekommeringen en zorgen der laatste veertien dagen door zijne tegenwoordigheid wel overbodige angsten, die de phantasie zich geschept had. Hij zat frisch en vroolijk aan den avonddisch en liet zich al de kleine nieuwtjes uit het Palluhner leven vertellen evenals voorheen.

Hij had bij vroegere bezoeken goed begrepen, dat het voor zijn familie belangrijker was van hen zelf en hun eigen aangelegenheden te spreken, dan van hem en de zijne te hooren. Dat hinderde hem niet, hij betrachtte dit overal. Als ergens een lid van een hem bekende familie een reis gemaakt had, hoorde hij die familie den teruggekeerde bestormen met al de bizonderheden uit het leven der thuisgeblevenen, terwijl er slechts weinige en dan nog maar beleefdheidsvragen naar de ontmoetingen en indrukken van den reiziger gedaan werden. Hij wist al lang dat voor een ieder de kring het gewichtigst is, waarin hij zijn dagelijksche rol speelt. Hij verwachtte dan ook volstrekt geen deelneming noch goed begrip voor hetgeen hij opgegeven had.

Klaar en helder stond het besluit bij hem vast: zich volstrekt niet dadelijk te laten ontmoedigen! En zij, die in dezen engen kring leefden, waren er dan ook immers niet verantwoordelijk voor. Zij waren er alleen het offer van. Zijne moeder behandelde hij teeder en een weinig grappig, zijn stiefvader goedhartig en Isabella met de vriendelijkheid, waarmee men een geacht en nuttig huisgenoot bejegent, die ons anders tamelijk onverschillig zou zijn.

Mevrouw von Gussow's wangen kleurden zich eenigszins; zij lachte menigmaal een beetje en hare oogen stonden levendig.

Het avondeten was heden iets uitgebreider geworden dan anders; bloemen stonden op de tafel; het geheel had iets feestelijks.

Doordien hare zenuwen langen tijd vreeselijk gespannen waren geweest, werkte de stemming van dezen avond bizonder goed op mevrouw von Gussow, en zij sliep uitstekend. Den volgenden morgen was Erhard vroeg op. De graszoden waren nat van den zwaren herfstdauw, de groene bladeren grijs van de natte paarlen, de spinnewebben zagen er uit als met zilveren draden doorweven. De zon scheen, de hemel was blauw. 't Was weer om vroolijk te zijn.

Erhard ging naar beneden en verwachtte dat iedereen in huis nog sliep. Bij zijne vorige bezoeken had hij gewoonlijk den halven ochtend doorgeslapen.

Maar in de keuken zaten Ulmer en Geertje reeds stralend van zindelijkheid in hun zondagskleeren aan de wit geschuurde tafel en dronken koffie. Kauwend stonden zij op, toen Erhard de deur voorbijging. Hij wenkte hen, zich niet te laten storen, en sprak een paar woorden met hen, waarbij hij zich verplicht achtte de rood gouden haarvlechten van Geesje te bewonderen met de opmerking, dat zij bizonder veel gegroeid was. Hij vernam van hen dat de juffrouw reeds ‘voor’ was; hij ging dus naar de woonkamer, waar altijd het eerste ontbijt en 's avonds de koffie gebruikt werden.

Isabella kreeg een kleur, wat Erhard onopgemerkt liet. Zij stond aan 't eind van de kamer aan een buffetje en maakte op een nikkelen kookmachinetje de chocolade voor mevrouw von Gussow klaar. Over haar licht grijze Zondagsche japon had ze een schort gebonden. Erhard zag, dat alles op de ontbijttafel al gereedgemaakt was; de witte koffiekan stond op een blank geschuurd koperen komfoortje, men zag de gloeiende kooltjes door de gaatjes van het doorwerkte koper en uit de tuit van de kan kwam een fijne wasem, die heerlijk rook.

‘Wie heeft dit alles reeds klaargemaakt?’ vroeg hij verbaasd, ‘en hoe laat is het nu?’

‘Wel, ik! En 't is bij zevenen,’ antwoordde Isabella, die niets van zijne verbazing begreep.

‘Hoe laat ben je dan wel opgestaan?’

‘Om vijf uur.’

‘O, hemel! sta je elken dag zoo vroeg op?’ vroeg hij.

‘In de week wel eens tegen zes uur. Maar 's Zondags altijd vroeger. Dan moet ik eerst Geesje wat helpen, opdat zonder haasten allen in de kerk komen. Papa kon niet velen dat men er zoo gehaast naar toe ging; 't was hem aangenaam, als de menschen dan reeds in behaaglijke rust een stil feestuurtje gehad hadden,’ vertelde Isabella, terwijl zij de met bruine schuim opkokende chocolade omroerde.

‘Wat is er 's morgens vroeg dan veel te doen! Voor 't paard zorgt Ulmer immers?’ vroeg hij verder.

‘Dat weet ge toch nog wel? 't Vee moet óók verzorgd worden! En de keuken! Ja, in de stad, waar

geen vee is, kan 't in huis wel rustig zijn; bij ons op 't land niet.'

'En vindt gij dat niet vervelend?'

'Vervelend?' vroeg ze verwonderd. Zij had er nog nooit over nagedacht. Over dingen die van zelf spreken denkt men niet. 'Werken is vreugde, zei papa. En ik ben er ook, om mij nuttig te maken.'

Meer wist ze niet te zeggen.

Daar viel Erhard plotseling wat in.

'En nemen mijne ouders maar aan, dat ge hier werkt als een betaalde huishoudster?'

'Tante Ulrike is mijne moeder!' zei Isabella eenvoudig.

Het antwoord beviel hem. Het kwam uit een gezond, diep hart. Zijne oogen werden iets of wat vochtig.

'Ja, mijn goeie moeder,' sprak hij bij zichzelf. Hij liep de kamer op en neer. De smakelijk aangerichte ontbijttafel bekoorde hem.

'Ik mag toch wel beginnen? Of wordt er op de anderen gewacht?' vroeg hij.

'Papa hield er niet van, dat ieder op zijn beurt at. In de rusturen en bij de maaltijden, zei hij, moeten allen bij elkander zijn, omdat het werk aanstonds weer ieder op een andere plaats roept.'

Erhard draaide het hoofd om, om den glimlach te verbergen, die over zijn gelaat vloog.

'Dat is nu de derde maal in vijf minuten dat ze dominee Stufenbach aanhaalt; 't lijkt wel dat Isabella in die laatste twee jaar hier de teugels van 't bewind in handen heeft genomen en zij houdt ze naar de regels van de Stufenbachsche school.'

Een kleine ontstemming, door deze gedachte opgewekt, hield hij met geweld terug.

'Niet door kleine uiterlijkheden zich uit het humeur laten brengen!' waarschuwde hij zichzelf.

Door het raam, dat openstond, kwam de krachtige morgenkoelte binnen. Erhard keek naar buiten en staarde in gedachten naar de acacias.

Nu hoorde men geruisch. Mijnheer en mevrouw von Gussow traden binnen. Zij zag er buitengewoon frisch uit.

Men schaarde zich om den disch, maar niet voordat Isabella haar groote schort afgedaan had.

Na eenige korte zinnen, welke met groote tusschenruimten gewisseld werden, vroeg Isabella: 'Tante, gaat u mee naar de kerk?'

'Ja,' knikte mevrouw von Gussow.

'Och, doe 't toch niet,' zei haar man, ''t bekomt je niet goed.'

'Ik voel me vandaag toch heel wel.'

'Je hebt later toch weer hoofdpijn.'

'Alleen 's winters, als 't erg koud is, of in 't warmst van den zomer, als 't verschil van temperatuur zoo heel groot is.'

'De laatste maal had je ook hoofdpijn.'

'Toch niet, bedenk je maar eens goed, ik was toen heel wel.'

'Neen, je hadt wel hoofdpijn.'

Zoo ging 't nog een oogenblikje door. Het aangezicht van mevrouw kreeg eindelijk een lijdenden, vermoeiden trek, welke door haar echtgenoot dadelijk besproken werd.

'Zie je nu wel, nu zie je er alweer allerakeligst uit,' zei hij.

'Dat noem ik nu iemand in alle liefde en goedheid kwellen,' dacht Erhard vol ongeduld.

‘Laat mama toch gaan, als ze graag wil,’ zei hij, zichzelf geweld aandoende om hartelijk te spreken, ‘ik geloof, dat al dat redetwisten over hetgeen ze niet of wel kan doen, haar meer schaadt dan bij voorbeeld die kerkgang haar nu doen zou.’

Gussow was zeer gevoelig, hij nam de toespeling over het ‘redetwisten’ kwalijk en zette een bedrukt gezicht. Hij was zich bewust alleen van zorgende liefde doordrongen te zijn. De goede stemming was verstoord. ‘Goede stemmingen worden eigenlijk altijd door de belachelijkste kleinigheden verstoord,’ dacht Erhard.

Alzoo werd het huis afgesloten, en men ging naar de kerk. Een eind vooruit liepen Ulmer en Geesje. Onmiddellijk voor het echtpaar Erhard en Isabella.

Erhard hoorde hoe zijn stiefvader alweer op het oude thema neerkwam en tot zijn vrouw zeide, dat zij toch maar liever niet had moeten gaan, dat het haar kwaad zou doen, dat hij haar gestel 't beste kende, en zoo meer.

Erhard wist 't wel, dat de goede man elk onderwerp, dat besproken was, telkens weer aanroerde, maar vroeger had het hem nooit zoo onaangenaam aangedaan als nu. In dit oogenblik toch werd hij er zich eerst recht van bewust, dat hij voor een nog niet te bepalen tijdsruimte elken dag getuige zou moeten zijn van deze lompe en schadelijke manier van voorzorg, zonder dat hij iets zou kunnen doen om het zijne moeder iets lichter te maken, want Gussow was zeer prikkelbaar; hij had de prikkelbaarheid van den flegmatische, die zich niet *uit*, maar dagen lang pruilt. Erhard zuchtte. Isabella hoorde het en begreep de oorzaak.

Langzaam liepen zij de dorpsstraat door. De straatweg ging midden door Palluhn en vormde meteen de hoofdstraat van het voorname dorp. De groote boerenwoningen, voor een deel met stroo, voor een deel met dakpannen afgedekt, waren allen omheind; er achter had men de met vruchtboomen bezette weilanden, er voor den moestuin met de groote mesthoopen. Hier tusschenin stonden dagloonershuisjes, allen zindelijk en netjes onderhouden.

Midden in het dorp, door een smalle strook gras van den straatweg en den daarop uitloopenden weg gescheiden, lag een groote vijver. Het stilstaande water was van een groenachtige kleur; onder den stillen, wolkeloozen hemel lag het daar als een heldere spiegel.

Stond men aan den rechteroever, dan zag men op dezen vijverspiegel de boerderij van Hansen op zijn kop staan, in scherpe lijnen en heldere kleuren, den rooden voorgevel, die van boven spits uitliep, de wit geschilderde heininglatten en tegen het huismuurtje den vlierboom met zijn zwartgroen loof.

Stond men aan den linkeroever, dan zag men tweemaal de pastorie, eens met haar zijwand en al de vensters er in en het schuine roodbruine dak er op omgekeerd in het water, zoodat men de witgeverfde vensterramen tellen kon, en nog eens rechtop in 't midden van den

grooten tuin, die evenals het huis, den vijver zijn zijmuur toekeerde, doch den ingang en den voorgevel naar den rijweg gekeerd hield.

Tegenover den rijweg aan de andere zijde verhief

ZATERDAGAVOND. Naar O. Piltz. (Zie blz. 56.)

zich de kerk van Palluhn, een groot gebouw van gebakken steen op een fondament van gehouwen steen. De kerktoren, die aan het hoofdeind van het gebouw statig uit het dak rees, was zeer hoog en zeer spits.

Nooit ging Isabella de pastorie voorbij of zij voelde zich onaangenaam aangedaan. Daar toch was zij geboren en opgevoed, en altijd weer moest zij het zichzelf nadrukkelijk voorhouden, dat Harmuth het recht had er nu te wonen.

Van alle kanten stroomden de menschen naar het kerkhof.

De Palluhners begroeven hunne dooden nog om de kerk. Kruis aan kruis stond daar zwart in de aarde, tusschen klimop, eiloof en bonte bloemen. De paden

waren met grijze lavendelstruiken afgezet. Om de geheele rustplaats stond een muur van veldsteenen met graszoden algedekt. Verbleekte, uitgebloeide grasjes verhieven zich daaruit als een opstaande franje. Uit de voegen hingen in bosjes aan reeds verdorrende stengels de bleekgele leeuwenbekjes, en een groep barbarissenstruikjes liet hare fijne purperroode vruchtentrossen langs den muur hangen.

'Zij komt natuurlijk weer te laat, en stoort ons allen,' dacht Isabella.

'Zij' - was de vrouw van dominee Harmuth, het onderwerp van Isabella's voortdurende critiek.

De Gussow's met Erhard en Isabella zaten binnen het doophek, in een bank, die voor de bewoners van de pastorie bestemd was en door hooge schotten als een stal van het overige gedeelte van de kerk gescheiden was. Daar tegenover bevond zich een kleine loge, die aan den Wessendorfer landheer (dus aan den heer Rumker) behoorde. Hij was daar al gezeten naast zijne omvangrijke huishoudster, die haar koddig figuur onder een zwarte, zwaar gegarneerde cachemiren mantille verborgen had; ze droeg een zwarten herdershoed met een leelijke struisveer en zwarte keelbanden, waaruit een effen volmaansgezicht kwam kijken. Erhard keek verstrooid rond en moest zich bedwingen om niet vroolijk te lachen over de wonderlijke verschijning. Hij dwong zich om het publiek in de banken, in het schip van de kerk, nauwkeurig op te nemen. De kerk was stampvol. De morgenzon drong door de hooge ramen rechts en links over het geheel, een breeden stralenbundel door de wijde ruimte spinnend. Men zag de stofjes in de zon dansen. De orgeltonen bruisten op. Er heerschte een blijmoedige opgewektheid in de kerk, een echte Zondagslucht.

'Ik wil een voorbeeld aan mijn vroom pleegzusje nemen,' dacht Erhard en keek van ter zijde naar Isabella, die stijf en streng voor zich uitkeek.

Hij had eens moeten weten, dat er geen aasje vroomheid in haar ziel aanwezig was. Als haar eigen hart haar dat eens gezegd had en zij er zichzelf rekenschap van had moeten geven!

Maar zij geloofde zich ten volle gerechtigd boos te mogen zijn, omdat de predikantsvrouw nog niet op haar plaats zat en zeer zeker weer op het allerlaatste oogenblik vóór de preek zou komen.

De predikantsbank had zes zitplaatsen; op verzoek van Harmuth namen zijn vrouw en alleen zijn oudste kind, een meisje van tien jaar, midden in deze bank plaats, terwijl het tweede en derde kind op de eerste rij bij de gemeente zaten. De kinderen, die op deze drie volgden, gingen nog niet naar de kerk. De Harmuth's hadden er acht, waarvan het jongste nog geen jaar oud was. De vrouw, een echte blondine, kwam nooit tot rust.

Onpractisch van aard, wijdde zij zich uitsluitend aan het huishouden en de verzorging van haar achttal. Als 's morgens de laatste vier netjes aangekleed waren, hadden de vier anderen zich in dien tijd alweer vuil gemaakt.

Eenigen van hen liepen altijd in de dorpsstraat rond, en waarheen men ook ging, altijd struikelde men haast over een paar dominee's-kinderen.

Zij hield afgodisch van haar man en in hare schatting kwam hij den lieven God al zeer nabij, en daar ze heel goed wist, dat de boeren niet zoo op hem gesteld waren als op hun vorigen predikant, verteerde ze van jaloezie op Stufenbach, en deze jaloezie kon ze op geen andere wijze uiten dan door een in 't oogloopende koelheid jegens Stufenbach's dochter.

De boeren hadden Harmuth werkelijk het leven moeilijk gemaakt en eerst sedert kort begonnen ze zich wat beter met elkander te vinden. Rumker had er veel aan gedaan om van beide zijden wat toenadering te brengen.

'De opvolger van een persoon van belang te zijn is niet gemakkelijk,' zei hij troostend tot Harmuth, 'en onze Holsteinsche boeren zijn taaie menschen van gewoonten. Langzamerhand zult gij wel van elkander gaan houden, later al meer en meer, en de dag zal aanbreken, als door den loop der tijden een nieuwe opvolger moet gekozen worden, dat zij het in 't geheel niet met dezen nieuwen zullen kunnen vinden, omdat zij de b e i d e anderen niet vergeten kunnen.' En aan de boeren zei hij: 'Zeg eens, luidjes, Harmuth is Stufenbach niet, maar hij is anders en vermag wat anders. De een heeft deze goede hoedanigheden, de ander weer zeer verschillende van den eersten. 't Doet er niet toe; blijft maar rechtvaardig, want hij heeft den besten wil en een warm hart. En al kwam Onze Lieve Heer nu zelf alle Zondagen in eigen persoon naar beneden om te preeken, dan kon jelui nog wel zeggen: neen, neen dat is ook de manier van preeken niet van onzen overleden dominee.'

't Deed Isabella innig goed, dat het voor den opvolger van haar vader niet zoo gemakkelijk was een wit voetje bij de menschen te krijgen. Zij bracht ook altijd een scherpe critiek uit over den inhoud van zijne preeken.

't Was de veertiende Zondag na Drievuldigheid en Lukas 17, vers 11-19 was aan de beurt.

Onderweg had Isabella al gedacht, dat de gezangen natuurlijk weer heel slecht gekozen zouden zijn, want hoe zou 't den armen man mogelijk zijn om in dat huis vol kinderdrukte juist die verzen in zijn gezangboek op te zoeken, die een goede inleiding en een goed slot voor de preek zouden blijken te zijn. Niet zoodra was ze dan ook gezeten of zij begon ze ijverig op te zoeken en na te lezen.

Harmuth had echter zeer juist in verband met die tien melaatsche mannen in het Evangelie, die door Jezus genezen werden en van wie er maar één, een Samaritaan, den Heer dankte, bij den aanvang laten zingen:

'Dat steeds, o hoogste Majesteit!
Ons hart uw tegenwoordigheid,
Bij al zijn pogen, diep gevoel,
Opdat het U alleen bedoel.
Stort ons die liefde tot U in,
Die zich vertoont in menschenmin,
Opdat, waar w' op uw aard ook treên,
Wij vreugd' verspreiden om ons heen.'

En aan 't slot:

‘God heb ik lief; want die getrouwe Heer
Hoort mijne stem, mijn smeekingen, mijn klagen;
Hij neigt Zijn oor: 'k roep tot Hem al mijn dagen;
Hij schenkt mij hulp, Hij redt mij keer op keer.

Ik zal Uw' Naam met dankerkentenis
Verheffen, U al mijn geloften brengen:
'k Zal liefd' en lof voor U ten offer mengen,
In 't heiligdom, waar 't volk vergaderd is.

Isabella was bijna uit 't veld geslagen, omdat ze niets te laken had.

Heel aan 't eind van den voorzang kwam Charlotte Harmuth haastig aanstappen met haar dochter Lotje. Haar mooi gelaat zag verhit, op hare weelderige blonde lokken zat een kapothoed zonder keelbanden een beetje scheef en de donkere mantel, dien ze omhad, hing onordelijk om hare schouders. Terwijl ze zich neerzette moest ze nog eens aan Lotje's jurk trekken, de rok er van was te kort, zoodat de gehaakte kant aan haar witten rok er geheel onderuit kwam, en die kant zag er uit alsof er hier en daar een stukje uitgebeten was. 't Deed Isabella nog een beetje boozer kijken.

Het gezang verstomde en Harmuth stond op in den preekstoel.

Van dit oogenblik af aan bewoog Charlotte Harmuth zich niet meer. Den mond half geopend zat ze doodstil, den blik onafgewend op haar man gericht. Deze eenige ure was het verhevene feest van heel de week, waarin en waardoor ze zich doordrongen voelde van ernstig vitten, oneindige plichten, nooit ophoudende zorgen.

Ze zat ernstig te overdenken; ze voelde zich trotsch, ze was zalig! Zij zoog moed en liefde en vertrouwen uit de woorden van haar man, en 't was haar vaste overtuiging dat er op heel de aarde geen welsprekender priestermond was dan de zijne!

Rumker werd er altijd door aangedaan. En Erhard, die het opgewekte, schoone vrouwengelaat goed zien kon, omdat de dominee'svrouw schuin voor hem zat, vond het tooneeltje van de vroomheid der zich in liefde voor den echtgenoot verliezende gade, dat zich zoo voor zijn oog afspeelde, echt aantrekkelijk.

Daar op den kansel spande Harmuth zich in om tegelijk eenvoudig en verheven te spreken. Misschien had hij meer succes geoogst, als hij er zich hoofdzakelijk bij bepaald had zijn warm hart en zijn gezond verstand aan 't woord te laten.

‘Hij zoekt nog altijd te veel van Stufenbach's geest aan de wanden. Als hij dat eenmaal opgeven kan, dan kunnen we geen beter redenaar hebben,’ dacht Rumker.

Erhard bleef afgetrokken. Hij dacht aan zijn kerkgang met zijn compagnie, bij gelegenheid waarvan hij zich steeds als een kindermeisje gevoeld had. Hij zag nu de straten van Berlijn voor zich, zooals ze er 's Zondags uitzagen, en in zijn opgewekten geest trokken de witte gardekurassiers, den gevleugelden zilveren adelaar op den helm, zonder hunne wapenen over het plaveisel. De aangrijpende muziek van de wachtparade klonk hem in 't oor en hij zag den flikkerenden glans der uniformen bij het meedeelen van het wachtwoord.

Daartusschen in trachtte hij aandachtig te luisteren naar Harmuth, maar altijd weer ging het eentonige orgaan van den spreker als een geluid zonder inhoud aan zijn oor voorbij.

Het werd hem te moede, als kwam hij in deze kerk, waar hij bewegingloos op zijn plaats moest zitten en tusschen menschen van wie niemand, niemand, zelfs zijne

moeder geen deel had gehad aan zijn tot hiertoe geleid leven, eerst tot inzicht welk een reusachtige verandering er met hem had plaats gehad. Neen, ook zijn moeder had geen deel aan dat leven gehad. De waarheid dient gezegd te worden! Als mannen de wereld ingaan en zich in hun beroep verliezen, scheiden ze zich innerlijk zoowel als uiterlijk van hunne familie af. Andere belangen, andere menschen, zorgen, vreugden, worstelingen omgeven hen, waarvan hunne bloedverwanten geen besef hebben, die zij niet begrijpen zouden. Zij kennen ternauwernood het karakter genoeg van den vertrekkenden zoon om te kunnen beoordeelen hoe dit karakter zich ontwikkelde, welken invloed de wereld er op heeft. Niets gemeenschappelijks blijft er dan het bij gelegenheden weer opgewekte gevoel van bij elkander te behooren, het familie-instinct, de allereerste kinderjaren, die zich uiten in tranen, in teederheid. Een geestelijke band moet altijd eerst weer langzamerhand toegeknoopt worden, als hij zich ten minste nog laat aanknoopen.

En zoo gevoelde Erhard, ofschoon vlak naast zijne moeder gezeten, zich plotseling in den vreemde. Een vreeselijk heimwee naar zijne kameraden verteerde zijn hart.

‘Ik moet betrekking tot deze menschen zoeken te krijgen, tot dit leven,’ dacht hij dapper. De overtuiging, dat hij zijn bestaan nog moeilijken maakte door werkeloos het verlorene te betreuren, was weg uit zijn gezond hart.

Hij ging de reeks gezellen na met wie hij in zijn nieuw leven te doen zou hebben. Daar was nu Rumker - ja, deze gedachte troostte hem. De kleine belachelijke eigenaardigheden van den man ontnamen hem toch bij niemand eerbied noch vertrouwen. Hij was een flink mensch en kende ook een beetje de wereld, in zooverre ten minste, dat hij meermalen 's winters een maand bij zijn nicht Schlippenbach in Berlijn had doorgebracht en dan de wereld wist te genieten. Den laatsten winter was hij niet te Berlijn geweest.... gelukkig!

Dan was Harmuth er ook, dien hij nog weinig kende, maar die man zou toch zeker wel iets aantrekkelijks hebben.

Wat een eng kringetje! De predikantsgezinnen der naaste dorpen kwamen weinig in aanmerking, evenmin als de grondbezitters uit den omtrek. Een keer of drie vier ontmoette men elkaar op deftige koffie- of avondvisites. En in dien kleinen kring waren twee jonge vrouwen: de twee-en-dertigjarige domineeske met hare stevige schoonheid kon toch niet in aanmerking komen als gezellin. Zelfs als men bij Harmuth genoodigd was kon ze niet eens rustig aan tafel blijven zitten, veel minder nog een gesprek voeren.

Dus bleef Isabella alleen over.

'Ze is mooi geworden,' dacht Erhard, 'dat moet ik bekennen; ze heeft een bijzonder deftigen vorm van schoonheid, maar ze ziet er ook uit, alsof er achter haar voorhoofd nooit een andere gedachte wonen kan dan van goeddoen en plicht betrachten. 't Is vreemd, maar het schijnt dat er ook een koude goedheid bestaat. Zoo geeft Isabella me ten minste den indruk.'

Nu kwam hem haar stil, weldadig handelen in huis en haar verzorgen van zijne moeder voor den geest, en hij nam zich voor geen enkel oogenblik meer over haar uiterlijk te willen denken. Zij was toch zoo heel anders dan alle vrouwen, die hij tot nu toe gekend had.....

Daar kwam er hem eene voor den geest, die hij al zeer goed gekend had! Dat wilde eigenlijk zeggen, dat hij de herinnering aan deze ééne altijd met zich omdroeg. Zij was als de grond te midden waarvan hij elken dag zijne beelden schilderde.... De voorstelling werd plotseling zoo scherp, dat hij de levenswarmte van haar gelaat vlak bij zich voelde: bleek, onregelmatig, met groote grijze oogen onder mooie, donkere wenkbrauwen, blond haar over een laag voorhoofd.... Het bloed steeg hem naar 't hoofd en zijn hart klopte. Toen schrikte hij op, want het orgel begon te spelen. Muthermann mocht na de predikatie zoo graag een bruisend voorspel ten beste geven, voordat hij het koraal begeleidde. Sinds het nieuwe orgel, waarvoor Stufenbach de gemeente het geld geschonken had, er was, deed Muthermann erg zijn best om een echt meester in het orgelspel te worden.

Erhard had niet eens gemerkt, dat Harmuth zijn preek geëindigd had. Later, toen de gemeente uit elkaar ging en hier en daar nog bij elkander bleef staan, schudde Erhard den predikant hartelijk de hand.

'Ik moet u om vergeving vragen. Deze Zondagmorgendienst is voor mij geheel verloren gegaan. Het was mij onmogelijk er mijn aandacht bij te bepalen.'

'Dat 's jammer,' antwoordde Harmuth, 'niet wat mijn preek betreft, want ik vreesde wel, dat ik niet uit het schoone, diepe thema zooveel gehaald heb als wel mogelijk is en zooals mijn hoogvereerde voorganger zeker in staat was geweest te doen.'

Hier lachte Isabella zoo zichtbaar instemmend, dat Charlotte Harmuth zich verschrikkelijk ergerde. Doch Harmuth vervolgde: 'Gij hadt stellig uw nieuw leven niet beter kunnen beginnen, dan met een stille plechtigheid, die u met uw God vereenigt!'

'Mijn vader had hem wel tot luisteren gedwongen door de kracht van zijn woord,' dacht Isabella.

De dominee'svrouw stond intusschen als op heete kolen. Zij stak Erhard hare hand toe tegelijk ter begroetingen tot afscheid, doch zonder hem aan te zien, want angstig keek ze ondertusschen den weg langs. Het leek wel, dat ginds in de verte haar vierde en vijfde telg in de stoffige straat haasje-over speelden, en dat wel met hunne zondagskleeren aan. Erhard beloofde, hen spoedig te komen bezoeken. De dominee'svrouw liep haastig heen, Lotje aan de hand voorttrekkend, wier lange beenen alles behalve sierlijk uit haar te korte jurk te voorschijn kwamen.

Rumker zou bij de Gussow's eten; ter eere van Erhard was hij uitgenoodigd. Maar er moesten nog twee uren vóór het eten doorgebracht worden, want Isabella en Geesje moesten het eten eerst klaarmaken; de soep was alleen maar te warmen en de koude pudding stond al klaar in de provisiekamer, de roastbeaf was ook al geklopt en de boonen waren al afgehaald.

Op eens overviel Erhard een doodelijke angst voor de verveling van dezen dag. Onder het huiswaarts gaan bespraken Rumker en Isabella de preek. Zij liepen met hun vijven naast elkander op den straatweg, mevrouw Gussow aan Erhard's arm. Met verbazing hoorde Erhard, hoe Isabella, met een voor haar ongewonen woordenvloed, al de gebreken aan wees in Harmuth's uitlegging: ‘Papa vatte het zóó op’ - ‘papa wist dit juist zoo schoon uit te laten komen’ - papa - en altijd weer papa.

‘Ja, kind,’ bracht Rumker in 't midden, ‘je papa dat.... was.... een.... genie! Die zijn niet dik gezaaid. Zoo iemand komt ook niet alle dag voor!’

Het speet Erhard, dat hij niet geluisterd had. Hij had heel graag deze vrouwelijke rechter tegengesproken en Rumker gelijk gegeven. Om echter iets verzoenends te zeggen en haar onaangenaam vooroordeel tegen de Harmuth's nog eens te laten uitkomen, zei hij: ‘Wat *ik* nu roerend schoon vind, is de grenzenlooze bewondering van mevrouw Harmuth voor haar echtgenoot. Een man, die bij een goede, lieve, opofferende vrouw zulk een gevoel kan opwekken, moet wel vele edele hoedanigheden hebben!’

Isabella kreeg een kleur van ergernis. ‘Ik vind die bewondering dom, omdat ze zonder het minste oordeel gegeven wordt,’ zei ze.

‘Gij bewondert je vader ook zonder hem te beoordeelen,’ antwoordde Erhard.

Isabella gloeide van verontwaardiging. ‘Hoe kan iemand dat nu in één adem noemen! Mijn vader was een welsprekend kanselredenaar en een zielverzorger, die zijns gelijke niet had.’

‘Wat Charlotte Harmuth in haar man natuurlijk ook ziet!’

‘Mijn vader werd als zoodanig erkend door heel de evangelische wereld. Hij was een beroemd predikant, zooals andere mannen beroemde rechtsgeleerden of dichters zijn.’

‘Naar mijn inzien, lag zijn grootheid juist daarin, dat hij een groot, goed, eenvoudig mensch was, die het allerminst goedgekeurd zou hebben, dat er over zijn opvolger met vooroordeel gesproken werd.’

Mevrouw von Gussow drukte vol angst Erhard's arm, en Rumker dacht: ‘O hemel! als hij op die wijs blijft voortgaan, dan valt het mooie plan heelemaal in 't water.’

‘Ik heb geen vooroordeelen,’ zei Isabella geprikkeld, ‘maar ik wil er volstrekt niet over twisten; papa zei altijd: met ons twisten bevlekken we onze zielen door ongerechtigheid. Op een Zondag te twisten, is zoo goed

HOLLANDSCH MEISJE. Naar G. von Hösslin.

als zijn Schepper beleedigen, die niet alleen wil, dat onze handen feestelijk rusten zullen op dien dag, maar bovenal ook onze zielen.'

Een bitter gevoel kwam in Erhard op, toen hij daar zooveel ongeduld vereenigd zag met zooveel alles behalve jeugdige, waanwijze geleerdheid. Hij kon niet uitstaan, dat Isabella zich telkens en telkens weer op de leer van haar vader beriep, ofschoon hij de leer en den man zelf, die ze verkondigd had, op 't hoogst vereerde.

Nu zwegen allen. Rumker nam zich voor er later een hartig woordje met Erhard over te spreken. Isabella dreigde in tranen uit te barsten. Hij! hij, die voor haar de gewichtigste van alle menschen was, tot wien ze met onbegrensden eerbied en groot vertrouwen opzag, zonder zelf juist te weten waarom, hij sprak op deze wijze over haar vader en trok partij voor Harmuth! Het heele geval kwam haar zoo treurig voor en ze zag het zoo zwaar in, dat ze noch vergeten kon dat Erhard op zulk een wijze over haar vader gesproken had, noch dat hij partij gekozen had voor Harmuth.

Zoodra de familie het huis binnentrad, ging Isabella dan ook naar de keuken en hielp Geesje veel meer dan noodig was; ze dekte daarna de tafel met een gezicht als een martelares en bleef den ganschen verderen dag zwijgen.

Rumker stelde Erhard voor, een verre wandeling met hem te gaan maken. 't Was zijn plan al wandelend gewichtige zaken met hem te bespreken en tegelijk de velden van Hansen en van Kalloor af te loopen.

Erhard voelde zich als uit een gevangenis verlost. Zij stapten flink aan, zoodra zij het zonnige dorp achter zich hadden. Ten noordwesten van Palluhn liep de grond een weinig hooger op, en hoewel men 't niet heuvelachtig kon noemen, was 't toch een golvende streek, die zich in groote, langzaam stijgende lijnen verhief en hier en daar steil en kort afbrak, zandgroeven vormend. In de diepten zag men groene weiden en dan weer veengrond, waar pas turf gestoken was, in zoden opgestapeld om in de zon te drogen. Van 't noordwesten aan deze zijde zag men lange, smalle strooken heide, als voorloopers van de groote heidevlakte. Erhard en Rumker zetten zich hoog boven den rand van een zandgroef neer en keken het landschap over. Nog kort geleden stond de heide in rozerooden gloed; nu begon ze al donkerder van kleur te worden, hoewel hier en daar het rood er nog doorheen schemerde. Kleine groepen grijsgroene wilde pijnboomen met hunne schilferige, roestige stammen, stonden verstrooid; hunne naalden blonken als staal in de zon en over den aardbodem beefde de zomerhitte in staande golven.

Vlak bij Erhard stond een blank groene doornstruik; er zaten roode bessen aan en verwaaide gele bladeren; losse halmen en vlokjes schapenwol hingen tusschen de takjes, zoodat het er uitzag alsof de natuur wat vroegtijdig afgevallen herfstvuil er over uitgeschud had.

Erhard stroopte werktuiglijk eenige van de mooiste bladeren van den doornstruik af.

'Ziet ge, Rumker,' zei hij, 'ik ben nog geen vier-en-twintig uren hier, en ik had gedacht mij eerst een paar dagen te bedenken, op een bank te liggen luieren, omdat het afscheid van menschen en zaken mij zeer heeft gedaan, vervloekt zeer, en het was mij te moede alsof het heel wat hoofdbrekens zou kosten en er heel wat gepraat zou moeten worden over de vraag: wat ik nu kon en moest aanvangen. Maar ik behoef me niet bedenken en ik kan hier niet luieren. Versta me wel: niemand krenkt me, allen dragen me als op de handen. Mama zou er haar hartebloed voor over hebben om mij gelukkig te maken. Die goede papa zou, om mama te believen, mij morgen

aan den dag wel op een riddergoed willen zetten of mij een vorstelijk inkomen willen verzekeren, als 't hem mogelijk was, en nu hij 't niet bij machte is, schijnt 't, als schaamt hij zich tegenover zijne vrouw en ziet er heel ongelukkig uit. Zelfs Isabella, al is 't alleen maar uit algemeene menschenliefde, die haar als de echte afstammeling van de Stufenbach's aangeboren is, wijdt me hare zorgen; ik zag het dadelijk aan de bloemen in mijn onberispelijk ingerichte kamer, aan den welgekozen avondmaaltijd voor 't eerst weer in 't ouderlijke huis. Maar ondanks dat alles is 't me onmogelijk geheel werkeloos in hun midden te leven. 't Is me hier alles zoo klein, zoo eng. Over alles ligt voor mij een waas uitgespreid, waarvoor ik tevergeefs den rechten naam zoek. Zoo iets afgewerkt, zoo iets waarover niet gedacht behoeft te worden. Dezelfde stemming ligt voor mij ook over geheel dit rijke oord. Het is me, alsof zelfs de lucht naar vette boter smaakt.'

'Vette boter is wat lekkers, als men ze maar zelf verdiend heeft,' antwoordde Rumker, die zijn hoogen hoed in zijn nek geschoven had en met de karwats, die hij altijd bij zich had, zooals andere menschen een stok, zich gedurig tegen zijn gespannen pantalonspijpen sloeg.

'Ja, opdat ze mij smaken zal, wil ik ze dan ook verdienen,' riep Erhard en intusschen verstrooide hij met beide handen de tot stukjes geplukte bladeren en wreef zijne vingers af. Vastbesloten wendde hij zijn gelaat naar Rumker.

'Oom Rumker, ik behoef er geen oogenblik meer over te denken, ik weet wat ik wil en wat ik moet. Dit is mijn voorstel: neem mij op Wessendorp, laat me twee jaar als volontair bij u werken van 's morgens drie uur tot 's avonds, 't liefst nog maar als knecht in de practijk; 's avonds leer ik dan de theorie. 't Zou er dan heel ongelukkig uitzien, als ik in die twee jaar niet zoover komen kon, dat ik ergens een opzichtersplaats kon krijgen. Ik weet, dat geeft honderdtachtig gulden salaris. Dat is nu wel geen carrière voor een Weltzin, maar ik denk verder: kan ik, na een paar jaar, mijn werk in den grond, dan kan ik ergens in Rusland rentmeester worden. Mijn adellijke naam is daar goed voor en buitendien spreek ik heel goed Fransch en tamelijk goed Russisch. Gij weet dat, toen voor een paar jaar de politieke verhouding met Rusland er aanleiding toe gaf, wij Russisch moesten leeren om bij mogelijke gevallen voorbereid te zijn. De meeste

kameraden lieten het steken, toen er geen oorlog kwam, maar ik had er pleizier in gekregen. En de verkregen kennis hield ik warm alsof het voor een bepaald doel was. Nog twee jaar lang heb ik een beetje geld om mijne persoonlijke uitgaven te bestrijden, ten minste met zuinigheid en overleg. Help mij, oom Rumker, neem mij bij u.'

Rumker bleef stil zitten en antwoordde met bij hem zelden voorkomende bedaardheid: 'Den dag na je verloving met Isabella.'

Erhard begon hartelijk te lachen.

'Hoe zou dat mogelijk zijn... ik me verloven met Isabella!' riep hij uit. 'Denkt u dan, dat de kleine Madonna zelf in 't algemeen ooit aan trouwen denkt? En dan met een ongeloovigen man!'

'De kleine Madonna bemint je!' zei Rumker.

'Kom, maak toch geen gekheid,' zei Erhard.

Rumker zette zijne beide vuisten stevig achter zich in 't gras en ging wat hooger zitten. Toen nam hij zijn hoogen hoed af, veegde den binnenrand er van uit en zette dien zorgeloos op 't hoofd.

'Luister eens goed naar me,' begon hij en hield dezelfde voordracht betreffende 't verkrijgen van de boerderijen van Hansen en Kalloor, zoowel als van de andere landerijen, die hij op 't oog had, en ontwierp een koop, die zoo alles bij elkander wel een bezitting van 500 à 600 morgen groot zou zijn, die al het prikkelende en de werkzaamheden zou aanbieden, die een landbouwer zich wenschen kan, zonder de zorgen en de risico, want het bleef nog altijd een vast, geheel vrij kapitaal, waarvan het echtpaar den interest genoot.

'Het plan is verrukkelijk!' zei Erhard langzaam. 'Maar hoe kan ik een meisje trouwen, dat ik niet liefheb?'

'Dat zal je zeker niet doen, mijn jongen, daarvoor beware de goede God je. Maar je zult je tijd niet voorbij laten gaan, zooals ik gedaan heb. En je zult je oogen den kost eens geven en Isabella eens heel nauwkeurig gadeslaan. Blijft je hart dan onbewogen, welnu, dan kun je verzekerd zijn, dat je dan ook nog niet voor een ander bestemd bent. Ik geloof aan de voorbeschikking, maar ik geloof toch ook dat men zelf wel een vinger uitsteken moet. Helpt dat niet - welnu, dan maar niet.'

Erhard bleef geruimen tijd zwijgen.

'En u gelooft zeker, dat Isabella me liefheeft?' vroeg hij dralend.

'Zoo vast als een muur,' verzekerde Rumker zoo hard als hij maar spreken kon.

Allerlei gedachten doorkruisten Erhard's hoofd. De voorstelling, dat dit meisje, wier beeld in lichte, reine lijnen voor hem stond, bijna als een heiligenbeeld uit de oude Duitsche school, dat juist zij hem beminde, maakte hem van streek. Het ging hem, als het elken echten man gaat, die niet ijdel is: de ontdekking van de ongezochte en onbeantwoorde liefde eener vrouw beschaamt hem, als een te rijk, onverdiend geschenk, waarvoor men noch bedanken kan noch er een tegengeschenk voor kan geven. En toen welde er iets bij hem op als een ontroering. Isabella was de verpleegster, de troost, het licht, de gezellin zijner moeder. Misschien had zijne moeder haar voor hem bestemd - moeders hebben immers een bepaalde voorliefde voor zulke voorzorgen, ver in de toekomst? En wie weet, beminde Isabella niet in de vrouw, die naar haar vermogen hare moeder bij haar verving, ook *zijne* moeder? Misschien begrepen die twee vrouwen elkaar onuitgesproken in liefde voor hem. Zoo hadden hier twee goede, trouwe, onbedorven harten in alle stilte over hem gewaakt, voor hem gebeden, terwijl hij in gevaar was om zijn gansche leven aan

eene andere te verliezen... en aan wie!... Maar neen, dat wilde en kon hij toch niet gelooven!

'Gij vergist u toch zeker, Rumker. Voor 't vervolg zal ik er zelf op gaan letten,' zei hij.

'En 't meisje met andere oogen aanzien,' dacht Rumker.

'Dat moet je doen,' sprak Rumker, 'en je zult zien, dat ik gelijk heb. Ik heb altijd gelijk. Waarnemen, ondervinden... dat is maar alles! Deze beide zaken maken de menschen rijp. Houd dus de oogen open. En geeft het niets, nu, dan is 't altijd nog tijd om over Rusland en het insectenkruid te spreken.'

Daar viel hem plotseling wat in. Hij draaide zich geheel en al om, zette zijn karwats als een schepter op zijn knie, wat hij altijd in zeer gewichtige oogenblikken deed, en zei: 'Maar kerel, speel nu 's open kaart! Mag ik eens een woordje spreken zoo onder ons mannen?'

'Spreek.'

'Je hebt je ontslag genomen. Je moeder liet zoo dóórschemeren, dat 't om een geschil was in de nakoming der wetten! Dat was zóó belachelijk, dat ik er niet eens verder over spreken wou. Wat gebeurd is, is gebeurd... daar geeft geen jood een cent voor, en ik zeg: hij heeft er gelijk aan. Maar pas onlangs schreef Bulow Warsien me; je moet weten dat we briefwisseling houden, omdat we in Juni a.s. met elkander onze schapenwol op de markt willen brengen, we hopen zoo zachtjes aan dat zaakje uit te breiden, hoewel het maar een bijzaak voor ons is. Hij schrijft me dus dat zijn neef hem gezegd heeft, dat geen mensch eigenlijk weet, waarom je gaat, omdat je de lieveling van je overste waart; de kameraden en in de samenleving houden ze 't er voor, dat je je stiefvaderlijke bezitting moet beheeren; hij, die de neef van Bulow Warsien is, weet echter, dat een flinke knecht en een paar daglooners het gemakkelijk af kunnen. Maar zeg mij nu eens. Erhard, met de hand op 't hart, zoo geheel onder ons, - ik vraag ook niets meer en ik kom, zooals je weet, juist uit de kerk en zeg de waarheid: het is werkelijk geen nieuwsgierigheid - je hebt toch geen vrouwspersoon aan de hand? Een liefde, die niet gelijk in stand is, en die niet tot een huwelijk leiden kan in je stand als officier? Een, die nu wachten wil, totdat gij brood voor twee of meer verdienen kunt? Dan maar hoe eer hoe beter het gezegd en het land uit naar de Russen, vóórdat die arme Isabella nog meer op je verlieft. Begrijp me

wel, het meisje valt volstrekt niet in mijn smaak. Maar haar vader, onzen Stufenbach, heb ik boven allen liefgehad. En daardoor ligt zijn kind mij natuurlijk zeer na aan 't hart. Ze heeft nog niet veel pleizier in haar leven gehad. Ze is ook een beetje al te steil en al te ernstig. Maar dat ze liefdesmart zal leeren kennen - neen, dat sta ik niet toe. Kort en bondig dus, heb je verplichtingen na te komen, maak dan zoo gauw mogelijk, dat je wegkomt.'

Erhard was onder dat spreken zoo bleek als een lijk geworden. Rumker raakte aan zijne geheime wonden. En toch voelde hij uit de woorden en de houding van den man, dat zijne overtuiging omtrent Isabella's liefde diep bij hem geworteld was. Op dit oogenblik deed 't hem ontstellen.

'Neen, oom Rumker! Ik heb geen enkele verplichting; ik ben geheel vrij om te beminnen en te trouwen, wanneer ik maar wil,' sprak hij zacht. 'Eerlijk gezegd is het een vrouw, die de hoofdrol gespeeld heeft in de geschiedenis van mijn heengaan. Ik heb de vreeselijkste ontgoocheling geleden, die een man ondervinden kan. Ik heb zwaar, vreeselijk

DE VUURTEMPEL TE SURAKHANI.

zwaar geleden. Maar het oogenblik van deze ontgoocheling werd tegelijk ook het begin der genezing. Alleen de litteekens doen nog pijn - misschien hebt gij ook wel eens zoo iets ondervonden, en voelt ge nu wat voor mij. En ook, wat ik u bidden mag, laten wij dit punt nooit meer aanroeren.'

Rumker drukte hem krachtig de hand. Zij zwegen lang.

Rumker verloor zich in menige roemrijke, schoone, smartelijke herinnering van zijn verleden, waarin vele vrouwenfiguren elkaar verdrongen.

Op de heide glinsterde nog altijd de zonnehitte. Heel in de verte op een grijs veld zochten eenige luidjes de achtergebleven aardappelen uit den grond; dat was geen werken, maar een feest; men zag de hemdsmouwen der mannen en de bonte rokken der vrouwen als lichtende puntjes op den uitgedroogden kluitengrond. Naast Erhard in de doornstruiken sprong een musch, waardoor de bladeren een weinig ruischten. Overigens was het doodstil en de zon doorwerkte de zware lucht met een laten zomergloed. Een veldmuisje kwam uit zijn hol in de zandgroeve en schoot stom en grijs voorbij hen.

Eensklaps sprong Rumker op en verhief zich al rekkend in zijn gansche lengte.

‘Kom,’ zei hij, zich dwingend opgeruimd te zijn, ‘anders braadt de roastbeef te lang, en ik houd er van dat 't vleesch nog rood ziet. Ik hoop maar, dat Isabella de snijboontjes in melk stooft.’

(*Wordt vervolgd.*)

Zaterdagavond.

Het dagwerk is afgeloopen, de week spoedt ten einde, morgen is het Zondag, en 't is of de rust van den naderenden feestdag zich reeds uitspreidt over het kalme landschap, dat zich door de geopende deur der schuur aan ons vertoont.

Ook de arbeider, op het bankje gezeten en verdiept in zijn werk, geniet reeds in het voorgevoel van den aanstaanden dag, gewijd aan rust en hooger gedachten. Nog een kleinigheid en ook zijn taak is afgeloopen; dan bergt hij zijn werktuigen weg, wascht zijn handen, steekt zijn pijpje op en begint nu reeds met het genieten van de zoo noodige en zoo zoete Zondagsrust.

De oude vuurtempel te Surakhani bij Baku.

De stad Baku is gelegen op de westkust van de Caspische Zee. De vroegere belangrijkheid van de plaats blijkt uit de uitgebreidheid harer muren en de degelijkheid van hun bouw; het karakter der moskeeën, die verdwenen zijn, kan men alleen nog bepalen door de minarets, die overeind zijn

blijven staan en van steen zijn, versierd met gebeeldhouwde ornamenten en inschriften van groote schoonheid.

Naast het paleis van de Khans, die de Perzische gouverneurs waren, staat echter nog een gebouw, misschien een graf, dat, om de fraaiheid van zijn lijnen en de volmaaktheid der rijke ornamenten, buiten Indië moeilijk kan worden geëvenaard, en zelfs in dat land kunnen weinige monumenten wedijveren met dat van Baku.

De baai van Baku moet de eenige goede haven van de Caspische Zee zijn. Dit kan de oorzaak wezen van haar welvaart - hetgeen altijd een voorwaarde is noodzakelijk om goede architectuur

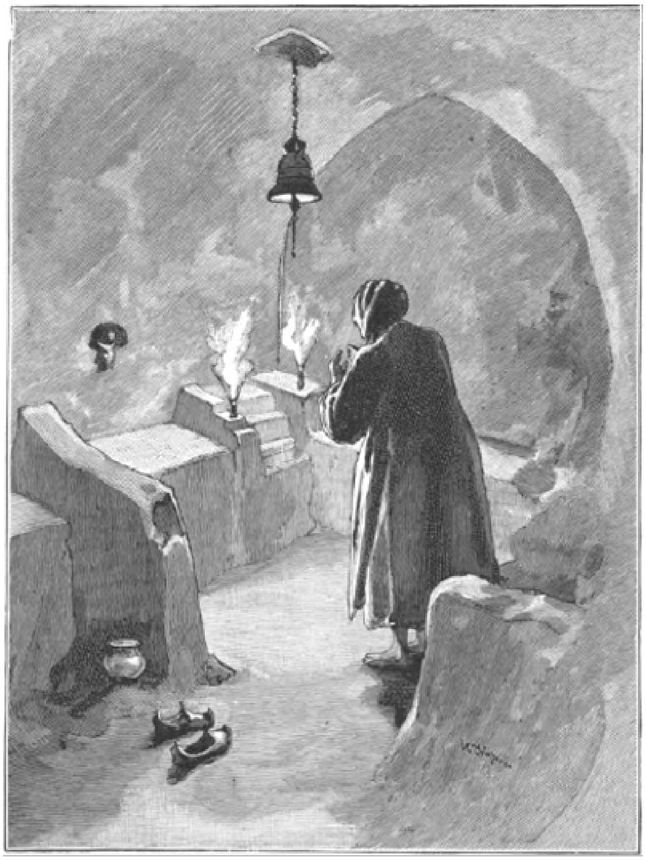

HET KLEINE ALTAAR.

en kunst voort te brengen, en dit kan ook de vroegere grootheid der stad verklaren. Het moet eenmaal het Tyrus of Sidon der Caspische Zee geweest zijn.

Voor hoeveel in het verleden de aanvoer van naphta in de nabijheid van Baku bijgedragen heeft tot den voorspoed van de stad, kan men niet met zekerheid zeggen; wij weten dat het eeuwen geleden verzameld en naar Perzië en andere streken in den omtrek gezonden werd, maar de kosten van het transport moeten groot zijn geweest en de handel was dus beperkt, want het is betrekkelijk kort geleden, dat met behulp van stoombooten en spoorwegen een groote uitbreiding daarvan door geheel Rusland verkregen is. Ten gevolge dezer uitbreiding is Baku ook zeer in omvang toegenomen.

El Mas'udi, een beroemde Arabische schrijver van de tiende eeuw, is misschien de vroegste schrijver, die Baku en zijn naphta vermeldt. Zijn werk heet: ‘Mijnen van goud en weilanden van edelgesteenten’ en bedoelt een beschrijving te geven van alle bekende landen der wereld. In zekere stad, die hij ‘Babilkon’ noemt, op de kust van

het naphtaland, verhaalt hij dat witte en andere naphta uit den grond ontspringt. Witte naphta vindt men nergens dan daar; er is hier een groote krater, waaruit het vuur opstijgt, eeuwig een hooge vlam opzendend. Tegenover deze kust liggen verscheidene eilanden; een daarvan ligt drie dagreizen ver en bezit een grooten vulkaan, die in alle jaargetijden vuur spuwt. Het vuur stijgt op als een hooge berg in de lucht, en het licht verspreidt zich over het grootste gedeelte van de zee en is op grooten afstand te zien.

Het eiland met den vulkaan is hoogst waarschijnlijk Cheleken of Naphta-eiland, op de oostelijke kust van de Caspische Zee, niet ver van Krasnovosk; de krater of schoorsteen kan betrekking hebben op den tempel van Surakhani, want het gas van de olie komt op die plaats door den grond en de tempel is gebouwd boven een plaats, waar het ontstaat. De petroleum-aanleg van de heeren Karkaroff is opgericht om het gas te gebruiken dat in het zuiverings-proces naar de oppervlakte stijgt; men ziet er een grooten schoorsteen met een kolossale vlam op den top, die gevoed wordt door het onderaardsche gas.

Marco Polo, de beroemde reiziger, noemt de Caspische Zee de zee van Abaku - een bewijs voor de belangrijkheid der stad. Hij vermeldt den aanvoer van naphta, die de vracht van vele kameelen uitmaakt; het wordt gebruikt ter genezing van huidziekten bij menschen en vee en ook om te branden. In de naburige landen doet men niets anders in de lampen en men komt van verre om er zich van te voorzien.

Bij latere schrijvers vindt men dikwijls melding van Baku en haar oliebronnen, te beginnen met Jonas Hanway in het midden der vorige eeuw. De vroegste toespeling, die men vinden kan, dateert van de zevende eeuw. Gedurende den oorlog tegen Perzië overwinterde keizer Heraclius met zijn leger op de kusten van de Caspische Zee en volgens Gibbon bluschten de soldaten op bevel des keizers het vuur uit en vernielden de tempels der Magi.

Ofschoon men er niet geheel zeker van is, kan men het toch voor waarschijnlijk houden, dat er van den vuurtempel van Surakhani sprake is.

Ten noorden van Baku strekt het Schiereiland Aspheron zich diep in de Caspische Zee uit, en hierop bevinden zich de oliebronnen van Balukhani en Surakhani en staat de tempel omtrent drie of vier mijlen ten oosten daarvan en acht mijlen ver van Baku.

De naphta of petroleum wordt op verschillende plaatsen

rondom de Caspische Zee gevonden en de aanvoer schijnt zeer groot te zijn. Een der bronnen van Balukhani levert zooveel olie in een dag op als alle bronnen van Amerika gedurende denzelfden tijd. In Surakhani bevinden zich de bronnen, maar waar de tempel staat is het alleen het gas, dat uit de olie voortkomt, welke zich ergens onder de aarde schijnt te bevinden. De verlaten tempel is het eigendom van de heeren Karkaroff, wier fabrieken daarnaast liggen. Men moet langs den grond om er te komen en heeft verlof noodig van den directeur om het gebouw te bezichtigen.

Langen tijd meende men, dat deze tempel toebehoorde aan de vuuraanbidders. Pelgrims, dit weet men, kwamen heel uit Indië naar het heiligdom, maar men onderstelt dat het Parsees waren, bij welken naam de volgelingen van Zoroaster door het land bekend zijn. Dit is echter niet zoo; de vuuraanbidders hebben sedert ten minste twee eeuwen niets te doen met de vereering van den vuurtempel, al mag de oorsprong van den eeredienst ook aan dien der Zoroasterianen te danken zijn. Maar wij weten dat de tempel langen tijd een Hindoesche geweest is. De priesters, die er dienst deden, waren Hindoes uit Indië en de pelgrims, die alle moeilijkheden en gevaren van een lange reis tartten, om hulde te brengen aan Jowalla Jee, den naam dien zij gaven aan het heilige vuur van Surakhani, beleden denzelfden godsdienst.

Het is haast onbegrijpelijk hoe zij ver uit Hindostan den Indus overgingen en de wilde streken van Afghanistan en Korassan doortrokken om de westelijke kust van de Caspische Zee te bereiken. Men kan zich een klein denkbeeld vormen van dezen afstand, als men in aanmerking neemt dat iemand van Parijs en een ander van Calcutta naar Baku vertrekkend, bijna tegelijkertijd daar zouden aankomen.

De tempel werd dus in de eerste helft dezer eeuw bediend door Hindoesche priesters uit Indië; dood en andere oorzaken verminderden hen tot drie. De opperpriester, die zeer veel geld had bijeengegaard, werd door Tartaren, die den tempel aanvielen, vermoord en zijn geld weggeroofd. Een onderpriester bleef er alleen; hij werd na zijn dood opgevolgd door een jongeren, die echter weldra weer vertrok, en na dien tijd bleef de tempel verlaten.

Boven iedere celdeur in den tempel is een inschrift, dat òf in het Sanskritsch òf in een andere verwante taal is opgesteld. Er is niets Perzisch of Zoroastisch aan den tempel, die ook niet zeer oud schijnt. Het is een gewone Hindoesche tempel van een Bouddhistischen vorm, zooals men ze in Kashmir ziet. De Hindoes vereeren alle natuurverschijnselen, dus is het ook niet te verwonderen dat zij dit natuurvuur vereeren. Het natuurlijke gas, dat dient om de vlam aan te houden, wordt nu gebruikt in de fabriek van de heeren Karkaroff.

Indien er hier ooit een tempel van Zoroaster was, dan vindt men daar tegenwoordig geen sporen meer van. Daarentegen zijn er bewijzen genoeg van den Hindoeschen godsdienst. Men vindt er o.a. een Arisala of drietand van ijzer, geplaatst op den koepel van den tempel. Dit symbool ziet men op bijna iederen Indischen tempel van Shiva, en men kan er uit opmaken dat dit heiligdom toegewijd was aan dien god. Op een koperen plaat vindt men het beeld van een Indische godin, waarschijnlijk Borwani of Parbutli, de vrouw van Shiva. In een der cellen vindt men een klein vuuraltaar, en van het dak daartegenover afhangend een klok. Dit is een inrichting, zeer algemeen in Hindoetempels. Even veelbeteekenend is een opschrift aan de oostzijde van den tempel, omringd door ruw gesneden voorwerpen, die men niet onderscheiden kan, met uitzondering van een zinnebeeld, de Indische swastika.

De vraag is nu maar, sedert hoelang deze tempel een bedevaartsoord geweest is en wat de Hindoes er toe bracht dezen tempel zoo ver van hun eigen land te bezoeken; misschien waren het ook slechts Bouddhisten, die ten noorden van Baku woonden en die hoogst waarschijnlijk afkomstig waren van de meer Oostersche streken van Centraal-Azië en hun godsdienst met zich medebrachten.

Het schijnt dat de tempel van Jowalla Mukki in de Kangravallei, een bedevaartsplaats van de Hindoes, aanleiding heeft gegeven tot de inbezitneming van den Surakhani-tempel. Toen de Hindoes vernamen dat er een tempel was van hetzelfde soort, hoewel ver verwijderd, beschouwden zij dien als één met dien, welken zij kenden, en daar de tempel van Surakhani de grootste was, noemden zij hem Jowalla Jee.

De tempel van Baku is vierkant van vorm en aan elken kant open. Hierin gelijkt hij niet op de Hindoetempels, die slechts aan één kant open zijn. Deze openingen zijn boogvormig en hebben blijkbaar ten doel het vuur in het rond zichtbaar te doen zijn; het geheel is door een vierkanten koepel overdekt, die flauw puntig uitloopt. Dit is de eenige gelijkenis met den Hindoebouwstijl; het doel was den s i k r a of vierkanten toren van den Hindoetempel te bouwen, maar dit doel werd niet bereikt en het gelijkt meer op een koepel dan een toren. Het is zeer ruw, eenvoudig bouwwerk, zonder eenige aanspraak op kunst.

Op den vloer van den tempel is een vierkante diepte, en door middel van een pijp wordt het gas in het middelpunt naar de oppervlakte geleid. In de vier hoeken van den tempel staan kleine schoorsteenen, waarheen het gas geleid werd, en als zij aangestoken werden te gelijk met het middenvuur, dan vormde het geheel de 'Panch-Agni' of Vijf vuren, zooals men bij de Hindoes veel vindt.

De tempel staat op een plein binnen een gebouw, bestaande uit kleine cellen, waarvan er twee en twintig zijn, bestemd voor de pelgrims. Boven deze cellen staan de reeds vermelde opschriften.

De hoofdingang ligt ten oosten; een toren verheft zich boven de poort, met een kamer daarin, en er zijn vier schoorsteenen op het dak, gelijk aan die van den tempel, welke waarschijnlijk werden aangestoken bij belangrijke gelegenheden.

Het geheele gebouw is even belangwekkend voor den kunstenaar als voor den oudheidkundige.

Een dwarskijker.

Och neen, lieve kleine Frits! Fidel zal je geen kwaad doen; Fidel is zoo'n goeie, trouwe hond. Als hij zich daar tegenover je zet en je met zijn eerlijke oogen strak aankijkt, dan is 't hem niet te doen om je al je kleine schatten te ontnemen. Neen! daarop heeft Fidel, met zijn ouderwetschen, echten hondennaam, het niet gemunt. Hij posteert zich daar tegenover Fritsje alleen omdat hij 't zijn plicht acht, op het zoontje van zijn meesteres te passen, omdat hij geen oogenblik het aan zijn zorg toevertrouwde kind uit het oog wil verliezen.

'Pas op Fritsje, Fidel,' zei de moeder, die even de kamer uit moest, en Fidel vervult zijn taak trouw en nauwlettend als een - mensch? - neen, als een ideaalhond; maar Fritsje wantrouwt hem toch, Fritsje heeft niets met dien dwarskijker op, zijn mondje trekt onheilspellend, zijn oogen kijken benauwd - nog een oogenblik en hij beloont Fidel's goede zorgen met een alles behalve melodieus concert. Maar zoo gaat het in de wereld: de beste bedoelingen worden miskend, en ondank is 's werelds loon!

Het geheimzinnige huis.
Eene vertelling door G. Heuvelman.

I.

De torenklok klonk negen slagen in de lucht. De regen tikte eentonig tegen de vensterruiten, de wegen waren morsig en op tal van plaatsen, waar zich tusschen de afgesleten straatkeien ondiepe holten hadden gevormd, vloeide het neerstroomende hemelwater tot vuile plasjes samen. Er waren weinig voetgangers; nu en dan ratelde een rijtuig voorbij.

In een schraal gemeubeld vertrek van een klein huisje, in een der achterbuurten der stad, zat juffrouw Strijfman, den eenen voet op een warme stoof, terwijl zij met den anderen een wieg in schommeling hield, waarin haar kind, een meisje van zes maanden, vergeefsche pogingen deed om in te slapen en nu en dan blijk gaf een bijzonderen smaak voor krachtige longengymnastiek te bezitten. Zij was eene nog jonge vrouw van omstreeks zes en twintig jaar; hare kleeding was helder doch armoedig en op haar lief, zonnig gezichtje schemerde een trek van niet te miskennen zorg.

Bij het flauwe schijnsel eener olielamp naaide zij ijverig, zonder op te zien, aan een mansvest van donkere stof. Juist toen de klok sloeg had zij de knoopsgaten klaar; alleen de knoopen moesten nog aangezet worden. Met een zucht van voldoening legde zij het naaiwerk op tafel, luisterde naar de ademhaling der kleine, die scheen te sluimeren, verminderde langzaam de beweging der wieg en stond op. Eerst boog ze zich over haar kind, kuste het op het blootgewoelde, mollige beentje, en stopte dan, voorzichtig om het niet wakker te maken, het wollen dekentje vast tusschen den wiegerand en het kapokbedje. Vervolgens ging zij naar de potkachel voor den schoorsteen, waarop een ketel water kookte, en zette koffie; daarna hernam zij haar plaats aan tafel, de handen lusteloos in den schoot, telkens een blik werpende op de

klok, wier wijzers langzaam de loome minuten aftelden, en in eene houding van angstig luisteren.

‘Hij blijft lang weg,’ mompelde zij, ‘God geve dat hij slagen mag.’

Kwart over negen. Daar klonken voetstappen buiten, welke zij herkende; een zware mannentred, die bij het huisje stilhield. Een glimlach gleed over haar moe gezichtje.

De deur ging open; haar echtgenoot trad binnen, doornat van den regen. Aan een pakje, gewikkeld in gummi-doek, dat hij op een stoel naast de deur wierp, en aan iets eigenaardigs in gang en houding, zag men dat hij van beroep kleermaker was.

‘Ik ben blij dat je er weer bent, Karel,’ zeide de vrouw, terwijl zij zijne liefkoozing teeder beantwoordde. ‘Wat een hondenweer! Ga gauw zitten, drink een warm kopje koffie en vertel me eens hoe het gegaan is. Is het mis?’

Zij behoefde eigenlijk niet meer te vragen, ze kon aan zijn verdrietig gezicht zien, dat hij het doel, waarom hij dien avond was uitgegaan, niet had bereikt.

Hij trok zijn kort, duffels jasje uit en hing het bij de kachel om te drogen. In zijn hemdsmouwen zette hij zich aan tafel; de jonge vrouw schoof haar stoel naast den zijnen, keek hem trouwhartig met hare groote, blauwe oogen aan en legde haar hand op zijn schouder.

‘Je hebt het precies geraden, Anne,’ zeide hij somber. ‘De man was onverzettelijk. Ik vertelde hem dat het ons onmogelijk was vóór Januari de huur te betalen, dat het tegenwoordig heel slecht met de verdiensten ging door de vele concurrentie, maar dat we zouden zorgen hem geen cent tekort te doen als hij slechts geduld met ons wilde hebben. Hij bleef bij zijn besluit dat wij de woning moesten verlaten. Hij verklaarde niet te gelooven, dat het zoo slecht met mijn zaken ging; ze hadden hem zelfs verteld dat ik er een bekwaam meesterknecht op nahield. Of ik al zei dat dit niet waar was, dat ik m'n klein vrouwtje, die me goed in de kleermakerij hielp, soms schertsend ‘m'n meesterknecht’ noemde en dit misschien aanleiding had gegeven tot het malle gerucht; 't hielp allemaal niets en zijne laatste woorden waren: morgen voor twaalf uur het geld of ik stuur den deurwaarder en laat je op straat zetten.’

‘Een loos dreigement misschien,’ stamelde de vrouw verschrikt.

‘Geloof dat niet! Verveen is er de man niet naar om looze dreigementen te uiten. Wat hij zegt doet hij. En z'n geld is hem alles. Of hij een gezin ongelukkig maakt kan hem niet schelen. En ik ken niemand, bij wien ik het vereischte sommetje leenen kan.’

‘Heeft die man dan geen hart?’

‘Ik weet het niet. Maar wel weet ik, dat we binnen enkele dagen dakloos zijn. God in den hemel, en dat midden in den winter!’

Hij bedekte het gelaat met de handen en zweeg.

Eenige oogenblikken verbraken geene andere geluiden dan het tikken der klok en de rustige ademhaling der slapende kleine de melancholische stilte, die in des kleermakers woning heerschte. Buiten plaste de regen. Eindelijk zeide de vrouw:

‘God is goed, Hij zal ons helpen.’

Zij zeide dit op zulk een vertrouwenden toon, dat Strijfman haar verwonderd aankeek. Hij glimlachte droef:

‘Dat hebben er zoovelen gedacht, Anne, en toch kwam er geen hulp. Lieve, de hemel is zoover! Het spreekwoord zegt: als het water aan de lippen komt is de uitkomst nabij. Ondertusschen is menigeen verdronken.’

‘Foei, man, zoo mag je niet spreken. We hebben nog zooveel stof tot dankbaarheid. We zijn beiden gezond, en bepaald honger geleden hebben we ook nog niet. En dan... kom, sta eens op.’

Zij trok hem bij den arm mede naar de wieg, sloeg voorzichtig de roode gordijntjes weg en wees hem op hun kind. Vaders gelaat verhelderde; met liefdevollen blik staarde hij naar het blozende gezichtje van zijn sluimerend meisje, naar het blonde kopje, dat goudde op het sneeuwblanke kussen.

‘Zie, Karel, die lieveling, die engel, is het grootste geschenk, dat God kon geven. Meent ge, dat ik het voor al de schatten der wereld zou willen missen? Al bood men mij een tonnetje met gouden tientjes en ik zou afstand moeten doen van jou en dat kind, wel, ik zou hen er de deur mee uitjagen. Liefde maakt armoede lichter te dragen; rijkdom zonder haar is een hel op aarde.’

‘Ge hebt gelijk, m'n klein, dapper vrouwtje,’ antwoordde haar man, en staarde haar met een bewonderenden blik in het van opgewondenheid gloeiend gezichtje, terwijl hij zijn sterken rechterarm om haar slank, meisjesachtig middel sloeg. ‘Ge hebt gelijk. Wie weet, alles kan nog beter gaan dan we denken.’

Een jongensstap, die bij hun deur stilhield, werd buiten gehoord. Zij luisterden.

‘Misschien komt de hulp daar al aan,’ zeide zij lachende.

Geritsel op den buitendrempel. Een paar seconden later gluurde een courant door de reet van de deur en werd binnengeschoven. Zij hoorden den jongen fluitende weggaan. 't Was het plaatselijk advertentieblaadje, dat gratis verspreid werd.

‘'t Is de krant maar,’ zei Strijfman glimlachend, raapte haar op en ging zitten lezen. Ondertusschen begon zijne vrouw, daar het bedtijd werd, den boel op te redderen.

‘Luister eens,’ begon haar man onverwachts. ‘Welk een zonderlinge advertentie!’

En hardop las hij:

‘Gevraagd: Iemand, wien het niet aan persoonlijken moed ontbreekt en die genegen is een huis, dat hem zal worden aangewezen, zonder betaling van huur, te bewonen. Bepaalde werkzaamheden worden niet verlangd. Nadere inlichtingen verstrekt notaris De Waal alhier, ten wiens kantore belanghebbenden zich des voormiddags tusschen 11 en 12 uur kunnen vervoegen.’

De kleermaker en zijne vrouw keken elkander een oogenblik verbaasd aan. Dan zeide de laatste: ‘Vrije woning. Maar, lieve man, dat is iets wat ons juist van pas komt. Daar moet ge morgen eens naar gaan hooren.’

Strijfman schudde het hoofd. ‘'t Komt me onbegrijpelijk voor. Wie geeft iemand vrije woning, zonder dat hij er iets voor behoeft te doen? Als concierge kan het niet

zijn; die heeft wel degelijk plichten te vervullen. En met die betrekking heeft persoonlijke moed niets te maken. 't Is een rare advertentie, dat moet gezegd worden.'

'Als ik jou was, zou ik morgen toch eens naar dien notaris gaan,' drong de vrouw aan. 'Je moet het zelf weten, Karel, maar 't komt me voor alsof die advertentie ons de uitkomst brengt waarop wij hoopten. Moedig ben je en meneer De Waal kent je, je hebt vroeger al eens verstelwerk van hem gehad. Mij dunkt, je kunt altijd eens hooren wat het is. Baat het niet, schaden doet het ook niet.'

'Dat is waar. Ik zal morgen terstond gaan,' antwoordde Strijfman. 'Tijd verzuimen doe ik toch niet; werk heb ik bijna niet meer,' voegde hij er zuchtend bij. 'Maar we moeten naar bed. Kom, vrouw!'

Beiden begaven zich ter ruste. 't Duurde echter geruimen tijd alvorens de slaap hen verkwikte; de gedachte aan de geheimzinnige advertentie hield hen tot na middernacht wakker.

II.

Den volgenden morgen, klokslag elf uur, bevond zich Strijfman ten kantore van den notaris. Mijnheer De Waal, een bejaard, welwillend man, ontving hem vriendelijk, wees hem een stoel en vroeg wat hij begeerde. Strijfman vertelde hem in welke positie hij tegenover zijn huisheer verkeerde, waardoor hij in de noodzakelijkheid was naar eene andere woning om te zien; hij voegde er bij dat hij gekomen was om inlichtingen te vragen over die advertentie.

''t Aanbod is bijna te mooi, mijnheer, om waar te zijn,' zeide hij. 'Als er niet had gestaan, dat men informatiën bij u kon bekomen, dan zou ik het voor een flauwe grap hebben gehouden. Ik zou gaarne voor niemendal wonen, maar ik begrijp niet dat er geen werk voor verlangd wordt.'

De notaris nam zijn bril, veegde hem voorzichtig af, zette hem op en keek zijn bezoeker eenige oogenblikken aandachtig door de groote, in goud gevatte glazen aan.

'Ge behoeft niets te doen,' zeide hij langzaam. 'Er wordt niets verlangd dan onverschrokkenheid. Hebt ge moed?'

De kleermaker glimlachte. 'Bang ben ik nooit geweest, meneer.'

'Hm, maar het is een bijzonder soort moed, die verlangd wordt. Voor ik verder ga en u de zaak op-

EEN DWARSKIJKER. Naar L. Mayet. (Zie blz. 59.)

helder, moet ge mij beloven aan niemand, behalve uwe vrouw, iets te zeggen van hetgeen ik u zal mededeelen.'

Strijfman beloofde het. Hij was nieuwsgierig geworden; de ernstige toon, waarop de notaris sprak, maakte indruk op hem.

De Waal bladerde even in papieren, die voor hem lagen; dan vroeg hij plotseling:

'Gelooft ge aan spoken?'

De kleermaker keek verrast. 'Aan spoken,' herhaalde hij. 'Maar, mijnheer, wie gelooft tegenwoordig nog aan spoken?'

'Meer menschen dan ge denkt,' antwoordde de notaris. 'Bijgeloof is een taai onkruid, dat niet gemakkelijk wordt uitgeroeid. Dus je gelooft er niet aan?'

'Welneen, meneer. 't Zou bespottelijk zijn!'

'En je vrouw ook niet?'

'Zoo min als ik, meneer.'

'Goed, dan kan ik ter zake komen. Kent ge dat ouderwetsche heerenhuis aan den D-schen straatweg, het laatste aan de rechterhand als je van de stad komt? 't Staat geheel geïsoleerd, met een grooten tuin er omheen; de naaste buurman is dokter Bremer, die er ongeveer een twintig passen af woont.'

Strijfman dacht even na; dan knikte hij levendig.

'U bedoelt dat oude huis met de groene zonneblinden, dat wel driehonderd jaar oud is en in de wandeling 'het spookhuis' wordt genoemd. 't Staat nu alweer een half jaar leêg. Wie de eigenaar is weet ik niet, maar huurders blijven er nooit lang; ze komen en gaan gewoonlijk binnen de week. Men zegt dat het er niet pluis is. 't Is om te lachen.'

'Zeg dat niet te gauw, m'n waarde. 't Is een feit, dat er des nachts allerlei nare geluiden, gillen, kermen, voetstappen enz. vernomen worden, zonder dat een der bewoners ooit iets zag of de oorzaak wist op te sporen. Er is werkelijk iets niet in orde met dat huis. 't Gerucht gaat, dat jaren geleden een zoon er zijn vader heeft vermoord, en 't volk gelooft dat de geest van den vermoorde er rondspookt. Natuurlijk is dat onzin; 't blijft echter vreemd, dat juist in het vertrek waar de misdaad moet gepleegd zijn, de onnatuurlijkste en hartverscheurendste kreten het sterkst vernomen worden.'

'Als het waar is wat u zegt, moet er een natuurlijke oorzaak voor al die akeligheid zijn,' sprak de kleermaker bedaard.

'Zeker, zeker,' antwoordde de notaris, die echter zelf niet geheel overtuigd scheen te zijn. 'Maar nu de opdracht, die ik van den eigenaar, jonkheer De Leeuw van Velsberg, ontving. Zoudt gij genegen zijn met uw gezin dat huis en speciaal de door mij genoemde kamer te bewonen? Ge lijkt me een geschikt persoon en zijt de eerste, die naar aanleiding der advertentie bij me kwam. Namens den jonker bied ik u het huis voor een jaar ter bewoning aan; misschien ontdekt ge in dien tijd het spook en verjaagt het. Gij hebt echter het recht weg te gaan als gij of je vrouw den toestand onhoudbaar vindt. De jonkheer denkt het huis, wanneer het een poosje bewoond is geweest, gemakkelijker te kunnen verhuren. 't Gerucht over die spokerij sterft dan uit. Neemt ge mijn aanbod aan? Of wilt ge er eerst met je vrouw over spreken?'

'Dat is niet noodig, meneer,' riep Strijfman verheugd. 'Ik ken mijn dapper vrouwtje veel te goed. Ik neem uw aanbod met beide handen aan, meneer. Want 't is een ellendig vooruitzicht midden in den winter dakloos te worden. En voor dien dooien, ouden heer ben ik niet bang; hij zal mij geen kwaad doen.'

Notaris De Waal lachte hartelijk. ‘Dus dat is afgesproken, beste vriend,’ zeide hij. ‘Kunt ge aanstaanden Maandag overhuizen?’

‘Zeker wel, mijnheer, hoe eer hoe liever.’

‘Goed. Kom dan 's morgens tegen tien uur hier. Ik zal met je meegaan en je de vertrekken aanwijzen, die je bewonen zult.’

‘Als u niets meer te zeggen hebt, mijnheer, dan ga ik mijn vrouw het goede nieuws vertellen,’ zeide Strijfman opstaande.

‘Wacht even.’

De notaris trok een laatje van zijn schrijftafel open en kreeg er eenige guldens uit.

‘Hier, vriend,’ zeide hij, ‘betaal daar je huisbaas mede. En zeg hem uit mijn naam, dat ik hem ten zeerste bedank voor den dienst, dien zijne hardvochtigheid mij bewees. Meer niet, hoor. Ik zal eens kijken of ik werk voor je heb; dat kunt ge dan Maandagmorgen meteen medenemen.’

Vroolijk kwam Strijfman thuis. Toen hij zijn vrouw alles had verteld, voegde hij er bij:

‘Je bent toch niet bang, Anne?’

‘Dat weet je wel beter, lieve man. Met jou ben ik nergens bang voor. En spoken bestaan slechts in de verbeelding der menschen. Wie een gerust geweten heeft, behoeft niets te vreezen. Wat zei Verveen wel?’

‘Dat we nu konden blijven wonen. Toen ik hem vertelde, dat wij Maandag verhuisden, keek hij vreemd op.’

‘Ik begrijp niet hoe zoo'n knap man als de notaris aan die zotte vertelsels geloof kan slaan. Wees verzekerd, man, dat wij niets van die vreemde geluiden zullen hooren.’

‘Hij noemde het een feit, dat er 's nachts allerlei kreten in huis gehoord worden.’

‘'t Zullen ratten en muizen zijn. In oude huizen hoort men altijd het een of ander.’

Strijfman dacht even na. ‘Ik geloof dat het tweebeenige muizen zijn, slecht volk dat er belang bij heeft het huis een kwaden naam te bezorgen. Enfin, we zullen spoedig weten wat er van aan is.’

De kleermakersvrouw plaatste nu een dampenden schotel boerenkool met aardappelen, door elkaâr gestoofd, op tafel. Wel ontbrak er vleesch aan den maaltijd, maar ons tweetal was gezond en had een stevigen eetlust. Doch alvorens toe te tasten, vouwden zij de handen en dankten God voor zijne zegeningen, ook voor den zegen dat Hij, buiten wiens wil geen muschje ter aarde valt, de vrees om in den guren winter zonder huisvesting te zijn, van hen had weggenomen.

III.

's Maandagsmorgens waren de kleermaker en zijne vrouw druk in de weer. Van een der buren had hij een trekkar geleend, waarop de weinige meubels, die zij bezaten, vervoerd zouden worden. Een hulpvaardig buurman, verver van beroep, die gewoonlijk in den slappen tijd Maandaghouder was, zou een handje bij het verhuizen helpen. 't Was een armoedig boeltje, maar juflrouw Strijfman had gezorgd dat alles, wat door ijverig poetsen glimmen kon, blonk als een spiegel. Bij elk, die haar kende, had zij dan ook den naam eene kraakzindelijke vrouw te zijn; eene loftuiting, welke zij ten volle verdiende.

Strijfman ging naar den notaris en deze vergezelde hem naar de geheimzinnige woning. 't Was een groot, somber huis, en onwillekeurig huiverde de kleermaker, toen de buitendeur geopend was en hij een breede, lange gang, die naar achteren liep en waarin zich aan weerszijden zware eikenhouten deuren bevonden, voor zich zag. Hol klonken de voetstappen der beide mannen over de groote, vierkante steenen, waarmede de gang was geplaveid. Aan het einde der gang was een deur, die toegang verleende tot den tuin.

‘Eén ding moet ik je nog zeggen,’ zeide de notaris en de echo herhaalde zijne woorden. ‘Dit huis bevat dertien kamers; één der vorige bewoners heeft ze alle genummerd. Nu treft het toeval, dat de bewuste kamer, die ik je ter bewoning moet aanwijzen, kamer no. 13 is. Zooals je weet, het ongeluksgetal. Maar je geeft daar natuurlijk niet om, wèl?’

‘Wel neen,’ antwoordde Strijfman luchtig. Toch voelde hij zich in deze naargeestige omgeving een weinig beklemd. Een duffe lucht, als in huizen heerscht, die lang gesloten zijn geweest, omgaf hem.

‘Hier zijn we,’ zeide De Waal en bleef voor een deur staan, waarop met witte verf het cijfer 13 stond. Hij zocht een sleutel uit den bos, dien hij in de hand droeg, stak dien in het slot en draaide hem om. Knarsend ging de deur open.

Zij kwamen in een ruim, langwerpig vertrek, slechts schemerig verlicht door het flauwe schijnsel van den mistigen Decemberdag, dat door het eenige venster binnenviel. 't Was eene vochtige, dompige kamer; op sommige plaatsen liet het wijnroode behangselpapier met de donkerbruine bloemen, dat de wanden bedekte, door de vocht los. Rechts van den ingang bevond zich de stookplaats, met een breeden schoorsteenmantel van donkergrijs, geaderd marmer; links een deur, die in een belendend vertrek leidde. De houten vloer zag er op enkele plekken vermolmd uit.

‘In deze kamer moet ge, volgens den wensch van mijn lastgever, de avonden en nachten doorbrengen,’ sprak de notaris. ‘Hiernaast,’ - hij ontsloot de deur links - waar het lichter is, kunt ge overdag werken. Daar bij dat raam bijv., 't ziet op den straatweg uit, kunt ge je kleermakerstafel plaatsen. Je vrouw kan hier of in de andere kamer koken, net zooals ze wil.’

Strijfman keek rond. 't Leek hem erg ongezellig en kil. ‘Misschien als m'n meubeltjes er zijn, zal het er beter uitzien,’ dacht hij. ‘Br, 't minste geluid klinkt hier hol.’ En hardop zeide hij: ‘'t Schijnt hier erg vochtig te zijn. Wat denkt u, meneer, zou dat mijn kleine meid niet hinderen?’

‘Wel neen! Als je maar goed stookt, bij helder weer met het venster open, dan wordt het hier spoedig droog.’

Eene zonderlinge uitdrukking vertoonde zich op het gelaat van den armen kleermaker. De notaris begreep hem.

‘Natuurlijk zult ge hier meer moeten stoken dan in je vroegere woning. Maar ik zal zorgen dat je voor rekening van den jonker brandstof krijgt. Als hij wil dat zijn huis bewoond wordt, moet hij ook zorgen dat het bewoonbaar is.’

Strijfman was voldaan. Toen hij de groote kamer zag had hij terstond berekend hoeveel meer steenkolen en turf hij zou noodig hebben dan in het kleine huisje, dat hij verlaten had, om deze ruimte te verwarmen. Maar nu de notaris er voor zorgde... 't Was toch een goede, hulpvaardige man, dacht hij.

‘Apropos,’ vervolgde De Waal. ‘Als er ooit één van jelui ziek wordt, dan hebt ge den dokter vlak in de buurt.’

‘Dokter Bremer bedoelt u? M'n vrouw mag hem niet; hij heeft zulke scherpe, doordringende oogen en zoo'n vreemde grijns op zijn gezicht, zegt ze.’

‘'t Is anders een bekwaam arts.’

‘Dat zegt men. Och, meneer, u moet denken, vrouwen hebben wel meer van die vooroordeelen. De stugste menschen zijn niet altijd de slechtste.’

De notaris lachte. ‘Hier hebt ge de sleutels der andere kamers,’ zeide hij, den sleutelbos aan Strijfman overhandigende. ‘Misschien hebt gij ze noodig ter opsporing van het spook,’ voegde hij er lachend bij.

Beiden vertrokken. De kleermaker bracht zijn eigendom over; het laatste kwam zijne vrouw met het kind, dat, uit vrees voor koû vatten, door moeder geheel in een wollen doek gewikkeld was. 's Avonds stond alles reeds op zijn plaats. De lamp werd ontstoken en spreidde een flauw licht door het ruime vertrek, dat voor het grootste deel in de schaduw bleef. Juffrouw Strijfman wiegde de kleine in slaap, stookte de kachel goed en zette koffie. Haar man naaide en beiden spraken over het geluk, dat hun ten deel was gevallen, en van het vooruitzicht dat de notaris, wat werk betrof, voor hen geopend had. Strijfman moest een kantoorjasje voor hem maken, en als het voldeed, had De Waal gezegd, kon hij ook een gekleed pak voor hem maken en zou hij hem bij zijne kennissen recommandeeren; de kleermaker, die nu voor hem werkte, beviel hem niet. Hij deed dus zijn best en liet de naaimachine vroolijk snorren.

Den geheelen avond hoorde men niets verontrustends in het stille huis. Tegen zes uur was het beginnen te waaien en te regenen; buiten klaagden de dorre takken, geslagen door den fellen wind, in de dichte Decemberduisternis; soms kraakten de gebinten van het stevige, oude huis, dat reeds menigen storm had doorstaan, en

deden zijne bewoners even opschrikken, maar andere dan de gewone natuurgeluiden vernamen zij niet. Zij hadden het avondeten gebruikt en zaten naast elkaâr. Strijfman had zijn werk tot den volgenden dag opgeborgen en hield den arm om het middel zijner vrouw geslagen.

‘Je ziet wel, dat het praatjes zijn,’ zeide hij vroolijk. ‘Wij hebben nog niets gehoord.’

‘Maar 't is nog geen middernacht,’ antwoordde zij op denzelfden toon. ‘Je weet, dat is het spookuur. Ze konden anders geen beter verblijf hebben opgezocht; 't ziet er hier echt griezelig uit, en alles klinkt zoo hol.’

‘Je wordt toch niet bang, vrouwtje?’ vroeg hij schertsend.

‘Met jou bij me ben ik nergens bang. Toch vind ik het wel een beetje onaangenaam, dat we hier in dezelfde kamer, waar vroeger die verschrikkelijke moord gebeurde, zoo rustig zitten. 't Is net alsof ik de misdaad voor mijne oogen zie gebeuren. 't Komt zeker door die bloedige kleur van het behangsel.’

‘Ik zal het morgen een beetje vastplakken, 't heeft hier en daar losgelaten. Wat dien moord betreft, Anne, 't is al zoolang geleden en misschien niet eens waar. Je moet er niet aan denken, anders droom je er 's nachts nog van.’

Beiden zwegen even; dan zeide juffrouw Strijfman, wier oogleden begonnen te knippen:

‘'t Wordt slapenstijd, man. Kijk, 't is al half elf.’

‘Ga gerust naar bed, lieve, als je moe bent. Ik wil nog een poosje opblijven. De notaris was zoo vast overtuigd dat het hier niet pluis is, dat ik er het mijne van wil hebben.’

‘Dan doe ik een dutje vooraf,’ zeide de jonge vrouw, terwijl ze haar hoofdje liet rusten op den schouder van haar man, de oogen sloot en haar klein handje in zijn stevige vuist legde. ‘Als er iets bijzonders gebeurt, roept ge mij wel.’

Strijfman zag met een blik vol liefde neer op het kleine vrouwtje, dat zich zoo vertrouwend tegen hem aanvlijdde en weldra insliep. Stil, onbeweeglijk zat hij, om hare rust niet te storen; allerlei herinneringen aan het geluk, dat zij hem had geschonken en nog steeds schonk, dreven door zijne hersenen, allerlei schoone toekomstvisioenen verschenen voor zijn zielsoog en uit het diepst van zijn gemoed dankte hij God voor den schat, dien deze hem in zijn Anne en in hun beider lieveling gegeven had. Een glans van tevredenheid verspreidde zich over zijn eerlijk gelaat.

De storm was bedaard; 't was binnen en buiten stil. De klok sloeg elf uur en Strijfman was juist besloten om zijne vrouw te wekken ten einde samen naar bed te gaan, daar hem het vruchteloos wachten op het spook begon te vervelen, toen hij plotseling opschrikte door het geluid van slepende voetstappen, die zich langs den rechterwand voorzichtig bewogen. Zijne vrouw ontwaakte met een schok en keek haar man met wijd geopende oogen aan.

‘Hoort ge dat?’ fluisterde zij.

Strijfman knikte. ‘Stil,’ zeide hij. Beiden luisterden. De stappen schenen langs den muur te stijgen alsof iemand een trap beklom, daarna hoorden zij een deur openen en dichtdoen. Vervolgens was alles stil.

‘'t Is dan toch waar,’ mompelde de kleermaker. ‘Ik kon het niet gelooven.’

‘Wat zou het zijn, Karel?’

‘Spoken zijn er niet,’ zeide Strijfman beslist.

‘Maar het is toch vreemd, héél vreemd. Je hoorde het toch ook, niet waar?’

‘Die voetstappen? Zeker. Er kan toch niemand vandaag binnengeslopen zijn, die zich in de kamer hiernaast verscholen heeft om ons nu verschrikt te maken?’

‘Wel neen, vrouwtje. Bovendien is daar geen kamer meer; dit vertrek is het laatste aan deze zijde van de gang.’

‘Wat kan het geweest zijn, denkt ge?’

Strijfman haalde de schouders op. ‘Ik weet het niet,’ zeide hij, ‘ik weet het waarlijk niet. Maar laat ons luisteren of we nog iets meer zullen hooren.’

Tien minuten kropen langzaam voorbij. Alles was muisstil. Daar klonk plotseling een hartverscheurende gil, gevolgd door een langgerekt kreunen, zoo onmenschelijk en zoo onnatuurlijk, dat zelfs den moedigen kleermaker plotseling het kille angstzweet uitbrak en zijne vrouw hem in haar schrik bijna een blonde plek in den arm kneep. De kleine was door den akeligen kreet wakker geworden en begon te schreien.

‘Ik word bang, man,’ zuchtte het dappere vrouwtje.

‘Goeie God, waren we hier maar nooit gekomen. M'n arm kind, m'n arm kind!’

Alles was weer stil. Geen ander geluid dan het snikken der kleine. Juffrouw Strijfman waggelde op, zonder haar man los te laten, en beiden gingen naar de wieg.

‘Ik moet je dicht bij me hebben, Karel,’ stamelde zij, ‘anders durf ik me niet bewegen in dit nare vertrek. Och hemel, wat zal ons overkomen! Waar is de flesch met melk?’

De flesch stond voor haar op tafel, maar zij zag haar niet, zóó ontdaan was ze. Haar man gaf ze haar, de kleine kreeg de speen in den mond, begon te zuigen en sluimerde spoedig weer in.

Daar klonk opnieuw een merg en been doordringende kreet, langzaam wegstervende in een gerekten klaagtoon, spoedig gevolgd door nieuwe kreten, alsof demonen uit Dante's Hel waren losgebroken. Het was een gillen en krijschen in allerlei toonhoogten, dat eenige oogenblikken duurde, en juffrouw Strijfman bijna van angst het bewustzijn deed verliezen. Daarna werd het weder stil.

‘Wij kunnen niet naar bed gaan,’ zeide haar man.

‘'t Is verschrikkelijk. Durft ge hier alleen blijven, Anne, dan steek ik de lantaren aan en doorzoek het huis. Wat het wezen kan, weet ik waarlijk niet.’

‘Om Godswil, laat me niet alleen, ga niet weg,’ fluisterde zij met bevende lippen. ‘O, nu wil ik gaarne gelooven, dat niemand hier wonen kon! Ik wil hier ook niet blijven. Ik heb nooit aan spoken en geestverschijningen geloofd, maar nu....’

(*Slot volgt.*)

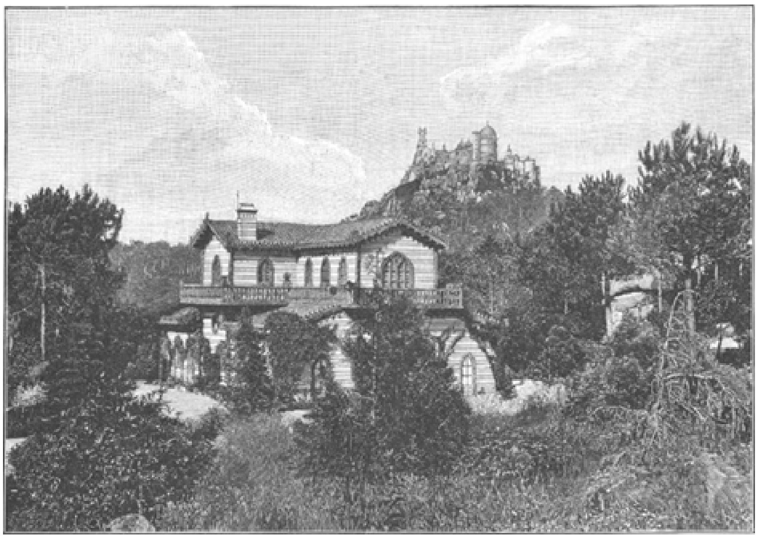

DE SERRA DE CINTRA: LANDHUIS VAN GRAVIN EDLA (TWEEDE GEMALIN VAN DON FERNANDO) IN HET PENAPARK.

De Serra de Cintra.
Met illustratiën.

Een paar uur van Lissabon verwijderd, naar het Westen, ligt een rij schilderachtige bergen, die bij een lengte van 2½ geographische mijlen omstreeks 600 M. omhoogstijgen.

Verweerde machtige granietblokken bedekken hun oppervlakte, soms wild en grillig als door reuzenhanden op elkander gestapeld. Aan de oostelijke en zuidoostelijke hellingen der bergen laten de droge landwinden geen plantengroei te voorschijn komen. Doornstruiken en heidebloemen en kale rotswoestijnen, niets meer!

Anders is het daarentegen gesteld met de Noordwestelijke en Noordelijke hellingen, die door de vochtige zeewinden bestreken worden. Tallooze bronnen komen hier te voorschijn en stroomen alom, levenwekkend en behoudend, in beken naar de zee toe. De lucht is vochtig en dikwijls, wanneer in het 1½ uur verwijderde Cascaes de dag zonnig en helder en geen wolkje zichtbaar is, bedekken dichte nevels de hoogten en laagten der Serra de Cintra. Dan trekken onophoudelijk grijze wolken over de zee en jagen, door den wind gedreven, spookachtig langs de hellingen van de Moorenvesting op de hoogte, van den morgen tot den avond en van den avond tot den morgen, zoo droevig en zoo eentonig, dat men zou kunnen schreien van melancholie.

Maar talrijk zijn zulke dagen niet, en wat beteekenen zij op een plaats waar ook onder de gloeiende stralen der zuidelijke zon, midden in den zomer, als de hitte overal onverdraaglijk is en zelfs de nacht geen verkwikking vermag aan te brengen, de temperatuur zulk een wonderbare koelheid en heerlijke gelijkmatigheid bewaart als hier het geval is?

Dit was het wel, dat naast den overvloed van water in overoude tijden verlokte tot een vestiging in deze streek; dat is het wat nog heden het elegante Lissabon gedurende het warme jaargetijde naar den noordelijken voet der Serra trekt. Hier heeft ongetwijfeld menschenarbeid gedurende eeuwen een veranderd karakter aan het gebergte geschonken.

Prachtige bosschen bedekken de hellingen; om overoude, reusachtige olmen slingeren zich klimop en wilde rozen omhoog, tusschen grijze kurkeiken en kolossale encalyptussen leiden fraai aangelegde voetpaden naar de hoogten en weelderig woekert op den boschgrond het altijd groen met zijn groote blauwe bloemen. De streek is verreweg bedekt met tuinen en aangelegde parken, waaruit bijna bedolven in een tropische vegetatie de bont gestreepte landhuizen licht en vroolijk te voorschijn komen.

Daar zijn geen naakte rotsen; klimop- en slingerplanten ranken zich uit iedere spleet omhoog; waarheen het oog schouwt, een zwellende, overstroomende overvloed.

De reis van een uur lang van Lissabon uit is weinig aantrekkelijk; rechts en links een bergwoestijn zonder bosschen, waarin slechts hier en daar een door oranjeboomen omringd landhuis of de bogen en muren van den aquaduct van Joaô V de doffe eentonigheid van het landschap onderbreken. Langzamerhand echter komen uit het heuvelland de schilderachtige bergvormen der Serra te voorschijn, en voor een oogenblik verschijnt - met prachtig silhouet zich tegen den diep blauwen hemel

afteekenend als de Graalburcht der Middeleeuwsche sagen - op den top van een bergkegel de heerlijke schepping van Don Fernando, het slot Pena.

Een onbeschrijfelijken indruk maakt het, als wij bij het verlaten van een korten tunnel en bij den inrit van het station van Cintra uit de steenachtige woestijn, die het Noordoostelijke gedeelte der Serra bedekt - het beeld des Doods - met een slag verplaatst worden in den vollen rijkdom van den weelderigsten plantengroei, waarin het Noorden en Zuiden zich tot harmonische schoonheid vereenigen.

Het stadje Cintra, het eindstation der van Lissabon komende spoorbaan, wordt beheerscht door een steil uit het heuvelachtige land opstijgende rots, waarvan de top bekroond wordt door de Moorenvesting.

In den loop der Saraceneroorlogen meermalen veroverd, maar nooit vernield, ziet het met zijn torens en tuinen nog even dreigend als voor 800 jaar in de diepte neder. Het slot staat in een uitgestrekten, voortreffelijk bewaarden ring van muren, die op korte afstanden met torens bezet, den geheelen door bosch en rots bedekten bergtop omringen. Van de hoogte zweeft de blik, over de boschrijke hellingen der Serra de Cintra, naar de Tajo (Taag) en over de Taag naar de Serra da Arrabida; tegen het Noorden begrenzen heuvelrijen den horizont en aan hun voet worden het kolossale klooster en kasteel van Mafra zichtbaar. In het westen schemeren een paar witte dorpen tusschen de heuvels door en daarachter strekt zich de eindelooze oceaan uit, die met haar machtige schuimwitte branding tegen het zandige Praca das Maços bruist.

Onmiddellijk vóór zich ziet men echter, nauwelijks een kwartier verder, op een steile berghoogte de Pena liggen, een gebouw dat aan grootschheid van gedachte en koenheid van uivoering nauwelijks zijn gelijke heeft.

Oud is slechts het kleinste gedeelte van dit slot, dat nog ten tijde van Byron het klooster van Nostra Senhora da Penha uitmaakte. In 1838 werd het met nog een aanzienlijk stuk der omliggende terreinen gekocht door den kunstlievenden koning Don Fernando. Een Duitsch architect veranderde het in een kasteel, dat sedert dien tijd als zomerresidentie voor de koninklijke familie dienst doet.

Een uren lang over berg en dal uitgestrekt, goed verzorgd park omringt het slot. Talrijke bronnen bevochtigen den grond, waar tusschen het donkere loof

der cameliaboomen de prachtige roode en witte bloemen schitteren.

Waar de blik vrij is, ziet men als reuzen-champignons de pijnboomen op de hellingen van Cruz Alta tegen den blauwen hemel afsteken. Tusschen de boomen flikkert nu eens een stukje van het zonnige landschap, waardoor de Taag stroomt, dan weer in het Westen de blauwe oceaan.

Het slot zelf heeft den vorm van een versterkten burcht, met machtig gewelfde poorten, tinnen en torens, muren en schietgaten. Onder bouwkunstig oogpunt is het zeer interessant, daar Don Fernando veel kostbaar oud materiaal voor het slot liet gebruiken en menig fraai motief van portugeesche monumenten in moorschen stijl liet nabootsen.

Daaronder, aan de helling nog des heuvels, ouderwetsch, eenvoudig en onuitsprekelijk verwaarloosd, maar juist in deze verwaarloozing onuitsprekelijk schoon, ligt Penha Verde met zijn overoude hagen en pijnboomen, eenmaal in het bezit van den edelen Joaô de Castro, den vierden onderkoning van Indië. Waar de voet zich zet, overal verwildering en verval. De half begroeide wegen zijn bedekt met mos en gevallen bladeren. Door het dichte loof der oude boomen flikkeren de gedempte zonnestralen en schilderen hun trillende kringen op den boschgrond. Slechts zelden zweeft de blik vrij door het landschap.

Tusschen verwilderde struiken verheffen zich twee steenen zuilen van manshoogte op. Overoude sanskritische opschriften zijn daarop gegrift, die - zoo zegt men - door Joaô de Castro uit Indië zijn medegebracht.

Weinige schreden verder en men bereikt een klein terras, van waar door de boogvensters zich een verrassende blik in een groen boschdal opent. Een oude kurkeik spreidt zijn takken uit over den verweerden, met mos begroeiden granieten steen van een graf, waarop men nauwelijks meer de letters van een opschrift kan lezen.

Van daar klimt men langs kronkelende wegen in de schaduw van prachtige pijnboomen de hoogte op, van waar verre door het landschap zichtbaar een steenen kruis op het landschap neerziet.

Zoo schoon, zoo stil en ernstig is geen tweede plekje in de geheele Serra. Het gedruisch en het stof der groote landstraat, die het naburige Cintra met het wijnrijke Collares verbindt, dringt tot deze reine hoogten niet op en woekerend groen verbergt aan den blik hun haastig drijven. Een kleine rotonde van door ouderdom grauw geworden graniet in Renaissance stijl, misschien het graf van een de Castro, verhoogt deze stemming van ernstige rust. En aan den anderen kant van den groenen bergrug, die de straat volgt, zien de imposante rotsgevaarten der Serra, de Moorenvesting, de Pena en Cruz Alta trotsch en fier op de Penha Verde neer.

Daar waar de rots het kruis van Penha Verde draagt, heeft de vrome hand van een verren kleinzoon een gedenkteeken opgericht voor den grooten Joaô de Castro, den ‘Veroveraar van Indië’, die hier in landelijke eenzaamheid, ver van het oppervlakkige gewoel van het Portugeesche hof, zich bezighield met de oplossing van zeevaartkundige vraagstukken en er de weinige vredige jaren zijns levens doorbracht. Hoe dikwijls zullen van deze hoogte zijn blikken peinzend over de zee hebben gezweefd, die hem na zijn veelbewogen jeugd en rijpen mansleeftijd veel roem, maar ook een vroegen dood zou bezorgen!

Hier in de schaduwen dezer pijnboomen hebben zijne zonen zeker gespeeld, waarvan een, Fernando, in de kracht der jeugd ook den heldendood zou sterven. Ja, schoon is het hier, maar toch onuitsprekelijk droefgeestig. Penha Verde met zijn

herinneringen laat een droevigen indruk achter, die maar al te zeer aan het verval van heden en de glorie van voorheen herinnert.

Het landgoed van Joaô de Castro voorheen en nu, de weemoedige afglans van een beteren tijd tegenover het treurige verval van heden - doet ons denken aan het Portugal, dat eens Indië veroverde, en aan de ruïne, die thans nog van de verdwenen glorie overblijft.

Geheel modern en van een volledig ander karakter is het naburige Monserrate. Het met alle kostbaarheden eener Oostersche weelde versierde kasteeltje in moorschen stijl behoort een Engelschman, Cook genaamd, die naar zijn bezitting thans den titel van Visconde de Monserrate voert.

Al kan het ook om de bekoorlijkheid zijner ligging de vergelijking met Penha Verde niet doorstaan, zoo verrast en betoovert het toch ieder voor schoonheid ontvankelijk oog door de bevalligheid van den aanleg zijner parken, die zich in liefelijke afwisseling over berg en dal uitstrekken, nu eens zorgvuldig verzorgd, dan weer in de woekerende weelde van het woud aan zichzelf overgelaten.

Hier noodigt een grot met haar schemerachtige koelheid tot rust aan na een heete wandeling; daar, waar tusschen het donkere loof de waterleliën op den kleinen vijver drijven, ligt in een verborgen hoekje een in steen gehouwen slapende nymf. Tusschen heuvels, waarop in den rijksten overvloed van kleuren camelia-boomen, reusachtige hortensia's en rhododendrons bloeien, stort een waterval zich neder in het dal. Palmen van iedere soort en grootte voltooien het beeld van zuidelijke kleurenpracht, dat door de avondzon met haar warm goudlicht beschenen, ons het tooneel van een tooversprookje toeschijnt.

Anderhalf uur van Cintra naar het Westen ligt in diepe eenzaamheid, omringd door doornenstruiken en erica's, het klooster van Santa Cruz, Capuchin. Het werd in 1560 gesticht door Alvaro, den heldhaftigen zoon van den grooten Joaô de Castro, ten gevolge eener belofte door hem zijn stervenden vader in Indië gegeven.

Het klooster is geheel in de rots gebouwd en aan den voorkant, zelfs als men onmiddellijk daarvoor staat, nauwelijks te vinden. Twee tegenover elkander liggende rotsblokken vormen daar een soort van lage poort, waardoor men in de kleine, vierkante binnenplaats komt. Rechts en links zijn steenen rustbanken langs de muren geplaatst; een bron geeft frisch water en een oude kurkeik schaduw en koelte.

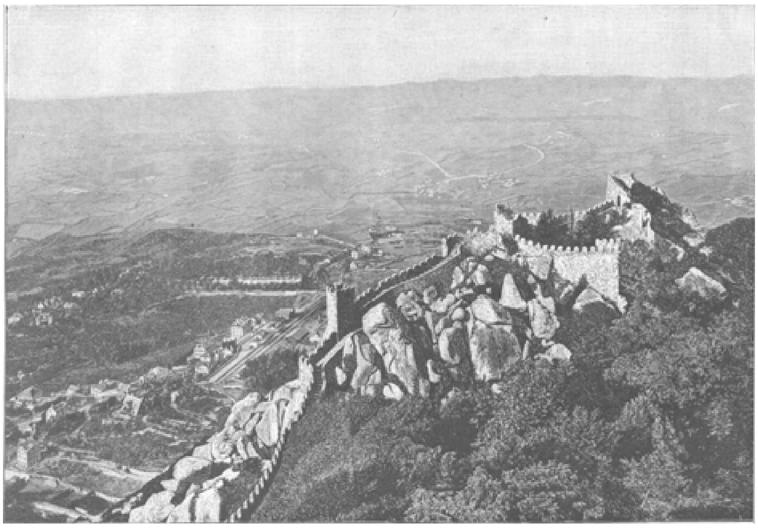

DE MOORENVESTING.

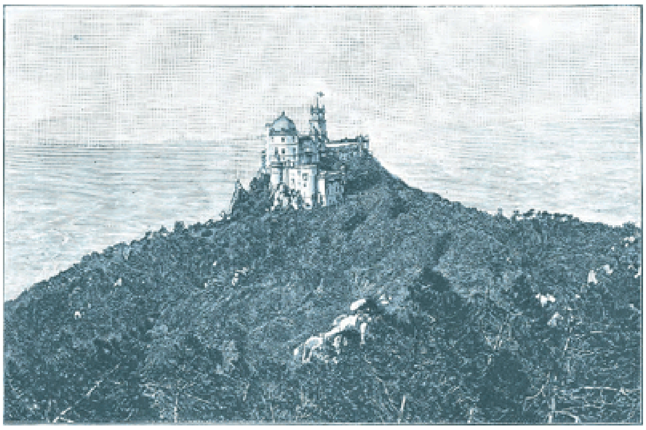

DE PENA VAN CRUZALTA GEZIEN.

Van hier uit komt men door een donkere, lage rotsgang in het eigenlijke kloostergebouw, dat aan acht of tien monniken een meer dan menschonwaardige huisvesting aanbood. De grootte der cellen, waarin men op handen en voeten kruipen moest, stond hen niet toe, noch om rechtop te staan, noch om uitgestrekt te liggen, en lucht en licht vonden hier slechts spaarzaam ingang, zelfs in de cellen der zieke broeders. Om den bewoners ten minste eenigszins tegen koude en vochtigheid te beschutten, was de steen met kurk bekleed.

Heden is het klokje verstomd, dat eens de monniken tot het gebed riep; geen plechtig koorgezang klinkt meer door het duistere rotsenklooster in de eenzaamheid; veeleer hoort de oude Gaspar de Correia, de Hermiet van Capuchin, zooals de oude portier zich vol trots noemt, op zomerdagen het vroolijke gelach der picknick-gezelschappen en in plaats der ernstige litanieën de vroolijkste liedjes.

Maar keeren wij naar Cintra terug!

Als de eerste Julidagen komen en stof en hitte in Lissabon lastig beginnen te worden, als bij Zuid en Zuid-Oost de ebbe van den reuzenstroom de Taag den omtrek uren in het rond verpest, dan vlucht de geheele elegante wereld der hoofdstad naar het koele Cintra.

De gesloten vensters van alle zomerwoningen openen zich, van den toren van Pena waait de roode vlag en in het oude slot van Cintra neemt de koningin-moeder haar intrek. Elegante equigages en elegante menschen vullen de straten; op de marktplaats verdringen zich de ezeldrijvers en bieden al schreeuwend hun dieren aan de Zondagtoeristen. Voor de gestraften der gevangenis aan de markt begint het seizoen en in de mandjes, die zij uit de getraliede vensters laten zakken, valt menig geldstuk uit milde band.

De morgentrein van Lissabon brengt de bede-

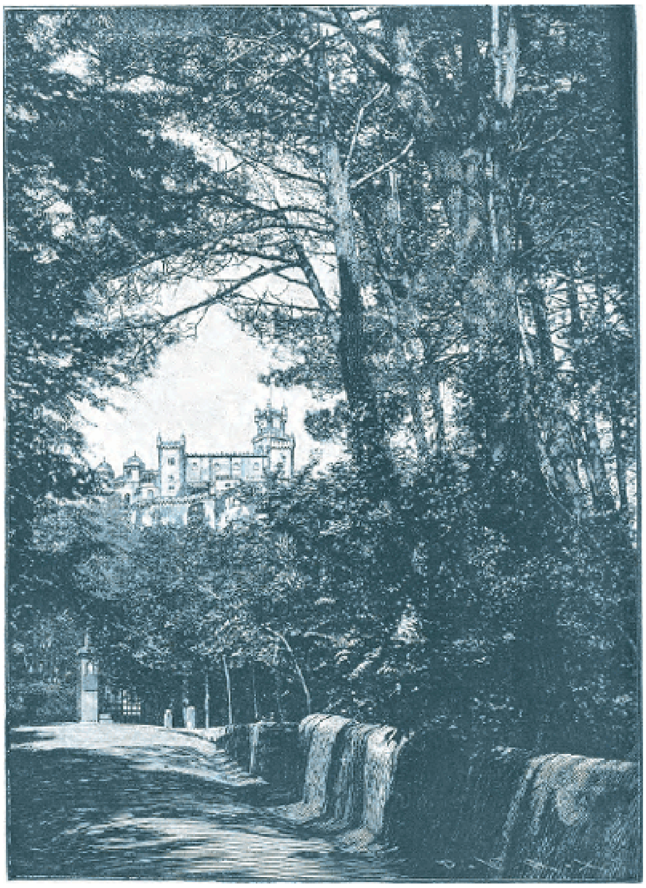

INGANG VAN HET PENAPARK.

laarskolonie van Lissabon aan. Fatsoenlijk gekleed komen zij aan, om een uur later, in lompen gewikkeld, in het stof der straat om een aalmoes te bedelen.

Op het slotplein speelt alle avonden van negen tot tien uur militaire muziek. Des middags heenscht bont leven en gewoel op den beschaduwden weg naar Collares, waar park aan park zich reit, de eene bezitting al heerlijker dan de andere. Equipages vliegen voorbij, men wisselt groeten en nieuwtjes van den dag. Naast den grootwaardigheidsbekleeder des rijks zit een voormalige kok, die in Brazilië het groote lot gewonnen heeft, het type van den Braziliaan.

Met een vierspan en voorrijder verschijnt in haar rijtuig de koningin-moeder, begeleid door prins Alfonso. Deftig en stijf geeft zij de eerbiedige groeten terug. Een uur later de jonge, schoone koningin, dona Amelia, die levendig en vriendelijk naar alle kanten groet.

Vóór het half vervallen kasteeltje Seledes, eenmaal de bezitting van den Marques de Marialvas, verzamelt zich de jeugd voor het tennisspel en somtijds verschijnt hier ook de koningin, om in de schaduw der oude boomen een soort van cercle in het groen te houden.

Stilte en rust zoekt niemand in Cintra en niemand zou ze daar ook vinden. Het gezelschapsleven der elegante wereld is hier nog veel grooter dan des winters in Lissabon. Wat elkander daar ziet, ontmoet zich ook in Juli en Augustus te Cintra en vindt zich in September en October opnieuw terug in het zeebad Cascaes.

Een behoefte naar rust en in zichzelf keeren is aan deze levendige, beminnelijke en warm gevoelende, maar oppervlakkige menschen vreemd.

Voor de schoonheid der omringende natuur ontbreekt het den meesten aan zin, en behalve de enkele punten, die men van de landstraat uit in een rijtuig bereiken kan, gaat bij de meesten de bekendheid met de Serra niet.

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg van blz.* 56.)

IV.

Rumker had toch gelijk gehad, want van dien dag af keek Erhard zijn pleegzuster met andere oogen aan; dat hij ook een anderen, zeer bijzonderen toon tegen haar aansloeg, daarvan was hij zich niet bewust. Isabella merkte evenwel dezen veranderden toon dadelijk op, maar heel eenvoudig hield zij 't voor 't bewijs, dat Erhard er berouw van had, dat hij 't zoo erg voor de Harmuth's opgenomen had. Ook kwam het haar voor, alsof hij 's Maandags, nadat hij even bij de Harmuth's aangeloopen was, nog hartelijker jegens haar geworden was. Waarschijnlijk had hij nu met eigen oogen gezien, hoe onordelijk Charlotte Harmuth als huisvrouw was, en met eigen ooren gehoord, hoe Harmuth zelf alleen maar met de gedachten van andere menschen dacht, terwijl bij haar vader alles frissche oorspronkelijkheid geweest was. En wijl zij het voor onchristelijk hield iets tegen iemand te hebben, vergaf zij aan Erhard van harte zijn vergrijp tegen het in eere houden van haars vaders aandenken... het was toch ook zoo zalig en zoo aangenaam juist Erhard te vergeven en weder vertrouwend en bewonderend aan hem te kunnen denken.

Na weinige dagen moest Erhard al erkennen, dat Rumker de waarheid gesproken had. Zijne eigene waarnemingen leverden hetzelfde resultaat op. Isabella bloosde

elken morgen als zij hem zag en ook zoo dikwijls zij elkaar onverwacht ontmoetten. Zij verloor hare zoo zekere rustigheid als zij met Ulmer sprak en Erhard er bij stond, die zich dadelijk ten opzichte van de werkzaamheden op de hoogte wilde brengen. Zij had tweemaal zooveel tijd noodig om in zijn kamer stof af te nemen, als in al de andere kamers bij elkander. Aan tafel liet zij dikwijls de vragen van mijnheer of mevrouw von Gussow onopgemerkt, maar nooit het vluchtigste gezegde van Erhard. Als hij haar in den tuin wilde helpen om het een of ander te plukken, dat in de keuken noodig was, geraakte Isabella in de grootste verlegenheid; hij zag hare handen dan beven en ook hoe zij zijn zoekenden blik ontweek. Toch trachtte hij onwillekeurig haar blik te ontmoeten.

Maar hij vermoedde, dat zij er zich niet klaar van bewust was, dat zij beminde, en dat zij zich aan den gelukzaligen, verwarden toestand van haar gemoed overgaf, zonder er over na te denken.

Met een ijver, die onvermoeid, onschuldig en dikwijls genoeg lastig was, zorgde zij voor hetgeen hem aangenaam was. Gerechten, in zijn cadettentijd met vroolijke gretigheid aan mama afgebedeld, verschenen op de tafel, alsof hij nog de gulzige, hoog opgeschoten jongen van voorheen was. Noch mijnheer en mevrouw von Gussow, noch Isabella aten ooit rauwe vruchten; voor Erhard stond er altijd een oude, fijn kristallen vruchtenschaal klaar - hij wist maar al te goed welk een kostbaar stuk dit was, dat alleen maar bij bezoeken, waarop men zeer gesteld was, op tafel kwam - gevuld met uitgelezen vruchten, die op de roode herfstbladeren als voor een te schilderen stilleven keurig geschikt waren. Voordat hij er nog zelf aan dacht zijn cigarette na het eten aan te steken, zette Isabella het aschbakje, de lucifers en den sigarenbeker voor hem neer. De postzaken van Mertens aan te nemen was altijd haar werk geweest; wat er voor Erhard bij was, liet zij niet beneden liggen totdat hij kwam, maar bracht zij dadelijk boven naar zijn kamer.

Erhard kwam zichzelf menigmaal voor als een oud huisvader, die niets meer te vragen of voor niets meer te zorgen heeft dan alleen wat zijn lichamelijk welzijn betreft. Somwijlen omspon hem een zeker onverschillig welbehagen. De neiging, om uitsluitend op een stoffelijk peil te drijven, heeft elk mensch meer of minder in zich.

Toch overviel hem in andere oogenblikken een vreeselijke angst voor deze verzadigde tevredenheid. Iets in hem dorstte naar een nieuwen prikkel, om zijne dagen degelijker te maken, en in zijne omgeving vond hij alleen dezen: Isabella's opvallende liefde voor hem. Hij begon met er zeer dankbaar voor te zijn; hij zag in, dat het zonder haar en zonder deze treffende, onbewust zoo klaar aan den dag gelegde liefde, hier bijna niet voor hem uit te houden zou zijn geweest.

En onder dit gevoel van dankbaarheid jegens haar werd hij in zijn spreken nog warmer en zocht hij altijd nog meer gelegenheid om met haar samen te zijn.

Rumker zag 't met genoegen, mevrouw von Gussow met sidderende vreugde. Het heele dorp, met Harmuth aan 't hoofd, was overtuigd, dat ze met elkander zouden trouwen, en na veertien dagen vertelde men in den omtrek al, dat ze verloofd waren, zonder dat zij iets van deze geruchten wisten.

Eens op een middag stond Mertens weer voor Isabella en bracht zijne postzaken te voorschijn. Sedert de jongeheer hier was, bracht hij elken dag iets. Erhard ontving een Berlijnsche courant en het militaire weekblad. Zijne vroegere kameraden schreven hem nu en dan. Er kwamen aanbiedingen van kleedermagazijnen, loterijcollecteurs, ook van agenten ter verschaffing van betrekkingen.

Met die volkomen onbevangenheid, waarmee hier de postzaken als ieders belang werden behandeld en waar het begrip van briefgeheimen te eerbiedigen zich bepaalde tot het gesloten couvert, bekeken Mertens, Isabella en Geesje altijd met elkander het aangekomene.

Het regende dien dag dat het goot en Mertens, die nog met goed weer het stadje verlaten had, was door en door nat. Hij moest bij den haard gaan zitten, waar Isabella voor de laatste maal kokend water goot in de filtreer van de wit porseleinen koffiekan. Mertens moest zoo meteen een kop warme koffie hebben en dronk nu alvast een borrel roode jenever, die een verkoudheid moest voorkomen.

‘Dat smaakt als koek,’ zei Mertens, het geledigde glaasje toeknikkend; ‘goed is ie, dat 's waar, hij geeft 'n mensch zoo'n zalige hitte door 't lijf.’

En met vreeselijke neusklanken begon hij stuk voor stuk zijne postzaken voor den dag te halen en naast elkander op de keukentafel te leggen. ‘Er is weer heel wat: de courant - jammer dat 't regende, nu kon ik er onderweg niet een beetje in lezen - daar gaat je wat om in dat Berlijn! Dan weer twee aanbiedingen. De heeren leveranciers denken zeker, dat het geld onzen heer luitenant op den rug groeit. En dan een bijzonder fijnen brief. Kijk maar eens, juffrouw. En ruik eens wat een heerlijke lucht.’

‘Hier is je koffie,’ zei Isabella, en zette de blauw en wit geruite steenen kom voor hem neer, terwijl Geesje er de goed geboterde sneden roggebrood naast legde.

‘Ja, de brief ruikt werkelijk lekker,’ zei Isabella, terwijl ze aan het kleine, vierkante, gele couvert rook, dat tamelijk zwaar was door het dikke papier. ‘Ik zal meteen de zaakjes naar boven brengen.’

Erhard had de gewoonte om na den eten een oogenblikje naar Harmuth te gaan. Dat hij vandaag om den regen thuis gebleven was, wist Isabella niet, maar zelfs als ze wist dat hij niet thuis was, klopte ze toch altijd nog voor alle zekerheid, wat niet wegnam, dat ze nu erg schrikte toen ze ‘binnen’ hoorde roepen. Ze draalde een

oogenblik, voordat ze de deur opende. Erhard sprong juist van de canapé op. Zijn gezicht was erg rood van 't slapen, zeker om den langen middag wat te verkorten.

‘Heerlijk, de post!’ riep hij aangenaam verrast, als iemand die al naar eenige verstrooiing gesnakt had.

‘Ja,’ antwoordde Isabella, ‘en er is nog wel een brief bij, die lekker naar heliotrope ruikt.’

Practisch als ze was, kende ze, behalve eau de Cologne, geen enkel parfum, en de zoo gewone eau de Cologne nog maar alleen uit een tijd van ziekte van tante Ulrike. Met kinderlijke nieuwsgierigheid, die al wat nieuw is, heerlijk vindt, had ze op de trap nog eens aan den brief geroken. Nu reikte ze hem met al de andere zaakjes aan Erhard over, in 't minst niet vermoedende, dat hare opmerking onbescheiden was.

Ze merkte echter zeer goed op, dat in Erhard's gelaat een plotselinge verandering kwam. De zorgelooze uitdrukking verdween. Hij verbleekte en zijn gezicht kreeg den stempel van iemand, die een vreeselijken schrik voelt.

Hij rukte de papieren letterlijk uit Isabella's hand.

‘Wat scheelt hem? Heb ik hem beleedigd? Had ik niet mogen zeggen, dat de brief naar heliotrope rook? Maar hij rook er immers naar, en waarom mag men dan zoo iets onschuldigs niet zeggen? Mij valt zoo iets toch op, want bij ons parfumeeren de menschen hunne brieven niet, dat is alleen maar mode in de groote wereld. Zulke parfums zijn zeker erg duur, als ze fijn en sterk ruiken. Maar dat 't lekker rook, dat is toch waar!’

Zoo dacht Isabella, terwijl ze de trap afging.

Plotseling kreeg ze een nieuw gezichtspunt door een gedachte, die haar verlichtte. Hij had niets tegen m i j . Hij schrikte van den brief. Misschien komt die wel van iemand, dien hij niet kon uitstaan, van een vijand. Papa zei: wie in de wereld verkeert, staat onder vijanden. En voorzeker heeft Erhard daar ook zijne vijanden gehad.

Zij kon anders slecht begrijpen, hoe iemand 't over zijn hart kon verkrijgen om vijandig gezind tegenover Erhard te zijn. En ze werd geweldig boos op den haar onbekenden briefschrijver. Of de brief van een heer of van eene dame kwam, daarover dacht ze wel 't allerminst. Op het handschrift had ze volstrekt niet gelet, want de heliotrope-geur was voor haar het meest bij-

zondere. Ook had ze geen ervaring genoeg om een modern, flink dameshandschrift van een mannenhand te onderscheiden.

Intusschen liep Erhard met groote stappen door zijn kamer heen en weer.

De regen kletterde tegen de ruiten, het was daar buiten even grauw en mistig als hier binnen.

‘Ze heeft den brief nauwkeurig bekeken. Zij zal er 't hare wel van denken en ze m o e t wel gezien hebben, dat een dame hem geschreven heeft. En het overtollig fijne papier, de sterke geur zullen natuurlijk wel een heele reeks verschrikkelijke vermoedens bij haar opgewekt hebben. Zulke meisjes stellen zich de groote wereld voor als een poel van verderfelijkheid. Ze zal bang zijn en zit beneden zeker te weenen, omdat ik brieven ergens vandaan krijg van de eene of andere schoone zondares,’ dacht hij en voelde smart, omdat hij meende dat Isabella ook smartelijk aangedaan was.

Hij nam den gelen brief in de hand. Een bittere lach kwam om zijn mond. Lang, zeer lang keek hij roerloos op het handschrift. Hij kende het goed; door diezelfde hand waren hem vele warme liefdesverzekeringen geschreven. En ook deze brief bevatte, hij was er zeker van, woorden vol hartstocht, smeekingen om terug te keeren.

Hij opende den brief niet.

Zijn wil had ten laatste begrepen, dat het uit moest zijn. En hij was er de man niet naar om zwak te zijn tegenover een vrouw, die hij niet meer achtte.

Toch bemerkte hij tot zijne eigene verbazing, dat hij niet meer boos op haar was. Nadat de eerste brandende, smartelijke schrik, door deze stomme vermaning aan het verledene bij hem gewekt, voorbij was, gevoelde hij, dat hij bijna met medelijden, bijna met goedheid aan deze vrouw dacht, om wie hij zoo schrikkelijk geleden had. Zij had geleefd en gehandeld, zooals haar aard het meebracht. En haar aard paste niet bij den zijnen!

‘Zoo laten zich eigenlijk aan 't eind alle conflicten der hartstochten in korte woorden oplossen,’ dacht Erhard, ‘want dit is bijna altijd de kern van het treurspel in het liefdeleven: soort zoekt soort. De spreekwijzen van het volk getuigen veelal van een wijsheid, waaruit wat te putten valt.’

Of zijn hatelijke toorn hem zoo onwillekeurig ontsnapt was, omdat Isabella's reine persoontje zoo vlak bij hem stond, dat hij het rechte uitzicht in 't verleden niet meer had?

Misschien wel! In ieder geval gaf deze gedachte hem zijn bedaardheid terug, en hij sloot den kleinen gelen brief in een grootere witte enveloppe. Hij had er alleen van tamelijk groot formaat en van dun papier. Nadat hij er rood lak op had laten druppelen, drukte hij zijn zegel diep in de roode rondte, en den brief omkeerend, schreef hij op de andere zijde:

Hooggeboren Vrouwe Katharina, gravin Vastorf, geb. Forein von Rithling.

Berlijn, Massenstraat.

Vandaag kon hij den brief in geen geval meer wegkrijgen. Mertens kwam niet meer aan. Hij dacht er eerst over om den brief naar de bus te brengen, die aan den tuinmuur van de pastorie was vastgemaakt en elken morgen door Mertens werd geledigd. Doch daar bemerkte hij, dat hij geen postzegels had.

Later vroeg hij er een aan Isabella, doch zij had er nooit in voorraad; wanneer er daar in huis een brief geschreven was, gaf men hem aan Mertens mee en de tien penningen los er bij. Deze kleinigheid ergerde Erhard ontzaglijk. En daar Isabella

gezegd had: ‘Morgenochtend vroeg neemt Mertens den brief mee,’ kon Erhard nu in den vreeselijken regen moeilijk uitgaan om bij den dominee of den herbergier om postzegels te vragen, zonder juist te bewijzen, dat hij voor Isabella wat verbergen wilde.

Hij kwam zichzelf voor als een gevangene, als iemand op wien gelet wordt. Hij begreep maar niet, hoe dit leven draaglijk kon worden, zoo onder een glazen stolp, die geen vrijheid verleende, maar wel aan iedereen een ongehinderden blik in het doen en laten van den ander toeliet.

Den volgenden morgen was de lucht nog grijs; buiten stonden de wagensporen vol water en achter het huis liepen de regentonnen en de kuipen over, die Geesje gisteren pas buitengezet had om regenwater voor de wasch op te vangen.

Erhard zocht Geesje in de keuken op. Het meisje had een grooten aarden schotel op haar schoot en sneed er oud brood, rapen en spekzwoord in klein voor de kippen. Daarbij beet ze nu en dan in een groote rauwe peer met een ruwe schil, die naast haar op de tafel lag bij het hoendervoer.

‘Och Geesje, wil je dezen brief aan Mertens geven, als hij komt?’

Hij legde den brief neer en 't geld er bij. Hij kon noch Mertens tegemoet loopen, noch aan Geesje zeggen: zorg dat niemand dezen brief ziet. Hij kon alleen maar op een gunstig toeval hopen.

Van een jong luitenant kan men een bijzondere gemeenzaamheid tegen knappe vrouwelijke dienstboden nog wel lijden. Erhard had zich dat in zijn luitenantstijd ook wel veroorloofd.

Hij pakte Geesje onder de kin en vroeg of ze nog geen vrijer had en of nog niemand op haar mooie haar verliefd was geworden.

Geesje giegelde en antwoordde: ‘Pas maar op, daar wil de juffrouw niets van hooren....’

Dit antwoord ergerde Erhard. Dus breidde Isabella haar streng gezag ook op zulk een wijze uit en tot zelfs op het hart van het dienstmeisje?

Het toeval was Erhard juist niet heel gunstig. Toen Geesje al het voer kleingemaakt had voor de hoenders, nam zij de kom in haar wijd uitgebreiden arm en ging naar de schuur. Een oogenblik later kwam Isabella in de keuken en zag den brief in al zijn dikte en breedte daar liggen.

Zij las het adres. Daarna nam ze hem ook in de hand, want hij zag er zóó zwaar uit, dat ze bang was dat één postzegel niet voldoende zou zijn. Ze woog

hem nog eens op de hand en nu voelde zij en zag daarna, dat er de brief met de gele enveloppe inzat, die gisteren gebracht was.

Erhard zond aan eene dame een brief ongeopend terug!... Ze kreeg een kleur van den schrik en stond hier voor een onoplosbaar raadsel.

Instinctmatig voelde ze als 't ware dat het een treurig, minder schoon raadsel moest zijn. En toen werd een krachtige, vrouwelijke ervaring bij haar wakker, dat het onuitsprekelijk beschamend zijn moest voor eene vrouw om zulk een afwijzing te ontvangen.

Een oogenblik dacht zij er over om gauw naar Erhard te loopen en hem te verzoeken geen dame zulk een ruwheid aan te doen. Doch toen bedacht ze, dat hij 't mogelijk wel indringend vinden kon. Dat hij haar ook voor nieuwsgierig zou kunnen houden, kwam bij haar niet op, want in haar groote voorzorg had ze den brief in haar hand gewogen, waarbij ze toen den inhoud ook wel voelen moest.

‘Hij zal natuurlijk wel een goeden grond hebben om toornig te zijn,’ dacht ze vertrouwend, ‘misschien is 't wel een slechte, onchristelijke vrouw, waarmee hij niet te doen wil hebben.’

Zij voelde zich over 't algemeen verontrust door het geval, dat zoo weinig helder voor haar was; er een roman uit te vlechten, zich tooneeltjes van liefde en haat voor te stellen, die in verband met dezen brief konden staan, daarvoor was haar phantasie te rein en was het beeld, dat zij van het bestaan van een ‘edelen’ man in haar droeg, al te zeer met de schoonste kleuren van het ideale geschilderd.

Daar Erhard de volgende dagen echter weer zeer opgewekt was, vergat zij de geschiedenis van den brief, om er eerst veel later en onder gansch andere omstandigheden aan te denken.

Eindelijk kwam nu Erhard's goed aan, twee vrij groote kisten vol. Zij wekten Isabella's grootste belangstelling op. Het was haar te moede, alsof er nog nooit iets van zoo groot belang in huis was gebracht. Maar al te graag had ze willen helpen uitpakken. Doch dit deed Erhard alleen in zijn eigen kamer, en Isabella kreeg er niets van te zien; ja toch, later voor zijn deur de leege kisten, wat stroo en houtwol en een hoop verfrommeld courantenpapier.

‘Dat was me een werkje!’ zei Erhard aan tafel. ‘Ik heb wel alles verkocht wat ik aan eigen meubelen bezat, en alle overcomplete kleederen en wapens, ook heb ik mijn ontbijtservies en mijn glaswerk aan onzen vaandrig vermaakt en een macht van andere zaakjes weggegeven, maar toch is er nog zoo heel veel, dat ik waarlijk niet weet, waar ik er boven mee heen moet. 't Zal er van moeten komen, dat ik uw raad inroep. Isabella heeft de beste handen en het geschiktste oog van de wereld.’

Zij bloosde van blijdschap bij dezen lof.

Na het eten, toen Erhard weg was, zei ze; ‘Wat denkt u er van, tante, als wij hem eens verrasten en zijne kamer in orde maakten?’

‘Laat dat liever,’ merkte mijnheer von Gussow op, ‘hij zal 't wel zeggen, als hij 't hebben wil.’ Daar mijnheer von Gussow altijd tegensprak en altijd waarschuwde, werd er nooit veel gewicht gehecht aan zijne zwarigheden.

‘En Erhard zei zelf, dat hij onze hulp wel zou moeten inroepen,’ zei mevrouw von Gussow; ‘daaruit blijkt genoeg, dat hij wel wil hebben, dat wij aan zijne zaakjes komen.’

Zij was bezield met een mengeling van bevrediging en van medelijden. Nooit had ze Erhard in Berlijn kunnen bezoeken, nooit zijne woning kunnen zien, en nu

verlangde ze er naar om zich eenigszins een denkbeeld te kunnen maken van zijne vroegere omgeving; daarbij beklaagde ze haar lieven jongen, die al deze bewijzen van een schitterend verleden wel met diepen weemoed moest uitgepakt hebben.

Met een haar ongewonen ondernemingsgeest besloot zij, Erhard's klein verblijf daar boven zoo poëtisch en gezellig mogelijk te maken. Isabella moest bloemen afsnijden - er waren nog een tal van allerlei kleurige herfstbloemen in den voortuin - en ranken van den klimop, die als een dikke pels van frisch groen over den tuinmuur afhingen.

De dames waren vol ijver en voelden zich gelukkig zooveel moois te zien, dat zij er niet over uitgepraat raakten, hoe beeldig Erhard's woning er wel uitgezien moest hebben, ook dat men uit zijn smaak voor het bekoorlijke en het behaaglijke tusschen zijne vier muren weer zoo echt Erhard's lief, degelijk bestaan kon proeven; vele anderen zouden hun geld liever aan sport en spel weggooien. Er was een Smyrnaasch tapijt bij en dan een kelim - Isabella had bij hare tante Stufenbach te Kiel, die weduwe van een zeeofficier was, ook een dergelijke gezien en ook zulk soort vazen en een bronzen schotel, welke door drie kleine monsters gedragen werd. Zij bekeken alles met warme, vroolijke gezichten en hielden er opgewekte praatjes bij; 't was een vreugde voor haar om alles een plaatsje te geven of aan den muur vast te maken.

Wat zag de kamer er prachtig uit, toen het tapijt onder de tafel lag en de kelim het zwarte maar reeds groenachtig geworden trijp van den grooten stoel bedekte. Ook vonden ze een donkeren zijden doek met Arabische figuren bewerkt, en dien legde Isabella over de tafel. De oude photographieën werden van de wanden genomen. Alleen Erhard's vader, wiens portret, op geelachtig papier in een vergulde lijst gevat, op hun werk neerzag, bleef hangen en bevond zich al heel gauw in voornaam gezelschap, want keizer Wilhelm I en de Keizerin, Bismarck en Moltke kregen in hunne bijzonder groote, gesneden houten lijsten hunne plaats aan den wand; daartusschen werd groen en bloemen geschikt.

Wat Erhard toch mooie rookbenoodigheden had: er was een koperen stel en ook een zilveren! Ook was er een pronktafeltje bij, dat Isabella aan de ‘Duizend en één nacht’ deed denken.

Toen haalde Isabella een stoffer en ging alles aanvegen en afstoffen. Alleen op de schrijftafel zag het er nog erg uit. Het was een groote, oude tafel, afkom-

stig van kapitein von Weltzin, en er stonden twee loketkastjes op. Op het blad lag nog een hoop kabinetphotographieën in lijsten met watten tusschen de glazen en ook nog een aantal voorwerpen in fijn, zacht pakpapier gewikkeld. Hier moest het ook nog gauw in orde gemaakt worden.

Zij begonnen uit te pakken: een beeldige inktkoker van cuivre-poli, een keurige glazen vaas voor bloemen en allerlei pakketten werden zorgvuldig van al de pluisjes ontdaan, opgewreven en in rijen bovenop de kastjes gezet.

Er waren enkele getrouwde paren, mannen in Erhard's uniform met hunne vrouwen. Dan enkele kameraden in officierskleeding of in een grijze jas en een muts op, ook een in groot tenue. Met ontroering bekeken de vrouwen elk portret zeer nauwkeurig. Deze kameraden hadden stellig veel van Erhard gehouden en in de huizen van die echtparen had hij zeker veel verkeerd.

‘Kijk eens, tante, dat is u!’ Het was een oud portret en Erhard had er een bijzonder smaakvolle lijst om laten zetten, wat mevrouw von Gussow zichtbaar aandeed.

‘En wat zijn deze mooi!’ riep Isabella. Er waren eenige damesportretten te voorschijn gekomen.

‘De prinses, de prinses!’ riepen ze opgetogen.

Erhard was een tijdlang page en bij gelegenheid van haar huwelijk ook haar slippendrager geweest. Sedert dien tijd was deze prinses van het koninklijke huis het voorwerp van de grootste vereering in de familie. Het portret had Erhard bij die gelegenheid te gelijk met zijne drie medepages ontvangen met de eigenhandige onderteekening van de hooggeplaatste vrouw.

Met bijzondere zorgvuldigheid zette Isabella het neer met aan elken kant een bloemenvaas. Het was, alsof van de beeltenis eener prinses in een balkleed, dat nu reeds weer uit de mode was, haar iets tegenstroomde, dat haar tot bedeesde bewondering noopte. Het gaf aan die beide vrouwen een hooggaand bewijs van de voorname, glansvolle sfeer, waarin Erhard tot nu toe geademd had. Hij werd er door op grooter afstand van haar geplaatst; iets geheimzinnigs omringde hem in hare schatting. Zij zuchtten beiden. Veel minder opgewonden bezagen ze de beide andere portretten.

De eene stelde een vrouw voor in Grieksche kleederdracht. Zeker de vrouw van een zijner kameraden in maskerade-kostuum, dacht Isabella. Mevrouw von Gussow zag er een tooneelspeelster in, op wie Erhard verliefd was geweest, en deze gedachte, die zij niet uitsprak, was juist.

De andere was een dame, in een kostbaar toilet. Men kon zien, dat het nauwsluitende kleed van witte zijde was. Daaroverheen viel van den uitgesneden hals en van het armsgat in rijke plooien doorzichtig gaas neer. De hals en de armen waren geheel bloot; om den bovenarm zat heel strak een korte mouw; om den hals droeg ze kant en linten. Het leek wel of die dame haar ceintuur om den hals droeg in plaats van om haar midden. Ze had een zeer opvallend gezicht, volstrekt niet regelmatig, doch door hare wonderlijke oogen en de bekoorlijkheid van enkele lijnen zeer aantrekkelijk; ook omgaf het weelderige, golvende haar al heel mooi het lage voorhoofd en de slapen. Het was een kniestuk en midden over de lichte stof van het kleed had een vermetele hand den naam ‘Kitty’ geschreven.

‘Hoe opvallend!’ zei Isabella. ‘Wat ben ik blij, dat ik als domineesdochter buiten geboren ben. Met zulke kleeren had ik nooit voor den dag durven komen. U wel, tante?’

‘Dat is alles maar gewoonte,’ antwoordde tante. ‘Dames uit de groote wereld weten niet beter en zien er volstrekt geen kwaad in.’

Toch verwonderde 't haar, dat Isabella niets zeide van het vertrouwelijke ‘Kitty’, dat onder het portret stond geschreven. Zij voor zich wist heel goed, dat een dame, die haar portret aan een luitenant geeft en haar voornaam verkort er onder schrijft, op vertrouwelijken voet met hem omgaat. Hoe meer nog zou 't haar verwonderd hebben, dat Isabella er niets van merkte, als ze de geschiedenis van den brief gekend had. Isabella had er haar niets van gezegd.

Stufenbach had er nooit van gehouden, dat de huisgenooten elkaar elke kleinigheid, elke opmerking meedeelden, in zoover ten minste, als ze niet van algemeen belang waren. Hij zei; ‘Buiten, evenals in elken kleinen kring, klein aan personenaantal, klein aan belangrijke voorvallen, is 't gevaar om babbelachtig te worden zeer groot. Laat ons daarom ons er aan gewennen, niet elke kleinigheid te bespreken; dan zullen we ook leeren over gewichtige dingen te zwijgen, als stilzwijgendheid noodzakelijk is.’

Nu was de kamer klaar. Het zag er hier uit, alsof het vertrek voor een jarige of een terugkeerende feestelijk gemaakt was. De vrouwen stonden verrukt en genoten reeds vooruit met kloppende harten van Erhard's blijdschap en van zijn dank.

Gussow werd boven geroepen om het te zien. De avondzon scheen nu juist nog naar binnen.

Doch hij riep, dat hij 't wel eens op een anderen keer zou zien, en de dames gingen naar beneden.

Juist kwam Erhard thuis. Hij ging regelrecht naar boven. ‘Wat zal hij er wel van zeggen!’ zei mevrouw von Gussow, en ze keek Isabella stralend van verwachting aan.

En Erhard stond als vastgenageld op den drempel van zijn kamer. De zon, die daar aan den horizont in rooden glans stond en hare stralen om zich in 't rond wierp in zuiver blinkende, gele lijnen, die zon vervulde de kamer met een doordringend licht. En dit licht, dat op Erhard werkte als het geluid, verbond al de bonte kleuren van het tapijt, de ornamenten en bloemen tot één vroolijk allerlei.

Ze hadden 't zoo goed gemeend, die twee vrouwen, die geen andere gedachten en geen ander levensdoel hadden dan hem tevreden te zien. Hij was er dan ook door getroffen en dacht er aan hoeveel genoegen het haar zelven verschaft had. Toen viel echter zijn blik op de portretten en hij schrikte zóó, dat hij er bleek

van werd. Hij liep er haastig naar toe, nam dat waarop 'Kitty' stond er af en sloot het weg.

Wat moest Isabella wel gedacht hebben? Zou ze dit 'Kitty' niet in verband gebracht hebben met de gravin Katharina Vastorf, wier naam zij onlangs op den brief gelezen had? Hij wist toch, dat ze dien gelezen had, want hij had destijds aan Geesje gevraagd: 'Is de brief weg?' en Geesje had geantwoord: 'Ja, de juffrouw heeft 'm zelf aan Mertens gegeven.'

Hij had haar toen scherp gadegeslagen, om door het een of ander op te merken of ze zich ongerust maakte, of dat haar nieuwsgierigheid opgewekt was. Doch hij merkte volstrekt niets aan haar. Was dit alles goede trouw? Of bezat ze zooveel zelfbeheersching?

Hij begreep dat de dames beneden op een woord van lof zaten te wachten. En hij dwong zich er toe met een opgewekt gelaat naar binnen te gaan en zich zeer dankbaar te betoenen. Hij verontschuldigde zich ook bij Isabella, dat hij haar opnieuw zooveel moeite had bezorgd, want hij had ook al gemerkt, dat zij met zooveel zorg de stof afnam in zijn kamer.

'Wel, dat doe ik graag,' zei ze eenvoudig.

Den volgenden morgen, toen Geesje aan het grove werk was, ging Isabella met den stofdoek en de plumeau in de hand naar boven, en zag dadelijk dat het portret, met 'Kitty' onderschreven, weggeborgen was.

'Hoe opmerkelijk!' dacht ze, en bleef in gedachten staan. Meteen viel 't haar in, en werkelijk zonder verbinding van denkbeelden, maar als een bliksemstraal, die neerploft, dat Kitty de vriendelijke verkorting van Katharina is, en dat de voornaam toen op 't adres ook Katharina was; de ander was haar alweer ontschoten, alleen herinnerde ze zich nog, dat het een gravin was.

Zonder twijfel doelde het hier op dezelfde persoon. En nu Erhard geen brief meer van haar lezen wilde, kon hij toch ook niet meer naar haar portret kijken. Stellig en zeker was die Kitty een slechte vrouw.

Zij herinnerde zich nu, dat zich bij haar papa ook eens een dergelijk geval had voorgedaan. Het portret van een kennis uit zijn jeugd, dat de kleine Isabella bijzonder aantrok omdat er een vreeselijk groote hond bij stond, ontbrak eens in de rijen tusschen de andere portretten. En toen zij er naar vroeg, zei haar vader ernstig:

'Deze vriend is dood voor mij, ik kan alleen nog voor hem bidden.'

Een akelig gevoel overviel haar, en een zeker iets in haar zei, dat de gevallen toch niet juist dezelfde waren. De vraag deed zich voor, wat dat alles eigenlijk te beteekenen had, waarmee ze Erhard zoo gekrenkt had.

Toen kwam echter de gewoonte weer bij haar boven om streng te zijn jegens zich zelve en zich te bedwingen.

'Nooit nieuwsgierig zijn,' had papa gezegd; 'wat men van de aangelegenheden van zijn naaste moet weten, zal hij ons zelf wel vertellen. En dat, wat ze ons niet meedeelen, daarop hebben we geen recht er naar te vragen.'

En met deze kleine terechtwijzing voor zichzelf was de zaak voor haar afgedaan.

En bovendien nog, als Erhard handelde, zooals ze hem had zien handelen, dan was 't goed en flink en recht. Hij bezat voor haar een afdoende zedelijke macht. Het stond bij haar zoo vast als een muur, dat hij deugdzaam gezegevierd had over alle verzoekingen van de wereld.

Dus was Erhard nu werkelijk een huisgenoot geworden; tot nu toe had hij zich nog dikwijls hier als een gast gevoeld. Nu zeiden hem ook al de vertrouwde voorwerpen uit zijn jonggezellenleven te Berlijn, dat het hier zijn eenig tehuis was. Daarbuiten spreidde zich de Noordsche herfst ten toon met zijn koelen, klaren zonneschijn en zijn roodgouden kleurengloed, welke alleen de landen met beukenwouden kennen. Voor zijn raam staande kon Erhard recht voor zich een grenzenlooze vlakte overzien, en rechts daarvan lag het Ulessendorpsche woud als een muur van koper tegen den horizont. Elken dag was het weer hetzelfde en altijd weer lag dezelfde, stille, verzadigde vrede over alles.

Het gansche jaar door kwelt de natuur met haar luimen het schiereiland. Maar in September tot laat in October glimlacht ze zeker met nog wat meer koude, afgemeten voornaamheid over het land, voordat de wind van de Oostzee en de stormen van de Noordzee komen en elkaar hier ontmoeten.

Dikwijls kwam bij Erhard de dringende wensch op, dat er eens iets mocht gebeuren. Er gebeurde echter niets. De eene dag ging precies als de andere voorbij.

's Morgens, hij wist niet hoe vroeg wel, heerschte altijd reeds dezelfde onbesmette reinheid door 't geheele huis. Op den dag volgden al de bezigheden in onveranderlijke volgorde elkander op. Altijd kwam het gesprek er op neer, hoe mevrouw von Gussow zich voelde, wat ze eten of *niet* eten zou, of ze breien dan wel rusten zou, of ze gemakkelijker op een stoel of op de canapé zat, en altijd weer verminderden in den loop van den dag onder zulke besprekingen de weinige krachten, waarover de zenuwachtige vrouw 's morgens nog te beschikken had. En elken avond werd in een beraadslagend gesprek tusschen Isabella en mevrouw von Gussow vastgesteld, wat er den volgenden dag gegeten zou worden. Zoo wist Erhard al van te voren of hij tegen den middag een lucht van kool, van knollen of van aalsoep zou genieten, of er boekweitegort of appelpannekoeken zou gegeten worden.

Voor een man met een verfijnden smaak was dit verschrikkelijk. Hij had als een lazzaroni in Napels wat macaroni of als een bedelaar in Sicilië droge dadels kunnen eten. Hier verloor hij allen eetlust voor de goede, krachtige spijzen, wier lucht hij reeds zoo lang te voren rook en waarover den avond te voren al gesproken was.

'Als ik eens getrouwd ben, dan moet dit alles anders worden,' nam hij zich eens stellig voor, toen de moedeloosheid over de kleingeestigheden hier hem bijna tot vertwijfeling brachten. En toen schrikte hij.

Hoe kwam dat zoo onwillekeurig bij hem op? Was hij besloten met Isabella te trouwen? Beminde hij haar?

Hij wist 't niet. Hij bevond zich in den allerongelukkigsten toestand van afwisselend ongeduld.

Er was slechts ééne lichtzijde aan zijn tegenwoordig leven, het verwarde, gespannen gevoel namelijk, dat Isabella's nabijheid hem veroorzaakte. Hare liefde lichtte uit hare oogen en gaf een zachten glans aan haar streng uiterlijk. Ze deed geen moeite om haar gevoel te verbergen, omdat ze zich niet bewust was, dat er eenig mensch anders jegens Erhard gezind zou kunnen zijn. Zij geloofde vast dat Erhard voor iedereen zoo gewichtig was, en ze sprak met Rumker, met de Harmuth's, met de dienstboden, ja, zelfs met de boeren in 't dorp hoofdzakelijk over Erhard. 't Waren kleinigheden, maar ze kon geen gesprek voeren zonder hem er bij te halen; voor haar stond hij tot allen en tot een ieder in 't bijzonder in betrekking.

De bijna verlegen dankbaarheid, die hij in 't begin voor haar gevoeld had, veranderde al heel spoedig in een gevoel van aanspraak maken. Hij dacht nu aan Isabella als aan iemand, wier leven en lot aan hem verbonden was.

En dan kwamen er wel eens oogenblikken, dat het hem warm werd om 't hart, liefelijk voor de oogen. Eens dat zijne moeder verschrikkelijk aan hoofdpijn leed, had Isabella zoo echt doortastend weten te handelen met de kamer donker te maken, zonder het minste geruisch met groote vlugheid en vaardigheid de arme vrouw op allerlei wijze te verplegen. Later had hij die behulpzame handen vele malen gekust, zoodat zijn hart er van begon te kloppen en Isabella er een kleur als vuur van kreeg en een beetje onbeholpen begon te lachen.

Een andermaal, toen Isabella zelf niet wel was en zich toch geen rust gunde, zag hij haar met hemelsch geduld Gussow's gezeur aanhooren. Zij vroeg om 't loon voor de dienstboden en Gussow hield maar vol, dat ze dat nooit op den 1en, maar wel op den 15en October ontvingen. Na lang heen- en weerspreken moest Isabella Ulmer en Geesje er bij roepen, en ze bleef altijd nog maar even vriendelijk. ‘Een vrouw met zooveel geduld moet een man het leven wel tot een haven des vredes maken,’ dacht hij.

Ten laatste was de vraag: ‘Kan ik haar beminnen? Wil ik met haar trouwen? Bemin ik haar reeds een weinig?’ de hoofdinhoud van zijn gedachtengang. Dikwijls moest hij zichzelf toch erkennen, dat hij haar liefhad.

Natuurlijk moest het gevoel, dat zulk een schepseltje in hem opwekte, wel hemelsbreed verschillen van den beangstigenden, zwaren hartstocht, dien een andere vrouw eens bij hem opgewekt had. Misschien was deze nu wel de reine, gestadige, gezonde liefde, welke niet vergaat; de stille vlam, die voor altijd aan den huiselijken haard brandt.

Bij uitsluiting denken aan die éene was toch zeker wel een bewijs van liefde.

Hij vergat daarbij slechts, dat hij bijna in de eenzaamheid van een klooster leefde, zoo iets als een nieuw aangekomene in een klooster, die reeds door de eenzaamheid gedwongen wordt, al zijne gedachten op de heiligen te richten, aan wier dienst hij zich wijden zou.

Hij was begonnen elken dag na het middageten, in plaats van met Harmuth te praten, met Isabella een wandeling te maken. Dat waren zijne beste uren. De pogingen om de ziel van een meisje te doorgronden en te leeren kennen heeft voor elk jongmensch een groote bekoorlijkheid; zelfs dan als het maar bij een poging blijft;

want de jonge ziel hult zich voor het vorschende oog uit natuurlijke kuischheid in zuiver dichte, rozige nevelen, waardoor het ware wezen toch maar in onbestemde lijnen heen schijnt en dus als een geheim werkt. En dat wekt de mannelijke nieuwsgierigheid, die gaarne zulke geheimen uitvorscht; elk jongmensch is een weinig de prins, die door heggen en struiken dringt om prinses Doornroosje op te zoeken.

Ook bleef op deze wandelingen al het koude proza van het huiselijke- en het dorpsleven achterwege. In het vrije veld, de voeten vol stof, het voorhoofd door den herfstwind verfrischt, kwam het Erhard voor, als vond hij zichzelf eerst terug, zoodat hij niet meer in een geestelijke verkleeding behoefde te loopen.

Voornamelijk meende hij te moeten onderzoeken, hoever de eenzijdigheid wel in Isabella's vorming ging. Tot zijn verwondering ontdekte hij, dat er verscheiden letterkundige werken in Duitschland uitgegeven waren, waarvan hij niet eens de namen der schrijvers kende. Aan den anderen kant had zij niet het minste begrip van boeken, tooneelstukken, schilders, groote geleerden, componisten, wier naam en werk door de geheele wereld, waarin Erhard geleefd had, dagelijks besproken werd.

‘O, wat kunnen wij veel van elkander leeren,’ zei ze eens gelukkig. En dit gezegde trof hem diep.

Berust een gelukkige echt vóór alles niet daarop, dat de echtgenooten één in de liefde, één in 't geloof zich wederzijds geestelijk ontwikkelen?

Zoo rijpte van lieverlede de vrucht, zooals Rumker voorzien had, en de tijd voor den oogst wachtte alleen maar het gunstigste oogenblik.

Eens op een winderigen, zonnigen Octobermiddag gingen Erhard en Isabella naar Ulessendorp. Erhard liep graag door het dorre beukenwoud, waar de wind ruischend door het goudbruine gebladerte speelde en het verwelkte loof door de voeten werd opgejaagd. De weg daarheen was maar een gewone landweg, tusschen geulen met diep ingereden wagensporen in kluiterig zand en een grasrand, die een smalle greppel zonder water begrensde; de takken van de doorn- en hazelnootstruiken bedekten haar bijna geheel.

Over den straatweg en de onbebouwde landen streek de gonzende wind; anders was het er stil en zoel. Het woud was nog groen en het gebladerte was nog zoo dik als een ondoordringbare muur. In de doornstruiken zat de roode vrucht van den wilden wingerd verstopt en nauw merkbaar naar voren blikkend. Aan den sleedoorn, die uitgestrekt en hoekig zijne takken, met

doornen bezet, uit elkander spreidde, wachtte de groene, harde vrucht op de Novembervorst om rijp te worden. Om den grooten witbladigen hazelstruik reikten lange twijgen los naar voren: late spruiten van den nazomer. Tusschen de struiken, zich vastklampend en hangend aan de takken, rankte de kamperfoelie, en zocht de braambezie een weinig lucht en licht. De zwarte bessen glansden tusschen het bestoven loof naar voren.

Isabella was

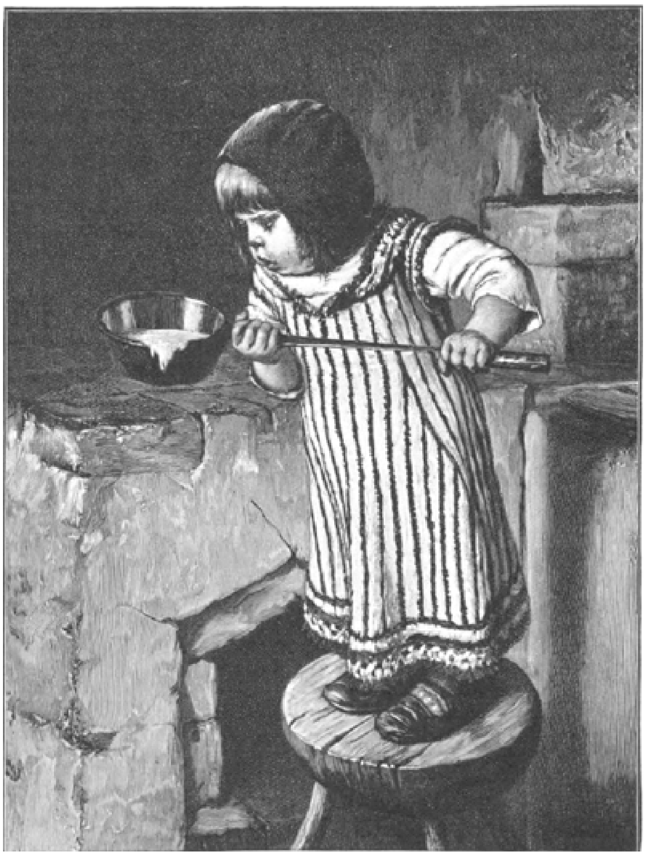

EEN BIJDEHANDJE. Naar H. Kaulbach. (Zie blz. 84.)

gelukkig: zij vond nog enkele bloemen van den herfstbloei aan de kamperfoelie en snoef den geur uit de smalle, flauwe bloemkelkjes op. Zij trad over de voren en zocht een plaatsje voor haar voet tusschen het gras. Haar lichaam ver achterover buigend, hield zij zich met de linkerhand aan een hazelstruik vast en beproefde met de rechterhand een bloem te bereiken, die nogal hoog hing. Erhard stond het oogenblik af te wachten, dat zij het evenwicht verliezen zou, en hij verheugde zich reeds haar dan te zullen opvangen.

Maar Isabella was vlug in haar lichaamsbewegingen. Als meisje was zij dikwijls in een boom geklommen. Het buitenleven maakt bijna van alle kinderen goede turners. En hij moest het aanzien, hoe zij als met arendsblik de verborgenste bloemen bespiedde, deze onvermoeid uit het in elkander gevlochten struikgewas aftrok, meteen op den weg terugsprong, om dan weer haar lichaam vast tegen den muur van groen te drukken - altijd de meest harmonische lijnen, de schoonste bewegingen ten toon spreidende. Zij zelve vermoedde in 't minst niet, dat zij aangeboren bevalligheid bezat, en bleef ook onder Erhard's bewonderende blikken onbevangen.

Ach, hoeveel beter beviel ze hem zoo, met een warm, opgewekt gezicht en stralende oogen op haar bloemenjacht, dan in haar waanwijs redeneeren over de gebreken van de domineesvrouw!

'Haar opvoeding is onvoltooid gebleven door den dood van haar vader. Het meest degelijke en het meest warme kan nog bij haar op den voorgrond treden door verdere ontwikkeling. Een heerlijk werk voor haar echtgenoot,' dacht hij. En zonder bijzondere aanleiding, met een snelheid van besluit, die hij zich later maar nooit begrijpen noch verklaren kon, hield hij haar aan haar japon vast, toen zij weer in de doornstruiken wou grijpen, en zei: 'Laat dat, Isabella, want ik heb je wat te vragen.'

Zij bleef staan en keek hem aan.

'Heb je me een beetje lief? Wil je mijn vrouw worden?' stotterde hij.

Zij verbleekte. De bloemen vielen uit hare hand op den grond. Een siddering ging haar door de leden. Zij bedekte haar gelaat met beide handen.

In het oogenblik, dat Erhard op haar antwoord wachtte, gingen de gekste gedachten door zijn hoofd.

'Hoe dwaas om een dame bij hare kleederen vast te houden en haar dan een huwelijksvoorstel te doen!' En dan: 'Buiten verlooft men zich wel meer onder 't bloemenplukken...!'

En eindelijk, als ontwakend uit een toestand van bedwelming:

'Heb ik 't werkelijk gezegd?.... Bemin ik haar dan?.... O, mijn God! ik bemin haar misschien wel in 't geheel niet! Neen, ik heb 't ook niet gezegd.'

Hij trachtte met een luisterend oor zich den naklank van zijn eigen stem nog voor te stellen.

Daar bewoog Isabella zich. Vol angst keek hij naar haar. Nog bedekten hare handen 't gelaat, maar langzaam liet zij ze neervallen en vouwde ze. Zij stond daar alsof ze ging bidden. Groote tranen ontsprongen hare oogen en rolden over een gelaat, waarop 't hoogste geluk te lezen was.

'Ja,' sprak ze.

Er lag een doodelijke, een heilige ernst in dit eenvoudige 'ja.'

Door Erhard's zenuwen ging een huivering. Hem greep een nieuw gevoel aan, van vrees en van ontzag te gelijk.

Hij begreep, dat hij zijn gansche leven had weggegeven. En hij begreep ook, dat zich met blind vertrouwen een ander leven aan hem overgaf.

'Lieve Isabella!' zei hij zacht, en hij sloot haar in zijne armen.

En zoo waren ze een verloofd paar geworden.

V.

Verloofden leeren elkander gedurende hun engagement al even weinig kennen, als men het eigenlijke van een landschap nog maar kent, wanneer men het alleen in de fijne tinten van de lente ziet. Alles is dan licht en glans, en toch ook terughouding, alles opzet en belofte, alles in den feesttijd der verwachting.

Menschen leeren elkaar slechts kennen, als zij den arbeid en de zorgen met elkander deelen, volstrekt niet als zij in den eigenaardigen toestand van een lang feest met elkaar geweest zijn. Alles om twee zulke menschen wordt binnen een bijzonderen kring gebracht.

Ook om Erhard en Isabella was alles in beweging, een ieder nam er blijde zijn deel aan, alles was vol vroolijke voorzorgen voor de toekomst.

Al dadelijk in die eerste dagen gingen ze per rijtuig uit, om zich als bruidspaar aan de buren voor te stellen.

Rumker gaf daarvoor zijn mooiste rijtuig. Te Diependorp, bij dominee Jatzneck, was de vreugde groot; Jatzneck en Stufenbach hadden altijd aangenaam met elkander omgegaan en hadden veel aan elkaar gehad, hoewel ze drie uren rijdens van elkaar woonden. En bij mevrouw von Papkow, op Hoogenwoud, werd het paar met gejuich ontvangen, hoewel mevrouw von Papkow en hare dochter Fanny het er over eens waren, dat Erhard Isabella voornamelijk om haar geld nam.

Op Hoogendorp echter was de ontvangst schitterend; mijnheer en mevrouw Campe wilden Erhard von Weltzin toonen, dat ook zij een adellijken schoonzoon wisten te ontvangen; bij hen was men overtuigd, dat Isabella Erhard om zijn adellijken titel nam.

De Harmuths betoonden zich verrast en innig verheugd. Charlotte had altijd een heimelijken angst gehad, dat Isabella den een of anderen tijd den candidaat Rossler nog wel nemen zou, die zich daar nog dikwijls liet zien, omdat hij destijds den Palluhners goed bevallen was. Als 't tot een huwelijk tusschen Isabella en Rossler gekomen was, dan zouden al die vereerders van Stufenbach niet gerust hebben, voordat ze Stufenbach's schoonzoon tot predikant, en Stufenbach's dochter tot predikantsvrouw gekregen hadden.

Afgezien nog van de vernedering, die dit voor haar Gustaaf zou zijn, kon ze onmogelijk met hare acht kinderen deze rijke pastorie missen. Geen wonder, dat Charlotte Harmuth dus nu herademde en, daar zij bij ondervinding wist, dat een verloofd meisje wel wat anders te doen heeft dan geheel op te gaan in de leer van haar overleden vader - al was die vader ook nog zoo beroemd geweest - hoopte ze ook, dat Isabella bij zichzelf noch bij anderen Harmuth's preeken meer zoo scherp zou beoordeelen. Dit alles maakte haar bijzonder welwillend voor Isabella.

Harmuth zelf had Isabella hartelijk lief en hij kon ook heel goed het treffende eerbiedigen in Isabella's eenzijdige vereering van haar overleden vader. Hij oordeelde zacht over hare geestelijke aanmatiging, omdat hij zag, dat zij er zich volstrekt niet van bewust was, en had reeds vooruit medelijden met haar, tegen dat het uur van zelfkennis voor haar zou komen.

De Zondag, dat ze voor 't eerst als een verloofd paar naar de kerk gingen, viel in 't midden van October. Harmuth nam zich voor om een bijzondere preek op hen te houden; de verloving van Stufenbach's dochter was wel van zooveel belang voor heel het kerspel om dat te rechtvaardigen. Het was de achttiende Zondag na Trinitatis en uit het Evangelie van Mattheus 22, vers 37-40, nam hij in 't bijzonder deze woorden: ‘Jezus sprak tot hen:

Gij zult liefhebben den Heer, uw God, met uw gansche hart, uw gansche ziel en geheel uw verstand.

Dit is het eerste en het groote gebod. En het tweede, hieraan gelijk, is: Gij zult uwen naasten liefhebben als u zelven. Aan deze twee geboden hangt de geheele wet en de profeten.’

Harmuth zag een overvolle kerk voor zich. Hij stond als gewoonlijk op den kansel, zijn bovenlichaam een weinig achterovergebogen en de beide handen rustend op de rood fluweelen bekleeding, beschaduwd door het klankbord van den preekstoel; de gemeente daar vóór hem zat in 't volle licht. Zijn mooie, mannelijke stem klonk bijzonder helder.

Hij sprak er van hoe aller hart hier van blijde deelneming en hartelijke beden vervuld was voor het jonge paar, dat met hen opgekomen was. Hij zei, dat van de naasten de man der vrouw het naaste is, die hij zich verkozen heeft, en de vrouw den man, dien zij haar hand gereikt heeft. Hij herdacht den onvergetelijken man, wiens opvolger hij had mogen worden, en wiens verlichtende persoonlijkheid nog onzichtbaar onder hen verwijlde door het voorbeeld en de leer door hem gegeven, en dat dit voorbeeld hen allen al meer en meer moest aansporen. Niemand heeft beter de liefde tot den evenmensch begrepen dan hij, en evenmin de liefde tot God. Toen sprak Harmuth ook van de liefdevolle vrouw, die ondanks haar zwak gestel en hare wankelende gezondheid het meisje tot moeder had verstrekt na den dood harer ouders en daardoor ook een treffend bewijs van naastenliefde ge-

geven had. Hij stipte Erhard's levensloop aan; hij toch had in den krijgsdienst zijn keizer gediend, maar kwam zich nu scharen onder zijne landslieden, om schouder aan schouder met hen het zware werk van den landbouwer te deelen, en hier vlocht Harmuth in zijne rede met de levendigste kleuren eene schildering van de moeiten en zorgen, die op den landman drukken, en hoe daardoor ook juist in het leven op het land de naastenliefde op het heerlijkst kan zegevieren. Alle naastenliefde evenwel is slechts het gevolg en de vrucht van de innige liefde jegens God.

Kortom, hij was dien morgen geheel persoonlijk. Hij preekte niet, hij sprak als een vroom, bezield mensch, die ook voor zijne broeders daar vóór hem den zegen der godvreezendheid gereed wil maken.

En zóó vonden de Palluhners het goed. Dat waren ze zoo gewoon geweest, juist dat persoonlijk gewagen. Zij wilden geheel het gevoel hebben, dat onze lieve Heer zich rechtstreeks en uitsluitend met hunne Palluhner aangelegenheden bemoeide.

Zij waren getroffen. En heden eindelijk had Harmuth zich in hun hart ingepreekt.

Charlotte Harmuth was geheel meegesleept en weggezonken. Doch zooals ook jonge moeders heel goed kunnen slapen en daarbij elke beweging van haar kindje waarnemen, zoo kan ook een hartelijk liefhebbende echtgenoote geheel opgaan in de woorden van den geliefden man, en daarbij heel goed nagaan hoe deze woorden op anderen werken. Charlotte zag, hoe de gemeente meegesleept werd, en voelde zich plotseling meer één met de menschen. 't Werd haar te moede, als werd ze in dat oogenblik eerst recht de herderin van de Palluhners. Ze zag ook, dat Isabella weende, en daarom kon ze wel niet anders dan naderhand de bruid een kus geven.

Isabella zeide toen tot den predikant: ‘Gij hebt het juiste woord voor mijn vader gevonden, hij was met recht een lichtende persoonlijkheid.’

Behalve Harmuth betoonde ook Rumker zich natuurlijk bijzonder belangstellend. Hij had den weg aangewezen, waarop Erhard en Isabella nu te zamen konden voortwandelen, om een gelukkige toekomst te gemoet te gaan. Doch de eigenlijke verloving deed ook zijn gevoel weer geheel ontwaken. Als hij zoo bij dat paartje zat, kwamen hem wonderlijke gedachten in 't hoofd. En als hij dan met Erhard naar Palluhn reed, bracht hij die gedachten onder woorden. Erhard was werkelijk, zooals Rumker vastgesteld had, den dag na zijne verloving bij Rumker komen wonen. Ondanks het vergevorderde seizoen was er voor hem nog heel wat te leeren: het winterzaad was nog lang niet overal gezaaid, in de schuren werkten de dorschmachines en de koornsorteerders. Doch hij bezocht Isabella bijna elken dag, en dikwijls reed Rumker hem zelf daarheen. Dan werd er heel wat tusschen die twee mannen op 't rijtuig verhandeld.

Zoo sprak Rumker ook eens: ‘Als ik toch zoo naga, wat de “liefde” van een mensch wel maken kan! Want daar heb je nu Isabella! Ze had altijd wel zoo iets van een wrange, zure, onrijpe vrucht, maar nu is eensklaps alles warm en zacht aan haar. En wat is ze mooi geworden. Ongeloofelijk! En ik denk zoo: wat staat mij eigenlijk in den weg, om nog eens als een nieuw mensch voor den dag te komen. Ik kan daarover nu heel onpartijdig spreken, want eerlijk gezegd, eene verschijning zooals...’ - hij tikte met den middenvinger van elke hand op de borst - ‘kan nog heel goed eene vrouw veroveren. Er zouden er genoeg te vinden zijn - aan elken vinger één. Maar, Erhard, ik heb ook pretenties. Een beetje verwend! Voornaam moet ze zijn, mooi, jong, pikant. En dat heeft ook zijn weerhaken. Voornamelijk wat het pikante aangaat. En ik wil het rein hebben in me en om mij heen. Kan je er me dus een aanwijzen,

die deugdzaam maar tevens ook pikant is, dan verzoek ik je om haar adres. Vroeger was ik wel wat je “een vroolijke kwant” noemt. Maar 't heeft me nooit ontbroken aan eerbied voor de deugd en de onschuld. Als er verder niets meer aan te bederven was - nu ja, dan heb ik me niet ontzien. Maar om te trouwen wil ik iets fijns en reins hebben.’

Erhard meende, dat het zeker niet moeilijk zijn zou voor Rumker om een vrouw te vinden.

En Rumker, die 't vorige jaar zijn Berlijnsche reis had opgegeven, half en half met het voornemen om ze in 't geheel niet meer te ondernemen en in een ander levenstijdperk over te gaan, namelijk van ‘bon vivant’ in dat van deftig hoofd van 't gezin, - hij had vroeger veel achter de coulissen verkeerd en van daar nog eenige theateruitdrukkingen meegenomen - Rumker besloot alzoo de maanden November en December in Berlijn door te brengen.

Riep de verloving van Erhard met Isabella overal een blijde deelneming in 't leven, in 't huis der Gussows bracht het ook heel wat teweeg.

Elke stemming werd daar scherper en sterker en gaf meer licht, maar ook meer schaduw dan vroeger.

Mevrouw von Gussow was gelukkiger dan zij ooit vroeger geweest was, en hare gezondheid was zoo goed als 't bij verbruikte hersenen nog mogelijk is. Ze deed denken aan een plant, die heel dicht bij 't verwelken, in het volle licht staande, nog weer plotseling nieuwe bladeren zet.

Mijnheer von Gussow zag dit met een zeldzaam gevoel van jaloezie. Deze oplevende gelukstoestand van zijn vrouw was niet zijne verdienste, niet de uitwerking van zijne liefde. Hij voelde zich meer onbeholpen dan ooit en daardoor achteruitgezet. Hij nam elk vroolijk woord van de dames kwalijk, deed altijd alsof hij haar in den weg was en kon toch ook weer in niets meedoen. Terwijl hij zich zelf wijsmaakte, dat hij zijne vrouw die opgewekte drukte van harte gunde, was er toch heel diep in hem een zeker gevoel, dat van haar vorderde, zich met niets bijzonders in te laten, zooals hij deed.

Met het doel om zich als hoogste gezag te doen gelden en veerkracht aan den dag te leggen, bemoeilijkte hij zijn vrouw en het verloofde paar bij elk ge-

sprek, bij elk besluit dat genomen moest worden ten opzichte van het uitzet, het huisraad, dat aangeschaft zou worden, en hunne woning, door eindeloos tegenspreken en bezwaren opperen.

Men was 't er over eens geworden, dat Isabella en Erhard in Februari zouden trouwen, eerst een reis zouden maken en dan met de ouders onder één dak wonen, totdat het huis van Hanzen aan den dorpsvijver voor hen was verbouwd. De koopcontracten voor de boerderijen van Hanzen en Kalloor waren opgemaakt; ook was het nu zeker, dat Rumker de eigendommen van mijnheer von Fabel zou krijgen, waarvan hij Erhard honderd en vijftig morgen aan de Palluhner grenzen zou afstaan. Doch Erhard stond er op, dat de verkoop eerst na zijn huwelijk met Isabella zou plaats hebben.

‘Het is maar een vorm,’ zei hij haar, ‘ik weet 't, en je moogt er mij gerust om uitlachen. Maar mij lijkt het, alsof het mij minder moeilijk zal vallen van mijn vrouw hare bezittingen over te nemen dan van mijne verloofde. Wij, officieren, weten al van onzen cadettentijd af, dat wij er voor zorgen moeten eenmaal een rijke vrouw te krijgen. 't Spreekt voor ons zoo vanzelf, dat wij er volstrekt niets berekenends in zien, ook niet dat het voor ons iets vernederends zou kunnen hebben, noch dat het minder eervol zou kunnen zijn. Ook ik heb er nooit anders over gedacht. Maar sedert ik in een andere omgeving gekomen ben, lijkt het me edeler en mannelijker toe, zelf datgene te verschaffen en te verdienen, wat voor woning en voedsel vereischt wordt. Ik voel, dat ik je vermogen niet aannemen zou, als 't was om er een goed leventje van te leiden. Nu ik weet, dat het de grondslag zijn moet om er een werkzaam leven op te bouwen, nu ik in mijn ziel overtuigd ben, dat het bijdragen zal om het leven naar je smaak en je wenschen in te richten, nu stap ik over alles heen.’

‘Ik heb van je gehouden zoolang ik denken kan,’ sprak ze, ‘thans weet ik het. Ik zou je ook in je garnizoen gevolgd zijn, als je in den dienst gebleven waart. Maar dat je landbouwer worden wilt en ik daardoor met je in Palluhn kan blijven, waar elk mensch en elke boom mij aan papa herinnert, waar papa's graf is en waar wij mama verplegen kunnen en haar leven opvroolijken, dat maakt mijn geluk volkomen.’

Erhard geloofde zeker, dat, toen zij destijds tusschen de bestoven braambeziestruiken en wilde pruimen haar ‘ja’ uitsprak, ze niet wist, wat het was zich te verloven, bruid te worden. Zij zou een even plechtstatig ‘ja’ hebben kunnen uitspreken, als hij haar verzocht had: ‘Laten we elkander eeuwige vriendschap beloven en dat ieder van ons ongetrouwd blijft.’

Zij moest het hem toegeven.

En wat hem zelf betrof, had hij dan toenmaals geweten, wat het beteekende zich te binden, was hij waarachtig overtuigd, dat hij haar beminde?

Eerst thans, elken dag meer en meer omsponnen door de betoovering van dezen nieuwen toestand, voelde hij, dat hij Isabella liefhad en dat hij gelukkig was. Al zijne gedachten werden er door ingenomen in verband met de schoone toekomst, welke hij te gemoet ging. Slechts één enkele maal in de eerste dagen zijner verloving drong iets als eene vermaning aan het verledene tot hem door.

Dagelijks kwamen er eene menigte gelukwenschen. Erhard had aan al zijne bekenden, en ze waren bijna ontelbaar, eene aankondiging gezonden; oude vrienden van Stufenbach lazen het nieuws in de couranten. Van menschen, wier namen men nauwelijks kende, kwamen kaartjes. Leveranciers van uitzetten zonden prospectussen. Mertens had altijd weer een groot pakket voor hen en voelde zich gewichtig als de

gemachtigde uitdeeler van alle toezendingen, die Isabella een groot genot verschaften. Zij legde altijd alles bij elkaar, totdat Erhard kwam; ze moesten het te zamen openen, zij wilde nu niets meer voor zich alleen hebben.

En eens op een middag was er een brief bij, die het bekende handschrift droeg, waarvoor de schrijfster, misschien wel uit voorzichtigheid, een witte, niet geparfumeerde enveloppe had genomen. Hij besloot den brief te onderscheppen. Want daar hij aan Isabella geadresseerd was, bekende Erhard zich met een bitteren lach, dat het letterlijk o n d e r s c h e p p e n was, wat hij deed. Toen hij hem later opende, las hij deze regelen:

‘Mijn waarde juffrouw Stufenbach,
Een oude vriendin van uw verloofde, van wie hij u veel verteld zal hebben, neemt de vrijheid u hare beste wenschen aan te bieden.
Met de meeste hoogachting, uwe
Kitty, Gravin Vastorf.’

Háár had Erhard geen kennisgeving gezonden. Deze gelukwensch was dus een indringendheid, die hij gerust voor zich kon aannemen. Hij alleen kon dan ook maar in die onschuldige regelen het zaad van jaloezie vinden, dat de schrijfster er misschien mee dacht te zaaien. Hij zou Isabella's vragen moeten beantwoorden en dan onvast zijn. Katharina Vastorf had als vrouw op vrouwelijken, licht op te wekken argwaan bij Isabella gerekend. En het onderschrift ‘Kitty’ was ook met zorg overwogen.

Erhard zei dus aan Isabella: ‘Zoodra wij getrouwd zijn, zal ik je de geschiedenis van mijn ontslagnemen vertellen.’

‘Zooals je wilt,’ antwoordde Isabella. ‘Ik weet, dat gij geen onrecht gepleegd kunt hebben. Papa heeft ergens geschreven: hoeveel vertrouwen men ook in elkander stelt, men behoeft daarom nog niet te vertrouwelijk jegens elkander te zijn. Bekendheid met alle dagelijksche kleine vrouwenaangelegenheden maakt een man laf; mannen echter ondervinden veel en weten veel, wat beter voor de vrouw verborgen blijft, want vrouwenphantasie is iets, dat zoo licht betrekt als een helder metalen plaat.’

‘Je papa heeft alleen gulden woorden gesproken,’ zei Erhard, die tegenwoordig niet meer ontstemd werd door de voortdurende aanhalingen van Stufenbach's uitspraken.

Den brief van de gravin Vastorf echter zond hij, opengebroken als hij was, aan haar terug. Ze kon daaruit opmaken, dat Isabella bewaakt werd, en als zij wilde, kon ze er ook uit opmaken, dat Isabella alles wist.

Een poosje later schreef Rumker een brief aan Erhard. Rumker was erg in zijn schik. De oude Adam was weer bij hem wakker geworden en hij merkte wel, dat die oude Adam nog een vervloekt forsche, aannemelijke kerel was, bij wien van oud worden nog geen sprake kon zijn. En wat er in Berlijn wel te zien

DE MUIS. Naar Geza Peske. (Zie blz. 84.)

en te koop was, daar hadden ze geen denkbeeld van! Isabella en Erhard moesten maar naar Berlijn komen om er hunne meubelen te koopen. Zijn nicht Schlippenbach herinnerde zich Isabella nog heel goed van den tijd dat ze haar zoon te Ulessendorp bezocht, en ze was dan ook bereid om haar met moederlijke zorgvuldigheid bij zich te logeeren. Buitendien kon Isabella ook verzekerd zijn van de beste ontvangst in den omvangrijken kring der Schlippenbachsche familie; de dames waren dol nieuwsgierig naar de bruid van Weltzin. Ook liet hij nog doorschemeren, dat zijn vast besluit om een vrouw te veroveren, opnieuw schipbreuk zou lijden, als eene, die nog lang niet onder de zure druiven gerekend moest worden en schatrijk was, niet een beetje genaakbaarder werd.

Erhard begreep heel goed, dat de dames uit den Schlippenbachschen kring, en hoofdzakelijk wel eene, den goeden Rumker bepraat hadden, dat Isabella hare inrichting in Berlijn moest koopen. Rumker wist heel goed, dat er besloten was alles te Kiel te koopen, of liever te bestellen; hij zelf had de adressen opgegeven van zeer dure maar soliede meubelmakers, bij wie men zeker zijn kon, echt paardenhaar in de meubels en de matrassen te krijgen. Tegen den aankoop van gereed zijnde meubelen had men in Palluhn nog het vooroordeel van den ouden tijd tegen al wat ‘fabriekswerk’ was.

Toch gaf Erhard den brief aan Isabella, opdat ze beslissen zou. Uit zijn eenigszins verstrooiden blik meende ze den wensch te moeten opmaken, om naar Berlijn te gaan. In het diepst van haar hart was ze bang voor

de groote stad, en in 't bijzonder vreesde ze, dat, hetgeen hij opgegeven had, hem weer tienmaal zoo begeerlijk zou voorkomen bij zijn terugkeer. Doch zij was bereid het offer voor hem te brengen, zooals ook hij bereid was alles voor haar te trotseeren en haar naar Berlijn te brengen.

En zoo hadden zij bijna door den drang alleen, voor den ander te kiezen, iets gedaan, dat voor elk van hen moeilijk en noodlottig had kunnen worden.

Maar gelukkig kwam er een brief van Isabella's tante, de weduwe van den zeeofficier Stufenbach. Deze vrouw, die als de schoonzuster van Stufenbach zich altijd op de familiebetrekking wat had laten voorstaan, voelde hare liefde voor de dochter van den onvergetelijken zwager opnieuw opwellen, en maakte aanspraak op haar recht om zich ook met de moederlijke bemoeiingen te belasten, welke zij in hoofdzaak aan mevrouw von Gussow had moeten overlaten. Zij sloeg voor Isabella behulpzaam te zijn bij het aankoopen van haar uitzet, en beval daarvoor de Kieler leveranciers aan.

Aan dezen brief werd zoowel door Erhard als door Isabella meer waarde gehecht, dan onder andere omstandigheden het geval zou geweest zijn. Zij vonden beiden, dat men tante Stufenbach onmogelijk voorbij kon gaan, en doordien zij zich innerlijk verlicht gevoelden, nu er zich een gewichtige aanleiding voordeed om Berlijn te vermijden, maakten ze onbewust en onwillekeurig deze tante tot iemand, aan wie zij gehoorzaamheid, ontzag en liefde verschuldigd waren.

Er werd dus besloten, dat Isabella de eerste veertien dagen van December in Kiel zou doorbrengen.

Ook werd meteen vastgesteld, dat het jonge paar dadelijk na de bruiloft de gansche maand Maart op reis zou blijven. Dan konden zij voorloopig de vier kamers aan de rechterzijde van 't huis bewonen, terwijl de Gussows zich met de drie aan de linkerzijde zouden vergenoegen. Mevrouw von Gussow zou zoolang hare meubels op zolder bewaren.

Door de gedachte hieraan voelde Erhard zich nu niet meer verontrust, omdat hij de pijnlijke indrukken uit den eersten tijd zijner terugkomst bijna geheel vergeten was. Tegenwoordig, nu hij dagelijks op twee uren afstands van Palluhn vertoefde en bij zijn komst door een van vreugde stralende verloofde en een overgelukkige moeder verwelkomd werd, zag hij het familieleven weer geheel van den gunstigsten kant. Ook was het maar om zich een korten tijd te behelpen, totdat het huis van Hanzen verbouwd was, wat ongeveer een jaar duren zou. En hij had dan natuurlijk ook zijn werk.

Ook Gussow troostte er zich mee, dat het maar voor een jaar was. Wel is waar had hij zijn vrouw graag voor altijd Isabella's nabijheid en verpleging gegund en was hij een beetje beangst tegen den tijd dat hij er geheel alleen voor staan zou, maar aan den anderen kant zou het toch veel rustiger en ongestoorder zijn zonder de jongelui. Hij zou dan niet zoo dikwijls weer goed moeten worden, als hij boos geweest was; maar hij kleedde deze zekerheid in den vorm van: ‘Ulrike heeft 't dan stiller, het is dikwijls te druk voor haar.’

Op den 1en December bracht Erhard zijn meisje naar 't station, naar den trein, die van Flensburg naar Kiel rijdende, het stadje aandeed. Met den bommeltrein bleef Isabella anderhalf uur onderweg. Men kon het voor geen reis rekenen en ook niet voor een scheiding, want na veertien dagen kwam ze terug.

Toch was Isabella stil en zag ze zeer bleek, toen zij in het open rijtuig op dien wintermorgen wegreden; daarbij was het onaangenaam weer.

De Noordsche natuur lijkt veel op een mensch, die leelijke hoedanigheden aan den dag legt, als de rijkdom en het geluk hem verlaten. De bloemenrijkdom en het zomergeluk waren heengegaan en nu raasden storm en regenvlagen.

Over de kale en bemodderde stoppelvelden gierde de wind; op de met winterzaad belegde akkers beefden de bruingroene kiemen, die nog te kort waren om neergeslagen te worden. In de dorre heggen schudde de wind de verwelkte bladeren weg, die aan de takken gekleefd zaten.

De gansche hemel zag zoo grauw alsof er een algemeene besproeiing zou losbreken. Doch de wind gunde de lucht geen rust er toe.

Isabella was in een pels en een dichten sluier gepakt, en zat toch te beven, misschien eigenlijk meer nog door de opgewondenheid harer zenuwen, dan door de kou. Haar hart klopte van angst en ze kon zich maar niet begrijpen, dat ze op een uur sporens van Erhard gescheiden zou zijn.

Daarbij hield haar verstand haar steeds voor, dat haar angst al heel dwaas was, want dat zij den geliefde na eenige dagen terug zou zien.

Doch het afscheid vond zij vreeselijk. Haar schouder leunde zwaar tegen Erhard's schouder aan; ze sprak geen woord.

Hij ondervond natuurlijk niets van al dat leed; toch deed het hem genoegen Isabella zoo aangedaan te zien. Hij had haar voor een wel diepe, zeer diepe, maar toch een altijd gelijkmatig rustige natuur gehouden. Toen hij haar nu aansprak en haar teeder in 't gelaat keek, trof hem haar diepe, smeekende blik, en ook merkte hij op, dat haar mond gesloten bleef en zij geen woord kon uitbrengen.

Voor het eerst ontdekte hij hartstocht bij haar. Deze verried zich meer en meer, al naar dat de tijd van vertrek naderde.

Zij stonden op het perron. De met geel steenzand bestrooide bodem onder hunne voeten was vochtig. Het roode stationsgebouwtje was goed gesloten; achter de beslagen ruiten zag men ternauwernood de witte gordijnen en de bloempotten van de vrouw van den stationschef. Deze laatste stond, met zijn kin in zijn jaskraag en zijne vuisten in de overjas, naast het verloofde paar en vertelde hun, dat Kerschan Kalloor vandaag naar Hamburg was vertrokken en Trine Eggers met haar zoon naar Flensburg,

De trein naderde; een zeer scherpe bocht deed de

wagens zichtbaar op zijde neigen en schijnbaar ook wankelend uit de scherpe lijn geraken, zoodat Erhard al schertsend tot den stationschef zei, dat het aan een slecht voortloopende compagnie deed denken. Isabella voelde zich zeer gekrenkt door deze onschuldige aardigheid.

'Hij kan schertsen op het oogenblik, dat ik van hem wegga,' dacht ze.

Erhard voelde, dat zij zich nog steviger aan hem vastklemde, terwijl ze naar de damescoupé liepen, die de stationschef zelf voor haar opende.

En aangegrepen door de liefde, die deze jonge ziel al meer en meer voor hem verried, omhelsde Erhard haar hartstochtelijk. Zij hingen aan elkander als twee menschen, die voor jaren van elkander afscheid moesten nemen en elkaar misschien wel nooit terug zullen zien.

De stationschef dacht er het zijne van. Hij had gehoord, dat die twee door de familie tot elkaar waren gebracht en eigenlijk geen van beiden er erg op gesteld was zich te engageeren. Maar hij kon nu als ooggetuige zeggen, dat ze smoorlijk verliefd waren.

Zoolang mogelijk wuifde Isabella met haar zakdoekje. Hare oogen stonden vol tranen; aan de roode pet van den stationschef zag ze eigenlijk wie van de twee menschen op het kale perron Erhard was.

Toen zonk ze neer in den hoek van de onbezette coupé en snikte lang. Uit deze groote en eigenlijk ongegronde droefheid maakte zich langzamerhand een herinnering los, die zich eindelijk in groote verbazing bij haar oploste.

En terwijl de trein door de natte, bruine wereld voortvoer, dacht Isabella er over na, dat ze toch altijd van Erhard gescheiden was geweest, dat ze toch altijd van Erhard veel had gehouden en nochtans nimmer een dergelijk leed door de scheiding had ondervonden.

Wat was er dan tusschen hen veranderd? Op deze vraag kon ze maar met den besten wil geen antwoord vinden, daar ze zich niet bewust was van de in haar plaats gehad hebbende verandering, en zij zich dus ook niet dietsmaken kon, dat het instinct van de vrouw in haar wakker geworden was, dat alles, wat in haar was, met heftigen hartstocht tot den man harer keus heendrong.

Zij begreep maar niet, hoe ze vroeger vroolijk en rustig daarheen had kunnen leven, terwijl hij verre van haar was. Zij gevoelde, dat het leven zonder zijne nabijheid geen leven meer voor haar genoemd kon worden.

De gedachte hem eens te kunnen verliezen, deed haar hart zoo heftig kloppen, dat het in hare ooren ruischte als een echo.

Als iets zoo vreeselijks, zoo dwingend en alles overheerschend, had ze zich de liefde niet kunnen voorstellen. Doch de schrik, door deze ontdekking teweeggebracht, had iets onuitsprekelijk verrukkends voor haar.

Toen beklemde haar de vrees, dat het zondig kon wezen om zich zóózeer aan een mensch te hechten. Zij beproefde te weten te komen, wat haar vader daar wel van gezegd zou hebben. En 't viel haar in, dat tante Ulrike haar eens gesproken had van de oneindige liefde, waarmee haar vader haar overledene moeder had bemind, en hoe hij zich nooit over haar verlies zou hebben heengezet, als hij niet voortdurend aan een wederzien aan gene zijde van 't graf gedacht had.

Stellig lag het dan ook in het wezen der liefde, om de zielen der menschen zoo onbreekbaar te verbinden, dat zelfs de dood geen scheiding bewerkte. Destijds had men haar vader - Isabella wist het nog heel goed - een tweede huwelijk als een heiligen

plicht aangeraden. Hij wilde echter uitsluitend tot zijn dood die ééne beminnen, die hij bij de wederopstanding hoopte weer te zien.

Dit stelde Isabella gerust, omdat ook zij zoo grenzenloos, zoo uitsluitend beminde en bemind werd. Want zij twijfelde geen oogenblik, of Erhard's liefde was even innig en vast als de hare.

Dit gevoel was haar door God in 't hart gelegd, 't kon dus geen zonde zijn. ‘Zij, die Hij voor elkander verkozen had, moesten ook voor elkander in liefde ontbranden; ze wisten niet wat liefde was, voordat zij elkander vonden, en vóór dien tijd konden zij geen andere liefde gekend hebben, noch zouden zij die later ooit kunnen ervaren,’ dacht Isabella, plechtig gestemd als zij was.

(*Wordt vervolgd.*)

Pieter Tiarck.

In de beroemde schilderijen verzameling van het Engelsche Parlementslid W. Cuthbert Quiltin is een der merkwaardigste de levensgroote buste van een Hollandsch edelman, zekere Pieter Tiarck, die gelukkig genoeg was op een zeer gemakkelijke manier de onsterfelijkheid te winnen, door namelijk als model te zitten voor Frans Hals, toen deze meester - de eerste van alle realistische portretschilders niet alleen van zijn, maar van alle tijden, zegt een Engelsch kunstkenner - in het bezit was van zijn grootste macht over het penseel.

In 1584 geboren, deed Hals zijn intrede in de wereld niet minder dan 22 jaar vóór Rembrandt, wien men meestal de eer geeft dat hij hem in deze richting den weg wees. Waarheid is echter, dat Rubens, die in 1577 geboren werd en een portretschilder was van den eersten rang, met recht den naam mag hebben deze zeer belangrijke uitvinding te hebben gedaan.

Hals, met een veel vaster hand dan Rubens en evenveel vaardigheid, bracht het portretschilderen dichter bij de natuur dan de groote Petrus Paulus zelf. Rembrandt vond hier dus den weg reeds dubbel bereid voor zijn wonderbaar talent van portretschilderen, waarin niemand hem heeft overtroffen en zeer weinigen hebben geëvenaard. Zijn schuld aan Hals was ongetwijfeld grooter dan aan eenigen anderen meester, maar wij moeten ons herinneren dat hij evenals alle andere groote schilders, Hals zoowel als Rembrandt, en Rubens zoowel als Van Dijck, veel vrijheid en meesterschap

verkreeg door onverflauwden ijver en onvermoeide inspanning tot het uiterste gedreven, wat onze moderne critici en nog brutaler en eerzuchtiger kunstenaars ‘peuteren’ noemen.

Deze onvergelijkelijke meesters van het penseel begonnen te teekenen als gold het hun leven en zij schilderden zonder ophouden, met de grootste zorg steeds de natuur bestudeerend. Het is, dank aan zulke studiën, dat Hals dezen heer Pieter Tiarck (hoogst waarschijnlijk een Amsterdammer) op de wondervolle manier afschilderde, zooals onze afbeelding aantoont, juist zooals hij in 1608 zich vlug omdraaide op zijn stoel (een manier, eigen aan vele modellen van Hals) en, de ontloken roos nog in zijn hand houdend, zóó zijn gelaat ophief, dat de schaduw van zijn breedgeranden hoed zijn oogen niet bedekte, die naar den schilder opkeken.

Daar hij stellig een man van zaken was, voor wien tijd de waarde van geld had, ging hij zeker poseeren met dezelfde beslistheid als die hij ten toon zou spreiden bij elke andere bezigheid.

Energiek en vastberaden, de aandacht trekkend door de zelfbeheersching en sluwheid van zijn trekken en gelaatsuitdrukking, spreekt uit zijn geheele uiterlijk zijn levensgeschiedenis, waarvan zich Hals geheel en al meester maakte en voor de toekomst bewaarde zoolang als verf en doek kunnen duren. Deze duurzaamheid zal, zonder bijkomende omstandigheden, zeer lang zijn, als de volgende drie eeuwen niet meer veranderingen brengen in Tiarck's portret dan de laatste eeuwen het deden.

De uitvoering van dit wonderwerk is het genot en de wanhoop van ontelbare kunstenaars. De een roemt de modelleering der gelaatstrekken, een ander de behandeling van den kraag in zijn tallooze plooien - ieder daarvan een studie op zichzelf - en toch is het geheel zoo breed als de breedste die Rubens of Rembrandt ooit schilderde; het is een technisch meesterstuk, waarvan de bewerking slechts door een schilder ten volle kan gewaardeerd worden. Ook de uitvoering der hand is niet minder wonderschoon.

Men zou denken dat zulke verdiensten als dit portret bezit, reeds dadelijk den artist algemeene erkenning zouden hebben verzekerd. Toch is Frans Hals eerst in de laatste jaren op zijn waarde geschat geworden. Tot in 1882 werd geen Hals in Engeland verkocht voor meer dan 200 pond; de gewone prijs van zijn werken was vijftien tot twintig pond.

Nu echter gaf de heer Quiltin meer dan vier duizend pond voor het portret van Pieter Tiarck, waarvan de reproductie vóór ons ligt.

Een bijdehandje.

Alleraardigst is die kleine kookster weergegeven door den bekenden schilder Kaulbach. Kostelijk is de angstige, zorgvolle uitdrukking op het mollige gezichtje van de kleine meid geteekend; zie eens hoe zij de pan voorzichtig tusschen hare dikke vuistjes balanceert, opdat er toch vooral niets van storten mag. Helaas! haar moeite blijkt ijdel, want reeds loopt de pap over, maar toch, het Bijdehandje belooft veel voor de toekomst. Als zij zoo voortgaat, wordt zij een huishoudster eerste soort. Hoe klein ook, heeft zij reeds groot plichtbesef. Het bewustzijn van de taak, die op haar rust, om de pan zonder overstroomen naar beneden te brengen, neemt haar geheel in beslag. Wanneer zij later haar huishoudelijke plichten even ernstig opneemt, dan bestaat er veel kans dat zij een flinke vrouw, een goede huishoudster zal worden.

De muis.

Het lijken me een paar angstige oude juffers, die twee flinke jongens, zoo bang en vreesachtig schijnen ze, alleen omdat een onnoozel muisje daar tusschen de vruchten en groenten sluipt. Vooral die magere jongen lijkt geheel gehypnotiseerd door het nietige beestje. Met strakke oogen en open mond staart hij het dier aan; alles in hem, tot zelfs zijn uitgespreide vingers, duidt schrik aan. Als een tijger, leeuw of brilslang daar vóór hem stond, zou hij niet meer geschrikt kunnen zijn. De andere jongen, hoewel ook geen held, doet echter of hij niets bang is en of hij niets liever wenscht dan de muis met beide handen aan te vatten. En het diertje zelf? Als wij het er niet onder hadden geschreven, zouden onze lezers het moeilijk hebben kunnen raden wat die twee anders voor-geen-kleintje-vervaarde bengels zoo in de war brengt. Nu nog is het moeilijk de muis op het eerste gezicht te vinden. Men zou er haast een v e x i r b i l d van kunnen maken met het onderschrift: ‘Waar is de muis?’

Toen en nu.
't Logement van Amsterdam. - Rijksarchief.

Het huis in de Lange Houtstraat, grenzende aan den vroegeren Potenweg, thans de Oostzijde van het Plein, door Constantijn Huygens in 1627 aangekocht, is sedert het jaar 1741 niet alleen geheel verdwenen, maar opgelost in een grootsch geheel, waarvan de bouw reeds voorbereid was in het begin van 1736.

Nadat de Staten van Holland in 1581 hadden besloten, voortaan in den regel in Den Haag te vergaderen, werden door de afgevaardigden van de steden, indien zij die vergaderingen moesten bijwonen, veelal kamers bij particulieren gehuurd. Anderen echter namen hun intrek in een herberg, terwijl de Heeren Hoogmogenden meestal aan de eene of andere publieke tafel het middagmaal gebruikten.

Naarmate echter de macht en het aanzien van het Hoogste Staatscollege klom, werd deze eenvoudige levenswijze in de Hofstad strijdig geacht met de waardigheid der leden. De steden, die zelf de reis- en verblijfkosten van hare gedeputeerden moesten betalen, zagen om naar vaste woningen of logementen, waarin de Heeren

PIETER TIARCK. Naar Frans Hals. (Zie blz. 83.)

gedurende hun verblijf in Den Haag hun intrek zouden kunnen nemen.

Bij resolutie van 26 September 1670 werd het hebben van zoodanig afzonderlijk logement zelfs verplichtend gesteld. Er werd toen namelijk bepaald, dat, te beginnen met 1 Mei van het volgende jaar, niemand van de afgevaardigden ter dagvaart zijn intrek mocht nemen of houden, 'nochte ook ordinarie ter tafel gaen in publicque herbergen ofte eenige andere huysen, alwaer men voor geldt tot de tafel acces heeft, hoedanigh die ook genaemt mogen wesen, maer gehouden sijn haere woonplaetsen te nemen en ordinaris maeltijden te houden in hunne eygene of gehuyrde huysingen, of wel in particuliere familiën, alwaer de tafel aen anderen niet voor geldt openstaet.'

Men zou hieruit kunnen afleiden, dat de Heeren anders te veel aanleiding zouden hebben om hun ambtsgeheimen aan derden te openbaren, daar een goede dronk den mensch openhartig maakt, en hem stempelt tot een echten 'praatvaar'.

Indien de Heeren in eigen woning vertoefden of in besloten kring hun maaltijden gebruikten, werd de pas afgesneden aan minder gepaste gesprekken, en het doen van ongewenschte mededeelingen.

De stemhebbende steden zorgden daarom van dien tijd af voor eigen logementen.

De kleinere steden, bedacht op de zuinigheid, traden in overleg met elkaar, en zoo hielden Gorinchem, Schiedam en Schoonhoven; Alkmaar en Enkbuizen; en Hoorn, Edam, Monnikendam, Medemblik en Purmerend, te zamen één logement.

De groote steden echter bouwden zich eigen paleizen en zoo ontstond ook het huis voor 'de Heeren van Amsterdam'.

Achtereenvolgens werden sedert 1618 door de stad Amsterdam vier huizen aan den Potenweg aangekocht, en ingericht voor hare afgevaardigden.

De tand des tijds knaagde echter aan de oude huizen; ze werden bouwvallig, en het werd door de Amsterdamsche vroedschap noodig geoordeeld om ze tot den grond toe af te breken en te vervangen door een geheel nieuw gebouw.

De bekende historieschrijver van Amsterdam, Jan Wagenaar, maakt er gewag van. De zaken werden snel behandeld, en waar in de helft van 1786 tot den bouw werd besloten, kon reeds 1 April van 't volgende jaar Jan Six de Jonge, zoon van den regeerenden burgemeester Mr. Jan Six, den eersten steen leggen, terwijl 4 jaar later de bouw voltooid was. De kosten bedroegen ongeveer 150,000 gulden, terwijl aan Willem Schepen voor traktement en verdere onkosten ter zake van den bouw werd uitbetaald een som van 21,000 gulden. Voegt men hierbij nu den prijs van den aankoop der huizen, gevende een totaal bedrag van ongeveer 50,000 gulden, dan krijgen we een som van ruim twee ton.

Het was de gewoonte in die logementen dat een kastelein het huishoudelijk bestuur had, volgens eene instructie van de vroedschap. In den regel werden daartoe gekozen gehuwde lieden, en liefst koks, want de kastelein moest voor de tafel van de Heeren en hunne familieleden en gasten zorg dragen. Er werd dan ook soms goede sier gemaakt. Daarop doelt dan ook het bekende versje:

'En die mannen, de Staten-generaal,
Sy komen bij paren
Om te vergaren,
In den Haegh.
Sy syn' er soo graagh,
Sy drinken een glas,
Sy p.... n een plas,

En laten de saak soo als sy was.
Sondaghs absent
Maandaghs in 't Logement,
Dinghsdaghs present,
Woensdaghs compleet,
Donderdaghs niet gereet,
Vrydaghs niets gedaen,
Zaterdaghs naer huys gegaan.'

Het toezicht over de huishouding was voor het logement van Amsterdam aanvankelijk opgedragen aan de echtgenooten van de regeerende burgemeesters; later aan eene bepaalde dame, 'Mevrouw van huishouding' genaamd, die jaarlijks in de maand Mei in persoon alles moest opnemen, en met den kastelein spreken over hetgeen aangeschaft moest worden.

Het stedelijk jacht werd dan tot hare beschikking gesteld.

De Hoog Mogenden wisten destijds hun rang en waardigheid ter dege hoog te houden.

De logementen waren meerendeels op weelderigen voet ingericht en prachtig gemeubeld. Zij bevatten een eetzaal, een afzonderlijke kamer voor den pensionaris, salon- en slaapvertrekken voor de afgevaardigden, bodenkamers, en enkele andere vertrekken, waarin familieleden en vrienden konden verblijf houden.

Behalve zulk eene woning, hadden de meeste steden ook eigen middelen van vervoer; een jacht, karossen, enz.

Het nieuw gebouwde logement was indertijd de destijds zoo machtige en rijke koopstad waardig. Het gebouw was in twee deelen gesplitst, en had twee hoofdingangen. In het noordelijke deel, waarin het huis van Constantijn Huygens, was opgeslorpt, grenzende aan de Lange Houtstraat, woonden de Heeren die vanwege Amsterdam zitting hadden in Gecommitteerde Raden. Het Zuidelijk deel was bestemd tot verblijf voor Gedeputeerden ter Statenvergadering.

Hardsteenen bordestrappen van zeven treden gaven tot elk deel toegang, en leidden naar de vestibules, van waaruit men de verschillende zalen bereikte, welke dikwerf met zijden en goudleeren behangsels bekleed waren.

Het jaar 1795 bracht wijziging in de bestemming van het gebouw.

De machtige Staten moesten het afleggen voor de volksrepresentanten.

Bij decreet van 22 Februari 1798 van de constituee-

rende vergadering, werd het ‘Logement van Amsterdam’ aangewezen tot residentie voor het uitvoerend bewind, en daartoe voor f 500 per maand van de stad Amsterdam gehuurd, terwijl het daarin aanwezige zilverwerk voor f 15,000 werd overgenomen.

Dat uitvoerend bewind hield zich maar korten tijd staande. De zoogenaamde *coup d' état* van Daendels bracht opnieuw een ommekeer teweeg. Democraten, contra democraten, waardoor indirect de kiem werd gelegd van ons koningschap, en het verschijnsel zich zou opdoen, dat het gedemocratiseerde gebouw weinige jaren later aan vorsten uit het huis van Oranje Nassau tot verblijf zou strekken.

Nadat namelijk in 1802 het gebouw verhuurd was geweest aan den Raad van Oorlog, ten behoeve van den Agent en zijne bureaux, en in 1812 gediend had voor de rechtbank van Eersten Aanleg en van Koophandel, en later tevens voor het Commissariaat-Generaal van het Departement van de Monden van de Maas, werd het weinig tijds later betrokken door de Prinses-Douairière Van Oranje Nassau, de weduwe van Prins Willem V.

Ten minste uit de Haagsche Courant van 21 November 1815, waarin bericht wordt gegeven van het transporteeren der collectie schilderijen van wijlen Haar Gemaal op 20 November 1815, die uit Parijs waren teruggehaald, blijkt dit.

De Staat kocht 11 Februari 1819 het huis van de Heeren van Amsterdam aan voor f 70,000, en het bleef aanvankelijk als paleis dienen voor prinses Willemijntje en hare dochter, de weduwe van den erfprins van Brunswijk.

Na het overlijden der prinses op 9 Juni 1820, - het lijk werd eerst bijgezet in den koninklijken grafkelder op 27 November 1822, - werd het paleis in 1823 betrokken door prins Frederik der Nederlanden, en van 1839-1849 bewoond door den prins van Oranje, later koning Willem III.

Beurtelings hebben dus daar den toon gevoerd de machtige regenten van Amsterdam, in hun patricische gevoelens, aristocraten van top tot teen; de democratische volksrepresentanten, die in hun waanwijsheid en overmoed zich vorsten gelijk achtten; eene onttroonde vorstin, met bruisend Pruisisch bloed in de aderen, en die aan 't Oranjehuis, in het veelbewogen patriottentijdperk, onmiskenbaren luister heeft gegeven; en *last not least* de telgen van het verstooten vorstenhuis, in volle eere hersteld, zelfs met koninklijken titel begiftigd, die de Oranjezon weer in vollen gloed deden lichten over het dierbare vaderland.

* * *

En heel die geschiedenis, en al die traditiën leven voort in wat dat gebouw nu is: het algemeen Rijksarchief.

Toen men heel in het begin dezer eeuw eenige aandacht begon te schenken aan de archieven van de oude regeerings- en rechterlijke collegiën van de voormalige republiek, en in 1802, op aandrang van het Wetgevend Lichaam, door den Raad van Binnenlandsche Zaken een besluit werd genomen, waarbij aan den alstoen benoemden archivaris, den bekenden geschiedvorscher Mr. Hendrik van Wijn, werd opgedragen de oude staatspapieren, dagteekenende van vóór het jaar 1648, uit te zoeken, te rangschikken en te inventariseeren, zag men, wel heel langzaam, maar toch met eenigen gang, de liefde voor de oude geschiedenis groeien en toenemen.

Wel had die reeds lang bestaan bij enkele geschiedschrijvers en beoefenaars der historie, maar de regeering deed ten deze weinig of niets.

Eerst bij besluit van den souvereinen vorst van 8 Maart 1814 werd voorgeschreven, dat alle archieven van den Staat, van den oudsten tijd af tot en met het jaar 1794, moesten worden bijeengebracht.

Van Wijn's machtiging was namelijk niet uitgestrekt geworden om de stukken, waarnaar hem in 1802 een onderzoek was bevolen, in één centraal archief te verzamelen.

Hem werd deze nieuwe regeling als landsarchivaris opnieuw opgedragen.

Mag nu zijn eerste benoeming op 17 Juni 1802 als de stichtingsoorkonde van het Rijksarchief worden beschouwd, er zouden nog enkele jaren voorbijgaan, eer deze functie de wijding erlangde, welke haar tot een der gewichtigste takken van dienst van den Staat stempelde.

Tusschen Augustus 1812, toen Van Wijn op pensioen werd gesteld, en het tijdstip zijner nieuwe aanstelling verliepen ongeveer 2 jaar, welke heel wat onheils voor onze oude staatspapieren medebrachten.

We waren 'fransch' geworden, en de centraliseerende Napoleon, de slokop van alles, hij die Parijs Europa wilde doen worden, vaardigde een decreet uit, waarbij de stichting werd bevolen van een Keizerlijk archief in de hoofdstad van Frankrijk.

De Franschman Tourlet kwam over om alle archiefstukken, die hij goeddacht, te doen inpakken en naar Parijs op te zenden.

Dientengevolge werden in 1813 ruim vierhonderd goed gevulde kisten naar Parijs gezonden, maar de omkeering van zaken kwam ook ten goede aan onze archiefstukken, en in datzelfde jaar kwam de collectie deels ondoorzien weder in ons land terug.

Wel was een gedeelte der archieven uit de stadhouderlijke secretarie reeds als s c h e u r p a p i e r verkocht en naar Antwerpen verzonden, maar door tusschenkomst van den prefect werden zij opgevraagd en terugbezorgd.

De betrekking van den heer Van Wijn was, na zulk een heen- en weerreizen van dien kostbaren schat, zooals te begrijpen is, geen *sinecure.* Hij verkreeg dan ook de noodige assistenten, en de bijeengebrachte staatspapieren verkregen een onderkomen in enkele gebouwen van 'het Binnenhof'.

Van lieverlede groeide de verzameling aan. Vooral door medewerking van koning Willem I werd zij door aankoop en schenking met vele belangrijke collectiën verrijkt, terwijl van lieverlede ook nog afzonderlijke

deelen van de Staatspapieren, her en der verspreid, werden opgenomen.

De ruimte op het Binnenhof werd daardoor te bekrompen, en aan koning Willem III is het te danken, dat het fraaie gebouw der Heeren van Amsterdam in 1853 beschikbaar werd gesteld ten dienste van de archieven des Rijks.

We schrijven nu 1897, en eer we een jaar verder zullen zijn, zal ook dit verblijf voor het Staatsarchief eene andere bestemming verkrijgen.

In den tuin toch van het 'Logement van Amsterdam' wordt een nieuw gebouw opgetrokken, dat samen zal smelten met een ander nieuw gebouw, dat sedert aan de achterzijde, aan de Westzijde van het Bleyenburg verrees, op het terrein der stallen, welke eertijds de oostzijde van den tuin begrensden.

Zoodra dit gereed is, wordt het oude gebouw ontruimd, en zal dienen voor bureelen van Binnenlandsch bestuur.

Het inwendige heeft ook in den loop des tijds veel verloren in aanzien en weelde.

Behalve de hoofdtrap met haar sierlijke koepelvormige lantaarn, en enkele vertrekken in *Style Empire* gedecoreerd en met zijden behangsels versierd, is alles teruggebracht tot den grootsten eenvoud.

Het wapen der stad Amsterdam, in den voorgevel, herinnert nog slechts aan de oorspronkelijke bestemming van het gebouw. *Sic transit gloria mundi*, dat is overgezet zijnde: zoo vergaat de heerlijkheid der wereld.

A.J.S.v.R.

Ongenoode gasten.

Dat is mij daar een pret! De familie is heengegaan en liet de theetafel onopgeruimd achter, en daar maakt de jonge poesenfamilie gebruik van. De zwarte heeft zich het beste deel gekozen: haar kop steekt geheel in het mooie melkkannetje, en zóó verdiept is zij in haar aangename taak, dat zij niet merkt hoe zusje haar nijdig aankijkt en vol ongeduld het oogenblik afwacht, dat ook zij zich zal kunnen vergasten aan den heerlijken, zoeten room. Als die andere te lang werk heeft met likken, dan vreezen wij dat er een waar katjesspel met krabben en miauwen op zal volgen. De witte poes schijnt philosophisch het spel aan te zien. Heeft zij haar deel reeds gehad, of acht zij zich in haar fiere, blanke schoonheid te hoog verheven om aan het snoepfeest deel te nemen? Kostelijk is echter de bijna menschelijke uitdrukking van haar poesengezichtje, en de naar boven omgekrulde staart spreekt ook zonder woorden een welsprekende taal.

Met voorliefde kiezen de schilders het lief en leed van het zoo bevallige en geestige kattengeslacht tot onderwerp hunner studiën. Onze landgenoote, de bekende Henriëtte Ronner, staat hierin zeker bovenaan, maar ook de kunstenaar, die dit tafereeltje ontwierp, bewijst genoeg dat ook voor hem jonge katjes geen geheimen behoeven te hebben.

Kijkjes op de weekmarkt.
Door F.J. Morks.

I. De koopman in ocarina's.

Hij deed ons denken aan den straatprediker, zoo meesterlijk door Multatuli beschreven. Ook *hij* vroeg om een stoeltje, maar het werd hem tegelijk met eene groote versleten reistasch achternagedragen door een jongentje. Ook *hij* klom op een stoel, spoedig omringd door jongens in het voorste en mannen en vrouwen in het achterste gelid. Ook *hij* begon allen toe te spreken om eene blijde boodschap te verkondigen, maar nu houdt elke vergelijking op. Zijn toespraak - ik geloof over den invloed der muziek op het geluk van het huisgezin - was ten einde, en reeds gaven de omstanders teekenen van ongeduld, toen hij uit den binnenzak van zijn overjas een eigenaardig peervormig voorwerp haalt, dit bespuwt, het aan de lippen zet, de oogen sluit en er tot ieders verbazing ‘Fischerinn du Kleine’ op fluit. Het eene deuntje voor, het andere na klinkt over de markt, totdat de koopman bemerkt - hij ruikt de kans op succes - dat zijn publiek er den brui van zal geven en daardoor eensklaps ophoudt, hoewel hij nog lang niet buiten adem is. De ocarina - want zulk een instrument is het - wordt in de hoogte gehouden, voor belangstellenden ter bezichtiging rondgegeven, geprezen, getaxeerd en ten slotte aan den koopman-artist weder ter hand gesteld, die aan ieder die ooren heeft om te hooren, vertelt, hoeveel zij hem gekost heeft en voor hoeveel hij ze nu verkoopt, waaruit glashelder volgt, dat hij er geld bij toelegt en louter uit liefde tot de stadgenooten in 't algemeen en tot de muziek in 't bijzonder handel drijft. Daar hij verder nog mededeelt, dat je om op zoo'n ding te spelen, niets van muziek behoeft te kennen, zoo worden er verscheidene handen uitgestoken om een vliegensvlug in papier gewikkeld exemplaar te bemachtigen. Geld wordt gegeven, gewisseld en terug ontvangen; het publiek dunt, ten laatste zijn er slechts een paar jongens overgebleven. De muzikale weldoener der menschheid, de straatkunstbeschermer stapt van zijn stoeltje, ziet met een verstrooid gelaat in zijne reistasch, neemt een overzicht van het ontvangen geld, steekt het tijdelijk in zijn vestzakje gedeponeerde Dobbelman's kruid weder in den mond en wacht de dingen af die komen zullen, want zijn collega, de messenslijper en glassnijder, is aan het woord en tracht door geweldige krassen over eene soort guillotine het publiek voor zijn handelswaar de noodige belangstelling in te boezemen.

's Avonds door stille buurten der stad wandelend, staat men versteld over de wanhopige pogingen, die op stoep of drempel zittende jongens aanwenden om het klassieke lied: ‘Onder deze paraplu’ als het ware in de ocarina te spuwen, wat, tot wanhopig wordens toe, mislukt. De opmerking wordt gemaakt, dat het

ONGENOODE GASTEN. Naar M. Stock. (Zie blz. 88.)

ding waar de vent op blies, alleen een goeie was, maar dat de anderen prullen zijn.

II. De honden- en vogelenkoopman.

Omringd door een talrijk publiek staat op de markt een eigenaardig soort kooplui, kris en kras door elkaar, spuwend, kauwend, duwend en - biedend.

Zij hebben manden en doodkistachtige vogelkooien om zich en doen allen zeer onrustig.

Arm pluimgedierte! Daar zitten - neen hangen zij - die kippen, hanen en duiven in een mand saamgepakt, elkaar pikkend, bijtend - geen oogenblik in rust. Die *onder* of in de verdrukking is, wil *boven*, en is hij boven dan vindt hij nergens een veilig plekje om de pootjes neer te zetten.

Van tijd tot tijd wordt de klep van de mand opgelicht en een grove hand trekt er achtereenvolgens eenigen bij vlerken of pooten op niet zeer zachtzinnige wijze uit, toont ze den kooplustigen, beblaast of bespuwt ze - waarvoor is dat toch goed? - en stopt ze er weer in, of geeft ze in andere handen over.

Zelden is die andere hand zachter, maar meestal met een touw gewapend, dat om de pooten der dieren wordt gedaan, ten einde ze als een bos wortelen op den rug mee te sjouwen.

Meestal leven de beestjes niet lang, wat gelukkig is; het lijden is dan kort. Maar wat te zeggen van den jeugdigen opkooper, die een gedeelte van zijn waar in een zak stopt, de rest aan het koord van den zak hangt en zoo met die dieren soms uren op de markt blijft slenteren? Niemand verwondert er zich dan ook over, dat zoo af en toe een kip dood uit mand of zak wordt gehaald.

Een drankkelder, vlak bij de kooplui, geeft gelegenheid de zaken beter te bedisselen, zoodat men een voortdurend kelder-in-, kelder-uit-spelletje kan waarnemen. Pen, papier en inkt worden hier vervangen door jenever, welke tegelijk als kwitantie dienst doet. Een tweede borrel heeft de eigenaardigheid de plaats van een plakzegel te vervullen.

Konijnenooren moeten wel bijzonder taaie ooren zijn, want hoelang die dieren ook bij hun gehoororganen worden vastgehouden, nooit zag men hen zonder die versierselen op straat rollen of hoorde hen piepen van pijn. Ook bij dit gedierte schijnt een geheimzinnig geblaas en gespuw op de achterste ledematen te behooren, waarvan de beteekenis mij onbekend is. Ik sprak straks van vogelkooien en bedoelde daarmede de benauwde licht en lucht missende hokjes, waarin de stumpers aller stumpers bewaard worden. Men kan zich bijna elk dier in gevangen staat voorstellen, berustend in zijn lot, maar een vogel nimmer. Een vogel, beeld der onbeperkte vrijheid, meester over gansch de hemelruimte, reiziger om heel den aardbol, ach, welk lot valt hem ten deel!

Gevangen door menschen die weinig zachtzinnig zijn welk een merkwaardig ras zijn toch die vogelaars -, opgesloten in een vies hokje, dat in een benauwd vertrek staat, zoo sleept hij zijn bestaan voort, tot de een of ander vogelliefhebber die ellende verzacht door hem tehuis in eene zindelijke kooi te zetten en hem ruim van eten en drinken te voorzien.

Tusschen kippen, duiven en konijnen bewegen zich de hondenkooplui - man, vrouw of kind - die met een of meer exemplaren aan een touw, als vleeschelijke

staartsterren tusschen de menigte heenglijden. De baan die zij beschrijven laat een onaangenamen reuk en meestal nog iets anders achter, tot zij met of zonder honden verdwijnen. Mij dacht, dat het aantal onbeheerde honden in eene stad zoo groot was, dat het waarachtig niet noodig zou zijn ze nog op de markt te moeten koopen. De ware hondenkoopman schijnt zich eveneens op de vermenigvuldiging zijner handelswaar toe te leggen, want menigmaal zagen wij hem met tal van belangstellenden gebogen over eene menigte van door elkander krabbelende, viervoetige zuigelingetjes.

Van tijd tot tijd gelukt het den een of anderen stumper uit zijn mand of de handen van zijn baas - en een lief baasje is hij! - te ontsnappen, maar de jacht, die dan op het beest gemaakt wordt, is ontzettend. Hollend, schreeuwend en jagend, vliegen eigenaar en belangstellenden over en tusschen alles wat op de markt uitgestald ligt. Arm beest! hijgend en blazend vliegt hij van het een naar het ander, tot hij ten laatste als een razende kater door eene dolle menigte aan alle kanten wordt gegrepen en haast uit elkander gerukt.

Zomeravond.
Door Agneta.

't Was den geheelen dag brandend heet geweest. 't Gras langs den vrij breeden straatweg was dor, de boomen lieten hun bladeren treurig naar beneden hangen, de bloemen bogen hun kopjes naar de aarde en de vogeltjes hadden zich zoo ver mogelijk in 't bosch teruggetrokken, om hoog onder een looverrijk dak een koel plaatsje op te zoeken.

In 't dorp was het stil geweest, buitengewoon stil, hoewel de dorpsjeugd vrij af had wegens de warmte. De drukste, woeligste knaap lag te droomen in 't heete gras; de menschen vertoonden zich zoo min mogelijk buiten de deur, en ieder zuchtte om 't hardst; ‘Och was 't toch niet zoo warm!’

Na den middag was er een zachte, milde regen gevallen, die langzamerhand overging in een hevige stortbui. Felle bliksemstralen doorkliefden de lucht, ratelende donderslagen deden de boerenwoningen beven op haar grondvesten en de bewoners eveneens. Maar na een uur kwam er een klein stukje blauw aan den hemel, het werd grooter en grooter, en ten slotte kwam de zon en goot over de vernieuwde natuur haar zachten avondglans.

Nu kwam er leven en beweging in het dorp.

De boeren, met de pet schuin op het hoofd, het korte, bruin doorrookte pijpje in den mond, keken met vergenoegde gezichten, de armen leunend op het hekje, naar de steeds helderder en helderder wordende lucht. Hunne vrouwen liepen in lange rijen, pratend, lachend en breiend, de dorpstraat op en neer. De jongens en meisjes wilden hun scha van den geheelen dag inhalen en stoeiden en schreeuwden, gooiden kleine kinderen omver en maakten zich even warm als een paar uur geleden.

Op een zijweg van den grooten straatweg staat een nette boerenwoning.

De wegzinkende zon kleurt de ramen zacht geelrood, de klimop schittert met heldere diamanten, de nachtegaal zingt zijn wonderschoon loflied, en van de drukte in 't dorp komt nu en dan een klank naar deze afgelegen plaats, voortgestuwd door 't zachte zuidenwindje.

Vóór de woning zitten twee vrouwen. De ééne nog in volle levenskracht, de andere oud en zwak. 't Zijn Grootmoeder en Elsje. De schitterende ramen, een gouden achtergrond, geven iets onbeschrijfelijk bekoorlijks aan dit tooneeltje.

De oude vrouw staart voor zich uit, over het weiland met de mooie koeien, in het steeds donkerder wordende bosch. De handen rusten in haar schoot, een bril en een bijbel liggen naast haar op de bank. Zij schudt het hoofd met het witte boerinnenkapje heen en weer en dan zegt zij:

‘Neen, Elsje, kind, dat is nu toch wat erg. 'k Kan nog best wat zien te breien, hoor! Kom, geef mij mijn kous maar,’ en zij poogt het begeerde voorwerp, dat in Elsje's bezit is, machtig te worden.

‘Neen, grootmoeder,’ zegt Elsje lachend opstaand. ‘U krijgt haar niet. Toe, geniet nu maar eens van den heerlijken avond. 't Is zoo'n verschil nu of van middag.’

‘En jij dan, kind, moet jij niet eens rusten?’

‘O, kijk u eens waar ik aan bezig ben, grootmoe. Als ik hieraan werk, word ik niet moe, dat is een verrukkelijke uitspanning voor mij.’ Zij lacht weer en laat haar hagelwitte tandjes zien. Haar oogen schitteren als de diamanten op den klimop, even zinken haar ijverige vingers gevouwen in haar schoot en ze tuurt ook in dat geheimzinnige woud. Een traan parelt aan haar donkere wimpers. Zij is zoo gelukkig, o, zoo gelukkig, en vooral van avond. De dorpsklok slaat negen slagen, plechtig en statig. Elsje's hartje slaat mee, - plechtig en statig? O neen, vroolijk, onstuimig. Zij is zoo blijde.

Ze kijkt naar 't groen geverfde hekje. Zoo aanstonds dan komt hij daardoor, dan ziet ze hem weer na eene afwezigheid van drie weken. O, 't was niet lang en ze waren haar niet lang gevallen, die dagen. Ze had ijverig gewerkt, maar.... Wat was ze toch innig dankbaar, dat zij haar grootmoeder had. Zonder haar zouden Dorus en zij nooit een paar geworden zijn. De menschen uit het dorp hadden er om gelachen, dat zij, het mooie, aardige Elsje, Dorus als vrijer wilde hebben. Zij, die den rijksten boerenzoon had kunnen krijgen, zij nam een eenvoudigen smidsknecht. Maar Elsje wist wel wat ze deed en Grootje ook. Op 't herhaald aanzoek van Krelis Harmsen, Jaap Bakker en nog zoo'n paar had ze steeds ‘neen’ gezegd en Grootje had begrepen waarom. Grootje had Dorus, die niet goed durfde, eens aangesproken, hij had zich eens heel erg vermand, was den hollen zandweg ingeslagen, naar het kleine huisje en zie.... geen drie maanden later was tot verbazing van de menschen en tot ergernis der rijke boerenzoons, Dorus, Elsje's uitverkorene. Ze werkten beiden hard en spaarden voor hun huwelijk. Dorus was zelfs voor zijn baas alleen een karwei gaan

doen, buiten het dorp; Elsje naaide voor de burgemeestersvrouw en zoodoende was er al aardig wat in 't steenen varkentje gekomen.

En Grootmoeder?

Zij vouwde de handen in den schoot. Zij moest dan maar eens rusten en ze staarde voor zich uit, achteruit op het verleden. Schoone dagen had zij beleefd en sombere, moeilijke dagen. Hand in hand had zij met haar Andries het huwelijkspad betreden. 't Was een lieflijke, eenvoudige landweg geweest, niet te hobbelig, niet te effen. Aan weerszijden groene weiden met rustig grazende koeien, in de verte een kerkspits die ten hooge wees, omringd door volle bladerrijke boomen, waartusschen de roode dakpannen nieuwsgierig gluurden. Doch er trokken wel eens donkere wolkgevaarten over hun landschap, die de kerktorens en boerderijen opslokten en wegvaagden, 't werd dan somber om hen heen, en angstig, bang grepen zij elkander vast, steunend op elkaar, totdat de duisternis ten laatste langzaam week voor 't licht.

Zulke droeve dagen waren het geweest, toen ze haar vijfde kind begroef, toen haar Andries zoo zwaar ziek werd en, na een langdurig lijden, ook naar zijn laatste rustplaats werd gedragen. Toen stond ze geheel alleen, weenend om zich heen ziend, naar dat uitgestrekte landschap, maar een paar kleine handjes trokken haar aan den boezelaar.

'Mee met Groote, mee,' vleide een zacht stemmetje. Samen waren zij voortgewandeld. De kerktorens raakten Groote nooit weer uit het oog en zij wees ze Elsje vaak en fluisterde:

'Kind, als die maar zichtbaar blijven dan is alles goed.'

Maar nu rollen een paar tranen plotseling 't oude vrouwtje langs de wangen. Neen, ze zal ze haar kleinkind niet meer iederen dag kunnen wijzen, want Elsje gaat immers heen. Hoe zal dat zijn zonder haar, zonder dat vroolijke zonnetje!

Grootje wordt in haar gepeins verstoord.

Het tuinhekje kraakt, een ferme tred klinkt op het gele straatje, een juichende stem roept:

'Goên avond saâm!'

Elsje vliegt op, haar naaiwerk valt in 't zand.

Grootje schudt lachend het hoofd. Ze herinnert zich nog zoo goed den tijd toen ze net zoo deed. 't Is een vragen en nog eens vragen hoe Dorus het gehad heeft, hij vertelt alles nauwkeurig en herhaalt het twee, drie malen, en dan fluisteren zij zachtkens van 't steenen varken in Grootjes linnenkast.

Grootmoeder kan ze niet hooren, hun geheimen, hun droomen voor de toekomst. Ze is er niet nieuwsgierig naar. ‘Net als in mijn tijd,’ mompelt zij, ‘net zoo.’

De zon zinkt al meer en meer achter het geboomte in zee. Een matgele glans is nog even zichtbaar in 't westen. 't Schijnt of de hemel daar open is, en 't gouden licht den menschen de heerlijkheid verkondigt van daar boven. Alles zwijgt in de natuur, tot zelfs het koeltje heeft zich ter ruste gevlijd. Maar die twee jonge menschenzielen, hoe zouden zij kunnen zwijgen? Neen, zij bouwen daar in de plechtige, heilige stilte van den zomeravond hun stoute luchtkasteelen, en de oude vrouw zit er zwijgend bij, de hand geslagen om den bijbel, haar troost, haar toevlucht in haar leven.

‘O, Dorus,’ klinkt plotseling Elsje's stem iets luider. ‘Grootmoeder komt bij ons wonen, niet waar, als wij getrouwd zijn?’

‘Natuurlijk, Elsje, natuurlijk, aan haar hebben wij zooveel te danken.’

Samen de handen inééngestrengeld, gaan ze naar Grootmoeders stoel.

‘Grootje, u komt bij ons wonen, niet waar, wat zal dat heerlijk zijn!’

Maar Grootmoeder antwoordde niet. Haar woning was geen aardsche meer.

Nieuwsgierig.

Zoo'n nest! Wat zoekt zij daar in het juweelkistje van moeder of oudste zuster? Ziet zij er niet lief genoeg uit? Wil die kleine Eva zich nog tooien met de bonte bloedkoralen of met een kleurig dasje?

Het is een allerliefst tafereeltje, waarvan men de oogen niet kan afhouden. Telkens vallen nieuwe aantrekkelijkheden op. Het meisje in haar would-be Hollandsch kostuum is een echte snoes; men zou wenschen haar in levenden lijve voor zich te zien, om kusjes te drukken op haar frissche wangen, haar mollige armen. Ook de omgeving is met haar in harmonie; dat fraaie kistje, het glas met de bloeiende, geurige seringen, alles spreekt van jeugd, lente, frischheid. Waarlijk, het doet goed door zulk een tafereeltje er aan herinnerd te worden, dat niet alles in de wereld even dof en mat is als het ons somwijlen toeschijnt.

Het geheimzinnige huis.
Eene vertelling door G. Heuvelman. (*Vervolg en slot van blz.* 64.)

‘Geloof ik er nog niet aan,’ vervolgde de kleermaker ernstig. ‘'t Is waar, er gebeurt hier iets geheimzinnigs, dat ik op het oogenblik niet doorgronden kan. Maar er zijn wel meer vreemde dingen gebeurd, die later op natuurlijke wijze verklaard werden. En ik ga hier niet weg vóór ik het raadsel heb opgelost. 't Is nu nacht, doch zoodra de dag aanbreekt, doorzoek ik het geheele huis.’

‘Gij zult niets vinden, man,’ zeide juffrouw Strijfman zacht. ‘Het waren geen menschelijke geluiden, die we zooeven hoorden; ik ben vast overtuigd dat we met bovennatuurlijke wezens te doen hebben. En daar valt niet tegen te strijden.’

Was dat nu zijn dapper vrouwtje! dacht Strijfman.

Hij keek haar medelijdend in het angstige gezichtje, boog zich over haar heen en kuste haar, doch zeide geen enkel woord. Zij gingen dicht bij de wieg zitten, stijf naast elkaar; hij sloeg zijne armen om haar heen, als om haar te beschermen. Telkens

klonk het akelig krijschen door de nachtelijke stilte, altijd gevolgd door een doodsch, onheilspellend zwijgen.

De uren van den langen Decembernacht kropen langzaam voorbij. De klok sloeg drie uur. Sinds een kwartier hadden zij niets vernomen. Daar hoorden zij eensklaps een deur openen en dichtdoen; slepende voetstappen daalden langs den rechterwand, evenals zij enkele uren te voren geklommen waren, dan niets meer. Het overige van den nacht bleef alles rustig; de stilte van het graf heerschte in de geheimzinnige woning. Maar Strijfman en zijne vrouw waren zoo geagiteerd, dat er aan slapen niet meer te denken viel. Wel dommelde het arme vrouwtje nu en dan, doch telkens werd het met een schok wakker.

IV.

Het winterzonnetje scheen den volgenden morgen vroolijk; in den nanacht was het beginnen te vriezen, een dun laagje ijs bedekte de sloten en het scheen een mooie dag te zullen worden. De kamer zag er bij daglicht niet zoo huiveringwekkend uit als bij het schemerend schijnsel der lamp, en ook het wijnroode behangsel had een minder bloedige kleur.

Nadat het echtpaar, vermoeid door het gemis van slaap, ontbeten had, begon Strijfman, gewapend met den sleutelbos, zijn onderzoek. Alle kamers ontsloot en doorzocht hij, zonder iets bijzonders te vinden. Hij klom naar den zolder, daalde af in den kelder, doch bespeurde niets verdachts. Vervolgens begaf hij zich naar buiten en bekeek het huis met de meest mogelijke aandacht, terwijl hij er langzaam omheen liep. Het zag er uit als alle andere huizen, waarvan het alleen door zijn zeventiende-eeuwschen bouwtrant afweek. Strijfman was juist van plan zijn onderzoek, dat tot niets scheen te leiden, op te geven, toen eene bijzonderheid zijne aandacht trok. Na het laatste venster aan de rechterzijde der woning, het venster van kamer nummer 13, strekte de blinde muur zich een eind verder uit dan die kamer diep was. Hij ging in huis, mat, door den eenen voet voor den anderen te plaatsen, zonder iets tot zijne vrouw te zeggen, die hem verwonderd gadesloeg, de ruimte welke er overbleef tusschen het venster en den rechterwand, en telde vier voet. Weer buiten gekomen, keek hij eerst voorzichtig rond of iemand hem ook zag, maar er was niemand, en bij zijn buurman, dokter Bremer, waren de jaloezieën nog gesloten. Hij mat nu op dezelfde wijze de lengte van het gedeelte muur, dat volgde op

NIEUWSGIERIG. Naar Th. Grust. (Zie blz. 92.)

het venster der bewuste kamer, en telde zestien voet; dus twaalf voet te veel. 't Zou bespottelijk zijn te veronderstellen, dat de buitenmuur twaalf voet dik kon zijn, er moest zich dus een holle ruimte tusschen den wand van kamer no. 13 en den buitenmuur bevinden. Strijfman glimlachte; hij had tenminste iets ontdekt. Toen hij weer bij zijne vrouw was, die hem nieuwsgierig aankeek, zeide hij:

‘Anne, herinnert ge u dat boek nog, hetwelk ik je verleden winter voorlas?

Juffrouw Strijfman zag verwonderd op. ‘Jawel, Karel,’ zeide zij. ‘Ge bedoelt het boek over die ridders en jonkvrouwen en oude kasteelen. Maar wat beteekent die vraag?’

‘Wacht maar, vrouwtje! Herinnert ge u ook nog wel de beschrijving van dien burcht met zijn onderaardsche gang en geheime kamers, waarin jaren lang de broeder van den slotvoogd verblijf hield, zonder dat één der bewoners zijne aanwezigheid vermoedde, terwijl de eigenaar, die het geheim niet kende, meende dat hij sinds jaren overleden was?’

‘O ja, heel goed. 't Was een boeiend verhaal. Maar...’ Zij dacht even na en vervolgde: ‘Ik begrijp u. Ge meent dat zich hier ook zulk eene geheime kamer in dit huis bevindt?’

‘Ja.’ En hij deelde haar de opmerking mede, die hij had gemaakt.

‘Maar dat verklaart die akelige geluiden niet, welke wij dezen nacht hoorden. Ik ril nog als ik er aan denk.’

‘Neen, dat is zoo. Toch moeten wij trachten dat vertrek te ontdekken, Gij blijft hier waarschijnlijk niet gaarne alleen? Ik moest eigenlijk den notaris eens spreken.’

‘Zal ik er even heengaan om te vragen of hij hier wil komen? Je past dan wel zoolang op de kleine.’

‘Goed. Maar vraag of hij terstond meê kan gaan, - ik verlang het geheim, dat aan dit huis verbonden schijnt, opgehelderd te zien, en hij zeker niet minder. Weer zoo'n nacht doorbrengen als de vorige is mij onmogelijk!’

Juffrouw Strijfman zette haar hoed op, deed haar omslagdoek om en vertrok.

Ondertusschen begon haar man met een hamer tegen den rechterwand te kloppen, telkens voorzichtig met de hand onderzoekende of hij ook ergens een spleet in den muur ontdekte, die een verborgen deur deed vermoeden, welke toegang tot de veronderstelde ruimte er achter gaf. De slagen klonken hol. Geruimen tijd waren zijne pogingen nutteloos, doch eindelijk meende hij een paneel achter het behangsel te voelen. Hij maakte met potlood een teeken op het papier en zette zich neder, voldaan over het verkregen resultaat, om de terugkomst zijner vrouw af te wachten. Weldra verscheen zij, vergezeld door den notaris, die, brandend van nieuwsgierigheid, terstond met haar was medegegaan.

Strijfman deelde hem het gedurende den nacht voorgevallene mede. Notaris De Waal luisterde aandachtig.

‘En... hebt ge iets ontdekt?’ vroeg hij haastig.

‘Ja, mijnheer. Daar’ - de kleermaker wees naar den rechterwand - ‘moet zich een geheim vertrek bevinden, welks bestaan aan de vorige bewoners onbekend is gebleven en waarvan ook de tegenwoordige eigenaar niets weet.’

De Waal haalde de schouders op. ‘'t Is erg romantisch,’ zeide hij. ‘Doch al was daar een vertrek, wie of wat is het spook? Hoe zou een menschelijk wezen zich daar kunnen bevinden?’

‘Kan er geen onderaardsche gang zijn?’

‘Hm. Die raadselachtige geluiden blijven echter even raadselachtig.’

‘Ik ben stellig overtuigd, dat we er de oorzaak van weten zullen, zoodra we die verborgen plek betreden.’

‘Maar hoe komen we er?’

Strijfman stond op en klopte met den knokkel van zijn vinger tegen de plek, die hij eenige oogenblikken te voren had gemerkt.

‘Hoe klinkt het, mijnheer?’

‘U klopt tegen hout, vriend,’ zeide De Waal in spanning en naderde den wand. ‘En het klinkt hol.’

Strijfman nam den hamer, die op den vloer lag, en klopte op een andere plaats.

‘Daar is steen. Maar toch is de klank hol. Gauw, scheur daar het papier eens af.’

De notaris wees naar de plek, waar het behangsel op hout scheen geplakt.

De kleermaker deed wat hem bevolen werd. Een eikenhouten paneel, breed genoeg om, als het weggenomen was, iemand door te laten, werd zichtbaar.

Beiden onderzochten haastig of er zich nergens een geheime veer bevond, waardoor het paneel in beweging kon worden gebracht, doch hunne moeite was vergeefs.

‘Haal een bijl,’ riep de notaris. ‘Wij moeten weten wat zich hierachter bevindt.’

Weldra klonken zware bijlslagen, die het paneel na eenige oogenblikken met een harden bons uit elkaâr deden vallen. Eene duistere opening vertoonde zich. Bij het schemerend licht, dat er uit de kamer inviel, zagen zij dat zich een smalle gang achter den muur bevond. Strijfman ontstak een lantaren en nu waagde hij zich, vergezeld van den notaris, in de onbekende streken van het geheimzinnige huis.

Nauwelijks hadden zij eenige schreden over den glibberigen bodem gegaan, toen zij plotseling een tweetal steenen trappen bespeurden. De eene trap rechts voerde naar boven, de andere links scheen af te dalen in een donkeren put. Zij stonden even stil om te overleggen welken weg te nemen en besloten eerst naar beneden te gaan.

Een tiental treden daalden zij; dan bevonden zij zich op den bodem van den put en zagen vóór zich een smalle gang, een soort koker van massief metselwerk, waarin zij genoodzaakt waren achter elkander te gaan, en die wel twintig meter ver strekte. Een zware, benauwde atmosfeer maakte het ademhalen moeielijk; langs de ruwe wanden druppelde een groezelig vocht.

Zwijgend gingen de mannen voort, tot zij stuitten op een ijzeren deur, die allen verderen voortgang onmogelijk maakte. Nu verbrak De Waal de stilte.

‘Wij zijn onder den tuin doorgegaan, en te oordeelen naar de richting waarin deze gang loopt, moeten we ons nu onder het huis der buren bevinden. Ik ben overtuigd dat wij, als we deze deur konden openen, in hun kelder zouden zijn. Laten wij voorloopig terugkeeren en onderzoeken waar de andere trap heenvoert.’

Zij gingen terug, nu stijgende, en beklommen de trap welke zij eenige oogenblikken te voren hadden gezien, en die hen bracht op een klein portaal, waarop een deur uitkwam. Deze was tot hunne grootste verbazing niet gesloten, doch stond op een kier. Strijfman stiet haar open. Op den drempel deinsde hij met een kreet terug. Een bloedlucht dreef hen tegen.

‘Wat is er?’ vroeg de notaris, die achter hem stond, verschrikt.

De kleermaker wees met een gebaar van afkeer voor zich uit. Spookachtig danste het licht der lantaren, die hij in zijn bevende linkerhand droeg, door het ruime vertrek, dat zich voor hunne oogen ontsloot. In het midden der vensterlooze kamer, aan welker zoldering een hanglamp was bevestigd, stond een geïmproviseerde tafel, samengesteld uit twee schragen, waarop een lange, breede plank was gelegd, beladen met allerlei vreemdsoortige, onzen kleermaker geheel onbekende instrumenten. Overal vertoonden zich op den houten vloer bloedvlekken, soms kleine, nog niet geheel opgedroogde plasjes bloed. Hier en daar lagen overblijfselen van dieren verspreid; koppen van honden, de droeve, trouwe oogen, verglaasd in wreed pijnlijken doodstrijd; rompen van konijnen, katten, ledematen van Guineesche biggetjes en andere dieren. Een groote verbazing vertoonde zich op Strijfman's gelaat.

Notaris De Waal had alles begrepen. ‘Het hol van een vivisector,’ mompelde hij op een toon van afschuw. ‘Dokter Bremer moet hier in het spel zijn.’

‘Wat zegt u?’ vroeg Strijfman, die in zijne onwetendheid niets begreep van hetgeen hij zag.

De Waal vertelde hem van de wreedheden, in naam der vivisectie gepleegd; hoe proeven, genomen op levende dieren, met de grootste mishandelingen gepaard gingen; hoe vivisectors, om hunne kennis te vermeerderen, levende, gevoelende wezens opensneden, hunne edele deelen verminkten, beenderen uitzaagden, kortom, een langzamen marteldood bereidden aan schuldelooze schepsels, wier eenigst misdrijf was de aandacht te hebben getrokken eener dwalende wetenschap als geschikte objecten voor een onderzoek, dat, onder voorwendsel der kranke menschheid tot heil te strekken, door gevoellooze geleerden werd gepleegd. Soms werden de heeren vivisectors gedreven door eene eerlijke overtuiging, inderdaad door hunne proeven resultaten te zullen verkrijgen, welke vruchten konden afwerpen voor de medische wetenschap, maar dikwijls was het slechts de zucht eene ijdele nieuwsgierigheid te bevredigen, die hen de stem van medelijden en gevoel het zwijgen deed opleggen, hun hart versteende en hen maakte tot dierenbeulen, met helsch genoegen allerlei folteringen uitdenkende vóór zij door een laatsten stoot of slag een einde maakten aan het ondraaglijk lijden hunner weerlooze slachtoffers. Wel brachten zij meestal de dieren, vóór het onderzoek aanving onder invloed van narcose of verlamden hunne willekeurige bewegingen door aanwending van curare - eene duivelsche uitvinding, waardoor wel de uiting van smart onmogelijk werd gemaakt, doch de smart zelf niet verminderde, integendeel door verhooging der gevoeligheid toenam - doch gewoonlijk was de verdooving niet voldoende en het lijden later des te intenser. Ook waren er velen, die het aanwenden der verdoovende middelen versmaadden, en wier

trommelvlies zoodanig verhard was, dat zij voortgingen onder de kreten en het gekerm der dieren, met vaste hand de meest gecompliceerde operaties te verrichten.

'Zoo iemand schijnt de persoon, die hier aan het werk is geweest,' vervolgde de notaris zijn verhaal, waarnaar Strijfman met belangstelling had geluisterd. ''t Zijn toch bespottelijke lui, die geleerden! Ze meenen het Leven te leeren kennen door het te verwoesten, evenals de knaap, die nieuwsgierig om te weten waar de geur vandaan kwam, een schoone roos ontbladerde. Maar laten we hier alles in denzelfden toestand laten als we het vonden en naar je vrouw terugkeeren; ze zal verlangen iets te vernemen.'

'Het spook is nu ontdekt,' zeide Strijfman glimlachend.

'Je moogt wel zeggen: het spook. Want vivisectie spookt als een afzichtelijke geest door de zalen der wetenschap. En het schijnt dat, niettegenstaande zij door de wet verboden is[1], er nog altijd lieden zijn die haar in het geheim beoefenen. Zelfs dit verborgen kamertje, aan niemand bekend, werd door één harer discipelen tot een tempel van den demon gemaakt. De tijd schijnt nog ver, dat ieder instemt met de woorden van den dichter Van Eeden:

> 'Met liefde slechts kan heilig weten stijgen,
> Met bloed van één dier is te duur gekocht
> Een paradijs van kennis.'

Notaris De Waal was ten hoogste verontwaardigd, men kon het den man aanzien. Ook de kleermaker huiverde na deze kennismaking met eene, hem geheel onbekende, wereld van wreedheid en misdrijf.

Toen juffrouw Strijfman het verhaal hunner ontdekking had vernomen, was haar eerste vraag: 'Wie kan die persoon wezen, mijnheer? En wat denkt u te doen?'

De notaris zweeg even; dan zeide hij op zachten toon:

'Ik vermoed dat het dokter Bremer is. Misschien kreeg hij door een toeval kennis van de onderaardsche gang en, door deze te volgen, van de geheime kamer, die hem uitstekend geschikt scheen tot een laboratorium in te richten voor zijne physiologische en pathologische experimenten. En wat ik denk te doen? Vanavond kom ik terug in gezelschap van een paar politiemannen; we nemen voorzichtig het paneel, dat je straks weer zoo goed mogelijk in zijn plaats moet zetten, weg en betrappen hem op heeterdaad. De politie kan dan proces-

1) Dit is niet zoo. 't Was echter voor den loop dezer vertelling noodzakelijk, het bestaan eener zoodanige wet aan te nemen.

verbaal opmaken en het foltertuig in beslag nemen. Onze jonker zal ook blij zijn, dat het spook ontdekt is.'

Nadat hij nog een poosje met Strijfman en zijne vrouw had zitten praten en nadat zij samen hadden afgesproken te zullen zorgen dat dokter Bremer, die zij van het feit verdachten, geen argwaan kon opvatten, vertrok de notaris. De kleermaker ging aan het werk, lustig een deuntje zingende; zijne vrouw lachte tegen de kleine en aan beider gelaat was te zien, dat zij blijde waren de oorzaak der nachtelijke rustverstoring te hebben ontdekt. Toch was de jonge moeder een beetje beschaamd over het falen van haar moed gedurende den vorigen nacht en de bijgeloovige vrees, die zij eenige oogenblikken had gevoeld.

V.

Omstreeks negen uur 's avonds kwam De Waal, vergezeld van twee politieagenten. Zwijgend zetten zij zich neder in kamer nommer 13, wachtende de dingen die komen zouden; de notaris had hen met het geval bekend gemaakt en zij wisten wat hun te doen stond.

Evenals den vorigen avond bleef alles tot ruim elf uur rustig. Toen klonken weder slepende voetstappen; de agenten wilden opspringen, maar de notaris weerhield hen.

'We moeten nog een oogenblik geduld hebben,' zeide hij. 'Zoodra hij in zijne helsche bezigheid verdiept is, overvallen wij hem. Hij is natuurlijk zonder eenigen argwaan, daar hij niet kan vermoeden dat wij de verborgen kamer hebben ontdekt.'

Een kwartier ging zonder de minste stoornis voorbij. Daar klonken plotseling weer de onnatuurlijke kreten, die den vorigen nacht zooveel schrik hadden teweeggebracht.

'Vooruit,' fluisterde de notaris. 'Nu is het tijd.'

Hij greep de lantaren, die klaarstond. Strijfman nam zonder eenig gedruisch het paneel weg en hij, benevens de beide agenten, volgden geruischloos De Waal, die hen voorlichtte door de geheime gang, de afgesleten steenen trap op naar het laboratorium van den vivisector. Evenals 's morgens stond de deur op een kier. Een dof kreunen, telkens afgewisseld door een scherpen gil, klonk hen tegen. Alvorens binnen te treden gluurde het viertal door de reet. Het vertrek was helder verlicht. Op de tafel lag in een toestel, de vier pooten en den kop met riemen vastgebonden, een opengespalkte keeshond, die allerjammerlijkste geluiden uitstiet. Over het dier heengebogen, een lancet in de hand, stond dokter Bremer. Ofschoon hij den rug naar hen hield gekeerd, herkenden zij hem terstond. Even aarzelde de notaris, dan stiet hij krachtig de deur open en trad, gevolgd door Strijfman en de politieagenten, het vertrek binnen.

Verschrikt richtte dokter Bremer zich op; hij werd doodsbleek, een ruwe vloek ontsnapte hem, het instrument viel uit zijne handen.

'Mijnheer,' zeide de oudste der politiemannen, terwijl hij op den dokter toetrad, 'u is mijn arrestant. U is wederrechtelijk door een geheimen toegang dit vertrek binnengedrongen en u gebruikt het tot het plegen van handelingen, die bij de wet verboden zijn. Ik leg beslag op alle zich hier bevindende voorwerpen en verzoek u mij te volgen.'

Terwijl hij sprak, maakte zijn kameraad met een op tafel liggend mes een einde aan het lijden van den ongelukkigen hond.

De politieman legde zijn hand op den schouder van den medicus, die met een doffen blik beurtelings naar elk van het viertal staarde. Eensklaps vertoonde zich een breede grijns op zijn gelaat; hij rukte zich los en zeide op snerpenden, verachtelijken toon:

'Gij weet niet, heeren, welk een groot kwaad gij der wetenschap doet. Ik was juist op het punt eene belangrijke ontdekking te doen, die der menschheid tot grooten zegen kon worden. Gij leeken begrijpt het nut der vivisectie niet.' En zich tot de politiemannen wendende, vroeg hij smadelijk:

'Hoeveel geld verlangt ge, als ge mij mijn werk met rust laat voortzetten?'

'Wij zijn niet omkoopbaar,' bromde de oudste. 'Geen praatjes, meneer, u is onze arrestant.'

'Nog niet!' riep de dokter. En met één sprong was hij aan den anderen kant der tafel. Bliksemsnel, voor één der aanwezigen het kon verhinderen, haalde hij een klein fleschje, gevuld met een groenachtig vocht, uit zijn jaszak en ledigde het in één teug. Zijne grijze oogen flikkerden spottend, zijn kale schedel en mager, tanig gelaat, dat een lijkkleur droeg, gaven hem een spookvorm onder het felle licht der lamp. Allen bleven verstijfd van schrik staan, niemand sprak; zij begrepen dat hij vergift had genomen om de schande eener veroordeeling te ontkomen. Een minuut verstreek; dan nam Bremer's gelaat eene afzichtelijke uitdrukking aan. Hij waggelde, strekte de handen uit als zocht hij een steun, en sloeg met een zwaren bons neer op den grond, de starre oogen verglaasd in korten doodstrijd.

'Hij is dood,' mompelde de notaris, terwijl hij zich over den vivisector heenboog. 'Arme dwaas!'

De kleermaker rilde van afschuw en verborg het gelaat in beide handen.

Jonkheer De Leeuw van Velsberg gaf Strijfman, die onder zijne kennissen weldra den naam van 'spookverdrijver' kreeg, eene flinke belooning. De onderaardsche gang, welke zich, zooals de notaris had vermoed, tot onder des dokters huis uitstrekte, werd dichtgemetseld en de verborgen kamer afgebroken. Weldra verloor het geheimzinnige huis zijn beruchten naam en werd de waarheid betreffende de spookgeschiedenis algemeen bekend.

Strijfman met vrouw en kind betrokken eene voor hunnen stand en werkkring passender woning. Notaris De Waal en zijn principaal bezorgden den wakkeren kleermaker menigen klant, en in hun gezin, dat telken jare vermeerderd werd, heerschte voorspoed en kalm geluk. Dikwijls echter spraken de beide echtelieden nog over dien schrikkelijken Decembernacht, waarin hun moed op zulk een zware proef was gesteld.

Ambon.
Met vier illustratiën.
Door Een officier van het Nederlandsch-Indische leger.

Duizend gedachten bestormen den reiziger, die voor het eerst Ambon's stranden betreedt.

Nergens in de tropen bestaat een land, waar onze stoere voorvaderen zoo hun merk hebben ingedrukt, nergens vindt men eene kolonie waar de Hollanders door de bewoners zoo gastvrij werden binnengeroepen, en nergens ter wereld hadden dezen meer reden dit kinderlijk vertrouwen met bitterder tranen te beweenen.

Tegenwoordig zijn de schoone eilanden der Molukken, wier voortbrengselen de vloten der Oost-lndische Compagnie vulden, lastposten op de Indische Begrooting, zoodat de inwoners zich niet meer koesteren in de zon der liefde van ons Indisch gouvernement.

Doch den bewoners niet ten kwade. De apenliefde der Nederlanders voor de schoonste parel aan de kroon hunner dierbare koningin doet de Javanen zuchten onder een druk van tallooze belastingen, maakt dat de bevolking van dat schoone eiland voor Holland de weelde betaalt van het bezit der overige koloniën, terwijl de Amboneezen de lusten missen, doch ook de lasten.

En toch - waar vindt men schooner, rijker, gezonder en vruchtbaarder streken dan in onze schoone Molukken? Wel met recht werden zij vroeger gekoesterd en uitgezogen door de bewindhebbers der Indische Compagnie. Wel waren zij waard de onderzoekingen en de belangstelling van een Rumphius en een Valentijn.

Nog is Ambon

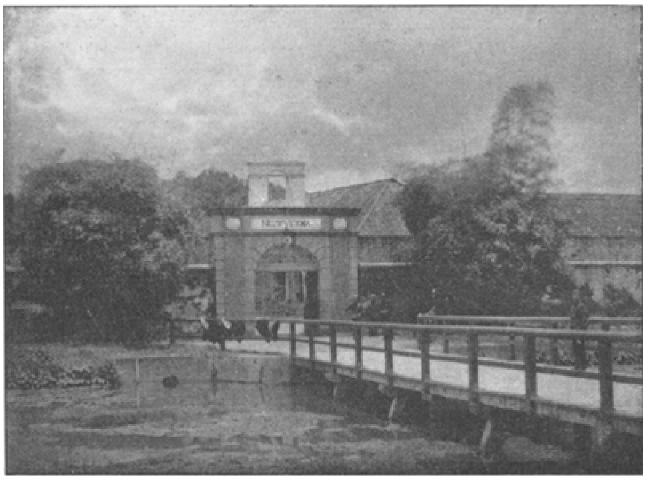

HOOFDINGANG VAN HET FORT ‘NIEUW-VICTORIA’.

verdeeld, volgens de order van 23 November 1666 ‘ordentelijk in wijken en straten’, en nog worden de straten genoemd naar de in die order genoemde namen; ja, de beschrijving, die Valentijn geeft van de hoofdplaats, is nog, op enkele kleinigheden na, geheel op het tegenwoordige Ambon toe te passen.

Veranderd is er sinds dien tijd weinig, vervallen veel!

Vervallen is het fort Victoria, waarvan de muren met gras begroeid zijn, de gracht gevuld met modder en kroos, waarbinnen de pakhuizen der oude Compagnie veranderd zijn in officierswoningen, zoo hol en zoo groot, dat door de bewoners

menige zucht is geslaakt, werden zij voor het geval gesteld deze holen voldoende te meubileeren.

Vervallen zijn de lage Europeesche woningen langs de 'Esplanade', die naar oud-Hollandschen trant aan den weg naast elkaar zijn gebouwd, met ramen met kleine ruitjes in den voorgevel. Hier verrees geen Nieuw-Ambon, toen zich een moderne geest in Indië baan brak, zooals een Nieuw-Batavia verrees naast de oude stad.

Ambon, door de inlanders genoemd Noesa Japoono, werd in 1512 door den Portugees Antonio d'Abrey ontdekt en voor de Portugeesche kroon geannexeerd. De Portugeesche overheersching duurde een eeuw en drukte op de Molukken een onuitwischbaren stempel. De Portugeezen vermengden zich met de dochteren des lands, en van deze vermenging treft men in de verschillende Amboneesche typen duidelijke sporen aan. Vele Amboneesche familienamen hebben een Portugeeschen klank; in het Amboneesch-Maleisch, ook in het zoogenaamd laag-Maleisch dat daar te lande gesproken wordt, treft men meer Portugeesche woorden aan dan elders in onzen Archipel (ik noem slechtskadéra = stoel enz.), terwijl het plein in de kotà, wat op Java en elders meest 'aloon-aloon' geheeten wordt, hier nog esplanade heet.

Omstreeks 1600 verschenen de Nederlanders in de Molukken en riepen de Hitoesche hoofden de hulp in

van Steven van den Hagen tegen de Portugeezen, wier willekeurig bestuur men moede was. In 1605 gaf de Portugeesche gouverneur Caspar de Melo het kasteel 'Kota Laha', zonder zelfs een poging te doen om het te verdedigen, aan de Hollanders over. Tevergeefs drongen de Hitoesche hoofden er bij den Hollandschen admiraal op aan het kasteel te slechten, doch Steven van den Hagen gaf dit voorstel geen gehoor; hij doopte het kasteel 'Victoria' en legde er eene Hollandsche bezetting in onder Frederik Houtman.

Hiermede waren de Amboneezen van den wal in de sloot geraakt, en voor de ongelukkige inwoners der Molukken was een plunderbewind opgetreden, wat hen drie eeuwen lang zou uitmergelen.

Wel mag men in onze voorouders de energieke wijze bewonderen, waarop zij hun gezag wisten te doen gelden en vreemde indringers wisten te weren; men denke slechts aan de Ambonsche Vesper, toen Herman van Specht 12 Engelschen in het kasteel Victoria deed onthoofden.

Onder het bestuur van dezen gouverneur, die met straffe hand den smokkelhandel der nagelen tegenging (1625), werd de aanleiding gegeven tot een opstand, die in 1634 begon, en 10 jaren later in bloed gesmoord werd. Van nu af verzetten de Amboneezen zich niet meer tegen de draconische maatregelen, die vooral de gouverneurs Demmer en De Vlamingh in het belang der O.I. Compagnie namen, waarbij de bloeiende specerijhandel vernietigd werd, de bevolking uitgezogen en gedemoraliseerd, hunne aanplantingen verwoest werden, totdat het Engelsche tusschenbestuur eene verademing schonk.

Als een staaltje van welken aard de tucht was, welke de Indische Compagnie onder de bevolking van een door haar bestuurd eiland wist te doen onderhouden, vermeld ik uit het journaal van den Wurtembergschen assistent-koopman Wurffbain een lijstje van straffen, opgelegd tusschen de jaren 1633-'38 te Banda (met eene bevolking van 3842 zielen):

25 personen ter dood gebracht, waarvan: 2 levend verbrand, 1 geradbraakt, 9 gehangen, 9 onthoofd, 3 geworgd, 1 doodgeschoten.

52 personen gegeeseld; tevens werden hiervan 44 enkel-, 3 dubbel gebrandmerkt, 1 de tong doorboord en 1 de wangen opengesneden.

17 personen gewipt.
2 personen gefusilleerd.
6 personen in den ketting geklonken.
5 personen uit hun ambt ontslagen.
3 personen verbannen.*)

18 Januari 1810 gaf de kolonel Filz het hem toevertrouwde fort Victoria op lafhartige wijze aan de Engelschen over. Weinig wist Valentijn, dat, toen hij de inname van Kota Laha op de Portugeezen beschreef, en hiervan zeide: 'te wonderlijker, daar hij (Steven van der Hagen) dit zoo zonder slag of stoot en zoo gemakkelijk in zijn bezit bekwam, een zonderlinge genade van God aan ons, en eene zichtbare straf aan de Portugeezen, wegens hunne geweldenarijen en wreedheden aan die arme Amboineezen geoefend,' weinig wist hij dat zijn woorden twee eeuwen later op zijne landgenooten zouden kunnen worden toegepast.

*) Zie Leendertz' 'Van Atjeh's stranden tot de koraalrotsen van Nieuw-Guinea.'

Onder het bestuur der Engelsche gouverneurs Farguahar en Martin begon de handel wederom te bloeien. Scheepsladingen nagelen werden uitgevoerd en zelfs werd tusschen 1610-1617 voor eene waarde van f 550.000 per jaar ingevoerd.

Maar de Hollanders kwamen terug, en zij bleken niets te hebben geleerd, en niets vergeten. Met groote gestrengheid werd de reeds herademende bevolking opnieuw onderdrukt en uitgezogen.

De gewelddadige werving van soldaten voor het leger en de diefstallen der ambtenaren, belast met de notencultuur, deden reeds spoedig na de bestuursovername te Saparoea een opstand uitbreken, die met veel moeite gedempt werd.

1 Januari 1864 werd de gedwongen notencultuur afgeschaft, doch clandestien werd nog tot 1880 de bevolking gestraft, voor het niet verrichten van arbeid in de tuinen.

Dat de Nederlandsche overheersching de bevolking niet ten goede is gekomen, blijkt overigens duidelijk uit nevensgaand staatje van de bevolkingstoename.

Valentijn geeft op als uitkomsten der ‘zielbeschrijving in 1668 van Batavia geordonneerd’:

1688	65.105	1695	78.717	1702	75.549
1689	70.027	1696	80.129	1703	80.177
1690	71.946	1697	78.737	1704	78.402
1691	73.038	1698	81.027	1705	77.359
1692	71.614	1699	76.590	1706	75.618
1693	75.893	1700	78.220	1707	74.917
1694	79.405	1701	79.409	1708	73.777

De onnauwkeurigheid, waarmede deze volkstellingen werden gehouden, springt in het oog, als men bijv. de jaartallen 1688 en 1689, 1702 en 1703 enz. met elkander vergelijkt. Intusschen mag men als zeker aannemen, dat in het begin der 18e eeuw de Ambonsche bevolking ruim 75000 zielen telde. Vergelijkt men hieromtrent de laatste opgaven, dan geeft Bleeker op, dat in 1855 de bevolking 28.455 zielen telde; De Clercq schat haar in 1872 op 27.426, Riedel in 1882 op 30.380.

Lezer, had Multatuli recht ergernis te gevoelen ‘over het ellendig bestuur, dat sedert eeuwen de heerlijke streken der Molukken ontvolkt en bederft’; had Riedel geen recht zijne landgenooten vol wrevel voor de voeten te werpen, dat sinds het Nederlandsch gezag, de bevolking der Molukken met tweederden is verminderd?

Stoomt men de baai van Ambon binnen, dan wordt men getroffen door den fraaien aanblik der prachtig lichtgroen getinte heuvelen, afgewisseld door de donkergroene notentuinen, die zich rechts en links van de baai uitstrekken. Ambon zelf, de hoofdplaats, ligt in een vlakte, omgeven door een rij van heuvelen, verborgen onder het loof der klappers en canari's.

In de baai vóór de stad liggen tallooze orem-baais ten anker, die eigenaardig gevormde en primitief ge-

bouwde scheepjes, waarmede door de geheele Molukken handel gedreven wordt.

In het vreeselijkst stormweer laveeren deze prauwen met hun gebrekkig zeiltuig en hunne onverschrokken bemanning van Ambon naar Saparoea, naar Amahey, Wahaay en Banda, ja zelfs naar Macassar en Singapore.

Met deze scheepjes brachten in vroeger jaren de inwoners van Manilla de heerlijkste sigaren in ruil voor foelie of noten, terwijl ieder jaar eene geregelde vloot dier schepen snuisterijen uit Singapore aanbrengt.

Langs de haven strekt zich tot op een paar honderd meters afstand van de grijze muren der benting het Chineesche Kamp uit. Grijs, stoffig en weinig aanlokkelijk ligt daar het eenige gedeelte der vroeger zoo voorname handelsplaats, waar thans nog eenige bedrijvigheid heerscht. De Chineesche handelaren hebben achter hunne aan zee gebouwde huizen eigen, schoon primitief gebouwde laadhoofden, waar hunne prauwen worden geladen met copra, het eenig handelsgoed wat door hen in vermeldbare hoeveelheid wordt uitgevoerd.

Geen boom werpt eenige schaduw op de morsige straten, terwijl de voorgalerijen der Chineesche woningen door zeilen of keree's*) afgesloten zijn, van waarachter de Chineesche jongedochters de voorbijgangers opnemen zonder zelf door onbescheiden blikken te worden lastig gevallen.

Ook het Chineesche kamp vertoont sporen van verval, en zelfs deze nijvere Chineesche handelslieden hebben reden het verval van den bloeienden specerijhandel te betreuren. Welk een andere levendigheid heerschte er in den tijd van Valentijn, den grooten Chineezenvriend. Deze titel zoude, in onzen tijd eenig ambtenaar toegekend, gegronde aanleiding geven dezen persoon van minder eerlijke handelingen te verdenken, en ware het een ander dan Valentijn, die in zijne geschriften de Chineezen zoo ophemelde, zijne loftuitingen zouden met wantrouwen gelezen worden. Van onzen rechtzinnigen Valentijn mogen we echter geen kwaad denken; bovendien ligt het hart bij hem zoo op de tong en vermeldt hij in zijne geschriften zulke minutieuse details van zijn familieleven, dat het hem moeilijk zoude zijn gevallen, handelingen zijnerzijds, welke het licht niet mochten zien, te verzwijgen.

Valentijn zegt dan van de Chineezen: ‘Behalve deze soort van volk zijn onder de beste ingezetenen van Amboina de Chineezen te tellen, een natie die zeer vernuftig en bijzonder naarstig, gedienstig en havelig is om een stuivertje te winnen. Zij zijn al vóór 1625 in Amboina geweest en voornamelijk met dat inzicht hier metterwoon geduld om hen tot het bebouwen en betuinen van het land te gebruiken, waartoe zij zeer bekwaam zijn, want zonder hen zou men veel moeskruiden, als kool, salade, heerlijke radijs, zoo dik als onze komkommers en rijkelijk zoo goed van smaak, pieterselie, zuring, groene turksche boontjes, komkommers, betatas, spenagie, watermeloenen, meloenen, gele peen (hoewel die er zeldzaam is), suikerriet, groene gember, annanassen, gojava's, benevens meer andere dingen moeten missen, hoewel de Baliërs mede goede tuiniers en zeer naarstig zijn.’

Zeker liep onzen goeden Valentijn het water in den mond bij deze opsomming, en de wetenschap, dat zonder de Chineezen hij al deze goede dingen zoude moeten missen, zal zeker tot zijne ingenomenheid met dat volkje veel bijgedragen hebben. Dat hij echter hunne slechte eigenschappen wel opgemerkt had, blijkt uit de volgende zinsnede: ‘Zij zijn in het stuk van negotie de gauwste kooplieden die men in Indië heeft, die om een stuiver te winnen de stad op en neer zouden loopen, doch zij zijn

*) Rieten stores.

ook zeer loos om iemand als men niet wel toeziet te bedriegen, hoewel ik anders onder hen zeer trouwe en eerlijke lieden gevonden heb, op welke men immer zooveel staat als op den besten Hollander maken kan.'

Valentijn vond blijkbaar dat bedriegen in den handel zoo erg niet, en om onzen goeden predikant, die zich in zijne geschriften zulk een goed opmerker toont, te bedriegen, zou de Chinees wel vroeg moeten opstaan. Hij mocht hen anders wel; immers: 'in den omgang zijn zij zeer beleefd, vriendelijk en zeer onthalende als men hen komt bezoeken,' en Valentijn hield van een gezellig praatje, dit weten wij van zijne tijdgenooten.

Dat dezen zijne opinie op het stuk van Chineezen deelden en dat de edele bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie wel eens bang waren dat deze 'gauwe kooplieden' hun te veel handelsvoordeelen zouden afhandig maken, blijkt wel uit de strenge maatregelen welke genomen werden om den Chineeschen handel te beperken. Het is voor onzen tijd, nu kortelings in de Staten-Generaal ernstige debatten werden gevoerd om den Chineeschen invloed in Indië te verminderen, wel eigenaardig eens na te gaan welke krachtige besluiten onze vaderen daartegen wisten te nemen. In 1655 reeds schreven de Edelheden te Batavia den gouverneur der Molukken aan, te zorgen 'dat de Chineezen slechts van landbouw, scheepvaart en koophandel hadden te bestaan; in 1675 werd hen het winkelhouden verboden, terwijl allen, die zich niet aan den landbouw wilden wijden, aangezegd moest worden te vertrekken. 23 Februari 1672 was het verbod reeds uitgevaardigd: 'dat geen Chineezen meer naar de Oost zouden mogen varen.'

De zee besproeit de erven der Chineezen; èn door de groote hoeveelheid koraalsteenen, die bij eb een ongezonde lucht verspreiden, èn door de verontreiniging door de bewoners zelven, heeft het strand een weinig smakelijk en aanlokkelijk aanzien.

Eigenaardig genoeg staat midden in het Chineesche kamp de Protestantsche kerk, een statig gebouw, hoog opgetrokken doch eenigszins bouwvallig, zoodat, de talrijke aardbevingen in aanmerking genomen, het voor de vrome kerkbezoekers wenschelijk is zooveel mogelijk plaatsen in te nemen nabij de uitgangen. Het inwendige der kerk is geheel op oud-Hollandsche wijze ingericht en doet denken aan het interieur onzer aloude dorpskerkjes.

Nergens in Indië vindt men eene plaats, waar het Godshuis zoo trouw wordt bezocht als te Ambon. Het wekt een eigenaardig vaderlandsch gevoel op bij den Europeaan, als des zondagsmorgens zijne aandacht getrokken wordt door het geruisch der talrijke kerkgangers. Stroomen Amboneezen trekken kerkwaarts, de mannen in zwarten rok of gekleede jas, witte pantalon, bloote voeten en blootshoofds, de vrouwen gekleed in zwarte sajak (een soort rok) en dito kabaja, beide stijf gesteven en kunstig geplooid, de voeten gestoken in muilen met omgeslagen punten, het haar gewrongen in een sierlijke 'kondé', geparfumeerd door de ingevlochten melati, een witte zakdoek in de hand, terwijl beide geslachten voorzien zijn van den kerkbijbel.

De groote menigte inlandsche Christenen, in 1882 volgens Riedel 18.819 zielen tegen 11.566 Mahomedanen, pleit wel voor de werkzaamheid der oude predikanten. Aan die der predikanten uit onzen tijd kan men een dergelijk resultaat, de zeer enkele goeden niet te na gesproken, moeilijk toeschrijven. Ieder, wien het gegeven is in Indië deze heeren hun groot van landswege genoten traktement te zien... verdienen, zal dit beamen. Moesten de Amboneezen opnieuw tot het Christendom bekeerd worden, indien dit niet door de ijverige protestantsche zendelingen geschiedde, dan zouden zij ongetwijfeld den Roomsch-Katholieken godsdienst omhelzen, dank zij de betere plichtsopvatting van deze eerbiedwaardige, alom in Indië zeer geëerbiedigde voorgangers hunner kerk.

Beide wegen, die door het Chineesche kamp loopen, leiden naar het plein, 'de Esplanade' genaamd, welke half cirkelvormige vlakte aan hare rechte zijde begrensd wordt door de zee en gedeeltelijk door het fort 'Nieuw Victoria,' terwijl langs de cirkelvormige zijde de Europeesche woningen gebouwd zijn en de straten der Europeesche wijken er straalsgewijze op uitloopen.

In het fort is een bataljon garnizoensinfanterie en een compagnie vestingartillerie gelegerd.

Dreigend zijn de vuurmonden gericht op de baai, alsof zij den vreemden indringer trotsch wachtten, en zeker van de overwinning hem hare projectielen zouden willen tegemoet slingeren. En toch, hoe weinig vermogen zij tegen het nieuwerwetsch geschut der moderne oorlogsschepen!

Over een ophaalbrug betreedt men door de Hoofdpoort eene wijde straat, waarlangs een reeks officierswoningen, voormalige nagelpakhuizen, gebouwd zijn. De straat loopt door het geheele fort tot de Waterpoort, welke toegang verleent van de zeezijde.

Binnen het fort bevinden zich behalve de talrijke kazernes de meeste civiele kantoren. De militaire bureaux, zooals dat van den gewestelijk militairen commandant, tevens corpscommandant, het plaatsbureau, de militaire auditie, bevinden zich oneigenaardig buiten het fort.

Ook het postkantoor ligt in het fort, en biedt op de maildagen een druk schouwspel aan. Op de andere dagen is het echter verlaten, en kan men den postcommies dagelijks bezig zien met de oefeningen van het garnizoen te controleeren. Op het voor het postkantoor gelegen plein ontbreekt het echter niet aan die drukke beweeglijkheid, zoo eigen aan Indische kazernes.

Voor hen, gewoon aan de zindelijke Hollandsche kazernes, is dat een gruwel, dien warboel van soldaten in negligé, soldatenvrouwen en kinderen te zien, wel te verstaan buiten de diensturen. Bij het indiensttreden, of gedurende dien diensttijd, brengt de indische soldaat zijn geheel huishouden in de kazerne. Hier zien de jonggeborenen van het gezin het levenslicht, hier worden de zieken verpleegd, en hier bewijst men

de laatste eer aan de stervenden. En met de meeste ongegeneerdheid spelen de huiselijke tooneeltjes zich af onder het oog van den verbaasd staanden nieuw aangekomen officier, wien niet zelden het scheidsgerecht wordt opgedragen bij huiselijke oneenigheden.

Hier ziet men eene vrouw haar spruit baden in een steenen pan, welke tevens dient om het eten voor het gezin in te bereiden; daar zetten eenige soldaten met hunne ega's zich neer tot een gezellig partijtje (alleen geoorloofd op Zon- en feestdagen); elders geeft een fusilier zijne echtgenoote een misschien welverdiende vermaning; ginds... brengt eene vrouw een nieuwe spruit ter wereld, omgeven door een troepje belangstellende toeschouwers; daar verricht een doekoen de voorgeschreven gebeden bij een kinderlijkje...

Ook in de kazernes der Europeesche fusiliers gaat het ongegeneerder toe dan hen in het moederland werd toegestaan. In stede van de sierlijke slaapbroek, een nauwsluitende kabaja, van hunne inlandsche collega's, bewegen zij zich na afloop van den dienst meest in onderpantalon en hemd met opgestroopte mouwen. Een weinig presentabel toilet voorwaar. En echter, liet men onze Hollandsche boerenjongens de vrijheid, zij zouden spoedig in het warme land in een zwembroekje als eenige kleeding rondwandelen, want de tropische zon perst hun menig zweetdroppeltje uit het stoere lijf.

Behalve Europeesche en Javaansche soldeniers merkt men in de Amboneesche kazernes nog kinderen van het land op, Amboneesche soldaten, die terecht in het leger een welverdienden roem genieten en weten staande te houden. Kenbaar van de overige inlandsche soldaten zijn zij reeds bij den eersten oogopslag door hunne flinke militaire houding, slanke gestalte, nauwsluitende attilla en pantalon ‘à pied d'éléphant’ en hunne schoenen, een artikel wat hen in hun oog met Europeanen gelijkstelt. De soldaten van dezen landaard zijn echter niet te Ambon in garnizoen, zoodat dan ook de manschappen, die men te Ambon ziet, recruten, verlofgangers of gepasporteerden zijn. Van iedere Amboneesche compagnie namelijk zijn 2 soldaten steeds met verlof; een verstandige maatregel van het Indisch gouvernement, dienende om de werving te bevorderen. De werving in de Molukken levert zeer goede resultaten op, en lang niet de slechtste elementen der bevolking bieden zich aan tot dienstname onder de vanen van het Indische leger, iets wat helaas wel op Java het geval is, en het geval zal blijven zoolang niet de civiele autori-

teiten in Indië minder naijver zullen gevoelen voor, en meer welwillende medewerking zullen verleenen aan

DE OFFICIERSWONINGEN IN HET FORT.

het leger, waarbij zij toch in moeilijke oogenblikken allereerst hun steun zoeken.

In de rij der kazernes zien wij nog eenige luitenantswoningen, of liever woninkjes,

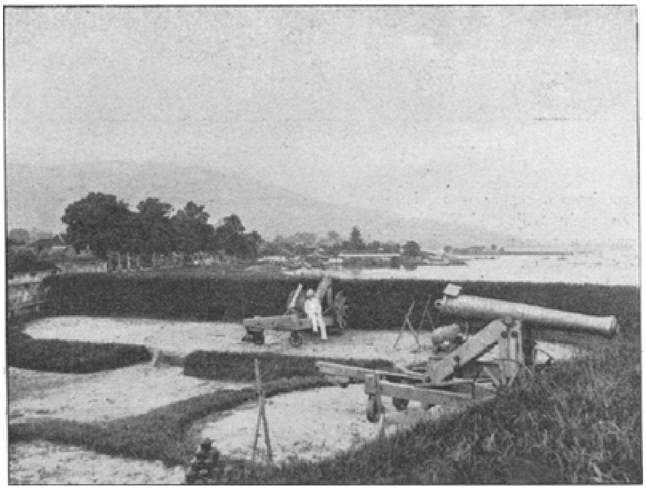

HET ZEEBASTION.

welke bij voorkeur bestemd zijn om de ongetrouwde leden van het officierskorps tot verblijfplaats te verstrekken.

Dit deel van het officierskampement draagt in de wandeling den naam van 'frikkadellenbuurt'. Weinig ruimte bieden deze huisjes hunnen bewoners aan, doch een ongetrouwd luitenant heeft weinig comfort van noode, zoodat niet zelden 2, ja zelfs 3 luitenants één huis bewonen. Achter deze huizen bevindt zich de batterij van het zeebastion, waar menige avond bij helder maanlicht gesleten is door de vroolijke bewoners der frikkadellenbuurt onder het genot van de traditioneele whiskey-soda, en druk gekout, afgewisseld door stille oogenblikken van sentimenteel gepeins, terwijl de blikken dwaalden over de, door het heldere maanlicht beschenen, groote zee.

Achter de 'Waterpoort' steekt de gouvernements-steiger in zee uit, waar de sloepen der oorlogsschepen en der schepen van de gouvernementsmarine aanleggen. Het is

een geliefd einddoel van de avondwandeling van vele inwoners, die daar in den koelen na-avond de zeelucht komen inademen.

Tegenover het fort ligt een, door de Europeesche inwoners drukker bezocht gebouw dan de kerk, namelijk de societeit, een stuk neutraal terrein, zooals het door geheel Indië beschouwd wordt, waar men des avonds bijeenkomt ten einde vrijelijk met elkaar van gedachten te wisselen, of zich op andere wijze zoekt te ontspannen. De eerstgenoemde wijze van ontspanning geschiedt om een voor de societeit gebouwd houten hek, in de wandeling kletstafel genoemd, waaromheen schommelstoelen zijn geplaatst, die de wandelaars lokken zich er in neer te vleien en zich onder genot van een glas ijswater of een païtje zich in de gesprekken van den dag te mengen.

Vooral op maildagen kan gerekend worden op talrijke aanzittenden, en onder drukke gesprekken wordt het nieuws, wat de mailboot aanbracht, van alle zijden bekeken, terwijl vooral het promotievraagstuk een dankbaar onderwerp van het discours vormt, tot het avondschot valt en de meesten zich opmaken om hunne huisgoden weder op te zoeken en de opgedane nieuwtjes tehuis verder te bespreken.

Recht van het fort loopt tot den voet van het Sojagebergte de Olifantstraat, waarlangs vele Europeesche woningen gebouwd zijn, waaronder het, tot voor kort, eenig hotel, waar de ongetrouwde officieren van het garnizoen hun middagmaal gebruikten. De table d'hôte werd in de pendôpo gehouden, waar men zat omringd door bonte papegaaien, lories en kastoeri's, waar de

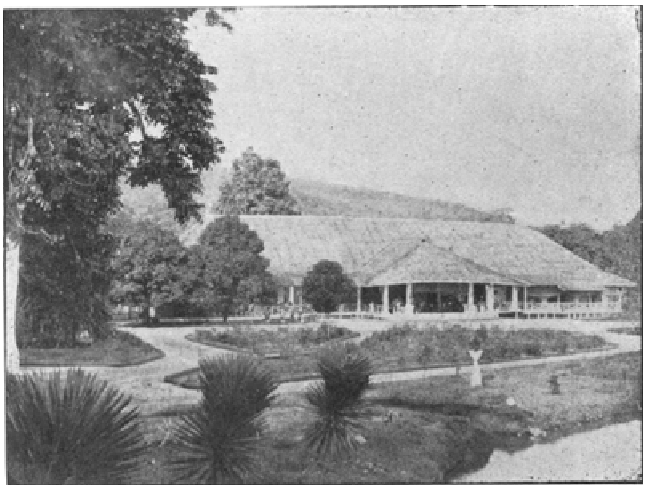

DE RESIDENTSWONING ‘BATOE-GADJAH’.

casuarissen ongegeneerd rondstapten en soms vermakelijke vechtpartijen hielden met de luitenantshonden, waar een varken soms zijne minder geaprecieerde visites afstak, en alle mogelijke tamme huisdieren die zoo te pas komen in een Indisch huishouden aasden op den afval der logé's. Wat gaf dat varken - Koba heette het beest - aanleiding tot ontelbare grappen en glossen, wat werd er vaak op zijn gewelddadigen dood aangedrongen door de vroolijke luitenants, wat werd die dood met bittere tranen beweend, niet alleen door de opvoedster van zijn jeugd maar ook door de vast aanzittenden aan tafel, toen bleek dat het varkenslijk onuitputtelijken voorraad vleesch scheen op te leveren, en dagen lang, neen weken en maanden lang den eenigen vleeschschotel op tafel uitmaakte.

Ja, het was een recht huiselijke boel bij moeder K. en de vaste habitué's der tafel smaakten steeds nieuwe genoegens in de uitingen van wrevel van nieuw-aangekomen logé's, als een van hen ontdekt had dat een kat had goedgevonden in zijn bed hare familie te vermeerderen, of als een ander, die na een vermoeienden dienst een bad had willen nemen, ontdekt had dat in de mandiebak[*)] (die doorgaans eens per week gevuld werd) de vier zwarte kindertjes van kokki Batseba rondzwommen.

De kokki was evenals alle Amboneesche huisbedienden een ‘orang Jezus Christus’ en vandaar haren oud-Testamentischen naam.

Volgt men de Olifantstraat, dan komt men aan de heuvels van Soja, waar de beide riviertjes ontspringen die door de stad loopen en deze een jaarlijksche reiniging doen ondergaan in den natten moesson.

*) Waterbak in de badkamer.

Aan den voet der heuvels ligt het heerlijke verblijf van den resident van Ambon, een lustoord zooals het weinigen gegeven is te bewonen. Het werd in 1711 door den toenmaligen gouverneur Van der Stel gebouwd. Door het park slingeren zich heldere beekjes, die zich in de Wai Gadjah storten, aan welke rivier het residentshuis zijn naam dankt. Achter in het park is een heerlijke zwemplaats, waarin het bergwater zich stort door den snuit van een gebeeldhouwden olifantskop. Het residentshuis zelve is laag en met eene vlakke bedekking van atap om de vele aardbevingen. Het is echter zeer ruim en geriefelijk. Menig resident verliet het dan ook met smart, ten einde het te ruilen tegen een bovenhuis in een der nauwe straten der residentiestad, waar de leden van het gezin elkander met voorliefde de heerlijkheden van Batoe-Gadjah voor den geest halen.

In de achtergalerij der woning heeft men een prachtig gezicht op den steilen bergweg, waarlangs des morgens de bergbewoners ‘de Binongkoreezen’ afdalen, ten einde hunne waren op den passar te koop aan te bieden. De vrouwen dragen de enorme vrachten meestal op het hoofd, waaraan zij hun sierlijken gang en rechte houding, doch ook de kropgezwellen waarmede velen behept zijn, danken.

De bevolking van Ambon is een uitkomst eener confuse vereeniging door geslachtsvermenging van de vóór de komst der Westersche blanken zich alhier gevestigd hebbende, Oost-Aziatische, Indonesische en Melanesische

vreemdelingen, talmata maltaper, waarbij tevens, althans wat het eiland Ambon betreft, tal van sporen eener plaats gehad hebbende meer intieme gemeenschap met Zuid-Europeanen duidelijk wordt waargenomen. (Riedel.) Hoewel gewoonlijk grooter dan de overige volken van den Archipel, is de Ambonees van middelbare lengte. De gemiddelde lengte bij de mannen is 1.64 M., die der vrouwen 1.58 M. De mannen zijn meest smal van borstomvang en in veel gevallen vindt men bij hen een ingevallen borstkas.

De mannelijke bevolking is zeer lui; de bergbewoners maken hierop eene gunstige uitzondering. Ten deele spruit deze luiheid voort uit den lagen levensstandaard van het volk, en de gemakkelijke wijze waarop zij in hunne voeding voorzien. Het hoofdvoedsel der bevolking is sago (in koekjes of als papeda genuttigd), hun drank segeroe (sagoeëer); hunne huizen bouwen zij van de takken van den sagopalm (gabba-gabba). Valentijn geeft van den Ambonees eene eigenaardige beschrijving:

‘De Amboineezen zijn van eene matige gestalte (hoewel ik eenige lange gezien heb), niet zeer vet en ook niet geheel zwart, maar vaal van kleur. Ook hebben zij geen platte, maar welgemaakte neuzen, en zijn niet kwalijk van aangezicht, ja ik heb er mannen en vrouwen gevonden die fraai van tronie, schoon van trekken en van eene bekoorlijke gestalte waren. Vanouds was 't een ruw, wild, onbeschoft, loom, droefgeestig, dom en zeer onnoozel volk, hoewel zij mettertijd zeer veranderd zijn.’ De uitspraak van Valentijn schijnt op het eerste gezicht wel eenigszins tegenstrijdig. Men kan zich moeilijk een mensch voorstellen die tegelijk ruw, wild en onbeschoft is en loom en droefgeestig. Het gezegde van Valentijn, dat het volk mettertijd zeer veranderd is, moet misschien wel opgevat worden dat de predikant zelve in zijne inzichten omtrent het volk is veranderd. Evenals menig van Java komend indisch gast, gewoon aan den kalmen, stillen, wellevenden Javaan, zal de luidruchtige Ambonees hem hebben tegengestaan. De Javaan uit doorgaans zijne vreugde niet door het zingen van luidruchtige pantoens, zijne liefde niet door het brengen van droefgeestige serenades op de fluit aan zijne geliefde, zijne dartelheid niet door geruchtmakende volksspelen. Onder deze laatste is het ‘hela rotan’, waarbij de bevolking van twee naburige kampongs aan de tegengestelde einden van een langen rotan trekken, wel eigenaardig.

Onbeschoft is de Ambonees, dat wil zeggen in den mond van een indisch gast, omdat hij niet zoo kruiperig vleiend is als de Javaan, boven welken landaard de Ambonees zich dan ook verre verheven voelt, zoodat men te Ambon weinig Javaansche ingezetenen aantreft. Javanen, die menigmaal door nieuw-aankomende families als huisbedienden worden medegebracht, kunnen hier niet aarden, en maken doorgaans van de eerst voorkomende gelegenheid gebruik om weder naar hun land terug te keeren.

De oud-resident Riedel, die de bevolking der Molukken met liefde in zijn hart gesloten heeft, toont zich in zijn werk ‘De sluik- en kroesharige rassen tusschen Salebes en Papua’ niet blind voor hunne gebreken, hoewel hij deze geheel toeschrijft aan den invloed hunner blanke overheerschers. Uit eene uitvoerige beschrijving van de lotgevallen van het ongelukkige volk trekt hij de conclusie hunner karaktereigenschappen. ‘Door zijne Europeesche leiders er toe gebracht,’ zegt Riedel, ‘heeft hij afstand gedaan van vele goede eigenschappen der primitieve volkeren, namelijk rondborstigheid, oprechtheid en eerlijkheid, zoomede van de eenvoudige leefwijze en van de plichten, waaronder het betalen der schulden, die de Indonesische

gebruikswetten hem hebben opgelegd. Iets verder: 'De door zijne civiliseerende vrienden en vroegere bondgenooten ingevoerde sterke dranken hebben velen tot dronkaards gemaakt, ofschoon men nimmer een dronken inboorling in het openbaar ziet, terwijl daarentegen wel Europeesche ambtenaren, geestelijken, officieren en mindere militairen slingerende langs den weg worden aangetroffen.' Ingehouden wrevel doet Riedel deze voor zijne landgenooten onbillijke en voor een groot deel leugenachtige woorden neerschrijven. Amboneezen in verregaanden staat van dronkenschap treft men integendeel veel op straten of pleinen aan.

Wat er ook van gezegd moge worden, een ieder, die de Amboneezen kent, is het er over eens dat zij een eigenaardig, voor velen hoogst sympathiek volk vormen. Grootendeels Christenen, hebben zij naast hun geloof een bijgeloof dat sterk riekt naar den vroeger door hen beleden godsdienst. Zeer gevoelig voor beleediging, hebben zij een gevoel van eigenwaarde en onafhankelijkheidszin, welke velen hindert. Zij zijn verzot op reukwerken, wat niet verhindert dat zij, doordat zij zeer onzindelijk op hunne kleederen zijn, een ver van aangename lucht verspreiden.

Het geslachtelijk verkeer tusschen ongehuwden van beiderlei kunne is vrij wel ongehinderd; de gehuwden daarentegen zijn elkander zeer getrouw. Op hunne feesten dansen de Amboneezen de Europeesche dansen. Zij zijn zeer muzikaal en weten op hunne primitieve instrumenten alle Europeesche muziek uitstekend na te bootsen.

Europeanen worden meestal met wantrouwen bejegend. Niettegenstaande dit beroemen zij er zich tegen de overige inlanders op, dat zij denzelfden godsdienst belijden als de Hollanders, en is het eene hooge eer voor enkelen om met Europeanen gelijkgesteld te worden. Dit gevoel van haat tegen den Europeaan is zoo diep bij de Moluksche bevolking ingeworteld, dat in eenige afgelegen negorijen het droomen, dat een Nederlandsch schip voor anker komt, beschouwd wordt als een kwaden droom, en deze droom beteekent dat de negorij door zware ziekte zal worden geteisterd.

Wel zullen lange jaren van een gematigd bestuur noodig zijn om de herinnering aan zoovele jaren van verdrukking uit te wisschen.

Buiten de hoofdplaats is het eiland slecht bevolkt en weinig bebouwd. Langs de kust strekken zich notentuinen uit. In het gebergte worden enkele bosschen afgewisseld door eindelooze alang-alangvelden. Daar de Ambonees een groot liefhebber van de jacht is, leeft

op het schiereiland Leitimor bijna geen wild. De vroeger inheemsche veelkleurige vogelsoorten zijn op Ambon geheel uitgeroeid.

De natuur op het eiland is echter zeer schoon en Ambon wedijvert hierin met de schoonste streken van den Archipel. Welk oud-ingezetene van Ambon herinnert zich niet met genoegen de picnics, gehouden bij den waterval van Halong, waar door groote rotsen een natuurlijke koele schaduwrijke badplaats gevormd wordt, en waar een breede bergstroom van eenige meters hoog nederstort en tot baden uitlokt?

Ook een bezoek aan de grot van Soja ‘de Batoe lobang’ is de moeite overwaard. Eene bepaalde ontspanning echter mag de marsch over steile heuvelen in het Indische zonnetje niet genoemd worden. Ook de grot zelve is er niet op ingericht bezoek te ontvangen. Door een nauwe opening in de aarde, ternauwernood op te merken door het welige struikgewas dat den ingang omringt, moet men zich laten afzakken en, terwijl de vleermuizen den bezoeker om de ooren vliegen, door een modderige, donkere gang voortloopen, tot men in een ruime, ongeveer 20 meter hooge grot komt, waar van het gewelf druipsteenvormige massa's afhangen. In de verste grot vindt men een gedenkteeken aan het bezoek van Prins Hendrik.

Even moeilijk, hoewel minder ver, is eene wandeling naar den waterval der Batoe Gantong. Een heerlijk bad stelt den bezoeker schadeloos voor de doorstane moeite, en het gezicht van uit de diepte tegen de omringende hemelhooge rotsen is onbeschrijfelijk schoon.

Geen te Ambon doortrekkend reiziger zal echter verzuimen een bezoek te brengen aan Ambon's glorie, namelijk aan de zeetuinen. Dit bezoek kost hoegenaamd geen moeite, dan die verbonden aan een heerlijk roeitochtje in de Ambonsche baai. Op den bodem der kristalheldere zee ziet men ongeveer ter hoogte van kampong Mardika een tuin van schoone veelkleurige bloemen. Vischt men er in, dan blijkt het koraal te zijn in allerlei grillige gedaanten.

De zeetuinen verminderen echter in schoonheid, daar er veel koraal in gevischt wordt, en dus vele kale plekken ontstaan. Doch even weinig als de regeering tegengaat dat de vogels op het eiland worden uitgeroeid, dat de paradijsvogels in onze bezittingen langzaam maar zeker tot uitsterven gedoemd zijn, evenmin bemoeit zij zich met het in stand houden van wonderen als Ambon's zeetuinen, zoodat, als eenmaal de bezittingen komen in handen van natiën, welke haar beter weten te apprecieeren, er dan weinig meer van zal kunnen worden gered.

Maar als dàt eens mocht gebeuren, - het is te hopen niet dan na harden strijd, - als dan de Molukken eens door een verstandig, vrijzinnig en energiek bestuur worden beheerscht, dan zullen deze landen eene bezitting vormen, zoo heerlijk, zoo schoon en zoo rijk, dat het thans reeds zoo uitgemergelde Java er geheel bij in het niet zal verzinken.

Ida Boy-Ed.

Wij twijfelen er niet aan of het zal den talrijken lezers van ‘De Huisvriend’ hoogst aangenaam zijn eens iets naders te vernemen van de talentvolle schrijfster, wier werken bij hen steeds zeker kunnen zijn van een goed onthaal; wij verheugen ons dus hun een fraai portret van haar te kunnen aanbieden met eenige bijzonderheden uit haar leven en werken.

Mevrouw Boy-Ed werd in 1853 geboren in het dorp Berzedorf, dat juist op de grens ligt van het grondgebied der beide Hansesteden Hamburg en Lubeck en hen beiden gemeenschappelijk toebehoorde. Vandaar dat het wapen van Berzedorf en ook zijn postzegels gevormd waren uit gedeelten der wapens van beide steden: een halve Lubecksche adelaar en anderhalf van de drie torens van Hamburg. In 1865 verkocht Lubeck zijn aandeel aan Hamburg en de ouders der jeugdige Ida vestigden zich in Lubeck. Daar trouwde zij met den heer Karl Boy, het hoofd van een oud handelshuis - ook haar vader behoorde tot den koopmansstand.

Van jongs af was zij een zeer ontwikkeld, vlug kind en voelde zij reeds vroeg den drang tot scheppen, dien zij echter door haar huwelijk ten minste in den beginne onderdrukken moest.

Hoe kon een jonge vrouw met vier kinderen er aan denken haar schrijfsterstalent te ontwikkelen? Op allergelukkigste wijze heeft mevrouw Boy-Ed dit moeilijke raadsel opgelost, toen haar talent haar te machtig werd en zich met geweld baan wilde breken. Zij had vele vooroordeelen bij haar eigen familie te overwinnen; zelfs haar eigen vader, een hoogst begaafd en zelfs ruim denkend man, was haar grootste tegenstander. Later eerst begreep zij dat hij zijn lievelingsdochter het verdriet van een nederlaag had willen besparen.

'Als zij werkelijk iets kan, dan zet zij het toch door,' was zijn leuze.

En Ida kende het werkelijk en zij heeft het doorgezet ook. Een jaar lang heeft zij als journaliste in Berlijn gewoond en leerde door dit eigenaardige beroep het leven aldaar grondig kennen.

Zestien jaren lang heeft zij onvermoeid gewerkt, zooals vier en twintig deelen romans en novellen kunnen getuigen; haar werken zijn in het Italiaansch, Zweedsch, Noorsch, Deensch, Hollandsch, Poolsch, Engelsch en Spaansch vertaald geworden, een eer, die zij ten volle verdienen.

Wie 'Omhoog' - 'Twee Zusters' - 'Een reine ziel' enz. gelezen heeft, weet dat deze romans zich gunstig onderscheiden van andere Duitsche damesboeken. Zij zijn lang zoo sentimenteel en zoeterig niet. Haar personen hebben scherp afgeteekende, soms hoekige karakters; zij zijn geen poppen door de schrijfster in beweging gebracht, maar zij leven hun eigen leven, zij handelen voor zich zelf en zouden niet anders kunnen handelen als men hun karakter in aanmerking neemt, zoo logisch komen al hun woorden en daden uit hun innerlijk zieleleven voort.

De invloed van het Noord-Duitsch element, zoowel op haar stijl als op haar levensopvatting, is dan ook niet te miskennen; zij is nergens zoo op haar plaats dan wanneer zij het leven in de Hansesteden beschrijft, met hun echte grootsteedsche burgertrots en vooroordeelen. Daar deze steden nooit een hof bezaten, missen zij de aristocratie des adels en daardoor ook het kruiperige dat den Duitscher tegenover zijn tallooze prinsen en prinsjes kenmerkt. Iedere familiekring, iedere kliek van vrienden of kennissen voelt zich boven de anderen verheven. Deze hebben meer geld, gene meer wetenschap, deze is wat ouder, die heeft wat minder vooroordeelen, en zoo meer. Bijna ieder hunner heeft een familielid over den oceaan, en dat verruimt hun blik en geeft iets grootsch en koens aan hun levensopvattingen. Maar naast deze grootheid schuilt veel kleins, veel vooroordeel, gebrek aan belangstelling in kunst en literatuur en vooral groote ingenomenheid met zich zelf.

Bovendien brengt Boy-Ed haar personen in steeds nieuwe, verrassende omstandigheden, zoodat geen twee harer romans op elkander gelijken wat hun zoogenaamde fabel betreft.

Het strekt haar zeker tot groote eer dat die kolossale werkzaamheid op het gebied der letteren haar in de uitoefening harer moederplichten in niets heeft geschaad. De innigste vriendschapsband hecht haar aan haar kinderen, sedert zij volwassen zijn.

Jong blijven en de jeugd verstaan dat is volgens haar het geheele geheim der kinderopvoeding. Hoewel reeds 44 jaar oud, voelt zij zich toch nog jong en krachtig en in het volle bezit harer scheppingsphantasie; nergens is zij liever dan onder jongeren van jaren.

Van haar vier kinderen is haar dochter getrouwd, een zoon is zeeofficier, een andere artillerist, en de derde doet overzeesche reizen om ondervinding op te doen en betrekkingen aan te knoopen, ten einde later in de handelszaak van zijn vader te kunnen optreden.

Behalve in den aangenamen omgang met man en kinderen verheugt Ida Boy-Ed zich in een gezelligen vriendenkring, die de talentvolle vrouw met achting en liefde omringt. Haar medeburgers zijn trotsch op haar en geven er haar tallooze bewijzen van, die zij dankbaar aanneemt.

Zij heeft in Lubeck, haar vaderstad, waar zij nog steeds woont en dat zij slechts verlaat om jaarlijks groote reizen te maken, veel gedaan om in den prozaïschen geest der Hansestedelingen belangstelling te wekken voor muziek, tooneel en literatuur.

Van harte zullen zeker de talrijke vereerders en vereersters, die zij ook in ons land bezit, met ons hopen dat het deze begaafde vrouw gegeven mag zijn ons nog op menige smakelijke vrucht van haar rijp talent te vergasten.

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg van blz.* 83.)

Zoo kwam zij dan met haar gewonen ernst op het jeugdige gelaat bij hare tante aan. Mevrouw Stufenbach, de echtgenoot van een zeeofficier, was eene ietwat wereldsche en op gezelligheid prijs stellende vrouw, die elken dag een klein onschuldig genoegen moest hebben, maar voor wie ook de uurtjes voor naaiwerk bestemd in de bijeenkomsten van vrouwen, voor kleeding van arme kinderen, al een genot was; men was daar immers bijeen met lieve vriendinnen en dronk er zijn kopje thee. Zij

kleedde zich altijd in 't zwart, was zeer groot, liep een beetje scheef, alsof zij een afhangenden schouder had, wat echter maar een aanwendsel was, en onder haar zwart fluweelen kapothoed hingen rechts en links achter het oor de kanten slippen van haar mutsje uit. Zij had een levendig gezicht met scherp ziende oogen, en wanneer naast haar twee dames een gesprek voerden, terwijl zij met een derde sprak, vingen hare ooren toch alles van die twee op; zij kon dan zoo midden uit haar eigen onderhoud hare bemerkingen aan de anderen geven.

Isabella's aanwezigheid gaf zooveel onrust en drukte in dit huis, dat de jonge verloofde er zich angstig en beschaamd door gevoelde. Zij kon maar niet begrijpen, waardoor zij in de oogen harer tante opeens zoo'n gewichtig persoon was geworden, dat men om harentwil nu het beste porseleinen eetservies en de visitekopjes dagelijks gebruikte.

Ook sloeg tante, die haar vroeger nogal eens kapittelde, nu onwillekeurig een vreemden, maar daarbij een bijzonder voorkomenden toon jegens haar aan. Onervaren als zij in de wereld was, wist ze niet, dat een verloofde al heel gauw het voorwerp der nieuwsgierigheid is; dat de waarde van een meisje verhoogd schijnt te zijn, omdat een man zich bereid verklaarde, zijn leven aan haar te geven; dat aan haar persoon zich de belofte vastknoopt van allerlei feestelijks; dat al degenen gewichtiger worden al naarmate zij in betrekking staan tot zulk een groote gebeurtenis in het leven. Daarbij had mevrouw Stufenbach altijd zwak gehad voor den adel.

Daar Isabella maar geen oorzaak vinden kon, waarom tante Stufenbach haar met meer onderscheiding behandelde dan vroeger, begon zij ten laatste te gelooven, dat ze bij tante hooger in aanmerking was gekomen, omdat een man met de hoedanigheden van Erhard haar tot vrouw begeerde. Zij schreef dan ook

een zeer deemoedig gelukkigen brief aan Erhard, in den zoo bescheiden meisjestoon, die de kenmerken van hare echte liefde juist vertolkte.

De bestellingen gaven veel meer zorg en namen meer tijd in dan Isabella zich voorgesteld had. Tante Stufenbach werd ettelijke malen op straat aangesproken of sprak op haar beurt in 't oneindige hare bekenden aan. Zij scheen wel met de geheele reeks stedelijke en marineambtenaren van Kiel op een zeer vertrouwelijken voet te leven. En altijd werd Isabella maar weer voorgesteld.

Zij, die aan het stille landleven gewoon was, voelde zich niet op haar gemak bij al die wandelingen op de smalle straten en door de nauwe stegen, waar de vallende sneeuw zich in modder omzette, de storm op de hoeken verschrikkelijk veel tocht maakte en waar de vele matrozen en zeeofficieren met hunne blauwe uniformen de burgers in talrijkheid overtroffen.

Nadat tante Stufenbach Isabella binnen acht dagen met gansch Kiel op den voet van groeten-wisselen gebracht had, begon zij haar bijzonder talent van intieme gesprekken ten toon te spreiden. Met hare bijna duizelingwekkende bekendheid met personen wist zij in de banketwinkels of op straat altijd de betrekking duidelijk te maken, welke de voorgestelde menschen met elkander of met anderen hadden: een vriend, die in Erhard's regiment behoord had; een schoonzuster, die wel eens met mijnheer von Gussow in zijn luitenantstijd gedanst had; een bekende, die in Diependorp bij Jacknitz geweest was; een neef, die met den jongen Schlippenbach bevriend was; een broeder, die erg familiaar was met Rumker; een tante, die mevrouw von Gussow van zeer nabij kende.... Isabella was meermalen verstomd over de kleinheid van de wereld en den adelaarsblik, waarmee tante Stufenbach alle verhoudingen er in overzag. Ook kon ze niet begrijpen, hoe 't mogelijk was, dat zij zulke nietige toevalligheden uitspinnen kon tot zulke ellenlange gesprekken.

Op een voormiddag kwamen de dames samen terug uit de stad. Ze gingen langs de havenzijde van het kasteel, vervolgden den weg langs het water, om nog in de Broekerlaan een kennis op te zoeken en op tijd voor het middageten thuis te zijn in de Karelstraat.

Boven land en water hing een blauwachtig witte nevel, die zich door het daglicht heenwerkte, zoodat de oever aan de andere zijde en alle schepen op de rivier duidelijk te onderscheiden waren, doch als met dunne sluiers omhangen schenen. De witte oorlogschepen, door hun kleur nauwelijks van den nevel te onderscheiden, lagen in den zich verdikkenden damp als phantastische gebouwen onbeweeglijk op het stille water. Langs de touwen van het wachtschip, dat het dichtst bij den wal lag, gingen in snelle vlucht een aantal bonte signaalvlaggetjes tot aan den top van den mast naar omhoog; na elkander volgden de roode, blauwe, gele, witte driehoekige stukjes doek elkander, als vroolijke kleurenslipjes in de eentonig lichtgrauwe natuur. Diepe, schelle tonen klonken van de werkplaatsen aan de andere zijde; nu en dan ging er iets door de lucht als een schrik, wanneer de nevelhoorn klonk. Dit een en ander en het onbestemde geraas, dat zich eindeloos voortspon en van de scheepswerven kwam, maakte de stilte in de natuur nog indrukwekkender. Er lag iets angstigs en treurigs in.

Op Isabella, wier hart moede was van verlangen naar den geliefde, werkte de doorlichte nevel, het stille water en de aanblik der in dreigend zwijgen daar liggende pantserschepen zeer benauwend.

Naast haar zag zij de lange gestalte van hare tante zich eensklaps buigen om te groeten. Prinses Hendrik was voorbijgereden en tante Stufenbach kon geen woorden vinden om de gemeenzame beminnelijkheid uit te drukken, waarmee de hooggeplaatste vrouw haar groet had beantwoord. Nog was ze niet tot kalmte gekomen over dit aangename toeval, toen ze alweer bleef staan met een gelaat waarop de blijdste verrassing en opgewektheid te lezen was. Ze breidde bijna hare armen uit voor een omhelzing, wat te dwazer stond, nu er allerlei pakjes aan touwtjes en lintjes aan hare vingers hingen.

'Neen, dat is me nu toch een verrassing!' riep ze het echtpaar tegen, dat ze zag aankomen, de man gekleed in de uniform van een kapitein ter zee met een ernstig, gebaard gezicht, de vrouw vroolijk lachend, met een groote pelspelerine en een hoedje, waarop aan beide zijden spitse vlerken zeer hoog opstonden.

Tante Stufenbach was zoo opgewonden, dat zij door al het handen-geven vergat om bij het voorstellen Isabella's familienaam te noemen. Anders voegde ze er altijd heel plechtstatig bij: 'De dochter van mijn onvergetelijken zwager, den predikant Stufenbach, de gelukkige verloofde van Jonker von Weltzin.' Nu wendde ze zich tot Isabella met de opheldering in hare radde manier van ophemelen: 'Verbeeld je eens, meneer von Dahlberg is al in Azië geweest, of ligt Upolu in Australië? Natuurlijk moet het Australië zijn, want mijn overleden lieve man is er ook naar toe geweest en nu is de bezetting opgeheven en heeft ons lief mevrouwtje Dahlberg haar man weer bij zich. Ze is hem tot Brindisi te gemoet gereisd. Dat was me een heerlijkheid! Weet ge nog wel, meneer de kapitein, toen gij met mijn man de reis om de wereld gemaakt hebt met de "Marie"? Ja, mijn waarde mevrouw, toen dacht hij nog in de verste verte niet aan u en gij gingt nog op de bewaarschool en leerdet daar A B C. Het heeft me altijd zoo getroffen, dat al die heeren de betrekking met elkander zoolang hebben aangehouden. Ge moet weten, Isabella, dat de officieren, welke destijds met de "Marie" de reis om de wereld gemaakt hebben en door allerlei soort van gevaren bedreigd zijn geworden, voor zoover zij in Kiel aanwezig waren, jarenlang geregeld bij elkaar kwamen, en wij hebben ook wat dikwijls de vrienden in ons huis verzameld. Waar is die tijd gebleven! Weet u 't al, mijn waarde mevrouw, dat onze dokter Franzius, die ook op de "Marie" was en toen al een dochtertje had, nu onderweg naar Brindisi grootpapa is gewor-

den? Die dochter heeft eene uitstekende partij gedaan, gij herinnert u toch den jongen Bristol wel?'

En hier wendde mevrouw Stufenbach zich uitsluitend tot mevrouw.

'De freule is toch geen Kielsche?' vroeg de kapitein hoffelijk aan Isabella. 'De Kielsche jeugd, thans jonge dames en heeren, is me zoo vreemd geworden, dat ik na lange afwezigheid dikwijls de dochters van mijn beste kameraden niet meer herken.'

Hij had Isabella's naam niet goed verstaan en wilde weten of hij soms een oude bekende voor zich had, die intusschen van een bakvischje een jonge dame was geworden.

'O neen, ik ben maar bij mijne tante gelogeerd,' antwoordde Isabella, 'ik kom van Palluhn.'

'Palluhn... Palluhn?' herhaalde Dahlberg, zich bedenkend. 'Juist. Dat is de bezitting of liever de geboorteplaats van Weltzin, niet waar?'

Isabella lachte.

'Ja. Kent mijnheer de kapitein hem?' vroeg ze met een gelukkig gelaat.

'Wel, natuurlijk! Zijn overste is mijn neef. We zijn dikwijls, zelfs zeer vele malen bij elkander geweest, toen ik den laatsten keer te Berlijn was. Een bijzonder net mensch. Zoo frisch, zoo heerlijk, zoo zonnig,' riep Dahlberg uit; 'hoe hij zijn ontslag heeft kunnen nemen, is me een raadsel; ik zag 't in de courant.'

Isabella bloosde; ze zag er nu zoo lief en mooi uit. Haar hart jubelde altijd bij de eenvoudigste woorden van lof, die men Erhard, misschien wel na de meest oppervlakkige kennismaking, toezwaaide. Wie hem bij haar prees, moest hem natuurlijk door en door kennen, wie hem bij haar gehekeld had, zou al dadelijk voor een hatelijk mensch door haar gehouden zijn.

Zeer levendig ging Dahlberg voort: 'Letterlijk een raadsel; want zelfs zijn overste was altijd vol lof over hem. Ik had toch nog gedacht, dat hij zich ten laatste misschien wel met gravin Kitty verloofd zou hebben, en dat hij zijn ontslag nam om de goederen van zijne toekomstige gade te besturen. De gravin heeft toch van haar man Vastorf geërfd en bezit zelf buitendien nog haar goed in Posen - en daar moet een mannenoog over gaan. Is hij misschien toch nog met de gravin Vastorf getrouwd? Ons ontgaat op zee zooveel en niet alle brieven en postzendingen bereiken ons.'

Isabella voelde, dat ze doodsbleek werd; ook een lichamelijke smart kwam bij haar op en benam haar bijna den adem. Hare knieën knikten. Zij duizelde en dreigde te vallen. Haar hoofd schudde.

'Niet?' vroeg de kapitein, die dit voor eene ontkenning opnam. 'Dat is al heel onbegrijpelijk!'

Tante Stufenbach had zooals gewoonlijk onder haar gesprek met mevrouw toch gehoord, wat mijnheer von Dahlberg vroeg. Eensklaps brak ze dan ook af, wendde zich tot hem en zei, innerlijk verheugd dat ze zulk een verrassing mee mocht deelen: 'Met wie zou Erhard von Weltzin verloofd zijn? Met de gravin Vastorf? Die is immers van zich zelve een von Rinckeln? Wel, die ken ik nog van aanzien. Ze is nog eens hier geweest. Hoe komt u er toe, dat Weltzin met een weduwe zou trouwen? Weet u met wie hij nu wel verloofd is? Hier, met dit nichtje van me!'

'O!' mompelde Dahlberg en haastte zich toen zijne gelukwenschen uit te brengen. Zijne vrouw deed 't ook en zei dat ze destijds Weltzin ook gekend had, zich dus de vriendschap, die haar man voor den aantrekkelijken jongen officier opgevat had, zoo goed begrijpen kon, en verzocht, nu 't uitgekomen was, dat men geen vreemden onder

elkaar was, om elkaar wederzijds eens op te zoeken; stellig zou mijnheer von Weltzin met zijn jonge vrouw de marine-bals te Kiel eens komen bijwonen - zij, de Dahlbergs, zouden er wel voor weten te zorgen.

En toen namen ze afscheid, om vijf huizen verder weer een ander aan te spreken.

‘Hoe schrikkelijk vervelend, dat ik tegen dat aardige kleine ding van Vastorf sprak,’ zei Dahlberg tot zijn vrouw. ‘Jonge meisjes zijn altijd jaloersch op 't verleden van hun minnaar. Misschien weet ze wel iets van die liefdehistorie van Erhard, en dan moet het haar onaangenaam getroffen hebben, dat iemand er tegen haar over sprak. En weet ze er niets van, dan heeft ze uit mijne woorden vermoeden gekregen, dat er iets geweest is. Ja, vrouwtje, ik ben volstrekt niet op mijn gemak, nu 't mij duidelijk is, dat ik 't schepseltje leed heb aangedaan.’

Mevrouw von Dahlberg hing aan den arm van haar man, en in de overmaat van haar genot deed ze al 't mogelijke om den stap met hem te houden; ook zij sprak medelijdend: ‘O hemel, ja, 't fijne schepseltje kon eensklaps geen woord meer uitbrengen en ze zag doodelijk bleek. Haar uiterlijk beviel me zoo goed; ze heeft zoo iets voornaam slanks. Weet ge wat... we noodigen de dames voor morgen op de koffie en we zullen wel zóó weten te praten, dat het meisje alles goeds van Weltzin krijgt te hooren, waardoor ze die leelijke jaloezie vergeet. Maar, mijn lieve schat, ik zou toch wel eens willen weten waarom Weltzin en de gravin geen paar zijn geworden? Hij was heelemaal in hare netten verward en zij was doodelijk verliefd op hem, dat zag iedereen. Of zou 't waar zijn, wat je nicht destijds gehoord heeft, dat de gravin al heel wat doorleefd had, waarover 't maar beter was niet te spreken?’

‘We zullen ons hoofd maar niet breken over de zaken van anderen,’ sprak Dahlberg opgeruimd. ‘In elk geval verheugt 't me voor Weltzin, dat hij zich met de dochter van dominee Stufenbach verloofd heeft en niet met de gravin Vastorf.’

Isabella liep zwijgend naast hare tante voort.

‘Vroolijke luidjes, die Dahlbergs. Hij is kolossaal knap - hij zal ook wel gauw promotie maken; hij maakt carrière. En een karakter dat hij heeft! Maar, ook bij de marine! Mijn goede overleden man zei altijd: daar is nog godsvrucht, reinheid van zeden, geschiktheid en plichtsbetrachting, tot zelfopoffering toe. En dan zijn aardige vrouw! Ik verzeker je, dat andere vrouwen, wier mannen afwezig zijn, een lesje bij haar

kunnen nemen. Letterlijk onberispelijk! Maar, à propos, Isabella, 't was of je mond dichtgelijmd was. Bevielen de Dahlbergs je niet? Want ik kan toch niet denken, dat je iets maakt van dat praatje over de gravin Vastorf? Maar ik zie nu toch, dat je er ongelukkig uitziet.'

Mevrouw lachte en ging met levendige gebaren voort: 'Als je niet het lieve, eenvoudige gansje waart van buiten, dan zou 't je volstrekt niet verwonderen. Geloof je dan nog, dat er wel één man of één meisje, die wat op den voorgrond komen, 't zij door geld, schoonheid, betrekking of lieftalligheid, onbebabbeld ten huwelijk gaat? Het gebabbel verlooft ze elken winter minstens een paar maal. Maar, zie je, lieve, dat is niet kwaad gemeend. Ik begrijp heel goed, hoe dat gaat. Men ziet luitenant zus en zoo, of leeraar die en die nogal eens veel dansen met een net meisje, of eens erg opgewekt met haar spreken, en dadelijk denkt men: hé, die komen wel goed bij elkaar, 't zou een aardig paartje zijn! Op een dameskoffiepartijtje komt het te praat en van daar loopt het als een gerucht verder, dat ze verliefd op elkaar zijn en het wel een huwelijk zal worden. Als gij je meisjesjaren in plaats van te Palluhn, te Kiel hadt doorgebracht, dan was je bij de luidjes wel al tienmaal verloofd geweest. Nu is 't geen wonder, dat aan een uitstekend mensch als die von Weltzin ook alle winters een andere bruid is toegedacht. Wie op het verleden van een garde-luitenant jaloersch wil worden, die heeft heel wat te doen. Dat met die Vastorf is natuurlijk ook niet anders dan zulk soort van praatje geweest. Ge hebt ten minste het meest doorslaand bewijs, dat Erhard jou bemint en niet haar, want anders had hij die rijke, mooie, voorname vrouw van adel wel genomen in plaats van jou.'

Tante Stufenbach gaf aan alle menschen, of zij ze van nabij kende of maar van hooren zeggen, de beste hoedanigheden. Zij had het voor heel slecht gehouden om kwaad van den naaste te spreken, en daar spreken nu een onmisbaar iets voor haar was, vertelde ze van alle menschen zonder onderscheid goed.

De vele lofwaardige eigenschappen, welke zij aan de gravin Vastorf toekende, 'rijk, mooi, voornaam, edel,' vielen als knotsslagen op Isabella.

Zij was er van overtuigd, dat het niet maar op een 'praatje' berustte, wat er tusschen Erhard en de gravin bestaan had. Opeens viel haar nu de naar heliotrope riekende brief in..... toen de terugzending daarvan, het mooie portret met het onderschrift 'Kitty,' dat zoo plotseling van Erhard's schrijftafel verdwenen was. En de kleine voorvallen, die ze destijds zoo argeloos opgenomen had en zoo gauw was vergeten, kregen plotseling heel wat gewicht. Zij leverden het onomstootelijke bewijs, dat er wel wezenlijk grond voor het praatje bestaan had, dat Erhard met de gravin omgang had, dat zij dikwijls en vertrouwelijk met elkander geweest moesten zijn, waardoor dit gerucht was ontstaan.

Isabella liep al harder en harder, het hoofd gebogen, den blik naar den grond.

Hare gedachten overweldigden haar schier. Allerlei vragen bestormden haar. Als de gravin was, zooals tante haar beschreef, - en hoe zou ze anders kunnen zijn; nu Isabella van het portret wist, dat ze mooi was, sprak 't dan ook niet vanzelf, dat Erhard hoofdzakelijk met zeer voorname lieden had omgegaan - waarom had hij haar dan niet getrouwd? Of wilde zij met haar hoogen titel en haar groot vermogen misschien geen arm officier huwen? Had zij hem een blauwtje laten loopen? Was Erhard daar zóó boos over op haar, dat hij haar brief ongeopend teruggezonden had? Had zij Erhard's bezit en liefde dus alleen te danken aan de omstandigheid, dat een andere, veel schitterender partij hem niet wilde hebben?

Isabella liep steeds hard voort. Het was, alsof ze vervolgd werd. Ze had willen vluchten, maar waarheen? Waarvoor? Ze wist 't niet!

'Kind, vlieg toch zoo niet. In den nevel is 't heel gevaarlijk de longen zoo in te spannen,' klaagde tante Stufenbach.

Eindelijk waren ze thuis. Isabella ging meteen naar haar kamertje en sloot zich op.

Ze viel neer op den stoel naast haar bed en bleef daar zitten met de handen in de mof, de pakjes in haar arm, den hoed op 't hoofd.

Hare lippen waren kleurloos, hare neusvleugels trilden, hare ademhaling was kort en snel.

Had die andere hem niet willen hebben? Had hij haar bemind? Dan kon hij háár nu toch niet beminnen! - Men bemint niet tweemaal! - Was hij dus werkelijk maar tot haar gekomen, omdat hij die andere schoone, trotsche niet kon veroveren? Was dat misschien nu de geheime reden van zijn ontslagnamen, dat hij dezelfde lucht niet meer wilde inademen met de vrouw, die hem versmaadde?

Isabella dacht er volstrekt niet aan, dat hij in dit geval overplaatsing had kunnen aanvragen. Zij vergat ook geheel, dat Erhard haar een verklaring van zijne beweegredenen beloofd had, en dat zij die vooruit al half en half had afgeslagen.

Zij leed alleen maar, leed zelfs lichamelijke pijnen onder geheel nieuwe vertwijfelende gevoelens, die plotseling bij haar opwelden en hare lippen droog, hare oogen strak maakten. Haar hart sloeg al onstuimiger en sneller, elke hartslag weerkaatste in haar hoofd en deed een dof geruisch in hare ooren ontstaan.

Daarbuiten voor 't raam stond in den nevelachtigen damp de zwaar getakte donkere kroon van een olmboom bewegingloos in de stille lucht.

Isabella's blik staarde er in, zonder iets te zien. De gedachte verteerde haar, dat hij eene andere vóór haar en meer had liefgehad dan hij haar ooit zou kunnen beminnen, en dat hij haar maar genomen had omdat die andere hem had versmaad.

Haar hoogmoed en haar jaloezie waren plotseling en razend ontwaakt.

Doch het stille beheerschende, dat haar van jongs af aan tot natuur geworden was, omgaf ook nu reeds de gebreken van haar innerlijk wezen als met ijzeren banden.

Ze zat roerloos en worstelde met haar smart, zonder te begrijpen dat, wat ze nu ondervond, ijverzucht en hoogmoed was. Ze deed alleen haar best om bedaard te worden, elke uiting te onderdrukken, zich gewoon te kunnen voordoen.

En terwijl hare knieën knikten, hare ledematen beefden en ze zich maar 't liefst op haar bed had laten vallen, stond ze toch op, toen tante aanklopte en haar riep om te komen eten, en antwoordde: ‘Ik kom - dadelijk.’

Doch hare trekken waren hard en scherp geworden, alleen door de voorstelling van een ‘mogelijkheid’!

En terwijl ze er in slaagde rechtop aan tafel te zitten en met tante over

de voorbereiding van de theevisite te praten, beeldde ze zich in, dat ze een rustig, zelfbeheerschend karakter had.

VI.

Erhard stond met dominee Harmuth en zijn vrouw op 't perron. Hij wachtte op den trein, waarmee Isabella komen moest. De Harmuths haalden de moeder van den dominee af, die de Kerstdagen bij hare kinderen en kleinkinderen kwam doorbrengen. De sneeuw lag een paar duim hoog en bedekte de verwijderde velden gelijkmatig wit. Op de kale struiken en boomtoppen had de wind echter geen wit vlokje gelaten, de takjes kwamen als bezems op den witten grond uit. De zon scheen en de lucht was vreeselijk guur.

Achter 't van gebakken steen opgetrokken stationsgebouwtje, dat langwerpig vierkant was, stond de ar. Ulmer zat op 't koetsiersbankje en sloeg de armen met sterke uithalen herhaaldelijk over de borst, om zich te verwarmen. Daarbij sprak hij met den knecht aan de overzijde, die de andere slede bestuurde, maar nu naast de paarden stond en ze wat zwart brood uit zijn hand liet eten. Het was de knecht met de slee van Petersen; de dominee had zijn land verpacht en daarom had hij ook geen voertuig.

‘Die akelige noordoostenwind zit me dan weer leelijk op de borst!’ zei Ulmer hoestende, ‘zulke sleetochtjes doen er geen goed aan.’

‘Je mot een ossestaartpleister achter op den rug leggen, dat doet wonderen,’ ried de knecht van Petersen aan. ‘Je hebt je gezondheid maar al te veel noodig. Jij bent toch zooveul als de bestuurder van al het land bij mekander, dat de jonge meneer voor den overleden dominee z'n geld gekocht heeft. Want de jongeheer mag wezen wat ie wil, maar hij weet dan van den landbouw maar niks niemendal af.’

Ulmer nam zijn zweep en greep naar den slag, die een eind was uitgerafeld en vele knoopen had.

‘Je most je oordeel maar voor jezelfs houden, heur. Hij heit dan toch maar recht veul plezier in 't werk en dan leert 't wel an, dat verzeker ik je, want daar heb je nou onze juffrouw, die weet van alle zaken meer af dan de beste, die jarenlang op de landbouwschoolbanken geplakt heeft gezeten. Ik blijf in ieder geval bij de Gussows. Hoor, daar komt de trein an!’

In de verte hoorde men een suizend geraas. De drie wachtenden op het perron stonden eensklaps vol spanning naar dien kant uit te zien. Charlotte Harmuth zag er al heel opgewekt uit. Met ontelbare zorgen en onder duizend vermaningen aan de dienstmeisjes, alsook aan Lotje en Frits om, als de oudsten, ook de verstandigsten te zijn en een goed voorbeeld aan de kleintjes te geven, had ze zich ten laatste losgerukt van allen. In haar haast had ze natuurlijk geen tijd genoeg gehad om hare handschoenknoopjes vast te maken voor zoover ze niet ontbraken; ook was het passement op den rug van haar mantel heelemaal los. Den vorigen Zondag hadden Benno en Klaartje ze als leidsels gebruikt, toen mama 't paard moest zijn. Ook was toen de zwarte struisveer op haar hoed nat geworden; met den besten wil van de wereld had Charlotte er de krul niet meer in kunnen krijgen, en zoo lag die dan nu ook als een haarkam uitgespreid op het fluweel van haar hoed. Maar daar was nu niets aan te doen. Grootmama kwam, dat was 't voornaamste, de lieve goeiert, door wier tegenwoordigheid altijd alles goed scheen te gaan. In huis werd dan de orde gehandhaafd, de kinderen werden aangenaam beziggehouden, alle gaatjes schenen

van zelf gestopt te worden, alle knoopen den lust te verliezen om hun plaats te verlaten!

Daarom bewonderde Charlotte ook hare schoonmoeder als een hooger wezen, en ze had dan ook maar één vurigen wensch, - haar eenmaal te evenaren. Ook was ze haar in den grond van haar hart innig dankbaar, dat ze haar man had doen geboren worden en hem opgevoed had. Om deze redenen was de komst van grootmama een oorzaak van de grootste vreugde in het huis Harmuth.

Harmuth zelf straalde ook van genoegen. Hij was altijd een goed zoon geweest. Doch evenals al het onverstand en de jaloezie van eene vrouw den zoon langzamerhand van het moederhart verwijderen kan, zoo vermag de liefde en de vereering van een vrouw de trouw en de goede verstandhouding nog beter te doen worden. Zijn geluk was zonniger, nu de beide vrouwen, die hij beminde, ook elkander zoo hartelijk liefhadden.

Erhard stond nu juist niet met zulke klare, vroolijke gevoelens op het perron. Acht dagen geleden had hij een kort, vreemd briefje van Isabella ontvangen:

'Mijn lieve Erhard, van nu af aan kan ik je niet meer schrijven en ik verzoek ook jou vriendelijk om te zwijgen. Ik kom op den vastgestelden dag terug met den bepaalden trein, zooals ik al bij mijn vertrek van huis afsprak. Al dadelijk, zoodra er maar gelegenheid is, moet ik je bij ons wederzien een gewichtige vraag doen. Ik kan 't onmogelijk per brief doen, omdat ik ook per brief geen antwoord verlang. Gij weet dat een van de lievelingswoorden van mijn vader was.... het hangt ook boven mijn bed.... Matth. 5:37.

En meer dan een eenvoudig "ja" of "neen" wil ik niet hooren.

In trouwe liefde,

Uw Isabella.'

Erhard was niet bijbelvast; hij moest dus opzoeken wat er in Matth. V, vers 37 staat. Een gevoel van misnoegen overviel hem, zoo iets als een duister voorgevoel. Hij kwelde zich zelf met allerlei vermoedens of er ook het eene of andere praatje ter oore van zijn meisje kon gekomen zijn. Dat leek hem echter in de tegenwoordigheid van de goede mevrouw Stufenbach niet wel mogelijk; van vreemden zou Isabella nooit iets ten nadeele van Erhard aangehoord hebben; dat ze aan een toevallig gesproken, en daardoor zeer oppervlakkig gezegde gewicht zou hechten, scheen hem niet denkbaar, zij; die altijd zoo rechtvaardig, zoo logisch, zoo voorzichtig dacht; zij, die zoo geheel onbekend was met de wereld. Even kwam het denkbeeld bij hem op, of de gravin Vastorf ook te Kiel kon zijn en Isabella's gemoed vergiftigd had. Doch zulke booze dingen wilde hij niet van de gravin vermoeden; de gelukwensch, dien zij destijds gezonden had, was alleen voor hem en voor niemand anders in 't ware licht te zien geweest, en behoorde volstrekt niet in de lijst waar de gravin in paste, maar was alleen te wijten aan den razenden, gekwetsten hartstocht, welke hare ziel beheerschte.

Erhard hield niet van geheimzinnigheden en had na de ontvangst van dien brief aan zijn verloofde getelegrapheerd om onmiddellijk thuis te komen, als ze wat te vragen had.

Doch met haar pedante eigenzinnigheid, welke Isabella voor karaktervastheid ook in kleine dingen hield, had zij terug getelegrapheerd, dat zij op den bepaalden dag zou komen.

Erhard kende de vrouwen tamelijk goed; toch was hem nog veel in Isabella's natuur verborgen. Hij wist hoe gevaarlijk het voor de liefde is, als een vrouwenhart tijd heeft om in stomme haarklooverijen over een boos woord, over een onbegrijpelijke handeling of een lasterend bericht van den geliefde, dat hem betreft, na te denken. Hij wist, hoe zulk een kleine wonde, bij toeval, geheel zonder boos opzet geslagen, zich uitbreidt en ten laatste een groot ziekteverschijnsel wordt, wanneer er geen vaste hand is om die te sluiten. Hij maakte zich ernstig ongerust, en onder deze onrust groeide zijne neiging voor Isabella aanmerkelijk aan.

Dat zij misschien leed, smartte hem; dat men zijn beeld wellicht besmet had, wond hem zeer op, omdat 't beeld van hem was, dat in haar hart geplant was.

‘De trein, de trein,’ riep Charlotte Harmuth, ‘mama, mama!’

Tranen kwamen in hare oogen. Zij liep den binnenstoomenden trein te gemoet, maar moest natuurlijk door die overijling zich omkeeren en een poosje met den trein meeloopen vlak naast de coupé, waar een grijsharige lachende vrouw met beide handen uit 't raampje wenkte. Eindelijk hield de trein stil.

Charlotte Harmuth viel hare schoonmoeder lachend en weenend om den hals en riep intusschen haar man te gemoet: ‘Wat ziet mama er uitstekend uit!... zoo flink. Goddank, dat we u weer bij ons hebben, mama!’

Erhard zag nog niets van Isabella. Doch ja, daar kwam ze eindelijk achter de oude mevrouw Harmuth aan, langzaam, bleek, verstrooid, als werd ze door niemand verwacht. Zonder iets te zeggen omhelsde hij haar en kuste haar op beide wangen en op den mond. En ook zij sloeg hare beide armen om zijn hals en kuste hem, zooals destijds bij 't afscheid, met plotseling opwellenden hartstocht.

‘God zij dank,’ dacht hij, terwijl een gevoel van geluk hem door de aderen ging. ‘Zij bemint me nog evenals vroeger.’

Isabella kreeg een kleur, als schaamde ze zich voor die liefde, betoond nog voordat ze wist, of ze die nog wel geven mocht. Verlegen bleef ze een oogenblikje bij de Harmuths staan. Men sprak een paar oppervlakkige woorden over den vreeselijk langen tijd, dien de trein voor den korten afstand noodig had, over het toeval dat mevrouw Harmuth bij het overstappen te Kiel Isabella in de wachtkamer ontmoette en over het heldere, winderige weer.

Toen stapten ze in de sleden en Ulmer liet die van den dominee, met twee paarden bespannen, vooruitgaan.

Nog altijd even verlegen zat Isabella naast haar verloofde.

Met knikkend hoofd stapte Bruintje voort. Ulmer

hield in zijne, door gebreide grijze wollen wanten beschermde, handen de leidsels en de zweep, deze rechtop als een schepter; de slag waaide als een wimpel naar achteren.

Zij reden tegen den wind in en door deze twee elkander ontmoetende snelheden werd de lucht voor 't gezicht snijdend. In de verte over de witte stoppels vloog een vlucht raven schuin naar den lichten horizont, verspreidde zich toen en hing in de lucht als gescheurd zwart doek.

Isabella en Erhard voelden, dat ze iets moesten zeggen, dat het wachten en zwijgen, waartoe hunne ziel zich gedrongen voelde, niet mocht voortduren.

‘Heb je gezien hoe slordig Charlotte Harmuth er weer uitzag?’ vroeg Isabella eindelijk.

‘Ik heb alleen maar hare onvermengde blijdschap en hare groote liefde gezien,’ zei Erhard scherp.

Nauwelijks was het antwoord, dat door den inhoud en den toon een bitter verwijt voor Isabella bevatte, gesproken, of Erhard verwonderde zich hoe dat antwoord hem zoo op de lippen was gekomen, nu op dit oogenblik een zoo rechtstreeksche critiek, waaraan hij anders gewoon was, hem ergerde. Hij had er zoo lang reeds aan gewerkt om Isabella die scherpte tegen Charlotte Harmuth af te wennen en had geen oogenblik getwijfeld of 't zou hem wel gelukken.

Wat Isabella in deze oogenblikken sprak en over wien, was hem gansch onverschillig.

Na zijn bitter antwoord plooide zij de lippen en zweeg beleedigd.

Zij spraken niets meer. Erhard voelde dat hij niet vragen kon: wat is je ter oore gekomen, wat heeft men je verteld?

De tegenwoordigheid van Ulmer sneed alle intieme gesprekken af. 't Was voor beiden zeer drukkend, zoo naast elkaar te moeten zitten en niets te kunnen spreken. Zij hadden elkander veel gewichtigs te zeggen en 't was alsof de tegenwoordigheid van den een den ander niet aanging, zoo stroef bleven ze zwijgen. En ieder voor zich wenschte wel alleen te zijn. Het gevoel van de moeilijkheid hunner houding werd werkelijk vervelend.

En Ulmer zat daar onbeweeglijk; de zweep stond achter zijn schouder met den slag te wapperen in den wind en Bruintje maakte 't zich gemakkelijk in zijn sukkeldrafje. Eindelijk trappelden de paardenhoeven toch op 't bruggetje over het bevroren en besneeuwde onzichtbare beekje - nog tien minuten en toen hielden ze voor het huis stil. Om 't bruidspaar achterom tot aan de schuurdeur te rijden had Ulmer niet behoorlijk gevonden; Isabella alleen en Erhard alleen moesten altijd aan de schuur uitstappen, dat zette Ulmer met de dwingelandij van den ouden knecht door; zoo te zamen echter kwamen ze hem als iets bijzonders voor, dat eerbied afdwong.

De vreugde van mama was zonder einde; ze legde die in zoovele liefkoozingen en lieve woordjes aan den dag, dat Isabella er geheel door van streek raakte en haar telkens weer dankbaar de fijne geelachtige wangen kuste. Intusschen keek ze Erhard zeer ernstig aan. In hare oogen was hij in dit oogenblik een zondaar, die de rust van zijn engelachtig goede moeder verstoorde. Waarom?... ja, dat wist ze eigenlijk zelf niet.

Mevrouw von Gussow vond dat Isabella in die veertien dagen smaller in 't gezicht was geworden. Mijnheer van Gussow echter vond, dat ze juist voller geworden was.

Onder 't eten moest Isabella altijd maar door vertellen, wat zij al zoo besteld en gekocht had, hoe tante Stufenbach zich als raadgeefster gekweten had en wie zij al zoo had leeren kennen.

Erhard zat er maar bij als iemand, wien 't in 't minst niet aangaat en die hier vreemd was. Niemand lette ook eigenlijk op hem. Een gevoel van toornig ongeduld welde bij hem op. Daarbij lette hij goed op al de namen, die zij noemde, en toen Isabella meneer en mevrouw von Dahlberg noemde en zij hem onwillekeurig strak aankeek, vroeg hij zich zelf af: 'Misschien van dien kant?'

Maar de Dahlbergs, die hem in elk geval dikwijls met de gravin Vastorf gezien hadden en natuurlijk ook door gesprekken bij hun neef, den overste, opmerkzaam op hem geworden waren, stonden toch veel te hoog en waren te voornaam om met een boosaardig doel over hem te babbelen.

Na het eten waren de verloofden eindelijk alleen. Het oogenblik van spreken was gekomen. Maar met een overdreven drukte, die blijkbaar meer een voorwendsel was om nog uit te stellen dan wel op plichtsbetrachting leek, aanvaardde zij dadelijk haar werk om het zilver en het glaswerk zelve af te wasschen. Tien minuten lang bleef ze achter de gesloten keukendeur, en toen ze eindelijk voor den dag kwam had ze haar hoed al op, haar mantel en boa om.

'Als je 't goedvindt gaan we wat loopen,' zei ze, zonder hem aan te zien.

Erhard had zich al verheugd op een praatje in 't hoekje van de canapé en op een verzoening of op een teedere verstandhouding. Hij had er zoo innig naar verlangd zijne bruid naast zich te hebben, haar hoofd op zijn schouder te doen rusten en fluisterend met haar over de toekomst te spreken, totdat 't zoo half duister in de kamer zou zijn!

Hij toonde zich echter nu dadelijk tot uitgaan bereid. Zij verlieten het huis en gingen den Wessendorpschen weg op, die door Erhard en Rumker officieel den verlovingsweg genoemd werd. Rumker wilde ook op die beroemde plek een gedenkteeken laten plaatsen, had hij gezegd, en nu stond 't te bezien of 't op 't eind niet een zwart kruis zou moeten zijn, als Isabella een even strenge huisvrouw zou worden als ze een jong meisje was. Intusschen had hij er alvast een langen boonenstaak ingestoken, en het paar kon er niet voorbij rijden of gaan, zonder te lachen om dit merkwaardige herinneringsteeken aan hun eersten kus.

Zij liepen over hard bevroren sneeuw. De wind was stiller geworden, maar de kou strenger. De hemel stond in witten glans boven de bevroren wereld. De

haag scheen wel ingedroogd daar te staan, nu de doornstruiken, van bladeren beroofd, kaal en gebogen over den muur hingen. Op den witten straatweg sprong een haas voor de wandelaars uit. Men zag slechts zijn staart en zijne achterpooten verschijnen en verdwijnen bij de groote sprongen, die hij deed.

'Zie je den boonenstaak daar wel in de verte?' vroeg Erhard. 'Wil je me dáár brengen om me in 't verhoor te nemen?'

En over 't dwaze van den toestand moest hij 't uitschateren van lachen.

Inderdaad had Isabella in een soort van opgezette sentimentaliteit zich voorgesteld, dat het zeer ingrijpend en plechtig zou zijn, als zij hare brandende vraag juist daar tot Erhard zou richten. Ongelukkig was de verfoeilijke boonenstaak haar geheel uit de gedachte gegaan.

Nu schaamde ze zich over haar inval en werd boos op Rumker, die door dat plaatsen van dien boonenstaak al het ernstige van die plek had weggenomen.

Ze bleef staan en vouwde hare handen vast samen in haar mof.

'Hoe kan je lachen, als je ziet dat ik door zulke pijnlijke gedachten gekweld word?'

'Dat jij je er door laat kwellen is je eigen schuld,' antwoordde hij snel; 'op 't zelfde oogenblik dat iemand je aan 't hoofd gepraat heeft, hadt je mij kunnen vragen: Erhard, wat is er van aan?'

'Men heeft me niets aan 't hoofd gepraat,' antwoordde ze beleedigd over zijne manier van uitdrukken, want zij was juist wat hoogdravend gestemd. 'Een toevallig en zonder doel uitgesproken woord door den heer von Dahlberg heeft me getroffen.'

'Dus Dahlberg toch,' dacht Erhard en wist meteen zeker, dat 't om Katharina Vastorf moest zijn.

'Kom,' zei hij, 'laten we verder gaan of heen- en weerloopen, want hier is 't te koud.... Maar wat was 't dan eigenlijk? Gewoonlijk bevat zulk een "woord" een gansche kletsgeschiedenis.'

'Mijnheer von Dahlberg wist niet, dat ik met je geengageerd ben; hij hoorde dat ik uit Palluhn was en vroeg of je je ontslag hadt genomen om met de gravin Vastorf te trouwen,' sprak Isabella en had den moed niet hem aan te zien.

Erhard sloeg met zijn stok in de sneeuw zoodat die als wit stof opvloog.

'En heeft deze onschuldige vraag je zoo beziggehouden?' vroeg hij, hoewel zijne stem onvast was. 'Een jonge man wordt werkelijk meer dan eens uitgehuwelijkt in gezelschap; daarvoor is maar noodig dat een van allen vindt, dat ze bij elkaar passen.'

'Ik weet echter door den brief, dien gij ontvingt en terugzondt, en door de photographie die gij verstoptet, dat het hier maar niet een praatje geldt,' sprak ze met vuur. 'De gravin moet je al zeer na bekend zijn geweest; er moeten bijzondere betrekkingen tusschen u beiden bestaan hebben.'

'En die veronderstelling maakt je bitter jaloersch?' vroeg hij met een glimlach.

'Jaloersch?' riep ze beleedigd. 'Ik wil alleen volkomen klaarheid.'

'Kindlief, op mijn verleden heb je geen recht, want in 't verleden van elken man komen dingen voor, die hem alleen niet aangaan en waarover hij dientengevolge niet mag spreken,' verklaarde hij ernstig, en hij bleef staan om hare hand te vatten. 'Van 't oogenblik af aan, dat ik je zeide, dat ik de uwe was, was ik 't, ben ik 't geheel en al, voor immer, tot in den dood!'

Er klonk iets waarschuwends in zijne stem en toch ook groote ontroering.

Hij zei bij zichzelf, dat zulke onderzoekingen geen man bespaard bleven en dat een liefhebbende, met de wereld onbekende meisjesziel zichzelf daarmee slechts onnoodig kwelt.

'Ik kan niet anders,' zei Isabella, terwijl haar gelaat gloeide, 'ik moet weten of gij vóór mij werkelijk en waarachtig een andere bemind hebt.'

'Dit is al heel kinderachtig,' dacht Erhard en zijn ernst dreigde in ongeduld over te slaan. 'Een achttienjarig meisje, dat van een man, zooals ik ben, bij eede verlangt te weten of hij vroeger nooit beminde!'

Liegen was hem niet mogelijk. Hij bedacht een geruststellend antwoord.

'En 'k wil nu ook de geschiedenis van je ontslag weten. Je hebt zelf aangeboden me die te vertellen. Vertel ze nu,' verzocht ze.

Wel lag 't in zijn plan haar de geschiedenis te vertellen, maar eerst na hun huwelijk en zonder den naam der vrouw te noemen, die daarin de heldin was. Nu en terwijl de naam bekend was, leek 't hem onmogelijk.

'Toen ik je destijds het aanbod deed, zooals ge je nog wel herinneren zult, om 't tot na het huwelijk uit te stelten, hebt ge mij geantwoord met het verstandige woord van je vader, dat, naar ik meen, aldus luidt: dat men niet alles van een ander moet weten en dat er mannenaangelegenheden zijn, die de phantasie van een vrouw maar noodeloos prikkelen en verontrusten,' sprak Erhard vermanend.

Doch de geheime hartstocht in haar was te zeer geprikkeld om nog naar verstandigen raad te luisteren.

'Dus is 't een zaak, die me bedroeven en kwetsen kan?' vroeg ze sidderend.

'In elk geval een, waarbij aandoeningen in 't spel komen, die gij nog niet kunt beoordeelen.'

'Ik ken 't leed en de zorgen der menschen beter dan andere meisjes,' zei ze, voor haar wensch kampend; 'door papa's werkzaamheid zag en hoorde ik zeer veel.'

'Maar niets van de wereld daar ginds, niets van den geheimen strijd tusschen man en vrouw onder den dekmantel van den vorm!'

'Och, ik smeek 't je,' riep ze sidderend uit, 'ik kan geen rust meer vinden. Ik moet 't weten. Ik moet vragen! Doch, om Godswil, alleen maar: ja of neen, geen lettergreep meer! Je ziet, dat ik niet nieuwsgierig ben. Ik wil maar deze ééne, enkele daadzaak weten: Heb je de gravin Vastorf bemind?'

Erhard zuchtte zwaar en smartelijk.

‘Er zijn vragen, waarop men geen ja en ook geen neen kan antwoorden,’ sprak hij onwillekeurig zacht. ‘Naar jou ondervindingen, naar jou beschouwing van liefde moest ik eigenlijk “ja” zeggen. Doch mannen, kindlief, hebben veelzijdiger zicht op de liefde, en komen dikwijls tot het inzicht, dat niet elk gevoel, dat hen onweerstaanbaar tot een vrouw trok, liefde, de echte, reine liefde is.’

Isabella was al dien tijd in een stille razernij van jaloezie geweest, die zich echter telkens weer getroost had met de vleiende hoop een stellig ‘neen’ te zullen hooren. Zijn ‘ja’, hoe half 't ook maar was, trof haar als een ontvlammende vonk. Alles in haar vlamde op. Zij kwam zichzelf lijdend en ongelukkig, verraden en bedrogen voor. In plaats van zich bevredigd te gevoelen door het weten, voelde zij zich in de grootste ellende gestort.

‘Je hebt haar bemind,’ riep ze weenend, ‘en je zegt, 't doet zich meermalen voor, dat men eerst later inziet, dat 't gevoel geen liefde was... O, weet ge dan wel, of ge ook mij werkelijk bemint?’

Hij legde zijn arm om haar heen; zij liet 't toe en naast haar voortloopend, schoof hij haar, om zoo te zeggen, vooruit.

‘Wees toch bedaard,’ sprak hij teeder, ‘jou bemin ik stellig en zeker, trouw en waarachtig. Ik gevoel 't elken dag meer en meer; 't is zoo heerlijk, dat de liefde zich zoo zonder onrust, zonder leed vermeerdert; ze breidt zich uit door mijn gansche wezen en ik denk niets meer zonder tegelijk aan jou te denken; ik werk niets meer zonder dat gij er bij tegenwoordig zijt. En al mijne verwachtingen en plannen voor de toekomst komen maar neer op mijne overleggingen hoe ik je 't gelukkigst zal kunnen zien. Spreek niet meer van die andere vrouw. Zij staat midden in de wereld en hare verzoekingen en 't bevalt haar, omdat 't haar element is. Jij bent rein en goed, en ze moet hoog tegen je opzien.’

Zijne oogen waren vochtig geworden. Isabella hoorde in zijn toon van spreken de heiligste waarheid. En haar ijverzuchtig hart verzadigde er zich hoofdzakelijk aan, dat die andere hoog tegen haar op moest zien.

Zij viel hem om den hals en hield hem lang omarmd.

Erhard keek haar diep in de oogen, die weer van liefde en geluk straalden.

‘Niet waar, nu spreken we niet meer van die vrouw en van 't verleden en denken altijd aan het schoone woord van je vader, omtrent het schadelijke van te groote vertrouwelijkheid.’

Ze knikte hem toe; het duurde nog wat voordat zij in staat was, het plechtige ‘ja’ uit te brengen, waarmee ze hem beloofde niet meer over de gravin Vastorf te spreken. Altijd nog vast tegen hem aangeleund, zei ze na eenige minuten met verlegenheid gekampt te hebben: ‘Maar de geschiedenis van je ontslag nemen, die vertel je me toch nog. Je hebt 't me zelf aangeboden. Of 't nu voor of na ons huwelijk gebeurt, blijft toch hetzelfde. Ik word toch immers geen ander mensch doordien Rumker ons als burgerlijk ambtenaar een papier laat onderteekenen en dat Harmuth ons inzegent. Ook wordt de geschiedenis er niet anders door.’

Wat zou hij haar daarop antwoorden? Snel, met de slimme logica van een vrouw, die haar wil tracht door te zetten, voegde ze er nog bij: ‘Zie je, als ik 't nu maar weet, dan ben ik ook heelemaal gerust, dat je mij alleen en waarlijk liefhebt, dat geloof ik zeker, en ik vraag dan niet meer naar 't verleden van je hart. En opdat nu nooit iemand mij weer wat voorpraten zal, waarvan ik 't mijne zal d e n k e n , is 't toch veel beter dat ik w e e t hoe alles zich toegedragen heeft aangaande je ontslag uit den dienst.’

Hij liep naast haar en speelde met de slip van haar lange boa. De laatste woorden waren op zoo geheel onschuldigen toon gesproken, dat 't hem toescheen alsof Isabella in 't geheel niet meer aan Katharina Vastorf dacht, als waren in zijn hoofd deze vrouw en zijn ontslag twee geheel verschillende onderwerpen. Dat zij uit beide later nog een roman zou spinnen, leed geen twijfel. Doch hij kon zijn biecht wel afleggen zonder namen te noemen. En nadat hij tot zijn groote verwondering zoo juist proeven had gezien van het hartstochtelijke wezen zijner verloofde, van hare prikkelbaarheid door de verste en zachtste aanzetting opgewekt, leek 't hem raadzaam een biecht af te leggen; dan zou 't gevoel, zijn vertrouwen te bezitten, haar trotsch maken en haar steun geven, als het toeval hare gedachten weer zou kunnen vergiftigen.

'Kom,' zei hij en nam haar arm om dien in den zijnen te leggen, 'laten we omkeeren, anders loopen we nog door tot Wessendorp. En luister dan maar toe; waar je me echter niet begrijpt, denk er dan aan, dat je op achttienjarigen leeftijd en te Palluhn opgevoed zijnde er nog geen ervaring genoeg voor hebt.'

Met een gevoel van innig geluk hing Isabella aan zijn arm. De bevrediging in haar was zeer groot, nu zij haar wensch verkreeg. En dan ook was ze dol nieuwsgierig. Ook voelde ze zich trotsch, nu ze weldra iets zou vernemen, dat de ouders noch Rumker zouden weten. Ze kwam zichzelf zeer gewichtig voor en was ook bereid om Erhard en alle menschen zeer christelijk te vergeven, voor 't geval, dat er lichtzinnige daden in 't spel waren.

Zij hielden den stap en keerden naar Palluhn terug. Boven hen was de lucht geheel wit. Al het zonlicht was verdwenen en de schemering spreidde zich uit als de voorbode van kleurlooze koude, waarin alle lijnen bleeker en meer verwijderd schenen.

'De geschiedenis is veel korter te vertellen dan ze doorleefd werd. Je weet, kindlief, dat er oogenblikken zijn, waarin men een schrik of een geluk ondervindt als een bliksemstraal; om ze echter te beschrijven behoeft men heel wat tijd. En omgekeerd komen er levenservaringen die zich langzaam voorbereiden, ons weken en maanden in zwaren, heeten strijd verplaatsen en met ellendigen twijfel en moeilijk te nemen beslissingen eindigen, en die zich toch in drie woorden laten samenvatten. En zoo is mijn geval. Er kwam een vrouw

in mijn leven voor, die mij onweerstaanbaar aantrok. En zij, die vrouw namelijk, hing mij met haar hevigen hartstocht aan. Ze beminde me en meende, dat ze zonder mij niet zou kunnen leven. Geheel haar toekomst hing samen met een huwelijk tusschen ons.'

Isabella zuchtte bevredigd en drong zich dichter tegen Erhard's arm aan. Dus was 't toch niet waar, dat die andere hem versmaad had; hij had niet gewild - misschien wel, omdat hij altijd al van haar, van Isabella gedroomd had. Zij dacht een oogenblik met verschoonend medelijden aan de vrouw, die in hare voorstelling een gestalte en een naam had.

'En jij?' vroeg Isabella, hopende te vernemen, dat destijds haar beeld voor hem gestaan had en verhinderd had, dat hij zich aan die andere gaf.

'Ik voelde in mij den hevigsten hartstocht ontbranden, waarvoor een mensch van zeven en twintig jaar met warm bloed vatbaar kan zijn. Maar niettemin was er altijd een gevoel in mij wakker, dat ik angst moest noemen. 't Was mij te moede, als kon ik het wezen van die vrouw niet doorgronden, als was er iets geheimzinnigs aan haar. Iets verzette zich in mij, als ik het verbindende woord wilde uitspreken. Doch eens in een oogenblik, toen ik om haar de gansche wereld vergat, ontnam zij mij toch dat woord en ik gaf het, ik gaf mijn eerewoord als officier!'

Isabella rukte zich los, stond pal en staarde hem in 't gelaat.

'Je.... je.... eerewoord!' stamelde ze.

Hij knikte en glimlachte bitter. Het lijden van dien tijd stond weder verschrikkelijk vóór hem.

'En toen,' vervolgde hij met smart in zijn stem, ondervond ik slechts enkele dagen later, dat zij niet waard was den naam 'Weltzin' te dragen. Haar verleden had een vlek, wel een waar mannen zonder vooroordeel overheen zien, als 't een vrouw geldt, die een adellijken naam draagt, een groot vermogen heeft en in gezelschappen den toon aangeeft. Een vlek zooals honderd andere vrouwen, die in de eerste kringen een rol spelen, in de geheime bladen van haar levensboek hebben moeten opteekenen; een vlek, waardoor zij zelve zich noch bevlekt, noch vernederd voelde en die zij - ik bemerkte het spoedig genoeg - verwachtte, dat ook mij onverschillig zou laten. Een man, die eens recht op haar had gehad, kwam uit jaloezie naar mij toe en openbaarde 't mij. Ik wierp hem de deur uit. Ik vocht met hem. Het duel eindigde zonder bloedvergieten en bleef geheim. Ik vroeg haar naar de waarheid en ze was te trotsch, te zeker van mijne liefde en van mijn eerewoord om te liegen.'

Hij drukte zijne hand tegen zijn voorhoofd. Hij leed, en dat wel tot zijne groote verwondering, want hij had stellig gemeend, dat de wond genezen was. En nu sidderde hij door de herinneringen aan die ellende. Hij vroeg zich af, of onze gevoelens dan onsterfelijk zijn, of men ze maar alleen verbergen, doch niet uitroeien kan. Hij beminde Isabella rein en waarachtig, hij was verzoend met zijn leven als landbouwer, en nochtans was 't hem, als pijnigde hem een zoete lucht van heliotropegeur uit kanten en linten, nochtans deed hem 't hart pijn, alsof door zijne phantasie zijne kameraden hem nu lachend tegemoet traden en hem riepen...

'Je eerewoord!' riep Isabella opnieuw uit.

'Mijn eerewoord als Pruisisch officier... Dat zijn vragen, Isabella, waarover men een boekdeel zou kunnen schrijven, de vraag namelijk naar de verscheidenheid der eer. En nochtans heeft een oprecht man van eer, een recht officier slechts dezelfde eer. Ik had noch in uniform noch in politiek aan de vrouw, die ik niet meer kon

achten, den naam mogen geven, dien mijne moeder eens droeg. En een eerewoord bindt stellig den burger even vast als den krijgsman,' sprak Erhard langzaam voortgaande. Hij vergat bijna dat hij tot zijn verloofde sprak. Het was hem nu weer te moede zooals destijds, toen hij het geval aan zijn overste had voorgedragen en 't gevoel kreeg, dat hij door die mededeeling aan een voornaam, trouwgezind hart verlichting vond. Hij lette er niet op, dat Isabella er verstoord uitzag, als iemand die iets verschrikkelijks niet wil gelooven.

'Alleen zij, aan wie ik 't gegeven had, kon er mij van ontslaan. Zij deed 't niet. Zij bezwoer, dat zij niet zonder mij leven kon, dat zij als mijne vrouw verlossing en verzoening zou vinden voor vroegere lichtzinnigheid; zij legde 't mij als mannen-, als christenplicht op, haar temperament te beteugelen, dat haar naar lichtzinnig levensgenot van allerlei soort heentrok. Zij begreep mijne kleingeestigheid niet. Zij zag zich omringd door mannen van de hoogste standen en toch vermoedden deze mannen wel meer daden van lichtzinnigheid dan ik. Ik zag, dat wij op zeer verschillenden grond stonden en dat zij het terugnemen van mijn woord als eerloosheid zou aanmerken, terwijl ik 't toch niet houden kon. Ik voelde, dat mijne liefde of dat, wat ik er voor gehouden had, uitgedoofd was. Ik voelde ook, dat men 't niet als recht en zedelijk verklaren kon om een mannenleven te gronde te doen gaan door een in overijling gegeven eerewoord. Ik vroeg mijzelf, wat zedelijker was, dit woord te houden en voortaan een mensch zonder vrede met zichzelf, zonder nut voor anderen te worden, of dat woord te breken en een nieuw, vrij, nuttig leven aan te vangen, mijne moeder tot eer en vreugde, mij zelf tot bevrediging. En toen brak ik 't woord, dat ze mij niet terug wilde geven.'

Hij hield een oogenblik stil. Hij voelde geen winterkou en zag niets van de bleeke schemering over de sneeuwvelden. Hij sidderde onder den last dier herinneringen.

'Een officier, die zijn eerewoord breekt, mag den degen niet meer dragen. Niemand wist, dat ik mijn woord gegeven, noch dat ik 't gebroken had, en die vrouw moest wel zwijgen. Maar toch kon ik geen verschil vinden tusschen de verborgen daad en een die toevallig aan den dag komt. Destijds gingen twee geschiedenissen van Casino tot Casino. Een kameraad had in een geldaangelegenheid zijn eerewoord niet gehouden - hij moest ontslag nemen; de zaak werd met

getuigen tot een eind gebracht. Ik had geen getuigen; zou ik daardoor n i e t onderworpen zijn aan het eeregericht van mijn stand? En dan een andere geschiedenis: Een rijk grondbezitter uit eerste familie had aan een dame van 't tooneel zijn eerewoord gegeven om met haar te trouwen. 't Berouwde hem. Toch trouwde hij met die dame, slaaf van zijn eerewoord, en hij liet zich den volgenden dag scheiden. Zou ik de wet en 't altaar misbruiken voor een comedie? En als die vrouw dan geweigerd had, zich te laten scheiden? Ik zag geen uitweg voor het zedelijk welzijn van mijn geheel volgend leven dan juist dit eerewoord te breken. Ik had het als officier gegeven. Eigenlijk is 't haarklooverij, want het bond ook den man. Doch ik strafte mij zelf voor het breken met de hardste straf, die er voor mij mogelijk was, ik trok de uniform van mijn leger uit! Ook vond ik er een soort van verzoening in. Want de vrouw was niet laag, niet slecht, niet verworpen. Zij had gedwaald! Alleen maar gedwaald! Dat was 't gevolg van de omstandigheden haars levens. Juist omdat ik geen steen op haar werpen durfde, juist omdat andere mannen in staat geweest waren haar het verledene te vergeven, moest ik haar toonen, dat 't geen spel voor mij was, dat ik mijzelf strafte. En alles in mij zei me, en zegt me nog dagelijks, dat ik goed gehandeld heb, en ik voel me niet schuldig omdat ik dwaalde in de koorts van den hartstocht en mij zelf te hoog achtte om in deze dwaling te gronde te gaan. En nu, Isabella, ben je nu voldaan? Ge ziet, dat ge geen reden van jaloezie hebt. Ja, ge moogt deze gebeurtenissen wel prijzen, want zonder dit alles zou ik nooit zoo lang tehuis gebleven zijn en had je dan ook niet leeren liefhebben.'

'Je eerewoord gebroken!' zei Isabella, als had hij eigenlijk niets anders gezegd dan dit eene. 'Je eerewoord! Ja gezegd, en neen gehandeld! O, mijn God!'

Haar gelaat was van angst en ontzetting vertrokken en ze zag hem zoo vreemd aan, dat hij schrikte. Dat ze zich juist aan dit punt van zijn verhaal zou vastklemmen, had hij niet verwacht. Hij had gedacht, dat zij hem tot 't eind toe zou aanhooren, hoe hij zijn zoo geliefd beroep opgeofferd had om de niet meer beminde vrouw te ontvluchten.

'Bedaar toch, mijn lieveling,' sprak hij teeder. 'Het eerewoord aan eene onwaardige gegeven kon niet zoo gewichtig zijn als de plicht om als man van eer een waardig leven te leiden. Dat woord te houden zou mij eerloos gemaakt hebben. Het conflict was zeer zwaar. Ik vond de oplossing, hoe hard die ook voor mij was, in 't verlaten van den stand, die mij als plicht voorschreef mijn eerewoord gestand te doen, om als vrij man vrij over mijzelf te beschikken.'

'Uw woord echter zij ja, ja, en neen, neen; wat boven deze is, is van den duivel,' prevelde Isabella. En al meer en meer was 't haar te moede, als riep een vreemde, luide stem haar toe: 'Hij heeft vóór u eene andere bemind! En toen waart gij toch ook al op zijn weg!'

Hare gedachten klampten zich vast aan dat bijbelwoord, en hare jonge ziel, die niets wist van begeerte en hartstocht, van veranderlijkheid en van veelzijdige liefdesbetooning, die ook eenvoudig weg geloofd had aan de eene, groote liefde des levens ook bij den man, leed de vertwijfelingspijn der ijverzucht - en wist niet eens, dat het ijverzucht was.

Het viel hem rauw op 't hart. Hij zag in, dat de meegedeelde feiten een diepen indruk op haar gemaakt hadden, doch dat ze niet vol mededoogen doordrongen was van den strijd, waarin hij verkeerd had, maar dat haar geest zich bang en eng slechts aan dit eene vasthield. Hij vreesde, dat er nog wijdloopiger gesprekken en

uiteenzettingen noodig zouden zijn om haar te doen inzien, dat zijne handelingen een noodzakelijkheid waren geweest, die vele en smartelijk te overdenken uren had gekost.

'In de wereld, mijn lieve kind, gaat 't niet zoo puriteinsch streng, eenvoudig en klaar toe, als gij 't je voorstelt,' zei hij. 'De vroomste kan er niet in vrede leven, als de booze buurman 't niet wil hebben. Zie maar, men kan het woord van den dichter op de zedelijke betrekking der menschen onder elkander toepassen. Als we allen streng naar de geboden der Schrift handelden, dan sleepten we ook niet onze naasten mee in de zonde, den strijd en de ellende. Wanneer die vrouw deugdzaam was geweest, had ik mijn woord niet behoeven te breken, en waarschijnlijk zou zij deugdzaam gebleven zijn, als een ander hare ziel niet vergiftigd had. Zoo zijn alle menschen onder elkander verbonden door een keten van verzoeking en zwakheid.'

Zijn voorhoofd was vochtig geworden. 't Was hem te moede, als ware hij een Zondagsprediker. Wat zou hij moeten zeggen tot dit achttienjarige meisje - met welke gronden zou hij haar kunnen overtuigen? Hij begreep op eenmaal, dat een zoo jonge, zoo kuische, en door louter onervarenheid zoo strenge menschenziel, als het ware op een andere ster thuis behoorde dan hij, de man, die door het leven en zijn strijd was gegaan. En terwijl ontzag voor haar ongerepte reinheid hem aangreep, voelde hij, zooals hij nooit te voren nog gevoelde, hoezeer hij Isabella beminde. Toch verheelde hij zichzelf niet, dat hij nog door haar zou lijden, zooals zij door hem.

Zacht greep hij hare hand.

'Nog menig jaar zal er voorbijgaan, voordat je het leven begrijpt en zult kunnen beoordeelen,' sprak hij innig. 'Laat je niet in de war brengen en denk altijd maar, dat twee zielen, die elkander beminnen, zooals wij elkander beminnen, troost en steun in elkander hebben.'

Hij wilde haar omhelzen. Doch zij onttrok hem hare hand en ontweek hem.

'Laten we er niet meer over spreken... nu ten minste niet. Ik wil nadenken... laat me aan mezelf over.'

Hij zweeg. Zij liepen naast elkander voort. De schemering was reeds blauw en dampig geworden. Ruige vorst scheen zich voor te bereiden. Door den sluier der lucht blonken de lichtjes van 't dorp. Doodelijke stilte lag over de nachtelijke natuur.

DE SCHIPBREUKELING. Naar H.J. Bource. (Zie blz. 122.)

De stilte had iets kwellends. Het scheen alsof er geen menschen meer in de wereld waren, geen geluk, geen leven. Erhard zuchtte eens heel diep.

Bij hunne thuiskomst werden ze door Gussow met een opgewekt plagerijtje ontvangen. Ze voelden beiden er zich door gekwetst, omdat hunne wandeling zich wel 't allerminst gekenmerkt had door teedere woordjes of door een zoet gesprek. In 't licht van de lamp trachtte Erhard de uitdrukking van Isabella's gelaat te onderzoeken, doch het gelukte hem niet... haar gezicht stond zoo strak, dat er volstrekt niet uit op te maken was, wat er bij haar omging. Haar stem echter klonk ernstig en als altijd bemoeide ze zich als een zorgzame dochter hoofdzakelijk met mevrouw von Gussow. Toen Erhard weer naar Wessendorp terug moest gaan, bood Isabella hem, zooals ze gewoon was, hare hand aan en haar voorhoofd voor een kus. Doch hare oogen werden niet zichtbaar, de leden bleven neergeslagen.

En ook de volgende dagen bleef haar gezicht strak staan, de gelaatstrekken drukten noch smart noch toorn uit.

Het gelukte Erhard niet, een uitvoerig gesprek met haar te hebben! De voorbereidselen voor 't feest schenen op eens allerlei drukte teweeg te brengen, waarbij Isabella zich geen rust mocht gunnen. Zij liep overal in huis en in 't dorp rond, en Erhard kon natuurlijk niet beoordeelen of 't kleederen naaien en koek bakken voor de armen en ouden van dagen andere jaren stil en als van zelf gegaan was. Hij bleef in 't onzekere of deze onrust toevallig ontstond of dat Isabella haar met opzet bewerkte.

En, gelukte 't hem al eens een paar minuutjes met haar alleen te zijn, dan weerde ze zijne teederheden af, evenals zijne vragen.

‘Laat me... ik ben 't nog niet eens met mezelf wat ik mag en moet doen,’ zei ze dan zacht.

Langzamerhand werd 't hem angstig te moede. Als ze nu toch aan het dwaze denkbeeld bleef hangen, dat hij zijn woord niet had mogen breken, dat hij het nu nog moest nakomen, en dat zij hem daarom moest bedanken!

Deze gedachte deed hem pijnlijk aan. 't Was hem niet meer denkbaar om zonder Isabella te leven. Hij had met recht gezegd, dat de liefde zich langzaam door zijn gansche wezen verbreid had. In haar en met haar zag hij in de toekomst een door opgewekten arbeid gezegend leven.

En al naarmate zij zich onttrok aan hem en aan zijne teederheden, nam zijn liefde toe en kreeg iets van ongeduldigen hartstocht, die zij voorheen niet had gehad.

De gedachte aan 't huwelijk was zijn troost. Als Isabella zijn vrouw zou wezen, zou hij al de vijanden, die in haar hoofdje tegen hem opgestaan waren, wel vernietigen.

Elken dag als hij kwam, was 't met 't vurige verlangen, dat die onvriendelijk gesloten lippen zich weer voor hem ontplooien mochten, dat de donkere oogen hem weer te gemoet zouden schitteren zooals destijds in 't oogenblik voor hare afreis. En elken dag kon hij weer ontgoocheld vertrekken, omdat hem slechts zwijgen en afweren was te beurt gevallen. Dit zwijgen en afweren was nog van bijzonderen aard; 't bracht hem in de grootste zorgen, zonder hem echter nog het echte, ontwijfelbare bewijs te geven, dat Isabella hem vijandelijk gezind was. Haar terugtrekken kon evengoed de overgevoeligheid van een meisjesziel zijn, die bij het naderen van den gewichtigsten tijd, van den ernstigsten stap, zich dubbel schuw zocht te verbergen.

't Kwam Erhard voor, alsof hij nu nog eerst moest verwerven, wat hem toenmaals ongezocht was toegevlogen - Isabella's liefde.

En elken nieuwen dag sidderde hij er voor, te zullen hooren: ‘het is uit tusschen ons, want ik kan er maar niet overheen, dat je je woord tegenover een ander verbroken hebt!’

Dat een dergelijke verklaring van Isabella echter niet het eind hunner verloving zou zijn, had hij vast besloten. Maar dan zou 't er toe moeten komen, hulptroepen te doen opkomen, dan zouden mama en Rumker in de geheimen moeten gewijd worden, om Isabella met hunne levenswijsheid te overtuigen, dat een woord dan maar waarachtig verbindt, wanneer de veronderstellingen, waaronder men 't gaf, waar bevonden worden.

En Erhard beefde terug voor 't denkbeeld, daardoor zoovele aandoeningen bij zijne moeder op te wekken. Ook kwam 't hem voor, dat de teerheid van zijne liefde, ja, de gansche verbintenis aangetast zou zijn, als ze door de inmenging van menschen van invloed bevestigd zou worden.

Maar evenmin als Isabella een teeder woord uitte, kwam er haar ook een over de lippen, dat scheiding tusschen hen maakte. Haar gansche wezen drukte stilzwijgendheid uit.

Rumker's terugkeer van de reis, weinige dagen voor 't feest, was letterlijk een uitkomst voor Erhard.

Dat was frischheid, leven, openheid! Reeds het luide spreken van Rumker en zijn kranig optreden deden gezond aan.

Hij leek wel tien jaar jonger geworden te zijn, die goede Rumker, ten minste zoo zei hij zelf, al waren er op zijn koen gelaat nog evenveel rimpels te zien als vroeger. Maar hij had zich drie bijzonder elegante kostuums laten maken, die Erhard bewonderen moest, en zijn pikeursknevels hadden een totale verandering ondergaan. De wijd uitstaande stijve punten, die alleen door een kleefstof zoo loodrecht bleven staan, waren afgeknipt en de haareinden werden nu hoog opgeborsteld boven de mondhoeken, naar de mode van den dag. Ook was Rumker in een alleropgewektste stemming. Eenige dames hadden 't origineele in zijne opmerkingen bewonderd. Zijne nicht Schlippenbach had 't telkens over zijn onberispelijk figuur. Hij vond nu toch, dat het onverantwoordelijk van hem was om in geen twee jaar naar Berlijn te zijn gegaan en liever in Wessendorp als een landjonker te hebben geleefd. Maar 't zou heel anders worden, want hij had tegen Mei van 't volgende jaar de Schlippenbachs en een half dozijn hunner bekenden te Wessendorp uitgenoodigd.

Nu kwam 't er op aan de logeerkamers op te frisschen, want Sotbeer, de behanger uit 't stadje, werkte langzaam, en Kloekman, de schilder, kon eigenlijk alleen maar witten en deuren eikenhout schilderen.

Voortdurend sprak Rumker zijne vrienden over zijne plannen, alsof de Schlippenbachs en hunne vrienden al over acht dagen zouden kunnen komen. Als Erhard wel eens vroeg, welke bekenden de Schlippenbachs al zoo zouden meebrengen, lachte Rumker veelbeteekenend, zeggende: dat men wel zien zou. Herhaaldelijk sprak hij ook zeer breedvoerig over den plicht om te trouwen van den staatsburger in 't algemeen en van den grondbezitter in 't bijzonder, zoodat men heel goed merken kon, dat hij wat bijzonders van plan was. En zoo verboden die teedere betrekkingen om Rumker al te veel naar zijn verblijf te Berlijn te vragen.

Met Erhard's werk te Wessendorp was Rumker zeer tevreden. Eigenlijk gingen 's winters de zaken daar als van zelf, maar de boeken moesten toch bijgehouden, de toestand van 't vee nagegaan worden, want zulk een uitgebreide bezitting moest het hoofd steeds bij zijne zaken zien. Hij prees hem dan ook hemelhoog bij Isabella.

Erhard vreesde, dat Rumker wel wat zeggen zou van Isabella's veranderd wezen, doch hij zei niets, en zoo troostte hij zich met het denkbeeld, dat die verandering dan zeker wel alleen voor hem zichtbaar was.

En zoo werd het Kerstmis. Op den heiligen avond hield Harmuth een namiddag-godsdienstoefening. Daarna werd zoowel bij den predikant als bij de Gussows de kerstboom aangestoken. Op den eersten kerstdag aten de Gussows en de dominees-familie bij Rumker; dat was vroeger ook zóó gegaan. En dan kwamen de kleine Harmuths mee, in zooverre ze ten minste alleen konden eten. Rumker vond 't wel aardig om al dat kleine blonde volkje zoo eens bij zich te hebben - dan maakte het rumoer hem vroolijk. Hij had te Berlijn alles al voor het achttal gekocht, geen wonder dat Charlotte Harmuth op haar echtgenoot na hem voor den besten man van de wereld hield.

De sneeuw was helaas! alweer verdwenen; de wind woei vochtig over het land, over de boomen en de huizen. Het was alsof alle geur door den regen werd weggewasschen. De velden met het geelgroene winterzaad lagen als lichtende vlekken op de bruine vlakte.

‘Een winterlandschap zonder sneeuw is net een kamer zonder gordijnen,’ zei Rumker tot zijne gasten, die allen bijeen waren in de groote zaal van het Wessendorpsche slot.

Het slot was prachtig en niet ouderwetsch, een van die gebouwen, die altijd mooi blijven: een voorgevel van twee verdiepingen met de deur in 't midden, een bescheiden achthoekig torentje met kijkvenstertjes boven het bijna platte dak; twee vleugels naar achteren, waartusschen de plaats lag met steentjes belegd, met een zandsteenen vaas op een hoog voetstuk in 't midden. Nu lag er een laag mest om 't voetstuk en in de holten tusschen de oude steenen stonden plasjes water.

De beide feestzalen van 't huis namen het geheele middengedeelte van 't gebouw in; de eene had hare ramen naar voren, de andere naar de plaats, en midden tusschen die beide liep de gang.

Isabella stond voor 't raam en keek naar buiten. De zandsteenen vaas leek wel een regenkan, want donker gekleurd water stond er tot den rand toe in, en druppelde er rondom overheen. Achter haar in de ruime zaal was 't geducht levendig. De kleine Harmuths waren niet gewoon hun natuur voor wie ook of ten opzichte van eenige

plaats geweld aan te doen. En oom Rumker had toch zulk mooi speelgoed uitgestald; toen ze in de rammelkast, een soort van omnibus waarmee Rumker de jeugdige gasten liet halen, zaten, hadden ze al dolle pret in 't vooruitzicht van de geschenken en 't feestmaal. Nu liepen Benno en Frits in de zaal rond en oefenden zich in 't trompetten, Hansje trok een blikken paardentram aan een lang touw kletterend achter zich aan, Louise gaf telkens weer een schop tegen haar poppenwagen, om te zien of die dan alleen de gansche lengte van de zaal bleef loopen; alleen Lotje maakte geen leven, maar zat haar nieuwe pop uit te kleeden, om te zien of ze ook een ordentelijk genaaid en waschbaar hemd aanhad.

‘Hoe kan Rumker nu aan zoo iets pleizier hebben,’ dacht Isabella; ‘'t is verschrikkelijk om zich met die afschuwelijk ondeugende kinderen af te geven.’

't Ergerde haar ook, dat alle aanwezigen er met genoegen in deelden, ja, dat zelfs Erhard probeerde om Fritsje het juiste signaal aan te geven, omdat hij niet wist hoe hij met een trompet moest omgaan.

Isabella voelde zich zeer eenzaam in den luidruchtigen kring, zonder zichzelf te willen bekennen dat 't haar eigen gedachten waren, die zich verzetten tegen deze eenzaamheid.

‘Zij kunnen vroolijk zijn,’ dacht ze verbitterd, ‘voor hen is 't feest. Voor mij kan 't nooit meer feest zijn, want ik heb mij bedrogen in den man, dien ik liefheb.’

Rumker verzocht de vrienden aan tafel te gaan. ‘Gij, Gussow, geleidt mevrouw Harmuth, en de dominee neemt je vrouw; wees zoo goed, mevrouw domineeske. Het verloofde paar mogen we natuurlijk niet scheiden. En nu maar doen alsof gij thuis waart. Gij moogt zooveel wijn drinken als gij maar wilt, het is werkelijk niet meer dan echte ganzenwijn met een beetje rooden wijn er bij.’

De kinderen werden eensklaps verlegen; zij stieten elkaar aan, niemand hunner wilde 't eerst de zaal binnengaan, totdat eindelijk de kleine Hans binnenliep, waarop de gansche troep volgde.

Rumker had, als hij zoo aan 't hoofd van de tafel zat, die in de lange zaal klein scheen, iets aartsvaderlijks ondanks zijn modern uiterlijk.

De gansche omgeving gaf ook een zekere voornaamheid weer. Aan de wanden hingen de portretten der familie Rumker; het slot was al eenige geslachten in de familie. De buffetten en de spiegels waren bijzonder mooi. Veel zilver en bijzonder veel kristal stond er op. De tafel was keurig gedekt met kostbaar tafelgoed en porselein, doch de kinderen hadden andere borden en glazen. Rumker had daarin iets eigenaardigs; hij ergerde zich

als er iets brak en liet dan ook uit voorzorg de kinderen gewone zaakjes gebruiken. Hij waakte gedurende den geheelen maaltijd over de bediening en de borden der gasten met zorgvuldigen blik.

'Men moet gastheer en gastvrouw meteen weten te zijn, als men zulk een armzalig jonggezel is,' zei Rumker tot de dames.

'Ik geloof toch altijd, dat gij nog eens zult trouwen,' merkte de oude mevrouw Harmuth op. 'Welke dame zou niet gaarne als vrouw in dit mooie huis trekken?'

'U vergeet, dat zij ook den bezitter van 't huis op den koop toe moet nemen,' schertste hij. 'Doch wacht maar...'

'Ik was heusch bang, dat we u niet te zien zouden krijgen, omdat zij u in Berlijn niet loslaten wilden,' zei de oude dame.

'Neen,' antwoordde Rumker ernstig, 'dat ging niet. Met de luidjes, die op mijn grond en in mijn huis werken, wil ik ook de hooge feesten vieren. Zoowel als ik, om zoo te zeggen, met ze samen ben van 's morgens vier tot 's avonds acht onder zwoegen en zweeten, zoo wil ik ook op heilige avonden met hen in de kerk zitten, als Harmuth ons zegt, dat ons de Heiland geboren is. Moeilijk is 't me wel geworden, dat geef ik toe. Want gij moet weten, mevrouw Harmuth, dat 't in Berlijn al bijzonder mooi is! Maar als men maar over zelfbeheersching te beschikken heeft, dan krijgen onze handelingen eerst zedelijke waarde. Dat zei Stufenbach altijd, en dat heb ik van hem overgenomen. Maar heerlijk is 't er, dat moet ik zeggen.'

Toen liep 't gesprek over het heerlijke van Berlijn.

Isabella's gedachten hechtten zich aan hetgeen Rumker van haar vader aangehaald had. Ook zij oefende zich in zelfbeheersching na de vreeselijke ure, toen zij ontdekte dat Erhard lichtvaardig met zijn woord van eer had omgegaan. Ze wist zelf niet wat zij meer veroordeelen moest, dat hij dat woord van eer gegeven had òf dat hij het gebroken had.

Maar was hij zoo lichtzinnig geweest, van haar zou hij leeren, dat haar dat woord heilig was, dat haar 'ja' als een rots was, waarop men kon bouwen. Zij beschouwde 't als hare roeping om hem een voorbeeld te zijn van strenge zelfbeheersching. Ieder ander - zoo redeneerde ze met zichzelf - zou zeker na dit bewijs van karakterloosheid een band verscheuren, die haar slechts een keten zijn kon, die aan het ongeluk kluistert. Zij echter wilde standvastig dragen, wat haar opgelegd werd. Zij wilde zijn ziel helpen louteren en hem tot bekentenis en tot boete brengen.

Met groote moeite hield zij dit voor zichzelf vol, want een bijna onweerstaanbaar gevoel wilde haar telkens verleiden zich in Erhard's armen te werpen. Maar dan werd 't haar telkens te moede, als zag zij ginds die andere.

Mevrouw von Gussow sprak over de tafel heen met Charlotte Harmuth over het verloop van een roman in een tijdschrift, dat mevrouw von Gussow ontving en geregeld naar de pastorie zond. Charlotte, die er in haar nieuwe marineblauwe japon heel goed, hoewel nu niet juist welgevormd uitzag, antwoordde verstrooid, dat zij het karakter der heldin zeer liefdeloos vond, en keek intusschen angstig naar het ondereind der tafel, waar Hans en Benno zaten, wier bordjes vol van allerlei soorten ingemaakte vruchten waren, die achtereenvolgens gepresenteerd waren, en dat het gekleurde suikerige vocht van alle kanten op het tafellaken droop.

'Als een meisje rechtvaardig denkt, lijkt 't dikwijls of 't liefdeloos ware,' zei Isabella scherp, want 't kwam haar voor als had Charlotte Harmuth 't beleedigend op haar gemunt.

‘Och, voor een vrouwenhart is er slechts eene zaak die vrede geeft en geluk: blinde liefde voor den uitverkoren man,’ antwoordde Charlotte, terwijl ze moest aanzien hoe Louisje vijf ingemaakte reine claudes tegelijk nam.

‘Daarvoor moet men al zeer kleingeestig zijn,’ antwoordde Isabella.

‘De kinderen overeten zich,’ riep Charlotte angstig uit. ‘O!... o!’ Benno had een massa kersensap over zijn witte marineblouse en zijn zwart pantalonnetje gestort.

‘Houd je bedaard, lieve,’ verzocht Rumker, ‘er is nog wel water en zeep, en als ik 't goed zie, dan kan die stof heel goed met groene zeep gewasschen worden.’

‘Kinderen, eet toch niet te veel, want er komt ook nog pudding,’ riep Charlotte. Karper en gevulde varkensribbetjes waren reeds voorgediend.

‘Hoera, pudding!’ schreeuwden de kinderen. En Fritsje, die misschien meer nog door het vele eten dan door 't ‘water met een kleurtje’ van streek was, stond op, hief zijn glas op en riep:

‘Leve oom Rumker!’

De vijf kinderen vlogen allen op hem toe en de volwassenen stonden op om met hem te klinken. De dames hadden werk genoeg om op hare japonnen te passen.

‘Die kinderen bederven elk feest. Weet je wel, hoe gezellig het vroeger bij oom Rumker was?’ zei Isabella zachtjes tot Erhard.

‘'t Is wel wat luidruchtig, maar vroolijk is 't toch ook,’ antwoordde hij; ‘ze zijn allen zoo gezond en zoo lief.’

‘Vindt jij ze lief?’

‘Heb je dan al eens iets onaardigs van hen gezien dat niet uit hun wildheid voortsproot?’ vroeg Erhard.

‘Ik vind ze zoo bekrompen. Dat is eigenlijk heel natuurlijk, net als de moeder! Kan men wel een gesprek met haar voeren?’

‘Isabella,’ zei Erhard zacht, maar met een stem waar zooveel ernst in lag, dat Isabella er een hartklopping van kreeg, ‘als je eens wist hoe hatelijk je die vijandschap tegenover de domineesvrouw en hare kinderen maakt, hoe onchristelijk het ook is!’

Isabella keek hem met groote, van trots glinsterende oogen aan. ‘Ik, onchristelijk?... Ik?!... die mijzelf dagelijks in de moeilijkste deugden oefen?’

‘En je bent ook zoo onrechtvaardig in je oordeel,

want ook oom Rumker heeft zijne zwakheden, maar die wil je niet zien. 't Is wel goed, dat je ze niet zien wilt, want hij is een achtenswaardig mensch. Maar bij Charlotte Harmuth weet je altijd iets kwaads te zuigen uit hare eenige gebreken, haar vreeselijke onordelijkheid en haar eeuwige verstrooidheid, en je vergeet, dat ze toch zooveel goede eigenschappen heeft. Weet je wel of ze van nature onordelijk en verstrooid is? Of die acht onverzadelijke kleinen haar over 't algemeen niet onordelijk en verstrooid gemaakt hebben? Ook jij zult aan jezelf ervaren, dat het leven en de gebeurtenissen ons fouten doen toonen, die oorspronkelijk niet in ons lagen. En dan ook zijn er menschen die voor zich zelf en voor anderen den schijn aannemen van een deugd, die zij in den grond niet bezitten.'

Hij hield zich nog in, wijl hij er zelf van schrikte, dat 't hem op de tong had gelegen haar te zeggen, hoe ze van haar jeugd af door de gunstige omstandigheden altijd zich had kunnen vertoonen als een wezen, dat boven de kleine zondigheden van andere meisjes verheven was, doch dat niemand nog zou kunnen zeggen hoe zij zich houden zou, als eenmaal de verzoeking tot haar zou komen.

‘Als ze mijn vrouw maar is,’ dacht hij, ‘dan zal ik haar wel getrouw helpen om dien razenden hoogmoed in haar te overwinnen.’

Hij wist ook wel, dat ze zich haar hoogmoed niet bewust was.

De luide groep om Rumker ging nu uiteen, de kinderen keerden naar hunne plaatsen terug en de bedienden kwamen met lampen binnen. Twee werden op de tafel gezet, een op den schoorsteenmantel, en de dienstmeisjes, die in hare roode katoentjes en witte mutsen er zoo keurig netjes uitzagen, staken de stearinekaarsen in de veelarmige candelabers aan. De tien oogen der kinderen waren op elk lichtje gericht dat opvlammen zou; voor hen werd de verlichte zaal van oom Rumker iets zeer deftigs en ze waren 't onderling eens, dat 't bij den keizer in Berlijn niet mooier kon zijn. Fritsje had al eens aan den kroonprins geschreven en hem uitgenoodigd om hen in Palluhn te komen bezoeken, bij welke gelegenheid oom Rumker hem zeker wel met de ‘rammelkast’ naar Wessendorp, waar 't zoo mooi was, en waar zooveel te eten was, zou laten halen, en hij zou dan ook zeker wel eens op Heda over de plaats mogen rijden. Heda was blind en at 't genadebrood. Dit briefje had Fritsje, bij gebrek van een postzegel, aan Mertens meegegeven en hem verzocht dat de postbode het voor niet in de stad zou bezorgen, omdat zijn papa predikant was. Die brief werd door Mertens in handen van de verrukte moeder gelaten, die hem wegborg, in de hoop dat eens, wanneer Fritsje een groot en beroemd man zou zijn, de brief hem nog getoond zou worden en hem vroolijk zou maken. Fritsje was beleedigd, dat de kroonprins hem niet antwoordde; toen echter de kastanjes in dien tijd rijp werden, kwam hij tot 't inzicht, dat het eigen schuld was als de kroonprins nu 't genoegen miste om ze mee af te slaan.

Toen al 't licht in de zaal aangestoken was, werd de groote pudding binnengebracht; 't was een plumpudding en hij stond in vlammen. Tot het Rumkersche Kerstmenu behoorde een Holsteinsche maag. De kinderen konden eigenlijk niet meer, maar zij vreesden altijd, dat ze er hun leven lang spijt van zouden hebben, als ze op Wessendorp een aangeboden gerecht hadden laten voorbijgaan; ook wilden Lotje en Frits den kleintjes eens toonen, dat zij den pudding al op hun bord konden laten uitbranden; de kleintjes pochten er echter op dat zij 't ook nog wel zouden kunnen.

‘Wat gaat 't mij ook eigenlijk aan,’ dacht Isabella. Zij kwam zichzelf van oogenblik tot oogenblik vreemder voor in dezen gezelligen kring. Ze kon zich niet begrijpen,

dat die mevrouw Harmuth met hare witte haren zoo levenslustig kon lachen, eten en praten.

‘Hoe kan men zoo oud en zoo volkomen tevreden zijn,’ dacht Isabella. ‘Waarschijnlijk heeft de vrouw nooit ontgoochelingen gekend.’

Wanneer haar oog op mevrouw von Gussow viel, dan werd ze smartelijk aangedaan. Zoo volkomen tevreden zag die goede mama er vandaag uit!

‘Neen,’ dacht Isabella, ‘ik kan en mag dezen vrede nooit verstoren. Mama heeft haar gansche leven lang voor mij liefde en opoffering gehad. Mijn huwelijk met Erhard was haar schoonste droom. Als ik mijn verloving met Erhard afbrak, zou mama nameloos ongelukkig zijn. Het is een daad van dankbaarheid jegens mama, als ik mijn woord houd.’

Dit zei Isabella elken dag tot zichzelf, bij elken teederen blik, bij elk lachje van de lijdende vrouw.

‘Mama zou niet bestand zijn tegen zulke schokken. Ook zou ik haar de redenen moeten noemen, haar zeggen, dat haar eenige, zoo geliefde zoon een mensch is, die lichtzinnig met zijn woord heeft omgegaan. O! wat zou papa dat veroordeeld hebben. Neen, ik moet zwijgen. Om mama's wil moet ik alles dragen.’

En als mama hare hand streelde of, zooals zoo even nog, haar over de tafel heen toeknikte, dan liet 't zich zoo duidelijk aanzien dat 't dankbaarheid was, wat mevrouw von Gussow gevoelde; dat zij de bruid haars zoons dankbaar was voor 't geluk, dat zij hem schonk. Ook Isabella zag dat. En toch drukte 't haar niet, maar prikkelde haar tot de gedachte: ‘Ja, ik wil haar dank verdienen, anders en meer dan zij bedoelt. Ik wil helpen haar zoon een vast karakter te doen verkrijgen.’

Elken avond bad ze, dat haar daarvoor de kracht geschonken zou worden.

‘En gij daar, bruidspaartje, heb je 'm ook goed geraakt?’ zei Rumker hardop over de tafel heen. ‘Lijkt 't maar zoo, of is 't dufjes gesteld tusschen je beiden? Hemeltje lief, je behoeft geen kleur te krijgen, Isabella, en me dadelijk zoo bestraffend aan te zien. Dat komt in de beste kringen en bij de zachtste verloofden voor, dat men elkaar zoo eens bij den kraag pakt.’

‘Ik verdedig me nooit,’ zei Isabella. Men kon 't haar aanzien, dat ze onaangenaam aangedaan werd door deze schertsende woorden.

‘Niemand moest 't wagen je te kwellen,’ zei Rum-

ker; ‘wij hebben je toch allen gekend, toen ge nog geen drie turven hoog waart.’

‘De Harmuths toch niet,’ dacht ze.

Onder de tafel greep Erhard Isabella's hand; deze bleef echter onbeweeglijk en was ijskoud.

Nu ontstond er aan 't ondereind der tafel een luid geschrei, omdat Benno een sinaasappel nam, dien Louisje al op haar schoot gelegd had om voor baby mee te nemen, en mevrouw Charlotte vloog er handenwringend heen; 't was voor haar altijd tienmaal zoo pijnlijk, als hare kinderen onaardig waren in Isabella's bijzijn, en 't was waarlijk, alsof de kinderen 't er op zetten om 't dan steeds te zijn.

Onder dit rumoer kon Erhard zachtjes met Isabella spreken.

‘'t Zou heusch heel wat beter voor je zijn, mijn beste kind, als je eens uitviel. Dat stomme uiterlijk van een rechter staat je al heel slecht. Uit je, laat me eindelijk eens hooren, wat je al veertien daag lang denkt. Ik wil liever dwaze en onrechtvaardige woorden hooren, want die kan ik ten minste wederleggen, dan dat ik dat drukkende zwijgen zou verdragen, want daar sta ik machteloos bij.’

Altijd als Erhard zoo ernstig en manlijk tot haar sprak, ging haar als een schrik door de ziel. Zoo iets als ootmoed kwam er dan in haar op. Een donker, verwijderd gevoel waarschuwde haar, dat men een flink man niet te veel met verwijten moet aankomen, zijne handelingen niet te zeer moet critiseeren. En dit gevoel sloot haar den mond geheel.

Ze drukte thans Erhard's hand een weinig en fluisterde: ‘Als we maar eerst getrouwd zijn, dan zal alles wel langzamerhand terechtkomen.’

't Was de eerste maal, dat ze weer van haar huwelijk sprak, en hij hoorde 't met innige vreugde.

‘Wel zeker, die merkwaardige tusschentoestand van een verlovingstijd is altijd vol zwarigheden, die groeien, al naarmate de verloving duurt,’ sprak hij hartelijk. ‘Zoodra we getrouwd zijn, zullen we elkaar volkomen begrijpen.’

(*Wordt vervolgd.*)

De schipbreukeling.

Dit tooneel heeft geen lange beschrijving noodig; het spreekt voor zich zelf en het roept in den geest slechts aandoeningen vol zachtheid en goedheid op. Die mannen, vrouwen en kinderen, zich scharend om het ongelukkige slachtoffer eener scheepsramp, denken slechts aan één zaak: de verdoofde levensgeesten van den drenkeling weer op te wekken. Diep medelijden en innige belangstelling wisselen elkander op die goede, trouwe gezichten af; de man schijnt volgens zijn donkere kleur een neger of oosterling, maar dit laat hun onverschillig.

‘Leeft hij, zal hij ontwaken?’ dit is de vraag, die hun allen bezighoudt, en het is interessant op die gezichten te lezen, hoe elk haar doet volgens zijn karakter, zijn leeftijd en ondervinding.

Die jonge vrouw, practisch in alles, heeft reeds zijn voedsel in gereedheid gebracht, een kom warme melk; de visscher, die voor dokter speelt, onderzoekt of hij ooit wel die melk zal kunnen drinken; de kinderen kijken angstig, de jongelui nieuwsgierig; de oude vrouw, in de opening der deur, denkt aan de dierbaren, die de zee haar

ontnam, en wien niet eens zulk een twijfelachtige kans tot redding werd gegeven als aan dezen schipbreukeling.

En in aller oogen, op aller lippen zweeft de bede:

‘Heer, zegen onze pogingen; laat de ongelukkige terugkeeren tot het leven!’

Toen en nu.
Het Mauritshuis. - Koninklijk kabinet van schilderijen.

Waar we iets willen mededeelen omtrent het Mauritshuis, moeten we er al dadelijk op wijzen, om alle misverstand te voorkomen, dat de stichter, naar wien het gebouw zijn naam draagt, niet is de groote zoon van den edelen Zwijger, maar dat hier sprake is van graaf Johan Maurits van Nassau, veldmaarschalk in dienst van den Staat, die eerder gouverneur van Brazilië was en daarom ook wel als Maurits de Braziliaan wordt aangeduid.

Nadat deze vorst uit West-Indië was teruggekeerd, vestigde hij zich te 's-Gravenhage en liet zich het prachtige paleis bouwen.

Het werd opgericht ter plaatse van het oude rondeel, vermoedelijk de grondslag van een toren, dat weleer het Akerland aan de Vijverzijde afsloot en waarlangs het voetpad naar 's Graven kooltuin liep.

Door de Gecommitteerde Raden werd 4 Januari 1633 besloten om den Grafelijkheidstuin rente te laten opbrengen, en reeds 26 April daaraanvolgende werd door de kamer van rekeningen van de Grafelijkheidsdomeinen het rondeel verkocht aan graaf Johan Maurits voor f 2375, en eene jaarrente van 148 gulden 8 stuivers en 12 penningen, onder voorwaarde, dat het daarop te bouwen huis binnen twee jaren voltooid moest zijn, op straffe van f 200 boete te betalen voor ieder jaar, dat daaraan langer gewerkt werd.

Een jaar later had dan ook de bouw reeds een aanvang genomen. Dit blijkt in de eerste plaats uit een brief van Constantijn Huygens, in dato 11 April 1634, waarin door den schrijver gewezen wordt op gelijke vrijgevigheden voor den bouw van zijn huis op het Plein, - hij werd buurman van den vorst, - als die welke graaf Maurits reeds genoot, ten aanzien van vrijen doorvoer van bouwmaterialen, als anderszins.

Bouwmeesters waren Jacob van Campen en Pieter Post. Het gebouw verkreeg een vierkanten vorm, en met enkele wijzigingen in de ramen, die toen in steenen kruiskozijnen gevat waren, en met uitzondering van het in 1795 vernielde steenen wapenschild, dat in 1880 in zink is vernieuwd, heeft dit huis zijne oorspronkelijke gedaante behouden.

Inwendig was het gebouw voorheen veel rijker ingericht en versierd dan thans. De gangen en trappen,

van kostbare Braziliaansche houtsoorten getimmerd, waren in fresco-schilderingen gedecoreerd. De wanden van een der kamers waren geheel met vreemde vogelsoorten beschilderd.

Een der vertrekken, de Nassausche kamer, omvatte de portretten van al de vorsten uit het Huis van Nassau; een ander prijkte met een zestiental schilderstukken van Frans Post, welke, evenals de vogels, landschappen en gezichten voorstelden uit Brazilië. Deze schilderijen zijn thans in Denemarken op het kasteel Frederiksborg.

Op de bovenverdieping bevond zich, aan de Vijverzijde, een zaal met twee fraaie schoorsteenen met gebogen frontons bekroond, welke door gravures bewaard zijn gebleven. Daarbinnen prijkte 's vorsten zinspreuk: Qua pater orbis. Een in de bekapping aangebrachte glazen koepel rustte op korinthische kolommen, waartusschen eene balustrade, en waarlangs een omgang was aangebracht.

Het gebouw, eerst in 1644 gereed gekomen, was rijk gemeubeld en bevatte een schat van kunstvoorwerpen, uit ivoor en andere kostbare stoffen vervaardigd, benevens allerlei merkwaardigheden uit Brazilië en uit onze nederzettingen aan de kust van Afrika.

Het voorplein, thans afgesloten door een gesmeed ijzeren hek, afkomstig uit den tuin der Koninklijke Bibliotheek, werd vroeger omgeven door een hoogen muur, waarin ramen en een poort.

Bij octrooi der Staten van 25 Februari 1636 werd aan den graaf het ‘Aeckerlandt off Reygersborch’, tegenover het te bouwen huis gelegen, op zijn verzoek ten vrijen gebruike afgestaan, met machtiging om dit terrein te omheinen en te beplanten naar zijn goedvinden, onder voorwaarde, dat hij daar geen stallen of andere getimmerten zou doen maken, en den grond weder zou ontruimen als de Stadhouder, of die van de Rekeningen, zulks zouden goedvinden, terwijl hem in 't bijzonder werd verzocht, ‘dat Syne genade vooral sorge dragen zal, de reygeren aldaer niet alleene geconserveert maer vermeerdert ende gebenificeert werden.’

Het Akerland werd daarop omheind en tot een sierlijken tuin aangelegd, met een paviljoen, kabinetten, plantsoen, piedestals om beelden op te zetten, vogelvluchten, grotwerken, en een zoogenaamden berg, zijnde een verwulfsel met glooiende opgangen, door balustraden afgesloten. Van dezen tuinaanleg bestaat nog een kaart van 1668.

In dezen zin was de graaf nu ook de naaste buurman van Huygens geworden, zoodat de jonge Christiaan, den 14en Augustus 1646 aan zijn broeder Constantijn kon schrijven: ‘J'ay peint en nostre jardin des grandes figures, comme le vìf, avecq du charbon mis dans de l'huyle et du crayon blancq, contre les ays qui separent nostre jardin d'avecq celuy du comte Maurice.’

Tevens werd aan den graaf bij eene akte van 21 Mei 1636 door de Kamer van Rekeningen toegestaan ‘om tot accomodatie van syne woning, die syne Genade doet bouwen, tot syn koste te mogen doen maecken, en wel versekerd overwelven, een doorgang onder de straet aldaer tot in het Akerlandt, ten einde aldaer ginds en weder te kunnen gaen sonder besien te worden van yemand’.

Die onderaardsche gang is tot 1808 in stand gebleven, doch toen wegens bouwvalligheid afgesloten en gedicht.

Op den grond van dien tuin, en van een gedeelte der huizinge van Huygens, en van zijn tuin en stalling, staat thans het gebouw van het Departement van Koloniën,

zoover we het kennen, gelegen op den hoek van het Plein, grenzende aan de zoogenaamde Maurits- of Grenadierpoort van het Binnenhof.

Betrekkelijk weinig genot heeft Johan Maurits van zijn paleis gehad, want hij overleed 20 December 1679 te Kleef als Stedehouder van die stad, waartoe hij sedert 1647 door den Keurvorst van Brandenburg was aangesteld.

In 1660 had hij gelegenheid met zijn praalgebouw te schitteren. Karel II van Engeland bezocht in Mei van dat jaar Den Haag, en Johan Maurits stelde nu zijn woning beschikbaar voor dien vorst.

In een der zalen van het huis, daartoe met bloemslingers versierd, boden de Staten van Holland op 30 Mei den koning, wiens bezoek aan ons land de Hollandsche regeering niet minder dan op een millioen gulden kwam te staan, een buitengewoon prachtig gastmaal aan, waarvan nog fraaie prenten bestaan.

Na den dood van Maurits kwam zijn paleis met tuin aan zijne neven, de vorsten van Nassau. Er rustte echter een hypotheek op, groot f 134,000, waarom het den 10en Maart 1683 werd overgedragen aan de erfgenamen van de hypotheekhouders, den militairen solliciteur Gerrit Moes, en diens echtgenoote Elizabeth Lesson, die directeuren benoemden tot het beheeren van deze bezitting.

Van 1685 af werd het gebouw verhuurd aan de Gecommitteerde Raden voor f 3600 per jaar, en als tijdelijke huisvesting gebruikt voor vreemde gezanten en andere aanzienlijke personen. Ook bij feestelijke gelegenheden moest het gebouw dienst doen.

Toen bij voorbeeld in 1691 een vuurwerk op den vijver zou worden afgestoken, welke plaats zich daartoe bijzonder eigende, ook omdat het terrein midden in de stad gelegen was, werd door de Staten Generaal geresolveerd dat den casteleyn gelast zou worden de groote benedenzaal gereed te houden voor de ministers der Mogendheden, en de overige kamers voor Hun Hoog Mogenden.

Het ‘Mauritshuis’ had ook nog eenig aandeel in de onderhandelingen voor den vrede te Rijswijk in 1697. De Nederlandsche gevolmachtigden tot dit werk des vredes bewoonden het, evenals later de hertog van Marlborough.

Diens verblijf was voor het fraaie gebouw noodlottig.

Op den avond van zijn vertrek naar Engeland, den 22en December 1704, ontstond er brand, door onvoorzichtigheid van een der bedienden, waardoor het gebouw v a n b i n n e n geheel uitbrandde.

Het toenmalig in zwang zijnde loterij-systeem werd

te baat genomen door de erfgenamen van de familie Maes om het gebouw weder te herstellen, zij het dan ook op minder rijken voet. Gecommitteerde Raden gaven een voorschot, en de binnenbouw kostte f 50,000, welke in 1718, dus 14 jaar later, plaats vond.

Sedert dien tijd werd het opnieuw door 's Lands Staten gehuurd, en werd in 1773, in de vergaderzaal der Gemachtigden, openbare voorlezing gedaan van eenige psalmen voor de nieuwe psalmberijming, waarvan afbeeldingen bestaan.

Het paleis onderging nog verschillende lotswisselingen voordat het tot museum, alom vermaard als het M a u r i t s h u i s , werd ingericht.

Zijne bestemming in 1785 blijkt uit een betaalden post van f 5600 ten laste van de provincie Holland, welke luidt; ‘Voor het huis daar de Ambassadeurs intrekken en gedefroyeerd worden met de meubileering en extraordinaris kosten van het veranderen van de meubelen.’

In 1795, het jaar der gelijkmaking en degradatie, was de kelderverdieping aan wijnhandelaren verhuurd en dienden de zalen voor verschillende commissie-vergaderingen, en ten deele zelfs tot gevangenis voor Staats-misdadigers.

In 1808 werd het gebouw ingehuurd voor f 3000 ten behoeve van de Hooge Militaire Vierschaar.

Sedert kwam de eigendom van het gebouw, ten minste voor een gedeelte, in het bezit van het Domeinbestuur.

Dit was de eerste stap om het gebouw wederom te releveeren. Voortaan zou het de wetenschap en de kunst dienen.

Koning Lodewijk begon er mede. Zijne Majesteit vestigde er de nationale bibliotheek, onder toezicht van den directeur-generaal van het openbaar onderwijs en der wetenschappen, en stelde een som van f 1000 beschikbaar voor de inrichting van het gebouw, waarvoor verder een huurprijs van f 4000 's jaars werd betaald, daar slechts door het Domein 5/32 van den eigendom was aangekocht.

In Mei 1820 werd de Staat echter voor f 35000 uitsluitend bezitter; de bovenverdieping werd nu bestemd tot kabinet van schilderijen, terwijl in de benedenverdieping eene verzameling van Japansche, Chineesche en Indische zeldzaamheden en historische voorwerpen werd tentoongesteld.

1 Januari 1822 had de opening voor het publiek plaats.

In 1875 kwam er eene scheiding, die de kunst in alle opzichten ten goede kwam. Het ethnographisch en historisch gedeelte verhuisde naar de Prinsengracht, van waar het later, deels naar Leiden, deels naar Amsterdam werd overgebracht, terwijl het kabinet van schilderijen het geheele gebouw voortaan innam.

Inmiddels werden er ook eenige herstellingen aan het gebouw gedaan en verbeteringen aangebracht.

De gevels, in 1855 bepleisterd, werden in 1876-79 weder van hunne pleisterlaag ontdaan; in de jaren 1884-1886 werd de zandsteenen onderbouw hersteld; in 1888 werden in de bovenverdieping, en successievelijk later in de zalen, parketvloeren aangebracht.

* * *

Hoewel het Mauritshuis oorspronkelijk tot woning werd bestemd, is het toch als museum niet zoo geheel ongeschikt, zij het dan ook dat het, wat belichting betreft,

niet in de verste verte kan halen bij de heerlijke bovenzalen van ons gemeente-museum, die, wat rust, licht en ruimte betreft, aan alle eischen voldoen.

Daar het Mauritshuis echter meer ‘kabinetstukken’ bewaart, die door Hollandsche meesters, ook voor dergelijke woonhuizen, werden geschilderd, schaadt de inrichting als woonhuis niet.

Alleen de groote benedenzaal gaf in den beginne nogal eenige moeilijkheden, maar waar goede wil bestaat, en de leiding in handen is van deskundigen, kan er veel tot stand komen.

De meesterstukken van Rembrandt, deels aan den Staat behoorende, en deels in bruikleen gegeven door den directeur, maken het museum wereldberoemd.

Verder stemmen daarin mede portretten van Van Dijck en Holbein, Snijders en Rubens, een fraaie Brueghel, en Hanneman's familie Huygens.[1)]

De stier van Potter wordt steeds opgezocht door de Engelsch sprekende wereldbewoners; de Franschen daarentegen bewonderen, en met meer recht, de Anatomische les van Rembrandt.

Het Troost-kamertje vraagt steeds de aandacht. Men moet er verbaasd over zijn, wat de meester met het pastel heeft kunnen doen. Daarenboven zijn de onderwerpen in vele opzichten vermakelijk.

Het koninklijk kabinet mag inderdaad koninklijk worden genoemd. De Hollandsche schilderkunst is er, voornamelijk in haar beste uitingen, vertegenwoordigd.

A.J.S.v.R.

De beeldhouwer van Florence. Met drie illustratiën.

I.

‘'t Is een groote som, die u voor uw opdracht vraagt.’

‘Mylady behoeft mijn voorwaarden niet aan te nemen,’ antwoordde André Londini, de beeldhouwer.

‘Maar ik wil mij van uw diensten verzekeren. Ik ben rijk en gewoon dat al mijn wenschen vervuld worden.’

‘Ik onderhandel nooit, 't kan mij weinig schelen of mijn kunst u ten dienste staat of niet.’

‘U is zeer onafhankelijk,’ antwoordde Lady Montaine met een koelen glimlach, ‘maar u is beroemd, en zeer gezocht.’

Londini boog.

‘Ik heb vandaag veel te doen’ zeide hij, ‘en zou gaarne willen beginnen.’

Lady Montaine was verontwaardigd; zij was bij den beeldhouwer gekomen als een godin die een gewoon sterveling eer wil aandoen, en hij zag de zaak heel anders aan en scheen volstrekt niet geneigd haar wensch te vervullen, want eerst had hij rechtaf geweigerd, en

1) Zie de afb. in Haagsch Jaarb. voor 1897.

later een prijs genoemd voor zijn werk, die de rijkste vrouw van het seizoen verbaasde.

'Ik neem uw voorwaarde aan,' antwoordde zij; 'wanneer moet de eerste zitting plaats hebben?'

'Dadelijk, als u blijven wil. Ik kan mijn ander werk van middag doen,' sprak de beeldhouwer.

'Waar zal ik zitten?' vroeg Lady Montaine.

'Hier, dicht bij het blok marmer.'

De beeldhouwer scheen werkelijk wat kortaf; hij zag niet eens zijn bezoekster aan, maar keerde zich gedeeltelijk van haar af, toen hij zich naar den stoel begaf, die niet, als gewoonlijk, op een hoogte stond.

'Denkt u dat ik een goed model zal zijn?' vroeg Lady Montaine, terwijl zij opkeek naar den beeldhouwer.

'Ik kan 't niet zeggen vóórdat ik den omtrek uwer

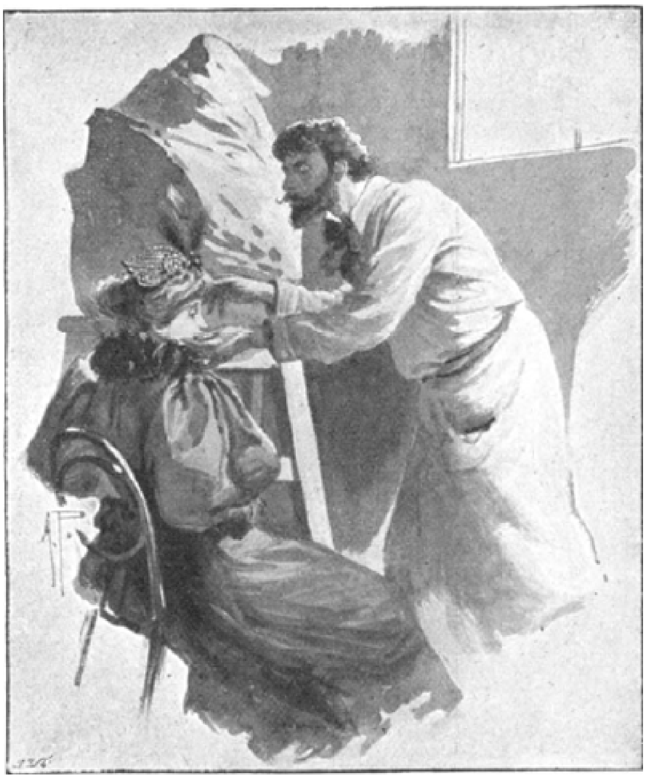

Hij streek met zijn handen over haar gezicht.

trekken onderzocht heb.'

En nu, tot groote verwondering van zijn model, ging hij langzaam naar haar toe en streek zacht over haar schouders en toen over haar gezicht.

'U is...' begon Lady Montaine.

'Blind,' zei de beeldhouwer, 'ja, maar mijn kunst is waar, en mijn opvatting van licht en schaduw dwaalt niet. Vrees niet voor het succes van mijn arbeid! Mijn roem had ik reeds verkregen vóórdat de wereld in duisternis voor mij wegzonk.'

Lady Montaine's aandacht was opgewekt, en dat was een nieuwe ondervinding.

Jong wees geworden, bezat zij de grootste gave der vrouw, zij was schoon. Haar rang, schoonheid en fortuin trokken vele mededingers naar haar hand. Hun vleierijen voedden haar ijdelheid, totdat haar betere aard er door verkild werd.

Kunst te beschermen was een harer grillen - het verried goeden smaak van haar kant, en diende als thema voor haar bewonderaars om over te redeneeren.

Terwijl André Londini met zijn donkere vingers over haar trotsch gelaat en voorhoofd streek, las hij haar karakter met de macht die alle blinden zoo ten volle bezitten, en zijn gelaat toonde duidelijk genoeg aan, dat het onderzoek uit kunstenaarsoogpunt niet bijzonder gunstig uitviel.

‘Wel,’ zeide Lady Montaine, toen hij zijn handen liet vallen na het onderzoek der gelaatstrekken, ‘wat dunkt u van de taak die u wacht?’

‘Ik zal uw wensch vervullen, en ik zal uw trekken trouw nabootsen, maar ik ben geen vleier en kan u niet beloven dat u tevreden over mijn werk zal zijn als het af is.’

Een zonderlinge beeldhouwer! Wat kon er aan ontbreken, dat hij zulk een oordeel uitsprak, als de geheele stoet, die haar volgde, in haar schoonheid geen enkele fout zag?

Zij bloosde terwijl zij antwoordde:

‘U is zeker oprecht, al is u niet beleefd. Gaarne zou ik van u willen hooren, wat u in mijn trekken teleurstelt, daar de meeste mannen mij mooi vinden.’

‘Als u het wenscht,’ zeide Londini, ‘zal ik het u wel zeggen. Hun woorden hebben u geen goed gedaan, de wereld heeft een harer schoonste dochters bedorven.’

‘Ga voort,’ zeide de Lady, ‘men heeft mij nooit berispt. Dit is een weelde, die ik sedert mijn kinderjaren moest missen.’

‘U stelt belang in mijne woorden, alleen omdat uw nieuwsgierigheid gewekt is. Als men u leeren kon te gevoelen, dan zouden mijn vingers in staat zijn, een volmaakt gezicht te modelleeren.’

‘Denkt u, dat ik onverschillig ben voor de gewone vreugden en smarten der wereld? Kan u mijn vroegere zoowel als mijn tegenwoordige eigenschappen beschrijven? 't Is iets nieuws voor mij, dat men een trouwen spiegel voor mij plaatst.’

‘Een bedorven kind, de afgod van haar kring, een vrouw voor wie liefde een onbekend land is, dat zij nooit betreden zal,’ sprak de beeldhouwer meer in zichzelf, dan tot haar.

‘U heeft gelijk en ongelijk,’ antwoordde zij; ‘de toekomst is ons allen onbekend; wie weet wat voor ons ligt?’

‘Ik zal niet wagen dat te beslissen,’ antwoordde Londini, ‘voor mij is de kunst, en dat is mij genoeg. Ik ben tevreden. De dag kan komen, dat u ook in het een of ander streven de donkere schaduw zal moeten verdrijven, die misschien op uw leven valt.’

Lady Montaine, opziende naar den beeldhouwer, merkte dat hij diep getroffen was. De oogen, die zoo noodeloos geworden waren, bedekte hij een oogenblik met de hand, als om het schouwspel van een somber leven te verbergen.

Het gelaat van Londini was ondanks zijn gebrek alle aandacht waardig. Van een zuiver Italiaanschen vorm,

droeg het den stempel van karakter, die, wonderlijk genoeg, bij velen uit haar kring ontbrak. Daar was iets trotsch in de wijze waarop hij zijn hoofd droeg, dat aantoonde hoe hij meer was dan een copiïst van den menschenvorm, want hij had de macht om studiën in marmer uit te voeren, die de bewondering uitmaakten van de eerste kunstkenners van Europa.

Terwijl zij dicht bij den kunstenaar zat en hij zijn werk begon, voelde Lady Montaine dat zij gelukkig was geweest zulk een verstrooiing te vinden, daar zij niets had verwacht dan een vervelend bezoek.

Geen twijfel, hij had gelijk, haar omgeving was te slaafsch om de waarheid tegen haar te spreken, maar toch was vleierij een deel van haar leven en zij meende zonder haar niet te kunnen bestaan. Zij moest aan haar vrienden vertellen van den artist. Zij had een schat gevonden in Florence - hoe jammer dat hij blind was!

Londini, verzonken in zijn kunst, was stil geworden en met een zucht van verlichting hoorde zijn model de mededeeling, dat de zitting ten einde was. Zij moest morgenmiddag terugkomen.

‘Ik kan u niet naar de atelierdeur geleiden,’ zeide hij bij wijze van verontschuldiging.

‘O, 't is volstrekt niet noodig,’ antwoordde Lady Montaine en verdween een oogenblik later.

‘Een vrouw van de wereld,’ mompelde Londini in zich zelf, ‘en geheel ontbloot van ziel.’

Toen, zijn weg al tastend vindend naar de deur rechts van het atelier, opende hij ze en riep:

‘Guilda, ik wacht je.’

Een geluid van kleine, trappelende voetjes kwam de trap af, en een kind van zoowat zeven jaar stormde binnen met een vroolijken lach, en greep de handen van den kunstenaar.

Londini tilde het kind op en kuste haar.

‘Lieve kleine,’ zeide hij, ‘je zult beroemd worden; als ik dood ben zal de wereld zeggen: Londini was een geboren artist, want hij maakte Guilda de herderin,’ en glimlachend zette hij de kleine op den stoel, zoo pas door de groote dame verlaten, en een stuk marmer ontblootend, ging hij voort den ruwen vorm meer gelijk te maken aan het model dat het bestemd was voor te stellen. Nu en dan hield hij op om het gezicht der kleine aan te raken en de haren te streelen, die haar in rijke krullen over de schouders vielen.

Het kind volgde met vreugde den voortgang van het werk, totdat op een zeker oogenblik de beeldhouwer haar van den stoel in zijn armen nam en vol liefde kuste.

Daar bleef nog een zonnestraal over in de wereld voor den beeldhouwer, en dat was de kleine die hij tegen zijn borst gedrukt hield.

II.

‘'t Is een studie van het werkelijke leven,’ zeide Londini in antwoord op een vraag van Lady Montaine, terwijl zij naar het bijna voltooide werk zag, dat Guilda voorstelde.

‘En wie is dat kind?’ vroeg zij; ‘zij is zeer mooi, als het marmer haar trouw weergeeft.’

‘Dat is een moeilijke vraag om te beantwoorden,’ hernam Londini, ‘daar het mijn eigen geschiedenis betreft.’

‘Ik ben verlangend te weten waarom u zoo'n kindervorm met zooveel geduld afwerkt, want het is zeker een triomf der kunst. De wereld is vol tegenstrijdigheden; u, die blind is, ziet de onvolmaaktheden en schoonheden door anderen voorbijgegaan.’

Londini ging voort het hoofd van Lady Montaine in klei te boetseeren, en scheen eerst wat achterhoudend met de bijzonderheden welke zij verlangde, maar langzamerhand wond hij zich op, terwijl hij over Guilda sprak, en verhaalde haar zonderlinge levensgeschiedenis.

‘Ofschoon in Florence geboren,’ begon hij, ‘bracht ik mijn jeugd in Rusland door, in het zuidelijkste district van Khaskof. Toen mijn schooljaren voorbij waren, wijdde ik mij aan de kunst en bracht den langen, eentonigen winter in mijn atelier door. Eens dat ik druk aan het werk was, werd de deur opengeworpen en een vrouw stormde binnen met een kind op de armen. Zij scheen ter prooi aan bittere smart, en spoedig vernam ik de reden. Haar man was na een kort huwelijksleven naar de Siberische mijnen gezonden en de vrouw had deelgenomen aan een samenzwering, ten doel hebbende hem te bevrijden. De intrige werd ontdekt, en zij had nog even den tijd, uit haar kamer te ontsnappen, die zich in 't zelfde huis bevond als mijn atelier, voordat het gerecht binnenkwam.

‘Op haar knieën neervallend, smeekte zij mijn bescherming af. Ik had nauwelijks tijd om haar in de kamer naast de mijne te verbergen, toen de atelierdeur werd opengeworpen en de Russische gerechtsdienaren binnenkwamen.

‘Is u een genaturaliseerd Rus?’ vroegen zij.

‘Ja,’ antwoordde ik, niet wetend waarom zij dit vroegen.

‘Dan is u onderworpen aan de wetten van het land. Wees voorzichtig hoe u mijne vragen beantwoordt.’

‘En zich neerzettend op een stoel, haalde hij zijn zakboekje uit en begon:

“Hoeveel menschen wonen hier?”

“Dat weet ik niet,” antwoordde ik, “ik zoek geen Russische kennissen.”

“Waar is de vrouw die gewoonlijk in de bovenkamers huist?”

“Als u haar kamers kent, waarom zoekt u haar daar niet?”

“U ontwijkt de vraag. Weet u iets van haar?”

“Ik weet het, maar weiger te antwoorden, want dat zijn mijn zaken niet.”

“Wees voorzichtig, Siberië is koud en gij zult als haar medeplichtige beschouwd worden, wat gij waarschijnlijk ook zijt.”

“Het kan zijn, maar ik kan niets anders antwoorden. Ik kan geen vrouw verraden.”

“Is dat uw laatste woord?”

“Ja,” antwoordde ik. Men nam mij gevangen; en kan u raden wat mij wachtte?’

‘De mijnen?’ vroeg Lady Montaine huiverend.

'Ja, ik werd veroordeeld daar mijn straf te ondergaan, en vertrok met het volgende transport slachtoffers naar Siberië. Het was een ontzettende

Zij riep mijn hulp in.

reis. Honderden en honderden mijlen in den winter, door de steppen van Rusland, joeg men ons voort, altijd bewaakt door de soldaten, die onze smeekingen om rust beantwoordden met slagen en stompen.'

'Maar u bleef toch niet lang in Siberië? Is het wel?' vroeg het model.

'Ongelukkigneen! Ik zeg ongelukkig, omdat binnen het jaar ik volle gratie kreeg. Weet u waarom men zoo edelmoedig jegens mij was?'

'Misschien werd uw onschuld ontdekt.'

'De reden is voor u,' zeide Londini treurig.

'Ik begrijp het,' hernam Lady Montaine. 'Wat een vreeselijk gevolg!' en zij zag hem in de uitgebluschte oogen.

'Teruggekeerd van de mijnen, vond ik de vrouw dood en het kind alleen. Ik was ook verlaten, en zoo ontvluchtten Guilda en ik het land, dat ons zooveel ellende had bezorgd, en in Florence gevestigd trachtte ik mijn smart te vergeten. Het was een vreeselijke bezoeking, maar men went zich aan alles. Guilda bleef de troost en de hoop mijns levens. Voor haar nam ik den beitel weer op, en na vele vergeefsche pogingen werd ik beloond, want de wereld behandelde mijn werk met sympathie, en met Guilda's liefde ben ik tevreden, want wie zal een blind artist willen trouwen?'

En hij verdiepte zich weer in zijn arbeid.

Lady Montaine, die zich anders nooit liet medeslepen door haar gevoel, was diep getroffen. Zij zag den beeldhouwer aan, en de gezichten van al haar vrienden schenen weg te zinken in onbeduidendheid bij het zijne vergeleken.

'Hoe jammer dat hij blind is,' mompelde zij weer. 'Mag ik uw herderinnetje zien?' vroeg de dame tegen het einde der zitting.

'Zeker,' antwoordde Londini en riep het meisje.

'Ik ben André's lieveling,' zeide het kind. 'Papa woont in een mooi paleis, waar altijd zon is. André heeft mij beloofd, wanneer ik groot ben, dat ik hem zien zal. Maar 't is heel ver, en Papa heeft het zoo druk, hij kan niet hier komen, maar ik ga naar hem toe. Mama is dood, weet u,' en de kleine nestelde zich op Lady Montaine's schoot.

Londini zag haar aan als vroeg hij haar verschooning.

‘Ik kon haar niet zeggen wat Siberië is. Misschien zal zij het later hooren, nu nog niet!’ en zijn hand streelde teeder haar gouden lokken.

Lady Montaine zweeg. Londini, met de scherpheid van gehoor, die de lichtste geluiden onderscheidt, hoorde iets, dat hem verschrikte. Kon het verhaal van zijn levensdrama haar belang inboezemen? Wat deerde het haar of hij blind en het kind een wees was?

Haar wereld was te groot voor zulke kieinigheden. Zijn hand rustte op het kind, en hij voelde een onweerstaanbaren lust om te weten welken indruk zijn eenvoudig verhaal had gemaakt op de vrouw, die geen smart kende.

Zijn hand streek nu over haar gelaat, en hij wist dat hij haar de les geleerd had, die haar aanbidders haar niet konden geven, want Lady Montaine's gezicht was nat van tranen.

Zij stond haastig op en verliet het atelier. Het kind volgde haar naar de deur met een vreemden, verwonderden blik.

André Londini had goede redenen voor zijn zwijgen, toen hij zich boog over de kleine herderin, die Guilda voorstelde.

Zij was het eenige voorwerp, dat hem inspireerde voor zijn wondervolle werken. Kon iemand haar plaats innemen?

En de beeldhouwer voelde dat hij werkelijk blind was, want de tuin der liefde was voor hem gesloten, behalve in het kind, dat zich aan hem vastklampte toen hij met zonderlingen, weifelenden tred het atelier verliet.

III.

‘U kan mijnheer niet zien,’ sprak Londini's bediende op zekeren morgen.

‘Waarom?’ vroeg Lady Montaine verwonderd.

‘Guilda heeft een ongeluk gekregen en hij wil haar niet alleen laten.’

‘Een ongeluk! Wanneer?’

‘Van morgen, en het kind is stervend. Zij speelde in het atelier terwijl Londini werkte, en ongelukkig wierp zij een zware vaas omver. Zij is zoo klein dat het gewicht haar verpletterde, en Londini wil haar niet verlaten.’

'Wil u hem een boodschap overbrengen?'

En haastig schreef zij op een kaartje:

'Mag ik Guilda zien vóór zij sterft? Weiger het mij niet.'

In het atelier wachtte zij het antwoord af.

Londini zat bij het bed van het kind, toen de kaart hem gebracht werd. Hij werd zwaar beproefd, want de dokter had alle hoop op redding opgegeven.

'Waarom zou ik deze vrouw de kamer des doods laten binnengaan?' dacht hij.

Hij kon zijn aandoeningen niet beheerschen en hij vreesde dat zij zou raden wat hij trachtte te verbergen; maar toch kon hij dit verzoek niet weigeren.

Hij stemde toe en Lady Montaine ging voorzichtig de trap af en trad de kamer in. Zij zag de wanhoop op het gelaat van den beeldhouwer, terwijl hij in zijn handen de kindervingers hield, die hem zoo spoedig voorgoed zouden loslaten.

Zich nederbuigend raakte Lady Montaine zachtjes met haar lippen het voorhoofd der kleine aan en vroeg toen aan den beeldhouwer:

'Is er geen hoop meer?'

'Geen,' antwoordde Londini en veegde het doodzweet van haar gelaat. 'Zij sterft snel weg. Mijn Guilda verlaat deze wereld van smarten en laat mij alleen,' en vergeefs trachtend zijn aandoening te verbergen, keerde de beeldhouwer zich af.

'André,' fluisterde het kind, 'ik ga naar Papa. Hij woont in een mooi paleis, hebt gij gezegd.'

'Ja Guilda. Kunt gij zien?'

''t Is zoo donker, zoo donker, maar ik kan iemand zien. Is u nog hier, André? Laat mijn hand niet los, anders vind ik den weg niet.'

Londini wierp zich naast het doode kind.

'Guilda, mijn kleine lieveling,' en hij drukte haar hand vaster in de zijne, 'ik ben hier naast je en houd je hand.'

Guilda opende haar oogen, en ze toen vestigend op den blinden beeldhouwer, zeide zij:

'Ik zie papa's paleis en mama is daar en strekt de armen naar mij uit...'

En André Londini stond bij het bed waarop de doode vorm lag van zijn eenigen schat, dien zijn oogen nooit konden zien.

Londini wierp zich naast het doode kind en zijn smart kende geen grenzen meer; eindelijk stond hij op, en zich tot de vrouw naast hem wendend, zeide hij:

'Verlaat mij! Ik verzoek het u. De blinde beeldhouwer heeft geen hoop meer op liefde.'

De wereld en haar ijdele vreugde schenen zoo onbeduidend toe aan haar tot wie Londini zich richtte. Zij naderde hem, sloeg haar arm om zijn schouder en haar tranen vielen op zijn gelaat.

André trok haar dichter naar zich toe, en hier, in tegenwoordigheid van den dood, wist hij dat hem nog iemand was overgebleven, wier taak het zou zijn de duisternis te verlichten die hem omringde.

Lady Montaine's vrienden waren even verrast als bedroefd, toen zij hoorden dat zij haar leven wilde wijden aan een blinden man.

Maar wanneer zij van tijd tot tijd iets van haar hooren, dan schijnt haar keuze haar niets dan geluk te hebben aangebracht, terwijl hij, wiens geleidster zij geworden is, in haar liefde alles vond, wat het hart van een man ontvangen kan van de vrouw, wier lot met het zijne verbonden is.

De Borgia-vertrekken op het Vaticaan.
Naar het Fransch van Boyer d'agen door H. Conradi. Met illustratiën.

De kunstwereld herinnert zich de levendige belangstelling, waarmede in 1884 de belofte van Paus Leo XIII werd vernomen, toen Z.H. beloofde om de beroemde vertrekken der Borgia's, waar Pinturicchio zijn grootste meesterstukken geschilderd heeft, te laten restaureeren.

De belofte is thans vervuld en het internationaal publiek zal binnenkort in de gelegenheid gesteld worden, deze wonderschoone vertrekken in oogenschouw te nemen. Wij willen trachten er eene beschrijving van te geven.

I. Een historisch proces.

Onlangs was ik op het Vaticaan; ik had de geheime Archieven, die Leo XIII zoo edelmoedig en gul geopend heeft voor de onpartijdige onderzoekers der moderne critiek, juist verlaten; ik stond op den hoek van de gang tusschen de bibliotheek en de eerste étage der Loges, toen een bewoner van het Vaticaan, naar mij toekomende, mij influisterde op den toon van iemand, die zich beleedigd gevoelde: ‘Voor deze deur rechts

PORTRET VAN PAUS ALEXANDER VI.

blijft men nooit staan, sinds de bliksem er eens in sloeg. Gij bevindt u voor de deur der Borgia-vertrekken.'

Wat beteekent dat? Het beteekent, dat het hier een anti-chambre der hel is, en dat het deze kunstkapel is, waar een groot schilder de mis bedient voor een genialen paus, sedert bijna vier eeuwen dat Pinturicchio opgesloten blijft met Alexander VI, in deze sombere martelaarsgewelven, in deze 'in pace', die koud en toch vol zuivere meesterstukken en kostbare reliquieën is.

De geschiedenis zal eindelijk, door de geheime Archieven verlicht, verplicht worden van Alexander VI te verklaren, dat deze paus, door het lot bestemd om te staan voor de half gesloten deur der donkere middeleeuwen en op den drempel van de schitterende Renaissance, juist de geniale bewerker was van de moderne politiek der pausen, die voorgoed hun wereldsche macht gevestigd heeft. Hij was het ook, die het initiatief nam der schoone kunsten op het Vaticaan en in de moderne wereld, waar Julius II, Leo X en andere prelaten slechts zijn schitterend spoor hadden te volgen; het spoor van dezen onbegrepene, belasterde! In welk een treurigen toestand vond Alexander VI de woning der pausen, toen hij er in 1492 zich vestigde. Het was in dezen tijd, dat een jongeling uit het schoone Florence in het sombere Rome kwam, en in alle nederigheid zijne diensten als schilder en beeldhouwer aanbood aan kardinaal Villier de la Groslaye. De volgende eeuwen hebben hem als Michel-Angelo vereerd, en zijn eerste groep in Rome noemde hij beteekenisvol 'Pieta'. Als men den juisten staat wil weten, waarin het Vaticaan verkeerde en het inkomen der pausen toen Rodriguez Borgia werd aangesteld, zal men dit binnenkort kunnen vernemen uit de documenten, die volgens den inventaris der Staats-Archieven uit de 15de eeuw, door de heeren R.P. Ehrle, prefect van de bibliotheek van het Vaticaan, en den geleerden Stevenson zullen uitgegeven worden. Door de welwillendheid van een mijner correspondenten ben ik te weten gekomen, dat het gedeelte van het Vaticaan, dat paus Borgia moet bewoond hebben van 1492 tot 1503, slechts een leelijk gebouw was, door Martijn V gebouwd met zware muren en geheel ingericht voor de oorlogzuchtige behoeften van dien tijd. Twee appartementen, in elkander uitloopend en volkomen gelijk aan elkander, waren door dezen paus in een vierkant gebouwd, ten einde de uitgestrekte binnenplaats, die het Belvedère vormde, in te sluiten. De tweede étage, waar later Julius II moest wonen, liet hij met fresco's van Raphaël versieren, naar wien deze kamers toen genoemd zijn. Paus Martijn V bewoonde ze, hetgeen te zien is aan de wapens, die in het gewelf afgebeeld zijn. Mis-

schien vond Alexander VI, dat in deze hooge vertrekken zijne gestalte te klein leek - hij stelde er prijs op de langste man uit Rome te zijn, zegt Burchard, en zelfs de Infassura bevestigt, dat er geen knapper gestalte bekend was - of misschien was het uit overgroote liefde voor zijne kinderen, dat hij deze kamers afstond aan zijn geliefden zoon Cesare Borgia. Met zekerheid kan uitgemaakt worden, dat de zoon de tweede verdieping bewoonde, terwijl de vader de eerste voor zich behield. Zes kamers liepen in een rechte lijn naast elkaar; elk dezer had een raam, dat uitkwam op een groot balkon, waarvan de onderste bogen zich kromden en halve cirkels vormden op de vier ronde openingen van het benedenhuis, waar Sixtus IV de pauselijke bibliotheek gevestigd had. Uit deze feodale ramen en van dit groote balkon zag men op het groote Belvedère, waar, met veel sierlijkheid en behendigheid, deel werd genomen aan het steekspel, totdat de strenge Sixtus Quintus een einde aan de ridderspelen maakte, door midden op het Belvedère de Braccio Nuovo te bouwen, waar de bibliotheek en de museums sinds geweest zijn. Nauwelijks voelden de paus en zijn zoon zich thuis op het Vaticaan of zij begonnen er aan te denken hunne woning met kunstwerken te versieren. Een kunstenaar, aan elkeen, behalve aan Cesare en zijn vader, bekend, werd uitgenoodigd om de hooglanden van Perugia te verlaten en het werk op het Vaticaan te aanvaarden. Deze onbekende heette Betti. Wie was zijn meester? Hij had er geen gehad. Wel kende hij zekeren Pietro van Pavia, die voor Sixtus IV tien groote fresco's had moeten maken op een wonderlijke voorwaarde.

Op 27 October 1481 werden zij besteld en moesten 15 Maart 1482 gereed zijn, anders zou de schilder het met zijn leven betalen; kwam hij in deze vijf maanden met het werk klaar, dan zou hij 50 dukaten krijgen. De uitvoering van dit grootsch werk in zoo korten tijd heeft den bewerker, zoo niet met veel goud, dan toch met grooten roem overladen, zoodat van toen af hij den naam van Perugino gedragen heeft. Was het de roem van dezen kunstenaar, die de Borgia's op het denkbeeld bracht Betti te doen overkomen? Misschien had deze schilder op een zijner reizen te Rome, waarheen Perugino hem getrokken had, de een of andere Madonna voor Lucretia Borgia of voor Julia Farnèse geschilderd in de paleizen van Montegiordano en van Portico, waar deze twee vriendinnen, onder de vriendelijke zorg van Adriana Urzina, opgroeiden, en hadden de gasten dezer vrouwen hem een schoone toekomst voorspeld. Wie weet! Met zekerheid kan bepaald worden, dat de vreemdeling, geroepen om volgens zijne ingevingen de vertrekken der Borgia's te versieren, in 1493 deze kamers binnentrad en ze in 1497 verliet, na ze geheel beschilderd te hebben en ze bouwkundig door Torreggiano hervormd te zien in halve bogen en kijkglazen onder de gewelven, waar het gipswerk schoon uitkwam tegen het goud van het relief, dat een mand met gouden sieraden, en guirlandes, die een eeuwige lente voorstelden.

Van de stellages boven het hoofd des pausen, die voor geen korten tijd zelfs zijne audienties aan koningen, prinsen en gezanten wilde staken, had de schilder eene studie ontworpen in levende beelden, die ongetwijfeld aan de kunst eene nieuwere richting gaf en tegelijkertijd voor het nageslacht den naam van dezen kunstenaar vereeuwigde. Zijne edele voorgangers Perugino, Botticelli, Ghirlandajo hadden zich beroemd gemaakt door de idealistische bevalligheid hunner vormen; maar deze was zoo dikwijls herhaald en ten laatste verdween het individueele om slechts de samenstelling en de heilige symboliek in koude, idealistische vormen terug te geven. Voor Betti daarentegen was er aan dit hof, waar hij tijdelijk met palet en penseel heerschte, gelegenheid om de grootste bevalligheid en de meest terugstootende

leelijkheid in de personen om hem heen te bestudeeren. Welk een school voor een kunstschilder! Hier zag men onder zijn baldakijn Alexander VI, de meest majestueuze Paus, sedert de jaren en de waardigheid eens prelaats hem niet meer gedoogden de bevalligste der prinsen en de ridderlijkste der hidalgo's te zijn, met zijn kaalgeschoren hoofd, zijn hooge gestalte en zijn oorlogzuchtig voorkomen. Verderop rustte Lucretia op Smyrnaasche kussens; hare aristocratische trekken waren, in het klein, blank gezichtje, fijn en doorschijnend als een parel in de bevroren meren onder het kristal van het water. Tusschen de zware plooien van het fluweel en de zijde van haar overkleed zag men de bevallige en tengere schoonheid harer vormen schemeren; het zware, golvende, blonde haar viel als een mantel om hare schouders. Welke stormen zouden er broeien onder dit blank en glad voorhoofd? Daar ginds stond de blonde Cesare, sierlijk, koud en scherp als de dolk, de eenige vriend dien hij aan zijn zijde voortdurend duldde. De plaatsen der andere familieleden bleven ledig om den Paus, die in zijn zwaarmoedigheid hierover dikwijls getroost werd door een vriendelijken glimlach van Lucretia of een schrandere gedachte van Cesare. Waar was Pierluigi, de oudste der gestorvenen, waar was Jean, de beminde hertog van Gandia, wiens lijk de Tiber aan den bedroefden vader teruggaf, zonder het geheim van zijn vroegtijdigen dood te verraden? Waar waren de eerste minnaars van Lucretia, Don Cherubin de Centilles, Don Gaspard de Procida, Jean Sforza de Pesaro, en de ongelukkigste van allen, Alfonsa van Aragon? Waar waren Don Jofré en Dona Sancio? Waar eindelijk de kleine hertog Jean? Waar de nog kleinere Rodriguez?.... Maar wat hindert het, dat er zoovelen gemist worden aan een hof, waar er zoovele anderen komen en gaan? Vrienden en vijanden, beiden! De vrienden zijn meer bescheiden en minder haastig, de vijanden minder verlegen en vlugger. Hier staat de zachtmoedige Djim, - prins Sisim, zooals hij liefdevol genoemd wordt - wanneer hij op zijn Arabisch paard de breede trappen bestijgt naar de vertrekken op het Vaticaan, die de wreedheid zijns broeders of de goedheid des Pausen, zijn beschermer, hem tot gevangenis of woning aanwees. Daar ziet men Burchard, wiens aalmoezenier aan zijne meesters, de Borgia's, het recht

zal doen van hunne deugden evengoed als hunne ondeugden op te teekenen. Verderop staat Giovanni Boccacio, wiens mond nooit moede wordt om schandalen te vertellen, die hij van hooren zeggen weet en die hij opdischt aan de hertogen van Modena en Ferrare, zijne meesters, die dat graag aanhooren. Daar is ook de boosaardige Infessura, die de Borgia's tot zijne slachtoffers koos, die echter van de hun toegedeelde slagen onkundig bleven tot die geboekt stonden, toen er van den snooden annalist niets meer over was dan de beschreven bladzijden. Tegenover een eerbiedigen Bembo welk een onbeschaamde Sannatzaro! Welk een Paul Jove bij een Machiavelli! En de Gonzagua en de Sforza en de Strozzi en de d'Estes en de Aragons; al deze geleende maskers, die voor het gelaat gehouden werden gedurende de politieke voorstelling.

Boven al deze dramatische auteurs, door den schilder op de stellage voor het nageslacht afgebeeld, die ze zullen zoeken en willen vereeuwigen, prijkt de souvereine buste van Paus Alexander.

Het is voor deze herinnering, in de legende nog afschuwelijker geteekend dan in de geschiedenis, het is voor dezen veroordeelde, wien men geen gelegenheid schonk zich te verdedigen, dat een dweper, het vuur des hemels vreezende, een kruis maakte en voorbijging. Op den avond van 27 Juni 1500 had er inderdaad een storm gewoed. Een harde windvlaag had van den schoorsteenmantel in de verdieping boven de Borgia-vertrekken een brok steen losgerukt, die de zoldering van de benedenkamers deed inzakken en bijna het leven aan paus Alexander kostte. Hij werd echter ongedeerd van onder de puinen gehaald. ‘De Paus is dood!’ had men alom geroepen. De Paus kwam er af met slechts een schram aan het gezicht en een vinger van zijn rechterhand was beschadigd. Zoo gaat het soms ook met de slagen, die de geschiedschrijvers toedienen. Vier eeuwen bleven de Borgia's onder de puinen van schande begraven. De edelmoedige hand van den tegenwoordigen Paus ontruimt nu het terrein, en zonder te aarzelen opent hij de geheime Archieven, die het ware uit de geschiedenis der Borgia's zal bekend maken. Het is gelukkig, dat de kunst, van een beroemd kunstenaar, antwoord kan geven op de vragen over het intieme leven der Borgia's na vierhonderd jaren.

II. De vertrekken met fresco's.

Zoodra men binnenkomt, ziet men de rechte lijn der vier eerste vertrekken. Om in de twee laatste te komen moet men eenige trappen opgaan en eenige meters rechts loopen, waar de toren ‘Borgia’, die daar begint, ruimer wordt en een groot vierkant vormt. De eerste zaal, ‘de zaal der Pontieven’, diende vroeger als vestibule of antichambre van de woning des Pausen. Met de tweede begonnen de vertrekken van den Pontief. Men noemde deze daarom dan ook ‘de geheime vertrekken’; er waren drie, die in elkaar liepen en die, naar de aanwezige fresco's, ‘la salle des Mystères’, ‘la salle des Saints’ en ‘la salle des Arts libéraux’ genoemd werden. Door deze kwam men in een ander vertrek, dat Alexander VI tot slaapkamer diende en waar hij ook gestorven is. De twee laatste zalen, die uitloopen in den toren, en ‘salle du Credo’ en ‘salle des Sybilles’ heeten, dienden waarschijnlijk met nog twee andere, die ook in den toren zijn, voor de gunstelingen en de lijfwacht van den Paus. Van deze acht

vertrekken zijn er zes, die verdienen besproken te worden, omdat de schoone kunsten hier een spoor nalieten uit verschillende tijdvakken.

De ‘salles des Pontifes’ heeft een oppervlakte van 220 M^2. Deze zaal, de grootste der acht, heeft ook het meest van de aanvallen des tijds geleden. De groote wachtvuren, die de soldaten van den Connétable van Bourbon in Rome aanlegden gedurende het groote beleg, vonden nergens geschikter ruimte dan hier. De eerste schilderstukken van het gewelf, waarvan de traditie de eer aan Giotta geeft, droegen de sporen van den rook der wachtvuren, zoodat zij er geheel zwart door geworden waren. Dezelfde overlevering wil, dat Pinturicchio er een geschiedenis over de pausen op geschilderd heeft, maar de dikke lagen salpeter, die de beschilderde onderwerpen in het goud en azuur vernietigd hebben, lieten er niets van over dan de inscripties der bovenste kijkglazen. Door deze deviezen kan men nu bepalen, dat op een zekere hoogte van het beeldhouwwerk, dat nu door gobelins vervangen is, de kunstenaar de wijding van Karel den Grooten door Leo III in 800 na Chr. voorgesteld had; dat op een andere plaats de muren van den Borgo geschilderd waren, die Leo VI om de Leonijnsche stad, na de nederlaag der Sarracenen, liet oprichten. Het gedeelte, dat het best geconserveerd bleef, is het gewelf dat Leo X achtereenvolgens toevertrouwde aan de penseelen van Perino del Vaga en d' Udine. Deze twee, meesters in het ornament en groteske beschilderingen, brachten in een menigte kleine, lichte lijsten onbeduidende teekeningen uit den zodiak aan. Aangezien deze zaal door de grotesken van het gewelf niet interessant was, zou zij ons niet merkwaardig geleken hebben, als de bevloering van schitterend gemoderniseerd majolica ons niet met ‘M. Giovanini Tesorone’ den naam aanduidde van den restaurateur, die allen lof verdient voor zijne uitvinding op het gebied der kunst. Men loopt hier als het ware op een geëmailleerd weiland met witte madeliefjes, gouden boterbloempjes en frisch gras; plotseling houdt dit grastapijt op aan den drempel van de volgende zaal, zooals een werkelijk weiland plotseling eindigt aan den rand van een meer. Nu worden de tinten bruin gekleurd; het zachte groen gaat over in donkerblauw. Zullen wij de ‘salle des Mystères’, waar een doodsche stilte en een halve duisternis heerscht, binnengaan om er slechts prachtige fresco's te bewonderen? In deze zaal, die vier eeuwen aan de vergetelheid was overgegeven, begint Pinturicchio eene regeering, die nooit eindigen zal. Hij vangt aan met het

Christelijk tijdvak, dat hij ons afbeeldt in acht onderwerpen. Eerst de heilige Maagd, die, als een blanke lelie van Jesse, ter wereld komt; daarop volgt: ‘de Maria boodschap’ met den engel en de heilige Maagd, die tegenover elkaar staan, zich spiegelend in eene groote lelie. Dan komt ‘de geboorte van Christus’, ‘de drie Koningen’, die den Heer komen aanbidden; onder een groep vrome vorsten herkennen wij dadelijk aan zijn eigenaardig hoofdbedeksel en aan de lelies, die hem kronen, den koning van Frankrijk, Lodewijk IX. Daarna heeft men de ‘opstanding’, en paus Alexander VI op de knieën, ‘de Hemelvaart’ en de ‘Maria hemelvaart’. In deze kamer, waar de groote fresco's zooveel ruimte innamen, plaatste men waarschijnlijk geen meubels; de buffetten in den muur geschilderd zijn de eenige ornamenten.

DE HEILIGE CATHARINA.

De derde zaal is die der ‘Heiligen’. Gehoor gevend aan de zwakheid van een, misschien te toegevend, vader, schijnt de schilder van Alexander VI onder dit gewelf de rijkste schatten van zijn kunst verzameld te hebben. De hoofdfresco is die, waarin Lucretia Borgia uitsluitend de aandacht trekt als de ‘heilige Catharina’ voor keizer Maxentius staande om de Christenleer te verdedigen. De grootste bekoring van deze voorstelling ligt in de zachte uitdrukking van het gelaat, en de schoonheid van het beeld is de kinderlijke bevalligheid van St. Catharina. Men vraagt zich onwillekeurig af, of dit onschuldig kind de belasterde vrouw uit de geschiedenis kon worden? Zij wordt omringd door andere figuren, en zonder moeite herkennen wij den beschuldiger - hij lijkt meer op een misdadiger - met de trekken van Cesare Borgia, die meedoogenloos Maxentius voorstelde. De zwijgende vergadering wacht op de uitspraak van het vonnis, dat de onwaardige rechter zal vellen; de zwaarmoedige uitdrukking op zijn gelaatstrekken komt overeen met de diepe droefheid, die er te lezen staat op prins Djim's gezicht. Hij zit op zijn Arabischen hengst, die voortaan

zijn meester niet meer dragen zal ver van het tooneel zijner nederlaag naar het zonnige land der vrijheid. Men zou zich willen ontrukken aan deze betooverende indrukken, zich losmaken van deze grootsche fresco's om ook de andere te kunnen beschouwen, bijv. ‘het bezoek van St. Antonius, abt van St. Paul, aan den kluizenaar’, ‘de marteling van St. Sebastiaan’, ‘St. Juliana’, ‘St. Barbara’ en zoovele anderen, zoovele idyllen, waarvan de aandoenlijke vroomheid onvergelijkelijk en de bevalligheid, waarmee de kunstenaar zich uitdrukt, eenig zijn. Onwillekeurig keert het oog zich toch weer naar het hoofdfresco, waarom de zaal ook verder beschilderd werd en dat, op de toekomst vertrouwende, in kalme waardigheid zijne restauratie afwachtte.

Na nog een laatsten blik van bewondering op de wanddecoraties, door Alexander VI aan Perugino toevertrouwd en door Leo XIII weer in het leven teruggeroepen onder het kunstig penseel van Tringuelli, na nogmaals in deze ‘zaal der heiligen’ het houtwerk beschouwd te hebben, dat paus Sixtus IV voor zijne bibliotheek besteld had bij den beeldhouwer Jean des Dolci, treden wij de zaal ‘des Arts libéraux’ binnen. De schoorsteenmantel, naar eene teekening van Sansovino door den beitel van Simon Mosca vervaardigd, is ongetwijfeld een der zuiverste stukken, die ons van dit genre uit de 16e eeuw bewaard is gebleven. Maar wat zou men nog voor merkwaardigs kunnen zien na de wetenschappelijke symboliek, waarmee de theoloog en historicus, die Pinturicchio vroeger was, overgaat in een dichter van het ideaal? Onder deze gothische bogen met de schoone lijnen heeft de kunstenaar voor de bewondering van het nageslacht de verhevenste van alle materialistische realismen opgehangen. Men ziet ‘de Rekenkunde’ met onbeschrijfelijke droefheid een lijst der cijfersdragende, waarop de dagen der menschen en de broosheid van al wat bestaat aangegeven zijn. Verder de ‘Meetkunde’, die met een driehoek als met een waaier speelt; de bevalligheid van dit beeld is volmaakt en Bramante is dadelijk te herkennen aan zijne vroegtijdige kaalheid en de wanhoop waarmee hij het kompas aan de voeten van den onoverwinnelijken souverein verbrijzelt. Dan komt ‘de Muziek’, preludeerend met hare snaren der liefde. Het concert van deze bevallige gratiën eindigt met ‘de Rhetorica’ als symbool van de grootste ijdelheid der wereld.

De les is leerzaam en wij kunnen niet beter doen dan haar in practijk brengen en hiermede te besluiten.

Wat zou er nog voor merkwaardigs kunnen zijn in de ‘salle du Credo’ en de ‘salle des Sybilles?’ Volgt Pinturicchio Benedetto Buonfiglio, aan wien hij de uit-

voering zijner plannen opdroeg? Had de meester in de andere zalen niet genoegzaam voor de onsterfelijkheid

ALLEGORISCHE VOORSTELLING DER REKENKUNDE.

gearbeid? Zou een welverdiende rust zijn deel nu niet mogen zijn in een tijd, waarop anderen beginnen aan het werk dat nog te doen overbleef? In minder dan vijftig

ONDERDEEL DER ALLEGORISCHE VOORSTELLING VAN DE REKENKUNDE.

jaar voltooide hij zijn werk en in dit kort bestaan arbeidde hij meer dan anderen, die ouder dan hij werden. De laatste paus uit de middeleeuwen had hem de ‘prelatenvertrekken’ en zijne souvereine schatkamers afgestaan om daarin de ‘renaissance’ in het leven te roepen. De machtigste hoven hebben voor hem geposeerd, en hij heeft portretten geschilderd van schoone vrouwen en prachtige heeren.

Zijne grillen volgend, zooals de vorsten, die zich ter zijner beschikking stelden, hield de auteur van ‘De vorst’, Machiavelli, op met schrijven. Bramante legde het

kompas neer, waarmee hij ‘San Pietro’ mat, en zich voegende bij de talrijke beroemde mannen van zijn tijd, die dezen kunstenaar huldigden, stelden ook zij zich tot zijn dienst en dienden hem tot model. In de kamers van Julius II gekomen, was Raphaël in die van Alexander VI blijven staan en kreeg van Pinturicchio zulk een koninklijken indruk, dat onwillekeurig de scheppingen van den een den ander tot model dienden. Beschouw de Bramante van de Atheensche school en die van de fresco's van ‘la salle des Arts libéraux’ en dan kunt gij niet ontkennen, dat Raphaël door Pinturicchio geïnspireerd werd.

Welke hulde bleef den onsterfelijken schilder en den wreker der Borgia's nog over? Deze, welke de eerbiedwaardige hand van paus Leo XIII hem bracht, door zijn arbeid aan de vergetelheid te ontrukken.

Een vroolijk klaverblad.

Wat is er weinig toe noodig om kinderharten vroolijk te stemmen, kinderoogen helder te doen flikkeren, kindermonden blijde te laten lachen. Zie dit drietal eens aan! Wat is er, dat hen zoo prettig doet kijken?

De harde steenen van den grond, dat is hun zitbank, een oude parasol, een paar stukken papier, waaruit de jongen voor zich en zijn zusje sigaren heeft gedraaid, ziedaar al hun speelgoed; daarvoor laten zij het duurste, mooiste staan. Bewonderend kijken de meisjes naar den grooten broer op, die reeds aan het rooken is. Het schijnt dat zij hem de kunst willen afzien; de kleinste aarzelt nog, zij ziet er tegen op de sigaar in haar mond te steken. Zij vindt

rooken voor een meisje zeker te geëmancipeerd, en kan er nog niet toe komen; de oudste wil alleen weten hoe heusch een groote heer rookt.

Nu, die sigaren zullen ons klaverblaadje geen kwaad doen, en als wij zien hoeveel schik die lieve kinderen hebben met niets, dan denken wij onwillekeurig aan het verhaal van den kleinen Prins, die op zijn verjaardag overladen werd met de kostbaarste geschenken en deze met geen blik verwaardigend, pruilend door het raam keek, en toen zijn gouverneur hem vroeg, wat hem scheelde, wees hij naar een paar jongens, plassend in de modder, en snikte:

'Geef mij ook zoo'n hoop van dat mooie slijk!'

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg van blz.* 122.)

'Als ik hem toch eens alles, alles zei wat ik voel,' dacht ze, terwijl ze schijnbaar de spreuk op een ulevelpapiertje las, dat dominee Harmuth haar gaf, 'als hij ontdekte dat ik hem trouw, omdat ik "ja" gezegd heb, omdat ik mama geen aandoeningen wil geven, dan... ja, dan was hij van zijn kant trotsch genoeg om....'

Bij deze gedachte hield ze altijd op. Dan ging haar steeds een rilling door de aderen. Als hij nog eens zijn woord brak, en dezen keer uit trots, om niet met een vrouw naar 't altaar te gaan, die zijne handelingen veroordeelde.... als hij de verloving afbrak.... Misschien zou hij zich dan na eenige jaren troosten en wel weder beminnen, iemand, met wie hij dan trouwen zou....

Isabella kon zich dat niet voorstellen. Hare voeten werden zwaar, hare lippen droog.

'Dan sterf ik,' dacht ze.

En al die heftige angsten van zich werend, den waren aard van dezen hartstocht verloochenend, verklaarde Isabella zich alles uit het krachtige rechtsgevoel, dat haar oproerig maakte. Papa heeft mij juist geleerd om het onrecht te haten. En tegen 't lichtvaardig omgaan met zijn woord heeft papa mij een bijzonderen afschuw ingeprent. Ja, ook daarom hoofdzakelijk moet ik mijn woord houden; ik ben 't aan papa's nagedachtenis verschuldigd.

Nu hief Rumker de zitting op; het was al half zes in den avond, en Charlotte Harmuth, zwaar op den arm van haar man geleund, zag tegen de zorgen op, die het late uur voor haar meebracht.

'De rammelkast komt dadelijk voor,' zei Rumker.

''t Is natuurlijk niet om de groote kinderen, maar om de kleintjes thuis...' stamelde Charlotte. Aan haar rok hing Hansje, met zijne vingers, die nat waren van 't sinaasappelsap en de ingemaakte vruchten, in mama's japon woelend.

Vol medelijden zag Rumker de vrouw en haar kroost aan, dat reeds tot de grooten gerekend werd. De oudere vier verdrongen elkander voor de vensterbank, om er op te klauteren en door het heldere glas, waarin de thans zoo onordelijke feestdisch zich afspiegelde, naar de rammelkast uit te kijken.

'Hoera, daar is ze, en Bumbke rijdt ons van avond... Bumbke... Bumbke! Ik wil bij Bumbke op den bok zitten... Neen, ik, want ik ben een jongen... Maar, ik ben de oudste... Maar ik wil ook wel eens bij Bumbke zitten, want ik heb nog nooit bij 'm gezeten... Oom Rumker, wie zal er nou bij Bumbke zitten?'

Rumker liet het vierspan maar eerst uitrazen. Hij had Bumbke uitdrukkelijk gelast om te mennen, als de rammelkast de familie naar Palluhn terug zou brengen, want Bumbke was een bijzonder vriend van de domineeskinderen, voor wie hij altijd wat in den zak had, nu eens wat stopverf of touw, dan een vuursteen of een mooie veder uit de volière. Toen 't geschreeuw der kinderen in afwachtend zwijgen was overgegaan, besliste oom Rumker op Salomo's wijze: 'N i e m a n d gaat er op den bok, want 't regent, dat 't giet.'

De Harmuths namen met den innigsten dank afscheid. Charlotte had tranen in de oogen; tegen den avond was ze altijd zoo vermoeid en dan licht aangedaan. Harmuth drukte den vriend krachtig de hand.

'Om zóó kind met de kinderen te zijn moet men een edel gemoed hebben,' zei hij warm. 'Gij maakt ons altijd nog maar meer tot uwe schuldenaars. Toch bedank ik je niet. Gij behoort tot hen, die hun grootste geluk vinden in geven en helpen. De goede God late u dat behouden! En met welke wenschen en gedachten gij vandaag aan 't volgende Kerstfeest gedacht moogt hebben - Hij vervulle ze allen voor u! Maar toch, mijn beste Rumker: voor u is ons allen de beste slechts goed genoeg!'

Rumker straalde van genot; ja zeker, zij, aan wie hij dacht, was stellig de beste, de schoonste in 't land... 'Als 't er aan toekomt, beste dominee, dan zal 't zeker extra fijn zijn. Daar kunt gij op aan!'

En 't ging met de Harmuths, terwijl de rammelkast met al 't volkje in den natten Decemberavond voortrammelde, alsof na een vreeselijken storm eensklaps windstilte ingetreden was. Allen herademden.

Rumker veegde zijn voorhoofd met zijn zakdoek af. 't Was toch wel wat vermoeiend geweest. Men merkt bij zoo iets wel dat men oud wordt. Die arme, lieve Charlotte! En Harmuth! Wat een rechtschapen, opge-

wekt karakter! Welke flinke zenuwen behoorden er toe om in zulk een omgeving zijne preeken te maken met al die kinderen in huis. En die kleuters... wat een gezond, mooi, geschikt soort van menschen, die Harmuths....

'Maar ik verveel ons aanstaand bruidje, als ik den lof van de familie Harmuth uitbazuin,' zoo viel Rumker zichzelf in de rede, 'ik ben overtuigd, kleintje, dat je gedacht hebt: die oom Rumker slooft zich wat uit; maar weet wel, dat ik van hen houd, en als no. 9 geboren wordt, houd ik die weer ten doop.'

'Komt,' zei hij, zijne armen bewegend alsof hij de kippen bij elkaar riep, 'laten we nog een uurtje in mijn kamer gaan zitten. Gussow, jij wilt nog wel een grogje drinken en de dames een kopje thee... dan kunnen we nog wat over de oude tijden praten. Nu beginnen er nieuwe, als deze twee trouwen! En wie weet, wie er al zoo nog meer in 't nieuwe jaar zullen trouwen....

'Hoor den regen eens kletteren. 't Winterzaad verdrinkt nog, Erhard... en dat nogal je eerste zaad. Nu, we zullen maar hopen, dat 't niet symbolisch is.'

Ze zaten beneden, in de warme, karig verlichte kamer, om de groote tafel en spraken van de oude tijden: van menschen, die gestorven waren, van lieden, die geen geluk gevonden hadden, van anderen, die 't over de zee gezocht hadden. En Isabella zat er zwijgend bij en blikte met groote, donkere oogen in 't ledig, en hare ooren hoorden als van verre 't gelijkmatig spreken der anderen en den regen, die zwaar en onregelmatig tegen de ruiten sloeg.

VII.

De klokken der dorpskerk luidden. Het waren er twee, waarvan elk haar bijzonderen rhythmus had. 'Sint Petrus!' riep de eene zeer helder in een halven en twee kwart tonen; 'Sint Paul!' antwoordde de tweede, zwaarder, met twee halve tonen. Aan deze beide apostelen toch was de kerk, toen ze gebouwd werd, gewijd. 'Sint Petrus, Sint Paul,' zongen de kinderen altijd mee.

De zon scheen, de wind waaide en joeg de dikke, witte wolken aan den hemel in snel afwisselende vormen voorbij de aarde. Er lag sneeuw, hoewel men reeds 1 Maart schreef. De winter had zich verlaat. Maar heden zag de wereld er heerlijk uit in lachend licht en in haar mooi wit kleed. Ook het gansche dorp zag er feestelijk uit; de kinderen, die in blijde verwachting op straat stonden, en de volwassenen, die den werkdag tot een Zondag maakten, hadden allen hunne beste kleederen aan. Aan de groote, roodbruin geschilderde ingangspoort van sommige boerderijen hingen guirlandes met papieren bloemen. Boven den toegang van 't kerkhof zweefde een eereboog. Het geraamte er van was nog van het stichtingsfeest der vrijwillige brandweer en had men in het brandspuithuis gevonden; de oudere schoolkinderen hadden het onder toezicht van den schoolmeester met dennetakken en papieren bloemen omvlochten. Op 't kerkhof prijkte Stufenbach's graf met denzelfden bonten tooi.

Bij den landbouwer Jans in huis poetsten de muzikanten hunne instrumenten nog op; Luhr, de schoenmaker, Vogt, die als afgevaardigde was benoemd, Kettner, Balrich en andere Wessendorpers voerden bij feestelijke gelegenheden marschen, dansen en koraalmuziek uit op blikken instrumenten, wat de Palluhners naar oud gebruik nog

de muziek van den ‘Janittroep’ noemden. En aan de herberg had de waard de vlag uitgestoken.

Isabella Stufenbach trouwde!

Heden was 't weer eens zoo echt te zien, dat, hoewel haar vader reeds meer dan drie jaar dood was, zij toch de plaats behouden had, die de domineesvrouw toekwam. Charlotte Harmuth had ook te veel met hare eigene kinderen te doen, om zich veel te kunnen bekommeren om 't lijden en de zorgen der boerinnen. Dat zag men op 't dorp wel in, en men zei 't den dominee dan ook altijd op min of meer kwetsende wijze in zijn gezicht.

Intusschen had Isabella Stufenbach zich in de laatste twee maanden meer dan ooit aan de gemeente gewijd. Men roemde 't dan ook hemelhoog, dat zij zich er niet door haar bruidegom van had laten terughouden om de kranken te bezoeken, hen voor te lezen, spijzen voor hen gereed te maken en naailes aan de dorpsmeisjes te geven. Dit had de schoolmeestersvrouw gewis ook kunnen doen; 't was eigenlijk niet eens duidelijk waarom Isabella 't haar uit de handen nam; toch vond men 't heel mooi van haar, dat zij 't zelve deed.

Harmuth, die ambtshalve Isabella zoo heel dikwijls ontmoette, sloeg haar opmerkzaam gade. Hij vroeg zich menigmaal af: ‘Is dat alles werkelijke christelijkheid? Of is al dat weldoen maar een voorwendsel om zich zelf te bedwelmen, zich anders voor te doen dan zij is? En waarvoor?...’ Ware de omgang met Isabella in zijn huis van hartelijker aard geweest, dan zou hij dáár eens open met haar gesproken hebben. Zoo echter betichtte hij zich zelf van kwaadwilligheid en zocht zijne eigene opmerkingen liever te wantrouwen dan haar iets onaangenaams aan te doen door zielverzorgende indringendheid. Zij had er echter niet het minste begrip van, dat zij zulk een fijn menschenkenner naast zich had.

De voorbereiding van de huwelijkspredikatie werd hoe langer hoe moeilijker voor Harmuth. Bij de verloving was hij met veel warmer gevoelens bezield. Thans echter was zijn hart vol zorg. Hij dacht altijd aan 't oogenblik, dat Isabella zich zelve al de vragen voorleggen zou, welke hij zich dikwijls heimelijk in betrekking tot haar stelde. Veel meer dan hij zich zelf bewust was, preekte hij 's Zondags met betrekking tot haar. Hare schuwe, hoogmoedige ziel was een van die, welke door een woord verhard, maar ook door een woord opgewekt kunnen worden. Hij wenschte dan ook zeer haar vertrouwen te winnen om haar te kunnen helpen, omdat hij zag, dat ze dwaalde, zonder dat

hij wist, waardoor het kwam en waarheen het leiden zou.

Doch hij voelde ook zeer duidelijk, dat hem een plicht was opgelegd zelfs tegenover de zielen, die zich niet voor hem ontsluiten wilden. Hij wist, dat hij uit zijn huwelijkspredikatie veel aan beiden had mee te geven op den nieuwen, moeilijken weg van hun huwelijksleven. Hij moest niet vleien en ook niet verschoonen, maar vermanen en voedsel geven.

Na langdurige overweging besloot hij Kol. III, vers 18, 19 tot grondslag van zijn rede te nemen:

'Gij, vrouwen, zijt uwen mannen onderdanig in den Heer, zoo als 't behoort.

Gij, mannen, hebt uwe vrouwen lief en zijt niet bitter jegens haar.'

Hij wist maar al te goed, dat hij juist bij de uiteenzetting van deze woorden, elk op een goudschaaltje zou moeten leggen. Doch hij wilde Isabella, al ware 't met verschoonende hand, op den strijd wijzen, die geboren zou worden uit den nieuwen plicht van ondergeschiktheid of veel meer nog van zich te voegen en te schikken. Ook wilde hij Erhard reeds vooruit wijzen op de noodzakelijkheid om toch nooit zijn geduld te verliezen. Tegen zijne gewoonte in had hij zijn preek aan zijne moeder en zijne vrouw voorgelezen. De oude mevrouw Harmuth was weer in Palluhn om lat Charlotte wel hulp en steun mocht hebben tegen den komenden tijd. De beide vrouwen waren aangedaan over den tact en de warmte van de mooie preek.

'Ja, mijn zoon,' zei zijne moeder, 'vóór alles ben je gelegenheidsredenaar. Onze lieve, goede Charlotte vindt wel, dat je gewone zondagspreeken al meesterlijk zijn, maar ik zeg je: Stufenbach was je ver vooruit, wat de uitlegging van het Evangelie betreft; ik heb zijn bundel preeken gelezen en heb er dus mijn slotsom uit kunnen maken. Maar wat je preeken bij gelegenheden betreft, die in 't gemoed grijpen, daarin heb je je gelijke niet. Verzamel ze, schift ze en geef ze uit. Dit onderscheid kan aan je jeugd liggen. Je papa, die zich door zijn fijn vernuft naam gemaakt heeft als kunstgeschiedschrijver, zei altijd: Gods woord goed te verkondigen vereischt ook een soort van kunstenaarsrijpheid. Het gelukt meestal dien jongen dominee 't best, die wat poëzie, wat bloemrijkheid durft toonen; hoe meer hij 't leven in al zijn diepte en hoogte leert overzien met een kennersblik, des te meer zal daardoor zijn voordracht in vorm winnen.'

Harmuth omhelsde zijne moeder dankbaar voor deze critiek. En nu stond hij daar in zijn toga, de bef om den hals, de baret in de hand en luisterde of de klokken ook begonnen te roepen: 'St. Petrus, St. Paul'. Dit was voor hem het teeken om in de kerk te gaan.

In het huis der Gussows heerschte een grenzenlooze opgewondenheid. Alleen voor Isabella's kamer en boven voor die van Erhard hield men zich stil. Erhard had den laatsten nacht weer onder het moederlijke dak geslapen, omdat op Wessendorp alle kamers, voor zoover ze niet naar verf en plaksel roken, door de gasten betrokken waren. Tante Stufenbach uit Kiel, drie vroegere regimentskameraden van Erhard en een familielid van den overleden Stufenbach, die in hem haar erfgenaam had gezien en hem toch overleefd had, die allen sliepen in Rumker's huis.

Rumker was altijd de ziel van alle feestvoorbereidingen. Gussow zat als overweldigd door alle zaken, die er te bedenken waren, doodsangstig in zijn leuningstoel allerlei onpractische raadgevingen te uiten, en hij had 't zeer kwalijk genomen, dat Rumker er hem tweemaal aan herinnerd had sigaren te laten komen, en toch verschoof hij de bestelling telkens weer totdat de sigaren er op den

feestmorgen niet eens konden zijn. Mevrouw Gussow's teer zenuwgestel kon natuurlijk niet tegen veel drukte; Rumker had haar daarom eenvoudig gezegd, er voor te zorgen de weinige krachten, waarover zij te beschikken had, voor ná het huwelijk te ontzien, om, gedurende de vierweeksche reis harer kinderen, de kamers te doen inrichten, juist zooals Isabella het aangegeven had - en Rumker moest zeggen dat zij alles goed overlegd had. 't Waren vier kamers, de eene het salon, de tweede eetkamer, eene kamer voor Erhard om te werken en te slapen, de vierde voor Isabella om te werken en te slapen. Ze waren klein maar smaakvol. Als hij ooit trouwde, dan zou hij eveneens bedingen dat ieder voor zich een eigen slaapkamer had. 't Nam stellig veel van de bekoorlijkheid der samenleving weg, als men zoo vreeselijk dicht en altijd bij elkander was, als de vrouw hoorde hoe de man snorkte en zag, hoe hij te werk ging met het verven van zijn haar en zijn baard. Deze onderwerpen hadden Rumker al heel wat te denken gegeven. Hij vond Isabella's schikking bepaald navolgenswaardig.

Na lang en breed meten met den duimstok had hij 't eindelijk zoover gebracht, dat in de middenkamer de feestdisch in den vorm van een hoefijzer zou kunnen geplaatst worden en dat dan alle gasten een plaats zouden kunnen hebben; en er waren heel wat gasten: zes van Wessendorp: Rumker, tante Stufenbach, de vrouw van den ouden professor Vogel, die een nicht van Isabella's grootmoeder was en als erftante niet voorbijgegaan kon worden, hoewel ze ongelukkig al heel slecht overweg kon met tante Stufenbach; dan nog de drie kameraden van Erhard, ook Harmuth en zijn mama. Charlotte had bedankt, omdat ze niet wèl was. Dominee Jackwitz met vrouw en dochter, mevrouw van Papkow - Hoppenwalde met Fanny, meneer en mevrouw Camp - Ilchendorf met Mimi. De kleine Harmuths, voor zoover ze genoodigd waren, aten met de kleine Camp aan een tafeltje apart, 't kon niet anders. Sotbeer, de behanger, deed dienst als bediende. De tafel glansde van al het Gussowsche, Weltzinsche en Stufenbachsche zilver en met dit alles, uit die drievoudige bron, beteekende 't werkelijk iets. De bloemen had Rumker uit Hamburg laten komen, evenals al de lekkernijen die gebruikt zouden worden; de rekeningen moesten bij hem ingeleverd worden, dan kon Erhard dat later wel met hem verrekenen, want Erhard gaf de bruiloft; hij wilde niet dat zijn stiefvader die kosten zou dragen; het kleine overschot dat hij nog bezat

van zijn vermogen liet hem dit wel toe. Moeder Schrödern, de kookvrouw, die in 't Hotel 'Hertog van Augustenberg' in 't stadje bij alle schuttersfeesten en burgerbruiloften kookte, verloor bijna haar bezinning van angst, omdat Rumker telkens weer binnenliep om haar te vermanen toch vooral meesterlijk te koken. Hij was eigenlijk overal tegelijk te zien in zijne lange gestalte, die de rok zoo uitmuntend kleedde.

'Hij heeft veel van een pottenkijker,' zei moeder Schrödern achter zijn rug tot Sotbeer, 'maar dat zijn oude vrijgezellen wel meer.'

EEN VROOLIJK KLAVERBLAD. Naar B. Graul. (Zie blz. 133.)

Sotbeer, die juist een proefje van de truffelragout nam, dat zij hem op een vork voorhield, antwoordde: 'Schrödern, let eens op mijn woorden. Met 't jonggezellenleven is 't gauw uit! Ik heb behangsels op de wanden van 't Wessendorpsche slot moeten plakken - van *f* 1.50 de rol, wat toch eigenlijk een ongehoorde prijs is.'

Mertens, die in de keuken van zijn wijn en koek zat te genieten, voegde er bij: 'Zijn briefwisseling is dubbel zoo groot als anders; er moet wel wat aan de hand zijn, dat geloof ik vast. Maar dit is zeker: wie den man krijgt, die durf ik gelukwenschen, want die heeft een prachtmensch.'

'Dat is ie met recht!' zoo bekrachtigden Sotbeer en Schrödern zijne meening.

Ulmer en Geesje kwamen binnen, gereed om naar de kerk te gaan. Van Geesje's gekroesde, goudharige stralenkrans was nu niets te zien; heur haar rook naar rozenpommade.

'Heerejé, Geesje, wat ruik je lekker. Je hebt je met odeklonje ingesmeerd,' zei Mertens.

Eensklaps begonnen de klokken te luiden. Schrödern stortte uit de kookpan, Mertens stopte het laatste hapje koek in zijn mond en Sotbeer veegde zijn mond af, omdat hij gauw naar voren moest. De gansche keuken werd eensklaps vervuld van welriekenden damp, doordien moeder Schrödern het deksel van de ossestaartsoeppan oplichtte om te proeven.

Boven in zijn kamer stond Erhard gedachteloos naar buiten te staren. Hij volgde de wolken, die haastig aan den hemel voorbijgleden, en verwonderde zich hoe hunne

schaduwen zich blauw op het effene afteekenden. Deze dwalende schaduwen joegen het licht voor zich weg, maar daarachter breidde het zich triomfantelijk weer uit.

't Was Erhard, als hoorde hij altijd maar weer haar plechtig 'ja', zooals zij 't uitsprak toen hij haar ten huwelijk vroeg. Destijds had 't hem doen rillen. Heden voelde hij weer dezelfde mengeling van beklemdheid en geluk als toen. De weken, die achter hem lagen, waren niet gemakkelijk geweest. Hij had altijd als voor

een gesluierd beeld gestaan. Isabella had 't zoo vreeselijk druk gehad, dat ze er oververmoeid uitzag. Geen rustig uurtje, geen bekentenis was meer mogelijk geweest. Zijne moeder had 't natuurlijk wel gemerkt en ook hoe het hem bekommerde.

'Heb geduld, mijn Erhard,' smeekte ze hem eens; 'mannen kunnen niet teeder genoeg zijn voor een meisjesziel, die voor al de geheimzinnigheden beeft, welke 't huwelijk haar zal openbaren. En dan brengt ook de voorbereiding voor de nieuwe huishouding veel meer werk mee dan de mannen kunnen begrijpen. Dat Isabella zooveel toewijding voor de gemeente heeft, moet gij stellig eerbiedigen; voor mij is 't zeker, dat zij meent daardoor de nagedachtenis van haar vader in eere te houden en zij er mee bewijzen wil, dat ze hem en zijne leer niet vergeet voor jou. Heb geduld!'

Mocht mama gelijk hebben!... Hoe vurig wenschte hij 't!

En van heden avond af, zouden ze eindelijk alleen zijn, ontrukt aan dezen toestand! Dan was 't uit met het verzwijgen en verbergen.

Hij beloofde bij zich zelf, dat Isabella gelukkig zou worden!

Toen de klokken begonnen te luiden rukte hij zich los uit zijne mijmeringen. Hij richtte zich hoog op; zijn gelaat stond ongemeen ernstig. En met een hart vol liefde en hoop ging hij naar beneden om Isabella af te halen. Ze lag geknield voor haar bed, het hoofd gebogen op hare saamgevouwen handen. Aan 't raam stond mevrouw von Gussow met tranen in de oogen, en streek uit louter zenuwachtigheid voortdurend het korte haar glad. Door 't geluid der klokken uit haar overpeinzing gewekt, stond Isabella op.

Haar aanblik deed Erhard ontstellen, zoo streng en schoon was ze om te zien.

Het wit zijden kleed had geen glans. De mirtekrans met het donkere groen lag vlak over 't voorhoofd en zóó, dat er geen haartje te zien kwam. Van onder den krans aan de slapen viel de sluier in rechte plooien neer. Met al die stijve Assyrische lijnen, al die witte kleurloosheid, had de bruid iets nonachtigs in hare verschijning, en ofschoon Erhard in dit oogenblik volstrekt niet door wereldsche gedachten verstrooid werd, kwam hem toch een afbeelding van Dante's Beatrice, die hij eens gezien had, voor den geest.

Hij naderde zijne geliefde en kuste haar op 't voorhoofd. Zijne oogen waren vochtig. Zij zag hem aan met een diepen, langen blik. De moeder kwam weenend naar hen toe en omhelsde hen beiden.

'Kom,' zei hij toen met een verstikte stem.

Zij legde haar arm in den zijnen, en voor hen verdween in dit oogenblik de gansche omgeving. Zij wisten nauwelijks, hoe zij in de kerk waren gekomen. Ze zagen niet, dat al de feestgenooten en het gansche dorp in de kerk bijeen waren, ze hoorden niet dat Mutherman zich op het orgel bijzonder goed van zijne taak kweet en de heerlijkste harmonieën ten gehoore gaf. Eindelijk gingen de bruisende orgelakkoorden in een koraal over. Harmuth had opgegeven, als inleiding te zingen de beide verzen van het oude lied: 'Wel u, gij hebt het goed, die Godes hand verbindt,' welke dan na de melodie: 'Zoo dankt nu allen God,' moesten worden gezongen.

En toen nu het orgel het koraal inzette, begonnen meteen de op het koor geplaatste muzikanten de melodie te blazen, de gansche gemeente bijna viel jubelend in en daarbij beierden altijd nog maar de klokken in den toren.

De gansche ruimte in de kerk was vervuld van tonenwolken; de echo van den eenen toon, die door den wand teruggekaatst werd, mengde zich met den klank van den volgenden. En door die klanken en weergalmen werden de gemoederen

eigenaardig aangedaan. 't Was alsof elke vreugde en alle vroomheid zich in muziek en toongeruisch opgelost had. Op Isabella maakten deze zoo plotselinge en zoo machtig ingezette klanken een overweldigenden indruk. Het was haar te moede of al haar nood ten hemel schreide, luide en dreunend als met de bazuinen van 't gericht.

Zij vouwde de handen en zonk, door een ontzettende aandoening getroffen, op de knieën.

Erhard, die niet minder aangegrepen was, volgde haar voorbeeld, omdat hij dacht dat het zoo bij de plechtigheid paste.

Toen Harmuth, die in gebed verzonken was geweest, zich tot de gemeente wendde, zag hij hoe het paar daar geknield lag. Hij wenkte hen op te staan, opdat zij zijn aanspraak staande zouden aanhooren. Isabella merkte er niets van. Erhard hielp haar zacht overeind en met bekommering zag hij, dat zij zich bijna niet op de been kon houden.

Deze angst verhinderde hem om de rechte opmerkzaamheid aan de schoone rede te schenken. Doch hij hield, om zoo te zeggen, zijn eigen predikatie voor zich zelf en beloofde nogmaals voor Gods oog om als een goed echtgenoot deze jonge vrouw gelukkig te maken en deze jonge ziel, die aan zijne zorgen werd toevertrouwd, te behoeden.

Isabella luisterde met vurige aandacht. Hare ziel klemde zich vast aan de woorden, die Harmuth sprak. Letterlijk was haar deze man heden voor 't eerst een priester Gods; tot nu toe was hij maar de man geweest, die ver beneden haar vader stond en niettemin zijn plaats durfde bekleeden. ‘Waarom heb ik met hem niet openlijk gesproken?’ dacht ze. ‘'t Zou zijn plicht geweest zijn mij aan te hooren en mij daarna te raden. Als hij alles geweten had, zou hij dezen tekst niet gekozen hebben... hoe kan ik mijn man in den Heer onderdanig zijn, een man die tegen een gebod des Heeren zoo zwaar heeft gezondigd!’

Zij vergat, dat ze nog gisteren kortaf geweigerd had met Harmuth te spreken, en ze wilde niet inzien, dat Harmuth juist dezen tekst met een diepe bedoeling gekozen had.

De gemeente luisterde zeer aandachtig toe; 't was doodstil in de kerk; vele oogen waren vochtig. En toen Harmuth eindigde, zagen de vrouwen elkander bevredigd aan, terwijl de mannen voor zich heen knikten.

Toen las de predikant het huwelijksformulier voor en deed de verschillende vragen eerst aan Erhard, daarna aan Isabella.

Erhard richtte zich flink op; hij wilde naar den degen grijpen, dien hij toch niet meer droeg.

'Ja,' sprak hij opgewekt en blijde. Zijne moeder barstte los in tranen.

En bij Erhard's 'ja' kwam er eensklaps iets merkwaardigs over Isabella, iets als een vast besluit. Ook zij richtte zich hoog op en zag Erhard vast in de oogen.

'Ja,' sprak ook zij overluid, statig maar bijna dreigend tevens.

Rumker ontroerde, toen hij die twee daar zoo tegenover elkaar zag staan en hen zoo luid, zoo helder hun 'ja' hoorde zeggen. 't Zou hem veel beter zijn bevallen als Isabella schroomvallig, zacht gesproken had.

'Wel duivels,' dacht hij met allen eerbied voor de plaats waar hij zich bevond, 'dat heeft er waarlijk meer van, of die twee zich tot den strijd, dan tot den vrede verbinden.'

Hij hield bijna ondanks zich zelf zijn claque-hoed voor 't gezicht en stamelde een extra gebed voor die twee.

Het gehuwde paar werd nog in de kerk bestormd door felicitaties. Alle vrouwtjes, die reeds gisteren, den avond vóór de bruiloft, geschenken, bestaande uit voortbrengselen van hun grond, in het huis van Gussow hadden gebracht, wilden haar nu nog de hand drukken en haar kleed van nabij bezien.

De gansche stoet gasten ging, trots sneeuw en koude, te voet van de kerk naar de feestwoning. Als men maar opgewekt is, bevriest men niet!

Hier overzag Rumker, terwijl men elkander in de beide achterkamers omhelsde en kuste, met een veldheersblik de tafel nog eens; zijn adjudant Sotbeer, met een wit vest aan en een rok met nauwe mouwen met splitjes er onder aan en met zorg gefriseerd haar, dat over de slapen heen naar 't gezicht was geborsteld, stond naast hem, gereed om bij 't eerste woord van hem heen te vliegen om de bevelen ten uitvoer te brengen. In 't bewustzijn der bescheidene plaats, die hij innam, stond Batefuhr, de barbier, likdoornsnijder en huurbediende van 't stadje, een eindje verder in spanning te luisteren, met de beide handen het servet als een strik in de laagte houdend.

'Dus, Sotbeer, een beetje vlug laten bedienen! Ons jong paartje wil klokke vier al naar 't station, want vandaag gaan ze nog door naar Hamburg. En, Batefuhr, voor 't geval dat je bepaald een dame wilt besproeien, dan maar bever mevrouw von Gussow of mevrouw Harmuth dan een vreemde. Vooral niet de vrouw van professor Vogel, hoor je wel! Je krijgt van mij een extra fooi, als je dàt vermijdt. De vrouw van professor Vogel is die kleine dame met die witte tulen ruches om en onder dat gebraden appelengezichtje en dien zijden strik onder de kin. 't Zou ook wel goed zijn, als je mevrouw Stufenbach vrijliet van een jusbad; of je wat anders op haar goed laat vallen is minder. 't Is die lange dame in 't zwart, die zoo naar voren overhelt. En, Sotbeer, nu herinner ik je nogmaals: bij de soep één glas Duitsche Champagne; bij de visch rhijnwijn, bij den haas de tweede soort zwaren, rooden wijn en daarna de fransche Champagne. En dan toch maar niet zoo blind en dol er op losschenken, bijv. bij den portwijn: liever vragen, Sotbeer, vragen of men nog blieft. Wijn is ook een gave Gods en nog wel een zeer dure, die men niet vermorsen moet. Maar 't is waar, je bent een man van verstand, Sotbeer, en zult dus goed voor alles zorgen.'

Sotbeer lachte witjes; hij voelde zich gevleid.

‘Mijnheer Rumker, u kunt er onvoorwaardelijk op aan,’ zei hij met zijne diepste neusklanken.

‘En jij, jonge man, kom eens voor den draad en ga eens kijken of moeder Schrödern klaar is. Als 't er op los kan gaan, dan kom je maar binnen en geeft me een wenk. Na tafel gaan de heeren in de voorkamer rooken; Sotbeer, zorg dan dat de lampen daar branden!’

En terwijl Rumker in de ‘mooie’ kamers ging, waar de feestgenooten door elkander stonden of zaten en waar 't al heel luidruchtig toeging, dacht hij: ‘Wacht maar, als ik eens trouw, dan kan Erhard voor oppervoorsnijder en hofmaarschalk fungeeren.’

Hij drong door de menschen heen, om mevrouw von Gussow toe te fluisteren, dat alles in orde was.

‘Aha,’ zei hij, ‘daar verschijnt Batefuhr in de deur en geeft teekens. Ik geloof dat hij mij wenkt... Aan tafel, heeren, aan ta... fel..!’ riep hij met zijn krachtige stem.

Mijnheer von Gussow moest de professorsvrouw geleiden, dominee Harmuth mevrouw Stufenbach; die beide dames voelden zich de eersten in 't gezelschap en hadden 't nooit vergeven, als zij niet naast den bruidsvader of naast den geestelijke, die 't huwelijk ingezegend had, haar plaats hadden gekregen. Rumker had heel graag naast een der jonge meisjes gezeten, naast die aardige Fanny von Papkow of 't mooie blondje, Minnie Camp, die echte vergeet-mij-niet-oogen had. Maar Erhard's kameraden waren er, daar moest hij voor zorgen, en hij, als aanvoerder der huwelijksplechtigheid, moest toch tusschen de ‘waardigheden’ zitten. En zoo had hij voor zich zijne oude vriendin, mevrouw von Gussow, gekozen, en zei zoo echt vaderlijk tot haar, terwijl hij haar geleidde: ‘Nu kunt gij al aan uitrusten denken, beste. Ge hebt 't wel noodig. Ik zal wel naar rechts en naar links praten en ook met de overburen. Zorg dáár dan maar voor, dat gij er naderhand uitziet alsof gij geheel opgeknapt waart.’

‘Ik kan 't best uithouden. Het zal ook zoo aangenaam voor me zijn om de kamers in te richten voor de kinderen.’

Juist had men de soep gebruikt, toen meneer von Gussow opstond. Hij had een eigenschap, die niemand bij hem vermoedde: hij kon met een aangenaam orgaan korte, gevoelvolle aanspraken houden. Alles, wat hij had kunnen doen, doch had nagelaten uit gebrek aan belangstelling en zelfbeheersching, drong zich nu in wenschen samen en stortte zich als zoodanig uit. De behoefte om te toonen, dat hij liefhad, dat hij

meevoelde, meehoopte en meezorgde, was nu heel sterk in hem, overweldigde hem zelfs bijkans en gaf aan zijn stem de trilling der echte aandoening.

Hij dronk op het welzijn der nieuwgehuwden en was gelukkig, toen hij uit de vochtige oogen zijner vrouw een geroerden, dankbaren blik oogstte.

Men mocht vele toespraken verwachten. Harmuth was ambtshalve verplicht te spreken, dominee Jacknitz was beroemd als tafelredenaar. Camp gaf graag zijn eenigszins plompe scherts ten beste en Papkow sprak altijd, 't zij bij gelegenheid van doop, huwelijk of bevestiging, over ‘het bloeien en gedijen der zwaar verdrukte landbouw.’ Maar ook Rumker had iets op 't hart, en, nauwelijks was een ieder dan ook na den eersten toast gezeten, of hij stond op, tikte aan zijn glas en zei; ‘Ik verzoek allereerst de glazen te vullen.’

Hij stond daar fier en trotsch en liet zijne scherpe oogen over de flikkerende, blinkende, geurende tafel gaan en over al de glazen, of ze wel gevuld waren. Alles zweeg en Sotbeer gaf Batefuhr een stomp om hem te waarschuwen, dat hij nu geen borden weg moest nemen.

‘Mijn geliefd paartje! Mijne vereerde dames en heeren! Na de wonderschoone en diep ter harte gaande rede, die onze dominee Harmuth in de kerk voor ons gehouden heeft, zijn we hier verzameld, om in hartelijke stemming met elkander de wereldlijke en stoffelijke vreugden te genieten, welke feestelijkheden als de tegenwoordige meebrengen. 't Huis is vol; de gasten zijn van heinde en ver gekomen; geen plaats is onbezet aan deze tafel. En toch ontbreekt er, wat mij betreft, één. En hij ontbreekt ook voor allen; het allermeest voor de jonge vrouw, die heden den naam afgelegd heeft, die wijd geëerd was in 't land en dat altijd zal blijven, zoolang er nog dankbare harten zullen kloppen, die van den onvergetelijken man troost, leering, steun, hulp genoten. Ik verzoek u allen in stilte een glas te drinken op het gezegend aandenken van dominee Stufenbach.’

Zijn stem beefde een weinig, en een bleekheid van stille aandoening overtoog zijn koen gelaat. Staande dronk hij zijn glas ledig. In aangrijpend zwijgen deden allen hetzelfde.

Isabella hield haar zakdoek voor het gelaat. Haar gansche gestalte trilde van aandoening.

De roerende woorden hadden haar verlost van de stilzwijgendheid, die haar beheerschte, en zij vond nu ten minste de spraak der tranen. Onbedwongen stroomden ze. Ze had nu zoo gaarne alleen willen zijn om in haar kamer op haar bed neer te vallen en te weenen...

Erhard wilde zijn arm zachtjes om haar heen leggen en haar troostend tot zich trekken, doch zij weerde hem af en drukte haar doek vaster tegen de oogen.

‘Ik moet mij beheerschen,’ dacht ze angstig, en toch kon ze niet ophouden met weenen.

Alle aanwezenden konden deze smart billijken, die bij de aangeroerde herinnering zoo heftig uitbrak, zij hadden er eerbied voor. En men zorgde er bescheidenlijk voor om door de gesprekken de stemming weer aan tafel terug te brengen en aan Isabella 't gevoel te geven, dat men haar vooralsnog aan zich zelf overliet. Toen men weer wat luider sprak, toen er weer gelachen werd, herstelde zij zich ook. Ze dronk schielijk een glas water en beproefde Harmuth te antwoorden, die naast haar zat en haar nogmaals Charlotte's spijt betuigde, dat zij niet aan 't feest kon deelnemen, maar ze

was in de kerk geweest om hare beden voor 't jonge paar uit te storten in 't midden van de gemeente.

Toch kwamen de tranen telkens weer te voorschijn als iemand haar maar aansprak, of als zij een woord opving, dat heel in de verte maar aandoenlijk leek, dan vloeiden hare tranen opnieuw.

Erhard vond deze aandoening zeer natuurlijk; hij eerbiedigde en verschoonde ze, en sprak maar zeer weinig tot Isabella, maar àls hij 't deed, dan was 't met groote innigheid.

Voor beiden was dit lange tafelen eene beproeving. Eindelijk kwam er een einde aan. Het gezelschap was in een vroolijke stemming, en het jonggetrouwde paar, voor wie men hier toch eigenlijk bijeen was, was al bijzaak geworden.

In de gezelschapskamer praatte men al druk met elkander, toen Rumker eerst Erhard en toen mevrouw von Gussow Isabella toefluisterde: ''t Is tijd om je te verkleeden.'

Mama ging met Isabella naar haar slaapkamer en hielp haar het wit zijden kleed uittrekken. Telkens weer viel Isabella haar schoonmoeder schreiend om den hals.

'Het is toch eigenlijk geen scheiding, mijn kind,' troostte mama, zelve weenend van aandoening, 'je trouwt met mijn zoon en we blijven toch allen bij elkander.'

'Het is niet om 't scheiden,' snikte Isabella, 'ik weet niet wat 't is.'

Door hare tranen glimlachend, sprak mevrouw von Gussow: ''t Is de angst voor de verandering. Ik heb ook zooveel geschreid op mijn huwelijksdag. Tranen behooren in den bruidskrans.'

Geesje en Ulmer brachten de koffers buiten, bezorgden ze naast Bumbke op den bok en bonden den grootsten koffer achter aan de Wessendorpsche staatsiekoets vast. De geheele gang was vol van de zich verdringende gasten; allen wilden nog afscheid van 't jonge paar nemen. Rumker had zijn pels al over zijne schouders geworpen en hield hem schilderachtig met de hand van voren vast, maar toch zóó, dat het diep uitgesneden vest en het prachtige geribde front met de drie kostelijke parelen zichtbaar waren. Hij stond daar indrukwekkend en rustig tusschen de verhitte en lachende menschen in.

Onder een algemeen 'hoera!' bereikten Erhard en Isabella het rijtuig. Rumker volgde hen en nam tegenover hen plaats. En 'hoera!' riepen alle dorpsbewoners, toen 't rijtuig zich in beweging zette; de menschen hadden zich buiten verzameld, om dit oogenblik niet te verzuimen.

De zon stond laag aan den horizont, rood en als platgedrukt, want haar bovenrand verdween achter een

NA ZWARE DAGEN. Naar C. Schultze. (Zie blz. 145).

grijzen wolkenmuur, die in scherp begrensde loodrechte lijnen als een reuzenbalk dwars voor den westelijken hemel stond.

‘Nog vóór we aan 't station zijn, is ze er geheel onder,’ zei Rumker, die er opmerkzaam naar keek.

‘Morgen hebben we storm en ruw weer. Als we met de voorjaarsbestellingen nog vóór je terugkeer klaar kunnen komen, dan heb ik toch “volmacht”, is 't niet, mijn jongen? Ik zal stipt op alles letten.’

Hij knoopte zijn pels dicht.

‘Kinderen,’ ging hij voort, ‘jelui vindt 't eigenlijk overbodig, dat er iemand met jelui meerijdt. Wij vonden 't echter behoorlijk en geschikt. Een jong getrouwd man moet niet behoeven te staan bevelen en voor de koffers zorgen, terwijl 't jonge vrouwtje alleen op het perron staat te verkleumen. 't Komt eigenlijk Gussow toe, maar... hij... jelui weet er alles van! En ik ben blij, dat ik weg ben. Want verbeeldt je, Camp na het eten en dan zijne anekdotes! Neen, kinderen, daar walg ik van. Ik kan de mannen niet uitstaan, die gewoonlijk overvloeien van deftigheid, strenge deugd en mooi praten en, als ze een dozijn glazen wijn op hebben, elkaar al grinnekend onnoozelheden vertellen... vergeef me, Isabella, maar Camp is nu eenmaal zoo.’

‘Beste Rumker,’ zei Erhard en reikte hem de hand, ‘ik weet waarlijk niet, hoe we je danken zullen voor alles, wat gij in dezen tijd weer voor ons gedaan hebt.’

‘Kom, kom,’ sprak hij en schudde afwerend 't hoofd heen en weer. Hij drukte Erhard's hand stevig en stak de andere aan Isabella toe.

‘Leg je hand hier nu eens op.’ Hij drukte ze nu beide en boog zich wat voorover.

‘Zoo,’ zei hij en schudde de twee handen heen en weer, ‘zoo kinderen. In al dat rumoer wilde ik jelui niet gelukwenschen. Wordt gelukkig! 't Zou waarlijk een schande zijn en geheel alleen je eigen schuld, als jelui 't niet werdt. Zorgt er voor, dat mijn lieve vriendin, jelui engelachtig goede mama, alleen zonneschijn ziet! Hoort gij! En jij, Isabella, denk er aan, dat mannen geen suikerpopjes zijn, zooals ze in de jonge meisjesromans beschreven worden. En schrijf me eens. Jij ook, Isabella; je weet toch wel, dat de eenige brief, dien je me ooit geschreven hebt, een verjaarsbrief is, dien je naar Kissingen schreeft toen ik de kuur daar moest doen. - Maar, mijn kind! je behoeft er niet zoo doodongelukkig om te kijken, ik maak er je geen verwijt van. Integendeel!’

Hij liet de handen los, stak zijn hoofd door 't portierraampje en riep: ‘Bumbke, rijd een beetje aan, 'k ben anders bang, dat we te laat komen.’

‘Mijnheer, 't is leelijk glad,’ riep Bumbke terug.

‘Ja, 't is vriezend,’ zei Rumker, voorzichtig zijn hoofd in 't rijtuig terugtrekkend.

Ze kwamen nog tijdig genoeg aan. De zon was al onder, maar de schemering heerschte nog niet; een glanslooze helderheid lag over den besneeuwden omtrek.

Isabella dacht aan den tijd, toen zij naar Kiel zou gaan. Destijds was ze nog gelukkig geweest.

Toen de trein in 't gezicht kwam, toen de twee ronde, blanke lichten van de locomotief al nader en nader kwamen, overviel Isabella een groote angst.

‘Nu, vaarwel, kinderen,’ zei Rumker.

Daar deed Isabella iets, dat zij zelfs als klein meisje nooit gedaan had: zij viel Rumker om den hals en weende luid.

In hem zag ze eensklaps haar jeugd, haar rust, haar ‘tehuis’ belichaamd, hij was een vriend haars vaders geweest, in hem nam zij afscheid van het leven, dat zij tot hiertoe geleid had.

Rumker werd confuus, ja zelfs aangedaan; zoo zelden had hij Isabella nog maar zien weenen; daardoor maakten hare tranen een diepen indruk op hem.

Over haar hoofd heen keek hij Erhard vragend aan.

‘De veelbewogen dag heeft haar zenuwachtig gemaakt,’ zei hij verontschuldigend, doch hij voelde zich werkelijk beklemd.

‘Ja, ja, trouwen is nog niet zoo gemakkelijk,’ beaamde Rumker zuchtend, en hij dacht in eigen toekomst aan een huwelijksdag, die zijn hoop al vastgesteld had.

En zoo waren zij dan eindelijk, eindelijk alleen! In de coupé brandde het gasvlammetje al in zijne zich naar de laagte welvende glazen ballon. Het was er al warm en de ruimte werd al spoedig vervuld met den geur van Isabella's bruidsbouquet, die, in dun papier gerold, in 't net lag. Daar buiten vloog in verbleekenden schijn de winterwereld als met beelden voorbij.

Erhard schoof dicht bij Isabella. ‘Mijn lief wijfje!’ fluisterde hij en sloeg zijn arm om haar heen.

Zij bleef onbeweeglijk; 't was als trok hij een lijk zonder leven en warmte tot zich.

‘De drie laatste maanden waren verschrikkelijk, weet je dat wel? Ik werd veroordeeld om al mijn teederheid bijna als een ongeoorloofd geheim voor mij te houden. Je onttrekt je aan mij, of misschien onttrokken de omstandigheden je aan mij. Daar kon ik niet wijs uit worden. Doch mama zei me, dat men een meisjesziel ontzien moet. Maar nu zijn we toch eindelijk alleen!’

Hij drukte haar hartstochtelijk aan zijn hart en sprak luider, met bewogen stem: ‘Ik kon in de kerk maar volstrekt niet goed luisteren; ik heb 't later eerlijk aan Harmuth gezegd en hij heeft me beloofd, zijn preek op te schrijven. Toch was ik er met hart en ziel bij. Mijne liefste, ik heb voor mijn God gezworen, dat ik je zoo gelukkig maken zou, als menschelijke kracht dat maar vermag, en ik beloof 't je nog eens.’

Hij wilde haar kussen. Zij wendde haar gelaat ter zijde. Hij sprak een tal van lieve woordjes tot haar... haar gelaat was bleek en haar mond bitter gesloten.

‘Wat scheelt er aan?’ vroeg hij dringend. ‘Moet zelfs nu, terwijl wij alleen zijn, dat gruwelijke spel voortgaan?’

Isabella schoof wat op zijde en met nedergeslagen oogleden sprak ze eentonig: ‘'t Is geen spel. Verschrikkelijk, ja, dat is 't, ten minste voor mij. Stellig hoop ik, dat de dag eens komen zal, waarop wij gelukkig zullen kunnen zijn. Ook ik heb in de kerk voor God

beloofd een recht huwelijk met je aan te gaan. Doch je hebt een zware schuld op je geladen, en die moet eerst verzoend wezen. Ik kan niet gelukkig zijn, wanneer ik denk, dat een andere vrouw door jou ongelukkig is en thans misschien weent. Ons is een gebod gegeven: “Uw spreken zij ja, ja, en neen, neen; al wat boven deze is, is van den booze!” Mijn vader heeft dit woord voor anderen hoog gehouden. Hij heeft mij altijd ingeprent, dat uit de meeste kleine en groote zondegevallen zooveel ongeluk voortspruit, omdat dit woord niet gevolgd wordt. Ik heb 't mij tot levenswet gesteld; daarom heb ik ook voor jou mijn “ja” gehouden, ofschoon ik wist, dat ik niet naar het geluk ging, maar naar een zwaren strijd. Onze echt kan alleen een recht huwelijk zijn, als ik, zooals Harmuth het heden ook zeide, je onderdanig kan zijn. Doch hoe kan een reine ziel onderdanig zijn aan een schuldige? Zoolang je schuld onverzoend is, kan ik niets doen dan met je bidden en je helpen berouw te hebben en goed te maken, totdat ook jou ziel weer rein zal wezen...’ Hier brak haar rede af, als een uurwerk, dat afgeloopen is.

Erhard keek haar aan... eigenlijk niet ontsteld... maar strak en sterk, als hoorde hij een onverwachte dwaasheid.

Deze mengeling van schoone waarheden en onervaren overspannenheden wekte eigenlijk zijn lachlust op. 't Was het liefdevolle lachen van een rijp man, die gelooft, dat 't geliefde vrouwtje zich nog wat wil terugtrekken, opnieuw veroverd wil worden.

Hij omhelsde Isabella nogmaals. ‘O, jou lieve ondeugd!’ riep hij uit, terwijl hij toch vlak bij haar gelaat sprak en zijne handen op hare schouders legde; ‘hoe bedoel je 't eigenlijk met de verzoening van mijne schuld?’

Ze zweeg; ze wist 't zelf niet.

‘Bedoel je 't zoo, dat we eerst bericht moeten krijgen, dat die vrouw, tot berouw geneigd, in een klooster is gegaan? Ze is een ondeugend, wereldsch kind en zal nooit tot zoo iets komen. Of, dat we eerst een kennisgeving van haar verloving moeten hebben, die ons aankondigt, dat ze mij vergeten heeft en haar geluk in een anderen man heeft gevonden?’

Isabella zweeg.

‘Het verleden is dood, mijne liefste. Mijn gansche schuld was, dat ik in hevigen hartstocht mijne zelfbeheersching een oogenblik verloor. Ik heb dat oogenblik duur betaald en bitter geboet. Doch nu is 't dan ook genoeg.’

‘Mijn vader in zijn graf zou 't mij nooit vergeven, als ik een van zijne voornaamste leeringen zoo licht opnam, als ik een vergrijp daartegen zoo geheel kon vergeten,’ zei ze stijf.

‘Zie me toch eens even aan,’ smeekte hij innig. Haar gedrag begon hem te hinderen. Misschien vreesde ze zijn teederen blik wel. Zij schudde 't hoofd.

‘Och kom, je bent kinderachtig!’ riep hij in een opwelling van ongeduld, en hij liet haar los.

Dat was al heel erg.

‘Kinderachtig!’ riep ze, terwijl haar gelaat vuurrood werd. ‘Kinderachtig! En dat, terwijl ik zwaar lijd om jou schuld! Wijl ik zoo ongelukkig ben door jou misslag! Wijl ik 't tot mijn plicht reken om je tot berouw en verzoening te brengen! Kinderachtig!’

Zij barstte in tranen los. Hij had spijt van zijn ongeduldig woord en had innig medelijden met haar.

‘Maar begrijp toch eens,’ smeekte hij, ‘dat een woord slechts dan waarachtig bindend is, als de omstandigheden, waaronder men het gaf, in helder licht aanschouwd, dezelfde blijken te zijn.’

‘Omdat een inwendige stem je reeds vroeger voor die vrouw gewaarschuwd had, hadt je haar je woord niet mogen geven,’ hield ze eigenzinnig vol.

‘Ik was geen meester over mijne zinnen, ik was verblind.’

‘Dat mag men nooit zijn,’ zei Isabella trotsch.

‘En ben jij 't dan nu de drie laatste maanden niet geweest?’ vroeg hij op zijne beurt hartstochtelijk. ‘Verblind door louter eigengerechtigheid en zielereinheid? Of meen je, dat je hoogmoedsdeugd een kleinere zonde is, dan het overkoken mijner verhitte zinnen was?’

Ze keek hem aan. Ze sidderde van smart en toorn.

Hij wilde haar op deze wijze lager stemmen, aanklacht tegen aanklacht slingeren, recht zoeken op de wijze van alle zwakken!

Hem was 't te moede, als hoorde hij de stem zijner moeder. Uit de verte, door het eentonige geruisch der rollende wielen drong zij tot hem door: ‘Heb geduld met haar!’

Hij bedwong zich en keek door 't portierraampje. Buiten was 't al donker geworden; de sneeuwvelden lagen daar voor hem uitgestrekt. Het zwarte, heldere glas weerspiegelde de coupé met Isabella's blanke gestalte in reiskostuum er in, zooals ze daar stijf en zwijgend neerzat.

Hij werd door een groote barmhartigheid bewogen. ‘Ik ben de man, de ervarene, de gerijpte; ik moet ook de toegevende zijn. Ik moet haar helpen.’

Hij wendde zich eensklaps om, met uitgebreide armen haar tegemoet! ‘Isabella, mijn vrouwtje!’ riep hij, terwijl zijne oogen vol tranen stonden. ‘Ik heb je zoo lief!’

Zij bedekte haar gelaat met haar hand.

Hij nam dit als een goed teeken aan. En daar zij zich niet tot hem neigde, zette hij zich weer naast haar en trok haar tot zich.

‘En heb jij me ook niet lief, zoolang je denken kunt? Je hebt 't me zoo dikwijls gezegd in onzen eersten tijd,’ fluisterde hij haar teeder in 't oor.

‘Ja, ik had je ook lief,’ sprak ze toonloos. ‘Toenmaals zag ik hoog tegen je op.’

‘Mijn beste kind, de geheele waarde van een man lost zich niet op in een enkel zwak uur.’

‘Ik herinner me nog maar al te goed,’ antwoordde ze, ‘dat mijn vader buiten zich zelf was, als in 't dorp een knecht of een boerenzoon zich tot een huwelijk verbonden had aan een meisje en haar liet zitten. Papa noemde dat een... een...’

'Een gemeenheid,' voltooide Erhard, er nog altijd op uit een opgewekt woord of een liefdevolle toenadering vast te grijpen, 'en daar had je vader natuurlijk gelijk in. Maar, mijn lieve kind, dat waren heel andere gevallen, met heel andere bijomstandigheden. Geloof me toch, als ik je zeg, dat ge 't leven nog niet genoeg kent om als rechter te durven optreden. Later zult ge me nog wel om vergeving vragen voor deze verschrikkelijke ure, die gij je zelf en mij doet doorleven, terwijl ze bestemd was om ons te vereenigen in ons geluk. Maar wees toch verzekerd, mijn schat, dat ik 't je van harte vergeef, nog voordat ge er mij om vraagt.'

Hij nam hare hand en streelde ze.

'Wat mij nog 't meest beangstigt, is, dat je niet eens 't gevoel hebt, dat er een zware schuld op je drukt,' sprak ze, en onttrok hem hare hand.

Toen werd zijn gelaat donker, zijne neusvleugels trilden.

'Ik heb genoeg geleden en berouwd, maar ik ben geen kwezel,' zei hij scherp, 'ik ben een man; als zoodanig heb ik gehandeld en heb ook met die onzalige geschiedenis geheel afgehandeld; 't heeft me veel gekost! Maar dat ik heden nogmaals dit alles doormaken moest, zie, dat had ik niet kunnen denken. Ik heb diep berouw, dat ik je beloofde je de geschiedenis van mijn ontslag te vertellen; nog dieper berouwt het me, dat ik mij aan mijne belofte liet houden en mij schikte naar je wil. God weet, hoe terecht je vader dit woord sprak: men moet niet te vertrouwelijk zijn!'

'Gebruik mijns vaders woorden niet op die wijze tegen mij,' verzocht Isabella met iets vijandigs in haar toon. 'Je rukt ze uit hun verband. Als je verloofde had ik recht de schuld te kennen, die je leven bezoedelt. Je hadt me niet naar het altaar mogen voeren, als je je woord niet gehouden hadt.'

Nog eenmaal, in plotselinge opwelling, werd Erhard teeder gestemd, en bekroop hem de wensch de geliefde met zich te verzoenen, haar te omhelzen.

'Niet waar, lieveling, je acht en bemint mij toch?' vroeg hij, zich tot haar overbuigend, terwijl hij zijn hand onder haar kin bracht om haar gelaat een weinig op te lichten, zoodat zij hem moest aanzien, 'want anders hadt je toch met al deze onverbiddelijke gedachten achter dit jonge, witte voorhoofd de verloving wel verbroken, in plaats dat ge heden beloofdet mijne trouwe echtgenoot te zullen zijn?'

Onzeker dwaalde haar blik ter zijde.

'Ik wilde mijn gegeven woord houden,' fluisterde ze zacht. 'Ik hoop... later misschien... zooals vroeger...'

Erhard liet haar los. Hij zag er bijna uit, alsof bij haar van zich stootte.

'Alzoo dan, als gij uw ja terugnemen wilt,' sprak hij luide.

Zij keek schuw voor zich neer en trok werktuiglijk de stof van haar japon bij elkander.

Zijn gelaat gloeide van toorn.

Hartstochtelijk riep hij uit: 'Dus, heb je *mij* aangedaan, wat ik die andere niet wilde aandoen! je hebt een dood woord meer geacht dan het levende geluk, dan de ware eer! Je hebt voor het altaar een eed gezworen, waaraan je hart geen deel had. En beiden zullen we zoo ellendig worden, als ik met die vrouw geworden zou zijn. Met zulke gedachten in het hart, als ge me zoo juist geopenbaard hebt, zou het je plicht geweest zijn, eerlijk met mij te spreken en te bekennen, dat je alleen mijn vrouw kondet worden ter wille van je gegeven woord!... je hadt op mijne grootmoedigheid kunnen rekenen,' besloot hij, bitter, bijna spottend, 'ik wist reeds wat 't zegt tegen

eigen wil de slaaf van een woord te moeten zijn. Ik zou je je vrijheid teruggegeven hebben en zou heengegaan zijn.'

Isabella zweeg. In den aanvang had zijn spreken bijna geen indruk op haar gemaakt, maar aan het eind werd zij er bijna door overweldigd.

'Hoe goed dat ik maar gezwegen heb,' dacht ze, 'anders was hij weggegaan. Hij had mij verlaten, mij, mama, allen! Hoe gelukkig toch, dat ik gezwegen heb!'

Erhard begreep haar zwijgen niet. Misschien was ze beschaamd, getroffen door zijn verwijt, dat zij een daad *begaan* had terwijl hij, om die te *vermijden*, zooveel opgeofferd, zooveel geleden had.

Deze gedachte verzachtte hem wat. Hij zou haar den tijd laten. Morgen komt er weer een dag. En ze zouden altijd alleen in de mooie wereld zijn... haar hart zou zich zeker weer voor hem ontsluiten.

Voor dezen avond achtte hij het niet geschikt nog langer om hare liefde te strijden, hoewel hij in 't diepst zijner ziel overtuigd bleef, dat die liefde niet gestorven, maar kunstmatig verborgen was.

In zijn hotelkamer te Hamburg lag hij slapeloos. Hij had zich 't begin hunner huwelijksreis anders voorgesteld en geloofde vast, dat in de aangrenzende kamer Isabella tranen van berouw in haar kussen schreide.

Zij echter lag rustig terneer; 't was haar te moede als was er nu vrede in haar, na vele zorgen. Ja, zij was als iemand, die een bezitting achter slot en grendel gebracht heeft, waarvoor ze lang gevreesd had haar te kunnen verliezen.

'Hij zou ons verlaten hebben,' dacht ze telkens weer, 'hij zou van ons weggegaan zijn! verre van ons had hij zich misschien getroost en was met een ander getrouwd... misschien zou hij wel weer naar die verschrikkelijke vrouw teruggekeerd zijn! wat een geluk, dat ik gezwegen heb, wat een geluk!... 't Zou voor mama verschrikkelijk geweest zijn, als dàt gebeurd was,' voegde ze er in hare gedachten altijd maar weer uitdrukkelijk bij. En eindelijk sliep zij vredig in.

Zij reisden van Hamburg naar Frankfort en van Frankfort naar Bazel. Hun weg ging over den Gothard naar de Italiaansche meren. En het bleef altijd hetzelfde tusschen hen. Dikwijls nam Erhard zich vol mannentrots voor, eerst de deemoedige belijdenis van de verblinde te willen afwachten, alvorens te trachten haar hart opnieuw te winnen. Al heel spoedig echter zag hij in, dat zij alleen niet tot die belijdenis komen zou.

Zijne onveranderde liefde en zijn aangeboren goed-

heid brachten er hem in andere oogenblikken toe, ernstig en teeder tot haar te spreken. Maar al deze redeneeringen hadden hetzelfde verloop als de eerste.

En daar tusschen in betoonde Isabella zich overweldigd door de schoonheid der natuur, geheel onbevangen in den omgang, verheugd over 't nieuwe dat men zag, en er zusterlijk met Erhard over pratend. Er sprak dan een werkelijke, onmiskenbare tevredenheid uit haar wezen.

Dikwijls kwamen er brieven van huis. Mama schreef, dat op den tienden dag na hun vertrek de kamers al kant en klaar waren. Sotbeer had zich zelf overtroffen. Het grijsblauwe bekleedsel van de salonmeubels stond niet zoo heel mooi bij het roodgrijze tapijt, maar 't was slechts voor een jaar en in het nieuwe huis kon men de tapijten naar de meubels kiezen. Ook was er niet genoeg voorradig van de gordijnstof voor de slaapkamers, omdat er oorspronkelijk slechts voor ééne kamer besteld was; het magazijn te Kiel had voor een bijpassend patroon gezorgd, in de hoop dat dit naar Isabella's zin zou zijn. - De kleine Sophie Meijer uit Wessendorp, die tot Geesje's hulp bij de uitbreiding van de huishouding aangenomen was, was reeds gekomen en deed zich zeer goed voor, hoewel Geesje haar meer beknorde dan er ooit op Geesje geknord was. - De domineesvrouw sukkelde, en daar men dit van die gezonde, flinke vrouw niet gewoon was, maakte iedereen er zich bezorgd over.

Van zich zelf schreef mama, dat zij een nieuw mensch geworden was, en zich krachtiger en levenslustiger gevoelde sedert zij hare beide lievelingen vereenigd en gelukkig wist.

‘Als mama eens wist, dat haar zoon volstrekt niet gelukkig is,’ merkte Erhard hierbij bitter aan.

‘Mama weet ook niet, welke schuld de ziel van haar zoon bezoedelt,’ antwoordde Isabella slagvaardig.

Ook Rumker schreef. Hij had een klein slippertje naar Berlijn gemaakt om nog eens op de afspraak terug te komen, dat de Schlippenbachs en de andere vrienden elkaar den vijftienden Mei te Wessendorp zouden ontmoeten om eens een lente buiten in Holstein mee te maken.

‘Zooals ik onze lente ken,’ schreef Rumker daarbij, ‘hebben we dan scherpen wind en elken dag regenvlagen over het groene land, zoodat de bloeiende kerseboomen jammerlijk bevriezen en er uitzien als een naakt mensch. Maar dat komt er dan toch eigenlijk niet op aan. De beide feestzalen bij mij zijn altijd gereed, als het buiten niet wil. Dan kan er ook nog eens op Wessendorp gedanst worden. Isabella kan immers niet eens een goede schotsch dansen?... nu, in jou heeft ze thans den besten meester.’

Rumker meldde ook, dat in de laatste dagen van Maart met de bestellingen aangevangen kon worden. Na dampig weer was er vorst en sneeuw gekomen en toen weer dooi, zoodat thans alles er weer uitzag als een dikke, bruine brij met witte sneeuwklompen in de hoeken en gaten.

Erhard schreef dikwijls aan zijne moeder, alsook aan Rumker; zijne brieven waren echter louter reisbeschrijvingen. Van Isabella voegde hij er steeds de hartelijkste groeten bij.

Zoo verliep de tijd en ze konden de dagen al tellen tot ze weer in Palluhn zouden zijn.

Erhard's gansche natuur kwam op tegen zielroerende tooneelen. Hij had wel aan Isabella kunnen zeggen, dat hij deze belachelijke huwelijkscomedie onvereenigbaar

vond met zijne waarde als man, en dat hij dus weer vrij wilde zijn. Hij had het woord 'scheiden' kunnen uitspreken.

Doch in 't diepst van zijn hart leefde de hoop, dat hunne verhouding nog wel veranderen kon, en daarom dacht hij niet aan scheiden. Met iets dreigen, waarover hij in ernst niet dacht, hield hij voor onbetamelijk.

En toch was dit dreigen misschien zeer heilzaam geweest. Want de tevredenheid, welke ten allen tijde uit Isabella sprak, kwam voort uit de gedachte: hij kan niet weggaan, hij kan ons nu nooit verlaten, hij is nu onverbreekbaar aan mij verbonden.

En zoo ving hij aan den toestand met een gedempte gelijkmatigheid van geest te verdragen. Er bleef hem niets over dan de hoop, dat zijn 'tehuis' met de gezelligheid, welke 't gemoed aangrijpt, dat de arbeid met zijn ernst, welke het hart bevredigt, gunstig op Isabella zou werken.

En zóó werd hem het uitgaan en bewonderen bijna een walg, en hij verlangde naar huis.

(*Wordt vervolgd.*)

Na zware dagen.

Wat heeft zij al niet doorgemaakt, vóórdat zij afgetobd en afgebeuld hier voor den drempel van haar huis op de bank is neergevallen.

Ziekte, ja zeker, zware ziekte, maar dat was het ergste niet; het lijden van het lichaam was slechts het gevolg, niet de oorzaak van het bittere zielsverdriet, dat thans nog met centenaarszwaarte op haar drukt en belet dat zij weer zoo spoedig als mogelijk is haar krachten terug ontvangt.

Zwaar heeft zij geleden, miskenning, teleurstelling, verraad, en nu eindelijk dreigt de wreede armoede; want hij, op wien zij vertrouwde, nam alles met zich mede: haar geld, haar goed, haar geloof in de menschheid, - erger nog, hij was oorzaak van haar ziekte door zijn gewetenlooze handelwijze, de ziekte die haar haar kind moest kosten.

En nu zit zij daar alleen, gebroken naar ziel en lichaam, en vóór haar het leven, het onbarmhartige leven, de wreede strijd om het bestaan, om het dagelijksch brood, dien zij, zwak als zij is, moet doorworstelen om haar treurig bestaan te rekken.

O, waarom liet God in Zijne barmhartigheid haar niet sterven met haar kindje? Er is immers niets meer, dat haar bindt aan deze aarde, waarop zij kort geleden nog zoo gelukkig was.

En zij heeft geen oog voor de zomerweelde, die haar

omringt, voor de zonnestralen, dansend aan haar voeten, voor de vogels, zingend in het loof. Vervuld is zij van de herinnering aan de zware dagen die achter haar liggen en de nog zwaardere, die wellicht haar nog wachten.

Toen en nu.
St.-Nicolaas-Gasthuis en Kapel. - Administratie-gebouwen van Stad en Land.

Sic transit gloria mundi, dat is overgezet zijnde: 'zoo vergaat de heerlijkheid der wereld!'

Wat de Haagsche gebouwen betreft, wordt, in de meeste gevallen, in zichtbaren vorm de waarheid aangetoond van de ernstige zedeles, welke in de latijnsche woorden is nedergelegd, door ons als aanvangsregel gebruikt, en ontleend aan het beroemde werk: 'de navolging van Christus' van den o n n a v o l g b a r e n Thomas à Kempis.

Waar niet de tand des tijds knaagde aan bint en muur, aan hout en steen, om vroegere praal en grootheid weg te vagen en uit te wisschen, deden nieuwere denkbeelden, meerendeels gepaard met revolutionaire neigingen en uitingen, het hunne om af te breken, te veranderen en te verbouwen, zoo niet reeds de nooit te stuiten ontwikkelingsstroom, in den loop der eeuwen, wijzigingen en omkeeringen had doen ontstaan, welke, uit den drang der noodzakelijkheid geboren, eene geheele wisseling teweegbrachten in het doel en de bestemming van de Haagsche gebouwen, die we zoo gaandeweg in deze opstellen de revue laten passeeren.

Het St.-Nicolaas-Gasthuis, en de eenmaal daarmede verbonden Kapel, is een der oudste en merkwaardigste gestichten van liefdadigheid uit den Grafelijken tijd.

In de rekeningen van 1355/56 leest men: 'Om een nuwe gasthuus beghinnen te maken in den Haghe. Om een huus daartoe gecoft.'

Als men dat zoo leest, dan zal zeker niemand er aan denken, dat die aankoop met al zijn ap- en dependenties slechts weinige guldens bedroeg.

'Dit heel huus costen 62 ponden,' of guldens, en voor eene uitgave van 'Lyfcope ende van cost ghedaen denghenen, die den coep van den huse maecken ende die lude t' ontbieden van Vlaerdinghen te Delf, des dit huus was 35 ponden.'

Uit deze sommen blijkt, dat de huizen in de 14e eeuw te 's Gravenhage een bitter beetje waard waren, - het perceel stond toch in het midden van de zich snel uitbreidende vlekke van die Haghe, - maar ook, dat men er niet op zag om gepresteerde diensten in ruime mate te beloonen. De kosten van aankoop bedroegen toen ongeveer 4/9 tegen den aankoop 7/9 deel. En nu klaagt men nog over de 10 procent. Het is ongeloofelijk.

Graaf Willem V is dus de stichter van het Gasthuis, dat ook wel Suppoostengasthuis werd genoemd. In onderscheiding van het Sacraments-gildehuis werd het, met een weidschen naam, genoemd: 'den ouden Gasthuyse van St. Nicolaes in den Haghe.'

De naam Suppoostengasthuis vond zijn oorsprong in de bedoeling van den stichter om in de eerste plaats in aanmerking te doen komen, tot opname in het gesticht, de suppoosten of hofbeambten, zoo van het Grafelijk huis, als van den Hove van Holland, met hunne familieleden. Vóór alles was het bestemd tot verzorging van zieken, maar eveneens werden opgenomen oude, zwakke of onvermogende personen.

Aan het gasthuis was een ‘Bayaart’ verbonden, zijnde een bijzondere zaal, waarin de van buiten komende bedelaars en armen, in den regel één dag en één nacht, mochten verblijven. Er is dus niets nieuws onder de zon. Men vindt dezen maatregel terug bij de in dien geest ingerichte nachtverblijven van het Leger des Heils.

Het Haagsche oud-archief bevat al zeer weinig gegevens omtrent het Gasthuis. Niettemin kunnen we bestatigen, dat van tijd tot tijd aan deze instelling onderscheidene voorrechten werden geschonken.

Daardoor breidde zich dit op kleine schaal aangevangen godshuis zeer uit, van welke uitbreiding voornamelijk de eer toekomt aan Hertog Albrecht, die, ten onrechte, door De Riemer als stichter wordt aangewezen; in elk geval heeft hij het Gasthuis rijkelijk begiftigd.

In 1385 begunstigde de Hertog als voogd (en regent) van den krankzinnig geworden Willem, zijn broeder, (eerst in 1389 na Willem's overlijden kwam hij aan de regeering) - het Gasthuis met de inkomsten van de korenmaat, de waag en de ellemaat; dat wil zeggen, hij liet het gasthuis, dat zeer uitgestrekt was, tevens inrichten tot eene plaats voor den koren- en lakenhandel, wat het gesticht belangrijke voordeelen aanbracht. Alle kooplieden, die in deze artikelen handel dreven, moesten aldaar eene plaats huren, zooals duidelijk blijkt uit eene bepaling, dat niemand in den Haag of Haag-Ambacht eenige wollen lakens zou mogen uitsnijden of verkoopen, tenzij hij eene stalle gehuurd had in de lakenhal, - de naam van Groote Halstraat is daarvan afkomstig - of het ‘wolle wanthuis’ van het Gasthuis. Dit privilege werd bevestigd en bij plakkaat van 1577 vernieuwd door de Staten-Generaal.

De Hertog voegde er nog aan toe het voorrecht om in den Hofvijver te mogen visschen. Een voorrecht, dat ons nu vreemd in de ooren klinkt, wijl het water thans zoo vervuild is, dat niet één visch het er meer in houden kan.

In 1576 waren de bezittingen van het Gasthuis uitgebreid door een besluit der Staten van 14 Januari, waarbij aan Burgemeesters en regeerders van 's Gravenhage het bezit van de kerk van het Predikheerenklooster, thans de Kloosterkerk, en *aan de Gasthuismeesters van het St. Nicolaasgasthuis de boomgaarden en huizingen van het gemelde klooster, onder zekere voorwaarden*, werd vergund.

In 1587 deed zich de oppergasthuismeester, Willem Hanneman, nog gelden ten aanzien van een dier huizen.

In 1608 werd nog een accoord getroffen omtrent het recht van het gasthuis op zekere overmaat op de granen.

De grootste schenking van den Hertog bestond echter in den bouw der Kapel, welke recht tegenover het

Gasthuis werd gesteld, met toevoeging van de waag, welke door de suppoosten van het Gasthuis werd bediend.

De Hervorming bracht echter ook in die Kapel eene groote wijziging. Zij werd aan de godsdienstoefening onttrokken en tot korenhuis ingericht.

In 1615 werd zij in vleeschhal omgezet, welke voor dien tijd op den hoek van het Halstraatje gelegen was, en daaraan den naam had gegeven. Dit straatje mondt uit op het Buitenhof, en was eenmaal de winkelstraat bij uitnemendheid. De Fransche kramers woonden er, en van zelf werd het daardoor gestempeld tot de plaats der pantoffelparade.

De Hal - de vroegere Kapel - behield nog eeuwen daarna haar uitwendigen vorm.

Jan Weissenbruch gaf er, - jammer genoeg, een niet geheel natuurgetrouwe afbeelding van, welke de afdeeling Moderne Kunst in het Haagsche gemeentemuseum versiert.

In 1861 werd deze vleeschhal opgeheven en het oude gebouw afgebroken tot uitbreiding van het Stadhuis. Tot 1888 zetelde er de politie; toen werd de ruimte ook ingericht voor enkele takken van dienst der gemeente-administratie, waarvoor zij thans geheel is ingericht.

Ook het Gasthuis zelve onderging vele lotsveranderingen en wisselingen.

Hoezeer de Staten ook in den loop der tijden voor de instelling waakten, geraakte ze in het begin dezer eeuw zoodanig in verval, dat geheele vernietiging gevreesd werd.

In 1843 besloten regenten dan ook het Gasthuis, dat zeer oud en bouwvallig was geworden, te herstellen.

Daar de middelen echter beperkt waren, werd een plan ontworpen, om alleen het achtergedeelte noordwaarts aan de Annastraat gelegen als gasthuis te behouden, maar op den grond, vooraan de straat, woonhuizen te bouwen, ten einde door verhuring van deze panden de inkomsten te vermeerderen.

Uit een oogpunt van archeologie en kunsthistorie mogen we dankbaar zijn, dat het plan niet werd uitgevoerd.

Eene commissie uit den kerkeraad der Nederduitsch Hervormde gemeente, belast met de oprichting van eene diaconieschool, zocht daarvoor eene geschikte plaats. Met regenten werd overlegd, en de voorgenomen bouw beperkte zich tot de inrichting der ruimte voor schoollokaal met onderwijzerswoning. De school kon 700 kinderen bergen.

Het hernieuwde, achtergelegen gasthuis strekte daarna tot verpleging van zes oude vrouwen, boven de 60 jaar, welke zich naar gelang van haar ouderdom voor 600 tot 1200 gulden in het gasthuis konden inkoopen.

Ook de diaconieschool werd een paar jaar geleden verplaatst, en trad te dier plaatse de fiscus als oppermachtig gebieder op.

Personeele belasting 1*e afdeeling* staat thans op de zijdeur. De fraaie hoofdingang met het zinrijk beeldhouwwerk en het Beiersche wapen heeft men gelukkig intact gelaten.

Wederom is er verbouwd en veranderd, maar nog altijd troont de kunst in den hoofdgevel van het eenmaal bloeiende St.-Nicolaas-Gasthuis, en getuigt niet alleen voor de menschenmin en den liefdadigheidszin onzer vroegste voorvaderen, maar ook voor hun smaak en schoonheidsgevoel, waar het gold passende versieringen in gevels en boven poortjes aan te brengen.

Het gebouw had steeds weinig aanzien, was laag van verdieping en bedekt met leien- of schaliedeelen.

Binnenkomende betrad men een groote, lange zaal, thans het belastingkantoor, rondom met slaapplaatsen voor de vrouwen voorzien. Deze zaal diende des winters tot eetzaal. De glazen waren met de wapens van oudadellijke geslachten beschilderd.

O.a. zag men ‘in 't opperste glas, 't geen ten oosten staat (stond), en veel grooter en netter is (was) dan de andere, de afbeeldingen van Aartshertog Philips van Oostenrijk, bijgenaamt *de Schoone*, en van zijne gemalinne Johanna van Arragon, dogter van Ferdinand den Katholyken, beide nedergeknielt, en agter ieder van hen een heilige staande. In 't midden van hetzelve glas vertoont zig nog zeer fraai de wapenen van Spanje en Bourgondië, zoo als dezelve te dien tijde gevoert werden, met elkanderen gequartileert, omvangen met het gulde vlies, en daaronder dit bijschrift: ‘Qui vouldra’.

‘En dewijl zij beide de kroon op 't hoofd hebben, mag men besluiten dat hetzelve glas na 't bekomen van de koninklijke waardigheid gegeven is.’

De regentenkamers worden tamelijk groot genoemd, maar bijzonderheden worden daarvan niet door De Riemer vermeld.

Behalve de vorstelijke giften en privilegiën, waardoor in de eerste eeuwen na de stichting het Gasthuis in stand werd gehouden, schonken ook bijzondere personen gelden en goederen tot onderhoud van het gebouw en de daarin opgenomenen, of zooals De Riemer het eigenaardig uitdrukt ‘was de barmhertigheid van eenige godsdienstige luiden ten opzigte van de gemelde armen, of liever van de zieken en kranken in 't voorn. gasthuis leggende, niet minder.’

Zoo bepaalden o.a. in 1470 Floris Claasz. en zijne vrouw Emmen, ‘dat na hun overlijden de Gasthuismeesters zouden moeten koopen vier melkkoeien en die ten e e u w i g e n d a g e tot behoef en lavenisse der zieken onderhouden’, waartoe zij eene som vaststelden.

Eene Lijsbet, Florys dogter, breidde in 1503 dit getal uit tot zes koeien, en daarenboven deed zij tot troost der gasthuisbewoners op elken Zondag een mis lezen, en acht op elken Hoogtijd, waarvoor zij eveneens een som legateerde.

De koeien zijn nu ver te zoeken, en ook aan de missen zal men zich wel niet meer houden.

De Kapel droeg voorheen een klok, wat een voorrecht schijnt geweest te zijn, want niet alleen gaf de abt van Middelburg, onder wiens beheer Den Haag kerkelijk ressorteerde, toestemming tot den bouw van de Kapel, maar ook tot het bouwen van een klok. In 't begin der 18e eeuw was het torentje daarvoor nog in wezen.

Deze klok diende ook nog in geval er brand was, tot het bijeenroepen van brandweer en nieuwsgierigen.

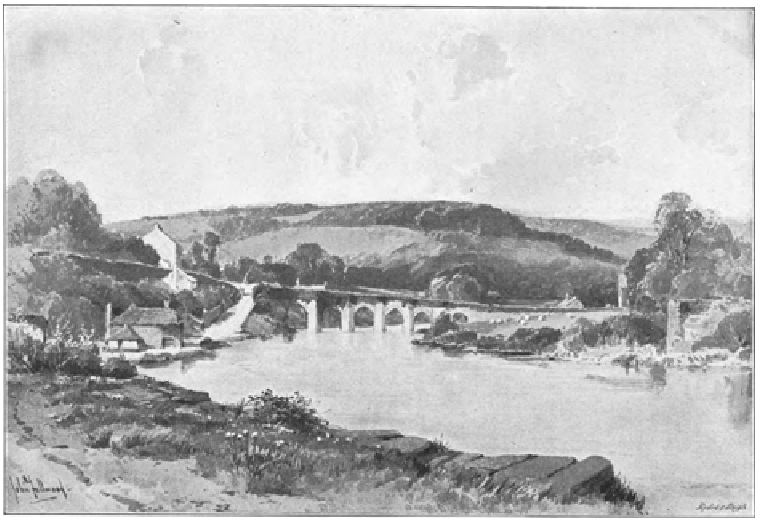

EEN RIVIER TUSSCHEN CORNWALLIS EN DEVONSHIRE: NIEUWE BRUG OVER DE TAMAR.

Uit eene ordonnantie van 16 April 1571 blijkt dit. Daarin werd o.m. bepaald, dat ‘wanneer in ofte ontrent den Hage eenigen brant gebeurt (dat God verhoeden wille) dat men met den St. Nicolaasgasthuisclocke cleppen en sal, op correctie als vooren, ende in tyde van node van vyanden de groote clocke.’

De eigenaardige toestand, waarin de Kapel met haar aanbehooren zich in lateren tijd bevond, wordt ge-

schetst in een schepenbrief van 10 Juli 1615, waarin de eigendom wordt overgedragen aan die van Den Haag.

De Kapel wordt genoemd ‘het Coornhuys staende op de markt, met de huysinge daer west aen staende, 't schoenlappershuysje, waeghuysje en de recognitie van de pomp.’

Indien men dit leest, en men zich daarbij herinnert dat het Gasthuis grootendeels tot belastinglokaal is ingericht, terwijl op het terrein van de Kapel de gemeente-ambtenaren hunne pennen stomp schrijven, dan mag men in waarheid getuigen van deze oude gebouwen, dat alle grootheid vergaat.

's Gravenhage.

A.J.S.v.R.

Een rivier tusschen Cornwallis en Devonshire. Met drie illustratiën.

In Cornwallis ontspringen twee rivieren, de Torridge en de Tamar, waarvan de plaatselijke legenden het volgende verhalen:

Nadat deze beide beekjes niet ver van elkander in het Wosley-moeras geboren werden, had de Torridge grooten lust te stroomen naar het westelijk gelegen Devonshire, waar zich de vetste grond en het warmste klimaat bevindt. Na een hevigen strijd vielen de beide riviergeesten in slaap.

Torridge, die het eerst wakker werd, liep langzaam weg en was reeds een heel eind ver, toen ook Tamar wakker werd. Boos stoof hij weg zoo snel hij kon, maar werd in zijn vaart zeer belemmerd door de steenen die hij tegenkwam. Toch haastte hij zich zoozeer, dat hij

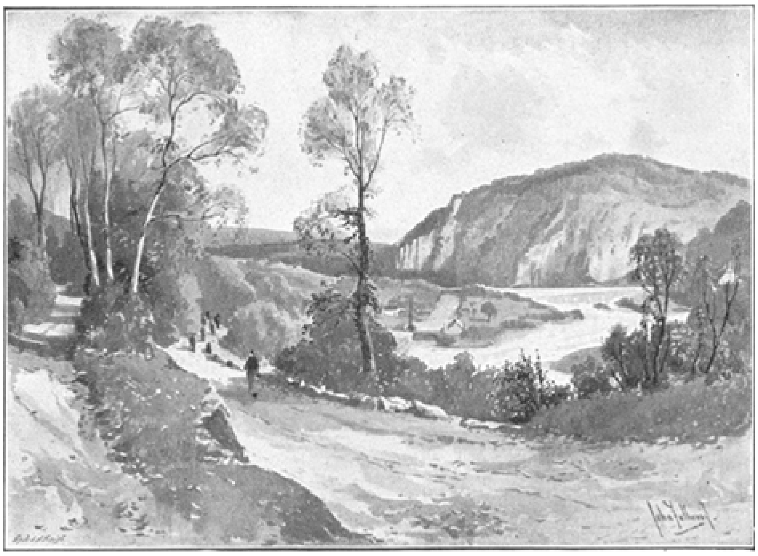

DE MORWELL-ROTSEN.

den voorrang behield, en de arme, langzame Torridge, bemerkend dat het niet hielp langer te strijden, schikte zich en nam zijn richting naar het Noorden.

Maar daardoor is de loop van de Tamar zoo grillig en kronkelend geworden; eerst slingert hij zich ten Oosten en dan ten Westen, dan weer Noord en vertoont een

veranderlijkheid die niet ten voordeele van zijn karakter pleiten mag, maar het landschap zeer vervroolijkt en verfraait.

Wie eenmaal de Tamar heeft gevonden in Preystone Bridge, die haar overbrugt bij het oude dorp Dunterton, of zelfs een paar mijlen lager dan in het paradijs van Engeland, Endsleigh Cottage, die zal haar niet licht verlaten vóórdat de poëtische wouden van Mount

Edgcumbe aan den eenen kant en de ruwe rotsen van Devilspoint u waarschuwen, dat haar leven ten einde is en zij in de breede wateren van Plymouth Sound haar persoonlijkheid verloren heeft.

Maar in Endsleigh is de rivier in alle glorie van haar eerste jeugd. Het zoogenaamde Cottage, een der bezittingen der familie Bedford, is gebouwd hoog boven de rivier aan haar Devonoevers, en haar beschutte terreinen, die zacht afglooien naar het water, zijn tuinen, oranjerieën en lanen vol zuidelijke, rijke schoonheid. Tegenover liggen bosschen, zelfs in Devonshire beroemd om hun ongerepte schoonheid. En verborgen dwaalt de rivier nu door streken, zelden bezocht door den toerist, want zij zijn het eigendom van het adellijke huis van Russell.

Maar de rivier stoort zich niet aan de rechten van landeigenaars, want zij kronkelt maar voort, borrelend over steenen, toevend in donkere hoekjes, door hengelaars zeer gezocht en langzamerhand dieper wordend totdat zij een bevaarbare stroom blijkt te zijn.

Maar wat liefelijkheid betreft kunnen deze enkele mijlen moeilijk geëvenaard worden; nu eens wordt zij omzoomd door zacht glooiende heuvels, tot aan het water begroeid met bosschen, rijk aan de varens, het mos en de bloemen, waardoor Devon beroemd is, dan weer oprijzend tusschen muren van graniet als was zij moede van zulk een lang voortgezette lieftalligheid.

Met een snelle wending, na de romantische bosschen verlaten te hebben, waar de hand van geen mensch een spoor heeft nagelaten, ontwaakt in de rivier plotseling een echt wereldsche zin door die mijn te bereiken wier leven een ware ‘mijnroman’ was, wij bedoelen de Devon Great Consols. Leelijk zijn zij en misvormen het landschap - dat lijdt geen twijfel - door hun raderen en machinerieën, maar hier in dit afgelegen hoekje van het Westen zijn fortuinen gewonnen en verloren, en het is billijk te zeggen dat er meer gemaakt dan verloren werden. In haar mooie dagen bevatte zij tunnels, in hun geheel dertig mijlen lang, twee en dertig waterraderen, negen mijlen van schachten en putten en een reputatie die het geheele graafschap dol maakte. Nu gaan de raderen langzamer rond en in haar zeer vervallen ouderdom hebben de steenkolen haar verlaten, en hoewel men nog graaft naar arsenicum is de winst niet groot meer.

Maar de rivier rolt nog altijd even trouw voort als in de dagen van 5000 pCt., en wanneer zij onder de Nieuwe Brug stroomt heeft zij bijna vergeten dat er eens een mijn was, wier voortbrengselen haar wateren ontkleurden.

De Nieuwe Brug schijnt op het eerste gezicht haar naam leugenachtig te voeren, want zij is van ouden grijzen steen, bijna geheel bedekt door klimop, maar zij heeft vele eigenaardigheden. Zij is de sleutel van Cornwallis, of was het, toen de legers door het land trokken, en meer dan eens heeft zij den strijd gezien en gevoeld tusschen de Rondhoofden die de brug bezetten en de Cavaliers die haar bestormden. Dan is zij de laatste of eerste brug die over de Tamar ligt, als men ten minste Brunel's meesterstuk in Saltash uitzondert. Maar dat is een spoorbrug en ontneemt iemand het kinderlijke genot met een voet in elk graafschap te staan, zooals de Nieuwe Brug dit schenkt. De Cornwalliszijde der brug heeft nog den last met den steilen heuvel te rekenen die van het wonderlijke dorpje Gunnislake neervalt en dien zij als het ware bespringen moet om hem te bereiken.

Maar van Devonshire en Cornwallis heeft niemand ooit verwacht dat zij de dingen voor ingenieurs prettig zouden maken; hun rol is schilderijen te leveren, en dat doen zij trouw.

In de zomerdagen gaat een stoombootje ijverig de 25 mijlen op en neer, die van de zee liggen tot aan Weir-head. Gaarne zou zij hoogerop willen gaan, maar hier staat het 'Tot hier toe en niet verder!' geschreven, en 't is gelukkig voor de toeristen dat dit opschrift hun niet wat eerder den verderen toegang afsnijdt, want tusschen dit eindpunt en het dorp Calstock, beroemd om zijn ezels en aardbeien, ligt een eind, dat het mooiste gedeelte van de rivier is, ten minste op haar bevaarbaar gedeelte.

Aan den Devonshire-kant rijzen steile rotsen op, driehonderd voet van de rivier; in iedere spleet heeft een boom zich genesteld en het geheel is een tooneel vol grootschheid, verzacht door groene en bruine tinten.

Daar loopt een pad naar den top van deze Morwellrotsen en het zou zonde zijn halfweg stil te staan, want daarboven heeft men een gezicht dat zelfs in Devonshire voor mooi geldt. De rivier kronkelt en slingert mijlen ver, en de slotsom is, dat zij met al haar drukte en beweging de zee maar twee mijlen nader komt. In het Westen blauwen de heuvels van Cornwallis en daarachter die van Dartmoor.

Calstock, een mijl ongeveer verder, zou een zeer onbelangwekkend rivierdorpje zijn, met zijn huizen onverschillig over den heuvel verspreid, zonder zeer wereldsche redenen. De eerste is dat het sedert onheuglijke tijden hoogst geschikt is om er thee te drinken. Op zijn Devonzijde ligt een oude herberg, die de vreugde uitmaakt van kunstenaars die een voorgrond zoeken voor hun schilderijen, en daar is een aanvoer van vruchten die der dorstige ziel lafenis brengen.

De zonderling gekleede Cornwallische vrouwen wachten u op de kade met hun schoone boezelaars en groote zonnehoeden en manden, gevuld met vruchten, want dit is het middelpunt van een aardbezie- en kersendistrict, dat in het seizoen de Londensche markt voorziet - en zij zijn schilderachtig genoeg om den liefhebber van het pittoreske te beloonen.

Maar wat Calstock te kort komt aan romaneskheid, wordt ruim vergoed door Cotehele-House, dat zich bij de naaste kromming der rivier bevindt; hier heeft iedere steen zijn geschiedenis, het bevat kamers vol schatten, verzameld door zijn tegenwoordige eigenaars - de Mount-Edgcumbe's. Eenige daarvan zijn relieken van vorstelijke personen, die daar vertoefden, en zijn versterkte muren verduurden menigen aanval.

Op de rivier, even voorbij Cotehele Quai, is een kleine

kapel op den rotsigen oever gebouwd als een dankzegging van zekeren Sir Richard Edgcumbe voor het ontsnappen uit de handen zijner vijanden.

Aan de geschiedschrijvers wordt vriendelijk verzocht de Tamar niet te berooven van haar legende of van den boom langs haar oevers, waarin Karel I geklommen zou zijn terwijl zijn vervolgers onder hem langs kwamen. Daar de ongelukkige vorst zeker wel in vijfentwintig boomen moet geklommen zijn, mag men deze wel met rust laten.

Maar Sir Richard Edgcumbe schijnt volgens alle historische waarschijnlijkheid aan de wraak der volgelingen van Richard III ontsnapt te zijn, die hem als een vijand beschouwden, maar hij wierp zijn muts in de rivier en liet hun dus gelooven dat hij verdronken was. Hij bleef echter leven om deze kapel te bouwen, door Hendrik VII tot ridder geslagen te worden en van de bezittingen te genieten van zijn vervolgers, die hem gegeven werden.

Meer kronkelingen liggen tusschen de lage weilanden aan den eenen kant en de glooiende bosschen aan den anderen; de stroom wordt modderig, bruin en breed door zijn aanraking met de verblijven der menschen, voorbij Pentillie Castle, de woonplaats der familie Coryton.

Het huis ontleent zijn grootste belangrijkheid aan zijn ligging op den heuvel, hierin op een kasteel aan den Rijn gelijkend en te voorschijn komend uit de weelderige tuinen en bosschen die het omringen.

Als men hier de rivier opkomt vindt men een wonderlijk gezichtsbedrog, waarmede de inboorlingen gaarne den bezoeker plagen. Want als, omstreeks twee mijlen ver - ofschoon slechts een derde mijl in rechte lijn - Pentillie in het gezicht komt, is de niets vermoedende vreemdeling gereed al zijn geld en goed er op te verwedden dat Pentillie op den Devonoever ligt. Maar dat komt omdat hij de grillen niet kent van de grappenmakende rivier en van haar talent om dubbel haar weg te maken.

In haar middelbaren leeftijd is de Tamar in haar leelijkste en minst interessante periode. Velden en lage oevers berooven haar van alle schoonheid. 't Is alleen een rivier, niet breed genoeg om indruk te maken en niet smal genoeg om romantisch te zijn.

Cargreen, een klein dorp, is zoo door het karakter der rivier aangestoken, dat zij prozaïsch genoeg is om overal elders zich op haar plaats te bevinden. Het heeft een schakel met het verleden in zijn naasten buurman Landolph, in welks kerk zich de graftombe bevindt van een keizer, zekere Theodorus Paleologus, de laatste afstammeling der Grieksche keizers van Constantinopel, die in 1636 stierf, toen hij deze streek bezocht.

't Is wanneer zij dichter komt bij de werken van menschen, dat de rivier aan belangrijkheid wint, hoewel van een verschillend soort. Zij wordt breed als een meer, vereenigt zich met de Tavy en bereikt eindelijk dat kolossale werk van ingenieurskunst de Saltash-Brug.

Men zegt, dat Brunel, de ingenieur, zoo zenuwachtig was over den uitslag van zijn werk, dat hij op den openingsdag naar bed ging, met bevel, hem niet te storen, voordat de eerste trein er over was gereden.

Nu is het een moeilijk vraagstuk waar de Tamar ophoudt. Eenigen willen, dat zij bij Saltash eindigt, anderen in Devilspoint, maar het schijnt wel wat wreed haar van haar identiteit te berooven, juist waar zij een nationale inrichting wordt, door op te treden als invalidenhuis voor oude driedekkers, of voor oorlogsschepen, die als

opleidingsschepen dienst doen. Ook zijn hier de dokken, van waar de nieuwe schepen zee kiezen. En het zijn zeker wel de veiligste en meest beschutte havens dezer wereld.

Hier neemt zij de Lynker op, een Cornwallische rivier, en verdwijnt eindelijk in de zee bij Devilspoint, waar, volgens de overlevering, zijn Satansche Majesteit zich omkeerde, vol tegenzin en wanhoop, toen hij hoorde dat er Methodisten waren in Cornwallis. Maar de Tamar geeft zich niet zonder tegenstand over, want hier voert zij zulk een hevigen strijd met de zee, dat zich daar, zelfs bij kalm weer, een dwarrelende kolk vertoont, die haar graf aanwijst.

Doodenwake.

Dat zij haar nog overleven moet, haar bloeiend kleindochtertje, het eenige wat haar overgebleven is van haar eens zoo talrijk gezin!

Waarom moest Coba heengaan, aan den drempel van het leven, dat, hoe arm ook, toch voor het oog van het jonge meisje verrees, getooid in de schitterendste kleuren der jeugd-illusies; en zij blijft over, de oude, zwaarbeproefde vrouw, eenzaam en alleen, beroofd van haar steun, haar zonnestraal, haar levensdoel. Zij is zoo moede, zij verlangt zoo naar rust, zij benijdt het meisje daar onder het doodslaken, omdat zij afgedaan heeft met het leven, zijn bitteren strijd, zijn korte vreugden, zijn lange smarten. O, Coba vermoedde het nog niet, hoe bitter de levensdrank is, vooral voor vrouwen, arm en eenzaam als haar grootmoeder en zij.

Ja, zeker 't is hard, alléén voort te strompelen naar het graf, haar lach niet meer te zien, haar vroolijk lied niet meer te hooren. Maar toch - is het geen kalme gedachte, dat, wanneer haar beurt komt om de oogen te sluiten, zij niet meer behoeft te vreezen voor de toekomst van haar lieveling, dat zij heen zal gaan in de vaste hoop haar weldra terug te zien?

En terwijl zij dit overdenkt, wijkt de smart der scheiding. De bloemen, die zij vlecht en die zij straks op de baar zal leggen, - Coba hield zooveel van bloemen; daar staat nog de verwelkte bloemtak, die haar laatsten blik verheugde, - vallen neer op haar schoot en in devote vervoering vouwt zij de handen, heft de cogen ten hemel en zucht:

‘Heer, Uw wil geschiede op aarde als in den hemel. Gij alleen weet wat het beste is voor haar en - voor mij!’

De bicycle-mensch.

I.

Daar was eens een jongmensch, Marius genaamd, die voortkwam uit een geslacht van sterke mannen, worstelaars en acrobaten; van vader tot zoon hadden zij zich onderscheiden door hun verbazende lichaamskracht, en Marius maakte hierop geen uitzondering. Van jongsaf wekte hij door zijn buitengewone geschiktheid tot de moeilijkste oefeningen ieders bewondering op.

In dien tijd, het zal nu eenige honderden jaren geleden zijn, tegen het einde der 19de eeuw, speelde de bicycle of tweewieler een groote rol in de maatschappij;

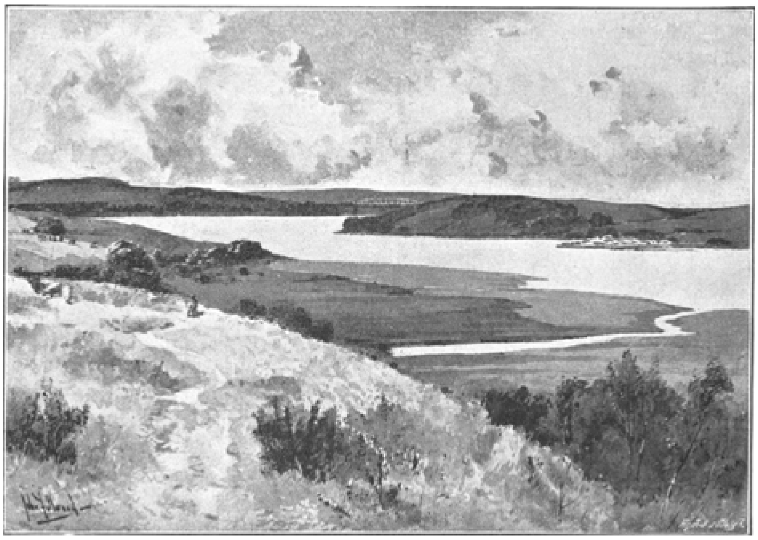

EEN RIVIER TUSSCHEN CORNWALLIS EN DEVONSHIRE: CARGREEN.

zij had alle andere middelen van vervoer vervangen. Hij maakte deel uit van de opvoeding van alle jongelui; alle scholen en gymnasia hadden professors in de tweewielerskunst, en het candidaats-examen in rechten, letteren en medicijnen bevatte zelfs op zijn programma een onderzoek in het edele bicycle-rijden.

Men gaf Marius een tweewieler, toen hij zijn vierde jaar bereikt had. Zoodra hij het voorwerp zag, sprong Marius, zonder dat men hem eenige gebruiksaanwijzing daarvan gaf, er op en na vijf minuten waren geen geheimen van den tweewieler hem nog vreemd.

Zijn familie stond verbaasd en begreep dat hij eenmaal een meester in dit sportgenre zou zijn, en in plaats zijn roeping tegen te werken, zooals ouders meestal gewoon zijn te doen, liet de vader van Marius zijn zoon zich geheel overgeven aan zijn natuurlijke instincten. Het kind bezat intusschen een zeldzaam verstand, en al wijdde hij zich met alle zijne krachten aan den bicycle, zoo verwaarloosde hij toch niet de zuiver verstandelijke oefeningen. Tusschen twee wedstrijden leerde hij lezen en wat rekenen, en hij was nog geen zestien jaar oud toen hij reeds kon lezen, schrijven en rekenen alsof hij zijn heele leven niets anders gedaan had.

De schitterendste triomfen beloonden zulke groote bekwaamheden; hij was het, die in 1900 den groeten wedstrijd won tusschen Parijs en Kamschatka, georganiseerd door de Fransche pers, ter eere van het einde der eeuw. Alle natiën hadden hunne vertegenwoordigers gezonden bij de plechtigheid; de Engelschen kwamen slechts

op de tweede plaats aan, door Marius met meer dan 1500 mijlen overtroffen, en dat prachtige succes maakte zijn naam wereldberoemd.

Wanneer men den jongen held op zijn bicycle zag, zou men gezworen hebben dat hij en zijn tweewieler slechts een en dezelfde persoon uitmaakten, en het was een vraag die men niet kon beantwoorden, of het Marius was die zijn bicycle leidde of de bicycle die Marius meesleepte, zoo waren hun beider gemeenschappelijke bewegingen, vrij, bevallig en harmonisch. Men kent de geschiedenis van den beroemden acrobaat, die eens op zijn handen de huiskamer binnenliep. Hem ziende zegt zijn dochter: 'O, papa wandelt met zijn voeten in de lucht en zijn hoofd naar beneden. Hij is erg in gedachten.'

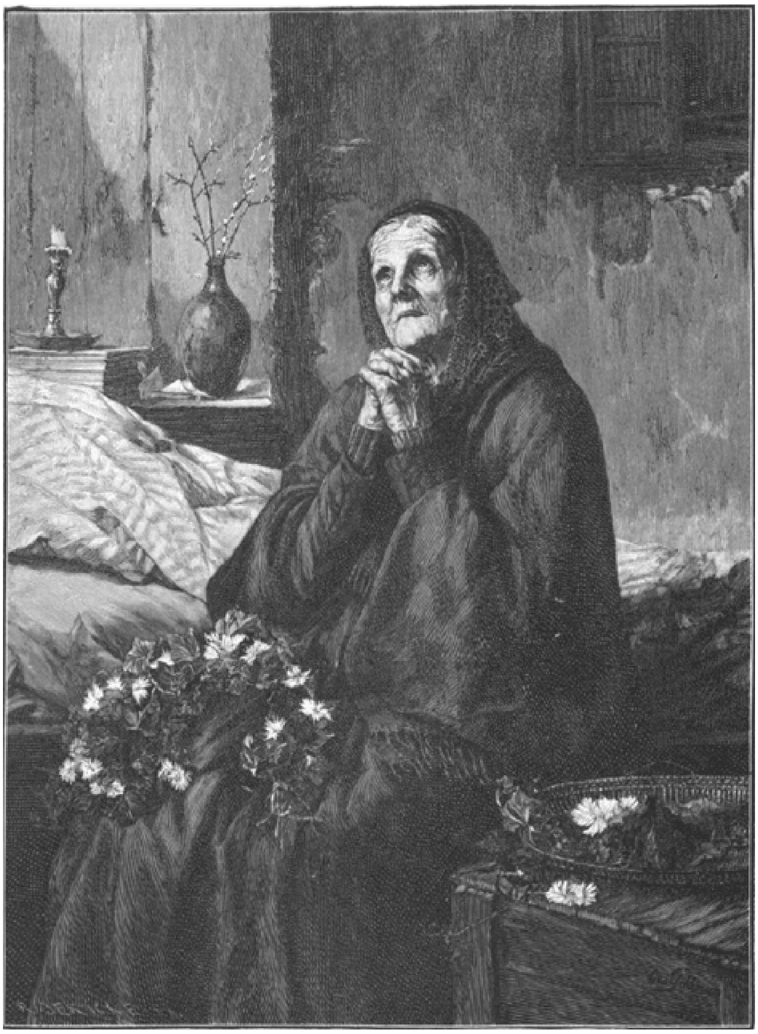

DOODENWAKE. Naar Otto Goldmann. (Zie blz. 151.)

Zoo had Marius, wanneer hij niet op zijn tweewieler gezeten was, een linksch, onhandig voorkomen; daar ontbrak hem blijkbaar iets. Hij was zelfs zoover gekomen, dat hij dit werktuig noodig had om de eenvoudigste verrichtingen voor het leven te doen, om bij voorbeeld van de eene kamer naar de andere te gaan, om zich aan tafel te zetten, en hij sliep niet rustig dan met zijn bicycle naast hem.

Toen hij echter twintig jaar oud was, had hij alle genietingen uitgeput, die de bicycles der wereld kunnen opleveren, en een diepe droefgeestigheid vervulde hem.

Hij zuchtte:

'Ik ben de eerste van alle wielrijders der wereld, alles wat men met een bicycle doen kan, dat heb ik verricht en nog veel meer bovendien. Ik heb de vijf werelddeelen doorreden en mijn tijdgenooten verbaasd. Ik heb den beker der triomfen geledigd. Wat blijft nu over! Och! wat is de aarde klein en beperkt!'

En hij slaakte droevige zuchten over de ijdelheid van alle dingen.

Op zekeren morgen, nadat hij al deze droevige overdenkingen herhaaldelijk gemaakt had, klom hij werktuiglijk op zijn tweewieler en reed naar buiten.

II.

Het duurde niet lang of hij voelde een vreemdsoortige gewaarwording; hij rolde voort met een duizelingwekkende vaart, maar hij voelde niet de minste vermoeienis of inspanning meer. Het scheen hem toe dat de bicycle in zijn vleesch drong en een deel van hemzelf werd. Zijn handen bestuurden het roer werktuiglijk, alsof het een van zijn eigen vingers ware geweest; zijn voeten en de pedalen waren zoo ineengesmolten, dat hij niet meer wist waar zij eindigden en waar de tweewieler begon. Als hij op een puntigen keisteen stiet, had hij dezelfde pijn alsof hij blootsvoets op steenen had geloopen.

'Dat is vreemd!' riep hij uit.

Hij matigde zijn vaart, stond stil en trachtte af te stijgen. Maar toen meende hij krankzinnig te zijn geworden of het slachtoffer te zijn van de een of andere begoocheling. Hij wilde zich in de ooren of den neus knijpen om zich zelf te wekken, maar zijn handen konden de stuurstang niet loslaten. Hij wilde zijn voeten van de pedalen nemen, maar zij bleven daar onverzettelijk op bevestigd. Toen trachtte hij zich op te heffen, maar de zitplaats van den bicycle en zijn lichaam waren onafscheidelijk verbonden.

Ter prooi aan de zonderlingste voorgevoelens, gekweld door een onuitsprekelijke onrust, keerde Marius naar huis terug en verhaalde zijn familie welk een bovennatuurlijk verschijnsel zich aan hem vertoonde.

Eerst lachten zijn ouders om hem en meenden dat hij hun een poets wilde spelen.

'Kom, stap van je bicycle af, foppersbaas!' riepen zijn kleine broeders.

Eerst toen Marius tranen met tuiten schreide, begon men zijn avontuur ernstig op te nemen.

'Je hebt je daarin verward, lomperd,' zeide zijn vader; 'wacht, ik zal je er wel afhalen!'

Maar welke moeite hij ook deed, hij kon zijn zoon en den tweewieler niet van elkander scheiden.

Toen begrepen zij eindelijk dat er iets zeer buitengewoons plaats had, en de geheele familie was buiten zichzelve van angst.

Vervolgens ging men de buren waarschuwen, die er ook doodelijk van schrikten; het gerucht was in een oogenblik de geheele straat door en er verzamelde zich een groote oploop voor de deur van Marius' woning.

Eindelijk kwam men op de gedachte den dokter te roepen.

III.

De man der wetenschap, een aarts-twijfelaar, weigerde eerst zich van zoo'n dwaasheid te overtuigen.

'Jelui Marius is een grappenmaker, die den dokter voor den gek wil houden,' verklaarde hij vol gezag; maar men drong zoo aan, dat hij eindelijk er in toestemde naar hem toe te gaan. Hij voelde hem de pols, legde zijn hoofd tegen de borst.

'Kom jongen,' zeide hij, 'jou mankeert niets.'

'Mij mankeert het los te komen van mijn tweewieler,' kermde Marius.

'Wat, wil je mij doen gelooven, dat je daar niet af kunt komen?'

'Beproef het eens,' hernam Marius, 'dan zal u het zien.'

De dokter schudde hem ontzettend ruw.

'Je bent een stijfkop, een bedrieger. De wetenschap bewijst, dat als een mensch op een bicycle geklommen is, hij er ook van moet kunnen afdalen, en het is niet in het begin der XXe eeuw, na alle ontdekkingen die wij gemaakt hebben, dat jij de wetten der werktuigkunde zult kunnen veranderen.'

Marius slaakte jammerlijke zuchten.

'Maar als ik u zeg, dokter, dat ik niet ken. Verlaat mij toch niet, ik bid er u om!'

Getroffen door den toon van oprechtheid in deze dringende bede, onderzocht de dokter, die in den grond geen kwaad mensch was, Marius opnieuw, ondervroeg hem over zijn levenswijze en vroeg hem of zoo iets nooit aan iemand zijner familie was overkomen.

'Ik heb het nooit hooren zeggen,' zeide de vader.

'Dan hebben wij hier geen gevat van erfelijkheid en ik begrijp er niets meer van.'

Om maar iets te doen, schreef hij een drankje voor en voegde er bij:

'Ik kom morgen terug, en als de dingen nog in denzelfden staat zijn, zal ik twee van mijn collega's in consult roepen en wij zullen een rapport inzenden aan de geneeskundige faculteit.'

Marius op zijn tweewieler sloot dien heelen nacht geen oog; den volgenden morgen kwamen de drie doctoren en waren ten hoogste verbaasd en verlegen. Zij eindigden met te zeggen dat het geval hun niet aanging, en zij lieten professors in de chirurgie komen.

Twee dagen later stonden vijf van de beroemdste

meesters rondom den tweewieler van Marius, en hun eenstemmige meening was, dat Marius en de bicycle niet konden gescheiden worden zonder een heelkundige operatie, die het leven zou kosten, zoo niet aan de tweewieler, dan toch aan den mensch.

Een van hen wilde zelfs onmiddellijk daarmede beginnen om in het belang van de wetenschap Marius te ontleden, maar hij moest, hoe ongaarne ook, dit plan opgeven, daar Marius en zijn familie er zich hevig tegen verzetten.

‘Gij zijt de mensch-tweewieler geworden,’ zoo besloten de geleerden hun onderzoek; ‘dit moest noodzakelijk den een of anderen dag gebeuren.’

‘Kan men zoo leven?’ vroeg Marius.

Een nieuwe redetwist ontwikkelde zich, waaruit bleek, dat men zoo volmaakt goed kon leven, onder voorwaarde dat men zijn voorzorgen nam en tocht vermeed.

IV.

Intusschen maakten de couranten zich van het geval meester. Marius werd meer dan tienduizend maal geinterviewd en was spoedig de beroemdste man der wereld.

De arme Marius eindigde met zich aan zijne vreemde lotsbestemming te gewennen. Zelfs vond hij er langzamerhand iets aangenaams in, iets prikkelends en vereerends; hij ontving vleiende bezoeken, tallooze eerbewijzingen en complimenten, die zijn eigenliefde aangenaam streelden.

Vrouwen, die hem vroeger geen blik hadden waardig gekeurd en versmaad, werden nu verliefd op hem, en hij vond er een wreed genot in haar nu ook af te wijzen. Velen verdronken zich uit wanhoop.

Onnoodig te zeggen dat hem de schitterendste voorstellen werden gedaan door Amerikaansche impresario's, maar hij weigerde op de stelligste wijze zich op een tooneel te vertoonen en bleef te midden zijner familie in zijn geboortestad, waarvan hij de trots was. Hij weigerde zelfs zich als lid van de Kamer te laten kiezen, niettegenstaande hij er zeker van was door zijn medeburgers gekozen te worden. Hij had geen staatkundige eerzucht en verborg zijn minachting ook niet voor elke openbare betrekking. Bij hooge gunst nam hij alleen eenige ridderorden van verschillende hoven aan.

Eindelijk kwam eens een prinses, schoon als de dag, door de stad die hij bewoonde en zij bracht hem een bezoek, zooals trouwens alle toeristen het deden; zij werd doodelijk verliefd op den bicycle-mensch en verklaarde haar vader, dat zij geen anderen man wilde hebben dan hem.

De koning begon te weigeren, maar haar geneesheer verklaarde dat de prinses van verdriet zou sterven als zij Marius niet trouwde; toen liet hij zich verbidden en het huwelijk werd op de schitterendste wijze voltrokken.

Een jaar later bracht de prinses een zoon ter wereld, gezeten op een kleinen tweewieler van vleesch en been, zooals men gemakkelijk kon vooruitzien.

En zoo werd in het begin der twintigste eeuw een ras geboren van bicycle-menschen, gelijk aan de centauren der oudheid.

Dit ras was rijk aan vindingrijke geesten en bracht eenige verstrooiing onder de menschen.

Veertig minuten in een exprestrein.
Uit het Russisch van Zorin.

Op zekeren avond bestelde ik aan het hotel 'de Groene Slang' te R. een rijtuig om naar het naastbijzijnde spoorwegstation te 'vliegen'. Ik zeg vliegen, daar ik mij eigenlijk een half uur te lang te R. had opgehouden. Ik had daar dien dag met veel succes een kassier verdedigd, die van valschheid in geschrifte beschuldigd was, en nu ging het in het hotel zoo vroolijk en opgewekt toe, dat ik daar onwillekeurig langer vertoefd had, dan mijn plan was. Bovendien moest ik nog afrekenen met mijn cliënt, wien mijn welsprekendheid op 1500 roebel kwam te staan. Mijn verdediging was inderdaad schitterend geweest, want niettegenstaande alles in het nadeel van mijn cliënt getuigde, had ik het toch zoover weten te brengen, dat de uitspraak 'niet schuldig' luidde.

Maar ik zou van mijn onderwerp afdwalen.

Ik moest bepaald vertrekken, daar ik den volgenden morgen bij een oude dame was ontboden, die mijn hulp had ingeroepen, om in het bezit te komen van een erfenis. Ofschoon deze haar onbetwistbaar toekwam, verbeeldde zij zich, daar zij maar een hulpelooze vrouw was, dat men het er op zou toeleggen, door verkeerde uitlegging van het een of ander wetsartikel, de haar toekomende som geheel of gedeeltelijk te onthouden. Zij moest 300.000 roebel ontvangen en de kruimpjes, die daarvan als mijn deel zouden afvallen, zouden 45000 roebel bedragen.

Het was stikdonker. In de verte hoorde men het rommelen van den donder. De mij eindeloos toeschijnende steppe werd nu en dan plotseling door de schelle stralen van het weerlicht in hellen glans gezet. Groote regendroppels vielen neer en de koude wind huilde over de donkere vlakte.

Maar ik gevoelde noch koude, noch wind, noch het stoeten van het rijtuig op den oneffen weg. Eén denkbeeld hield mij slechts bezig, namelijk dat ik weldra het niet te versmaden sommetje van 45000 roebel zou ontvangen. 'Als de dwazen geluk hebben, mogen de wijzen er wel eenig voordeel van hebben' dacht ik in een wijsgeerige bui.

Eindelijk zag ik op grooten afstand de lang verbeide lichten van het station. Binnen twintig minuten zou de trein vertrekken. Ik beloofde den koetsier een fooi, en dit had het gunstig gevolg, dat wij nog juist intijds den trein bereikten. Ik nam een plaatskaart en had juist in een eerste klasse rijtuig plaats genomen, toen de trein

vertrok. In een hoek zat iemand geheel in zijn reisdeken gewikkeld met een breedgeranden hoed op, die hij zoodanig over de oogen getrokken had, dat er van zijn gelaat niets zichtbaar was. Ik meende dat mijn medereiziger sliep, en daar ik hem niet wilde storen, deed ik zoo stil mogelijk mijn jas uit, nam mijn reisdeken uit mijn koffer, wikkelde mij er in, strekte de beenen uit op de zacht fluweelen kussens en gevoelde mij, na mijn dertig wersten langen rit langs een ongebaanden en ongelijken weg, weldra op mijn gemak. Ik viel in slaap en verlustigde mij in aangename droomen, toen ik door een scherp geluid, dat uit den hoek kwam waar mijn medereiziger zat, plotseling wakker schrikte.

De vreemdeling stond in zijn volle lengte op zijn plaats en kwam met het hoofd bijna aan de zoldering van het rijtuig. Hij had zijn hoed afgezet en keek mij voortdurend aan. Zijne groote, zwarte oogen glinsterden in het flikkerende licht der lamp. Ofschoon het licht vrij dof was, kon ik hem toch duidelijk onderscheiden. Hij droeg de nationale Russische kleederdracht: een zwart fluweelen buis zonder mouwen, een wijde broek van dezelfde stof, waarvan de uiteinden in hooge jachtlaarzen gestoken waren, en een hoogrood zijden overhemd met zilveren gordel. Niettegenstaande zijn athletische gestalte zag zijn ruw en woest gelaat er bleek en ziekelijk uit. Toen deze reus plotseling voor mij kwam staan, was op eens alle slaap uit mijne oogleden geweken. Vijf minuten lang, zoo nog niet langer, staarde deze geheimzinnige vreemdeling mij met zijne groote, schitterende oogen aan, zonder een spier te vertrekken of een woord te spreken. Verstijfd van schrik kon ik geen woord uitbrengen.

Toen hij zich eindelijk omkeerde, scheen hij iets te bekijken, en zich vooroverbuigende naar den hoek waar hij gezeten had, haalde hij een vrij dik touw voor den dag van ongeveer twee el lang, kwam er mede bij het licht en begon er een strop van te maken. ‘Hij gaat zeker het een of ander vastbinden,’ dacht ik, leunde met mijn hoofd achterover en sloot daarop de oogen.

Maar mijn geest was te zeer ontsteld. Ik herinnerde mij een geval, dat eenige jaren geleden had plaats gehad op een Pruisische of Oostenrijksche lijn, toen een rijke Duitscher in den trein gewurgd was, daarna beroofd en zijn lichaam uit den trein geworpen, terwijl deze in vollen gang was. ‘Als die kerel met mij nu eens hetzelfde deed?’ dacht ik ieder oogenblik en ik gevoelde dat die vreeselijke oogen mij aanzagen. En inderdaad, toen ik naar hem keek, stond hij midden in het rijtuig, de mouwen van zijn rood overhemd tot de ellebogen opgestroopt, terwijl hij, met het touw in de gespierde handen, mij voortdurend in het oog hield. Zijn geheele voorkomen was dat van een beul. Ik begon te rillen en te beven. Uit een kort gefluit van de machine en het voorbijgaande schijnsel van lichten in het rijtuig, begreep ik dat wij een klein station voorbijsnelden. Het zou, naar mijne berekening, nog twintig minuten duren vóór wij het eerstvolgende groote station bereikten. ‘Kom,’ dacht ik, ‘in mijn valies heb ik nog een geladen pistool.’ Ik stond bedaard op, nam mijn valies uit het net, haalde - om mijn bedoeling niet te doen gissen - er eerst een zakdoek uit, snoot mijn neus, nam toen een doosje pillen, waarvan ik er eenige werktuiglijk inslikte, en daarop het pistool in de mouw van mijn jas verbergende, liet ik het zoo snel mogelijk in mijn zak glijden.

‘Kom nu maar op als ge durft! Maar,’ dacht ik tegelijk, ‘waarom maak ik me toch zoo angstig?’

Intusschen bleef de vreemdeling mij voortdurend aanzien en volgde mij in al mijne bewegingen. De trein stoomde met volle snelheid voort. De regen sloeg tegen de ruiten, en behalve het dreunen van den trein hoorde men het verward geluid van het loeien van den wind en het rommelen van den donder. Alle elementen schenen in overeenstemming met mijn gemoedsgesteldheid te zijn.

Eindelijk kon ik het niet langer uithouden, en de angstverwekkende stilte verbrekende, vroeg ik:

'Gaat u ver?'

'Naar K -,' was het korte en lompe antwoord.

'Voor zaken?'

'Voor zaken, en zeer belangrijke ook,' antwoordde hij, een bijzonderen nadruk op de laatste woorden leggende.

'Mag ik ook weten, welke belangrijke zaken dat zijn?'

'Zou u dat bepaald willen weten?'

Hier barstte hij in een luid en ruw gelach uit.

Dat lachen alleen bewees mij, dat ik niet alleen te doen had met een roover - neen erger, met een gek. Onwillekeurig greep ik naar mijn pistool.

Maar de waanzinnige had die beweging opgemerkt.

'Wat haalt ge daar uit? Een dolk of een dynamietbom? Laat zien, vervloekte anarchist!' riep hij met een donderende stem, terwijl hij mij naderde. Ik had den haan van mijn pistool reeds overgehaald en was gereed om te vuren, toen de reus het wapen uit mijn hand sloeg en het in den tegenovergestelden hoek van het rijtuig wierp, zeggende:

'Neen, geen dolk, geen dynamiet, 't is maar een pijp. Ge zijt dus geen anarchist, maar wat zijt ge dan?'

'Ik - ik ben advocaat te Moskou,' en ik stamelde mijn naam.

'O! Mr. K -! Nu herinner ik me, dat ik meer van je gehoord heb. Jij was het, die bij den prins van Moldavië op tafel danste en die palmtakken afsneed in de serre van dat beroemde hotel te Moskou en die ook dat geleerde varken uit het circus kocht, om dat later met je vrienden op te eten.'

'Maar om 's hemels wil, ge stelt alles op mijn rekening. In heel Moskou is er geen advocaat, die met dat alles ooit iets te maken heeft gehad.'

'Kom, kom,' viel de gek in, 'jullie zijn allen hetzelfde. Ik heb je redevoeringen gelezen. Ze zijn vrij onbeschaamd. Ge bedriegt je clienten, doch zij verdienen niet beter. 't Zijn allen schelmen of gekken en gij zijt een groote leugenaar.'

Daar de kerel de laatste woorden op vrij kalmen toon uitsprak, vatte ik weder moed. Ik keek op mijn

ROZENTIJD. Naar G. Schrödter.

horloge, - nog twaalf minuten voordat de trein aan het station zou zijn. Intusschen was de dwaas gaan zitten en hield zich met alle aandacht met den strop bezig, onderzocht hem eerst nauwkeurig en beproefde hem daarna of hij wel sterk genoeg was. Bij iedere beweging kon ik de spieren op zijne naakte, harige armen zien opzwellen. Hij scheen zoo in zijn werk verdiept, dat hij niet eens bemerkte, dat ik een vergeefsche poging deed om het raampje open te schuiven, en misschien zou hij mij geheel met vrede gelaten hebben, was ik niet zoo onverstandig geweest te vragen:

'Wat gaat u nu eigenlijk te K. doen?'

'Wat ik te K. ga doen?' riep hij opspringende. 'Weet ge dan niet, wie ik ben? Ik ben de groote uitvinder van de nieuwe ophangmethode.'

'Dan is dat, wat je daar in de hand hebt, zeker de strop, waarin ik moet hangen,' dacht ik. Het koude zweet brak mij uit. Ik greep naar de kruk van de deur met het voornemen om in de volgende afdeeling hulp te gaan roepen of wel aan de noodrem te trekken, maar juist op dat oogenblik was het of het gebeente van mijn hand kraakte in den ijzeren greep van den gek en gaf ik een gil van pijn.

'Halt!' riep het monster en wierp mij als een bal in den hoek aan de overzijde.

'Luister,' ging hij voort. 'Ik ben de groote uitvinder van de nieuwste ophangmethode. Morgen moet ik voor een groot aantal toeschouwers mijn eerste proef afleggen, en om nu zeker van mijn succes te zijn, wil ik het met jou eerst eens beproeven. Toen ge daar straks hier binnenstapte, kwam ik dadelijk op dat denkbeeld, en het verwondert me zelf dat ik het nog niet ten uitvoer hebt gebracht. Nu - zijt gij gereed?'

'Wat bedoelt ge? Om opgehangen te worden? Waarom? Maar ge kunt die proef toch niet in het donker nemen? Zou het morgen niet beter gaan? Ik ga ook naar K. en kan dus - zoo ge dat wilt - niet ontsnappen.'

'Neen, neen. Nu dadelijk. Hier in dit rijtuig en in dezen strop.'

Met deze woorden greep de kerel mij in den kraag van mijn jas en trok mij naar zich toe. Tegen zijn buitengewone kracht was al mijn tegenweer vergeefs. Ik viel op de knieën. Toen de woesteling mij overeind wilde trekken, schoot mijn horloge uit mijn vestzak en bengelde in de lucht. Ik keek er naar, - nog acht minuten voordat wij aan het station zouden zijn.

Maar acht minuten in zulk een hopeloozen en hulpeloozen toestand schenen mij een eeuwigheid toe. Alles in het werk stellende, om mijn leven althans te rekken, riep ik wanhopend uit:

'Maar ik ben een christen. Laat mij in ieder geval eerst mijne zonden belijden aan een geestelijke.'

'Nu, dat is goed. Maar daarvoor hebt ge geen geestelijke noodig. Ik ben de Groote Beul en heb dus het recht je absolutie te schenken.'

'Maar hoe zoudt ge dat willen doen?' stamelde ik.

'Beantwoord mijne vragen!'

Ik luisterde.

'Gij zijt advocaat?'

'Ja!' antwoordde ik bevende als een espenblad, maar mij toch innerlijk verheugende, dat deze zoogenaamde schuldbekentenis eenigen tijd in beslag zou nemen.

'Dan zijt ge een leugenaar en een bedrieger.'

‘Evenals andere advocaten,’ mompelde ik tusschen mijne tanden. Om de waarheid te zeggen, maakte ik een allerakeligst figuur, en om mijn ellende nog te vergrooten, begonnen de purgeerpillen, die ik had ingenomen, te werken en veroorzaakten ondraaglijke krampen in mijn maag.

‘Hebt ge je clienten wel eens bedrogen?’

‘Neen, nooit, ik ben een eerlijk man.’

‘Ha, ha! En dat durft ge te zeggen, nu ge je schuld belijdt? Maar ga voort. Hebt ge ooit schelmen verdedigd?’

‘Neen - ja, toch wel. Maar het is de plicht van een advocaat om naar verzachtende omstandigheden te zoeken, zoo goed als de procureur-generaal het tegendeel moet doen -’

‘Gij liegt,’ riep hij, mij in de rede vallende. ‘Ga voort, hebt ge ooit valsche getuigen omgekocht?’

‘Neen, maar dat doen de clienten zelf wel eens, als hun belang het medebrengt.’

‘De clienten zelf!’ riep hij, in een akelig sarcastisch gelach uitbarstende. ‘Nu, dat is mooi! Je moest eigenlijk vijfmaal opgehangen kunnen worden.... Maar zeg nu eens, hoe groot is je inkomen per jaar?’

‘Ongeveer vijftig duizend -’

‘Dat is te veel. Dan kosten twintig zulke schelmen als jij de stad een heel millioen, en twintig zulke stroppen kosten maar één roebel.’

‘Maar - maar ik ben toch ook nuttig en -’

‘Wat nuttig?’

‘Ik verdedig toch menschen en zaken,’ zeide ik, telkens iets verzinnende om hem aan den gang te houden.

‘Onzin!’ riep de waanzinnige op woesten toon. ‘Gij verkracht de waarheid, spot met het geweten, koopt de onschuld om voor goud en zaait niets dan slechtheid en verdorvenheid in de maatschappij. Gij moet dadelijk opgehangen worden en Moskou zal verlost zijn van een nutteloos parasiet.’

‘Geef mij althans tijd om mijn testament te maken, ik heb een vrouw, kinderen, betrekkingen,’ riep ik radeloos van angst uit.

‘Goed,’ zeide de kerel, ‘maar maak het kort.’

Ik stond op, en mijn kans schoon ziende, wilde ik naar het pistool grijpen, dat in een tegenovergestelden hoek van het rijtuig lag, doch de gek, die mij geen oogenblik uit het oog verloor, duwde mij terug.

‘Ge moet papier hebben, anders niets. Hier is het, en een pen ook,’ zeide hij. ‘Schrijf nu,’ beval hij, zijn schrijfboek voor mij houdende.

‘Laat mij een oogenblik bezinnen,’ verzocht ik.

‘Er is niets te bezinnen. Schrijf wat ik u opgeef. Al mijne bezittingen, waaruit die ook mogen bestaan, vermaak ik aan de armen. - Klaar?’

‘Nog niet,’ antwoordde ik, zoo langzaam mogelijk schrijvende.

De krampen in mijn maag werden intusschen hoe langer hoe erger. Daar floot de locomotief en de trein verminderde zijn vaart. Nog vier minuten en we zouden aan het station zijn. Mijn hoop op redding werd levendiger. De gek scheen zich evenwel ongerust te maken, dat ik, voordat de trein stopte, zou trachten te ontsnappen.

'Genoeg!' schreeuwde hij, plotseling pen en papier uit mijn hand rukkende. 'Ge kunt er verzekerd van zijn, dat ik je eigendom volgens je verlangen zal verdeelen. Zelfs zal ik in de couranten laten zetten, dat ge een roemrijken dood gestorven zijt en dat ge u hebt opgeofferd voor de beroemde uitvinding van den Grooten Beul.'

Kon ik hem nog maar een paar minuten bezighouden, dan was ik gered, want uit de lichtstrepen, die zich op de ruiten vertoonden, begreep ik, dat we de signaallichten in de nabijheid van het station voorbijreden.

'Mag ik rooken? Al is het maar een sigarette?' vroeg ik.

'Volstrekt niet,' zeide de gek. 'Dat is niet goed voor je gezondheid.' Had ik in aangenamer omstandigheden verkeerd, zoo zou ik zeker om dien zet gelachen hebben.

'Ge zult het eerst opgehangen worden, volgens de nieuwe methode, eerst met je voeten naar beneden, daarna worden je teenen in den strop vastgemaakt. Zoo zult ge dan in de lucht bengelen, juist als een vliegende grijpvogel. Begrijpt ge? Ge kunt je verbeelden welk een aardig gezicht dat zal zijn.'

Met deze woorden greep het monster mij weder beet, tilde mij op en wilde den strik over mijn hoofd werpen.

'Stil! riep ik wanhopend. 'Het touw is te lang. Hoe kan ik daaraan hangen?'

'Je voeten moeten immers ook in den strop.'

Onwillekeurig lichtte ik een been op, toen ik door het raam ziende, de bijgebouwen van het station zag.

''k Geloof niet, dat het touw daar bovenaan goed vastgemaakt is,' zeide ik.

'Niet goed vastgemaakt?' lachte de gek, met de beide handen er aan trekkende.

Van het oogenblik gebruik makende, dat hij naar boven keek, wierp ik snel als de bliksem de lus van mijn hoofd om het zijne, opende de deur en sprong op de rails midden in een hoop uitgebrande kolen. De trein reed zeer langzaam en zoodoende kwam ik er met een paar schrammen af; doch wat beteekende dat, vergeleken bij de vreeselijke marteling, waaraan ik zoo juist ontsnapt was? Ik stond op en liep als een razende naar het station, dat ik nog eenige seconden vóór den trein bereikte. Mijn vreemd en smerig uiterlijk deed de reizigers, toen ik de wachtkamer binnenstapte, in een luid gelach uitbarsten. Maar toen ik mijn wedervaren verteld had, werd ik al spoedig het voorwerp van ieders nieuwsgierigheid en deelneming.

Eenige minuten later, terwijl ik nog in de wachtkamer vertoefde, droegen twee politieagenten en acht sjouwerlieden mijn medereiziger, aan handen en voeten gebonden, naar binnen.

Het bleek de rijke bezitter van een uitgestrekt landgoed te zijn, die gek geworden, zich voortdurend verbeeldde nieuwe wijzen van bestraffing te hebben uitgevonden. Hij werd altijd in zijn eigen huis, eenige mijlen van het station gelegen, streng bewaakt. Maar op den avond van mijn vertrek naar R. had hij aan zijne bewakers weten te ontsnappen, was daarop regelrecht naar het station geloopen, en in het rijtuig gesprongen, waarin ik een oogenblik later had plaats genomen.

Hoeveel ik later ook beleefd heb, nooit zal ik de doodsangsten vergeten, welke ik dien nacht heb uitgestaan.

Vergeleken bij al wat ik van dien aard gelezen en gehoord heb, komt deze gebeurtenis mij dan ook zoo buitengewoon voor, dat ik gemeend heb, ze aan de vergetelheid te moeten ontrukken.

D.B.

‘Prelude’.

‘Droomen,’ zegt men, ‘zijn bedrog;
O geloof ze niet, om 't even
Bang of zoet.’ Maar droomen dan
Die men wakend kan doorleven?

'k Droomde menig zoeten droom,
Klaar en wakker voor mij henen,
Menig warme zonnestraal
Heeft daarbij me in 't hart geschenen.

Of 't bedrog is? 'k Weet het niet;
Ik genoot ze stil, mijn droomen,
Vraagde niet, of morgen soms
Onheil tot mij door kon komen.

'k Droomde vaak ze in eenzaamheid,
Tolly's beeld gestàag voor oogen.
Eenmaal zegt de toekomst mij
Of ze waarheid zijn of logen.

Zijn ze logen, dan, o wereld!
Wijde wereld, 'k werp terstond
Als een offer mijner dwaasheid
Me in uw maalstroom, draai mij rond!

Zijn ze waarheid, dan, o liefde,
Heilige liefde, in uwe leer,
Waar 'k apostel van wil wezen,
Neem mij op, ik vraag niet meer!

* * *

In 't schemeravonduurtje
Zit ik zoo gaarne alleen,
En blaas de blauwe wolkjes
Sigaarrook voor mij heen,

Verzonken in gedachten
   Gaan de oogleên zachtjes toe,
Ik droom me in mijne toekomst
   Wat ik dan bén en dóe.

Ik zie mijzelven zitten, -
   Twee lipjes zijn gekust,
Mijn vrouwtjelief zingt zoetjes
   Ons huw'lijkspandje in rust.

Ik zie mijzelven zitten, -
   De banden zijn mij ruim,
Mijn Tolly dweept met rozen
   En met een kinderduim.

Ik zie mijzelven zitten,
   De hand onder het hoofd;
Want 'k bleef nog altoos dichter -
   Het vuur werd niet gedoofd.

Ik zie mijzelven zitten
   En zij, mijn engel, lacht
Met glansen in heure oogen;
   Dan vraagt zij wat ik dacht.

En 'k toon den grootschen arbeid
   Van 's dichters vadergeest,
En helder lachend buigt zij
   Zich over mij en leest.

Dan plots' kijkt ze bedenkelijk,
   Ze kust mij en ze zegt:
‘Niet mooi, maar als die droomen
   Van vroeger, niet zóó slecht!’

* * *

Op de eene knie mijn vrouwtje,
   Op de and're 't poezel wicht,
Zoo zit ik, en geniet er
   Het warme zonnelicht.

Maar eerlijk moet ik deelen
   Mijn blijde hartedrift;
Kus ik het mollig kindje,
   Vraagt Tolly ook een gift.

Doch allengs wordt het anders,
   Ik heb geen knie meer vrij,
Zelfs niet een heel klein plaatsje,
   En Tolly staat er bij,

Op de eene knie zit de oudste
   En speelt terdeeg koetsier,
De tweede en derde op de and're,
   In 't zand kraait nummer vier.

Toch, - 't deelen bleef hetzelfde,
Want och, de lieve zon
Bleef ons nog steeds beschijnen,
Of lente pas begon.

En 's avonds, als de zandman,
Een eind maakt aan de pret,
En zoetjes op zijn wijze
De knoppen voert te bed;

Dan neemt mijn levensbloeme,
Het oog vol dart'le min,
(Nu valt er niet te deelen,)
Haar knieplaatsje alweêr in!

* * *

De deur is nu juist niet zoo hoog,
En niet zoo breed de ramen,
Ons huisje zelf juist niet zoo groot,
Wij zijn ook nog maar samen.

'Wim,' zei mijn liefste me op een keer,
'Hoor, niet zoo groot beginnen,
Wie weet wat moeilijkheden wij
Nog hebben te overwinnen.

Belasting maakt het wonen duur,
We konden 't slechter krijgen,' -
'"Ja,"' zei ik, '"vijf, zes kleuters eens,"'
Zij bloosde en ik moest zwijgen.

'"Zeg Tolly,"' vroeg ik later haar,
(Drie waren flink aan 't stoeien,
De vierde hief een loflied aan,
Bezong het tandengroeien.)

'"Zeg Tolly, zou een grooter huis
Nu nog je niet bekoren,
Als nu weldra ook nummer "vijf"
Zijn heldenzang doet hooren?

Alweêr die blos; maar lieve kind,
Waarom je zoo te schamen?
't Is een belasting, 'k zei het wel,
De schuld dragen we samen!"'

'Foei Wim, je moet zoo dwaas niet doen,
Waar beter huis te krijgen?'
Maar ook al sloot een zoen mijn mond,
Ditmaal wilde ik niet zwijgen.

'"Ja, ja,"' zei 'k dus vol plagenspret,
'"Mij leg je maar aan banden,
Maar weet wel, - in dit klein bestek
Krijgt nummer "zes" ook tanden!"'

TACEO STORNO.

GEZICHT OP CASTRICUM.

Een tochtje met de tram door Kennemerland.
Door R. Dekker.
Met illustratiën.

Wie Kennemerland op het fraaist wil zien, moet voor zijn bezoek een paar heldere dagen van October kiezen, als 't diep donkergroen der eiken wordt afgewisseld door 't tintelend goudgeel van dorrend kastanjeblad en het bruin der beuken de tusschentinten vormt. 't Helder wit der landhuizen wordt omlijst door 't gloeiend rood van den wilden wingerd. Als de nevel, die bosch en duinen in den morgenstond voor ons oog verbergt, optrekt, en men de frissche, geurige lucht met volle teugen inademt, dan vertoont het landschap zich in al zijn rijke pracht. Wie echter een eigenaardigen, een bijzonderen indruk van de streek wil ontvangen, moet in de eerste dagen van Mei op 't pad gaan.

Het bladerlooze eikenhout is purperbruin. Hier en daar schijnt het besprenkeld met fijn lichtgroen. Waar we in den herfst dus een rijkdom van tinten aanschouwen in het opgaande hout, daar vormt dit nu een gobelinachtigen achtergrond, een belijsting waartegen de in den zonneschijn hel schitterende kleuren van de in vollen bloei staande hyacinten en tulpen nog in kracht en schoonheid schijnen te winnen.

Wij, die in de gelegenheid waren de eerste dagen van ons voorjaarsverlof

RUINE VAN BREDERODE.

te Haarlem door te brengen, meenden niet beter te kunnen doen dan met behulp van de nieuwe tramlijn de streek tusschen Haarlem en Alkmaar te doorkruisen.

De schoone Meidagen lieten echter op zich wachten. Ruw en guur blies de noordoostenwind en een grauwe hemel ontnam aan het landschap al zijn bekoorlijkheid.

Zoo tusschen de buien door konden we maar een klein tochtje over Overveen naar Bloemendaal maken, waar we in de bosschen en het park weinig last van den scherpen wind hadden. In het Bloemendaalsche bosch, in den zomer het doel van tal van

gezelschappen, die ezel komen rijden en pannekoeken eten, was 't nu nog stil en van de villa's in het park waren de meeste nog gesloten. Achter Meerenberg om, het in 1843 door de provincie aangekochte buitenverblijf, waar nu ongeveer 1200 krankzinnigen worden verpleegd, bereikten we het oude Velserend. Herhaalde malen waren we de volgende dagen op onzen tocht in de gelegenheid kennis te maken met Hollands duinen, maar nergens vertoonde het duin zulke indrukwekkende, breede lijnen als bij de blauwe trappen achter Meerenberg. Door de bosschen achter ons werd de bewoonde wereld aan ons oog onttrokken. Vóór ons, zoover we konden zien - en we stonden hoog - breidde het duinlandschap zich voor ons uit. Heel in de verte de zee. Het was een machtig grootsch panorama.

Velserend is een zeer gezochte uitspanningsplaats. Aan het oude gebouw is het best te zien, dat het vroeger een buitenplaats is geweest. Hier en daar zijn de oude kruisramen nog gebleven en aan de achterzijde vindt men een eenig mooi deurtje. Het rijk gebeeld-

houwde deurkozijn vertoont het wapen van den vroegeren eigenaar Johan van Overrhijn van Schoterbosch. De jeugd vindt gelegenheid zich op allerlei wijze te vermaken, maar op voldoenden afstand om de bezoekers, die onder het hooge geboomte voor het huis een schaduwrijk plekje hebben gezocht, niet te hinderen.

In de vestibule kan men in een breede kast allerlei scherven en oud roest bewonderen. Bij nadere beschouwing wint de collectie in belangrijkheid. Het zijn resten uit lang vervlogen dagen. Jacobakannetjes, scherven gebrand glas, hoefijzers, een paardebit enz.

PROTEST. KERK TE BLOEMENDAAL. TOL TE OVERVEEN.

De voorwerpen zijn gevonden in of bij de ruïne van het oude kasteel, die daar midden in het vlakke weiland vóór ons zich verheft. De kastelein geeft op verzoek een kaart, die toegang naar de ruïne verleent.

Enkele oude schrijvers noemen het jaar 990 voor de stichting van het kasteel van Brederode. Zeker bestond het reeds in het midden der dertiende eeuw, en wat er van het gebouw is overgebleven draagt de kenteekenen, dat het omstreeks 1200 moet zijn gebouwd.

De heeren van Brederode voerden het wapen van Holland. Het oudste bekende zegel vertoont een baar, die op bastaardij wijst. Over de al of niet wettige afstamming is men het al vroeg oneens geweest. Het kasteel werd in 1436 door de Kabeljauwen verwoest, diende later tot verblijf aan de Spanjaarden, die het hebben versterkt. De fundamenten van een bastion zijn nog waar te nemen. In 1573 hebben de Spaansche troepen het gebouw verwoest.

De ruïne bestaat uit een grooten vierkanten hoofdtoren, door een muur, waarin de boog der hoofdpoort te vinden is, aan een kleineren verbonden, de poort van den voorburcht, eenig muurwerk en de grondslagen van kleine torens. Alles is omgeven door grachten, die eenige jaren geleden zijn uitgebaggerd en onderzocht. De toen gevonden zaken hebben we straks gezien. De ruïne behoort nu aan het rijk, en wat onweder, brand en oorlogsgeweld van het kasteel niet hebben kunnen vernielen, wordt nu onder deskundig toezicht voor de studie van den riddertijd bewaard.

Liefhebbers van planten vinden boven op de ruïne de zeldzaam voorkomende muurbloem (Cheiranthus Cheiri).

Ten noorden van het eiland, in het midden waarvan de ruïne staat, loopt een zandweg, die ons spoedig op een kruispunt brengt. Rechtuit leidt de weg naar het dorp Sandpoort. Links volgt het pad den duinvoet naar het prachtige buiten Duin en Kruidberg. De Kruidberg was vroeger een jachthuis van den stadhouder. Na den dood van Prins Willem III schijnt het niet meer als zoodanig gebruikt te zijn en is het later met Duin en Berg tot eene buitenplaats vereenigd.

Van de ruïne loopt een ander pad naar het Station Sandpoort. Jammer is het, dat de vrije wandeling in het Schapenduin en het bosch van Neethof niet is toegestaan. Den straatweg volgend, komen we langs Albrechtsberg. Van het overoude jachtslot der Hollandsche graven is niets meer dan de naam over. Het Bloemendaalsche kerkje, dat daar op het kerkhof als in een tuin staat, omgewandeld en we bevinden ons weer op den weg, dien we straks verlaten hebben. Bij het hotel Kennemerland staat de omnibus gereed, die ons opneemt en terugbrengt naar Haarlem.

Den volgenden morgen beloofde het een schoone Meidag te worden en met vroolijken moed konden we

gevolg geven aan ons plan om, af en toe gebruik makend van de stoomtram, de streek tusschen Haarlem en Alkmaar te doorkruisen. We namen een kaartje tot Velsen en voort ging het, de uitgestrekte begraafplaats voorbij naar Schoten en Sandpoort. De weg, dien we den vorigen dag hadden geloopen, is heel wat mooier dan dien de stoomtram volgt. Tusschen Sandpoort en de Velsertol viel niet veel bijzonders op te merken. Aan onze rechterhand liep een zandweg in een wijden boog, de Hofgeest genaamd, langs verschillende boerderijen. In de vorige eeuw werd hij gevolgd door de karossen der voorname Amsterdamsche patriciërs, wanneer deze op weg waren naar hunne deftige buitenverblijven, waarvan hier en daar nog een hek, een koepeltje of zoo iets is overgebleven. Van Thorn, Rozenbeek, Rozensteijn, is weinig meer over en het zou de moeite niet loonen af te stappen om de boerderijen te bezien, waarin het oude seminarie Hagenveld of het deftige Auspiciis et Telis is veranderd. Even door de tol en tusschen het hooge geboomte zien we het oude Beeckensteijn, waar onze koningin Sophia logeerde, als zij de hooge gaste was van Jhr. Boreel. Het breede witte gebouw met gebeeldhouwd fronton en aardig klokketorentje is een echt type van de deftige hofsteden, die in zoo grooten getale hier in de vorige eeuw werden gevonden. Mooier, hooger of zwaarder geboomte dan op dit in le Nòtre's stijl aangelegd buiten, vindt men in geheel Kennemerland niet. Tal van reigers hebben in de toppen dier hooge boomen hunne nesten gebouwd. Langs Waterland en Meervliet bereiken we het dorpje Velsen. Op den hoek het vanouds bekende hotel de Prins, waar

SCHEYBEEK.

het onder de veranda zoo'n heerlijk rusten is. De rijksstraatweg vormt juist de scheiding tusschen het vlakke weiland en de bosschen. Geen wonder dus, dat het uitzicht bij 'de Prins' heel mooi is. Waar het Noordzee-kanaal door de hooge dijken voor het oog verborgen is, maakt het een wonderlijken indruk, daar tusschen de weilanden door een stoeren driemaster of een reusachtige mailboot zich langzaam te zien voortbewegen. Heel in de verte ontwaart men de torens van Amsterdam. Velsen is een oud plaatsje, maar zooals het veelal gaat, kan men slechts enkele sporen van dien hoogen ouderdom ontdekken. Midden tusschen de huizen staat de eerbiedwaardige St. Engelmunduskerk. Aan de buitenmuren is het duidelijk merkbaar, dat het gebouw vroeger veel grooter is geweest, en op oude afbeeldingen vindt men op het kerkhof nog de ruïne afgebeeld van het koor. Bij de kerken van Wijk aan Zee,

Bergen, Heemskerk, vond men in het laatst der vorige eeuw eveneens nog het oude muurwerk, dat bij de verwoesting der bedehuizen was blijven staan. Tijdens het beleg van Haarlem is de Velserkerk zoowel door de Staatsche als door de Spaansche troepen verwoest. De oude toren, in Romaanschen stijl van tufsteen gebouwd, eerst met een steenen spits gedekt, die voor enkele jaren door een half zoo hoogen houten is vervangen, vertoont aan de voorzijde een in basrelief gehouwen steen. 't Is een proeve van beeldhouwwerk zooals er maar zeer zeldzaam in ons land wordt aangetroffen. De voorstelling is niet zoo heel duidelijk. Vermoedelijk stelt het den patroon der kerk voor, volgens anderen moet het Paulus voorstellen. Wenschelijk zou het zijn, vóór de beeltenis geheel is verdwenen, er een afgietsel van te nemen.

In den toren hangt een bijzonder mooie klok, met het wapen van de familie Corver versierd. De heer Gerrit Corver, burgemeester van Amsterdam, was eigenaar van het nu geheel gesloopte landgoed Watervliet. De laan, die het buitengoed aan de zuidzijde begrensde, draagt nog den naam van Corverslaan.

Viermaal 's jaars wordt te Velsen eene koemarkt gehouden, die bij al wat vee fokt bijzonder goed staat aangeschreven. Het dorpje met zijn onregelmatige straatjes en steegjes levert dan een vreemd gezicht op. In het midden van het dorp is geen plekje onbezet. Waar geen koe staat, staat een boer, en het loeien van het vee wordt afgewisseld door den handslag der veekoopers of het schreeuwen der drijvers. Vooral als 't regenachtig weer is geweest, ziet het er na afloop der markt heerlijk frisch uit. Voor een vreemdeling, die 's avonds in het kalme plaatsje is ter ruste gegaan, is de verandering, die het dorp op zoo'n marktdag heeft ondergaan, zeer opvallend. 's Morgens vroeg ontwakend kan hij zich het aanwezig zijn van twee of drie duizend koeien met de bijbehoorende boeren en veekoopers maar moeilijk verklaren.

Wie Velsen bezoekt en het buitengoed Velserbeek niet heeft bezichtigd, is te Rome geweest

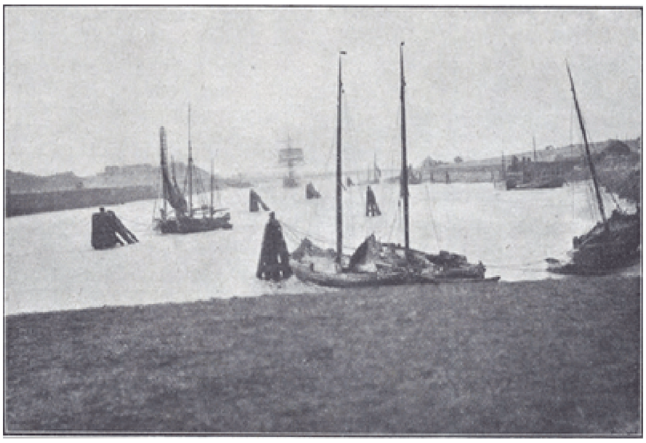

BUITENHAVEN VAN IJMUIDEN.

en heeft den Paus niet gezien. 's Zomers worden hier heel wat bijeenkomsten gehouden. Zendings- en zangersfeesten, velddagen, meetingen en picknicks wisselen elkaar af.

De vriendelijke eigenaar Baron Van Tuyl van Serooskerken stelt de plaats met groote welwillendheid voor allen open, en groot zal het aantal van hen zijn, die van het landgoed Velserbeek een aangename herinnering bewaren.

Vóór we onzen tocht vervolgen, maken we een uitstapje naar het plaatsje, dat we van de Velserbrug als een klein stadje in de verte zien liggen. Een wolk van rook, die uit de schoorsteenen van tal van booten omhoog stijgt, hangt er boven, en een groot aantal masten en torens zien we boven de huizen uitsteken.

We verkiezen de wandeling langs den dijk boven de schaduwrijke spoorlaan. Langs het water is het heerlijk frisch.

Even voorbij de spoorbrug heeft men een prachtig panorama voor zich. Het zijkanaal met de nieuwe sluis heeft de rechte lijnen, die het gezicht op het kanaal eerst wat eentonig maakten, gebroken. Door dat zijkanaal komt juist een groot stoomschip, dat krachtig en majestueus zich op het water verheft. Een bezoek aan de nieuwe sluis is in alle opzichten aan te raden aan ieder, die belang stelt in reusachtige werken van menschelijk vernuft, al is de indruk niet zoo overweldigend als in den tijd, toen de sluis in aanbouw was en het den wandelaar over de bevloering van den sluisput was, alsof hij zich in een wijde straat met hooge muren bevond,

waarin de openingen van de riolen, als zooveel geheimzinnige poorten, een vreemden indruk maakten.

Een tocht door de riolen, die van het eene sluishoofd naar het andere, door de 281 M. lange sluismuren gaan en hier en daar maar een weinig verlicht worden door het licht, dat door de zijriolen naar binnen viel, was zeer interessant. De reusachtige sluisdeuren worden nu in een minimum van tijd electrisch geopend en gesloten, en het gemak, waarmede dit gebeurt, is haast onbegrijpelijk.

Een wandeling naar de pieren is wel wat ver, vooral als de nieuwe visschershaven geheel omgeloopen moet worden. Deze is echter wel een bezoek waard, in de week om het bedrijvige rumoer, door den afslag van de visch in het leven geroepen, des Zondags om de kolossale visschersvloot eens te bezien, waarvan de bemanning den

Zondag te IJmuiden doorbrengt. Wil het lukken, dat, zooals op onze afbeelding, juist een rijk getuigd schip tusschen of vóór de pieren komt, dan is dat een buitenkansje, dat wel een gang naar den vuurtoren waard is. Wie gaarne eens de geheele omgeving van uit de hoogte wil beschouwen, vindt daarvoor tegen een kleine vergoeding op een der vuurtorens een uitstekende gelegenheid.

De terugtocht naar den Rijksstraatweg is het mooist, wanneer men aan de overzijde van het kanaal door de bosschen gaat. Voor verdwalen behoeft geen vrees te bestaan, en in een uur kan men te Beverwijk zijn. We komen juist uit bij Scheybeek, het bekende buiten van Laurens Baeck, waar Vondel de gramschap der groote heeren ontweek, die hij opgewekt had door wat al te duidelijk zijn meening te zeggen over de houding van Prins Maurits, bij de veroordeeling van Oldenbarneveldt. Dat hij nogal tevreden was met zijne schuilplaats, bewijzen de volgende regels, die hij in antwoord op een gedicht van Van Baerle schreef:

O, hofsteê! lustpriëel der wijzen!
   Hoe heerlijk zien wij nu alreê
Uw hoog geboomt' ten hemel rijzen,
   En kijken over duin in zee,
Veel verder als de Grieksche Tempen!
   Nu kan de tijd uw grooten naam
In geen vergetelpoelen dempen,
   Maar eeuwig zal uw schelle faam
Zich laten hooren in de wolken,
   Zoolang als Baerles maatgezang
In waarde blijft bij alle volken,
   Van 't Oosten tot den Ondergang, enz.

Enkele coupletten van Van Baerle verdienen hierna eene plaats.

BEVERWIJK.

Beeckje, daer de duyn haer droppen
   't Saem versamelt in een bron,
Als sy met haer witte toppen
   Glinstert in de morgen-son,

Beeckje, als men u siet vloeyen,
   Als men hoort uw soet geruisch,
Voelt men al zijn geestjens gloeyen,
   En verhuysen druck en kruys.

Hier heeft Hooft gescherpt syn veder,
   En gewrocht sijn sinryck dicht;
Hier sat Vondel dickwils neder,
   Als hij van der aerd gelicht

Drong omhoog door al de wolcken
   Boven bergen, boven locht
En verliet de aerdsche kolcken
   Van dit beeckjens nat bevocht.

Sleep het leven van de Baecken
   Alsoo langh als ghy hier loopt:
Wil niet eer uw stroomen staecken
   Voor dat Baeck sijn leven sloopt.

Dan sal Jupiter uw straelen,

Al uw dropjens, al uw nat,
Opwaerts tot de sterren haelen
Boven d' oude Beverstad.

Tegenover het station van Beverwijk ligt Akerendam. De plaats is onbewoond. Het deftige huis, omgeven door een gracht, ligt ver genoeg van den weg om heel mooi tusschen de vier prachtige oude linden, die er voor staan, uit te komen. Als de legende waar is, dan spreiden die breede linden hare takken uit boven de graven van vier jongelieden.

De jonker van Akerendam was in liefde ontvlamd voor Elze, de zuster van een boschwachter, die onder Heemskerk in het duin woonde. De jonge knappe koddebeier was aan jonkvrouw Anna niet ongevallig; maar natuurlijk was dat eene verhouding, die voor het oog der wereld verborgen moest blijven. Wanneer de jonker zijn geliefde in het nachtelijk uur bezocht, was hij verre van te vermoeden, dat hij daardoor aan den boschwachter gelegenheid gaf zijn voorbeeld op Akerendam te volgen.

Bij eene toevallige nachtelijke ontmoeting kwam het tusschen de beide vrijers tot eene botsing. Van woorden kwam het tot daden en beiden bleven dood op de kampplaats. De dames, ongerust over het wegblijven der aanbidders, togen op weg, en zoowel Anna als Elze bleken niet bestand tegen het akelige schouwspel, dat de afgelegen zandweg bood. Een viertal graven werden op 's priesters raad in ongewijden grond, onder de linden van Akerendam gedolven.

En als de stilte van de nacht
  Nu op hun loover rust,
En 't zilvren straaltjen van de maan
  Hun groene twijgen kust.

En 't windtjen, dat in 't dichte woud
  Bij Elf en Sylphen huist,
Met nauw bemerkbren ademtocht
  Het trillend loof doorruist.

O, dan verneemt des wandlaars oor
  Ook vaak een droeve klacht,
Die met het koeltjen 't loof door zuist
  Maar sidderend en zacht.

Dan slaat hij bang te moede een kruis,
  Verhaast ontsteld zijn tred,
Maar spreekt toch voor der zielen rust
  Een stil en vroom gebed.

(D.T. DORBECK.)

Beverwijk, het oude St. Aegtenkerken, is een lief plaatsje, dat vooral voor renteniers zijn eigenaardige bekoorlijkheden heeft en waar het in den zomer aan de havenzijde aardig druk kan zijn, tijdens den afslag van groente, door de talrijke tuinders in den omtrek ter markt gebracht. Aan het einde der breede hoofdstraat heeft men een goed gezicht op de groote kerk, met haar reusachtigen toren. De kerk heeft een kapel, waarin de grafkelder der familie Harencarspel. Liefhebbers van heraldiek vinden hier en op het koor der kerk een groot aantal wapenborden hangen, waaronder bijzonder fraaie zijn. De kerk is een bezoek ruimschoots waard. Vroeger werd Beverwijk druk bezocht door de bedevaarten, die naar de kerk van St. Aegte plaats hadden.

Het was in den tijd toen de Zaan nog een zijtak van den Rijn was. Om Alkemade heen stroomde deze tak bij Petten in zee. De woeste Noorman Horuk deed langs dezen stroom een inval in Kennemerland. Elk slot werd geplunderd en aan de vlammen prijsgegeven. Niets en niemand was voor de ruwe roevers veilig. Ook Velsen lag in asch en puin. De bewoners waren gedood of gevlucht. Een jong meisje, Altruda, trachtte zich ook te redden, maar hertog Horuk, die haar had opgemerkt, ging haar na. Hoe snel hij ook liep, hij kon, doordat hij telkens struikelde, haar niet inhalen. Weer gleed zijn voet uit en viel hij ter aarde. Toen hij was opgestaan stuitte een breede waterplas voorgoed zijne schreden. Hij keerde terug naar zijn volk, maar ontving 's nachts bezoek van den duivel, die hem als gids wilde dienen bij het opsporen van de blonde Altrude, die Horuk verdronken waande. Horuk volgt zijn zwarten leidsman, die hem langs het water door riet en biezen heen voert naar een bosch, waar de Deen de lieve maagd, op een boomstam zittende, slapende vond. Met woeste drift nadert hij zijn slachtoffer, toen hem plotseling in een verblindend licht St. Aegte verscheen, die hem duidelijk maakte, dat zij het was, die de onschuld van Altrude in haar bescherming had genomen.

Horuk keerde niet weer en toen 't mirakel werd bekend, stichtte men op de plaats een kerkje, waarheen de maagden ter beevaart togen om St. Aegte bescherming voor haar deugd te smeeken.

Het stationskoffiehuis biedt eene aangename gelegenheid om te rusten en den inwendigen mensch te versterken. Ons plan om van de paardentram gebruik te maken, ten einde Wijk aan Zee te bezichtigen, moesten we opgeven, daar deze alleen gedurende de zomermaanden rijdt, en daar de weg, welken die tram volgt, niet aan te raden is voor den wandelaar, die van afwisseling houdt, besloten we den raad van den welwillenden kastelein te volgen en een binnenpad op te zoeken, dat den weg, dien we waren afgekomen van IJmuiden, juist bij den ingang van het buiten Rooswijck kruist. De straatweg over Rooswijck biedt menig fraai vergezicht; maar de schoonste punten komen eerst als men naar links en rechts een vrij gezicht over de duinen heeft. Voor ons uit slingert de weg zich in tal van bochten. Telkens om iederen hoek ontrolt zich voor ons oog een ander panorama, en als we na een klein uurtje Wijk aan Zee naderen, rijst de weg sterk en door een aardig dal, tusschen de hooge duinen in, zien we het kleine Wijk aan Zee met kerk en badhotel onverwacht voor ons. Het dorpje ligt aan de binnenzijde van de uiterste duinenrij geheel beschut. Men bemerkt aan niets, dat nog maar een kleine afstand ons van de zee scheidt, en wanneer men den straatweg langs het badhotel volgt, dan ziet men, evenals daar straks het dorp, nu plotseling bij eene wending van den weg de zee voor zich. 's Zomers is Wijk aan Zee het type van een klein, rustig badplaatsje en daarom is het bepaald in trek bij hen, die rust en herstel zoeken.

In de verte zien we de pieren van IJmuiden. We wandelen een eind noordwaarts het strand op en gaan dan op goed geluk een binnenpad, dat van het strand naar het dorp loopt, terug. Geheel toevallig merkten we een kleine zerk op, die in den zijmuur van een bruggetje was ingemetseld. Het randschrift, in vroeg-gothische letters om een anker als middenstuk, luidde. *Walewün van Duenen sterf int jaar* 80, *bit voor der ziel.*

Het was een grafsteen van zeer klein model en waarschijnlijk uit den tijd toen Wijk aan Zee nog een plaats van beteekenis was. Het dorp is zeer sterk achteruitgegaan en de voornaamste bron van inkomsten is de schelpvisscherij. Daar het badseizoen nog niet geopend was, waren de hotels gesloten en besloten we te Beverwijk te overnachten. De volgende morgen zag ons reeds vroeg op het pad. De tram had ons tot Heemskerk gebracht, minder omdat de afstand zoo groot is, als wel omdat zij toevallig aankwam, toen we onzen tocht weer vervolgden, en het eerste gedeelte van de wandeling niets bijzonders oplevert.

Van den omnibus, die van de halte naar het dorp rijdt, maakten we geen gebruik. We hadden een driezijdig gedenknaaldje ter zijde van den weg opgemerkt. Op de voorzijde lazen we: Wandelaar, wil dit gedenkteeken eerbiedigen. Op de tweede: De graven van Holland werden hier naar overlevering als heeren van

Kennemerland gehuldigd, terwijl de derde zijde vermeldde: Door Gevers v. Endegeest en zijne vrouw.
M.J. Deutz v. Assendelft opgericht MDCCCLXIII.

Een merkwaardig stukje grond, waar nooit spade of ploeg is ingezet, maar waar verder niets is op te merken, dat herinnert aan den tijd, toen de adel van Kennemerland hier samenkwam om den graaf van Holland als heer te huldigen.

De zijweg, die langs het hakhout naar het Oosten loopt, bracht ons in een minuut of tien naar het heerlijk bosch van Marquette. Aan het einde van een breede laan zien we het kasteel. 't Is bewoond en de plaats is niet meer zoo gemakkelijk te bezien als voor een jaar of zes toen het gebouw jaren lang had leeggestaan.

De heerlijkheid Heemskerk werd in 1610 het eigendom van Daniël de Hertaing, Heer van Marquette, nabij Bouchain in Henegouwen gelegen. Hij was luitenant-generaal van de ruiterij der Vereenigde Nederlanden, en ontving bij octrooi van de Staten van Holland verlof zijn nieuwe bezitting ter instandhouding van zijn naam Marquette te noemen.

Het slot te Heemskerk bestond reeds in het begin der 13de eeuw. Het werd door Graaf Willem II in 1249 zeer versterkt en van een rondeel voorzien, volgens beschrijving wel negen estagiën hoog. Het geheel moest dienen om de West-Friezen tegen te houden, bij hunne strooptochten in Kennemerland. In het begin van deze eeuw is de ruïne van het rondeel gesloopt. Op oude afbeeldingen zien we te midden van de zware muren een keurigen bloemhof. 't Kasteel zelf is in den loop der tijden ook veel veranderd, maar de ligging van het deftige gebouw is zoo fraai en rustig, dat we maar noode kunnen scheiden. We bereiken al spoedig het dorpje Heemskerk, dat eigenlijk maar heel weinig op een Noord-Hollandsch dorp gelijkt, zoo onregelmatig staan de huizen om de oude kerk heen. Veel bijzonders is er in de kerk niet te vinden; maar op het kerkhof staat de naald, die de schilder Maarten van Heemskerk heeft laten oprichten ter nagedachtenis van zijn vader. In zijn testament bepaalde hij, dat uit de opbrengst van een stuk land het gedenkteeken onderhouden moest worden. Soeteboom zegt van hem: dat het was een ryck Man, die geen kinderen na en liet en bestelde verscheyde aalmoessen voor zijn dood, onder andere gaf hij eenig landt, waar van jaarlijks houwelycks gaeven souden gegeven werden aan eenige jonge lieden, die eens des jaars op zijn graf souden trouwen, hetwelck blijft tot op desen hedigen dag.

Hij stierf in 1574 te Haarlem en werd in de groote kerk begraven. Niet zoo heel vaak gebeurt het, dat we werk van Maarten van Heemskerk te zien krijgen. In de museums te Haarlem en te 's-Gravenhage kan men een enkel stuk van hem zien. Hij was een leerling van Scorel en behoort evenals deze tot de meest gevierde schilders der zestiende eeuw. Een wandeling van twintig minuten brengt ons op Assumburg. Het geb uw dagteekent van het begin der zestiende eeuw en is een bezoek wel waard. 't Is niet bewoond en op verzoek voor een belangstellend bezoeker wel toegankelijk, maar aan vroolijke gezelschappen wordt tegenwoordig de toegang geweigerd, en men heeft het er naar gemaakt. Van het kasteel is de binnenplaats, waar de vierschaar werd gespannen, het schavot, de gevangenis op een der ruime zolders en de groote zaal versierd met keurig snijwerk, de attributen van de jacht, landbouw, visscherij enz. voorstellende, het meest bezienswaardig. Het gezicht van een der torentransen

is heel schoon. Onze geleider, die niet schroomt aan Jacoba van Beieren een verblijf achter de met ijzer beslag versterkte gevangenisdeur toe te dichten, laat ons nu nog de ruime uitgestrekte kelders van het kasteel zien en verwart in zijn verhalen op kluchtige manier, wat hem is verteld van het oude slot te Heemskerk, met de geschiedenis van Assumburg. De geheele streek is rijk aan legenden. Toen we op den toren stonden, wees onze wakkere slotbewaarder ons een heuveltje, waar Oud-Haarlem heeft gestaan. Wie kent niet de edelvrouw, die met hare dienstmaagden haar strengen heer gemaal in een koffer buiten het bereik van zijn belegeraars bracht, of het verhaal van den stalboef, die door tijdig de klok van den toren te Castricum te luiden, heer Reinoud van Brederode het leven redde, of de geschiedenis van den trouwen schildknaap, Jan van 't Rief, die met behulp van een drietal vrienden heer Wouter van Egmond uit zijn gevangenis op 't slot Heemskerk verloste, om van den vloek, die op de vrouw van Adrichem rustte, maar niet te spreken?

Door het land, langs een kerkpad, gaan we naar Heemskerk terug en van daar zoeken we den straatweg weer op. Al spoedig hebben we Gastricum bereikt. Waren we op Assumburg te midden van het vlakke weiland, hier zijn we weer aan den voet der duinen. Te Gastricum vinden zij, die van mooie duinwandelingen houden, daarvoor uitstekende gelegenheid, maar 't is noodig vooraf verlof te vragen. De vrije wandeling is zoowel in het Castricummer als in 't Koningsduin verboden. Wanneer men bij het jachtopzienershuis ‘Kijk uit’ het duin opgaat of, zooals de plaatselijke benaming luidt, de Papenduinen bestijgt, dan heeft men, daar de eerste duinenrij hier zeer hoog is, dadelijk een heerlijk uitzicht over het vlakke land tot Alkmaar toe. Als men het duin dieper ingaat, komt men eerst door een zeer boschrijk gedeelte, zoo dicht, dat men zich niet kan voorstellen midden in de duinen te zijn. Langzamerhand wordt het bosch meer open en heeft men weer de mooie vergezichten, die echter in karakter niet zooveel verschillen met die, welke wij elders zagen.

Van Castricum over Limmen naar Heilo maakten we weer gebruik van de tram. Achterop staande, hadden we van tijd tot tijd aardige kijkjes over weiland en tuinen. Onder Heilo is het duidelijk merkbaar, dat we weer op zandgrond komen. Het hout wordt zwaarder en dichter, en als de tram bij het begin van het dorp stilhoudt, stappen we uit, want het vriendelijke Heilo is wel waard geheel te worden doorgewandeld. Ter zijde van de kerk ontdekken we het oude Willebrordus-

putje. 't Is nu omgeven door een ijzeren hek, dat wel een beetje in karakter is, maar dat toch in de omgeving slecht past. De jeugd van Heilo heeft misschien eenige aanleiding gegeven tot die afsluiting. Het landelijke putje, waaraan eene oude herinnering was verbonden, heeft nu meer het karakter van een officieel historisch plekje gekregen.

Naar Heilo met de tram en wandelen terug, of omgekeerd, is de gewone Zondagmiddag-uitspanning voor al wat in Alkmaar over een paar goede beenen beschikt. 's Zomers rijden er dan ook extra trams, daar de

MARQUETTE.

gewone dienst in het geheel niet bij machte is het aantal liefhebbers te vervoeren.

Hoe men ook gaat, langs den straatweg of door 't bosch, hoe men ook dwaalt, overal is 't mooi, en wie eenmaal de wandeling heeft gemaakt, verlangt na korten tijd haar te herhalen. 't Einde van den weg is de Hout. 't Bosch is bij lange na niet zoo groot als de Haarlemmerhout of 't Haagsche bosch, maar toch groot genoeg, dat alle kleine steden van

Noord-Holland het Alkmaar benijden. En wat de stad zelf aangaat: veel is er natuurlijk onder den moker van den slooper gevallen; veel is er verdwenen in den tijd, waaraan we niet dan met schaamte kunnen terugdenken, toen men niet schroomde, met houweel en breekijzer gewapend, de mooiste gevels tegen den grond te halen om er een bepleisterd vierkant voor in de plaats te stellen; maar heerlijke mooie dingen zijn gelukkig gespaard gebleven. Een wandeling door Alkmaar is een genot. De straten zijn juist lang genoeg om aardige stadsgezichten te vormen. De grachten, waarvan het heldere water de geestige geveltjes weerkaatst, de bolwerken, in plantsoen herschapen, de singels, het breede kanaal, met betrekkelijk drukke scheepvaart, al is die niet meer zóó als voor veertig jaar, toen de schepen der groote vaart met jaagpaarden langs het stadje werden getrokken; alles werkt mee om een geheel te maken, dat heel interessant is.

We hadden het doel van onzen tocht bereikt. Ons bleef niets over dan naar ons punt van uitgang terug te keeren. Moge deze onvolledige schets van een tocht, waaraan voor ons zooveel aangename herinneringen zijn verbonden, er iets toe bijdragen om velen op te wekken ons voorbeeld te volgen.

Hazenmoed.

Over het algemeen staat de haas niet bekend als een model van dapperheid en moed, maar hier toont hij zich een ware held. Zie maar eens hoe kranig hij daar in het gras blijft zitten en hoe onverschrokken hij dat exemplaar van het door hem zoo gevreesde en gehate menschenras strak aanstaart. Zou men niet zeggen dat hij op dit oogenblik al zijn grieven overpeinst en een aanval voorbereidt, die den vijand zeker lang heugen zal? In den angst van het stukje mensch, dat vol schrik wegkruipt, ziet men reeds dat zijn wraak onbarmhartig doel zal treffen, en toch - wij gelooven niet dat vriend haas hier de wreker zal worden van zijn moegejaagde, afgetobde, doodgeschoten en geurig gebraden broeders. 't Is waar, hij springt niet angstig weg en vlucht niet zoo hard als zijn lange pooten het hem toestaan, maar hij voelt dat deze vijand of liever vijandin niet van het soort is dat hem uit zijn schuilplaats zal opjagen en zonder genade vervolgen; hij weet dat de kleine meid noch over geweer, noch over kogels, noch over honden te beschikken heeft, dus voor haar kwaaddoen is geen gevaar. Liever zal hij zich edelmoedig terugtrekken en na het kind den noodigen schrik te hebben aangejaagd met een laatsten, verachtelijken blik op het kleine mensch wegspringen, misschien omdat moeder of vader in de buurt komen om het heuveltje uit haar angstige positie te verlossen. Neen, zijn moed is en blijft hazenmoed!

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg van blz.* 145.)

VIII.

Op een regenachtigen achtermiddag kwamen ze te Palluhn aan; den ganschen avond moesten ze maar vertellen, en het echtpaar Gussow met Rumker luisterden aandachtig toe. Ze zaten aan de overzijde hunner woning in de huiskamer der ouders.

Mijnheer von Gussow zat te rooken, likte telkens weer het dekblad van zijn sigaar vast en hoorde niet altijd toe; mama nam, als 't ware, de woorden van hunne lippen, hare oogen schitterden en voor hare verbeelding verrezen de meren en bergen veel mooier en bonter gekleurd dan ze in werkelijkheid waren.

Rumker daarentegen dronk twee glazen grog sloksgewijs en in gedachten verdiept. ‘Ik zal toch maar geen huwelijksreis maken,’ dacht hij; ‘ten eerste komt het minder te pas voor een landman en ten andere wil ik, als ik nu eindelijk zal trouwen, ook eens goed weten, wat een huishouden met een huisvrouw er in wel is.’

Zij vertelden met de levendigheid van lieden, die iets verbergen willen en 't er op toeleggen, om niemand er van op 't spoor te laten komen.

Ook hadden Isabella en Erhard van alles meegebracht: koperen vaasjes, wit en geel gestreept, kleedjes met zijden pluche en eenige gekleurde glazen, zaakjes, die niet duur waren, ook niet eigenlijk mooi, maar hoofdzakelijk door hunne vreemdsoortigheid in deze eenvoudige omgeving aangenaam aandeden en veel genot gaven.

Den volgenden morgen zat mama met een hart vol verlangen in hare kamer en hoorde de kinderen daarboven hameren. Ze verschikten hunne kamers nog wat, hingen portretten en schilderijen op, brachten versieringen aan om het grijsroode behangsel een weinig te bedekken, en verplaatsten de meubels.

Mama stelde zich voor, dat dit alles onder honderd schertsende woordjes en lievigheidjes plaats had, en had er heel graag als toeschouwster in gedeeld. Alleen maar uit bescheidenheid hield ze haar lievelingswensch terug.

‘Wij moeten de kinderen maar zooveel mogelijk aan elkaar overlaten,’ dacht ze dapper, en deed haar best om er iets van op te vangen. Misschien zou er wel een vroolijke lach tot haar doordringen. Doch toen zij niets vernam, meende ze, dat de dikke muren daar schuld aan hadden.

De hoofdmaaltijd gebruikten ze elken dag met elkander. Vandaag was Isabella nog een beetje vermoeid van de reis en wat verhit van het behangerswerk, dat zij 's morgens verricht had. Daarom verwonderde 't mevrouw von Gussow niet, dat ze stil en verstrooid was.

's Namiddags en 's avonds werden de jongelui aan elkander overgelaten.

En opeens bevonden ze zich als in een vreeselijke eenzaamheid tegenover elkaar!

De uren, die zij voor zich hadden, leken hun zoovele schrikbeelden. Wat zouden ze aanvangen? Er waren nu geen reisplannen meer te maken; geen spoortreinen brachten hen in duizelingwekkende vaart over den vreeselijken tijd heen! Ze waren thuis, alleen, aan zich zelven en aan hunne plichten overgegeven.

Isabella ging wat zitten naaien; zij vond haar toestand pijnlijk, maar Erhard voelde de grootste verveling.

Hij, als man, kon niet elken dag met dezelfde zenuwachtige doordrijverij zijne eigene en hare houding in al hare pijnlijkheid overdenken en zich aantrekken zooals zij, de vrouw. Nu hij 't geluk niet had gevonden, drong 't hem tot arbeiden.

Terwijl zij er een soort voldoening in vond en een, zij 't ook smartelijk genoegen, om hem in hare nabijheid te hebben, voelde hij slechts den dringenden wensch dit onverdraaglijke, gespannen samenzijn te ontvlieden.

Van dit inwendige verschil had Isabella geen denkbeeld. Als men haar gezegd zou hebben, dat een man slechts verveling zou kennen waar zij verwachtte, dat hij zich voortdurend ongelukkig zou voelen, dan had zij 't onbeschaafd of lichtvaardig genoemd.

Erhard besloot om heen en weer te voet door den steeds gietenden regen naar Wessendorp te gaan. Hij zei, dat hij Rumker noodzakelijk spreken moest over het reeds aangevangen veldwerk, dat Erhard onmiddellijk onder zijn persoonlijke leiding en zijn opzicht wilde nemen.

Eensklaps bedacht hij, wat mama en Gussow wel denken zouden, als hij zijn vrouwtje den eersten dag na hunne terugkomst alleen liet. Die eerste dag was als van zelf bestemd om uit te rusten en tot een feestdag te maken.

En daarbij kwam ook tot zijn bewustzijn, dat voortaan op elken stap, dien hij doen of laten zou, gelet zou worden, dat hij in een engte leefde, die het verbergen van zijn ongeluk bijna onmogelijk maakte.

Doch vol trots en met 't gevoel, dat het hem eigenlijk 't zelfde was, ging hij toch; met de beschermende pet diep over 't voorhoofd en den dichtgeknoopten regenmantel en hooge waterlaarzen aan, stapte hij door 't slijk op den weg, terwijl de wind den stortregen door de takken joeg.

Isabella bracht den middag en den avond bij mama door, die in haar hart Erhard's werkijver wel wat onhoffelijk vond, maar, om Isabella ook niet op die gedachte te brengen, prees ze haar zoon hemelhoog.

Den volgenden morgen kwam er een treurmare uit de pastorie. Ulmer, die tegenwoordig heen en weer ging tusschen 't huis aan den dorpsvijver, waarvan de muren reeds stonden, en de oude woning, kwam er mee thuis.

Vijf kinderen van den dominee lagen ziek; zij hadden

roodvonk in een hevigen graad; gisteren in den loop van den dag waren ze gaan liggen en van morgen om vijf uur was de knecht van Jansen al vroeg naar 't stadje gereden om den dokter te halen. Buitendien waren er in 't dorp nog vele zieken, onder anderen lag de oude Kalloor hopeloos.

Voor dezen was 't niet zoo erg, hij had vijf en zeventig jaar achter zich, waarin hij veel gewerkt en veel genoten had. Allerwaarschijnlijkst was zijn tijd om.

Maar die vijf kleine Harmuths! vijf vroolijke, wilde blondkopjes! Men kon er niet aan denken, wat dat geven moest. Daarbij nog de overige toestand in de pastorie....

Mevrouw von Gussow vouwde diep ontsteld de handen en keek Isabella half schreiend aan.

Ook Isabella zag er zeer ernstig uit. Zij bezon zich eenige oogenblikken.

'Mama,' zei ze, 'ik ga naar de Harmuths toe. Wij moeten de drie gezonde kinderen in huis nemen; zij kunnen wel in Erhard's vroegere kamer slapen. Ik zal zorgen, dat ze u niet hinderen, en buitendien zal 't wel spoedig beter weer zijn'

''t Spreekt van zelf, dat wij de Harmuths zullen helpen,' gaf mevrouw von Gussow ten antwoord, 'maar de kinderen, die gij bovendien niet lijden moogt, in huis nemen.... dat lijkt me wel wat gewaagd.... in de eerste plaats dient ge 't toch wel aan Erhard te vragen.'

'Voordat Erhard van 't veld terugkomt, is 't middag. De kleinen moeten dadelijk buiten 't gevaar van besmetting gebracht worden. 't Zou al heel erg zijn, als Erhard verwachtte, dat ik bij werken van naastenliefde hem eerst om verlof daartoe zou vragen,' zei Isabella.

Haar toon van spreken joeg mama schrik aan.

'Neen, neen,' sprak deze vergoelijkend, 'Erhard is veel te goed en hulpvaardig om dit van je te verwachten. Ik dacht maar... omdat 't de Harmuthjes zijn, van wie je niet houdt'...

Isabella kreeg een kleur.

'Mama,' riep ze opgewonden, 'als iemand in nood is, zal ik dan nog eerst vragen of ik hem liefheb, of hij wel mijn vriend is!'

'Ga met God, mijn lief kind!'

Zij maakte zich spoedig gereed. Het regende niet meer, doch de dorpsstraat stond vol plassen, en in den wind had men 't nog kouder dan in 't strengst van den winter. De voortuin van de pastorie leek wel een moeras. Men had twee planken naast elkander gelegd van de poort tot aan de huisdeur. Isabella moest balanceeren om er niet naast in de modder te stappen.

Ze opende de huisdeur. De klok sloeg hard en scherp. De zoo bekende slag deed Isabella huiveren.

Trine, een van de dienstmeisjes, stak 't onopgemaakte hoofd met het gelaat, dat van nachtwaken getuigde, door 't raampje, dat uit de keuken in de gang uitkwam.

'Ach!' riep ze en trok haar hoofd snel terug.

Toen Isabella Stufenbach voorheen hier kwam, nam men haar bezoek als een deftige visite op; de meisjes hadden vast beloofd om dan altijd eerst een schoonen boezelaar voor te doen, voordat ze uit de keuken naar Isabella toekwamen, ook dit gewichtige bezoek eerst aan te melden, opdat de domineesvrouw haar vóór in een van de beide mooie kamers kon ontvangen; gewoonlijk waren deze kamers wegens de kinderen gesloten.

Zich herinnerende, hoelang zij hier wel in de gang had moeten wachten, ging Isabella na kort beraad naar de tegenoverliggende deur, die naar de huiskamer voerde.

Ze klopte aan.

‘Binnen!’ riep Harmuth's stem. 't Was alsof men op iemand wachtte en de verwachte persoon dacht te zien binnenkomen.

Isabella trad nader.

Het grauwe daglicht viel vaal door de beide ramen, die door de bescheiden, smalle neteldoeksche gordijnen slechts weinig bedekt waren. Voor het zeer breede penant stond een ouderwetsche, lange canapé, waarop Charlotte Harmuth lag, door kussens gesteund, terwijl het bijna bruin geworden gelaat vertrokken was door haar pijnen. Naast haar zat haar man met haar hand in de zijne. Hij zat met den rug naar de deur.

Charlotte kreeg een kleur.

‘Mevrouw von Weltzin,’ stamelde ze.

Harmuth wilde opstaan, doch Isabella stond al achter hem en drukte hem weer terug in zijn stoel, door hare beide handen een oogenblik op zijne schouders te leggen.

‘Och toe... blijf toch zitten. Hoe gaat het nu met u, mevrouw? En is 't wezenlijk waar, dat... de kinderen... roodvonk hebben? Ik ben hier gekomen om de gezonde kleintjes mee naar huis te nemen.’

‘O,’ mompelde Charlotte, en liet haar hoofd half onmachtig achterovervallen, waarbij ze tegelijkertijd de hand van haar man krampachtig omklemde.

Harmuth zag er zeer bekommerd uit; men kon 't hem aanzien, dat hij den nacht wakende had doorgebracht.

‘Ja,’ zei hij halfluid, ‘'t heeft den lieven God behaagd ons zwaar lijden op te leggen. We moeten het dapper en geduldig dragen. Mijn goede moeder heeft zich boven met de vijf zieke kinderen opgesloten. Schönlein heeft Charlotte verboden om met hen in aanraking te komen. 't Zijn de twee oudsten en de drie jongsten. Hans, Benno en Louisje loopen elkaar in de kerk na, geloof ik. Ik weet 't niet,’ besloot hij bedrukt, ‘er is niemand, die naar hen zien kan, ik kan Charlotte niet meer verlaten. Wij wachten op vrouw Bies; Schönlein zou ze dadelijk sturen. Dan heeft Charlotte toch iemand om haar te verzorgen.’

‘Gij staat mij zeker wel toe om aan een van de meiden te zeggen, dat zij 't noodigste goed van de kinderen bij elkaar pakt, dan neem ik ze meteen alle drie mee,’ zei Isabella haastig.

Charlotte Harmuth brak in tranen los.

‘Ik geloof... dat... het ondergoed van de drie... niet zoo heel goed... in orde is... ge moet denken, Isabella... hoe moeielijk 't is met die acht. De een moet in de hemdjes van de oudere vallen... Neen... mijn God!’ Ze zweeg een oogenblik, haar kleur veranderde angstig. Toch herstelde ze zich met boven-

menschelijke inspanning. 'Neen... 't is onmogelijk... de kinderen kunnen niet bij u zijn.'

Harmuth boog 't hoofd.

Ook in Isabella's oogen stonden tranen. In dit pijnlijke oogenblik schaamde ze zich, dat ze zoo dikwijls haar minachting getoond had voor Charlotte's gebrek aan orde.

Met een lachje, dat haar geheele gelaat deed opklaren, boog ze zich tot Charlotte.

'Dus om de gescheurde hemdjes zal ik Hans en Benno en Loutje niet mogen hebben? Zou je dan denken, Charlotte, dat ik geen hemdje kan verstellen?... Ik moet wel vooruit je toegevendheid inroepen, als ik 't niet netjes doe.... Mag ik 't nu aan 't meisje gaan zeggen?' drong ze aan.

De noodzakelijkheid liet Charlotte niet toe, zich langer te bedenken. De toestand in huis was zoo vreeselijk erg, dat het een uitkomst was de drie kinderen onder toezicht goed bezorgd te weten.

'Ga jij dan,' zoo verzocht Charlotte Harmuth haar man, terwijl zij hem diep in de oogen keek, 'zeg aan Trine...'

Zij fluisterde. Isabella wendde zich bescheiden ter zijde en liep de kamer in. Men kon wel zien, dat alles, wat voor versiering of pronk diende, voor de vernielende kinderhanden uit de kamer was verbannen. Voor de vensters stonden geen bloemen; de kozijnen waren vol sneden van mesjes; er lag nog een hamer, waarmee stellig nog gisteren een der kinderen de spijkers in 't kozijn geslagen had, die er nu nog scheef en krom uitkeken. De tafel voor de canapé, die er nu van afgeschoven stond, was met zwart en wit gebloemd wasdoek bedekt. Nog stonden er kopjes en kroezen op. Rieten stoelen, een hoekplankje en voor het eene raam een naaimachine, voor 't andere een naaitafeltje, maakte het overige meubilair uit.

'Later zal ik onze mooiste bloeiende kamerplant aan Charlotte zenden,' dacht Isabella. 'En van middag zullen we haar een lekker kippensoepje maken.'

Harmuth ging de kamer uit.

'Dat je zoo moet lijden!' zei Isabella zacht, terwijl ze de vermagerde hand van 't vrouwtje streelde. 'Maar de goede God zal je doen herstellen.'

'Ja, want anders zou ik waarlijk niet weten, wat er van mijn achttal worden moest! Ze hebben mij zoo noodig,' sprak Charlotte onder tranen; 'grootmama zal volgens menschelijke berekening niet kunnen leven, totdat ze allen volwassen zijn. Ik heb altijd gedroomd, als 't flinke menschen geworden waren en de meisjes misschien getrouwd, hoe zalig 't dan zijn zou om kalm alleen voor mijn man te mogen leven! Mijn man is geen mensch, maar een engel. Ik weet wel, dat hij 't niet rustig heeft en niet krijgt wat hem toekomt; hij klaagt nooit en heeft altijd geduld. En als je eens wist hoe *zijn* vertrouwen op God mij nog staande houdt! O, ik heb hem zoo lief! God zal niet zoo wreed zijn mij nu reeds van hem weg te nemen!'

Zij weende steeds heviger. En plotseling sprak ze nog uit, wat uit 't diepst van haar ziel opkwam:

'En al maakt hij niet zooveel naam als je overleden papa, toch verdient hij evenveel achting en liefde. En als je papa mijn man had gekend, dan zou hij hem zeer hoog hebben geacht, dat weet ik zeker.'

Isabella was ontroerd. Nu nog in haar grootste zorgen, te midden van de hachelijke uren, die zij doorleefde, welde uit 't diepst van haar liefhebbend hart de jaloezie op tegen den man, die háár echtgenoot in den weg stond.

‘Vergeef 't mij toch, Charlotte,’ riep Isabella door een machtige aandoening gedreven, ‘och, vergeef 't mij, dat ik mij zoolang verzette de verdiensten van je man te erkennen. Ik geloof, neen, ik weet zeker dat, als de beide mannen, jou echtgenoot en mijn vader, elkander gekend hadden, zij vrienden zouden geweest zijn!’

Charlotte weende nu zacht.

‘Ja, zeker,’ zei ze.

En toen na eenige oogenblikken, terwijl Isabella hare kussens terecht schikte, begon ze te jammeren: ‘En ik moet toch van hem scheiden! Ik voel 't. Ach, wij verlaten hem allen tegelijk, de vijf zieke kinderen en ik! Hoe zal hij dat dragen... Mijn man... o, mijn lieve man...’

Isabella liefkoosde en kuste haar; hoe arm kwam zij echter zichzelve voor in hare veelervarene naastenliefde en hoe hulpeloos voelde ze zich tegenover deze reusachtige smart!

Zij knielde voor de canapé en omvatte met hare vingers de droge, heete handen der kranke.

‘De God, die over ons waakt, is barmhartig,’ zei ze luid en plechtig, ‘Hij zal je sparen voor je man.’

Charlotte maakte hare handen uit Isabella's vingers los en sloeg hare armen om den hals der knielende.

Zoo vond Harmuth de beide vrouwen en stond versteld, met een flauw glimpje van vreugd in 't hart..., zoo flauw, als in een door zorgen verlamd hart kan opgewekt worden.

Koortsig, zooals zij er uitzag en ook sprak, vertelde ze: ‘Isabella is een ander mensch geworden. De liefde en het geluk hebben hare ziel week gemaakt. Ik voel 't duidelijk. Nu begrijpt ze mij. Ja, vrouwen, die beminnen, zoo geheel uit den grond van haar hart, en gelukkig zijn en gelukkig maken, die moeten elkander wel begrijpen.’

Charlotte was te ziek en te zeer geprikkeld om tactvol te zijn. Ze voelde niet eens, dat ze 't niet was.

Doch Isabella boog 't hoofd diep, ze had Harmuth niet durven aanzien.

‘Verlaat me nu maar niet meer, och, verlaat me niet. Mijn vertrouwen wijkt, als je niet bij me zijt Kom... houd mijne handen vast. Spreek weer tot me,’ smeekte Charlotte snel.

Harmuth hernam nu zijne plaats weer vlak bij haar. ‘De kinderen zijn dadelijk klaar,’ zei hij.

Isabella begreep, dat ze eerst nog eens flink gewasschen moesten worden.

‘Och toe, laat 't aan Rumker weten, dat er roodvonk bij ons is. Rumker zal je dan bezoeken. Dat zal je opmonteren. En als Rumker komt, is 't ook altijd of er hulp komt. En je blijft bij me, niet waar?’

Harmuth kuste 't vochtige voorhoofd zijner vrouw. ‘Zeker, ik blijf bij je.’

In de gang klonk de schel aan de huisdeur. ‘Ach, zeker vrouw Bies,’ zuchtte Charlotte.

Doch alleen Trine kwam binnen.

‘Daar is de oudste jongen van Muthermann. Dominee moet toch maar gauw weer naar Kalloor toegaan. Ze denken, dat 't met hem afloopt en hij heeft om dominee geroepen,’ meldde ze.

‘Ik kom,’ zei Harmuth kalm.

Isabella schrikte. Wilde en moest hij nu zijn zieke vrouw verlaten, die door haar eigen lijden, door haar bezorgdheid om de zieke kinderen zich in een toestand bevond, welke aan ijlhoofdigheid grensde?

Hij, die deze vrouw boven alles liefhad?

En hoe zou Charlotte dat opnemen?

Hij boog zich over haar en met een stem, die weldadig aandeed om hare zachtmoedigheid en zachtheid, sprak hij: ‘Lief vrouwtje, ik moet je verlaten. Een stervende roept me. Ik kom, zoodra als ik kan, weer bij je terug.’

Charlotte zag hem aan; uit hare wijdgeopende, van bezieling stralende oogen stroomden tranen, zonder dat zij 't merkte.

‘Als een ziel den weg naar de betere wereld niet vinden kan zonder je toespraak, hoe zou ik je dan hier mogen houden!... Ik zou toch ook niet heen kunnen gaan zonder je gebed... niet waar? je zult ook mij bijstaan... je verlaat mij immers niet als... doch, ga nu heen... ga maar, opdat de oude man niet wacht,’ riep ze.

Hij drukte hare hand innig; ze zagen elkander nog eens diep in de oogen en toen ging hij heen. Isabella wilde zoolang bij de zieke blijven totdat de baker kwam; de kinderen zouden alvast door 't meisje naar mevrouw von Gussow gebracht worden.

Zwijgend zat Isabella naast de arme vrouw, die met gesloten oogen lag. Haar hart was ontroerd.

In plaats van te klagen en met te vergeven zelfzucht den echtgenoot bij zich te willen houden, kon Charlotte zich oogenblikkelijk met heldenmoed er in schikken, dat hij wegging om een ander te sterken, terwijl zij zijn troost zoozeer behoefde. En hoe diep en echt was de liefde, die deze menschen verbond!

Isabella streed met een smartelijk gevoel van nijd. Ja, Charlotte was ondanks de moeilijkheden van hare oogenblikkelijke levensomstandigheden toch een gelukkige vrouw. Zij beminde haar man, zij zag in blind vertrouwen tot hem op; zij kon dit doen, want in Harmuth's leven kwam geen vlek voor; haar gevoel was nooit door de ontdekking geschokt geworden, dat de man, die in hare verbeelding hoog boven allen stond als een voorbeeld van mannelijke volmaaktheid, dat deze man vroeger... een andere bemind had!

Eensklaps, geheel onwillekeurig, zag Isabella 't verleden zoo in. Doch deze straal van eerlijke jaloezie, die erkent dat zij jaloezie is, vervloog onmiddellijk en zij noemde 't verleden weer ‘het ontzaglijke vergrijp’.

Zij zuchtte smartelijk. Als Erhard zich nu ten minste berouwvol van zijn groote zonde beschuldigen wilde, waardoor zijn ziel weer vrij zou komen! Zoolang hij er echter vol trots in verhardde, dat zijn vergrijp verschoonbaar was, dat ze reeds uitgewischt was, moesten ze ver van elkander blijven.

Want een reine ziel kan zich niet met een schuldige ziel vereenigen.

Voor hare voorstelling stond in onbestemde vormen de wensch, dat Erhard haar vol berouw en deemoed zou smeeken, hem te helpen het gebeurde goed te maken, dat ze hem dan na vele tranen en gebeden zou durven vergeven.

Charlotte liet haar tijd genoeg voor deze overdenkingen, want ze was een beetje ingesluimerd.

Eerst tegen den middag kon Isabella naar huis terugkeeren en vond 't gansche gezin in een vreeselijken toestand. De domineeskinderen schreeuwden en wilden liever thuis in de keuken bij Trine zijn dan hier in de mooie kamer. Mevrouw von Gussow zat te beven en had geen stem meer van zenuwachtigheid, meneer von Gussow keek vol doodsangst naar zijn vrouw in plaats van zich eens een weinig met de kinderen te bemoeien.

En van Isabella wilden de kinderen nu in 't geheel niets weten; kinderharten hebben een onbedrieglijk fijn gevoel, zij geven slechts liefde voor liefde, en deze kleinen hadden zich altijd schuw van haar afgewend.

't Was nu maar zaak om ze te winnen.

Isabella's hoofd gloeide van inspanning. 't Deed haar goed, zich zelve te kunnen toonen, dat ze liefdevol, geduldig, vlijtig en in staat tot zelfbeheersching was.

Onder hare aanwijzingen veranderde de kamer boven al heel gauw in een echte kinderkamer; met een benauwd hart haalde ze van de vliering hare eigen welbewaarde poppen, die ze als klein kind al gekregen had en waarvan ze er nooit een kapot had gemaakt. Louisje begon er belangstelling voor te toonen, Benno en Hans vonden Isabella's poppenkeuken, waarvan de voorraadstrommeltjes gauw met rozijnen en suiker werden gevuld, wel aardig.

Erhard was 's middags bij zijn thuiskomst niet weinig verbaasd over deze inkwartiering. Hij zag Isabella met een vroolijk gezicht rondloopen en de blijde hoop kwam bij hem op, dat de omstandigheden in de pastorie haar tot een ernstige leering mochten strekken.

Wanneer ze op deze wijze de echte zorgen, het ware leed zag, moest ze dan niet tot de erkentenis komen, dat zij zich zelve en hem op kunstmatige wijze ongelukkig maakte?

Twee vreeselijke dagen volgden. Rumker, die tweemaal daags per rijtuig kwam, bracht de berichten uit de pastorie, waarmee de betrekking ten wille van de kinderen verbroken was. En deze berichten waren zeer ernstig. Met Charlotte werd 't al erger en erger. Drie van de kinderen lagen hopeloos, als God geen wonder verrichtte. Schönlein had naar een collega te Kiel getelegrapheerd voor Charlotte. De arme Harmuth was zich zelf niet meer. Den eenen nacht had hij den ouden Kalloor de oogen toegedrukt, gisteren moest hij naar Wessendorp gaan, waar de familie Blos, wier kinderen ook 't roodvonk hadden, naar hem verlangde, morgen was 't Zondag en na de preek had hij nog twee doo-

HAZENMOED. Naar J. Mock. (Zie blz. 168.)

pen te doen. Charlotte leefde op, als hij maar eenige minuten bij haar kon blijven... zij leed door zijne afwezigheid; toch klaagde ze niet.

In 't huis der Gussows werd bijna niet gesproken; een ieder voelde zich zeer bezwaard.

‘Was mijn vader nog maar bij ons, om ons allen moed in te spreken,’ zuchtte Isabella. Erhard zag met ontroering, dat zij zelve den moed niet verloor. Ze was onvermoeid in 't bezighouden van de kinderen, om zich den toegang tot hunne hartjes te veroveren.

Er ontstond ook een algemeen streven onder de huisgenooten om de kinderen te vrijwaren tegen de vreeselijke ziekte. Isabella had ze dadelijk een bad gegeven en hen kinderkleeren van haar zelf aangetrokken, totdat het per telegram bestelde onder- en bovengoed uit Kiel er zou zijn. Al wat de kinderen aanhadden en meegebracht hadden werd verbrand, wat Ulmer in 't achtergedeelte van den tuin zeer gewichtig ten uitvoer bracht; de kinderen dronken alleen water of melk, vooraf heel lang gekookt. Isabella leende van Rumker, die op alles ingericht was, een boek over kindervoeding en een ander over hygiënische maatregelen bij besmettelijke gevallen. Tienmaal per dag moesten ze alle drie de tong uitsteken en elken avond nam Isabella bij hen de temperatuur op.

En 's Maandags 's morgens kwam er een bericht, dat onder tranen aangehoord en meegedeeld werd.

Lotje, 't oudste kind, was gestorven en in 't zelfde oogenblik had 't den Heer van leven en dood behaagd, Charlotte een meisje in de armen te leggen.

Rumker, die geen man van zachte voorbereiding was, had dit bericht overgebracht en sprong er wat vreemd mee om. Zonder zich te schamen over zijne natte oogen, zei hij: ‘Hier ziet men 't bewaarheid, de Heer heeft 't genomen, de Heer heeft 't gegeven. Nu zijn 't er toch maar weer acht bij den dominee. En ze hadden toch wel met liefde het negental braaf grootgebracht.’

En 't kind, dat maar zelden bij de Gussows in huis was geweest, werd daar hartelijk beweend. Isabella had gaarne jaren van haar leven er voor gegeven om de moeder daarmee 't leven van haar dochtertje te kunnen koopen. Ze zag Lotje zoo duidelijk voor zich... met de lange beenen uit de te korte rokjes en 't kapotte, gehaakte kantje aan haar broekje. Kon ze haar nu nog maar eens terugzien in al haar slordigheid en neuswijsheid.... ach, wat zou ze met gejuich omhelsd worden!

Erhard zag de tranen en de hevige aandoening van zijne jonge vrouw. Hij hoopte al meer en meer, dat deze tijd voor haar een crisis werd, waaruit zij deemoedig en verstandig zou opstaan. Doch onder hare tranen zei ze eens tot hem: ‘Men kan hieruit zien, hoeveel zorg 't ons kosten zal om vrij van schuld te blijven. In beproevingen, zooals de Harmuths nu doorleven, moet 't wel een troost zijn, te kunnen zeggen: ze komen niet als een strafgericht voor begane zonden. Ook ik heb een les gekregen en ik heb diep berouw over mijne vroegere verhouding ten opzichte van de Harmuths. 't Zal mijn ernstig streven zijn om 't goed te maken aan hunne kinderen.’

Zij sprak zoo zelfbewust, dat 't Erhard tot een ernstig antwoord prikkelde.

‘Ik weet niet, of 't geen gevaarlijk zelfbehagen is, om op dien toon van zijn berouw en 't goedmaken te praten,’ merkte hij kortweg aan, en ging heen.

Voor 't gansche kerspel was Lotje's begrafenis een treurdag. Hadden de menschen sedert een half jaar Harmuth recht doen ervaren en hem geëerd, zoo bracht nu de moeilijke tijd, die de domineesfamilie moest doorleven, hem liefde en toenadering.

Het was een harde dag voor den jongen predikant, ofschoon de troostende hoop gekoesterd mocht worden, dat Charlotte haar vroegere gezondheid wel herwinnen en de vier andere kinderen herstellen zouden.

De klokken luidden weer in hun gewonen rhythmus: Sint Peter, Sint Paul! 't Was een droge Aprildag, maar bewolkt; geen zonnestraal viel in Lotje's graf. Een diepe, stille zwaarmoedigheid lag over 't landschap; de takken van de haag zagen niet meer verdroogd, maar begonnen er al roodachtig uit te zien en vertoonden hier en daar groene bladknopjes. Op de graven kwamen de nog gesloten bladknopjes der narcissen en crocussen al spits en groenachtig uit de bruine aarde kijken.

't Kerkhof was vol menschen. Harmuth stond aan de open groeve. Zijn ambtsbroeder Jackwitz had hem aangeboden de toespraak te houden. Doch Harmuth had gezegd, dat hij zijn lief kind zelf uitgeleide wilde doen en zelf daar voor haar wilde bidden.

De randen zijner oogleden waren rood, hij zag er slecht uit en zijn stem beefde. Hij maakte 't kort. Zijne krachten lieten hem niet meer toe.

En allen weenden mede, toen de arme vader de ziel van zijn geliefd kind opdroeg aan den trouwen God, die haar uit onnaspeurlijke oorzaken reeds tot zich had genomen.

Isabella smolt in tranen weg. Haar hart was vol goede voornemens; opgaande in medelijden, dacht zij er alleen aan, werkdadig en christelijk te willen leven, opdat zij ook eens zoo heen zou mogen gaan, als een kind met een reine ziel.

Er bruiste eensklaps een zin van opoffering bij haar op voor de familie Harmuth.

Voor Charlotte kookte ze zelve de fijnste kostjes, offerde eenige aankoopen op, die zij nog voor haar salon had willen doen, en liet daarvoor versnaperingen komen, die de zieken in de pastorie goed konden doen.

Tot laat in den nacht zat ze aan 't kindergoed te naaien, dat uit Kiel bezorgd was, want bij de bestelling had ze de grootte der kinderen overschat en moest nu alles nauwer en korter maken.

De kleintjes, die zich eerst niet op hun gemak en opgesloten hadden gevoeld, begonnen 't zich gemakkelijk te maken, want ze bemerkten al heel gauw, dat alles in huis om hen draaide, en daar er in de pastorie al heel weinig notitie werd genomen, zooals gewoonlijk met de middelsten uit een groot gezin 't geval is, waren ze zeer tevreden met hun lot en uitten heel kinderlijk

den wensch, dat de zusjes nog maar heel lang ‘roodvonk’ zouden hebben.

Den eersten middag stortte Louisje haar soep over 't tafellaken. Den volgenden middag bemorste Hans het schoone, doordien hij uit zijn lepel om den rand van zijn bord op regelmatige afstanden wat van de bessensaus goot, die er dan heel netjes afdruppelde. Dat ging zoo een paar dagen voort, maar er kon niet elken dag een schoon tafellaken genomen worden. En op zekeren middag verscheen er op de tafel een groot stuk zeildoek voor de kinderen. Erhard lachte in zich zelf. Isabella had 't altijd ‘afschuwelijk’ gevonden, dat er bij den dominee een zeiltje op tafel lag.

Eens had Isabella een groote vetvlek aan haar japon. Erhard maakte er haar opmerkzaam op. In haar drukte had ze 't niet eens gemerkt. Benno had 't zeker gedaan met zijn boterham.

‘O, wat begrijp ik Charlotte nu goed,’ zei ze en besloot zoolang de kinderen nog bleven, haar oudste plunje te dragen.

Van 's morgens zes tot 's avonds tien uur zag men Isabella steeds druk in de weer.

In 't begin had Erhard er achting en bewondering voor.

Ook hij was zeer tevreden in zijn arbeid; hij oefende zijn landbouwersbedrijf uit in 't vroegere goed van Hansen; het huis werd nu verbouwd en daar woonden nu ook de meiden en knechts met de huishoudster, die allen van Hansen overgenomen waren. Isabella kon hare plaats daar pas innemen, als de verbouwing voltooid en de opnieuw te regelen huishouding in goeden gang was. Ofschoon Erhard nog te onervaren was om zonder Rumker's bestendigen raad zijn werk te doen, had hij toch de wel vergeeflijke ijdelheid om Isabella door zijne mededeelingen betreffende zijne bezigheden te willen toonen, hoeveel talent hij voor den landbouw had.

Maar Isabella had nooit tijd om te luisteren, zelfs 's middags of 's avonds niet.

‘Papa zei altijd, dat 't beste is als ieder in 't bijzonder zijn eigen werk nagaat,’ sprak ze afwijzend.

En als Erhard den geheelen dag in zijn zware waterlaarzen eindelooze tochten gemaakt had over de kleverige aardkluiten van het veld, lag hij 's avonds graag in een gemakkelijken stoel een boek te lezen.

Ook dan zat Isabella nog zoo recht als een kaars aan de tafel te naaien of haar huishoudboek bij te schrijven, en 't leek hem dan toe alsof zij misnoegd naar hem keek.

Deze manier van haar om elk oogenblikje nuttig door te brengen hinderde hem eindelijk vreeselijk.

‘'t Woord “vrijaf” bestaat voor jou stellig niet?’ vroeg hij eens, toen hij heel lang had zitten toekijken terwijl zij onder 't schijnsel van den oranjekleurigen lampesluier een jurk voor Louisje zat te verstellen.

‘'k Heb geen “vrijaf” noodig, want mijn werk is mijn genot,’ antwoordde ze, zonder een oog van haar werk af te houden.

Hij ergerde zich aan haar langen draad en de manier waarop zij dien telkens met een ruk optrok.

‘Weet je wel, dat men den arbeid ook overschatten kan?’ sprak hij langzaam, ‘'t is een fout, die de meeste zedekundigen maken, voor wie, als men ze stipt nagaat, de arbeid toch niets is dan een vorm om den tijd maar dood te slaan!’

‘Wil je daarmee zeggen, dat ik ook bezig ben den tijd zoo dood te slaan?’ vroeg ze, haar hoofd dieper over haar werk buigende.

‘'t Was alleen maar een opmerking,’ zei hij diplomatisch en streek liefkoozend over den band van zijn boek, dat hij half gesloten met den wijsvinger tusschen de bladen in zijn rechterhand hield.

‘Toch altijd nog beter dan om den tijd met genot dood te slaan,’ merkte ze op.

‘Zonder twijfel.’

En na een pauze: ‘Je bent te jong en te teer om dit haastige werken te kunnen volhouden. Wees voorzichtig ook voor mij,’ verzocht hij zonder eenige houding te veranderen. Zij naaide rustig voort.

‘Papa zeide, dat de meest zedelijke wijze om zijne krachten aan te wenden is: ze ten nutte van den naaste te gebruiken.’

‘Toch moet er ook wat gedaan worden voor eigen geestelijke opbouwing,’ zei hij; ‘laten we 's avonds te zamen wat lezen; vroeger laast ge toch ook.’

‘Ik weet tegenwoordig niet meer, wat ik moet lezen; al de werken der schrijvers, die papa mij toestond te lezen, heb ik meermalen doorgewerkt,’ antwoordde ze eenvoudig.

‘Je kunt er mij toch om vragen; daarvoor ben ik je man; ik kan je leiden, dat moet ik.’

Ze liet haar werk vallen en zag hem met groote oogen aan. De gedachten, die haar bezighielden, lieten zich best raden.

‘Jij, de schuldige, wilt de onschuldige leiden?’ dacht ze.

Erhard, die zich niet altijd hoogmoedig wilde laten afwijzen, vervolgde: ‘Wat je vader het vijftienjarige meisje veroorloofde of verbood, kan niet meer gelden voor de negentienjarige, de vrouw, die ernstige plichten te vervullen heeft. Je kan toch niet op 't peil van den vijftienjarigen leeftijd blijven drijven? In 't begin onzer verloving zeidet ge zelve, hoeveel je nog van mij hooptet te leeren.’

‘Ja, toen,’ antwoordde ze bitter.

‘En ik wensch je nu 's avonds voor te lezen,’ sprak hij op beslisten toon. ‘Morgen beginnen we. Je kunt, wat mij betreft zitten naaien. Doch je zult luisteren.’

Zij antwoordde niet. Zij bekeek haar naaiwerk, als ware ze slecht van gezicht. Hare vingers echter beefden en haar hart verzette zich tegen zijn bevelenden toon, welken zij toch eigenlijk uitgelokt had door haar wijze van doen. En toch kon zij van den man heel goed een vasten wil, zelfs wel wat dwingelandij velen.

Zij wilde beheerscht worden, ze wilde opzien tegen hem, zij had zich voorgesteld, dat Erhard een volmaakt mensch was, die geroepen was om haar te beschermen, te leiden. En sedert zij wist, dat hij een zondig mensch was, betwistte ze hem het recht om te heerschen, ook in de eenvoudigste gevallen...

‘Ze is een engel,’ zei mevrouw von Gussow, die gewoon was in bewondering van Isabella te leven en die over hare tegenwoordige handelingen ten hoogste verbaasd was.

‘Wat minder engel en wat meer vrouw zou mij aangenamer zijn,’ merkte Erhard op, die met een sigaar in den mond de kamer zijner moeder op en neer liep.

‘O,’ zei ze bijna angstig, ‘je bent zeker wat ontstemd, dat Isabella nog in jullie wittebroodsweken zulk een groot werk van naastenliefde op zich genomen heeft. Maar juist dit vind ik zoo aandoenlijk, dat ze de uren voor eigen geluk vermindert om Charlotte's kinderen wel te doen.’

Erhard zweeg. Hij kon toch niet aan zijn moeder zeggen, dat zij de zaken in een verkeerd licht bekeek; hij mocht haar toch niet uit den waan brengen, dat hij gelukkig met Isabella was. Hij begreep, dat alles wat gebeurde, altijd maar dienen moest om Isabella met den stralenkrans der hoogste deugden te omgeven.

En hij hoorde dat allen, van zijne moeder af tot de minste dagloonersvrouw toe, zoo roemend van en tot Isabella spraken.

‘Je ziet er zoo ontstemd uit, Erhard,’ vervolgde zijne moeder; ‘och, beheersch je toch wat om mijnentwil, als ge u tegenwoordig wat achteruitgezet voelt. Bedenk toch, dat ze van haar vroegste jeugd af aan haast niet anders geleerd en gedaan heeft dan zich zelf vergeten ten behoeve van haar hulpbehoevenden evenmensch.’

Nu moest Erhard zijn moeder weer geruststellen en haar verzekeren, dat hij zich niet teruggezet voelde.

De lente kwam en deed alles er vriendelijk uitzien. De knoppen zwollen nu zichtbaar en de storm, die over 't land voer, waaide meest uit 't westen. De zieken in de pastorie herstelden spoedig; toch was er nog geen denken aan een ontmoeting tusschen de gescheiden kinderen.

Dagelijks ging Isabella met de drie kleintjes naar Lotje's graf.

In 't begin hadden ze er veel belangstelling voor getoond, benijdden Lotje en, als ze in hunne prentenboeken engeltjes zagen, dan vroegen ze of Lotje er zoo uitzag.

Toen verlangden ze weer, dat Lotje terug zou komen, Lotje was nu lang genoeg weg geweest. Ook voegden ze elken avond aan hun gebedje toe: ‘Lieve God, laat Lotje morgen weer levend worden; ze kan toch zulke mooie papieren poppen knippen.’

Isabella mocht er niet aan denken, hoe vreeselijk zulk een gebed voor het verscheurde hart der moeder moest zijn; het gelukte haar echter volstrekt niet den kinderen de mogelijkheid van Lotje's terugkeer uit 't hoofd te praten.

‘De lieve God kan alles, wat Hij maar wil,’ zei Hans.

‘Ja, dat tan ie,’ bekrachtigde de kleine Benno.

't Werd haar nu duidelijk, dat een diepe wijsheid of een diepe eenvoud noodig was, om met kinderen om te gaan. Dikwijls spraken die kleintjes ook hun onbarmhartige kritiek uit, zooals; ‘Dat kan mama veel beter dan u’ - of: ‘Daar weet u niets van, dat weet mama alleen’.

Ook moest Isabella, die er altijd op stond dat men haar naam goed voluit en onverminkt uitsprak, gedoogen, dat de kleintjes haar als ‘tante Bel’ riepen.

‘Mama’, zei ze eens, ‘u weet niet, wat ik door deze kinderen leer. Ik heb mijzelve voor een mensch met tamelijk veel zelfbeheersching gehouden, maar tienmaal op een dag betrap ik er me op, dat ik ongeduldig word. Men kan toch nooit te veel aan zichzelf arbeiden’.

‘Ze heeft een heerlijk karakter,’ vertelde mama dan aan Erhard, ‘ze is nooit met zichzelf voldaan. Maar door haar streven wordt haar gunstige aanleg tot een volkomen ontwikkeling gebracht.’

‘Eén ding is maar jammer, dat men vergeten heeft haar te leeren, dat mannen menschen zijn,’ dacht Erhard.

Menigmaal kwamen er door de kinderen oogenblikken voor, waarin 't scheen dat Isabella's hart toch verteederd werd.

Eens op een middag vond hij vóór in de gang een allerzonderlingste groep bijeen. Isabella stond daar zeer verstoord met drie poppen in hare armen, die er al heel ongelukkig uitzagen. Voor haar stonden Benno, Hans en Louise op een rij, ook gansch ontsteld. Zij meenden iets zeer nuttigs gedaan te hebben, dat hun ook dikwijls gebeurde. Ze hadden 't haar van de poppen gewasschen en geknipt.

‘Kijk nu toch eens, Erhard,’ en de tranen kwamen haar in de oogen, ‘'k heb ze alle drie van papa gekregen. 't Waren zulke dierbare herinneringen aan hem en aan mijne kindsheid.’

Hij begreep haar verdriet en toch moest hij lachen. De poppen zagen er zoo potsierlijk uit met die natte haarvlechten.

‘Maar tante Bel, haar groeit toch wel weer aan, u bent wel dom, als u dat niet weet,’ zei Hans eindelijk terechtwijzend.

‘Kun je nog boos blijven?’ vroeg Erhard haar lachend, terwijl hij bij de kinderen neerknielde.

‘Kom jongens, geeft tante een zoen. Ze is niet meer boos. Maar doe 't nu maar liever niet weer, want 't paard, waarop jelui hobbelt, is ook geen wezenlijk paard maar een nagemaakt, en poppenhaar is ook nagemaakt en groeit niet meer.’

‘Poppenhaar groeit toch,’ hield Louise gewichtig vol, ‘want Barbara, Lotje's pop, had ook eens al 't haar verloren en met Kerstmis had Barbara in eens nieuw lang haar.’

‘Je ziet, dat ze op hun manier gelijk hebben!’ riep Erhard lachend. Isabella was overwonnen. Zij knielde ook neder en liet zich door het drietal kussen.

‘Geef nu tante Bel ook een kus,’ beval Benno aan Erhard. Zulke bevelen werden dikwijls uitgevaardigd en dan hield Isabella hem lachend haar wang voor.

Nu echter greep 't Erhard in 't hart - de groep daar vóór hem had hem met half vroolijke half droevige gedachten vervuld.

Hij drukte zijne lippen snel op haar mond en blikte haar diep in de oogen.
Isabella sloeg de oogleden neer. En dat was 't eenige blijk van aandoening bij

IN HET KORENVELD. Naar L. Hendenhauss. (Zie blz. 183.)

haar.

En 't was alsof zij zich naderhand door vormelijke strengheid schadeloos wilde stellen voor de zachte teergevoeligheid, die een oogenblik in haar opgeweld was.

Natuurlijk maakte Erhard gebruik van de goede stemming van elk oogenblik en sloeg dan een anderen toon aan... opgewekter, liefdevoller.

Toch mocht hij zeggen, wat hij wilde, altijd kwam er weer een berispend antwoord. En terwijl ze wel moest erkennen, dat hare eigene inzichten omtrent wereld en menschen niet als gezaghebbend konden gelden, haalde Isabella er altijd haar vader bij.

Dit enkele ‘papa zei’ - ‘papa vond’ maakte Erhard al weken lang zenuwachtig. Hij had ook al goed waargenomen, dat Isabella, en zonder er zich in 't minst van bewust te zijn, tusschenbeide zijne meening zoowel als die van zijne moeder en van Rumker, kortom, wie ook maar een verstandige gedachte geuit had, dadelijk met het etiket van haar vader voorzag.

Hij verbeeldde zichzelf nu, terwijl hij deze aanhalingen dubbel bitter ondervond, een gast aan den heerlijken avondmaaltijd te zijn met zijne dampende schotels op prachtig damast tafelgoed en fijn tafelzilver. En 't was toch *zijn* tafel.

En plotseling kwam de lust bij hem op om zich te ergeren. Hij zei dan ook spottend: ‘De geest van Stufenbach zweeft hier altijd boven de wateren.’

Isabella kwam in opstand over deze woorden en antwoordde: ‘Het was een goede geest! Woonde hij in jou, dan was je een beter mensch!’

Toen sloeg hij met de vlakke hand op de tafel, dat de glazen rinkelden, en riep uit: ‘Je hebt een bullebak van hem gemaakt! Dat is zijn geest niet meer, zijn levende, zachte, edele geest! Dat is een zedelijk monster om schrik aan te jagen, waarvoor elk warm leven verstijft!’

Ze keek langs hem heen; mes en vork waren aan hare handen ontgleden. Ze zag zoo bleek als een doode.

‘Wil je mijns vaders nagedachtenis onteeren?’ vroeg ze nauwelijks hoorbaar.

Deze woorden, bijna ademloos uitgesproken, terwijl de toon van zijne eigene, heftige stem hem nog in de ooren klonk, stemden hem zachter.

‘Integendeel, ik zal ze in eere houden,’ sprak hij hartelijk maar zeer beslist. ‘Als dat, wat een doode gezegd heeft, bij elke gelegenheid op de daden en woorden van een levende toegepast wordt, dan heeft 't iets verkleumends. En hoe wilt ge je aanmatigen, te weten

of gij de verstandige woorden van den doode altijd in zijn geest en op de juiste plaats te pas brengt? Bedenk wel, dat 't niet meer of minder dan hoogmoed is, rechter te willen zijn zooals hij 't mocht zijn! Vergeet ook niet, dat de trots een macht is in alle harten, maar hoofdzakelijk in mannenharten, en dat 't mijne zich eindelijk tegen je zou kunnen verharden, als je altijd en altijd maar weer een doode op me africht.'

Isabella had al hare vijf vingers in 't saamgedrukte servet geklampt, dat naast haar op 't tafelblad lag.

Zacht, vol houding, doch zonder de oogen op te slaan, zei ze: 'Ik matig me in 't minst niet aan rechter te zijn. Ook hoogmoed is vreemd aan mijne ziel. Ik heb juist pas bewezen, dat ik kan dienen, zelfs hen, tegenover wie ik vroeger wat vijandelijk gezind was en tegen wie ik een vooroordeel had, wat de troostelooze, teeder liefhebbende dochter misschien niet zoo hoog was aan te rekenen. Ik heb 't mijzelve echter hoog aangerekend, want begane zonden kan men zichzelf nooit te streng aanrekenen en er berouw over hebben. Als jij ook voor de door jou begane zonden zulk een ijver tot verzoening aan den dag legdet, dan zou 't beter met je gesteld zijn. Dat ik me gaarne op de woorden van mijn vader beroep, die voor mij niet alléén, doch voor nog duizenden een richtsnoer zullen zijn en blijven, is toch wel des te begrijpelijker, nu hij, de gestorvene, nog wel de eenige man is, tot wien ik om waarheid mag opzien.'

'Dat was me daar een echte voordracht,' sprak Erhard met een treurig lachje; 'ik zal er nu ook een voor jou houden. Tegenover elk geval zoo als zich dat in je kring voordoet, waar je vader je nog kon voorzien van leering en te nemen maatregelen, ben je zacht, geduldig, vergevensgezind, kortom christelijk. Doch zoodra er zich iets nieuws in je leven voordoet, dat hij zoo niet heeft kunnen voorzien, omdat hij zoo vroeg van je weggenomen werd, staat ge hulpeloos en wilt de maat tot oordeelen, tot vergeven in je eigen hart vinden. En daar zie ik je dan weer hard en zonder verschooning, onchristelijk. Zoo was je jegens de Harmuths gezind, totdat het zware lot, dat hen trof, je ontroerde; zoo ben je tegen mij. En als je vader nog leefde, dan zou hij misschien tegen jou, die mij altijd met dat ééne bewuste bijbelwoord op mijn nommer zet, dat andere richten, dat ons zegt: hoe wij allen zondaars zijn.'

Hij zweeg en vermeed haar aan te zien. Hij voelde, dat hij haar iets heel zwaars had toegevoegd. Toch had hij 't al lang zijn plicht geacht zoo te spreken en had alleen maar op de gelegenheid er voor gewacht.

De weg tot zelfkennis was haar thans gewezen; als ze nu maar wilde inzien, hoe daarop voort te komen.

Isabella echter zag Erhard vast en met opgeheven hoofd in 't gelaat. Trots menig bitter woord van hem had zij stellig geloofd, dat hij in zijn hart een onbegrensde bewondering voor hare deugd had. Hare ziel voedde zich nog altijd met de zoete woordjes, welke hij haar in hun eersten verlovingstijd gezegd had en die ze trouw in haar geheugen bewaarde.

Nu hoorde ze van hem voor 't eerst, en dat nog wel zonder opgewondenheid of heftigheid, maar met een zeldzaam ernstige onderworpenheid, als iemand, die van niet te veranderen toestanden spreekt, dat hij volstrekt niet tot haar opzag, maar hare houding hard veroordeelde, zooals zij de zijne deed.

'Hij houdt me niet voor beter dan zichzelf,' dacht zij, als overweldigd door deze vreeselijke ontdekking.

Tranen welden in hare oogen op; ze keek nog altijd naar Erhard, die heel rustig voort zat te eten.

Hij had gesproken, voelde zich bevrijd en bevond zich dus alweer in zijne gewone, opgewekte stemming, die zijn aangenaamste karaktertrek was.

‘O, Erhard!’ riep ze eensklaps uit, terwijl ze begon te weenen. ‘Wat ben je verblind,’ wilde ze nog zeggen, maar door 't snikken kon 't haar niet van de lippen.

Hij liet haar schreien. De trots, waarvan hij zoo waarschuwend gesproken had, was misschien nu wel in zijne eigene ziel, want hij dacht: ‘Ik kan en mag haar niet meer te gemoet komen; wil 't nog weer tusschen ons terechtkomen, dan ligt 't nu aan haar, als 't niet gebeurt.’

Toen ze een tijdlang geschreid had, zei hij met gekunstelde scherts: ‘Kom, eet nu maar. Wij leven nu sedert twee maanden in een bestendige opgewondenheid. Zoo hooggespannen kan geen ziel op den duur blijven. Dat houdt men niet eens op 't tooneel in vier acten van een treurspel uit, waarom dan ook bekwame dichters er vroolijke oogenblikken tusschen weten te lasschen. Het leven is evenzoo. Gun je zelve dus tusschen je tranen door 't heerlijke genot van deze lekkere spijzen, die ik nooit had kunnen denken met zooveel smaak te zullen eten.’

Aan den avond van dezen dag dacht Erhard er niet meer aan om voor te lezen; hij vergat 't ook den volgenden avond, en Isabella, die de vier avonden, dat hij haar voorgelezen had, er een groot genot van had gehad, durfde hem nu toch eigenlijk niet met het verzoek er voor aan te komen.

In Erhard verhief zich langzamerhand een ongeduld, dat zich wel eens in heftigen toorn wilde uiten.

De drukkende stilte scheen hem dreigend te verstikken.

Als er toch maar eens iets gebeuren mocht... iets opwekkends, iets aangrijpends!

De eene dag verliep echter als de andere. De arbeid, die hem eerst een genoegen was geweest, werd hem nu een last.

Het scheen wel, dat Erhard destijds het formulier voor zichzelf had uitgesproken, dat arbeid slechts een troostelooze manier was om den tijd te dooden.

Dat kwam, omdat het licht van het geluk aan zijn werkdag ontbrak!

Dikwijls kwam de wensch bij hem op, om slechts éénmaal voor een paar dagen naar Berlijn te sporen en die goede, oude kameraden eens weer te zien, ja, al was 't maar een gemeen soldaat van zijn compagnie of alleen de uniform van zijn regiment! Zijn heimwee daarnaar, zooals hij dat de eerste veertien dagen na zijn ontslag gevoeld had, verteerde zijn hart.

Hij kon 't echter niet doen. Isabella mocht er eens wat van denken; er mocht inmiddels eens iets op 't veld of in de schuren verzuimd worden, en in den grond waren 't toch hare velden, hare bezittingen. Thans hinderde hem dit ook, hoewel zij hem altijd om elke bijzondere uitgave vroeg, alsof hij de gever was, en 't bij elk gesprek over 't huishouden uitkwam, dat zij er nooit aan dacht, dat alles toch van haar kwam.

En dan mocht hij 't toch óók niet doen, omdat Isabella denken kon, dat hij Katharina Vastorf zou weerzien. Isabella had hare belofte trouw gehouden; ze had nooit meer van de vrouw gesproken, die hij had bemind of liever had meenen te beminnen. Toch wist ze zeker, dat hij nog dikwijls genoeg aan haar moest denken. Hij wilde zelfs niet eens de schaduw van een verdenking op zich laden.

In den geest doorleefde hij al die mooie dagen van voorheen nog eens door. Ja, toen mocht 't leven heeten! De dames kwamen hem voor den geest, die hij zoo in zijn luitenantstijd had ontmoet. Drie jaar geleden die aardige Lore, de zuster van zijn kameraad Lohenhof, wat was die verliefd op hem geweest! Letterlijk aandoenlijk, en zoo in 't openbaar, zoo eenvoudig, dat al de dames van 't regiment er medelijdend om lachten. En hij was er natuurlijk niet koud onder gebleven; hij had ook een beetje vuur gevat. Doch daar ze beiden niets bezaten, bespraken ze op een goeden dag de onmogelijkheid om met elkaar te trouwen. 't Hart van freule Lore brak er letterlijk onder. Nu was ze al lang getrouwd, goed en gelukkig. Maar haar toch nog één keer terug zien, ja, dat zou Erhard wel eens willen... want 't was toch wel aardig geweest en geheel onschuldig.

In den grond was zijn gansche leven onschuldig geweest; hij had helaas! geen oorlog meegemaakt, want 't was altijd vrede; hij was zelf nooit in groote gevaren geweest en had er anderen niet uit kunnen redden. Waaruit had hij dan de stof kunnen nemen, om op Isabella als held en als man een romantischen indruk te maken? Wellicht kon hij geen invloed op haar uitoefenen, doordien alles, wat in en om hem was, zoo doodeenvoudig was.

En die eene, groote gebeurtenis in zijn leven maakte geen indruk op haar. Ze liep er overheen, omdat ze er niets van begreep, en, wat hem het meeste trof, was, dat ze noch zijn strijd, noch zijn verzoening recht deed weervaren, want voor hem was 't verzoening, dat hij om dat *niet* gehouden woord zijn beroep had opgegeven.

Het was een frissche Meidag, toen Erhard in zulke gedachten verdiept over zijne velden stapte. Het Wessendorpsche beukenbosch glinsterde lichtgroen aan deze zijde; leeuwerikken zongen op hooge tonen; over de stille vlakte hoorde men die fijne muziek uit de hoogte zacht en duidelijk klinken. Erhard bleef staan luisteren; iets als weemoed en godsdienst drong hem in 't hart.

Hij stond bij 't meidoornboschje, waar hij in den herfst met Rumker had gezeten en 't eerst met hem over zijn huwelijk met Isabella had gesproken.

Hij dacht nog eens na over dat toenmalige gesprek en wat hij al zoo aangestipt had van die ééne gebeurtenis in zijn leven. Zooveel als hij zich herinneren kon, had hij meer in 't algemeen gesproken en gezegd, dat hij een groote teleurstelling had gehad... eensklaps schrikte hij bij een zelfde gedachte, die hij hem opkwam.

Had hij dan nu opnieuw geen groote teleurstelling? En door Isabella! Waar lag nu 't verschil?

Katharina Vastorf had zich nooit als een reine ziel, als een voorbeeld van christelijke deugden voorgedaan. Hij was ook nooit in 't geval geweest er over te moeten denken, of zij 't wel was. Hij had haar bemind als de mooie, schalksche,

beminnenswaardige, elegante, gevierde vrouw, die algemeen geacht was of scheen te zijn. Het karakter, ja, dat spreekt in die gevallen van zelf... 't heet, dat een man er niet te veel over denkt of de liefste ook gebreken heeft. En toen was 't oogenblik gekomen, dat hij vernemen moest, dat Katharina Vastorf vóór hem een ander bemind had en dien ander niets had geweigerd. Zij trachtte niet eens te liegen; vrij en koen bevestigde zij 't, en gaf de schuld van haar dwaling aan de zwakte van haar hartstochtelijk karakter. Ja, zij was vermetel genoeg te betuigen, dat zij eerst recht goed wist wat liefde was, nadat zij den misslag begaan had.

Hij had zich van haar afgewend, hij kon haar voortaan niet meer liefhebben als voorheen.

En Isabella? Zij was hem verschenen in den zachten glans van haar meisjesachtigheid. En eerst later openbaarde zich haar eigenlijk wezen, waarvan stijve, zedelijke hoogmoed de hoofdtrek was. Het goede in haar was misschien maar aangeleerd, de wezenlijke mensch in haar was wellicht veel onwaardiger.

Op grond van welk recht verhief zij zich boven hem om hem te richten? Hoe mocht hij nog toornig zijn op Katharina Vastorf, als hij boos was op Isabella? Of haar nog achten, als hij Katharina niet meer achtte?

‘Ook de hoogmoed wordt tot de hoofdzonden gerekend,’ dacht hij en staarde in den lentemorgen. ‘Hoe komt 't toch, dat er in onze ervaring een onderscheid bestaat tusschen de verschillende zonden, die voor God toch alle even veroordeelingswaardig zijn? Katharina is een grootere zondares dan Isabella... buitendien was haar, wat zij deed, door geen wet verboden, want zij was vrij, haar eigen meesteres... Isabella daarentegen heeft gezworen, mijn gehoorzame vrouw te zijn. Stellig en zeker kan dit slechts door zeden en gewoonten zoo zijn gekomen... Zonde blijft zonde... op naam en wijze komt 't niet aan, het hangt van 't temperament af, waarheen onze zwakheid ons dringt. Daarover moet ik toch eens met Harmuth spreken.’

In de verte zag hij twee gestalten op den smallen weg, die als een bruin lint door 't gras van een weiland getrokken scheen. Dat moest Issabella zijn met Harmuth. Sedert eenige dagen ontmoette de predikant haar buitenshuis, en zoodra de door Rumker bevolen verfrissching door schilderen en behangen van al de kinderkamers in de pastorie zou voltooid zijn, zouden Hans, Benno en Louisje weer naar hunne ouders gaan. Erhard zag daar erg tegen op. Dan zou 't vreeselijk stil in huis worden, en dan moest zijn lieve, goede

mama wel merken, dat 't niet in den haak was met zijn huwelijksgeluk.
Erhard wilde zich telkens wijsmaken, dat hij niet

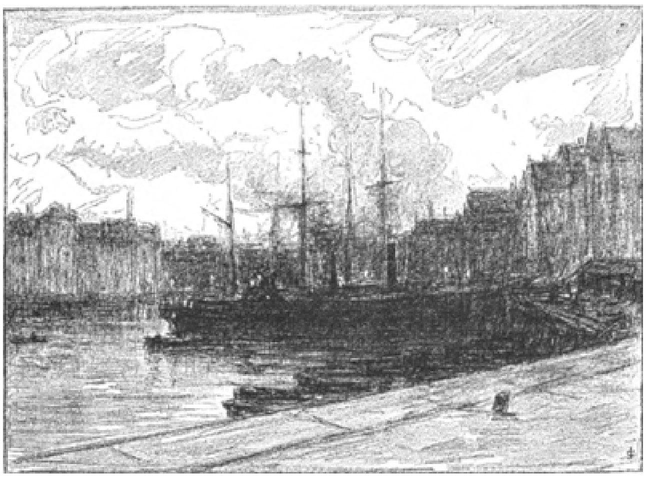

STEENDRUKKUNST: DE HAVEN VAN VLISSINGEN.

meer van Isabella hield. Dikwijls bekroop hem de lust om heftig te worden, als heer en meester op te treden. Doch als hij haar dan zoo voor zich zag, stil, oprecht, fijn en ernstig, dan brak in zijn hart het ruwe voornemen door iets als medelijden of liefde, wat hij zelf niet kon uitmaken. Dikwijls ook dacht hij er over om hier of daar uit Stufenbach's jeugdig leven een menschelijke dwaling op te sporen en daarmee gewapend naar Isabella toe te komen om tot haar te kunnen zeggen: zie nu eens hier, ook hij zondigde en hij was toch een man, die ver boven duizenden stond. Maar bij zulke gedachten had hij een afkeer van zichzelven. Zoo iets denkt men wel, maar doet men niet! En al had 't toeval hem 't bewijs in de handen gespeeld, dat Stufenbach wel werkelijk een Saulus was geweest, voordat hij een Paulus geworden was... hij wist zeker, dat hij dit ernstige geval dan wel wezenlijk verzwegen had.

Als hij zijn toorn jegens Isabella eens zoo echt gevoed had en hij zag haar dan zoo onverhoeds, dan klopte zijn hart vol liefde en begeerte.

Ook thans, nu hij haar in de verte zoo klein in haar grijs kostuum zag, als stoffeerde zij het groene landschap, voelde hij zich aangenaam verrast, en al zijne kleine muizenissen verdwenen voor het eenvoudige besluit: ‘Ik zal haar gauw te gemoet gaan.’

En als een jongen rende hij de helling af, zoodat de grond onder zijne stappen afbrak en onder zijne hakken weggestooten werd.

Harmuth en Isabella hadden elkander ontmoet bij den ouden Schulze. De rheumatische oudjes waren sedert de lente, toen hun zoon van huis was gegaan voor het turf steken, zeer hulpeloos. Zij hadden kunnen omkomen in hun eenzaam huis zoo ver verwijderd van de naaste buren. Doch reeds Stufenbach had ingevoerd, dat dan dagelijks een van de dorpelingen naar hen moest gaan zien, en daar Isabella er zelf ook geregeld naar toeging, als 't haar dag was, waagde geen vrouw 't haar plicht te verzuimen. Harmuth las de oudjes nu en dan eens wat voor.

Isabella had altijd, als ze Harmuth ontmoette, een eigenaardig gevoel, dat wel wat van verlegenheid had. Sedert den ochtend dat ze zijne kinderen was komen halen, en getuige geworden was van Harmuth's lijden, wist zij, hoe deze man beminde en hoe hij bemind werd.

't Kwam haar als iets indringends, als iets, dat onkiesch was, voor, dat ze zulk een diepen blik in deze beide harten had geworpen.

Zijzelve, dat voelde ze duidelijk en klaar, had eerder al hare liefde verloochend, dan dat zij ze voor een ooggetuige had geopenbaard.

En dan: wat moest deze man kostelijke eigenschappen hebben om zoo zonder terughouding, zoo vol blinde overgave bemind te worden!

Eigenschappen, die hem ver boven Erhard stelden! Deze zekerheid deed Isabella pijn als de hevigste jaloezie. Och! dat ze 't zichzelf honderdmaal daags had mogen herhalen: ‘Mijn Erhard is beter dan alle andere mannen.’

Zij leed, nu zij Harmuth voor edeler hield. Zij zag Harmuth met de oogen zijner vrouw, terwijl ze Erhard slechts door hare oogen bezag, en vergat, dat het spiegelbeeld afhangt van de eigenschappen van den spiegel.

Toen ze samen op dien mooien Meimorgen zoo voortliepen, sprak Harmuth vol blijdschap van de zijnen.

Over acht dagen zou 't kleintje gedoopt worden; het kon niet anders of 't moest Charlotte Deodata heeten. God had haar toch gegeven een half uur nadat hij 't lieve Lotje tot zich genomen had. Rumker en Isabella zouden peet zijn; Rumker zelf had zich voor die eer opgeworpen en Isabella was blij verrast, toen Charlotte haar per briefje het verzoek deed.

'Zeg toch eens aan Charlotte, dat ik haar voor verscheidene vrijheden vergeving moet vragen,' sprak Isabella, 'zoo zal ze alle drie de kinderen nieuw gekleed vinden. In onzen eersten schrik verbrandden we al hun goed. 't Was zeker wel wat overdreven. Maar we zijn er ook niet weinig trotsch op, dat ze allen even gezond naar hunne ouders teruggaan.'

'Beste Isabella,' sprak Harmuth stilstaande en haar vast in de oogen ziende, 'mag ik je eens vragen of ge alles, wat ge deedt, voor je zelf of voor ons deedt?'

Isabella kreeg een kleur; met groote oogen en een verschrikt gelaat keek ze Harmuth aan.

'Antwoord me niet, mijn lieve vriendin,' vervolgde hij zacht. 'Ge zoudt me bezwaarlijk het juiste antwoord kunnen geven. 't Is ook een van die vragen, die men in de binnenkamer met zijn God behandelt.'

Ze zweeg, haar hart klopte angstig. 't Was haar te moede, als had ze een groote vernedering ondergaan. Ze deed haar best om dat gevoel weg te vechten.

Harmuth sprak door, zij luisterde maar half, want allerlei moeilijke gedachten stormden in haar.

'Alles wat men doet, doet

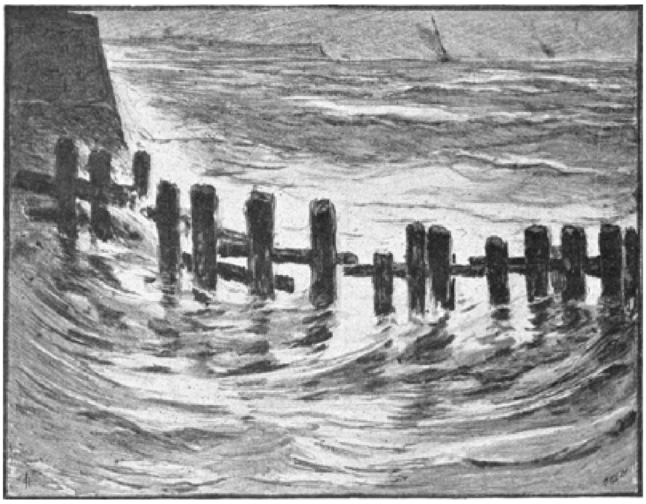

STEENDRUKKUNST: INGANG VAN DE HAVEN TE VLISSINGEN.

men tegelijk voor zijne naasten en voor zichzelf, in zooverre als de vervulling der christelijke plichten het loon met zich brengt. Wat beduidt zijne vraag? Hij legde er een verwijt in, alsof ik behagen in mijzelf had. Ik kan toch mezelf niet voor een arme zondares houden? Ik doe toch mijn plicht; mijne ziel is rein van alle schuld. 't Schijnt wel, dat men mij dat niet gunt. Ik zie natuurlijk heel goed, dat ik meer doe en minder zondig dan andere menschen; nu kan ik me toch niet aanstellen alsof ik heel deemoedig onder zware schuld verkwijn? Dat zou huichelachtig zijn. Zou Erhard met Harmuth gesproken hebben over wat hij mijn deugden-hoogmoed noemt? Ik ben volstrekt niet hoogmoedig, ik heb 't vooral dezen ganschen, langen tijd bewezen, dat ik mij de dienares van Charlotte Harmuth's kinderen heb betoond.'

‘Daar komt Erhard,’ zei Harmuth op blijden toon en brak hare gedachten af.

Ze schrikte er van, zoo verdiept was ze geweest. Toen glinsterden hare oogen en hingen onafgewend aan den man, die vlug en vroolijk als een jongen op haar toekwam.

Erhard's vrees, dat het na 't vertrek der kleine Harmuths vreeselijk stil in huis zou zijn, werd bevestigd. Bij zijn arme mama, wier zenuwen in den laatsten tijd te veel onrust hadden moeten verduren, kwam de reactie. Ze lag nachten lang wakker door de vreeselijke pijnen, zat overdag met vermoeide oogen in het gele gelaat in haar stoel en moest voortdurend Gussow's verzekering aanhooren, dat zij er best uitzag en dat hij zoo blij was, dat ze 's nachts zoo goed sliep. Isabella verpleegde mama, zooals men 't een klein kind doet: vol teedere zorg en in 't voortdurend streven om op te vroolijken, bezig te houden, afleiding te verschaffen.

Dus was 't opnieuw, alsof Erhard hier overschoot; al 't ongeduld, dat hij in den eersten, korten tijd na zijn

terugkomst uit Berlijn waargenomen had, ontwaakte weer.

't Hinderde hem weer, als hij 's middags bij 't binnentreden van 't huis 't eten rook, de boekweitegort, de aalsoep of de witte boonen. Hij zag elk klein rad zich in de machine der huishouding draaien, en dat kwam hem zoo ontzaglijk kleingeestig voor, ja, eigenlijk een man onwaardig. Als hij Isabella vreeselijk lange gesprekken over de huishouding hoorde doen, dan kon hij 't niet uithouden. Wat was dat voor een gedachtenkring, waarin zij zich beperkte: of Lutjohann, die een paar honderd ponden aardappelen, welke Ulmer, om er een hoogen prijs van te maken, tot het voorjaar bewaard had, goed zou betalen, of de proef met een koolaanplanting slagen zou, of de boekweit soms ook te laat was gezaaid...

Een dorst naar weelde en vooral naar genot ontwaakte bij hem.

In plaats van met Isabella het aangekochte jonge vee te bekijken, had hij liever bovenop de tilbury met haar gezeten om naar de wedrennen te rijden, en in plaats van 's avonds te moeten aanzien, hoe zorgvuldig ze de op dien dag uitgegeven of ontvangen stuivers zat te boeken en zich daarbij 't hoofd brak, als ze een paar centen niet terecht kon brengen, had hij veel liever met haar in de opera gezeten om de ‘Tannhauser’ te zien.

En zij, ze merkte niet eens, dat zijne zinnen naar nieuwe indrukken smachtten. Dat verbitterde hem nog 't meest.

De doop bij Harmuth kon als afwisseling in verfrisschenden zin niet meetellen.

Allen waren getroffen door Charlotte's aanblik. De anders wat grove schoonheid van Charlotte was verfijnd, de eerste smart, de diepste, die een moederhart kan ondervinden, had Charlotte's trekken om zoo te zeggen verheerlijkt, veredeld. De diepe dankbaarheid, die zij gevoelde, de zieken hersteld te zien, gaf haar iets gewijds; de stemming van 't gansche feest, dat in den meest bescheiden vorm gevierd werd, was meer godsdienstig dan 't wel blijde was.

Dat waren stemmingen, die Rumker in een kleinen kring drukkend vond. Daarvoor gebruikte hij de kerk of Gods vrije natuur.

‘Kom, Erhard,’ zei hij, voordat nog het onthaal, dat bij een namiddagdoop uit koffie en koek, taart en wijn bestond, geheel ten einde was, ‘laten we wat naar buiten gaan. Harmuth neemt 't niet kwalijk. Dit alles is meer voor de dames dan voor ons. Niet waar, dominee, en jij, mevrouw Charlotte, jelui neemt 't immers niet kwalijk?’

Wie had nu in dezen kring dien naan iets kwalijk kunnen nemen? Dat hij zich als gevangene voelde in deze kamers vol menschen en gedempte gesprekken wist een ieder.

‘Hoor eens,’ begon hij, zoodra hij buiten was en den straatweg met Erhard afliep, ‘als men je zoo ziet en vooral Isabella, dan moet men zeggen: dat is geen leven. Ten minste niet voor een paar jonge luidjes. Jij hebt toch al wat doorgemaakt. Je luitenantsjaren in Berlijn. Maar zij! van jongs af aan niet anders dan netjes tusschen de groote menschen. Daar moet men wel uitdrogen! En ze heeft wat uitgedroogds, bijna als toen ze jong meisje was vóór je terugkomst. Wat zat ze daar straks vreemd en wijs tusschen Gussow en de oude mevrouw Harmuth met haar kopje in de hand! Dat doet iemand leed. Ze moet een beetje los worden.’

‘Zeg dat wel!’ antwoordde Erhard zuchtend. Ze liepen al verder en verder. De vruchtboomen aan den rand van den weg stonden in bloei, door de zwarte takken met de rose en witte bloesems er aan zag men den lichtblauwen hemel. De voeten der mannen zagen geheel wit van het stof op den straatweg.

‘Er moet nog veel regen komen; het jonge zaad kan wat aan, daar heeft mijn landmanshart angst voor,’ begon Rumker weer; ‘vóór St. Jan moeten we regen en wel veel regen hebben. Maar voor mijne gasten kan ik weer geen regen gebruiken. En wat ik wilde zeggen, ja, daar ging ik eigenlijk van uit: een beetje losheid moet er wezen. En 't zal komen! Binnen acht dagen zullen mijne gasten er al zijn, de Schlippenbachs en heel hun aanhang. Dan wou ik je nog zeggen, Erhard, dat je altijd welkom zijt, jij en Isabella. Je moet weten, dat me zoo iets Engelsch voor den geest zweeft... zooals je altijd leest in de romans, dat er op de Engelsche riddergoederen met de gasten geleefd wordt. Natuurlijk hier nu wel wat eenvoudiger!

Erhard kreeg een hartklopping. Altijd had Rumker's houding, die een mengeling van terughouding en openheid verried, van zelf verboden, dat men hem vroeg naar den tijd, wanneer zijne te verwachten gasten komen zouden. Hij sprak zoo duidelijk van zijn huwelijksplannen, dat een ieder heel goed merken kon, dat de dame, die hij op 't oog had, onder de gasten zijn zou. Van den anderen kant voorkwam hij dan weer alle vragen.

Een duister voorgevoel zei Erhard, dat Katharina Vastorf onder de gasten zou zijn. Zij zou zich de gelegenheid niet laten ontglippen uit nieuwsgierigheid of onuitgebluschten hartstocht, of alleen maar uit haat, den man terug te willen zien, dien ze bemind had.

De zaak was dan ook op zichzelf doodeenvoudig. Hijzelf was voor eenige jaren met een aanbeveling van Rumker in de familie Schlippenbach gekomen, die met hunne vrienden tot Rumker's kring behoorden; eerst sedert hij er de gravin Vastorf had leeren kennen, had hij zich in dezen kring thuis gevoeld.

Als nu de Schlippenbachs kwamen, was 't niet meer dan natuurlijk, dat zij de allerintiemste van hun huis, de gravin Vastorf, meebrachten.

Voor dit geval had Erhard zich al goed bedacht, hoe hij zich dan houden moest. Zooveel mogelijk wilde hij dan Wessendorp vermijden en die vrouw, als een vreemde, hoffelijk bejegenen. Dat zij 't zijn kon, wie Rumker's huwelijksplannen golden, viel hem nooit in. Katharina Vastorf met haar vurigen lust voor jeugd, schoonheid en 't leven in een groote stad, zou toch Rumker nooit aangemoedigd hebben om te gelooven, dat hij haar mocht naderen. De dame toch, die 't voorwerp was van

Rumker's verwachtingen, moest hem wel sterk aangemoedigd hebben. Hijzelf had dit zonder 't te willen door allerlei kleinigheden verraden. En Katharina Vastorf, de bezitster van Vastorf en Beelitz, behoefde toch geen netten uit te werpen om Wessendorp in haar bezit te krijgen.

Rumker sloeg met zijn rijzweep in de lucht, als wilde hij die geeselen, en ontwikkelde allerlei pleizierplannetjes. Picknicks aan 't strand, Wessendorp grensde aan de zee; avondpartijen in 't bosch met illuminatie, schijfschieten in 't park en vele andere vermakelijkheden, die tot nu toe in Wessendorp niet voorgekomen waren. Hij vroeg ook of Isabella wel goed voorzien was van gekleede kostuums.

Erhard liet hem praten. Zijn blik ver vooruitgericht op de boomen met hunne bloesems, die bijna in elkander liepen, waar de straat in de verte er zoo dun als een draad uitzag, vroeg hij eindelijk als terloops: ‘Wie komt er dan al zoo? Of moet 't een verrassing zijn voor mij, omdat ik ze vermoedelijk toch allen ken?’

‘Wat zal ik je zeggen; de dames hebben mij bevolen te zwijgen. 't Zou een echte grap zijn, meenden ze, als die goede Weltzin zoo onverwacht de oude vrienden terugzag. “Maar.... 't is kinderspel,” zei Rumker. “Dus: Lize Schlippenbach met hem; hun zoon niet. Dan Luhendorf; niet die van de Ulahnen, dien kan ik niet uitstaan. Niet dat ik zooveel met dezen opheb, maar je weet 't, hij is de beste vriend van Schlippenbach. En dan de Kreutzers. Mevrouw von Kreutzer is de ziel van alles. Hij weet ook wat te praten, heel wat meer dan ik; ook is 't wel aardig nog eens iets van Aziatische volksstammen te hooren. En dan nog mijn neef Rumker; die wordt onder ons gezegd leelijk klepperig. Je weet toch dat hij sedert verleden jaar onder curateele staat?”

Dat zijn er zes; die had ik wel verwacht, want 't zijn allemaal oude vrinden,’ zei Erhard. ‘Ge hebt echter altijd van een zevental gesproken.’

Plotseling nam Rumker een gemaakt onverschillige houding aan, keek nauwlettend over 't veld heen, waar zoo even een ree met groote sprongen over 't jonge groen heen wipte, en zei toen als terloops: ‘De gravin Vastorf komt ook.’

Erhard verbleekte. Uit den toon en de manieren van Rumker had hij gemerkt, dat 't de gravin Vastorf was, die Rumker wenschte te trouwen.

Hij voelde een schrik, die een smart al heel nabij kwam.

Geen man haast hoort zonder een bitter gevoel, dat een vrouw, die hij heeft bemind, zich troost over zijn verlies.

Was 't dàt?

Of was 't bezorgdheid ten wille van den dierbaren, hoogvereerden man?

Wat Rumker was en beteekende, kon men alleen hier te midden van zijn eigen kring erkennen en waardeeren. Daarbuiten kon hij eerder een weinig komisch dan indrukwekkend lijken, eerder voor een origineel dan voor een edel mensch doorgaan.

In geen geval was hij de persoonlijkheid, die Erhard zich voorstellen kon als de echtgenoot, de geliefde echtgenoot van Katharina Vastorf. En dan nog moest zij Rumker hoop hebben gegeven, dat moest ze! Want voor zooveel verblinding, om zich zonder grond aan ijdele hoop over te geven, bewaarde zijn scherp verstand dien flinken man.

Erhard vroeg zichzelf angstig af: ‘Wat heeft ze met hem voor? Of heeft ze iets met mij voor?’

Doch even terloops als Rumker gesproken had, zei hij nu ook: ‘Zoo, de gravin Vastorf? Een zeer mooie, opgewekte vrouw; zij zal wel gang in 't gezelschap brengen.’

(*Wordt vervolgd.*)

In het korenveld.

Waarlijk, de kunst van voorwerpen af te beelden heeft reuzenvorderingen gemaakt sedert den dag, zoo diep verborgen in den nacht der tijden, toen een Grieksch meisje om het portret van haar geliefde, die zich op lange reizen begaf, te kunnen verkrijgen, zijn schaduwbeeld op den muur afteekende.

Nu hebben wij eeuwen en eeuwen lang de kunst gehad van portretschilderen, de kunst van een Apelles, een Rembrandt, een Frans Hals, een Rubens, een Lenbach, een Duran en hoe zij verder mogen heeten, die grootmeesters der kunst, en thans ligt het in 't bereik van iedereen door middel van een klein toestel het gezicht te vereeuwigen of het landschap vast te houden, dat hem boeit.

Deze drie kinderen in het korenveld zijn noch mooi, noch aantrekkelijk in den engen zin van het woord; toch ziet men gaarne de voorstelling aan - zij zijn zoo natuurlijk en zoo waar. - Geen schilder zou hen misschien de eer hebben gedaan ze te schetsen; het toestel heeft hun een eereplaats gegeven, zoo niet op 't doek, dan toch op 't papier.

Steendrukkunst.
Met twee gravuren.

Langen tijd is de steendrukkunst in verval geweest, het koper had bijna geheel en al den steen vervangen; toch hadden velen dit materiaal niet geheel en al verworpen. Zij beoefenden die kunst nog trouw, bewerend dat er tien manieren zijn om op steen te teekenen, drie met potlood, zes met inkt en een met de graveernaald. Ongetwijfeld bood de steendruk vele voordeelen aan, die vooral door de kunstenaars zelf werden gewaardeerd, en ook het publiek, na zoovele jaren uitsluitend te hebben gedweept met graveer- en etskunst, begint nu langzamerhand weer in steendrukken smaak te krijgen.

In Frankrijk en Engeland heeft er een bepaald ernstige beweging ten gunste der steendrukkunst plaats; wij hebben slechts te wijzen op de belangrijke tentoonstelling, die in het paleis de l'Industrie te Parijs plaats had ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan dezer

kunst (1795-1895). Vooral de werken van Fautu-Lacour, Cheret Grasset en Willette trokken zeer de aandacht. Andere landen hebben het zoover nog niet gebracht; bij ons te lande houdt de heer Storm van 's Gravenzande de eer van deze kunst waardig op. Daar is geen vorm van landschap of zeegezicht dat hij niet heeft aangedurfd; de fraaiste effecten van licht, nevel en lucht brengt zijn bekwame stift voort, om de typische gezichten uit ons land af te beelden.

Wij geven hierbij twee staaltjes van zijn kunst, gezichten uit de haven van Vlissingen voorstellend, die een goed denkbeeld geven van zijn origineel en karakteristiek talent.

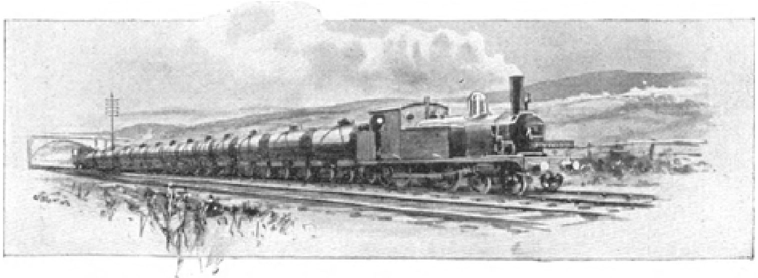

EEN PETROLEUMTREIN.

Olie en oliekoningen.
Hoe en door wie de wereld wordt voorzien van petroleum.
Met drie gravuren.

Te zeggen dat petroleum de grootste gift is, die de aarde geven kan, is nauwelijks een overdrijving, en toch heeft de grootste ontwikkeling plaats gehad gedurende de laatste jaren. Inderdaad is de verbazende bloei der petroleumindustrie in de laatste tien jaren pas ontstaan, na de invoering der ‘tank-steamers’, vervoerstoombooten.

Petroleum schijnt in Europa het eerst gebruikt te zijn geworden als een medicijn of een scheikundig bestanddeel, en vóór 1859 vond nauwelijks een vat zijn weg naar de markt; het vorige jaar importeerde de Anglo-Amerikaansche Oliemaatschappij alleen in Groot-Bretagne meer dan honderd millioen fusten van dit artikel.

Om te beginnen moeten wij oprecht bekennen dat wij aan de Vereenigde Staten vooral de toepassing van petroleum voor verlichtingsdoeleinden danken.

Millioenen en millioenen lampen worden dank de Amerikaansche petroleum in alle landen ontstoken. Weinig meer kostend dan eenige centen de kan, weten maar enkele menschen hoeveel bekwaamheid en vernuft, bijgestaan door de vrijgevigheid der natuur, noodig zijn geweest om dezen lichtgever tegelijk zoo goed en zoo goedkoop te maken.

Ondanks de vele branden en ongelukken, die men aan petroleum wijt en die meestal toe te schrijven zijn aan onverantwoordelijke roekeloosheid der verbruikers, toont zich de petroleum toch een verbazende weldaad voor het menschdom. 't Is een dier wonderlijke feiten, welke alle uitlegging tarten, dat het gebruik van petroleum voor lampen aanving op het eigen oogenblik dat de aanvoer van de walvischolie, die meestal gebruikt werd voor verlichting, ten einde liep, en toen zekere kolonel Drake

in 1859 olie te voorschijn haalde bij een boring, die plaats had te Titusville in Pensylvanië. Dat was het begin van de petroleumindustrie.

De streek, waar hij zijn proefnemingen begon, was een wildernis en bij den aanvang had hij veel te kampen met gebrek aan werkvolk en het verkrijgen van geschikte machinerieën. Na al deze moeilijkheden overwonnen te hebben kwam er nieuwe strijd met water en drijfzand; hij trachtte een ijzeren pijp 36 voet diep in de rots te drijven. Na 33 voet te hebben bereikt vond de boor eensklaps een kleine holte, waar zij bleef tot den volgenden dag, en toen merkte men dat de holte gevuld was met petroleum.

Deze ontdekking leidde dadelijk tot het boren naar andere bronnen. Een jaar later brak de burgeroorlog tusschen het Noorden en Zuiden uit, waardoor een tijdlang het zoeken naar olie werd onderbroken, maar na het einde daarvan wendden de Amerikanen zich met hun bekende energie met hart en ziel aan de zaak.

Nu bedraagt de productie der petroleumbronnen van de Vereenigde Staten tusschen de 140000 en 150000 vaten of bijna 6 millioen fusten per dag.

Ofschoon men vooral van de Vereenigde Staten de

grootste massa van den petroleumaanvoer verwacht, wordt toch de olie op verscheidene andere plaatsen in de wereld gevonden.

Misschien bevindt zich het grootste veld, dat nog nooit aangesproken is, in het noordwesten van Canada, in de vallei der Mackensie-rivier, waar zich een oliedistrict bevindt, niet veel korter dan 1500 mijlen lang.

Bovendien vindt men ze ook in Aziatisch Rusland, van waar men aanzienlijken aanvoer verkrijgt, in Italië, Birma, Japan, China en vele andere landen van het Oosten zoowel als in Zuid-Amerika. Men vindt ze ook in Afrika en in onze Oost-Indische bezittingen, vooral

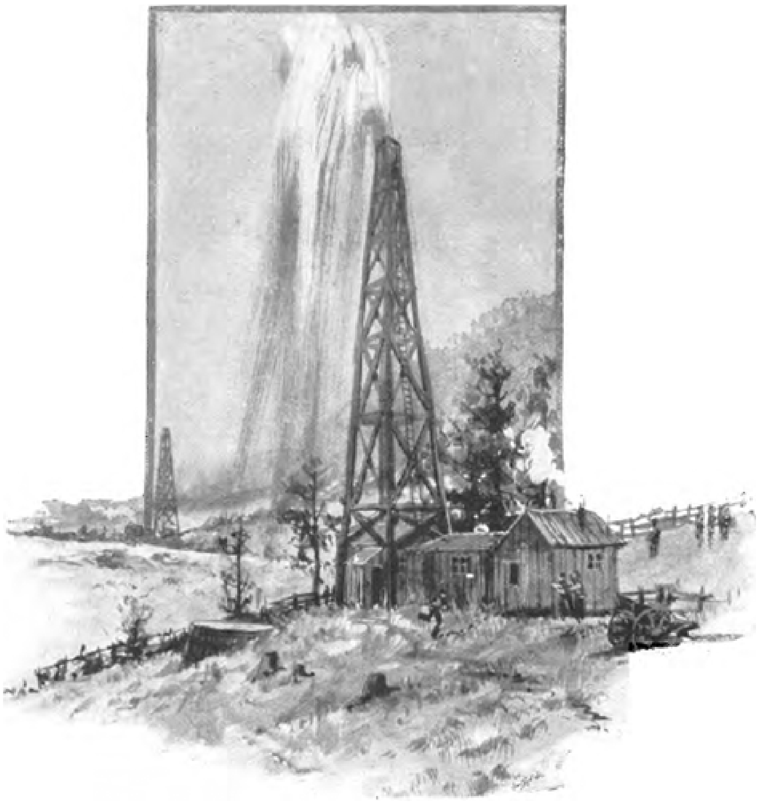

HET MAKEN VAN EEN BRON.

op Sumatra; ook in verschillende deelen van Europa is zij zeer overvloedig, vooral op het uitgebreide grondgebied van de Karpathen.

't Is niet gemakkelijk te bepalen wat petroleum eigenlijk is, want terwijl hare hoofdbestanddeelen altijd dezelfde zijn, zijn er vele punten van verschil, eigenaardig aan elke plaats waar men ze vindt. 't Is natuurlijk teer, van een meer of minder olieachtig karakter, en houdt het midden tusschen gas en mineralen. 't Is ook niet zeker hoe de natuur ze heeft voortgebracht. Wij ontvangen onzen toevoer van brandstof, in den vorm van kolen, van de doode organismen uit een ver verleden. Zoo voortredeneerend zouden wij tot het besluit komen, dat petroleum uit dezelfde wondervolle bronnen voortkomt. De plantaardige lagen ontstonden tusschen de rotsen - wij weten niet wanneer. Inwendige hitte en scheikundige invloeden der onderaardsche werkplaatsen hebben deze stof gedurende eeuwen ontleed en de gassen vrijgemaakt. Deze hebben zich weer verdikt tot olie, toen zij naar de oppervlakte stegen, en vulden de holten, waarin zij zich verzamelden tot onze dagen.

Wanneer men er vermoeden van heeft dat zich ergens een petroleumbron bevindt, dan wordt een klein machinehuis gebouwd met een 'derrick', dat wil zeggen een soort van toren, bestaande uit een houten geraamte in den vorm van een pyramide van 60 tot 70 voet hoog; van hieruit gaat de boor den grond in. Dikwijls is de toevoer van petroleum zoo kolossaal, dat het dagen duurt vóórdat de stroom door machinerieën kan worden in bedwang gehouden, en millioenen vaten raakten daardoor verloren. Daar is zooveel beweging en opgewondenheid in de olievelden als in de goudvelden van Californië en Zuid-Afrika, en vele enorme fortuinen werden even spoedig gemaakt. Jarenlang speelden speculanten met petroleum op dezelfde wijze als thans met graan.

Niemand, die voor eenige centen een kan petroleum koopt, vermoedt hoeveel er gedaan moet worden om het product in verbeterden toestand aan den verbruiker af te leveren. Ten eerste moet de bron gevonden worden, dan moet de olie worden vervoerd; vroeger gebruikte men daarvoor olietreinen, maar dit was duur en lastig, en zoo kwam men op het denkbeeld pijplijnen te leggen, d.w.z. buizen van de bron tot zekere punten. De ruwe olie wordt dan onder hooge drukking honderden mijlen ver gedreven - en dit kost onberekenbaar weinig - naar de zeekust waar de raffinaderijen liggen.

Wanneer de petroleum gemaakt is tot lichtgevende olie, dan laten zij haar in de 'tank-steamers' loopen, die voor het doel worden vervaardigd.

Eerst werd de petroleum vervoerd in doozen of vaten, maar in 1872 bouwde men in Jarrow schepen bestemd om petroleum in hun ruim te vervoeren. Eerst werden gewone vrachtschepen met groote kosten veranderd in oliedragers, maar zij beantwoordden niet geheel aan het doel. In 1886 verschenen de 'tank-steamers' op het tooneel. Deze stoombooten bevatten van zeven tot negen dubbele afdeelingen of 'tanks', die ieder omstreeks 4000 vaten kunnen bevatten en gescheiden zijn van de machinerieën en ketels door een ledige

ruimte, gevuld met water. Elke stoomboot kan van 1 tot 1½ millioen fusten petroleum bevatten.

Als een 'tank-steamer' in een haven aankomt, wordt de olie gepompt in vergaderbakken dicht bij het dok. Ieder weet hoe moeilijk het is olie zoo te bewaren, zonder dat zij weglekt. Als de tijd er toe gegund wordt, kan olie haar weg vinden door alles. In Liverpool, waarvan de haven na Londen misschien de grootste hoeveelheid petroleum ontvangt, zijn deze bakken in de rots gehouwen, in het verre noorden van de haven. Behalve vijf ontzaglijke ijzeren bakken zijn er nog 60 kamers uitgehold, waarvan elk omstreeks 1000 vaten olie kan bevatten. Een vernuftig systeem van gemetselde muren en vloeren maakt het ontsnappen der olie bijna, ofschoon niet geheel onmogelijk.

Het denkbeeld om olie zoo lang mogelijk opgesloten te houden, opdat zij met geen vreemde bestanddeelen in aanraking zal komen, is verder ontwikkeld door het oprichten van kleine depots en door het afleveren van de olie in speciale wagens aan de klanten. De olie wordt door zulke treinen of booten vervoerd; men vult ze in de kleine depots en de petroleumtreinen leggen

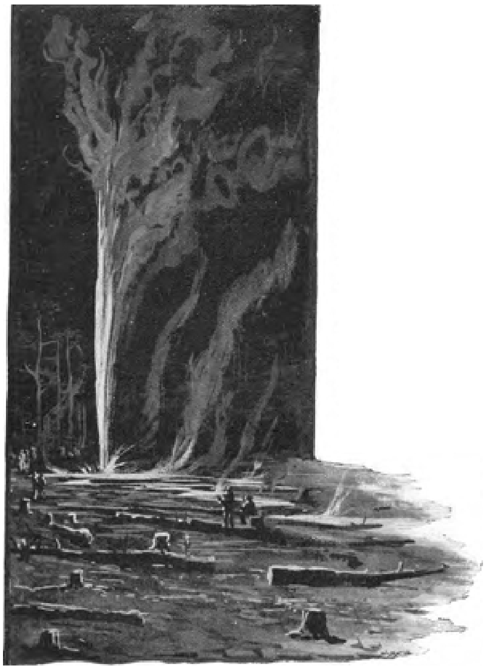

EEN BRANDENDE OLIEBRON.

dan dagelijks of wekelijks een rondreis af, zoodat de aanvoer niet onderbroken wordt. Wij kunnen ons een klein denkbeeld vormen welk een enormen tak van nijverheid de petroleum uitmaakt, als men in aanmerking neemt dat de Anglo-Amerikaansche Oliemaatschappij niet minder dan 175 depots bezit en over de 250 spoorweg- en meer dan 400 gewone wagens in gebruik heeft. Hoe is deze verbazende industrie tot stand gekomen? Om deze vraag te beantwoorden moet men een blik werpen op het leven van de Rockefellers en hun deelgenooten, die met de Nobels in Azië de oliekoningen der wereld zijn.

John D. Rockefeller is het hoofd der Oliemaatschappij - the Standard Oil-Company. Hij is een der rijkste mannen van de wereld, in zijn manieren eenvoudig en zelfs terughoudend, scherpziende, energiek en ijverzuchtig, een echt Amerikaan, een goed

vader, die zijn kinderen eenvoudig opvoedt, een Baptist van godsdienst en vorstelijk maar voorzichtig in zijn liefdadigheid; hij gaf in de laatste jaren zeven millioen dollars aan de universiteit van Chicago.

Veertig jaar geleden had hij slechts een kleine raffinaderij in Cleveland, Ohio. Met zijn broeder William richtte hij na vele mislukte pogingen de Standard Oil-Company op. Hij vond de nieuwe methodes uit om de petroleum te vervoeren en te verbeteren. De financiër is echter William Rockefeller, de tegenwoordige president der maatschappij. Evenals zijn broeder is hij huiselijk van aard, maar bovendien een vurig sportsman; alle dagen kan men hem zien rijden op een der mooiste paarden van Amerika. Hij is een man met een helder, zuiver oordeel. Hij bezit een kapitaal van twaalf millioen pond en heeft een inkomen van 500000 pond of 6000000 gulden in het jaar. Dan heeft men nog den heer Henry Flagree, een lid van het bestuur, die de zoon was van een presbyteriaansch predikant in New-York, die 14 jaar oud de wijde wereld inging, als graanhandelaar begon in Cleveland en daar een zwaren strijd te voeren had, die in Florida groote bezittingen heeft en daar de prachtigste hotels, die er op de wereld bestaan, heeft gebouwd.

Een andere oliekoning is de 80-jarige Mr. Wallace C. Andrews, die zich uit de zaken heeft teruggetrokken, maar eenige jaren geleden een zeer invloedrijk personage was in de olie-industrie. Hij heeft de New-York Steam-Company opgericht, die pijpen gelegd heeft onder de voornaamste straten van New-York en stoom levert aan allen die ze noodig heeft, zooals men gas en water levert.

Het middelpunt van de Aziatisch-Russische petroleumindustrie is de stad Baku. Hier wordt meer ruwe petroleum gewonnen dan in Amerika. Bijna het geheele Russische volk dankt daaraan zijn kunstlicht, want gas is weinig bekend buiten de twee of drie groote steden van het rijk.

De Russische olieverkoopers hebben niet zulke volmaakte middelen van vervoer als de Amerikanen. Een man echter heeft de industrie in Rusland tot een trap van groote ontwikkeling gebracht. Deze man is Ludwig Nobel en Zweed van geboorte. Als knaap in Baku gekomen, troffen hem de kansen tot uitbreiding dezer industrie en hij wijdde

er al zijn krachten aan. In 1879 verscheen de eerste tank-steamer op de Caspische zee. Nu heeft Nobel's maatschappij, de keizerlijke oliecompagnie van Rusland, een vloot van veertig schepen, die elk een 5000-tal tonnen vervoeren.

Natuurlijk moet men in 't oog houden dat petroleum niet uitsluitend als verlichtingsmateriaal dient. Het wordt met veel succes gebruikt als vet, vooral bij locomotieven. Men ontleent er ook medicijnen van hooge waarde aan.

Aan het strand.

Wie zal zich toch nog moe maken met teekenen of schilderen, als een photographisch apparaat hem in staat stelt, in een oogenblik zonder eenige moeite alles te verkrijgen, wat de kunst ondanks zooveel inspanning en studie slechts gedeeltelijk bereiken kan? Natuurlijke houding, bekoorlijke verdeeling van licht en schaduw, zekere stemming vol poëzie, en vooral waar het er 't meest op aankomt - realiteit.

De beide dames op het strand zijn door de momentphotographie op het papier vereeuwigd. Had een schilder deze voorstelling volgens de natuur gemaakt, men zou zeker zijn talent in het schikken en groepeeren der figuren, in het aanbrengen van den achtergrond van lucht, zee en schepen geroemd hebben.

Nu echter is het eenvoudig de zon, die hem het werk uit de hand heeft genomen, en het dankbare model is de - werkelijkheid, niets anders.

Men kan haar niet verwijten te mooi, te leelijk of zelfs te realistisch te zijn.

Janus.
(*Amsterdamsche schets.*)

‘Wat drommel - Janus! ben - jij het?’

Ja, hij was het. Dat was dan toch wel een merkwaardige ontmoeting. In vier jaar hadden wij elkander niet gezien, en nu troffen wij elkaar op 't alleronverwachtst aan in een ‘salon’ van een der ontelbare coiffeurs te Amsterdam. Ik had hem al eenigen tijd van terzij zitten aankijken, stellig wetend, dat mij dat goedige gezicht met die eenigszins uitpuilende oogen terdege bekend was, maar, zooals dit meer het geval kan wezen, ik raadpleegde vergeefs mijn geheugen, waar en wanneer ik den man had ontmoet en wie hij toch zijn mocht. Toen echter met de laatste schrap van het scheermes zijn trekken geheel en al ontdaan waren van de vettige, witte schuimlaag, waarmede de barbier, als naar gewoonte, hals, kin en wangen van zijn slachtoffer had bedekt, drong plots een lichtstraal door tot mijn op onverklaarbare wijs verduisterd brein - en in dat licht herkende ik Janus, onzen Janus! terwijl tegelijkertijd tal van herinneringen in mij opleefden, en vol verbazing, maar tevens niet zonder eenige blijdschap over het wederzien, drongen zich de woorden op mijn lippen:

‘Wat drommel - Janus! ben - jij het?’

Misschien was het ook wel eenigszins te wijten aan de weinige woorden, die hij met den barbier had gewisseld, dat ik hem niet dadelijk herkende. Deze bewering lijkt zeker heel vreemd - ze klinkt in elk geval vreemder dan ze inderdaad is, want werkelijk, zoodra ik Janus goed en wel had herkend, kon ik naar aanleiding van zijn hard, onbeduidend gesprek met zijn kapper met zekerheid constateeren, dat hij in de

vier jaren van scheiding heelemaal was veranderd, dat er nl. in dien tijd blijkbaar met veel succes was gewerkt op zijn: hoe zal ik het noemen? - op zijn eigenaardigheden, die hem tot den *eenigen* Janus, tot onzen Janus, maakten, - op zijn ‘doodgoeigheid’, in één woord.

Oordeel zelf!

Op het onnoozele gezegde van de haar-specialiteit: ‘Warm weertje, meneer,’ deed Janus een dof gegrom hooren, waar hij vroeger met alle blijken van volkomen instemming adhaesie zou hebben betuigd.

‘Goed weer voor bier, meneer,’ vervolgde de kapper, waarschijnlijk tot deze diepzinnige, pittige opmerking gebracht door het uitzicht, 't welk hij van uit zijn salon mocht genieten op een café aan den overkant, waar tal van dorstige Amsterdammers zich laafden met ‘hell’ of ‘dunkel’.

‘Nee,’ bromde Janus, nu goed verstaanbaar, ‘bier maakt je te bol.’

‘O ja,’ was het antwoord van den man, die minstens tienmaal daags ter wille zijner klandizie op alle mogelijke punten zijne opinie wijzigde, om deze steeds in volkomen overeenstemming te brengen met die zijner begunstigers, ‘o ja, veel te bol, meneer. - Maar,’ waagde hij bescheiden, ‘maar zoo één glas?’

‘Nee,’ bromde de ander weer afkeurend.

Ziet ge, dat was onze Janus van vroeger niet! Die zou stellig van die bolheid niet gerept hebben, die zou het weertje warmer dan warm en den tijd voor bier nog beter geacht hebben dan zijn kapper, alleen om dezen toch naar genoegen te geven.

Want Janus was ‘een doodgoeie kerel’. Hem was die zekere sulligheid, die groote dosis domme goedmoedigheid eigen, welke nu eenmaal noodzakelijk tot de eigenaardigheden schijnt te behooren van ieder, wien met eenig recht het praedicaat ‘dood-goed’ zal worden toegekend. Het spreekt van zelf, dat Janus tal van vrienden had, en het spreekt niet minder van zelf, dat die niet allemaal zoo dood-goed waren als hij. Maar dat zij toch minstens wel degelijk goed waren, mocht wel blijken uit hun loffelijk streven, Janus zooveel mogelijk te ontbolsteren en 's mans blik op maatschappelijk gebied eenigszins te verruimen, waarbij zij blijkbaar de stelling huldigden, dat het doel de middelen heiligt. En waarlijk, meer dan eens hadden zij hun doel min of meer bereikt: meer dan eens was Janus' naïef vertrouwen in de menschheid door den een of anderen welgeslaagden toeleg zijner vrienden diep geschokt. Nu mag hier intusschen niet onvermeld blijven, dat de vrienden, die zich heel welwillend zooveel moeite getroostten om Janus behoorlijk tot een geschikt, bruik-

baar wereldburger te maken, steeds zorgden, voor die moeite ruimschoots beloond te worden door de komische effecten, welke het kenmerk waren van de eigenaardige middelen, door hen aangewend ter bereiking van hun doel, en waarbij de arme Janus steeds ‘le chevalier de la triste figure’ voorstelde.

Ik zelf moet nederig bekennen, mij ook meermalen ten koste van Janus allerdolst vermaakt te hebben, en, helaas, moest ik ook feitelijk als berouwvol zondaar vol schuldbesef en spijt deze bekentenis afleggen, ik kan niet anders dan met pleizier terugdenken aan dien tijd, waarin wij allen zoo gek en dwaas deden, - alleen om Janus wat minder gek en dwaas te maken.

Toen wij samen, Janus en ik, de straat opwandelden, trof het mij voortdurend meer, dat zijn geheele wezen een groote verandering had ondergaan. Bij alles, wat ik hem zei, ook bij het meest onschuldige gezegde, bij de meest banale uitdrukking, keek hij mij schuin aan, met iets loerends in zijn blik, zooals hem vroeger heelemaal niet eigen was. Het leek wel, of hij in mij den ergsten bedrieger ter wereld zag, voor wien hij zich genoodzaakt gevoelde, de grootste achterdocht te koesteren. Uit zijn antwoorden sprak steeds hetzelfde wantrouwen:

‘Zoo; is 't waar?’ - ‘Och kom; wat je zegt,’ - wat natuurlijk niet zeer geschikt was om het gesprek, dat van mijn kant werkelijk met opgewektheid was begonnen, geanimeerd te maken. Te meer werkten die antwoorden stremmend en stuitend, daar ze steeds vergezeld gingen van dien onderzoekenden blik uit zijn nog altijd domme oogen.

‘Janus, Janus!’ zei ik bij mij zelf, ‘ze hebben je dan wel op duchtige manier wereldwijs trachten te maken, arme kerel!’ en ik dacht aan Willems, aan Verveen, aan Gerards, - aan zooveel anderen, die hem zeker zóó te pakken hadden genomen, dat hij, door de treurigste ervaringen geleid, tot de naargeestige conclusie komen moest, dat de menschheid slechter dan slecht was, en hij zelf gekker dan gek, indien hij in die menschheid nog eenig vertrouwen stelde.

Plotseling stoorde Janus mij in mijne overpeinzingen. Daar tot dusver zijn aandeel in ons gesprek zich had bepaald tot het geven van antwoorden, trof mij zijn vraag te meer, spontaan als zij was opgekomen:

‘Ben - jij getrouwd?’

Ik keek hem aan, begrijpend, dat achter die vraag meer stak, - - en tegelijkertijd méér begrijpend dan dat.

‘Neen, Janus.’

Ik vroeg hem niets, ik giste de waarheid. Maar mijn vermoeden werd door hem bevestigd, werd zekerheid. Geheel en al, zooals hij dat vroeger placht te doen, trok hij mij na een oogenblik stilzwijgen bij de mouw, wat mij voorbereidde op een vertrouwelijke mededeeling, vestigde zijn groote, lichtblauwe oogen op mij met dezelfde uitdrukking van hulpeloosheid van vroeger, en mompelde toen niets dan: ‘Ik wel, zeg, - ik wel.’

Nadat ik in het hotel, waar ik logeerde, met nog een aantal andere gasten, die de reiskoorts had aangegrepen of die zich al reizende hun dagelijksch brood verwierven, er voor gezorgd had, dat niet alle spijzen verdwenen in het Danaïden-vat, 'twelk bij een enorm dikbuikig Duitscher de functie van maag scheen te vervullen, - en nadat ik nog eenig toilet had gemaakt, begaf ik mij dien zelfden avond overeenkomstig

mijn afspraak met Janus op weg naar café Hollandia. Hier kwamen nog altijd, evenals in den goeden, ouden tijd, de meesten mijner kennissen elken Vrijdagavond bijeen, om een kaartje te leggen, om op te snijden over allerlei mogelijke en onmogelijke avonturen, en - bovenal - om zich met echt, intiem pleizier te verkneukelen bij de gedachte, dat men de anderen zoo leuk voor 't lapje hield. Janus zou dien avond ook komen. Natuurlijk had hij, toen ik verzekerd had, dat ook ik stellig present zou zijn, mij niet onduidelijk te verstaan gegeven, dat hij daarvan niets geliefde te gelooven, ofschoon hij mij dit met geen woord te kennen gaf.

De heeren waren reeds bijna allen vergaderd in de zijkamer, die aan de groote gelagzaal grensde. Daar zaten zij, om dezelfde ronde tafel, welke van oudsher des Vrijdagsavonds door de leden der club 'Mensch-erger-je-niet' in beslag werd genomen. Daar zaten zij: Willems, hooger gestropdast dan ooit, met zijn zalvende, melkmuil-gladde tronie, - huichelaar, die hij was! meer gelijkend op een streng rechtzinnig catechiseermeester dan op een luchthartig gemeenteambtenaar tweede klas, op 't stadhuis. Hij was zich ook maar al te goed bewust van den indruk, dien zijn uiterlijk maakte, en schaarde zich bij elk 't zij dreigend, 't zij onbeteekenend conflict met nachtwakers en dergelijke verstoorders van nachtelijke genoegens, steeds brutaal aan hunne zijde, lamenteerend over de verdorvenheid der menschheid, die hij niet bij machte was te bekeeren! Dan de lange Verveen, wiens giraffehals zoo mogelijk nog langer was geworden; - Van Bergen, met zijn wangen, die zoo uitnemend harmonieeren konden met zijn kleine, glinsterende oogjes, daar ze zoo recht vet glommen en glansden als de goeie kerel zelf een beetje 'vet' was; - de droogkomieke Gerards, die in zijn droogkomiekigheid meestal zoo uiïg was, net zoolang geld te leenen van de eene helft zijner goede kennissen, tot niemand meer wat te missen had, om dan weer aan 't leenen te gaan bij de andere helft, ten einde de eerste schulden af te doen, en die zoodoende steeds door financieele zorgen, maar nooit door geldgebrek werd geplaagd; - verder Daalman, de eenige Don-Juan in ons midden, met zijn fijn blond kneveltje, zijn onberispelijk witte handen en hagelwitte staande boorden met puntjes van enorme afmetingen, die door de geheele stad heen intieme kennissen had onder de knapste winkeldochters, de liefste dienstmeisjes en de aardigste modistjes; - ... ja, nog zooveel anderen (de club telde vijftien leden), allen een beschrijving ten volle waard, maar die ik in deze schets met stilzwijgen moet voorbijgaan.

Na mijn binnentreden bijna onmiddellijk herkenning; na de herkenning onmiddellijk groote verwondering, verrassing, en - ik mag zeggen, blijdschap. Janus was er nog niet. Nadat ik een stortvloed van vragen, uitroepen en opmerkingen over mijn hoofd had laten

AAN HET STRAND. Naar H. Brandseph. (Zie blz. 187.)

heenstroomen, vertelde ik mijn ontmoeting met onzen goeden vriend, en gaf mijn verwondering te kennen over de geduchte verandering, die met hem had plaats gehad. Ook zeide ik, dat het mij verbaasde, bij de blijkbaar eenigszins tiranniseerende heerschappij zijner wederhelft, dat hij toch elken Vrijdagavond naar de club mocht.

Daar barstte een storm los. Ophelderende, inlichtende verhalen van alle kanten! Het scheen wel, alsof ieder de anderen vóór wilde zijn, alsof ieder mij zoo goed en zoo gauw mogelijk een juist inzicht wilde geven in de voor mij nog duistere zaak. - Ja! het was nog de oude club 'Mensch-erger-je-niet!' Maar het ongehoord tumult bedaarde, men zag in, dat in mijn arm hoofd blijkbaar de grootste verwarring werd gesticht, en allengs werd ik op de hoogte gebracht. Ten slotte begreep ik het volgende.

Niet lang, nadat ik Amsterdam verlaten had, was Janus verhuisd. Dit geschiedde op aanraden van eenige vrienden, die, wel wetende, dat hij een bijzonder goed kosthuis had, hem opjaagden, ten einde een nog jeugdig en gansch onbedorven broer van een hunner een goed tehuis te geven in den gevaarlijken, Babylonischen poel, die Amsterdam wordt geheeten. De broederliefde was de vriendschap de baas geweest. De broer was er zeer door gebaat; - de arme Janus moest het, helaas! ontgelden.

Hij kwam terecht bij een weduwvrouw van 35 jaar, die 'eigenlijk heelemaal niet noodig had, commensaals te houden, daar ze er warmpjes inzat, maar die er toch altijd een op nahield, omdat ze graag manvolk over den vloer had.' Nu, zij had reeds manvolk van allerlei slag op haar gemeubileerde kamers gehad, - maar verder dan die gemeubileerde kamers was er ook nog nooit een gekomen, en - de weduwvrouw had ze juist zoo gaarne weer speciaal op *haar* vloer. Zoodra deze intieme begeerte echter begrepen werd door haar huurders, hadden ze steeds allen in ongeloofelijk korden tijd hun koffers gepakt, en waren naar elders verhuisd waar geen vijf-en-dertigjarige weduwvrouw hun strikken spande.

Dat Janus verschalkt zou worden, - het was van den beginne af te voorzien. Ook zijn hospita zelf zag het in. Reeds de eerste week van zijn commensaalschap kende zij hem in zijn 'dood-goeigheid', en vol dankbaarheid werd thans door haar het overhaast vertrek harer vorige huurders even innig gezegend, als zij 't destijds verwenscht had.

En Janus werd verschalkt.... hij trouwde de weduwvrouw - en zijn metamorphose nam sedert een aanvang. Dat dit, gelijk elke ingrijpende verandering van psychischen aard, gepaard ging met groot zedelijk lijden en vaak (namelijk wanneer zijn vrouwtje toevallig een stok, een pook of een slof bij de hand had) ook met lichamelijke smart, valt gemakkelijk te begrijpen.

'En nu zul-je 't wel merkwaardig vinden, dat hij van avond den huissleutel mee mag nemen?' vroeg Gerards.

'Den huissleutel mee?' herhaalde ik verwonderd. 'Ik vind het al vreemd, dat hij de deur uit mag.'

'Och ja,' lachte Verveen, 'een bewijs te meer van de uitnemende dressuur zijner gade.'

'Hoe dat?'

'Wel, man, je begrijpt, dat zijn lief vrouwtje hem geen enkelen avond den sleutel geeft. Hij moet vóór tien uur binnen zijn, of komt voor een deur, die gesloten is en - gesloten blijft. Maar Vrijdagavond is het kletsavondje van zijn vrouw, dan gaat zij daar ergens in de buurt met nog een aantal andere theetantes koffie drinken en kwaadspreken en.... Maar enfin, dat doet er nu niet toe. Zie-je, nu komt vrouwlief te

kwart over elven aanzetten, op de minuut af, - en dan moet Janus binnen zijn en de deur opendoen.'

'Arme kerel,' zeide ik, half lachend, half zuchtend.

'Zeg!' - zoo kwam Meijer, de philosoof bijgenaamd, uit den hoek: 'zeg! geloof jij nu werkelijk, dat die goeie vent zoo is veranderd, sinds hij getrouwd is?'

'Zeker,' zei ik.

'Wel wis en drie!' riep een ander.

'Dat zien wij toch dagelijks!' voerden sommigen aan. 'Wat dacht jij dan?'

'Och,' was het antwoord, 'ik kan niet gelooven, dat iemand, die is zooals wij Janus altijd gekend hebben, inderdaad zóó veranderen kan. Ja, het lijkt wel zoo, - maar hij leeft nu, om zoo te zeggen, steeds onder de suggestie van zijn vrouw, voor wie hij doodsbenauwd is. Maar hij is au fond, in 't diepst van zijn ziel, nog altijd dood-, dood-, doodgoed!'

Na aldus met pathos te hebben geëindigd, verborg de philosoof zijn diepzinnig gezicht in het enorme bierglas vóór hem.

De 'geestelijke heer', Willems, lachte goedkeurend.

'Zoo denk ik er ook over,' sprak hij.

Van alle kanten werden de philosoof en de geestelijke aangevallen en tegengesproken. 'Maar dan zouden wij het toch wel gemerkt hebben!' riepen de anderen. 'Hij is nu al meer dan drie jaar getrouwd - maar is hij sedert ooit zoo geweest als vroeger, zoo meegaande, zoo....'

'Zoo bereid om iemand 'reis een kleinigheid te leenen!' riep Gerards hiertusschen.

'.... Zoo inschikkelijk, zoo overdreven bang om iemand te hinderen! Het is wel waar, Maarten!' (dit tegen mij) 'wat jij zooeven zeidet: vroeger zou hij bij voorbeeld tegen dien barbier heel anders geweest zijn!'

Daar zag ik in de schrandere, bruine oogjes van Verveen een ondeugende schittering. Ik merkte op, hoe zijn neusvleugels zich met kleine, trekkende schokjes bewogen; - een stellig teeken, dat hij een of ander opzet in den zin had.

'Willen we wedden?' vroeg Meijer.

'Goed, goed!'

'Wij tweeën tegen jelui allemaal?'

'Neen, zeker niet,' riep Verveen, 'ik wed met jelui beiden mee! Van avond nog zal het bewezen worden, dat Janus nog even doodgoed is als ooit - wij een fijn dineetje tegen jelui?'

'Tegen mij twee fijne dineetjes!'

'Top! - en van avond nog...'

'Sust!' riep ik waarschuwend, en met mij verscheidene anderen.

Janus kwam binnen. Het geeft altijd een zeker gevoel van verlegenheid, van beklemdheid, als men juist bezig

is over iemand te praten, en die iemand komt dan zoo opeens uit de lucht vallen. Janus kwam wel niet onverwacht, maar in 't vuur van de discussie was er aan zijn komst niet meer gedacht. Om eigen verlegenheid te bemantelen en zijn mogelijke achterdocht weg te nemen, werd hij zeer luidruchtig ontvangen.

'Hoezee!'

'Leve Janus!'

Ik was opgestaan en drukte hem hartelijk de hand. Evenzoo deden de meeste leden der club; ook Verveen, maar deze met een allerweemoedigst gezicht. Hij schudde Janus' hand langen tijd, als in treurige overpeinzingen verzonken, en liet ze los met een zucht, die het hart van een uitgehongerden kanibaal zou hebben vermurwd. Toen trok hij de mondhoeken akelig droevig naar omlaag en bleef Janus aankijken met een sentimenteelen blik uit zijn door het bier nu reeds vochtige oogen. Dat had de giraffe altijd dadelijk, moet ge weten.

Het scheen Janus noch te treffen, noch te verwonderen. Over 't algemeen bleef hij den geheelen avond allen min of meer negligeeren, ofschoon men hem volstrekt niet links liet liggen. Hij dronk zijn bier (nogal veel in den loop van den avond), hij keek de sprekers aan met zijn goeie, domme, ongeloovige oogen, maar repliceerde zelden, sprak nooit tegen, en gaf evenmin ooit toe.

Verveen sprak niet anders tot hem dan met een smartelijk verwrongen gezicht, - en na een bijna onopgemerkt 'apartje' met den philosoof en den geestelijke, schenen ook deze heeren, doordrongen van de noodzakelijkheid, Janus met droefgeestige condoleance-visite-gezichten toe te spreken en met groote zachtmoedigheid te behandelen.

Het was, onder druk gesprek, bij half elf geworden. Janus keek op zijn horloge. Toen stond Verveen op en vroeg op ernstigen toon voor een oogenblik het woord.

Het zou mij niet mogelijk zijn, den dwazen onzin weer te geven, die als welsprekende taal zijn mond ontvloeide. Hij droeg zijn bombast voor met een aplomb, slechts geëvenaard door de brutaliteit, waarmede een kiezentrekker op een jaarmarkt voor een bewonderend boerenpubliek zijn speechen afsteekt. Eerst had hij het over mij, - het geachte oud-lid, dat zij zoo gelukkig waren, weer eens voor een avondje in hun midden te mogen hebben, - toen over mijn ontmoeting met Janus, - toen over Janus zelf, - toen over de club in 't algemeen.

'En dat,' zoo eindigde hij, 'dus, geachte heeren! gij, geacht oud-lid van de ons allen dierbare club 'Mensch-erger-je-niet'! gij, geacht mede-lid, Janus! en gij allen, geachte medeleden! dus kunnen wij niet nalaten, ter eere van dit alles een extra-glas te ledigen uit een extra-flesch, met den uitroep: 'Leve Maarten, ons geacht oud-lid! Leve Janus, ons geacht mede-lid! Leve de club "Mensch-erger-je-niet"!'

Vol geestdrift werden de uitroepen herhaald, en met luid gejubel werden de flesschen 'cognac-fine' begroet, die aanstonds binnengebracht werden.

De klok speelde half twaalf, toen wij op straat kwamen. Het was een buitengewoon rumoerig avondje geweest. Er was veel getoast en niet minder gedronken! Dit had op enkelen hoegenaamd geen invloed gehad; Gerards bij voorbeeld gaf mij een blijk van zijn volkomen normalen toestand, door mij 'voor een dag of wat' tien pop te leen te vragen. Ook Daalman was volkomen nuchter; toen de klok sloeg, haastte hij zich vol schrik bij ons vandaan, daar hij zich plotseling herinnerde, dat hij een

afspraakje had. ‘Een winkeldochtertje...! Een figuurtje... chic! Oogen... magnifiek! Bonjour, bonjour!’ en weg was hij.

Maar de meeste heeren was de cognac na het bier niet al te best bekomen. Sommigen voelden een onweerstaanbaren lust tot ruziemaken, anderen waren bijzonder gemoedelijk, ja, weemoedig. Tot de laatsten behoorde Janus.

Met tranen in de oogen verzekerde hij Meijer, die hem onder den rechter-, en Willems, die hem onder den linkerarm had genomen, dat hij zooveel van hen hield, dat hij ook zooveel van anderen hield, maar dat hij niet van zijn vrouw hield, omdat die toch ook niemendal met hem ophad... En met aandoenlijke dankbaarheid greep hij de beide handen van Verveen, toen deze hem beloofde, zijn vrouw binnenkort wel tot echtscheiding te zullen bewegen.

Maar van aandoening geen spoor bij de saamgezworenen, wier harten vol waren van boos gedichtsel. Janus had het peil bereikt van melancholieke droefgeestigheid, van snikkerige weekhartigheid, waarop zijn vrienden wisten, hem te kunnen leiden, onderworpen, willoos, gesuggereerd.

Ik werd op dat oogenblik te zeer in beslag genomen door de overige leden van het gezelschap (slechts weinigen waren na het verlaten van Hollandia naar huis gegaan), dan dat ik mij bij het clubje kon aansluiten, waarvan Janus het middenpunt uitmaakte. Slechts nu en dan hoorde ik hem, steeds op droeven toon, als zijn stellige meening de bewering uitspreken, dat zij gelijk hadden, groot gelijk, en dat hij ook wel beter op zou passen.

Wij waren langs straten in aanbouw, langs onbewoonde kaden, langs vlakten (ex-weilanden) met bouwmaterialen getrokken, zonder dat ik ook maar eenigszins wist waar ik mij bevond, wat bij de groote veranderingen, die de buitenwijken onophoudelijk ondergaan, niet te verwonderen is. Plotseling echter herkende ik de straat waar wij ons bevonden, het was dezelfde straat, waar Janus en ik des morgens elkander bij den kapper hadden ontmoet. Een groot rumoer, uitgaande van het troepje vóór ons, deed mij haastig naar hen toesnellen.

Daar stonden zij, Verveen, Willems, Meijer, Van Bergen en meer leden van de tegenpartij, - en allen hielden zich den buik vast van 't lachen en sloegen elkaar op den schouder en dansten als gekken in 't rond, terwijl Janus, wankelend, met onvaste schreden, de stoep vóór het huis van den kapper opsteeg en daarna, tastend en scharrelend, den schelknop zocht.

Men legde mij, proestend en schaterend, uit, wat er

aan 't handje was: Janus, de goeie Janus, de méér dan dóód-goeie Janus, ging den kapper, dien hij 's morgens gegriefd had, vergeving vragen voor zijn bittere, onmenschlievende bejegening.

Goeie, dood-goeie Janus!

Maar zoo ver zou het niet komen. ‘Een klabak!’ riep Van Bergen opeens. Tegelijkertijd weerklonk een schel fluitje - op eenigen afstand werd het gefluit beantwoord. - Ik had er genoeg van. Was het vrees? Was het misschien een bewijs, dat ik gruwde van de lichtzinnigheid om mij heen? Ach, - misschien het eerste wel.... in elk geval was ik in minder dan geen tijd, zonder iemand te groeten, de straat uit, de volgende straat uit, nòg en nòg een straat uit.... ha! hier kende ik den weg - en weldra sprong ik op het Leidsche plein in een daar nog stationneerend victoria-tje en liet mij naar mijn hotel rijden.

Later heb ik van Verveen nog een schrijven ontvangen, om mij den afloop te melden. Hij schreef onder den invloed van ‘een gloeiende fuif’, waarin het eerste van de twee ‘fijne dineetjes’ was ontaard. Janus was er niet bij tegenwoordig geweest: zijn dierbare wederhelft, die den bewusten avond brieschend van woede bij haar vriendin was teruggekeerd en daar had overnacht, had hem verboden, gedurende minstens twee maanden, uit te gaan.

Toen de toegesnelde politieagenten zich hadden overtuigd, dat er eigenlijk maar één rustverstoorder was (onze Janus natuurlijk), terwijl alle anderen er voor instonden, dat zij hem wel kalm en stil zouden houden en van burengerucht dus geen sprake zou zijn, waren zij afgetrokken, en Janus, die vergeefs had rondgescharreld voor den schelknop, was met zijn vrienden meegesukkeld.

‘We zellen hem hier maar neerleggen,’ zei een van de geleiders, toen men voor het huis van Janus was gekomen. Deze was namelijk, overstelpt door zijn aandoeningen, meer dood dan levend en werd door drie of vier man, beurt om beurt, gedragen.

‘Wel ja,’ lachte een ander, ‘hier wordt hij wel gevonden.’ En toen 's nachts, of liever 's morgens vroeg, een buurvrouw van ‘drie-hoog, achter, die uit porren ging’, zich over Janus heenboog en vol verbazing uitriep: ‘Guns - meneer, ben u dat? Wat is er met uwées gebeurd? Wat scheelt er aan?’ toen kwam in Janus' brein een heel flauw, vaag besef van wat er was voorgevallen, en, zich de woorden herinnerend van zijn dragers, hikte hij:

‘Ik.... ik.... ze hebben me.... hier te vondeling gelegd.’

Alles grauw.
Alleenspraak voor een jong meisje.

‘Het regent!

Hoe vreeselijk! De hemel is grauw, het huis is grauw, - mijne gedachten zijn grauw. Het is onuitstaanbaar. Een ware nachtmerrie.’

Dit zei ik eergisteren, en mijn gedachtengang voltooiende, maakte ik een keelgeluid, dat eindigde in een lachbui, die alle tonen van een gamma doorliep.

De deur stond half open. Willy, mijn neef, kwam juist de trap af. O! als ik het geweten had! En al had ik het geweten, zou ik nog harder gelachen en gezongen hebben, omdat...

Willy opent de deur geheel, komt binnen en zegt:

'Gij schijnt erg vroolijk, Ellen?'

'Dat is omdat ik mij verveel.'

'Wat???'

Hij was verbluft, de arme jongen. Er was ook waarlijk wel reden voor. Heeft men wel ooit iemand gezien, die zich verveelt, en op die manier lacht?... Enfin...

'En waarom verveelt ge u?'

'Omdat... Luister, Willy, laat mij met rust; je tevreden gelaat ergert mij, ga asjeblieft heen!'

'Zie ik er dan werkelijk zoo tevreden uit?'

'Nu, kijk dan maar.'

Ik duwde hem voor den spiegel. Hij bezag zich een oogenblik, keek daarna mij in den spiegel aan en vroeg:

'Zie ik er dan niet ernstig uit. Ellen?'

Ik knikte bevestigend en begon hard te lachen.

'Als ge wist waaraan ik denk.'

En mijn vragenden blik bemerkende, ging hij voort:

'Ik vind, dat wij een heel goed paar zouden zijn. Zie maar, gij blond en...

Ja, dat weet ik al, dat hebt ge mij zeker reeds zestigmaal herhaald.'

'Ellen, wees nu toch eens ernstig. O, als ge maar eens éénmaal naar mij wildet luisteren.'

De arme Willy had zijn tevreden uiterlijk verloren.

'Ellen, je weet, dat ik je liefheb. Zeg, wilt gij ook een weinig van mij houden?'

Ik lachte niet meer. Hij deed zoo verlegen, zoo smeekend.

'En als ik eens een klein weinigje van je hield, wat zou er dan gebeuren?'

'Dan zou je je niet meer vervelen; gij zoudt een goeden jongen tot echtgenoot krijgen. Gij zoudt mij boetpredikaties houden, afgewisseld door trillers en lachbuien, zooals zooeven het geval was, en wij zouden zoo gelukkig zijn. Zeg, Ellen, wilt ge? Ge zegt ja, niet waar? Het is ja?'

'Het is... ja!'

Ik legde mijn hand in de zijne - hij heeft mij.... waarom zou ik dat niet mogen zeggen?.... hij heeft mij omhelsd; gij begrijpt wel, dat moest.... het was de verlovingskus.

En zoo komt het, dat, hoewel het twee dagen achtereen regent, ik mij nu niet meer verveel; mijne gedachten zijn rooskleurig geworden, in het grauwe huis, onder den grauwen hemel....

Naar de Noordkaap.
Met illustratiën.

Het was middernacht toen de Noorweegsche salonstoomboot ‘Hakon Jarl’ de Hamburger havenkade verliet, om zich door een sleepboot in het water der

LANDSCHAP BIJ EKERSUND.

DE LOTEFOS.

Elbe te laten voorttrekken. Spoedig verdwenen achter ons de lichten der stad, de sleepboot verliet ons en de ‘Hakon Jarl’ stoomde door eigen kracht verder.

Den volgenden morgen waren Cuxhaven en Neumark sedert lang achter ons in de verte verdwenen; om 9 uur kwam Helgoland in zicht en reeds na één uur verdween ook dit eiland. De Noordzee was slechts matig bewogen, toch nog genoeg om een gedeelte onzer reisgenooten door zeeziekte te doen aantasten, terwijl de anderen zich met kaart- en andere spelen den tijd verdreven. Bij zulk een bezigheid en bij de buitengewoon goed bezette tafel van de ‘Hakon Jarl’ vloog de tijd zeer snel om.

Tegen halfacht den volgenden morgen was de zuidelijke punt van Noorwegen reeds zichtbaar. In de verte reeds blonk ons de lichttoren tegemoet, die over dag door zijn lichte kleur als grenspaal dienst doet, en wees ons den weg door het nauwe, kronkelende vaarwater der scheren in de haven van Christiaansand. Hier hadden wij gelegenheid de stad en haar omstreken te beschouwen; zij biedt niet veel

merkwaardigs aan, maar toch begint men hier reeds kennis te maken met de eigenaardige rotsvormingen en de voor Noorwegen zoo karakteristieke verbindingen van rots en zee op te merken. Om 3 uur 's middags verliet het schin weder de haven en voerde ons door de scheren van Kieven. Verder in den Flechafjord maakte de vaart door de nieuwheid en grootschheid der natuur een overweldigenden indruk. Aan beide kanten in het nu eens als een zee zich verwijdende vaarwater stijgen steile, hooge rotsen onmiddellijk uit het water op, waarin zich hun beeld weerspiegelt. Soms treden zij terug en vormen dan groene dalen, die door visschershutten worden opgevroolijkt en door vlijtige bewoners bevolkt zijn. De menschen, vooral de jonge vrouwen, begroeten ons door het zwaaien van zakdoeken en zelfs door toeroepen, want het schip vaart dikwijls zoo dicht langs de kust, dat men er op zou kunnen springen.

's Avonds bereikten wij Eberfund, een stad van 3000 inwoners, met tamelijk belangrijke scheepswerken. Hier verlieten vele passagiers het schip, om de zeer onaangename zeevaart naar Hardungen te vermijden en in plaats daarvan den spoorweg te nemen. Wij bleven aan boord en zagen niet zonder angst de dingen tegemoet, die komen zouden. Maar inplaats van zware brandingen hadden wij spiegelgladde zeeën, inplaats van ruwe N.W. stormen volmaakte windstilte en daarbij

dichte nevels, die onze vaart zoodanig vertraagden, dat wij Stavanger twee uur te laat bereikten.

Van deze plaats uit besloten wij eenige uitstapjes te

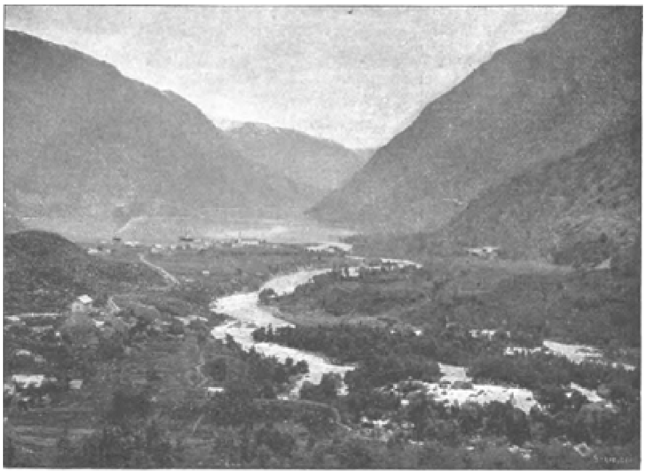

ODDE (HARDANGER).

maken in den naasten en verderen omtrek. Wij verlieten dus den 'Hakon Jarl' met pak en zak en stegen in een der kleinere lokaalbootjes, die de haven doorkruisen, om in een vaart van drie uren door den Bukefjord het plaatsje Sand te bereiken, van waar wij des avonds acht uur onzen eersten karrioolrit naar het 20 K.M. verdere Ofen begonnen.

Een karrioolrit is een zeldzaam genot en een karriool of skijd is een zonderling voertuig, nl. een houten tweewielige kar, bespannen met een klein Noorweegsch paard. Daarin bevindt zich een zitplaats, die juist genoeg plaats aanbiedt voor een man; hoe de koetsier meekomt en daarbij het paard nog onvermoeid voortdrijft, blijft ons een raadsel. Intusschen ging de rit overal bergaf, soms onrustwekkend snel, en de jonge koetsier kwam gelijktijdig met ons aan in Ofen, dus was alles in orde en daar legden wij ons tegen elf uur moede en als geradbraakt in bed. Den volgenden morgen begaven wij ons op weg naar Naes, dat wij per boot door een zeer nauwen en zeer kronkelenden waterweg bereikten.

Naes is een station van skijds, want van hier uit heeft men gelegenheid vele dankbare tochtjes verder in het land te maken. De heeren Engelschen, waarvan het hier wemelt, hebben zich die ten nutte gemaakt en alle skijds vooruit in beslag genomen, zoodat wij gedwongen

DE HAVEN VAN BERGEN.

waren den 24 K.M. langen weg naar Haere te voet af te leggen en dan bovendien nog bij stroomenden regen.

Het Bradlandthal, dat wij moesten doortrekken, bood in het duistere regenweer met zijne sterke hellingen en ruwe rotsen, waardoor de weg zieh kronkelt, met de van de rotsen stroomende en stuivende watervallen, tooneelen van zulk een grootsche ‘unheimische’ schoonheid, dat wij den voettocht niet betreurden; doornat en vermoeid kwamen wij in het hoog gelegen hotel van Haere aan, waar wij ons voor eenige dagen huiselijk installeerden.

Van hier uit was het zaak den Hardangerfjord te bereiken; een goede weg voert van ons hotel over een tamelijk hoogen berg langs het logement Seljestad; eerst komt men achter aan den Lotefos (fos = waterval), tusschen den Lotefos en Odde passeert men den aan genen oever gelegen Buarbrae (brae = gletscher), een ontzaglijke, wel 20 K.M. lange ijsmassa.

's Avonds kwamen wij in Odde en tevens aan den Hardangerfjord aan, of nauwkeuriger uitgedrukt aan een smallen uitlooper daarvan, de Sôrfjord. De kleine stad Odde bezit als middelpunt van het verkeer een uiterst opgewekt leven; zij is een halte-station van de skijds en uitgangspunt van vele stoombootlijnen door den Hardgangerfjord. Het heeft een post- en telegraafkantoor en vóór alles, door zijn idyl-

lische ligging begunstigd, een zeer goed ontwikkeld hotelwezen. De groote Buarbrae is door middel van een stoomboot gemakkelijk te bereiken. De aanblik daarvan is door zijn afmetingen, zijn ijsmassa's en het gebulder dat hij maakt, waarlijk verrassend. Zijn kleur is diep blauw, maar met vele bont afwisselende lichten en schakeeringen; daarbij is hij overal gespleten en doorsneden van diepe kloven en afgronden. Tegen de hoogte van den berg wordt hij door de op den gletscher liggende sneeuw geheel wit; zijn voet heeft zich een diep blauwe, gapende opening als een afgrond gevormd, waardoor in den zomer het afdruppelend water wegvloeit.

In Odde vinden wij weer aansluiting met de salonboot, die ons verder Noordwaarts brengt. Om Bergen te bereiken vaart men door den geheelen Hardangerfjord, dezen beroemden Fjord van Noorwegen, die ook ruimschoots dezen lof verdient. Hij is over de 100 K.M.

DE MERAAK.

lang en overal omzoomd met steil uit het water tot op 1700 M. hoogte opstijgende rotsen, waaromheen de op zilveren linten gelijkende waterstroomen en gletschers zich tot aan den waterspiegel uitstrekken. Ruwe klippen, waarop geen grashalm zich kan hechten, wisselen af met groene weiden, overal tegen de rots gevleid, terwijl kleine visschers- en boerenhuisjes het landschap verlevendigen.

Den volgenden dag bereikten wij Bergen, waar zich een geheel ander beeld voor ons ontrolde. Tegenover de idyllische schoonheden en de verheven grootschheid van den Hardangerfjord, schijnt ons het drukke drijven in de stad Bergen dubbel levendig. Bijzonder op het wereldberoemde ‘Fisketon’ was het een oorverdoovende, krioelende drukte, ofschoon de eigenlijke markttijd voor de visschers in het voor- en najaar plaats heeft. Dan komen de visschers uit het geheele Noordelijke Noorwegen, vooral van de Lofoden, om de opbrengst hunner vangst hier op de vischmarkt tegen levensbehoeften en geld in te ruilen.

De stad telt over de 50000 inwoners; haar ligging is fraai, zeer beschut, amphitheatersgewijze van een schiereiland opstijgend tegen de omringende bergen. Met den spoorweg maakten wij een uitstapje naar Vossevangen, een uiterst interessante tocht. De smalle spoorbaan kronkelt en wringt zich langs de rotsen, spant zich over waterstroomen, kruipt door omstreeks 40 tunnels, totdat zij in Vossevangen eindigt. Vossevangen is een groot dorp, gelegen aan een mooien stroom, den Vangswand, en is als toeristenstation en als klimatisch kuroord van beteekenis.

Van Bergen uit gaat de reis door een kalm vaarwater langs de scheren den Saguetfjord binnen, waarvan Gudvangen het eindstation is. Van hier uit maakten wij een karrioolrit door het prachtige wilde Naerennsdal naar Skathuisklev, van welks paleisachtig, hoog op de rots gelegen hotel men het uitzicht op dat dal, het schoonste van Noorwegen, geniet.

Den volgenden dag ging het verder door den wegens zijn grootsche natuur in Noorwegen beroemden Norangfjord tot zijn eindpunt Oie. De Hjorend en Norangfjord onderscheiden zich van de tot nu toe geziene fjords door de wilde verbrokkeling en de zonderlinge vormen der bergen hunner omgeving; zij hebben een geheel eigenaardig karakter.

Van Oie ging de stoomboot naar Hellesylt. De weg daarheen leidt altijd door rustig vaarwater langsliefelijke, veelal met gras begroeide bergen: overal waar een nietig plekje gras te zien is, heeft de vlijtige bergbewoner daarop zijn hutje geplakt, om der karige natuur door handenarbeid zooveel als mogelijk is te ontwringen. Onder elkander kunnen deze boeren slechts langs den waterweg verkeeren, daar de rotsen onmiddellijk uit het water opstijgen en nergens wegen te ontdekken zijn.

Van Hellesylt gaat de stoomboot verder door den Geiranger en Meraakfjord naar Meraak; den volgenden morgen bereikt het schip Aalesund, waar een belangrijke vischhandel wordt gedreven en dan voorbij Molde in den Romsdalfjord, waar de gletschers reeds van verre ons tegenblinken. Eerst des avonds om tien uur eindigt de vaart in Naes, het eindstation van den Romsdalfjord. Men geniet van hier den aanblik op den door zijn steilheid en wilde vormen op den Matterhorn gelijkenden Romsdalhorn. Om hem nader te komen, maakt men gewoonlijk een karriooltocht door het uiterst schilderachtige dal, hetwelk zich zoozeer vernauwt, dat er nauwelijks plaats overblijft voor den weg tusschen de rotsen.

Uit den Romsdalfjord gaat de vaart naar Molde. Molde is een heerlijk oord; het ligt lang uitgestrekt aan den Fjord. Schoone, dichte bosschen omzoomen de geheele

kust en vormen prachtige wandelwegen. Het uitzicht over den Fjord en de daartegenoverliggende sneeuwbergen is verrukkelijk. Een buitengewone rijkdom aan dennen,

DE MEERAAKFJORD.

verbonden met een zacht klimaat, doen iemand de noordelijke ligging zoodanig vergeten, dat hij zich in de Riviera waant.

Den volgenden morgen bracht de stoomboot ons naar Trondhjem; deze kroningsstad der Noorweegsche koningen is uiterst interessant. Het merkwaardigste gedenkteeken van een grootsch verleden en tegelijk het interessantste kerkgebouw van Scandinavië is de Dom, die gebouwd is volgens het model der Engelsch-Normandische gebouwen, maar in de 16de eeuw gedeeltelijk afbrandde, zoodat nu nog alleen de prachtige achthoek met de zilveren doodkist van koning Olof bewaard is gebleven. Van hieruit kan men de watervallen van Lerfos bezoeken, waarvan de bovenste evenals de Niagarawaterval door een kolossale rots in tweeën gedeeld wordt. Bij den ondersten waterval bevindt zich een groot, veelbezocht hotel, dat vooral interessant is omdat alle bedienden de nationale kleeding

MOLDE.

dragen, wat aan het leven aldaar een eigenaardigen stempel verleent.

Verdere toeren in de schoone streek (die bovendien door haar buitengewonen rijkdom aan wild - men vindt hier herten, elanden, beren, sneeuwhoenders - vooral voor den jager hoogst aantrekkelijke omgeving) moesten wij ons helaas! ontzeggen, daar onze tijd te kort afgemeten was en de eigenlijke Noordsche vaart hier eerst begon.

Op het toeristenschip ‘Kong Herald’ van de ‘Nordenfjeldöke Dampfkibselskab’ troffen wij vele passagiers van alle natiën bij elkander. Ondanks de nauwe ruimte vindt men aan boord alle gemakken. Met comfort en elegantie zijn hutten en salons ingericht; de bediening is uitstekend, de bemanning van den kapitein tot den minsten matroos zeer voorkomend. De vaart gaat bijna altijd door het effen vaarwater der scheren; de eerste halt is Torghatten. Men stapt hier af om de wonderbare rotspoort te beschouwen, die als een natuurlijke tunnel 163 M. lang door de harde steenen voert; de blik op en door dezen reusachtigen telescoop is zeer eigenaardig.

Om tien uur des avonds passeerden wij den poolcirkel, welke belangrijke gebeurtenis door kanonschoten werd bekendgemaakt. De eigenaardige eilandenvorming van ‘Heftmandö’, die ten gevolge der gelijkenis met een manteldragenden ridder zoo gedoopt is, wordt door den poolcirkel doorsneden. Iets later passeerden wij het eiland Rödö met den berg ‘Rödölöven.’ Des middernachts, maar altijd bij daglicht, aanschouwden wij meermalen den kolossalen gletscher ‘Spartisen’, die zijn blauwgroene ijsmassa's tot in den Fjord voortschuift. Eindelijk kwamen de Lofoden in het gezicht, als geweldige rotsmuren met scherpe, steile punten en wild verbrokkelde kammen uit de wateren opstijgend. Wij voeren ze echter voorbij, om eerst bij onzen terugkeer van de Noordkaap hier aan te leggen.

De stoomboot

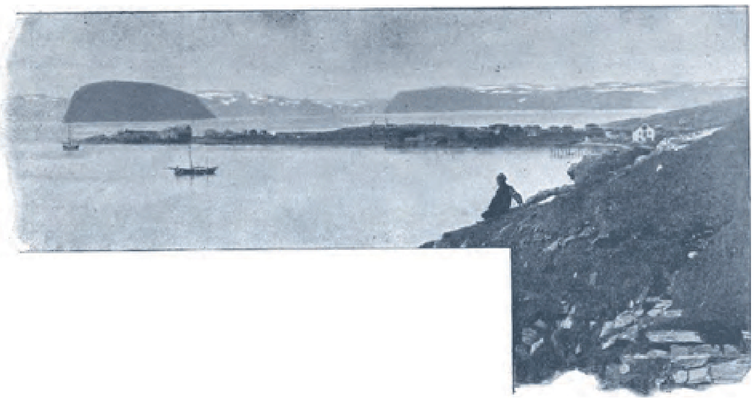

BIJ HAMMERFEST.

hield in Hennigsvaar op, het hoofdstation voor visschersexpeditiën; van daar ging het door den Raftfund, langs Digermülen, door een nauwen bergpas in den griezeligen Troldfjord en na kort oponthoud verder naar Harstadhaven, van waar wij aan het omstreeks een half uur verder gelegen Lappenkamp een bezoek brachten. Het is zeer interessant het leven en drijven dezer Nomaden van het Noorden te beschouwen, die 's zomers hun woonplaatsen verlaten om met hun kudden naar de zee te trekken. Hoewel nog voor 't uiterlijk tamelijk onbeschaafd, zoo is toch de beschaving niet geheel spoorloos langs hen heen gegaan; vooral kennen zij allen de waarde van het geld en de verkwikkende eigenschappen van de tabak. Hun eenige rijkdom bestaat in de rendierkudden, maar toch weten zij ook geschikt munt te slaan uit de nieuwsgierigheid der toeristen, doordat zij hun voorstellingen in lassowerpen, tenten opslaan, koken enz. geven, natuurlijk tegen entrée. Zeer bloeiend is ook de handel met zoogenaamde herinneringen, als gebroken stukken rendierhoorn en dergelijke voorwerpen van waarde, waarvan wij een aanzienlijken voorraad mede naar boord sleepten.

Ons naaste doel was nu Tromsö, wegens den levenslust en wereldzin zijner inwoners ‘het Noordsche Parijs’ genaamd, maar aan bezienswaardigheden niet precies overrijk, wanneer wij het rijk gevulde ethnographische museum uitzonderen.

De heldere poolnacht omgaf ons, toen wij verder stoomden naar Skaarö, een station voor walvischvangers. Om half twaalf ging de ‘Kong Herald’ de spiegelblanke zee in, waar wij de middernachtszon voor het eerst aan den horizont beschouwden.

De machine had gestopt; het schip lag onbeweeglijk,

FILIHORNEL IN OSOTEN.

zonder anker uitgeworpen te hebben, versierd met de vlaggen van alle natiën, om zich door een ons vergezellenden photograaf bij middernachtszon en kanongebulder

te laten vereeuwigen. Het was heerlijk! Wij zagen de zon tot zeker punt dalen en zich toen weer verheffen; daarna ging het met vollen stoom vooruit.

Den volgenden morgen bereikten wij Hammerfest, de noordelijkste stad der wereld (70°, 40° 14° noordelijke breedte). Wij hadden voldoenden tijd om de stad te bezoeken. Een meridiaanzuil in de nabijheid der haven geeft de plaats aan, waar de door Rusland, Zweden en Noorwegen uitgevoerde groote graadmeting afgesloten werd.

De stad Hammerfest telt zoowat over de 2000 inwoners en legt ver uit elkander gebouwd, onmiddellijk onder een hooge, afhangende rots. Daar de nacht hier zeer lang duurt van 20 November tot 22 Januari, zoo zijn de huizen tamelijk comfortabel ingericht; ook heeft de stad reeds electrische verlichting.

Om negen uur verliet het schip Hammerfest en ging verder naar de Noordkaap. Het noordelijke karakter dezer polaire natuur drukt zich steeds meer en meer duidelijk uit, het plantenleven verdwijnt, het landschap wordt woest. Om negen uur passeerden wij het bekende vogeleneiland Hjelmsostauren, waar wij alle vogels door middel der stoomfluit opjaagden, en kwamen eindelijk om half twaalf aan het doel onzer reis, de zoo vurig gewenschte, lang verlangde Noordkaap. Als een kale, 295 M. hooge rots verheft zich deze voorpost van Europa uit de golven der IJszee. Door storm, regen en koude was het ons echter niet mogelijk van dit groote oogenblik met het rechte welbehagen te genieten. De kapitein bracht zijn schip op een beschutte plaats, van waar hij het aan ons overliet, de Kaap te beklimmen, wat echter bij zulk een weer een wanhopend werk was, of ze van onder te beschouwen en ons dan in bed te leggen. Wij kozen het laatste. Toen wij wakker werden had het schip zich sedert lang gekeerd en den terugtocht naar het Zuiden ondernomen.

Het slechte weer vervolgde ons hardnekkig; zonder Hammerfest aan te doen, gingen wij

dadelijk naar Tromsö. Hier verlieten wij den 'Kong Herald' om een bezoek te brengen aan de Lofoden. Tot dit doel voeren wij eerst naar het prachtige Svolvaer,

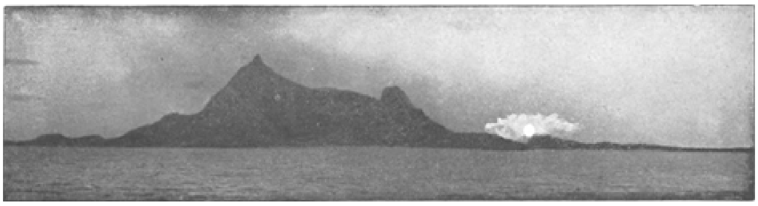

MIDDERNACHTSZON.

van waar de lokaalboot eens in de week den toer maakt naar de Lofoden en terug.

De Lofoden zijn een door den Westfjord van Noorwegen gescheiden eilandengroep, die door de steile, wonderlijke vormen van zijn rotsen en vooral door zijn eigenaardige lichteffecten veel merkwaardigs oplevert. De groep bestaat uit de vier, slechts door een nauwe straat van elkander gescheiden eilanden. Ostvaagö, Vestvaagö, Flakstakdö en Moskenaesö, waarvan de bewoners, daar de akkerbouw slechts op eenige bevoorrechte plaatsen mogelijk

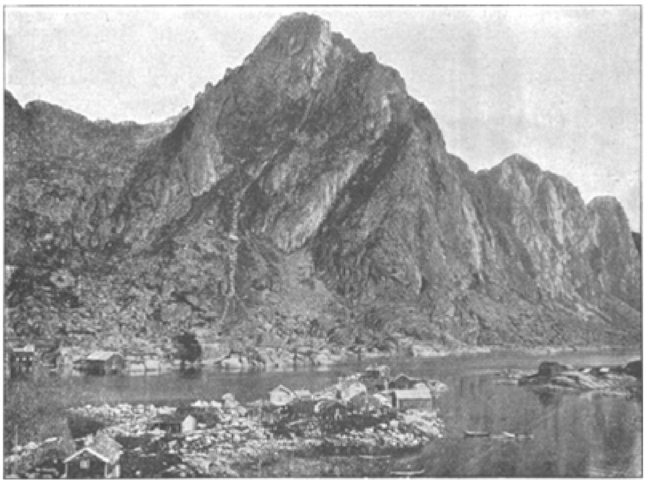

SVOLVAER.

is, van de kabeljauwvangst leven. Van de Lofoden nog slechts door den snellen Raftsund gescheiden, vindt men de eilandengroep Vesteraakow; de rotsen dezer eilanden zijn geheel met mos begroeid, wat het oog weldadig aandoet en voor den ontbrekenden plantengroei schadeloos stelt.

Op de terugreis deden wij nog eerst Digermühlen aan den Rastsund aan. Deze plaats heeft door het herhaalde bezoek van den Duitschen keizer zekere beroemdheid verkregen. Met voorliefde wordt zij ook door schilders bezocht, daar hier aan goede motieven geen gebrek is. Boven de Digermühlkollen, een 450 M. hoogen berg, geniet men een prachtigen panoramablik. Ook de keizer heeft die hoogte beklommen; men heeft hem ter eere daar een schutshuis opgericht.

Van Svolvaer teruggekeerd, maakten wij nog een tocht naar de Zuidwester Lofoden, verder met de stoomboot Trondhjem langs de geheele kust tot aan het station Moskenaes, voeren langs het stadje Reine en zoo naar Bödö, welke vaart tot de schoonste der wereld kan gerekend worden. Hoogst interessant is het gezicht op den Swartisen gletscher, een der grootste ijsmassa's, van Noorwegen. Op dezen tocht

moet men zeevast zijn, want zelden is de zee hier geheel rustig, maar juist bij stormen is de aanblik van deze phantastische verbrokkelde rotsenwereld het indrukwekkendste.

Van Bödö, een tamelijk belangrijk handelsplaatsje, ging het verder naar Trondhjem; daar in de haven vonden wij den 'Kong Herald' weder, waarmede wij den terugweg naar Bergen aflegden, van waar wij op de 'Sirius' direct naar Christiansand en verder naar Christiania reisden.

De ligging van Christiania aan den langen Christianiafjord is, evenals alle aan het water gelegen groote

steden, zeer fraai. De stad ligt, uit de haven gezien, lang uitgespreid en draagt met haar talrijke prachtgebouwen geheel en al den stempel eener moderne stad.

Alleen in de voorsteden, die een zeer armzaligen indruk maken, vindt men nog onregelmatige straten en houten hutten. Het landschap rondom de stad maakt minder indruk door grootschheid dan door de harmonische vereeniging van bosch, veld en zee. Zeer interessant is een uitstapje van het omstreeks 3 K.M. verwijderde schiereiland Bygdö, waar zich het kleine, door koning Oskar I gebouwde, lustslot Oskarshall op een 20 M. hooge rots schilderachtig boven de zee verheft. Binnen vindt men een aantal merkwaardige schilderijen van Noorweegsche kunstenaars.

Slechts tien minuten van het kasteeltje, omringd door het bosch, bevindt zich een open plein, waar koning Oskar II een interessante groep van oude Noorweegsche gebouwen uit verschillende deelen van het land heeft laten opzetten, zooals de Stavekerk uit Gol in het Halnigdal, een zeer aardig origineel houten gebouw met rijk snijwerk uit de 12e en 13e eeuw, een boerenhuis uit de vorige eeuw, en andere door ouderdom of schoonheid merkwaardige huizen en gedenkteekenen.

Hier was onze tocht ten einde en wij reisden terug naar Hamburg door de woelige Noordzee.

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg van blz.* 183.)

IX.

Ernstig overwoog Erhard de vraag bij zichzelf, of hij Isabella op deze ontmoeting zou voorbereiden. Eindelijk kwam hij tot het besluit het niet te doen. Uit een zaak, die tot het verleden behoorde, behoefde nog niet 't gevolg voort te komen, dat zij uit gesprekken en pijnlijke verklaringen ook voor het tegenwoordige van onaangename beteekenis werd. Ook had Isabella destijds beloofd nooit meer over deze vrouw te spreken. Die belofte had ze gehouden. Erhard kende Isabella; ze zou nu ook zwijgen, misschien wel met een trotsche, bittere houding - maar zwijgen zou ze. En dat hare waakzame blikken spoedig bemerken zouden, dat de gravin niets meer voor hem was dan een herinnering, die men liever uit den weg gaat dan haar op te zoeken - daar zou hij wel voor zorgen.

Hij rekende er volstrekt niet op, dat Isabella jaloersch zou worden en in opnieuw opwellenden hartstocht er naar streven zou, zich nog eens van harte aan hem te verklaren. Deze hoop, als zij al opleefde, onderdrukte hij meteen. Isabella was er de natuur niet naar om zich op zulk een

DIGERMÜHLEN (LOFODEN).

wijze door hem terug te laten vinden.

Toen hij deze vraag betreffende de voorbereiding of niet-voorbereiding beslist had, begon zijne verbeelding hem het oogenblik van weerzien af te schilderen.

Dat 't Katharina evenals hem op 't heftigst zou opwinden, betwijfelde hij bijna niet. Hij wenschte maar, dat 't te midden der verzamelde gasten zou mogen zijn, terwijl het algemeene begroeten en lachen den klank zijner stem zelfs voor zijne eigene ooren onverstaanbaar maken zou, want hij ergerde er zich reeds vooruit aan, dat zijn stem een weinig zou kunnen beven. En zij, Katharina, dacht vermoedelijk in dezen tijd daar ook slechts aan.

Er was geen ontmoeting mogelijk, welke hij zich niet al voorgesteld had. In den geest kwam hij met Isabella aan den arm de feestzaal binnen op Wessendorp, waar de gasten verzameld waren om de gravin Vastorf, want waar ze ook was, werd zij 't middenpunt; hij hief 't hoofd fier op, als zei hij met uitdagenden blik: ja, kijk de reine, fijne oogen aan mijne zijde maar goed aan, elke vergelijking komt toch in haar voordeel uit! En hij zag de groote, grijze oogen van Kitty vol nieuwsgierigheid gericht op de ernstige, teere vrouw aan zijn arm; hij zag Isabella's donker gescheiden haar tegenover het ronde, door gegolfd blond haar omgeven hoofd van Kitty met de gekroesde krulletjes op 't voorhoofd en zag haar prachtvol satijnen kleed naast het witte of rose mousselinen kleedje van zijne vrouw.

Of hij ontmoette het gansche gezelschap onderweg. Hij alleen, met kaplaarzen aan, die met modder be-

NAAR DE NOORDKAAP: BÖDÖ.

morst waren, het bovenlijf door het nauwe, bruine jachtbuis omsloten. Wat zouden ze verwonderd kijken, als zij, achteroverleunend in Rumker's landauer, hem zoo voorbij zagen gaan. Reeds vooruit bedacht hij hoe hoffelijk hij hen wel groeten zou.

Eene uitnoodiging om den 16en Mei op Wessendorp te komen gaf eindelijk de vaste richting aan zijne phantasie om zich bij de eerste wijze der ontmoeting, zooals hij zich die voorstelde, te bepalen. Het jonge paar zou daar den 16en Mei te zes uur dineeren. Anders at men bij Rumker heel burgerlijk om één uur of, wanneer Harmuth na kerktijd nog te veel te doen had, hoogstens om twee uur. Op dit eerste diner met zijne Berlijnsche gasten had hij de Harmuths en Gussows niet genoodigd. Erhard, als oude bekende, moest zich maar eerst aan de luidjes vertoonen.

Mevrouw Gussow was wat opgewonden om Isabella. Haar eerste debuut leek haar erg gewichtig. De Berlijners zouden zien, dat haar zoon maar niet een landmeisje of een eenvoudige domineesdochter had getrouwd. En hem kwam 't voor, dat ook Isabella de noodige zorgen aan haar toilet besteedde, want hij hoorde de dames nogal eens redeneeren over de vraag, of 't het witte krippen of 't rose mousselinen kostuum zou zijn... Hij mengde zich echter niet in hare beraadslagingen, zeker als hij was, dat Isabella er nooit anders uitzien kon dan zeer voornaam; dat was eigenlijk altijd de hoofdtrek in hare verschijning.

Hij ging naar den nieuwen aanbouw, die maar heel langzaam vorderde; 't kwam hem voor, dat de metselaars meer uren voor ontbijt, middagmaal en avondeten gebruikten dan voor hun werk. Hij bromde, hij was wat opgewonden, en iemand moest 't nu ontgelden. Toen vertelde men hem, dat op de weide eene koe zich overeten had aan jonge klaver en er ziek van was. Op een draf liep hij heen, om den oudsten knecht, die wel wat van veeartsenijkunde wist, op den weg naar de wei in te halen. Later ging hij langs den ‘verlovingsweg’; hij moest eens even naar 't park gaan zien, dat Rumker pas had aangelegd en dat volgens zijn knecht er beter uitzag dan het hunne; beide waren een proef van aanleg. Zoo had hij zijn hoofd vol gedachten. Deze kleinigheden, als zoovele zaken van gewicht in den landbouw, namen hem geheel in.

Terwijl hij vlak langs de haag liep aan de rechterzijde van den weg om van 't beetje schaduw te genieten, dat daar was, zag hij eene vrouw aankomen. Het was bij nader inzien eene dame in een reebruinen rok en een jakje, terwijl een wit zijden blouse uit 't open jakje te voorschijn kwam.

De dame had haar hoed in de afhangende rechterhand, terwijl zij een groote, witte parasol met haar linkerhand over haar schouder droeg.

Daar Erhard voor zich keek en niet de minste gedachte had, dat hij hier, en nog wel te voet, een van Rumker's gasten zou kunnen ontmoeten, was 't eigenlijk merkwaardig, dat hij niets van de dame bemerkte.

Eensklaps schrikte hij op. Zijn hart klopte hevig, wel een of twee minuten lang. Toen regelde zich zijn hartslag weer spoedig. Een recht nuchtere verbazing, een soort van zeer merkbare nieuwsgierigheid bracht Erhard's oordeel aan den gang.

Hoe opvallend zag Katharina Valtorf er uit! Heel anders dan zij in zijne herinnering geleefd had.

Hoe was 't mogelijk? Dat kon toch de vrouw niet zijn, die hij had bemind, om wie hij had geleden, die hij had meenen te verachten?

Zij kwam hem nu voor als een hem geheel vreemd wezen, dat geheel buiten zijn leven stond!

Zij kwam regelrecht op hem aan; dat ze doodsbleek was, zag hij niet, hij zag alleen, dat ze hem erg veranderd voorkwam.

Eindelijk geloofde hij te begrijpen, waaraan dat lag. Zij droeg 't haar anders dan vroeger. Van 't midden van 't voorhoofd was nu een vlok van 't kroeshaar naar achteren gelegd; dit maakte 't gelaat langer en smaller. Ook had ze nu geen gescheiden doffen meer om 't hoofd, maar een ver afwijkende Grieksche knot aan 't achterhoofd, waardoor de lijnen heel anders waren. Hij nam dit zoo goed waar, toen zij bij hare nadering zich een oogenblik ter zijde wendde, kort en heftig, als weerde zij een indringend insect af.

Alles had hij zich voorgesteld, alleen zulk een verandering niet.

Was 't niet belachelijk? Kon een uiterlijkheid van zoo ondergeschikte beteekenis de gansche stemming van een wederzien veranderen, ja, zelfs uit het hoogdramatische in 't vroolijk verbaasde doen overslaan? Wat had de haartooi, wat de kleederdracht met 't hart te maken?

Ook Kitty's gestalte kwam hem geheel veranderd voor. Het losse, Engelsche kostuum in zijn landelijke ongedwongenheid was zoo heel verschillend van de zwierige avondkostuums, de kostbare huistoiletten en de strenge sportkleederen, waarin hij haar altijd gekleed had gezien.

Had dan Kitty's schoonheid, die hij uit zijn herinnering had gebannen, alleen maar bestaan uit kanten en edelgesteenten, die de verleidende schouders omlijstten?

Hij kon 't nog maar niet gelooven. Hij vond Katharina op dit oogenblik volstrekt niet schoon. Het wederzien in al zijn kleinigheden had plotseling een stempel van 't banale aangenomen. En in deze nuchterheid kon hij ook niets anders dan wat banaals zeggen.

Hij nam zijn hoed af en bleef staan, vlak voor haar.

‘Mevrouw de gravin... wat een verrassing! En wat zijt gij veranderd! Gaat 't u goed?’

Hij kuste haar hand, waaraan zij een wit Zweedsch lederen handschoen droeg.

‘Ook gij zijt veranderd,’ en zij nam hem op van 't hoofd tot aan zijne hooge laarzen, die niet erg zindelijk waren; ook bleef haar blik een oogenblik hangen aan zijn verschoten, donker vilten hoed. ‘Maar 't bevalt me toch; die sporen van den arbeid doen je eer aan, evenals den krijgsman de bloeddroppelen van den vijand eeren, die aan zijn wapenrok kleven’

Ze lachte er bij.

‘Rumker had ons reeds gezegd, wat een genie van landbouwkunde ge zijt; een econoom van den eersten rang zult gij worden, zegt hij, die goede Rumker.’

Bij dit ‘goede Rumker’ zuchtte zij een klein beetje en zag er kinderlijk onschuldig uit.

‘Rumker overdrijft,’ zei Erhard, ‘ik ben nog een leerling! Maar leeren geeft altijd genot.’

‘Aan mij is anders niets veranderd dan de haartooi,’ zei ze als terloops, ‘en de omlijsting.’

Zij beschreef met haar hoed, dien ze rondzwaaide, een kring in de lucht, als wilde ze een portretlijst teekenen.

‘Zij past niet voor me. Ge weet, dat men mij zelden genoeg ziet op Vastorf en Beelitz, en alleen met een heel regiment vroolijke vrienden. Ik ben een kasplant voor het salon of den bloemtuin in de maatschappij, zooals gij 't noemen wilt. Ja, 't is verschrikkelijk, als men zich op een plaats laat schuiven, waar men niet hoort.’

Ze zuchtte met een trek van lijden, dien men toch niet voor echt kon nemen.

‘Mevrouw de gravin is toch anders niet gezind zich haar plaats te laten aanwijzen,’ zei hij.

‘Wat moet ik in dit geval doen?’ antwoordde ze met onderwerping; ‘die goede Rumker had zich nu eenmaal in 't hoofd gezet, dat we iets echt landelijks zouden meemaken! Lohendorf wilde niet gaarne zonder mevrouw Kreutzer en mevrouw Kreutzer niet zonder haar man. Allen of niemand was Rumker's leuze... en hij heeft ons allen genoodigd.’

Erhard keek haar vlak in 't gelaat.

‘En hij meende toch alleen *u*, vermoed ik,’ zei hij vroolijk. Hij kon zich eensklaps goed voorstellen, dat Katharina Vastorf met Rumker wilde trouwen. 't Was hem te moede, alsof 't hem niet aanging, als was 't een geval op de maan en tusschen menschen op de maan.

Ze lachte.

‘Hij maakt me een beetje 't hof, die goede Rumker. Daar iedereen 't weet en ziet... en gij 't van middag natuurlijk ook zoudt merken... ik hoor toch dat gij en mevrouw Weltzin op Wessendorp zult dineeren... kan ik 't je bekennen zonder onbescheiden te zijn. Gaat 't mevrouw von Weltzin goed? Rumker heeft ons zeer nieuwsgierig gemaakt. Zijne beschrijvingen doen ons wankelen tusschen Gabriel Max en Botticelli. Dus mystisch of preraphaëlistisch.’

‘Geen van beide, gravin.’

‘Nu, we zullen zien. Mijn respect aan mevrouw Isabella.’

Zij stak hem hare hand toe. Hij schudde die heel hartelijk. Met een vriendelijk ‘dus tot weerziens’ scheidden ze.

Beiden keerden op de plaats om. Dat Erhard zijn park met aanleg vergat, was niet meer dan natuurlijk. Toch was 't vreemd, dat 't hem niet opviel, dat Katharina ook omkeerde, hoewel dit duidelijk verraadde, dat zij het doel van haar gang bereikt had; dat ze hier alleen en zoo ver van Wessendorp ronddwaalde in de hoop en 't vooruitzicht hem te ontmoeten.

Hij liep in zijn hart verblijd naar huls terug, als een jongen, die een schoone vondst heeft gedaan, en die gauw aan de zijnen wil laten zien.

En 't was ook een schoone vondst, die hij gedaan had, want hij had zijne onbevangenheid tegenover Katharina gevonden.

Nu leek 't hem al te dwaas, dat hij er vrees voor gehad had!

Hoe had hij ook kunnen vermoeden, dat zoo iets mogelijk was! Dat menschen, die elkander doodelijk bemind en gehaat hadden, zorgeloos zooals andere stervelingen op den weg tegenover elkander konden staan en over 't weer en een en ander staan praten. Dat had hij eerst moeten ondervinden om 't te weten.

En nu hij 't wist, deed 't hem erg veel pleizier. Hij liep vroolijk en snel voort. Blij verlangen dreef hem naar Isabella heen. Hij wilde haar meteen maar om den hals vallen en haar alles zeggen en haar net zoolang blijven kussen totdat zij zich overgaf.

Een gevoel van overwinning deed zijn borst zwellen. Waar dat vandaan kwam, wist hij zelf niet. Bijna was 't hem zelfs te moede, alsof hij die behaald had: een belooning, een onderscheiding.

En de Meidag was zoo schoon. De wind ruischte in 't jonge loof van de haag; de vogels hadden 't daar in dat boschje zeer druk.

Erhard stond eens even stil en breidde zijne armen uit

't Was hem zoo wonderlijk te moede.

De lentedorst naar geluk werd eensklaps te machtig voor hem en maakte zijne lippen droog, zijne voeten zwaar.

Toen liep hij weer voort, altijd maar snel voort, totdat hij thuis was. Hij rukte de kamerdeur open. Daar binnen stond Isabella en nam juist heel voorzichtig de glazen kap van de hanglamp boven de eettafel af.

Erhard omvatte Isabella stormachtig en riep: ‘O, ik ben zoo gelukkig, o, ik heb je zoo innig lief!’

Met een haar eigene beweging bevrijdde ze hare schouders uit zijne armen en zei: ‘Ik had ze waarlijk bijna laten vallen.’

Hij nam haar de kap uit de hand en zette ze zoo hard op de tafel, dat het een krak gaf en er zich een groote barst in vertoonde.

Hij wilde zich niet laten afwijzen.

‘Weet je wie hier is, wie ik heb gezien?’ riep hij vroolijk en greep haar beide handen. ‘Katharina Vastorf is op Wessendorp. Ik ben haar tegengekomen. En ik kan me maar niet begrijpen, dat er een tijd was, dat ik meende haar te beminnen! Ze was me geheel vreemd. En ze is volstrekt niet mooi meer. Hoe heb ik 't vroeger kunnen meenen! O ja, maar destijds had ik jou nog niet goed gekend! Je moet weten, dat het zoo vreemd was... het was me alsof ik een der Schlippenbachs of een der Kreutzers ontmoette.’

Misschien dacht hij wel, dat ze hem om den hals zou vallen. Hij verwachtte iets vroolijks, warms, een bewijs dat er een geheime zorg van haar was weggenomen.

Isabella's gelaatskleur was geweken en een oogenblik was 't, als trok iets als een onmetelijke vreugde over haar gelaat. Toen zag ze hem uit de hoogte aan. Een trek van verachting speelde om haar mond.

‘Deze persoon heeft dus niet eens het bewustzijn van haar zonde,’ zei ze verachtelijk. ‘Anders zou ze toch 't hart niet hebben om bij een edel mensch als Rumker is, te gast te gaan en jou weer onder de oogen te durven komen, wiens carrière zij door haar lichtzinnigheid heeft verstoord.’

In Erhard verstijfde alle opgeruimdheid. Eensklaps werd 't hem te moede, als ware Isabella zijne vijandin, als zou hij haar kunnen haten. Hij had zich in een van die onstuimige, overgevende stemmingen gevoeld, waarin een flinke man geen afwijzing verdraagt zonder in toorn te geraken.

‘Er zijn nog wel meer menschen, die 't aan schuldgevoel ontbreekt,’ sprak hij heftig, ‘en hoogmoed is ook een hoofdzonde.’

Hij ging de kamer uit. De doffe slag, waarmee de deur dichtviel, deed 't huis, als 't ware, schudden.

Eerst toen 't rijtuig om vijf ure voorkwam, zagen Erhard en Isabella elkander terug. Zij moesten met een onbevangen uiterlijk zich met de ouders bezighouden, die hen naar 't rijtuig brachten en 't druk hadden over 't nieuw aangeschafte voertuig en de eenvoudig maar goed gekozen livrei van den koetsier. Mevrouw von Gussow was verrukt, mijnheer von Gussow vond 't rijtuig te duur en mocht dat blauwe laken niet, waarmee 't gestoffeerd was, bij het geel gelakte hout. Alleen hierover waren de beide echtgenooten het eens, dat Isabella er allerakeligst uitzag, wat zij ophelderde, toen men er naar vroeg, met te zeggen, dat zij lichamelijk zeer wel was, maar dat ze over veel moeielijks te denken had.

Onderweg werd er bijna geen woord gesproken. Erhard voelde eensklaps een vreeselijken angst, dat Isabella de gravin wel eens heel onvriendelijk kon bejegenen. Een gevoel, dat men voor louter ridderlijkheid kon nemen, deed hem reeds vooruit de partij kiezen voor de gravin. Hij was 't ook met zichzelf eens, dat 't bijna onmogelijk was om gewoon op Wessendorp te verkeeren, en dacht er sterk over om morgen op reis te gaan.

Daarbij verteerde hij van nieuwsgierigheid om te ontdekken, wat er bij Isabella omging.

Zij zat maar zoo recht als een kaars ernstig naar buiten te kijken.

Op Wessendorp werden ze met groot gejuich ontvangen. Dat was een handjesdrukken en een voortdurend uitroepen tot Erhard. En Isabella boog naar alle kanten en was zeer beleefd.

Lize Schlippenbach, groot en zwaar gebouwd, met puistjes op haar vleezigen neus en een krans van roodblauwe adertjes op de wangen, omhelsde Isabella allervriendelijkst. Het fijne persoontje verdween geheel tusschen de armen der dragonderachtige vrouw, die met een zware basstem aan de omstanders verklaarde, dat die kleine Stufenbacherin haar steeds aan een heiligenbeeldje deed denken.

Dat Lize Schlippenbach eens een echte schoonheid van Rumkerschen stempel was geweest, zag men dadelijk aan haar profil en aan de fijne lijnen, die 't blonde haar om 't voorhoofd en de slapen vormden. Baron von Schlippenbach was iemand, die 't versmaadde zich te verven of zich jonger voor te doen dan hij was. De zeer slanke gestalte leek zoo in den zwarten, gekleeden rok zeer lang. Het loodgrijze haar was met zorg gefriseerd, de grijze snor stond hoog opgekamd onder den neus van ietwat Russischen vorm; de monocle in 't linkeroog ontnam aan de voorname verschijning de waardigheid van zijn leeftijd: de oogen waren donker van kleur en stonden vurig, zijne bewegingen waren hoekig.

‘Ik zal de eer aan tafel hebben, uwe genade,’ meldde hij terwijl hij al buigende de schouders optrok en de armen liet hangen.

Isabella boog terug.

‘Een beetje te veel buigingen,’ zei Lize Schlippenbach zachtjes tot mevrouw von Kreutzer, die er met een knipoogje als antwoord om lachte.

De Kreutzers hadden geen kinderen, ternauwernood een huishouden, doordien ze veel op reis waren. Toch was mevrouw von Kreutzer op en top de huisvrouw en moeder. Haar aangenaam gezicht werd altijd nog verfraaid door een welwillend lachje; het kleine mutsje van echte kant lag als een groote uitgespreide roos op het gescheiden haar, hare bewegingen waren snel, zeker en zonder geruisch. Ze drukte Isabella warm de hand.

'Ge moet wel boos op ons zijn, dat wij in uwe wittebroodsweken hier naar toe zijn gekomen en dien heerlijken tijd alzoo verstoren,' zei ze met iets zacht inschikkelijks in haar stem.

Isabella kreeg een kleur.

'O... ik...'

Ze voelde zich recht ongelukkig. Van kindsbeen af was ze gewoon geweest een eerste plaats in te nemen en van haar kant zeer spraakzaam te zijn. Hier nam men als van zelf een beschermenden toon jegens haar aan. En zij voor zich voelde zich ook onzeker, bang, op een valsche plaats.

Hoe was 't mogelijk, dat haar gewoon persoonlijkheidsbewustzijn zoo zonder tastbaren grond verloren kon gaan?

Zij voelde zich half beleedigd, dat men haar als een nieuweling in 't leven, die bescherming behoeft, behandelde.

Was dit nu weer de hoogmoed, waarvan Erhard haar betichtte? O, ze was maar liever alleen geweest om uit te weenen!

De staatsraad von Lohendorf en neef Rumker hadden intusschen van verre gestaan en waren 't onderling eens geworden, dat Weltzin's vrouwtje iets heel bijzonders over zich had, en, hoewel zeer eenvoudig, toch met bijzondere chic gekleed was. Rumker was kenner hiervan en van vele andere zaken.

Nu kwamen ze nader. Lohendorf als de indrukwekkende Wallensteinverschijning, waarvan hij zich bewust was en die hij door de wijze, waarop hij zijn haar en baard droeg, in de hand trachtte te werken. Rumker, klein, gebogen, niet zoozeer van ouderdom maar meer door gewoonte, zijn haar glad over 't voorhoofd geborsteld, de kersronde bruine oogen nieuwsgierig op Isabella gericht. Zij kusten hare hand.

Van 't spreken van den een naar den ander verstond Isabella geen woord. 't Waren ook geen gesprekken.

Isabella was gewoon, dat, als menschen te zamen spraken, zij een gesprek voerden, dat zich om een zeker onderwerp bewoog. Hier waren 't maar gekheden. Hoe konden oude, verstandige menschen zoo dwaas zijn!

Rumker leek wat onrustig.

'Men moet ze laten roepen,' zei Lize Schlippenbach. 'Kreutzer zit nog in zijne boeken verdiept en Kitty maakt nog toilet.'

'Daar is hij al!' riep Lohendorf.

Mijnheer von Kreutzer kwam binnen, verstrooid, met zenuwachtige vingers aan zijn das strikkend, het blonde haar verward, het flinke, fijne gezicht wat verhit, als bij iemand die zich gehaast heeft en boos is, dat hij zich heeft moeten overhaasten.

'Goed zijn, Kreutzer!' riep Lize Schlippenbach. 'Eten moet een mensch toch. Ik zal aan tafel ook vriendelijk luisteren.'

Kreutzer had 't zwak om graag lange voordrachten over zijn stokpaardje, het kina-onderzoek, te houden. In zijne oogen waren alle volken parvenu's, en de Chineezen het eenige aristocratische volk.

''t Is al zes geslagen,' zei Rumker tot Erhard; 'nauwgezet is ze niet, onze schoone gravin.'

Zijn stem beefde een weinig. Hij was zoo schoolmeesterachtig, dat hij gewoon was om iedereen stipt aan klokslag te houden. Daarbij kwam nog de verterende onrust der verwachting, want daar Katharina Vastorf den ganschen morgen alleen had

gewandeld om zich met de plaatselijke gesteldheid bekend te maken, zooals zij zelf had gezegd, had hij de geliefde vrouw nog nauwelijks gezien.

Erhard beschouwde het als ironie van 't toeval, dat hij naast Rumker, den hopenden minnaar, stond om deze vrouw te zien binnentreden. Zijn hart klopte. De gansche zorgeloosheid van 's morgens was een groot leed geworden door de kleine scène met Isabella.

'Als de vrouwen eens wisten hoe noodlottig haar doen op iemand werken kan,' dacht hij. Zijne opmerkzaamheid verdeelde zich tusschen de deur, door welke Katharina binnen zou komen, en Isabella, die eenvoudig niet luisterde naar het gesprek van Lohendorf met neef Rumker.

Thans werd de deur geopend. Een lange vrouwengestalte verscheen op den drempel; doch met 't hoofd naar achteren gewend scheen Katharina Vastorf nog eenige oogenblikken te spreken met iemand, die in de gang stond, voordat ze geheel binnentrad.

Erhard verbleekte en vroeg zich angstig af: 'Waarom dat? Wat gaat ze mij nog aan?'

Katharina Vastorf kwam langzaam binnen en overzag allen met een vroolijken maar gebiedenden blik. 't Was alsof er zich een andere atmosfeer verspreidde, alsof er iets heel gewichtigs gebeurd was, alsof alle zorgeloosheid verdwenen was en alle aanwezigen slechts schaduwen waren.

Was dit nog wel dezelfde vrouw, die Erhard van morgen met zooveel gerustheid had begroet? Hij begreep maar niet, hoe hij haar enkele uren geleden zoo onbevangen had kunnen behandelen. Maar hij herinnerde zich met leedwezen, dat dit altijd 't geheim van haar wezen had uitgemaakt; elken keer dat men haar weerzag, scheen ze wel een ander te zijn. Ze was en gaf altijd een verrassing.

Nu droeg ze 't haar, dat door poeder dof gemaakt was, als vroeger. Een zwart tulen kostuum, dat glinsterde van de gitten, omsloot hare gestalte. Bij elken stap ruischte en knetterde 't om haar heen. Met die echte onbevangenheid van iemand, die weet dat ze 't middenpunt van elk gezelschap is, zei ze: 'Gij weet allen, dat ik nooit op mijn tijd kan zijn, en dus, lieve Rumker, vraag ik ook niet om vergeving.'

Zij keek juist Isabella flink aan. Rumker haastte zich, haar voor te stellen.

Erhard wist zeker, dat men zijn hart kon hooren kloppen, hem kon aanzien, dat hij buiten zichzelf was van opgewondenheid. Maar allen deden, alsof zij hem niet opmerkten, want behalve Rumker wisten allen, dat hij vroeger deze mooie vrouw al heel erg 't hof had gemaakt, en geloofden vast, dat hij een blauwtje bij haar had geloopen; want in dien tijd deed Katharina heel goed merken, dat bij een huwelijk 't vermogen van de beide partijen gelijk moest staan. Uit dit oog-

punt gezien had ze ook den armen luitenant nooit kunnen trouwen.

Ze waren destijds allen te bescheiden om maar iets te vragen of te onderzoeken. In de samenleving gebeuren belangrijker zaken dan de minnarij van een luitenant.

Isabella boog tot haar eigen ergernis even diep, als zij 't voor de andere dames gedaan had, en ze had zich toch vast voorgenomen, geringschatting in haar groet te leggen. Ze had Erhard willen toonen dat ze zich niet op één lijn zou plaatsen met Katharina Vastorf.

Doch er lag een zeker iets in Katharina's houding, waardoor men haar niet met minder achting kon behandelen.

Katharina sprak Isabella aan. Het was haast, alsof een vorstin in den kring kwam, en de aangesproken persoon niet waagde, vrijuit te antwoorden.

Erhard leed onbeschrijfelijk. In dit oogenblik wenschte hij zoo vurig, dat Isabella hare trotsche, zwijgende en toch zoo critiseerende houding wat zou veranderen.

Rumker verzocht de gasten aan tafel te komen. Hij wist zeker, dat Schrödern beneden in de keuken alles had laten aanbranden, en reeds tweemaal had hij Sotbeer, die voor deze gelegenheid als hofmeester op Wessendorp dienst deed en er dan ook geheel in huis was, met het dringende bevel naar de keuken gezonden om de gerechten, die al gaar waren, liever op kokend water warm te houden dan ze op 't vuur te laten. Zijne zorgen als huisheer bedierven hem over 't algemeen het genot van de tegenwoordigheid zijner gasten.

En toch voelde hij zich bijna beklemd van verrukking, toen hij aan 't hoofd van de tafel naast ‘de gebiedster’ zat, want zóó en niet anders noemde hij haar in zijne gedachten.

Hij had Erhard aan hare andere zijde geplaatst, in de aandoenlijke en heimelijke hoop, dat Erhard, die nu natuurlijk begrijpen kon, wie de heerscheres op Wessendorp worden zou, hem wilde helpen zijne beste zijde te laten uitkomen. Een vriend toch kan zooveel loffelijks zeggen en zoo beleidvol iets vragen, waaruit zich dan veel laat ontvouwen door de persoon, die wel aan 't woord wil gebracht worden.

Ver weg, bijna aan 't ondereind der tafel, zat Isabella tusschen Schlippenbach en neef Rumker. Schlippenbach gedroeg zich wat onbescheiden jegens Isabella, zooals wel meer oude heeren doen tegenover zeer jonge vrouwen. Doch daar Isabella er niets van begreep en nooit geleerd had, zich tegenover plagerijen met stoutmoedige slagvaardigheid te verweren, vond haar buurman al heel gauw, dat zij allertreurigst bedeeld was met verstand. Hij sprak dan ook meest over haar heen met neef Rumker.

Isabella had nooit gedacht, dat men zoo lang en zoo diep ingaand spreken kon over dezen en genen wedren, over het lot van een prima-donna, die met een gezant was getrouwd, over 't verlies van fortuin van een pikeur, alsof 't de meest belangrijke zaken waren. En daarbij streden de heeren nog over elke bijzonderheid, vooral wat de sommen betrof; doch neef Rumker wilde alles het beste weten en er ook over kunnen oordeelen.

‘Dat moet ik natuurlijk weten,’ zei hij altijd, ‘want die geschiedenissen hebben er toe bijgedragen om mij onder curateele te brengen.’

‘In deze wereld heeft hij geleefd,’ dacht Isabella verachtelijk. ‘Zoo zijn zijne vrienden en zijne genoegens geweest. Hij moet zich eerst “mensch” gevoeld hebben sedert hij bij ons in Palluhn is.’

En ze keek naar Erhard met het zalige gevoel van iemand die een geliefd mensch in veiligheid heeft gebracht.

Ze vermeed geheel en al, de mooie vrouw aan te zien. 't Viel haar volstrekt niet in, dat Erhard's schijnbaar gedoode hartstochten wel weer vuur zouden kunnen vatten, dat hij er toe komen kon, vergelijkingen te maken tusschen de schoonheid van de eens beminde vrouw en Isabella's eigenaardig gelaat. En nog 't allerminst dacht zij er aan, dat hij haar wel eens ontrouw zou kunnen worden.

Zij wond er zich maar over op, dat zij door hem als zondares beschouwd werd, en dat hare reine ziel gelijkgesteld werd met die wereldsche, verdorven vrouwenziel. Misschien was 't wel eens heel goed, dat Erhard de vrouw terugzag, hij moest dan vergelijken, om vergiffenis smeeken.

Erhard deed, daar aan 't boveneind van de tafel gezeten, zijn best om de onbevangene te spelen. Hij moest die vrouw toonen dat hare nabijheid geen stoornis voor hem was, dat zij hem geheel onverschillig was geworden. En daarbij wist hij zeer zeker, ja, hij voelde zelfs met woede, dat Katharina het verschil in zijn gedrag van 's morgens en thans zegevierend opmerkte. Ze was te wakker om niet op te merken, dat hij dien morgen vroeg heel onverschillig was, en nu maar d e e d alsof hij 't was.

Katharina's luim werd steeds opgewekter. Zij overlaadde Rumker met complimenten over de aartsvaderlijke wijze, waarop hij zijne huishouding had ingericht, en ze vond, dat alles een zeker stempel had. Zelfs Sotbeer, die hoogst opgewonden de bediening aan tafel leidde en nu en dan met diepe buigingen wijn inschonk, werd bij zijn rondgaan om de tafel met welwillende blikken door haar nageoogd.

Zij had de hebbelijkheid meer te snoepen dan te eten. Rumker voelde zich ongelukkig; hij hield zijn keuken voor bijzonder goed en had dus verwacht, dat 't haar bij hem zou smaken. Zij verdedigde zich en riep Erhard tot getuige, dat ze bij spijzen, evenals bij gesprekken, er alleen maar van hield een proefje te nemen, veel van kleine schoteltjes te eten, en zich over geen enkel onderwerp te vermoeien.

Ze riep hem tot getuige! Dus had ze niet uit haar geheugen laten glippen, dat hij hare gewoonten heel nauwkeurig kende!

En òf hij zich alles herinnerde, nu hij zoo naast haar zat!

Hare eigenaardige manier om uit elk glas een slokje te nemen en in het glas, dat den vurigsten wijn bevatte, een paar bloemen uit haar ceintuurbouquet te zetten.

KATTENMOEDERTJE. Naar R. Hirth du Trênes. (Zie blz. 215.)

Die zekere manier van haar om de vingers harer linkerhand uit te spreiden en met den duim en den middelsten vinger harer rechterhand aan den flonkerenden brillanten ring van den ringvinger te draaien.

Hare gewoonte om nu en dan bij 't spreken met de punt van de tong hare lippen te bevochtigen.

De afgemeten maar toch zoo gracieuse beweging harer halfontbloote armen.

Alles, alles... ook die benauwde, donkere ure, die voor zijn leven beslissend was geworden.

En hij sprak net als zij, nu hier, dan daar, naar aanleiding van de invallen der tafelgenooten of van haar of van zichzelf.

't Was hem alsof hij in een champagneroes verkeerde. Hij voelde zich weer als onder zijne vrienden en in zijn genot.

'Dat is leven!' dacht hij, en hij hoopte vurig, dat Isabella er nu begrip van zou krijgen, wat zijn leven vroeger geweest was vol bonte, prikkelende lustigheid, en wat 't nu was: hoe grauw, hoe woest!

'Ons is de vreugd gegeven, waarmee wij mogen genieten,' dacht hij, 'niet om alles uit den weg te gaan.'

Katharina droeg in haar vaalbruine ceintuur een bouquet van witte narcissen.

Dat was eens 'haar' bloem geweest, die hij haar 't liefst bracht, wanneer ze zich voor hem getooid had.

En waarlijk, toen Sotbeer haar zwartroode bourgogne, die als olie vloeide, in het oude kristallen glas geschonken had, nam ze twee narcissen en zette de witte bloesems met de bleekgroene rieten stelen in den donkerkleurigen wijn.

Inwendig dacht Rumker, dat het toch zonde van den wijn was. Maar 't zag er toch zoo mooi uit. Er lag poëzie in. En hij was hoos op zichzelf en verweet zich, dat hij in zijn jonggezellen-eenzaamheid reeds een ploert en een pedant geworden was. Als men een koningin bemint, zei hij tot zichzelf, dan moet men ook maar leeren hare koninklijke luimen te bewonderen! En zoo denkende, voelde hij eensklaps een onweerstaanbaren aanval van oudmodische galanterie bij zich opkomen, en riep: 'Sta mij toe van dien wijn te drinken.'

En hij greep naar het glas bourgognewijn met de bloemen er in.

Erhard wist, dat Katharina er hem om uitlachte, - o, hij kende haar zoo goed. - Ze nam echter heel bevallig haar rijnwijnglas op en klonk met Rumker, die, zonder het zelf te bemerken, er wat belachelijk uitzag, toen hij dronk en de beide narcissen zich rechts en links van zijn mooien neus schikten tegen zijne wangen.

Toen zij haar arm ophief, terwijl Rumker zijn glas vurig omhooghief, waren al de fijne armbanden die ze droeg uit elkaar gevallen. Tusschen de vele gouden ringen, die alle met edelsteenen versierd waren, zag Erhard iets, dat hem vreeselijk deed schrikken.

Ze droeg altijd nog den dunnen armband van toen!

Hij herinnerde 't zich nog zoo goed. - 't Was in den eersten tijd hunner liefde geweest; ze hadden er pleizier in gekregen om 's avonds in de donkere straten van Berlijn te loopen, hij in politiek, zij in een zeer eenvoudig kostuum. Katharina wilde zich eens voorstellen, hoe 't wel is als een student met zijn liefje aan den arm uit wandelen gaat. En toen wilde ze een cadeautje van hem hebben, 't mocht maar een gulden kosten. Ze moesten het samen koopen. Eensklaps zag hij 't winkeltje in de Rosenthalerstraat weer voor zich, waar zij lachend tusschen de bescheiden en

smakelooze zaakjes gezocht hadden, totdat ze den armring koos, die niet veel meer dan een gedraaid zilverdraad was.

Ze had zich toen aangesteld als een kind en had gedaan alsof 't iets heel gewichtigs was.

En nu droeg ze dien nog - -

Mocht ze dat? Zijn ring, den ring van den echtgenoot eener andere vrouw? Doch wie kon haar dat verbieden? Wie haar verhinderen om hem, stil voor zichzelve, te beminnen, geheel uit de verte?

Maar wat wilde ze dan van Rumker? Waarvoor was ze hier gekomen? Wilde ze zijne rust verstoren? Dreigde hier gevaar?

Ook Rumker keek naar de armbanden. Hij kende ze al zeer goed, maar ter wille van den schoonen arm bewonderde hij ze steeds telkens opnieuw.

‘Een prachtig denkbeeld,’ zei hij, ‘al die fijne ringen zoo dun als vingerringen en op elk een steen. - Juist zeven en ook al de kleuren. Doch daar hebt ge ook nog een leelijk, dun zilverdraadje tusschen.’

Katharina schoof de acht ringen dicht bij elkander en zei langzaam, terwijl ze met de beide ellebogen op de tafel leunde en de handen onder de kin vouwde: ‘Dien zal ik misschien niet meer dragen. Doch hij herinnert mij de gelukkigste dagen mijns levens. Ik kan hem niet afleggen, evenmin als ik mij losmaken kan van hetgeen ik ondervond, toen men hem mij gaf.’

Ze keek als in diepe gedachten strak in de lichten, die vlak voor haar op een Meissner porseleinen luster brandden.

Rumker kon zijn oogen niet van haar afhouden. Hare woorden hinderden hem. Eene herinnering aan de gelukkigste dagen haars levens? Waarom hield ze zich nu nog met herinneringen bezig? Was hare aanwezigheid hier, haar ingenomenheid met het slot, het park en de plaats niet een bewijs, dat ze meer aan de toekomst dan aan 't verleden dacht?

Doch van den anderen kant genomen: ze was weduwe, het armbandje was wellicht nog van haar echtgenoot. Mocht hij, die haar tweede man zou worden, er zich wel aan ergeren, als ze heilig aandenken en gevoel toonde?

Erhard keek echter niet op. Hij waagde 't nauwelijks adem te halen. Hij had een bekentenis gehoord, die hij niet verkeerd kon verstaan hebben... Hij werd nog altijd bemind!

Hij had wel luide willen uitroepen: ‘Wat wilt ge van mij?’

Opeens zei Katharina op den luchtigsten toon:

‘Wat hebt ge toch prachtig oud porselein, Rumker! 't Is zeer fraai.’

En ze raakte met de vingers de bloemfestoenen aan, die den luchter omslingerden.

Met Erhard sprak ze hierna geen woord meer. Doch 't was hem te moede, alsof hij den bloemengeur, die van haar kwam, sterker inademde, alsof hare gestalte meer en meer tot hem overhelde. 't Was hem alsof haar kanten kleed zwaar op zijne voeten drukte.

Eindelijk kwam er een eind aan 't lange tafelen. De dames wilden volstrekt in 't park koffiedrinken, ofschoon 't daarbuiten erg donker en zeer koud was. Of Rumker nu al vertelde, dat een lente op 't land in de werkelijkheid nogal verschilde van de beteekenis, die de dames er tehuis aan hechten, 't hielp hem niet. Hij had alles in 't salon laten klaarzetten en hield er buitendien niet van, dat zijne echte kopjes en 't zilver naar buiten gesleept werden. Met een gevoel van ergernis, daar hij tevergeefs tegen streed, stond hij eindelijk toe, dat er een koffietafel in den hof werd gereedgemaakt.

De met steenen geplaveide hof was aan drie kanten door het bebouwde gedeelte van 't slot omgeven, dus dat gaf beschutting.

Het perkje om de zandsteenen vaas in het midden zag al blauw van de bloeiende vergeet-mij-nietjes, en boven uit de vaas strekte een schrale dadelpalm hare gevederde bladeren uit.

Het gezelschap, in mantels gehuld, liep af en aan. Sotbeer maakte langs den muur van den rechtervleugel een tafel in orde en Rumker keek op zijn manier bij 't licht der tuinlantaarns alles na, wat hij deed. Hij wist in 't geheel niet, dat hij de gewoonten van een huisvrouw had aangenomen. Hij dacht er ook volstrekt niet aan, dat er om gelachen kon worden.

Katharina had een witten mantel, met breed bont omzet, omgedaan. Het ruige en langharige vel vormde een grooten kraag over den mantel. Ze stak er haar kin in en wandelde met 't hoofd gebogen heen en weer. In 't voorbijgaan sprak ze met iedereen maar zóó, dat men goed kon zien, dat ze graag alleen heen en weer liep.

Ze kwam ook voorbij Erhard, die bij Isabella en de Kreutzers stond. Haar mantel ging zoo dicht langs Erhard, dat hij een pas op zij ging en ‘pardon’ zei.

Toen keerde ze om en zei: ‘Beste Weltzin, ga, als ge wilt, vijf stappen met me in 't park. Ik ben altijd doodelijk bang tusschen donkere boomen, en 't is toch een verrukkelijke gewaarwording. 't Is me daar als hoor ik dat gedeelte in 't orkest, - je weet toch immers wel, Weltzin, in “Siegfried”? - “Verliet gij nooit in 't duistere woud bij schemering in een donkere plaats, als 't in de verte ruischt - enz.” - Ik ken dat huiveringwekkende rillen, en als ik iemand in mijne nabijheid weet, die mij beschut, dan vind ik dat een heerlijk gevoel. Kent gij Siegfried, mevrouw? Vindt gij ook 't slotduet tusschen Siegfried en Brunehilde zoo mooi? Mijnheer uw man dweepte er vroeger mee.’

‘Ik hoop, dat hij zijn smaak gewijzigd heeft,’ zei Isabella bevend. Zij meende dat deze vrouw haar wilde doen gevoelen, dat zij geen kennis aan de moderne kunst had. Daar was 't Katharina echter in 't minst niet om te doen, omdat ze er nooit over gedacht had, of iemand Wagner wel kende. Ze had alleen Erhard willen herinneren aan een te zamen genoten Siegfriedvoorstelling.

Dit scherpe: ‘Ik hoop, dat hij zijn smaak gewijzigd heeft,’ maakte haar niet verlegen. Zij was gewoon, elk woord juist terug te geven.

‘Gij hoort hier meer kerkmuziek? Ik weet, dat gij mooie liederen hebt in uw Holsteinsch en Hamburgsch gezangenboek. Rumker sprak er van. Weltzin, ik moet

er toch eens bij zijn, als er hier gezongen wordt, ik ben een echt galgenaas, een rechte zondenbok. Ook is er een gezang onder van een leidekker, om te zingen als hij van den toren valt. Zingt gij dat ook?’

Zij lachte. De anderen lachten mede, want 't kwam er als een onschuldig grapje uit.

Alleen Isabella lachte niet.

‘Als mevrouw de gravin wel eens ter kerk ging of het door mijn vader nieuw uitgegeven gezangboek ter hand genomen had, dan zou ze wel weten, dat zulke verouderde zaken lang afgedaan hebben.’

‘O wee, we hebben je vrouw beleedigd in alles wat haar heilig is,’ riep de gravin voortlachend. ‘Kom gauw, Weltzin, en breng me uit 't bereik van die vrome, toornende oogen.’

Ze hing aan zijn arm. Zij liepen 't park in, doch maar eenige schreden ver, want Erhard bleef staan, zoodra zij uit 't gehoor waren. Zij, die in den hof zaten, konden hem en de vrouwengestalte met den witten mantel nog even herkennen. Ze stonden aan den rand van den door lindeboomen omzoomden tuin, die zich aan den hof aansloot.

‘Wat wilt ge van mij en wat wilt gij hier doen?’ begon Erhard in uitbrekende heftigheid.

‘Weet je vrouw, dat we zeer nauw tot elkaar stonden?’ vroeg ze snel.

‘Ja.’

‘Heb je me verraden?’

‘Neen.’

‘Hoe dan?’

‘Door een samenloop van ongelukkige toevalligheden vernam zij 't.’

‘Dat bemoeilijkt den toestand.’

‘Welken?’

‘Den mijnen hier.’

‘Wat wilt gij hier doen?’

Vragen en antwoorden waren snel heen en weer gegaan.

Zij herkenden elkander nauwelijks. Doch niettemin was 't hun als zagen zij elkander duidelijk - als zagen zij hunne bliksemende oogen en hunne gloeiende gezichten.

Nu draalde de vrouw een seconde. Toen zei ze zacht en teeder: ‘Wat ik hier wil doen, Erhard? - Je vragen, of je gelukkig zijt!’

‘Tot deze vraag hebt gij geen recht,’ antwoordde hij bitter.

‘De liefde heeft elk recht. Ik heb nog nooit gezegd of getoond, dat de mijne opgehouden heeft.’

Ze kwam hem nog een schrede nader en vroeg teeder, bescheiden, innig: ‘Erhard, ben je gelukkig?’

De toon deed hem sidderen, de vraag ontwapende hem. Hij voelde dat het liefde was die vroeg, onuitgebluschte, vurige, onberouwde liefde.

Hij was niet gelukkig. Hij voelde 't in dit oogenblik duidelijker dan ooit. Maar niettemin was er op de vraag dezer lippen slechts één antwoord mogelijk: een ‘ja!’

En hij wilde het uitspreken, dralend, maar dan toch vast. Maar daar ontspon zich plotseling, zijn besluit terughoudend, een verbinding van denkbeelden in zijn brein. Hij zag Isabella voor zich met haar onvriendelijken ernst en haar wijze manier om de woorden haars vaders aan te halen. ‘Uw woord zij ja, ja en neen, neen...’

Hoe haatte ze de leugen, zij, de onbuigzame, de reine! Zou hij nu, tegen haar zin, er om harentwil een uitspreken?

‘Kitty,’ sprak hij zacht en treurig, ‘ik mag deze vraag niet beantwoorden.’

‘Dus ben je niet gelukkig, neen!’ riep ze uit. ‘Als je gelukkig waart, dan zoudt gij 't mij, juist van alle menschen mij, in 't oor geschreeuwd hebben! O.... o!’

Zij vouwde hare handen. Ze liep heen en weer; met snelle, krachtige stappen, zooals hem 't ruischen harer kleederen verried.

En nog eens zei ze: ‘O -’ 't Was als loosde zich de eene zucht na den anderen uit haar borst, alsof iets verschrikkelijks in haar omging.

‘Katharina,’ sprak hij ernstig, ‘wat wilt ge van mij, en wat wilt ge hier? Ik vraag 't je nog eenmaal.’

‘Dat is mijne zaak,’ antwoordde ze, als ontwaakte ze uit diepe gedachten.

‘Maar toch ook wel de mijne, als ge gekomen zijt om mijne rust of die van Rumker te storen. Ik bemin mijne vrouw!’ voegde hij er nadrukkelijk bij.

Wat beteekende voor haar zulk een verklaring? Van een man nogal, wien zij de bekentenis van zijn ongeluk had afgeperst! 't Was de eerbiedige verklaring van een echtgenoot, die weet wat hij zijne vrouw verschuldigd is. Verder niets, verder letterlijk niets! 't Was geen verklaring van waren hartstocht, van echt geluk.

Katharina geloofde hem niet. Zij wist hoe vreeselijk mannen kunnen liegen, wanneer de ‘eer’ het vordert.

‘Ge kunt toch onmogelijk Rumker willen trouwen,’ ging hij voort; ‘twee menschen van zoo tegenstrijdige temperamenten kunnen niet bij elkaar behooren.

Wat ik wil, is mijne zaak.’

Intusschen had Rumker de ‘gebiedster’ naar de koffietafel willen brengen. Zij was niet te vinden. In 't park met Weltzin? Zonder hoed op 't hoofd? Rumker zag haar al met de koude koorts kampen en haastte zich om haar te gaan halen. Hij zag al gauw de heen en weer loopende gestalten en riep van verre: ‘Maar mijn lieve menschen, wat een onverstand!’

Zij zwegen; ze gingen met hem mee terug.

't Was beiden niet mogelijk een woord te spreken, op een bemerking van Rumker te antwoorden. Zij ademden beiden zwaar en hoorbaar.

En hij voelde, dat haar zwijgen iets bijzonders was. Zijn blik ging van Kitty naar Erhard.

Een akelig misnoegen welde bij hem op. Aan de koffietafel was hij verstrooid, want hij zag heel goed bij 't schijnsel der lamp, dat Kitty er bleek uitzag en dat Erhard veranderd scheen.

Wat hadden ze besproken? En hadden ze in 't algemeen iets met elkander te bespreken? - - -

't Rijtuig van meneer von Weltzin werd aangekondigd.

Isabella stond oogenblikkelijk op, zoodat alle aanwezenden voelen moesten, hoe zij naar dit bericht als naar een bevrijding had uitgezien.

Mevrouw von Kreutzer wisselde een medelijdenden blik met Lize Schlippenbach.

Terwijl haar hoed en mantel gehaald werden, kwam Rumker met een peperhuis aandragen.

'Niet waar, Isabella, je neemt dit wel mee? Die kleine Harmuths krijgen namelijk altijd hun zakje lekkers als er bij oom Rumker wat te doen is,' voegde hij er ter verklaring aan de dames bij.

'O, de Harmuths, is dat die domineesfamilie met de vier-en-twintig kindertjes?' vroeg Kitty.

'Eigenlijk zijn 't er maar acht. Er hadden er negen kunnen zijn,' antwoordde Rumker ernstig. 'Onze lieve Heere God heeft 't anders gewild.'

'Goedennacht, lieve oom Rumker,' zei Isabella. Ze had in dit oogenblik Rumker bijzonder lief. 't Kwam haar voor, alsof hij hier de eenige mensch was.

Door den kouden lentenacht reden ze naar huis.

X.

Twee dagen later was 't Zondag. Rumker voelde zich tegenover Harmuth wat verlegen, omdat niet alle Wessendorpsche gasten in de kerk kwamen.

Liza Schlippenbach kon de kerklucht niet verdragen; neef Rumker stond 's morgens nooit vóor tien uur op; Kreutzer had een dringenden brief te beantwoorden aan een ethnographische maatschappij.

Doch Schlippenbach wilde wel eens zien of er op 't land in Holstein geen mooie meisjes waren; te Wessendorp had hij er geen enkele gevonden; dus Schlippenbach ging mee naar de kerk. En Lohendorf zette onderweg voor Rumker duidelijk uiteen, dat hij, om zoo te zeggen, internationale kennis bezat met betrekking tot de Luthersche kerken, en gedurende zijn gansche leven als attaché altijd uit welvoeglijkheid zich 's Zondags in de kerk of in een bidstond der Duitsche koloniën had moeten vertonnen; hij was dan ook bijzonder nieuwsgierig naar een Noord-Duitsche godsdienstoefening.

Rumker hoopte van harte, dat de beide dames, die in een volgend rijtuig zaten, uit innerlijke behoefte meegingen.

Katharina Vastorf zat dan ook in onberispelijke houding in de kerk, als een toonbeeld der grootste oplettendheid. Alleen hare oogen liet ze onderzoekend nu eens op Charlotte Harmuth, dan weer op Isabella rusten, die naast elkander vlak tegenover haar zaten; of ze liet

haar blik langzaam over de gemeente gaan, langs de wanden, dus ook langs Erhard, en zuchtte dan eens heel bevredigd.

Mevrouw von Gussow had voorgesteld om na de kerk een ontbijt aan Rumker en zijne gasten aan te bieden; doch hare beide kinderen keurden dit af, op voor haar onverklaarbare gronden. Men had volstrekt geen verplichting aan die vreemde menschen, en aan Rumker kon men wel eens bij andere gelegenheden beleefdheden bewijzen.

Erhard wilde

STILLE ROUW. Naar Geza Peske. (Zie blz. 215.)

niet, dat Katharina Vastorf zien zou, hoe klein hij behuisd was, en Isabella wilde niet huichelen door een vrouw bij zich te onthalen, die ze verachtte.

'Net zooals gij wilt, kinderen,' zei mevrouw von Gussowmeegaand; 'op een jong echtpaar, zooals gij, maakt men toch ook eigenlijk geen aanspraak.'

Toen 't gevaar van de gasten bij zich te ontvangen voorbij was en Rumker alweer met hen op weg naar Wessendorp was, meende Gussow, dat men ze toch maar had moeten noodigen. Een half uur te voren had hij 't nog afgeraden.

Hij vreesde nu maar, dat 't hem en de zijnen morgen hinderen zou, als zij te Wessendorp kwamen.

'Laten we 't alle vier nog afzeggen,' riep Isabella haastig uit.

'Dat kunnen we onmogelijk doen,' zei mama, 'hij zou 't erg kwalijk nemen, en met recht. Weken lang heeft hij al over dit feest gesproken. De Papkaws komen ook

met Fanny, de Jacknitzen, de drie Campjes, en, als ik 't goed heb, dan de Fribels en de Lohmans ook. Waarom zouden wij 't nu afzeggen?'

'Waarom?' riep Isabella uit en keek met opgeheven hoofd naar Erhard, die bij 't raam het blad van een clivia werktuiglijk heen en weer door zijne vingers liet gaan. 'Waarom?... Komt niet op 't pad der goddeloozen en treedt niet op den weg der boozen!'

'Maar kind,' zei mevrouw von Gussow verschrikt en zag haar zoon angstig aan, 'hoe durf je zoo botweg deze menschen onder de goddeloozen en boozen te rekenen! Men kan wel wereldsch zijn en toch onverdorven van hart!'

Erhard lachte bitter, doch zweeg.

De middag ging voorbij in onverdraaglijke verveling.

Zijne gedachten waren te Wessendorp. 't Was hem, alsof hij een krijgsman was, die ver verwijderd moest blijven van den slag. De opgewonden spanning der uren, welke hij eergisteren had doorleefd, waren een weldaad geweest, vergeleken bij de loodzware stilte van zijn huis.

Isabella sloeg hem bezorgd, ja verontwaardigd gade. Ze had 't wel gedacht: deze menschen zouden hem zijn rust benemen, hem zijn vroegerlichtzinnig leven weer verleidend in de gedachten terugroepen.

Ze verlangde weer terug naar de heerlijke eenzaamheid, wanneer ze stil afwachtend Erhard tot 't bewustzijn van zijne onwaardigheid zou zien komen en ootmoedig weer naar hare reine liefde zou zien dingen. Die schoone eenzaamheid, waarin ze zalig was in 't gevoel: 'Erhard behoort mij geheel en alleen toe en is voor den ganschen duur van zijn leven vast aan mij verbonden.'

's Namiddags zei Erhard haar, dat hij wilde gaan rijden. Het eene koetspaard was ook voor rijpaard geschikt en kon een bescheiden ruiter wel voldoen.

Hij ging naar den nieuwen aanbouw en in den stal, waar hij vijf kleine Harmuths om Ulmer verzameld

vond, die bezig was de paarden met kleine bosjes hooi te voederen. De dieren bewogen al vretend hunne monden heen en weer, waaruit het speeksel langs de halmen neerdrupte. Het harde geschreeuw der kinderen klonk door de duistere en warme ruimte. De kleine blondkopjes keken met de grootste belangstelling naar 't zadelen van oom Erhard's paard. Erhard moest ze er allen eerst eens op laten rondrijden.

Hunne vertrouwelijkheid en hunne vroolijkheid troffen hem vandaag dan al bijzonder. Ze deden hem goed. Het was voor hem als een beetje zonneschijn.

Hij stond nog toe, dat Ulmer hun een touw gaf, waarmee ze een vierspan aan elkander wilden koppelen. Toen reed hij weg.

De wind woei hevig door de lucht en vele wolkjes stonden aan den hemel. Het groene, uitbottende landschap zag er koud uit. Om de paardenhoeven woei het stof op, zoodat Erhard wel dacht, dat 't zou gaan regenen.

Hij reed langs de Wessendorpsche grenzen. Hij had heel goed regelrecht naar 't slot kunnen rijden; Rumker had 't natuurlijk zeer gewoon gevonden, als hij eens kwam aanwippen. Doch 't was hem te moede, alsof een macht hem naar een anderen weg dreef; hij werd als naar de zee getrokken. Hij had maar een uurtje te rijden om er te komen. Hij moest het Wessendorpsche bosch links laten liggen, en diens zoom volgen. In de met jong groen versierde beukeboomen suisde de hevige wind vroolijk; het loof was in een bestendig lichtende beweging. De groote donkerblauwe vlakte, die aan den horizont scherp afstak tegen den helderen hemel, was doorsneden van witte, altijd zich afwisselende strepen; de schuimende koppen der golven wentelden zich landwaarts en wierpen zich onophoudelijk, de een over den ander, hoog op 't strand.

De wind blies scherp, zoodat de ruiter 't koud had. Er was een vroolijkheid in de natuur, die deed denken aan een mensch, die in koelen bloede zich eens overmoedig gedraagt.

Hij liet zijn paard langzaam naar de helling van 't bosch stappen. Aan de weeke schoeiing op den groenen zodenrand liepen de witgrijze, reusachtige beukestammen naar onder tot aan den begroeiden weg, welke rechts het reeds harde, grijsgroene gras omzoomde.

Erhard had zich voorgesteld, het gezelschap aan 't strand te vinden. Nu, terwijl hij niemand zag en het gansche, ruime strand van de baai eenzaam voor hem lag, bekende hij 't zich zelf.

Te midden van 't rumoer der natuur, dat hem omgaf, had hij een gevoel van zwijgen en van eenzaamheid. 't Was hem te moede, als werd hèm alleen elk geluid, hèm alleen alle vroolijkheid belet. Hij was treurig, en toen hij voelde dat hij treurig was, schrikte hij. Dit gevoel had hij nooit gekend; 't was met moedeloosheid verbonden; in al den strijd, dien hij gestreden had, vervulde nog nimmer zulk een grenzenlooze weemoed zijn hart.

‘Ik kan niet zoo voortleven,’ dacht hij, ‘dat zou onzin worden. Het is zich afmoorden. Ik heb mij mijn blijden mannenmoed laten ontnemen.’

Hij dacht er over na, hoe hij met 't plan rondgeloopen had om op reis te gaan, en vond dat beklagenswaardig. ‘Als hier ook al gevaar is, dan past 't me het in 't gezicht te zien!’

Met deze heethoofdige, stoutmoedige vrouw zou 't misschien een worsteling geven. Maar dat is dan ook eerst leven. De stille, hardnekkige manier van Isabella werkte toch als verlammende koude, die voortdurend alles in hem op het vriespunt bracht.

Plotseling gaf hij zichzelf een ruk, trok de teugels vast aan, gaf het paard de sporen en galoppeerde landwaarts, regelrecht op Wessendorp aan.

De landtong steeg hier aanmerkelijk. Op het hoogste punt van den Wessendorpschen grond had Rumker, te midden der roggevelden, reeds vóór jaren een paviljoen laten bouwen, om hier van 't prachtige uitzicht te kunnen genieten; zeven eikeboomen stonden er omheen. Men kon de donkere groep reeds heel in de verte zien. Terwijl Erhard zijn weg vervolgde en onderzoekend om zich heen keek, leek 't hem, dat er zich daar boven lichte kleederen tusschen de eikestammen bewogen.

Hij sloeg dadelijk 't smalle pad in, dat dwars door de velden liep. Heel goed zoo; daar boven waren ze bijeen, achter het paviljoen ontpakten Sotbeer en Rumker's bedienden de manden met proviand; vóór 't van schors opgetrokken en met een stroodak gedekte gebouwtje, dat naar den zeekant open was, stonden de dames en wuifden hem reeds met hare zakdoeken toe.

Zijn hart klopte vroolijk. Hij zwaaide met zijn hoed. Binnen twee minuten had hij hen bereikt en liet hij zich prijzen, omdat hij, zijn voorgevoel volgend, dezen weg gekozen had.

'We wilden eerst aan 't strand soupeeren, maar de golfslag is zoo sterk, dat 't daar niet te doen was,' zei Rumker.

Harmuth en Charlotte waren van de partij, De predikant zat binnen met Kreutzer, verdiept in een gesprek over den toestand der zending in China. Ze zaten naast elkander op de bank, die rondom den wand van 't paviljoen liep.

Charlotte scheen al heel goed bevriend te zijn met mevrouw von Kreutzer. Ze moest al hare kinderen bij hunne namen noemen en ze beschrijven, ook Lotje, dat gestorven was, en met vochtige oogen drukte mevrouw von Kreutzer haar telkens weer de hand en verzocht de kinderen eens te mogen zien.

Lohendorf, neef Rumker en Schlippenbach waren thuisgebleven, om rustig hun whist te kunnen spelen. Neef Rumker was in verzet gekomen, om zich alle dagen 'naar de wei' te laten brengen, zooals hij zei.

'Hij is een door en door verdorven mensch,' vertelde Rumker. 'Hoe kan men de natuur vermijden! Dat noem ik zijne oogen dichtknijpen om de heerlijke scheppingsmacht van den goeden God niet te zien.'

'Ge moet rechtvaardig blijven, beste Rumker,' riep Lize Schlippenbach uit; ''t kan voor iemand wel eens een beetje heel veel natuur zijn, wat we hier te genieten

krijgen. Wat mij zelve betreft, mij bevalt 't uitstekend.'

'En u, gravin?' vroeg Rumker angstig, 'sleep ik u ook te veel over mijn aardkluit heen? Maar ik denk maar... ik dacht zoo.'

Katharina verstond zijn vraag niet. Ze stond met haar schouder tegen een boomstam geleund, hield de geopende parasol achteroverhangend in de rechterhand, zoodat de kanten strooken de aarde aanraakten, en scheen, in hare gedachten verdiept, in de verte te staren.

Erhard had er wat voor willen geven, naar haar toe te kunnen gaan en haar in 't gelaat te durven zien.

Rumker herhaalde zijne vraag. Nu schrikte ze op, wendde zich om, deed haar parasol neer, keek er oplettend naar en antwoordde onderwijl op teederen toon: 'Ik ben sedert vele maanden niet zoo heerlijk gestemd geweest als dezer dagen. Dat moet ik toch wel toeschrijven aan het leven buiten, niet waar, lieve vriend?'

Rumker kreeg een hevige kleur. In zijne oogen was vreugde te lezen.

'Was dit voor hem bestemd of voor mij?' dacht Erhard geërgerd; 'wil ze werkelijk met hem trouwen? Dat kan onmogelijk, dat mag niet gebeuren!'

De wensch om haar alleen te kunnen spreken verteerde hem; de aanwezigheid der anderen drukte op hem als een lastige stoornis.

'Ben je niet in je schik, Erhard?' vroeg Rumker.

'Ik niet? waarom zou 'k niet?' was zijn wedervraag met een zenuwachtig lachje.

Charlotte vertelde met aandoening van Isabella's toewijding; hoe ze Hans, Benno en Louisje verzorgd had en hoe onvermoeid ze haar kookkunst aan den dag gelegd had voor de herstellenden in 't predikantsgezin. Ze vertelde 't alleen aan mevrouw Kreutzer, maar allen luisterden toe, inzonderheid Katharina, die haar blik niet van Erhard afwendde.

De lof van zijn vrouw juist hier en thans maakte hem verlegen.

'Ja, ja,' zei Lize Schlippenbach, zich zwaar bij de tafel latende neervallen, waarbij ze met de beide handen er op leunde, 'ik zei zoo juist weer: eene kleine heilige! Maar gij moet weten, lieve menschen, voor ons heeft ze iets stijfs. Ge neemt 't immers niet kwalijk, Weltzin, maar wij allen konden je ons veel beter voorstellen als de echtgenoot van een vroolijke vrouw dan van eene volmaakte! Ik hoop toch maar, dat je vrouwtje je niet zoo streng en veeleischend gemaakt heeft, dat ge ons, om zoo te zeggen, niet meer voor ordentelijke menschen houdt.'

'Maar mijne waarde!' riep Erhard.

'Hij lijdt,' dacht Katharina. Hare oogen glansden, haar adem werd gejaagd.

'Schenk nu, als 't u blieft, thee, gravin,' verzocht Rumker met teedere vriendelijkheid.

'Wat staat dat gek, voor dien flinken man,' dacht Erhard, 'dit kirrende verzoeken! Hoe smakeloos! Ze moet er zeker inwendig om lachen!'

Katharina voldeed lachend aan 't verzoek. Rumker vatte daarbij hare hand en kuste die.

'Hoe akelig!' dacht Erhard weder.

'Sotbeer, Sotbeer!' riep Rumker plotseling met een daverende stem.

Sotbeer vloog dadelijk naar hem toe.

'Hebben we cognac meegebracht? Ik heb zoo uitdrukkelijk gezegd, dat er ook Benedictiner... Je drinkt immers geen cognac, Kreutzer?'

Sotbeer stotterde half vernietigd, dat de Benedictiner vergeten was. De tegenwoordigheid van gravin Vastorf deed hem altijd zijn stem en zijn houding verliezen. Hoe die flinke, goede meneer Rumker moed zou hebben om die vrouw te trouwen, kon hij niet vatten. Zóó ongeveer had Sotbeer zich een Russische keizerin voorgesteld; heel mooi, zeer genadig, maar toch het angstig gevoel om zich heen verspreidend, dat ze op een oogenblik voor haar genoegen iemand ter dood kon laten veroordeelen.

Rumker was erg boos over die vergeetachtigheid.

‘In een jonggezellenhuishouding gaat alles verkeerd,’ zei hij, ‘er mankeert altijd de vrouw!’

‘Verwacht ge van een vrouw, dat ze de verantwoordelijkheid van een eerste huishoudster op zich laadt?’ vroeg Katharina lachend. Er moest haar wel een bespottelijke herinnering van zoo iets voor den geest zijn gekomen. Lachend hield ze haar zakdoek voor den mond en den neus.

‘Neen... ik wil maar zeggen... 't Komt op de vrouw neer,’ zei Rumker wat hulpeloos en dacht, of hij ook een domheid begaan had.

Erhard stond op en ging naar buiten. Dit was niet te dragen. Ze moest 't niet wagen, zich in zijne tegenwoordigheid om Rumker vroolijk te maken. Een razende toorn tegen haar welde bij hem op. Hij wilde haar wel dwingen, heen te gaan en den goeden man met rust te laten. 't Was hem, als haatte hij haar. En dit sterke, levendige gevoel, deze beweging binnenin hem, kwam hem te stade.

‘Ik heb maanden lang een plantenleven geleid,’ dacht hij, ‘ik zal weer een mensch worden. En men is alleen maar mensch, zoolang men in liefde of haat zich met een ander mensch kan meten.’

Hij liep naar zijn paard, dat Sotbeer achter 't paviljoen aan een eik had gebonden. Hij besprak met zichzelf, dat hij weg wilde gaan, en toch voelde hij, dat hij niet gaan zou alvorens een woord of een blik met haar gewisseld te hebben.

Boven in de kronen der eiken, die pas hunne schrale, roodgeaderde blaadjes ontwikkelden, raasde de wind.

Daardoor hoorde hij het vrouwenkleed niet achter zich ruischen; eerst Sotbeer's stotteren midden in het antwoord, dat hij hem op een vraag gaf, maakte zijne opmerkzaamheid gaande.

Katharina ging aan de andere zijde van 't paard staan, klopte 't dier vriendelijk op den nek en zei: ‘Wezenlijk, 't is toch wel een mooi dier.’

Ze zag naar Erhard op en met zulk een welsprekenden blik, dat hij wel voelde, dat ook zij hem iets wenschte te zeggen. Langzaam wendde ze haar blik toen van hem af naar het uitgestrekte, door de zon beschenen landschap. Een goud bloeiend koolzaadveld lag in de verte

tusschen de groen omheide plaatsen als een geel zijden kleed.

'Dit is een heel mooi punt,' zei ze hardop; ''t was een zeer gelukkige inval van Rumker om hier een paviljoen te laten bouwen.'

En snel voegde ze er in 't Fransch bij: 'Ik ben morgen om twaalf uur hier.'

Sotbeer luisterde scherp toe.

'Ik ben wezenlijk bijzonder met Wessendorp ingenomen,' vervolgde ze in 't Duitsch. ''t Is een mooie bezitting, wel om iemand te verlokken hier jaarlijks eenigen tijd te leven.'

Erhard sidderde, zooals hij niet eens had gesidderd, toen hij destijds tot haar ging met de zekerheid in zijn hart, dat hij hare liefde gewonnen had. Hij antwoordde niet.

Hij dacht uitdrukkelijk: ik zal niet komen, en hij wist niettemin, dat hij toch komen zou.

Rumker kwam om het paviljoen heen. Hij had 't niet kunnen laten. Katharina had 't er zoo stellig op gezet om met Erhard te spreken, dat hetzelfde doffe misnoegen van dien avond hem opnieuw bekroop. De eerste nog geheel duistere opwelling van jaloezie maakte hem onrustig. Hij zag hoe beiden over den hals van 't paard gebogen met elkaar spraken, en Sotbeer daarnaast de servetten en de papieren van de proviandmanden bij elkaar schikte.

Hoe graag had hij later aan Sotbeer gevraagd: 'Waarover spraken die twee met elkander?' Hij schudde bedenkelijk 't hoofd bij dezen wensch en bekende zichzelf, dat op 't eind de liefde gekken kan maken van mannen van verstand.

Maar Sotbeer, wiens levenszon de genade van Rumker was, deed zijn best om den slechten indruk van de vergeten Benedictiner uit te wisschen. Want w a a r bleef 't toch: een beetje 'pottekijkerig' was Rumker dikwijls, en nog heel lang verweet hij kleine verzuimen in de huishouding. Toen zijn heer hem 's avonds over de voorbereidingen sprak voor 't feest van den volgenden dag en altijd maar weer nadrukkelijk zei, dat alles in de puntjes moest zijn om geen slechten indruk op de gravin te maken, had Sotbeer den moed om te zeggen: 'Daarover behoeft meneer Rumker zich 't hoofd niet te breken of er grijze haren om te krijgen, want van middag hoorde ik de genadige vrouw tot onzen meneer Weltzin zeggen, dat ze 't hier heerlijk vond op Wessendorp. Ze zei ook dat 't "sjarmant" was, ja, zoo zei ze 't en nog wat meer Fransch er bij.'

'Zoo, wat Fransch er nog bij,' herhaalde Rumker. Dus iets, wat Sotbeer niet mocht verstaan, dus iets geheims! Zeker iets minder vleiends over Wessendorp, of... of... over zijn bezitter.

Rumker voelde zijn voorhoofd vochtig worden. Hij zag nu zeer duidelijk in, dat Katharina opgestaan was om Erhard te volgen. Daarna had ze hem iets in 't Fransch gezegd, midden in de in 't Duitsch gehouden lofspraak over Wessendorp...

'Ik ben een gek... God weet 't, ik ben een gek. Kitty en Erhard kennen elkaar van vroeger. Als er iets tusschen hen heeft bestaan - liefde, wie ter wereld had zich er aan gestooten, als ze met elkaar waren getrouwd! En Erhard had ook nog die andere geschiedenis, waarvan hij mij in 't algemeen zoo wat vertelde. Misschien weet zij daar ook wel van. Ik ben een volslagen gek.'

Daar 't verstand echter in deze dingen geen stem heeft, bleef er toch in Rumker's gemoed zorg en onrust achter.

Den volgenden morgen keken alle menschen zes mijlen in den omtrek naar 't weer. De wind waaide net als gisteren uit 't Oosten - dus zou 't een koele, heldere dag worden; Rumker's feest kon doorgaan.

Erhard had gehoopt, dat 't zou slagregenen; dan was hem alle strijd gespaard gebleven. Den ganschen nacht had hij wakker gelegen, om zich met woorden te zeggen: ‘Ik ga niet!’ en met gedachten tegen te spreken: ‘Ik ga toch!’

Vóór elven ging hij op weg. Het door de zon verlichte stof stoof in wolken op, en kwam telkens in warrelingen op hem aan. Thans was 't zeer rustig in hem. Hij had rijpelijk overwogen, dat deze samenkomst met Katharina een noodzakelijkheid was; hij wilde haar zeggen, dat ze niet met Rumker mocht trouwen, en haar verzoeken weer te vertrekken.

Terwijl hij den smallen weg opging, hingen zijne blikken onafgewend aan 't paviljoen en de zeven eiken. Daar bewoog zich niets. Als een donkere vlek lag de kleine groep op de zonnige hoogte.

Tienmaal keek hij onderweg wel op zijn horloge. Het was reeds twaalf uur. Als zij er niet was... wachten kon hij niet. Om één uur werd er bij hem gegeten; hij was bekend om zijne stiptheid en er kon geen reden zijn waarom hij zich zou moeten verlaten.

Bij deze overdenking begon hij plotseling te lachen: bitter en spottend. Dus was hij in zijn tegenwoordig leven al zoo onder de pantoffel gekomen, dat hij bang was om te laat aan tafel te komen, zonder er reden voor te kunnen opgeven! Hij was juist in de stemming, reeds sedert weken in de treurigste aller stemmingen, om al wat men in 't huiselijke samenleven in aanmerking neemt jegens elkander, als dwang op te vatten.

Toen hij boven was, stond hij stil en overzag den weg achter zich. Beneden in de verte zag men den zoom van 't Wessendorpsche bosch en van het park; daartusschenin slechts velden, in zacht golvende lijnen uitgestrekt, stil, zonder menschen, zonnig, en rechtuit de blauwe zee met witte schuimkoppen. Geen menschelijke ziel heinde en verre! - Hij ademde diep.

‘Ik wil toch wachten,’ dacht hij en ging een paar pas verder in 't paviljoen.

Hij kromp ineen. Daar zat ze op den van berkestammen gevlochten leunstoel met de armen op de zijleuningen, de voeten tegen den boomstam, die als een dorpel het paviljoen van den grond scheidde. Ze zat daar bleek en stil in de lijst van de deurachtige opening vóór den donkeren achtergrond van de ruimte.

Ze keek hem aan. Ze waren beiden sprakeloos. Zijn hart klopte. Ze hadden elkaar zooveel te zeggen, dat

WEST END, HAMPSTEAD. Naar John Constable.

bij al deze gewichtige dingen het eenvoudige ‘goedenmorgen’ hen niet van de lippen kwam. Hij leunde tegen den stijl, die het stroodak boven hen stutte, en zag op haar neer. Zij vouwde hare handen in den schoot. Haar hoed lag op de tafel achter haar. 't Was altijd een van hare eigenaardigheden geweest, dat ze niet graag den druk van een hoed op haar hoofd voelde.

Ze wachtte, of hij zou spreken. Hare blikken hingen aan hem en haar hart stond eenige oogenblikken stil van gelukzaligheid, dat ze hem daar vóór zich zag staan. Doch wijl hij nog altijd zweeg, zei ze eindelijk teeder: ‘O, Erhard, ik ben toch zoo gelukkig, dat ik je spreken kan.’

‘Wat hebt ge mij te zeggen?’ vroeg hij langzaam.

‘Zooveel! En toch... ik heb op dit oogenblk alles vergeten,’ fluisterde ze voor zich heen. ‘Ik weet niets meer, dan dat ik je liefheb.’

‘Dat is... ik... ik mag daar niet naar luisteren,’ zei hij, terwijl hij vermeed haar aan te zien. ‘Is het vrouwelijk, om me dat zoo te zeggen?’

Een smartelijke lach ging over haar gelaat. ‘Vrouwelijk?’ was hare wedervraag, ‘Neen, maar wel menschelijk. Ik ben hier niet als vrouw, die je om liefde smeekt. Ik ben hier als de mensch, die zich rechtvaardigen wil en zich voor 't laatst aan je wenscht te verklaren voor en aleer zich voor den verderen strijd te wapenen op den moeilijken en eerlijken levensweg.’

Haar stem had allen klank verloren. Alles, wat haar anders omstraalde van glans en voornaamheid, van levensvreugde en trots, was als uitgewischt. Ze zat daar als een bescheiden en gebroken mensch. Er was iets over haar als een volkomene stilte. Noch strijdlust, noch strijdkracht straalde in hare oogen.

Dit greep hem nameloos aan. Doch hij sprak aarzelend: ‘Wij hebben elkaar omtrent onszelf niets te zeggen. Wat tusschen ons bestond, is geheel en al afgedaan.’

Ze hief haar gelaat op en zei ietwat levendiger: ‘Neen, tusschen twee menschen, die eens elkaar hebben bemind, is 't nooit geheel en al afgedaan. En al handelt 't eenig en alleen nog maar om de herinnering, dan nog is er geen strijd, die te heet, geen leed, dat te groot, geen ootmoed, die te diep is om deze herinnering tot een verzoenlijke, tot een goede, ja tot een dierbare herinnering te maken.’

Zij stond op. Zij leunde zwaar met de vuist op de tafel. ‘En daarom,’ zei ze zeer luide, ‘daarom heb ik je geroepen. Ik kan niet leven als ik in je herinnering sta als iemand, die je veracht. Ik wil tot je spreken van mijzelve... van mijn leven en hoe dat was: is dat begrijpelijk? Is dat vergeeflijk? Dring ik me daarmee in je nieuwe leven, als ik niets vraag dan een herinnering uit het vroegere leven te reinigen?’

Hare stem beefde. Hij voelde, dat er een recht uit sprak. De gedachten welden weer op, die reeds eenigen tijd te voren bij hem opgekomen waren, de vergelijking tusschen Katharina's wereldzin en Isabella's hoogmoed. Was de zwakheid van de eene vrouw niet eveneens als die van de andere, een vrucht harer levensomstandigheden?

Ze zwegen beiden. De zon wierp de schaduwen van de nog met zeer dun loof begroeide eiketakken op den grond, en nu de wind de twijgjes en takken heftig schudde, krioelden hunne zwarte schaduwen op de aarde als slangen door elkaar.

In gedachten keek Erhard naar dat spel. Plotseling stond hij overeind. Hij zag Katharina vriendelijk aan.

‘Er is nochtans geen verklaring noodig,’ zei hij, ‘ik denk heden anders, zachter over 't verleden. Ook hier, Katharina, hier in deze stille, enge wereld, kan men

ervaringen opdoen en leeren voorzichtiger te oordeelen. Ik oordeel niet. Wij allen zijn menschen. En onze menschelijkheden hangen zoo nauw samen met ons temperament, onze opvoeding en omgeving.'

Ze zonk achterover in haar stoel; ze legde de hand tegen haar voorhoofd, als iemand die hoofdpijn heeft en tegen de kloppende slapen moet drukken. Ook zij keek naar de schaduwslangen buiten, terwijl ze toonloos voor zich heen sprak: 'Ja, wat was 't ook voor een leven, dat ik heb gehad! In de wieg reeds door weelde omgeven, het kind van schitterende ouders, van een schoone, naar genot smachtende moeder, van een vader, van wiens leven ik, ik, de dochter, maar zoo weinig mogelijk weten mocht. Van jongs af aan in weelde badende, op reis. Dan als een schoonheid en erfdochter gevierd, en dat op een leeftijd, als anderen nog met poppen spelen. Neen, bij dit alles kon niets in de diepte groeien, niets!' Ze knikte een paar maal. 'Ik wist eigenlijk niet eens, dat een ander leven dan zooals 't onze mogelijk was. Jou vrouw, Erhard, als ze zoo volmaakt is als de menschen zeggen, kan gemakkelijk volmaakt zijn. De dochter van een edel mensch, die slechts voor haar en voor goede werken leefde! In de stilte van 't dorpsleven, ver van alle ijdelheid.... O Erhard, doe mij recht en vergelijk me niet met haar!'

'Ver van alle ijdelheid,' herhaalde hij zacht en onwillekeurig. Hij zag bleek en zijn gezicht was smartelijk vertrokken. 'Neen,' dacht hij, 'neen, Kitty, ik doe je geen onrecht meer, juist omdat ik je met haar vergelijk.'

Een groote barmhartigheid kwam in zijne ziel op. Deze ootmoed roerde hem; ze was de volmaakte tegenstelling der zelfverheerlijkende deugden, waaronder hij reeds sedert maanden geleden had.

'En dan mijn huwelijk!' vervolgde ze, zonder in haar toon van spreken of in hare houding verandering te brengen. 'Nooit heb ik je van Vastorf gesproken. Hij was de eerste pretendent, die mijne ouders beviel, omdat zijn rang en zijn rijkdom de mijne nog overtroffen. Zij praatten 't mij aan. En er was niet eens veel overredingskracht toe noodig. Ik had van jongs af geweten, dat ik een huwelijk naar mijn stand moest doen. Trouwen stond op mijn levensprogramma, precies als mijn eerste bal of mijne voorstelling aan 't hof. Woorden zooals "liefde en plicht" waren nooit tot mij gesproken. Ik zag om mij heen wel romans en drama's van hartstocht, doch ik zag ook, dat die niet als iets ongeoorloofds werden aangemerkt. Erhard, ik vraag je nog eens, om me niet bij je vrouw te vergelijken.

Zie eens, 't is nu eenmaal zoo: kinderen van kunstenaars hooren altijd spreken van de kunst, predikantskinderen altijd van goede werken, en kinderen zooals ik, altijd van genot; je vrouw is een predikantsdochter. Geloof me, Erhard, ik wil geen aasje afdoen van haar goedheid en reinheid. Maar gij stemt mij toch toe, dat 't haar gemakkelijk gemaakt is goed en edel en rein te worden! Niet waar, 't is haar gemakkelijk gemaakt; ze *kon* bijna niet zondigen, omdat ze nooit in verzoeking kwam!'

'Laat mijn vrouw uit dit gesprek,' verzocht hij, onaangenaam aangedaan.

Zij, die zijn rechtschapenheid inriep, wist niet, welke wonde zij aanraakte. 'Vastorf was ruw,' sprak ze verder op harden toon, 'hij had volstrekt geen gevoel voor kunst Erhard, als men eens dringen kon in de geheimen van alle huwelijken! Er zijn treurspelen, die zich niet onder woorden laten brengen en waaraan de beste dichter tevergeefs zijn krachten zou geven. Genoeg... ik was ellendig! zeer ellendig! Doch ik kan mijn hoofd vrij en trotsch opheffen, als er sprake is van graaf Bodo Vastorf! O mijn God, wat maakt me dat in dit oogenblik gelukkig! Mijne ziel is rein van schuld. Ik heb tegen niemand gezondigd dan tegen mijzelve!'

Hij zag dat hare wangen zich kleurden, dat haar borst zwoegde. 'Laat dat alles rusten,' zei hij hartelijk.

Zij sprong op. Alles wat haar ter neder gedrukt had, alles wat als deemoed, als ongeluk in haar voorkomen had gelegen, zooals armoede over iemand ligt, die eens rijk was, alles was verdwenen. Vol vlammenden hartstocht stond ze vóór hem.

(*Wordt vervolgd.*)

Kattenmoedertje.

Weinige woorden zijn bij deze plaat voldoende. De aardige voorstelling spreekt voor zich zelf; dat allerliefste kind is de wereld rijk met haar poesjes. Zij heeft er in overvloed: de mand is vol, in haar hand draagt zij er een, om haar schouder staat er een te loeren, en een andere guit is druk aan het onderzoeken of de pop, die op den grond ligt, ook zoo'n kattenmoedertje in miniatuur is.

't Zou ons niet verwonderen of zij heeft dat nest jonge katten aan den dood ontrukt. Zij waren zeker reeds tot den waterdood veroordeeld, de arme beesten, maar zij heeft zoo lang bij moeder gevleid, dat het haar toegestaan werd zich met de kostbare vracht te belasten.

Zij zal er nu voor zorgen en zij is trotsch op haar gewichtige taak. De poesjes zullen het goed bij hun moedertje hebben, maar - zal haar het lot treffen, dat helaas! zoo dikwijls het deel is van werkelijke moeders, zullen de katten eens hun trouwe verzorgster met ondank beloonen?

Laten wij hopen dat zij dankbaarder zijn dan menschen, en het lieve kind door lieftalligheid haar zorgen vergoeden.

Stille rouw.

't Is maar een kuikentje, en toch schijnt de dood van het diertje den knaap op onze plaat met bittere smart te vervullen; 't is voor het eerst dat hij staat tegenover het

ontzagwekkend mysterie van den dood, dat den grootsten philosoof nog met angst en huivering vervult.

De Hongaarsche schilder Geza Peska is er uitstekend in geslaagd die gevoelens van verdriet, teleurstelling, hulpeloosheid, berusting en toch ook weer weetgierigheid uit te drukken in de houding van het jongentje. Vragensmoede staart hij op het doode dier, maar de dood blijft stom op zijn vragen. Hij ondervindt het nu voor 't eerst. Hoe dikwijls in zijn leven zal hij nog zoo staren - op het lijk van een geliefd wezen?

St. Nicolaas.

St. Nicolaas! - Welke aangename herinneringen uit de dagen onzer jeugd aan het ouderlijk huis wekt de naam niet op! Herinneringen aan het schoonste tijdperk des levens, dat helaas! nimmer wederkeert. - Indien het woord waar is, dat de onwetendheid gelukkig, het weten niet gelukkig maakt, dan is dit zonder twijfel in zulk een geval als dit, volkomen van toepassing.

De oud-vaderlandsche gebruiken hebben wortel geschoten in ons familieleven, ze maken de banden, die ons aan huis en haard binden, vaster en hechter, ze doen ons met dankbaarheid terugzien op de dagen onzer kindsheid, ze veraangenamen onze jeugd, ze zullen vreugde en genot schenken in onze grijsheid.

Bij rusteloos streven naar waarheid, ontwikkeling en vooruitgang zij het steeds onze leus de dierbare palladien, ons door 't voorgeslacht nagelaten, ongeschonden te bewaren.

Volksoverleveringen, volksgebruiken, volks- en kinderliederen bevatten dikwerf de kiemen der oud-Germaansche wereldbeschouwing, en als zoodanig mogen wij ze niet verwaarloozen noch met geringachtend schouderophalen beschouwen.

De invoering van den Christelijken godsdienst was noch hier te lande, noch elders onder de volkeren van den Germaanschen stam eene gemakkelijke taak; mocht de bekeerde Germaan dan al uiterlijk de openbare plechtigheden van dien godsdienst uitoefenen, in zijn binnenste bleef hij nog lang de trouwe dienaar van Donar en Wodan, goden die veel meer met zijn karakter strookten dan de weerloos gestorven Jezus van Nazareth. - De nieuw bekeerde ‘Christenen’ bleven met hand en tand vasthouden aan hunne doodenoffers, tooverbezweringen, offeranden aan de goden, zelfs dicht bij de Christenkerken, op naam van een der heiligen, en zoovele andere heidensche gebruiken.

De eerste Christenpredikers mochten volijverig de wapenen aangorden tegen oude misbruiken en den steeds duurzamen invloed der oude goden, wien zij voet voor

voet hunnen grond bestreden; het was hun toch onmogelijk de herinnering met wortel en tak uit te roeien; want hoe heviger de strijd, des te sterker bleef het volk aan zijn eeuwenoude overleveringen en gebruiken gehecht. Wilde men dus de nieuwe leer den volke aangenaam maken, zoo diende een ander middel aangewend te worden. Dat middel was dan ook weldra gevonden.

De van ouder tot ouder overgeleverde feesten, die palladiën van het volksbestaan, den Germaanschen stam in al zijne uitgestrektheid heilig: die feesten, die van het Noorderstrand tot op de Alpen van Zwitserland overal worden gevierd, waarbij zoowel hier als daar de reizangen van Germanie's jongelingen en maagden weêrklonken wanneer zij sprongen rondom de heilige vuren die hen met hun rossen gloed verlichtten, het volk deze feestsn te ontnemen ware heiligschennis geweest, het aantasten in de liefelijkste herinneringen, die zich zonder twijfel duizenden van jaren als eeuwig groenende kransen om het huiselijk leven hadden geslingerd.

Vandaar dat reeds Gregorius de Groote begreep, dat door het opnemen der heidensche gebruiken het nieuwe geloof den Germanen aangenaam kon worden gemaakt. Die gebruiken behoefden slechts dienstbaar gemaakt te worden aan de vereering Gods en zijner heiligen. De Christenen hadden hunne feesten geschoeid naar de leest der Israëlitische, en mochten zich ook aan enkele dezer feesten eene geschiedkundige herinnering hebben vastgeknoopt, in hunnen eersten oorsprong waren het zeker feesten aan den natuurdienst ontleend: zaai- en oogstfeesten, gedenkdagen aan den doodslaap en de herleving der natuur, waarin de verschillende jaargetijden eene groote rol speelden. Wat is dan ook natuurlijker dan dat wij bij alle volken lente-, zomer-, herfst- en winterfeesten aantreffen, zoodat elke nieuwe godsdienstvorm, op een vreemd volk geënt, de oude feesten slechts in de hare behoeft te veranderen?

Daarom moesten heiligen en martelaars de heidensche goden vervangen; op de plaats, waar voor de laatsten geofferd werd, werden de eerste kerken gebouwd. Die maatregel, voor den bloei der kerk zoo hoogst voordeelig, werd gevolgd, en uit die transactie werd de diepingrijpende invloed geboren, welken de gebruiken van het Germaansch heidendom bij onze christelijke feesten alleen in staat zijn te verklaren. In de laatste weken voor het winterzonnestandpunt, als steeds donkerder nacht de aarde omgeeft en haar voor eeuwig schijnt te willen begraven, was het lichtrijk der zaligen geheel gesloten. Het hart verzonk in somberen weemoed, tot de terugkeer van het licht ook aan de harten licht gaf, tot de hemel zich weêr scheen te openen en den voorsmaak van de terugkeerende lente aanbood. In dien langen, droeven wintertijd, als de noeste handen van den veldarbeid rustten, als de ruime schuur met rijken voorraad was gevuld, als het vee het groene veld voor de warme stalling verlaten had, en de landman aan de reusachtige schouw zich aan zijne overpeinzingen kon overgeven bij het knetteren en flikkeren der vlam van de takkebossen, die een spookachtig schijnsel door het vertrek wierpen, als het harmonisch geluid van de snorrende spinnewielen der vrouwen, de eenige rusteloos werkzamen op de hoeve, de eentonige stilte verbrak, - zoo ze niet soms werd gestoord door een oude van dagen, die sprookjes vertelde uit den ouden tijd op de reis der weldoende goden in den treurigen winter - dan riep geen dringende veldarbeid hem van het vroolijke feestgewoel af, dan kon hij, rustende van zijnen arbeid, zich met hart en ziel aan de vreugde overgeven, en dagen achtereen zich met vriend en maag vermeien, om de

weldaden der goedertieren goden te herdenken, *die op hun tocht op aarde ook zij*n *huis bezochten.*

Dat winterfeest, het Julhoogtij, het langdurigste dat de Germanen bezaten, duurde van den voornacht van 25 December tot 6 Januari, in de rij der Christelijke feestdagen van Kerstmis tot Driekoningen, en wordt nog bij de Duitschers *Weihnachten*, dus geheiligde, gewijde nachten genoemd, of ook wel *Dreizihnnachte.* De oude Germanen telden namelijk bij nachten en niet bij dagen, waarschijnlijk daar hunne feesten in den nacht een aanvang namen, evenals in de Katholieke Kerk de groote feestdagen met de *vigilia* (bijv. *la veille*). Bij de Engelschen is hiervan nog een spoor te vinden in *fortnight.*

Was de zon tot haar winterzonnestandpunt gekomen en had zij haren laagsten stand aan den hemel bereikt, dan werd ze als het ware herboren, en met haar ontwaakte de natuur uit haren doodslaap. Dan verlieten enkele goden hun hemelsch verblijf, daalden in de stilte van den langen winternacht op aarde neder en trokken overal rond, zegen en heil om zich heen verspreidende, met ontelbare weldaden het menschdom overladende.

Dit groote gedenkwaardige feest der Germanen had evenwel zijne voorloopers in het St. Maarten- en St. Nicolaasfeest, zooals ze in den christelijken kalender herdoopt zijn. Hoe echter de gruwelijke vermomming, het gestommel en gerommel van ketenen, het bullebakkige, en wat men al niet verschrikkelijks voor het kinderhart kan uitdenken, hoe dat te rijmen met de rol van 'goed heilig man', waarmede het kinderlijk gezang hem telken jare begroet? Hoe ons te verklaren die vreesaanjagende attributen, die zoo slecht voegen bij den liefelijken stralenkrans, waarmede de Kerk het hoofd van den Heiligen Nicolaas als kindervriend heeft versierd?

De Heilige Nicolaas leefde in de eerste helft der 4e eeuw, tijdens Constantijn de Groote, te Mira, eene zeestad in Lycië, Klein-Azië, waar hij de bisschoppelijke waardigheid bekleedde. De stad Mira is thans een vervallen plaats en lag onder 36° $17^{1'}$ N.B. Lycië is het Z.W. deel van Klein-Azie en ligt tegenover het eiland Rhodes. Hij stierf in 342, volgens anderen in 325 en was tegenwoordig bij het concilie van Nicaea.

De verschillende wonderen en mirakelen aan hem toegeschreven en waarvan er vele op kinderen betrekking hebben, deden hem als kindervriend kennen en vereeren; tevens was hij schutspatroon der zeevarenden, die hem in hunnen nood aanriepen. Men richtte alras

kapellen en kerken voor hem op in zeeplaatsen en handeldrijvende steden, zooals bijv. Sint Nicolaas in Vlaanderen, St. Niklaasga en Doniawerstal in Friesland. Op verschillende plaatsen waren kerken aan hem gewijd, bijv. te Middelburg, Dordrecht, Amsterdam, Utrecht, Deventer, Kampen, Kamperveen, de Kuinre, Genemuiden, Stavoren, Weesp, Heino en Gent. In België zijn 100 kerken hem toegewijd. Ook in Noord-Duitschland, in het land tusschen Elbe en Oder zijn in de meeste dorpen de uit baksteen gebouwde kerken aan St. Nicolaas gewijd. Verder

HIJ KOMT! Naar F. Schurich. (Zie blz. 218.)

ook aan den Neder-Rhijn, vooral in de Katholieke landen, waar het niet door den invloed van het Protestantisme door het kinderfeest op Kerstavond is verdrongen. Ook in Zwitserland werd, althans in de 16e eeuw, het feest van den goeden Heilige gevierd. In Noord-Amerika is het door de Nederlanders overgebracht Sinterklaasfeest door het 'Merry Christmas' der Engelschen verdrongen.

In Italië bestond, volgens Brand, aan de hoven van sommige vorsten een plechtigheid, naar een Spaansch woord, dat schoen beteekent, *Zopate* genoemd. Ook daar werden geschenken in de schoenen dergenen gedaan, die men wenschte te begiftigen, om ze op Sint Nicolaasdag bij hun ontwaken daarmede te vereeren.

Dat nu een kerkheilige, zóó hier in eere, op zijnen naamdag aanleiding gaf tot een schitterend feest, wie twijfelt er aan, die den zin onzer voorouders voor dergelijke feestelijkheden kent? En de Kerk, waar het feestgejoel niet buiten de perken ging, moedigde die feesten aan, gaf er eene kerkelijke kleur aan en zocht vooral op den

dag van den vromen, weldoenden kinderbisschop ook naar buiten zegenend werkzaam te zijn.

De Kerk had zich eenigermate naar den volksgeest gevoegd en de feesten ter eere der heidensche goden, waarvan de meesten met de christelijke samenliepen, eene christelijke kleur gegeven. *De dolle uitgelatenheid der heidensche volksgebruiken deelde zich daardoor vaak aan die plechtige gedenkdagen mede*, *die allengs tot ware saturnalias gevormd werden.*

Gelijk bekend is, wortelt het hedendaagsche tooneel althans gedeeltelijk in de katholieke kerk, die om den cultus voor het volk gemakkelijker te maken, op hooge feesten mysteriën deed opvoeren, welke voorvallen uit het leven van Jezus of der heiligen dramatisch voorstelden. Hoezeer verscheidene middeleeuwsche platheden en naïeveteiten aan de meesten niet vreemd zijn, was hierin Frankrijks kerkelijk tooneel het ergste.

Even dol ging het toe op het ‘Ezelfeest’, dat ter eere der Maagd Maria en hare vlucht naar Egypte gevierd werd. Ook dit hoorde in Frankrijk thuis.

Het bleek uit alles duidelijk dat de macht der Kerk tekortschoot om deze ergerlijkheden uit te roeien, en eindelijk moest de wereldlijke arm tusschenbeiden komen en het feest afschaffen.

De buitensporigheden hadden vooral plaats in den feesttijd van Kerstmis tot Drie Koningen, en hier speelde vooral de Onnoozele-Kinderen-Bisschop, ook Kinderbisschop en Gekkenbisschop, een hoofdrol.

Volgens een besluit van het Parlement werd eerst in 1522 aan ‘la Fête des Fous’ in Frankrijk een einde gemaakt.

Een zoogenaamde Kinderbisschop werd ook ten onzent reeds op Sinterklaasdag gekozen. De oudste berichten dienaangaande zijn van 1360. De ‘bisschop’ werd uit de koorknapen gekozen en kreeg eene geldelijke bijdrage voor gemaakte onkosten. Bovendien werden aan de koorkinderen koek, taart en lekkernijen uitgedeeld. In 1561 werden te Utrecht 200 weitebrooden na de hoogmis den armen uitgereikt. - De koorknapen kregen bovendien elk een paar nieuwe schoenen. Ook op andere plaatsen in ons land vond hetzelfde plaats. - In Zwit-

serland werd de Kinderbisschop eerst in 1797 op hooger bevel afgeschaft. Telkens verscheen den 6en December een scholier als bisschop gekleed, voorafgegaan door een kapelaan met zijn staf, en gevolgd door een nar, die insgelijks met een staf was gewapend, waaraan een blaas met erwten was bevestigd. Anderen, gekleed als kanunniken, begeleidden de processie, die door een militaire wacht werd gesloten. Na het bezoeken der kerk, mochten zij gaan koopen aan alle kramen op de kermis. Over deze afpersing beklaagden zich eenige kooplieden, en hierop werd het door de regeering afgeschaft. De Kinderbisschop had zelfs plan van dat besluit bij den paus te appelleeren.

In Frankrijk werd de Kinderbisschop *Pape Colas* geheeten. Hij ging zegenend rond en ontving dan als geschenken koek en beschuit.

In Engeland werd den 7en December 1299 door Eduard I, op zijn weg naar Schotland, aan een dezer Kinderbisschoppen veroorloofd in zijne kapel te Heton de vesper voor hem te bedienen, waarvoor hij een aanzienlijk geschenk voor zich en zijne makkers ontving. Eerst onder de regeering van Queen Bess ging het gebruik door den Protestanschen geest te niet.

De hervorming heeft, niettegenstaande alle gedane moeite, het vieren van den naamdag van den Katholieken kerkheilige niet kunnen doen verdwijnen. Niets vermocht de oude volksgebruiken uit te roeien! De kerkheilige bleef wat hij was, ondanks tegenstand en onverdraagzaamheid, de liefelijke weldoener der jeugd.

Juist daaruit blijkt de hooge ouderdom van deze en andere volksgebruiken uit den heidensch-Germaanschen voortijd, en een zeker instinct waarschuwde het anders zoo doldriftig volk geen schennende hand te slaan aan eeuwenoude gewoonten, die een liefelijke poëzie verspreidden over het huiselijke leven.

De dienst van Wodan was in ons land vooral bij de Friezen bijzonder groot. Wodan was bestuurder der elementen van winden en stormen; vandaar dan ook dat hij schutspatroon was der zeevaarders en in zeehandel drijvende plaatsen tempels aan hem werden toegewijd.

De verschijning van Wodan, gevolgd door zijnen trouwen Eckart, overal zegen verspreidend, en vooral in de Decembermaand rondtrekkend, doet ons wederom denken aan St. Nicolaas en zijnen knecht Ruprecht, die door de lucht rijden, om overal met milde hand aan de kinderwereld weldaden uit te strooien.

Op vele plaatsen bestaat nog de gewoonte in de klaargezette schoenen der kinderen een bosje hooi te doen voor St. Nicolaas' paard, en hetzelfde gebruik vindt men nog weer bij den Neder-Saksischen boer, die een schoof koren op het veld laat staan 'für Wodes Pferd', eene gewoonte die ook elders in het Noorden verbreid is en duidt op de hoedanigheid van Wodan als god van den oogst.

Wodan was in het bezit van een wonderdoenden mantel, waarmede hij door de lucht kon rijden, en dien hij als de bevrediger van de wenschen der stervelingen omhing, daar hij als Wenschgod bijzondere vereering genoot.

Donar, als god des donders, die de lucht reinigt en nieuwe vruchtbaarheid aan het aardrijk door koesterenden zegen schenkt, was wel bovenmate de vereering des landmans waard.

Aan Donar herinnert ons een gebruik op het eiland Usedom, waar onder den naam van 'knecht Ruprecht' d r i e personen rondgaan op den naamdag van den heilige, waarvan de een eene *roede* en een zak met asch draagt en met erwtenstroo is omwikkeld en vermomd, de tweede op een *schimmel* rijdt, die kennelijk aan Wodan

herinnert, en de derde een *klapperstok* rondvoert, dat is een houten stang, waarover een bokkenhuid met houten kop wordt gespannen, welks onderste kinnebakken door middel van een touw in beweging en aan het klapperen kan gebracht worden. Hiermede worden de kinderen gestooten, die niet bidden kunnen.

De aan Donar geheiligde dieren waren bokken, daar hij wordt voorgesteld op een wagen door twee bokken getrokken. Als schenker van vruchtbaarheid kon men hem dan ook gevoeglijk bokken als metgezellen geven, die om hunne wulpschheid sinds eeuwen bekend zijn. Als erotisch symbool waren ook de *noten* Donar heilig, die zelfs nog op het Sint-Nicolaasfeest een groote rol spelen, daar men ze niet alleen onder de kinderen strooit, maar ze ook vaak uit snaakschen moedwil aan een jong gehuwd paar zendt, dat nog niet met kroost is gezegend.

Dat de mantel van St. Nicolaas eindelijk altijd rood is, kan mede eene herinnering aan dien van Donar zijn, die als god van donder en bliksem steeds met ros haar en baard en een harigen mantel wordt voorgesteld.

Ook Fro, de vroolijkmakende, lichtverspreidende zonnegod, de god van liefde en vrede, van echt- en vruchtbaarheid, schijnt enkele trekken op St. Nicolaas te hebben doen overgaan. Hij was de vriend der kinderen, werd vooral door vrouwen en jonge meisjes vereerd, welke laatste hem vooral gedurende de heilige nachten baden haar eenen vrijer te schenken of ten minste het beeld van den aanstaande te toonen. Wie denkt daarbij niet dadelijk aan Sinterklaas als ‘hijlstemaker’, d.i. huwelijkmaker, aan het heerschend gebruik om ongehuwde jongelieden met vrijers en vrijsters van taai-taai te beschenken, aan de ondeugende plagerijtjes om iemand een aangekleede raap als minnaar of minnares toe te zenden, en eindelijk aan de hulp, die men van Sint Nicolaas eischt als postillon d'amour, om den uitverkorene met een lief geschenk te verrassen, eene rol beter voor den minnekweekenden Fro dan voor den vromen bisschop geschikt?

(*Slot volgt.*)

Hij komt!

Ja, hij komt!

Zeker, daar nadert hij! Voorbij is het lange wachten, voorbij het angstig droomen; voorbij het benauwde vragen:

‘Zal hij komen, zal hij zijn belofte houden; was zijn vraag, op het bal gedaan, goed gemeend of slechts het gevolg van den indruk van het oogenblik; was hij wer-

kelijk geboeid door haar schoonheid en geest, of slechts bedwelmd door de muziek, het licht, den dans?'

O, zij heeft het zich zoo dikwijls afgevraagd in de lange, wakkere uren van dezen eindeloozen nacht, want zij had hem reeds zoo lang lief, in stilte, zonder dat iemand het vermoedde, en nu eindelijk....

'Hij komt, hij komt!'

Zoo juicht alles in haar, de oogen schitteren, de mond trilt. Daar slaat hij den weg in naar haar huis, hij is het hek reeds door... nog weinige oogenblikken en hij zal voor de deur staan - hij ziet haar niet op het balkon - neen - hij mag het ook niet weten. Stil, stil gaat zij terug, zij moet trachten het masker van onverschilligheid op haar gelaat te plaatsen, den glans harer oogen te dooven, den glimlach van opgetogen vreugde te veranderen in een trekje van banale vriendelijkheid, en dan, dan zal zij naar beneden gaan, schijnbaar kalm, rustig - hoewel alles in haar trilt, klopt, - jubelt bij de gedachte:

'Hij komt - hij is gekomen!'

Toen en nu.

Het Betlehem-Convent. - De bank van leening en omgeving.

Op een oud kaartje van 's Gravenhage van 1560 vindt men in zeer eenvoudigen vorm afgeteekend het voornaamste der vier vrouwenkloosters of conventen, welke eenmaal in Den Haag bestonden. Het werd genoemd het Betlehem Prostie-Convent, maar daar het gewijd was aan de heilige Barbara, droeg het in het gewone spraakgebruik den naam van Ste. Barbaraas-convent, of ook wel het Arme-zusterhuis.

Dezen laatsten naam had 't Convent waarschijnlijk te danken aan de weinige inkomsten en middelen, welke het bezat, waarop reeds gedoeld wordt in een giftbrief van 1497, waarin de 'Convente arm en behouftich' wordt genoemd.

Het gebouw, of beter gezegd, het complex van gebouwen, was gelegen aan de zuidzijde van het Westeinde, strekte zich langs die straat westwaarts uit, werd ten oosten begrensd door de Assendelftstraat, ook wel Lorre of Lorlingstraat geheeten, en liep langs die straat zuidwaarts op, tot wat men nu noemt de Varkenmarkt. De kapel van het Convent, - blijkens den plattegrond van 1570, volop een kerk -, vormde het middelpunt der gebouwen, welker grondgebied thans westwaarts is begrensd door de Lombardstraat, en ook ingenomen wordt door de van west naar oost loopende Kleine Lombardstraat, welke in de Assendelftstraat, met een poort uitmondt.

Omtrent den oorsprong van het Convent[1)] valt niet veel mede te deelen; iets meer omtrent den aard en de inrichting.

'De nonnen die het bewoonden, waren van de Premonstreit-Orde[2)], leefden naar den regel van St. Augustinus, en behoorden onder het Bisdom van Utrecht.'

1) In 1471 bestond het blijkbaar nog niet.
2) Ook de Proosten waren van diezelfde Orde uit het klooster van Middelburg, en gingen, zoowel als de kapelanen van de St. Jacobskerk, in het wit gekleed. Vermeld worden Johan Olard in 1496, en in 1541 Broeder Govert Janszoon. In 't eerste jaar was kloostervoogdesse Geertruid Niklaasdochter, en ongeveer 1530 wordt als Priorinne genoemd Maria Stalpert van der Wiele, dochter van Heer Jacob, in 1533 baljuw van Den Haag, en zuster van Jan, Priester en Kanunnik op 't Hof.

In 1496 'begaven zij zig geheel en al, en wel inzonderheid omtrent het verkiezen van een Proost, onder Heer Jan van Westcapel, Abt van Middelburg,' welke abt 'alleen, ten volle en volgens zijn vrijen wil en welbehagen' een Proost over het Convent mocht aanstellen of afzetten, zonder daaromtrent iemand anders te hooren of te raadplegen.

Eene akte werd opgemaakt, bij Van Heussen[1] te vinden, waarin o.a. bepaald werd, dat de abt binnen het voornoemde nonnen-convent het opzicht en de vaderlijke zorg zou hebben, zoodat hij zou wezen de 'vaderabt'; dat hij volkomen bevoegd was om het ambt van 'klooster-schouwer', wat het opnemen van zusters betreft, uit te oefenen; en tevens 'dat zij nonnen en leekezusters ten eeuwigen dage op het allernauwste opgesloten zouden zijn en blijven, zoodanig dat geen man of vrouw, hetzij van den geestelijken of wereldlijken staat, ooit bij haar zouden mogen komen. Om deze laatste reden werden de nonnen ook wel genoemd: de besloten zusteren.

Eigenaardige bijzonderheden leeren we verder kennen uit eenige giftbrieven of schenkings-akten. Zoo schonk Pieter Gerytsz., schout van Monster, op 28 Januari 1497 "een woning met geboempte en land, sjaers geldende vier pont groote" (4 gulden) welke woning de eigenaar zal mogen verhuijren tot des Convents proffijt.' Tegen dit voordeel verbond zich het Convent 'alle maents op ten eersten Sonnendach van der maent na de Vesper te singen Vigili van negen lessen, en daechs daer na misse van requiem', enz.

Zijne weduwe schonk op St. Lucasdag 1501 zesentwintig ponden grooten Vlaems. Eene formeele akte werd van deze schenking opgemaakt, waarbij Proost Priorinne en ghemeen Convent van Sinte Barbaren Nonnen van der Premon-Streyten oirden in den Haige', de ontvangst erkennen, en beloven, 'dat wij sullen singen t'sjairs eeuwichduurende 's manendaechs na die quatertemperen een Vigilie van negen lessen, en 's daechs na die quatertemperen een misse van Requiem of als den dachtigh is, Ende die Proest met die Priorinne zullen 't Convent gheven op elcke reys drie stoop Romenye en twee ponden an vleys of na dat den dachtich is.'

Voornamelijk begiftigde de Heer Mr. Hugo van Assendelft, Kanunnik ten Hove, het Convent rijkelijk.

Hij legateerde namelijk bij testament van 1522 zijn huis en erve in het Westeinde, tegenover het Klooster, voor de eene helft aan het Convent, voor de andere helft aan de Heilige Geestarmen.

Daar hij echter beducht was, wijl het bij verschillende placaten aan geestelijken verboden was vaste goederen te koopen, dat het huis en erf 'aan de making-beurders niet zoude mogen volgen' voegde hij aan die making de volgende clausule toe: 'indien na Costuyme

1) Oudh en gestichten van Delft en Delfland, mitsgaders van 's Gravenhage, 1720.

of rechten of Placcaten t voorsz. huys en erve nyet en zoude moghen volghen, soe geve ik macht mits desen Meester Joost Corvinck of mijne Executoirs van mijn testamente die voorsz. huysinge en erve te mogen vercoopen int bywesen van de voorsz. H. Geestmeesters, Proost ofte Priorinne van de voorsz. Nonnen of susteren, en die Penningen dair afcomende sullen zij voor gelyke portie tot behouf van de H. Geestarmen en Susteren ontfangen, Ende ik zal een brief voor thuys stellen te coop, en indien ik 't kan vercoepen in mijn leven, hen luyden de termijnen of penningen sal selver leveren om alle calangen en onvre te schouwen.'

De Heer van Assendelft stierf in 1540. Het aanvaarden door de beide begiftigde corporatiën werd niet gewraakt, maar niettemin verkocht het Convent haar helft al zeer spoedig aan de bezitters der andere helft, de Heilige Geestmeesters, zooals blijkt uit den opdrachtsbrief voor Schepenen van 29 Januari 1541.

Ook op andere wijze bedacht de heer van Assendelft het Convent. Hij legateerde ‘die Susteren en Nonnen van Sinte Barbaren in 't Westeynde van den Haige *in opposito domus mee*’ een losrentebrief, ‘die ik heb op die goede stede van Hairlem van achtien Rijnsch gulden jairlijcx Losrenten, verschynende jaerlicx primo Augusti, en is de brief eerst gemaict op een man van Delf, mer hem zijn penninghen wederom zyn gegeven, ende ik als houder 's briefs die renten hebbe en wel veertich jairen nae haer staet van Hairlem onttangen hebbe, sulcx dat mijn noch van achterstallen ontbreeken wel twee hondert Rijnsgulden; mit voirwairden en op conditiën dese voirsz. renten gevende den Priorinne en Nonnen voirsz. dat zy tot eeuwigen daige sullen laten lesen Manendages en Donredages misse te zeven op hem selven, behalven hairluyder misse op ten hoogen outair; Dat's twee missen ter weeken en sal die Priester die zy die missen sullen doen lesen, gehouden wesen voor dat choir beneden *in navi ecclesie* te lesen voir mijn ziele *miserere mei Deus* mit een collect; Ende alle die achterstallen oick geve en bespreke die Priorinne en Nonnen voirsz. mer sullen op myn jaer-getijde singen altijt *tertia Septembris* tsavonts *Vigilie* en *quarta Septembris post primam* die commendatie *animarum* en zielmisse voir myn ziele en ouders sullen doen, Ende-wil oick dat die Jouffrouwen sullen 's middachs *quarta Septembris* hebben wel t' eeten gesoden en gebraden of visschen in April, en elcs een oortgen wittebroot, Ende sullen mijn Executeurs hier brieven van den Conventen of nemen, en dit algheene op sulcke conditiën en voorwairden en anders nyet, Ende hebbende mijne Executeurs sulke brieven van de voirsz. Priorinne en Nonnen, soe sullen mijn Executeurs die brieven ligghen onder die H. Geestmeesters van de armen in den Hage, die welke ik als dan geven dese voirz. rentebrief van XVIII guld. en die achterstallen, indien zij die voirsz. Nonnen die twee missen ter weecke nyet en laeten lesen als vooren.'

Verder bepaalde hij, dat zijn uitvaart in de kerk van het Convent zou worden gehouden, welke hij in dezer voege uitschrijft: ‘Item in Sinte Barbaren in t Westeinde in haer kerke op 't choir bespreek ik *decretum* en *sex* en *clement.* Ende sullen 't savonds, als t *funus* van Hairlem werd gebracht, singen Vigilie van negen lessen en smorgens misse van requiem, die Proest ses stuyvers, indien hij die misse selver singet, en die Diaken en Subdiaken elexs drie stuyvers geeft, Ende sullen myn executeurs *suo tempore* als t hem die Nonnen belieft tot drie reysen ter maeltyt elx besorgen een oortgen broot en acht kannen romenye en hutspot en gebrade als t behoort, ter eere, en dat *per tertiam personam alienam* dat aldair te besorgen.'

Dit Convent heeft voornamelijk eene treurige historische vermaardheid verkregen, door de gevangenschap aldaar van den bekenden Angelus Merula, de grootsche figuur uit de dagen der Hervorming.

De Inquisiteur-Generaal der Nederlanden hield aldaar zijn Gerechtshof, en spande er de vierschaar, en op 21 September 1554 werd Engel Willemszoon de Merle, Priester te Geervliet, er schuldig verklaard aan ketterij, en tot de doodstraf veroordeeld.

Hij werd te voren gevangengenomen en op den huize Heenvliet bewaard, van waar hij naar de Voorpoorte van den Hove werd overgebracht, en werd gedurende de behandeling zijner zaak in het Convent opgesloten. Van daar werd hij weder naar de Voorpoorte teruggebracht, om ten slotte naar Leuven te worden vervoerd tot het ondergaan van levenslange gevangenisstraf, waarin de doodstraf was gewijzigd. Daar hij zijne geloofsstellingen niet wilde prijsgeven, vervolgde men hem opnieuw en werd hij tot den brandstapel verwezen. Hij overleed echter plotseling op het schavot, voordat hij den vuurdood onderging.

Voornamelijk werd Merula de hand boven 't hoofd gehouden door Johan, Heere van Kruiningen, Heenvliet, enz. Wel is waar had hij zelf verzocht, den op last van François Sonnius gevangen priester naar de Voorpoorte te mogen overbrengen, maar dit deed hij tot zijn eigen gerustigheid, wijl ‘de suppliant alle daghe van meeninge es up te zitten in den dienst van de Keyserlike Majesteit in d'oorloge’, en hij dus niet volkomen zorg kon dragen voor de bewaking, in afwachting dat een onderzoek zou worden ingesteld.

Toen echter 't veroordeelend vonnis in enkele dagen was uitgesproken liet hij op 27 September 1554 't volgende protest hooren: ‘Alsoe Johan Heere van Cruningen, Heenvliet etc. den Hove van Holland verthoent heeft, dat eenen Heer Engel Willemsz, bij hem verthoender gedaen apprehenderen en na voorgaande consent en acte van den voorsz. Hove in date den 2 Juny 1553 gedaen brengen es alhier in den Haeg op te Voerpoerte van desen Hove en daerna in de Convente van Bethelem ofte Proestye, alwaer de voorsz. Heer Engel bij den Inquisiteur-Generael en andere gecommitteerden proces gemaeckt en eyntelick geresolveert es den selfden Heer Engel op morgen te verclaeren Ketter en den Waerlicken Rechter over te leveren, omme dien navolgende en oock na de Placcaaten van den Keyserl. Majesteit terrhoudt daerna over hem te sententieren en te procederen tot executie capitaele; waertoe de voorsz. Heere van Cruninge.’

GELUKKIGE THUISKOMST. Naar O. Kirberg.

Nadat de hervorming in deze landen was doorgedrongen, werden de geestelijke goederen en gebouwen, zooals men dat noemt ‘tot 's lands behoef aangeslagen.’

Dit lot onderging ook het ‘arme Susterhuis’. Het werd te Delft den 4den October 1576 in perceelen verkocht, en hoewel bij resolutie van de Staten van 22 Mei 1577 besloten werd, ‘dat alle conventen en cloosteren binnen de steden, mitsgaders de edifitien, grondplaetsen, erven en de eigendommen van dien sullen blijven tot behoef en profyte van elker stede omme dezelfde by hun in eigendomme aengevoert en behouden te mogen werden en geemployeert tot haren beste,’ kregen die van Den Haag de kous op den kop, toen zij in 1590 om hun deel in den buit verzochten.

Zij wenschten ‘alle de wooningen, huizen, erven, eenige conventen of godshuizen toekomende, en in de jurisdictie van den Hage leggende, tot profyt van den Hage te mogen aenvaerden, possideren en gebruiken, zulks en in dier voegen de andere steden van Holland of de Regeerders van dien’, maar de Staten wilden daarvan niets weten. Alleen werd hun gegund ‘de plaetse daerop de Rosmolens gestelt waren’.

De weduwe van Jan Quiryn Aertz van den Hooge, brouwer te Delft, wier man een zoon was van Mr. Arent, in zijn tijd een vermaard Advocaat voor den Hove van Holland, kocht voor f 450 het kerkje met een stuk grond van ongeveer 18 bij 16 roeden, grenzende noorden oostwaarts aan de Assendelftstraat en het Westeinde, en aan de west- en zuidzijde aan het bouwhuis en aan den boomgaard.

Het kerkje werd afgebroken en op den grond kleine huizen gebouwd. Ook op andere wijze onderging het gebouw verandering.

De weduwe Van der Hooge, van haar zelve Neeltje Hogenhouck, dochter van Joost, een der eerste burgemeesters van Den Haag, noemde haar bezitting *Rustenburg*, doch verkocht ze weer 21 Mei 1597 aan Joost de Mexing of Menyn, die er zich ook spoedig van ontdeed, namelijk op 24 Augustus 1598. De nieuwe eigenaar Maximiliaan, baanderheer van Kruiningen, heer van Heenvliet, baron van Heemstede, - welken naam wij bij Merula's geschiedenis hebben leeren kennen, - ontdeed zich van dat goed in 1609 bij veiling in vier perceelen. Het gedeelte op den hoek werd voor 3800 gulden gekocht door Adriaan Donker; het perceel daarnaast en het derde perceel kocht Jacob Willem van Voorburg, respectievelijk voor 3200 en 350 gulden, en het vierde Gysbr. van Ardenne voor 1600 gulden.

Het hoekhuis kwam 1 Mei 1624 in handen van Cornelis van Hogenhouck en ten tijde van de Cretser[1)] woonde er de griffier Kinschot.

In het huis er naast woonde toen de secretaris der Staten, de heer Beaumont.

In 1730 worden voor beide huizen genoemd de heeren Mr. Ph. van der Goes, secretaris van de Generaliteitsrekenkamer, en Mr. Jacob Pesters, Raad en auditeur, terwijl het overige terrein, waaronder ook het bouwhuis, meerendeels tot kleine woonhuizen vervormd, hoofdzakelijk in eigendom toebehoorde aan Mr. Johan Walraven van Leeuwen.

Het hoekhuis had van 1645 af een laag voorgebouw, doch sedert enkele jaren is het geheele pand afgebroken, en voor winkels en bovenhuizen ingericht.

Het westelijk gelegen huis droeg aan den voorgevel kleine pilaren, welke de admiraliteit van de Maze aan Beaumont voor bewezen diensten had ten geschenke gegeven. Sedert werd de *Bank van Leening*, eerder de *Lombard*, in dit huis met omgeving gehouden.

1) Geschiedschrijver van 's Gravenhage, 1711.

Nog eene bijzonderheid dient vermeld te worden, om de lotgevallen te completeeren die we onder de oogen zagen, waar we het Betlehem convent en zijn geschiedenis trachten te schetsen. Zij is deze:

In 1617 heeft men getracht nog eenmaal wijding aan het convent te geven. Het woonhuis, sedert verrezen op de plek der PROOSTDIJ, werd bestemd tot predikplaats voor de volgelingen van Henricus Rosaeus, die door de Staten van zijn dienst als predikant bij de Haagsche gemeente was gesuspendeerd. Zij gingen eerder dagelijks naar Rijswijk ter prediking.

Uytenboogaerd vermeldt dit feit in zijn Kerkelyke Historiën als volgt:

'Deze Haagsche Ryswyk-loopers moede zynde langer buiten te gaen ter predikatie, ende willende enkel binnen zyn, om naden wenk hun gegeven by Grooten, allenxkens te komen tot hetgeene hare bekende en onbekende leyders, zoo kerkelyke als polityke, voorhadden, huurden binnen den Hage een groot huys, de Proostdye genaamt, en begonden 't zelve bequaam te maken om daerin te prediken in Januario 1617 door zulke predikanten als zy zouden goedvinden daer toe te ontbieden van buiten. Dog de Magistraat van s Gravenhage dat voornemen hebbende verstaan en willende het oprechten van soo eene formele argerlyke scheurkerke binnen den Hage, volgens de menige der Heeren Staten voorkomen, verboden den werkluyden voort te gaen, en deden de Proostdye sluiten'.

Vóór dien tijd was Rosaeus een gunsteling van Uytenboogaerd, die een vriend was van zijn vader. Later veranderden de opinies van Rosaeus, en wel zóó, dat, toen Uytenboogaerd uitlandig was, en zijne goederen verbeurdverklaard waren, Rosaeus zich niet ontzag om bij Zijne Hoogheid en de Staten moeite te doen, dat het huis van zijn voormaligen vriend en ambtgenoot aan hem tot zijn gebruik mocht worden afgestaan, 't geen hem eerst na den dood van Prins Maurits gelukte.

Door Uytenboogaerd wordt de bijzonderheid medegedeeld, dat Rosaeus omstreeks dien tijd een catechismus heeft uitgegeven, waarin hij de woorden: 'ghy en sult niet begeeren uws naesten huys' had weggelaten. Sedert dien tijd werd dat stuk 'de catechismus van Rosaeus' genoemd.

Wat verder betreft het confisceeren der Geestelijke goederen mag niet onvermeld blijven, omdat het ook die van het Betlehem Convent heeft gegolden, dat volgens resolutie van de Staten van Holland van 21 Mei 1581 geordonneerd werd, dat de opbrengst er van

moest dienen, ‘eerst tot alimentatie van de conventualen in dien tijd nog in leven zijnde, en verders tot onderhoud van de kerkendienaren’, waartoe een ontvanger werd benoemd, die rekenschap van zijn gehouden beheer schuldig was aan de Staten.

Eerst na den dood van den laatst overgebleven belanghebbende kwamen de inkomsten voorgoed aan den Staat.

Bittere tegenstelling vindt men op deze historische plek. Vóór vier eeuwen leefden daar in armoedige afzondering, tot heil harer zielen, tal van jonkvrouwen, die in devotie haar God en Zaligmaker dienden; thans verdringen zich daar dikwerf vrouwen uit het volk, om hun pronk en opschik te beleenen tot.... ja, ware het altijd uit armoede; maar in elk geval de zucht tot vermaak en genot leidt tot armoede.

A.J.S.v.R.

Ondergang der wereld.

In de menschelijke ziel schuilt naast de voorliefde tot het schoone en vroolijke ook een zeer eigenaardige neiging tot het griezelige en angstwekkende. De menschen laten zich zeer gemakkelijk en gaarne aan het schrikken brengen, en met hetzelfde genot als een boeienden roman, leest men ook de onheilspellende profetiën van ontzettende oorlogen, van epidemieën en hongersnood, en vóór alles van die catastrophen, die den ondergang der wereld voorafgaan.

Eenige jaren geleden hadden wij dit reeds in verschillende vormen genoten; toen klonken van alle kanten voorspellingen van het naderend einde der wereld. 't Zal niet lang duren of die voorspellingen van den ondergang der wereld beginnen opnieuw.

Rudolf Falb, de bekende weerkundige, wiens profetieën over het meer of minder mooie weer soms op verrassende wijze zijn uitgekomen, heeft uitgerekend dat de aarde in 1899 met een komeet zal samenkomen; zelfs de juiste datum en het uur heeft hij vastgesteld, den 13 November tien minuten over drie uur zal de vreeselijke gebeurtenis plaats hebben.

En hoe zal het vreeselijke geval zich toedragen?

Dat heeft de wetenschap ook al uitgemaakt. Het programma is tot in de kleinste bijzonderheden bekend, al heeft nog niemand ooit zoo'n wereldondergang bijgewoond en al weet men zelfs nog niet eens wat voor een soort van lichaam een komeet eigenlijk is; maar de wetenschap staat voor niets. Zij gelooft dat de kometen overblijfselen zijn van de stof, die zich bij het ontstaan van het planetensysteem verdicht hebben. De kern der kometen zou dan bestaan uit zoovele meteoriten, kleine en groote steenen, die door een ijskorst omringd zijn. Komt nu zulk een komeet in de nabijheid van de zon, zoo smelt een gedeelte dezer korst en hierdoor ontstaan geweldige electrische uitbarstingen in de komeet. Van den anderen kant wordt weer verzekerd, dat het binnenste van de kern der kometen zich in vasten toestand bevindt en dat de ontzaglijke luchtverschijnselen worden te voorschijn geroepen door de uitzetting en beweging der gassen.

Laten wij nu het geval stellen dat de kometen inderdaad bestaan uit reusachtige en kleinere meteoriten, en stellen wij ons voor, dat een komeet van ontzaglijke grootte de aarde nadert, om op een bepaalden tijd met haar in botsing te geraken. De catastrophe zou zeker vreeselijk zijn en voor de aarde in ieder opzicht noodlottig worden.

Niet onverwacht zou echter zulk een ramp de menschen treffen. Het op de aarde toesnellende wereldlichaam zou reeds lang te voren zijn invloed doen gelden op onze wereld. Komt de komeet onder bereik der aarde, zoo zien de menschen aan den hemel een schouwspel, gelijk geen levend oog ooit gezien heeft. Een kolossale ster verschijnt boven de hoofden, altijd groeiend, altijd grooter wordend, het geheele hemelgewelf overstroomend met licht.

En terzelfder tijd hebben andere gebeurtenissen op de aarde zelf plaats. Zij begint te wankelen en te sidderen: de komeet doet haar aantrekkingskracht op de aarde voelen en ook de aarde trekt de komeet met ontzettend geweld naar zich toe. Voorbij is het met de regelmatige beweging, met de vaste baan, die de aarde om de zon beschrijft, voorbij ook met de regelmatige draaiing der aarde om haar as. Alles is onregelmatig, hortend, bevend, als stiet een schrikkelijke natuurkracht den aardbol met onregelmatige stooten vóór zich uit.

Op de aarde zelf grijpt een niet minder vreeselijke omwenteling plaats. De aantrekking van het naderende wereldlichaam woelt het geheele binnenste der planeet op. De zee stijgt in geweldigen vloed omhoog, de wateren hoopen zich op lot kolossale wallen, en uit de binnenste diepten breken zich de vuurmassa's een weg met hun gloed, alles om zich heen vernielend. Nu begint de planeet met steeds grooter snelheid nader te komen en ook haar inhoud over de aarde uit te stooten. Gassen dalen neder, vloeistoffen regenen af en een stortvloed van vurige steenen valt uit de hoogte. De overigens reeds met electriciteit en verstikkende gassen volgeladen lucht wordt in een vuurzee veranderd. Alle leven is intusschen reeds op de aarde vernietigd, verstikt of verbrand; geen oog ziet meer het einde, dat zich met een gruwelijk knaleffect afspeelt. Vuurmassa's stijgen van onder naar boven, vuurregens storten van boven af. Met niet te beschrijven geweld stooten nu beide wereldlichamen, de komeet en de aarde, tegen elkander om door die ontzettende botsing in tallooze, millioenen splinters te vergaan. Een geweldig lichten in de wereldruimte, een ontzaglijke menigte meteoriten, die dan als vreemde sterren doelloos door het heelal zwerven, geven aan de bewoners der verre werelden het bewijs, dat er weer een wereld is ondergegaan.

En deze wereldbrand met al haar vreeselijke bijomstandigheden zou ons arme menschenkinderen bedreigen, - tenminste als werkelijk de vreeselijke komeet den 13 November 1899 de aardbaan zou bereiken, en met de aarde tezamentreffen! De astronomen, die dit afschrik-

wekkende schrikbeeld van een botsing der aarde geschilderd hebben, vergaten in hun beschrijvingen eenige kleine bijkomende omstandigheden.

't Is waar dat in het jaar '99 een komeet kan komen, en deze komeet is geen nieuweling in ons wereldsysteem, maar het is de komeet, die in '66 verscheen, en wier 33-jarige omloop berekend werd. En zooals men haar kent, is zij lang zoo gevaarlijk niet als die ongeluksprofeten haar afschilderden. Haar kern is buitengewoon klein, zoo klein, dat zelfs, als zij met de aarde in aanraking kwam, er geen andere schade zou ontstaan dan een mooie regen van vallende sterren, die zich aan den hemel zou vertoonen in duizenden kleurige lichtjes en vlammen. Het schouwspel zou dan oneindig meer interessant dan angstwekkend zijn, indien het werkelijk plaats had.

Maar er is geen vooruitzicht op, dat wij dit tooneel zullen genieten. Kometen zijn zeer onbetrouwbare kameraden, die zich als vagebonden op hun zwerftochten in iedere herberg ophouden. Zoo dikwijls zij in de nabijheid van een grooter wereldlichaam komen, brengt dit een stoornis en verandering teweeg, en de stoornissen zijn zoo belangrijk, dat de kometen daardoor zelfs in andere banen geworpen worden; maar de stoornissen hebben ook het gevolg, dat de kometen in hun omloopstijd weinig vertrouwbaar zijn. Zij komen vroeger of zij komen later dan men ze verwachtte, zij komen dikwijls ook in het geheel niet. Een berekening van de aankomst eener komeet op een bepaalden dag, op een bepaalden tijd, is niets dan een spel met woorden en getallen. Van het samentreffen der aarde met een komeet is alleen als zeker te bepalen, dat, als de komeet in '99 werkelijk de baan der aarde zou passeeren, de aarde zich reeds millioenen mijlen ver van dat kruispunt zou bevinden.

Is nu een ondergang der wereld, d.w.z. een ramp, waardoor de aarde of het leven op de aarde zou vernietigd worden, geheel onmogelijk? Nu, voor een berekenbaren, afzienbaren tijd opent de astronomie nog niet het vooruitzicht op den ondergang der wereld. Wel zijn er in de natuur zekere invloeden, die zulk een catastrophe als niet onmogelijk doen schijnen. In het heelal streeft alles naar zijn einde. Zooals op aarde alles, wat leeft, ook eenmaal ophouden moet te leven, zoo is het ook met de wereldlichamen.

Wij zien de maan als een uitgestorven wereldbol in de nabijheid der moederaarde. En evenals de maan dood en verlaten is, zoo zal eens deze tijd ook voor de aarde aanbreken. De laatste dag zal schijnen; de menschen zullen hun wereldondergang hebben, terwijl de aarde zelf verlaten haar baan om de zon verder beschrijven zal.

't Is waar, als men van een ondergang der wereld spreekt, bedoelt men niet dit natuurlijke einde van het leven der aarde, maar het plotselinge, zooals reeds dikwijls is voorgekomen, volgens de waarnemingen der sterrenkundigen. Wanneer - gelijk reeds menigmaal gebeurde - aan den hemel plotseling een nieuwe ster opduikt, zoo gelooft men, te recht of te onrecht, dat een botsing tusschen twee werelden heeft plaats gehad. Ook voor de aarde is de waarschijnlijkheid van zulk een samentreffen berekend geworden, en wel in een periode van 220 millioen jaren. Op een of meer millioenen komt het niet aan. Wie op zulke kleinigheden ziet is een muggenzifter!

Eenigszins angstverwekkender zijn andere hypothesen van het einde der wereld. De vernuftige astronomen hebben zich de hoofden gemarteld onder welke omstandigheden dat einde der wereld nog onverwacht zou kunnen optreden.

Zoo werd berekend dat, wanneer door de aantrekkingskracht der maan eens een ontzaglijke, geweldige vloedbeweging intrad, wanneer alle wateren der aarde en de vuurkrachten zich in het binnenste der aarde opstuwen, zich op een punt tezamenpersen en met hun ontzaglijk gewicht den aardbol zouden belasten, zij uit haar baan zou worden gedrongen. Zulk een stoornis in de beweging onzer planeet zou in ieder geval het begin van het einde zijn. Of nu dit einde zou komen na duizenden van jaren of na enkele jaren, het zou stellig komen in een voor het leven der wereldlichamen buitengewoon korten tijd.

Een andere hypothetische mogelijkheid, die het leven op aarde in gevaar kan brengen, bestaat in de theorie der meteoriten en kometen. Het aantal meteoriten, dat zich in de wereldruimten beweegt, moet verbazend groot zijn. Men gelooft dat de zon haar voeding eenigermate ontvangt door het vallen der meeste meteoriten in haar massa.

Daar nu de zon door het steeds vermeerderend getal meteoren aangroeit en aan massa toeneemt, wordt haar aantrekkingskracht steeds grooter. En deze kracht kan na millioenen of billioenen van jaren zoo groot worden, dat zij de planetenwereld tot zich trekt en deze zich in de zon stort.

Maar al deze berekeningen missen een vast steunpunt. Zeker is het alleen, dat in den cirkelgang van ontstaan en ondergaan ook ons planetenstelsel eenmaal zijn einde zal beleven. In den loop der tijden zullen de wereldlichamen hun kracht verbruiken en hun levensvatbaarheid zal verdwenen zijn; zij zullen ophouden warmte uit te stralen, daar hun brandstof verteerd is. De onderlinge wisseling van krachten tusschen de sterren zal ophouden, en in plaats van hun arbeid treedt de rust in.

Dan is het wereldproces ten einde. De dood heerscht door het heelal. Geen schepping en geen vernieling meer! Diepe, zwijgende, starre stilte door het geheele universum. De werelden zijn ondergegaan - duisternissen overal... Ondergang der werelden - Wanneer? - Geen sterfelijk wezen kan het zeggen.

Zal nogmaals, als in het begin der tijden, de Geest Gods levenwekkend over den chaos zweven? Zal het Fiat Lux - het worde licht - nog eens door de duisternis klinken? Ook hierop moet de wetenschap zwijgen.

Batavia. - Buitenzorg.
Met illustratiën.

Singapore!

Wie heeft nooit gehoord van deze hoogst belangrijke handelsstad, dit middelpunt van het verkeer in het oostelijke halfrond, dat misschien zijn gelijke niet heeft als verzamelplaats van alle rassen, volken en typen der wereld?

Ook voor onze Indische bezittingen is Singapore als het ware de toegangspoort - vroeger misschien nog meer dan nu, - toen men met de Engelsche en Fransche mail naar Europa terugkeerend of in Indië komend, Singapore altijd moest aandoen. De Hollandsche mail komt niet meer in

EEN STRAAT IN SINGAPORE.

Singapore.

Hier komen op de werven alle soorten en kleuren van menschen bij elkander; men vindt er Japanneezen, Siameezen, Chineezen, Javanen, Maleiers, Chingaleezen, Burmeezen, Tamils, Sikhs, Parsees, Lascaren, Malabaren en matrozen van alle landen. Hindoes en Mahomedanen van elke taal en elke natie zijn in een schitterende verwarring van rood, wit, bruin en bont gekleed; hun huid is wit, bruin, geel in ontelbare tinten, en tusschen hen staan de bleeke Europeanen in hun vale kleederen,

die de orde, gewoonten, comfort en weelde der beschaving gebracht hebben in de tropische wereld.

Al deze verschillende afgodendienaars en heidenen, Boudhisten, Brahmanen, Joden, Turken, zon- en vuuraanbidders, duivelbanners en wat al niet meer, zijn met den blanken man gekomen om met hem onder de evennachtszon te werken, daar de inboorlingen zelf, de Maleiers, het gemakkelijkste volk der wereld zijn en niet willen werken. Vandaar dat de Tamils uit Indië zijn gekomen om te werken en de Chineezen om er den kleinhandel te voeren, terwijl de Maleier niets doet of ten hoogste uit visschen gaat en in zijn eigenaardige schuitjes bij duizenden de rivieren vult.

Van Singapore uit is Batavia gemakkelijk te bereiken, want verschillende stoombooten varen tusschen beide plaatsen in acht en veertig tot zestig uren. Singapore is slechts twee graden boven den equator gelegen; vandaar dat de zon regelmatig op- en ondergaat tegen denzelfden tijd; - het eenige verschil bestaat uit twaalf minuten, want op den langsten dag komt de zon zes minuten vóór zes uur op en gaat onder zes minuten over dien tijd.

De stoomboot glijdt langzaam en statig door de glasgladde rivier en de straat van Malakka. Tooverachtige stilte heerscht over lucht en zee; de kalmte schijnt hypnotisch te werken, als stond de geheele natuur onder den ban van de eene of andere toovermacht. De bleeke, parelachtige hemel weerkaatst in de vloeibare parelzee, met haar wazige heuvels, zacht groene visioenen van land verderop. Overal in deze streken schijnt het water bleekgroen boven den zandigen bodem, en het anker kan men overal laten neervallen.

Den geheelen dag stoomt het met volle kracht door de glinsterende gele en grijsgroene zee met flauwe omtrekken van land, - landschappen uit een luchtbeeld - in fijne, teere tinten aan iederen kant geschetst. De boot kronkelt zich door de duizend eilanden van den Archipel, liggend onder de uiterste punt van het schiereiland van Malakka, een oord vol paradijsachtige eilanden, zonder naam, zonder geschiedenis, alleen bekend als woonplaatsen van zeeroovers.

De hooge bergruggen van Sumatra sluiten het westen af; de heuvels glooien zachtjes neer en spreiden zich uit in groote groene vlakten, die de vruchtbare maar ongezonde oostersche kust uitmaken. De groote plantages en de meeste van de bebouwde landen bevinden zich op de westkust, waar de heuvels steil uit den Oceaan opstijgen, en suiker-, tabak-, koffie- en kinaplantages zich aan elkander rijen.

De volksoverlevering verhaalt, dat vroeger Sumatra, Java, Bali en Sumbawa één eiland waren, en dat, als drie duizend regenmoessons voorbij zijn gegaan, zij weder zullen worden hereenigd; maar de onderzoekingen van geleerden ontkennen dit en bewijzen, dat Java zich het eerst losmaakte van het Aziatisch schiereiland om een afzonderlijk eiland te vormen.

Om vijf uur passeert de boot de evennachtslijn en blijft dan langzaam voortvaren om eerst bij daglicht de straat van Banka in te komen; deze straat is glad als een spiegel; de kust van Sumatra ligt rechts en de hoogten van Banka, het tineiland, links. Hoe gevaarlijk het vaarwater hier is, bewijzen de gezonken wrakken en masten van gestrande schepen aan weerskanten van het water. Aardig glinstert Muntok met haar witte muren en roode daken tegen het groen.

De open Javazee is zoo stil en glad als de straat, en vroeg in den morgen ziet men een helder witten lichttoren op een eiland, en als de zon opgaat, rijzen blauwachtige bergen uit de zee en strekken zich uit langs den zuiveren, bleekblauwen hemel; het blauw en groen langs den rand van het water lost zich op in bosschen en lanen van palmen, en over zee en hemel van dit wonderland zweeft al de bekoorlijke frischheid van een ochtendstond in Eden.

De poëzie dezer reis wordt wreed verstoord bij aankomst in de haven van Tandjong-Priok, die zes mijlen van Batavia ligt en een modelhaven genoemd mag worden. Nu gaat het door een streek van moerassigen grond, tusschen bosschen van palm- en banaanboomen, en huizen op hooge palen; groepen van naakte, bruine kinderen spelen op den weg, en moeders dragen de kinderen op haar heupen of bengelend in een doek, die over de schouders is geslagen. Vreemd en eigenaardig schijnen deze tooneelen den vreemdeling toe, die den inboorling als iets zeer gewoons voorkomen. Bij het station staan de dos-à-dos - tweewielige karretjes, getrokken door een aardige Timorsche of Sandelhoutsche ponny.

Geen Europeanen wonen in Tiandjong-Priok, evenmin (zooals men weet) in de oude stad Batavia, dat men gedurende twee eeuwen het kerkhof der Europeanen noemde wegens de ontzettende sterfte. De banken en kantoren, de Chineesche en Arabische kampen zijn in de oude stad, maar de Europeanen verlaten die streken vóór zonsondergang en vluchten naar de voorsteden der nieuwe stad, waar ieder huis in zijn eigen park staat en de wegen allen breed en recht zijn en een deftigen indruk maken.

De stad Batavia, de koningin van het Oosten, werd in 1621 gebouwd toen de Hollanders Banka verlieten, waar twisten tusschen de Portugeezen, Javanen en de O.-I. Campagnie den handel verstoorden. Zij richtten Fort Jacatra op, bij de monding

eener rivier, die als haven dienst deed. De ligging van Jacatra te midden der moerassen was zeer ongezond, en de sterfte schijnt ongeloofelijk groot geweest te zijn. Men spreekt van 87000 soldaten en matrozen in het gouvernements-hospitaal tusschen 1714 en 1776, en meer dan millioenen stierven er tusschen de stadsmuren van 1730 tot 1752, terwijl de stad nooit meer dan 40000 bewoners telde.

Het duurde lang vóórdat zij begrepen hoe de menschen, die in de hoogere streken gingen slapen en open huizen bouwden, om er de lucht in te laten spelen, vrij bleven van de koorts, die oppermachtig heerschte in de ommuurde stad, omringd door moerassen, doorsneden van stilstaande kanalen tegenover een haven vol modderbanken.

De stadsmuren zijn in deze eeuw vernield, de zonderlinge oude huizen werden neergeworpen, de straten wijder gemaakt, en men ziet nu niets meer dan een groote, ver uitgespreide stad van roode daken en witte huizen, met niets eigenaardigs dat er een Hollandschen of tropischen stempel aan verleent.

Nieuw Batavia heeft honderdduizend inwoners, waarvan slechts een tiende Europeanen zijn. Terwijl het stadhuis een gebouw schijnt dat in de vorige eeuw kant en klaar uit Holland overgebracht is, vertrekt een stoomtram voor zijn deur en haast zich gillend en fluitend naar de verste oorden; de telephoon spreekt van dit middelpunt tot de buitenstad, en moderne uitvindingen maken het leven in de tropen mogelijk.

Als men de oude stad verlaten heeft om naar de nieuwe te rijden, komt men langs lijnen van kanalen, waar kleine inboorlingen zwemmen en plassen, vrouwen haar familielinnen wasschen en mannen heen en weer varen in kleine booten, alle herinneringen aan de deftige kanalen in het moederland, om eindelijk de breede lanen van tamarindeboomen te bereiken van Nieuw Batavia, door groote woningen omzoomd. Zoo komt men op het erf van het Hotel der Nederlanden, waar den niet-Hollandschen vreemdeling een tooneel wacht, dat hem met de grootste verbazing en verwondering vervult.

Van zulk een ongegeneerdheid in kleeding en doen heeft de Europeesche of Amerikaansche toerist geen idee, en hij begrijpt niet hoe hooggeplaatste ambtenaren en burgers in een negligé van losse pantalons en Chineesche jasjes, door de gangen en zalen van een hotel kunnen zwerven, terwijl vrouwen met bloote voeten en muilen in sarong-kabaja gekleed, overal heen gaan en zelfs op straat en markten gezien worden. Slechts schipbreuk op een onbewoond eiland, zegt een veront-

waardigde, geërgerde m i s s , kan zulk een bespottelijk huisgewaad verontschuldigen, dat noch bevallig, noch passend is, dat elk gebrek openbaart en elke schoonheid verbergt en zich noch door kleur, noch door gratie aantrekkelijker maakt.

De mannenwereld zit op gemakkelijke stoelen met bloote voeten, de beenen uitgestrekt, zich hullend in rookwolken; kinderen krioelen over den steenen grond en dragen niets anders dan de intiemste onderkleederen van beschaafde kinderen. Javaansche meiden hangen uitgewasschen garderobes over touwen langs open galerijen, terwijl anderen onder deze galerijen de kleederen harer meesters strijken. Zelfs aan tafel blijven vrouwen en kinderen in dit sans-gêne toilet.

Het leven in Batavia verschilt veel van dat in Britsch-Indië. De Hollander houdt er niet van, zijn zweetdruppels te verspillen aan tennis-, golf- of cricketspelen. Hij denkt ook niet dat omslachtige diners het eenige middel zijn om zijn vrienden te onthalen. De avondreceptiën, waarvoor de groote huizen met hun ruime, witte galerijen zoo geschikt zijn, is de meest algemeene manier voor het ontvangen van menschen.

Verrukkelijk zijn de villa's in hun paradijsachtige parken, witte huizen met breede zuilengalerijen, omringd door prachtige banaanboomen en palmen, struiken, klimop en bloeiende planten; 's avonds, als de groote galerij, die voor salon, huis en soms eetkamer dienst doet, verlicht wordt door vele lampen, schijnt elke villa een feeënpaleis. Zijn de lichten in de galerij niet aan, dan is dit een bewijs dat de familie niet tehuis is; misschien zitten zij ongekleed op hun gemak in de achtergalerij.

Er zijn wekelijksche concerten in de societeiten Harmonie en Concordia, waar de groepen, om de ijzeren tafel, door een toovenaar weggegoocheld schijnen te zijn uit den een of anderen Europeeschen societeitstuin. Elk plaatsje heeft zulk een societeit tot middelpunt, het is de algemeene verzamelplaats der inwoners. Op de societeitsbals ziet men fraaie toiletten en prachtige juweelen; dames dragen de zware zijden en fluweelen toiletten van Hollandsche winters en de mannen dansen in zwarte rokken en lakensche uniformen. Groot is de ontgoocheling, als men den volgenden morgen deze zelfde elegante schoonheden terugziet, zonder kousen, in klepperende sloffen, met sarong en kabaja aan.

De merkwaardigheden van Batavia zijn spoedig gezien; het oude stadhuis, de stadskerk, de poort van Elberfeldhuis, met den doorboorden schedel van dezen oproermaker. Maar de trots der stad is het Museum der Bataviasche Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen, een gebouw in den vorm van een Griekschen tempel, door prachtige oude boomen overschaduwd. Het ligt aan het Koningsplein, misschien de grootste paradeplaats der wereld.

De zalen en galerijen van het Museum zijn gevuld met een wondervolle verzameling van Javaansche oudheden en kunstwerken, wapens, sieraden, kostumes, maskers, mandwerk, weefsels, muziekinstrumenten, modellen van kerken en huizen, zilver en metaal, in een woord de geheele nijverheid van dit begaafde volk.

De Bataviasche messigit of moskee is een koel gebouwtje van blauwe en witte tegels met een rij houten blokken en losse, lederen schoenen aan de deur, en getulbande hoofden binnen, zich buigend vóór de nis die in het westen de richting van Mekka aangeeft.

Sedert de Mahomedaansche verovering in 1475 zijn de Javanen Mahomedanen, maar zij nemen hun godsdienst zeer gemakkelijk op en zouden even gaarne weer

overgaan tot den vroegeren zachten Brahmaanschen godsdienst, als Islam's macht verloren ging.

De Javanen zijn de fraaiste exemplaren van het Maleische ras; zij bezaten reeds beschaving, kunst en literatuur, in die gouden eeuw vóór de Mahomedaansche en Europeesche veroveringen. Zij hebben zachte stemmen, vriendelijke manieren en mooie trekken vol uitdrukking, en vooral zijn zij zoo aantrekkelijk nadat men de grove, ongewasschen Chineezen, of de even ongewasschen, kruiperige Hindoes heeft gezien. Hun taal is zacht en melodieus, hun denkbeelden poëtisch, en hun liefde voor bloemen en geuren, muziek en dans, heldenspelen en andere gevoelvolle uitspanningen maakten hen tot waardige tegenhangers van hun verre buren de Japanneezen, waarin ook zulk een rijk mengsel is van Maleisch bloed. Hun eerbied voor rang en ouderdom en hun ingewikkelde etiquette en stipte hoffelijkheid tegen elkander, zelfs bij het gewone volk, zijn even opmerkelijk als in Japan.

Hun dagelijksche markten zijn tooneelen vol leven en kleur. Het bestaan is zoo eenvoudig en primitief in den zonneschijn en warmte der tropen. Een ris pisangs (bananen), een mand gekookte rijst en een blad met geprepareerde sirih of betel, ziedaar al hun behoeften van noodzakelijkheid en weelde. Bij de rijst voegen zij hun eigenaardige sausen en geraspte kokosnoot, die op een pisangblad - het pakpapier van de Oost - ten verkoop uitgestald liggen. Toegespeld met een cactusdoorn, vormt elk blad een primitief kopje of bord en een stuk van het blad dient als landelijke lepel.

Marskramers brengen allerlei koopwaren aan de deur; hieronder bevinden zich ook de sarongs, die door mannen en vrouwen gedragen worden en het voornaamste onderdeel is van de nationale kleeding. Zij bestaat uit een lap katoen, twee meters lang en iets meer dan een meter breed, die strak om de heup wordt getrokken en in een knoop zoo handig toegemaakt, dat de inboorlingen geen gordel noodig hebben. De sarong heeft altijd een vast patroon met driehoeken, dat aan den eenen kant wordt gedragen, terwijl de overige oppervlakte is bedekt met ingewikkelde ornamenten, waarin de verbeelding der inboorlingen zich den vrijen loop gunt. Het zijn meest wiskunstige voorwerpen, waarin de mystieke en andere figuren van Centraal Azie voorkomen; dan vindt men er palmbladen en wonderlijke dieren tusschen, die den invloed van Perzië of Indië verraden. Een lievelingspatroon is dat van een slang kronkelend in diagonale lijnen over het doek; een motief dat geen verklaring behoeft in dit land van reusachtige wormen en wriemelende, kruipende dieren, evenmin als dat

andere patroon, waar honderdpootige insecten den grond bedekken, vermengd met kokospalmtakken en wonderlijke vormen van vruchten. De tapir en hertenjachten behooren uitsluitend tot de dracht der vorsten.

De prijs der sarongs hangt af van de mooie teekening, het ingewikkelde patroon en het aantal gebruikte kleuren. Zij wisselen af tusschen een paar guldens en f 50 tot f 100. Het beschilderen uit de hand, het battiken, wordt behalve op de sarong toegepast op de *slendang* of lange schoudershawl, die de vrouwen onder den arm dragen en verder gekruist op haar rug, en de *kaïn kapala* of hoofddoek, welken de mannen om hun hoofd dragen als een variant op den tulband.

SPELENDE JAVAANSCHE KOELIES.

Heeft men genoeg van Batavia gezien, dan smacht men naar boven, dat wil zeggen naar de bergen. Op Buitenzorg, veertig mijlen van Batavia gelegen, 740 voet boven de oppervlakte der zee, vinden de door de warmte aangegrepen personen verfrissching in een geheel verschillend klimaat. Sedert meer dan een eeuw is Buitenzorg de ware zetel van het Bestuur, de residentie van den Gouverneur-Generaal. Het is 't lustoord van Java, zijn trots en glorie.

Men verlaat Batavia en het station Weltevreden, een ruim gebouw met luchtige zalen, wachtkamers en restauratie; de trein komt van Tandjong-Priok en brengt de reizigers in 1 ½ uur te Buitenzorg, tusschen een dubbel panorama van schoone gezichten. Overal is de grond van een diep, intens rood, alsof de hitte der zon en de inwendige vlammen der vulcanische aarde den vruchtbaren bodem had verhit tot deze gloeiende kleur, die sterk afsteekt tegen het helle groen der velden en de bosschen van palm- en kanarieboomen. De vlakke rijstvelden worden tegelijk beploegd, beplant, besproeid, uitgewied en geoogst, de verschillende oogsten van het jaar gaan steeds voort en schijnen zich aan geen seizoenen te storen.

Naakte, kleine jongens drijven de lompe, grijze karbouwen voort en blijven geduldig in schilderachtige houding staan, terwijl die domme beesten hun voedsel zoeken of hun dorst lesschen. Mannen en vrouwen staan tot hun knieën in de paddievelden, terwijl zij de groene planten uit de zaaibedden overplanten, en schilderachtige groepen van maaiers scharen zich als in tableau wanneer de trein langs komt. Kinderen rollen vóór de bamboezen huizen in het zand onder de schaduw der onmisbare kokospalmen en bananen, welke vereeniging van twee nuttige boomen

ons de nabijheid verraadt van een kampong, zelfs als de atap-daken nog onzichtbaar zijn.

Op de rijstvelden volgen de cacaoplantages, mijlen ver; de kleine boomen hangen vol dikke boonen, die in roodbruin of purper rijpen. De lucht wordt aanmer-

kelijk koeler, en als de schaduwen langer worden, beginnen de bergen zich te hullen in nevelen van lapis lazuli, en een hemel van zachten, onvergelijkelijk teeren glans maakt zich gereed tot de schitterendste vertooning van een zonsondergang.

EEN JAVAANSCH DANSMEISJE.

Achter het hotel opent zich een groot, beschaduwd dal, waarin men in de schemering met moeite de zilveren lijn herkennen kan van een rivier, die van het bleekgele Westen stroomt, en van de bergmassa van den Salak in reusachtig purperen silhouet op den achtergrond, die bij daglicht door plantages en oerwouden tot aan den top groen lijkt. In de vallei aan haar voet wuiven duizenden palmboomen hun machtige kruinen, zacht en buigzaam als struisveeren.

Buitenzorg is een van die tooversteden,

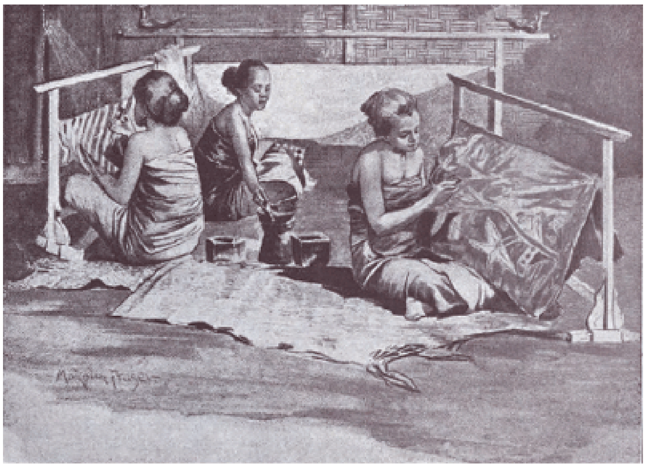

BATTIKEN VAN SARONGS.

waar de dagen in eindeloos genot voorbijglijden; men vergeet er den almanak en de vlucht van den tijd, en men herinnert zich nauwelijks meer de zware, drukkende hitte van Batavia.

De grootste merkwaardigheid van Buitenzorg is zijn botanische tuin, het paradijs van het eiland, de schoonste gaarde der wereld, die niet overtroffen wordt door den Franschen tuin in Saigon, de Engelsche in Singapore, Ceylon, Calcutta en Jamaïca.

Het paleis van den Gouverneur-Generaal ligt in het midden; toegang geeft daartoe een laan van kanarieboomen, zeker de schoonste der wereld. Deze bevallige reuzen der plan-

tenwereld bereiken een hoogte van honderd voet, en welven zich tot de zijbeuk van een kathedraal. Hun lange, rechte stammen zijn bedekt met varens, klimplanten, bloeiende orchideeën en elk soort van luchtplant of parasiet, die in dit klimaat wil opschieten. Een feeënmeer met de Victoria regia verschuilt zich niet ver van hier in het groen.

Als men des morgens door deze groote lanen rijdt in den frisschen dauw van een vroegen morgen, schijnt het of de natuur in de tropen niet meer kon doen, totdat hij komt in de tunnels van waringinboomen, de open lanen van koninklijke palmen, de boschages van boom-varens, om eindelijk den heuvel te bereiken van waar men een trotsch gezicht heeft op de dubbele toppen van den Gedeh en den Pangerango, nevelachtig

EEN MARKT IN BUITENZORG.

blauwe vulkanen, om welker toppen een flauw rookwolkje zweeft.

Een groot grasperk strekt zich uit vóór het front van het paleis, overschaduwd door hooge boomen en bevolkt met herten, een echt parkgezicht, dat ons een oogenblik doet denken aan Hollandsche buitenplaatsen of Engelsche tuinen. Het is een genot dien rijkdom van mangistans en ramboetans aan de vruchtbare boomen te zien hangen, terwijl andere vruchten en vreemde bloemen uit hun stammen, inplaats van uit hun takken opbloeien. Daar zijn dichte bosschen en regelmatige lanen van waringin, een soort van ficus, waarvan de wortelen over den grond slepen, van de takken vallen, in de aarde weer wortel schieten en nieuwe boomen vormen.

Bamboes schuilen in dichte groepen bij elkander; men vindt er de fraaie, veerachtige bladeren, die eigenlijk niets anders zijn dan groote grassoorten, tot de edele reuzen van Burma, wier stammen gemakkelijk een hoogte van honderd voet bereiken en een dik baldakijn van bevallig loof uitspreiden.

Die klimplanten snellen van boom tot boom en kronkelen zich over den grond als grijze slangen. Rotting en kleine palmen worden, als zij gewoon zijn, honderd voeten hoog; zijn zij iets bijzonders, dan bereiken zij vijfhonderd voet. De orchideeën groeien onder beschutting van matten in de schaduw van hooge boomen; daaronder is een groote vlinderbloem of kurkplant; de bleekgroene bladeren zijn geaderd met fluweelachtig bruin en half verborgen is de kruik gevuld met water. Het is een griezelige plant en haar ongewone grootte en opvallende kleuren doen haar lang als een der wonderen van de plantenwereld in de herinnering voortleven. Andere orchideeën zijn aantrekkelijker; zij fladderen boven buigzame stammen als vreemdsoortige wollige bloemen, veel gelijkend op overgeplante edelweiss en vele

dozijnen van fijne Java- en Borneo-orchideeën, minder goed bekend dan Venezuelaansche en Centraal Amerikaansche orchideeën, die in Europeesche broeikassen groeien en zich dus onmogelijk op Java kunnen acclimatiseeren.

Lady Raffles, de vrouw van den Engelschen gouverneur van Java, stierf hier en werd begraven in het gedeelte van het park, dat later als botanische tuin werd ingericht; de zorg voor haar graf, een kleine Grieksche tempel, werd geregeld in een bijzonder artikel van het verdrag van cessie. De bank van Theissman, die den tuin stichtte en zooveel bijdroeg tot de botanische kennis door zijn studiën op Java en Borneo, staat in een ovaal bloemperk, den rozentuin geheeten. Aan den geleerden directeur, dr. Treub, is tegenwoordig de zorg toevertrouwd van dezen beroemden tuin, die zulk een eenige

gelegenheid tot studie oplevert aan botanisten van alle landen der wereld. Over de honderd Javaansche tuiniers verzorgen dit groote botanische museum van meer dan 9000 levende soorten; allen werken zij onder de leiding van een blanken hoofdtuinman.

De Tjiliwongrivier scheidt den botanischen tuin van een proeftuin van veertig bunders, waarin 70 tuinlieden de nuttige planten verzorgen, de vele soorten kinaboomen, suikerriet, thee, koffie, guttapercha, gom, specerijen en andere gewassen. Proeven van acclimatatie worden genomen in een bergtuin hoog op de hellingen van den Salak, waar de Gouverneur-Generaal een derde paleis heeft en waar zich een gouvernements-hospitaal en een sanatorium bevinden.

Geheel Java is even netjes als het kleine, propere Holland; het geheele eiland is van kust tot kust bebouwd, in zijn volle lengte doorsneden met postwegen, even effen en volmaakt als parklanen, overschaduwd door waringin-, kanarie- en tamarindeboomen. De wilde alang-alang - hoog gras - is alleen zichtbaar wanneer men groote reizen doet, en groote slangen, wilde tijgers, rhinocerossen en olifanten zijn meestal onbekend. Men moet naar Borneo en de verder afgelegen eilanden gaan om deze te zien. Alle valleien, vlakten en hellingen zijn beplant, afgepaald, gedraineerd en van onkruid gezuiverd als een bloemenveld.

Hoe men ook rijdt van Buitenzorg uit, 't is alles even mooi; daar heeft men o.a. Batoe Toelis - de beschreven steen - welke steen in een tempel bewaard wordt en waarvan de letters in Kawi (de oorspronkelijke taal der Javanen) zijn gesneden. In een ander heiligdom worden den reizigers de voetstappen van Bouddha getoond, zonder eenige nadere uitlegging wanneer hij op Java gekomen zou zijn, en hoe 't komt dat hij zulke lange, bepaald Maleische teenen heeft.

Dicht bij deze tempels is de villa waar de arme Afrikaansche vorst van Ashantee lang in ballingschap leefde - een Afrikaansche prins, wiens Hollandsche opvoeding zijn geest had vervuld met een neiging tot geologische en natuurkundige wetenschappen.

Hij leefde hier kalm verzonken in zijn studiën, toen hij, door den overgang van Ashantee uit Hollandsche in Engelsche handen, verlof kreeg naar zijn land terug te keeren om daar te sterven.

Een prachtig gezicht heeft men van het terras dezer villa over een groote, groene vlakte en een vallei van palmen tot de toppen van Gedeh en Pangerango, en hun vulkanischen buurman den Salak, die echter sedert 200 jaar zwijgt.

Landlieden, diep in de vallei, maken gebruik van een schilderachtige bamboebrug, die een der bijzonderheden van deze streek is, en op een afstand schijnen zij processiën van mieren over een spinneweb trekkend. Alle wegen schijnen botanische tentoonstellingen in den geest van den grooten tuin, en de belangstelling wordt bij iederen stap opnieuw gewekt.

't Duurt een poos vóórdat de bewoner der gematigde luchtstreek er toe komt den palm aan te zien als een gewoon, natuurlijk en onmisbaar voorwerp in elk uitzicht, elk landschap, en zich te overtuigen, dat deze boom vol vroolijkheid en leven met zijn rusteloos, ritselend loof dezelfde is als de regelmatige, correcte, beweginglooze omgekeerde bezem, dien men alleen kent uit broeikassen en salons - te begrijpen dat hij in den grond groeit en niet in een pot of kuip, die naar binnen gebracht moet worden als de winter komt. De bogen van kanarieboomen zien er uit of zij bestemd zijn om majestueuze rijwegen, voerend naar paleizen, te overlommeren.

De eenvoudigste tuin is rijk door zijn prachtige boomen, vol met de geurigste bloemen; de huizen der rijke planters boven Buitenzorg zijn ideale woningen voor de keerkringen, en hun thee- en koffieplantages schijnen reuzenparken. De rijwegen door hun erven omringen de schoonste grasperken, bloembedden en sierboomen, wijnranken en palmen, en rijen op rijen van thee- en koffiestruiken, ieder blad even volmaakt, zonder een enkel scheurtje; en de warme, roode aarde ligt losjes tusschen hun wortelen, zoodat ieder zich voelt alsof hij zich bevindt in den eenen of anderen pronktuin, meer dan tusschen de overvloedigste en ernstigste kweekplaatsen der Indische handelsproducten.

Zoo is Java van het eene einde tot het andere einde zorgvuldig bebouwd en heeft daardoor het recht om het fraaiste tropische eiland der wereld genoemd te worden, het schitterendste juweel aan Neerlands kroon.

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg van blz.* 215.)

‘Ik ben een mensch, dus in mij brandt de dorst naar geluk. Ik was weduwe, en mijn eigen meesteres. Sinds den dag, dat men mijn man dood in huis bracht, leefde in mij een heimelijk wachten. Ik wachtte op 't geluk! Eens dacht ik, dat het een gestalte had aangenomen, de gestalte van hem, dien ik geloofde te beminnen, enkele arme weken lang. 't Was alleen mijn phantasie geweest, die me had bedrogen. 't Was mij gegaan, zooals 't velen gaat, die wachten. Ze gelooven met een luisterend oor reeds den stap van 't lot te vernemen. Doch 't was volstrekt niet het echte, het werkelijke lot, dat naderde. En toen, Erhard, kwaamt gij. Toen begon mijn leven. Toen wist ik wat liefde was, toen begreep ik wat plicht zijn kon. Een zoet, een schoon, een goddelijk woord, als 't iemand voor altijd aan de zijde van den geliefde bindt. De wereld zonk weg voor mij. Ik verachtte mijn titel, mijn geld, mijn kring; ik wilde alleen je vrouw zijn. Geliefd, *bescheiden!* O, Erhard,

weet je wat dat is? Bescheiden? Hemelsch woord der ware liefde voor een vrouw, die als koningin door 't leven is gegaan! Ze kan over rijkdommen, die geen vrouw bezit, beschikken, als die stille, vrouwelijke deugden zelven spreken! Ze kan zich van allen glans en al het bonte ontdoen, en hem 't bewijs aller bewijzen geven! Zij, die met trots gevoed werd, kan in deemoed de onderdaan zijn van hem, dien zij bemint.'

Ze barstte los in tranen. Hare gestalte wankelde. Erhard werd zoo bleek als een doode; hij omvatte haar en hielp haar zich in den stoel neerzetten. Hij zag, hoe ze met een ijzeren wil tegen hare tranen kampte. Hare handen balden zich, haar voet drukte zich krampachtig op den grond.

Twee minuten, en toen had ze zich overwonnen. 'Ik wil niet schreien,' sprak ze en bette met haar zakdoek telkens weer hare roode oogen. 'Ik wil handelen, strijden! Ik wil voor mijzelf redden, wat uit zulke puinhoopen te redden is.'

Ze stond weer op en ging naar buiten; daar liep ze heen en weer, heftig, zooals 't hare manier was, wanneer hartstochtelijke gedachten haar bestormden.

'Kitty, word toch kalm,' smeekte hij.

'Ik ben al kalm. Ik ben al beter,' zei ze, zwaar ademhalend. 'Alle tranen, die ik zou kunnen schreien, blusschen het verschrikkelijke niet uit. Je hebt je woord aan mij gebroken. Stil... ik maak je er geen verwijt van. Je meent, dat je niet anders hadt mogen handelen. En je hebt als man van eer gehandeld, toen je deze heimelijke woordbreking met je uniform boettet. Maar ik handel ook, zooals ik kan en moet! Ik ben een vrouw en ik wil leven. Ik zal nooit begrijpen, dat mijne

EEN GEZICHT IN BUITENZORG.

dwaling, de dwaling eener naar geluk dorstende ziel, een zwaarder vergrijp kan zijn dan al die honderd kleine en groote zonden, die ik dagelijks om mij heen zie bedrijven.'

Hare oogen bliksemden; ze strekte de hand uit als een redenaar, wiens gansche lichaam beeft van ijver om door woord en gebaren te kunnen overtuigen. Hare gestalte stond hoog en trotsch voor den wijden achtergrond vol licht en kleur, en boven haar huilde de wind. Hartstochtelijk sprak ze verder, zonder maar even op te houden: 'Ik zie menschen in opvliegenden toorn elken dag den huiselijken vrede verstoren; elders zie ik lieden hunne schatten gierig ophoopen, en naast hen sterft hun naaste van honger. Ginds brengt een ander zijn geld op de dwaaste manier door en een wereld

van goede werken kon daarmee bevorderd worden. En dan zie ik mannen en vrouwen onbarmhartig met booze tongen den naam hunner vrienden scherp aanranden; ik zie vrouwen, die nog nooit een kijkje in 't leven gehad hebben, vol dwazen hoogmoed zich op haar deugd verheffen, en ik zie anderen gewetenloos van 't eene avontuur in 't andere vervallen onder den voorzichtigen mantel van den goeden schijn. En hun wordt dat alles zoo hoog niet aangerekend, noch door 't lot, noch door hen, die hen liefhebben. Moet nu voor mij alleen, juist voor mij 't leven verstoord worden omdat eens mijn vrij hart, dat aan niemand gebonden was, dwaalde? Erhard, sinds die vreeselijke ure, toen je me woorden van minachting in 't gelaat slingerdet, heb ik aan niets anders dan daaraan gedacht. En nu heb ik ze uitgesproken, eindelijk, eindelijk, eindelijk!'

Ze ademde vrij, verlicht, diep, telkens en telkens en telkens weer. Hij echter had zijne oogen achter zijn hand verborgen. Dat zij zoo uitsprak, wat hij zelf reeds - al ware 't ook met schemerende denkbeelden - gedacht had, trof hem diep.

Nochtans kwam er rust over hem. Wat als een stortvloed over hare lippen was gekomen, opwellend uit den grond harer ziel, scheen hem tegelijk oorzaak en doel van hare tegenwoordigheid te openbaren. Hij kende haar; zij behoorde tot hen, die spreken moeten, wien 't lichter om 't hart wordt, als ze gesproken hebben; tot hen, wie 't stomme leed verteert als een vreeselijke wonde, wien echter 't uitrazen aan-

grijpt als een bloeduitstorting, waarna de natuur langzaam de verlorene levenskrachten vanzelf weer vernieuwt.

Ja, 't was goed, dat ze gekomen was, dat hij haar roepstem gevolgd was. Hij was haar deze ure vol pijn, waarin hij hare hartstochtelijke taal had moeten aanhooren, schuldig gebleven. Hij was bereid nog veel meer op zich te nemen, als 't haar weldadig kon zijn. En hij voor zich geloofde, dat deze oogenblikken het scheidensuur voor haar zouden worden. Als twee zielen zich van elkaar losrukken, slaan de doodsklokken der liefde toch niet tegelijk voor beiden. Het gevoel van den een dooft vroeger uit dan dat van den ander. En hoewel hij zoo juist wegslepende woorden van haar gehoord had, zooals alleen de ware, diepe, groote liefde vindt, hoopte hij nochtans, dat zij, al ware 't niet met rust, misschien toch wel met hoop op rust van hier zou gaan. Dat zij na dit alles gaan zou, scheen hem stellig en zeker.

Een wondervolle weemoed vervulde zijn hart. Toen hij zich genoeg meester zijner stemming gevoelde, ging hij naar Katharina toe en vatte haar bij de beide handen.

‘Ik dank je,’ sprak hij vol manlijke bedaardheid, ‘dank voor alles, wat ge mij gezegd hebt. De herinnering aan u, die sedert lang geen bittere herinnering meer was, is voortaan geheel klaar. Jij hebt 't juist ingezien: 't was goed, dat ge je nog eens aan mij verklaardet. En laat ons nu in vrede scheiden!’

Ze zag hem aan, diep en vorschend. ‘Scheiden?’ vroeg ze langzaam; ‘Van den man, dien ik liefheb, scheidde mij voor eeuwig de ure, toen hij een andere beminde en huwde. Of,’ voegde ze er haastig bij, terwijl haar blik zijne vastheid verloor, ‘beminde hij deze volstrekt niet? Trouwde hij alleen om te vergeten? Honderd anderen hebben dat ook reeds gedaan!’

Hij wilde haar zijne handen ontrukken. Zij hield ze vast en zag hem aan met onrustig bliksemende oogen. ‘Ben je gelukkig?’ vroeg ze toonloos.

En ditmaal was er geen twijfel in hem, of hij met een leugen dan met waarheid moest antwoorden. Luide, bijna als iemand, die om hulp roept, hoorde ze hem verklaren: ‘Ik heb mijne vrouw lief!’

Ze liet zijne handen vallen. Ze sloot de oogen en wendde zich af. Ze geloofde hem niet.

‘Laat ons in vrede scheiden,’ smeekte hij nog eens.

Ze stond in de verte te staren, en zei, doch alsof ze niet tot hem sprak: ‘Neen, niet scheiden. Ik kan niet. Ik heb je verloren, ik weet 't stellig. Ik wil niets van je. Leef in vrede, gelukkig. Doch laat mij ooggetuige zijn van je geluk. Indien je echter ongelukkig bent, laat me dan dicht bij je zijn met mijne wenschen en gebeden, opdat je weer gelukkig kunt worden. Ik wil in je kring leven. Zien dien men bemint o, dat is veel, dat is alles, als men niet bezitten kan. Daarmee voedt zich mijn hart. Ik wil - ja, ik zal - Rumker trouwen.’

Erhard trad achteruit. Alle kleur week van zijn gelaat. ‘Je bent buiten je zinnen,’ riep hij, zijne zelfbeheersching verliezend. ‘Je wilt een misdaad begaan? Een man als Rumker trouwen! En je zegt mij, zegt 't me met de vurigste woorden, dat je mij liefhebt?’

Hij pakte haar heftig bij den arm. Zij echter bleef altijd kalm en koel, als zij anderen driftig zag worden. Hare wimpers bewogen zich niet eens. ‘Ik zal Rumker gelukkig maken en een smettelooze gade voor hem zijn,’ zei ze; ‘wat in mijn hart omgaat, dat is mijne zaak. Hij mag niet vragen en vraagt ook niet bij welk versch gedolven graf

mijn hart bloedt. Wat ik hem geef, wat hij door mij ontvangt is altijd nog veel meer dan de goede man in zijne stoutste droomen gehoopt kan hebben.'

In Erhard's binnenste sloegen de vlammen van toorn hoog op. Hij wist en gevoelde in dit oogenblik niets dan krenking voor den man, dien hij liefhad en hoogachtte zooals geen ander. 'Meer dan hij gehoopt kan hebben?' schreeuwde hij bijna uit. 'Meer? Weet je wel wie dat is: Rumker? Heb je wel een flauw begrip voor welk groot, rijk, voornaam hart ge staat, als ge voor hem staat? Weet je wel, dat hij je verachten en vertrappen zou, als hij eens moest ondervinden, dat je hem zonder liefde hadt getrouwd!'

Katharina ontmoette zijne oogen met vasten blik; noch de toorn, die haar tegenflikkerde, deerde haar, noch de ijzeren greep zijner vingers in haar arm. 'Ik zal hem gelukkig maken en een smettelooze gade voor hem zijn,' herhaalde ze. 'En ik heb een echtgenoot, een vriend, een steun noodig. Met deze wonde in 't hart kan ik niet voortleven zooals tot nu toe onder feesten en drukte. Eene verandering wil ik hebben, een groote, een algeheele. Ik kan niet gelukkig meer zijn, maar ik kan toch iemand gelukkig maken. Rumker's liefde voor mij roert me; ik zie dat het de echte is. Waarom zal ik een edel mensch de smart der teleurstelling geven, zooals ik ze zelf voel, die ik zelve als doodelijk, als afgrijselijk, als onverdraaglijk ken! Als je 't van mij vergt, dan zal ik Rumker zelf zeggen, dat ik zijn hand alleen uit vriendschap aanneem. Gelooft ge niet, dat hij dan nog gelukkig zijn zal, mij de zijne te mogen reiken?'

Haar triomfeerende toon verried, dat zij zeker van Rumker was, ook bij zulk een karigen waarborg.

'Doch niet, als hij wist, dat ge mij nog bemint, mij bemind hebt,' protesteerde Erhard buiten zichzelf.

'Wil je me verraden?' riep ze oproerig.

Eindelijk liet hij haar arm los. Iets als moedeloosheid beving hem. Hare woorden ontnamen hem alle wapens. En - doen, zooals eens die andere gedaan had, die tot hem was gekomen en gezegd had: 'Ook mij heeft dat vrouwenhart den slag gegeven,' - neen, dat kon hij niet. Aan een vrouw laag verraad plegen! Foei! Neen, duizendmaal neen!

'Katharina,' sprak hij warmer, 'bedenk, wat je doet. Een verbond, op zulke gronden gesloten, met zulke gedachten aangegaan, kan slechts ellende geven: aan jou, aan hem, aan ons allen. Ik zal je iets zeggen: voor Rumker's eer en voor Rumker's geluk ben ik bereid mijn leven in de waagschaal te stellen. Vraag jezelf af, of je dien man waard bent!'

Hij zweeg. Ze zag hem aan. Op 't oogenblik, toen ze voelde, dat zijne heftigheid hem in den steek liet, werd haar hart weer week, ongelukkig, deemoedig. Tranen

welden op in hare oogen, en toen ze dat bemerkte, fluisterde ze weer, zich tot vastberadenheid aanmanend: ‘Neen, niet weenen, ik wil niet weenen.’

Hij herstelde zich. ‘'t Is genoeg. Ik zal heengaan. We hebben elkander niets meer te zeggen. Ik smeek je nog eenmaal: bedrieg Rumker niet met valsch geluk. Ga heen; mijne dankbare, mijne hoogachtende gedachten zullen je volgen.’

‘Ik wil - nadenken,’ sprak ze zacht.

‘Maar niet te lang! Elke nieuwe dag bevestigt Rumker in zijne verwachtingen.’

‘Ik zal je van avond mijn besluit meedeelen.’

Ze kreeg kleurlooze lippen, toen ze dat zeide, en de hand, die ze hem reikte, beefde zeer. Ze zag er ellendig en verouderd uit.

Een onuitsprekelijk medelijden beving hem. Hij kuste hare bleeke, koude hand en ging heen, zonder verder een woord te spreken.

Hij waagde 't niet een enkele maal om te zien. Misschien was ze wel overweldigd door smart en vertwijfeling. Met haastige schreden legde hij den verderen weg af. Zijn hart was bezwaard door de vreeselijkste onrust.

Van avond? Plotseling overviel hem de verschrikkelijke gedachte, dat zij in staat was, hem juist van avond in 't volle gezelschap te verrassen met de mededeeling, dat ze Rumker's bruid was. - Zijn adem stokte bij deze voorstelling. Hij was zoo verdiept in zijne gedachten, verhit door de opwinding, dat hij volstrekt niet bemerkte hoe Rumker uit 't hek van zijn park hard kwam aanloopen en door roepen en wuiven zijne opmerkzaamheid wilde trekken.

Tehuis had men reeds langer dan een half uur op hem gewacht. Zoodra hij de kamer binnentrad, zag hij dat ze ongeduldig geworden waren.

‘Juist nu geene verontschuldigingen,’ dacht hij vertwijfeld. In dit oogenblik had hij niet de minste kleinigheid kunnen verdragen. Woorden van den hoogsten hartstocht, uitroepen der diepste vertwijfeling waren tot hem doorgedrongen. Over meer dan één menschenziel zou beslist worden, en hij - zou zich laten beknorren, omdat hij niet op tijd aan tafel was gekomen?

Het groote en het kleine stooten in 't leven zoo nauw tegen elkaar aan. De zijnen wisten niet, dat hem wat bijzonders overkomen was.

‘Mama heeft al hoofdpijn van 't wachten,’ zei meneer Gussow boos.

‘O -’ zuchtte de moeder bedroefd. Ze zag dat Erhard bleek zag en veranderd was.

‘'t Is onaangenaam,’ voegde Isabella er bij, ‘het eten zal stellig niet lekker meer zijn!’

‘Ik ontmoette een van Rumker's gasten,’ antwoordde hij scherp, ‘en ik kon het lange onderhoud toch niet afbreken met de verontschuldiging, dat ik beknord zou worden als een stoute jongen, als ik te laat kom.’

‘Erhard!’ riep zijne moeder smartelijk.

Isabella keek voor zich; tranen kwamen haar in de oogen. Langzaam ontglipte er een en rolde over hare wangen. Hij zag 't, wierp zijn servet neer, stond op en ging de kamer uit.

Onthutst keken ze hem alle drie na. ‘Hij is zeer veranderd,’ zei mevrouw von Gussow bedrukt.

Isabella zou hem 't allerliefst gevolgd zijn om zich in haar kamer op te sluiten en te weenen. Er was een groote angst in haar; onbestemd maar beklemmend werd die al grooter en grooter.

Nadat ze 't met een lijdend gezicht een poos bij de ouders aan tafel had uitgehouden, ging ze Erhard opzoeken. Hij had zich in zijn kamer opgesloten. Ze stond met kloppend hart voor de deur, maar waagde 't niet hem te roepen. Ze voelde nu eensklaps heel duidelijk, dat zij zelve zich den weg tot hem had afgesneden.

Later zag ze hem in den tuin. Het scheen haar toe, dat hij er heel vreemd uitzag: veel ernstiger dan vroeger, de oogen duisterder, zijn mond zoo vast gesloten. Wat ging er in hem om? Angst, verlangen, liefde welden in haar op; ze had Erhard weenend in de armen willen vallen, hem tot troost, zichzelve tot rust.

'Hoe zou ik 't kunnen - nu nog - na alles!' dacht ze vertwijfeld.

Toen ze in 't rijtuig zaten om naar Wessendorp te rijden, zei Erhard plotseling vreeselijk beleefd, dat hij om vergeving vroeg voor zijne heftigheid aan tafel.

Een man voor een kleinigheid excuus hooren maken heeft iets zeer pijnlijks voor fijngevoelige vrouwen. Zoowel mevrouw von Gussow als Isabella werden verlegen, vooral ook door den ceremonieelen toon. Gussow sprak een paar verontschuldigende woorden, dat iedereen wel eens buiten zijn boekje kon gaan.

Toen verviel Erhard weer in gedachten. Hij beproefde koelbloedig de mogelijkheid in 't gezicht te zien, dat Rumker zijne gasten ontving met de gravin Vastorf aan den arm als zijne verloofde, of dat aan tafel de verloving bekendgemaakt werd, of aan 't eind van het feest bij vuurwerk en champagne.

Het lot speelt de menschen al heel dikwijls en grappig dooreen. Menigen man en menige vrouw, die elkaar vroeger beminden of veroverden, die in smart of haat scheidden, valt 't te beurt dat zij elkander weer ontmoeten als leden van denzelfden kring of van 'tzelfde gezin en gedoemd worden om elkaar voortaan dagelijks weder te zien - zij, die gedacht hadden als door den dood gescheiden te zijn! In dat geval is 't vooral zaak, het onvermijdelijke met waardigheid te dragen en het verleden met stilzwijgen te dekken.

Doch haar als de gade van Rumker te moeten zien - zij, die hem nog beminde - - En haar te zullen ontmoeten met 't bewustzijn in 't hart: 'Ik ben niet gelukkig,' zoodat zij, die dit dadelijk bespeurd had, het eenmaal door en door zou aanschouwen - neen, dat kon niet zijn, dat mocht niet gebeuren, nooit!

Hij zag Isabella aan, die tegenover hem zat. Zij begreep dien blik niet, hij was zoo onderzoekend, zoo doordringend! Wat wilde hij haar zeggen met dezen blik? Zij waagde 't niet te spreken, zoo beklemd voelde ze zich.

'Wat zal ze zeggen,' dacht hij, 'als Rumker haar zijne bruid voorstelt?' Hij ging achterover in het rijtuig leunen en sloot de oogen. Hij, die altijd gezond was,

voelde zich bepaald ziek. Hij wilde zich een soort van eenzaamheid verschaffen. Niet meer moeten praten - altijd maar denken, denken - - In zijn oor lag nog de nagalm van al de vurige woorden, die Katharina tot hem had gesproken. Ja, dat was liefde - verdwaalde, ongelukkige, doodelijke liefde - maar toch echt en groot en vrouwelijk in al hare razernij. Als zijne vrouw, zijn eigen, hem van God toevertrouwde vrouw hem slechts eene afschaduwing van zooveel vuur wilde gunnen - - Hoe schoon en hoe diep zou 't geweest zijn, wat Katharina van de bescheidenheid in de vrouwenliefde gezegd had - - Zijne vrouw echter beminde hem als eene rechteres en opvoedster -, als zij hem tenminste nog beminde!

XI.

Op Wessendorp was 't groot ‘Klimbim’, zooals Rumker zich uitdrukte. Het programma voor den avond was bijzonder uitvoerig en zou alle vroegere feesten van Wessendorp overtreffen. Van zes tot acht uur onthaal, spelen en ongedwongen wandeling in 't park; van achten tot negenen bal, om negen uur souper en daarna wederom bal, zoolang de gasten lust hadden.

Doch Rumker liep niet met de rechte vreugde rond, zooals hij die anders altijd betoonde, wanneer hij gasten had.

‘Hij is verliefd, tot over de ooren verliefd,’ zei Sotbeer, ‘dat merkt men aan alles. Driemaal heeft hij me al gezegd, dat de sinaasappelcrême een half uur na de thee moet rondgediend worden.’

Moeder Schrodern zuchtte. ‘Sotbeer,’ zei ze, ‘denk nog eens aan mijn woord! Die vrouw past niet bij dien man. Ze is een heel ander slag. Zoo een heeft geen karakter. Let eens op mijne woorden. En Rumker is veel te goed voor die vrouw. Veel te goed!’

‘Mijn God, Schrodern, daar weet jij nu toch niets van af.’

Ja, Rumker was verstrooid, en meer dan dat. Van morgen had hij te midden van zijne vele bezigheden behoefte gevoeld om Katharina vijf minuten te zien. Hij zocht haar tevergeefs in 't kasteel en in 't park. Men zei hem toen, dat ze een van hare verre, eenzame wandelingen maakte.

Te dikwijls had hij haar in Berlijn hooren zeggen, dat lange wandelingen een straf voor haar waren, om die nu hier niet opvallend te vinden. Haar te zoeken was zeer moeilijk, om niet te zeggen ondoenlijk, als het toeval hem niet naar de juiste hemelstreek dreef.

En dit toeval was hem gunstig. Van uit 't park zag hij met zijn arendsblik Erhard al uit 't paviljoen stormen. Hij liep wat hij loopen kon, om hem te ontmoeten. Maar al zijn wenken en roepen bleef onopgemerkt; dus kon hij Erhard niet meer vragen of hij Katharina had gezien, en kon zich alleen maar verwonderen, dat Erhard's gang zoo vreemd was. Hij bleef hem nog een heelen tijd verwonderd nakijken. Toen bleef hij weer onderzoekend rondzien.

Na eenige minuten zag hij Katharina's gestalte van achter de eikengroep verschijnen. Hij kende haar oogenblikkelijk, want zij was de eenige der dames, die aan 't ontbijt een witte japon aanhad. Met reuzenschreden liep hij haar te gemoet en zag, dat zij er verstoord uitzag en dat hare oogen nog rood zagen van 't schreien. Haar te vragen of Erhard bij haar geweest was, durfde hij niet. Iets in hem

waarschuwde hem er voor, misschien wel de vrees, dat ze ‘neen’ zou zeggen. En hij wist, dat Erhard bij haar geweest moest zijn!

‘Wat hebben ze toch met elkander te bespreken?’ vroeg hij zich af. Den ganschen dag bleef hij onder den druk dezer gedachte. Hij meende ook op te merken, dat Katharina zich vreeselijk moest inspannen om den gewonen toon en een onbevangen houding te handhaven. Ook scheen ze elk afzonderlijk samenzijn met hem te vermijden.

Eindelijk, om vier uur, gelukte 't hem, haar een half uurtje alleen beneden in zijn woonkamer te spreken. Sotbeer zag er hem naderhand met stralend gelaat uitkomen en deelde moeder Schrodern mee, wat hij opgemerkt had. ‘Let maar goed op, Schrodern,’ zei hij, ‘van avond wordt 't nog een verlovingspartij.’

Tegen zes uur kwamen de eerste gasten. Rumker had de handen vol werk.

Deftiger dan gewoonlijk, stijver dan anders, kwamen de bevriende families de eene na de andere binnen. Allen meenden, dat ze ten opzichte der Berlijnsche gasten een bijzonder gezicht moesten zetten, vol onzekerheid en hoogmoed. En door altijd maar op te merken en rond te zien kwam men er niet toe met elkander te praten.

Op de met lindeboomen beplante plaats achter den slottuin zaten allen aan groote gedekte tafels en dronken thee. Lize Schlippenbach hielp Rumker vriendelijk de honneurs waarnemen en had al zesmaal de vraag beantwoord, hoe 't haar zoon ging, met te zeggen, dat hij op 't punt stond zich in West-Pruisen te vestigen.

Rumker kon zich maar niet begrijpen, waar al die goede, lieve menschen hunne onbevangenheid en hun fermen humor hadden gelaten. Hij geneerde zich al vooruit voor Katharina. Wat moest ze voor een indruk krijgen, als ze in dezen angstig fluisterenden kring zou komen! Want zij was natuurlijk nog niet beneden gekomen, niemand anders dan zij ontbrak meer.

Isabella zat heel dicht aan de zijde harer schoonmoeder, bijna als een kind, dat bang is. Erhard stond achter die twee; niet vroolijk, en erg bleek zag hij er uit. Rumker wilde absoluut met hem spreken, hem in de oogen zien. Hij ging naar de dames toe.

‘Je hebt je beau jour, Isabella,’ zei hij. ‘Rose staat je goed. En hoe gaat het onze genadige vrouw?’ Hij kuste mevrouw von Gussow de hand. De arme vrouw zag er in haar zwart zijden staatsiekleed meer uit als een opgepronkte hospitaalkranke dan als een feestgenoot. Toch lachte ze dankbaar. ‘Ik heb 't best,’ zei ze.

Rumker keek Erhard in de oogen. Beiden bewaarden 't stilzwijgen. Hunne blikken ontmoetten elkander vast en ernstig. Zoo hadden ze elkaar nog nooit aangekeken.

‘Heeft ze gesproken?’ dacht Erhard.

Eensklaps verstomde 't gezelschap. Aller oogen ves-

tigden zich op Katharina Vastorf. Ze kwam over de met steenen belegde slotplaats aanloopen. Haar gelaat was opvallend bleek. Onder de donkere wenkbrauwen schitterden de groote oogen; een verblindend, onbevangen lachje speelde om hare lippen. Alle anderen waren verlegen geworden. Ze kwam echter na een buiging vol koninklijke gratie nader en vroeg luide: ‘Wilt ge zoo goed zijn mij met uw lieve gasten bekend te maken, Rumker?’

Erhard waagde 't niet te ademen, zoo gespannen was zijne verwachting. ‘Nu zal hij zeggen: mijne verdoofde,’ dacht hij. Zijne trekken waren strak, zijn hart klopte hem tot in de keel. ‘'t Kan niet, 't mag niet,’ dacht hij vertwijfeld.

Doch hij zag nog altijd Rumker's voorstellende handbeweging en Katharina altijd weer vol bevalligheid het schoone hoofd met 't blonde haar nijgen. Een wit zijden kleed met kanten en linten ruischte om haar heen. Ze sprak met allen opgewekt, vertrouwelijk, levendig. Ze was geheel en al de groote dame, die geen verlegenheid kent en die de beschroomdheid van anderen onopgemerkt weet te laten. Alleen hare doodelijke bleekheid verried hem, dat er iets verschrikkelijks in haar moest omgaan.

Welk besluit stond er achter dit witte voorhoofd? Voor hem was ze een raadsel, een wandelende sfinx. Hoe kon ze lachen en praten en opgeruimd zijn, als ze er toe besloot, de verloofde van een man te worden, dien ze niet beminde, en dat terwijl hij, dien ze wel beminde, er bij stond! Hoe kon ze lachen en praten en opgeruimd zijn, als ze van plan was, heen te gaan?

Een raadsel bleef ze hem gedurende de volgende uren. Het was haast, alsof ze reeds de huisvrouw op Wessendorp was. Ze sprak met elk der naburige families, die gekomen waren, zoo hartelijk als men alleen maar doet, als 't de aanknooping eener betrekking voor altijd geldt.

‘Ze doet zoo ongeveer, als de vrouw van een nieuwen commandant zou doen, die alle regimentsfamilies liefdevol en nauwlettend gadeslaat om ze te doorgronden, wetende, dat ze voor een langen tijd met hen moet omgaan,’ dacht Erhard.

In elke zwijgende groep wist ze een levendigen toon te brengen, ja, 't gansche gezelschap in beweging te houden. Met heimelijke opwinding zag Erhard, dat ze zich ook bijzonder aan zijne vrouw en zijne moeder wijdde.

Terwijl mevrouw von Gussow, door zooveel schoonheid en bevalligheid verblind, zich argeloos geheel en al door Katharina's persoon liet inpakken, bleef Isabella koppig zwijgen. Erhard sloeg haar uit de verte gade! Hij zag geen enkel lachje op 't gelaat zijner jonge vrouw verschijnen, geen trek van opmerkzaamheid, noch de minste beweging van beleefdheid. Was dat hoogmoed? Onverschilligheid? O, wat had hij graag in de ziel zijner vrouw willen lezen! Dat hij zich ook in 't gezelschap bevond, scheen Isabella geheel vergeten te zijn. ‘Elke andere vrouw had zich juist nu onafscheidelijk van haar man betoond,’ dacht hij, ‘om de vijandin te toonen: nu is hij de mijne, hij bemint mij alleen.’ Dat zij 't niet deed, vond hij voornaam, tactvol.

Isabella echter dacht in hetzelfde oogenblik: ‘Ik zal hem van avond volstrekt niet aan mijne zijde houden, dat zou al heel raar zijn. Hij moet mij opzoeken als hij wil, hij kan nu juist eens toonen, wat hem beter bevalt, 't onderhoud met zijne vrienden of met ons.’

Met dat ‘ons’ bedoelde ze zichzelve en al de families uit den omtrek. Tusschen deze en Rumker's vrienden had ze een kinderlijke tegenstelling gemaakt, zoo ongeveer als wanneer hier twee vreemde volken slaags raakten. In haar hoofd vermengden

zich de wonderlijkste, meest onrijpe beschouwingen met den doffen angst, dien ze gevoelde.

Aan tafel zat ze naast Camp. Uit de eenvoudige omstandigheid, dat Erhard en Isabella getrouwd waren, volgde voor hen ondanks hunne jeugd, dat zij voortaan altijd tusschen de ouderen en getrouwden geplaatst werden en daardoor met onderscheiding werden behandeld. Erhard had Lize Schlippenbach als dame, die best tevreden was met haar buurman, maar toch hare verbazing uitte, dat Rumker het jonge paar zoo tusschen de 'oudjes' had gestopt.

'Dat is nu eenmaal zoo de gewoonte in alle goede, degelijke kringen in Noord-Duitschland,' verklaarde Erhard; ''t lijkt wel dat de jeugd ophoudt bij het huwelijk. Dikwijls genoeg lijkt 't ook alsof voor de vrouw dan de verplichting eindigt bekoorlijk te zijn, te behagen. Ja, men kan zelfs zoo ver gaan te zeggen: als een vrouw eenige jaren getrouwd is en niettemin toont, dat zij er prijs op stelt om een goed figuur te maken, dat zij zich dan op de eene of andere wijze verdacht maakt.'

Lize Schlippenbach lachte en vroeg Erhard als zijne oude vriendin nauwkeurig naar zijne tegenwoordige manier van leven en zijne vooruitzichten. Ze was geen gemakkelijke buurvrouw aan tafel, en 't allerliefst zou Erhard gezwegen hebben om met al zijne zintuigen te luisteren en af te wachten. Zijne handen waren koud, zijn hoofd brandde, hij had een onleschbaren dorst en dronk elk oogenblik zijn glas leeg. Als iemand met 't mes tegen zijn wijnglas tikte, ging hem een rilling door de leden. 'Nu komt 't,' dacht hij, en zijn voorhoofd werd vochtig. Doch de eerste maal heette Rumker zijne gasten welkom aan tafel, daarna dronk Jacknitz Rumker's gezondheid en later nog sprak Papkow naar aanleiding van het bloeien en gedijen van den zoo zwaar gedrukten landbouw.

Eindelijk kwam er ook een eind aan deze martelaarszitting. Lize Schlippenbach had hem lachende verzekerd, dat hij allertreurigst ingepakt was, en dat ze er een volgenden keer wel voor bedanken zou om aan tafel naast een jonggehuwd man geplaatst te worden, die, uit louter heimwee naar zijne vrouw, geen redelijk antwoord had gegeven.

Er ontstond een groot gedrang, alle menschen wilden elkander eens even toespreken en eensklaps stond Erhard vlak tegenover Katharina.

Hij kuste hare hand. 'Zoo meteen bij de schelpengrot,' zei ze.

DE BOODSCHAP. Naar E.J. Poynser. (Zie blz. 241.)

Hij wendde zich van haar af en werkte zich door de menschenmassa. Op de trap voegden zich Camp en Papkow bij hem; de heeren konden beneden in Rumker's kamer rooken. Erhard ging ook daar binnen en stak een cigarette aan. Camp wilde een bijzonder gekke anekdote gaan vertellen, doch Erhard zei, dat hij wat zwaar in 't hoofd was en buiten een beetje heen en weer zou gaan loopen; hij sloeg zijn overjas over de schouders en wierp zijn hoed op 't hoofd, terwijl Camp hem nog nariep om zich met een cognacje wat op te knappen.

'Alleen maar frissche lucht,' antwoordde Erhard en liep weg... Ze had dus een besluit genomen en ze wilde hem dat meedeelen. Waarom was dat nu noodig, als haar besluit toch was: 'Ik ga heen?' Ze had weg kunnen gaan zonder er een woord over te spreken. 't Zou gemakkelijker geweest zijn, voor haar - en voor hem. Hij deinsde er voor terug, nog eens voor de derde maal de vraag te hooren: 'Ben je gelukkig?' En nog meer voor de vraag, die zij hem ook zou kunnen doen: 'Wordt je bemind, zooals ik je bemin?'

Hij liep langzaam door 't donkere park. De schelpengrot bevond zich zoowat midden in, dicht bij een vijvertje, dat door een smal kanaaltje, 'twelk dat park doorsneed, toevoer en afvloeiing van water had. Van kalk- en vuursteen, met schelpengruis gevoegd, vormde 't een halfrond. Er stond een bank in de grot, waarvoor een plaatsje, met rood zand bestrooid, zich tot aan den vijver uitstrekte. Erhard zat op de bank, wachtte en keek naar buiten.

Drie esschen stonden aan den oever, en de stammen sneden hard en scherp over het schemerachtig zilveren beeld van het nachtelijke landschap. Over het bescheiden watertje plooide zich geen rimpeltje, glad was de vlakte in een stralenglans, zwart en stil stond het opgeschoten, volle riet. Daarbuiten op de uitgestrekte weide vertoonde zich een fijne, witachtige damp.

't Was Erhard, als verscheen er achter dat nevelachtige iets hardwits, iets spookachtig reusachtigs, een gestalte die zich bewoog. Hij wierp zijne cigarette weg en stond op. Gedurende de laatste vijf minuten had hij geheel gedachteloos neergezeten. Nu wachtte hij nog maar op Kitty en hij dacht stellig en zeker: 'Ze zal me niets meer vragen, en ze heeft me niets meer te vragen!'

De gestalte doorschreed den neveldamp en men hoorde reeds den lichten stap, het ruischen van haar gewaad. Ze kwam den weg om den vijver heen en stond vóór Erhard.

'Ik ben zeer ongaarne hier gekomen,' zei hij dadelijk op gejaagden toon, 'je hadt mij je besluit net zoo goed in huis kunnen meedeelen.'

'Ben je zoo bang voor me?' vroeg ze zacht.

'Neen,' riep hij.

'Ja,' dacht zij.

''t Is maar 't geval, dat een gesprek hier veel op een rendez-vous lijkt,' ging hij voort.

''t Is toch eigenlijk heel onverschillig,' zei ze, als iemand, die doodmoe is.

''t Zijn vreeselijke uren geweest, die van vandaag,' zoo begon hij, 'ik vreesde elk oogenblik, dat Rumker ons met een verlovingsaankondiging zou verrassen. En sedert van middag heb ik niet anders dan altijd maar gedacht: 't Kan niet zijn, 't mag niet zijn! Niet waar, Kitty, 't zal immers niet gebeuren?'

Ze zweeg en stond daar zonder een lid te verroeren.

'Spreek dan toch,' drong hij aan.

Ze drukte de gevouwen handen tegen haar hart. Het leek wel of ze met zichzelve worstelde.

'Ik heb in je leven geblikt,' zoo begon Katharina langzaam, 'onlangs reeds, ook gisteren en heden; vandaag heel duidelijk.' Haar stem was klankloos en eentonig, geen aandoening was in den toon te bespeuren. Ze sprak als iemand, die zijne laatste, duidelijke, langdoordachte waarheden wil en moet zeggen. 'Ik vraag je niet meer of je gelukkig bent. 'k Heb gezien, dat je 't niet bent. Je bent hier zoogoed als een vreemde, en de menschen om je heen spreken je taal niet. Ik heb me zoo straks met al die menschen beziggehouden, want ik wilde ze leeren kennen. Men kent ze dadelijk. Ik wil niets geringschattends van hen zeggen. Maar ze zijn heel anders dan de menschen, in wier midden je vroeger tevreden waart. Met zulk een nieuwe, vreemde wereld kan men zich alleen in verbinding stellen, wanneer men er werk in heeft en liefde. Je werk hebt ge. Maar zonder liefde is het als een spiegelgevecht, waarmee ge je door het leven slaat. En je hebt geen liefde, je wordt niet bemind!'

'Katharina!' riep hij smeekend.

Doch onverbiddelijk ging ze voort: 'Neen, je wordt niet bemind. Deze jonge, zwijgende, onvriendelijke vrouw heeft geen enkelen teederen, zachten blik voor je gehad. O, en ik heb ze beloerd die blikken! Vrouwen begrijpen elkander, zelfs daar waar ze zich verbergen. En ik begrijp, dat je vrouw niet gelukkig is, omdat ze niet liefheeft - omdat ze niet bemind wordt! Iedereen spreekt over hare deugden - zeker, ze is een engel, en ik ben misschien wel eene groote zondares. Maar wat helpt 't, als ze voor jou geen engel is? Waarom heb je ze getrouwd, Erhard? Om tusschen mij en jou een afgrond te stellen? Uit mannentrots? En wil je die comedie volhouden?'

Hij zat op de bank, de ellebogen op de knieën, de vuisten voor 't gelaat. 't Was hem alsof niet een mensch tot hem sprak, een vrouw van vleesch en bloed, maar alsof de stem van zijn geweten wakker was geworden en zich met hoorbare klanken tot hem richtte. Al wat hij maanden lang geleden had, stond verschrikkelijk voor hem. Ja, wat hielp 't, dat Isabella een engel was, als ze voor hem geen engel was? Een zachte hand werd op zijn schouder gelegd; zeer dicht bij hem kwam uit de plooien van het witte kleed een benauwende geur.

En de stem, waarvan hij niet goed wist of 't die van zijn geweten was of van de vrouw, sprak bijna vlak aan zijn oor fluisterend verder: 'De menschen hier zijn zoo bescheiden in hun genot en hunne genoegens, en zoo ernstig en zwaarmoedig van uiterlijk. Bij al dat enge en kleine heb ik zooveel waars, vrooms en dieps van Harmuth, van Rumker, van de anderen gehoord.

Ben jij zooals zij, denkt ge zooals zij? En wil je dan in een leugen voortleven? En wil je niet zijn, zooals de Heer voor Magdalena was, niet voor mij, die je liefheeft? Als ge hier veranderd zijt, als de vooringenomenheid en de wereldlijke zin van je af zijn - wees dan waar, wees zacht. Laat af van mij langer te veroordeelen. Loochen 't voor jezelf niet langer, dat je in een huwelijk leeft, dat geen huwelijk is omdat de liefde er ontbreekt. Ben je echter dezelfde gebleven, die je waart, dan is deze omgeving je wereld niet en je deedt eerst goed, als je haar ontvluchttet.'

Toen sprong hij op en stiet haar, die dicht over hem gebogen stond, van zich. Met starre oogen blikte hij haar aan. Hij begreep, dat 't de stem der verzoeking was, die met klanken van waarheid tot hem sprak, luide van de lippen der vrouw, luide in zijn eigen hart.

De groote, de beslissende ure in zijn leven was gekomen. Ver en duister stond de plicht en keek hem met streng gelaat aan. En hem was 't te moede, als zag hij door den van maneschijn doorlichten nevel eene verschijning als Isabella's onvriendelijk, oordeelend gelaat. En 't was hem, als hoorde hij van verre klaar en koud hare stem spreken: 'Een reine ziel kan zich nimmer aan eene schuldige huwen.'

Een hevige begeerte overweldigde hem, een waanzinnig verlangen naar geluk. De herinnering kwam en overweldigde hem, louter vreugde - zooals destijds 't leven rijk was geweest, toen hij háár trachtte te veroveren, die daar voor hem stond, zooals elke dag een feest had geschenen, zooals toen in al zijne zenuwen de vreugde over zijn bestaan had getrild. Het geluk des levens stond voor hem, hij behoefde de armen slechts uit te strekken, het te omvatten. Hij behoefde alleen maar den band van zijn huwelijk, dat eigenlijk geen huwelijk was, te verscheuren, en een glanzende, vroolijke toekomst was de zijne, en in deze toekomst was hij de man, die gediend werd in deemoedige liefde door een trotsche vrouw, een vrouw, met menschelijke zwakheden evenals hij, een vrouw die zich niet straffend en veroordeelend boven hem verhief.

Hij strekte de armen uit, doch afwerend, als tegen een spook, en trad achteruit, stap voor stap. Doch zijne oogen weken niet van haar. Wit schemerde hare gestalte, en achter haar, tusschen de zwarte stijlen der eikestammen, stond de nevelwand van 't blauwe maanlicht, een mystische poort gelijk, die in een tooverland voert. En door dat heldere zwijgen van dezen nacht drong wederom schroomvallig de lokstem van den nachtegaal.

'Erhard,' zei de zachte, overredende stem verder, weer zeer dicht bij hem, 'als ik je gelukkig had gevonden, gelukkig zooals ik mij moest voorstellen je te vinden - ik weet niet, wat ik dan zou gedaan en gevoeld hebben! Wat is er dat een vrouwenhart niet vermag! Het kan zich, zelfs stervend, nog verheugen dat de geliefde gelukkig is. Doch ik zie, dat je ellendig bent, jij niet alleen, maar ook je vrouw, ik. Zullen we alle drie te gronde gaan? Moet ik je niet toeroepen: geef ons alle drie het leven terug! Geef de leugen op!'

'Katharina!' riep hij heesch. 'Katharina!'

Reeds hield hij haar met ijzeren armen omsloten, vurige blikken vlamden hem tegen en van dorstig geopende lippen klonk een geluid van brandende bekoring; reeds neigde zich zijn gelaat over het witte aangezicht der vrouw - toen joeg hem iets als schrik door de aderen, en afgrijzen deed zijne ledematen sidderen. Zijne armen lieten de willooze gestalte los, en ze zonk op de knieën naast hem neer.

Hij zag om zich heen als een verdwaalde, die de werkelijkheid zoekt. Stond daar niet ernstig en hoog zijne vrouw, zooals zij eens voor hem had gestaan in 't stof van

den veldweg naast de herfstachtige ranken en dat heilige ‘ja’ uitsprak, dat hem ontroerde? Klonk dit ‘ja’ niet opnieuw? Kwam 't niet als een geestessnik uit de diepe schaduwen van den nacht? Luidde 't niet zilverklaar uit de stralen der maan? Kwam 't niet in zalvenden klank op den witachtigen nevel?

Hij tuimelde terug. Hij schudde de handen tegen haar, die daar knielde met de vuisten leunend op de aarde en 't gelaat naar hem opgeheven met de uitdrukking van ellende.

‘Neen!’ schreeuwde hij luide, ‘neen, neen!’

En hij ging achteruit, altijd verder, altijd de handen afwerend naar haar uitgestrekt, en verdween in 't donkere van den nacht.

En ginds in 't kasteel ging 't feest zijn gang. De gasten waren intusschen bijzonder vroolijk geworden. In de rookkamer zaten de oude heeren om Schlippenbach en neef Rumker heen, want ook Camp handhaafde zijn naam als onuitputtelijk anekdotenverteller. De sigaren en de wijn waren uitstekend. Boven dansten de jongelui. Onder Sotbeer's leiding was de eetzaal vlug uitgeruimd en in een hoek van deze groote ruimte zat de Palluhner Janitzenkapel en blies veel te hard voor den dans.

Rumker zocht gravin Katharina al geruimen tijd. Hij vond haar noch in de zalen, noch beneden bij de heeren. ‘Ze zal zich een oogenblikje afgezonderd hebben,’ dacht hij, en hij begreep zeer goed, dat ze rust noodig had.

Ze had zich werkelijk opgeofferd, ze was wegslepend geweest.

Hij had haar, innig gelukkig als hij was, om hare toewijding aan zijne gasten, toch eens gezegd, dat hare beminnelijkheid jegens al zijne lieve vrienden hem beschaamd had. Toen had ze hem met een toegenegen blik lachend geantwoord; dat ze toch immers al zijne lieve buren en vrienden goed moest leeren kennen.

Zijn hart ontbrandde in groote vreugde. Aan zulke uitingen kon hij toch alleen maar de eenige, de vurig verlangde beteekenis geven.

Hij kon 't zich zelf nu maar niet vergeven, dat hij zich ongerust had gemaakt over haar gedrag tegenover Erhard. Wie weet welke oude geschiedenissen, betreffende Erhard's vroegeren roman, die twee nog met elkander te bespreken hadden. Zij zou 't hem wel later vertellen, als hare geheimen ook de zijnen mochten zijn.

Vol hartelijkheid bewoog hij zich onder zijne gasten. Hij was nog altijd, als 't er op aankwam, een flink danser, en nu juist kwam 't er op aan, want 't gebrek

aan heeren was de eenig merkbare onvolmaaktheid op 't gansche feest.

Langs de muren zaten de getrouwde dames aan de eene zijde, de jonge meisjes aan den overkant. Maar deze waren niet bloode; ze dansten ook recht vroolijk met elkander en het blijven zitten was hier geen pijnlijk iets.

Isabella zat naast hare schoonmoeder, die waarschijnlijk van de muziek, het schuifelen der voeten en al 't kaarslicht, dat van de lusters en degroote kronen straalde, veel hinder had, maar zich toch aldoor maar inspande om vriendelijk te lachen tegen een ieder, die haar aansprak.

‘Ik geloof heusch, dat nog niemand zich om Isabella bekommerd heeft,’ dacht Rumker en ging naar haar toe. ‘Kom, kindje, willen wij ons eens aan een Schotschje wagen?’

‘Dank u wel, oom Rumker, ik zal liever niet dansen,’ zei ze.

‘Wat nu? heeft hij je van te voren niet een beetje repetitie laten houden? Kan je werkelijk niet dansen?’

‘Ik kan 't wel, maar ik wil niet dansen.’

‘Dan natuurlijk niet. Maar zeg jij dan eens aan Erhard, dat hij zijn beste beentje wat vooruitzet. We hebben gebrek aan heeren. Uitstekend is 't van avond, hè? Bijzonder huiselijk! Vindt ge ook niet, mijn beste mevrouwtje? Ik had er wel een beetje angst voor... Maar Erhard moet er zich maar aan geven en flink dansen. Waar zit hij toch?’

Sotbeer drong zich met een blad gevulde limonadeglazen tusschen de sprekenden in en presenteerde.

‘Ik heb 'm niet meer gezien, sedert we van tafel zijn gegaan,’ zei Isabelle tegen haar wil met bevende stem.

‘Wat is dat nu toch? - Sotbeer, loop jij eens naar beneden in de rookkamer en zeg, dat ik mijnheer von Weltzin allerbeleefdst laat vragen hier te komen; een anderen keer kan hij mijne Henri Clay-sigaren wel rooken, maar hier reikhalzen de danslustige dames naar hem.’

Sotbeer zette zijn blad met glazen op den ledigen stoel naast mevrouw von Gussow en vloog heen.

‘En zijn vrouwtje zoo te verlaten. Wacht maar, Isabella, ik zal me nu een echten peetoom betoonen en hem eens duchtig de les lezen.’

Zij dwong zich tot een flauw lachje. De heer von Lohendorf kwam over den glad gewreven vloer aanwaggelen. Rumker hield hem met beide handen aan zijn bovenarm vast. ‘Niet op dien stoel gaan zitten en in de limonade, beste Lohendorf,’ zei hij.

‘Ik kwam de jonge mevrouw om een dans vragen.’

‘Ik dank u zeer, ik dans niet.’

Lohendorf lachte. Daar kwam Sotbeer terug, buiten adem van 't trappen loopen, want als goed voorbeeld voor de bedienden liep hij altijd snel.

‘Mijnheer von Weltzin is niet in de rookkamer,’ deelde hij mee.

‘De duivel mag weten, waar hij dan is,’ zei Rumker en ging een rondje maken met Minna Camp. Daarna keek hij op de klok. Al bij half twaalf. Wat zou er in Godsnaam zijn? Katharina had zich toch niet tegen 't eind van 't feest teruggetrokken?

Dat was een schrikkelijke gedachte. Dan was 't feest volstrekt geen feest meer. Al dat dansen was er eigenlijk geheel op toegelegd om met haar te dansen. Hij zocht Lize Schlippenbach op.

‘Lieve nicht,’ zei hij, ‘onze zon is ondergegaan. De gravin is verdwenen. Och, wees zoo vriendelijk en ga eens zien, wat er gaande is.’

Welwillend ging Lize Schlippenbach dadelijk heen.

Op de eerste verdieping van den rechtervleugel waren de logeerkamers, deur aan deur, precies als op de gang van een hotel. Daar had ook Katharina Vastorf twee kamers, eigenlijk de best ingerichte van allen. In de zitkamer had Rumker mooie, zware, ouderwetsche mahoniehouten meubels laten zetten, de meubelen zijner moeder. De bedienden moesten er altijd mee omgaan alsof ze van porselein waren.

Hier klopte Lize Schlippenbach aan de deur, doch ze hoorde geen ‘binnen’ roepen. Ze was echter niet verlegen voor Kitty Vastorf en opende dus de deur.

Op de tafel in de kamer brandde een lamp onder een geelachtig papieren kap.

Aan 't raam zat Katharina in een grooten leuningstoel met 't hoofd erg achterover en de oogen gesloten. Hare handen lagen gevouwen in den schoot en haar gezicht was even wit als haar japon. Ze bewoog zich niet.

Lize Schlippenbach liep verschrikt naar haar toe en boog zich onderzoekend over haar heen. ‘Ben je ziek, Kitty?’

Ze opende de oogen wijd en donker en zweeg.

‘Ze missen je beneden; Rumker roept je.’

‘Laat me,’ fluisterde ze.

‘Je bent ziek. Mijn God, je ziet er erg slecht uit. Heb je hoofdpijn?’ vroeg de goede vrouw angstig.

Kitty sloot de oogen weer.

‘Ik zal je kamenier roepen. Als je hoofdpijn hebt, ga dan liever naar bed. Ik durf 't dien armen Rumker bijna niet zeggen. Of denk je, dat je nog beneden zult kunnen komen?’

Nu richtte Katharina zich op. ‘Laat me!’ riep ze hard en zonk meteen weer achterover, krachteloos, gebroken, stom.

Lize Schlippenbach stond verstomd en keek haar aan. Doch Katharina sloeg de oogen niet meer op en bleef stil. Men hoorde bijna niet, dat ze ademhaalde.

Hoofdschuddend liep Lize eindelijk op de toonen de kamer uit.

Ze kende Katharina en ze wist dus, dat ze door erge opwinding van geest in een toestand van zwaar lichamelijk lijden verkeerde, waarin niets haar goed kon doen dan stilte om haar heen, niets verlichting kon brengen dan ongestoord aan hare pijnigende gedachten overgelaten te worden.

‘Maar wat heeft ze gehad? Wat is er gebeurd?’ vroeg Lize zich af. En de gedachte: ‘Erhard!’ ging haar eensklaps door 't hoofd. ‘Ik zal 't natuurlijk morgen wel hooren,’ dacht ze, want ze verbeeldde zich, dat ze het onbegrensde vertrouwen van hare vriendin bezat. In de zaal

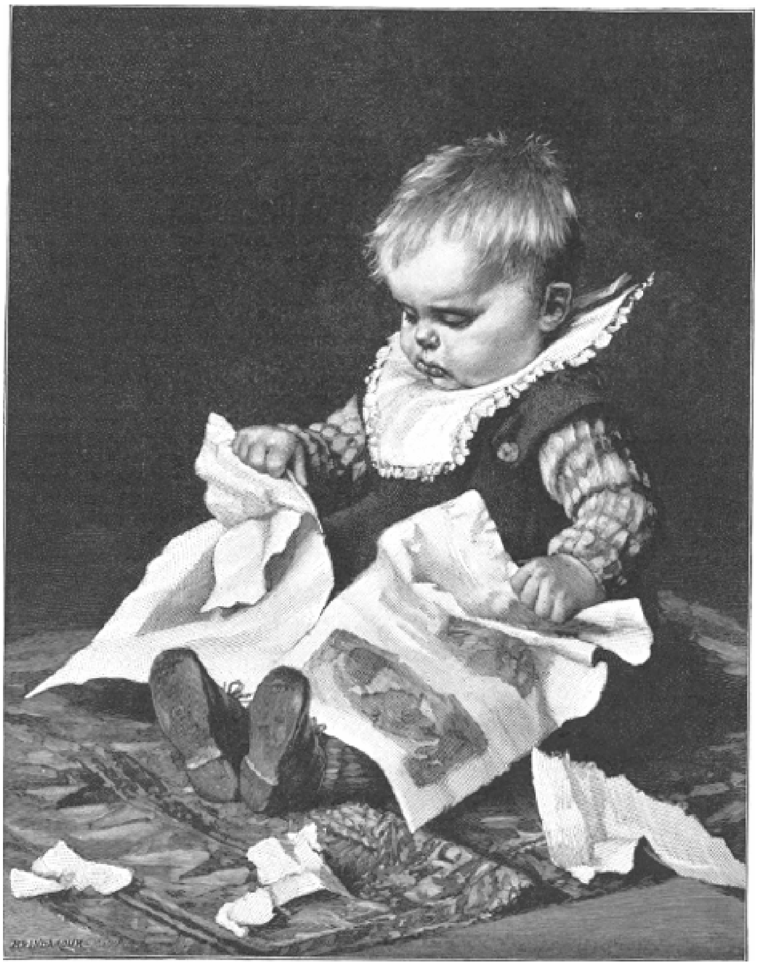

VERNIELINGSZUCHT. Naar H. Kaulbach. (Zie blz. 243.)

zei ze tot Rumker: 'Kitty heeft hoofdpijn. Dat heeft ze dikwijls. Ik heb er haar iets tegen gegeven; over een half uurtje zal ze zich wel weer vertoonen, denk ik.'

Rumker werd zeer neerslachtig. Het liefst was hij naar haar toegegaan om rustig bij haar te blijven en haar te verplegen.

(*Slot volgt.*)

De boodschap.

De nieuwe directeur van de Engelsche Koninklijke Kunst-Academie Poynter is de schilder van het origineel dezer fraaie, aantrekkelijke gravure. Zooals men ziet, is zijn voorstelling min of meer van het genre Alma Tadema en stelt een paar Romeinsche maagdekijns voor, een brief afgevend aan een slaaf. Voor wie of wien is die brief

bestemd? Ja, als wij dat maar eens wisten! 't Schijnt in een zeehaven te zijn dat het avontuurtje afspeelt, en ook de slaaf, wiens forsche arm, hoofd en schouders alleen zichtbaar zijn, schijnt een zeeman. Wie weet is die brief wel voor zijn meester bestemd. 't Is de oude, altijd nieuwe geschiedenis, hier in een nagemaakt antieke lijst gevat.

St. Nicolaas.
(*Vervolg en slot van blz.* 218.)

Ook het suikergebak in zijne verschillende vormen, hoe gering deze bijzonderheden ook schijnen, kan het verband met de oude heidensche godheden aanduiden. Die gedaante toch was geenszins toevallig, maar had wel degelijk eene symbolische beteekenis, blijkens de Palmpaaschkrakeling, waarmede de kinderen in Overijssel rondloopen, en die den vorm eener *knotte* of liefdeknoop heeft, en alzoo duidelijk bij het feest van Ostara als offerkoek werd gebezigd tot zinnebeeld van de herlevende vruchtbaarheid der natuur. Zoo bakt men op vele plaatsen de zoogenaamde St.-Niklaasvarkens; en is het varken even ongepast bij den Sint als de gans bij St. Maarten, des te beter voegt het bij Fro, wiens wagen getrokken werd door een ever met gouden borstels, wier licht dag en nacht verhelderden. Onder de attributen van Fro behoort mede een rad, als symbool der zon, en in dien vorm wordt ook in sommige plaatsen suikergebak gevonden. Zoo doelen ook gewis de ruiters op Wodan's schimmel (de gebakken in den vorm van paarden vindt men ook in Duitschland), alsook de hanen van gebak op denzelfden god, daar deze wijze als morgenwekker hem wellicht geheiligd was. Hoe nietsbeduidend nu deze bijzonderheden thans mogen klinken, nu de symbolische beteekenis is verdwenen, men mag ze niet verwaarloozen, daar ze vaak de dunne draden zijn, welke onze kennis aan het oude volksgeloof vastknoopen.

Vroeger spraken wij reeds van het volksgebruik op Usedom, waar knecht Ruprecht als een drieëenigheid voorkomt, en deze hebben wij ook in andere gewoonten op de drie hoofdgoden van den Germaanschen hemel teruggebracht. Wij vinden hier wel niet de trilogie der hoofdgoden Fro, Wodan en Donar, in de Latijnsche godenleer overeenkomende met Mars, Mercurius en Jupiter, in welke volgorde ze ook den naam van de dagen der week hebben gegeven; doch geen wonder dat hier Fro, de zonnegod, den krijgsgod vervangt bij een feest, waaraan juist de stand der zon de beteekenis gaf. Die weldoende tocht der drie goden was de oorzaak van het feest, en de drie christelijke heiligendagen St. Maarten of St. Michiel (ook een feest voor de kinderen in Vlaanderen) en St. Nicolaas mag men beschouwen als de voorloopers van het groote winterfeest, wellicht meer nog een najaarsfeest, dat eigenlijk bij den herfstnacht gevierd dient te worden.

Ook de woestheid en het getier, dat op vele plaatsen bij het St.-Nicolaasfeest voorkomt, wijst duidelijk den heidenschen oorsprong aan. Geen enkele *christelijke* herinneringsdag kan eenige aanleiding daartoe geven. Zoo bijv. vertoonen zich op St.-Nicolaasavond op het Vliet te Franeker de zoogenaamde St.-Nicolaasmannen, die vreeselijk toegetakeld en vermomd, onder vervaarlijk geschreeuw en geraas de streek langs trekken en zich aan allerlei baldadigheid overgeven.

Ging de weldadige rondreize der goden op aarde tijdens het Christendom in de wilde jacht over, aan wier hoofd Herodes reed, omstuwd door de tot duivels en duivelinnen vervormde goden, welke de lucht met allerhande vreemd geraas vervulden, - geen wonder dat bij het St.-Nicolaasfeest de verschijning van den heilige met dergelijke woestheid gepaard ging, en zelfs in den kinderkring iets afschrikkends heeft overgehouden.

Zoodanig dan is de viering van den kindervriend ten onzent, bij onze Zuid-Nederlandsche broeders, en ook gedeeltelijk in Duitschland. Ook in Frankrijk is het op dien dag kinderfeest; maar daar is het niet de op zijn schimmel door de lucht reizende bisschop, die bij het vurige verlangen naar zijn komst tevens angst en ontzetting aan de kinderharten inboezemt; daar is hij enkel de welkome kindervriend, en de Germaansche St. Nicolaas met zijn rammelende ketens, zijn langen baard, zijn rooden mantel, is geworden tot een 'bon homme'.

Daar verdween de heidensche kleur, wijl dergelijke oude volksgebruiken van den Germaanschen stam in het deels Keltische, deels Germaansche, deels Romeinsche of liever georganiseerde Gallië, bij de vermenging der verschillende volksrassen, geen diepen wortel kon schieten; en waar de nog ruwe Frank de meerdere beschaving van het overwonnen volk aannam en eigen volksoverleveringen daarbij vergat, kon het wel niet anders, of de 'goed heilige' man, bij ons nog met zooveel verschrikkingen omgeven, moest afdalen tot een kleurloos wezen, dat we onzen naburen niet benijden.

Onder de bij het kinderfeest plaats hebbende gebruiken moeten wij nog melding maken van het 'afzouten', de gewoonte om kinderen, als ze 4 jaar oud zijn geworden, voor het ontvangen van St.-Nicolaas-geschenken en het zetten van den schoen met een zakje zout af te schepen.

Het zout speelde bij de offerplechtigheden der oude volken, zoowel Grieken en Romeinen als Germanen, eene groote rol, en veelvuldig is nog het volksbijgeloof dat aan het gebruiken en omwerpen van zout verbonden is.

In de Katholieke Kerk was het de gewoonte dat men de vondelingen, die men aan de deuren der kerken neêrlegde, zout tusschen de windselen deed, om alzoo te kennen te geven, dat zij het sacrament des doopsels nog niet hadden ontvangen. Dit schijnt hieraan zijn oorsprong te danken gehad te hebben, dat men het zout scheen te beschouwen, niet alleen als een voorbehoedmiddel tegen de onderaardsche goden, maar ook als eene symbolische inwijding tot wijsheid, blijkens eene formule door den priester bij het toedienen des doops gebruikt. Terwijl hij een korrel of wat zout in den

mond van het kind steekt, dat moet gedoopt worden, spreekt hij deze woorden uit: ‘Ontvang het zout der wijsheid, en moge het U eene voorbereiding zijn voor het eeuwige leven.’

Onder de studentengewoonten vinden wij bij het ontgroenen in Duitschland een gebruik, dat met ons afzouten der te groot geworden kinderen een treffende overeenkomst heeft.

Aan de academie te Straatsburg bestond in 1666 een studentenplechtigheid, ‘Depesito’ genaamd, waarvan de vreemde gebruiken door twintig platen zijn opgehelderd. De laatste stelt voor het geven van zout. Iemand houdt een schotel met zout in de linkerhand en is op 't punt met de rechter eenige korrels op de tong van iederen *Beanus* of groen te strooien. Een glas wijn staat naast hem. Onder de plaat staat een tweeregelig Latijnsch versje, dat zeker bij de plechtigheid door den zoutgever werd uitgesproken en aldus luidde: ‘Proeft het zout der wijsheid en drinkt den vroolijkmakenden wijn. De oneindige God vermeerdere uwe sterkte in beide.’

Ook in Engeland bestond tot het jaar 1847 op de beroemde school te Eton de gewoonte van het ontgroenen door het bestrooien met zout.

Moge nog lang uit blijden kindermond het ‘Sinterklaas, goed, heilig man!’ weêrklinken, nog lang de 6e December een der schoonste dagen van het jaar voor de gelukkige jeugd zijn! De jeugd, het gelukkigste, zaligste tijdperk des levens, dat nimmer wederkeert en in het volgend leven niet dan met weemoed kan worden herdacht!

Waar de Duitsche moeder bij den Kerstboom de kinderen, om haar heen geschaard, verhaalt van Jezus' liefde voor alle menschenkinderen, waar de Nederlandsche haar kroost verhaalt van de menschlievendheid en dienstvaardigheid van den goeden Sint, daar roeren beiden trillende snaren in de harten der kinderwereld aan, beider woorden kunnen evenzeer vruchten dragen.

Laat frissche levenspoëzie en levensvreugde in de harten uwer kinderen wonen, laat ze volop de reine vreugd der blijde kinderjaren genieten, en ze zullen menschen worden, die met een dankbaar hart aan hunne jeugd terugdenken, die zich gaarne terug tooveren in den lieven kring van het ouderlijk huis. Maakt ze tot menschen die krachtig en kloek kunnen handelen, en helder den vrijen blik naar Gods hemel slaan.

Sinterklaas zij en blijve dan, gelijk hij het was voordezen, de overal gevierde kinderheilige; zijn feest blijve voor de Nederlandsche jeugd een blijde dag, en mogen ook de ouderen van dagen met een opgeruimd hart in de feestvreugde der jeugd steeds deelen!

Ontneemt vooral aan dit feest niet het geheimzinnige van den 'Sint! Dit juist is *hoofdzaak*, zal het feest niet afdalen tot een gewonen naamdag, waarop cadeaux gegeven en ontvangen worden. Laat het een kinderfeest zijn en blijven, en *zorgt dat uwe kinderen zoolang mogelijk gelooven dat St. Nicolaas bestaat.*

Het bovenstaande artikel is ontleend aan een werkje, getiteld ‘Sinterklaas,’ van den heer Dr. Verwijs, vroeger archivaris der provincie Friesland. Het is eene grondige studie van het onderwerp en uit de beste bronnen geput.

M. BUYSMAN.

Vernielingszucht.

Het vernielen ligt in de menschelijke natuur, dat staat nu eenmaal vast; wie kent niet de aardige fabel van Florian of - een ander?

Twee jongens zitten aan tafel, de oudste is verdiept in het lezen van de Romeinsche geschiedenis, de tweede bouwt kaartenhuisjes, de ouders zitten bij hen aan tafel.

'Vader,' vraagt de oudste. 'Wat is het verschil tusschen een stichter en een veroveraar?'

Nog vóór de vader antwoorden kon, juichte de jongste:

'Mijn huis is klaar! Vader, moeder, kijkt eens!'

De oudste uit zijn humeur, dat het broertje hem in den weg staat, werpt met een enkele handbeweging het kaartenhuis in elkander; de kleine aan het schreeuwen.

'Mijn zoon,' zegt de vader, 'ziehier het antwoord. De stichter dat is uw broeder, en de veroveraar - dat wil zeggen de vernieler - zijt gij.'

Het jongentje op onze plaat is ook aan het vernielen, alleen om het genot van te vernielen; even aan zichzelf overgelaten, scheurt hij er maar op los, met een gezicht zoo ernstig als deed hij aangenomen werk. Wie weet welke kostbare platen, welke mooie, dure illustratiën hij daar goedsmoeds in stukken scheurt!

Maar nu 't eenmaal aan de grooten bekend is, dat lust tot vernieling den mensch aangeboren schijnt, is het van hen ook zeer onvoorzichtig en onoordeelkundig dat kind alleen te laten, met papieren van eenige waarde.

Indien er schade van komt, zij hebben het in de eerste plaats aan eigen schuld te wijten, evenals de meeste slachtoffers der veroveraars.

Zonderlinge smaken.

De vraag: wat koken wij morgen, hoe brengen wij afwisseling in ons menu? levert een voortdurende zorg op voor goede huisvrouwen. Zij vraagt om raad bij vriendinnen en kennissen, maar wordt er niet veel wijzer door. Wat die lusten, daar is zij niet fel op, en overigens hebben die zoowat denzelfden pot.

Waarom gaat zij dan niet wat verder, onderzoekt eens wat voor smakelijke gerechten andere volken hebben? Overal zijn er lekkerbekken en pottenkijkers, hoewel er volken bestaan waar van pottenkijkerij geen sprake is, omdat zij doodeenvoudig er geen potten en pannen op nahouden. Daar is ook geen vrees, dat de keukenmeid een mooie dekschaal of soepterrien breekt, want er zijn noch keukenmeiden noch serviezen; toch zijn ze daar zeer bedreven in het koken, al gebruiken zij voor fornuis niets dan heete asch of het braadspit

en voor servies groene bamboezen bladeren, voor lepel en vork dertien vingers.

Laten wij eerst beginnen met de Papoea's. Mevrouw is een uitstekende keukenfee, zij kent de kunst van meesterlijke gerechten te maken door en door; een Nieuw-Guineesch menu lijdt niet aan eentonigheid. Daar er geen groote zoogdieren op haar eiland zijn, stelt zij zich tevreden met kleine, en geen dier is zoo klein, dat het niet in aanmerking komt. Daar zijn eerst de rupsen van zeker soort kevers, die zich in de warme, vochtige aarde begraven en kort voordat zij zich ontpoppen zoo groot en dik zijn als een duim. Bij massa's graaft men ze uit, en roostert ze onder de gloeiende asch. Zij springen dan open, smoren in hun eigen vet en zien er dan zoo smakelijk uit als kettingsaucijsjes. Zij worden op groene bladeren voorgediend met gekookte rijst en het zaad der lotusbloemen.

De groote poppen van een soort van vlinders worden door de krachtige vingers onzer chocoladekleurige zusters in 30-50 cM. lange darmen gestopt, met palmvezels toegebonden, in den rook opgehangen. Daardoor kunnen deze vlinderrookworsten lang duren. Verbeeld u, wat een aangename afwisseling voor een twaalfuurtje, mevrouw! een boterham met vlinderworsten. Dat was toch eens iets anders!

Kleine, niet giftige slangen, waarvan er een menigte in de tropische landen leven, vervangen uitstekend onze palingen. Zij worden ook in hun eigen vet geroosterd en vormen met gebakken bananen of palmkool een even voedzaam als smakelijk gerecht, dat in lekkerheid slechts overtroffen wordt door jonge krokodillen. Deze genieten het voorrecht vóór het braden gedood te worden, want zelfs zoo'n krokodillenbaby heeft een zeer achtenswaardig bekje en het is dus raadzaam hem eerst onschadelijk te maken.

Schildpadsoep, bij ons een uiterst zeldzame en kostbare schotel, zou bij de bewoners van de Salomon-eilanden bijna dagelijks op het menu komen, als zij niet bij gebrek aan soepketels van de soep moesten afzien. Zij braden de schildpad liever op hun manier, d.w.z. men legt de schildpadden, groote en kleine, op den rug, bestrijkt ze met olie en steekt ze aan. Of de dieren eerst gedood worden, meldt de geschiedenis niet. Waarom zouden zij het ook doen, de beesten loopen immers niet weg. Zeer gezocht zijn ook de schildpadeieren, die geen harde schaal hebben en onder de heete asch worden gebakken.

Evenals voor de belegerden in Parijs geldt de rat bij de Nieuw-Guineezen voor een heerlijk hapje. Zoo verhaalt een reiziger, dat voor een op een stoomboot gevangen rat de inboorlingen zes kokosnoten betalen. Ook de walleby, een soort buidelrat, en de cuscus, een kleine veldrat, gelden als zeer fijn wildbraad, waarop de mannen, met pijl en boog gewapend, vol ijver jagen. De toebereiding dezer dieren is wat omslachtiger. Zij worden gevild, van binnen uitgehaald en in halve kokosschalen met palmolie en kruiderijen gestoofd en warm in deze schalen opgediend.

De rijk voorziene vogelwereld levert duiven, zwarte eenden en zeezwaluwen. Deze dieren worden òf met veeren en al in warme asch gelegd, of geplukt, gedood - de volgorde is niet omgekeerd - en dan in kokosschalen gebraden.

Als tamme huisdieren, die men als slachtvee mest, houdt men zwijnen en honden. Het zwijn is de grootste lieveling. Jonge Papoea-meisjes verkwisten haar liefde niet aan een poesje of hondje, maar dragen haar speenvarkentjes liefdevol in de armen. De jonge honden worden vetgemest, en als zij vet genoeg zijn, aan het spit of in de kokospan gebakken.

Bijzondere fijnproevers zijn de Papoea's met betrekking tot een voor ons Europeanen onbereikbare specialiteit, namelijk het menschenvleesch. Zij verklaren eenstemmig, dat het vleesch der kleurlingen zachter en zoeter is dan dat der blanken; dit smaakt al te zout. In hoeverre zij gelijk hebben - wie wil het onderzoeken?

De Australische negers zijn eveneens lekkerbekken; ook zij eten bij hoopen de groote, in de asch geroosterde rupsen van een kever en ook den kever zelf, die door het roosteren de harde vleugels en schilden evenals de pooten verliest. Een Duitsch reiziger verzekert uitdrukkelijk, dat zulke gerechten uitgezochte delicatessen zijn.

In Australië vormen de vlinderrupsen gedurende eenige maanden bijna het uitsluitende voedsel van de bevolking. De inboorlingen trekken dan in het gebergte om zich van deze schadelijke dieren, die van wortels, gras en planten leven, meester te maken. Zoo vervullen deze rupsen een dubbele rol; zij voeden de menschen en zij worden tegelijkertijd verdelgd.

Dat bij ons te lande reeds menige brave kater na zijn dood in de keuken door een vindingrijken waard veranderd is in een haas, is algemeen bekend; menige hazenliefhebber is daardoor van zijn lievelingsgerecht afgeschrikt. Maar een Chinees watertandt alleen reeds bij het hooren noemen van een kat. Gebraden katten en rijst, ziedaar de Chineesche hemel. Over het algemeen zijn de langstaarten geen fijnproevers, en hun zonderlinge gerechten danken hun ontstaan meer aan den honger dan aan lekkerbekkerij.

Eenigszins zonderling schijnt de voorliefde der Japanneezen tot inktvisschen; hun eieren worden gerookt en moeten dan een echt lekker hapje zijn. Ook het vleesch van den Zuidzeewalvisch verheugt zich bij de Japanneezen in hooge gunst. Het spek wordt gezouten en in dunne schijven gesneden en moet een smaak hebben als van jonge olijven. Ook moerasmosselen en oesters zijn zeer geliefd bij de Japanneezen; zij worden zoowel gekookt als versch gegeten.

De Siameezen bezitten een zeer ontwikkelden smaak en hebben een menigte recepten voor allerlei zonderlinge lekkernijen. Het vleesch van jonge krokodillen kunnen zij met veel kruiden tot een fijnen schotel bereiden. Het aantal hunner vischgerechten en zoete spijzen is legio. Op de markt in Bangkok vindt men ook alle mogelijke delicatessen. Den eersten rang hieronder nemen de Salangannesten in; zwaluwnesten, zoo-

BABBELKOUSEN. Naar E. Weiss. (Zie blz. 246.)

als de Javanen die op de Zuidkust van hun eiland met levensgevaar opzamelen. De nauwelijks voltooide versche nesten zijn voor Siameesche en zelfs voor Europeesche gastronomen het non plus ultra van alle spijzen. Oudere nesten hebben minder waarde en moeten acht dagen in het water weeken.

Op de markten der bergstreken van Assam zijn gemeste jonge honden een voornaam handelsartikel. Deze worden zoolang met eten volgestopt totdat zij bijna in hun eigen vet stikken en nauwelijks in staat zijn zich te bewegen. Men brengt ze op de markt, gewikkeld in een groot palmblad, zoodat slechts kop, staart en pooten te voorschijn komen. De steel van het blad dient als handvatsel voor het levende pakket. Het gemeste dier wordt op een bamboesstok gebonden, dat als braadspit dient, en boven een haardvuur met huid en haar in eigen vet levend gebraden.

Behalve aan menschenvleesch geven de Bataks op Sumatra de voorkeur aan buffelvleesch, dat zij aan het spit braden of in den ketel koken. Hun vleesch is voor Europeesche verhemelten te taai en te draderig Nog minder smaak vinden zij in den drank, dien de Bataks bereiden uit de in de maag van den buffel bewaarde, nog onverteerde restjes voedsel.

In Suriname worden rupsen en kevers in groote menigte aangekweekt. Men bakt ze in gloeiend vet goudbruin, bestrooit ze met peper en zout en zij smaken zelfs Europeanen goed.

De Indianen van Zuid-Amerika hebben als lievelings-spijze het vleesch van een soort hagedis, en verzekeren dat zij even zacht en smakelijk is als kippenvleesch, en de inboorlingen van Mexico bereiden uit meel en de kleine, witte, peervormige eieren der... waterluis een omelet. - Smakelijk eten!

In de Sahara wordt een zwerm sprinkhanen met evenveel vreugde begroet als de eerste aanvoer van haringen uit de Noordzee.

Nog belangrijker dan deze dieren en een zegen voor de woestijn zijn de witte mieren. Eenige handenvol van deze dieren stillen snel den ergsten honger en verminderen door hun rijk vetgehalte beter dan water den meest brandenden dorst.

Boschjesmannen uit Zuid-Afrika breken de mierenhoopen op, verzamelen de larven en eten ze in groote menigte, waardoor zij zeer zwaar worden. Als bijzondere lekkernij gelden truffels en de ingewanden van het geschoten wild, evenals de geroosterde huid en de tot meel gemalen beenderen.

Voor den Kicko van Centraal-Afrika is een ragout van rund-, honden- en menschenvleesch een bijzonder feestmaal; zij houden van haut-gout en verteren zelfs lijken.

Bij de Vuurlanders is zeehondenvleesch een steeds welkom gebraad. Eenvoudig genoeg is zijne bereiding aan het spit.

Maar ook in Europa worden dingen gegeten, die bij Japanneezen, Afrikanen, Siameezen en Indianen groote verwondering zouden baren; oningemaakte komkommers, kaviaar, zuurkool zouden hun het hoofd doen schudden en vrome Bouddhisten leden liever den grootsten honger dan versche melk te drinken of levende oesters te eten. De in Frankrijk zoo zeer geliefkoosde kikvorschenpooten, salades van slakken en kreeften-mayonnaises zijn nauw verwant aan gebraden rupsen, gebakken hagedissen, gesmoorde slangen en keversalades, maar zij onderscheiden zich alleen door grootere verfijning van toebereiding.

Over den smaak valt niet te twisten, en ieder ete wat hem goed smaakt.

Babbelkousen.

Wie had het kunnen denken, dat de eenige zoon van den Burgemeester dat arme ding, de dochter van den ontvanger zou trouwen!

En toch is 't zoo - of het zal spoedig zoo wezen, want gisteren heeft de Burgemeester zijn toestemming gegeven en de verloving werd gevierd.

Dit allernieuwste stadsnieuwtje wordt in den raad der drie babbelkousen op onze plaat druk besproken. De spreekster in het midden der drie heeft het jonge paar sedert hun allereerste jeugd gekend en geeft eindelooze, lange verhandelingen ten beste over beider familiebetrekkingen.

De vriendinnen hooren toe, als vernamen zij het allernieuwste, hoewel zij beide familiën even goed kennen. Maar die oude heeft zoo'n scherpe, vlugge tong, waarvoor ieder in alle straten en stegen der stad een heilzamen schrik koesteren.

Het onverdiende geluk van Anna wordt door haar scherp gehekeld en de toekomst van het aanstaande bruidspaar met de donkerste kleuren geschilderd. En de toehoorsters luisteren, want zij praten met genot, en als deze drie tezamen komen, dan wordt dikwijls het kokende water in den overloopenden ketel en de breikous in het handwerkszakje vergeten.

Kwade gevolgen zal deze terechtstelling echter niet na zich slepen. Ten eerste zijn de oude vrouwtjes zoo verstandig om die bekentenissen harer schoone zielen ten opzichte der degelijkheid van beide familiën voor zich te houden, en verder is de band der liefde, die de verloofden vereenigt, zoo vast, dat geen gebabbel dien los kan maken.

Van een lenteavond.

De lentezon daalde in de azuurblauwe lucht boven de groote stad neder. Een zacht windje verkoelde de reeds groote hitte van den dag.

Een rijtuig rolde door de menigte heen, op den voet gevolgd door anderen. Drie vrouwen zaten zwijgend daarbinnen.

Het eerst verbrak Madame het stilzwijgen. Zij zeide:

‘'t Is een heerlijke avond.’

Nog te diep geschokt, onderdrukte de markiezin de Crussol d'Amboise een snik.

Kalmer dan zij, antwoordde de markiezin de Senozan:

‘Werkelijk, Madame, 't is zooals u zegt een mooie avond!’

Madame ging voort:

‘'t Is al sedert eenige dagen dat ik niet in de frissche lucht ben geweest. 't Is of ik een zieke ben, die voor het eerst na haar ziekte uitgaat, en die weldra van al haar kwalen zal genezen zijn.’

Mevrouw de Crussol schrikte op en Madame wierp een blik vol medelijden op haar. Zij ging voort haar te verstrooien, zich richtend tot mevrouw de Senozan:

‘Heeft u zooeven de welsprekendheid niet bewonderd van meester Chauveau Lagarde? Wat mij betreft, ik heb ze zeer gewaardeerd. 't Is waar, dat ik nooit onze groote redenaars van het oude parlement heb gehoord.’

Mevrouw de Senozan antwoordde:

‘Mijn 76 jaren hebben vele menschen en dingen gezien. Zeker zijn onze redenaars van heden niet op één lijn te stellen met die van vroeger. In heb de beste herinnering bewaard van den heer Duval d'Esprémenil. Meester Linguet, de geschiedschrijver, was ook een goed spreker, al was hij maar een burgerlijke. Beiden overigens misbruikten soms hun welsprekendheid. Misschien zou ik ook nog mijn broer mogen noemen den heer de Malesherbes.’

‘Die,’ zeide Madame, ‘was niet alleen groot door woorden. Zijn laatste rede was een daad, een heldendaad. Is het zoo niet, mevrouw?’ vroeg zij, met haar kalmen glimlach mevrouw de Crussol aanziende, wier gelaat langzamerhand zijn gewone uitdrukking verkreeg.

Mevrouw de Senozan antwoordde:

‘Mijn broer deed slechts zijn plicht, maar hij vervulde dien. Sedert veertien dagen heeft hij de belooning ontvangen die hij verdiende en die, als het God belieft, wij minder groot dan hij, straks zullen verkrijgen.’

Mevrouw de Crussol boog goedkeurend het hoofd, en na haar stem te hebben versterkt, sprak zij op haar beurt:

‘Als het mij vergund is te spreken. Madame! dan zal ik zeggen dat ik meer dan de welsprekendheid van meester Chauveau Lagarde, de sublieme beweging heb bewonderd, die u deed spreken ten gunste van die arme mevrouw de Serilly.’

Madame glimlachte.

‘Praat er niet van. Ik dacht dat zij verplicht was aan het kind, dat zij onder haar hart draagt, haar schaamte op te offeren en haar verlangen naar rust.’

Men ging den hoek eener straat om. Overal was het vol. Verwarde kreten stegen op; tusschen de rijtuigen liepen menschen haastig voort.

Mevrouw de Crussol, beschaamd over haar zwakheid, zeide op lossen toon, het gepeupel overziende:

‘Dat doet mij denken aan de laatste dagen die wij in Versailles doorbrachten. Ik heb mijn flacon vlugzout vergeten. Reeds zooeven heb ik dit gemis gevoeld, toen ik een aanval van zwakte kreeg. De nabijheid van die menschen doet mij er te meer naar verlangen.’

‘Zou u niet willen?’ plaagde de markiezin de Senozan, ‘dat wij teruggingen om het te halen?’

Mevrouw de Crussol glimlachte vriendelijk.

‘U zal toch niet verlangen,’ zeide Madame, ‘dat een dochter van Frankrijk zich omkeerde om de flacon van een harer dames te halen. Dit vergrijp tegen de etiquette zou al te erg zijn.’

‘Dit doet mij er aan denken, markiezin,’ sprak mevrouw de Crussol, ‘dat ik u mijn verontschuldigingen nog moet aanbieden. Toen ik het rijtuig instapte had ik u moeten laten voorgaan; uw leeftijd had mij tot plicht moeten stellen u den voorrang te laten.’

Gekwetst antwoordde de markiezin:

‘'t Is mijn leeftijd niet alleen, mevrouw, maar wel de rang van ons geslacht, die mij dit voorrecht geeft. Er was, als u zich herinnert, eens strijd om den voorrang tusschen de markiezen de Senozan en de Crussol bij gelegenheid van het militaire caroussel, door koning Lodewijk XV gegeven. En mijn echtgenoot zag zijn aanspraken erkend. Maar op dit uur zijn dat kleinigheden, en ik ben er verre af te gelooven, dat u met opzet mij is voorgegaan.’

Mevrouw de Crussol aarzelde even. Toen vroeg zij met zachte stem:

‘Weet u wat de rangorde zal zijn in de plechtigheid van zoo straks?’

Madame zeide hoog ernstig:

‘Het zal wezen, denk ik, als in het Koninkrijk der hemelen. Ik zal de laatste zijn.’

Er heerschte een oogenblik van stilzwijgen.

De huizen gingen hen langs. Men bereikte den hoek der straat du Louvre en het rijtuig stond even stil.

‘Hier,’ zeide de markiezin de Crussol, ‘woont de juwelier, bij wien de markies mij een gesp van brillanten liet kiezen na mijn kerkgang bij de geboorte van mijn jongsten zoon.’

Mevrouw de Senozan vroeg:

‘Heeft u hem zelf gevoed, volgens de leerstellingen van den heer Rousseau uit Genève?’

‘Zeker,’ antwoordde mevrouw de Crussol vol vuur. ‘Wij hebben hem opgevoed volgens de voorschriften van Emile, en ik heb geen reden het te betreuren.’

‘Is hij op 't oogenblik niet in Frankrijk?’ vroeg Madame.

‘Hij dient bij Monsieur als adjudant.’

Een plotselinge windvlaag deed de muts van Madame Elisabeth wankelen en nam hem weg; maar de man, die achter haar stond, greep ze in de vlucht en wilde ze teruggeven. Madame wenkte hem dat hij ze houden mocht.

‘Het is,’ zeide de markiezin de Senozan spottend, ‘een zeer opmerkzaam lakei.’

‘Spreek niet over hem op dien toon. Misschien heeft hij zijn betrekking niet gekozen. Ik dank u wel, vriend,’ zeide Madame, zich tot hem richtend en toen zich weer tot de dames keerend.

‘Ik heb altijd de manier betreurd, waarop sommige adellijken hunne dienstbaren behandelen. Misschien zijn vele ongelukken voortgekomen uit deze beleedigende minachting en trots.’

Mevrouw de Crussol fluisterde:

‘U is wel goed, Madame!’

Maar mevrouw de Senozan hernam:

'Mijn leeftijd, Madame, geeft mij, ondanks mijn eerbied, het recht u te doen opmerken, dat integendeel juist omdat men opgehouden heeft zijn rang hoog te achten onze rampen mogelijk zijn geworden. Er is niets wat deze noodlottige herschenschim van gelijkheid zoo heeft begunstigd, als dat vertoon van goedigheid en gemeenzaamheid met menschen van niets. Het onderscheid is geschapen door den wil Gods; het te willen uitwisschen is Hem miskennen.'

Madame Elisabeth glimlachte.

'In het Koninkrijk Gods, markiezin, zullen wij allen gelijk zijn. Misschien is het aanmatigend op aarde er reeds naar te streven. Weldra zullen wij het weten.'

Mevrouw de Crussol herhaalde werktuiglijk:

'Wij zullen het weldra weten.'

Toen zag men haar lippen bewegen. Zij bad in stilte.

Madame Elisabeth vroeg haar:

'Wil u uw gebeden niet hardop zeggen, opdat wij er ons mede vereenigen?'

'Ik zou het niet kunnen.'

'Als ik durfde,' zeide mevrouw de Senozan, 'dan zou ik u nederig vragen, Madame, ons dezen dienst te bewijzen.'

'Welnu,' zeide Madama, 'ik zal het doen.'

En zij bad met een vaste, kalme stem. Bij haar woorden daalde zachtmoedigheid in de harten. Men voelde dat zij reeds met God vereenigd was. De man wischte een traan af. De twee vrouwen luisterden devoot toe met neergeslagen oogen. Haar vergrijsde hoofden vonden steun bij haar, die nog zoo jong was. Toen zij geëindigd had bedankten zij haar diep bewogen.

Met langzamen tred reed het rijtuig langs de laatste huizen der straat Saint Honoré. De gezichten waren weer opgericht. Het gelaat van Madame vol hemelsche opgeruimdheid, dat van mevrouw de Senozan verzacht, dat van mevrouw de Crussol getroost.

'Wij naderen,' zeide zij.

'Werkelijk!' bevestigde mevrouw de Senozan. 'Wij zullen spoedig aangekomen zijn. Met deze equipage is de weg nog zeer lang.'

'Ik herinner mij,' zeide mevrouw de Crussol, 'dat de Graaf van Artois eens wedde, hem in tien minuten af te leggen in een licht rijtuigje, dat hij bespande met zijn Engelschen draver Buckingham. Hij won de weddenschap.'

'Mijn broer,' zeide Madame Elisabeth, 'had goede paarden en hij hield er van ze te laten draven.'

Madame de Senozan sprak streng:

'Ik keur deze mode, om in alles de Engelschen na te volgen, volstrekt niet goed.'

'Zeker,' hernam Madame Elisabeth, 'er was te veel overdrijving in die sympathie.'

Men draaide om den hoek der straat St. Florentin. Schitterend van licht, zwart van de menschen, opende zich het plein voor hun oogen; een ontzettend rumoer deed zich hooren.

Mevrouw de Crussol werd wat bleek.

'O! 't Is hier het plein Louis XV.'

'Neen,' verbeterde mevrouw de Senozan, 'het plein der Revolutie.'

En met een blik wees zij iets van planken, dat daar opgericht was.

De drie vrouwen wisselden een blik en zij glimlachten. Madame Elisabeth en mevrouw de Senozan begonnen weer te bidden. Mevrouw de Crussol, haar oogen strak gevestigd, scheen als betooverd. Door de gendarmen teruggedreven, verdeelde zich de menigte.

Langzaam rolde het rijtuig naar het midden, waar zich dat zonderling gevaarte bevond. Drie andere rijtuigen volgden. Hier heerschte plechtig stilzwijgen. Men hoorde slechts den hoefslag der paarden en het geratel der wielen. Toen stond de stoet stil.

Madame Elisabeth stond op.

‘Wij zijn er,’ sprak zij, en met lichten stap, zonder op den arm van den man te steunen, steeg zij uit.

Madame de Crussol hield zich ter zijde om de markiezin de Senozan voor te laten gaan, maar de man wenkte haar, dat zij het eerst moest uitstappen.

‘U ziet het, markiezin,’ sprak zij, ‘dat ik u weer moet te kort doen.’

Madame Elisabeth was gaan zitten aan een der uiteinden van een bankje, bij een trap, die naar boven leidde. Naast haar ging mevrouw de Crussol zitten, toen mevrouw de Senozan, die op alles met een trotschen blik neerzag.

Op haar volgden de anderen, die uit de rijtuigen stapten. Madame Elisabeth zat zoo, dat ieder, die de trap op moest, haar voorbij diende te gaan.

Opnieuw begon mevrouw de Crussol een weinig te beven. Madame Elisabeth nam haar hand in de hare. Zoo bleven zij eenige minuten onbeweeglijk.

Op de estrade hoorde men balken kraken, verschillende geluiden van heen en weer loopende mannen, zwaar geknars van iets dat neerviel en dat men weer oprichtte. Er lag houtzaagsel verspreid en in een hoek stonden groote manden.

Eensklaps voelde mevrouw de Crussol, dat men haar zachtjes op den schouder tikte. Een man stond vóór haar; zij begreep het en zeide: ‘O!’

Toen stond zij op.

‘Madame,’ sprak zij, zich buigend voor Madame Elisabeth, ‘wil u mij als laatste genade verleenen, uwe lippen op mijn voorhoofd te drukken?’

Madame legde beide handen op haar schouders en driemaal kuste zij haar zachtjes op het voorhoofd; toen sprak zij:

‘Wij zullen elkander straks terugzien. Ik vertrouw er op.’

Toen boog mevrouw de Crussol zich nog eens en met een vasten tred ging zij de houten trap op.

Men hoorde over het plein een lang, gerekt gemompel, toen een scherp geknars, het geluid van iets dat viel, en toen nog een grooter gemurmel, dat zich voortplantte als het ruischen der zee in het oneindige.

Nu ging mevrouw de Senozan meteen rustigen stap voort. Zij liep als in de zalen van Versailles, en Madame voorbijgaande boog zij zich in een diepe hofreverentie. Men zou meenen op een vorstelijke receptie te zijn.

Ieder boog voor Madame, kuste haar de hand en ontving van haar eenige vriendelijke woorden of een glimlach.

De oude Graaf de Sourdeval kromde voor haar zijn negen en zestig jaren; de heer Meziret de Serilly volgde hem, toen de jonge de Loménie, die galant met een knie ter aarde de koninklijke hand kuste.

Madame omhelsde mevrouw de Rosset en de markiezin de Lengle.

Mevrouw de Montmorin en haar zoon, twee en twintig jaar oud, kwamen voor en Madame zeide hun:

'Gij zijt gelukkig op zulk een dag vereenigd te zijn.'

En de moeder antwoordde, de knie buigend:

'Onder de vleugels eener heilige!'

Een priester volgde hen; toen boog zich Madame op haar beurt en hij zegende haar.

Er waren ook 'menschen van niets' bij: een apotheker, George Fellope genaamd. Hall, Denise Buard, de jonge Bullier, die pas een en twintig jaar oud was, en nog anderen. Voor allen had zij woorden van zachtheid en godsvrucht, en getroost gingen zij opwaarts als naar een feest.

Telkens als er een de trap was opgegaan, hoorde men dezelfde doffe geluiden en hetzelfde gemompel van de menigte.

Eindelijk waren er twintig voorbijgegaan, toen een en twintig. De stoet was ten einde. Daar stond Madame Elisabeth van Frankrijk op en sprak:

'Mijn beurt is gekomen, niet waar?'

En zij ging de houten trap op. Boven op de estrade gekomen, wierp zij een blik over die wemelende hoofden en op de ondergaande zon van Florial, glimlachend over het lenteachtige Parijs.

Toen haar hoofd viel onder het mes der guillotine zag men een witte duif wegvliegen, en een geur van hemelsche rozen vervulde de lucht.

Het Lago Maggiore.
Met vijf illustratiën.

In een glorie van

WEG NAAR DE KAPEL DER MADONNA DEL SASSO.

licht verlaat de trein den Gothardtunnel, de lente tegemoet, achter zich sneeuw en winter latend.

Daar ginds aan gene zijde der Alpen rilde men een half uur geleden van de koude, hier laat men de ramen neder, een zoel windje dringt in de wagens, het licht heeft meer glans, daar verheft zich de slanke toren van Faido stout in de lucht - geen twijfel meer, men is hier in een ander klimaat en een andere natuur - Italië nadert.

Nu eens rechts, dan weer links, huppelt de Tessino, al bruisend en borrelend.

Van de rotsen werpen talrijke schitterende watervallen zich naar omlaag, levende sjerpen van diamanten en paarlen.

Dorpen met zoetklinkende namen en reeds geheel zuidelijk van uitzicht met hun platte daken, hun kerken, versierd met fresken, dalen de bergen af; de plantengroei is veranderd, op de donkere denneboomen volgen krachtige kastanje-, moerbezie-, vijgeboomen met hun breede, scherp uitgesneden bladeren en overal wijnranken dik en vol van loof.

Weldra verschijnt Bellinzona met haar drie oude forten, Bellinzona waar de spoorlijn zich verdeelt; een tak klimt op naar Lugano, de andere richt zich door de witte, steenachtige vlakte, grondgebied van de Tessino, naar het Lago Maggiore, van waar hij zich op zijn beurt vertakt; de groote lijn gaat voort naar Luino, Novara, Alexandria en Genua, terwijl een zijtak ons in een half uur naar Locarno brengt.

Locarno, het Lago Maggiore, de Borromeische Eilanden.

Als een sesame openen deze woorden gouden poorten aan de verbeelding, en de kunstenaar,

de natuurminnaar, voelt zijn hart vroolijk kloppen.

Gisteren nog onderzochten wij angstig de mistige lucht, men meende weer den winter terug te zien. Eenige uren sporens en dan zijn wij in de eeuwige lente aan den voet der eeuwige sneeuw.

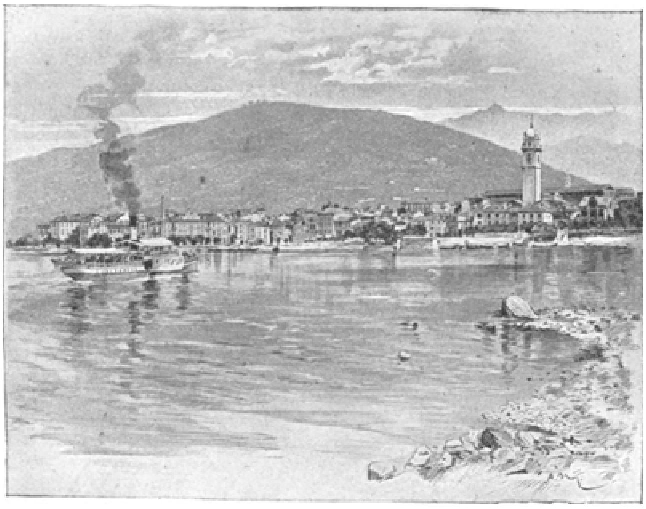

PALLANZA, GEZIEN VAN HET MEER.

O dat kleine, lieve Locarno! Het te zien is genoeg om het lief te hebben. 't Stadje telt nauwelijks 3500 zielen; het heeft geen prachtige gebouwen, geen casino, geen theater en toch bezit het meer bekoorlijks dan eenige andere plaats, vol wereldsche aantrekkelijkheden.

Men heeft spoedig het stadje rondgewandeld.

In het midden is een aardig echt Italiaansch pleintje met bogen er omheen; tusschen groene planten staan de tafeltjes der café's, overdag zijn zij verlaten, des avonds goed en vroolijk bezet. Het oude stadhuis, het kasteel, de kerk zijn de eenige merkwaardigheden; toch mist men niet veel als men ze niet ziet. De meeste straten zijn nauw; de huizen zijn dikwijls bont beschilderd, zeer eenvoudig van buiten, maar hier en daar heeft men door de half geopende deur aardige kijkjes op binnenplaatsen met fonteinen, vol rozen, jasmijnen, clematis, passiebloemen zich rankend om kolommen en balustrades.

Het volk is goed, hoewel soms, als de politiek in het spel is, wat heet van hoofd en warm van bloed. Velen gaan den Gothard over zoodra de lente aanbreekt en verdienen in Zwitserland geld genoeg als kleermakers, metselaars, huisschilders, om des winters uit te rusten in hun geboortestad.

Een gordel van villa's omgeeft de stad; ieder daarvan schijnt een paleisje, omringd door prachtige tuinen. 't Is of dit gezegend stukje land in een ontzaglijke natuurlijke serre is gelegen; de gemiddelde temperatuur is er van 11° R! De heerlijkste bloemen bloeien hier winter en zomer en de bloemhandel heeft er een groote uitbreiding. 't Is het paradijs der botanisten. In het wild en in de tuinen vindt men de zeldzaamste planten. Naast magnolia's van 20 Meter hoog groeien azalea's groot als boomen, laurier-, granaat-, kamferboomen en rozen, nog eens rozen, overal, elke villa omslingerend met haar jeugd en schoonheid.

Maar behalve deze villa's en tuinen bezit Locarno nog een juweel, dat alleen de moeite waard is om den Gothard te doorstoomen. Het is de kapel van de Madonna

del Sasso, zooals haar naam aanduidt, gelegen op een rotsachtige hoogte, dertig minuten van de stad; daarheen richten de reizigers hun eerste schreden zoodra zij Locarno bezoeken.

In een ideaal heldere lucht kanten de bergen zich scherp af; de weg naar het heiligdom klimt op tusschen twee tuinmuren onder bogen van wijnranken; over een vermolmde brug gaat men de Romagno over, die dikwijls droog maar somtijds zeer onstuimig is, en van daar gaat een weg met kleine kapellen aan weerskanten steil omhoog.

De andere is langer maar breeder en aangenaam beschaduwd; boven gekomen wacht ons echter een gezicht, onvergetelijk, tooverachtig schoon.

Onder ons een trap van terrassen vol geurige bloemen, die in deze gloeiende zon de lucht met haar aromen vervullen; dieper nog de stad met haar verstrooide huizen, rijk aan kleuren te midden der weelderige bosschages, hier en daar wit en rood door de perzik-, abrikoos- en amandelboomen. Zij ligt daar hemelsch kalm en rustend in het licht als bedwelmd van zaligheid.

Het oog weet niet waarop het eerst te rusten. Links de zware massa van den Sint-Gothard, rechts de lijn van bergen langs het Maggioremeer, het meer zelf, aan onze voeten een vlakte van lapislazuli, turkoois en saffier, - dan verderop de vruchtbare vlakten van Lombardije, alles gehuld in een licht van smaragd en goud.

Hier te blijven, alles te vergeten, liefde, haat, ijverzucht, de geheele wereld - helaas! een droom! wij moeten neerdalen.

De omstreken van Lucarno zijn heerlijk. Dicht bij de stad Muralto en Minusio onder de moerbezieboomen en de wijnbergen. Orsolino en Brione. Niet ver van Minusio het *Castello de ferro*, met zijn zwarte muren, een vreemde verschijning, een middeleeuwsche toren in een lijst vol gelach en gejuich van licht.

Wat verder Losone tusschen het donkere loof der kastanjeboomen, Arscona, in de middeleeuwen een sterke vesting, nu slechts tevreden met haar vruchtbaren grond, besproeid door de blauwe wateren van het meer. Ronca, beroemd om haar rozen, Brissagio met haar oude kerk, verscholen tusschen eeuwenoude cypressen en overal verrukkelijke voetpaden tusschen het reeds hooge koren en de lintvormige bladeren der maïs. Niets dan schitterende bloemkelken, heerlijke geuren, gemurmel van beekjes, ontspringend tusschen anemonen en narcissen, terwijl het meer schuilevinkje speelt achter de gordijnen van boomen.

En in het Noorden tusschen de imposante bergen verbergen zich de schoonste valleien.

Het is Vallemaggia, het dal der Maggia, een der zijtakken van de Tessino. Over den dikwijls boozen stroom ligt het stoute viaduct uit den tijd der Romeinen, de Ponte Brolla, Fusio, het laatste dorp der vallei, rustend tegen de helling der bergen; dan zijn er nog de Valle di Campo, Onsernone, Centovalli en Verzasca.

Steile rotsen, diepe afgronden, huppelende watervallen, trotsche kastanjebosschen en een verrukkelijke flora; de toerist vindt in de valleien rondom Locarno een eindelooze opeenvolging van schilderachtige

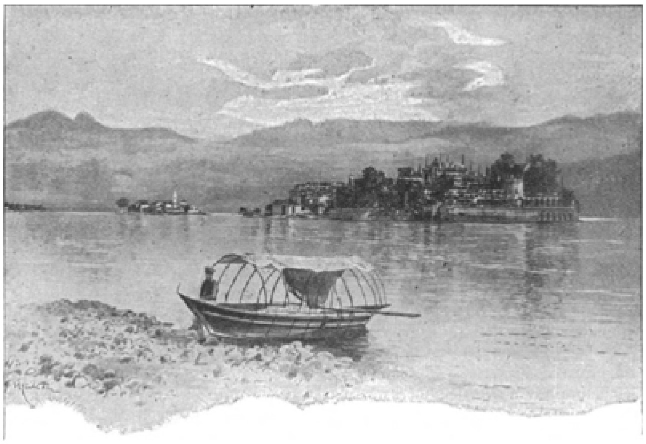

GEZICHT OP ISOLA BELLA, MET ZIJN TUINEN EN TERRASSEN.

gezichten vol verrassingen.

Vaarwel, Locarno!

In de heerlijke frischheid van den morgen verlaat de stoomboot de haven. Weldra komt men de Delta van de Maggia langs en het meer ontrolt zich daar in volle breedte. Rechts, links dorpen, zich aan elkander rijend als de paarlen van een reuzenketting, allen met hun bevallige campanile's (kerktorens), eenige op de helling en andere zich badend in het meer. Wij zien Ascona en Brissagio terug - de laatste Zwitsersche dorpen. Een oogenblik, dan zijn wij in Italië en het licht schijnt nog glanzender, de lucht nog blauwer.

Van Canobbio, zoo groen en rustig, gaat de boot over naar den linkeroever, waar in dit frissche morgenuur Maccagno zich nog in fluweelen tinten hult, terwijl daarginds Luino in volle klaarheid schittert.

De kathedraal van dit stadje bevat fresco's van Luini, die hier geboren werd. Als een zwaan glijdend over het nauwelijks gerimpelde water, richt zich de stoomboot weer naar den rechteroever. Het is een genot zoo te varen op het meer, dat thans onder de koninklijke stralen der zon een en al goud schijnt, gewiegd door de zachte briesjes, die de bedwelmende geuren van deze gelukkige oevers aandragen.

Nu eens is het de geur der roos die ons bereikt, dan weer die der citroenbloesems, dan weer die van den anjelier of verbena. Aan alle stations komen jonge meisjes aan boord met bouquetten in de hand en het dek schijnt een perk van bloemen vol schitterende kleuren.

Daar is Cannero, met zijn twee eilanden, waarop half vervallen kasteelen, eigendom van de graven Borromeo, en overal oude torens, ranke kerkspitsen coquette terrassen met weelderigen plantengroei, hier en daar een romantisch ravijn, een frissche vallei, waardoor een schuimende beek bruist, en tot achtergrond boschrijke hoogten, gekanteelde rotsen, vol vreemde lichteffecten, en verder nog de Alpentoppen, kristallen koepels, zich badend in het diepe azuur des hemels.

En hoe verder men komt hoe majestueuzer en schitterender het meer wordt. Het schijnt edelgesteenten te dragen; haar glorieuze vlakte strekt zich uit zoover het oog reikt in onverstoorbare kalmte en rust, flikkerend en verblindend en toch zoo onbeschrijfelijk zacht.

Dan voelt men dat het goed is te leven; men geniet van het bestaan als van een sappige vrucht en zou den tijd, die onbarmhartig voorbijvliegt, willen tegenhouden om deze onvergetelijke uren vast te klinken voor altoos.

Onvermoeid gaat de boot heen en weer van den eenen oever naar den andere; nu strijkt hij voor Laveno,

nestelend in een allerliefste baai aan den voet van de rots *Sasso di ferro*, en hier zijn wij in Intra, allerliefst gelegen stadje, thans feestvierend in het zonnelicht.

Het heeft vele fabrieken, maar hun rook verduistert het landschap niet, aan den eenen kant afgesloten door de besneeuwde Alpen, aan den anderen door het schoonste gedeelte van het meer.

Als de tocht - het is nu drie uren geleden dat wij Locarno verlieten - u honger gaf, gaat dan een dier aardige *osterie* binnen langs de havens. Een hartige risotto, gebakken visch met salade, een stukje gorgonzola kaas en een oranjeappel, ziedaar meer dan genoeg om u wat te versterken, en uw beenen zullen voldoende kracht hebben om te voet Pallanza te bereiken. Men kan den tocht ook per stoomboot doen, en rijtuigen ontbreken

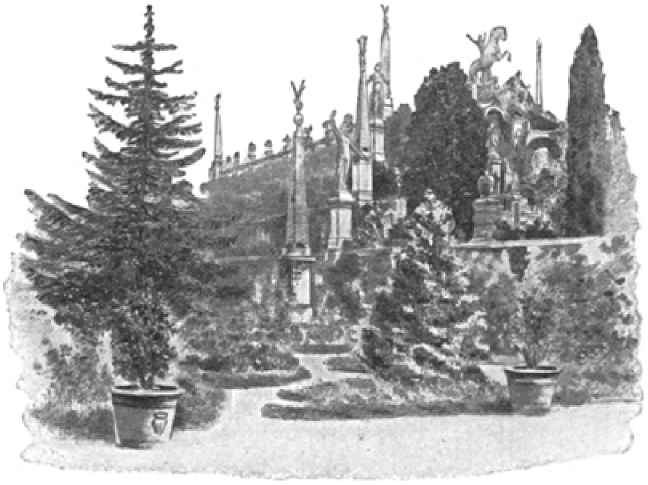

EEN KIJKJE IN DE TUINEN VAN ISOLA BELLA.

hier evenmin, maar de drie uren van den weg zijn het waard, dat men ze minuut voor minuut geniet.

De geheele *Punta di Castagnoli* is een Edentuin. Men gelooft zich in de tropen, als men die bosschages ziet van mimosa's, bamboes, palmen bij hondertallen, die rijkdom van kamperfoelie, jasmijnen, yucca's en rozen. Villa's, als paleizen, vertoonen er hun galerijen van marmer, verborgen onder de Maréchal-Nielrozen.

Bij elken stap is het oog betooverd en men kan zijn kreten van bewondering niet weerhouden. De ziel gaat met elk dezer gelukkige bloemen open; men wandelt in een feeëntuin.

Pallanza zelf heeft niets merkwaardigs dan zijn vorstelijke hotels, waarin koningen en koninginnen hun intrek nemen. Ten westen opent zich de breede golf aan den voet van den Monte Sant' Orfano, ten westen is het de golf van Laveno en ten zuiden blauwen de Borromeïsche eilanden en schijnen nymfen, betooverend schoon haar bad verlatend.

De stoombooten doen geregeld slechts een der drie eilanden aan. Beter is het dus een bootje te huren en zijn phantasie te volgen.

Daar zitten wij in een aardig schuitje; de bootsman, een knappe, flink gespierde jonge man, beweegt de riemen krachtig op en neer en binnen twintig minuten stappen wij af aan Isola Madre, dat een prachtig Engelsch park heeft, met oranje- en citroenplantages terrasvormig aangelegd, alles beheerscht door een groot schilderachtig verlaten *palazzo*. Zulk verblijf daar ledig te laten! Dat graaf Borromeo

er een herstellingsoord van make, zooals men hem aangeraden heeft, of een vacantieverblijf voor arme artisten!

Het Isola dei Péscatori, is het kleinste der drie. Een gehucht, alleen bewoond door visschers, een kerk met slanke campanile, een laan van boomen, een klein kerkhof, een smal strand om de netten op te hangen, dat is alles!

Maar wat een aantrekkelijke stilte, hoe zoet kan men droomen op dit nederige stukje grond! en welke brave, fatsoenlijke gezichten komt men er tegen! Hoe zoet zou het zijn zich hier terug te trekken bij die goede eenvoudige menschen.

'Isola Bella, Signor!'

En alleen aan den toon van den roeier begrijp ik dat er sprake is van de koningin, die hier onbetwistbaar den schepter voert.

Op het strand een rij huizen of liever krotten, twee of drie hotels, kleine draagbare winkels, waar men photographieën van het eiland verkoopt, fijn stroowerk en andere kleinigheden, gemakkelijk om mee te nemen.

Ten noorden het paleis, dat tegen het einde der XVIIde eeuw werd gebouwd door graaf Vitelliano Borromeo. De zalen zijn hoog, ruim, rijk gedecoreerd. Zij bevatten zeer mooie meubels, een galerij bestaande uit schilderwerken van den tweeden en derden rang, kostbare tapisserieën. Alle slaapkamers, zegt de cicerone, zijn beroemd geworden door het slapen van een of ander beroemd personage, generaal, prins, koning, ja zelfs keizer.

Dit alles is niet erg belangrijk; wat meer waard is, dat zijn de aangrijpende gezichten uit elk venster; aan den voet der muren kabbelt zachtjes het water; in de

schaduw is het van ultramarijn, in de zon van saffier, en een zonnestraal, dringend in die trotsche, koude zalen, is voldoende om den glans der kristallen verguldsels uit te dooven.

De tuinen zijn aangelegd op tien terrassen, in de rots uitgehold; alle aarde is met booten aangebracht. Lanen van rhododendrons, citroenboomen, beladen met vruchten - velen zoo groot als een kinderhoofd - azalea's, oleanders, kurkeiken, kamferboomen; de plantengroei overtreft nog die van Locarno en Pallanza en heeft zijn gelijke niet in Noord- en Midden-Italië.

Bij elken stap onbekende planten, bedwelmende geuren, iets triomfantelijks, trotsch, woest! Langs trappen vol festoenen van geraniums en rozen, van terras tot terras klimt men op naar het hoogste

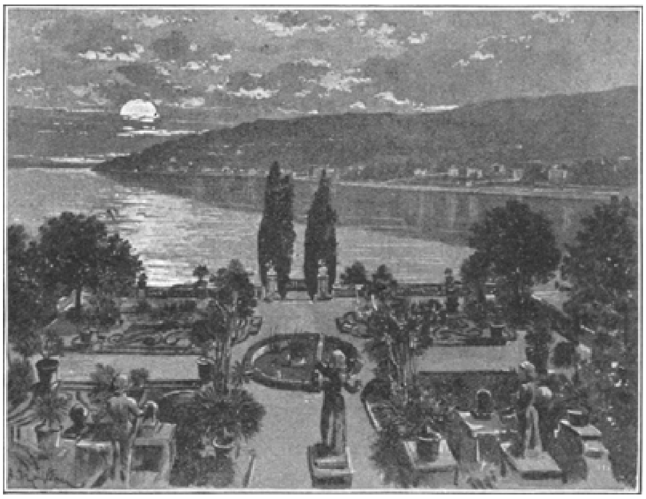

HOOGSTE TERRAS VAN ISOLA BELLA.

punt. Op sommige plaatsen is het gebladerte zoo dik, dat men het meer slechts raadt aan zekeren blauwen weerglans, herinnerend aan de blauwe grot van Capri.

Men baadt in een verblindenden gloed. Hier en daar ziet men tortelduifjes in vrijheid, hun verliefd getortel hoog uithalend, zoo lief in hun satijnachtige bronzen veeren. Eenige zijn zoo tam als de beroemde duiven van Venetië.

Maar waarom niet hier en daar eenige mooie pauwen het rad van hun staarten uitspreidend, en hun honderd bonte oogen openend over die balustrades tusschen granaat- en myrteboomen?

Op het bovenste terras, 32 Meter boven het meer, is de indruk zoo sterk, dat het dwaas zou zijn te trachten die in woorden uit te drukken.

De wind is gaan liggen; het meer vertoont geen plooitje; het is van zuiver kobalt, zelfs zonder het trillende kantwerk van dezen morgen.

De hemel, o, 't is de hemel van Italië, die van Correggio, van Raphaël, en alles wat er kunstmatigs is in dit eiland, zijn standbeelden van twijfelachtigen smaak, zijn akelig rots- en schelpwerk - alles wordt vergeten.

De natuur spreekt, en wat komt het er dan op aan wat de menschen gewrocht hebben? Het volmaaktste meesterstuk van den geniaalsten onder hen lijkt een treurig pijnlijk geknutsel tegenover haar werk. Graaf Vitelliano Borromeo kon vrij millioenen verkwisten aan deze rots, - wat eeuwig haar schoonheid zal uitmaken dat is dit licht, die kleuren, de zuiverheid van deze lucht, de doorschijnendheid van dit water; en Goddank! van dit alles mogen wij vrij genieten.

Het meer van Como en het meer van Lugano misten deze heerlijke eilanden, natuurlijke belvédères van waar de blik, waarheen hij zich ook wendt, niets ontwaart dan wonder boven wonder!

Groote bijen vliegen beladen met ambergeurigen buit, die zich zal veranderen in honing, den raten van den Hymettus waardig; vlinders fladderen, blauw en rood, die levende koornbloemen of liever granaatbloesems schijnen; aan elk stukje muur klampen zich theerozen vast, passiebloemen, jasmijnen vol zoeten geur, en wie al die gouden vruchten ziet, verbeeldt zich in den tuin der Hesperiden te zijn.

En daar ginds, als de boot zich op weg begeeft naar Stresa, gaat de zon langzaam onder en de avond valt. Vurige brand ontgloeit een hemel, ook het meer schijnt van vlammen, en op de kust vonkelt elk huis als topazen.

En langzaam smelten al deze gloeiende kleuren weg in tinten van ongeëvenaarde teerheid, koper, rozerood, amethyst, lila, zeegroen, opaal, waarin de eerste ster schittert als een diamant.

En terwijl van alle kanten flikkerende lichten worden ontstoken, heft een nachtegaal in een bosch van magnolia's zijn harmonieuze serenades aan en de eenzame wandelaar wenscht zich iemand naast zich om de ver-

rukking te deelen van dezen idealen avond, al was het ook zijn ergste vijand, die te midden van dit feest van schoonheid niet onverzoenlijk kon blijven en hem een broeder zou worden.

'Dat had ik van jou niet gedacht.' Door F.J. Dun.

I.

Hij maakte kennis met haar op den weg naar zijn kantoor. Elken morgen even voor negenen ontmoette hij haar op dezelfde haven en altijd nagenoeg op dezelfde plaats.

Hij was op een bankierskantoor, maar de banknoten gingen niet, althans nòg niet, door zijne handen. Daartoe was hij nog te kort bij de firma werkzaam. Eigenlijk mocht hij van geluk spreken, dat hij er een plaatsje gekregen had, want eerst kort geleden was hij komen aanwaaien, van waar? ja, dat weet ik niet en daarom kan ik het niet zeggen. Maar hij had een knap, innemend voorkomen en, naar het scheen, goede getuigschriften. Zoo was hij de handelswijk van S. ingegaan, het eene kantoor na het andere had hij bezocht, trap op trap af. In 't eind, toen hij al haast den moed begon op te geven, was hij bij de firma Ross & Co. gekomen. Dienzelfden morgen had de firma bericht gekregen, dat een der jongere bedienden, die lang lijdend geweest was, het tijdelijke met het eeuwige verwisseld had. Ruim twee maanden was deze bedlegerig geweest en vóór dien tijd was 't halen en brengen met hem geweest. Al dien tijd had de heer Momm, eenig en aansprakelijk vennoot van de firma Ross & Co., de plaats opengehouden, maar nu de dood er tusschen was gekomen, bestond er geen reden meer, langer te wachten. Hendrik van der Wart had zijn voorkomen mee, de getuigschriften waren goed - waarom 't dan niet met hem geprobeerd? De proef viel uitnemend ten genoege van den heer Momm uit, en Hendrik werd definitief aangesteld. Daar zijn werk voortreffelijk en de firma Ross & Co. goed van betalen was, had hij reeds tweemaal opslag gehad. Nu verdiende hij nog wel niet zooveel, dat hij er een vrouw van kon onderhouden, maar een meisje er op nahouden, dat wèl. Bovendien de vooruitzichten waren niet ongunstig en - ja nog wat.

In de fabelleer wordt ons verhaald, dat de mensch geschapen werd als man en vrouw in één persoon. Door de eene of andere ondeugd evenwel liepen zij - of liever liep dat man-vrouwmensch - straf op. Hij werd in tweeën gebroken en sinds dien tijd is elk mensch, 't zij man of vrouw, maar een half mensch. Nu verhaalt de fabelleer ons verder, dat op zekeren leeftijd de mensch begint te gevoelen, dat hij eigenlijk maar een half mensch is. Dan gaat hij zijn andere helft zoeken. Heeft hij 't geluk die te vinden en worden de twee helften één, dan ontstaat er een gelukkig huwelijk, maar - dwalen is menschelijk, men kan zich vergissen, en zoekende naar de goede helft, vindt men wel eens een verkeerde. Ziedaar het raadsel opgelost, hoe de ongelukkige huwelijken in de wereld komen.

Aan dien drang om zijn andere helft te gaan zoeken ontkomt niemand, uitgezonderd misschien een enkele verstokte celibatair. Ik zeg *misschien*, want in den regel weten die heeren ook wel, waarom ze niet getrouwd zijn.

Ook Hendrik begon iets van dien drang te gevoelen, en gaf er aan toe. De rest kunnen mijn lezers en anders zeker mijne lezeressen wel raden. Hij begon Truitje

met wat meer oplettendheid aan te zien. De sierlijk gebogen lijnen van haar figuurtje, plus haar trippelgang, plus haar heldere en tegelijk teedere oogopslag, plus

> Die duizend kleinigheden,
> Die zoo lief staan in een vrouw,

dit alles te zamen en wie weet wat nog meer, vestigde zijn keuze op Truitje. Nu geloof ik wel, dat er meer dan ééne vrouw geweest is, die zich hield alsof zij 't niet bemerkte, dat zij 't voorwerp of 't onderwerp - hoe moet 't wezen? - van de verliefde mijmeringen eens jonkmans was, maar dat er ooit eene vrouw was, die dat heuschelijk niet bespeurde, dat geloof ik niet.

Truitje was een wees en vierentwintig jaar. Zij was in betrekking, maar in eene zoodanige, die eerst in onze eeuw van emancipatie voor vrouwen zijn opengesteld, een van die betrekkingen dus, die vele vrouwen in staat stellen haar brood te verdienen, terwijl het bekleeden van die betrekkingen door vrouwen velen mannen belet voor zich *en* een vrouw het brood te verdienen. Aan haar ouders behoefde zij dus geene toestemming te vragen. Haar betrekking zou zij bij een eventueel huwelijk wel moeten opgeven, maar zij was de eerste niet en ze zou ook de laatste niet wezen, die er dat voor overhad om aan den man te komen. Hij had ze gevraagd en na eenig beraad - dat hoort er zoo bij - had zij zijn aanzoek niet van de hand gewezen.

II.

Vrienden hadden ze in S. niet, wel enkele bekenden, maar die kring van bekenden beperkte zich tot het kantoorpersoneel en de wederzijdsche hospita's. Ze hadden geen behoeften aan derden om den praat aan te brengen; verliefden hebben elkaar altijd zooveel te vertellen, dat het nooit aan stof ontbreekt. Zij was telegrafiste. Mocht iemand denken, dat ik thans de mededeeling doe om daardoor het vermoeden te wekken, dat wat haar ambtshalve onder de oogen kwam de vruchtbare onderwerpen voor gesprekken leverde, die vergist zich. Daar is nog nooit in Nederland eene telegrafiste veroordeeld wegens schending van ambtsgeheimen. Hoe moeilijk

't haar dus vallen moge, *schijnt* hier dus uit te *blijken*, dat zij altijd, over alles en onder alle omstandigheden zwijgen. Ook Truitje heeft zich nooit een veroordeeling op den hals gehaald. Maar iets anders wordt den lezer daardoor begrijpelijk, zij werd verplaatst naar F., slechts enkele weken na haar engagement. Dat was erg verdrietig, maar er viel niets aan te doen. F. lag een half uur sporens van S. Nu leert ons een oud spreekwoord, dat als twee verliefden dicht bij elkaar wonen, zulks wel veel zoenen, maar niet veel schoenen kost, terwijl in 't tegenovergestelde geval 't wel veel schoenen en niet veel zoenen kost. Dit is echter een oud spreekwoord, dat in onze eeuw van sporen en trams verouderen moet. Al woont je meisje aan 't andere eind van Nederland, je behoeft er geen schoen om te verslijten om haar dit smakkend, sissend, klinkend bewijs van liefde op de rozenroode lippen te drukken. Je spoort of tramt of fietst er heen, maar toch - 't blijft altijd min of meer kostbaar. Hendrik bespeurde dat ook al heel gauw, en dat wel te spoediger naarmate er in zijn hart naast de liefde voor Truitje een andere hartstocht zich ontwikkelde. Hij was geldgierig. Nu is de geldgierigheid, naar Paulus' woord, niet alleen een wortel van alle kwaad, maar ook is 't een van die zonden, aan wier macht de mensch bij het klimmen der jaren zich hoe langer hoe minder ontworstelen kan. Salomo, die altijd gelijk heeft, anders zouden nu niet al drie duizend jaren aaneen alle opvolgende geslachten hem den naam van den wijze gegeven hebben, Salomo zegt terecht, dat de gierigheid de ziel van haar meester vangt. Ja, ook de ziel van Hendrik van der Wart.

Binnen een paar jaren had hij belangrijke vorderingen op zijn kantoor gemaakt. Door moeite en vlijt, gepaard aan scherpzinnigheid, had hij het hart van zijn patroon gestolen. Niet geleidelijk, maar bij sprongen was hij steeds hooger geklommen. Hoe hooger hij steeg in de gunst van zijn patroon en hoe schitterender het verschiet was, dat zich voor hem opende, des te meer begon hij 't te betreuren, dat hij zoo ondoordacht liefdesbetrekkingen met de arme telegrafiste had aangeknoopt. Zijn bezoeken waren er niet menigvuldiger op geworden. Natuurlijk gaf hij voor, dat drukten hem verhinderden. En als hij kwam en wat afgetrokken was, schreef zij dat toe aan zijn drukke bezigheden en de zorg en de toewijding, die hij koesterde voor de belangen van zijn patroon. Zij had maar één mensch ter wereld aan wien zij met geheel haar hart hing, en die ééne was haar Hendrik. Zij was trotsch op hem, dat hij zoo mooi promotie maakte, en droomde dikwerf van een gouden toekomst, als die man haar man zijn zou.

In S. wist men ternauwernood, dat hij geëngageerd was. Had hij in den beginne al eens een enkele maal over zijn meisje gesproken, in 't laatste jaar had hij geen woord meer over haar gerept. Andere plannen rijpten in zijn geest. Zijn patroon was reeds oud en had geen opvolger, maar wel had hij een beeldschoone dochter, die zijn eenige erfgenaam zou zijn. Nu werd de heer Momm gaandeweg door de jicht geplaagd, waardoor hij belet werd op 't kantoor te komen. Meermalen gebeurde het, dat Hendrik bij hem aan huis moest komen om de zaken te bespreken. Bij dergelijke gelegenheden had hij vergelijkingen en berekeningen gemaakt, waarbij niet de liefde, maar de geldgierigheid scheidsrechter was, en niet lang duurde het, of het stond bij hem vast, dat het tusschen hem en Truitje uit moest zijn. Hij wilde het haar niet schrijven, want een man van zaken als hij thans geworden was, wist maar al te wel, hoe een enkele regel schrifts iemand aan de galg helpen kan. Hij zou 't haar zelf zeggen.

III.

Onverwacht stond hij op een avond vóór haar, toen zij het kantoor verliet.

‘Hé, Henk, ben jij daar?’

‘Ja, Trui, ik had hier een paar zaken voor mijn patroon, en ik moest jou toch ook eens wat zeggen.’

't Eerste loog hij en bij 't tweede begon haar hartje te popelen. Zij had al lang gedacht en ook wel gehoopt, dat hij over een huwelijk zou gaan spreken, maar daarover had hij in de laatste maanden geen woord gerept. Nu zou 't komen.

't Was alreeds donker, en zij namen hun weg langs een buitensingel.

Hoe menig zielenpaar was op denzelfden singel ‘gloeinde aaneengesmeed’. Maar thans werd er op dien singel een hart gebroken.

't Moest uit zijn tusschen hen, luidde het kortaf. Hij had hoe langer zoo meer de overtuiging gekregen, dat zij niet bij elkander pasten, 't was beter ten halve gekeerd dan ten heele gedwaald. 't Engagement was om elkander te leeren kennen, en als een van beiden voelde, dat 't niet tot een volkomen gelukkig huwelijk leiden zou, dan moest er liever maar een eind aan gemaakt worden.

't Was donker, en daarom kon hij niet zien, hoe eerst een doodelijke bleekheid haar gelaat bedekte. Wie heeft ooit 't huis zijner hoop zonder ontroering zien ineenstorten? Zij zag, zij voelde dat, en daarom werd ze zoo bleek. Maar ze was ook vrouw en gevoelde ook hare vrouwelijke waardigheid tegen hem te moeten ophouden. Zij moest 't daarom niet laten blijken, hoe diep hij haar griefde, daar zij instinctmatig voelde, dat er een andere reden was, waarom bij de verkeering afbrak. Zij herinnerde zich, dat hij in de laatste tijden 't zoo menigmaal over geld, over rijke huwelijken enz. gehad had, dat zij wel begreep, dat zij de plaats moest ruimen voor een rijk meisje. Daardoor voelde zij op dat oogenblik hare armoede diep.

‘Ik begrijp, mijnheer,’ antwoordde zij op vasten toon, ‘ik word wat te min voor u, of liever gij wordt te groot, te voornaam voor mij. 't Zij zoo. 't Is niet alleen in het kaartspel, dat men in harten speelt. Voor sommigen is de liefde ook maar spel. Dat ondervind ik thans; maar, mijnheer’ - hier vatte zij hem in den bovenarm en duwde hem verre, verre van zich af - ‘dat had ik van jou niet gedacht.’

Op elke overspanning volgt ontspanning. Zij kon niet

meer. En hij? Hij had zich op een scène voorbereid, 't Liep nogal los, naar zijn meening, omdat 't zonder tranen gezegd werd, alles wat ze zei. Hij verwijderde zich snel. Nog even bleef hij staan. Achter zich hoorde hij een plons en een rauwe kreet, die hem door merg en been drong. 't Was 't werk van een oogenblik geweest om een pas of wat terug te loopen en de hand der redding toe te steken. Maar hij liet dat oogenblik verloopen. Zijn kwade geest fluisterde hem in: zoo is 't misschien maar 't allerbest. Dan heb ik naderhand nooit meer last van haar.

En het arme Truitje verdronk, terwijl hij zich verwijderde.

De apostel Paulus riep eenmaal iemand, die zichzelven van het leven berooven wilde, toe: doe uzelven geen kwaad! Een zelfmoordenaar doet dus zichzelf kwaad. Daarom nog eens: Arme Truitje!

Maar dubbel verfoeilijk de brave, oppassende, geëerde Hendrik, die door eigenbelang gedreven, feitelijk haar moordenaar was, en zich in stilte wegmaakte.

Den volgenden morgen werd haar lijk gevischt. Uiterlijke teekenen van geweld werden er niet aan waargenomen. De statistiek vermeldde er een meer, die door zelfmoord om het leven was gekomen.

IV.

't Ging wel niet zoo gauw als Hendrik gehoopt had, maar hij bereikte eindelijk zijn doel.

De heer Momm, die zijn vermogen al even lief had als zijn dochter, zag beide gaarne in goede handen. Hendrik had zijn rol meesterlijk gespeeld en eindelijk vader en dochter gevangen. 't Huwelijk werd bepaald.

Was Hendrik gelukkig? Naar het uiterlijk te oordeelen zeker wel. Het beeld van Truitje, zooals zij daar dien avond vóór hem stond op den Singel, had hij gepoogd uit zijne herinnering weg te wisschen. Maar dat ging niet gemakkelijk. Hij had zichzelf diets gemaakt, dat 't toch zoo maar beter was. Nu kon zij nooit als een lastige getuige tegen hem opstaan. Eén ding echter kon hij niet. Hij kon dat woord maar niet kwijt worden, 't laatste, dat zij tegen hem gezegd had: ‘dat had ik van jou niet gedacht,’ Dat *jou* klonk zoo verachtelijk. Nagenoeg door iedereen benijd, door zijn aanstaanden schoonvader hooggeschat, door zijn bruid met innige genegenheid behandeld, kon dat *jou* zoo plotseling en zoo rauw hem als in de ooren klinken.

De datum van het huwelijk werd vastgesteld, en ter gelegenheid daarvan zou er eenige dagen te voren een groote partij gegeven worden. Uitnoodigingen tot bijwoning werden op ruime schaal rondgezonden, en toen nam die gezellige drukte een aanvang, die aan dergelijke festiviteiten voorafgaat. Verschillende stukjes werden ingestudeerd, nieuwe kostumes besteld, dit geregeld en dat besproken, totdat eindelijk de groote dag aanbrak.

't Minst opgewekt op den dag van het feest was de bruigom zelf. 't Geweten is en blijft een lastig getuige, die niet altijd vraagt, of hij gelegen komt als hij ons wat te zeggen heeft, ja dikwijls den meest ongelegen tijd uitkiest. Hendrik werd dien dag steeds weer in de gedachten heengeleid naar dien donkeren avond op den Singel te F. Wel schudde hij die sombere gedachten van zich af, althans hij trachtte het te doen, maar tevergeefs. Hij, de onverstoorbare, de kalme, berekenende Hendrik werd er

zenuwachtig van, en toen het uur aanbrak, waarop hij zich naar het feest begeven zou, wenschte hij in de gedachten die heele partij naar de Mookerheide. Maar er was niets aan te doen, hij kon zich niet onttrekken, en op 't vastgestelde uur trad hij, keurig in 't zwart gedost, met zijn bruid aan den arm de feestelijk verlichte zaal binnen. 't Was een knap paar. Zij was een meisje van smaak. Zij wist, dat wit dames onder alle omstandigheden 't meest flatteert, maar inzonderheid als zij de bruid zijn. Haar smaakvolle witzijden japon stak betooverend af tegen zijn zwarte pak.

Het feest nam een aanvang. Na een vroolijk welkomstlied, door de gasten gezongen, en een geestige welkomstspeech van den ceremoniemeester begon alras het voordragen van stukjes. De bruigom was en bleef afgetrokken. Die schitterende feestzaal maakte zulk een scherp contrast men den bekenden donkeren Singel. Zag hij zijn schitterende bruid aan, 't was hem gedurig of zich achter haar de gestalte van arme Truitje vertoonde. En ja, dat moest hij zich bekennen, hij had Truitje liefgehad... wat hadden zij gelukkige uurtjes gesleten in de eerste dagen van hun engagement! Zoo had hij Belia niet lief, eigenlijk had hij haar in 't geheel niet lief, 't was haar geld geweest, dat hem bekoord had. Alles om hem heen begon hem een droom te gelijken. Daar zou juist weer een stukje worden voorgedragen. Hij verzamelde al zijn geestkracht om zich aan de akelige gedachten, die hem bezighielden, te onttrekken en begaf zich, met zijn bruid aan den arm, bijna werktuiglijk naar zijn sierlijk versierden zetel.

De amateurs hadden eer van hun werk. Zij droegen hun stukje zeer natuurlijk en met veel animo voor. Één inzonderheid, 't was een dame, had bijzonder veel zeggingskracht. Het geheele gezelschap werd ‘gepakt’, Hendrik's gedachten waren wederom absent. 't Was den spelers natuurlijk in de eerste plaats om de goedkeuring van bruid en bruidegom te doen. Zoo geschiedde hetgeen op zooveel partijen ook het geval is, dat zij wel wat veel naar het paartje zagen, te wiens eere zij zich inspanden. Daarom wendde zich ook die dame op een gegeven oogenblik tot den bruidegom in plaats van tot een der medespelers en zeide met veel â-plomb: ‘dat had ik van jou niet gedacht.’ Zóó had Truitje gesproken; als een electrische schok voer het hem door de leden; een kreet, een rauwe gil, als eens op dien Singel had weerklonken, verbrak alle feestvreugde. De bruidegom was in onmacht gevallen.

Een dokter, inderhaast ontboden, constateerde zenuwzinkingkoorts.

Hij werd niet beter. Zijn trouwdag werd zijn begrafenisdag.

Constanz aan de Bodensee. Met illustratiën.

Vele wegen te water en te land voeren naar het oude Constanz; het genotvolste is echter nog altijd de vaart op de stoomboot Rhijnopwaarts van Schaffhausen uit.

Het gaat langs sappig groene weiden en heerlijke bosschen, langs heuvels gekroond met burchten en kasteelen, die zich droomend spiegelen in de donkere golven van den veelbezongen stroom, voorbij aardige, middeleeuwsche stadjes, waaronder het schilderachtig aan den voet van den Hohenklinge genestelde Stein a/Rhijn, met zijn oude geveldaken en het eerbiedwaardige klooster, St. George, dat nu zulk een poëtische bewaarplaats vormt voor een verzameling van kostbare kunstschatten.

En verder tegen den stroom opvarend, zijn wij weldra in Untersee, midden in het land door den dichter van Ekkehard bezongen. Daar in het westen tegen den gouden achtergrond van den avondhemel teekent zich de burcht van Hadwig scherp af. En vóór ons breidt zich het sagenrijke, met wijnranken omslingerde eiland Reichenau uit, waar de booze keldermeester Rudiman zijn wraakzuchtig spel dreef.

Daar tegenover boeit ons de oever van den

HET MÜNSTER IN CONSTANZ.

Thurgau met zijn hellingen vol bosschen en wijnstokken; van boven reit zich slot aan slot zoo dicht aaneen, dat men elkander van de tinnen zou kunnen toeroepen.

Daar begroeten ons op de hoogten de kasteelen der Bonapartes: Arenenberg, het verblijf van koningin Hortense, waar Napoleon III zijn eerste keizersdroomen droomde, niet ver van daar Eugensberg, dat den naam draagt van haar broeder, den edelste en beste der Napoleoniden, Eugène de Beauharnais, op welk terras Scheffel dikwijls rustte en den blik liet dwalen over Reichenau en Hohentwiel, terwijl de figuren uit zijn Ekkehard hem als flauwe nevelbeelden voor den geest zweefden.

Halt! zouden wij den stuurman willen toeroepen. Wacht een uurtje, 't is hier zoo mooi en zoo goed rusten. Maar neen! Verder gaat het, stroomopwaarts Constanz te gemoet, welks hooge Munstertoren in de wazige verte opduikt. - De overgang uit het groene watergebied van het fraaie benedenmeer in de uitgestrekte op een zee gelijkende wateren van het meer van Constanz is even overweldigend als uit een geographisch oogpunt belangwekkend, vooral bij hoogen waterstand. Machtig is dan de golfstroom onder de wijde bogen der Rhijnbrug met haar trotsche stroompijlers.

‘Ik vind vele Zwitsersche meren schooner dan de Bodensee,’ zegt een Duitsch schrijver, ‘geen echter heb ik zoo lief. Als een schuchtere jonge hinde rolt de Rhijn van zijn bergen komend in haar schoot, en als een jonge leeuw komt hij bij Constanz weder te voorschijn. Bij Schaffhausen doet hij den muil open en verkondigt met luid gebrul voort 't eerst zijn macht.’

En een uitgestrekt, indrukwekkend schouwspel is het dat zich hier vertoont bij het invaren der eindeloos schijnende wateren van de Zwabische Zee. Maar het is geen zee, en vóórdat we in de grootsch aangelegde Constanzer haven aankomen, duiken in het Zuidoosten de geweldige rotsmassa's op en de glinsterende sneeuwvelden der Algauer, Vorarlbergen en Zwitsersche Alpen, top aan top een stralend hoogland met den Santistop, den hoogsten uit den geheelen krans.

Met vrijen blik op al deze heerlijke landschappen vol berg en water, omringd door de schoonste gezichten, ligt Constanz, de belangrijkste stad aan den oever der Bodensee. Wel is het geen groote stad en bezit het slechts 20000 inwoners, maar reeds bij een eersten gang door de straten en stegen der binnenstad krijgt men door de goed bewoonde, middeleeuwsche gebouwen, de schilderachtige stadsgezichten en de bevallige architectuur den indruk van een rijke stad.

Al is dan ook aan de niet altijd even verstandige zucht tot moderniseeren menig torentje, menig poortje ten offer gevallen, veel is nog bewaard gebleven en nog altijd biedt Constanz tallooze tooneelen vol bekoorlijkheid, zooals slechts steden met een groot historisch verleden die kunnen opleveren. Wij raken reeds dadelijk in de rechte stemming bij het lan-

den in de haven, als wij het oude Verkoophuis zien in zijn imposanten eenvoud, door den volksmond eigenaardig het Conciliegebouw genoemd.

Het beroemde Concilie had echter plaats in het Munster

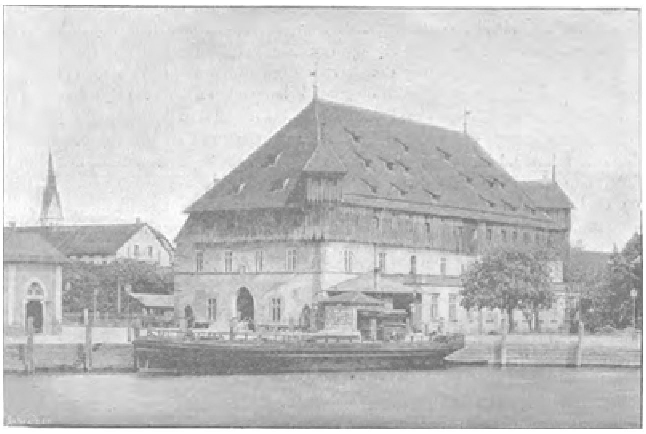

VERKOOPHUIS.

en op het ‘Eiland’, terwijl in het Verkoophuis alleen het Concilie werd gehouden, dat Martinus V tot Paus verkoos.

Op de Bovenmarkt staat nog het zeer goed bewaarde huis ‘De hooge haven’, waar Friedrich Burggraaf van Neurenberg den 18 April 1417 van keizer Sigismund de Brandenburger Marken als leen verkreeg en hierdoor den grond legde voor de latere macht van Pruisen.

De voornaamste getuige echter van het zoo rijk verleden van Constanz is het Münster, een prachtig gebouw uit de 11de eeuw met zijn crypta, die reeds van de 10de eeuw dagteekent. In den aanleg romaansch, later meer gothisch geworden, vertoont de majestueuze Dom bovendien nog perioden uit den Renaissance-tijd. Eens gedurende de jaren van het groote Concilie waren de blikken der geheele Christenheid gericht op Constanz en haar Dom.

In den geest zien wij

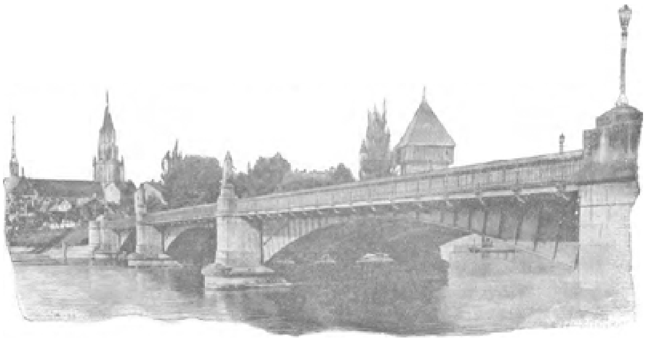

DE RHIJNBRUG BIJ CONSTANZ.

de schitterende intochten der vorsten en de langzaam plechtig voortschrijdende processiën. Aan het hoofd de Paus met vijf patriarchen, 35 kardinalen, 275 aartsbisschoppen en bisschop pen met een gevolg van vele honderden geleerden en doctoren, dan k oning Sigismond omringd door koninginnen en prinsessen, 234 vorsten, graven en hertogen, 1500 ridders met hun gevolg, 325 afgevaardigden van steden, gezantschappen uit Azië en Afrika.

Een welsprekende en daarenboven bevallige herinnering van het oude Constanz is ons bewaard gebleven in den massieven, door populieren en wilgen omringden Rhijntoren, den ouden wachter der stad, voor schilders een dankbaar onderwerp, vooral des avonds, als bij zonsondergang de spitse toren met een roodachtig licht overgoten is. Eens heeft zich hier het avondrood vermengd met het purper van het bloed van dappere burgers.

Den 6 Augustus 1548 sloegen de Constanzers een overval der Spaansch-keizerlijke troepen op de hier uitkomende Rhijnbrug heldhaftig terug en een groot aantal dapperen vond den dood in de golven van den Rhijn. Bij deze gelegenheid ging ook de brug in vlammen op en met haar viel tevens de vrijheid der rijksstad in puin. Constanz zwoer het huis Habsburg trouw en bleef Oostenrijksch tot het jaar 1806, toen de vrede van Presburg de stad aan Baden bracht.

In den zoogenaamden Rozentuin, voorheen het Constanzer arsenaal, waarvan de geschiedenis teruggaat tot in de 13de eeuw, bezit de stad een zeer belangrijk natuur- en geschiedkundig museum, dat den natuuronderzoeker, den vriend en kenner van de geschiedenis der beschaving belang moet inboezemen. Hier vindt men ook de beroemde met penteekeningen versierde Conciliekroniek van Ulrich van Richental, die deze veelbewogen tijden in levendige kleuren schildert. Een der meest aantrekkelijke bezienswaardigheden is het Eilandhotel - een historische

merkwaardigheid - dat op een geschiedenis van 650 jaar trotsch mag zijn. En welke veranderingen heeft dit kloostergebouw doorgemaakt! Men verbeelde zich een oud Dominicanerklooster veranderd in - een deftig hotel; de vroegere kerk is een grootsche, met kolommen versierde eetzaal, de groote vierkante kloosterhof, omgetooverd in een bevalligen bloementuin, omringd door een deftige kruisgang, versierd met fresken van professor Háberlin uit Stuttgart, de geschiedenis van het oude eiland in zijn hoofdmomenten voorstellend, terwijl het vroegere refectorium nu als gezellige drinkzaal dienst doet.

Naast andere gebouwen uit de middeleeuwen, kerkelijke en profane, ontbreekt het der stad niet aan merkwaardige moderne bouwwerken, die hun bestaan danken aan den rusteloozen ondernemingsgeest van een nieuweren tijd, die bij alle piëteit voor het oude

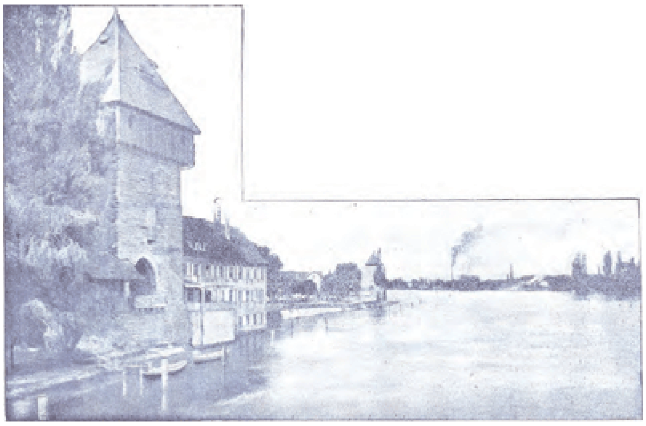

RHIJNPOORTTOREN.

toch steeds den vooruitgang huldigt. Ook heeft de stad het van jaar tot jaar sterk toenemende vreemdelingenverkeer aan zich verplicht door rijke ‘Anlagen’ en verfraaiingen van allerlei soort. Een der schoonste veroveringen der nieuw opbloeiende stad is de heerlijke, smaakvol aangelegde, verre in het meer zich uitstrekkende stadstuin.

Het is heerlijk rusten in de goed verzorgde parktuinen met hun rijke bloemenschatten, in het gezicht van de bijna onafzienbare watervlakte en het grootsche Alpenpanorama.

In schoonheid van ligging wedijvert met den stadstuin de ‘Seestrasze’, het villakwartier van Constanz met een ruimen blik op het prachtige, kalme meer. In het ‘Constanzerhof’ bezit Constanz een inrichting voor zenuwzieken zooals men geen grootscher en voortreffelijker in Duitschland vinden kan. De verlenging dezer straat voert ons in de liefelijke omgeving der stad. Er zijn vele fraaie punten, die men naar verkiezing met een schuitje, met een stoomboot en te voet kan bereiken. In de verte begroet ons op een trotsche rotshoogte het aan legenden rijke Meerburg met zijn heerlijk uitzicht en talrijke historische herinneringen.

Hier woonde Duitschlands grootste dichteres Annette von Droste-Hulshoff en had zij den geleerden germanist Vrijheer von Larzberg, dichter Uhland en den romanschrijver Levin Schucking tot gasten.

Daar groeit ook de roode Meerburgerwijn, als een bewijs van de zachtheid van het klimaat. Nog vele fraaie punten heeft men in den omtrek: het slot Castel te midden van zijn krans van boomen en bosschen, het liefelijke Mainau, de altijd toegankelijke

zomerresidentie van den Groothertog van Baden. Dweperige bewonderaars hebben het het 'Isola Bella' van het Noorden genoemd en zeiden daarmede niet te veel. Anderen vergelijken het met Miramar, want evenals dit lustslot van de Adriatische Zee is Mainau het juweel der Bodensee, alleen met dit verschil, dat het marmeren paleis aan de zee een droevige geschiedenis bezit, terwijl op Mainau de daarin gegrifte verzen van Von Scheffel van toepassing zijn.

'Ob Mai, ob Juli und August
Mainau bedeutet Glück und Lust.
O sei dir stets beschieden
So lang der Giebel steht,
Den Hauch von Gotten Frieden
Der heute dich unweht'.

(In Mei, Juli of August, steeds beteekent Mainau geluk en vreugd. O, dat steeds uw deel zij, zoolang uw gevel staat, de adem van Gods vrede, die thans u omzweeft!')

Wie de heerlijke schoonheden van het landschap rondom Constanz, al de schilderachtige punten op Duitsch, Oostenrijksch en Zwitsersch grondgebied wilde schilderen, zou den kunstenaar concurrentie aandoen.

Wie ze kent zal er zich steeds weer heengetrokken voelen, en wie ze niet kent, dien geven wij hier een aansporing in woord en beeld om zoo spoedig mogelijk deze heerlijke streek te bezoeken.

De diamant.
(Een parabel) Door G. Heuvelman.

Tusschen ongeslepen edelsteenen glansde een eenzame diamant. Als een blanke dauwdrop, die het beeld der

zon gevangen houdt, blonk hij te midden zijner ondoorschijnende broeders, zijne facetten straalden in den zonneschijn, die door het venster der kamer binnenviel, kleine flonkerende vlammetjes schenen te vloeien uit het witte lichthart en glinsteringen spatteden over de ruwe steenen, die rondom hem lagen. Gelukkig door zijne uitstraling van het licht dat in hem was, bedroefde hij zich over het doffe, glanslooze zijner verwanten.

'Ik zal hen beschijnen met mijn licht,' zeide hij. 'Misschien zal dan het licht worden gewekt, dat in hen verborgen is.'

En vonken lichts vielen over de ongeslepen steenen en stuitten af op het kiezelpantser of gleden er over met kortstondigen gloed, die hen daarna even dof liet als te voren. Maar het licht in hun binnenste ontwaakte niet.

En de diamant bleef schijnen, doch begreep ten slotte, dat zijne pogingen tevergeefs en zijne broederen ongevoelig

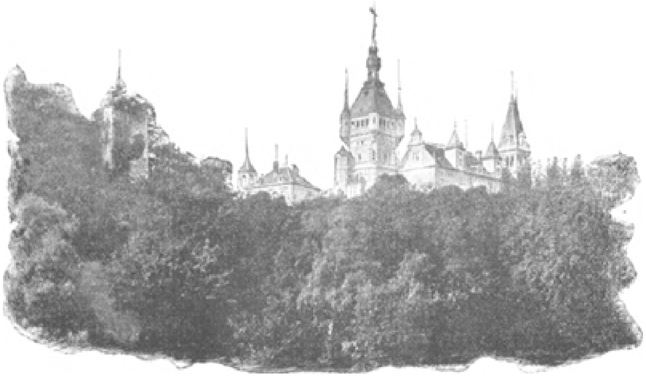

CONSTANZ AAN DE BODENSEE: SLOT CASTEL BIJ CONSTANZ.

waren voor het vlammen van het reine vuur, dat brandde in zijn hart.

Dat was eene teleurstelling en het speet hem, dat die andere steenen zoo dof bleven en niet glansden als hij. Wat kon hij er aan doen? dacht hij. En al meer en meer licht straalde hij uit, doch het hielp niets; de zonnetjes in hunne borsten bleven slapen.

Toen besloot hij alleen te schijnen voor zichzelven. En hij, de Sirius van zijn klein heelal, fonkelde als een eenzame ster; om hem was een fluide van zacht licht, rein als het licht van kinderoogen.

Maar weemoed trilde in zijne schijnsels en een droom van leed zweefde door de ziel van den diamant, die treurde om het nuttelooze van een bestaan, dat hij zoo gaarne had gewijd aan eene voortdurende schepping van schoonheid in het leven zijner verwanten. O, kon zijn licht dan niet breken de kerkerwanden, die het licht zijner broeders gekluisterd hielden? Moest hij altijd alleen blijven schitteren, hij, die zich zoo gaarne omringd had met de glansen der anderen? 't Was verdrietig, en als hij, door zijn leven te geven...

Daar naderde een oude man het tafeltje waarop de steenen lagen; hij droeg een zilveren hamertje in zijn hand. Een vreemd lachje speelde op zijn gerimpeld gelaat.

'Nu zal ik op zijn mooist schijnen; misschien doet het hem plezier,' meende de diamant.

En hij deed alzoo.

Maar de oude hief het hamertje op en sloeg met een krachtigen slag het schitterend juweel tot een klein hoopje fonkelend gruis.

Vervolgens nam hij de ondoorschijnende steenen, sleep en polijstte ze met het gruis van den diamant, wiens schittering hun lichtfontein niet deed ontspringen en wiens dood alleen haar ten leven wekken kon. Hij polijstte hen tot zij allen blonken als eens hun broeder deed. En de oude man schiep met de vergruisde overblijfselen van den Sirius onder de diamanten een melkweg van sterren uit de doffe steenen. Doch geen enkele blonk zoo schoon als eens de eenzame diamant deed.

De eenzame diamant is de ziel van een Dichter, liederen uitstortend als een licht over de glanslooze levens rondom haar. Vruchteloos zingt zij hare zangen van zonneschijn en lenteluchten, haar lied van licht raaktslechts de oppervlakte der in het stof geboeide zielen. Teleurstelling doet haar lijden en zij besluit alleen voor zich zelf te zingen. En de weemoed komt tot haar en zij betreurt het niet sterk genoeg te zijn anderen het licht te geven, dat ontspringt uit de lichtfonteinen harer mooie visioenen.

Dan treedt de oude man, het Leven, haar te gemoet en met zijn zilveren hamer, de smart, verbrijzelt hij de stralende dichterziel tot een schitterend gruis van lijdenspsalmen.

En met de smarteliederen polijst het Leven de door aardeklei omkorste zielen, en wat de jubelklanken van licht en geluk niet vermochten, volbrengen de tranenzangen; zij doen sluimerend licht ontwaken.

En het Leven schept een melkweg van zielen, stralende van geestdrift, die haar lichtglans danken aan de door smart vergruisde dichterziel van den Sirius onder de menschen.

Doch geen hunner blonk zoo schoon als eens de eenzame ziel had gedaan.

Een reine ziel.
Door Ida Boy-Ed. (*Vervolg en slot van blz.* 241.)

't Half uurtje verliep, doch Katharina verscheen niet.

Isabella kwam met haar schoonmama aan den arm naar hem toe en zei: ‘Och, oom Rumker, we zouden wel naar huis willen. Laat Erhard even roepen, dan kan hij laten inspannen.’

Haar stem was huilerig.

‘Voor den donder! Is die kerel nu nog niet hier? Hij kan toch niet heelemaal van streek zijn,’ zei Rumker. ‘Sotbeer, Sotbeer!’

CONSTANZ AAN DE BODENSEE: SCHNETZPOORT IN CONSTANZ.

Op zijn luid roepen kwam de onontbeerlijke hard aanloopen.

‘Breng meneer von Weltzin eens bij ons,’ beval Rumker.

‘Weet jelui wat, kindertjes, gaat zoolang in mijn voorkamer en wacht daar. Ik zie wel, dat onze lieve mevrouw doodaf is. En jij, Isabella, mokt. - Kom, kom, ik geef er jou de schuld niet van, als je man volstrekt niets aan je gelegen laat liggen... Heb jelui samen iets gehad? Geef toe, Isabella, geef toe, zelfs al was je in je recht; tegen mokken kunnen wij, mannen, niet!

Hij bracht de beide dames de geheele gang door naar den linkervleugel, waar hij zijn slaapkamer had. Vóór dit vertrek was een ander, waar hij 's winters ontbeet en waar anders de meubelen zijner moeder stonden. Nu was 't er wat kaal en zag 't er uit als een wachtkamer 2e klasse. Tegen den muur stonden stoelen, op de tafel brandde een oude lamp, die nog wel eens in de keuken te pas kwam.

‘Gaat zitten, ik zal Gussow laten roepen, die beneden zit te rooken. En dan breng ik Erhard bij jelui.’

Zij zonken ieder op een stoel neder.

‘Wat of Erhard toch scheelt,’ begon mevrouw von Gussow klagend. ‘Al dagen lang is hij veranderd. En van middag was hij zoo gauw geraakt en van avond zoo nalatig. Och, Isabella, ik smeek je, neem 't hem toch niet kwalijk.’

‘Spreek er maar niet over, mama,’ zei Isabella, ‘ik neem niets kwalijk.’

De moeder wist voor zichzelve heel goed, dat door het wederzien der oude bekenden wonden bij Erhard opengereten waren; ze vermoedde dat heimwee naar Berlijn en zijn oude beroep hem overmand had en maakte zich daarbij angstig, dat Isabella het zou merken en er zich zeer door gekrenkt zou voelen.

‘Dat moet je ook niet doen,’ zei ze hartelijk; ‘geloof me, alle mannen kwellen hunne vrouwen wel eens met hunne luimen. Alleen je vader was daarin, evenals in alles, een uitzondering.

Ja - hij,’ antwoordde Isabella en zuchtte er zeer diep bij. Toen zwegen ze.

Rumker kwam terug. Hij zag er zeer verstoord uit. ‘Gussow wacht beneden op u beiden; er is al ingespannen.’

‘En Erhard?’ vroeg Isabella angstig.

‘Ik weet niet, wat 't is, maar niemand kan hem vinden. Camp zegt, dat hij een warm hoofd had en dadelijk na tafel naar buiten is gegaan. Bumbke zegt -’ Hij zweeg. 't Wilde hem niet van de lippen. Bumbke, die als helper van moeder Schrodern vandaag tusschen 't kasteel en de keuken heen en weer geloopen en daarbij den anders verboden weg over het parkgrasveld genomen had, had gezegd, dat het hem in 't voorbijloopen in de verte had toegeschenen, dat de heer, die met de gravin uit Berlijn bij den vijver had gestaan, wel meneer von Weltzin had kunnen wezen. De gravin had hij heel goed herkend aan hare kleeding.

‘Wat zei Bumbke?’ vroeg Isabella. Ze stond op, en toen Rumker niet dadelijk antwoordde, vroeg ze verder: ‘Waar is de gravin Vastorf?’

‘Hoe kom je op die vraag?’ stotterde Rumker.

‘Ik heb ook de gravin de laatste uren gemist,’ zei ze sidderend.

‘Ze is in hare kamer. Doch ik wil naar haar toegaan en haar vragen, of ze Erhard gezien heeft. Bumbke meende namelijk, dat ze na tafel een oogenblik te zamen in 't park zijn geweest.’ Zijn voorhoofd was vochtig.

‘Neem me mee, oom Rumker,’ zei Isabella heftig, ‘ik wil 't haar zelf vragen.’

‘Mijn kind,’ riep mevrouw von Gussow angstig. Ze begreep niet, wat dat beteekende. Was Isabella jaloersch en wilde ze zich nu in haar jaloezie eens laten gelden?

Doch Isabella had alle onzekerheid van zich geworpen en ook de akelige stemming, die haar avond bedorven had. Hare oogen schoten vuur, hare neusvleugels trilden.

Met snelle, vaste schreden liep ze naast Rumker. Ze waren beiden ademloos van spanning.

Rumker klopte aan de deur. Geen antwoord. Toen klopte hij tweemaal heel hard.

'Ja!' klonk een zwakke stem.

Ze traden de kamer binnen. Katharina zat nog juist, zooals ze een uur te voren had gezeten, bleek, onbeweeglijk, als versteend van smart. Ze wendde 't hoofd een weinig om, zag de binnentredenden en opende vol verbazing den mond.

Plotseling vond Rumker zijn indringen hier gewaagd en tactloos. Zijn hart klopte. Maar Isabella ging hem voor tot in 't midden van de kamer, bleef staan en vroeg heftig: 'Ik zoek mijn man. Hij is verdwenen. Gij zijt de laatste geweest, die met hem gesproken heeft. Waar en wanneer heeft hij u verlaten? Waar is hij heen gegaan?'

Katharina verhief zich langzaam en waggelend. 'Ik weet 't niet,' zei ze, en ondanks hare zwakke wederlegging gelukte 't haar zeer hoogmoedig te spreken.

'Gij *moet* 't weten! Wat hadt gij met hem in 't park te bespreken?' vroeg Isabella steeds heftiger.

Katharina sloeg hare vingers krampachtig in de stof van de stoelleuningen, richtte zich nog hooger op, keek met halfgesloten oogen over Isabella heen en vroeg met een schijnbaar onuitsprekelijke verbazing: 'Beste Rumker, waarom maakt deze jonge dame mij een scène?'

Rumker sidderde. 'Isabella,' zei hij halfluid, 'de gravin is mijne gast! En als ze nu toch niets van Erhard weet.'

Doch de hartstocht, de zoo geweldig beteugelde, brak heftig uit; geen arm zou sterk genoeg geweest zijn, Isabella terug te houden. 'Waarom zijt gij hier gekomen?' riep ze over 't gansche lichaam sidderend. 'Wat hebt gij Erhard gedaan? Wilt gij opnieuw zijn leven bederven? Waar is hij?'

Dit was de toon, die Katharina altijd koud en rustig maakte. 'Ik weet niet, waar hij is,' zei ze luide en zag met vasten Isabella blik in de oogen. 'Waarom zijt ge nu zoo bezorgd om hem? Gij maakt hem toch immers gelukkig? Hoe zou hij dan op de gedachte komen zich van u te verwijderen?'

't Was Isabella te moede, alsof men haar geslagen had. 'O, mijn God!' steunde ze en bedekte hare oogen met hare handen.

'Ga mee, mijn lief kind,' vermaande Rumker, 'gij ziet, dat de gravin werkelijk niet weet, waar Erhard is.'

Zijne stem was geheel klankloos. Hij legde zijn arm om Isabella heen en voerde haar zoo weg. Terwijl zijn blik vermeed de geliefde vrouw aan te zien, zei hij nog halfluid: 'Ik zal eerst mijn plicht nakomen en voor de beide dames zorgen. Sta mij dan ondanks het late uur nog een gesprek toe.'

'Gaarne,' antwoordde Katharina en boog beleefd 't hoofd.

Hij ging met Isabella voort. In 't gansche kasteel was 't bericht van Erhard's verdwijnen al verspreid. De gasten stonden radeloos rond te zien; in de zaal zweeg de muziek. Eenige heeren liepen roepend en zoekend door het park.

Beneden in de rookkamer hield Camp een toespraak. 'Heerejé, kinderen,' zei hij, 'onze goede Weltzin heeft 't doodeenvoudig een beetje te pakken. Ik merkte 't dadelijk, toen hij van tafel kwam. Hij had een roes aan. Maakt daar nu toch in 's hemels naam zoo'n lawaai niet van. Hij ligt waarschijnlijk al lang thuis in bed te snurken. En hij zal morgen niet eens zoo heel naar meer zijn, want de wijnen van Rumker waren heerlijk, verrukkelijk!'

Lize Schlippenbach, die er bij stond, bevestigde, dat Erhard heel veel gedronken had. Ze zei eigenlijk ‘ongehoord veel’, want zij vond 't wel 't beste, dat deze meening zich verspreidde. En dit gebeurde dan ook. Allen waren overtuigd, dat Erhard te veel gedronken had en dus zijne vrouw en zijne moeder vergeten had.

Isabella leed ondraaglijk. Deze meening, die men lachend in haar bijzijn besprak, vernederde haar, 't leek haar een ruwheid zonder wederga. Haar man dronken - dat allen dat maar zoo toegaven en het nog vermakelijk vonden! En men was niet karig met troostende toespelingen. O, verschrikkelijk!

't Werd voor 't beste gehouden, dat de Gussows met Isabella naar huis gingen. Waar zou Erhard anders wezen dan thuis en in bed? Isabella merkte ook een klein onschuldig genoegen onder 't gezelschap op en iets alsof men haar, juist haar, dit belachelijk avontuurtje wel eens gunde. Ze stond als aan Rumker vastgekluisterd en verlangde naar 't oogenblik van vertrekken. Eindelijk, 't was reeds één uur na middernacht, reden ze weg.

Rumker liep de trap op tusschen zijne gasten door, die nu nog eens van nieuws af aan zich wilden vermaken en bijna 't geheele huis met luidruchtigheid vervulden. Hij zag er zeer bleek en zeer ernstig uit. Hij klopte bij Katharina aan.

Ditmaal hoorde hij heel helder ‘binnen’ roepen. Katharina kwam hem te gemoet. Zij bewoog zich gemakkelijk, onbevangen, trotsch, zooals altijd. ‘Heden wordt de nacht op Wessendorp tot dag gemaakt. 't Is al over éénen, en naar 't leven te oordeelen, dat ik hier kan hooren, denken de gasten nog niet aan eindigen,’ zei ze lachend.

Ze zag Rumker aan, en door hare oogen vloog een snelle verandering van uitdrukking. Voor de eerste maal steeg iets als eerbied in haar op voor den man, die zoo hoog, zoo rustig en zoo bleek voor haar stond. Het matte licht der lamp liet ook in dit oogenblik niet blijken, dat 't het gelaat van een reeds bejaarden man was, dat schoon en ernstig, tot haar gewend, geheel onbeweeglijk leek.

‘Neen,’ antwoordde hij, ‘mijne gasten denken nog niet aan opbreken. Doch voor en aleer ik mij weer met een vrij hart aan hen kan wijden, moest ik u gezien en gesproken hebben!’

‘Heeft 't gedrag van dat vrouwtje je gehinderd? Mij niet. Ik ben 't al vergeten,’ zei ze. ‘Doch laten we gaan zitten, mijn beste vriend, als we nog wat zullen praten.’

Hij bleef staan. Hij zag haar steeds aan, vast en doordringend. ‘Isabella was buiten zichzelve,’ zei hij; ‘ze stiet de beschuldiging uit, dat gij Erhard's leven verstoord hadt.’ Daar Katharina zich bewoog en wilde spreken, maakte hij eene beweging met de hand om haar het zwijgen op te leggen. ‘Ik vraag niets! Noch naar 't recht dat Isabella had om dit te zeggen, noch naar de oorzaken van je geheime samensprekingen met Erhard. Ik moet je geheel en al vertrouwen, zonder achterhoudendheid en tot in den dood! En dan heb ik niets te vragen. Of deze ure scheidt ons, en ook dan heb ik niets te vragen!’

Hij trad een schrede nader op haar toe.

‘Van den dag af aan, dat ik je leerde kennen, heeft mijne ziel voor je opengelegen, Katharina. Gij hebt altijd geweten, dat de vurige wensch in mij leefde, je te veroveren. 't Was de ziel van een eenvoudig, misschien oud-Frankisch man, die voor je lag. Ik wortel met al mijne gevoelens vast in den bodem, waarop gij mij hier ziet staan. Mijn hart klopt voor de boomen, door mijne voorouders geplant, 't is mij een behoefte bemind te worden door alles wat hier leeft en werkt. Mijne luidjes zie ik aan, als mij door God aanbevolen, ik heb ze lief; van den oudsten dorpsbewoner af tot aan de kleinste Harmuth in de wieg zijn de menschen voor mij zoogoed als ééne familie. Dus kan ik wel zeggen, dat ik een rijk, een gelukkig mensch ben. 't Is echter een rijkdom, die voor eene groote dame eerder een last dan een geluk is, die haar al zeer armzalig kan voorkomen. En daarom, Katharina, heb ik altijd den wensch gehad om je hierheen te brengen, voordat ik de beslissendde vraag deed.’

Hij ademde diep.

‘Rumker - ik - hoe zal ik je zeggen, hoe hoog ik je juist leerde eeren,’ begon ze zacht. Haar hart beefde in een nieuw gevoel, dat ze zelf niet verklaren kon, dat echter ontzaglijk nederdrukkend was.

Doch hij viel haar meteen in de rede.

‘Tot mijn innige vreugde,’ zoo ging hij voort, ‘leek 't dat onze gedachten elkaar ontmoetten. Gij zeidet dikwijls zeer duidelijk, dat eene vrouw een man niet geheel en al kent, zoolang ze hem niet in zijn werk heeft gezien. Dit scheen mij een sterk bewijs van gemeenschap in de beantwoording van zedelijke vraagstukken.’

Een donkerrood overtoog Katharina's gelaat.

‘Zóó zijt gij dan hier gekomen. En voor mij was 't een eereplicht vóór alles in u mijn gast te zien, niet de vrouw, die ik bemin en die ik trachtte te winnen. Ik had me voorgenomen, gedurende uw verblijf hier de beslissende vraag niet te doen, doch gij hebt er mij toe aangemoedigd op een wijze, die niet misverstaan kon worden.’

Weder ademde hij zeer diep. Zij waagde 't niet een enkel woord te zeggen. Hare vingers, waaraan ze de diamanten ringen zenuwachtig heen en weer schoof, beefden.

‘Doch de omstandigheden zijn veranderd. 't Is me niet ontgaan, dat ge Erhard van morgen bij de zeven eiken hebt ontmoet. Ge hebt van avond een gesprek met hem gehad in 't park, waarna gij u teruggetrokken hebt en hij verdwenen is! Erhard is de man niet, die ooit, onder welke omstandigheden ook, iets doen zou, waarvoor hij ten opzichte van mij de oogen zou moeten neerslaan. Ik weet 't, alsof ik er bij geweest was, dat ik hem morgen de hand evengoed kan drukken, als ik 't hem gisteren deed. Wat ge met hem te bespreken hadt, vraag ik niet. 't Kan alleen gehandeld hebben over zaken uit zijn verleden.’

‘Ja,’ riep Katharina er hartstochtelijk tusschen, ‘ja, ja!’

Een waarheid, doch een waarheid, die uitgeroepen werd alsof 't een leugen was.

En 't was alsof Rumker's gelaat opklaarde.

‘Desniettemin is 't, voor u zelve, voor hem, voor Isabella noodig, dat de zaken opgehelderd worden,’ vervolgde hij en zijn stem begon te beven. ‘Ik moet u vóór alles nog iets zeggen, Katharina. De vrouw, die ik kies, vertrouw ik blind, zooals zij mij blindelings vertrouwen moet. Ik acht de vrouwen hoog, zoo hoog dat ik niet geloof, dat er eene enkele bestaat, die mij haar woord zou geven, als ik haar dat vraag, terwijl ze zich bewust was, dat zij dat vertrouwen niet waard was. Ik ben geen jongmensch meer en misschien in uwe oogen maar een zeer bescheidene partij. Nooit zou ik 't gewaagd hebben, u deze hand aan te bieden, als gij er mij niet maanden lang toe aangemoedigd hadt - gij weet dat wel. Doch ik bied je aan, wat ook ik eisch: een warm hart vol onbegrensde liefde, een hart, waarin 't er altijd zoo uitziet, dat onze lieve Heere God er in mag zien.’ Hij sloeg met zijn gebalde vuist tegen dat hart, richtte zich toen hoog op en sprak, plechtig terwijl een doodelijke bleekheid zijn mannelijk gelaat deed betrekken: ‘Ik gun mij de eer, mevrouw de gravin, u om uwe hand te vragen.’

Katharina stond gebogen en verborg haar gelaat achter hare gevouwen handen.

Hoe lang en hoe dikwijls had zij in hare phantasie voor haar zelf en voor Erhard er mee gespeeld, dezen man te huwen! In uren van opwellenden toorn spiegelde ze zich voor, hoe Erhard's leven bemoeilijkt zou worden, als zij in zijn kring trad. In uren van weemoed had ze er genot van, zich zelve te vertellen, hoe zij dan ten minste als bescheiden toeschouwster het geluk van den geliefde met zijne vrouw zien zou, en vreeselijk maakte zij zich van streek met de voorstelling der telkens nieuw opwellende smart van haar gemis.

Nu echter, nadat haar hartstocht haar zoo overweldigd had, nadat in haar, toen zij Erhard's ongelukkigen zielstoestand ontdekt had, de waanzinnige hoop opgevlamd was, den geliefden man nog voor zich zelve te kunnen heroveren; nu, nadat Erhard zijn vreeselijk ‘Neen, neen!’ uitgeroepen had, was er op Rumker's aanzoek slechts één antwoord mogelijk: afwijzen voor altijd!

Ook het oogenblik van aanzoek had ze zich vooruit voorgespiegeld. Genadig maar toch ongenaakbaar wilde ze dan voor Rumker staan en hem aanhooren, zooals

men naar een slaaf luistert. 't Oogenblik was gekomen. Doch 't was heel anders dan ze zich dat gedacht had. Zij voelde duidelijk, wat 't was, dat haar in 't hart stak. 't Was schaamte! Ze schaamde zich!

Alles in haar verzette er zich tegen, zich klein, verdeemoedigd te gevoelen.

Verbitterd dacht ze: 'Ik zal hem laten lijden. Maar wat beteekent zijn lijden bij hetgeen ik dulden moet! Hij moet zich mij ontzeggen, zooals ik Erhard. O, en toch is 't anders, heel anders.'

Rumker wachtte in dezelfde houding. Daar hief ze 't hoofd op, vastbesloten.

'Lieve vriend,' sprak ze met haastige, zeer onrustige stem, 'ik mocht deze vraag verwachten; ze vereert me bijzonder. Doch 't antwoord is te gewichtig voor uw leven zoowel als voor 't mijne, dan dat ik in dit oogenblik reeds beslissen kan. Veroorloof mij, morgen vroeg naar Berlijn terug te keeren. Na eenige uren van overdenking in de eenzaamheid hoop ik tot klaarheid te zijn gekomen. Dan schrijf ik u dadelijk.'

Hij begreep. Haar tact verbood haar hem onder zijn eigen dak haar 'Neen' te doen hooren. Hij wist, dat zij 't hem schrijven zou.

Ze reikte hem hare hand. Hij neigde er zich over en kuste deze koude, zware hand met trillende lippen. Toen boog hij zonder een enkel woord te spreken en trok zich terug: een man van adel en ridderlijkheid, die in een slag geslagen kan worden, maar wiens kracht toch niet breekt.

XII.

De Meinacht was koud, en meneer von Gussow zat in 't rijtuig te brommen, alsof Erhard daar schuld aan had, alsof 't warmer zou geweest zijn, als Erhard er bij was. Hij was ontzaglijk beangst om zijne vrouw, en in dien angst brak hij telkens los in heftige scheldwoorden op Erhard, waaronder de vrouwen als ineenkrompen.

Dicht zaten ze tegen elkander aan, geheel buiten zichzelven van angst. De moeder wenschte vurig, dat Erhard thuis was en zijn roes uitsliep. En toch sidderde ze bij dien wensch, want 't zou toch ook verschrikkelijk zijn haar zoon in dien toestand voor hare oogen en voor die van Isabella te zien.

En Isabella hoorde zich steeds door de triomfeerende stem dier vrouw toevoegen: 'Gij maakt hem toch gelukkig! Hoe zou hij dan op de gedachte komen, zich van je te verwijderen?'

Alles, wat ze sedert weken doorleefd had, de moeilijke dagen met de Harmuths, alles wat Erhard haar gezegd had, haar eigen reikhalzen naar geluk, hadden zacht en langzaam 't zich verheffende gebouw van haar hoogmoed ondermijnd. En nu viel 't plotseling ineen, en over de puinhoopen ging de doodsangst, dat Erhard haar verlaten had misschien wel om zich toch nog met de vrouw te vereenigen, wie hij het eerst zijn woord had gegeven.

Het paard scheen te kruipen; 't licht uit de lantaarn ging langzaam vooruit en verlichtte het eene stuk van 't kreupelhout na 't andere.

Ze hadden wel een uur lang gereden. Isabella was de eerste uit het rijtuig.

Het huis gesloten!

Meneer von Gussow had vreeselijk lang werk, voordat hij den sleutel in zijn zak vond.

Op den grond stond een brandende lamp, daarnaast een stearinekaars, niet aangestoken.

Als Erhard thuisgekomen was, dan had hij een van die beide moeten gebruiken, de lamp of de kaars.

Niets bewoog zich.

Mijnheer von Gussow ging, uitgeput door al het voorgevallene, op de bank in de gang zitten.

Met bevende hand greep Isabella de lamp.

Achter haar aan kwam de moeder.

Alle deuren waren van buiten afgesloten. En toch hoopten de vrouwen nog.

Ze kwamen in Erhard's kamer. Die was leeg.

Half onmachtig zonk de moeder op den rand van 't bed neer. ‘Mijn zoon!’ riep zij.

Isabella liep 't vertrek op en neer, vloog toen naar haar eigen kamer, kwam terug en wierp zich naast de moeder op de knieën.

‘Mama,’ riep ze uit, ‘mama, hij is weg; ik heb hem zoo ongelukkig gemaakt!’ En ze verborg haar gelaat in de plooien van mama's japon.

‘Maar kind, wat zeg je daar? Je bent buiten je zelf - je - je -’

‘Neen, neen!’ riep Isabella en vouwde hare handen. ‘Ik alleen! - Weet u wat ik gedaan heb? - Ik wilde hem niet toebehooren, omdat hij een groote zonde begaan had - vroeger, voordat hij bij ons kwam.’

Ze sprong op en liep heen en weer, hare vingers vertwijfelend en krampachtig in elkaar geklemd.

‘De vrouw, die u gezien hebt, had hij bemind. Aan haar had hij zijn woord gegeven en 't niet gehouden. Daarom verliet hij den militairen dienst. Hij bekende 't mij tijdens onze verloving. - O mama, - en van toen af heb ik hem veroordeeld en heb hem geen liefde meer betoond, omdat ik dacht, dat ik beter was dan hij en dan deze vrouw en dan gij allen!’

Met moeite richtte de moeder zich een weinig op. ‘Jij,’ stamelde ze, ‘jij - jij -’

‘En nu is hij weggegaan en heeft me verlaten, omdat ik hem ongelukkig heb gemaakt. Hij komt niet weer terug. Ik weet 't, ik voel 't. Hij zal naar die vrouw teruggaan. O, mama, help me, help me, mama!’

Weenend viel ze de moeder om den hals. Doch deze stiet haar van zich, en uit het gele, ziekelijke gelaat zagen haar dreigend vreemde, nieuwe oogen aan, en ze week terug voor dien blik.

‘Je hebt hem geen liefde gegeven, en hebt hem niet willen toebehooren? - En toch hebt ge hem getrouwd? Waarom? - Zeg, waarom?’ vroeg mevrouw von Gussow heftig.

‘Ik vreesde - ik dacht - ik wilde,’ stamelde Isabella snikkend. Doch de vele gronden, die zij bijeengezameld had om hare handelwijze te rechtvaardigen en opofferend

te noemen, waren allen plotseling als uit hare gedachten gewischt. Alleen de waarheid stond daar nog en verried zich met den kreet: ‘Hij moet bij mij blijven, hij mag niet teruggaan naar die vrouw!’

‘Dus uit zelfzucht, uit blinde, verschrikkelijke zelfzucht!’ riep de moeder en hief dreigend de hand op. ‘Geloof je, dat hij je man zou geworden zijn, als hij je zóó had gekend?’

Ze trad dicht op Isabella toe.

‘Dat heb je kunnen doen? - Dat heb je hem en mij kunnen aandoen? - O, was hij maar naar die vrouw teruggegaan; zij, voorzeker, zou hem bemind hebben! Jij hebt alleen jezelf lief.’

Isabella gaf een gil.

‘En wil je hem oordeelen, nu hij in teleurstelling, in vertwijfeling een zondaar is geworden? Nu hij je heeft verlaten om met die andere geluk in zonden te zoeken? Wie heeft hem in verzoeking geleid? Jij, jij!’

Isabella wankelde; haar hart bonsde zoo hevig, dat het verschrikkelijk terugsloeg in haar hoofd.

Ruwe vingers grepen haar arm. ‘Geef me mijn zoon terug, geef me mijn zoon terug!’ riep de moeder met gillende stem.

De stem sloeg over, stokte, beproefde nog eens hijgend woorden te vinden en loste zich toen op in snikken. Het lichaam schuddend onder een zenuwtoeval, viel de zwakke vrouw op het bed van haar zoon neer.

Haar man kwam bij haar en bleef angstig en hulpeloos bij haar staan kijken.

Isabella ging azijn en water halen. Er kwam leven in de nachtelijke stilte en Geesje kwam van boven met de uitgespreide vingers voor 't licht, dat ze in hare hand had, zoodat de weerschijn grillig op hare door den slaap gezwollen oogen en haar ruig haar viel.

Met haastige handen hielp Isabella de snikkende, trillende vrouw ontkleeden en te bed brengen.

Geen woord kwam er over hare vast gesloten lippen; haar gelaat was geheel vaal.

En toen de moeder gemakkelijk en rustig neerlag met natte doeken op het voorhoofd, boog Isabella zich diep en kuste de magere hand, die krachteloos op het dek lag.

Toen sloop ze de kamer, het huis uit.

Buiten begon ze hard te loopen.

De hemel was helderder geworden, een koud grauw licht deed alles om haar heen reeds uitkomen. Zwijgend stonden de huizen aan de dorpsstraat; ook de wind sliep en in bosch en boom bewoog zich niets.

De doodelijke rust van den verbleekenden nacht, die over de woningen der levenden lag, was geheimzinnig als iets, dat angst verwekt en afschuw.

Isabella meende een snellen stap achter zich te hooren, en kil ging 't haar door al hare zenuwen. Ze liep wat ze loopen kon.

Toen ze door den tuin der pastorie ging, sloeg daar binnen de hond knorrend aan.

Uit de slaapkamer bij de Harmuths, die gelijkvloers lag, schemerde het matte licht van een nachtpitje. Charlotte was zoo even opgestaan om haar kind te verzorgen.

Daar klopte van buiten een hand aan 't venster en een angstige stem riep: ‘Charlotte - Charlotte - ach, Harmuth!’

Doodelijk verschrikt vloog Charlotte naar 't raam en lichtte 't gordijn op.

Achter de ruiten stond blootshoofds, in haar rose feestgewaad, met een gelaat zoo bleek als een doode en opgeheven handen, Isabella.

'O mijn God!' riep Charlotte. 'Dadelijk - ja - we komen.'

Harmuth was al ontwaakt. Hij trok zijne kleederen aan. Charlotte liep naar de achterdeur en opende die. Ze dachten dadelijk, dat mevrouw von Gussow ongesteld was geworden of dat ze misschien al dood was. Luid klappend viel het nachtslot van de plaatsdeur, en nog nauwelijks had Charlotte met een stoot van haar knie de zware deur naar buiten geduwd, of Isabella stortte naar binnen en viel de sidderende vrouw om den hals.

Ze had zich hierheen gedreven gevoeld naar 't huis, dat haar vaderhuis was geweest, evenals een vogel naar 't nest terugfladdert, als hij in nood verkeert.

Ze had zich hier getrokken gevoeld naar de menschen, die stonden, waar eens haar vader gestaan had.

Zij hing aan Charlotte's hals en weende, en toen Harmuth er bij kwam, liet ze haar rechterhand in de zijne liggen.

Met moeite bracht 't echtpaar haar in de huiskamer op de sofa.

'Zeg ons toch, lieve Isabella, wat er gebeurd is,' smeekte Harmuth.

Charlotte knielde voor haar neer en streelde hare koude handen. 'Ja, zeg toch eens wat er gaande is,' verzocht ook zij.

Isabella begon 't te vertellen, doch onsamenhangend, voor Harmuth in louter raadselen.

Hij begon haar te vragen, en zijne zachte, vaste stem alleen deed haar reeds goed.

Ze drukte haar voorhoofd tegen zijne borst en hij legde vaderlijk zijn hoofd op het hare, terwijl Charlotte voortdurend die arme koude vingertjes vasthield.

Doch ook door vragen en antwoorden werd Harmuth niet in staat gesteld goed te overzien, wat er eigenlijk gebeurd was.

Hij wist en voelde slechts dit ééne, dat de moeilijke, de groote ure, de ure van zelfkennis, waarvan hij een voorgevoel had gehad, thans voor Isabella was gekomen.

Zij klaagde zichzelf aan, dat ze door haar hoogmoed haar echtgenoot ongelukkig had gemaakt, hem in ellende, in verzoekingen, ja zelfs in den dood had gedreven.

Zij weeklaagde, omdat ze zich op hare reinheid, op haar deugd had verheven, zonder te merken, dat die beide haar ontbroken hadden, dewijl hare ziel niet rein, maar vergiftigd van hoogmoed was geweest.

'Vader,' riep ze, 'vader, als gij wist, wat er uit uw kind is geworden! O Harmuth, als hij geleefd had, dan zou ik nooit zoo hebben gedwaald.'

Harmuth vouwde zijne handen liefdevol om haar hoofd. 'Ik sta in zijne plaats, mijn lief kind,' zei hij

teeder. ‘En ik zeg je, wat hij zou gezegd hebben, naar de woorden der Schrift: wij zijn allen zondaars. Ons dwalen, lieve Isabella, voert ons niet naar onzen geestelijken dood; alleen 't gebrek aan erkenning kan een ziel reddeloos verloren doen gaan. Ons is een schoone vrijheid gegeven: de kracht om goed te maken waar wij gefaald hebben.’

Isabella weende zachter.

‘Ja,’ zei ze, ‘ik wil trachten goed te maken, waar ik zondigde. Ik had nooit met Erhard mogen trouwen met zulke gedachten in mij. Ik begrijp 't. O, mama heeft 't mij met zulke vreeselijke woorden gezegd! Onze echt is volstrekt geen ware echt geweest! Mama eischt haar zoon weer op - -’

Door 't weenen kon ze niet verder spreken.

Charlotte en Harmuth zagen haar met diep medelijden aan. Zij beiden voelden zich dankbaar, dat 't hun gegeven werd deze lijdende ziel bij te staan, dankbaar dat ze vol vertrouwen tot hen was gevlucht.

Isabella droogde hare tranen af.

‘Ik laat Erhard vrij,’ zei ze besloten.

Harmuth streelde haar hoofd en vond 't verstandiger hierop te zwijgen.

‘Doch we moeten hem gaan zoeken,’ zei ze, in plotseling ontwaakten angst opstaande. ‘Wat is er met hem gebeurd?’ Is hij gevlucht? Verongelukt? We moeten hem zoeken. Harmuth, o, ik smeek je, ga hem zoeken.’

‘Ze zeiden immers, dat hij na tafel nog in 't park gezien was en toen niet meer?’ vroeg Harmuth bedenkelijk.

‘Ja, en 't gezelschap meende, dat hij te veel gedronken had. We moeten Rumker laten weten, dat hij niet thuis was; we moeten in 't bosch laten zoeken en ook langs het geheele strand.

Isabella sprong op. Een ontzettende angst, erger dan die voor Erhard's dood, was in haar opgekomen.

‘Of, als hij naar 't station is gegaan, en weg is - voorgoed weg - naar Berlijn, - en dan -’

‘Vóór alles,’ zei Harmuth op zijn gematigden, vredevollen toon, ‘willen we echter elk opzien vermijden. Ik zal nu meteen op weg gaan naar Rumker. Eerst als Rumker en ik hem niet vinden, zullen we het dorp bijeenroepen. 't Is toch beter zoo, niet waar?’

‘Zie je, in de stad kan dat wel meer voorkomen,’ troostte Charlotte, ‘dat de heeren den nacht eens uitblijven. Om mijn broeder Frits hadden we ook eens een vreeselijken angst; later kwam 't uit, dat ze den ganschen nacht bier hadden zitten drinken in hun club, omdat een hunner vrienden naar Afrika vertrok.’

Dit was nu echter een ongelukkige troost. Waar zou hier een man kunnen verdoold raken? - hier waren toch geen clubs en geen koffiehuizen.

Harmuth ging nu heen. Hij liet de arme Isabella achter in de trouwste hoede, aan 't liefdevolste hart.

Charlotte pakte haar op de sofa in, alsof ze een ziek kind was, kuste en streelde haar, en om haar bezig te houden vertelde ze, dat Benno en Louisje en Frits zoo dikwijls heimwee naar tante Bel hadden, en dat zij eigenlijk wel een beetje jaloersch was, dat deze middelste drie nu nog maar half aan hunne moeder hingen. En zoo van zelf kwam Charlotte van het drietal op de kleine Deodata. Dat was een kind! Zoo

een allerzoetst, bij de hand, aardig, ontwikkeld kindje was er nooit geweest, en 't leek zoo precies op haar papa en had ook die heerlijk mooie oogen van hem - -

Isabella zat dicht in elkaar gedoken in den hoek der sofa en liet de door liefde en vervoering verheven stem der vrouw langs haar oor voorbijgaan.

In haar hoofd brandde slechts deze ééne gedachte: ‘'t Is voorbij. Ik heb hem verloren!’ En ze vroeg zich af, hoe ze zonder hem leven zou.

En Harmuth liep voort in den morgenstond.

De hemel was bleek, de met lichtgroen loof versierde boomen stonden zwijgend, geen luchtje beroerde ze. Sterk en zoet geurde 't jonge loof en uit den tuin steeg narcissenlucht op. Zijn borst verhief zich vrijer om den frisschen adem van den wordenden dag in te halen. Zacht en nog half slaperig begonnen de menschen te loopen.

Met tuimelende schreden achteruitloopend had Erhard de witte vrouwengestalte, die als een verwond dier op den grond lag, allengs zien verdwijnen. De witte nevel, die langzaam uit den grond steeg, spande als een sluier tusschen haar en hem.

Toen wendde hij zich diep ademhalend om en liep verder.

Haastig en vast was zijn stap; hij volgde den weg, onverschillig waarheen die hem voerde. Zijne gedachten waren te verward, dan dat hij op zijne omgeving letten kon.

Nu maar weg, ver weg - waar hij deze vleiende stem, die hem zulke gevaarlijke waarheden toefluisterde, niet meer hooren kon!

Hij liep door een laag weiland. Onfrissche dampen omringden hem, doch hij merkte 't niet.

Hij liep door 't zwijgende bosch; hij was er zich niet van bewust.

Op eens struikelde hij; bijna was hij gevallen.

Het weeke zand aan 't strand verschoof zich onder zijne schreden.

Uitgeput wierp Erhard zich voorover neder. Hij kruiste de armen onder zijn gelaat en sloot de oogen.

Zoo hoorde hij het langzame, gelijkmatige, eindelooze geklots der golven, die elkander bijna voorzichtig naar 't strand schoven.

Dit was rust. En in hem was geruimen tijd niets anders dan een smachtend verlangen naar rust. Eindelijk ging hij zitten, de knieën hoog opgetrokken, de ellebogen op de knieën, de handen gevouwen voor zich uit.

Hij dacht niet; hij beproefde na te denken. Op eens rekte hij zich uit, strekte de armen ver voor zich heen, haalde diep adem, bevrijd, verlicht, en zonk toen weer in zijne vorige houding terug.

Het was hem te moede, alsof zijn tot nu toe geleid leven ten einde was, alsof hij een nieuw leven beginnen moest, en dit nieuwe onverschrokken en zonder illusies in 't gezicht moest zien.

Doch altijd drong 't oude er zich weer tusschenin, als met geweld, als om zijne overdenkingen in den weg te komen.

Het had hem altijd toegeschenen, dat hij een eenvoudig mensch, en zijn leven ook slechts heel eenvoudig was. Dikwijls had hij naar groote gebeurtenissen verlangd en naar gelegenheden om proeven van zijn kracht te geven.

Nu werd 't hem duidelijk, dat de gebeurtenissen niet altijd luide en pathetisch behoeven te komen, dat hunne grootte en hunne belangrijkheid niet in hun uiterlijken vorm behoeft te liggen, doch dat het gewichtige altijd dàt is, wat ze in de ziel van den betrokkene doet rijpen.

Hij voelde, dat hij in een groote verzoeking was geweest en er zegevierend door was gekomen.

De zwaarte der verzoeking en de grootte der zegepraal meten zich altijd naar het temperament.

Eensklaps viel Erhard een preek in, die Harmuth nog kort geleden over de verzoekingen had gehouden. 't Was geweest in aansluiting van het bijbelsche verhaal over de verzoekingen van Jezus door den satan. Harmuth had juist de duivelsche berekening dezer verzoeking aangetoond, hare zielkundige fijnheid toegelicht: dewijl Jezus de heerscher over zielen was en zijn wilde, dacht de satan hem te vangen in zijn genot van heerscher. Met ons arme, profane menschen gaat de verzoeking ook niet anders om; zij tracht ons altijd daar te vangen, waar wij 't lichtst te verleiden zijn of schijnen te zijn.

Maanden lang had zijn gansche wezen gewacht op hartelijkheid, liefdesgeluk, zonneschijn, op erkenning van zijn mannelijke zelfverantwoording, van zijn karakter.

En toen was de verzoeking gekomen, had hem willen vangen in zijn dorst naar geluk en hem aangeboden te drinken.

't Was altijd de zwakte van zijn mannelijke jeugd geweest lief te hebben, wie hem liefde gaf. Dat maakte zijn hart week en deed zijn phantasie ontvlammen.

Hij dacht aan die aardige freule Lore, aan menig ander meisje; hij dacht ook aan Isabella, die hij in 't begin ook maar uit wederliefde bemind had.

Nu was 't hem licht in de borst, en zijn hart klopte vroolijk. Misschien was 't maar een bescheidene ondervinding, aan een verzoeking weerstand geboden te hebben. Doch hem zelf gaf 't toch de echt mannelijke zelfbewustheid terug.

‘God zij dank,’ zei hij verscheiden malen voor zich heen. ‘God zij dank!’

En toen hij zoo nadacht over al de vreugdeloosheid der laatste maanden, vroeg hij zich af: ‘Hoe kon 't toch, dat ik mij dit liet welgevallen?’ Hij was zich bewust, dat hij geen zwakkeling was, geen man zonder merg.

Hij dacht zeer nauwkeurig na.

Hij bekende zichzelf, dat hij zijn plicht had verzuimd, dat hij in tijds met Isabella had moeten spreken, dat hij vóór 't huwelijk voorzichtig, ja lafhartig - hij spaarde zich dit woord niet - een uitspraak had vermeden, omdat hij vreesde, dat hij zijne bruid wel eens kon verliezen. En dat hij na 't huwelijk zich ook niet gedragen had als de rechte, zorgende leider van die eigenzinnige, hoogmoedige jonge ziel, doch zich vergenoegd had met haar dikwijls te waarschuwen.

Waarom dat?

Nu wist hij 't eensklaps.

Er was in 't diepst van zijn ziel nog iets geweest - iets - hij tastte naar eene verklaring. Hij vond ze: eene *onzekerheid* was er in hem geweest.

En die was nu tot hem gekomen in het thans doorleefde met Katharina.

Hij had gemeend te beminnen, en toch was 't een dwaling geweest; hij dacht voor en na over al die hartstochtelijke gevoelens en verbaasde zich telkens weer, dat een hart zichzelf zoo bedriegen kan. Met de litteekens eener teleurstelling in 't hart had hem de kracht ontbroken om sterk te zijn tegenover een ander hart.

Dit was 't geweest; hij voelde 't nu duidelijk, omdat thans zijn leven, waarin Katharina nog gestaan had, geheel ten einde was.

Isabella had eens gezegd: ‘Een reine ziel kan zich niet huwen aan een schuldige.’

Deze uitspraak van haar was toch 't bewijs geweest, dat ze instinctmatig gevoelde, dat tusschen hen beiden niet het echt zedelijke evenwicht bestond. Had ze gezegd: ‘Een onzekere ziel kan niet de leider zijn van een zelfbewuste,’ dan zou ze het juiste gezegd hebben.

Hij lachte treurig voor zich heen. Wat hielp de kennis, die te laat kwam! Isabella beminde hem niet meer.

‘Vrouwenharten zijn zeer ingewikkeld, ze willen heerschen en houden op met beminnen, waar men hare heerschzucht duldt,’ dacht hij.

Onder de vele smartelijke waarheden, welke Katharina hem toegefluisterd had, was deze wel de allersmartelijkste: dat zijn vrouw hem niet meer beminde.

Hij ging elken dag hunner samenleving eens na en haalde in zijne herinneringen elke kleine scène op, die er hem 't bewijs van kon geven.

‘Ze bemint me niet meer!’

De tijd verliep, de nacht had zijn hoogtepunt al lang overschreden, Erhard merkte 't niet.

't Was zoo bevrijdend hier te zitten en te denken bij de muziek der aanspoelende golven.

Wat zou er nu uit zijn leven en uit zijn huwelijk worden?

Hij trachtte zich eene voorstelling te maken van de toekomst.

Dat er waarheid en klaarheid in haar heerschen moest, stond zoo vast als een muur bij hem.

Ook daarin had Katharina gelijk gehad: voor hem was 't onmogelijk verder te leven in een leugen.

Doch men geraakt gemakkelijker *in* de onwaarheid dan er weder uit.

Erhard dacht er over na, of dezelfde man, die zijn huwelijk ingezegend had, of Harmuth niet, als hij alles nauwkeurig wist, zou zeggen: deze band mag niet langer bestaan. Waarschijnlijk - ondanks dat zou Harmuth natuurlijk een echtscheiding als een vreeselijk ernstige zaak beschouwen. Doch zelfs Harmuth kon 't niet voor zedelijk en recht verklaren, als Erhard beproefde zijne

vrouw, die hem niet meer beminde, nog aan zich te ketenen.

‘Ik moet haar hare vrijheid geven,’ dacht hij vastbesloten. 't Werd hem pijnlijk, bitter pijnlijk om 't hart. Hij kwam zichzelf voor als een oud man, voor wien geluk, liefde en jeugd voorbij zijn!

‘Wat moet er dan uit me worden?’ vroeg hij zich af.

Toen was 't hem, alsof een stem, die klank en lichaam had, hem antwoordde: ‘Wat gij van jezelf maakt!’

Dit was te veel voor hem. 't Was hem te moede geweest, alsof hij de stem van Stufenbach hoorde.

Ik ben zenuwachtig, ik ben buiten mijzelf,’ dacht hij.

Doch nu stond toch de persoonlijkheid van den buitengewonen man zoo heel duidelijk voor zijne herinnering.

‘Ja zeker, er zal uit mij worden, wat ik uit mijzelf maak,’ sprak hij tot dit beeld uit zijne herinnering.

‘Wat hebt gij niet uit uzelf gemaakt? Wij, die maar bescheiden begaafd zijn, kunnen u slechts van verre nastreven.’

Hoe dikwijls, ja hoe duizendmaal had 't hem verbitterd, dat in Isabella's hoofd naast het stralende beeld van haar vader geen andere man, ook hij niet, tot eenige hoogte kon komen. Nu begreep hij plotseling, dat er ook voor haar bezwaren uit voorgekomen waren, dat zij door dezen veelbeteekenenden vader onbewust gewoon geworden was een te hoogen maatstaf aan te leggen.

Hoe kon zij rechtvaardig zijn!

Met erkenningen is 't als met knoppen, die men nauwelijks opkomen en zwellen ziet, en die toch plotseling in bloemen zijn omgezet.

Erhard zag zich op eens omringd door louter heldere, opgeloste erkenningen.

Midden daartusschen viel hem Rumker in. Dat was nu ook een man, die geworden was, wat hij uit zichzelf had gemaakt! Er ging iets als ontroering en eerbied door Erhard's hart. Hij voelde ook, dat Rumker, als hij Katharina niet kreeg, zwaar, zeer zwaar zou lijden. Doch lijden als een krachtvol mensch, voor wien zich alle smartelijke ervaringen oplossen in de geestkracht van den arbeid!

Hooger moed en een besluit steeg in zijn borst op.

‘En als alle geluk nu voor mij ten einde is,’ dacht hij, ‘zoo wil ik lijden als een krachtvol mensch, die grooter wordt door de smart; niet als een zwakkeling, dien ze verdrukt.’

Plotseling bemerkte hij, dat 't om hem heen lichtgrijs schemerde.

Verschrikt sprong hij op. De morgen begon zacht aan te breken en Erhard begreep, dat hij hier uren lang had gezeten.

Meteen begon hij de koude van den nacht in al zijne aderen gewaar te worden. Zijne ledematen voelden zoo zwaar als lood.

En toen: wat moesten de zijnen lang op hem gewacht hebben!

Hij haalde zijn horloge te voorschijn.

Bij half drie! Hoe was 't mogelijk! Hij begon hard te loopen. Binnen een uur kon hij, als hij goed doorliep, Palluhn bereiken.

Zijn hart klopte. Wat moesten de vrouwen wel gedacht hebben, en hoe bezorgd zouden ze wel zijn!

Dat ze al lang naar huis gereden waren, dat leed bij hem geen twijfel.

Hij werd warm, zijn adem ging snel. Om hem heen verrees de dag, de hemel werd bleeker en bleeker, totdat hij wit leek. In 't kreupelhout fladderden de musschen af en aan en tjilpten zacht; 't was alsof de koelte hunne onbescheidenheid nog in toom hield. Het meigroen van 't loof in 't beukenbosch stond zoo frisch en geurde zoo sterk.

Weldadig en verheffend doortrilde de morgenkoelte met hare kuische reinheid de natuur.

Erhard's kracht en Erhard's moed schenen aan te groeien.

Nu zag hij eindelijk, boven 't kreupelhout uit, den hoogen kerktoren van Palluhn. Lang en spits stond hij daar tegen den witachtigen hemel.

Erhard liep sneller.

Daar kwam om een scherpe buiging van den weg langs de haag Harmuth's gestalte in 't gezicht.

‘Harmuth,’ riep Erhard en plotseling was 't hem, als had hij onuitsprekelijk verlangd naar dezen lieven vriend. Hij liep naar hem toe en viel hem om den hals.

Harmuth drukte hem stralend van vreugde aan 't hart en zweeg.

‘Waarheen of van waar in dit goddelijk vroege uur?’ vroeg Erhard.

't Had aan Harmuth gelegen dit te vragen. Hij was echter erg tevreden, dat hij de antwoorder zijn kon.

‘Om je te zoeken,’ zei hij.

Erhard stak zijn arm door dien van Harmuth en liep met hem mee. 't Was hem in dit oogenblik, alsof hij ook de nabijheid van dezen goeden man moest voelen.

‘Hebben ze zich zoo angstig gemaakt, dat ze u allen in de pastorie hebben gewekt?’ vroeg Erhard.

‘Isabella kwam.’

‘Ik heb den nacht verdroomd, Harmuth, ik kan je niet zoo zeggen hoe dat kwam,’ vertelde Erhard en een gloeiende blos overtoog zijn gelaat, ‘of ten minste in dit oogenblik kan ik je alles niet zoo zeggen. Je weet, er zijn crisissen ook in een schijnbaar stil leven. Ik ben door zoo iets dergelijks heengegaan. O, Harmuth, daar laat men zijne veeren! Doch weet je wie me geholpen heeft? Och toe, lach me niet uit; 't was me, als hoorde ik Stufenbach's stem tot mij spreken - weet je, een van die korte, krachtige woorden, daar hij van hield - ik - -’

‘Spreek maar niet, beste Erhard, als ge je er niet toe gedrongen gevoelt. Ik wist 't al zoo lang, dat voor u beiden, voor u en Isabella, eenmaal kwade uren zouden aanbreken. Ook je vrouw heeft zwaar geleden. Doch 't kwam, zooals 't bij haar moest komen; langzaam, zeer langzaam is de erkentenis gekomen, en altijd heeft ze die hoogmoedig den toegang tot haar ziel ontzegd, totdat op eens haar volle klaarheid overmachtig binnenrukte. Toen werd onze Isabella voor zichzelve, zooals ze tot nu toe voor anderen was: onverbiddelijk streng.’

‘O mijn God!’ stamelde Erhard. ‘Nu? In dezen nacht?’

DE WERELD IN. Naar W. Räuber. (Zie blz. 270.)

'Van nacht!' bevestigde Harmuth kalm.

'En - en - ik bedoel - de slotsom?' vroeg hij.

'Is, dat Isabella voelt, dat zij u uwe vrijheid moet geven,' zei Harmuth doodeenvoudig.

Hij voelde echter wel, hoe de arm beefde, die op den zijnen lag, en hoorde den vriend ook zwaar ademhalen.

Erhard keek strak voor zich uit en liep als een bewustelooze. Zijne oogen waren vochtig. Hij wist 't niet eens.

O, wat deed dat pijn, vreeselijk pijn!

Juist hetzelfde had hij gedacht, juist hetzelfde. Doch dat Isabella tot hetzelfde besluit was gekomen, dat zij het reeds voor Harmuth uitgesproken had, dat was toch vreeselijk. 't Bewees, dat ze hem werkelijk niet meer liefhad.

Alle hoop was ijdel; 't was alles uit.

'Isabella is bij ons,' zei Harmuth even tusschen het pijnlijke stilzwijgen in.

Ook dat nog! Misschien reeds weg, gevlucht uit zijn huis, om er nooit meer terug te keeren.

Ze naderden het dorp. Aan den oostelijken hemel verspreidde zich reeds 't licht, en boven 't licht vertoonde zich een bleek blauw en begon zich hoe langer hoe meer uit te breiden.

'Kan ik wel naar haar toegaan?' vroeg Erhard eindelijk toonloos. 'Ik wilde haar alleen zeggen - dat - dat ik dezen nacht....'

Hij zweeg.

'Zeker. Ze is bij Charlotte,'

Erhard was vreeselijk ontdaan, toen hij den drempel van de pastorie overschreed.

In de huiskamer stond Charlotte alleen en kookte koffie op een toestel, om haar man dadelijk te kunnen verkwikken, als hij terugkwam.

'O, Weltzin!' riep ze stralend; ze greep zijne handen en bezag hem van top tot teen, of hij wel gezond en wel daar stond.

'Waar is....'

'Isabella wist geen raad meer van ongerustheid. Ik kon haar niet houden. Ze is zoo juist naar 't kerkhof gegaan,' zei Charlotte en had haar man zoo graag een kus gegeven; want ze zag 't natuurlijk als zijn groote verdienste aan, dat Erhard teruggekomen was.

Erhard keerde zich meteen om, doch Charlotte kon toch haar kus niet krijgen, want Harmuth had zijne ernstige redenen om den jongen man te volgen.

Door den pastorietuin liep Erhard naar 't kerkhof.

Het witte traliehekje stond open. Tusschen de grenssteentjes sproot gras, de seringenboomen stonden in knop. Daarbinnen, tusschen de zwarte kruisen en grijze zerken, vielen de gouden ochtendzonnestralen; de witte narcissen en de fluweelbruine muurbloem op de heuveltjes prijkten in lachenden glans De musschen zongen lustig en hupten vroolijk op de paden tusschen de grijze lavendelbladeren. Ze vlogen op bij de naderende schreden, en een mees met blauwgroen borstje zette zich bovenop de naaste kruisspits neer, het kopje met de loerende oogjes nieuwsgierig heen en weer wendend.

Erhard zag zijne vrouw.

Altijd nog in haar rose feestkleed knielde ze ginds naast den grafheuvel haars vaders, waar 't glinsterde van bloemenpracht en zonneschijn.

‘Isabella!’ riep hij luide - ze sprong op.

En zij, die elk voor zich in moeilijken strijd besloten hadden, den ander de vrijheid terug te geven, hielden elkander dicht omsloten, als twee menschen, die elkander nimmermeer wilden loslaten.

Zij zeiden niets, zij konden niet.

't Was hun te moede, als twee geredden, die vooreerst de zaligheid nog niet kunnen begrijpen, dat ze bestaan en te zamen zijn. Ze zagen elkander aan met een langen, diepen blik van onbeschrijfelijke liefde.

Heel zacht, na minuten van eerbiedig zwijgen, trad Harmuth naderbij. Hij stond naast 't kruis, dat als een gedenkteeken opgericht was voor den edelen man, die als 't ware onder hen voortleefde, ofschoon hij gestorven was.

‘Erhard,’ zei hij zacht, ‘Isabella!’ Zij wendden zich tot hem. Hij strekte zijne handen naar hen uit, en de jonge man en de jonge vrouw legden hunne rechterhand in deze trouwe handen!

Harmuth zweeg. Doch zijn diep ernstig oog en zijn vaste handdruk spraken van hetgeen hij ondervond.

Nog éénmaal, in zwijgen en wijding, naast het graf van den vader en in 't lachende licht van 't kerkhof, onder de heerlijke Meiochtendzon, gaf hij deze twee aan elkander, die reeds eens voor hem gestaan hadden om man en vrouw te worden.

Eerst nu, hij wist 't zeker, begon voor hen de ware echt vol arbeid, liefde, ootmoed en vertrouwen!

De wereld in.

Een droevig drama verschuilt zich in deze krasse tegenstelling: een elegant gekleede vrouw, een mooi kind, zittende in een onooglijken derde-klas-waggon. In een coupé eerste klas zouden beiden niet misplaatst zijn, maar in deze omgeving! Zij heeft het kind zachtjes genesteld in doeken en tot kussen haar schoot gegeven, opdat de kleine ten minste niet behoeft te lijden van de harde banken, en zij zelf staart naar buiten in het grauwe, eentonige landschap, waarin zij misschien het beeld ziet van haar toekomst.

Wat àchter haar ligt is weelde, rijkdom, glans, liefde - vóór haar ligt harde arbeid, ontbering - misschien zelfs schande; maar toch niet geheel somber en troosteloos is haar leven. Een zonnestraal blijft het verlichten, een prikkel zal haar opwekken om zich niet over te geven aan moedeloosheid of - erger nog. Zij moet leven, zij moet werken voor haar dochtertje. Zooveel mogelijk zal het meisje niet bemerken hoe treurig haar lot is, neergeploft als zij werd tegelijkertijd met haar moeder uit het hoogste geluk in de diepste ellende. Zooveel zij kan, zal zonnelicht haar omringen; in haar moederliefde - het eenige wat haar overbleef - zal zij kracht vinden om staande te blijven en zich niet over te geven aan doffe wanhoop; dit neemt zij zich voor, terwijl de trein voortratelt,

haar meevoerend naar een onbekende toekomst - die, wat zij haarzelf ook brengen zal, niets dan geluk mag bevatten voor haar kind. Deze gedachte zal haar kracht geven, louteren, steunen en sterken in den zwaren strijd die haar wacht.

Een Poolsch huwelijk.

Er hadden groote feesten plaats op het kasteel van Ostrog. Graaf Zamoyski, de rijke magnaat en de groote hoogwaardigheidsbekleeder, had den geheelen adel der provincie uitgenoodigd op de berenjacht. De liefhebbers van dit gevaarlijke vermaak waren in menigte toegesneld, eenigen gekleed in zijde en fluweel met zilveren sporen, anderen in verstelde kleederen en met boerenlaarzen aan. Op de binnenplaats braadde een geheele os aan een reusachtig spit en men had een vat Hongaarschen wijn, groot als een arke Noachs, opengebroken.

Onder de gasten merkte men onder allen op: Heer Mikronowsky en zijn dochter Constantia. Ieder verwonderde zich dat een jong meisje had kunnen besluiten deel te nemen aan zulk een gevaarlijke jacht en men bewonderde om strijd haar moed en haar schoonheid. De jonge graaf Stanislaus Zamoyski verklaarde zich dadelijk tot haar ridder. Toen men het signaal gaf van het vertrek en de opjagers, boeren van het domein, het eerst in het woud drongen, gevolgd door de pikeurs met de vroolijk blaffende honden en eindelijk de gasten in de open sleden, liet Stanislaus dit mooie, fiere meisje naast hem plaats nemen op de met pelterijen bedekte bank en nam de teugels van zijn driespan op, die snel als de wind hen door sneeuw en nevel meevoerden.

Toen ieder zijn post in het woud had ingenomen nam de graaf den zijne naast Constantia in bezit, en daar de meest volstrekte stilte den jagers tot plicht was gesteld, wisselde hij met haar blikken, die hem meer en meer in hetzelfde toovernet omstrikten. De kans lachte de dappere jageres toe. Een kolossale beer kwam recht op haar af. Zij wachtte hem koelbloedig af tot op tien stappen afstand, trok zijn aandacht door een luiden kreet, en juist toen hij zich oprichtte om haar aan te vallen joeg zij hem een kogel door het hart. De beer en de graaf vielen bijna tegelijkertijd aan haar voeten in de sneeuw. En terwijl Constantia trotsch den voet zette op haar slachtoffer, zwoer Zamoyski, door zooveel bekoorlijkheid en dapperheid overwonnen, haar eeuwige trouw en liefde.

Het gevoel dat Constantia den jongen magnaat had ingeboezemd werd nog vermeerderd, toen hij haar in het huis harer ouders zag, met echt vrouwelijke gratie, gezeten achter haar spinnewiel.

Zijn bezoeken werden steeds veelvuldiger, en terwijl het spinnewiel snorde en de blanke vingers het garen opwonden, naderden hun harten elkander en vertrouwden zij elkander hun dierbaarste geheimen toe.

Zamoyski was verbaasd, op een tijdstip dat de poolsche vrouwen weinig meer lazen dan haar kerkboek, Constantia nog meer ingewijd te zien in de studie der Fransche dichters en denkers dan hij zelf. Zijn vereering voor dit zeldzame wezen groeide aan bij den dag. Hij was meerderjarig, bezat een onafhankelijk fortuin, hij kon een vrouw kiezen volgens zijn smaak, en tot schrik zijner ouders vroeg hij de hand van dit even arme als adellijke meisje.

Mikronowsky gaf hem zijn toestemming en zijn zegen. Zamoyski's ouders daarentegen durfden geen openlijken tegenstand tegen Constantia te voeren, maar

begonnen geheime middelen te beramen om het huwelijk te beletten. Zij drongen er vooral op aan dat hun zoon vóór zijn huwelijk het hof van Augustus III, koning van Polen en keurvorst van Saksen, zou bezoeken.

Zamoyski vertrok dus naar Dresden. De Czartoryski's en Poniatowsky's speelden een groote rol aan het hof en deeden alles om den schitterenden jonkman te doen deelen in hun politieke intriges. Om dit doel te bereiken, kozen zij een mooie weduwe uit, gravin Antoinette Osinska, die evenveel invloed had op den machtigen minister Bruhl als op den koning zelf. Antoinette zag Zamoyski op het bal en hij viel in haar smaak.

Volleerd in alle kunsten van coquetterie maakte zij tegenover hem daarvan ruim gebruik. Vergeefs streed Zamoyski; de geest en de schoonheid der gravin zegepraalden steeds meer en meer over zijn wil, en zoodra zij zich voorgenomen had hem haar hand te geven, werd hij haar slaaf.

Den eersten keer, dat zij hem alleen ontving, was het in haar boudoir, gezeten op een divan, gekleed in een toilet geheel op haar zegepraal berekend. Een rijkdom van kant, gebloemde zijde, donker bont; haar groote zwarte oogen onder de wit gepoeierde haren glimlachten onweerstaanbaar, vol geheime tooverkracht. Zij reikte hem haar handje; hij gehoorzaamde aan haar geheimzinnigen dwang, hij knielde voor haar neer als slaaf en stond op als haar verloofde.

De koning, Bruhl, de magnaten, allen begunstigden dat huwelijk, en daar het trotsche weeuwtje haar prooi niet weer losliet, ontving Constantia eens een brief van haar verloofde, dat familie- en politieke redenen hun vereeniging onmogelijk maakten. Hij vroeg vergiffenis en verbrak de verloving, die hun bond.

Constantia stortte eenige tranen van toorn; toen herwon zij haar koelbloedigheid en belastte een man van vertrouwen, een jood die naar de Leipziger jaarmarkt in Dresden ging, naar de waarheid te onderzoeken. Toen zij die wist, besloot het energieke en fiere, jonge meisje zelf voor haar rechten te strijden.

Zamoyski kwam in Ostrog terug om zijn zaken in orde te brengen. Hij vermeed Constantia met veel zorg, en daar hij niet meer over haar hoorde praten, bekommerde hij zich niet over haar en vermoedde niet welken vreeselijken strik zij hem spande.

Op een avond begaf hij zich naar het kasteel van prins Sapieha, die hem had uitgenoodigd op een zijner schitterende feesten. Het was nacht toen hij weer den

weg naar Ostrog insloeg. In het bosch Grodno ontbrandde plotseling een hevig geweervuur. Zijn kozakken, dronken of omgekocht, namen de vlucht. De koetsier sneed de teugels af, sprong op een der paarden van de slede en volgde hun voorbeeld, terwijl uit het struikgewas een troep gemaskerde mannen verscheen, die na korten strijd zich meester maakten van Zamoyski, hem met gebonden handen en voeten op een paard wierpen en na zijn hoofd met een zak te hebben bedekt, in snellen draf met hun kostbare vangst wegreden. Hij meende in handen van roovers gevallen te zijn en beschouwde zichzelf als verloren,

Men rende gedurende eenigen tijd. Toen begonnen de paarden zachter te stappen; hun hoeven weerklonken op een ophaalbrug en bijna dadelijk hield de troep halt en nam men hem uit het zadel. Toen de zak, die zijn oogen verborg, was losgemaakt, bevond Zamoyski zich in een rond, donker vertrek, met een enkel getralied venster in het gewelf on op den planken vloer een stroozak bij wijze van bed. Een lampje verlichtte dit kerkerhol met een twijfelachtig, somber licht en vóór hem stonden twee als kozakken gekleede mannen.

‘Waar ben ik?’ vroeg hij zonder antwoord te krijgen, toen de deur openging en Constantia verscheen in Poolsch kostuum, de kazabaika van groen fluweel omzoomd door kostbaar pels. Met een gebiedend gebaar verwijderde zij de bedienden en naderde nu den graaf met gekruiste armen en mat hem met een spottenden, dreigenden blik.

‘Gij zijt in mijn macht,’ sprak zij, ‘wacht van mij geen medelijden. Ik laat u de keuze - òf mij trouw te zweren aan het altaar òf te sterven.’

‘Ik kan u niet trouwen, Constance,’ zeide Zamoyski zonder angst. ‘'t Is niet mijn hart, maar het belang van mijn vaderland, dat zich tegen ons huwelijk verzet.’

‘Gij liegt!’

Zamoyski werd vuurrood.

‘Ja, gij liegt,’ ging Constantia voort, ‘ik ken uw roman met gravin Osinska. Nog eens, wilt gij mij tot vrouw nemen zooals gij beloofd hebt?’

‘Ik kan het niet.’

‘Bereid u dan voor te sterven,’ zeide de trotsche schoone, ‘ik zal u een priester zenden en ik wacht u over een kwartier onder de galg.’

Zamoyski beefde, maar geen woord ontsnapte zijn lippen. Constantia verliet hem en eenige oogenblikken later verscheen de priester.

‘Is het dus gemeend?’ vroeg de graaf.

‘De galg is op de binnenplaats opgericht,’ antwoordde de priester.

Toen Zamoyski een kwartier later op de plaats werd gebracht, zag hij bij het roode licht der fakkels Constantia bij de galg staan. Toch weerstond hij haar nog; maar toen men hem op de ladder had geheschen en hij het touw om den hals voelde, gaf hij zich over.

‘Ik ben gereed,’ mompelde hij. ‘Waar is de priester? Dat hij ons trouwe!’

Constantia liet hem van de ladder afkomen en men maakte de touwen los, waarmede hij gebonden was.

‘Beproef niet te vluchten,’ sprak Constantia. ‘Bij de eerste poging, die gij daartoe doet, schiet ik u door de hersens.’ Zij haalde een geladen pistool voor den dag en geleidde den graaf naar de helder verlichte kapel, waar zij hun ringen verwisselden en den huwelijkszegen ontvingen. Toen bracht zij Zamoyski in een schitterend gemeubeld vertrek, zette zich op een divan neer en zeide hem, met een strengen en verachtelijken blik:

‘Ik vraag niets meer van u; ik wil geen gebruik maken van mijne rechten noch op uw persoon, noch op uw fortuin. Gij zijt nu vrij en kunt handelen zooals gij wilt. Ik blijf bij mijn ouders en zal u op geenerlei wijze lastig zijn.’

Zamoyski zag haar verstomd aan, boog zonder een woord te zeggen en verwijderde zich. Terwijl zijn ouders en vrienden hemel en aarde bewogen om van den Paus vernietiging van zijn huwelijk te verkrijgen, bleef hij in Ostrog. Hij schaamde zich in Dresden te vertoonen en vermeed elke betrekking met zijn buren. Hij leefde als een kluizenaar, begraven te midden van het woud van Ostrog in een jachtpaviljoen met zijn boeken en honden, en ging alleen uit om door het woud te dolen.

Zoo gebeurde het eens dat hij zijn vrouw ontmoette. Hij reed te paard over den weg, verdiept in zijne gedachten, toen hij eensklaps Constantia voor zich zag. Zij liet haar paard juist stapvoets rijden en kwam uit het struikgewas te voorschijn. Haar slanke en hooge gestalte scheen gegoten in een fluweelen kostuum. Zij was te paard zeer bevallig en hare mooie oogen zagen hem verrast en zelfs met zeker genoegen aan. Hij groette haar en zij bedankte hem met een vriendelijken hoofdknik. Toen zij voorbij was, liet hij zijn paard stilstaan en keek haar na. Haar blonde haren schitterden als een vlecht van goud op het fluweel en Zamoyski zuchtte.

‘Is het niet belachelijk,’ dacht hij, ‘de man te zijn van zoo'n mooie jonge vrouw en dan als een kluizenaar te leven, begraven onder folioboekdeelen?’

De volgende dagen hoopte hij Constantia weer te ontmoeten en deed daar vergeefsche pogingen voor. Op zekeren avond besloot hij naar Zablokow te rijden; hij maakte zijn paard vast aan een boom tegenover het eenvoudige heerenhuis en sloop door den tuin naar de woning. De houten blinden waren gesloten, maar een lichtstraal ontsnapte naar buiten en verried hem een kleine reet, waarop hij zijn oog drukte. Hij zag in een kleine kamer een divan staan, bekleed met leeuwenvellen. Een borduurraam stond er naast, een kandelaar met een brandende kaars was op een tafeltje geplaatst. Na korten tijd kwam Constance binnen, snoot de kaars en ging voor het raam zitten borduren. Zamoyski kon zich niet moe zien aan haar fiere houding, haar fijn en oprecht gelaat met die vriendelijke uitdrukking, aan de bevallige hand die op het raam heen en weer ging. Hij zeide tot zichzelf, dat deze vrouw hem toebehoorde voor God en de menschen en hem eeuwig vreemd zou blijven.

Elken avond kwam hij terug en bracht uren lang door, blootgesteld aan koude en sneeuw, dikwijls in een sneeuwjacht, terwijl de witte vlokken wild en woest

om hem heen dwarrelden, om zijn - vrouw te beschouwen, zooals zij vóór het spinnewiel zat, of wel lezende, òf het spinet bespelend. Dan kwam hij tevreden thuis. Dat ging zoo voort, totdat hij eens een slede op de plaats zag stilhouden. Een man van hooge gestalte, zeer knap in zijn Poolsch kostuum, stapte er uit. Dien avond bleven spinnewiel, boeken, spinet en borduurraam verlaten.

Het hart van Zamoyski was verteerd door angst en twijfel; een wonderlijke ontroering liet hem geen rust. Stof bedekte den bodem van het paviljoen, de inkt droogde in zijn inktkoker. Hij bracht zijn dagen door in het bosch en in Zablokow. Daar hij het kasteel slechts naderen kon wanneer het donker was, had hij spionnen daar geplaatst om hem te vertellen wat er over dag gebeurde. Hun mededeelingen vermeerderden zijn jaloezie. De een deelde hem mede dat graaf Skarbek steeds veelvuldiger bezoeken bracht op Zablokow, de ander dat die rijke en schoone magnaat Constantia het hof maakte en zij het zich gaarne liet welgevallen, een derde, dat Skarbek van plan was Constantia's hand te vragen zoodra haar huwelijk ontbonden zou zijn.

Zamoyski was buiten zichzelven van woede. Verblind door zijn hartstocht, door zijn gekrenkten hoogmoed, keerde hij naar Ostrog terug, wapende zijn mannen en wachtte zijn mededinger af op den grooten weg.

Skarbek verliet Zablokow te paard, alleen vergezeld door een enkelen kozak, toen, op den rand van het bosch, hij zich onverwacht bevond tegenover een vijandigen troep. Zamoyski schold hem voor verrader en verleider, en daagde hem tot een tweegevecht uit. Van beide kanten werden de sabels getrokken en het staal flikkerde in het licht der sterren.

Beide tegenstanders waren reeds licht gekwetst toen Constantia, gewaarschuwd door een boer, gevolgd door haar bedienden kwam toesnellen en de duellistenscheidde.

‘Wat beteekent deze strijd?’ vroeg zij Zamoyski.

‘Skarbek durft uw hand vragen, mevrouw.’

Constantia begon hartelijk te lachen.

‘Verzoent u dan dadelijk! Ik ben het niet, maar mijn zuster, die Skarbek wenscht te huwen.’

De beide magnaten omhelsden elkander en volgden Constantia naar Zablokow. Zij zelf verbond hun wonden. Toen geleidde zij Zamoyski in het kleine vertrek, waarin hij haar zoo dikwijls door de blinden had bespied. Zij zette zich neer op de zijdeachtige leeuwenvellen.

‘Wat moet ik met u doen?’ vroeg zij glimlachend, ‘om u te beletten alle dagen nieuwe dwaasheden uit te halen?’

‘U moet mij vergeven,’ antwoordde Zamoyski, voor haar neerknielend.

‘Maar graaf,’ zeide Constance spottend, ‘politieke redenen - het welzijn van het land...’

‘Daar geef ik niet om,’ riep Zamoyski, zijn bekoorlijke vrouw in zijn armen omvattend.

Drie dagen later deed Constantia, gravin Zamoyski, gewikkeld in vorstelijk hermelijn, uitgestrekt in een vergulde slede, bekleed met donkere pelterijen, haar intrek in het kasteel Ostrog onder het vroolijke gelui der klokken en het bulderen der kanonnen.

Bénarès.
Met vier illustratiën.

In een wervelwind van verblindend stof doortrekken wij de licht golvende vlakte, hier en daar bezaaid met vruchtboomen, die ons scheidt van Bénarès; aan gene zijde strekt in dit seizoen van onverbiddelijke droogte een oceaan van rossig gras zich uit, waaraan enkele zeldzame taraspalmen met door de zon verteerde bladeren een soort van grootschheid geven.

Twee of drie eenzame dorpen, op eenigen afstand van elkander, de woonplaatsen van paria's, treurig groepje aarden krotten, waarboven zich nauwelijks een miniatuur pagode verheft.

Eindelijk slank, stout zich ten hemel richtend door een wonder van evenwicht, de minaretten der moskee van Aureng-Zeb - en dan verschijnt ons langzamerhand, als de decoratie uit een tooverdrama, Bénarès, het oude Varanasi, bijna even oud als de wereld, in de gloeiende zon haar wonderen van glorie en glans ten toon spreidend.

Van alle kanten verdringt zich een stoet van pelgrims in de rijkste gewaden, schitterend van fijnbewerkte juweelen, naar de heilige stad; langs den weg dwingen bedelaars, afschuwelijke wonden vertoonend, om een aalmoes.

Plotseling weerklinkt een geroffel van trommen en een geschetter van trompetten, die een wagen voorafgaan. Daar troont op een schat van jasmijnen een afschuwelijk, grijnzend afgodsbeeld, dat men naar een der heilige putten voert om er een werkelijk noodzakelijke wassching te ondergaan.

In een soort van hollen weg roept een troep *tombararas* - reizende kunstenmakers - het volk bijeen met slagen op den tamtam.

Wij staan een oogenblik stil; de bekwaamheid dezer Hindoes staat gelijk met die onzer kermisgasten; hun kunsten zijn bijna dezelfde als die van onze goochelaars en clowns.

Een jonge Indiër van zeldzame schoonheid, met de handen kruiselings op den rug, buigt zich over een zeer glad blok hout en raapt daar met zijn oogleden een naald op.

't Is laat! Wij hebben ons voorgenomen de heilige hoofdstad der Brahmanenwereld voor 't eerst te zien op het schitterende en gewijde uur van den zonsopgang. Wij laten ons dus dadelijk brengen naar Secrole, de Engelsche stad, in alles gelijkend op andere Engelsche steden in Indië, met haar breede lanen, haar rijke

bungalows, omringd door heerlijke tuinen. Wij nemen onzen intrek in een uitstekend hotel.

Bij het krieken van den dag zijn wij op de Ganges, in een gondel. Vóór ons strekt zich uit aan den oever van den ontzaglijken boog der Ganges, Bénarès, de geheimzinnige, de driewerf heilige stad, 25 eeuwen oud - in haar schitterende schoonheid met haar wonderen van tempels, van paleizen, van glinsterende moskees, en heel ver in een nevel schemerend van lichtatomen verliezen zich de groote, nobele lijnen in ideale beelden.

Trappen van honderd meter breed, de *ghats*, dalen fier af naar den stroom, hier en daar door stralen van licht verguld.

Op de uit elkander vallende treden kauwen de heilige koeien rustig

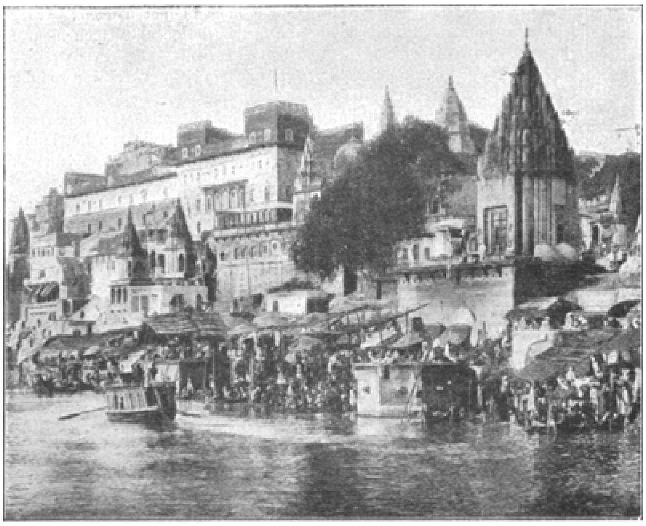

TEMPEL VAN DEN RAJAH POTIA.

bloemen. Dikbuikige Brahmanen, gehypnotiseerd door den metalen weerglans der rivier, droomen in de schaduw van groote gele parasols.

In de frissche ochtendkoelte glijdt het zware water der Ganges, reeds doorglinsterd van diamanten flikkeringen, langzaam voort, bezoedeld door uitwerpselen van menschen of planten, grijs door de asch der brandstapels, groote verlepte bloemen voortslepend.

In den slijkerigen boezem hunner moeder Ganga - dochter van Vishnou, mysterieus uit zijn goddelijken voet voortgekomen - werpen zich honderdduizend Hindoes met onverstoorbaar gelaat en verwringen zich met allerlei gebaren en bewegingen, wonderlijke, pijnlijke houdingen, die op het eerste gezicht ons doen denken aan zenuwzieken in een gesticht. Daar is echter niets van aan; deze in schijn zoo onzinnige troep wordt gedreven door den snel voorbijvliegenden tijd. Weldra zal Surga verschijnen in haar vurigen, door zeven roode paarden getrokken wagen, de verheven Surga, de zonnegodin, die een nieuw leven gaat brengen aan de in aanbidding verzonken wereld.

De hemel ontvlamt en bij den glans van den eersten straal moeten de geloovigen hun lange reeks van morgenoefeningen hebben geëindigd. Geen minuut te verliezen, geen vergissing te bedrijven; een kleine verstrooidheid, het minste verzuim en alles blijft zonder kracht en moet opnieuw begonnen worden.

Met starenden blik, gespannen spieren, verzonken in hun berekeningen, verhaasten zij hun handelingen als gekken.

Hier maakt een man twintigmaal een gebaar als wilde hij zich de tong tusschen de lippen uittrekken, een andere drukt hoog ernstig zich de neusgaten toe om de lucht af te sluiten. Een van de 200 millioen goden zijner Olympus geve dat hij zich niet vergist!

Vrouwen met buitensporig gezwollen wangen blazen over het water totdat zij den adem er bij verliezen, opdat zich kleine blazen en fonteintjes van druppels vormen. Anderen, dicht bij de oevers, draaien met gesloten oogen, vooruitgestoken armen, als tollen rond met epileptische verwringingen en vallen eindelijk uitgeput neer. Niemand let er op, ieder is bedwelmd door zijn eigen vervoering, door zijn koorts van vrome grimassen, van dwaze gebaren, verkneukelt er zich in, gaat er geheel in op.

Van den vroegsten morgen zeggen duizenden en duizenden Brahmanen ineengedoken aan den kant der rivier vedische lofzangen op ter eere van den zegepralenden god, oude verzen uit de Vedas, de Puranas, de Mahabarata. Dan beginnen zij wonderlijke bewerkingen, een zeer zonderling toilet; zij wrijven hun arme lichamen, tot zij niet meer kunnen, met asch en steken eindelijk hun handen in den drek der heilige koeien, die in den tempel verzameld zijn - deze eigenaardige behandeling heeft tot doel de duivels te verjagen. - Nu, men begrijpt dat de zonen van Belzebub op hun gespleten hoeven wegvluchten zoo ver zij kunnen, zonder het hoofd om te wenden.

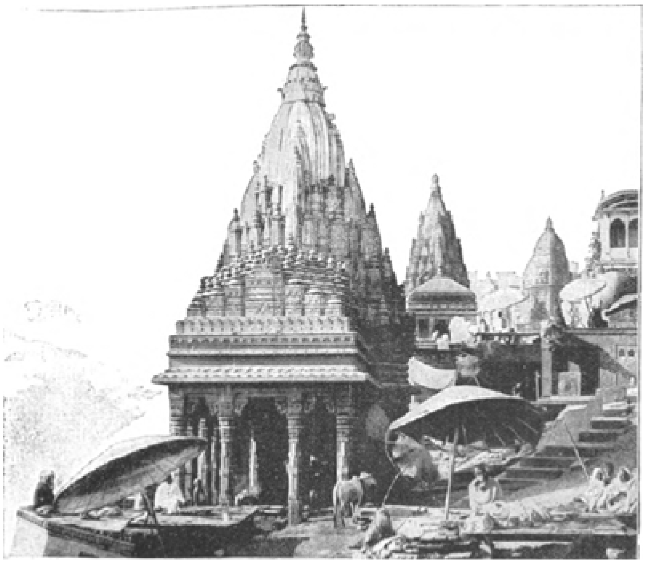

TEMPEL VAN DEN VISHNOU PUD TE BÉNARÈS.

Eindelijk is onze Brahmaan netjes gewasschen, behoorlijk gezuiverd; hij neemt nu een paar bladerrijke takken, een paar groote kadalistammen,

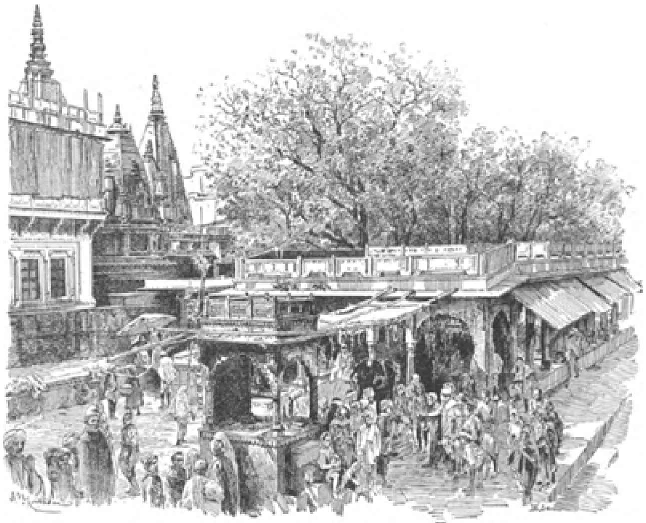

BOUWVALLEN EN TEMPEL VAN MANIKARNIKA GHAS.

slaat er het water mede, en terwijl hij in de voorgeschreven volgorde de twee dozijn namen van Vishnou opzegt, bootst hij met de vingers de honderd en acht menschwordingen van den god na.

't Is een eindelooze reeks van oefeningen, tot in het oneindige uitgevoerd, waarin de Indiër koortsig, afgebeuld door de snelle vlucht van den tijd, opgaat tot aan het verschijnen der zon.

Niets kan zelfs het flauwste begrip geven van de ongeloofelijk kinderachtige bijgeloovigheden, die de hersens der Brahmanen kwellen - deze mystieke schepsels, wier diepzinnig verstand, in hun volslagen afgetrokkenheid, zich vermeit en zweeft in de hoogste, godsdienstige en wijsgeerige beschouwingen, wezens zoo vol verachting voor menschelijke tegenspoeden en den dood, dat hun bestaan zich dompelt

in een eeuwigen droom: het verafschuwde *ik* dooden, het zich versmelten in het groote *Al.*

Is het niet ongeloofelijk dat zulke menschen vol angst en verwarring beven, als zij bij hun ontwaken een slecht voorteeken zien, bijv. een weduwe, een scorpioen, een wolk van verontrustenden vorm?

Als zij tweemaal niezen is 't het toppunt van ellende Gelukkig dat in deze landen van ontzettende hitte dit kleine accident niet zoo dikwijls voorkomt als in ons kil Europa.

Er is nog erger: gapen is een bovennatuurlijk gevaar, dat hen van angst doet verstijven. Als zij door een noodlottige verstrooidheid niet gauw genoeg de hand voor den mond brengen, geschiedt er een ware ramp, want de duivel ligt op de loer en tracht door de

ongelukkige opening naar binnen te sluipen en 't is gedaan met de arme, ter helle gedoemde ziel. - Wij zullen de rest maar niet vermelden. Daarentegen voorspellen een menigte goede voorteekens reeds in den vroegen morgen een gunstigen dag.

De Brahmaan, eindelijk bevrijd van zijn morgenoefeningen, leest de sanskritische boeken, geschreven met een stift op dunne houten blaadjes, met gaten doorboord; of wel de buitenwereld ontvluchtend, trekt hij zich terug in zijn dop, even verzonken in zijn overwegingen als Brahma in zijn gouden ei, waar hij gedurende 10000 jaar zijn onmetelijken droom droomde.

Op de breede trappen der *ghats* liggen, gebraden en nog eens gebraden door de zon, *yoghis* die jaren lang hun nagels laten

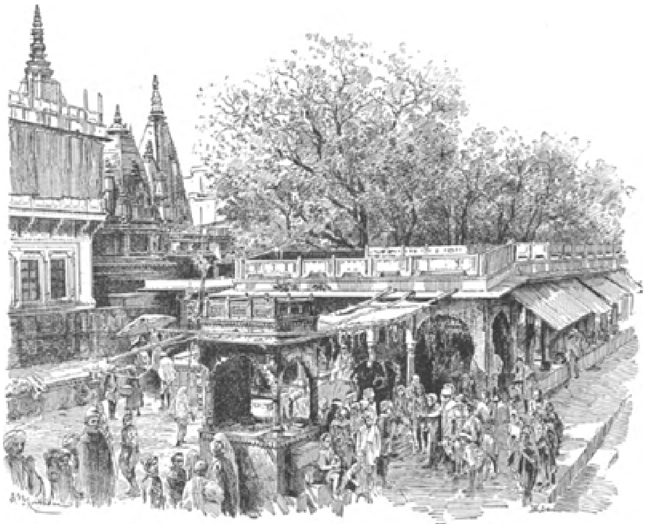

PLEIN EN BAZAR TE BÉNARÈS.

groeien, zoodat zij de palmen van hun onverbiddelijk gesloten handen doorboren, de oogleden omgeslagen, de oogen wit, de lippen opgetrokken in een grijns van wild dier; zij zeggen en herhalen zondereinde in een onuitsprekelijke zaligheid de goddelijke lettergreep *om*, bron van alle geluk, waarvan de kracht voldoende is om hun het paradijs te openen.

Gehurkt op hun hielen, grijs van asch, de schouders vol litteekenen van Jagernaut's afzichtelijke haken, met gevilde schedels, soms van een wonderlijk kegelmodel, de ledematen zonder vleesch, wonderlijke geraamten van droge huiden, glimmend langs de hoekige beenderen, bij de geledingen ingevallen, zitten Fakirs verzonken in de beschouwing van hun navels.

En al die menschen zijn niet gek - in hun land ten minste niet, hoewel in het oog van den Europeaan, die plotseling is overgebracht te midden van dit volk met de onbegrijpelijke, geheimzinnige ziel, hun waanzin een aanstekelijke ziekte schijnt, die zich van mensch tot mensch overplant.

In de bijna onbeweeglijke lucht stijgen eenige blauwachtige rookkolommen, langzamerhand zich oplossend, omhoog; het zijn de brandstapels.

In de verte bezingt een Pandaroen op slependen rhythmus, in mineur-toon, de groote daden der oude helden en halfgoden.

Op een afstand krioelen de bedelaars, paria's, plassend in de golven der Ganga, de gelijkmakende moeder, die met haar zelfde weldadige wateren den ongelukkigen paria en den trotschen Brahmaan wascht.

Op den grond gerold in windsels van bonte kleuren, gebonden tusschen vier bamboezen staken, liggen de lijken, het oogenblik hunner verbranding afwachtend.

Als een kok uit het godenrijk bezorgt een Brahmaan deze verbrandingen. Rondom doode grijsaards heerscht dolle vreugde, rondom de jongen klinken poëtische en dramatische lijkzangen.

De brandstapels gloeien, vlammen flikkeren; men hoort een somber gesis en ruikt een misselijken reuk van gebrand vleesch, dan een ineenstorting, ledematen half verkoold, een olieachtige stof even gezien, en het is gedaan.

Asch, beenderen, alle walglijke overblijfselen van het laatste kooksel, worden in de rivier geworpen. In haar groote teederheid ontvangt de goede moeder Ganga de overblijfselen van haar zonen en wiegt ze in haar schoot.

In den hemel vlamt alles! In de devote stilte van aanbidding verschijnt de god met zijn duizend stralen. In de vorstelijke klaarheid van de ontwakende ster baadt zich het verheven landschap van Bénarés in een verblindend gouden licht.

Van den stroom, van de oevers, van de paleizen, klimmen in een ontzaglijke vervoering van mystieke razernij de geestdriftige toejuichingen van dit verbazend groote volk van geloovigen, verspreidt zich in een trilling van zulk een grootschheid, dat ieder in zijn diepste wezen er door geschokt wordt.

In de verlichte wateren van de Ganges werpen mannen,

vrouwen, kinderen waterstralen op naar de zegepralende godin. Hoe hooger het zuiverende water ten hemel stijgt, hoe meer de daad kracht verkrijgt.

Op de oevers, op de *ghats*, op de terrassen verdringt zich, gaat en komt een gewemel van veelkleurige menschen, in schitterende tunieken, witte draperieën, een druk bezig volk bruist en popelt met den jongen dag.

Vrouwen van antieke vormen, met trotsche houding gaan naar de fonteinen, het hoofd beladen met een koperen amphoor; haar strakke borsten spannen het blauwe overkleed in een krachtig, breed gebaar.

Anderen, op de gebeeldhouwde trappen in hieratische standen gedrapeerd, verheffen boven haar hoofden de gekruiste handen naar den god.

Mannen met onbeweeglijk fijn gelaat van een aryaansch ovaal, bruin van schouders - ideaal van lijnen, gebeten door de zon, gaan ernstig, in zichzelf gekeerd voorbij, en uit de bewegingen van deze vreemde wereld, uit het eeuwigdurende gedruisch der rivier, uit het gemurmel der opgezegde gebeden verheft zich een zonderling doordringende harmonie.

Op de heilige oevers der Ganges leeft de Indiër zijn geheele bestaan; hij eet, slaapt, droomt er, gelukkig als hij daar sterven kan.

Volgens het Hindoesche geloof wint ieder sterfelijk wezen, dat zijn laatsten zucht uitblaast bij den bevrijdenden stroom, binnen de muren van het goddelijke Kasi, het paradijs van geneugten, het verblijf van Shiwa; ook al was hij het misdadigste monster, al had hij zelfs een half dozijn apen gedood, wat in de oogen van iederen rechtgeaarden Hindoe vrij wat ernstiger is dan een menschenmoord, hij zou gered zijn. Zoo wil dus ieder Indiër sterven in zijn oude Kasi.

Ieder jaar verdringen zich 300000 pelgrims op de wegen, leidend naar de gezegende stad. Stervenden laten zich dragen, slepen naar de driewerf heilige plaats van verlossing, om er hun doodstrijd te voeren. Anderen, verrast door den dood, bevelen hun zonen er ten minste hun asch over te brengen. Bénarès zien en sterven, dat is de laatste droom van den zoon van Bouddha.

Wij komen aan die onvergelijkelijke lijn van monumenten vóór de hooge Moskee, opgericht door Aureng-Zeb, op de plaats van een prachtigen tempel, door den Veroveraar geslecht. Daar, zeggen de gewijde boeken, vertoonde zich de god voor het eerst aan de menschen.

Men stijgt op naar de Moskee langs de *ghat* van Madharey, een trap van 100 Meters, ingezakt met wankelende treden, altijd trotsch; zonder bouwvallen, zonder de gieren boven haar gebouwen geposteerd, zou Indië geen Indië meer zijn.

Vroeger beklommen de vrome Kallas, om het paradijs te verdienen, op handen en voeten de trap. Jammer, voor de lokale kleur, dat deze interessante oefening verboden is.

Overigens heeft de Moskee van Aureng-Zeb geen andere schoonheid dan haar wonderbare minaretten.

Op eenigen afstand van de voorsteden aan den oever van een meertje, wier zwarte wateren ingesloten zijn door breede trappen, vindt men den Dourgha-Khound, den tempel der apen.

Aartsheilige tempel, waar, evenals in het grootste heiligdom, men slechts op bloote voeten binnentreedt. Daar krioelen, in een afzichtelijken poel van vuilnis, grijnzende, ongure beesten. Buigt u! het zijn goden. Buigt u voor dezen heksen-sabbat van zwarte,

bruine, rossige dieren, voor deze verwarring van apentronies, kwispelende staarten, lenige ruggen, walglijke, geschaafde schoften, knippende, rustelooze, brutale oogen! Weest gegroet!

Bleef dit afschuwelijke gebroed maar gevangen in de driewerf heilige plaats, maar helaas! zij zijn vrij. Elken morgen werpt zij zich roovend, plunderend en verwoestend op de stad, en wee den Europeaan, die de werken der apen met een schuin oog aanziet, of zich over eenige schade durft beklagen, hij zou de ernstigste moeilijkheden veroorzaken.

Men dringt slechts te voet door in het binnenste van Bénarès. Weinige van haar straten kunnen een olifant doorlaten; als men er een ontmoet ontstaat er een ramp.

Van de Ganges naar de hoogvlakte, waarop de stad is gebouwd, klauteren honderden steegjes op, waar de voet uitglijdt over de slijmerige bloemen, nat van het rivierwater dat overal stroomt; een flauwe lucht, samengesteld uit hetgeen eens geur was en nu slechts verrotting is, verzaadt de lucht.

Hier leeft de bevolking in gebrek van lucht en licht; duizend ambachten worden op de straat uitgeoefend; evenals in China werkt de barbier op de openbare pleinen.

Overal altaren; overal strekken goden, neergehurkt op den lotus, hun armen en hun handen, gewapend met wonderlijke symbolen, naar de voorbijgangers uit.

In die nauwe straten van het oude Kasi is het een artistiek gewemel van balkons, ineengeslingerde kolommen, schitterende koepels. Sommige vierkante gebouwen, eentonig wit van buiten, somber en frisch van binnen, herinneren aan de huizen van Palestina.

In een dier nauwe sloppen, waarin men nauwelijks drie naast elkander kan gaan, springen grijnzende kudden van apen, hangen aan de balkons, kijken naar de menschen spottend familiaar. - O! zoo'n familiariteit - *schocking!* en waartegen alleen de kolossale zonneschermen van riet den voorbijganger kunnen beschermen.

Door deze wonderlijke samenscholingen stroomt het volk in haastige groepen voort, geruischloos, op bloote voeten; koeien, den nek vol bloemen, gaan voorbij.

In sombere uithoeken stinkende putten, bedorven riolen, waarin de goden wonen en waar de geloovigen zich verdringen om hun offeranden er in te werpen.

Moeilijk zijn zij niet in de keus hunner verblijfplaatsen, die Indische goden!

Van tijd tot tijd ontsnappen door de breede, half opene vensters, Hindoesche melodieën met gescandeerd rhythmus van ontzenuwende eentonigheid. De menschelijke stroom, altijd meer samengedrongen, rolt naar de tempels en verspreidt de scherpe menschenlucht, zoo eigenaardig bij de rassen van het verre Oosten.

Wonderlijke bouworden van Hindoetempels, waarvan vele bijna even oud zijn als de wereld - een orgie van dommen, torentjes, arkaden, galerijen, onbeschrijfelijke opvolgingen van phantastische dieren, in een verblinding der oogen van marmer, email, goud. Op de altaren gedrochtelijke afgoden, wonderlijk mengsel van menschen en droomdieren, lichtkransen om beenen en armen, en overal over den grond verspreid het stinkende slijk, walglijke massa van platgetrapte bloemen, afdrupsels van het heilige water, uitwerpsels van koeien, uitwasemingen van fetischdieren - want deze Hindoetempels zijn ware arken Noach's - vermengd met de sterke wierookgeuren uit de gouden vaten.

De heilige koeien - vorstinnen zwevend boven ons arme menschheid - genieten en tronen met niets boven zich in de hierarchie der schepsels dan de Brahmaan, en het volk wacht eerbiedig neergebogen af vol geestdrift dat het hooge Beest voor hem laat vallen... het overschot van zijn bloemenzwelgerij. - Een dof geluid van iets, dat neervalt... de menschen werpen er zich op. - Genoeg! - Walg vervult ons!

Wij keeren terug naar de Ganges door de armzalige buurt, door steegjes van weerzinwekkende vuiligheid, dat is het eeuwige verderf van het Oosten. Wij plassen wanhopend voort door stinkende klonters, waaruit honderden van schurftige honden opkrabbelen, phantastische beenderskeletten, zich voortschuivend met onbestemde hoekige bewegingen als dieren uit de Openbaring.

Naakte kinderen toonen hun enorme buiken, met hun geraamteachtige lichamen door het rachitisme misvormd.

Verwoede bedelaars, gezwollen door de olifantsziekte, strekken uit hunne violette handen met het weeke vleesch, waarvan de aanraking zou doen rillen, als zij niet zoo handig de aalmoezen in de vlucht konden opvangen.

Een koortslucht zweeft om ons heen. Vrouwen gaan ons langs, bleek, woest, onder de blauwe sluiers, die om haar heen fladderen.

Misselijk geworden, haasten wij ons naar de rivier, over bouwvallige trappen, waarvan de steenhoopen waggelen, tot aan de slijkerige wateren, verguld door de laatste stralen der zon.

Dat is nu Indië: ellende en grootheid, een weelde van marmer, goud, edelgesteenten, van kunstwerken alle kunstwerken overtreffend in schoonheid, de grootste idealen van den schoonheidsminnaar in de schaduw latend en naast onvergelijkelijke wonderen, hen aanrakend, hen bezoedelend met hun armzalige smetten, onwelriekende leelijkheid, afgrijselijke ellende, ziekte, honger, lompen.

De uren zijn weggevlucht, onverstoorbaar kalm daalt de mateloos groote schijf der zon weg aan den horizont en verdwijnt eensklaps. De snelle schemering omsluiert den hemel en haar groenachtige kopertinten; snel daalt de nacht neder. Groote sterrenbloemen ontluiken in de hemelen.

Op den ingeslapen stroom valt de stilte neder; eenige dwaallichten gaan voorbij, verlichten met heur flikkerende glansen verstijfde gedaanten.

Het zijn doode armen; dooden, te arm voor de weelde der brandstapels, die des nachts wegdrijven op den stroom in de fluweelzwarte schaduw, gelijk aan aardsche sterren, aarzelend - weldra uitgebluscht.

Zij drijven voort, zij gaan daarheen, waar de tijger brult, waar de gier, nooit verzadigd, wacht op zijn buit, terwijl in de kalme nachtlucht, onverschillig voor den dood, de vurige geuren der daturaboomen ontwaken om alle dingen te liefkoozen.

Een lastige liefde.
Met drie gravuren.

Mijn vriend James was een wonder van vindingrijk vernuft. In zijn beste dagen deed hij, geloof ik, elke week een nieuwe uitvinding. Hij overstelpte de wereld als het ware met zijn wetenschappelijke weldaden. Hij gaf ons nieuwe atmosferen, nieuwe middelen van beweging, van vervoer, met een vrijgevigheid die bijna buitensporig kon genoemd worden.

Hij was de kalmste, bedaardste man dien ik kende, vol zelfbeheersching en evenwicht. Dit maakt nu juist zijn geschiedenis zóó wonderlijk en onbegrijpelijk.

Hij was een verstokt oud-vrijer en er ontbrak hem wel iets in de gevoelsrichting, maar toch was hij een goed man. Ik herinner mij eens van hem, toen ik hem vroeg waarom hij niet trouwde, tot antwoord gekregen te hebben:

‘Ik heb geen tijd voor onzin van dat soort.’

Neen, James was volstrekt niet romanesk. Kalm met ijzeren zenuwen, wijdde hij zich zonder ophouden en zonder inspanning aan zijn werk. Daarom was ik erg verrast toen ik op een avond hem bezoekend in zijn huis op Hyde Park Place, hem vond zittende voor het vuur in zijn studeerkamer, met zijn handen in de zakken en niets uitvoerende.

Hij sprong een weinig verschrikt op toen ik binnenkwam en keek om, ten einde mij in het gezicht te zien.

‘O,’ zeide hij, ‘ben jij 't? Kom binnen!’

Ik vond dat hij er moe uitzag en zeide het.

‘Ik had een slechten nacht,’ antwoordde hij kortaf.

‘Dacht je aan de lezing, die je de volgende week in Parijs moet houden?’ vroeg ik.

‘Neen,’ antwoordde hij, ‘dat is alles in orde. Ik zou ze je nu woord voor woord kunnen opzeggen. Ga zitten!’

Ik ging zitten, hij ook en staarde in het vuur zonder een woord te zeggen. In de meening dat hij aan zijn wekelijksche uitvinding bezig was, zeide ik niets, om hem niet te storen, maar stak mijn pijp aan en begon

te rooken. Eensklaps vroeg hij mij op den man af:

'Vind je mij een aantrekkelijk mensch?'

Zoo'n vraag, komend van zoo'n man, verbaasde mij. Het was zoo geheel en al tegen zijn karakter.

'Verbeeld je,' riep ik uit, 'hoe kom je er toe het mij te vragen. Bedoel je aantrekkelijk voor vrouwen?'

'Dat is 't juist wat ik niet weet,' hernam hij, nog altijd in het vuur starend.

'Niet weten?'

'Laat mij duidelijk zijn. Vind je dat ik aantrekkelijk ben, dat er iets in mij is wat een menschelijk wezen of een dier onweerstaanbaar tot mij trekken kan?'

'Of jij 't wil of niet?'

'Precies - of neen, laat het mij bepaald zeggen, als ik niet wil.'

Ik beet mij op de lippen.

'Dat is 't juist wat ik niet weet,' hernam hij, nog altijd in het vuur starend.

'Dat kan zijn,' zeide ik na een pauze, 'het kan heel goed wezen. Ik begrijp me best dat vrouwen je naloopen. Je reputatie, je groote naam....'

'Ja, ja, ja,' viel hij mij een weinig bitter in de rede. 'Ik weet dat alles, ik weet het.'

Hij strengelde zijn groote handen, die zulk fijn werk konden doen, ineen en fronste zijn voorhoofd.

'Ik verbeeld mij dat het zeer onaangenaam zou zijn, om bemind en nageloopen te worden. Ik bedoel - als je er tenminste iets tegen hebt,' voegde hij er bij.

En nu draaide hij zich half om op zijn stoel en keek mij aan.

'Is er iets?' vroeg ik.

'Of - iemand. Ik verbeeld mij dat er niets onaangenamers is.'

Ik lachte zachtjes en antwoordde:

'Sommige mannen worden liever nageloopen door den duivel dan dat men ze met rust laat en niet opmerkt.'

James knikte somber met het hoofd.

'Ik weet niet wat er van te denken,' zeide hij; 'ik zal je precies de feiten vertellen en je moet er je gevolgtrekkingen uit maken. Zoowat een week geleden ging ik op

een avond na een dag van hard werken - maar toch niet harder dan anders - naar de voordeur om frissche lucht te ademen. Ik zette geen hoed op of deed geen jas aan. Mijn geest was vol van mijn werk. Ik herinner mij dat het een vrij donkere nacht was, maar toch niet erg. 't Zal zoowat elf uur of kwart over elven geweest zijn. Ik keek naar het Park en spoedig werden mijn oogen aangetrokken door iemand, die, met den rug tegen mij gekeerd, zat op een der banken. Ik zag een persoon - als het een persoon was - door de tralies van het hek.'

'Als het een persoon was?' riep ik uit.

'Wacht een oogenblik. Ik zeg dat omdat het te donker voor mij was om het te weten. Ik zag alleen iets zwarts, zittend op de bank en hooger uitkomend dan de leuning. Ik kan niet zeggen of het een man, een vrouw of een kind was. Maar iets was er en ik merkte dat ik er naar keek.'

'Ja, ik begrijp het.'

'Langzamerhand voelde ik dat mijne gedachten op dit ding of dezen persoon gevestigd waren. Ik begon mij te verwonderen over hetgeen het daar deed, toen wat het dacht en eindelijk waar het op leek.'

'De een of andere slapende bedelaar!'

'Ja, dat zei ik tot mijzelf. Toch begon ik belang te stellen in dat voorwerp en ging den weg over om het Park in te gaan. Zooals je weet, is er een poortje bijna tegenover mijn huis. Ik ging den weg over, de smalle poort in, het hek door naar de bank en bevond dat er niemand op zat.'

'Keek je er naar terwijl je er heen liep?'

'Niet den heelen tijd. Ik wendde mijn oogen even af, toen ik door de poort ging, omdat er een eindje verder een standje was, maar ik keek dadelijk weer in die richting. Toen ik de plaats ledig zag, werd ik aangegrepen door een dwaas gevoel van teleurstelling, bijna van toorn. Ik stond stil en zag rond om te zien of er iemand om mij heen liep. Maar ik kon niets zien. 't Was een koude nacht en weinige menschen waren op de been. Nog altijd veel belangstelling voelend, ging ik terug naar huis. Toen ik daar kwam merkte ik dat ik gedurende mijn korte afwezigheid de voordeur open had gelaten - half open.'

'Nogal onvoorzichtig in Londen.'

'Ja, ik had er geen idee van het gedaan te hebben, totdat ik terugkwam. Ik was misschien maar drie minuten weg geweest.'

'Natuurlijk.'

'Niemand kon er ingekomen zijn.'

'Neen, dat denk ik niet.'

'Zou je dat meenen?'

''t Is niet waarschijnlijk. Bovendien, als iemand het gedaan had, zou je hem gezien hebben.'

James schraapte zijn keel.

'Dat is 't,' zeide hij, 'nu komen wij er!'

'Wat - heb je iemand gevangen?'

'Ik zal het je zeggen. Je weet ik ben niet erg phantastisch, maar nauwelijks was ik de gang in of ik was er zeker van dat iemand gedurende mijn afwezigheid is huis had moeten komen. Ik was er overtuigd van, en dat niet alleen, maar ook dat de indringer de persoon zelf was, dien ik had zien zitten op de bank in het Park. 't Scheen mij toe of wij tegelijkertijd het voornemen gemaakt hadden om elkaar op te zoeken en tegelijk uitvoering gaven aan dit plan. Ik was er zoo zeker van dat ik haastig deze kamer in ging, verwachtend iemand te vinden, die op mij wachtte. Maar toch was er niemand. Ik ging toen naar de eetkamer. Niemand. Ik doorzocht het heele huis. Je weet hoe klein het is en hoe gauw men het doorloopen kan. Ik keek elke kamer door, zonder één over te slaan, zocht een voorwendsel tegenover de beide meiden, die in de keuken hun avondeten gebruikten en vreemd opkeken, toen ik binnenkwam. Ik vond niemand. Maar ik keerde in mijn studeerkamer terug, meer dan ooit overtuigd dat iemand was binnengekomen en nog in huis vertoefde.'

'Maar beste James...'

'Ik weet wat je wilt zeggen. Wacht even, ik ben ook overtuigd dat de persoon het huis niet verlaten heeft en op dit oogenblik er nog is.'

Hij sprak in volle oprechtheid. Ik keek hem in het gezicht en ontmoette zijn oogen.

'Neen,' zeide hij, als in antwoord op een gemaakte opmerking. 'Ik ben volmaakt gezond, ik verzeker het je. De heele historie schijnt mij even onbegrijpelijk als jou, maar zooals je weet ik twist nooit over feiten, hoe vreemd ook - ik tracht ze eenvoudig grondig te onderzoeken. Ik heb reeds een dokter geraadpleegd en deze zegt dat ik lichamelijk volkomen gezond ben.'

Hij zweeg als verwachtte hij dat ik spreken zou. Ik zeide niets. Ik begreep dat hij mij meer te zeggen had, en het was ook zoo.

'Ik voelde dien nacht dat iemand het huis was binnengekomen en er in gebleven was,' ging hij voort, 'en mijn overtuiging groeide aan. Ik ging naar bed als gewoonlijk, en tegen mijn verwachting sliep ik zoo goed als gewoonlijk. Maar dadelijk toen ik 's morgens wakker werd, wist ik dat mijn huishouden met een vermeerderd was.'

'Mag ik je in de rede vallen? Hoe wist je dat?'

'Eenvoudig door mijn gevoel. Ik kan alleen zeggen dat ik mij heel goed bewust was, dat iets nieuws in mijn huis aanwezig was, dicht bij mij.'

''t Is zeer vreemd,' merkte ik flauwtjes op.

'Dat is 't, maar wat volgt is nog vreemder.'

'Is er meer?'

'Ja zeker! Dien morgen toen ik aan 't ontbijt kwam, zag ik de meiden scherp in het gezicht. Zij waren zoo kalm als altijd. 't Was blijkbaar dat zij volstrekt niets hadden dat haar onrust wekte. Na het ontbijt ging ik zitten werken, altijddoor bewust van het feit, dat er iemand zich aan mij opdrong. Ik werkte eenige uren achtereen, altijd wachtend op de een of andere gebeurtenis die de geheimzinnige duisternis van dit voorval zou verklaren. Nadat ik eenige uren gewacht had, moest ik uitgaan naar een vergadering. Ik trok mijn overjas aan, zette mijn hoed op, opende mijn deur en stapte op straat. Ik merkte dadelijk dat men mij niet langer volgde, ofschoon ik nu op straat was omringd door menschen. Dus voelde ik mij overtuigd dat het wezen in mijn huis aan mij moest denken, zelfs mij begluurde.'

'Hoe griezelig!' kon ik niet nalaten uit te roepen.

‘Ik begin dat ook te denken,’ zeide James met zekere koele beslistheid; ‘ik begin het te denken, maar ik dacht het toen niet. Ik was erg nieuwsgierig, maar volstrekt niet angstig. Ik sprak op de vergadering met mijn gewone gemakkelijkheid. Toen ik het huis weer inkwam, voelde ik zeer goed dat de indringer er nog was. Dien avond at ik alleen en bracht de uren na het diner door met het lezen van een wetenschappelijk werk, dat mij zeer boeide. Terwijl ik las, verliet mij geen oogenblik het bewustzijn dat een gast, die zeer op mij lette, in de nabijheid was. Meer nog. De sensatie werd steeds duidelijker, en toen ik naar bed ging kwam ik tot een zeer zonderlinge gevolgtrekking.

‘Welke, wat was het?’

‘Dat wie ook mijn huis was binnengekomen gedurende mijn korte afwezigheid in het Park, meer dan gewoon belang in mij stelde.’

‘Meer dan gewoon belang in je stelde?’

‘Verliefd op mij was, erg verliefd.’

Reeds had ik mij afgevraagd of James geen slachtoffer was van overwerken, of zijn verstand niet in de war was. Ik zeide echter niets en bleef in het vuur kijken. Hij ging voort:

‘De gedachte was in mij opgekomen toen ik weer door het heele huis was gegaan, elken hoek doorsnuffelend. Ik vond niets, maar ik ging naar bed, altijd den indringer om mij heen voelend.’

‘Beste James, 't moet verbeelding zijn geweest.’ Ik begon mij echter onder den indruk te voelen van zijn manier van doen en vervuld te raken van een toenemende onrust, die haast oversloeg tot angst.

‘Neen,’ zeide hij, ‘dien nacht voelde ik het.’

‘Wat?’

‘Dien nacht, toen ik naar bed ging, voelde ik dat iets mij vergezelde en tegen mij aanleunde.’

‘Goede Hemel! Hoe vreeselijk!’ riep ik uit. ‘Wat was het?’

‘'t Scheen een menschelijk wezen te zijn. Ik bedoel dat de uitwerking op mij eer iets was van een menschelijke aanraking, dan iets anders. Maar ik kon niets zien, niets hooren. Alleen voelde ik twee keer een zachten stoot tegen mij, als om mij te vleien of mijn aandacht te trekken. Nu, voor het eerst begon ik zekeren angst te voelen. Ik haastte mij naar mijn slaapkamer en sloot de deur. Ik sliep zeer onrustig en werd vroeg wakker. Na een zeer treurig ontbijt - ik wist dat dit extra lid van mijn huishouden nog steeds bij mij bleef - verdiepte ik mij tot over de ooren in mijn werk. Ik voelde dat ik werd gevolgd door liefdevolle oogen - oogen vol zorg.’

‘O,’ viel ik in. ‘Nu weet ik waarom je mij vroeg of ik zou denken dat iemand, mensch of beest, zich onweerstaanbaar tot je aangetrokken zou kunnen voelen.’

Ik begon te begrijpen dat James' hersens in de war geraakt waren.

‘Juist, sedert dien dag toen ik het tevergeefs trachtte te voelen, heb ik altijd die tegenwoordigheid in mijn huis geweten. Ik voel altijd iets of iemand heel dicht tegen mij gedrukt, begrijp je - heel teeder en zacht. Maar het ergste is dat het mij zoo vreeselijk onaangenaam is. Ik begon zijn tegenwoordigheid te haten, te verafschuwen.’

Plotseling scheen James opgewonden te raken. Zijn gezicht werd bleeker dan anders, en een uitdrukking van wanhoop kwam in zijn gewoonlijk zoo kalme, scherpe oogen.

‘Je beschouw je als betooverd,’ zeide ik een weinig ontroerd.

‘Ik heb nooit in dien onzin geloofd, dat weet je wel. Ik vertel eenvoudig een feit dat ik niet begrijp en dat mij zeer pijnlijk begint te worden. Daar is iemand hier, maar altijd heb ik gehoord dat zulke tooverijen altijd als iets akeligs en vijandigs worden aangezien, terwijl ik voel dat ik bewonderd en bemind word. Dat is bepaald verschrikkelijk voor mij, Fenwick, verschrikkelijk!’

Hij hield op en ik zweeg, niet meer wetend wat te zeggen, wat te gelooven. Ik zag er zeker erg verlegen uit, want eensklaps zeide James:

‘Nu moeten wij er maar niet verder over spreken. Laat ons praten over mijn aanstaande reis naar Parijs.’

Nu - weet ieder, wat er gebeurde in Parijs. James stond te spreken in een groote vergadering van wetenschappelijke mannen. Hij scheen zeer kalm, meester van zichzelf, ofschoon hij bleek zag en als iemand die slecht of in het geheel niet geslapen had. Hij sprak een uur lang zeer vloeiend. Toen merkte men dat hij onrustig werd en rondkeek als iemand die vreesachtig of erg benauwd was. Hij hield zelfs een- of tweemalen op midden in zijn rede en scheen niet in staat voort te gaan, of zich te herinneren wat hij wilde zeggen. Maar met een energieke poging ging hij voort. Toen liep hij langs het platform, al wankelend alsof iemand hem rechts aanstiet, en eindelijk sloeg hij met de handen in de lucht, slaakte een luiden gil en viel in onmacht.

Hij lag twee dagen ziek in Parijs en werd toen naar huis vervoerd. Bij zijn tehuiskomst telegrapheerde hij mij om hem te komen bezoeken. Ik reed naar Hyde Park Place en vond hem bij het vuur zitten, erg veranderd en zenuwachtig, naar om aan te zien. Ik begon hem mijn deelneming te betuigen, maar hij hield mij dadelijk tegen.

'Ik weet dat alles,' zeide hij. 'Die Parijzer geschiedenis...' hij stotterde en zweeg.

'Je had nooit moeten gaan,' sprak ik, 'je was er niet geschikt toe.'

'Niet geschikt? Ik was heel best,' sprak hij tegen, 'alleen maar werd ik vervolgd door dat onzichtbare wezen.'

Ik begon te begrijpen dat James' hersens in de war geraakt waren. En toch was er niets in hem dat aan krankzinnigheid deed denken, alleen wat hij zeide - die herhaalde verklaringen van hem over de tegenwoordigheid van het hem vervolgende wezen. Hij kromp

Mijn vriend was achterovergevallen - dood.

ineen op zijn stoel en zeide met een stem van hopelooze klacht:

'Fenwick, dat schepsel - wat het zijn mag - aanhankelijk, als een hond, een slavin of een vrij menschelijk wezen, dat weet ik niet en 't kan mij ook niet schelen. De aard van zijn liefde is mij niet duidelijk en gaat mij ook niet aan. Wat mij wel aangaat is dat het hier met mij is teruggekeerd, dat het mij niet verlaten wil, dat' - hij uitte een akeligen, scherpen gil - 'dat het nu hier zit, zich tegen mij aannestelt, tegen mij kwispelt, als een dier of als een vrouw, die geslagen is en toch de hand, die haar mishandelde, liefkoost. Maar, kan je niet voelen, dat het hier is?'

'Neen,' zeide ik.

Werkelijk, hoewel mijn zenuwen erg overstuur waren door James' verklaringen, was ik er zeker van dat er zich geen derde persoon bij ons in de kamer bevond.

Zijn gezondheid werd met den dag slechter. Daar was volstrekt geen organisch gebrek in hem. De doctoren stonden radeloos. (Ik drong er op aan hen te raadplegen, hoewel James er zich sterk tegen verzette.) James' familie was bepaald wanhopig. Ik alleen wist dat de man ziek en letterlijk radeloos was van angst. De vervolging van dit wezen - denkbeeldig of niet - in dien tijd meende ik nog, dat het denkbeeldig was - vermoordde hem bepaald. Hij kon noch eten, noch slapen, maar leefde in gedurige ontzetting, en werd bij den dag bleeker, zwakker, magerder. En toch bleef hij tot het einde er bij, dat het schepsel, dat toegang had verkregen in zijn huis, geen kwaad bedoelde, integendeel hem uit genegenheid opzocht, tot hem gevoerd werd alleen door een wonderbare aantrekkingskracht, die hij zonder het te willen er over uitoefende.

'Als het mij maar wilde haten,' zeide hij eens tegen mij, terwijl ik bij den stoel zat, waarop hij uitgestrekt lag, 'zou ik het kunnen verdragen; als het mij wilde aanvallen, of mij een vreeselijk kwaad doen, zou ik weer een man worden, ik zou mij getart voelen om het tegen te werken en er tegen te vechten. Maar die zachtheid, die afschuwelijke zorg, die aanbidding waarmede het mij omringt, kan ik niet verdragen. Wat verlangt het van mij? Het nestelt zich tegen mij aan. Het leunt tegen mij. Ik vind zijn aanraking rondom mijn hart, alsof het de slagen er van trachtte te tellen, de diepste geheimen van mijn ziel wilde opsporen. Neen, ik kan niet meer alleen blijven.'

Hij stond opgewonden op. 'Ik kan mij niet terugtrekken, ik kan niet alleen zijn, niet onbewaakt, niet aangezocht, niet aangebeden, geen seconde. Fenwick, ik zal er van sterven, ik zal er van sterven,' en hij zonk uitgeput achterover.

Ik trachtte hem te bedaren. Ik trachtte met hem te redeneeren, maar ik begon in te zien dat het onnoodig was, en ik begreep dat alles te spoedig waar zou worden. Het was onmogelijk hem aan te zien en niet te begrijpen dat hij stervend was; dat wanneer hij dit schepsel - als het bestond - niet kon kwijtraken, of - als het niet bestond - zijn geloof er in vernietigd kon worden, zijn dagen geteld zouden zijn.

Ik martelde mijn hersens om iets uit te vinden, waardoor ik mijn vriend kon geruststellen, maar ik vond niets, ik kon maar alleen neerzitten en kijken naar den schrik in James' oogen, die steeds erger en erger werd, de wasbleekheid zijner wangen, die steeds vermeerderde, totdat hij er meer uitzag als een lijk, gestempeld met een vreeselijke levende uitdrukking van blijvenden afschuw, dan als een ademend, denkend mensch.

Eindelijk scheen zijn leven nog maar alleen te hangen aan een draad, en ik zag aankomen dat weldra dit geheimzinnige drama ten einde zou loopen en James buiten bereik zou zijn van de genegenheid, die hem vermoordde.

Op zekeren avond - het was vroeg in den zomer en zeer warm - zat ik naast hem op de sofa, want hij wilde iederen dag aangekleed worden en in zijn studeerkamer liggen. Het was dicht bij twaalf uur, maar James kon niet slapen, en ik had een idee dat als ik hem verliet ik hem niet meer levend zon terugzien.

Ik trachtte te lezen en James zat als gewoonlijk vreesachtig te staren naar alle kanten, met den hartstocht van een blinde, die bedrogen wordt door het geloof dat hij door zijn eigen gestadige en razende pogingen het gezicht zal terugvinden. Ik wist wel dat hij den sluier trachtte te doordringen van het onzichtbare om kennis te nemen van het schepsel, dat hem tot doodens toe liefhad. Ik sloeg langzaam de bladen van mijn boek om en luisterde naar het zachte ruischen der boomen achter het huis.

Plotseling sprak James op een hoogen, scherpen toon, vol onderdrukte aandoening.

‘Fenwick,’ zeide hij. ‘Fenwick!’

Haastig legde ik mijn boek neer en keek hem aan.

‘Ja, wat is het?’

Een opgewonden vreugde lachte in zijn oogen, die op mij gevestigd waren.

‘Het wil mij verlaten,’ juichte hij, ‘het wil heengaan.’

Een straal van hoop doortrilde mij. Zou de vervolging van den ongelukkige een einde nemen?

‘Ga, ga,’ ging hij voort, ‘verlies geen oogenblik. Laat het uit! Open de deur, open de deur! Ik voel, ik voel dat het denzelfden weg wil teruggaan, dien het gekomen is. Maak haast!’

Om hem tevreden te stellen, sprong ik op en gehoorzaamde. Ik vloog naar de kamerdeur en gooide ze wijd open. Toen wierp ik een blik terug op James. Hij zat half op de sofa gesteund, zijn oogen glinsterend van vreugde en afwachting. Toen ik mij omkeerde, maakte hij een heftige beweging naar de voordeur met zijn smalle handen. Ik snelde naar buiten om de voordeur te openen. De gang was donker, ik struikelde en viel bijna, en terwijl ik het deed verbeeldde ik mij een scherpen kreet te hooren uit de kamer achter mij. Maar ik stond niet stil, ik wierp ook de voordeur wijd open in den zachten zomernacht. Toen keerde ik snel naar de studeerkamer terug, en toen ik daar kwam was mijn vriend achterovergevallen - dood, met een akelige uitdrukking van schrik op zijn gelaat. Maar nu komt het vreemde - toen ik gedeeltelijk bekomen was van den

droevigen slag, keerde ik terug en liep zachtjes naar de voordeur, die ik wijd had opengelaten. Ik bereikte ze en legde mijn hand er op om ze te sluiten, toen ik mij eensklaps gedrongen voelde naar buiten te gaan en over den weg naar het Park te kijken.

Ik deed het; de nacht was verlicht door de nieuwe maan, en door het hek ziende vielen mijn oogen op de bank aan de andere zijde, en werkelijk, iets zat daar zeer vreemd in elkaar gedoken. Ik herinnerde mij James' beschrijving van de komst van dat ding in huis, en een vreemd gevoel van griezelige nieuwsgierigheid - ik kan mijn gevoel geen anderen naam geven - kwam over mij.

Was het wezen, na zijn werk verricht te hebben, weer teruggekeerd, van waar het gekomen was?

Ik aarzelde even op den drempel. Toen ging ik den weg over; nog steeds waren mijn oogen gevestigd op dat zwarte of donkere voorwerp, zoo vreemd zittend op de bank. Ik kan niet zeggen, waar het op leek, maar ik voelde dat het niets had van iets, waarmede wij bekend waren. Ja, ik voelde het. Ik was juist op het punt door het smalle poortje te gaan, toen mijn arm aangeraakt werd. Ik schrikte en keek om. Een politieagent zag mij achterdochtig aan.

‘Wat gaat u doen?’

Toen merkte ik eensklaps dat ik geen pantoffels aanhad en geen hoed op mijn hoofd, en dat ik er zeker uitzag als iemand, die niet goed bij het hoofd was.

‘'t Is in orde!’ antwoordde ik en gaf den man wat geld in de hand; toen mij losrukkend, haastte ik mij naar de bank, de omstandigheid vervloekend, die mij voor een oogenblik daarvan had afgeleid.

En toen ik er kwam, zat er niets op. De vroegere ondervinding van den armen James had zich hier nauwkeurig herhaald - en toch - gij kunt mij uitlachen als gij wilt, maar ik ben er overtuigd van: als de agent mij niet gestoord had, zou ik het geheim hebben ontdekt, waarvan de afschuwwekkendheid den dood van mijn vriend had veroorzaakt. Ik weet het zeker.

James sprak de waarheid van het begin tot het einde. Gij kunt er om lachen - maar ik weet dat het zoo is.

In de schemering.

Een allerliefste, echt moderne voorstelling. Die schemerlamp met haar fraaie, artistieke kap, die bloemen op het bonte tafelkleed, vormen een geschikte omgeving voor het mooie meisje in haar eenvoudige, smaakvolle blouse, met de diepe, peinzende oogen.

Men ziet het haar aan, 't is geen gewoon jong meisje, dat alleen in dansen, tennisspelen, fietsen, mooie toiletten, flirten en jagen naar het bezit om een man, haar dagelijksche bezigheid zoekt en liefheeft.

't Is een jonge vrouw, die in ernstige lectuur haar genot vindt, wier geest beziggehouden wordt door de groote vragen des levens en die zich verdiept in de nieuwe gezichtspunten, welke zich openen voor de vrouwenwereld der toekomst.

Zij wikt en weegt naar aanleiding van het gelezene, wat daarin overdrevens en vermetels voorkomt, scheidt het zorgvuldig af van het ware, werkelijk nuttige, dat de vrouw van morgen in staat zal stellen niet om haar bestemming te verloochenen, haar roeping ontrouw te worden, maar om beter en in ruimer kringen haar plichten te volbrengen.

Haar plichten! Een verstandige vader, een liefdevolle moeder hebben haar steeds geleerd, dat elke mensch, elke vrouw plichten, zware plichten te vervullen heeft, en de boeken, die zij met zooveel ernst bestudeert, spreken slechts van rechten. Leggen rechten dan geen dure plichten op?

En zij denkt na over deze dissonante in het anders zoo klemmende, overtuigende betoog. Hoe zal zij die kunnen oplossen?

Het doet er niet toe, voor haar blijft de plicht der vrouw bovenaan, verzekerd als zij is dat slechts trouwe plichtsvervulling haar in staat zal stellen met wijsheid gebruik te maken van de nieuwe rechten, die zij zich verworven heeft en nog tracht te verwerven.

Toen en nu.
Geschiedenis van het Comediegebouw, en het Haagsch Tooneelwezen.

Onbebouwd terrein, woonhuizen, een paleis in wording, kazerne, schouwburg; ziedaar in weinig woorden de geschiedenis van een zeldzaam leelijk bouwwerk, dat sedert het einde der 18e eeuw opgetrokken werd aan het Korte Voorhout, en dat aan het einde dezer eeuw alleen nog de belangstelling gaande maakt, omdat de tooneel- en operavoorstellingen er in worden gegeven, en wijl de Haagsche vrouwenclub, in de lokalen tot *foyer* ingericht, er hare tenten heeft opgeslagen.

Dit laatste is het merkwaardigste van alles. Het teekent onze wegstervende eeuw. De vrouw niet meer thuis, aan eigen haard, maar in een lokaal, waarop *vergunning* prijkt, en daar ter plaatse, van 's morgens 11 tot des avonds 6 uur hare vrienden - want introductie van heeren is veroorloofd - en vriendinnen ontvangende, verdeeld in hoeken en nissen, en evenals op de beurs de pilaren de beursmannen aanwijzen, haar *jour* houdende.

Nu, de club moet dan ook nogal eens een veer laten, maar dat deert niet meer. Men is over al zulke dingen heen. Men houdt ervan besproken te worden, in welken zin ook. De reclame zit in de lucht, en juist de vele praatjes, welke de club uitlokt, komt haar ten goede, en wekt anderen op zich er bij aan te sluiten, en het ledental, nu reeds ongeveer 80, zoo men zegt, te versterken.

'*Comedie*, in figuurlijken zin gesproken, wordt er gespeeld,' zei mij laatst een achtenswaardig schouwburgbezoeker, 'nog meer dan op de planken, hier achter, en menig karakterstuk wordt hier voorbereid, om later in effigie dezen dwazen einde-negentiende-eeuwschen tijd te karakteriseeren.'

Ik zeg het hem volmondig na; 't schijnt dat het gebouw voor niets anders geëigend is, dan voor 'comedie'.

Door alle eeuwen heen is er in 's Gravenhage comedie gespeeld; eerst door de rederijkers met hunne sotte kluiten en esbattementen; daarna door reizende comedianten, in velerlei talen; terzelfder tijd of later door opera-troepen of gezelschappen, en in onze eeuw bijna door heel Den Haag, daar het rederijken eerst en thans het tooneelspelen ook tot de nieuwe zeden gaat behooren onzer zonen en dochteren.

Hoewel 's Gravenhage weldra zijn 650-jarig bestaan

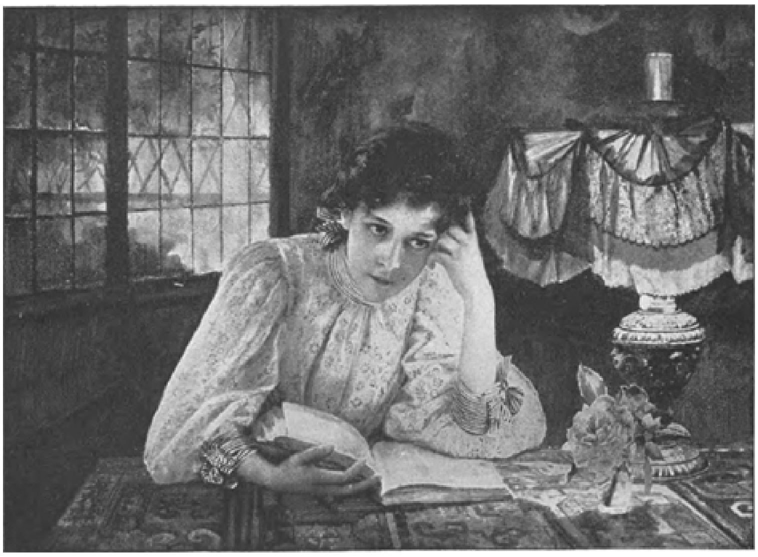

IN DE SCHEMERING. Naar P. Barthel. (Zie blz. 283.)

zal mogen herdenken[1], kunnen we, wat de geschiedenis van het Haagsche tooneelwezen aangaat, eerst uit het laatst der 14e eeuw iets mededeelen.

In de tresoriersrekening van de Grafelijkheidsrekenkamer lezen wij bijvoorbeeld, op het jaar 1394: 'Item den derden dach in meye, bi myns heren bevelen den *ghesellen van den spele* in den Haghe, gegeven twee neye gulden.' Evenzoo, op den vastenavond van dat jaar, 'de ghesellen in den Haghe die voor minen here ende minre vrouwen een spel gespeelt hadden, twintich nye gulden om te verdrinken,' en een jaar later 'den ghesellen uten Haghe die een spel gehad hadden upter plaetsen, te hulpe horen costen vier nye gulden.'

Het 'ghesellen van den spele in den Haghe' leidt tot de veronderstelling, dat Den Haag reeds toen op een vast tooneelgezelschap mocht bogen.

Als zeer waarschijnlijk wordt geacht, dat zij in een huis of herberg de Komeet, op de Plaats, hunne voorstellingen gaven, maar alleen dan betaald werden door den Graaf, indien zij ten Hove speelden 'up der zale', dat wil zeggen, op de Groote- of Ridderzaal, van het Binnenhof, zoo zeer in miskrediet gekomen door de trekking der Staatsloterij, welke daar vroeger plaats vond.

Omtrent de Haagsche rethorykerskamers vallen eerst berichten te geven uit de laatste jaren der 16e eeuw.

1) De vereeniging 'die Haghe' zal zich tot de feestelijke herdenking wel opmaken.

Sedert het jaar 1586 vindt men tot 1670 in de tresoriersrekeningen van Den Haag bijna op ieder jaar posten in uitgaaf vermeld betreffende de Haagsche Kamers van Rhetorica, en hare verrichtingen.

'De Corenbloem' is de oudste. Haar jaarfeest vierde zij op Laurentiusdag. In 1581 vertoont zij zich te Delft, en vijf jaar later behaalt zij den hoogsten prijs te Rotterdam.

'Die van den Haag', dat is, in onze taal overgezet, 'Burgemeester en Wethouders', verheugden zich daar

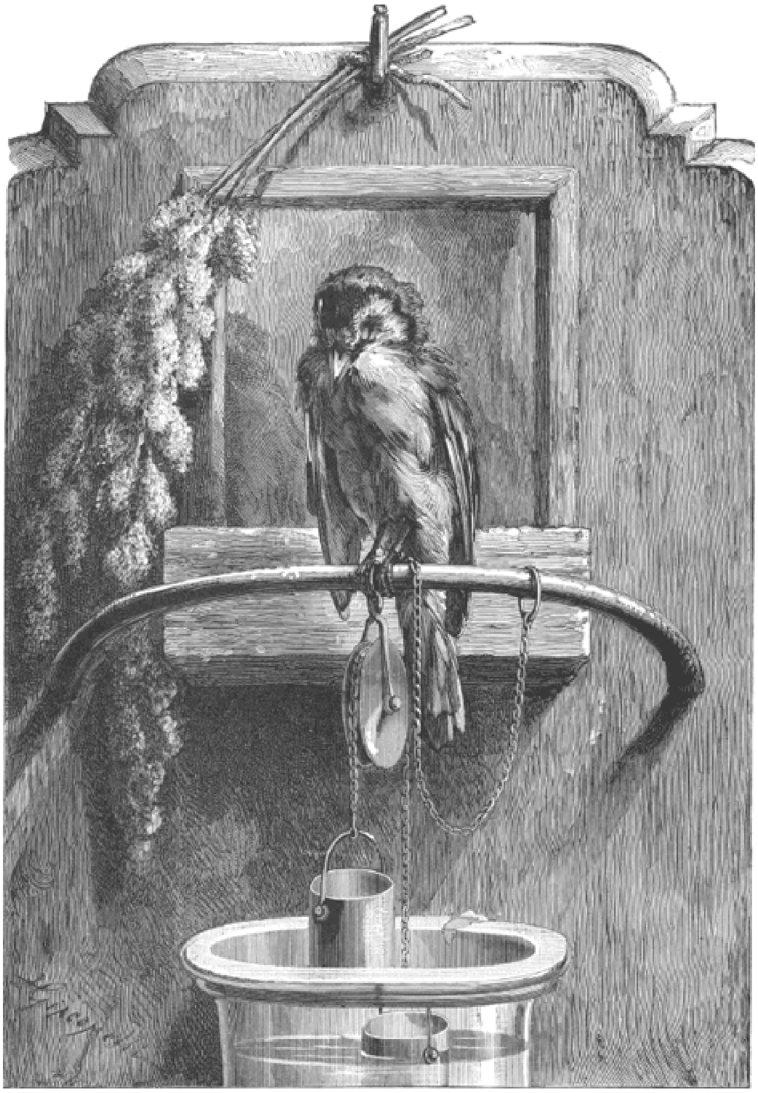

DE GALEISLAAF. Naar Giacomelli. (Zie blz. 288.)

zoozeer over, dat zij de reiskosten van de 'Kamer' voor hunne rekening namen.

Haar blazoen, 'waarin vertoond en afgebeeld werd de onafbeeldelijke Drieëenheid onder de gedaante van een oud man (geloove ook met een baard) met een driedubbele kroon, daaronder een duive, en dan Maria met het kindeken en twee engelen die haar kroonen', was met lauweren versierd uit den strijd getreden, en zij durfde zich dus meten met andere 'kamers', en woonde herhaaldelijk de zoogenoemde 'Intreden' of plechtige bijeenkomsten bij.

Zoo trok zij in 1590 naar Schiedam en naar Monster om de inhuldiging des Stadhouders aldaar luister bij te zetten; in 1592 of 1593 naar Zandvoort, en in 1596 naar Leiden, waar zij in pronkgewaden verscheen, daar de regeering van 's Gravenhage haar met 78 gulden had bijgestaan 'tot cieraet van heur cleedinge'.

In 1602 ontmoeten we haar te Noordwijk, in 1603 te Schiedam, in 1606 te Haarlem, in 1615 te Kethel en in 1618 te Bleiswijk.

Te 's Gravenhage liet zij zich evenwel niet onbetuigd, maar had daar ook te kampen en te worstelen met de geschillen over machtsgebied tusschen het Hof en de Magistraat, welke beide colleges zeer naijverig op hunne voorrechten waren en die elkaar geen stap uit den weg gingen.

Toch ging de 'Camer' onbezorgd haar weg. Elk vaderlandsch feest of heuglijke gebeurtenis trachtte zij door haar kunst op te luisteren.

Was er de eene of andere zege bevochten, dan verheerlijkten de rederijkers die door het in het openbaar voordragen van toepasselijke refereinen of liederen, of door eene tooneelvertooning. Soms werden die glorieuse wapenfeiten door geschilderde tapijten of schermen voorgesteld, en vergezeld van een berijmd verhaal.

Zij sloten zich bij plechtige optochten, zooals bij het inhalen der stadhouders, bij den stoet aan, of hielden ommegangen ook met andere 'kamers', zooals er een is afgebeeld op de schilderij n°. 79 op het Gemeentemuseum van Den Haag.

Was de Meimaand in het land, en daarmede de kermis in Den Haag, gekomen, dan plantten zij den meiboom, en reden in wagens door de stad om voor de woningen van de Magistraatsleden hunne refereinen 'op te snijden', of ook wel een meispel 'tot loff' van sGravenhage of hunner patroons te vertoonen.

Zoo bijvoorbeeld in 1635, toen 'die van de jonge camer van Rhetorica', van de stedelijke regeering 18 gulden ontving, 'tot betalinge van de wagens daer mede sy op de Meische kermis hebben omgereden omme haere spelen ende gedichten voor de huysen van de Heeren Magistraten te presenteeren', en in 1646, wanneer aan de 'camer van Rhetorica onder twoort *met genuchten*' een subsidie van 150 gulden werd toegelegd voor de 'oncosten op t spelen van het spel tot loff van sGravenhage gevallen'.

Van later datum dan de Korenbloem waren de Haagsche Camers de groene Laurierspruit, met de zinspreuk: Jeught neempt aen, en de Batavier, terwijl Scheveningen ook omstreeks 1591 of 1597 eene kamer rijk was, misschien dezelfde, welke in 1707 de Madelief genoemd wordt, met de zinspreuk: 'laet vaeren droefheyt'.

Van de Haagsche kamers vindt men na 1670 geen gewag meer gemaakt.

Wellicht konden zij op den duur de concurrentie niet uithouden met de reizende tooneelisten, die van tijd tot tijd, sedert den aanvang der 17e eeuw, in Den Haag optraden.

Van Engelsche tooneelgezelschappen is reeds sprake in 1605, en bijna onafgebroken tot in de helft der 17e eeuw, ziet men hen telkens in Den Haag optreden.

Waar het Hof van Holland min of meer tegenwerkte, schijnen zij de sympathie gehad te hebben van de Stadhouders. Telkens kwamen er conflicten voor, maar de machtige invloed der Prinsen van Oranje, aan wie hun spel scheen te behagen, en de steun van den Haagschen Magistraat deed hen zegevieren.

Wel is waar werden vanwege de Staten twee jaar achtereen, in 1608 en 1609, alle tooneelvertooningen van welken aard ook te 's Gravenhage ‘als scandaleus en schadelijk voor de gemeente’ verboden, maar in 1610 dachten de heeren er weder anders over, en was er een vergelijk getroffen, waarbij de vergunning gekocht werd voor een zekere som, uit te betalen aan de diakenen ten behoeve der armen.

Terzelfdertijd van het Engelsche tooneel, of althans weinig later, verhief zich te 'sGravenhage ook een Nederduitsch en Fransch theater, die beide zich tot in onzen tijd gehandhaafd hebben.

Op 3 Maart 1611 vergunde het Hof aan ‘seeckere Nederlandse comedianten, veertien dagen hier te spelen, mits niet scandaleus ende des Sondachs naer de predicatien’.

Sedert dat jaar blijft men sporen vinden van een Hollandsch theater, tot omstreeks 1660, toen hier zich een vast gezelschap bevond onder Jan Baptista van Fornenburg. Deze schouwburg bevond zich op den Dennenweg. Bij resolutie van 17 November 1679 werd hem daarvan het monopolie gegeven, zoodat geen andere troep aldaar vertooningen zou mogen geven dan tegen eene aan hem uit te keeren recognitie, waartegen hij zich wederkeerig verbond van elk uitgegeven entreebiljet twee stuivers uit te keeren, die hem echter later geschonken werden, omdat de Haagsche tooneelisten, op voorspraak van den Prins, daarvan vrijgesteld waren.

Op Van Fornenburg volgde Jacob van Ryndorp.

Zijn ‘Koning William zegepralend in Ierland’ werd waarschijnlijk door zijn gezelschap in 1690 hier ter stede opgevoerd. Zijne voorstellingen, misschien van den Dennenweg verdrongen door de Franschen, gaf hij op het Buitenhof in de Kaatsbaan.

Na zijn dood omstreeks 1720 zetten zijne kinderen, en daarna zijn kunstgenoot en leerling J. van Hoven de onderneming voort.

Dit tooneelgezelschap wordt genoemd tot in 1733.

Wat na dat jaar, en vóór 1763 op dit gebied hier in Den Haag geschiedde ligt nog in het duister.

Met Maarten Corver, den beroemden Amsterdamschen

tooneelspeler, trad het Haagsche tooneel in het laatst genoemde jaar een geheel nieuw en schitterend tijdperk in.

21 Juli 1766 verkreeg hij van de stedelijke regeering een tuin in de Assendelfstraat te huur voor f 300, met verlof om aldaar een schouwburg te stichten. Reeds 18 September werd door zijn zoon Gerrit de eerste steen gelegd, en weldra was zijn troep voltallig en werd de zaal voor het publiek geopend.

Het Haagsche tooneel had toen zijn gouden dagen, en de Magistraat was zoozeer overtuigd, dat Corver de man was, dat hem in 1782 een octrooi voor zijn leven werd gegeven.

Corver zeide echter in 1786 reeds zijn beroep vaarwel, en overleed in 1795 op nog geen 70-jarigen leeftijd, vergeten en arm!

Onder Ward Bingley, speelde hier later ook de groote Andries Snoek, zoodat het tooneellievend publiek geen klagen had.

De schouwburg in de Assendelftstraat werd sedert stadsschool.

In 1804 vinden we een nieuw schouwburggebouw, in den vorm van het onvoltooid gebleven paleis voor den Prins van Nassau Weilburg, die gehuwd was met Prinses Caroline, de zuster van Prins Willem V, en dat, na de confiscatie der vorstelijke goederen, gebruikt werd voor kazerne, doch dat binnen enkele jaren weder aan den Staat terug zal komen, waar het contract tusschen land en stad alsdan eindigt.

Het eerste bericht omtrent Fransche tooneelisten in Den Haag vindt men in 1605.

Het Hof resolveerde om den baljuw te gelasten 'te doen cesseeren 't spelen van eenige Franchoisen hier in den Hage ende voortaen gelycke spelen niet meer toe te laten sonder kennis van den Hove'.

Een vaste schouwburg bestond er voor hen evenmin, maar zij wisten zich te redden, want het blijkt dat de troep den 13en Januari 1623 eene voorstelling gaf in de zaal van het Huis van Egmond (hoek Kneuterdijk en Lange Vijverberg, thans Restaurant Royal), en dat daarbij tegenwoordig waren de Prins van Oranje, en de Koning van Boheme, beiden op een galerij gezeten,

In 1663 werd aan een Franschen troep toestemming gegeven tot het geven van voorstellingen in de Kaatsbaan op het Buitenhof, en sedert vindt men de Kaatsbaan genoemd tot aan 1702, toen het Fransche tooneel in de Casuariestraat zetelde.

Voornamelijk zou deze plaats een zekere vermaardheid verkrijgen door een kibbelpartij, waaraan heel het schouwburglievend en schouwburgbezoekend publiek van Den Haag deelnam.

Van Effen geeft van die strubbelingen een schets in zijn 'Spectator'.

'Sedert lang,' zoo zegt hij, 'had men hier de eene of andere troep Fransche comedianten. Die benden bestonden gemeenlijk uit een zamenraapsel van acteurs, die langen tijd de provincien van Frankrijk en eenige Duitsche Hoven doorloopen hadden, somtijds gemengd met eenige subalterne acteurs van het Parijsche tooneel. Zoo had men reeds meer dan een gezelschap versleten, zonder dat zij het publiek tot zich konden trekken, toen eindelijk de aanwending van eenige betere, en één uitstekend acteur, de kans ten hunnen voordeele deed keeren. De loges verblindden de oogen met den zwier van opgepronkte dames, en deden door de verdubbelde aangenaamheid van 't spectakel 't parterre volloopen, en de vergenoeging en vreugd blonken uit in alle de wezens van de verrezene benden. Doch het zijn sterke beenen die de weelde kunnen dragen. Nu gaven sommigen zich aan den wijn en de losbandigheid over en verwaarloosden hun beroep, terwijl de overigen, die zich

waardiger gedroegen, weldra met hunne makkers over hoop raakten. 't Gevolg hiervan was dat de troep van een spleet en men in plaats van één hier twee theaters kreeg, het eene in de Casuariestraat, het andere in het Voorhout gevestigd. Het geheele publiek koos partij, vooral de dames. Men was gedwongen zich openlijk te verklaren voor de Voorhoutianen of voor de Casuaristen, en alle kunst werd van weerskanten in het werk gesteld om de tegenpartij te doen bukken. Eindelijk kondigden de Casuaristen een stukje aan, waarin het Voorhout ten toon zou gesteld worden, en dat door een hunner acteurs, die zich reeds min of meer als letterkundige had doen kennen, was opgesteld. Ieder ijlde derwaarts, en het scheen dat dit hem de zege zou verschaffen, toen de Voorhoutianen ontdekten dat de gewaande auteur niet anders dan een uitgefloten tooneelprul uit Parijs had opgezocht, dat hij hier en daar wat opgepleisterd en van een anderen titel voorzien had; dit deed in eens de geestdrift bekoelen, en wat men al lang had moeten doen, werd nu eerst met ernst beproefd, eene verzoening en hereeniging der oorlogvoerende magte.'

Wat aangaat de inrichting van den Franschen schouwburg in de Casuariestraat, kan nog 't een en ander medegedeeld worden uit een gedrukt *Etat* enz. van 1780. Mr. de Merillan was Entrepreneur en Directeur. De soliditeit van het gebouw liet niets te wenschen over. Tal van verbeteringen waren aangebracht.

Een abonnement liep over zes maanden, met recht om het abonnement met zes maanden te verlengen.

Maandag, Dinsdag, Vrijdagen Saterdag werd er Fransche comedie of opera gegeven.

Het parket zou voortaan *Bac* heeten, met vier banken, elk van 10 plaatsen á f 1.20, inplaats van f 2.20, en 10 cts. voor het bespreken.

De Parterreplaatsen bleven op een gulden,

De eerste Amphitheaterplaats werd teruggebracht van 1.35 op f 1.20, waaronder het bespreken begrepen was.

Verder had men een Balcon du premier rang en een du second rang; eerste, tweede en derde loges, alsmede een Amphiteater van den 3en rang.

Voor de 'Chefs des cinq Corps de la Garnison' werden als geabonneerden genommerde plaatsen op het balkon van den eersten rang gereserveerd. De dames betaalden minder bij abonnement dan de heeren; dat was niet mis gezien; de toiletten toch illustreeren een zaal.

De abonnementsprijzen van een geheele Loge of een Balkon van de plaatsen, liepen van 1200 tot 300 gulden, terwijl voor een abonnement voor een plaats in Bac, Parterre, of 1e Amphitheater van 12 tot 8 gulden moest worden betaald.

Behalve de Fransche en Engelsche tooneelisten hadden we hier in Den Haag ook Duitsche tooneelspelers; ten minste zij worden genoemd in 1673. Ja, zelfs een joodsch tooneel, in het jaar 1764, waaromtrent vermeld wordt, 'dat de procureur-generaal aan den Raade van het Hof kennis gaf, dat een joodse comedie op voorleden Saturdag en Sondag op de Luysemarkt gespeelt ende geinformeert is, dat deselve op aans. Saterdag wederom soude gespeelt worden; geevende aan de Hove in consideratie of daertegen geen voorsieninge behoorde gedaen te worden,' wat echter onnoodig schijnt geoordeeld te zijn, want er werd geen besluit op genomen.

Waar het uit het voorgaande blijkt, dat de Hagenaars in het verloop der tijden nogal van comedie hebben gehouden, valt een vast schouwburggebouw slechts over ongeveer een eeuw te constateeren.

Het is het gebouw waarvan we den loop zijner geschiedenis in weinig woorden konden uitdrukken bij den aanvang van dit opstel.

Men beraamt thans plannen voor een nieuwen schouwburg, maar wat daarvan komen zal durven we niet zeggen. Men beraamt zooveel in Den Haag!

A.J.S.v.R.

De galeislaaf.

Arme, arme vogel!

Wat is er ongelukkiger dan een gevangen vogel? Vrij en ongehinderd tot speelplaats te hebben de lucht, tot eetzaal de akkers vol koren, de tuinen vol bloemen, tot slaapkamer het woud, en dan opgesloten te worden in een kooi, of erger nog, zooals het puttertje op onze plaat, kunsten te moeten vertoonen, slavenwerk doen!

Arm dier! Een Hildebrand alleen zou zulk een lijder naar eisch kunnen beschrijven; hij, die zoo diep het leed voelde van den gevangen koning der woestijnen, zou de smart van dezen armen veroordeelde ook kunnen medeleven; maar waar de welsprekendste mond bijna tekortschiet, weet de beroemde vogelschilder Giacomelli ons een tafereel te teekenen zoo diep aangrijpend, dat medelijden met den armen gevangene tegenover zijn emmertje en waterbakje ons vervult.

Waarlijk, menige galeislaaf had minder hard lot en stellig minder onverdiend.

Een oplichter.

Mevrouw Richardot had zich als 51jarige weduwe uit de zaken teruggetrokken. Zij had in een winkel van fijne vleeschwaren een som gelds verdiend, even rond als haar eigen persoontje. Nu zij als rentenierster ging leven, begreep zij, dat zij zich goede manieren moest eigen maken, waaronder zij het pianospelen als No. 1 beschouwde.

Zij voelde dat zij er niet in zou slagen een dame van de wereld te worden, zoolang zij hare gasten geen muziek kon doen hooren. Wel had zij reeds beproefd gamma's te spelen, maar haar vingers, anders zoo bedreven in het snijden van vleesch, lieten haar hierbij in den steek.

Op zekeren avond haar gewone courant lezende, werd haar oog getroffen, door de volgende annonce:

‘Mijnheer Dentulle, oud-professor van de voornaamste Europeesche Conservatoires, leert pianospelen in 12 lessen. Getuigschriften van meer dan 500 leerlingen.’

‘Juist iets voor mij,’ dacht mevrouw Richardot. ‘Twaalf lessen, dat is niet veel, en wie weet, als ik hem het dubbele salaris betaal, of ik het niet eens zoo vlug leer.’

Zij schreef dus aan mijnheer Dentulle.

Den volgenden dag meldde de professor zich aan. Men kon aan zijn geheele persoonlijkheid zien, dat hij een meester was. Vóór nog iets anders te bespreken, vroeg hij mevrouw Richardot hem hare handen te toonen. En hij was verrukt, zij had vingers waarmee men alles kon beginnen.

Zij was verrukt, en vroeg den prijs.

‘Voor u zal het 1500 francs zijn.’

‘Wat! zooveel geld! Voor dien prijs zou ik mij eene automatische piano kunnen aanschaffen.’

‘Gij moet bedenken, mevrouw, dat hoewel u bijzonderen aanleg hebt, wij toch nog op veel moeielijkheden zullen stuiten. Uw handen zijn wat stijf, en denk eens aan het genot, dat ge zult smaken, als ge alle muziek spelen kunt.’

‘Daar hebt u gelijk aan. Wanneer zullen onze studies een aanvang nemen?’

‘Zoodra ge mij vijfhonderd francs gegeven hebt, als waarborgsom. Kunt ge in 12 lessen niet pianospelen, dan krijgt ge het geld terug; in het tegenovergestelde geval zult ge de som volmaken.’

Mevrouw Richardot gaf 't geld en de les begon. Zij moest met één vinger een gamma spelen, en na afloop der les moest zij bekennen reeds vorderingen gemaakt te hebben.

Bij zijn vertrek liet de professor nog een menigte raadgevingen achter, welke de goede vrouw letterlijk opvolgde.

Wel was zij eenigszins teleurgesteld, toen zij op het eerstvolgend lesuur onderstaand briefje ontving:

‘Geachte mevrouw.’ Ik kan u heden door samenloop van omstandigheden geen les geven, de volgende week hoop ik evenwel twee uur te komen.’

Maar mevrouw Richardot wachtte tevergeefs; de heer Dentulle verscheen niet.

Eenigszins verontrust besloot zij op zekeren morgen zich naar zijn huis te begeven, waar zij van de portierster vernam, dat de vogel gevlogen was, schulden achterlatende.

‘Hoe jammer,’ sprak de weduwe. ‘Hij was zoo knap, en had dadelijk opgemerkt dat ik prachtige handen had.’

‘Wat!’ riep de portierster uit, ‘waren het bij u de handen? Bij mij hield hij zich met de voeten bezig.’

‘Waarom met uw voeten?’

‘Nu, dat is nogal duidelijk. Weet u dan niet, dat mijnheer Dentulle een ex-badknecht is, en zich hier als pedicure gevestigd had?’

Mevrouw Richardot gaf er het pianospel aan, en wijdt zich nu geheel aan de schilderkunst.

Buenos-Aires.
Met illustratiën.

In de laatste 25 jaren zijn alle steden verbazend vooruitgegaan, en ook de hoofdstad van Argentinië maakte op dezen regel geen uitzondering.

Een kwarteeuw geleden was Buenos-Aires een groot dorp, vergeleken bij de zeer groote stad van heden. Zij had toen 150000 inwoners, maar zag er uit als een echte koloniestad. De rechte nauwe straten waren begrensd door lage huizen. Een woning met verdieping was een uitzondering en werd er op aangekeken; als men den weg vroeg werd er geantwoord: ‘Zooveel huizen voorbij of vóór die verdieping!’

Architectonische waarde bezaten de gebouwen niet, de meeste waren modem en door Italiaansche metselaars versierd met pilaren en kroonlijsten van zandsteen, alles hopeloos banaal. De terrasvormige daken, allen gelijk, vermeerderden de eentonigheid; alle straten sneden elkander met rechte hoeken, zoodat alle vierkanten op elkander geleken. De huizen hadden smalle gevels van 6 à 8 Meters aan de straat, terwijl zij wel 60 M. diep waren; de kamertjes waren heel klein en ontvingen hun licht slechts van een nauw *patio* of open plaats en zij waren natuurlijk slecht geventileerd. Gelukkig dat het klimaat mild en de zon warm is in dat land, zoodat men weinig van rheumatiek hoort. Ook het plaveisel was slecht, of liever men zag het alleen op het Centrum, waarmede niet bedoeld werd het midden der stad, maar het middelpunt van het staatsen handelsleven, dat zich toevallig op een der uiteinden bevond. Nauwelijks was men een paar *cuadra's* of vierkanten verder of men bevond zich op wegen in natuurstaat, d.w.z. kleiwegen, des zomers bedekt met een dikke laag stof en in het regenseizoen een modderpoel, zooals men moeilijk

PLEIN DER OVERWINNING. PALEIS VAN HET GOUVERNEMENT.

ergens anders kan aantreffen. Een paard zakte er tot de knieën in; het water, dat niet kon afloopen, maakte het tot een soort van brij vol plassen.

De rijtuigen waagden zich nooit in deze zeer bevolkte streken. Een tocht per fiacre was een heel avontuur. De mannen gingen te paard naar hun bureau of naar hun werk. Wanneer zij afstapten bonden zij hun paarden vast, die daar uren lang onbeweeglijk wachtten. Zoo zag men voor de beurs en de rechtbanken eindelooze rijen paarden.

En hoe deden de vrouwen, als zij lust hadden naar het Centrum te gaan? Zij hadden er dikwijls lust in, want daar vond men de luxe magazijnen, daar kwam men op bepaalde uren om te zien en gezien te worden.

Zij slaagden er in niet al te beslikt te raken, door over erg smalle, primitieve trottoirs te t. ippelen. Het was een zeer gewaardeerde hoffelijkheid, het trottoir af te staan, d.w.z. den kant langs den muur - en menschen, wien men beleefdheid wilde bewijzen, bijv. een dame, een grijsaard of iemand van hoogeren rang. Tusschen gelijken werd de zaak moeilijker. Er hebben duels plaats gehad over dezen voorrang. Als men een vrouw begeleidde, zoo gaf men haar niet den arm, maar liep naast het trottoir, nu eens rechts dan weer links, volgens den weg dien men aflegde. Even primitief ging het met het aanbrengen van levensmiddelen in de stad. Kolossale karren, bespannen met acht ossen, reden door de naaste dorpen naar de markten, om er manden groenten en vruchten te brengen. Ruiters brachten allerlei zaken van dagelijksche behoefte, als brood, melk, enz. aan de huizen. De bakkers zagen er tusschen hun twee groote cylindervormige lederen zakken uit als een raderboot. De melkboer was een der eigenaardigste typen van Argentinië. Deze menschen woonden mijlen ver. Ten allen tijde vertrokken zij midden in den nacht op een paard, even taai als zijzelf, en kwamen vóór het daglicht in de stad, waar zij huis aan huis hun klanten bedienden, en terugkeerden om hun koeien te verzorgen en te melken, en den volgenden dag opnieuw te beginnen. Nu komt de melk aan met den spoortrein, maar toch is hun handel nog altijd even bloeiend.

Wie vóór vijf en twintig jaar het Centrum verlatend, de nauwe straten zonder plaveisel doorwandeld had, zou zich spoedig bevinden voor een tooneel, waarvan de lokale kleur hun betooverd zou hebben. ‘Het karrenplein.’ Daar concentreerde zich

de handel der producten van het land, die de fortuin der Argentijnsche republiek uitmaakten: het leder en de wol.

Men zag er lange stoeten aankomen van met ossen bespannen karren van vreemden vorm, barstend van de zendingen van het land naar de stad en die terugkeerden, gezwollen van de

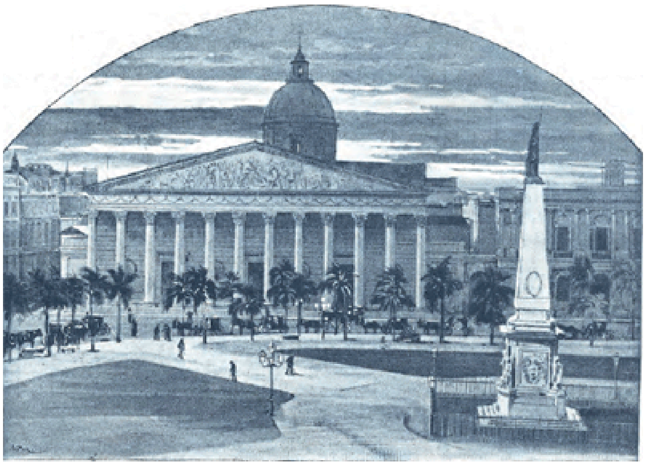

KATHEDRAAL.

zendingen uit de stad naar het land; zoodra men de dieren ontdaan had van hun jukken, gingen zij naar een weide in den omtrek, voor hen afgehuurd. De ossendrijvers, meestal kleurlingen, vrij donker maar hoog van gestalte, kampeerden daar totdat alles geleverd en in*gekocht* was, kookten en sliepen in de open lucht. Zij vormden werkelijk teekenachtige groepen, zooals zij daar hurkten rondom hun vuur van gedroogd slijk, waarboven hun ketel raasde. Nu en dan herinnerde de fluit eener locomotief er aan, dat meer dan 100 kilometer verder dit instrument der beschaving reeds begonnen was deze primitieve ruilwisseling omver te werpen.

Had onze wandelaar zijn tocht voortgezet, dan zou het hem opgevallen zijn hoe vier stappen verder de eenzaamheid en verlatenheid, die een tocht door prairieën zoo monotoon maken, overal heerschten. Zonder overgang begon na het laatste huis der voorsteden het ledige; de weinige huizen en het gebrek aan bebouwde landen stellen den Europeaan teleur, maar de Argentiniërs hebben een zeer eigenaardig gevoel voor natuurschoon. In de eerste plaats zagen zij in de eindelooze grasvelden een middel om hun kudden te onderhouden; dan moest men bekennen dat onder het intense licht van den schoonen hemel een eindelooze gamma van kleuren en tinten in de diepe atmosfeer trilde en aan deze eentonige vlakten een aantrekkelijkheid gaf, die men er niet in gezocht zou hebben.

De landhuizen of villa's zijn een geheel moderne uitvinding; vroeger waren zij zeer zeldzaam en dan nog erg onbehaaglijk en smakeloos; de Argentiniërs begonnen pas in te zien hoeveel partij er uit hun grond te trekken was voor den aanleg van tuinen door een openbare ramp, de gele koorts, die in 1871 meer dan 30000 slachtoffers maakte. Driekwart der bevolking zochten een toevlucht in het naburige land. Opgepakt als deze vluchtelingen waren in ellendige, slecht ingerichte huizen, beloofden zij zich hun voorzorgen te nemen voor het geval, dat de geesel hun weer dwingen zou naar buiten te trekken. Zij hielden hun woord en een aantal villa's verrezen na dien tijd.

Zoo werden de omstreken van Buenos-Aires mijlen ver in het rond geheel veranderd. Aan deze epidemie dankt de stad ook een stelsel van riolen en een waterleiding, die haar schatten van geld kostte, maar haar inkomsten verzesvoudigde, zonder dat zij weder bezocht werd door besmettelijke ziekten.

Uit dit oude, onbevallige Buenos-Aires heeft zich de hedendaagsche schitterende stad ontwikkeld. Alles is veranderd. Buenos-Aires is een groote stad geworden, gelijkend op alle moderne steden met hun contrasten van weelde en ellende.

Laten wij ons plaatsen op het Plein der Overwinning en dan om ons heen zien. Ten Oosten verhief zich een kubus van onsierlijk metselwerk, het Gouvernementshuis genaamd, of eenvoudig het Rosehuis, naar de kleur waarmede het aangestreken was. Het is vervangen door een groot gebouw, het Gouvernementspaleis genaamd en dat alleen door zijn afmetingen herinnert aan zijn bestemming.

Dit huis of dit paleis neemt de plaats in van het eerste hier opgerichte Spaansche fort, dat dienen moest om de schepen in de kleine haven te beschermen, want de inboorlingen waren niet gemakkelijk. Zij ontvingen de eerste Europeesche expeditie onder leiding van Don Pedro de Mendoza op zulk een wijze, dat men verplicht was zich weer in te schepen. Zij zeilden naar Paraguya, waar zij een zachtzinnige bevolking aan zich wisten te onderwerpen. Van hieruit kwam Don Juan de Garay 45 jaar later, in 1580, vastbesloten om kost wat kost toch Buenos-Aires te stichten. Deze onverschrokken soldaat en scherpzinnige politicus zag, dat in deze ruime baai

de toekomst lag der Spaansche bezettingen van La Plata. Hij wist dat de paarden, door de Spanjaarden volgens hun gewoonten losgelaten tijdens hun kort verblijf, zich snel hadden vermenigvuldigd, en dit kon hun cavalerie versterken.

Zijn verwachtingen werden vervuld; het begin was moeilijk, Garay zelf stierf een gewelddadigen dood, maar Buenos-Aires werd weldra het middelpunt der Spaansche macht, de zetel van het onderkoningschap van La Plata.

Behalve haar ontwikkeling op handelsgebied werd zij spoedig een levendig brandpunt van geestelijk verkeer en militaire gevoelens.

Men zag het in 1806, toen een Engelsch eskader zich in de wateren van La Plata vertoonde en op de kust een korps soldaten ontscheepte, dat dadelijk naar de citadel marcheerde, en terwijl de burgerlijke autoriteiten en gouvernemenstroepen een treurig figuur maakten tegenover de indringers, veranderden de Creoolsche vrijwilligers deze vernedering in een triomf. Na een hevig straatgevecht, dat twee dagen duurde, verpletterden zij de Engelsche troepen en verdreven hen uit de citadel.

Het volgende jaar stieten zij weer een aanval van 12000 Engelsche soldaten terug; de vreemde troepen ontmoetten in de stad zulk een tegenstand, dat zij verplicht waren een verdrag te sluiten met de Argentiniërs en de stad te verlaten.

Dit voorbeeld oefende zijn invloed uit op geheel Zuid-Amerika.

De Creoolsche jeugd kreeg besef van haar eigen kracht, waar de Spanjaarden slechts zwakheid en onmacht hadden getoond, en van nu af begon men er ernstig aan te denken, zich los te maken van het moederland.

OUD COLUMBUS-THEATER.

Maar keeren wij ons af van de oude citadel, om naar het andere uiteinde van het plein te zien. Daar staat het gebouw, waarin het tijdperk der onafhankelijkheid zijn wijding verkreeg. Het is de Cabildo, zetel van het gemeentebestuur, waar de bevolking in 1810 het ontslag vroeg van den ouden onderkoning, die niets van dezen eisch begrijpende, het hoofd verloor en zich onderwierp.

Den volgenden morgen werd het voorloopig Bestuur der Vereenigde Provinciën van La Plata hier geïnstalleerd, en dit was het begin van een oorlog, die na tien veldslagen ten gevolge had de onafhankelijkverklaring der Argentijnsche Republiek en de vrijmaking van het Spaansch-Amerikaansche vasteland.

De straten, op het Plein der Overwinning uitkomend, dragen allen namen op dit heuglijk feit betrekking hebbend, en frisschen aldus steeds de herinnering der Argentiniërs aan hun grootsch verleden op.

Dit plein is altijd de plek geweest waar het nationale leven van het volk het warmst klopte. In den hoek van de Reconquistostraat staat het Columbustheater, in 1852 gesticht. Deze schouwburg heeft meer dan vele academiën gedaan voor de geestelijke ontwikkeling en esthetische verfijning der Argentiniërs. Zij hadden veel smaak voor muziek en vele welbekende sterren zijn hartelijk toegejuicht op de planken van Buenos-Aires.

Door de muziek werd het kunstgevoel der Argentiniërs wakker. Schilder- en beeldhouwkunst schoten er wortel. Sedert zeer korten tijd hebben zij er pas een school van schoone kunsten, een jaarlijksch salon en een bescheiden museum. De architectuur bleef tot in de laatste tijden op den achtergrond.

De Argentiniërs, een uiterst gezellig volk, houden er er van zich te vereenigen. Vroeger was men tevreden met een vroolijk praatje, een spelletje of een dansje. De jongelui vormden onder de oogen der ouders een afzonderlijk groepje. De ouders lieten hen begaan; daar men aan de meisjes geen bruidschat geeft, moet de neiging over de keus beschikken, en men laat haar vrij. Deze wereldsche neigingen hebben zich nu tot een groote weelde ontplooid. De schoonheid der vrouwen en haar schitterende toiletten geven aan de bals en de tooneelvoorstellingen een eigenaardigen glans. Natuurlijk zijn het de modes van Parijs, die men volgt, of liever vooruit is. Daar de seizoenen aan gene zijde van den equator omgekeerd zijn, dragen zij reeds in Juni de toiletten, die in Europa in December nieuw heeten. 't Spreekt van zelf, dat in dit paardenland met zijn onverschrokken ruiters en dolle spelers de wedrennen furore maken en de hippische feesten bijzonder levendig zijn.

Maar om terug te komen op ons plein. De mooie dagen van het oude Columbustheater hebben dertig jaren geduurd. Men vond het onvoldoende voor een

stad als Buenos-Aires en begon een nieuwe opera te bouwen, die tot heden bij gebrek aan geld halverwege bleef staken. De oude barak ging over aan den Staat, die niets beter vond dan de Nationale Bank er in te vestigen. Zij verjeugdigde den gevel en versierde haar met goedkoope allegorieën, Nijverheid en Handel voorstellend. Toen alles gereed was moest de Nationale bank liquideeren. Een treurige historie!

Ten westen opent zich een majestieuze boulevard, gelijkend op dien van Parijs. Aan het ander uiteinde zal het Paleis van het Congres verrijzen. Men is begonnen met het bouwen daarvan. Mei-Avenue heet deze symbolische straat. Het Uitvoerend en Wetgevend gezag zullen elkander aan de beide uithoeken kunnen beschouwen; de Avenue vereenigt en scheidt

MEI-AVENUE.

ze tegelijk, als om hen te waarschuwen dat zij zich in verschillende sferen moeten bewegen.

Na de revolutie van 1880 nam onder een gewijzigd stelsel van het gemeentebestuur de verfraaiing der stad zulk een hooge vlucht. Een energiek intendant beschermde de stad tegen wind en vloed. Hij legde de Mei-Avenue en de Avenue Alvear aan, liet de straten plaveien en nieuwe maken. Vooral de openbare tuinen waren het voorwerp zijner zorg, en ieder weet dat, wie boomen plant, zijn tijd en moeite niet verliest.

Het park van Palermo werd aangelegd op de plaats van een oude bezitting van den dictator Roza, door den president Sarmiento, een man van smaak, niet minder dan een staatsman. Het is het Bois de Boulogne van Buenos-Aires geworden en door een rij weelderige buitenplaatsen verbonden met het aardige stadje Belgrave; ten westen vindt men hetzelfde met het stadje Florès.

In 1860 bezat Buenos-Aires 177,000 inwoners, in 1887 433,000 en in 1897 773,000. Alleen in Chicago vindt men zulke cijfers weer. Het merkwaardigste is, dat in de zes laatste jaren de stad ter prooi is aan een vreeselijke crisis, en toch is het bevolkingscijfer niet afgenomen.

Dichtbij het Plein der Overwinning stond een Centraalstation. Paseo de Julio. Het was een akelige schuur, treurige overblijfselen der patriarchale tijden; maar wat

heerschte daar een drukte! Onbegrijpelijk hoe men daar de treinen kon vullen en ontladen, zoo groot was het gedrang en zoo aanzienlijk het aantal treinen.

Sedert meer dan tien jaar zeide men dat het zoo niet langer kon duren, maar het bleef bij plannen, totdat het vuur een paar maanden geleden zich er mee belastte het te vernielen. Nu zullen stad en haven het daaraan te danken hebben, dat zij een gebouw krijgen meer in overeenstemming met hun behoeften.

Wat de tramlijnen betreft, zij gaan rijden over het Plein der Overwinning; er zijn een twintigtal over een half dozijn compagnies verdeeld; dit vervoermiddel staat in hooge gunst bij de inwoners van Buenos-Aires. In 1887 vervoerde het 30 en een half millioen passagiers per jaar. Tegenwoordig bedraagt het bijna 50 millioen. De dienst gaat zeer geregeld; de wagens zijn in het land zelf gemaakt, maar van Noord-Amerikaansch model, zeer licht en gemakkelijk en gaan snel voort.

Het Plein der Overwinning doet ons zoowat alles zeggen, wat wij te zeggen hebben. Vóórdat wij het verlaten, werpen wij nog een blik op de rivier, breed als een zee, die zich in het oneindige uitstrekt aan gene zijde van het Gouvernementshuis. Het is dank aan haar, dat Buenos-Aires het verbindingspunt is geworden tusschen de Argentijnsche Republiek en Europa, de stad, waar alle producten van het land werden opgestapeld, terwijl zij zelf de Europeesche levensmiddelen en denkbeelden ontvangt, om ze onder de bevolking uit te deelen.

Een eigenlijke haven is er niet; toen Mendoza en Garay daar ankerden, hadden zij geen vermoeden van de afmetingen der pakketbooten van de toekomst. De monding der rivier was versperd door banken; de vlakte was dikwijls overstroomd, hetgeen veel schade berokkende aan marine en handel.

Toen de behoefte aan een nieuwe haven zich deed gevoelen, werd er een aangelegd in Riachuelo, een ri-

viertje met een smalle en diepe bedding, 12 mijlen van La Plata af. Men maakte nu een kanaal tusschen deze rivier en de groote reede en sloot de Riachuelo tusschen kaden in, hetgeen met veel bezwaren gepaard ging, daar de grond zeer moerassig en week is.

Nauwelijks was deze haven gereed of zij bleek te klein te zijn; men groef er een grootere ten oosten der stad, bestaande uit vier bassins, door sluizen aan elkander verbonden. Twee kanalen voeren naar de groote reede en naar die van Riachuelo.

De werken hebben meer dan 100 millioen gekost, maar de verkochte terreinen hebben de uitgaven gedekt en de inkomsten zijn voldoende; het voordeel dat de handel er uit trekt is

CREOOLSCH TYPE.

echter onberekenbaar.

Het Argentijnsche ras is eigenlijk nog in wording. Er heeft zich zooveel vreemd bloed gemengd door het inheemsche, dat men nog niet weet wat ten slotte den boventoon zal voeren. In Buenos-Aires vormen de vreemdelingen meer dan de helft der bevolking. De zonen der vreemdelingen, in dat land geboren, zijn rechtens Argentiniërs; de hoofdstad is een smeltkroes, waarin metalen van alle soort in fusie verkeeren. 't Is moeilijk te voorzien wat daaruit zal voortkomen.

Een ding moet echter vertrouwen inboezemen. Als wij oordeelen naar de ondervindingen van het verleden, zoo is deze omgeving wel geschikt om een flink ras voort te brengen. Vanaf de wilde inboorlingen, die aan Mendoza zooveel moeite veroorzaakten, tot aan de kolonisten, die na de Engelschen te hebben teruggeslagen

hun onafhankelijkheid bevochten, en daardoor een geheel vasteland deden opstaan, zijn de menschen, daar voortgebracht, niet geneigd tot weekelijkheid.

Zij hebben vele gebreken, maar toch is hun hoofdeigenschap een vrijheidszin die niet egoïstisch, integendeel welwillend en edelmoedig is. Dit geeft hun zekere niet vulgaire geestesrichting, die aan allen eigen schijnt, wat ook hun afkomst moge wezen. Dit geeft den moed het beste te hopen van een volk, waarvan de zelfstandigheid onophoudelijk gevaar loopt, te worden gewijzigd door allerlei omstandigheden van binnen en buiten.

Toen en nu.
De woning van Pierre Huguetan. - De Koninklijke Bibliotheek.

Er zijn in Den Haag drie gebouwen, welke 's lands schatten van kunst en wetenschap herbergen, die wereldvermaard zijn.

We bedoelen het ‘Mauritshuis’, waarin thans ‘het Koninklijk kabinet van schilderijen’ is gehuisvest; het ‘Rijks-Archief’, waarvan de zalen en zolders bijna bezwijken onder het wicht der daarin opgetaste archiefstukken, bevattende, in algemeenen zin, 's lands historie; en de ‘Koninklijke Bibliotheek’ in het Lange Voorhout, waar duizenden boekdeelen, zoo gedrukten, als handschriften, den belangstellenden lezer noodigen zich tot de studie te zetten, en van welk gebouw tevens een bovengedeelte is afgestaan voor de verzameling munten en penningen, en gesneden steenen, welke afzonderlijk wordt beheerd.

De wisselingen, welke het ‘Mauritshuis’, en het Rijks-Archiefgebouw, sedert hun ontstaan ondergingen, hebben we in vorige opstellen in dit tijdschrift behandeld. We willen nu de trilogie in zooverre volledig maken, dat we ook eens iets zeggen over het gebouw der Koninklijke Bibliotheek, dat eerst van het jaar 1819 af voor zijn tegenwoordige bestemming werd ingericht.

Merkwaardig mag het wel heeten, dat het gebouw, dat thans zooveel boeken bevat, na zijn stichting zeer zeker dikwerf een beroemden boekhandelaar binnen zijn muren mocht ontvangen.

Hoewel het Lange Voorhout, zoowel aan zijn noordals zuidzijde, het oudst bebouwde gedeelte van 's Gravenhage mag genoemd worden, dagteekenen niet alle groote gebouwen in Huygen's ‘Lindenrack’ van de stichting van 's Gravenhage in 1250. Eerst later werden kleine huizen en ledige erven saamgetrokken, en daarop forsche ‘heerenhuizen’ gebouwd.

Ten minste het gebouw der Koninklijke Bibliotheek verrees eerst op die plaats tusschen de jaren 1734 en 1738.

De dochter van Pierre Huguetan, den jongsten broeder van den toenmaals zeer bekenden *boekhandelaar* en ban-

kier Jean Henri Huguetan, Seigneur de Mercier, die na de herroeping van het Edict van Nantes met zijne familie naar Amsterdam was uitgeweken, liet zich dit huis bouwen.

Drie huizen, daartoe door Adrienne Marie Huguetan van Vrijhoeven, die in 1739 met Hendrik Karel Graaf van Nassau (Odyck) huwde, aangekocht en doen afbreken, en eertijds aan de Van Borselens toebehoord hebbende, werden omgezet in het nieuwe gebouw, dat eigenlijk uit twee huizen bestond, met een gemeenschappelijken voorgevel, waarvan het grootste huis vooral vorstelijk was ingericht, met ruime gangen en trappen en prachtige zalen[1)].

De familie Van Tuyll kwam door erfmaking in het bezit van het groote en grootsche perceel.

In 1891 vond men nog in het gewelf der groote keuken het familiewapen der Van Tuylls in Delftsche tegels gebakken.

Later kwam het in handen der familie Bentinck, en werd het grootste der twee huizen jaren achtereen verhuurd aan verschillende Engelsche gezanten.

Van 1802 af, tot aan de omwenteling in 1813, werd het min of meer Fransch grondgebied. Immers nadat in 1802 de Bataafsche Republiek een conventie had gesloten met Frankrijk, waarbij aan de wederzijdsche gezanten vrije woning in de beide hoofdsteden werd toegekend, kocht het Staatsbewind dit gebouw van de familie Bentinck voor 80,000 gulden, en werd het bestemd voor de Fransche gezanten; van 1811-1813 was het de woning van den prefect Baron de Stassart.

De bijna vorstelijke woning werd in 1813 in waarheid het paleis van een Vorst. Zij werd op 30 November 1813 betrokken door Prins Willem VI, die den 1en December tot souverein Vorst, onder den naam van Willem I was uitgeroepen, en voor wien inmiddels het paleis in het Noordeinde tot verblijf zou worden ingericht.

Sedert diende het tot woning voor den Kroonprins, later Koning Willem II, tot deze in 1817 het voormalig huis van Wassenaar-Obdam in den hoek van den Kneuterdijk betrok, en tot zijn dood bewoonde.

Eerst in 1819 ging het huis Huguetan eerst voldoen aan zijn tegenwoordige bestemming.

De geconfisceerde goederen en bezittingen der Stadhouders dienden ook tot grondslag van 's lands verzamelingen.

Zoo werden de door hen bijeengebrachte bibliotheken in 1795 tot Nationale Bibliotheek herdoopt; zij waren van 1798 tot 1807 geborgen in drie zalen van den nieuwen vleugel van het stadhoudelijk kwartier, thans de 'Tweede Kamer'.

Later ontving die Nationale Bibliotheek den naam van Groote Hollandsche Bibliotheek, en werd in 1811 als zoodanig aan de gemeente 's Gravenhage in eigendom aangeboden, die het geschenk aanvaardde en daarvoor de huur van het Mauritshuis betaalde[1)], maar misschien die verplichting te bezwarend achtende, - 't waren immers maar boeken, die de gemeente er voor in ruil had ontvangen, - bood

1) In 't Haagsch Jaarboekje voor 1890 vermeldde ik, dat in een begrafenisboekje der Groote Kerk in Den Haag op 16 December 1745, als begraven wordt opgegeven 'in de noordpand van het Choor wyle vrouwe Susanna Huguetan, zijnde 102 jaar out, en is elendig' vermoord in haar huis in het Voorhout.
Ik heb echter geen zekerheid of met dit huis 't gebouw van de Koninklijke Bibliotheek wordt bedoeld. Allicht dan het zoogenaamde kleine huis.

1) In het begin van 1807 vestigde Koning Lodewijk de Nationale Bibliotheek in het Mauritshuis, waarvoor f 4000 huur betaald werd.

zij van haar kant de bibliotheek wederom, in 1814, aan Koning Willem I aan, die op zijn beurt de collectie afstond aan het Rijk, na haar vooraf met vele belangrijke werken verrijkt te hebben.

Van 1819 af dagteekent de degelijke inrichting, welke niet alleen de Hagenaars kennen, maar door geheel de wetenschappelijke en studeerende wereld van Nederland gewaardeerd wordt.

De 'Koninklijke' verkreeg na jaren zwervens stabiliteit. Zij kon nu voldoen aan haar nobele bestemming.

Op zich zelf genomen, had zij als bibliotheek der stadhouders reeds een heele geschiedenis achter den rug. Mag men Saurel[2)] gelooven, dan is Keizer Karel er reeds debet aan, en werd op zijn stichting voortgebouwd in 1531, door de nalatenschap van den Kanunnik Jan Dirksz Harius of Van der Haar.

Hij was een groot boekenliefhebber, welke goede eigenschap hem den bijnaam gaf van 'Jan met zijn boeken.'

De boekerij, geplaatst op het Hof, werd ten dienste gesteld van het publiek.

Een ander legaat, van den advocaat Van Wouw, breidde de verzameling aanmerkelijk uit, eveneens als de schenkingen van Philips II en de gouvernante der Nederlanden, Margaretha van Oostenrijk. De collectie kwam toen onder het beheer van den bekenden President Viglius ab Aytta Swichemius of op zijn Hollandsch Wigle van Aytta van Zwichem.

Saurel voegt er bij: 'il paraît qu'une partie du bâtiment (- beurtelings door Saurel "l'ancienne Cour" et "la Cour" genoemd, dat zeer onduidelijk is, wijl met het *oude Hof* het tegenwoordige Paleis in het Noordeinde, en met het *Hof* het complex gebouwen van het Binnenhof worden aangeduid, -) oû se trouvait cette bibliothèque a été incendié et qu'elle y périt en grande partie, et ce qui en restait fut encore pillé pendant les troubles.'

Op meer vasten bodem staan we echter, indien we putten uit de officieele bronnen van den boekbewaarder zelf, en dan constateeren we met genoegen, dat de particuliere bibliotheek der Stadhouders, die, zooals aangetoond is, den grondslag der 'Koninklijke' vormt, reeds in 1686 door niet minder dan een Constantijn Huygens beschreven werd, zooals blijkt uit een door hem opgemaakten catalogus ter 'Koninklijke' voorhanden.

Onder Koning Lodewijk werden ook nog verschillende

2) Guide de la Haye, 1860.

particuliere verzamelingen door aankoop aan de collectie bijgevoegd, waaronder voornamelijk den voorrang vragen de handschriften en drukwerken van den Hoogleeraar Saxe te Utrecht, de boekerij van Mr. J. Romswinckel te Leiden voor f 55,000; terwijl op binnen- en buitenlandsche veilingen aanzienlijke sommen werden besteed, o.m. op die van C. de la Serna Santander te Brussel en G.J. de Servais te Mechelen.

Het zou ons te ver voeren, indien we de verschillende uitbreidingen van de ‘Koninklijke’ wilden vermelden.

Genoeg zij het een greep te doen in den rijken schat, om aan te toonen, van hoeveel belang zoo'n inrichting is, en dan noemen we in de eerste plaats de uitgebreide pamfletverzameling, waaronder de Bibliotheca Duncaniana; de rijke collectie incunabelen, of wiegedrukken, uit meer dan 1408 nommers bestaande; de uitgaven der Elzeviers, ongeveer 700 in getal; die der Aldynen, van de Estiennes, van Plantyn, enz.

De verzameling handschriften omvat niet minder dan ongeveer 3500 nommers.

Hiertoe behooren het hoogst merkwaardige manuscript van Filips den Goeden, Hertog van Bourgondië, met 178 miniaturen van buitengewone waarde, eerder toegeschreven aan Hans Memling, maar waarschijnlijk het werk van twee verschillende kunstenaars uit de school van Van Eyck; - een handschriftelijke Bijbel in de Nederlandsche taal, met vierhonderd teekeningen van hooge waarde voor de kostuumkunde der middeneeuwen; - een handschrift van de vier Evangeliën, uit de 10e eeuw, afkomstig uit de abdij van Egmond; - een getijdenboek van Koningin Isabella van Castilië; - een getijdenboek van Catharina van Arragon uit de XVe eeuw, met 30 miniaturen en randversieringen, moedwillig op last van Hendrik VIII van Engeland op verschillende plaatsen geschonden; - een getijdenboek van Catherine de Medicis, met miniaturen, waarin deze inscriptie voorkomt: Son Alt^{se} S S^{me} Monsr le Prince d'Orange et Nassau a reçu le 24 Août 1750, des mains de Mr. Royer, Pasteur de l' Eglise Wallonne de la Haye, les Heures de Catharine de Médicis, Mère de Charles IX, Roy de France, sous le règne duquel et à pareil jour l'an 1572, s'est fait le Massacre de la St. Barthélemi, dans lequel fut tué Gaspar de Coligny, Père de Louise de Coligny, Epouse de Guillaume Ier, Prince d'Orange; - een later door een tweede gedeelte gecompleteerd uiterst schoon bewerkt Getijdenboek uit de XVe eeuw; - en een, voor de kleeding der 15e eeuw, merkwaardig handschrift: de legende en mirakelen van St. Hubert.

Nu moeten we nog even spreken over het kleine huis, dat eerst den 29en October 1877 voor f 52,000 door het Rijk werd aangekocht, en bij het groote huis, sedert het jaar 1802 in 't bezit van den Staat, werd aangetrokken. Een paar bovenlokalen werden tot Penningkabinet ingericht.

Indien men niet verblind is door aspiratiën naar de Gothiek, of sympathieën heeft voor den baksteenbouw, dan maakt dit gebouw inderdaad een monumentalen indruk.

De vier verdiepingen hooge, en negen ramen breede zandsteenen gevel, met zijne eenvoudige pilasters, zijn rijke kroonlijstbalustrade en gebeeldhouwde middenbekroningen; zijn beelden-dragende kolommen naast, en zijn verdere versiering boven den hoofdingang; zijn goed gesmeed ijzeren hek en zijn sierlijke schoorsteenen, maakt een uitstekend vertoon, en spiegelt een der bouwstijlen der 18e eeuw af, die

ons des te meer gaan behagen, naarmate men ons den ouden tijd, en 't grijs verleden ook in de architectuur wil opdringen.

Terloops dienen we nog te vermelden, dat in den tuin, jaren achtereen, een houten kerkje heeft gestaan, met toegang van uit de Kazernestraat (eerder Dennenweg), ten dienste van de Anglikaansche gemeente. Het werd echter afgebroken na den bouw der Engelsche kerk in de Van-den-Boschstraat.

Een andere Engelsche kerk, welke in 1822 werd gesupprimeerd, bestond van 1595 tot dat jaar in het Noordeinde (Gasthuispoort), eerder de Kapel van het Heylige Sacrement'. Te voren werd daar gepreekt in 't Engelsch, voornamelijk ten dienste van Leicester's volgelingen en gevolg.

Moge de 'Koninklijke' blijven bloeien en groeien!

Den Haag.
A.J.S.v.R.

Zilveren randen.
Door Thérèse Hoven.

I. Moeder en dochter.

Met loome schreden liep ze langs de zonnige gracht, 't was zoo warm en er kwam geen einde aan! De huizen waren ook allemaal zoo breed op de Keizersgracht, - en er waren zooveel.

Onwillekeurig telde ze de nummers, dan behoefde ze ten minste aan niets anders te denken, maar tusschen de verschillende cijfers in, kwamen de gedachten toch.

En altijd treurig, en altijd hopeloos!

't Scheen wel, alsof er nooit meer een prettige of vroolijke gedachte in haar brein zou op komen. Alles was dof en somber en ellendig!

Ze werd zoo moe en ze was er nog lang niet; 't was ook zoo vreeselijk ver en dan elken dag dienzelfden weg, elken dag! behalve Zondags, nu ja, maar toch zes keer in de week, of eigenlijk twaalf keer heen en terug; dat was dus vier-en-twintigmaal.

Ze trok de schouders op en stiet een kort, cynisch lachje uit. Ze leek wel gek, altijd met die cijfers, 't was in den laatsten tijd een gewoonte geworden, die

veel kans had in een manie te ontaarden. En enkel maar, omdat ze niet denken wilde, had ze 't zich aangewend. Waar ze was, zocht ze getallen en dan ontleed zij ze in factoren, bespottelijk!

Onwillekeurig keek ze naar het huis - dat ze voorbijging, - No. 282 - laat zien, dat was door 2 deelbaar, dan werd 't 141 en dan door 3; 47 was de uitkomst; dat was een ondeelbaar getal. Nu 't volgende 280, door 2 was 140, weer door 2 was 70, door 2 was 35, dan door 5, dat was 7.

Nog één raam voorbij, dan kwam No. 278. Dat was eerst door twee.... nee, 't was nu genoeg met die dwaasheid.

Wacht, ze zou naast 't water loopen, - onder de boomen, - dan zag ze de nummers niet.

En toen was ze weer boos op zich zelve, omdat ze zoo laf was en haar toevlucht tot zulke hulpmiddeltjes moest nemen.

Die lafheid, dat gebrek aan zedelijken moed, stond haar altijd in den weg. Ze voelde 't hoe langer hoe meer, doch ze kon er zich niet tegen verzetten, 't was nu eenmaal zoo!

Ieder mensch wordt geschapen met zijn eigen natuur, evenzeer als met zijn eigen lichaam en, evenmin als men zijn neus of oogen zou kunnen veranderen, kan men 't zijn natuur doen.

Ze zuchtte! Toen liep ze iets harder door. Ziezoo, nu was ze er. Het was zeker nog geen vier uur, ten minste ze zag nog geen kinderen uit het schoolgebouw komen. Wèl zag ze er enkele Mama's en verscheiden kinderjuffrouwen ingaan. Toch gemakkelijk, zoo'n juf!

Ze waren wel eens vervelend, nu ja, - maar je behoefde je dan toch maar met niets te bemoeien, je kinderen werden gewasschen, gekleed, naar school gebracht en gehaald, - zonder dat je er den minsten last van hadt.

Zij moest alles doen, hè! En dan spreken oude juffrouwen en kinderlooze vrouwen nog van moederweelde en moedervreugde.

Holle klanken, anders niet!

Wat heb je nu voor pleizier van je kinderen? Pleizier, 't was te zot. Moeite en zorg en angst, vooral angst, want natuurlijk ben je angstig, zoodra ze iets mankeeren. Dat kan niet anders; als je ze eenmaal hebt, dan houd je ook van ze, dat spreekt, en hoe ze je ook kunnen hinderen en plagen, als ze wèl zijn, zoodra je maar denkt, dat ze 't een of ander onder de leden hebben, word je doodsbenauwd. Dat noemen ze moederlijk instinct, ze moesten het liever moederlijke dwaasheid noemen.

Ze had de lage deur geopend en was binnengegaan; laat zien, waar zou ze wachten?

Boven bij de Mama's of beneden bij de juffrouwen? Ze hoorde eigenlijk bij geen van beiden, bekende ze zich met bitterheid.

De elegante mevrouwtjes, in haar gekleede wandelkostuums, wekten onwillekeurig een gevoel van wangunst in haar op.

Het ruischen harer zijden rokken was een geluid van terging voor haar ooren, het vroolijke lachen dier bevoorrechten klonk haar als een uitdaging.

Ze praatten zoo dartel en luchthartig, ze hadden 't zoo druk over de duizenden nietigheden van haar luxe leven; ze beschouwden haar fraai opgedirkte kinderen zoo geheel als aanvullingsartikelen. - 't Hoorde er zoo bij, zoo'n paar miniatuurmenschjes, - en, als ze op haar namiddagwandeling er toevallig langs kwamen, was 't zulk een aardig tijdverdrijf om ze van school te halen.

En dan maakten ze zulk een goed figuur, als ze met haar kinderen liepen, ze coquetteerden met haar moeder-zijn als met iets, dat haar aantrekkelijkheid kon verhoogen. Ze pronkten met haar kinderschat, evenals met de diamanten in haar ringen, waarvan zij de schittering deden uitkomen om de aandacht op heur blanke vingeren te vestigen. Die genot-menschen, wier leven alles ijdelheid, alles wuftheid was!

Ze was bitter, - ze was er zich van bewust - en ze schaamde zich! Maar - dat was dan ook alles, - verder kwam ze niet en dat verhoogde haar bitterheid.

Ze voelde 't ook - doch heel vaag - dat ze onrechtvaardig was en onbillijk, want niet alle rijke moeders waren zooals zij ze afschilderde. Er waren er mogelijk enkelen bij, maar 't ging niet aan ze allen verantwoordelijk te maken voor wat enkelen misdeden. Doch dit wilde ze niet aannemen, haar leven was zoo vol schaduwen; geen enkele lichtzijde was er, dus was ze ook somber in haar oordeel geworden, en wilde nergens meer een lichtzijde in zien. De rijken waren wuft en oppervlakkig en gevoelloos en zelfzuchtig, en de armen grof en inhalig en oneerlijk en slecht.

En zij.... ze was ongelukkig en misplaatst, zoo zag ze de wereld!

Ze stond in een hoek van de gang. De kinderjuffrouwen - een twaalftal *bonnes* en *nurses* en juffen van verschillenden leeftijd - hadden de wachtkamer, waar 't goed hing, ingenomen.

Een dof gepraat ging er uit op. De deur stond open en nu en dan hoorde zij wat er gesproken werd, hoofdzakelijk over de reisplannen der familie. De een ging met meneer en mevrouw en de kinderen naar 't ‘*Schwarzwald*’, de tweede zou mevrouw vergezellen naar een badplaats, een derde ging naar Scheveningen, een vierde naar buiten.

Geen enkele bleef in Amsterdam en zij natuurlijk wel; het reisseizoen bracht iedereen een verandering, zelfs aan de ondergeschikten, behalve aan haar. Haar dochtertje had haar ook al gevraagd, waar zij met haar heenging, want alle kinderen van school gingen uit de stad, dat was nu eenmaal 't Amsterdamsche gebruik, dat hoorde zoo.

Ze had haar ongeduldig geantwoord; dat deed ze meest, 't kind kon ook zulke vervelende vragen doen. Dat hoorde zoo! nu ja, maar was haar tegenwoordig leven dan niet geheel een aaneenschakeling van: ‘hoe 't niet hoorde?’ Was er dan iets in haar bestaan zooals 't wel hoorde?

Daar ging het schelletje, - 't teeken dat het vier

uur was, en dat de lessen gestaakt konden worden.

Het hoofd der school kwam de boventrap af, en ging met de Mama's in de bovengang praten; licht was er een, die hem iets te zeggen of te vragen had. Een der ondermeesters kwam beneden om te zien, dat alles geregeld toeging, en tegelijk met hem stormden de kinderen te trappen af.

Twee jongens gleden langs de leuning omlaag en kwamen met gloeiende wangen en oogen fonkelend van pret, op de mat terecht.

‘Bram en Karel, wat is dat nu weer?’ vroeg de ondermeester op quasi-strengen toon, ‘moeten jelui teruggestuurd worden naar de klasse?’

‘Als 't u blieft niet, meneer,’ begon Bram verlegen, terwijl Karel met een uitdagenden blik uitriep: ‘Ik zou je danken, hoor.’

En hij verdween tusschen de andere kinderen, want met 't uiten dier brutale woorden was zijn dosis moed ook juist op. Meer durfde hij niet.

En zij dacht, hoe vaak 't aldus toeging in 't leven, en hoe onschuldigen lijden door den overmoed van anderen, die per slot van rekening toch lafaards blijken te zijn.

O! als die gedrukten, die geplaagden zich maar durfden verzetten - als ze ook eens, op hun beurt, konden aanvallen!

Lachend, druk pratend, kwamen de meisjes beneden, arm in arm, elkander nog allerlei geheimpjes en stoutheidjes vertellende.

Ook haar dochtertje was er bij, een mooi gebouwd kind met een sprekend, donker gezichtje en een weelde van kastanjebruin haar.

‘Als ze 't eenige kind van een schatrijke weduwe was, dan zou men haar een schoonheid vinden, nu let niemand op haar,’ mompelde ze, en in haar bewondering voor haar kind lag geen moederlijke trots, maar alweer een verzet tegen 't harde lot, dat haar was opgelegd en dat ze maar niet dragen wilde. 't Meisje knikte haar moeder bedeesd toe, daarna ging ze zich eerst aankleeden, - geen quaestie van de spontane liefkoozing, waaraan de meeste kinderen voldoen, als ze hun moeder zien. Zij scheen 't niet te verwachten, doch riep, eenige passen naar de kamer doende: ‘Haast je wat, Gretha, 't wordt anders zoo laat.’

Dat was de eenige begroeting tusschen moeder en dochter.

Zoodra ze op straat gekomen waren, zei Gretha: ‘Mama, morgen wordt ons portret op school gemaakt; meneer vertelde 't ons van middag en zei, dat we 't hem moesten opgeven, als we er een van mochten hebben, 't kost maar een gulden, niet duur, hè Ma? want de heele klasse staat er op en meneer ook. Ik mag er zeker wel een hebben?’

‘Ik vind 't volstrekt niet noodig, wat heb je er aan?’

‘Nu, da's ook, 't is toch vreeselijk aardig voor later, als je zoo op één plaatje staat met al je vriendjes en vriendinnetjes en je meester.’

‘Och! wat, later kijk je er nooit meer naar.’

‘Niet? Dat zoudt u eens zien, ik zou u vragen of ik het in een lijstje mocht laten zetten, en dan zou ik het boven mijn bed ophangen. Dat doen ze allemaal, ik heb 't al met Jet en Dina en Mies afgesproken en de anderen hebben gezegd, dat ze 't ook zouden doen, leuk, hè Ma?’

‘Ik zou er mij maar niet zoo op verheugen, Gretha, want er komt niets van in. 't Is allemaal nonsens en daar mag ik niet aan toegeven, spreek er dus maar niet meer over.’

‘Hè, Ma,’ was alles wat Gretha antwoordde, doch er lag een wereld van onuitgesproken kinderverdriet in.

En zij was boos op zichzelve, omdat ze 't kind dit onschuldige genoegen moest ontzeggen.

Ze was volkomen verantwoord, want met 't lijstje mee, zou 't minstens *f* 1,50 kosten, en dat kon ze zoo maar niet uitgeven voor een phantasie. Maar in haar klonk een stem, die vroeg of ze de weigering niet had kunnen verzachten, door haar dochtertje de reden er van mee te deelen. Gretha was nu toch al tien jaar, dus niet zoo'n heel klein kind meer.

Zou 't niet beter zijn, haar langzamerhand te doen inzien, dat er in haar leven nooit sprake kon wezen van geldverspilling, want dat ze afhankelijk waren voor elken cent, dien ze ontvingen, en dus de grootst mogelijke zuinigheid in acht moesten nemen? Gretha was verstandig genoeg om dit te begrijpen, als zij maar den moed zou hebben het haar te vertellen, maar ze kon niet.

Tot nu toe had 't kind gemeend, dat ze alles aan haar moeder te danken had; 't zou haar mogelijk in de oogen van haar dochter verlagen, als deze hoorde, hoe het in werkelijkheid was en hoe zij, met haar beiden, niets bezaten en geheel afhingen van Gretha's grootouders.

Ze schaamde zich om aan 't meisje te openbaren, welk een nederige, welk een afhankelijke positie zij in 't huis harer schoonouders innam.

Ze meende, dat, met die openbaring, haar laatste overblijfsel van eerbied voor zichzelve zou verdwijnen. Ze durfde niet, ze was laf als altijd.

En door haar lafheid, had ze een storm doen ontstaan in 't jeugdige kinderbrein, dat niet begrijpen kon, waarom zij nooit iets mocht, waarom de minste harer wenschen geweigerd werd, waarom haar moeder zoo anders was dan die van andere kinderen.

En in haar kwam een geest van verzet; wat haar moeder voelde tegenover 't noodlot, dat voelde zij tegenover haar moeder. Want vertegenwoordigde deze voor haar niet 't noodlot, 't harde, 't onverzettelijke, dat haar leven vergalde en haar belette gelukkig te zijn? Altijd dwarsboomde Mama haar - in al haar heerlijke plannetjes, - en evenals 't zwijgende noodlot, zonder ooit een reden op te geven.

Als Mama ‘neen’ zei, was 't ‘neen’, maar ze wist nooit waarom.

Zoo liep ze zwijgend naast haar moeder, mokkend over haar onrechtvaardigheid en zichzelve zwaar verongelijkt achtend.

En ze was nog zoo vroolijk geweest dien middag, ze had 't zoo prettig gehad op school.

Terwijl meneer de dictee's nazag mochten ze even met elkander praten, als ze 't maar niet hardop deden, en toen had Mies Rahders, het meisje, dat naast haar zat en haar beste vriendin was, haar ingefluisterd: ‘Gretha, we gaan de heele vacantie naar Doorn, weet-je, en Mama heeft gezegd, dat ik jou mocht vragen om een week bij ons te komen logeeren, vind je 't niet dol?’

‘Nou!’ was 't kort, doch zakelijk antwoord geweest, en toen met een zweem van achterdocht: ‘Is 't echt, Mies, of zeg je 't maar zoo?’

‘Nee, 't is heusch waar, mijn Mama zal 't aan jou Mama vragen, maar ik mocht 't je vast vertellen.’

‘Als ik nu maar mag,’ begon Gretha, maar Mies viel haar lachend in de rede: ‘Nu, da's ook, als mijn Mama 't zelve vraagt.’

Want, in tegenstelling met 't beeld, dat Gretha zich van haar moeder maakte, was de Mama van Mies voor haar dochtertje de verpersoonlijking van alles, wat goed en prettig en heerlijk was. Mama leefde immers om haar en de broertjes gelukkig te maken, en alles wat Mama wilde, gebeurde ook; daarvoor was zij Mama.

Twijfel aan de oppermacht van haar moedertje was nog nooit bij Mies opgekomen.

Gretha's Mama: ‘Neen’ zeggen, als haar Mama 't vroeg, maar dat was al te gek, neen, zulke dwaze dingen moest ze zich niet in 't hoofd halen.

En langzamerhand was er iets van 't geloof van Mies in Gretha overgegaan, en lang vóórdat de school uitging, had ze reeds allerlei luchtkasteelen gemaakt over haar samenzijn met Mies.

Terwijl ze naast haar moeder voortwandelde, trachtte zij ze zich weer voor den geest te halen, maar 't lukte haar niet, ze kon zich niet voorstellen dat Mama haar toestemming zou kunnen geven voor zoo iets prettigs en ze was zoo terneergedrukt, dat ze zich zelfs niet meer herinneren kon hoe prettig 't ook weer zou zijn.

Telkens was ze op 't punt er over te beginnen, doch ze durfde niet goed, en eindelijk bedacht ze, dat 't veel beter zou zijn om er niets van te zeggen.

Misschien zou Mama geen ‘neen’ durven antwoorden als de Mama van Mies het haar vroeg. Gretha zou het ten minste niets aardig vinden en ze hoopte maar dat haar moeder dit ook zou denken. Dat was nog haar eenige kans, maar als zij 't plan vertelde, dan was Mama in staat een brief aan mevrouw Rahders te schrijven en dan was alles mis. Verbeeld je, dat Mama eens bedankte, vóór ze gevraagd was, dat zou de Mama van Mies al heel onbeleefd vinden.

't Beste was dus er stilletjes over te zwijgen en 't geheel over te laten aan mevrouw Rahders, dan kon ze later altijd nog net doen alsof ze er heel verwonderd over was. Gretha voelde, dat ze een kleur kreeg en ze blikte angstig naar haar moeder om te zien of deze 't ook merkte, maar gelukkig - Mama keek den anderen kant op.

Foei, ze was op 't punt geweest een leugentje te verzinnen, ten minste er een klaar te hebben voor als 't noodig zou zijn, dat was even slecht.

Of 't een erg leugentje zou zijn? Ze zou er morgen eens met Mies over spreken, ofschoon.... Mies moest het eens aan haar Mama vertellen en dat zou ze vreeselijk vinden. Als die mevrouw wist dat zij jokkens verzon, dan zou ze natuurlijk niet willen, dat haar dochtertje met haar om zou gaan, en dat zou ze vreeselijk vinden.

In haar angst om licht in deze duisternis te krijgen, vergat ze, dat ze gewoonlijk een beetje bang voor haar moeder was, omdat deze haar zoo dikwijls afsnauwde, en

vroeg ze: ‘Mama, zeg u me eens, als je iets wilt doen, is 't dan even erg als dat je 't al gedaan hebt, en willen mevrouwen dan toch niet, dat je met haar dochtertjes omgaat?’

‘Wat praat je toch voor onzin, Gretha?’ zei haar moeder knorrig.

‘Ik mag u toch wel eens iets vragen,’ begon 't kind teleurgesteld.

‘O jawel, als je het maar duidelijk doet en er niet zoo omheen praat. Wat wou je nu eigenlijk zeggen?’

‘Niets,’ hervatte Gretha, want ze begreep wel, dat ze toch geen bevredigend antwoord zou krijgen.

‘Zeur dan zoo niet.’

Gretha bedacht of mevrouw Rahders ook zou vinden, dat haar dochtertje zeurde, als ze iets vroeg.

Ze kwamen aan 't Koningsplein; een verleidelijke open tram stond juist gereed om te vertrekken.

‘Hè, Mama!’ riep Gretha opgetogen, ‘toe - laten we nu eens trammen, 't is zoo warm.’

Ze had er ook wel lust in, maar.... ze kon er geen gewoonte van maken en dan, den laatsten keer dat ze getramd had, waren er onaangenaamheden om geweest, dus....

‘Je moet je niet aanwennen altijd iets te vragen, Gretha,’ zei ze streng.

‘Maar Ma’ - verder kwam ze niet, doch in heur hartje rees de onuitgesproken vraag of alle Mama's zoo waren, of dat zij alleen zoo'n akelige Mama had, die nooit iets prettigs wou toestaan.

II. Een tehuis.

‘Wel Heere nog an toe, wat een manier van schellen, ik dacht op zen minst, dat er brand was of dat de melkboer belde,’ zoo klonk het, toen moeder en dochter de huiskamer binnentraden.

‘Ja, de schel ging wat hard over.’

‘Wat hard, nou - zeg maar gerust te hard, ik was blij, dat vader niet thuis was, de goede man zou er sekuur van geschrikt zijn. En dan, zie je, 't is nou niet om wat te zeggen, maar ik vind toch niet, zooals 't hoort, om bij anderen te schellen, alsof 't je eigen huis was. Afijn, we zullen er maar niet verder over spreken. Gretha, kun je je grootmoeder niet meer goedendagzeggen, of hoeft dat tegenwoordig niet meer?’

‘Dag, grootma!’ zei 't kind stroef.

‘En heb je om mijn boodschappen gedacht?’ informeerde de oude dame, zich weer tot haar schoondochter wendende.

‘Ik heb de sponzen en de schuiers besteld en....’

‘Besteld, had je ze niet even mee kunnen brengen? Was je alweer bang dat je er van bederven zou? - Je mag er heusch wel een zwart knechtje op na houden.’

‘'t Was een heel pak en de menschen sturen 't even graag thuis.’

‘Wel ja, ze zijn maar blij, als ze mevrouw de prinses bedienen kunnen; je begrijpt toch ook wel, dat ze rekenen voor dat thuisbrengen.’

‘Och! wat. Ze hebben vaste prijzen bij Luttel.’

‘Maar je hebt toch afgedongen? Dat kan je best.’

‘Neen, dat doe ik nooit.’

‘Zoo - is mevrouw daar te trotsch voor, nu - ik niet, 't is erg pleizierig voor je dat je zoo royaal kunt zijn. Ik kan 't dan niet en ik ben dan niet te grootsch om af te dingen, al is 't maar een paar centen; en als ik 't me leven lang niet gedaan had, dan waren je schoonvader en ik niet de menschen, die we nu zijn. En als je man zaliger wat meer geweest was zooals zijn moeder, nou - dan waren de dingen heel anders geloopen. Maar de dooden moet je met rust laten. Gretha, kind, raap jij dien steek eens voor mij op.’

‘Ik kan 't niet, grootma, hij leit zoo diep en ik weet eigenlijk niet goed....’

‘Och! wat - je moest je schamen, een meisje van tien jaar, dat nog niet eens een steek kan oprapen. Is me dat ook een opvoeding, die de kinderen tegenwoordig krijgen. Jij kunt 't zeker ook niet, Julie?’

‘U weet, dat ik nooit breien heb geleerd.’

‘Nu, dat was zeker te min voor je; daar zou je je fijne handjes mee bedorven hebben. 't Is zonde nog an toe, een vrouw die niet breien kan, is geen vrouw in mijn oogen.’

‘Gretha, zou je niet gaan studeeren?’ zei haar moeder.

‘Hè, Ma, ik ben pas thuis.’

‘Doen wat je Mama zegt, Gretha, versta je?’

‘Ja, grootmoeder.... maar....’

‘Geen maren; 't is veel beter dat je voor 't eten speelt, anders hinder je grootvader in zijn slaapje. En, speel nu als je blieft eens wat vroolijks en niet altijd die oefeningen.’

‘Ik mag niets anders spelen,’ begon 't kind.

‘En, als ik nu zeg, dat je 't wel mag, ik heb toch ook nog wat in te brengen, zou ik denken.’

Gretha keek haar moeder aan, - als vroeg ze deze voor haar te antwoorden.

‘'t Zal 't beste zijn, dat ze voortaan maar weer 's ochtends studeert, dan hindert ze niemand en dan kan ze spelen, wat haar opgegeven wordt,’ zei ze.

‘Wel heb ik ooit!’ riep haar schoonmoeder driftig uit, ‘als ik er nou pleizier in heb om 't kind deuntjes te hooren spelen, wie zou me dat dan beletten? Ik zou toch zoo meenen, dat wie de lessen betaalt, er over te zeggen heeft.’

‘Gretha, als de juffrouw morgen komt, moet je vragen of ze wil leeren spelen van: “*Alle eendjes zwemmen in het water*,” of: “*Aan den blauwen Donau*” of zoo iets,’ merkte haar moeder sarcastisch op.

Gretha schaterde 't uit: ‘Meent u 't, moes?’

Anders was ze nooit zoo vertrouwelijk, maar haar moeder was nu ook zoo anders.

Waarom grootmoeder nu weer op eens kwaad werd en haar de kamer uitzond, begreep ze niet, want zij kon 't toch niet helpen, als Mama gekke dingen zei.

Ze ging maar naar boven, ze moest zich toch nog opknappen voor 't eten; van studeeren zou nu wel niets meer komen, gelukkig!

Even na haar kwam haar moeder boven; ze zag heel bleek, maar zei niets.

Gretha vond het nu ook al geen geschikt oogenblik om over het plannetje van Mies te spreken, ze twijfelde er aan of het rechte oogenblik daartoe wel ooit komen zou.

Toen de groote klok in de gang beneden half zes sloeg, verlieten moeder en dochter haar slaapkamer.

‘Zou grootmoe nog boos zijn?’ informeerde Gretha zacht.

‘Ik weet 't niet, maar 't zou je eigen schuld zijn, waarom moest je ook lachen? Gedraag je nu maar heel netjes aan tafel.’

De oude dame was bezig de sla aan te maken, toen haar schoondochter binnenkwam.

‘Zal ik het voor u doen?’ presenteerde deze.

‘Nee, ik ben er nu haast mee klaar, maar een anderen keer heel graag. Jij komt altijd, als 't te laat is.’

‘Ik vind ook, Julie, dat je moeder wel eens iets uit de handen kon nemen,’ zei de heer des huizes, die bezig was vleesch te snijden. ‘Gretha, trek jij de gordijnen eens wat op, er komt zeker onweer van avond, de lucht betrekt zoo en 't wordt zoo donker.’

‘Hè, als 't dan maar niet van nacht komt,’ begon Gretha.

‘Och! wat,’ viel haar grootvader haar in de rede, ‘ben je daar nu nog bang voor, zoo'n groote meid?’

‘Ik vind 't vreeselijk,’ antwoordde 't kind oprecht. ‘Ik lig gewoon te rillen onder de dekens, en als 't heel erg wordt kruip ik bij Mama in bed.’

Zoo, 't is goed dat ik 't hoor,’ hernam grootvader, ‘daar komt niets meer van in. Dat is allemaal maar verwennen, op die manier komt er niets van je terecht. Als 't van nacht onweert, blijf je stilletjes in je eigen bed, en als je kuren hebt, dan geef ik je een kamertje op zolder, dan kun je heelemaal alleen slapen, begrepen?’

‘Ja, grootva.’

De meid kwam binnen met den etensbak.

De oude heer legde eenige plakken van het koude vleesch op een bord, zich, tot nadere inlichting, tot zijn vrouw wendende:

‘*Pour deux*?’

‘*Non pour un*, *l' autre doit poisson manger.*’

‘Gretha, versta je nu wat grootmoeder zei?’ vroeg haar grootvader, toen de meid de kamer verlaten had.

‘Jawel, maar.... 't was verkeerd, grootma zei *un* en 't had *une* moeten zijn en....’

Een tik om haar ooren bewees, hoe dankbaar grootmoeder haar was voor haar wijsheid.

't Kind zweeg, terwijl twee groote tranen haar langs de wangen liepen.

‘Wat zit er in dat derde schaaltje?’ informeerde de heer des huizes.

‘O! dat is een zwezerik met doperwtjes, ik dacht zoo voor jou en mij, omdat dit stuk vleesch nogal taai was. Julie, wil jij Gretha en je zelve bedienen. Voor jelui jonge tanden is 't nog wel door te komen.’

‘Ma, mij maar een klein stukje, ik heb geen honger.’

‘Je eet, net wat Mama je geeft, je wordt met den dag lastiger,’ bromde grootmoeder.

‘Als ik nu toch niet wil.’

‘Je hebt niets te willen, en omdat je nu zoo lastig bent, eet je eerst je vleesch en, als je 't op hebt, krijg je groenten en aardappelen, Julie, geef haar als je blieft nog een stuk, zoo! Al die fratsen komen niet te pas. Het is elken dag zoo met jou aan tafel, - je moet flink eten - daar is 't immers voor.’

‘Mama eet ook zoo weinig.’

‘O! je moeder, die moet zelve weten wat ze doet, over haar heb ik niets te zeggen, maar over jou gelukkig nog wel. Je hebt van ochtend je boterham met roggebrood ook laten staan; dat gebeurt niet meer, je eet, wat ik je op je bord geef.’

‘'t Was zoo hard, en 't was oudbakken brood.’

‘Nee, maar, heb ik van me leven? Kind, waar ben jij grootgebracht?’

‘Vroeger bij Paatje hoefde ik nooit roggebrood te eten,’ begon 't kind verlegen.

‘Zoo, - nou, dat was dan schande genoeg, - je werdt mooi verwend, maar nou moet 't uit zijn, je bent een gewoon burgerkind en ik verkies niet, dat je van die rijkelui's nukken op na houdt. En, eet nu vlug je vleesch op, want als je zoo meteen, als wij klaar zijn, je bord niet leeg hebt, dan krijg je niets meer.’

‘Kom, Gretha, begin nu,’ zei haar moeder op veel zachter toon dan ze meestal tot haar sprak.

‘Mag ik er dan wat sla bij hebben, Ma?

‘Dat moet je aan grootmoeder vragen,’ antwoordde ze, op eens van toon veranderende.

‘Grootma, mag 't?’

‘Kind, ik heb niets over je te zeggen, - als je moeder pleizier heeft je in den grond te bederven, mij goed - dan trek ik mijn handen van je af.’

Julie kneep de lippen samen; ze voelde 't in zich opkomen om de tafel te verlaten, och! maar dat zou alweer reden tot nieuwe onaangenaamheden hebben gegeven.

En dan die arme Gretha, ze werd toch al genoeg geplaagd. Met een gebaar van ongeduld nam ze den slabak en bediende ze er haar dochtertje uit.

‘Of al die sla nu wel goed voor Gretha is, weet ik niet,’ merkte de heer des huizes op, terwijl hij zich aan den zwezerik tegoed deed.

‘Gretha, je moet je armen aan je lijf houden, niet zoo wijd uit, dat is zoo leelijk,’ zei haar moeder een poos later, haar tegelijk wijzende, hoe ze moest eten.

‘Hoor eens, dat gevit aan tafel begint me mooi te vervelen,’ viel grootmoeder in; ‘laat ze eten zooals ze wil, als ze haar bord maar leeg eet.’

‘Ik wil toch, dat ze manieren heeft.’

‘O! dank je wel, die kan ik in me zak steken,’ hernam de oude dame geraakt. ‘Je schoonvader en ik zijn ook maar eenvoudige menschen.’

‘Kom, Cato, ik zou er me nu niet boos over maken,’ begon haar ega. ‘Julie heeft 't niet zoo gemeend.’

‘Ja, natuurlijk, jij neemt altijd haar partij, ik moest eigenlijk mijn mond ook maar houden. Wat ik doe, doe ik om bestwil, en mijn dank is, dat mijn eigen man mij afvalt; op zoo'n manier zou ik in mijn eigen huis zooveel te zeggen hebben als de poes.’

‘Kom, kom, Cato.’

‘Jij kunt makkelijk zeggen: Kom, kom,’ viel zijn wederhelft snibbig in. ‘Gretha, wil je schellen, ik eet niet meer, ik heb alweer genoeg.’

Gretha merkte in zichzelve op, dat grootma's eerste honger toch wel gestild zou zijn, want ze had eerst koud vleesch met boontjes en aardappelen gegeten, en toen bijkans een halven zwezerik met doperwten, gevolgd door een flinke portie sla.

Na 't eten gingen haar beide grootouders een dutje doen. ‘Hè, moeder, wilt u nog wat met mij uitgaan? 't Is nu zoo lekker,’ vleide 't kind.

‘Ik zou wel willen, Gretha, maar ik ben zoo moe,’ zei ze zacht, hopende niet verstaan te zullen worden, doch haar schoonmoeder was nog helder wakker en had 't terdege gehoord.

‘Ik vind 't toch verkeerd, 't kind met zulke laffe uitvluchten af te schepen,’ viel ze snibbig in. ‘Hoe kun je nu zeggen, dat je moe bent?’

‘'t Is de waarheid.’

‘Och! wat, zoo teer ben je nu toch ook niet; je doet den geheelen dag niets en dan praat je van moe. En wat ga je nu weer doen?’ vroeg ze, ziende dat haar schoondochter de kamer verlaten wilde.

‘Boven zitten,’ antwoordde ze laconiek.

‘Wat is dat nu weer? Ik vind 't een bespottelijk aanwendsel van je om altijd in je slaapkamer te zitten, dat heb ik je al meer willen zeggen.’

‘U wilt toch niet, dat de zijkamer gebruikt wordt.’

‘Nee, natuurlijk niet, op zoo'n manier zou je geen enkel goed stuk meer in huis hebben. Maar je kunt wel hier blijven; dat vader en ik even slapen hindert je niet, zoolang kun je toch wel zonder praten! Zoo conversabel ben je anders ook niet.’

‘'t Is niet voor mij, 't is voor Gretha; ze is den geheelen dag op school, en als ze nu nog zoo stil moet zijn.’

‘Hè, wat ben jij op eens teeder; nu, als Gretha dan absoluut babbelen moet, laat ze dan in de keuken gaan, dan kan ze Sientje meteen helpen afwasschen.’

‘Ik heb liever niet, dat ze in de keuken is, dat weet u.’

‘Nu, ze zal er niet van bederven, hoor.’

‘Kunnen jelui nu niet een oogenblik zwijgen?’ klonk een brommerige stem van de canapé. ‘Jelui vrouwen hebt nou altijd wat te kijven.’

‘Kijven,’ herhaalde Julie, onwillekeurig, op minachtenden toon.

‘Nu, kibbelen dan, als je dat fijner vindt; 't is moeilijk om 't jou naar je zin te maken. Maar doe me nu een pleizier en ga zoolang weg, als je niet stil kunt zijn, want ik verlang naar mijn dutje.’

Eenige seconden later duidde een tweevoudig gesnork aan, dat 't echtpaar in diepe rust lag.

Gretha ging naar haar moeder toe: ‘Wat waren ze weer boos vandaag,’ begon

DE FAMILIE KEMBLE. Naar George Henry Harlow. (Zie blz. 310.)

ze.

‘Stil, kind, zoo moog je niet van je grootouders spreken, en praat nu niet.’

Als bij instinct keken moeder en dochter naar de slapenden; toen namen ze ieder een boek op.

Na een uur rekte grootvader zich uit met een harden geeuw, waardoor grootmoeder wakker werd.

‘Hè, kind, kun je mij nu niet met rust laten?’

‘Grootmoeder, ik deed niets.’

‘Nee, jij doet nooit iets. Ga dan maar naar bed, dan hinder je ons ten minste niet.’

Gretha stond op; ze vond 't wel hard om van iets beschuldigd te worden, waaraan ze geen deel had, maar ze ging eigenlijk net zoo graag naar bed als beneden te zitten, waar ze zich niet bewegen mocht en onverdiend knorren kreeg. Ze sloop dus maar stil weg. Nauwelijks was ze de deur uit, of ze werd teruggeroepen.

‘Gretha, is er niemand in de kamer?’ vroeg haar grootvader.

‘Ja, maar ik wist niet of....’

‘Geen uitvluchten, alsjeblieft, zeg je grootmoeder en je Mama en mij behoorlijk goedennacht.’

‘Mama hoeft niet, ze gaat toch met mij mee.’

‘Dat moet nu meteen maar uit zijn,’ merkte grootmoeder op, ‘je bent groot genoeg om alleen naar bed te gaan, je bent zoo schandelijk verwend als iets. Neem nu maar een koekje uit 't trommeltje, of geef 't maar hier, dan zal ik je er wel een geven. Zoo, zeg je niets?’

‘Dank u, grootmoeder, nacht Mama.’

‘Nacht, Gretha, ik kom straks nog wel boven.’

‘Eerst ga je toch thee zetten voor ons, zou ik hopen,’ merkte de oude heer op, ‘ik moet om acht uur uit en wou eerst thuis thee drinken.’

‘Hè, Doris, ga je nu weer uit?’

‘Ja, denk je soms dat 't een pretje is om hier altijd in dat gezeur te zitten? Sedert Julie en Gretha hier zijn, is er geen dag rust.’

‘Dat is mijn schuld toch niet, Doris, ik doe genoeg mijn best om den lieven vrede te bewaren.’

‘Nee, 't is mijn schuld,’ viel Julie heftig uit.

‘Dat zeg ik niet,’ begon haar schoonmoeder.

‘Maar u denkt het.’

‘Gedachten zijn tolvrij.’

‘Als u mij dan zoo verschrikkelijk vindt, en ik zooveel reden tot aanstoot geef, waarom houdt u mij dan in huis?’ barstte zij uit.

‘Nu, da's ook,’ spotte haar schoonmoeder, ‘wij zijn 't toch aan de nagedachtenis van onzen zoon verplicht voor zijn kind te zorgen, en.... we kunnen zijn weduwe toch ook niet op straat laten staan. Jou familie....’

'Ik bid u, laat mijn familie er buiten.'

'Ja, die houden er zich ook buiten, dat is dan ook wel 't gemakkelijkste.'

'Harrewarren jelui nu alweer?' vroeg de oude man.

'Je lieve schoondochter is in een van haar buien.'

'Och! wat, dan zul je er ook wel aanleiding toe gegeven hebben,' bromde hij, binnensmonds.

'Zei je wat?'

'Ja, dat ik thee wou hebben.'

'Ik zal Sientje schellen,' zei zijn schoondochter, de daad bij 't woord voegende, ''t helpt eigenlijk ook niet of we er over praten, ik moet mijn leven nu maar dragen zooals 't is.'

'En heel dankbaar zijn, dat 't zoo is, zou ik denken,' meende haar schoonmoeder, 'dat zou elke andere jonge vrouw in jou omstandigheden toch zijn. Toen Adriaan stierf, had je toch maar niets; ik vraag je, wat je begonnen zoudt zijn, als je ons niet hadt gehad.'

'Ja, dat is waar,' stemde haar man in, 'moeder kan wel eens wat kras zijn in haar uitdrukkingen, maar gelijk heeft ze, en zoen mekaar nu weer af en schenk jij me een lekker kopje thee, hoor meid.'

'Maar gebruik, als je blieft, niet zoo overdreven veel thee, ik kan 't altijd merken, als jij over 't theekistje hebt gegaan; we behoeven 't in elk geval niet over den balk te gooien, en als je ze een behoorlijken tijd laat trekken, is 't waarlijk niet noodig er zoo'n boel in te doen.'

III. Oude kennissen.

'Moeder, ik heb van ochtend een briefje gekregen van mevrouw Rahders, die om drie uur belet vraagt.'

'Mevrouw Rahders, wie is dat nu weer? Ik ben niets gesteld op zoo'n aanloop.'

''t Is de Mama van een van de meisjes uit Gretha's klasse, ze wil mij misschien iets vragen of zeggen over de school, ik weet 't niet. Maar u vindt het zeker wel goed, dat ik haar voor ontvang.'

'Gunst, waarom? Je weet, dat ik niet graag de gordijnen 's middags optrek.'

'Ik kan haar toch niet vragen in mijn slaapkamer te komen.'

'Dat hoeft ook niet, ze kan hier komen, net als mijn kennissen. Jou visite is toch niet beter dan de mijne, zou ik denken.'

'Maar moeder, dat gaat toch niet, een vreemde in de huiskamer en dan vader met zijn pijp.'

'Wel, Heere mijn tijd, 't zou je bedoen. Hoor eens, je kuren beginnen me hard te vervelen - nu zou vader nog niet eens mogen rooken, waar hij wil. Wiens huis is 't nu eigenlijk hier? 't Jouwe of 't zijne? 't Zou op zoo'n manier er veel van hebben of wij bij jou inwoonden; maar enfin, ik heb vader beloofd dat ik me er niet meer kwaad om zou maken, doe jij dus wat je wilt, en ontvang voor mijn part, den heelen dag, in de zijkamer.'

En, de deur hard dichtslaande, verliet ze 't vertrek, Julie viel in een stoel neer. 'God, wat een leven! altijd onaangenaamheden om niets, en 't ergste is Gretha! Als

ik nog maar lief voor haar kon zijn, maar ik kan niet. Ik kan niets, ik ben 't ellendigste wezen, dat er ooit bestaan heeft. Altijd uit mijn humeur, ofschoon... hier zou een engel uit zijn humeur raken. Enfin, ik zal mij maar gaan aankleeden. Als die mevrouw Rahders mij maar niet te lang ophoudt, anders kan ik Gretha niet van school halen. Als Sientje 't ook eens kon doen, maar neen, daar is natuurlijk geen denken aan.'

Precies om drie uur werd de bezoekster aangekondigd.

'Heb ik 't voorrecht mevrouw Van Houten te zien?'

'Mevrouw Rahders, zeker?'

Toen: 'Hé, vergis ik me zoo, heb ik niet 't genoegen gehad om met u school te gaan? Julie de Meauville? Herkent u mij niet? Anna Streefkerken?'

'Ja, natuurlijk, neem u mij niet kwalijk; in 't eerst herkende ik u niet, maar nu wel, u is heel weinig veranderd.'

'Vindt u, of liever vind je? Je hebt er zeker niets tegen, dat we mekaar maar met jij en jou aanspreken, zooals vroeger?'

'O! wat mij betreft, mevrouw.'

'Anna, niet waar? Ik vind 't vreeselijk aardig je te ontmoeten; op school had ik altijd zoo'n bewondering voor je. Trouwens, dat hadden we allemaal.'

'Bewondering voor mij?' riep ze, op een toon van ontzetting, uit.

'Ja, was dat zoo vreemd? We voelden allen dat jou fijne, aristocratische schoonheid verre boven onze bakvischjes-frischheid stond, evenals je gedistingeerde manieren uitblonken boven onze burgermanieren, en toch waren we er niet jaloersch op, integendeel, onze kleine freule was een voorwerp van trots en aanbidding voor ons.'

'Wat u, wat je mij daar zegt, is werkelijk een openbaring voor mij. Ik wist niet, dat ik ooit zulk een indruk had gemaakt.'

'Vergeef me, ik wil niet indiscreet zijn, maar toch de banden in de jeugd gelegd, zijn hechter dan die van later jaren. 't Is mij alsof ik een goede vriendin, ja, een zuster heb teruggevonden. Ik hoop dus niet onbescheiden te wezen - wanneer ik je vraag, of 't leven je zooveel teleurstellingen heeft bereid - dat je zoo bitter spreekt?'

''t Leven, na mijn schooljaren, is één lange marteling voor me geweest,' antwoordde ze op doffen toon. 'Een groote, groote wolk....'

'Waaraan de zilveren randen toch wel niet ontbroken hebben.'

'De zilveren randen,' herhaalde ze werktuiglijk.

'Ja, herinner je je niet meer Miss Smythe op school, onze Engelsche juffrouw? Een gewoon klein menschje, met een onuitsprekelijke dosis optimisme? Ik herinner me altijd nog, dat ze ons een opstel te maken gaf over het spreekwoord: "*Every cloud has a silver lining.*" Hoe onze opstellen waren weet ik niet meer, doch 't is mij altijd bijgebleven, hoe zij zelve er over sprak en hoe ze ons den raad gaf, om toch altijd, altijd - hoe somber de wolk ook was, uit te kijken naar den zilveren rand.

Menigmaal heb ik er later jaren aan teruggedacht en beseft, dat dit eenvoudige woord een kostbare gift op onze levensreis was.'

'Als men er aan gelooven kan.'

'Als men er naar zoeken wil, zou juister zijn meen ik.'

'O! maar zoeken naar wat niet te vinden is, zou vruchtelooze arbeid wezen.'

'Foei, hoe moedeloos; heeft 't noodlot je zoo wreed behandeld, en vind je in je eigen hart geen tegenwicht om je er in te schikken?'

'In mijn eigen hart vind ik niets dan wanhopige, bittere, oproerige gedachten. Ik bid je, Anna, praat niet verder met mij, ten minste niet over mijzelve. Je kunt niet vermoeden, welk een diep rampzalig schepsel ik ben.'

'Kom, dat neem ik maar niet zoo grif aan. Diep rampzalig is men alleen, als men door eigen schuld ongelukkig is geworden, - als men zijn goeden naam lichtzinnig heeft verspeeld, en dan kan 't geval niet bij je zijn.'

'Neen... slecht ben ik niet, - ten minste niet in dien zin.'

'Welnu, - dat is al een zilveren rand.... Ontleed je wolk nu eens verder - wie weet of je er niet meer vindt; als 't zonnetje van binnen maar weet door te dringen, dan verdwijnen de storende elementen vanzelf.'

'Ben je zoo philosophisch geworden?' vroeg ze half spottend, half verbaasd.

'Ik heb veel geleden, ontzettend veel en zwaar geleden, en dan is er maar één uitweg. Philosophie is de eenige gids door 't doolhof van teleurstellingen heen, waaruit 't leven bestaat.'

'Ben jij ook al ongelukkig?'

'Geweest ten minste, ik heb jarenlang gestreden om 't niet te blijven. Och, zie je, ik geloof dat 't noodlot de meesten onzer nogal ruw aanpakt.'

'Ja, er is ontzettend veel meer ellende dan geluk op de wereld.'

'Maar, ten slotte is er dan toch geluk. En vertel me nu eens.... Ik weet dat je een dochtertje hebt, de boezemvriendin van mijn kleine Mies. Is zij je eenig kind?'

'Goddank, ja.'

'Hoe zeg je dat zoo? Kinderen zijn de grootste zegeningen. Weet je, 't is wel wat cynisch, maar ik heb menigmaal gedacht, dat kinderen ons vrouwen worden geschonken als een vergoeding voor de ontgoocheling, die we in onze mannen, en in 't huwelijk in 't algemeen, vinden.'

'Dus is je huwelijk niet gelukkig?'

'Helaas neen! Doch dat zal ik je straks zeggen; stort eerst je hart eens voor mij uit, dan zal het hooren van mijn levensgeschiedenis wellicht een troost voor je zijn. Ik ben zeker zoo zwaar beproefd geworden, als 't slechts mogelijk is, en toch verzeker ik je, dat ik er dikwijls dankbaar voor ben, alleen maar omdat ik nu 't verdriet van anderen zooveel beter begrijp en daardoor vaak in staat ben hen op te beuren en met hen mee te voelen.'

'Je schijnt wel tot de zeldzaam goede menschen te behooren.'

'Ik? Heelemaal niet, ik ben doodgewoon, maar ik heb de energie gehad mij niet door het noodlot te laten ter neder drukken.'

'Zie je, dat is nu mijn ongeluk, ik heb geen weerstandsvermogen, ik heb geen kracht om mij te verzetten tegen de moeilijkheden op mijn pad en in mijn leven, ik ben zoo ontzettend laf. Het eenige, wat ik ooit doorgezet heb, was mijn huwelijk, en dat is wel een vloek voor mij geworden.'

'Was je man dan niet goed voor je?'

‘O! jawel, hij was de goedheid en braafheid in persoon. Dat was 't 'm niet. Maar.... je weet, dat wij van adel waren, en Papa een hooge positie bekleedde in Den Haag, maar dat was dan ook alles. Wij behoorden tot den zoogenaamden Hofkring, maar hadden niet de middelen aan onzen stand verbonden. Toen Papa stierf hadden we bijna niets, mijn oudste zuster is toen hofdame geworden, een ellendig gesalariëerd baantje, vergulde armoede, maar 't was iets, wat een freule doen kon. Voor de *f* 1200, die ze in 't jaar verdiende, had ze moeite zich, in overeenkomst met haar rang, te kleeden, doch ze bleef in de omgeving, waarin ze door haar geboorte paste. Mijn jongste zuster trouwde met een baron, een ellendeling, die niets goeds bezat dan zijn adellijken naam, en haar op de schandelijkste manier verwaarloosde, maar ze klaagde nooit, want ze was barones, had ten minste een passend huwelijk gedaan en behoefde geen armoede te lijden. Ik bleef dus alleen met Mama over, want we waren slechts met ons drieën geweest. Eerlijk gezegd, was ons bestaan een aaneenschakeling van ontberingen, en toch woonden we in een betrekkelijk mooi huis en hielden we equipage. Mama had nog één huwbare dochter thuis, dus moest onze stand opgehouden worden. Die ellendige vertooning duurde een jaar ongeveer, toen leerde ik bij toeval Adriaan van Houten kennen, een door en door beschaafd en knap man, doch van burger-afkomst. Hij behoorde volstrekt niet tot onze còterie, doch van 't oogenblik af, dat hij aan mij werd voorgesteld, werd hij verliefd op mij en sedert deed hij alle mogelijke moeite om mij te zien. Zijn onverzettelijke energie, die hem zulk een onschatbare steun was geweest in het beklimmen van de maatschappelijke ladder, bewees hem nu weder groote diensten. Zonder dat ik vermoedde waarom, ontmoette ik hem overal en 't duurde niet lang, of hij bekende mij zijn liefde en vroeg om mijn hand.’

‘En was jij ook verliefd op hem?’ vroeg mevrouw Rahders.

‘Verliefd.... och! dat weet ik eigenlijk niet. Ik geloof niet, dat ik van een bizonder ontvlambare natuur ben. Maar hij was de eerste man, tot wien ik mij aangetrokken gevoelde, hij had zoo iets oprechts, zoo iets flinks, hij was zoo verschillend van de Haagsche *dandy's* en saletjonkers, die ik tot nu toe ontmoet had. En dan.... dat kwam er ook bij, ofschoon het werkelijk niet mijn hoofd-motief was, maar hij bekleedde een prachtige en winstgevende betrekking, en in een huwelijk met hem zag ik tegelijkertijd het einde van al

onze ellende. Toch trouwde ik hem niet uit berekening.'

'En nam je familie genoegen in, wat in hun oogen een mésaillance was?'

'Ik schaam mij om het te zeggen, want ik spreek van mijn eigen moeder en zusters, - maar ze gedroegen zich zoo onverdraagzaam en harteloos mogelijk. 't Was met de grootste moeite, dat ik Mama er toe kon brengen mij haar toestemming te geven, - doch nadat ik mevrouw Van Houten was, wilde de douairière de Meauville mij niet meer ontvangen.'

'En vond je in je man terug, wat je door je huwelijk met hem moest missen?'

'O! hij was goed genoeg en hij deed steeds zijn best om mij gelukkig te maken, maar tevergeefs. Ik was te laf om mij met kracht los te scheuren van wat mij in 't bloed zat; de oude tradities waren te vast ingeworteld. Ik kon mij niet vereenigen met het burgerlijke in mijn nieuwe omgeving; ik betreurde de oude, onderwijl beseffende, dat niets in mijn vroeger leven het betreuren waard was. Toch was ik niet ongelukkig, en als Adriaan maar was blijven leven, zou ik mij wel geschikt hebben, doch hij stierf en liet mij na, zonder middelen, want aan zijn betrekking was geen pensioen verbonden en 't fortuin kwam geheel van zijn vader. Ik bleef dus achter als weduwe, zonder een cent inkomen en met een kind van zeven jaar - tot mijn last. Mama was inmiddels gestorven, niets dan schulden nalatende; met mijn beide zusters was ik gebrouilleerd. De oudste was eenige jaren na mij getrouwd, en had, uit een financieel oogpunt, een prachtig huwelijk gedaan, doch ze scheelde dertig jaar met haar man. Enfin, dat was haar zaak, zij had natuurlijk wel iets voor mij kunnen doen, maar ze vond het wel zoo gemakkelijk om kwade vrienden te blijven. Van dien kant had ik dus niets te verwachten; het eenige wat mij overschoot, was mij naar de ouders van mijn man te wenden.

'God - als je wist, welk een vernedering het voor mij was; tijdens het leven van Adriaan had ik mij nauwelijks om hen bekommerd, en nu moest ik hun wel om hulp vragen, - ik kon toch niet van honger sterven.'

'En heb je nooit gedacht om zelve in je onderhoud en in dat van je kind te voorzien?'

'Neen, nooit, daar was mijn opvoeding niet naar geweest, daar was ik te flauw, te zwak, te ellendig voor. 'Trouwens, ik deed toen wat 't meest voor de hand lag, ik schreef aan mijn schoonvader en legde hem onze positie bloot, en per ommegaande kreeg ik een brief terug, waarin hij zeide, dat ik dan maar zoo spoedig mogelijk naar Amsterdam moest komen met Gretha. Wij waren destijds in Neuenahr, waar we het laatste jaar van Adriaan's leven hadden gewoond. Hij was al dien tijd ziek geweest en daardoor hadden we al onze, of juister misschien, zijn contanten verteerd.'

'Maar had zijn vader hem dan geen toelage gegeven?'

'Jawel, doch als een persoonlijke gift. Ik heb hem dikwijls genoeg gevraagd ons dat geld te blijven geven; Gretha en ik hadden er van kunnen leven. Maar hij wilde niet. Terstond na den dood van mijn man hield de toelage uit Holland op, en toen zag ik mij wel genoodzaakt om hulp te vragen. Wij wonen nu in huis bij mijn schoonouders, maar 't leven wordt er mij ondraaglijk gemaakt door hun eeuwig gevit op alles, wat Gretha en ik doen, en door hun kleinburgerlijke begrippen. En dan, den geheelen dag scherpheden op mijn afkomst, mijn familie, mijzelve te moeten hooren, geloof me, groote rampen zijn beter te verdragen dan al die kleingeestigheden. Ik kan er mij niet boven verheffen, - dat is nog 't ergste. Telkens neem ik mij voor toch maar te zwijgen, en meestal gelukt 't mij ook - doch er zijn oogenblikken, waarin het

mij te machtig wordt; dan geef ik antwoorden, die even kleingeestig zijn, en dan schaam ik mij over mijzelve. En toch.... ik kan mij niet laten trappen.... ten minste niet altijd....'

Ze zweeg, en terwijl ze daar ter neder zat als een beeld van diepe verslagenheid, vormde ze een sterk contrast met de blozende, jonge vrouw tegenover haar.

Deze voelde, door instinct meer nog dan door 'tgeen ze zooeven gehoord had, dat ze met een zwakke, met een overwonnene door 't noodlot, te doen had.

Hoe diep de wonde was, kon ze nog niet peilen, dus kon ze evenmin weten, of genezing nog mogelijk zou zijn, maar verzachting kon ze in elk geval aanbrengen,

Dus was 't met een vriendelijk bemoedigende stem, dat ze zich tot haar wendde.

'Ik ben nu reeds al zoo lang hier en toch heb ik je 't doel van mijn bezoek nog niet meegedeeld.'

Julie keek op, als uit een droom ontwakende; ze leefde weer geheel haar inwendige zorgenleven en kon zich niet denken, dat er zich iemand, van buiten af, met haar bemoeide.

'Wel, ik kwam hier om je een gunst te verzoeken.'

'Mij? Maar dat is wreede ironie.'

'Toch niet, wij gaan in de vacantie naar Doorn, en nu zou Mies 't zoo heerlijk vinden, als haar vriendinnetje Gretha er, voor een weekje, bij haar mocht komen logeeren. Zie je, dat was ik van plan je te vragen, maar nu ik in mevrouw Van Houten een vroeger schoolmakkertje herkend heb, kom ik met een ander voorstel, n.l. of je mij het genoegen wilt doen met Gretha mee te komen en de eenvoudige gastvrijheid, die ik je kan bieden, wel te willen aannemen.'

Voor een oogenblik verhelderden zich Julie's trekken; toen kwam de oude, ontevreden uitdrukking weer op haar gelaat terug en zei ze somber. ''t Is heel lief van je, maar.... ik kan er niet aan denken, je kent mijn schoonmoeder niet en kunt niet begrijpen, welk een tyrannie ze op mij uitoefent. Als je maar denk, dat ik Gretha elken dag zelve naar school moet brengen en haar weer halen moet, omdat mijn schoonmoeder de werkmeid niet missen wil; en ze zou het best kunnen doen, zooveel werk is hier nu niet.'

'Maar waarom kan ze niet alleen gaan? Mies wordt nooit gehaald of gebracht.'

'Alleen, dat is nooit bij mij opgekomen; ik heb ook nooit alleen geloopen op dien leeftijd.'

'Dat zijn alweer de oude tradities; Gretha is nu eenmaal geen Haagsch freuletje, en dan ook.... de tijden

HET WEESHUIS VAN GOUDA. Naar Karel Klinkenberg. (Zie blz. 310.)

veranderen. Ik ben bang, mijn arm aristocraatje, dat je niet met je tijd bent meegegaan. Onze tijd is te democratisch voor zulke vooroordeelen. Doch, ik wil je niet langer ophouden, want het is alweer tijd voor je moederplichten. Je haalt Gretha zeker ook van de handwerkles? Als je mij permitteert, zal ik even op je wachten, dan gaan we zoover samen; ik verwen Miesje anders wel niet zoo, - doch voor eens zal 't niet schaden.'

Julie ging, met luchtige stappen, de trap op; 't was haar of nu reeds iets van Anna's zonnig optimisme in haar was gedrongen.

Onderweg gaf ze heur hart nog lucht over de grieven, die ze dagelijks van haar huisgenooten, en inzonderheid van haar schoonmoeder te verduren had, doch haar toon was minder bitter.

'Weet je wat,' zei mevrouw Rahders, toen ze bij de school gekomen waren, 'ik heb een plannetje. Je zegt me toch, dat de oude mevrouw bijna nooit uitgaat; nu, dan zal ik haar morgen of overmorgen een visite komen maken en mijn verzoek herhalen. Mij zal ze 't niet durven weigeren. Mies beweert, dat niemand dat ooit zou kunnen doen, en 't lijkt mij heusch aardig om die Megara der negentiende eeuw eens te verschalken, met allen eerbied van je schoonmoeder gesproken.'

'Ik hoop, dat ik niet overdreven heb in mijn beschrijving van haar,' merkte Julie angstig op. ''t Was misschien ook slecht van mij, want mijn schoonvader zit geheel onder de plak, en als zijn vrouw 't niet gewild had, had hij ons niet in huis durven nemen. Ik zou haar dus eigenlijk dankbaar moeten zijn, - want we zijn haar zooveel verschuldigd, - maar.... ze maakt mij de dankbaarheid wel zwaar. Weet je, *au fond* is ze goed, want ze zorgt toch heelemaal voor Gretha en ik leid toch ook betrekkelijk een gemakkelijk leven. Als ik dat bedenk, dan tracht ik mij weer in mijn lot te schikken.'

'Eerlijk gezegd, geloof ik, dat dit je ongeluk is; vergeef me, zoo ik wat ruw ben, maar zie je, ik weet wat 't is, zulk een leven vol kleine aangenaamheden.... Doch, dat vertel ik je wel op een anderen keer. Nu gaan we onze meisjes halen. Het is toch wel aardig, elkander als kinderen uit 't oog te verliezen, en elkander terug te vinden als moeders van groote dochters. Ha, daar is mijn Miesje en Gretha ook. Dag kinders.'

'Moes, hebt u 't al gevraagd en mag 't?' vroeg Mies met een hoogroode kleur van blijde verwachting.

'Dat zal ik je straks wel zeggen, prul, ga je nu maar eerst aankleeden.'

IV. Ook een vrouwenleven.

'Gelukkig, ze zijn in bed, nu kan ik 't eens uitdenken,' zei mevrouw Rahders halfluid, toen ze haar drietal veilig en wel voor den nacht bezorgd had. In tegenstelling met Julie van Houten, die bang was voor haar eigen gedachten, was 't bij haar een behoefte geworden, om elken dag nog eens over te leven in haar geest, en de groote en kleine raadselen ervan eens flink door haar brein te laten gaan, zooals ze 't noemde. En mevrouw Van Houten, met haar diepe moedeloosheid en volslagen gebrek aan energie, was haar een raadsel, dat zij met haar krachtige en steeds optredende levensopvatting moeilijk begrijpen kon.

Ook zij had haar kamp te strijden gehad, maar juist in 't strijden, in 't handelen had zij haar troost gevonden.

En, terwijl zij rustig ter nederzat met geen andere afleiding dan haar naaiwerk, want geheel ledig was ze nooit, kwamen de voornaamste gebeurtenissen van haar leven als vrouw, als een rij beelden in een tooverlantaarn aan haar geestesoog voorbijtrekken.

Ze zag zich weer als jonge bruid, hoe ze vol vertrouwen haar echtgenoot gevolgd was naar Amerika, naar 't land der vrijheid en der nieuwe begrippen. Holland was hem te eng, beweerde hij, en de menschen waren er te kleingeestig; voor zijn werkkrachten was een ruimer arbeidsveld noodig.

En ze juichte 't in hem toe en noemde hem groot en geloofde in hem, zooals elk jong meisje gelooft in den man, dien ze liefheeft.

Zelfs de vreemdste paradoxen werden glasheldere betoogen, als hij ze verkondigde.

Alles wat hij vertelde, nam zij onvoorwaardelijk aan, en zoo verliet ze haar ouders en haar vaderland om hem, den vreemde, te volgen.

En zoo kwam ze in 't verre land over de zee, waar alles haar nieuw was en waar ze alles moest zien, zooals hij het haar voorspiegelde.

En zoo nam ze 't ook aan, onervaren als ze was.

Maar langzamerhand, heel langzamerhand, begon ze de wereld en alles om haar heen met eigen oogen te aanschouwen, en toen was 't haar, alsof alles in 't niet zou zinken, alsof zij nergens, nergens meer een steunpunt zou vinden.

Hoe 't tot haar kwam, die wereldwijsheid, ze wist 't niet. Was 't een ontwaken in haar, trokken de nevelen in haar binnenste op, of werden de indrukken van buiten sterker? Ze wist 't niet. Veranderde hij, door wien zij alles zag, en veranderde daardoor alles met hem, of was zij 't, die veranderde en nu alles zag - zooals 't werkelijk was? Ze wist 't niet, ze wist 't niet.

Maar, wat ze wel wist, wat met tergende duidelijkheid voor haar stond, dat was de herinnering aan dien eenen vreeselijken dag, toen de vermoedens, die tot nu toe vaag hadden rondgezweefd in haar brein, op eens zekerheid werden en een vasten vorm kregen.

Toen ze voor het verpletterende feit stond, dat de man, dien ze zoo hoog had geacht, haar niet waard was, dat de vader harer kinderen een ellendeling was. God! de bitterheid van die ontdekking!

Toen de waarheid zich bij haar begon op te dringen, toen 't monster van twijfel bij haar begon binnen te sluipen in haar ziel, toen wilde ze er niet aan gelooven, ze wilde niet toegeven aan de angsten, die haar verstand haar ten koste van heur hart deden uitstaan, tot ze op eens zichzelve werd en ze met een forsche be-

weging ophelderde, wat er duister was om haar heen, en wegtrok 't gordijn van illusies, dat zij zichzelve geweven had.

En toen.... toen was de bloote naaktheid van de werkelijkheid overgebleven!

Toen zag ze in, dat hij haar jaren lang bedrogen en voorgelogen had, dat zijn schoonklinkende theorieën slechts holle zinnen waren geweest.

Toen hij niet meer omgeven was door den nimbus, waarmede haar liefde zijn hoofd had omgeven, toen bleek hij een gewoon mensch te zijn, een beursspeculant van de ergste soort, die leefde van 't verlies van anderen, die voordeel trok uit 't ongeluk zijner medemenschen.

Zijn zaken, waar hij altijd zoo hoog van opgegeven had, bleken een aaneenschakeling van oneerlijkheden te zijn, van misdaden, waarop niet in 't wetboek was gerekend. Behoorde hij zelf niet tot de boosdoeners, die frank en vrij langs 's Heeren wegen loopen en voor wie fatsoenlijke menschen nog den hoed afnemen?

Doch, in haar eenvoudig, eerlijk gemoed verrees er een storm van protest, en toen ze hem haar meening over zijn gedragingen als een anathema naar 't hoofd wierp, toen lachte hij en vroeg haar schertsend of zij werkelijk dacht, dat hij de eenige was, die aldus geld verdiende?

Maar er waren honderden als hij, het waren nu eenmaal de manieren van zekere handelsmannen. Als men maar succes had en fortuin maakte, dan kwam het er immers niet op aan, hoe. Zij scheen hem te beschouwen als een dief, als een inbreker.

Dat was immers bespottelijk; bovendien het was zoo dom mogelijk, want per slot van rekening was het toch maar door zijn verdiensten, dat zij allemaal leefden.

Hun mooi huis, hun fraaie meubelen, hun dienstboden, alles wat maar eenigszins bijbracht tot hun gemak en comfort, werd toch maar door hem betaald.

En ze zou eens zien, wat de toekomst op zou leveren; hij had nu door zijn geheime agenten tijdingen ontvangen, waarop hij werken zou, en als de uitslag zoo schitterend was, als hij verwachtte, dan zou hun leven nog heel anders worden, dan zouden ze een van de mooie, groote huizen in Brooklyn gaan bewonen, een der paleizen der handelsprinsen, en ze zouden equipage houden en 's zomers reizen naar de '*Niagara Falls*' of naar Boston, of desnoods naar Europa.

Als de speculatie, die hij nu op touw had gezet, gelukte, dan zou hij een rijk man wezen, dan kon hij in 't krijt treden met de Van der Bildts, de Astors en de andere dollarkoningen.

En, terwijl hij zich meer en meer opwond en alles en iedereen in 't vuur zijner redeneering scheen te vergeten, kwam er over haar als een ijskoude, verkillende stroom. Het luchtkasteel, dat hij haar in schitterende kleuren voormaalde, scheen haar een klip vol gevaren toe, waarop zij stranden zouden, zij en de kinderen. De weelde, die hij beloofde, kwam haar voor als gestolen goed, waarvan ze niet genieten mocht.

Ze wist, dat dit alles slecht was en zedeloos, en kon niets zeggen, want haar standpunt verschilde te veel van 't zijne, dan dat ze 't ooit eens konden worden.

En hij hield haar nog altijd dat gouden lokaas voor; daarmede meende hij haar in zijn macht te houden, met gouden ketenen wilde hij haar aan zich verbinden.

Doch tevergeefs; de band, die hen verbonden had, was hecht en sterk geweest, want was die niet door de natuur zelve geweven?

Doch eenmaal verbroken, kon niets dien weer herstellen.

Zoodra ze merkte, dat ze haar man niet meer kon achten, kon ze hem niet meer liefhebben. Maar ze bleef zijn vrouw voor de wet, en was ze alleen geweest, mogelijk zou ze dan tot 't laatst toe haar plichten als echtgenoote vervuld hebben, doch ze had andere en heiliger plichten.

Ze was bang voor haar kinderen! Ze wilde haar dochter niet groot laten worden in een omgeving van valsche weelde, die haar niet toekwam; erger nog, ze wilde haar zoons niet blootstellen aan de verleiding, waardoor ze omringd zouden zijn. Ze dacht en dacht, want van zichzelve had ze niets; als ze de kinderen weg zou voeren van hun vader, dan zou dat gelijkstaan met hen aan armoede prijs te geven.

Als ze hen wegnam van den rijkdom huns vaders, zou ze er hun niets voor in de plaats kunnen schenken.

Mocht ze dat doen? Had ze het recht er toe? Zouden ze haar later geen verwijten maken? Ze dacht en dacht...

Doch op eens, daar kwam de oplossing: ze kwam toevallig in aanraking met een arm vrouwtje, een vrouwtje van de straat. Deze maakte papieren bloemen en haar kinderen verkochten ze, en zoo voorzag ze in het onderhoud van haar en haar kleinen. Van 's morgens vroeg tot ver in den nacht herschiepen haar vlugge vingeren de gladde vellen vloeipapier in fraaie bloemen; langzamerhand had ze er een groote vaardigheid in gekregen, en waren haar kunstvoortbrengselen werkelijk meesterstukjes geworden.

Het ging haar dan ook goed. New-York was groot; door dikwijls van buurt te veranderen, konden de jeugdige verkoopers telkens nieuwe klanten vinden.

Mevrouw Rahders, de vrouw van den schatrijken speculant, volgde met belangstelling 't verhaal van 't eenvoudige werkleven van 't arme vrouwtje uit de achterbuurten, en toen, als van zelf, vroeg ze of ze weduwe was. Zeker wel, anders zou haar man toch wel voor haar zorgen?

En toen, met een blos op de magere kaken en neergeslagen oogen, vertelde 't moedige wijfje, dat ze weggeloopen was van haar man, omdat ze hem geen geschikt voorbeeld vond voor de kinderen.

Hij was herbergier van zijn vak, doch oefende er allerlei kwade praktijken bij uit, en dat vond zij een te gevaarlijke leerschool voor hen. En toen ze zag, dat het steeds erger werd, had ze maar in eens een kloek besluit genomen en was ze, op een keer, stilletjes vertrokken.

Ze wist wel, dat een vrouw haar man gehoorzaamheid verschuldigd was - dat stond zelfs in den Bijbel, maar ze dacht toch aan den anderen kant, dat er wel

bedoeld zou zijn - een man, die waard was gehoorzaamd te worden. En dat was de hare niet, en daar zij tegenover onzen lieven Heer toch ook verantwoording verschuldigd was van haar kinderen, meende ze, dat Hij er haar niet hard over vallen zou.

Dat was de geschiedenis van 't bloemenvrouwtje, en onder 't hooren er van bedacht Anna, dat de hare er ook veel overeenkomst mee had en dat de maatschappij, in hoofdzaak, toch overal hetzelfde was, in de lage sporten en in de hooge.

En, waar dat eenvoudige menschje uit de heffe des volks haar zulk een voorbeeld had gegeven, mocht zij daar aarzelen, waar het gold haar plicht aan haar kinderen te volbrengen?

Toen zij vroeg, of 't haar niet heel moeilijk was gevallen, om genoeg te verdienen om zoovelen te voeden, had 't zieltje geantwoord:

‘Ja, 't was een heel gedoe, vooral in 't begin, maar 't moest nu eenmaal; terug wilde ik niet, dus moest ik wel vooruit. En nu ben ik er; we hebben 't wel niet breed, maar dat hoeft ook niet, de kinderen gaan ten minste niet met honger naar bed en er is geen schande in ons leven.’

Die woorden waren 't, die er den doorslag aan gaven: ‘er is geen schande in ons leven.’

Waar een onontwikkelde vrouw zulk een hoog begrip van eer had, mocht zij zich dan laten weerhouden door valsche schaamte?

Ze wikte en woog en overwoog nog eens en nog eens, maar ze zag geen anderen uitweg.

Aan den eenen kant rijkdom en weelde, doch schande, aan den anderen kant ontbering en armoede, maar dan zou er - zooals 't burgervrouwtje had gezegd - geen schande in hun leven zijn, en dat was toch 't voornaamste.

Daarvoor moest ze haar kinderen vrijwaren, dat was haar hoogste, haar heiligste, haar eerste plicht!

En zoo verliet zij haar fraai gemeubileerde woning en haar omgeving van genot en pracht. Zoo stond ze op van de satijnen sofa der weelde, en nam ze plaats op de houten bank der armoede!

Ze vertrok met haar vijfjarig dochtertje en haar zoontjes van 2 en 3 jaar, slechts genoeg meenemende om hen, in den eersten tijd althans, voor gebrek te vrijwaren.

Ze ging naar Engeland, waar ze wist, dat de vrouw reeds verder in haar grooten strijd om vrijheid was dan in Holland. In den onafhankelijkheidskamp, die daar gestreden wordt door 't zwakke geslacht, hoopte zij haar leertijd mee te maken.

Onder de banier der vrouwenrechten schaarde zij zich, en niet tevergeefs.

Ze vestigde zich in Londen en zag om zich heen; ze bestudeerde de advertentiekolommen van de groote bladen, vooral die der ‘Times’; want vormden deze niet een beeld des tijds, een statistiek als 't ware van wat aangeboden en gevraagd werd, een afspiegeling van de arbeidsmarkt?

Al heel spoedig zag ze in, dat ze de meeste kans tot slagen had met haar handen.

Voor 't doen van examens zou ze veel tijd noodig hebben, en dien had ze niet te missen; bovendien waren haar intellectueele vermogens nu niet zoo schitterend, dat ze er zich een hoogen rang in het onderwijs of in de letteren mee zou kunnen verwerven, en een nederige positie zou haar niet genoeg opleveren.

Aan naaiwerk of aan gewonen handenarbeid viel niet te denken, aan interne betrekkingen evenmin.

Ook moest ze trachten een nieuwen werkkring te vinden, ten minste niet een, waarvoor zich reeds te veel kwamen aanbieden.

Het was geen lichte taak om, ongeoefend als ze was, het brood voor vier te verdienen, doch nadat ze zich eenmaal losgerukt had uit 't pantser der conventie, waarin ze bekneld was geweest, ontwikkelden haar ijver en energie zich met den dag.

Door trouw de behoeften van den tijd te volgen en de richting der vrouwenbeweging gade te slaan, wist ze al heel spoedig, wat ze niet moest doen. Dat was ten minste een waarschuwing om zich niet in een verkeerde richting te begeven.

Nu bleef nog het moeilijkste over: 'wat dan wel?' Eindelijk vond ze 't; ze had namelijk herhaalde malen den naam van Miss Crymen gelezen als leerares van *callisthenics*, een soort van verfraaide heilgymnastiek. Dat was betrekkelijk iets nieuws en iets, dat aan de eischen van den tijd voldeed. Ze ging naar haar toe en hoorde, dat deze dame een verbeterde en gedeeltelijk nieuwe methode had uitgevonden.

Met eenige weinige leerlingen begonnen, had ze reeds zooveel lessen, dat ze moeite had ze bij te houden. Over geheel Londen was zij bekend geworden en haar onderricht was zóó doeltreffend en tevens zóó prettig, dat zij zich mocht verheugen in den steun der doctoren en in de sympathie van ouders en leerlingen.

Daar zij 't weldra te druk zou krijgen, leidde ze gaarne helpsters in 't vak op.

Mevrouw Rahders bood zich als zoodanig aan; zij betaalde 25 pd. st. (*f* 300) als leergeld, en na zes maanden kon zij geheel zelfstandig optreden.

Na een jaar verdiende zij ruimschoots den kost voor zichzelve en haar kinderen, maar ze gaf dan ook les van 's morgens zeven uur tot 's middags zes uur. En zooveel mogelijk bij zich aan huis, ten einde om en bij de kinderen te zijn. Ze had gewerkt zonder ophouden en zonder omkijken. Zoodra zij zich de weelde kon veroorloven van een helpster, die haar nu en dan vervangen kon, legde zij zich toe op massage en electriciteit. Ze volgde eenige cursussen van bekende professoren, bezocht geregeld een der eerste gasthuizen en studeerde 's avonds.

Haar plan was echter niet in Londen te blijven, eensdeels omdat haar hart aan Holland hing en ook omdat het leven er gemakkelijker en goedkooper is. Ook was ze bang, dat het bestaan in Londen met het eeuwige reizen en trekken op den duur te vermoeiend voor haar zou zijn. Ze moest haar krachten sparen, want ze had ze te veel noodig.

Haar droom was dus naar haar eigen vaderland terug

te keeren, maar ze mocht 't niet doen op losse gronden; ze nam dus een paar weken vacantie, gebruikte dien tijd om zich op de hoogte van plaatselijke toestanden te stellen, en kwam tot de overtuiging, dat haar eerste blik juist was geweest, en dat haar werk - ook in Holland - wel toekomst had.

Ze vestigde zich dus in Amsterdam, waar ze terecht meende de beste kans te hebben, na eerst haar Londensche connectie overgedaan te hebben aan haar opvolgster.

O! de weelde van een eigen tehuis in haar eigen land te hebben! De zaligheid om weer Hollandsch om zich heen te hooren en 't heerlijk vooruitzicht van haar kinderen een Hollandsche opvoeding te kunnen geven.

Ze werkte in Amsterdam even hard, als ze 't in Londen had gedaan, doch 't was minder afmattend; al heel spoedig was ze gunstig bekend, en vóór ze er een paar jaar gewoond had, stuurden de geneesheeren zooveel patiënten als zij maar behandelen kon. Tevens gaf zij cursussen en privaatlessen in de heilgymnastiek.

Steeds was ze bezig en trachtte ze haar werkkracht, 't eenige kapitaal waarover ze beschikken kon, om te zetten in een kapitaal, waarvan zij en haar kinderen konden leven.

Met 't toenemen van 't succes nam ook haar eerzucht toe en tevens de eischen, die zij zichzelve stelde.

Toen zij haar man verliet, had ze slechts één gedachte, haar kinderen voor broodsgebrek te vrijwaren, doch zoodra dit haar gelukt was, werd 't haar innig streven om hun dezelfde opvoeding te geven, als ze zouden genoten hebben, zoo ze bij hun vader waren gebleven.

En daarvoor bespaarde ze elken cent, dien ze maar eenigszins missen kon.

Het kleine gezin leefde zoo eenvoudig mogelijk; hun voedsel was gezond, doch zonder de minste weelde. ‘Iets op de boterham’ behoorde tot de grootste zeldzaamheden; ‘zoetjes’ kwam bijna nooit op het menu voor.

‘Taartjes eten,’ een even algemeen als maagbedervend tijdverdrijfje van veel kinderen, was voor Mies en haar broertjes een onbekend iets. Trammen werd een enkelen keer gedaan, doch hoogst zelden. Hun pretjes bestonden uit lange wandelingen of spelletjes doen met Mama, hun traktaties uit een glas versche melk en, bij hooge gelegenheden, een krentenbroodje. En toch waren ze er niet ongelukkig om; en voor de gezondheid was deze eenvoudige manier van leven zeker de beste.

Ze zagen er dan ook alle drie even flink uit, en 't was niet van bloedarmoede of zwakte, dat ze voor den allereersten keer, sedert ze Amerika verlaten hadden, de vacantie met Mama buiten zouden doorbrengen.

De reden van deze buitengewone uitgave was, dat de winkel, waarvan zij het bovenhuis bewoonden, verbouwd moest worden; dit op zichzelf zou geen overwegend bezwaar hebben opgeleverd, doch tevens zouden de riolen opgebroken worden en aan de verpestende dampen, die hieruit zouden ontstaan, wilde ze haar kinderen niet blootstellen.

En, nu ze eenmaal dit excuus had, en ze dus tegenover zichzelve en haar opvoedingsplan verantwoord was, besefte zij, dat 't toch wel noodig is om er nu en dan eens voor een poos uit te zijn.

Ze had een bizonder voordeelig jaar gehad; haar bescheiden spaarpenningen namen geregeld, zij 't dan ook langzaam, toe, en nu 't geval er eenmaal toe leidde, vond ze 't een heerlijk denkbeeld, de kinderen eens recht te laten genieten.

Daar de twee broertjes altijd samen waren, en Miesje thuis dikwijls 't gemis van een makkertje voelde, had haar Mama haar toegestaan haar beste schoolvriendinnetje, Gretha van Houten, te logeeren te vragen. Het was geweest voor een week, doch nadat zij had gezien in welken treurigen, moreelen toestand mevrouw Van Houten verkeerde, had mevrouw Rahders besloten om haar pleizierreisje te verbinden met een goede daad.

Maar, terwijl ze laat in den avond bezig was met de scheuren en torntjes in de kleeren harer wildzangen te herstellen, kwam op eens de gedachte bij haar, of ze eigenlijk wel gerechtvaardigd was tot zulk een extra uitgave.

En toen, halfluid sprekende, naar de schier algemeene gewoonte van menschen, die gewend zijn hun avonden alleen door te brengen, zei ze:

‘Natuurlijk komt weer 't oude bezwaar boven: mag ik 't wel doen? Dat is de grootste keerzijde van arm te zijn. Men moet zich dan laten regeeren door zijn beurs, in plaats van door zijn hart. Een mooie maatschappij zou 't op die manier worden. En toch mag ik geen enkele seconde uit 't oog verliezen, dat mijn geld en mijn tijd aan mijn kinderen behooren en, evenmin als ik ongemotiveerd vacantie mag nemen, heb ik 't recht het geld, dat ik verdien, voor een ander doel uit te geven dan voor hen.

Dat is nu wel waar, daar valt niets tegen in te brengen, en vóór alles moet ik moeder zijn en al mijn plichten moet ik terugbrengen tot moederplichten, maar.... boven de moeder staat toch nog de vrouw. En op mij, die door mijn eigen werken en streven ben geworden tot een vrije, onafhankelijke vrouw, drukt toch voor een deel de verantwoordelijkheid voor mijn eigen sekse.

Boven mijn eigen dagelijksch leventje staat het groote leven in de maatschappij, en boven mijn kinderen staat de menschheid en zeker de zwakke helft. En, waar ik een vrouw zwak en hulpeloos zie, moet ik dan niet trachten haar te steunen en haar te sterken? Iemand, die uitgeput voor mijn deur neer zou vallen uit gebrek aan voedsel, zou ik toch ook niet afwijzen. Heeft een arme, die moreel uitgeput is, dan niet evenveel aanspraak op mijn hulp? Is het niet de plicht der krachtigen om de moedeloozen bij te staan? Moeten wij, werksters onder de vrouwen, niet alles doen om een voorbeeld te zijn voor de achterblijfsters, en kunnen wij dat wel ten volle doen, tenzij wij de daad bij 't woord voegen? Te zeggen: ‘ziet ons aan, wij waren ook eens verlaten en arm en zonder bestaan, doch we hebben er ons boven verheven,’ - is niet genoeg, we moeten ze meenemen op onzen weg en aantoonen het pad, dat wij bewandeld hebben.

‘Die arme Julie, ze wordt gespijzigd en gekleed en geherbergd met haar kind; materieele zorgen heeft ze noch voor 't tegenwoordige, noch voor de toekomst, want haar schoonouders zullen wel altijd voor de weduwe en de dochter van hun zoon zorgen, en toch.... is ze erger af, dan de armste werkvrouw, die voor haar kind uit boenen en schrobben gaat, want ze is afhankelijk; zoowel in moreelen als in geldelijken zin, en dat is de bitterste slavernij.

(*Wordt vervolgd.*)

De familie Kemble.

Tot de beroemdste school van portretschilders behoort zeker de Engelsche, waarvan Reynolds, Gainsborough en Lawrence de voornaamste vertegenwoordigers waren. Een der bekwaamste leerlingen van den laatste is George Henry Harlow, de schilder van nevensgaande groep, een afbeelding der familie Kemble, waartoe zoovele tooneelspelers van naam behoorden. De voorstelling der moeder met haar kinderen munt uit door haar groote levendigheid.

Wij vestigen vooral de aandacht op de twee kinderen, het liggende en het achter de moeder staande; 't is of zij ons met hun schitterende oogjes als 't ware doorboren. Het eerste vooral boeit onweerstaanbaar door zijn guitige en toch zoo geestige gelaatsuitdrukking. Het kind leeft geheel en al, en hoe langer men er naar ziet hoe meer de kunst verdwijnt en de natuur alleen overblijft. Geen momentphotographie kan 't dezen schilder verbeteren.

Het weeshuis van gouda.

Een typisch Hollandsch stadsgezicht!

Nergens ter wereld zal men zoo'n kijkje vinden op zulke teekenachtig oude gevels, op dat stille, kalme grachtje, tusschen die mooie boomen, met de aak rustend in het water, dat alles zoo helder weerspiegelt, en eindelijk dat weeshuis met het mooie poortje, die kleine geruite ramen en de weezen in haar eigenaardige kleeding er voor, waarlijk, het lijkt of hier de tijd heeft stilgestaan, of wij nog midden in de 17de eeuw staan. Alleen wanneer men heel goed toekijkt, merkt men dat die ouderwetsche huizen heel moderne spiegelruiten hebben en valgordijnen, zoodat het wel degelijk een tafereeltje is uit onze dagen, dat de schilder Klinkenberg ons voor oogen toovert.

Misschien gaf hij alles wat precies weer; een photographie kon niet nauwkeuriger zijn, maar toch is 't hem uitstekend mogen gelukken stemming in zijn schilderij te brengen, evenveel ten minste als men vindt in de griezelige, verwarde verfmorserij op vele nieuwerwetsche meesterstukken.

Hoe meer men onze fraaie gravure beschouwt, hoe meer men doordrongen wordt van de stille poëzie onzer Hollandsche kleine stadjes, hoe meer de kalme rust van haar vredige hoekjes in ons nederdaalt, een rust in de werkelijkheid en op den duur wat benauwend, maar hier gelouterd en verheven door de kunst, weldadig werkend op onze door het grootsteedsche, woelige leven opgewonden en overspannen zenuwen.

De schilder, die zulke aandoeningen weet op te wekken, is op zijn manier een weldoener der menschheid, en zijn kunst verheft zich verre boven de photographie, daar het hem gelukt is in zijn arbeid een deel van zichzelf te leggen, dat hoe subtiel

ook, zich langzamerhand uit zijn werk ontwikkelt en tot de ziel spreekt van allen, voor wie deze taal verstaanbaar is.

Zoo richt zich de kunstenaar - gelukkiger dan de schrijver, die slechts een beperkt gehoor tot zijn beschikking heeft - tot alle landen en volken, onverschillig welke taal zij spreken; daardoor zijn het vooral onze schilders, die de intieme schoonheid van Holland aan de wereld bekend maken, en wij hebben alle reden om hen hiervoor dankbaar te zijn.

Het Weeshuis van Gouda is wel geschikt om vreemdelingen een hoog denkbeeld te geven van de schilderachtigheid onzer aardige, kleine stadjes.

Slechts een portret.
Uit het Engelsch van Justin McCarthy.

Het was op een mooien dag in het laatst van een Londenschen April, dat Spenser Ronalds in Uxford-Street een cab aanriep en den koetsier gelastte hem naar St. James' Hall in Piccadilly te rijden. Daar werd een concert gegeven, een matinée; eenige beroemde zangers en pianisten zouden er optreden, en Spenser Ronalds had een goed ontwikkelden aanleg voor muziek. Het oogenblik, dat hij in de cab stijgt, zullen wij ons ten nutte maken om een en ander van hem te vertellen. Hij was een jongmensch van goede familie, maar de zoon van een jongeren zoon, en al had hij aan een der academies eene goede opvoeding genoten, was hij toch blij naar Australië te kunnen gaan, in de hoop daar geld te verdienen in den veehandel. Hij begon als gewoon veehoeder - wat men in de Westelijke Staten van Amerika ‘cowboy’ noemt - maar hij had eenig kapitaal achter de hand, en, na een tijd van hard werken, dien hij als een soort van kweekschool voor den handel ernstig opvatte, had hij zijn kapitaal zeer voordeelig omgezet en een aardige som verdiend. Toen begon hij aan Londen te denken en kwam er juist tijdig terug om te hooren, dat zijn oom was gestorven zonder kinderen na te laten en dat hijzelf nu een man van fortuin was. Zijn oom was laat gehuwd en had één ziekelijken jongen gehad, die slechts kort had geleefd, en toen de oom op sterven lag had hij al zijn geld aan Spenser Ronalds vermaakt. Het moet gezegd worden, dat, hoezeer hij het overlijden van zijn oom ook betreurd moge hebben, Spenser een zeer gelukkig mensch was toen hij in Oxford-Street de cab aanriep en zich naar St. James' Hall liet brengen. Zijn geschoolde smaak voor muziek had slechts weinig gelegenheid gehad zich te ontwikkelen, of ook maar te

worden bevredigd op wat men in Australië de 'stations' noemt. Dit zijn wel te verstaan geen spoorweg-stations, maar arbeids-centrums bij het fokken en verkoopen van het vee.

Nauwelijks had Ronalds in de cab plaats genomen, of hij zag naast zich op de bank iets langwerpig wits liggen, dat glom. Hij nam het voorwerp op. Het was een vrij groote photographie door een zilverachtig vloeipapier bedekt. Natuurlijk nam hij de photographie op - er is niets bijzonder confidentieels in een vergeten photographie - en sloeg het papieren sluiertje terug, wat ook zeer natuurlijk was. En toen zag hij - welk een gelaat! Het gelaat eener vrouw zóó schoon, met volmaakte trekken en oogen als sterren. Wat hem vooral trof, en zich overweldigend van hem meester maakte, was het feit, dat het gelaat móest toebehooren aan eene vrouw, die geboren was om koningin van den zang te zijn. Het geheele karakter van het portret werd Ronalds duidelijk in een enkelen straal van gewaarwording. Dit was het gelaat eener muziek-koningin op een of ander gebied - vocaal of instrumentaal, hij wist niet goed welk - hij was geneigd aan eene zangeres te gelooven, maar in ieder geval eene ware koningin der muziek.

Op een vage, jongensachtige en zeer verwarde manier begon hij dit gelaat met zijn bezoek aan het concert in verband te brengen. - Toen hij aan St. James' Hall uitstapte, vertelde hij den koetsier van het portret, dat hij had gevonden, en vroeg wie er het laatst in de cab had gereden. De koetsier, die graag een praatje wilde maken, kon hem alleen zeggen, dat het een dame was geweest, die een dikke voile voorhad, zoodat hij haar gezicht nauwelijks had gezien: maar zij had eene lieve, zachte stem. Op Eaton Square was zij in de cab gekomen en op haar verzoek, had hij naar een muziekhandel in Oxford-Street gereden. Toen mijnheer hem aanriep, was zij net den winkel binnengegaan.

Wist hij nog welke winkel het was? Ja, dat dacht hij wel. Had hij het portret gezien op de bank van de cab? Neen, hij had het niet gezien; maar hij moest het naar Scotland Yard brengen aan het bureau van verloren goederen. Zou hij daarvoor een belooning krijgen? Nu, dat zou wel niet veel zijn; een portret had niet veel waarde, misschien kreeg hij een shilling. Of hij een souverein wou aannemen voor de risico, welke hij liep, door het portret niet naar Scotland Yard te brengen? Och ja, dat wou hij wel; en deed het ook, met een glimlach van genoegen over den goeden handel. Nu moest hij terugrijden naar den muziekwinkel, waar hij de eigenares van het portret had afgezet; hetgeen hij deed. Ronalds wilde gaarne het concert nog eenige minuten uitstellen; maar hij verkreeg weinig door dat besluit. In den muziekwinkel kon niemand zich iets meer herinneren dan dat eene jonge dame, die een dikke voile droeg, een liedje was komen koopen van Arthur Sullivan, op woorden van Whyte Melville, dat zij het had gekregen en betaald, en toen was weggegaan.

Ronalds reed naar het concertgebouw terug, maar genoot van de muziek. Toch bleef hij tot het eind toe zitten, zelfs totdat de laatste bezoeker uit de zaal was verdwenen. Steeds koesterde hij de hoop, dat iedere vrouwelijke artiste, hetzij zangeres of pianiste, die werd aangekondigd, het origineel en de eigenares van het portret zou blijken te zijn. Hij had ook hoop, dat zij ergens onder het publiek te vinden zou zijn. Maar nergens zag hij het gelaat van de photographie voor zich oplichten. Droefgeestig ging hij huiswaarts, en bestudeerde het portret. Hoe meer hij er naar keek, hoe meer hij er verliefd op werd en hoe vaster hij overtuigd was, dat het gelaat op de photographie aan eene muziek-koningin toebehoorde.

Vóór hij thuiskwam troostte hij zich met de gedachte, dat zulk een gelaat niet moeilijk was na te sporen. Hij behoefde alleen maar den naam van den photograaf te lezen, naar hem toe te gaan en hem verzoeken den naam der dame te mogen weten, die voor het portret had gezeten. Waarom hij haren naam wenschte te weten, wat hem dat zou geven, hoe hij daardoor nader tot zijn doel zou geraken, zou hij niet hebben kunnen zeggen. Men kan toch maar niet plotseling bij eene dame komen invallen en er op aandringen kennis met haar te maken, alleen op grond van verliefd te zijn op haar portret en 'voorgelicht door den fakkel der liefde' hare woning te hebben ontdekt.

Hoe het ook zij, hij moest en zou haar adres te weten komen. Maar, toen hij thuiskwam zag hij, dat er geen enkel spoor was om te volgen. Op het portret, dat hij in bezit had genomen, was geen naam of adres van een photograaf. Het was het werk van een amateur en blijkbaar een zeer begaafd amateur, want het was werkelijk een kunstwerk, eene bewonderenswaardige photographie. Het meisje was in een soort van demitoilette, met veel doorschijnende kant om hals en schouders, en zag omhoog, als het ware geheel verdiept in het genot van heerlijke klanken - 'hare verrukte ziel zetelde in hare oogen', zooals Milton eens ergens heeft gezegd. Maar het spoor was verloren - er was geen naam van den photograaf. De arme Ronalds had net zoo goed op eene Dryade of Maiade kunnen verlieven, of op het liefelijk wezentje, dat door den microscoop in den dauwdrop eener bloem werd gevonden, zooals de schrijver van de 'Diamanten Lens' ons in een van zijn mooie verhaaltjes vertelt.

Maar Spenser Ronalds was niet spoedig uit het veld geslagen; hij was niet voor niets veehoeder geweest in Australië. En, hij was niet voor niets rijk geworden. Rijke menschen hebben geen reden om zoo gauw uit het veld geslagen te zijn. Spenser toog aan het werk, om zoo mogelijk zijne godin uit te vinden; wat er zou gebeuren, indien hij haar vond, of, wanneer hij haar gevonden had, dat kwam niet bij hem op. Hij bezocht ieder concert, dat hij maar aangekondigd zag. Hij was goed op weg een 'enfant chéri' te worden in het West End, daar hij knap was, jong en rijk. Aan iedere patronesse der toonkunst in de deftige kringen vroeg hij inlichtingen betreffende de eigenares en het origineel van het portret; maar hij kwam niets verder

Verscheidene dezer chique dames vroegen hem nieuwsgierig, waarom hij zich in het hoofd had gezet, dat de dame van de photographie juist een toonkunstenares moest zijn. Daarvan kon hij geen verklaring geven; hij sprak slechts op verrukten toon: 'O, zie slechts hare oogen.' Nu vinden de meeste dames het niet prettig om naar elkanders oogen te kijken. In onze dagen van eigenbelang vindt eene vrouw het doorgaans aangenamer, wanneer men haar verzekert, dat haar eigen oogen het voorwerp zijn van de grootste bewondering. In ieder geval waren de patronessen in het geheel niet overtuigd, dat de oogen op het portret het bewijs leverden van muzikaal genie. Eenige der dames traden zelfs in nader betoog.

'Denk eens aan,' zeiden dezen. 'Signora die en die, de groote Italiaansche sopraan, heeft oogen als gestoofde doornbessen; Madame zoo en zoo, de beroemde alt, heeft oogen als doode kakkerlakken; Signorina zus, de onovertroffen pianiste, draagt een groenen bril, en Mejuffrouw Iets Anders, de uitstekende violiste, is stekeblind.' Sommige dames waren zoo vriendelijk er bij te voegen, dat zij en ieder vonden dat die oogen niet eens tamelijk goede exemplaren waren van het menschelijk gezichtsorgaan; anderen kwamen tot het resultaat, dat het gelaat op de photographie in het geheel geen aanspraak kon maken op den naam van redelijk knap.

Zulk soort van sympathie ontving die arme Spenser Ronalds in zijn ongeluk. Toch zette hij zijne romantische nasporingen voort. Hij liep alle mogelijke muziekuitvoeringen af; woonde liefdadigheids-concerten in particuliere huizen bij. Hij verkreeg eenen roep, even onverwacht als ongewenscht, den roep van een beschermer der toonkunst te zijn. Telkens las hij zijnen naam in allerlei couranten, en werd dikwijls aangeduid als de aanzienlijke amateur-musicus en milde beschermer van muzikale instellingen en van iedere poging om in alle standen der Engelsche maatschappij de liefde tot de muziek aan te kweeken. Hij had wel eens reden te wenschen, dat zijn vermaardheid niet zoo algemeen ware verbreid. Iederen dag ontving hij stapels brieven, waarin men hem om zijne gewaardeerde bescherming en edelmoedigen steun verzocht.

Zoo verliep eenige tijd. Ronalds zag niets van zijne verloren godheid - zoo men verloren kan noemen, wat nooit ofte nimmer binnen den kring van zijn zien of weten was gekomen. Enfin, jonge liefde kan niet eeuwig leven van eene photographie, hoe betooverend zij ook moge toeschijnen aan den enthousiast, die wederliefde begeert. Niemand kan aan sterrenglans zijne handen warmen. Wij betreuren het dus, te moeten erkennen, dat Ronalds niet altijd trouw bleef aan de nagedachtenis van het liefelijk wezen, dat zoo geheimzinnig van onder het doek des photografen voor hem was opgedaagd. Er was beschikt, dat hij verliefd zou worden op iets minder ijls. Hij verliefde, of liever, stond genadiglijk toe, dat hij bemind werd door een zeer stubstantieel individu van het vrouwelijke geslacht: Lady Antonia Grayston, de oudste dochter van Lord Grayston, die aan de balie fortuin had gemaakt en naar het Hoogerhuis was afgevaardigd, omdat men zijn rechtsgeleerd advies daar noodig had en er in het Lagerhuis geen bezigheid voor hem was.

Antonia Grayston was wat men een bijzonder knap meisje zou kunnen noemen. Zij was lang, statig, flink gebouwd; zij had geene zenuwen; was niet sentimenteel, niet teergevoelig; sommigen noemden haar oppervlakkig. Misschien was het juist omdat Ronalds zoo lang had gedweept met een onbelichaamde schepping, dat hij ten slotte werd bekoord door een wezen in zulk een schoon omhulsel vervat. Antonia was eene practische jonge dame. Zij was dol op de studie der photographie; ook

oefende zij weldadigheid uit aan de armen. Al had zij zelf geen muzikaal talent en ging zij nooit naar de opera, verleende zij tòch krachtigen steun aan iedere poging, om de liefde tot de muziek in de achterbuurten aan te wakkeren. Maar Ronalds wist niet, dat zij in deze richtingen werkzaam was, vóórdat zij gehuwd waren en - natuurlijk - gelukkig. Zij trouwden, en gingen een paar weken op reis; toen keerden zij naar Londen terug. Zij was eene zachte, lieve vrouw, al was zij niet romantisch of sentimenteel; zij was zeer mild, nooit uit haar humeur en dol op haren echtgenoot, die inzag, dat hij weldra innig veel van haar zou gaan houden.

'Lieve Spenser,' zei Antonia op een middag tot hem. 'Ik wou zoo graag, dat je morgenavond met mij meegingt naar Kennington.' Kennington is, zooals iedereen weet, een zuidelijke voorstad van Londen en kan in geen enkel opzicht met het voorname en rijke Kensington worden verward. 'Je zult je heusch niet vervelen; de soort van buurt in aanmerking genomen, wordt er werkelijk vrij goed gezongen.'

'Als jij meegaat zal ik mij niet vervelen, Antonia. Wat is het voor een buurt?'

'O, het is een concert, dat wordt gegeven ten bate van een koffiehuis in het zuiden der stad. Ik heb een massa kaarten genomen en wij hopen maar, dat het veel zal opbrengen. Ik heb er mijn zinnen op gezet, dat jij er heengaat. Ik heb de commissie doen weten, dat jij komt, omdat je zoo'n beroemd muziek-beschermer bent; jouw naam zal menschen trekken en ik wist dat je gaan zoudt, als ik het je verzocht.'

'Natuurlijk ga ik. Maar, hoor eens, Antonia, ik heb medelijden met jou bij zulke gelegenheden, want je geeft niets om muziek.'

'Er zou niet veel verdienste in zijn, als je altijd deed, wat je persoonlijk genoegen geeft, zie je,' antwoordde Antonia beslist.

'Verbazend, wat ben jij een goed mensch,' zei hij in vollen ernst.

Het concert werd gegeven in de beroemde oude 'Horn Tavern, Kennington'. De zaal was goed bezet, en zooals Antonia had gezegd, er werd vrij goed gezongen; voor het grootste deel waren het van die alledaagsche, sentimenteele salon-liedjes. Ronalds luisterde met vastberaden oplettendheid. Plotseling brak het publiek in geestdriftig applaus los, toen eene 'Miss Salvain' werd aangekondigd. Zoodra Ronalds opkeek zag hij het

origineel van zijn portret. Stellig - er was geen twijfel mogelijk - daar stond het origineel. Maar wat was zij veranderd! Het was een grof gelaat met diepe lijnen; de mondhoeken hingen slap naar beneden; er waren kringen onder de oogen, die zelfs door de dikke laag verf niet geheel verborgen werden. De lippen zagen onaangenaam kersrood - de soort van bewerking die men grimeeren noemt was afschuwelijk in het oogloopend. Maar toch was zij het. Alleen de oogen waren dezelfde gebleven, die konden niet verdwijnen. De vrouw zong een straatliedje met eene krachtige, vibreerende, ordinaire stem.

'Wie is dat?' vroeg Ronalds aan zijne vrouw, terwijl hij schielijk zijn hand op haren arm legde.

'O, ik geloof dat zij bij een of ander café-chantant hier in de buurt is. Zij heeft nooit genoeg leiding genoten om in de West-End concertgebouwen naam te maken. Men zegt, dat zij eene zeer goede vrouw is, dat zij haar man en kinderen verzorgt; natuurlijk is zij geen Miss Silvain. Weet je, dat ik eens een portret van haar heb gemaakt?'

'Neen, werkelijk?'

'Ja, ik had haar eens gezien op een liefdadigheidsconcert - ik weet niet meer waar - en ik heb haar toen gevraagd, of zij voor mij poseeren wilde. Sinds dien tijd is zij erg veranderd, maar ik geloof, dat ik toen haar portret reeds geflatteerd had.

'Ik wilde er eene aardige photographie van maken en dat vond zij natuurlijk zooveel te beter. Ik heb haar verscheiden exemplaren gegeven, maar ik heb haar nooit toegestaan ze te publiceeren. Het laatste portret dat ik had, heb ik op een goeden dag in een hansomcab laten liggen, toen ik naar een muziekwinkel reed om een liedje voor haar te koopen. Ik vond, dat zij eens iets beter dan komische liedjes moest probeeren. Naderhand is zij op haar eigen handje verder gekomen; nu heeft zij mijn hulp niet meer noodig. Zij zingt van avond voor niets. Zou je haar na afloop willen aanspreken?'

'Neen,' zei Ronalds, 'ik geloof niet dat ik lust heb met haar te praten.'

C.B.

Nederlandsche vorstinnen.
Met portretten.

Er zijn weinig landen, waarover zoo vele vrouwen geregeerd hebben als ons land. Reeds in het eerste grafelijke huis, dat van Holland, komt een regeerende vorstin voor, de ongelukkige Ada, en behalve in het laatste, mogen alle gravenhuizen zich op het bezit van gravinnen beroemen. 't Is waar, veel genoegen beleefden deze prinsessen niet van haar regeering.

Margaretha van Oostenrijk, Hertogin van Savoye. 1507-1530.

Meestal was haar troonsbeklimming het sein tot hevige binnenlandsche onlusten en oorlogen; in ongestoord bezit van haar erflanden bleven zij niet.

Wie kent niet de geschiedenis van Ada van Holland, van Margaretha van Henegouwen, die door haar eigen zoon beoorloogd werd, van Jacoba van Beijeren, het beklagenswaardige slachtoffer van haar ooms en haar mannen? Dertig jaar na haar te vroegen, eenzamen dood vond men den zoon van haar vervolger - Philips de Goede - Karel den Stoute, gesneuveld, naakt, verlaten en met zijn gelaat bevroren in een poel van bloed en water, en de landen, die Philips de Goede uit de zwakke vingers van Jacoba van Beijeren had gerukt, onder voorwendsel dat vrouwen niet mogen regeeren, kwamen weer in het bezit van Karel's dochter, Maria van Bourgondië, een ander meisje, even schoon, even weerloos en nog onschuldiger dan Jacoba. Nog geen jaar na haar vaders dood vond men voor Maria een beschermer in den persoon van een telg uit het huis Habsburg. Trouw aan haar zinspreuk, die thans veilig kan worden aangenomen door de moderne fortuinjagers (‘Laat anderen oorlog voeren! Gij, gelukkig Oostenrijk, treed in het huwelijk!’) had Oostenrijk zich meester gemaakt van de rijke erfgename; maar ook haar wachtte geen lang geluk. Een val van het paard maakte een einde aan haar leven. Zij werd opgevolgd door haar zoon, een schoon, losbandig man, en na hem kwam als regentes aan de regeering haar dochter Margaretha, een degelijke vrouw, wier portret wij hier geven.

Zij was niet mooi, als wij oordeelen naar haar beeltenis, ook geen troetelkind der fortuin, maar een dichteres en philosofe, die den moed niet verloor in moeilijke omstandigheden, welke 999 van de 1000 begaafde vrouwen zouden hebben ontmoedigd, een vrouw die gedurende het kwart eeuw, dat zij haar broeder overleefde, al het kwaad trachtte te verhelpen, gedaan eerst door haar vader, toen door haar broeder en na diens dood weer door haar vader; een vrouw die den stijgenden vloed van den opstand bezwoer door iets anders

dan brute kracht, een vrouw die zich verhief boven haar eigen leed, waarvan zij trouwens genoeg haar deel had. Want werd haar niet ronduit gezegd dat haar eerste verloofde,

Maria van Oostenrijk. 1531-1555.

de Dauphin van Frankrijk, later Karel VIII, niets met haar te maken wilde hebben? En toen zij eindelijk uitgehuwelijkt werd, stierf haar man, de Infant Juan van Castilië en Aragon, een paar maanden na hun huwelijk. Zij trouwde den tweeden keer met den hertog Philibert van Savoye en gaf als hertogin bewijzen van haar hooge staatsmanskunde bij het Congres van Kamerijk, toen zij met de moeder van Frans I, Louise van Savoye, de onderhandelingen voerde, die leidden tot den zoogenaamden Vrouwenvrede (Paix des Dames, 1529). Kort daarna stierf zij, nog pas een-en-vijftig jaar oud, te Mechelen.

Een enkele blik op het beeld van haar opvolgster als landvoogdes der Nederlanden is voldoende om het verschil te toonen tusschen tante en nicht. Het gelaat van Maria van Oostenrijk zou dat van een man kunnen zijn; er is haast geen vrouwelijke trek in, maar men kan de kracht, die er uit spreekt, niet loochenen. Zij ook was weduwe ten tijde van haar benoeming, daar zij 18 jaar oud, getrouwd was met Lodewijk II van Hongarije, die vijf jaar later sneuvelde in een veldtocht tegen de Turken. Na den dood zijner tante Margaretha benoemde Karel V haar tot landvoogdes der Nederlanden. Onder haar regeering begonnen de onlusten in de Provinciën, die Maria's taak zeer verzwaarden. Over haar hoedanigheden als regentes zijn de meeningen zeer verdeeld, en het standpunt waarop de geschiedschrijvers zich plaatsen zal hieraan wel het meeste schuld hebben. Allen zijn er echter over eens haar vrijgevigheid te prijzen, die wel eens tot verkwisting oversloeg en zeer verschilde met de aan gierigheid grenzende spaarzaamheid van haar keizerlijken broeder. Haar grootste liefhebberij was de jacht. Na de abdicatie van Karel V legde ook zij de regeering neder en trok zich terug in Cigales, waar zij in hetzelfde jaar als hij stierf (1558).

Vier jaren na het vertrek van Maria van Hongarije kwamen de Nederlanden weer onder de regeering eener vrouw, Margaretha van Parma, de onwettige dochter van Karel V, wat echter niet belette dat zij als vorstin erkend werd en een opvoeding ontving, passend bij haar hooge afkomst van vaders zijde.

Algemeen wordt zij voor meer begaafd gehouden dan haar tante en oudtante. Haar taak was nog moeilijker dan die harer tante. Zij was ook lichamelijk zeer ontwikkeld, majestueus in houding en vorstelijk in manieren, toch hoogst bevallig; alleen haar gelaat was niet schoon. Haar huwelijkslotgevallen waren ook hoogst eigenaardig. Haar eerste man, dien zij pas twaalf jaren oud huwde, was vijftien jaar ouder dan zij en een zeer losbandige afstammeling der Medicis. Gelukkig voor haar viel hij nog geen jaar na hun huwelijk onder het mes van een sluipmoordenaar. Na zeven jaar weduwe te zijn geweest moest zij een knaap van dertien jaar trouwen, Ottavio Farnese en zoon van Paus Paulus III. Later werd dat huwelijk echter zeer gelukkig en Margaretha zag zich moeder van tweelingen, waarvan een in het leven bleef, namelijk de beroemde Alexander van Parma. Hem overlaadde zij met haar liefde en haar moederlijke hoop werd niet beschaamd. De geschiedenis van haar regentschap is genoeg bekend dan dat wij er verder over zouden uitweiden. In 1567 legde zij het neder en keerde naar Italië terug, waar zij in 1583 stierf. Zij is de laatste der landvoogdessen van de Vereenigde Nederlanden. Over de Zuidelijke Nederlanden, die in het bezit

Margaretha van Oostenrijk, Hertogin van Parma. 1559-1567.

van Spanje bleven, hebben ook nog verscheidene vrouwen geregeerd. Isabella van Spanje, de dochter van Philips

Maria II als prinses van Oranje.

II en de vrouw van Albert van Oostenrijk, Maria Elisabeth van Oostenrijk (1725-1741), zuster, en Maria Christina van Saksen, dochter van keizerin Maria Theresia.

In de Noordelijke Nederlanden duurde het lang vóórdat de vrouwen weer deel aan de regeering verkregen; de vrouwen der stadhouders bleven meer op den achtergrond. Na den dood van Willem II kwamen de vrouwen weder aan het woord; de grootmoeder van het een maand na den dood des vaders geboren kind - Amalia van Solms - en de trotsche 19-jarige moeder Maria van Engeland streden om zijn voogdij; geen van beiden verkreeg ze echter. De kleine prins, die later Willem III zou worden, bleef het kind der Staten. Maria deed wat zij kon om haar rechten op het regentschap te doen gelden; zij vertrok naar Frankrijk om de hulp van het hof en van Mazarin in het bijzonder, voor haar belangen in te roepen. Doch de dood kwam tusschenbeide; evenals haar jongere zuster Henriette, hertogin van Orleans, stierf Maria nog geen dertig jaar oud. 't Was haar niet gegeven de schitterende loopbaan van haar zoon te aanschouwen.

Prinses Amalia zag hem nog als stadhouder. Drie jaar later stierf zij en twee jaar na haar dood huwde Willem met een andere Maria van Engeland, dochter van Jacobus II. Hoeveel men Maria als dochter ten laste kan leggen, als vrouw van een man, dien zij slechts met weerzin haar hand had gegeven, was zij onberispelijk, zelfs bewonderenswaardig. Zij, de schoone, bloeiende vrouw, hechtte zich met hart en ziel aan den uiterlijk zoo onaanzienlijken Willem III, die als echtgenoot zich niet altijd zulk een vrouw waardig toonde. In de rij der Oranje-vorstinnen mag Maria II een eerste plaats innemen, zelfs boven vrouwen zoo liefhebbend, zoo trouw of zoo begaafd als Charlotte de Bourbon, Louise de Coligny, Amalia van Solms vóór haar. In de rij der Engelsche koninginnen mag zij vrij gesteld worden niet naast Elisabeth,

die geheel hoofd en geen hart was, en wier roem voornamelijk berust op hoedanigheden, die haar evengoed de meerdere maakt van hoogbegaafde mannen als de mindere van echte vrouwen - maar naast koningin Victoria.

Een andere Engelsche prinses die een rol speelde in de staatkundige geschiedenis van ons land, is Anna, de dochter van George II en de vrouw van Willem Hendrik Friso, later stadhouder onder den naam van Willem IV. Prinses Anna schijnt een vrouw te zijn geweest van meer dan gewone bekwaamheden; haar taak was nog zwaarder dan die harer beide landgenooten de vorige Maria's, toen zij voogdes werd van haar zoon Willem V. In naam stond zij aan het hoofd der regeering, maar de Staten-Generaal maakten het haar zeer lastig en zij stierf nog voor de meerderjarigheid van den prins.

Nog ondankbaarder was de rol, gespeeld door Frederica Sophia van Pruisen, de vrouw van Anna's zoon, den laatsten stadhouder der Republiek. Zij was van een zeer heerschzuchtig karakter en had veel overwicht op haar zwakken gemaal. Zij riep de hulp van Pruisen in tegen de Staten; later moest zij met

Anna van Engeland, prinses van Oranje.

haar gemaal en kinderen vertrekken, toen de legers der Fransche Republiek Holland binnentrokken. Eerst woonden zij in Engeland, later in Brunswijk; in 1806 werd

Koningin Hortense. 1806-1810.

zij weduwe en leefde lang genoeg om haar zoon op den Nederlandschen troon te zien als koning Willem I.

Wilhelmina van Pruisen, de vrouw van Willem I, was echter niet de eerste koningin van Holland. Deze titel werd het eerst gedragen door Hortense de Beauharnais, stiefdochter van Napoleon, gade van zijn broer Louis, die van 1806-1810 koning van Holland heette, en de moeder was van Napoleon III.

Over de andere koninginnen kunnen wij kort zijn; haar namen en herinneringen zijn nog versch in ons geheugen en in ons hart. Anna Paulowna van Rusland, Sophia van Wurtemberg en onze geëerbiedigde en beminde Koningin-Regentes Emma van Waldeck-Pyrmont en haar dochter, die op den vooravond staat harer inhuldiging, ons aller trots en liefde - Koningin Wilhelmina.

In den sneltrein.

In onzen kleinen vriendenkring heerschte groote verbazing, toen wij hoorden van het aanstaand huwelijk van Valentijn Sinsère. Hoe! hij? - de verstokte vrijgezel, die zich altijd verzet had tegen alle mogelijke huwelijksplannen, en die meer dan eens gezworen had nooit te zullen trouwen!

Hij ging zich nu in den echtstaat begeven, en dat nog wel met eene weduwe. Onze verwondering kende geene grenzen.

Den eersten den besten keer, dat ik hem ontmoette, stak ik mijn arm door den zijne, en vroeg hem hoe het alles in zijn werk gegaan was.

‘Ik heb niet veel tijd,’ sprak hij. ‘Ik kom zoo juist van het stadhuis en ga nu naar den steendrukker om wat invitaties te bestellen, maar als ge lust hebt, loop dan mee.’

Ik deed dit, en arm in arm voortstappend, sprak hij tot mij: ‘De geschiedenis is heel eenvoudig, zoo eenvoudig dat ze haast de moeite van 't vertellen niet waard is; maar ge verlangt ze te hooren, welnu, hier is ze:

‘In de maand Februari ging ik naar Nice, om er de carnavalfeesten mee te maken. Ik houd er volstrekt niet van om 's nachts te reizen, en ik nam dus den ochtendtrein

van 8.55, die te middernacht moest aankomen te Marseille, waar ik een dag zou doorbrengen bij mijn vrienden de Rombauds, die mij op het ontbijt wachtten. Na afloop daarvan zou ik doorgaan naar Nice, waar ik om twee uur 's middags kon zijn.

Er was een ontzaglijke menigte aan het station, maar dank zij de spreekwoordelijk geworden beleefdheid van den stationschef, den heer Regnoul, kreeg ik toch eene plaats in een coupé waarin zich slechts één reiziger bevond. 't Was een heer met een rood lintje in het knoopsgat van zijn overjas, en een deftig uiterlijk, die als eenige bagage eene portefeuille bij zich had, zoodat zijn reis zich niet ver kon uitstrekken en ik stellig spoedig alleen zou zijn. Een heerlijk vooruitzicht, en 't eenige om iemand de reis draaglijk te maken.

Alle passagiers hadden plaats genomen en de trein was op het punt van te vertrekken, toen er aan ons portier een twist ontstond.

'Neen, mijnheer, neen,' zei de stem van eene vrouw, frisch van toon en met sterk zuidelijk accent; 'ik heb een slaapcoupé besteld, en die moet ik hebben.'

'Maar, mevrouw, ik heb u reeds gezegd, dat wij er geen hebben!'

'Gij hadt gevolg moeten geven aan het verzoek in mijn brief.'

'Wij hebben geen brief ontvangen, mevrouw!'

'Laat dan nog een rijtuig aanhaken.'

'Onmogelijk, mevrouw, haast u wat, de trein moet vertrekken.'

'Ik moet toch eerst eene plaats hebben.'

'Ik heb er u al een aangewezen, in die coupé!'

'Daar?'

'Ja, mevrouw, daar!'

Er verscheen een kleine, donkerharige dame aan het portier, die evenwel oogenblikkelijk haar hoofd verschrikt terugtrok.

'Er zijn twee heeren in!'

Wilhelmina, gemalin van koning Willem I.

'Goede hemel, mevrouw, u kunt toch niet vergen, dat ik u een coupé geef voor u alleen!'

'Heel goed, maar dan ga ik niet mee.'

'Zooals u verkiest. Ik ga het sein tot vertrek geven.'

'Wacht nog even, mijnheer. Er blijft mij niets anders over dan in deze coupé te stappen, maar zorg er voor dat ik aan het eerstvolgend station een slaapwagen krijg.'

'Ja, mevrouw.'

Nederlandsche Vorstinnen: Anna Paulowna. 1840-1849.

'Zult u er om telegrapheeren?'

'Ja, stellig, mevrouw.'

'Kan ik er zeker van zijn?'

'Ja, mevrouw!'

Het portier werd wijd opengetrokken, en de kleine dame, vergezeld van een halve waggonlading pakjes en rolletjes, stapte de coupé binnen; een schrilfluitje, en - weg waren wij.

De heer met het deftig uiterlijk kwam naast mij zitten, om de andere bank heel galant voor de nieuw aangekomene vrij te laten. Zonder ons zelfs met een blik te verwaardigen, schikte zij de pakjes om zich heen als iemand, die uren achtereen in den trein moet doorbrengen.

Zij had, één, twee, neen, drie tasschen, en hoeveel rolletjes!

Van uit mijn hoekje sloeg ik al haar bewegingen gade en merkte tevens met genoegen op, dat zij een aardig persoontje was. Ik zeg met genoegen; want werkelijk is het toch aangenamer eene mooie dame tot reisgenoote te hebben dan eene leelijke.

Het was erg koud. Het landschap, met sneeuw bedekt, en beschenen door een bleeke zon, gleed aan ons oog voorbij. De kleine dame, tot aan haar kin in plaids en

doeken gewikkeld, keek onafgebroken uit het raampje; de deftige heer haalde uit zijne portefeuille eenige papieren en ging die vol aandacht lezen, terwijlik, makkelijk gezeten in een hoekje, met mijn voeten op de verwarmingsbuis, de couranten inzag, die ik als tijdverdrijf aan het station gekocht had.

11.21 - Laroche. De trein hield stil. De deftige heerrolde zijn papieren bij elkaar, boog en verliet het rijtuig. Nauwelijks was hij uitgestapt of de stationschef begroette hem met de woorden: 'Mijnheer de inspecteur.' De dame leunde uit het portierraampje: 'Chef!'

'Wat blieft u, mevrouw?'

'Heeft men u uit Parijs om een slaapwagen getelegrapheerd?'

'Ja, mevrouw, en ik heb het telegram doorgezonden.'

'Doorgezonden? Krijg ik dan niet dadelijk een slaapwagen?'

'Neen, mevrouw, dien hebben wij hier niet, eerst te Lyon kunt ge er een krijgen.'

'Hoe laat zijn wij te Lyon?'

'Om 5.45, mevrouw.'

'Dus op 't eind van de reis. Ik kan onmogelijk zoolang in deze coupé blijven, ik wil niet.'

'Wees voorzichtig, mevrouw, de trein gaat vertrekken.'

En hij vertrok.

In een woedende bui wierp zij zich weer in haar hoekje, zonder naar mij om te zien. Ik verdiepte mij weer in mijne couranten, ik geloof de tiende, maar ik schonk er al evenmin aandacht aan als aan de negen vorige. Twintigmaal begon ik aan denzelfden regel, ik geloof zelfs dat ik op een oogenblik de courant onderstboven voor mij had; maar hoe kan dat ook anders, wanneer men gedurende een lange reis opgesloten zit met eene mooie dame!

Ik verlangde er erg naar om een gesprek met haar aan te knoopen, maar kon geen geschikt onderwerp vinden. Het gewone praatje over het openen of dichtdoen der raampjes was bij deze weersgesteldheid onmogelijk. Wat dus te doen? - Een opmerking over het weer? Neen, dan was het veel beter te zwijgen. Ik had met een enkelen oogopslag gezien, dat mijn reisgenoote tot de deftigste kringen behoorde; wanneer ik haar dus plotseling had aangesproken zonder aan haar voorgesteld te zijn, zou zij al een zeer vreemden dunk van mij krijgen; en ik zat nog te overleggen wat mij te doen stond, toen de trein plotseling stilhield, dank zij de kracht van de nieuwe rem.

'Tonnerre! vijf en twintig minuten oponthoud!' riep de conducteur, die het portier opende.

Mijn reisgenoote stond op, wierp de plaids van zich af, welke zij met hare drie tasschen in de coupé achterliet, en begaf zich op het perron. Het was twaalf uur en ik had honger gekregen. Over de lijn heen begaf zij zich naar het buffet.

Ik volgde haar en was daardoor in de gelegenheid haar figuur te bewonderen, dat nauw omsloten werd door een langen bonten mantel.

Bij het buffet stond de eigenaar; hij had een zijden pet op, en vertoonde een sprekende gelijkenis met Napoleon III; hij wees met zijn hand naar een gedekte tafel, waar ieder kon aanvallen.

Ik kwam binnen met een menigte andere reizigers, en er heerschte een oogenblik die verwarring, welke altijd ontstaat wanneer den reizigers van een sneltrein gelegenheid gegeven wordt, den inwendigen mensch wat te versterken.

Ik ging zitten en nuttigde haastig de schotels, die mij na elkaar voorgezet werden; mijne reisgenoote gebruikte wat soep aan een afzonderlijk tafeltje.

Ik was een der eersten die opstond en begaf mij op het perron om een sigarette te rooken. De vijf en twintig minuten (die zooals gewoonlijk tot slechts twintig geworden waren) waren spoedig om.

De reizigers kwamen bij troepjes uit de restauratiezaal en namen hun plaatsen in den trein weer in.

Ik deed het ook, maar de dame verscheen niet.

Ik bemerkte haar al spoedig aan den anderen kant van de lijn bij een boekenstalletje, bezig de uitgespreide deelen te bekijken. Ofschoon ik slechts haar rug zag, herkende ik haar toch dadelijk aan hare mooie taille, haar bonten mantel en haar grijzen hoed; alleen scheen heur haar mij toe minder donker te zijn dan ik gemeend had, maar dat kwam stellig door den afstand.

Alle passagiers hadden hun plaatsen ingenomen, en de conducteurs waren bezig de portiers te sluiten.

'Zij zal stellig achterblijven,' dacht ik, en riep uit het raampje: 'Mevrouw, mevrouw!'

Zij was evenwel te ver af en hoorde mij niet.

Het fluitje klonk, de trein zou vertrekken; wat moest ik doen? Bliksemsnel kwam ik op een goeden inval. Zij zou daar zonder bagage in die snerpende koude achterblijven? Arme vrouw!

Ik nam haar drie tasschen en plaids in mijn arm en wierp die toe aan een man, die de trein uniform aanhad en naast de coupé stond.

De man in de uniform bracht de verschillende zaken aan de dame bij het boekenstalletje. Op hetzelfde oogenblik evenwel werd de coupé aan de andere zijde geopend, en mijn reisgenoote, geholpen door een conducteur, stapte in den trein, die onmiddellijk vertrok.

Wat een schrik! Ik had mij in de dame vergist; dezelfde mantel, dezelfde hoed, hetzelfde figuur, en toch was zij het niet! Het is vreemd zooveel vrouwen toch op elkander gelijken, althans op den rug. Ik was leelijk abuis.

Nauwelijks was zij de coupé binnen, of zij uitte een kreet.

'Mijn pakjes, men heeft mijn pakjes gestolen,' en gedurende eenigen tijd keek zij mij aan met een blik, dien ik niet licht zal vergeten.

'Neen mevrouw,' stamelde ik, 'uw pakjes zijn niet gestolen, maar achtergebleven te Tonnerre.'

'Te Tonnerre, hoe is 't mogelijk?'

Ik legde haar de zaak uit. Maar, kerel, ik kan je niet beschrijven, welk een blik zij toen op mij wierp, en ik verzeker je, dat ik dien nog langer zal onthouden dan den eerste.

'Ik heb me vergist, mevrouw,' stamelde ik verder, 'erg vergist, maar 't was om u te believen; ik meende, dat u den trein zoudt missen, en dat u kou zoudt vatten, en, ik zou dat niet graag willen; in 't kort, mevrouw, vergeef mij, en maak u niet ongerust over uw bagage, die in veilige handen is. Aan het volgend station zullen wij telegapheeren en alles zal u nagezonden worden....

“O, ja, gij zult het zeker hebben; anders, dat zweer ik u, zal ik het zelf te Tonnerre gaan halen.”

“Genoeg, mijnheer, ik weet wat mij te doen staat.”

Boos ging zij weer in haar oude hoekje zitten, terwijl zij driftig aan haar handschoenen plukte.

Maar ach, zij had niet op de kou gerekend, zij miste nu haar warme plaids en doeken. Na verloop van tien minuten begon zij al te rillen. Tevergeefs trachtte zij haar bonten mantel nauwer om zich te sluiten: zij beefde werkelijk van kou.

"Mevrouw," sprak ik, "ik verzoek u op mijn knieën om mijn plaid te nemen. Gij zoudt verkouden worden door mijn toedoen, en dat zou ik mijzelven nooit kunnen vergeven."

"Ik heb u niets gevraagd, mijnheer," sprak zij scherp.

Ik was zenuwachtig, opgewonden. In de eerste plaats: zij was zoo lief; en ten tweede had ik vreeselijk het land over mijn domme handelwijze; om kort te gaan, ik verkeerde in een toestand om tot alles in staat te zijn.

"Mevrouw," sprak ik, "u moet mijn plaid aannemen, of ik zweer u, dat ik uit den trein spring."

En mijn plaid tusschen haar en mij leggend, opende ik het raampje om gevolg te geven aan mijn voornemen.

Of ik het werkelijk gedaan zou hebben? Wie zal het zeggen! In alle geval scheen ik er zoo vastberaden uit te zien, dat zij uitriep:

"Maar mijnheer, gij zijt krankzinnig!"

"De plaid, of ik spring er uit."

Zij nam ze, en sprak tot mij op wat zachter toon:

"En u dan, mijnheer, gij zult u insgelijks een verkoudheid op den hals halen."

"Bekommer u daar niet om, mevrouw, ik ben in 't minst niet huiverig, en al zou ik het ook koud hebben, dan zou dat juist een goede straf zijn voor mijn onvergeeflijke domheid."

"Zeg liever overhaasting; want zooals gij daar straks zelf zeidet, gebeurde het toch met een goed doel. Maar hoe kondt ge die andere dame voor mij aanzien?"

"Omdat zij er, naar mijn idee, even lief uitzag."

Zij glimlachte. Het ijs was gebroken, ten minste het ijs der conversatie, want in andere opzichten zat ik te rillen van de kou.

Maar hoe spoedig vergat ik de kou, de reis, ja, alles om mij heen! Zij was eenig, verrukkelijk, aanbiddelijk! Zij was zeer ontwikkeld, vroolijk, aardig! Onze smaak kwam in heel veel opzichten overeen. Zij hield, evenals ik, veel van lezen en muziek. En, stel je eens voor, wij hadden ook voor een groot deel dezelfde kennissen; zij was intiem met de Saint-Chamas, met de Savenois, en vooral met de Montbazons. Misschien had ik haar wel twintigmaal op soirées ontmoet, zonder haar te hebben opgemerkt! Goede hemel, waar waren mijn oogen geweest?

Zij sprak eenvoudig, met de vrijmoedigheid, die ik zoo aardig vond. Haar stem was wat zangerig, zoodat het geleek op het zingen van een vogeltje. Ik was verrukt!

Maar, goede hemel, wat had ik het koud, en wat zou ik wel niet gegeven hebben om het niet te laten blijken!

Te Dyon om 2.20 was mijn rechtervoet half bevroren. Wij telegrapheerden naar Tonnerre om de achtergebleven bagage.

Te Macon (4.30) was het de beurt van mijn linkervoet. Wij ontvingen een telegram uit Tonnerre, dat de bagage den volgenden dag te Marseille zou aankomen.

Te Lyon-Perranche (5.48) werd mijn linkerhand gevoelloos; zij vergat naar haar slaapwagen te vragen.

Te Valence (8.30) volgde mijn rechterhand het voorbeeld van de linker; ik vernam van haar dat zij weduwe was en kinderloos.

Te Avignon (9.59) werd mijn neus paars; ik verbeeldde mij dat zij haar eersten echtgenoot nooit had liefgehad.

Te Marseille (12.5) niesde ik drie keer vreeselijk, zij gaf mij mijn plaid terug en zei vriendelijk:

"Tot weerziens!"

"Tot weerziens!" O, ik werd bijna gek van blijdschap.

Ik bracht den nacht door in het hôtel De Noailles, een zenuwachtigen nacht, vol herinneringen aan haar. Toen ik den volgenden morgen wakker werd, had ik een vreeselijke kou in het hoofd.

Kon ik mij in zulk een toestand bij mijne vrienden de Rombauds aanmelden? Er was niets aan te doen, het waren de gevolgen van het reizen; zij moesten mij nemen zooals ik was, den volgenden dag zou ik genezing gaan zoeken in de zon te Nice.

Stel je eens voor, welk een verrassing! Ter mijner eer hadden de Rombauds een paar goede vrienden uitgenoodigd, en onder hen bevond zich ook mijn lieve reisgenoote!

Toen ik aan haar voorgesteld werd, kon zij een glimlach niet onderdrukken; ik boog en vroeg fluisterend:

"Hoe is het met uw pakjes?"

"Zij zijn gekomen," was het antwoord op denzelfden toon.

Wij gingen aan tafel.

"Kerel, wat ben je verkouden!" riep Rombaud uit, "hebt je dat in den trein opgedaan?"

"Best mogelijk," sprak ik, "maar ik heb er geen spijt van."

Niemand begreep toen goed mijn geheimzinnig antwoord, maar door den walm van de soep, die zoo juist op tafel gezet werd, heen, bereikte mij de teedere blik van mijn reisgenoote.

Wat zal ik je verder zeggen? Den volgenden dag vertrok ik naar Nice, en over veertien dagen ga ik trouwen.'

Van huwelijk en van krentenbrood.
Door F.J. Dun.

Teunis was zoo om-ende-bij zestig, en nog steeds ongetrouwd. Of hij er zijne redenen voor had gehad celibatair te blijven, weet ik niet; wel weet ik, dat degenen, die hem kenden - en dat waren er maar weinigen - verbaasd opkeken, toen zij hoorden dat Teunis trouwen ging.

Hij was tuinman van zijn vak. Dat vak wordt voor driekwart in bukkende houding uitgeoefend; geen wonder dus dat in den regel een tuinman, als hij zes kruisjes op den rug heeft, niet kaarsrecht meer is. Teunis was ook niet recht meer.

Als gij, mijn lezer, hem gezien hadt, voordat ik u

verteld had dat hij zestig was, zoudt gij hem allicht voor een zeventiger hebben aangezien, en dit nu maakte, dat het bericht van zijn voorgenomen huwelijk nog meer sensatie maakte.

Zijn aanstaande was ook niet jong meer. Nu, dat is goed ook, als het waar is, wat Vader Cats zegt:

> Gelijk in jaren
> Doet wel paren.

Zij was al jaren aaneen uit bakeren gegaan, en daar zij evenmin als andere bakers de gewoonte gehad had van een gulden twee kwartjes weerom te geven, en zij haar klanten bovendien in den gegoeden burgerstand had, had zij een aardig stuivertje overgespaard. Teunis was ook niet geheel en al onbekrabbeld, daar ook hij - zooals hij aan Trijn verklaard had, toen hij haar vroeg - een achterdeurtje had. Hij werkte voor zijn eigen, d.w.z. hij had zijn vaste klantjes, voor wie hij het tuintje in orde hield.

Trijn was een kinderlooze weduwe, die 't vak van baker nu al een jaar of twaalf had uitgeoefend. Voor haar werk was zij goed berekend, maar het optrekken des nachts met die jonge wereldburgers, dat was 't, wat haar zwaar begon te vallen. Meer dan eens had zij de aan haar zorgen toevertrouwde kleinen langer laten schreeuwen dan de kraamvrouw aangenaam was. Als zij dan beknord werd, zocht ze dat wel met een praatje goed te maken: ‘o juffrouw! ze heeft haar eerste keel nog,’ of, als 't een jongen was: ‘o mijn lieve juffrouw! maak u maar niet ongerust, laat hem maar eens schreeuwen, dan raken zijn longen goed open; de hardste schreeuwers worden de beste zangers,’ maar die bakerwijsheid viel niet altijd in goede aarde en toen zij bemerkte, dat haar getij begon te verloopen, daar 't haar minder bakerdiensten aanvoerde dan vroeger, had zij er te minder op tegen gehad de vrouw van Teunis te worden dan dit anders misschien het geval zou geweest zijn.

Zij hadden besloten 't huisje, dat Teunis tot dusverre bewoond had, samen te betrekken. 't Was wel wat oud, maar geriefelijk en niet al te bewerkelijk. Dat laatste leek Trijn, met het oog op haar leeftijd. Haar eigen meubeltjes werden er heen getransporteerd, en zoo betrokken ze dan, toen ze in alle eer en deugd getrouwd waren, de echtelijke woning.

Een paar oude kennissen, die gekomen waren om ze te ‘filisciteeren’, maakten het niet al te lang, zoodat ze reeds even na elven aanstalten konden maken om naar bed te gaan.

Nu, dat was een werk, waarmede onze vriend nooit veel drukte had. In een oogwenk had hij wambuis, broek en kousen uit en met een: ‘nacht, Trijn! wel te rusten!’ stapte hij in bed. Trijntje volgde hem niet zoo spoedig, want een vrouw - en vooral een vrouw die baker geweest is - heeft gewoonlijk voor 't naar bed gaan zooveel te bedisselen, dat zij niet in eens klaar is. Zij moest nog thee in den trekpot doen, nog een paar kommetjes klaarzetten, haar poes bezorgen, *enderendenden.* Juist is zij daarmede gereed, en zal ook zij aanstalten maken om beddewaarts te gaan, toen zich een ongeval voordeed, dat de rust van hun eerste huwelijksnacht verstoorde.

Toen Teunis zich had neergevlijd, had hij wel bemerkt, dat het bed wat meegaf, maar hij had daar geen attentie op geslagen. Nu was 't huisje van Teunis niet nieuw meer, vele zaken behoefden dringend herstel, maar 't slechtst van al waren wel de onderlagen en inzonderheid het paard van de bedstede.

Juist zette Trijntje haar kapje af, of daar hoort ze een verdacht geluid, dat uit de bedstede kwam.

'Teunis! wat doe je nou?' vroeg ze.

'Hu, ikke?' riep Teunis van onder de wol.

Maar nauwelijks heeft hij zijn vrouw antwoord gegeven of daar werd datzelfde geluid weder vernomen. maar krachtiger dan straks, en eer Teunis tijd had den beddekwast te grijpen en zich op te richten, daar zonk hij met onderlagen en bed en al naar de diepte in 't keldertje, dat zich onder de bedstede bevond. Met verklaarbaren schrik zag Trijntje haar echtkoets wegzinken, en toen zij bij de bedstede kwam, was 't eenige, dat zij duidelijk kon gewaar worden, de blauwe slaapmuts van haar man en onder die slaapmuts het gelaat van Teunis, zoo wit als de lakens, waarin hij verward was.

'Maar, Teunis, wat is dat nou?' riep Trijntje.

'Ik kan 't toch niet helpen,' antwoordde Teunis uit de diepte, 'dat is mij nog nooit gebeurd.'

'Neen, mij ook niet,' zei Trijn, 'ik ben twintig jaar met mijn eersten man getrouwd geweest en die kroop ook al net zoo gauw in bed als jij, maar dat, neen dat is me nog nooit overkomen. Hoe moeten we nu?'

'Ik zal eerst maar eens kijken of ik er niet uit kan.'

Maar dat uitkomen ging nog zoo gemakkelijk niet. Wel gelukte 't Teunis overeind te komen, maar toen hij rechtop stond, kwam niet veel meer dan de slaapmuts boven de beddeplank uit. 't Was een heele toer voor den ouden, stijven tuinman om zich op te hijschen, maar met behulp van Trijntje, die daartoe op een stoel ging staan, was 't bijna gelukt. Zij greep hem van achteren onder de armen en trok uit al haar macht. Teunis zette zijne teenen op eenig vast punt, dat hij onder zich meende te voelen, en daar ging het: 'Eén, twee, zet an, Trijn! drie,' maar jawel, in plaats dat Teunis naar boven kwam, ging Trijn naar beneden. Teunis toch gleed uit en sleepte nu Trijn, die sekuur vasthield, kop over bol mede naar de diepte. Gelukkig kwam ze op 't bed terecht en bezeerde zich niet, maar dat zij uit haar humeur was, is licht te begrijpen.

Na heel wat tobberij kwamen zij er uit, en na nog veel meer moeite gelukte het ook het bed te voorschijn te brengen. Zij hebben dien nacht maar op den grond geslapen.

Voor 't eerst - en niet voor het laatst - ondervond Teunis in dien gedenkwaardigen nacht de waarheid van 't spreekwoord: 't Huwelijk is zoet, zoet als een krentenbroodje, maar - je bijt wel eens op een steentje.

Egypte in onze dagen.
Met illustratiën.

Van alle landen der wereld is over geen ooit zooveel geschreven als over Egypte, en wij gelooven dat nog heel veel er van te zeggen overblijft.

De toevoeging der uitgestrekte landen in het zoo pas ontdekte Nijl-gebied maakt op zichzelf een groote bladzijde uit van de moderne geschiedenis, en voegt er menig hoofdstuk bij van oorlogs- en staatkunde.

Wanneer men naar onzen winterhemel ziet en zich het betooverende firmament herinnert, dat boven Caïro schittert, dan betreurt men het dat het seizoen daar niet in volle glorie is vóór Januari. Maar is men eenmaal tusschen de moskees en bazaars en de vroolijkheid van die cosmopolitische stad, dan heeft een Nijltochtje onder bescherming van de heeren Cook toch ook zijn bekoorlijkheid gedurende den winter en men mist de vliegen en de hitte, die des zomers ons genot bederven.

De gewone winterbezoeker in Egypte weet nauwelijks dat er andere steden zijn dan Caïro. Misschien herinnert hij zich zijn aankomst in Ismaïlia en heeft hij om Port-Saïd gereden op een ezel, of gespoord naar Alexandrië. Heeft hij al deze dingen gedaan, dan meent hij Egypte te hebben afgewerkt. De waarheid is dat, wie meent Egypte te kennen als hij slechts een winter in Caïro heeft doorgebracht, er niets van weet. 't Is niet moeilijk op te merken als men te midden der vroolijkheid en halve Europeeschheid van Caïro verkeert, hoe langzaam maar zeker de Engelsche invloed zich uitstrekt over het volk en het land; maar als men een blik werpt op het inwendige der witte dorpjes, die de Delta stoffeeren, dan kan men nog iets leeren van het volk en van de wijze waarop zij hun eentonig, vlijtig, maar gelukkig leven doorbrengen.

Onder het

GEZICHT OP CAÏRO.

barbaarsche misbruik van den dwangarbeid, toen de flinkste mannen er aan blootstonden weggesleept te worden om kanalen uit te graven, of in boeien te worden geslagen om als soldaten te dienen, was hun lot zeer treurig.

Onder Mehamed-Ali - bijgenaamd de 'Napoleon van Egypte' - is het wel bekend, dat het nu zoo schilderachtige Mahmoudiyeh kanaal gegraven werd door duizenden van zijn ongelukkige onderdanen, dikwijls zonder spade of schop. Zij moesten werken als slaven, met hun bloote handen gravend.

Het Suezkanaal is ook een arbeid, verricht door deze ongeloofelijk geduldige Fellahs, al is 't ook onder betere omstandigheden.

Zij weten het 't best wat deze reuzenonderneming den ongelukkigen werklieden moet gekost hebben, die er doorheen gestoomd hebben op een snikheeten zomerdag, terwijl een zandstorm woedde op de vlakte van El-Hil.

Het kanaal, een der grootste wonderen van ingenieurskunst, bracht het volk niet veel voordeel aan, hoewel het in den handel der halve wereld een omkeer bracht. Het is een feit, dat Egypte daarmede zijn kolossale winsten verloor van het vervoer der passagiers en handelswaren over land, en het schijnt er weinig of niets bij gewonnen te hebben.

Over de Engelsche bezetting kan geen verstandige Egyptenaar zich beklagen. Een der grootste weldaden, het land daardoor bewezen, is de langzame vorming van een gedeeltelijk geëuropaniseerde middelklasse.

Van zulk een middelklasse hangt veel af; op haar eerlijkheid en ijver rust veel van de toekomst van een land. Waar gij ook wilt gaan in het hedendaagsche Egypte, daar vindt gij betrekkingen als die van klerken, spoor-, post- en telegraafbeambten door Egyptische inboorlingen vervuld. Zij zijn meestal opgevoed in de lagere scholen, en daar uitgekozen om op de middelbare geplaatst te worden, waar zij opgeleid worden voor bovengenoemde betrekkingen, allen op grond hunner verstandelijke vermogens. Zoo leeren zij te denken en te werken, maar toch is het moeilijk de massa van het apathieke, hard-

werkende, maar onbeweeglijke Fellahvolk in beweging te brengen. Het zal niet tot een hooger peil van beschaving kunnen verheven worden, als men niet tracht ook de vrouwen te veredelen, maar zoolang de polygamie nog bestaat, blijft de vrouw daar een wezen van lager orde, en het zal niet mogelijk zijn het volk te onttrekken aan hun vloeren van slijk in de ellendige hutten, waar zij zoo lang hebben geleefd. De Fellah beschouwt de vrouw als een lastdier, meer niet.

Geen rijker veld voor vrouwelijk en geneeskundig zendelingswerk, dan de uitgestrekte groene vlakte, te midden van het zwoegende en hulpelooze Egyptische volk. Hoewel zij zoo onophoudelijk doorwerken, zeven dagen in de week, zijn er geen dankbaarder toeschouwers van feesten, kermissen en optochten enz.

Daar hun

GEZICHT OP DE PYRAMIDEN.

jaar een maanjaar is, zoo vallen hun periodieke feesten altijd in een ander seizoen. Zoo komt de Ramadanmaand gedurende jaren des zomers voor. Dan vasten de Mahomedanen gedurende een geheele maand en het volk ondergaat dan een zware beproeving, en 't is geen wonder als het schot van zonsondergang valt, dat de kinderen van elk dorp hun spelen al jubelend verlaten om zich naar huis te spoeden, ten einde daar gevoed te worden.

De drie grootste levensgebeurtenissen der inboorlingen zijn de besnijdenis, het huwelijk en de bedevaart. Bij de eerste plechtigheid heeft er gewoonlijk een schilderachtige optocht met muziek plaats door de straten, en het effect der veranderende lichten op de gekleurde kleederen is zeer mooi.

Aan het huis gekomen, wordt het gezelschap begroet door het trillende *zaghareet* der vrouwen, hetgeen haar welbekend geroep is bij vroolijke gebeurtenissen, en een feest wordt dan gewoonlijk aangericht ter eere van vrienden en bezoekers.

Wat het huwelijk betreft, zoo krijgt een man zeer zelden in de hoogere standen zijn bruid ongesluierd te zien. Eerst als alle ceremoniën ten einde zijn, wordt haar gelaat voor hem ontdekt en hij moet zich tevredenstellen met de bloemrijke, welsprekende beschrijvingen van de vrienden en familieleden, die het huwelijk tot stand brachten.

Onder de lagere klassen heerscht dit gebruik minder, maar toch wordt zekere terughouding hier ook in acht genomen.

Bij het volk is de huwelijksnacht ook steeds een gelegenheid tot fakkeloptocht met zang en muziek, en buiten het huis waar het bruiloftsfeest wordt gegeven zingt men verzen uit den Koran, waarbij men mannen ziet, half dol door de wildheid hunner gebaren en de zware inspanning hunner eentonige zangen.

Misschien is het toppunt der eerzucht van een Egyptenaareen pelgrimstocht te doen naar Mekka. Alle jaren in het bedevaartsseizoen is het een groote beweging in Caïro, als de historische Mahmal naar Mekka vertrekt, met zijn stoet van bereden troepen, eenige stukken artillerie en een karavaan kameelen, die den militairen mondvoorraad draagt.

De Mahmal zelf is een pyramidevormig houten geraamte over een fraai geborduurd dekkleed, dat gedragen wordt op een rijk opgetuigden kameel. Hoewel thans gewoonlijk ledig, is de Mahmal een reliek, vereerd ter herinnering van een beroemde Egyptische koningin uit de middeleeuwen. De vroolijke cavalade voert ook met zich mede het jaarlijks vernieuwde karpet van de Caaba, het heilige der heiligen in Mekka.

Twee dezer karpetten worden elk jaar aangeboden, een uit Constantinopel en het andere uit Caïro, en de ouden worden verscheurd en als heilige relieken onder het volk verdeeld.

Vele verhalen gaan er rond van het lijden en de ontberingen der pelgrims, maar tegenwoordig is de toestand, wat Egypte betreft, zeer verbeterd. Toch is het een gewoon gezicht in Suez, waar duizenden zich

inschepen, tallooze armen, wachtende op de stoombooten voor Jeddah, onder de open lucht te zien slapen, omgeven door hun ellendige bagage. Gedurende

EEN CAÏROSCHE EZELDRIJVER.

het seizoen biedt Suez een zeer levendig schouwspel aan, want hier verzamelen zich pelgrims uit Turkije, West-Azië, de noordelijke kusten van Afrika en natuurlijk Egypte zelf. Ieder volk is van het andere onderscheiden door uitzicht, spraak en kleeding. Op de stoombooten zijn zij allen vermengd, en 't is daar een tooneel van onbeschrijfelijke verwarring en soms van ontzettend vuil.

Een kleine stoomboot

EEN LIEF PLEKJE.

vervoert dikwijls 800 pelgrims, en om van het eene uiteinde van het schip naar het andere te komen, is het meestal noodig, over de dicht opeengepakte massa te loopen.

In Suez is het laatste vertoon der pelgrims een ronddragen van de Mahmal door de stad, vergezeld door muziek, banieren en een grooten stroom van menschen. Het effect is wondervol, vroolijk en schitterend, met de veranderlijke kleurenmassa en de gelukkige, opgewekte menigte.

Bij den terugkeer van de Mahmal met het karpet van het vorige jaar vormt zich weer zulk een processie, maar paarden, kameelen en soldaten zien er dan afgemat en uitgeput uit na den vermoeienden tocht over de zee en door de woestijn.

In cholerajaren is de sterfte onder de pelgrims dikwijls ontzettend, maar de Engelschen hebben wijze maatregelen genomen om de quarantaine in Suez beter te doen in acht nemen.

Behalve de Engelschen, leven in Egypte nog duizenden Grieken, Italianen, Franschen en Oostenrijkers. De kanalen van welvaart vullen alle beurzen, behalve die der inboorlingen.

In Alexandrië is bijna alle rijkdom in handen der Grieken; Port-Saïd en Ismaïlia zijn Fransch, Caïro is meer verdeeld, terwijl de landwaarts gelegen steden in de Deltastreek, zooals Damanhour, Tantah en Zagasig, veel vreemd kapitaal gebruiken.

De gewone bezoeker van Egypte merkt weinig van deze dingen. De Arabieren en Fellahs trekken nauwelijks zijn aandacht, evenmin als de vrije, vorstelijke Bedouïnen.

Zelfs voor een vast inwoner verdringen de bekoorlijkheden van het klimaat, de onuitputbare schat van historische en romantische bijzonderheden, van monumenten, de verleidelijke schoonheid van heerlijke winterdagen en liefelijke zomernachten de belangstelling in het volk. Maar hetzij men oog heeft voor deze of gene zijde van het Egyptische leven, wie eens dit land bezocht heeft, verlangt het weer te zien.

Niets plechtiger en eenvoudiger dan een tocht naar de Pyramiden bij maanlicht, als men bijna verwacht dat de sphinx haar steenen mond openen zal om haar

raadsel op te geven, en als de uitgestrekte eindelooze woestijn een en al leven is en zich beweegt in den stroom van schitterend licht.

Niets betooverender dan de Nijltochtjes voor den student in geschiedenis, of voor den overspannen reiziger.

Maar voor hem, die in de sociale quaestie belang stelt, is er niets boeiender, dan het langzame ontwaken eener natie te zien uit den langen slaap, over haar gebracht door eeuwen van oorlog, verdrukking en ellende, tot een meer menschwaardig bestaan.

Zilveren randen.
Door Therese Hoven. (*Vervolg van blz.* 310.)

V. Mevrouw van houten krijgt bezoek.

‘Gut, Sientje, hè-je wel goed gehoord, vroeg die mevrouw naar mij?’

‘Sekuur, mevrouw, ze

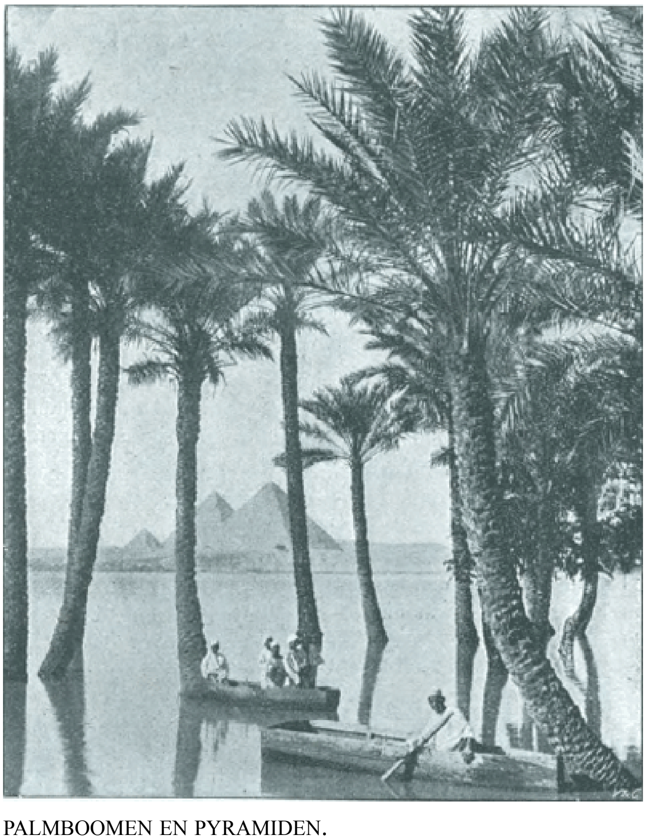

PALMBOOMEN EN PYRAMIDEN.

vroeg zooveel als naar de ouwe mevrouw. Nou, dat bent u toch; van de week, wanneer was 't, la' 's kijken, nee, gepasseerde week, Zaterdag vroeg die eigenste mevrouw naar de jonge mevrouw, mevrouw Sulie zal ik maar zeggen, de weduwe van meneer Adriaan zaliger.’

‘Meid, wat een parlee, houd je toch stil. Afijn, als die mevrouw naar mij heeft gevraagd en je hebt gezegd dat ik thuis was, dan moet je haar maar binnenlaten.’

‘In de zijkamer, mevrouw? daar is die mevrouw onderlaast ook geweest.’

‘Wel nee, hier in de binnenkamer; wat goed genoeg is voor mij, is ook goed genoeg voor een ander, zou ik zeggen.’

‘Nou, wat mijn betreft, ik hè' net zoo lief, dat de zijkamer niet gebruikt wordt, dat spreekt.’

‘Nu ja, 't is goed, ga nu maar aan die mevrouw vragen of ze binnen wil komen.’

‘En, als 't nu niet indiscreet is, mag ik dan eens vragen wat mij de eer van uw bezoek verschaft?’ vroeg moeder Van Houten - zoo deftig mogelijk, nadat de eerste begroeting voorbij was.

Ze was nu wel niet van adellijke komaf, zooals haar schoondochter, maar ze wist dan toch wel, hoe ze zich met vreemde visite moest gedragen. Alleen stond ze nog zoo'n beetje in beraad of ze een likeurtje of een glaasje morellen op brandewijn zou aanbieden. Zij vond, dat 't er bij hoorde, en dat je aan de oud-vaderlandsche gastvrijheid tekort deedt, als je je gasten op een droogje liet zitten; ze hield niets van verkwisterijen, maar wat nu eenmaal moest, dat moest, en 't kwam er gelukkig in haar huishouden niet op een fleschje anisette of een potje morellen op aan. Maar Julie was zoo raar op dat punt en zei, dat 't geen mode meer was; of je daar ook al mode in hadt, net als in hoeden en japonnen? Dat er bij Julie's mama niets aangeboden werd aan de visite, nou, dat sprak, 't mensch had 't zelve niet; 't was me een bruiloft geweest. Heere, Heere! als ze er nog aan dacht, een kale chic van belang, een Donderdagsche trouw op 't stadhuis, dat kostte alleen f 60 extra, en toen in de Fransche kerk, met orgelbespeling en allemaal équipages, maar een allementig schunnig bruiloftsmaal, een loopend déjeuner heette 't, afin....

‘Wel mevrouw,’ dus stoorde een prettige, opgewekte stem de overpeinzingen, die met gezwinden spoed het brein van de vrouw des huizes doorkruist hadden. ‘Ik wilde eens gaarne kennis maken met de schoonmoeder mijner oude schoolvriendin. Heeft Julie u verteld, dat we samen nog schoolgegaan hebben?’

‘Julie vertelt nooit niets,’ begon ze op haar gewonen,

knorrigen toon; toen zich bijtijds haar gezelschapsmanieren, die ze nog wel eens vergat, herinnerende, vervolgde ze: ‘Nee mevrouw, ik wist 't niet.’

Toen was ze uitgepraat, want als je iets niet weet, kun-je er toch niet verder over redeneeren.

‘Ja, vindt u 't niet aardig, Julie en ik zijn verscheiden jaren op dezelfde school geweest en nu zijn onze dochtertjes ook schoolkameraadjes.’

De oude mevrouw zei niets, en trok alleen haar lippen een beetje saam. Wat zou ze ook zeggen?

Dat vreemde mensch had nu niets geen conversatie, net als Julie; wat zij prettig

EGYPTISCHE WATERDRAAGSTER.

vond, was van die akelige moorden en zoo, waar je griezelig van werdt, en van engagement dat af was, of van een kindje, dat komen zou of er al was.

Mevrouw Rahders vond ook, dat 't gesprek niet vlotte. Ze kon toch ook maar niet op eens met de deur in 't huis vallen.

‘Het was wel vreeselijk voor Julie om zoo jong weduwe te worden,’ begon ze.

‘Ja, dat was 't wel,’ stemde de oude dame toe, ‘en als ze ons niet gehad had, zou ik niet weten wat er van haar en Gretha terecht zou zijn gekomen.’

Er lag iets kijfachtigs in den toon, waarop ze dit zei, dat mevrouw Rahders als vergoelijkend deed zeggen:

‘'t Moet een heele voldoening voor u zijn om voor uw kleindochtertje te kunnen zorgen; haar tegenwoordigheid zal u zeker opvroolijken.’

‘Opvroolijken, nee, dat kan ik nu juist niet zeggen. Kinderen op dien leeftijd geven meer verdriet dan pleizier, en Gretha is niet erg aanhalig of zoo. En dan haar moeder.... maar afijn, dat zijn van die dingen, waarover je nu niet direct met een vreemde kunt spreken. Zooveel is zeker, dat ik 't altijd erg rustig en kalm vind, als ze op school is. Ik zie nu al tegen de vacantie op.’

Mevrouw Rahders kon met moeite een kreet van vreugde onderdrukken. Zonder 't te weten en stellig zonder 't te willen, had de oude dame haar gebracht, waar ze wezen wilde.

‘Ja, ik kan mij begrijpen dat 't lastig voor u is, en de vacantie duurt zoo lang.’

‘Daar hè' je 't. 't Is meer dan schande, zes weken, je betaalt je goede geld door, en de meesters en juffrouwen genieten er maar van en geven je er niets voor terug. 't Is toch een half kwartaal, ze konden 't best aftrekken. Ik heb al aan Julie gezegd, dat ze 't vragen moest aan den hoofdmeester, maar met zoo iets moet je net bij haar aankomen. 't Is met recht, hoe kaler hoe royaler.’

‘Zes weken is wel wat veel,’ viel de bezoekster in, zonder op 't laatste te letten, ‘maar hoe zoudt u 't vinden, als Gretha een poosje er van bij ons kwam logeeren? Mijn dochtertje Mies houdt dol veel van haar, en voor mij maakt een kind meer of minder geen verschil. Ik heb er drie van mij zelve,’ voegde ze er, als verklaring, bij. ‘Dus als u mij Gretha voor een paar weekjes zoudt willen afstaan?’

‘M'n goede mevrouw, daar heb ik niets over te zeggen; 't is nu niet om kwaad te spreken, maar Julie wil nooit, dat ik me met iets bemoei. Mijn man en ik zijn wel goed om voor de centjes te zorgen, maar voor de rest gelden we net zooveel als de poes.’

‘En Julie beweerde, dat zij er niet over beslissen kon en dat 't geheel van u afhing.’

Dat scheen moeder Van Houten pleizier te doen, ten minste ze knikte tevreden en zei toen, heel gewichtig: ‘Nu, dat valt me mee van haar; wat mij betreft, kunt u 't kind krijgen, ofschoon eerlijk gezegd, ben ik niet zoo koek en ei met mijn schoondochter om haar hier te houden zonder Gretha.’

‘O! maar Julie komt natuurlijk met haar dochtertje mee. Mij dunkt, 't kan van weerskanten niet onaangenaam wezen om eens een poosje van elkander af te zijn. Des te beter vrienden is men later.’

‘Nou, daar is wel wat van aan. U schijnt je ook geen knollen voor citroenen te laten verkoopen, en - als ik vragen mag - hebt u zoo'n groot huis, dat u zooveel plaats over heeft?’

‘O! 't is waar ook, ik heb u niet eens verteld, dat we naar buiten gaan; ik heb kamers gehuurd in een *cottage* te Doorn, en 't is in dat bescheiden tehuis dat ik gastvrijheid aan Julie en Gretha aanbied.’

‘Hé, u zegt zoo, ik.... is meneer Rahders dan dood? Er staat toch geen weduwe op uw kaartje?’

De jonge vrouw bloosde. ‘Neen, mijn man leeft nog, hij is in Amerika.’

‘Och! kom, da's ook een end hier vandaan; en komt hij gauw terug?’

‘Daar is nog niets van bepaald,’ antwoordde ze ontwijkend, toen opstaande.

‘En nu mag ik u niet langer ophouden, mevrouw,

ik ben u zeer dankbaar, dat u mijn verzoek hebt toegegeven, adieu.'

'Nou, maak u nu niet zoo'n haast, ik heb er nu toch eenmaal mijn middag voor, trouwens ik ga weinig uit. Dat eeuwige straatloopen, zooals de tegenwoordige menschen doen, daar moet ik niets van hebben. Wilt u nu niet wat gebruiken, een morelletje of een glaasje madeira, of houdt u soms meer van een likeurtje?'

'Ik dank u zeer, u bent wel vriendelijk.'

'Och! nee, ik vind dat 't er zoo bij hoort, maar een ieder is vrij, dat spreekt. Maar u zei zoo van uw man, is hij al lang weg?'

'Ja, een heel poosje.'

'En hoort u geregeld van hem?'

O! ja, dank u,' zei ze kortaf.

'Dat moet u mij nu niet kwalijk nemen, maar ziet u, ik ben zooveel ouder en Amerika is zoo'n raar land; 't kon best dat mijnheer er naar toe was gegaan omdat 't hem hier niet voor den wind ging.'

'O! neen, dat was volstrekt 't geval niet, mijn man is met zijn zaken begonnen in Amerika en 't gaat hem uitstekend. En nu, nogmaals dank voor uw welwillendheid, - dag mevrouw.'

Ze verliet de kamer en de oude dame mompelde: 'Nou, als dat richtig is, dan is mijn naam Pietje; ze deê zoo raar en ze kreeg zoo'n kleur. Misschien is ze niet eens getrouwd, je kan nooit weten. Afijn, veel kan 't me niet schelen, 't is in elk geval een buitenkansje om die twee een poosje kwijt te zijn.'

Anna Rahders liep eenige grachten om, - ze had behoefte om tot kalmte te komen, - alvorens naar huis te gaan. Julie had gelijk gehad, die plebejische vrouw, met haar grove toespelingen, was een vreeselijk mensch, en toch, om eerlijk te zijn, moest ze bekennen dat zij niet de eenige was geweest, die haar op onkiesche manier aan haar smartelijk verleden had herinnerd.

Eens, toen ze pas aan 't les geven was, had de moeder van een harer leerlingen haar bij zich geroepen en haar verzocht toch vooral niet met haar dochtertje over Amerika te spreken: 'want u begrijpt,' had ze er fijn glimlachend bij gevoegd, ''t kind mocht eens gaan nadenken over de verhouding tusschen u en uw man en u 't een en ander daaromtrent vragen, dat minder aangenaam voor u zou zijn.'

'Maar mevrouw,' had ze verwonderd geantwoord, 'als ik uw dochtertje iets van Amerika heb verteld, dan waren dat algemeenheden over het land en de bevolking, doch over particuliere aangelegenheden heb ik nooit met haar gesproken, daar heeft immers niemand mee noodig; maar als u denkt, dat ik gesprekken met uw dochtertje zal houden die minder aangenaam zijn, dan staat 't u vrij de gymnastieklessen te doen ophouden.'

't Mevrouwtje had een zoetsappig antwoord gegeven; dàt was nu volstrekt de bedoeling niet, zóó was 't niet gemeend.

Doch zoo had zij 't opgenomen, en 't had lang geduurd, vóór zij er overheen was. Dat onderhoud, hoe kort ook, was haar pijnlijker geweest dan alle ontberingen.

Dat een vrouw en dat een, die zich een beschaafde vrouw, een dame noemde, de laagheid kon hebben een andere vrouw, een ongelukkige zoo iets te zeggen, deed haar bitter zeer.

God! moesten de leden van 't zwakke geslacht, die zooveel te verduren hebben van de sterken, dan niet alles doen om elkander te helpen en elkander den strijd te verlichten, in plaats van zwaarder te maken?

Die woorden van harteloosheid hadden haar een treurigen blik doen slaan in de menschelijke natuur. *Alas! poor humanity!*

Met een vriendelijk lachje had die gelukkige er haar minder bevoorrechte zuster aan herinnerd, dat ze zich nu maar heel stil moest houden over zich zelve, want, dat haar leven nu niet zoo was, dat ze er een ander, een kind ten minste, een blik in kon doen slaan.

O! toen had ze begrepen, dat de wreedheid van vrouwen meer wankelenden ten val bracht, dan de teederheid der mannen.

Sedert hadden gedachteloozen of lichtzinnigen dikwerf 't een of ander gezegd, dat haar tot in de ziel brandde, maar nooit had ze 't zóó diep gevoeld als dien eenen keer.

Want, hoe ze ook redeneerde en philosopheerde, het was en bleef hard om een valsche positie in te nemen, en dat deed ze feitelijk.

Zij was mevrouw.... en had geen man;.... ze had geen man en was geen weduwe.

Soms, in de oogenblikken van vertwijfeling, die zich ook van haar moedige natuur meester maakten, kon ze een opwelling van jaloezie niet onderdrukken - wanneer ze een vrouw zag door den weduwensluier omgeven, als door een pantser van fatsoenlijkheid. De rouw en het weduwschap drukten als een stempel van echtheid op die vrouwen, welke haar ontbrak.

Berouw had ze nimmer gehad over den genomen stap, 't was immers in 't belang van haar kinderen geweest, opdat er geen schande in hun leven zou zijn.

Ze trachtte dan ook niet terug te zien, maar steeds vooruit, en toch gebeurde 't haar vaak, dat ze dacht aan den man dien ze verlaten had en dat ze zich afvroeg, hoe hij het hebben zou.

De couranten waren nog steeds vol van de berichten zijner grootheid; de laatste berichten, die ze omtrent hem vernomen had, maakten melding van uitgestrekte petroleumbronnen, welke door hem ontdekt waren in een stukje grond, dat hij als waardeloos van een spoorwegmaatschappij gekocht had.

Het scheen wel, of zijn aanraking alleen in staat was ook het meest onvruchtbare gouden vruchten te doen opleveren. Zijn gelukster scheen niet onder te gaan. En toch geloofde ze er niet in, en vroeg ze zich wel eens af, wat die Mammon-aanbiddende man beginnen zou, als de machtige spil, waarom zijn geheele leven draaide, hem eens begeven zou?

Van vroegere kennissen in New-York had ze gehoord, dat hij zich wonderwel over het vertrek van vrouw en kinderen had heengezet, en er zich over had uitgelaten, dat hij zich nu beter aan zijn zaken kon wijden,

en meer geheel *business-man* kon zijn. Ook had hij er zich over beklaagd, dat zijn vrouw hem nooit begrepen had en zijn adelaarsvlucht steeds had belemmerd met haar laag-bij-den-weg-blijvende theorieën.

Dat de scheiding eeuwig zou zijn, geloofde hij volstrekt niet; hij beschouwde Anna's verdwijning, die voor haar zulk een ernstige, schier heilige beteekenis had, als een soort van gril.

'Zoodra ze er genoeg van heeft, zal ze wel terugkomen,' zeide hij met ergerlijke koelheid. Tot zoolang was het hem een verlichting, om volkomen zijn eigen baas te zijn, en geen rekening behoeven te houden met zijn plichten als getrouwd man en de etiquette en eischen van het familieleven.

Om zijn kinderen gaf hij weinig, ze waren nog te jong om hem te interesseeren; later, als hij misschien reden zou hebben om trotsch op hen te zijn, zouden ze hem mogelijk belang inboezemen, omdat ze dan zijn glorie konden verhoogen; nu was het hem tamelijk onverschillig, waar ze waren. Hun moeder zou ze wel verzorgen en, zoo haar eigen middelen tekort schoten, dan zou ze natuurlijk wel bij hem aankloppen.

Ze was uit haar eigen, vrijen wil weggegaan, dus zag hij zich volstrekt niet genoodzaakt zich jaarlijks van eenige duizenden dollars te berooven ten haren gerieve.

Dan had ze maar in de echtelijke woning moeten blijven, daar had hij het haar vanzelf aan niets laten ontbreken. Nu moest ze maar het pad bewandelen, dat ze voor zich zelve had uitgekozen; zoo het te moeilijk bleek, dan kon ze immers altijd nog terugkeeren.

Voor 't overige gevoelde hij niet den minsten lust om zich ongelukkig te maken over een vrouwengril, die waarschijnlijk wel even spoedig verdwijnen zou als ze opgekomen was.

VI. Vacantie.

Het leven in de *cottage*, zooals mevrouw Rahders het boerenhuis, waarvan ze een gedeelte had gehuurd, genoemd had, was op verre na zoo afgezonderd en rustig niet, als ze 't zich had voorgesteld.

Ze had nooit kunnen denken, dat een gewoon huis zooveel gasten had kunnen bergen.

Behalve haar troepje waren er nog verscheiden families, en telkens kwamen er nog gasten bij, die voor eenige dagen bleven.

Het was er alleraardigst, dood primitief en toch gezellig; 't scheen wel of het eenvoudige landleven de stedelingen ontbolsterde, en hun iets van de naïveteit en goedwilligheid van natuurmenschen had gegeven.

't Feit, dat de maaltijden in een gemeenschappelijke eetkamer werden gebruikt, en dat de bediening daarbij zoogoed als alles te wenschen overliet, bracht er niet weinig toe bij om de intimiteit te bevorderen. Daardoor was het pension-leven teruggebracht tot het familieleven. De gasten vormden één groot gezin, waarvan de verschillende leden ieder 't hunne bijdroegen tot het algemeen welzijn.

Mevrouw Rahders had zichzelve terstond als opperschenkster bevorderd, en vervulde die waardigheid tot aller voldoening.

Mies en Gretha gaven de kopjes rond, mevrouw Van Houten herschiep de lange boerenbrooden in smakelijke boterhammen, terwijl een der andere dames 't rookvleesch en de kaas sneed, en de vierde huisvrouw van 't gezelschap de soep bediende.

Kapitein Meersen, die er met zijn schoonzuster en broeder was, bood zich aan als voorsnijder te fungeeren en was, als zoodanig, het hoofd der tafel geworden.

De rollades, fricandeaux, ribstukken en verdere producten uit den slagerwinkel werden onder zijn vlugge en vaardige handen in minder dan geen tijd ter verorbering klaargemaakt, om door de overige logés met bekwamen spoed te worden geëxpediëerd naar den zetel van den honger, zooals dominee Kok het noemde.

Eigenlijk had dominee de eereplaats moeten innemen, maar vanwege het daaraan verbonden voorsnijdersambt had dominee die gaarne afgestaan aan zijn gegalonneerden broeder. Dit was dominee's lievelingsbenaming voor den kapitein.

Dominee hield wel van zulke benamingen, of bijnaampjes; dat gaf nog eens wat variatie. Postelein, andijvie, spinazie en verdere bladgroenten bestempelde hij gezamenlijk als: ‘gras’.

Wanneer er hem iets van aangeboden werd, was zijn antwoord geregeld: ‘Zeg, ik ben geen bok, dat ik gras hoef te eten.’

Neen, een bok was dominee zeker niet, maar wel de vriendelijkste, goedigste man, dien men zich denken kon, en zijn eega was vriendelijk en goedig geworden, omdat ze 't eenvoudig niet laten kon.

Daar hun echt kinderloos was gebleven, hadden ze steeds een nieuwen voorraad van nichtjes bij zich, gelijk dominee vertelde.

‘Als we zoo 's zomers buiten zijn en we genieten zoo van de heerlijke, onvervalschte natuur, dan hebben we graag een paar jeugdige zieltjes bij ons, om mee te genieten, niet waar, vrouw? Dat houdt ons jong. De ooievaar, die schalk, is nu eenmaal ons huis voorbijgegaan, daar is niets aan te doen, maar dat is nu geen reden, waarom wij geen kinders om ons heen zouden hebben. En tegen de vacantie schrijven mijn vrouw of ik zoo aan de verschillende oom- en tantezegstertjes, en dan vragen we ze ieder voor een paar weekjes. - 't Is maar heel eenvoudig, wat wij haar aanbieden, maar oom en tante hebben 't zelf niet beter, en wij verlangen 't ook niet beter, is 't wel, vrouw?’

‘Nu, hm! eerlijk gezeid, zou een beetje comfort en een beetje meer netheid niet te versmaden zijn. Ik vind, dat je, als je voor je pleizier uit de stad gaat, 't dan toch een beetje beter dan thuis moet hebben; wat zegt u, mevrouw Rahders?’

‘Och! mevrouw, we leven bijzonder eenvoudig in Amsterdam en vinden 't hier al heel best, niet waar, jongens?’

‘Nou,’ antwoordde Bertie, in een boterham bijtende, waarop een laag honig was uitgespreid, bijna zoo dik

als 't brood zelf. 'We krijgen nooit honig thuis.'

'En kapitein?' informeerde dominee, 'hoe vindt u 't hier?'

''t Gezelschap bevalt mij uitstekend,' antwoordde de aangesprokene, met een lichte hoofdbuiging voor 't aan de ontbijttafel gezeten gezelschap en een afzonderlijken blik op mevrouw Van Houten.

'Ja, dat geef ik u toe,' stemde mevrouw Kok in, 'we hebben 't dit jaar bijzonder getroffen, en dat apprecieer ik ook zeer, maar toch, ik kom er royaal voor uit, ik zou niets rouwig zijn, als er wat meer comfort was. Er is waarlijk geen enkele gemakkelijke stoel in 't heele huis, om nog niet eens van een canapé te spreken.'

'Kom, vrouwtje, we zijn hier nu niet om te luieren in gemakkelijke stoelen en op canapé's, maar om te wandelen. Het bosch roept ons, hoor je de hamadryaden en sylven niet, hoe ze ons lokken met zoet gekweel?'

'Ik hoor alleen de kikvorschen in de sloot bij 't huis,' lachte mevrouw.

En toen keek dominee ernstig in 't rond, als om te vragen of ze 't wel allen hoorden en zich tot zijn nichtje, een aardig bakvischje van zeventien zomers, wendende, zei hij: 'heb je dat gehoord? Zie je, kind, zoo is 't nu altijd in 't leven. Tante zei 't nu maar zoo uit gekheid, want niemand is gevoeliger voor de schoonheden der natuur dan zij. Maar ze doet het om mij te plagen, niet waar, kind?'

'Dat weet ik nog zoo niet,' antwoordde ze schertsend, 'ik hoor de kikvorschen, daar gaat niets van af.'

'Nu, en ik hoor de boschnimfen,' verzekerde dominee, 'daar gaat evenmin iets van af. Maar, wat ik zeggen wou, zoo gaat 't nu in 't leven; op één en dezelfde plaats en in dezelfde minuut is de eene mensch gevoelig voor de poëzie en de andere voor de proza. En ze zijn er allebei, ten minste.... ik weet wel, dat er werkelijk geen nimfen bestaan, doch ze zijn in mijn verbeelding - dat komt voor mij op 't zelfde neer. Voor mij zijn ze de belichaming der bekoring, die er van 't bosch uitgaat, en terwijl ik er mij met hart en ziel aan overgeef, zóó, dat zelfs mijn ooren haar zangen meenen te onderscheiden - hoort je tante alleen 't kwaken van de kikvorschen....'

'Pardon, dat ik u in de rede val, dominee,' viel mevrouw Van Houten in, 'maar mij komt 't geval zóó voor: - mevrouw hoort de kikvorschen, omdat ze er zijn. Zoo is het in 't leven ook, men voelt 't gewone, 't banale, omdat 't er is. Dat alleen is echt; wie, zooals u, de poëzie, 't onechte, dat, wat niet werkelijk is, hoort, leeft in 't paradijs der Dwazen.'

'Maar voor mij bestaat 't onechte, als u 't zoo noemen wilt....'

'Ja.... omdat u 't u inpraat....'

'Dat is 't 'm, het komt er maar op aan in 't leven, om zich 't mooie, 't betere in te praten, met andere woorden, om zich 't geen abstract is, concreet voor te stellen. Als 't mij nu gelukkig maakt te denken, dat 't bosch werkelijk vervuld is met liefelijke geesten, die mij roepen en lokken, dan heb ik toch gelijk.'

'Dat kan ik niet vinden, want als u op 't geroep van die denkbeeldige geesten naar 't bosch gaat, zult u teleurgesteld worden.'

'Wel neen, want dan hoor ik ze nog. De zaak is maar, zijn geest te vullen met mooie beelden, en zich alles zoo heerlijk voor te stellen. Wat zegt mevrouw Rahders er van?'

'Ik? - Nu, voor mij zijn de hamadryaden ongelukkige wezens, die zoodanig met den boom, waarin ze leven, zijn saamgegroeid, dat haar bestaan ophoudt als de boom

sterft. Zulk een afhankelijkheid vind ik vreeselijk. Het gezang dier nimfen zou mij dus als een klaaglied in de ooren klinken en niet als een jubelhymne.'

'Vindt u dat denkbeeld ongelukkig?' zoo mengde mevrouw Meersen zich in 't gesprek.

'Ja, natuurlijk, zulk een afhankelijkheid zou mij een gruwel zijn.'

'En mij komt 't voor 't hoogste geluk; ten minste, zoo de nimf vrij is haar eigen boom te kiezen.

'Denk eens aan, hoe benijdbaar, altijd te leven met - en voor wien men liefheeft en tegelijk te sterven.'

'Philemon en Baucis,' spotte Julie.

'Ja, alleen zij zijn wat oud en daarom is het wat al te natuurlijk. Oude menschen zijn zoo aan elkander gewend geraakt, dat ze op 't laatst niet meer zonder elkander kunnen; maar mij dunkt, 't ideaal voor geliefden is, ook als zij jong zijn, om zoodanig in elkander op te gaan, dat de een niet leven kan zonder den ander. Als ik een hamadryade was geweest, zou ik willig de belofte hebben afgelegd, met mijn eik te sterven, want niet waar, dominee, 't is slechts een zinnebeeldige voorstelling en de innige verknochtheid van een nimf voor een boom is 't symbool van de zwakke, die zich verbindt aan den sterke en in ruil voor steun - liefde geeft. Zoo vat ik het ten minste op.'

'Dan keurt u zeker ook wel 't gebruik in sommige gedeelten van Engelsch Indië goed, waar de vrouw verbrand wordt, als de man sterft?' vroeg Julie.

'Neen, dat niet; ten eerste is 't wreed, omdat weduwe worden lang niet voor alle vrouwen een ongeluk is, en dan ook, dat is willekeurig een einde maken aan het leven, en dat mag nu eenmaal niet, volgens onze begrippen en tradities. Maar wat ik mooi vind, is het denkbeeld, dat het leven der vrouw van zelf ophoudt, zoodra haar man sterft. Die innige verknochtheid, dat geheel één worden, komt mij voor als de hoogste zaligheid.'

'En nu stel ik voor de zitting op te heffen en te gaan wandelen,' zei dominee, en de daad bij 't woord voegende, stond hij op, een voorbeeld dat door alle aanwezigen werd gevolgd. De kinderen waren reeds lang vertrokken, zoodra ze merkten dat het gesprek hun jeugdig begrip te boven ging.

Zonder bepaalde afspraakjes te maken, ontmoette men gewoonlijk elkander op een vast punt.

Het was heerlijk koel in de uitgestrekte dennenlanen; de zon speelde juist genoeg tusschen de takken door, om de toovergeuren der dennen op te wekken en het geheel een lachend aanzijn te geven.

De kinderen plukten de erica, die den grond met een paars bloesemtapijt overdekt had.

‘Ma zegt dat er nog een soort heideplantje hier in de buurt is,’ verzekerde Mies, met de stelligheid, waarmede ze alle beweringen harer moeder, als even zooveel onomstootelijke waarheden, verkondigde.

‘O! je bedoelt de rose klokjes,’ viel Aleida, het nichtje van den dominee in; ‘ja zeker, die groeien verderop, tusschen de varens, daar is 't ook veel mooier. Ik meen niet den kant van 't dorp op, maar dieper 't bosch in; 't is er verrukkelijk, je vindt er van alles, tot zelfs konijnen toe.

‘Vind je die ook in 't gras, tusschen de varens?’ informeerde de kapitein.

‘Zeker, met heele gezinnen tegelijk,’ antwoordde Aleida, hem ondeugend aanziende. ‘Zal ik ze u wijzen?’

‘Neen, dank je, ik zou bang zijn ze te storen in hun idyllische kalmte.’

‘Zeg liever, dat u te lui bent; 't is dan ook een heel eind loopen, wel twintig minuten, en u ligt liever op 't mos, zoo languit mogelijk.’

‘Aleida,’ viel mevrouw Kok in, op bestraffenden toon.

De kapitein lachte goedig: ‘Laat haar maar, mevrouw, ik word wel graag geplaagd, en dat door zulk een aardig meisje, dat maakt mij jong opnieuw.’

‘O! als u 't prettig vindt, doe ik 't niet meer,’ riep Aleida, met echte bakvischjes-onhandigheid, uit Daarna liep ze weg, gevolgd door de verschillende kinderen en dominee en mevrouw Kok, die onvermoeide wandelaars waren.

‘Kapitein Meersen bleef alleen achter met mevrouw Rahders en haar vriendin; de eerste had haar naaiwerk meegebracht; zelfs in haar vacantie kon ze zich de weelde van algeheele luiheid niet veroorloven.

Mevrouw Van Houten deed niets en bevond er zich uitstekend bij.

Ze keek Aleida spottend aan, en zich tot den kapitein wendende, zei ze: ‘ik geloof heusch, dat zij met u *flirten* wil.’

‘Met mij? Maar, mevrouw, ik kon haar vader zijn.’

‘Nu, dat is wat kras, dan zou het vaderschap u toch al heel jong zijn opgelegd.’

‘Bij manier van spreken dan altijd; 't is anders een aardig kindje.’

‘Goed - dat ze 't niet hoort, zij houdt zichzelve waarschijnlijk al voor volwassen.’

‘Zoudt u denken? och, kom. Nu heb ik nooit heel veel gevoeld voor zulke heel jonge meisjes. Zoo'n jeugdig bloempje is wel aardig om eens naar te kijken, maar 't is toch maar een leeg omhulsel. De vrouw op rijperen leeftijd heeft meer aantrekkingskracht voor mij; zoo vind ik een roos ook veel mooier dan een knop.’

Er was iets in zijn toon, dat Julie verlegen maakte en dat haar van gesprek deed veranderen.

‘Vertel me eens, meneer Meersen, is uw schoonzuster werkelijk zoo verliefd op haar man, of sprak ze in 't algemeen, toen ze zooeven 't lot eener boschnimf benijdde?’

Zijn gelaat nam terstond een ernstige uitdrukking aan, terwijl hij antwoordde: ‘Neen, ze zei het wel met persoonlijke bedoelingen, ze aanbidt haar man, en hun huwelijk is een ideale verhouding, ongelukkig genoeg!’

‘Hoe zegt u dat zoo?’

‘Wel, heeft u niet gemerkt, hoe zwak mijn broer is? De stumper is teringachtig, 't is een quaestie van jaren, mogelijk slechts van maanden.’

‘En weet zijn vrouw het?’

‘O! ja, Marie wist 't reeds vóór zij trouwden.’

‘Maar, meneer Meersen,’ viel mevrouw Rahders onstuimig in, ‘dan was hun huwelijk een misdaad.’

‘Dat zou 't zijn, als ze kinderen hadden, mevrouw, nu niet. Nu is 't een prachtig voorbeeld van geduldig en onzelfzuchtig lijden aan den eenen kant, en zelfverloochening en opoffering van den anderen. Marie en Gerard hebben elkander reeds van jongsaf gekend. Toen hij voor 't eerst bloed opgaf, waren ze reeds geëngageerd en toen wilde hij hun verloving verbreken, dat vond hij zijn plicht, en wij waren 't ook allen met hem eens. Maar toen hadt u Marie moeten hooren. Zoo eenvoudig en waar sprak ze met hem en met ons.

‘Het is nu te laat,’ zei ze, ‘Gerard heeft mijn hart, en wat is een vrouwenleven er zonder? Als hij, tijdens ons engagement, een grooten prijs uit de loterij had getrokken of een erfenis had gekregen, zou ik immers ook met hem hebben gedeeld, en zou ik dan wel 't goede deelen en niet 't slechte? Gerard's ziekte is een bezoeking, die moeten we samen dragen, evenals we de zegeningen, als ze gekomen waren, samen zouden gedragen hebben.’

‘Och! weet u, ik kan u dat alles zoo niet herhalen, en dan klinkt 't ook onnatuurlijk en boekachtig - maar als u 't haar hadt hooren zeggen, - dan zoudt u er van doordrongen zijn, evenals wij 't allen waren. Marie wordt eenvoudig door onze geheele familie aangebeden. Ze is zoo goed voor onzen armen jongen, en hij is er zoo treffend dankbaar voor. Als men haar hoort, dan is hij 't die een offer brengt en niet zij. Ik zal straks even naar binnen gaan om te zien of Gerard ook uit wil, hij is bijzonder wel dezer dagen.’

‘Wij hadden ten minste volstrekt niet gedacht, dat hij ziek was; hij ziet wel bleek, maar.... en dan mevrouw zei er niets van.’

‘Nu, dat is ook een van Marie's voortreffelijkheden, ze doet steeds haar uiterste best om Gerard's zwakheid voor anderen te verbergen. Ze vindt het zoo naar, als hij er op aangekeken wordt, zegt ze. Ze maakt er bepaald een studie van om hem te sparen. En dat is werkelijk een zeldzaamheid, want de meeste vrouwen, die een ziekelijken man hebben, zijn er gewoonlijk vol van en weiden breed uit over haar zorgen en kommer; ze trachten een ieders medelijden op te wekken, en toonen de wereld zoo openlijk mogelijk, hoe goed en lief ze zijn, maar Marie niet. Adieu, dames, tot straks.’

‘Men zou haast zeggen, dat hij zelf verliefd was op die volmaaktheid,’ begon Julie, op den sarcastischen toon, die haar zoo eigen was.

Anna keek haar aan met een zacht moederlijken blik, waarmee ze haar kinderen ook aankeek, als ze iets

zeiden, dat een berisping verdiende. Zulk een blik was in den regel voldoende om de kleine zondaars tot hun plicht terug te brengen, hun hart was niet bestand tegen zulk een teeder verwijt, dat, zonder woorden, toch zoo welsprekend was.

'Julie, ben je niet wat bitter en daardoor onrechtvaardig?'

'Iedereen is ook zoo goed, zoo braaf hier, ik voel me als een stout kind op een modelkostschool.'

'Kom, wees niet zoo. De menschen hier zijn precies zooals overal anders; alleen zijn ze mogelijk wat oprechter en minder gekunsteld.'

'Weet je, Anna,' hervatte mevrouw Van Houten, nadat ze beiden een poos gezwegen hadden. 'Herinner je je, dat we jaren geleden op school een boek van Ebers gelezen hebben: "*Ein Wort*" genaamd?'

'Ja, zeker, 't begint met twee kinderen, waarvan 't eene, een meisje, aan 't andere, een iets ouderen knaap, vertelt dat haar vader altijd bezig is naar een woord te zoeken.'

'Juist, een machtwoord, dat hem voort moet helpen in de wereld.'

'En eerst denkt hij dat 't *roem* is, dan: *macht*, vervolgens: *kunst*, tot hij eindelijk uitvindt, dat 't liefde is. Hoe kwam je daar zoo ineens op?'

'Wel, ik dacht zoo,' hernam ze droomend, 'dat er in ieder leven zulk een tooverwoord is, een denkbeeld, dat al 't overige beheerscht. Bij jou is 't onafhankelijkheid, bij mevrouw Meersen liefde, bij dominee Kok goedheid....'

'En bij jou?'

'Ik weet 't niet. Wanhoop, geloof ik. Bij mijn schoonouders was ik wanhopig over 't ellendig kleine van mijn bestaan, en nu ik, om zoo te zeggen, onverwachts in aanraking ben gekomen met zooveel anderen, nu komt mijn leven mij nog troosteloozer voor, en lost mijn geheele wezen zich in één denkbeeld op, wanhoop!'

'Je vergeet, Julie, dat we zooeven spraken van een machtwoord, dat is de grondgedachte van Ebers' boek; de zaak is een woord te vinden, dat je leidt en helpt in 't leven. Ja, 't mijne was onafhankelijkheid, dat was de wapenkreet, waarmede ik ten strijde ben getrokken; mij dunkt, ook voor jou is zulk een woord te vinden, als je er slechts naar zoeken wilt, want dat was de voorwaarde. Je moet je niet zoo laten terneerdrukken, maar moedig zijn.'

'Ik kan niet, o! ik kan niet. Ik had zoo gehoopt, dat deze verandering mij goed zou doen.'

'Dat doet 't ook, werkelijk. Je ziet er zooveel beter uit. Ik heb heusch schik in je, en ik niet alleen. Ja, zie mij maar niet zoo ongeloovig aan, kapitein Meersen is zeer onder den indruk van je mooie oogen.'

'Och! op mijn leeftijd, en dan met een kind tot mijn last.'

'Neen, Julie, dat moog je niet zeggen,' viel mevrouw Rahders in. 'Ik geef gaarne toe, dat er veel in je leven is, dat je verdriet doet, en in hoeverre je er schuld in hebt, weet ik niet. Wij verschillen te veel van aanleg en opvatting, dan dat ik je beoordeelen kan, maar er is één ding, waarin je groot ongelijk hebt. Vergeef me, dat ik er zoo onbewimpeld voor uitkom, maar ik moet het je zeggen. Je bent geen goede moeder!'

'Anna, hoe durf je?' begon ze, en toen op droeven toon, vervolgde ze: 'Er is niets goeds in me, dat weet ik wel.'

'Och, wat! Onzin. Ik herhaal 't nogmaals, 't past mij niet om na te gaan, in hoeverre je je leven anders hadt kunnen maken. Bovendien, dat is jou zaak; ten slotte leiden we elk toch ons eigen leven, dus moeten we zelf weten, hoe wij het inrichten, maar waar 't een ander geldt, daar waar 't het heiligste geldt wat er is, de opvoeding van

een jong wezentje, dat aan je zorgen is toevertrouwd, daar voel ik het mijn plicht, als moeder, om met je te spreken. God, Julie, je schijnt 't niet te beseffen, dat jij verantwoordelijk bent voor je kind, dat jij 't moet leiden en helpen, dat jij Gretha den weg moet wijzen door de moeilijkheden van 't leven heen, dat je haar pad voor haar moet vereffenen.'

'Hoe kan ik dat nu? Ik heb je toch meermalen verteld, hoe het bij ons thuis is, hoe mijn schoonouders zijn. Ik kan niets voor Gretha doen, niets, wij zijn allebei geheel afhankelijk van hen.'

'In materieelen zin, ja, doch niet in moreelen. Kijk nu eens, jij voelt den last van die afhankelijkheid, niet waar?'

'O! ja, eeuwig en altijd, en ik vervloek de omstandigheden....'

'Dat is zeker wel de gemakkelijkste manier om je er van af te maken,' hernam mevrouw Rahders koel. 'De omstandigheden, dat is de gewone verontschuldiging van zwakke menschen.'

'Dat kan wel, ik ben zwak, ellendig zwak, maar nu ik eenmaal zoo ben....'

'Moet je zorgen, dat je kind het niet wordt,' viel Anna met vuur in. 'Weet je, 't hoogste ideaal eener moeder is, om in 't leven harer kinderen aan te vullen wat haar zelve ontbrak. Wij allen lijden door 't een of ander, 't zij in ons karakter, 't zij in onze levensopvatting; dikwijls zien wij 't pas in als het te laat is. Maar is het dan geen tijd meer om de leemten bij ons zelf aan te vullen, of uit te roeien wat verkeerd is, dan kunnen we er ten minste voor waken, dat onze kinderen niet door hetzelfde lijden. Zij moeten de verbeterde uitgave van onszelf worden; ben je dat niet met mij eens?'

'Och! ja, misschien wel; eerlijk gezegd, heb ik nooit zoo over die dingen nagedacht!'

'O! maar dan is al je leed tevergeefs geweest!' riep haar vriendin op smartelijken toon uit. 'Ik voor mij kan niet begrijpen, hoe zwaar verdriet zoo aan iemand voorbij kan gaan. Het moet toch tot nadenken stemmen; als bedroefden geen troost konden vinden in philosophie en berusting, dan zou hun lot te hard zijn.'

'Dan komen zij er tegen in opstand, zooals ik,' prevelde Julie zacht. 'Ik weet 't heel goed, 't ongeluk heeft mij bitter en onrechtvaardig gemaakt.'

'Arme stumper, je ziet het in en toch voel je de kracht niet in je om het te veranderen. 't Is helaas

waar; de slagen van 't noodlot, en wie ontkomt er aan? kunnen slechts op twee manieren werken: ze kunnen philosophisch maken of bitter. In 't eerste geval zet men er zich overheen, daar men zoekt en zoekt, tot men kalmte gevonden heeft, maar in 't laatste geval leeft men zijn ellende telkens en telkens weer over, omdat men het middel ter genezing niet gevonden heeft. O! 't komt niet vanzelf, men moet 't zoeken, lang en ernstig, maar toch het is te vinden; voor elke wonde bestaat balsem, mits men er slechts naar streeft om de wonde te heelen.'

''t Is mogelijk!' hernam Julie, 'ten minste voor sterke menschen. Maar zeg nu eens eerlijk, waarmede kan ik mij troosten?'

'Met Gretha, met dat jonge leven, dat naast je opgroeit, en waarin je goed kunt maken, wat bij je zelve verbeurd is, door eigen toedoen en dat van anderen. Kweek in je dochter die eigenschappen aan, die je zelve mist; leer haar onafhankelijk zijn in haar daden, woorden en gedachten, houd haar 't mooie voor van een sterk ontwikkelden onafhankelijkheidszin, en als je je daar met allen ijver op toelegt, dan zul je slagen. Herinner je je nog ons eerste gesprek, in de zijkamer bij je schoonouders? Ik herinnerde je er toen reeds aan, dat elke wolk zilveren randen heeft, Welnu, bij jou liggen ze voor de hand - denk minder aan je zelve en meer aan Gretha. Zoek de wolk, die ook haar gezichtseinder verdonkert, in licht te veranderen, en niet alleen dat je eigen leven er gelukkiger door zal worden, maar je zult tevens de voldoening smaken van Gretha beveiligd te hebben voor de klippen, waarop jij gestrand bent.

VII. Bakvischjes-illusies.

Drie weken vlogen om in zalige rust. Het was, of 't eeuwig voortdrijvende en opzweepende noodlot zelf vacantie nam, of dat het in zijn dolle, wreede vaart het eenvoudige boerenhuis en zijn bewoners voorbij was gegaan.

Iedereen was gelukkig!

Dominee Kok waakte als een trouwe herder over zijn kleine kudde en deed al 't mogelijke, om de stemming vroolijk en prettig te doen zijn. Nauwelijks liet eer dissonant zich hooren, of zelfs maar vermoeden, of dominee wist de harmonie te herstellen met zijn opgeruimde gemoedelijkheid.

Zelfs de kinderen vergaten te kibbelen, en van Aleida's scherp tongetje vloeiden nu enkel zachte woorden; ooms goedertierenheid werkte als een heilzaam drankje op haar hart.

Ook een ander, een oproerig vrouwenhart gevoelde den kalmeerenden invloed, die er van den eenvoudigen man uitgingen.

Als dominee heel gewoon zei: 'daar moet je nu niet zoo op letten,' of: 'dat kun je ook wel anders opnemen,' dan was 't of alle reden tot aanstoot of ergernis verdween.

In jaren had Julie zich niet zoo rustig gevoeld, en ze begon zich reeds af te vragen, of er zelfs voor haar niet nog zilveren randen waren?

De wenken, die mevrouw Rahders haar met zooveel moederlijke zachtheid had gegeven, had ze, zonder het te weten, ter harte genomen.

De uitwerking was reeds zóó merkbaar, dat Gretha op een avond gezegd had: 'Hè, moedertje, konden we maar altijd hier blijven, iedereen is hier zooveel liever.'

En toen ze schertsend vroeg: ‘Ik ook?’ had 't kind blozend geantwoord: ‘O! u vooral, u bent duizendmaal duizend keer liever dan thuis.’

En in zichzelve voegde ze er bij: ‘Ik houd nu net zooveel van u, als Mies van haar Mama,’ doch dat durfde ze niet uitspreken.

Mevrouw Rahders genoot volop van haar vacantie, en 't bewustzijn, dat haar plan om haar oude schoolvriendin eens tegoed te doen zoo volkomen scheen te gelukken, droeg er niet weinig toe bij.

Julie's apathie scheen te verminderen, en dat was al veel. En de kinderen vonden 't zoo heerlijk buiten; alles was nieuw en prettig voor hen en, eenvoudig als ze 't thuis gewend waren, was elke kleinigheid een extratje.

Het was of er in 't bestaan der *cottage*-bewoners een halte was gekomen, een welkome rusttijd. Maar toch.... niet alles stond er stil.

Te midden van die schijnrust, was er een, die met langzame, zekere stappen vooruitschreed op haar verderf aanbrengend pad, en dat was de meedoogenlooze ziekte, die Gerard Meersen tot haar slachtoffer had gekozen.

Voor 't oog was hij beter; zijn wangen waren zelfs flauw getint, maar 't was slechts een schijnbeterschap, gelijk er slechts een schijnrust over het landhuis lag uitgespreid.

Elken nacht, tegen 't gloren van den dageraad, werd hij overvallen door een hoestbui, die zijn uitgeput lichaam aanpakte en dooreenschudde. Bij elken vernieuwden aanval was 't, of er iets van zijn toch reeds zoo gering weerstandsvermogen werd weggenomen, en elke nieuwe dag vond hem zwakker en zwakker.

Maar elke nieuwe dag vond daar, naast zijn bed van smarten, een liefelijken engel van geduld, zijn vrouw, die hem 't lijden verlichtte door 't met hem te deelen, die hem opbeurde door haar moed, die hem steunde door haar kracht.

‘'t Was toch niet zoo erg als gisteren, man,’ fluisterde ze hem toe, en hij, te midden der doodelijke afmatting, vond 't nog in zich om den bleeken mond te plooien tot een glimlach en te prevelen: ‘Neen, ik voel me ook beter.’ En dan volgde een zachte kus, als een nieuwe bezegeling van dat trouwe verbond, en zoo zetten die twee den wanhopenden strijd, dien ze streden tegen 't felle noodlot.

Altijd gelaten, altijd opgewekt!

Samen lijdende en samen verdurende wat hun was opgelegd; samen ledigende den drinkbeker, die hun aan de lippen was gezet, en waarvan hun geen enkele druppel geschonken werd.

En toch waardeerende 't geen er nog goeds was in hun smartperiode.

‘Arm kind, dat ik je nu weer uit den slaap houd.’

‘Maar dat is immers niets, ik ben blij, dat ik je gehoord heb.’

Alsof ze niet geruimen tijd had wakker gelegen, verbeidende de stonde, dat hij haar hulp zou behoeven.

En hij nam die hulp dankbaar aan, wel wetende, dat de tijd, wanneer ze die niet meer zou kunnen verleenen, de bitterste voor haar zou zijn.

Met alle kunstmiddelen, die er in zijn bereik waren, verlengde hij zijn leven, niet voor zichzelven, want hij smachtte naar 't ophouden der worsteling, doch voor haar, omdat zij zich zoo verlaten zou gevoelen, als haar liefdewerk zou zijn afgeloopen.

Hoe hij haar aanbad voor haar opofferende teederheid, hoe ze hem liefhad voor zijn onzelfzuchtigheid!

En in dien moeilijken, zwaren kamp, welken die beide menschenkinderen doormaakten, werden ze gelouterd en geheiligd, omdat ze zichzelven vergaten, en ieder voor zich slechts dacht aan den ander.

In waarheid, Marie's bestaan was zoodanig samengeweven met dat van haar man, dat haar het lot der Hamadryade, stervende met den eik, die haar beschermde, benijdenswaardig toescheen.

En ook in een ander menschenleven was de rust, die daar uitgespreid lag over de hoeve, slechts schijnrust.

In hem hamerde en bonsde het, want voor de poorten van zijn hart stond een kleine gast, ongeduldig om binnengelaten te worden.

En hij sloeg met de vleugeltjes tegen 't kasteel, dat door zijn eigenaar steeds als zoo hecht en onneembaar was beschouwd.

En hij schoot er zijn pijltjes op af, en riep vroolijk: ‘Gaat het niet willig, dan gebruik ik geweld, ik laat niet met mij spotten.’

En hoe meer de kapitein, als een ervaren krijgsman, de vesting versterkte, hoe dichter de pijlenregen werd en.... in dien ongelijken kamp won 't kleine, dartele godheidje, Amor, het van Mars, zijn geduchten tegenstander.

De kapitein gaf zich gewonnen.... hij was verliefd! Ernstig, hopeloos verliefd!

Op 't aardige bakvischje van zeventien zomers, dat hem toelachte met haar guitige oogjes?

Toch niet! 't Was niet 't half ontloken knopje, dat hem bekoorde, doch de frisch bloeiende roos.

Wat hem in de weduwe Van Houten aantrok, had hij moeilijk kunnen zeggen, want ze was in alles 't tegenbeeld zijner schoonzuster, die voor hem steeds 't ideaal der vrouw was geweest.

Hij voelde, dat Julie alles miste, wat Marie zoo aantrekkelijk maakte in zijn oogen, en hij wist niet, wat hem eigenlijk in haar aanlokte; en dit was wel 't beste bewijs, dat hij zoo verliefd was als 't maar kon; want liefde, die redeneert, is geen liefde meer, en niets is doodender voor 't gevoel dan koude analyse. Hij was verliefd, er ging een magnetische stroom van haar uit, en hij gevoelde er de werking van.

Zoodra hij met zichzelven tot klaarheid was gekomen, loste zijn geheele wezen zich op in één verlangen, en dat was om haar tot zijn vrouw te maken.

Voor 't eerst gevoelde hij een soort van halfheid, een onvolmaaktheid, en zij alleen kon hem aanvullen en volmaken.

Hij had verlof genomen, en was met zijn schoonzuster en broeder naar Doorn vertrokken, ten einde de eerste bij te staan in haar moeilijke taak, doch langzamerhand was er andere reden gekomen, waarom hij te Doorn bleef. Zijn schoonzuster was niet meer de trekpleister, die er hem hield; vriendschap en hulpvaardigheid waren niet meer de stemmen, die zich het luidst in hem deden hooren.

't Was Venus, Amor's moeder, die een sirenenzang in hem aanhief, en hij bleek niet bestand te zijn tegen deze verlokking.

Mevrouw Rahders zou over eenige dagen met haar reisgezelschap naar Amsterdam teruggaan; het gure weer, waardoor men in den laatsten tijd geplaagd was, had zijn nadeeligen invloed op den heer Meersen doen gevoelen, en zijn vrouw dacht er ook ernstig over om stadwaarts te keeren, vóór het nog kouder werd.

De dominee en zijn vrouw, die er gewoonlijk de maand September nog aanknoopten, betreurden het vertrek hunner mede-logés, waarmede ze op zulk een prettigen voet hadden verkeerd.

‘En kapitein, gaat u nu ook al heen?’ informeerde Aleida; ‘ik zou 't zoo gezellig vinden als u nog wat bleef. Voor oom meen ik.... ziet u, omdat hij zoo graag met u schaak.’

Het laatste werd er haast bij gezegd, daar 't spreekstertje bang was zich verraden te hebben.

Ze had 't gewoon zalig gevonden, als kapitein Meersen was gebleven, en dan alleen met haar en haar oom en tante.

‘Ik weet 't nog niet, juffrouw Aleida; misschien blijf ik nog eenige dagen,’ antwoordde hij, mevrouw Van Houten aanziende.

Gelukkig, of ongelukkig? voor 't bakvischje, ging de blik voor haar verloren, en vernam zij alleen de woorden. ‘O! hoe leuk!’ riep ze, uit de volheid haars harten, en toen maakte ze, bij zichzelve, gauw de berekening, dat als hij bleef 't natuurlijk voor haar zou zijn.

Ze vloog op van de koffietafel en ging 't boschje in, zoo maar zonder hoed, en holde een eind de groote laan op, tot ze aan een klein, met mos begroeid heuveltje kwam; daar wierp ze zich neer op den grond, en haar zakdoek stijf tegen haar gezicht houdende, snikte ze 't uit van louter vreugde.

Dat *hij*, de *hij* van haar hart, de held harer droomen, 't voorwerp harer meest intieme gedachten, blijven zou, als iedereen, zelfs zijn eigen broer wegging, dat stond in haar oogen gelijk met een liefdesverklaring, natuurlijk.

Trouwens, nu ze er goed over nadacht, was er veel geweest in het gedrag van den kapitein, vooral in de laatste dagen, dat bewees, dat hij verliefd was.

Hij was vreeselijk verstrooid, lang zoo vroolijk niet

als in 't begin, en.... nu ja, je kon alles zoo niet zeggen, maar Aleida wist wel, wat ze er van zeggen kon.

Hij was zoo in 't oogloopend lief geweest voor mevrouw Van Houten en Gretha; dat had hij natuurlijk

IN GEDACHTEN. Naar Leopold Widliczka.

gedaan om haar jaloersch te maken, zoo'n slimmerd!

En Aleida lachte vroolijk en voelde reeds de snor van den kapitein op haar maagdelijke wangetjes, want.... dat hoorde er bij.

Of ze 't erg zou vinden? O! foei! Wat Ma zou zeggen en de zusjes? Wat zou 't mooi staan in de kerk, zoo'n prachtig uniform, hè!

Ze voelde, dat ze bloosde. Nu ja, geen wonder. Het was dan ook de eerste, de allereerste keer, dat ze echt verliefd was; ze had natuurlijk wel eens een kleine bevlieging gehad, een poosje geleden nog voor een adelborst en vroeger eens voor een acteur, maar dat was nog heel iets anders.

Daar kwam Gretha van Houten aan, dat was ten

minste iemand, - jammer dat het geen ouder meisje was, want ze zou er dol graag met een vriendinnetje over gesproken hebben. Ze had zoo'n behoefte om over hem te spreken.

'Gretha, hoe kom je zoo alleen?' vroeg ze heel gewoontjes, als ging er niets in haar om. 'Waar is Mies?'

'Mies helpt haar Mama, en de jongens pakken hun speelgoed in.'

'En je Mama?'

'Mama is aan 't wandelen, geloof ik; ik zocht haar eigenlijk en dacht, dat ze misschien hier was.'

'Nee, ik ben hier alleen, alleen een heel tijdje, - en waar zijn de anderen.... oom en tante.... en....' ze kreeg een kleur. 'Wat is 't hier warm, hè?'

'Warm, ben je? 't Is juist guur; mag je zoo, zonder mantel, uit?'

'Ja, natuurlijk, ik mag wat ik wil, ik ben zeventien, moet je denken, dat is bijna groot. Maar zeg eens, heb je kapitein Meersen niet gezien en hoe vindt je 'm? Een dot van een man, hè?'

Gretha lachte; ze begreep wel niet precies, wat Aleida bedoelde, maar de toon, waarop ze sprak, was zoo gek.

'O! daar is Mama,' riep ze, door de boomen heen de japon harer moeder herkennende; 'ze loopt met meneer Meersen.'

'Met meneer Meersen? Och! kom, die was geloof ik nog niet eens op.'

'Nu ja, met den kapitein dan.'

Gretha vond 't onderscheid zoo groot niet, of haar Mama wandelde met den eenen broer of den anderen; ze begreep dus volstrekt niet, waarom Aleida opeens zoo'n kleur kreeg en haar angstig vroeg: 'Zeg, Gretha, zullen we naar hen toegaan, want je zult toch zeker wel graag met je Mama willen loopen?'

'Dat is goed,' zei Gretha, heel gewoon; 'laten we dan zoo gaan, dwars door de boomen heen, zoo.'

Aleida's hart popelde. Gretha zou naast haar moeder gaan, natuurlijk, en zij.... hè, 't was om van louter geluk een dansje te doen, zij zou naast hem wandelen en ze zou zien, dat ze vooruitkwamen, heerlijk!

Maar - och! heden - hoe anders was de werkelijkheid, hoe koel, hoe ontnuchterend.

Wel was 't de kapitein, die sprak, maar zijn woorden en erger nog... zijn toon!

'Kindertjes!' Hè, dàt reeds, 't was om te stampvoeten van boosheid, en toen, wat er volgde: 'Jelui moest nog eens wat van die mooie erica zoeken. Je weet wel, van die aardige, rose klokjes, waar Aleida zooveel van houdt.'

O! en toen voelde ze 't in zich opkomen om 't uit te snikken en te zeggen: 'Stuur me toch niet weg om erica te zoeken, waar ik zooveel van houd. 't Zou wat! Ik houd immers nog veel, veel meer van u - och! laat me toch blijven, stuur me niet weg.'

Dat alles had ze willen uitroepen en nog meer, maar ze durfde natuurlijk niet. Ze ging dus met Gretha mee, zich onder 't wandelen afvragende, wat die twee elkander wel te zeggen zouden hebben.

Wat kon een kranig officier, zooals hij, nu voor aardigs vinden in een saai mensch als mevrouw Van Houten, een weduwe nog wel en dan zoo oud, zeker wel...

'Gretha, hoe oud is je Mama?'

'Drie-en-dertig.'

'Dat is vreeselijk oud, hè?'

‘Nee, niks! Mevrouw Rhaders is zes-en-dertig en mevrouw Meersen vijf-en-dertig en de kapitein zeven-en-dertig. Ze zijn allemaal ouder dan Mama.’

‘Ik vind 't toch erg oud!’ herhaalde Aleida, op een toon, waarvan het plagerige geheel voor Gretha verloren ging.

Maar die twee!

‘Waarom hebt u de meisjes weggestuurd?’ vroeg ze onwillekeurig.

‘Omdat ik alleen met u wilde zijn,’ antwoordde hij, heel eenvoudig.

‘We waren al zoo'n poos alleen!’

‘Ik zou altijd met u alleen - met u samen willen zijn,’ begon hij, verlegen als een schooljongen, die voor 't eerst 't hof maakt aan een schoolvriendinnetje. En toen zelf zijn onhandigheid voelende: ‘Ja, God, ik weet werkelijk niet, wat ik zeggen moet, toe, begrijp mij.’

Niettegenstaande zijn onhandigheid, was hij welsprekend, want zijn blikken vulden aan, wat zijn woorden niet durfden, niet konden zeggen.

Ze verbleekte, zag hem ernstig aan en zei toen, heel beslist, als wilde ze hem te kennen geven, dat ze 't meende: ‘Het zou mij voor u spijten, als uw wensch in vervulling ging of kon gaan, want 't is onmogelijk. O! u kent mij niet. Als u mij kende, zooals ik mijzelve ken, dan zoudt u er anders over denken! U moet mij maar vergeten, dat is 't beste voor u en ook voor mij,’ voegde ze er zacht bij.

‘Mevrouw, dat kunt u toch niet meenen; mij dunkt - ja, ik weet niet, hoe ik mij moet uitdrukken, want ik wil mijzelven niet bij u opdringen, en toch, aan den anderen kant, mag en wil ik 't geluk niet laten ontglippen, nu 't zoo nabij is. Ik heb u lief, daar moet u van overtuigd zijn. Zeg me, toe, zeg me, dat u 't gelooft, ik heb u zoo eerlijk en oprecht lief, als 't maar mogelijk is.’

‘O! ik twijfel niet aan de oprechtheid uwer gevoelens; bovendien, waarom zoudt u zoo iets zeggen, als 't niet waar was, maar...’

‘U voelt niets voor mij, meent u.’

‘Dat niet, integendeel, ik gevoel heel veel sympathie voor u.’

‘Waarom aarzelt u dan?’

‘Omdat ik niet gelooven kan, dat ik nog eens gelukkig zou kunnen zijn,’ barstte ze los. ‘Ik heb te veel geleden, ik ben zoo aan 't ongeluk gewend geraakt; mijn karakter, mijn humeur, alles is er door bedorven. O! ik zou den man beklagen, die zich illusies omtrent mij maakte. U weet niet, wat een oproerig, ontevreden schepsel ik ben, er is niets goeds in mij.’

En toen ze dat alles gezegd had, dacht ze ook dat 't uit was, dat hij weg zou gaan, en... toen eerst kwam 't tot klaarheid in haar ziel, toen eerst werd ze gewaar dat zij hem liefhad; maar 't was te laat. Zij had haar

gelaat met beide handen bedekt. Zij durfde niet opzien, want ze was bang, zoo bang, dat hij al weg was, dat 't ledig zou zijn om haar heen, gelijk 't reeds zooveel jaren ledig in haar was. Ze gevoelde zich zwak en verlaten.

Maar hij ging niet; zacht, met vrouwen-teerheid, vatte hij haar handen en trok ze weg, vleide haar hoofd tegen zich aan en fluisterde: 'Je hebt veel geleden, arm kind, laat mij je troosten. Zie je, ook ik heb veel ellende ondervonden en om mij heen gezien, en dat heeft mij ernstig gemaakt. De roeping om een misdeelde door 't noodlot te troosten, lijkt mij schooner dan lachend aan de zijde van een dartel gelukskind 't leven door te gaan. Je bent soms zoo bitter, lieve; ik zou je zoo gaarne toonen, dat de wereld niet enkel bitterheid is, ik wil je zoo gaarne helpen en steunen. Ik ben maar een heel gewoon mensch, ik ben niet knap of geleerd of geestig, maar ik heb een hart, waarin jou beeld is opgenomen en dat daardoor tot een tempel is geworden. Een schitterend lot kan ik je niet aanbieden, Julie, want ik bezit niets en leef van mijn traktement, maar ik zou toch mijn best doen om je gelukkig te maken en je het verleden te doen vergeten. Wil je mij dat wel veroorloven?'

Ze schudde 't hoofd: 'Ik kan niet, en dan... Gretha.'

Voor 't eerst kwam er een glimlach over zijn gelaatstrekken, en opgewekt, ja bijna vroolijk, antwoordde hij:

'Als dat je eenig bezwaar is.'

'Ik heb u de andere reeds genoemd.'

'Nu ja, doch die zullen we maar niet tellen, en wat Gretha betreft, wel, ik geloof niet, dat zij zich over mij te beklagen zou hebben. Ik houd van kinderen, zeer veel zelfs, en ik zou er mij een heiligen plicht uit maken om 't vaderlooze kind tot vader te strekken. Ik kan mijn eigen bazuin niet schallen, doch men is niet op een leeftijd als de mijne gekomen, zonder zichzelf te kennen, en geloof me, mevrouw - of mag ik Julie zeggen?'

Ze knikte even met 't hoofd, tot teeken van toestemming.

'Geloof me,' vervolgde hij, 'ik durf u te verzekeren, dat Gretha van mijn kant niets dan liefde zal ondervinden. Ik heb mijn fouten zoo goed als ieder ander, maar ik ben een goedige kerel, ik doe er ten minste mijn best voor.'

Julie reikte hem haar rechterhand. 'Ik dank u, kapitein, voor alles, wat u tot mij gezegd hebt.'

'Maar wat antwoordt u er op?' en de stem van den forschen man trilde van aandoening. Hij mocht een eenvoudig mensch zijn, zooals hij zichzelven had genoemd, een braaf en oprecht mensch was hij zeker.

En van uit Julie's arm, teleurgesteld, gefolterd hart ging er een machtige drang naar hem uit, ze voelde 't zich in haar opkomen om haar eigen lot en dat van haar kind aan hem toe te vertrouwen, doch het twijfelachtige, het zwakke, dat haar geheele karakter en wezen kenmerkte, weerhield haar ook nu om toe te geven aan zijn dringende bede.

'Vergeef me,' stamelde ze, 'maar ik... mag in zulk een gewichtige zaak geen besluit nemen, ik moet eerst mijn schoonouders raadplegen... ik...'

'Zeg me slechts één ding,' viel hij onstuimig in. 'Hebt u genoeg vertrouwen in mij om de toekomst met mij in te gaan?'

'Ja, dat wel, maar... ik kan het u moeilijk uitleggen... maar ik heb heel veel verplichting aan mijn schoonouders, dus mag ik zulk een stap niet nemen zonder er hen in te kennen.'

Hij glimlachte ietwat spotachtig, terwijl hij zeide: ‘Mij dunkt, u bent de eenige, die hier kunt beslissen; maar ik wil geen pressie op u uitoefenen en zal trachten geduld te hebben, ofschoon, ik kom er rond voor uit, het mij zwaar zal vallen. Nu ik u eenmaal mijn liefde bekend heb, zou ik u telkens en telkens willen herhalen, hoe lief ik u heb; zelfs in die korte oogenblikken dat wij samen zijn, bent u mij dierbaarder geworden. U zult 't misschien belachelijk vinden voor een man van bijna veertig jaar, doch ik zal geen rust hebben vóór u mijn eigen, lief vrouwtje bent.’

Toen, in een opwelling van teedere intimiteit:

‘Julie, toe, zeg me, dat je het worden zult, ik heb je zoo lief.’

Zij was verbaasd over die gevoelsuiting, en kon zelve niet begrijpen hoe zij zulk een diepen indruk op iemand had kunnen maken en zulk een grooten hartstocht had kunnen opwekken.

Alsof Amor's raadselen ooit te doorgronden waren! Vóór ze een van beiden verder konden doorgaan op het onderwerp, dat hun zoo na aan 't harte lag, werden ze nogmaals gestoord in hun samenzijn en wederom door de twee meisjes, die beladen met erica en varens van haar wandeling terugkwamen. Instinctmatig liep Julie haar kind te gemoet, en daar de kapitein begreep dat het hun moeilijk zou vallen over gewone dingen te praten, wilde hij liever zijn gesprek met de jonge weduwe niet voortzetten.

Hij wendde zich dus tot Aleida, en, hoewel het niet tot een definitief resultaat tusschen hen gekomen was, zoo had Julie hem voldoende reden tot een vreugdevol hopen gegeven.

Hij was dan ook in een opperbeste stemming en gevoelde zich vrij wat krachtiger dan vóór hij met haar gesproken had.

Ze had hem niet afgewezen, dat was al veel, daarmede zou hij zich voorloopig maar moeten troosten.

Aleida liep naast hem en had dus, voor een deel, haar wenschen bereikt, doch geheel tevreden was zij niet.

De kapitein zag er vroolijk uit; of hij blij was geweest haar te ontmoeten? Als hij nú maar iets zeggen wou; zóó was 't al heel saai.

Dat scheen hij zelf ook te vinden, ten minste hij maakte een einde aan zijn overdenkingen, door vroolijk te vragen: ‘Wel, Aleida, kind, hoe heb je je middag doorgebracht?’

Ze trilde van geluk, zoo aardig, zoo familiaar had hij nooit tot haar gesproken. Nu mocht ze toch ook

wel wat minder stijf zijn en hem een heel, klein hoekje van haar hart laten zien, hem een bescheiden kijkje geven van wat er in haar omging. Ze had laatst nog in een Engelschen roman gelezen, dat meisjes soms veel, ja, wel eens alles bederven, door te groote preutschheid. Daar zou zij ten minste wel voor oppassen, dus zei ze, met wat zij voor gepaste oprechtheid hield: 'O! die wandeling met Gretha vond ik erg vervelend, maar nu is 't heerlijk. Ik ben erg blij, dat we u ontmoet hebben.'

Hij lachte vriendelijk. 'Wel zoo! Verkies je het gezelschap van een bezadigden, ouden man, zooals ik, boven dat van een kameraadje als Gretha?'

'Hè, kapitein, u is niet oud, heelemaal niet. Denkt u soms, dat ik van zulke jonge heeren houd, zooals studenten? Nee hoor.'

Nu had ze toch wel genoeg gezegd, meende ze. Dat vond hij ook; onwillekeurig begreep hij iets van Aleida's gevoelens voor hem, die dan trouwens niets aan duidelijkheid te wenschen overlieten. Geen oogenblik nam hij haar liefde als ernst op, maar toch vond hij 't zaak haar geen illusies te laten koesteren, die hij onmogelijk zou kunnen verwezenlijken.

'Wel, mij dunkt, er zal nog wel eens een dag komen, waarop een van die versmade jonge heeren werk van je zal maken, en dan zal je hartje ook wel gaan kloppen. Wacht maar, kind, je hebt den tijd; nu ben je nog veel te jong om aan zoo iets te denken.'

'Te jong, ik ben zeventien jaar!' zei ze, op een toon, waarin gekrenkte trots en droefheid om den voorrang streden. O! waarom had hij dat nu gezegd, waarom was hij zoo wreed?

Hij beschouwde haar blijkbaar geheel als een kind en zij was zoo graag groot geweest in zijn oogen. Ze hield zooveel van hem! Dat hij nu ook niet een beetje, een heel klein beetje van haar kon houden, ze zou zich met zoo weinig tevredengesteld hebben. Als ze hem slechts had mogen aanbidden. Doch, hoe kon dat nu, als hij niets om haar gaf en haar behandelde als een klein meisje? Maar wist hij dan niet, dat de liefde haar tot vrouw had gemaakt... arm, arm bakvischje, ze meende 't zoo oprecht en er werd zoo weinig geloof geslagen aan haar ernst.

Zonder 't te willen, ja, schier zonder het te weten, barstte ze in snikken uit.

De kapitein ontstelde er van: 'Maar, Aleida, liefje, wat is dat nu?' Onwillekeurig sprak hij op lieven toon met haar. 'Waarom huil je nu, wat is er, heb je verdriet?'

En zij, zich groot willende houden voor hem, zei, tusschen haar tranen door: 'Nee, heelemaal niet, ik heb alleen maar zoo'n... zoo'n kiespijn!'

Den kapitein overviel een onbedwingbare lust om 't uit te schateren, doch hij bedwong zich en zei heel meewarig: 'Arm kind, dat spijt mij voor je, doch wees maar niet wanhopend; alle pijn gaat over, Aleida, vergeet dat niet, zelfs kiespijn!'

Zoo prozaïsch was 't einde van Aleida's poëtischen droom!

VIII. Ontnuchtering.

In 't bosch, dat voor extra-kamer oftewel salon dienst deed, gelijk dominee Kok beweerde, deelde Julie van Houten haar gesprek met kapitein Meersen aan haar gastvrouw en vriendin mee.

Als 't bosschage klappen kon!

Wat een mengeling van lief en leed, van zaligheid en ellende, van vreugde en smart zou 't kunnen verklappen. Wat die boomen al bijwoonden in zoo'n langen zomer! Boven in de takken het gekir en trekkebekken der woudduiven, de huiselijke idyllen der rustig gepaarde zangvogeltjes, de luidruchtige serenades der kraaien en al de verschillende liefdesgeschiedenissen der gevederde bewoners, en aan den voet de mysteriën en openbaringen van 't menschelijk hart!

De een verborg zijn liefde, de andere jubelde 't uit, doch 't kwam op 't zelfde neer.

Tot zelfs de amouretjes van de spinnen, die groote flirts uit de insectenwereld, speelden zich af daar in de schaduw der boomen. O! als ze het konden beseffen, als ze oog en oor hadden voor het eeuwige lied van min en trouw, dat daar gezongen en afgespeeld wordt door alle schepselen!

Dan zouden ze weten, hoe boven de plagen en kwellingen van 't materieele leven de ziel van al 't geschapene zich verheft en de machtige stem der liefde zich door de gansche natuur heen doet hooren!

Mevrouw Rahders was te midden harer pakkerij, toen Julie haar verzocht of ze een oogenblik naar haar wilde luisteren.

Natuurlijk! Haar bereidwilligheid had geen grenzen en wist van geen weigeren.

Ze gaf dus nog eenige wenken aan Mies en de jongens, want dit practische moedertje had haar kinderen reeds vroeg geleerd zich nuttig te maken, en - zeker dat de arbeid in haar afwezigheid zou worden voortgezet, volgde ze haar vriendin.

‘Waar zullen we gaan?’ vroeg ze, voor den vorm, want instinctmatig begaven ze zich naar 't bosch. Ze zochten een heuveltje uit, dat wat van de hoofdlaan af lag, en daar stortte de jonge weduwe heur hart uit.

Toen ze alles verteld had, zei mevrouw Rahders kalm: ‘Nu, dat hadden we natuurlijk wel zien aankomen.’

‘Meen je 't? Ik verzeker je, dat ik geheel onvoorbereid was.’

‘Dat is alweer de bevestiging van den algemeenen regel. De belanghebbende merkt zoo iets gewoonlijk het laatst. Nu, dat is minder; 't voornaamste is, dat alles in 't reine is tusschen u beiden.’

Toen, haar hartelijk omhelzende: ‘Och! kind, ik ben toch zoo blij voor je, ik kan je niet zeggen, hoezeer ik in je geluk deel. Want je bent gelukkig, niet waar? Kapitein Meersen is een best mensch, je moet zijn schoonzuster over hem hooren.’

‘Ik had altijd zoo'n idee, dat hij op haar verliefd was.’

'Hoe kom je er op? Je zegt 't zoo los weg, alsof 't een heel gewoon iets zou zijn geweest. Ik weet niet hoe 't toegaat in de wereld, waarin jij bent opgevoed, doch in onzen stand komen zulke wanverhoudingen, Goddank! niet voor.'

'Anna, ik bid je, spreek niet zoo! Je bent toch niet boos?'

'Een oogenblik, 't is alweer over; maar je moet zulke dingen niet zeggen, en dat, waar het je aanstaanden man geldt. Vertel me nu nog eens 't een en ander; hij heeft je dus gevraagd zijn vrouw te worden en je hebt hem aangenomen, niet waar?'

'Nog niet,' bekende ze aarzelend. 'Ik moet er eerst met mijn schoonouders over spreken, dat heb ik hem ook gezegd.'

'Hoor eens, Julie, wees nu niet overdreven en laat je vooral niet overbluffen door die oude vrouw. Je moet haar niet de eer aandoen om haar te raadplegen, doch zegt eenvoudig dat je je verloofd hebt. Je plaatst

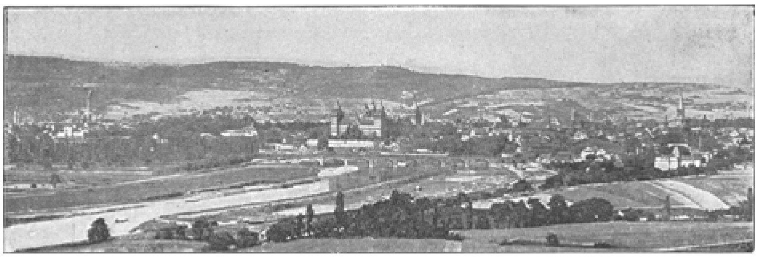

ASCHAFFENBURG.

haar en je schoonvader heel kalm voor een voldongen feit.'

'Nu ja, dat zal ik ook, maar ik moet ze er toch in kennen; ik heb al zoo gedacht of 't maar niet 't beste zou zijn, als ik van avond of morgenochtend naar huis ging. 't Zal natuurlijk een erg gedwongen verhouding geven met kapitein Meersen, en eigenlijk past het niet, dat we hier samen logeeren.'

'Allebei, bedoel je; dat scheelt nog zooveel. Dat laatste bezwaar vind ik nu minder; maar ik kom uit 't land der vrijheid en heb nog wel eens moeite om mij te gewennen aan 't nauwsluitende keurs der Europeesche schijn-beschaving. 't Zou meer zijn voor de gasten hier in huis en voor Gretha. Je hebt haar zeker nog niets verteld?'

'Er valt nog niets te vertellen, wij zijn nog niet geëngageerd. Je kunt er nu over lachen of je er over ergeren, maar ik kon werkelijk zulk een besluit niet nemen zonder de toestemming mijner schoonouders, ook voor Gretha. Want, weet je, meneer Meersen heeft geen fortuin van zichzelven, evenmin als ik. Ik kan dus niet van hem verwachten, dat hij 't kind van een ander onderhoudt en... maar wat doe je?' vroeg ze, zichzelve in de rede vallende, toen ze zag dat mevrouw Rahders niet langer naar haar luisterde, doch een papiertje, dat ze uit haar zak had gehaald, ijverig bestudeerde.

'Ik kijk even de treinen na; 't beste is, dat je van avond nog even naar Amsterdam gaat en met den laatsten trein terugkomt. Mij dunkt, dat is het eenvoudigste, dan kun je morgen met den kapitein spreken; 't is beter, dat jelui 't geheel eens zijt, vóór hij je opzoekt bij je schoonouders. Laat zien, als we nu dadelijk naar huis gaan, dan kun je den trein van 4.30 nog halen, dan behoef je meteen niet aan tafel te komen, dat zou nu misschien wel wat pijnlijk voor je zijn. Niets is erger dan die valsche toestanden. Ik zal wat sandwiches voor je klaarmaken, terwijl jij je hoed opzet, en dan ga ik je even naar 't station brengen.'

Julie had gaarne eenige tegenwerpingen gemaakt, want eigenlijk had ze de bespreking met haar schoonouders liever nog wat uitgesteld. Ze had wel gezegd:

vandaag of morgen, maar zoo'n haast was er nu niet bij. Mevrouw Rahders was ook altijd zoo voortvarend.

Vóór ze 't wist, zat ze in den trein, en vóór ze tijd had gehad zich een weinig te kalmeeren en bij zichzelve te overleggen wat ze al zoo zeggen zou en hoe ze 't lastige gesprek zou beginnen, bevond ze zich in de gevreesde nabijheid der oudjes.

Amsterdam, en inzonderheid de woonkamer harer schoonouders, kwam haar vreeselijk benauwd en warm voor na de heerlijke, frissche boschlucht, waaraan ze in den laatsten tijd gewend was.

De ontvangst zelf viel haar nogal mee, haar schoonvader was zelfs hartelijk.

Nadat de eerste begroeting voorbij was, zei de oude mevrouw echter, op haar ouden kibbeltoon: ‘Mij dunkt, je hadt ons vooruit wel kunnen waarschuwen, dan hadden we je kamer klaar kunnen maken. En, net op Donderdag treft nu al zoo slecht mogelijk. Sientje is uit, dat wist je toch. En waar is Gretha?’

Gretha is nog in Doorn bij mevrouw Rahders, en wat mijn kamer betreft, maak u daarover maar niet onge-

rust. Ik blijf niet hier, doch ga met den laatsten trein weer naar Doorn terug.'

'Wel heb ik ooit!' riep haar schoonmoeder verbaasd uit. 'Kind, groeit het geld je tegenwoordig op den rug, dat je zoo maar heen en weer kunt reizen?'

'Dat nu niet, maar ik wilde u gaarne spreken.'

'En had dat zoo'n haast? Je schreef toch, dat jelui Zondagmiddag voorgoed thuis zoudt komen; zoo lang had je toch wel kunnen wachten.'

'Je bent ook een mooie,' viel de heer des huizes in, 'je zegt, dat je voor een week gaat en je blijft, nota bene, vier weken uit.'

'Mevrouw Rahders was zoo lief van ons wel te willen houden; het heeft Gretha en mij ook heel veel goed gedaan.'

'Je ziet er ten minste best uit,' begon de oude heer, die nog wel eens aardig kon zijn.

'Ja, dat luie leventje zal jou wel bevallen hebben,' hervatte zijn eega. 'Je zult wel moeite hebben je hier weer te wennen.'

Julie sloeg geen acht op 'tgeen haar schoonmoeder zei, doch begon op aarzelenden toon: 'Ik kwam hier, omdat ik u iets mee te deelen heb.'

'Dat heb je al lang gezegd,' merkte de oude vrouw droog op. 'Maar je komt niet veel verder.'

'Wel... ik... 't is vreeselijk aardig op "*Boschlust*", moet u weten, en... er logeeren erg lieve menschen.'

'Zoo? Nu, dat had je ons desnoods op een briefkaart kunnen schrijven, dat was je vrij wat goedkooper uitgekomen,' bromde mevrouw Van Houten, die volstrekt niet begreep, wat haar schoondochter eigenlijk kwam doen.

'Ja, en er logeert ook een kapitein van de infanterie, kapitein Meersen.'

Plotseling ging de oude dame een licht op.

'Goede genade, Julie, je hebt je 't hoofd toch niet op hol laten brengen door een militair? Nee, maar dat ontbrak er nog maar aan.'

'Stil toch, laat haar nu vertellen,' viel haar man in.

'Wel, zooals ik u zei, er logeert ook een kapitein met zijn broer en zijn vrouw.'

'Zijn vrouw. O! had dat dan gezeid. Hij is dus getrouwd?'

'Och! hij niet, maar zijn broer,' antwoordde Julie ongeduldig. Ze vond 't vervelend om telkens die open aanmerkingen te hooren. 't Onderhoud was toch al pijnlijk genoeg; ten eerste wist ze dat ze niet op de sympathie harer toehoorders kon rekenen, en dan ook 't bleef een delicate zaak om aan haar schoonouders haar plannen voor een tweede huwelijk mee te deelen.

't Moest hun toch pijnlijk zijn te vernemen, dat de plaats van hun zoon zou worden ingenomen. Doch nu 't geval er eenmaal toe leidde, zou ze maar flink zijn, voor eens in haar leven, en zich niet laten weerhouden door valsche schaamte of lafheid. Ze zei dus heel kalm, als begon ze nu eerst haar mededeeling en als waren er geen stekelige gezegden voorafgegaan: 'Ja, ik kwam u vertellen, dat kapitein Meersen mij ten huwelijk heert gevraagd en dat ik er ernstig over denk hem mijn jawoord te geven.'

'Zoo, en dat zonder ons er in te kennen?' viel de oude mevrouw snibbig in.

'Mij dunkt, mijn bezoek is juist een bewijs dat ik er u wel in kennen wil.'

'Erg genadig,' mompelde haar schoonmoeder, terwijl Julie vervolgde: 'Ik heb hem terstond gezegd, dat ik niet tot zulk een gewichtigen stap kon overgaan, zonder er eerst met u over te spreken.'

‘Nu, kijk eens aan, dat is nu toch al zoo aardig als 't kan. Zie je, dat vind ik nu eens recht hartelijk van je, kind,’ zei meneer Van Houten, en toen zich tot zijn vrouw wendende: ‘Cato, dat zul je toch moeten toegeven?’

‘'t Zou ook meer dan schande zijn geweest, als ze 't niet had gedaan,’ was 't antwoord.

‘En dus, je wou onze opinie weten,’ hervatte de oude heer. ‘Wat mij betreft, zou ik zeggen: je zult toch wel wijzer zijn. Wat zul jij je nu opnieuw in de zorgen gaan steken? Je hebt nu een gemakkelijk leven en, naarmate moeder een dag ouder wordt, kun jij je nuttiger maken. Zorg jij maar voor de oudjes, dan zorgen ze naderhand voor jou.’

Julie was verbaasd; zoo gemoedelijk had de oude man nog nooit met haar gesproken en ze wist niet wat er van te denken.

Ze kon dan ook niet vermoeden, hoezeer haar tegenwoordigheid en die van Gretha er toe bijbracht om zijn leven te veraangenamen, althans te vergemakkelijken. Vóór zij bij hem kwamen inwonen, had hij de booze buien zijner vrouw steeds alleen moeten verdragen, nu ontlastten haar schoondochter en kleinkind haar voor een deel van de chronisch slechte gehumeurdheid, die haar, om zoo te zeggen, in den weg zat.

Dat scheelde hem alweer zooveel; het hinderde hem wel, als de twee vrouwen samen aan 't kijven waren, zooals hij 't noemde, maar elk vinnig woord, dat Julie of Gretha opvingen, ontsnapte hem ten minste.

En dan ook, hij was nu veel vrijer; vroeger mocht hij nooit eens een avond uit, daar zijn vrouw niet verkoos alleen gelaten te worden. Nu had ze gezelschap, dus was dat geen reden voor hem om thuis te blijven.

Heel ondeugend waren zijn uitspattingen niet; hij was al tevreden, als hij een glas bier in 't een of andere café kon gaan drinken, en vond 't al een heel verzetje als hij tusschen acht en negen een Kalverstraatje kon pakken.

En dan ook, Gretha was zijn eenig kleinkind; hij was nu wel niet overgevoelig, maar 't bloed kruipt toch waar 't niet gaan kan. De gedachte was wel niet nieuw, doch ze drukte zijn bedoeling uit, en dat was voldoende. Alles, wel beschouwd, vond hij 't dus maar beter, dat 't bleef zooals 't was.

Terwijl hij zoo overpiekerde had er een levendige woordenwisseling tusschen de beide dames plaats.

‘Zoo, en je wilt dus hertrouwen, wel, wel! En wat heeft die mooie meneer om je aan te bieden; of moeten jelui leven van zijn traktement? Dat is vergulde armoede, als je dat maar weet.’

‘Financieel is 't zeker geen goed huwelijk,’ bekende

Julie, ‘maar geld is toch niet alles in de wereld.’

‘Wel ja, veracht jij 't geld maar. Ik zou wel eens willen weten, wat je er zonder zoudt kunnen doen. Je dacht er zeker ook niet aan, toen je Adriaan trouwde, hè?’

‘Nee, dat is niet waar,’ viel ze heftig in; ‘ik heb uw zoon niet getrouwd om zijn geld, maar omdat ik werkelijk achting en liefde voor hem had.’

‘Ja, dat merken we nu. Zoodra er maar een ander om je komt, ben je bereid hem zijn plaats af te staan. Hoor eens, als jij oprecht van je man gehouden hadt, zou je er niet aan denken een tweeden te nemen, dat zeg ik maar.’

‘Maar dat is onbillijk, ik heb Adriaan betreurd, innig en lang, ik betreur hem nog, ik zal hem ook nooit vergeten, maar 't is nu al over de drie jaar en...’

‘Je vindt dat 't nu genoeg is, wel zeker! Ik vind 't wel hard voor mijn armen jongen om zoo gauw vervangen te worden door een ander. Ik ben niet gewoon mijn gevoel onder stoelen en tafels te steken en een moordkuil van mijn hart te maken, en ik moet je dan wel zeggen, dat je mij vreeselijk tegenvalt. Zooals vader daar net zei, we worden er toch ook niet jonger op, en in plaats dat je er op uit bent om onzen ouden dag te verlichten, in ruil voor alles wat wij voor jou gedaan hebben, ben je maar blij ons te verlaten voor den eersten den besten man, die zich verbeeldt verliefd op je te zijn.’

‘Dat is zijn zaak,’ zei ze, den woordenvloed harer schoonmoeder afbrekende, ‘en de mijne.’

‘Dat wil dus zeggen: bemoei je er niet mee. En dan durf je nog te beweren, dat je hier gekomen bent om ons te raadplegen. Je doet immers toch wat je wilt; ga jij nu maar, zoo gauw je kunt, naar je kapitein terug en laat ons maar alleen. Maar, dat wil ik je wel zeggen, ik vind je gedrag in de hoogste mate lichtzinnig en harteloos.’

‘Maar, moeder, ik begrijp u niet. Sedert we bij u in huis zijn, doet u mij niets dan verwijten maken over alles wat wij hier genieten.’

‘Verwijten maken - God in den hemel, hoe durf je zoo iets zeggen. Maar hebben vader en ik jou en je kind, om 't nu maar eens zoo te noemen, niet opgenomen van de straat? Wat en waar zou je zijn, als wij ons niet over je ontfermd hadden?’

‘Ik had kunnen werken, gelijk zooveel anderen,’ begon ze.

‘Wel ja, dat zou net iets geweest zijn voor jou. Daar kom je nu mee aan, maar toen vond je 't toch maar heel gemakkelijk om bij ons in te trekken, en nu dat we er, drie jaar lang, al den last en de zorgen van gehad hebben, nu zou je zeggen: bonjour.’

‘Maar laten we nu toch eens eerlijk en oprecht tegenover elkander zijn,’ hernam Julie. ‘U zult toch moeten bekennen, dat onze verhouding nu juist niet van de aangenaamste was. Veel sympathie bestaat er niet tusschen ons; in de meeste dingen denken we verschillend...’

‘Wel heb ik ooit!’ riep de oude dame driftig uit. ‘Zeg maar liever in eens, dat we niet goed genoeg voor je zijn.’

‘De schuld ligt niet alleen bij u, dat wil ik gaarne bekennen. Ik heb mij hier nooit thuis gevoeld, en dat maakte mij verdrietig en bitter.’

‘O zoo, als je dat maar inziet.’

‘Ik ben nooit blind geweest voor mijn eigen fouten,’ vervolgde Julie zacht. ‘Ik had zeker anders kunnen zijn, als ik er meer mijn best voor gedaan had, maar dat kon ik nu eenmaal niet. Doch dat alles doet nu niets ter zake.’

‘Ik ben er niet over begonnen,’ merkte haar schoonmoeder scherp op.

'Nee, dat weet ik wel. Ik heb 't alleen maar gezegd om u er aan te herinneren, dat onze samenwoning nu juist niet tot ons aller geluk heeft geleid. Of we er nu lang of kort over praten, helpt immers niet, maar 't is een feit, dat we... ja, hoe zal ik het nu noemen, niet op een prettige manier met elkander omgaan, en daarom zou ik, in uw plaats, heel blij zijn dat Gretha en ik u verlaten.'

'Gretha,' riep de oude vrouw verschrikt uit.

'Ja, natuurlijk, als ik trouw neem ik mijn dochtertje mee. Zij hoort toch bij mij.'

'Dat staat nog te bezien. Gretha is ons kleinkind; wij hebben al zooveel jaren voor haar gezorgd, ze is ons dus meer verplicht dan jou. Als jij dan, per sé, hertrouwen wilt, ga je gang dan maar. Denk dan maar niet meer aan ons of aan onzen armen jongen, wiens nagedachtenis je wel wat langer in eere hadt mogen houden, doch dat moet jij weten. Maar Gretha blijft hier; wat zeg jij, vader? Je zit er maar bij of je geen tien kunt tellen, ik heb ook letterlijk niets aan je. Mij dunkt, dat je toch ook wel eens een woordje mee kon praten.'

'Nou, ik heb 't al gezegd, Julie zou heel verkeerd doen, als ze zich nogmaals in de zorgen zou steken. Ze is 't bovendien, net zooals je terecht opmerkte, al had je 't ook wat zachter kunnen doen - maar, hm! wat zei ik ook weer? O! ja, ze is 't aan de nagedachtenis van haar man, en ook aan ons, verplicht bij ons te blijven.'

'Maar dat is afschuwelijk!' riep ze verontwaardigd uit. 'U hebt toch geen rechten op mij, ik ben toch uw eigen dochter niet.'

'Rechten en rechten!' herhaalde haar schoonmoeder. 'Wij kunnen je niet dwingen met de wet, maar doordat wij al dien tijd voor je gezorgd hebben, hebben we wel recht op je gehoorzaamheid in deze. Wij hebben je in huis genomen en alles voor je betaald net evengoed alsof je ons eigen was; dus hebben wij ook over je te zeggen, alsof wij je eigen ouders waren.'

'Maar dat is eenvoudig tyrannie.'

'Nee, kind, dat is enkel 't gevolg van de omstandigheden van de bestaande toestanden,' merkte de oude man kalm op.

'Dus de vloek der afhankelijkheid,' kreunde ze. 'Heb ik dan mijn geheel verder leven verkocht voor dat beetje gastvrijheid en 't stuk brood dat u mij ge-

geven hebt? Maar dat zou zijn, als had ik een contract met Satan gesloten voor mijn ziel, voor tijd en eeuwigheid.'

'Julie, wat zei je daar?' informeerde haar schoonmoeder angstig, 'dat was een heel leelijk woord, foei! Satan, is dat niet de... ja, gunst, ik durf 't haast niet te zeggen.'

Julie voelde 't in zich opkomen om te lachen over dezen bekrompen, kleinburgerlijken uitval, doch ze bedwong zich. Trouwens, het oogenblik leende zich 't allerminst tot lachen. Ze voelde zich vernederd en gegriefd tot in 't diepst van haar gemoed.

Als brandende geesels zweepten de woorden harer schoonouders tegen haar hart aan. Wel had ze een vaag vermoeden, dat dit alles slechts een onzinnig machtsbetoon was en dat ze haar niet werkelijk konden

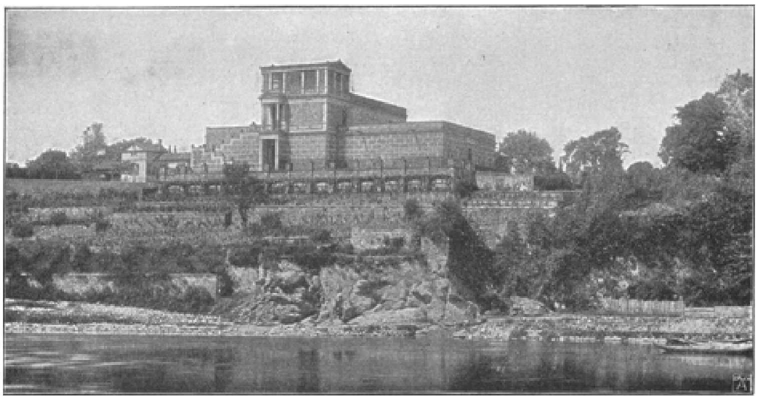

ASCHAFFENBURG: HET POMPEJANUM.

dwingen om, tegen haar zin, bij hen te blijven, doch 't feit, dat ze zóó durfden spreken, was op zich zelf reeds een beleediging en een droeve ervaring die ze opdeed.

't Was alsof al 't lijden van die drie smartjaren op eenmaal geconcentreerd werd en of ze 't alles nog eens opnieuw ondervond.

En o! hoe scherp, hoe vlijmend was dat leed! En hoe wreed en toch doelloos was dat praten met die onmogelijke menschen.

Ze kwam er niet verder mee en intusschen werd 't later. Julie keek op haar horloge en toen op het lijstje der treinen, dat mevrouw Rahders haar meegegeven had.

'Is 't je tijd?' vroeg haar schoonvader heel gewoon, als ware er niets voorgevallen. 'Dan ga ik je even brengen,' voegde hij er vriendelijk bij, 'dat is meteen een goede gelegenheid om een luchtje te scheppen.'

Julie stond op; er was nog tijd genoeg, maar ze wist eigenlijk niet wat ze er nog langer doen zou. Ze was doodmoe; dat ellendige gekibbel zonder zin was zoo afmattend, en nu wist ze eigenlijk zelve nog niet waar ze aan toe was.

Alsof haar schoonmoeder haar gedachte raadde, zei ze: 'Als Sientje thuis was, zou ik zeggen: blijf van nacht nu maar hier; want we dienen de zaak toch te bespreken, niet waar, Dorus?'

'Hoor eens, ik bemoei me er verder niet mee; Julie moet doen wat ze wil, maar ze zal natuurlijk wel wijzer zijn en dien meneer bedanken. Blijf jij maar bij ons met Gretha, dat is voor 't kind toch ook beter; wij zijn maar burgermenschen, daar gaat niets van af, maar ze heeft 't bij ons toch heel wat royaler dan bij zoo'n kalen officier, dat is vergulde armoe.'

‘Ik zeg met vader: jij moet weten wat je doet; maar één ding staat vast, Gretha blijft hier. 't Kind van onzen armen jongen laten we maar niet zoo aan de genade van een vreemde over. Bovendien, als jij je man vergeet voor een ander, ben jij geen geschikte moeder meer voor haar.’

‘Maar, wat u zegt is onzin,’ riep Julie driftig uit. ‘Ze is en blijft mijn kind, en u kunt haar niet houden, als ik 't niet wil.’

‘Beste meid, maak je er nu niet boos over,’ viel haar schoonvader sussend in, ‘en bedenk wel, dat het 't belang van je kind is; zoolang ze bij ons is, zorgen we natuurlijk voor haar, dat is onze plicht, doch als jij haar wegneemt, zijn wij van alle verantwoordelijkheid ontslagen.’

‘Ja, dat is een waar woord,’ bevestigde de oude

vrouw. 'Zoolang ze bij ons woont, zal ze een leven als een prinsesje hebben en zullen we alles met haar deelen, en met jou ook, maar als jelui eenmaal de deur uit zijn, dan is 't ook uit. Geen cent zul je meer van ons hebben en Gretha ook niet.'

'Dus zoudt u 't geen schande vinden een vreemden man voor 't onderhoud van uw eigen kleindochter te laten zorgen?' vroeg Julie, onwillekeurig.

'Wel nee, dat zou immers zijn eigen verkiezing zijn. Of dacht je soms, dat we hem kostgeld zouden betalen voor Gretha en misschien voor jou ook?'

'Voor mij natuurlijk niet; als ik trouw, moet mijn man in mijn onderhoud voorzien, en dat zal hij ook, maar ik vind wel, dat u, als Gretha's schoonouders,

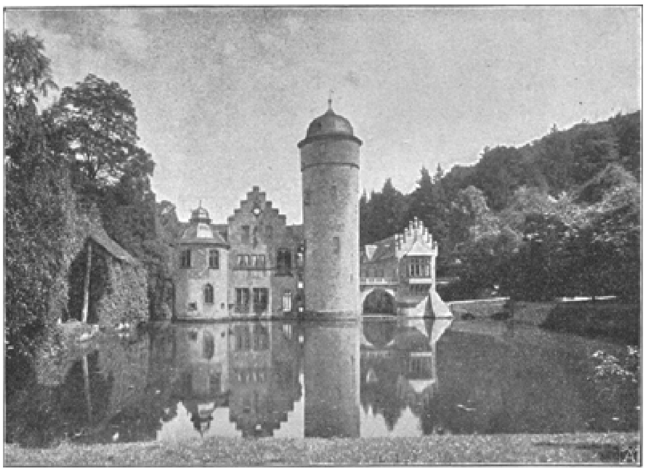

SLOT MESPELBRUNN IN DEN SPESSART.

verplicht zijt, iets voor haar te doen. U kunt 't toch, en als 't eenige kind van uw overleden zoon heeft ze toch een zeker recht om zoo iets van u te verwachten. Ik zou het, bij voorbeeld, onbillijk vinden, als haar stiefvader voor haar schoolgaan en haar kleeren zou moeten betalen.'

'Dat zou 't ook; Adriaan's dochter hoort ook niet door een vreemde onderhouden te worden,' hernam de oude vrouw, 'en daarom zeg ik nogmaals laat haar bij ons. Anders, waarachtig, daar zeg ik dat dure woord op, maar ze krijgt anders niets van ons, na onzen dood net zoo min als bij ons leven.'

'U kunt haar toch niet onterven. Dat verbiedt de wet.'

'Kom nu niet met de wet aan,' zei haar schoonmoeder knorrig. 'Onterven en onterven, dat zijn er nog twee; wat je nalaat, dat is voor je kinderen en kleinkinderen, dat weet ik; maar je kunt 't wel zoo inrichten dat je niets of zoogoed als niets nalaat, zie je, en dan heb je niets te reclameeren. Dat heeft een oom van mijn moeder zaliger ook gedaan, die heeft alles, tijdens zijn leven, aan gestichten en zoo gegeven en toen hij stierf was er amper genoeg om hem te begraven.'

'Maar zoo iets is een laagheid!' riep Julie heftig.

'Nu, we zijn zoo ver niet; mijn vrouw zegt dat nu maar zoo,' begon meneer Van Houten, doch zijn beminnelijke eega hernam:

'Maar zoo ver zal 't toch komen, en als Julie de nagedachtenis van onzen jongen schendt door te hertrouwen, dan heeft zij niets van ons te verwachten en Gretha evenmin. En dat is mijn laatste woord; ga nu maar naar den trein... en compliment.'

(*Slot volgt.*)

Aschaffenburg.
Met drie gravuren.

Koning Lodewijk I heeft eens Aschaffenburg, het vriendelijke stadje aan den Main, het Duitsche Nizza genoemd. Hierop zijn de Aschebergers, zooals men schertsenderwijze de wakkere bewoners van het oude Ascafabure noemt, niet weinig trotsch. En ook met recht.

Want wat een koning Lodewijk I zeide, deze bewonderaar van Italië, dat moest wel waar zijn.

Dikwijls vertoefde de vorstelijke kunstenaar aan de gezegende oevers van den Main, in de hooge kamers van

het prachtige slot, de Johannesburg, van waar men neerziet op den vriendelijk glinsterenden, met schepen overdekten stroom en verder naar de wazige hoogten van het Odenwald en de boschrijke bergruggen van den Spessart, waarvan de met wijnstokken begroeide uitloopers tot aan de stad reiken.

Daar Aschaffenburg eeuwenlang ondergeschikt was aan het Mainzer aartsbisdom - overal ziet men nog het karakteristieke Mainzer stadswapen - kon de stad terugzien opeen schitterend en belangrijk verleden, waarop weinig steden van dezelfde grootte zich mochten beroemen.

De Heilige Bonifacius moet reeds als aartsbisschop van Mainz in Aschaffenburg een kerk ter eere van den H. Martinus hebben gewijd. De stad draagt zijn beeld op haar zegels.

En als men de kronieken en oorkonden der stad doorloopt, welke schitterende namen vindt men dan niet vastgeknoopt aan de veelbewogen geschiedenis der stad. Niet het minst waren het de Mainzer geestelijke vorsten, die aan de schoone stad hun genade en voorrechten bewezen.

Zoo werd Aschaffenburg steeds een belangrijke plaats, en in het jaar 1441 mocht het zelfs een Duitschen Rijksdag binnen zijn muren herbergen. Onder de vele hooggeleerde heeren, die naast de bisschoppen en kerkvorsten op den Rijksdag verschenen, zag men ook den lateren Paus Pius II, Aeneus Sylvius Piccolomini, aan wiens diplomatie het voornamelijk is toe te schrijven, dat keizer Frederik III het zoogenaamde Aschaffenburger concordaat bevestigde.

Maar ook sombere uren en zware dagen bleven der vriendelijke Mainstad niet bespaard.

De stormachtige golven van den Schmalkaldischen oorlog sloegen vernielend over haar heen. In 1547 werd de stad door de soldaten en den Graaf van Oldenburg geplunderd. Bovendien moest zij 40000 gulden brandschatting betalen. In den 30jarigen oorlog, die zoo onbeschrijfelijk veel ellende over Duitschland bracht, zag de zwaarbeproefde stad Tilly en zijn scharen, die voor de Zweden terugweken, en den 25 November 1631 kwam Gustaaf Adolf in de stad. Later in Mei 1632 herbergde zij nogmaals den Zweedschen koning.

Daarna was zij afwisselend de buit van Franschen, Spanjaarden, Beieren en Oostenrijkers, en ten slotte het slachtoffer van Turenne's roofscharen.

Ook koning George II van Engeland zette in 1743 zijn voet in de stad. Toen was de Oostenrijksche Successie-oorlog ontbrand en bij Dettingen niet ver van Aschaffenburg kwam het tusschen de legers van koning George en van het Fransche leger, dat keizer Karel VII zou ondersteunen, den 27 Juni 1743 tot een slag.

Van de oorlogen onder de Fransche Republiek en Napoleon kreeg Aschaffenburg ook het noodige te zien. Vóór zijn muren streed in 1796 het leger van Jordan met de troepen van aartshertog Karel.

Reeds vroeger was Mainz door de Franschen genomen. Het geheele keurvorstelijke hof was naar Aschaffenburg overgebracht, dat toen de hoogste trap van aanzien bereikte.

Nadat eindelijk de ster van den grooten Corsikaan voorgoed was ondergegaan en Aschaffenburg in het erfelijke bezit van Beieren was gekomen, begon voor de stad een nieuw tijdperk van ontwikkeling en vooral aan koning Lodewijk had zij veel te danken. Nog eenmaal in 1866 was zij het offer van den oorlog toen de aftrekkende troepen der Oostenrijkers met de Pruisen in haar straten slaags raakten.

Vier jaren later herbergde Aschaffenburg Fransche krijgsgevangenen, en van toen af weken de schaduwen van den oorlog van haar tinnen.

Groote weldoeners van Aschaffenburg waren de keurvorsten Frederik Karl von Erthal en diens opvolger Karl von Dalberg. Beide namen staan diep in de harten der Aschaffenburgers gegrift.

Karl von Dalberg was de vriend van Herder en Wieland, Goethe en Schiller, en deze allen hebben binnen de gastvrije muren der stad vertoefd.

Vooral Schiller heeft zich in de harten der Aschaffenburgers een eereplaats verzekerd, want hem dankt de overigens zeer interessante en goedgevulde slotbibliotheek haar kostbaarste kleinood, het handschrift van 'Wilhelm Tell.'

Nog belangwekkender dan de oorlogsherinneringen uit Aschaffenburgs historie is haar artistiek verleden, waarvan zoovele kunstschatten en kleinoodiën getuigenis afleggen, en menigeen, die Aschaffenburg voorbijstoomt, weet niet hoeveel groots en schoons haar muren bevatten.

Immers bezit Aschaffenburg in haar slot een schilderijengalerij als weinige provinciesteden van dien omvang.

Alle groote Duitsche kunstenaars zijn er vertegenwoordigd, Holbein, Durer, Cranach, en vóór allen meester Grünwald, van wien alleen elf stukken de oude Duitsche kamer van de Johannesburcht versieren.

Maar ook andere groote meesters vindt men daar, zelfs een Rembrandt, verder Ruysdaal, Teniers, Breughel, Angelika Kaufmann, en voortreffelijke kopieën naar schilderijen van Guido Reni en Correggio.

Het koninklijke slot zelfs, de Johannesburg genaamd, is gebouwd door den kunstlievenden keurvorst, aartsbisschop Suicardus van Kronenberg, gekozen in 1614.

Hoewel het gebouw niet meer zijn oorspronkelijken bouwstijl heeft bewaard, is het toch een monument van den eersten rang. Het vormt een kolossaal vierkant, aan welks hoeken vier trotsche torens zich omhoogheffen, die aan het gebouw zijn monumentaal karakter verleenen.

Het slot zelf heeft drie verdiepingen. De hooge portaalhal onderscheidt zich door fraai stucwerk. Binnen het slot is vooral de prachtige kapel met een heerlijk altaar opmerkenswaardig; een grootschen indruk maakt ook het 30000 □ voeten groote slotplein.

In den Johannesburg bevindt zich de 24000 banden groote bibliotheek en een even rijke verzameling van kopergravures. Onder de kostbare manuscripten onderscheidt zich het beroemde missaal van Nicolaas Glockendon, op bevel van Albert van Brandenburg met schoone miniaturen versierd; ook nog twee gebedenboeken met

miniaturen van H.S. Beham bevinden zich in de verzameling.

Van welken kant men ook Aschaffenburg nadert, wordt men reeds van verre begroet door den gothischen toren der Stiftskerk, die zich op de grootste hoogte der stad bevindt. De kerk is van buitengewone schoonheid en maakt een geweldigen architectonischen indruk. Imposant stijgt de dubbele trap omhoog; de kerk is niet in een stijl gebouwd. De fraaiste gedeelten zijn zeker die in romaanschen stijl, vóór alles de wonderbare kruisgang, die niet alleen verrukkelijk bouwkunstige onderdeelen bevat, maar ook een schilderachtigen indruk vol stemming maakt.

Het meest trekt in de kerk de aandacht het grafmonument van den keurvorst, aartsbisschop Albrecht van Brandenburg, een werk van Peter Vischer; van denzelfden meester is een zeer schoone Madonna en het zoogenaamde Margarethabaldakijn in het linkerzijschip der kerk. Voor de kerk staat de Pelgrimsbron, opgericht ter herinnering aan het 900jarige jubilé der Stiftskerk en aan het 1000jarige bestaan der stad.

Maar wat het meest de aandacht trekt onder de vele bezienswaardigheden der stad, is ongetwijfeld het door koning Lodewijk I gebouwde Pompejanum, de getrouwe nabootsing van een huis uit Pompeji; als een blauwe hemel zich over het dak van het huis welft en warme zonnestralen over haar roode muren spelen, dan vergeet men dat men zich in Beieren bevindt.

Van binnen treedt het oud-romeinsche leven ons bij iederen stap te gemoet. De muren zijn met Pompejaansche wandschilderingen bedekt. Niets ontbreekt, zelfs niet de doodenkamer met altaren en offertafel. In het zomertriclinum bevond zich een antiek mozaïek beeld, geschenk van Paus Gregorius XVI aan koning Lodewijk. In de bovenste verdieping vindt men de vrouwenvertrekken; van de pergola, een overdekt balkon, komt men in het slaapvertrek van de huisvrouw. Hieraan grenst de loggia, van waar men een verrukkelijk gezicht over den omtrek geniet. Een trap voert van hier uit naar het platte dak, waar het gezicht nog uitgebreider is.

Geheel in tegenstelling met dit gebouw, dat ons in de klassieke oudheid verplaatst, is het dicht bij Aschaffenburg gelegen ‘Schöne Busch’, een aangelegd bosch uit den tijd toen de herdersspelen en vriendschapstempels nog in de mode waren.

Een aardig gedenkteeken uit dezen tijd is het droomerig zich in het water van een klein meer spiegelende kasteeltje; het is in Franschen stijl gebouwd.

Hier vertoefde gaarne de keurvorst Dalberg; hier ontving hij Goethe en Schiller. Wat hebben die schoone, oude platanen hier al niet aanschouwd, wat konden zij verhalen van vroolijke feesten en teedere geheimen!

Stil rust de waterspiegel van het meer; zacht glijden eenige zwanen er overheen, de zon hult de geheele omgeving in een gouden tooversluier, rondom sluimert het woud en droomt van vervlogen, schoone dagen.

Rondom de stad strekt zich het Spessart-oerwoud uit. Dit is nog een echt Duitsch woud, waar de heerlijkste eiken en beuken groeien, waar het wilde zwijn huist en het edele wild, waar de bron murmelt en de vogel zingt, het echt Duitsche tooverwoud.

Alle jaren zoekt de prins-regent Luitpold van Beieren met zijn jachtstoet de Spessart op en dan weergalmt het anders zoo stille woud van het vroolijke jachtgeschal.

Midden in het bosch bij Rohrbruun staat het nieuwe vorstelijke jachtslot Luitpoldshöhe.

En slechts twee uren verder verheft zich een ander slot, waarin eenmaal de vorstelijke heeren uit Mainz hun geestelijk gewaad aflegden, om zich over te geven

aan het jachtgenot. Het slot heet Mespelbrunn. Ernstig, bijna somber en trotsch, komt het te voorschijn uit het machtige beukenwoud met zijn massieven wachttoren en zijn tinnen.

Daar huisden de Echters, de vrome ridders, daar werd ook aartsbisschop Julius geboren. Rijk is het inwendige van het kasteel voorzien van kostbare wapens, jachttropeeën en gobelins.

Dat tegenwoordig het ‘Beiersche Nizza’ op den eersten rang der schoone Beiersche provinciesteden staat, behoeft hier niet gezegd te worden.

Nijverheid en kunstzin hebben de stad welvarend gemaakt. Zij teert niet alleen op een groot verleden; maar voor haar bloeit ook een schoone toekomst.

Toen en nu.
Het Huis van Willem Goudt. - Het Oude Hof (*Koninklijk Paleis in het Noordeinde*).

Ongeveer ruim drie eeuwen is het Koninklijk Paleis in het Noordeinde te 's Gravenhage in 't bezit en in gebruik geweest bij Vorsten en Vorstinnen uit het Huis van Oranje, en hebben er af en toe buitenlandsche Vorsten en beroemde mannen een korter of langer verblijf gehouden.

De bouw, echter in geheel anderen vorm, dagteekent van 1533.

De ontvanger-generaal van Holland, Willem Goudt, een geboren Dordrechtenaar namelijk, liet zich in dat jaar aan 't noordelijk uiteinde van die Haghe een aanzienlijk huis zetten, sedert herhaaldelijk verbouwd en veranderd.

Na hem behoorde het aan Mr. Jakob Weitzen, heer van Brandwijk, Raad in den Hove van Holland, en van zijn behuwdbroeder Pieter van Persyn.

Deze Pieter van Persyn was gehuwd met Maria Weitzen, en stamde af van een zeer oud geslacht, dat, naar men wil, geboortig is uit Griekenland. Hier te lande zijn de Persyns reeds bekend van 990. Het Huis Persyn op den weg van 's Gravenhage naar Leiden is van algemeene bekendheid.

In 1591 was het huis verhuurd aan den graaf van Hohenlohe, die welwillend genoeg was om afstand van die huur te doen, toen er sprake was dat Louise de Coligny, de Prinses Douairière van Willem I, het als woning zou verkrijgen, wijl er geen ander voldoend huis voor de Doorluchtige vrouw kon worden gevonden.

Prins Maurits toch had er reeds bij herhaling op aangedrongen, dat aan zijne stiefmoeder een geschikt verblijf in Den Haag zou worden aangewezen.

De Prinses, die na den dood van haar gemaal in alles behalve gunstige geldelijke omstandigheden verkeerde, had nu eens hier, dan daar vertoefd. Zij was eene zwervelinge geworden.

In 't begin van 1591 vinden we haar in Zeeland; de jeugdige Prins Frederik Hendrik was bij haar.

De lucht en het klimaat bleken echter voor hare gezondheid schadelijk te zijn. Toen rustte Prins Maurits niet, voordat hij een gunstig besluit te dezen opzichte van de Staten van Holland had uitgelokt, dat 18 Januari 1591 werd genomen, en aldus luidde:

'Alsoo Sijne Excellentie de Staten van Holland heeft doen voorhouden en verzoeken, dat, gemerkt de Princesse van Orange, langen tijd heeft aengehouden om met het jongen Heerken, haeren zoon, alhier in den Haghe te mogen komen resideeren, doordien Zijlieden in Zeeland niet wel aerden en kunnen, deselve vergunt soude mogen werden de bewoninge van de geheele huysinge van Brandwijk, tot laste van den Lande, sooveel de huyre aengaet, doordien Hare Excellentie in Zeeland egeene lasten van huyre heeft gedragen, hebben de Staten in aensieninge van de gelegentheyt der saecke van de Princesse voorseyt en het versoeck van Syne Excellentie, bewilligt en geaccomodeert, dat hare Excellentie met haer soon en familie in de voormelde huysinge van Brandwijk sal worden ontfangen ende geaccomodeert, en dat de huyre daerof bij 't gemeene Landt sal gedraegen werden, die by den Grave van Hohenloo daeraf is gemaeckt, die tevrede is daervan afstand te doen, door dien egeene andere huysinge in den Hage voor Haere Excellentie aengenaem nochte bequaem gevonden is voor Hare hofhouding.'

Voordat de Staten van Holland bij resolutie van 11 Januari 1595 het huis voor f 14200 in bezit kregen, was vooraf nog eigenaar in naam geworden zekere Hendrik Anthonisz. Wissels, die het 3 September 1592 kocht van Jhr. Marcy van Steenlandt, als daartoe gevolmachtigd door Mr. Jacob Weitsen.

Daar de kooper de koopsom echter niet voldaan had, werd de koop vernietigd, en konden daardoor de Staten van Holland eigenaars worden.

Eenmaal eigenaars van het pand, voor een betrekkelijk geringe som, gingen de Staten van Holland, ter gelegenheid van de onderhandelingen over het 12jarig bestand een stap verder.

De overweging daartoe luidde aldus: 'Op de aanvrage gedaen, hoe men, ten contentemente, bejegenen sal de leden van het huis van Nassau en principalycken mede Syne Excellentie, soo ten aensien van de loffelycke diensten den Lande gedaen bij Syne Excellentie hoogloffelycke memorie, en Syne Excellentie tegenwoordig, is verstaen dat men sulcx met de meeste danckbaerheyt sal moeten doen.'

Het besluit van 25 Maart 1609 hield ongeveer het volgende in:

'De Staten van Holland ende Westfriesland rypelyck gelet hebbende op de propositien van de Heeren Ambassadeurs van de Koningen van Frankryck ende Groot-Brittannien, aengaende de erkentenisse van de groote diensten ende verlies van goed en bloedt voor de vryheidt der Nederlanden, van hoogloffelycker Memorie mijnheer den Prince van Oranje, etc..... hebben geaccordeert bovendien voor haer (de vrouwe Princesse Weduwe) haren soon Prince Hendrick en syn wettelycke

descendenten de huysinge, erven, thuynen ende toebehooren, staende ende gelegen in den Haghe, by Hare Excellentie tot noch toe gebruyckt.'

Er werd haar daarbij eene jaarwedde verleend van 20000 gulden.

Tot aan haar overlijden, in het jaar 1650, bleef zij er metterwoon gevestigd.

Frederik Hendrik kocht, in hetzelfde jaar van de dotatie, voor f 4800, de achter het Paleis gelegen weide van de Gasthuismeesters van het St. Nicolaas-Gasthuis[1]), groot vier morgen en éénhonderd en twee en veertig roeden, welke weide, ten behoeve van de Prinses-Douairière, in een tuin werd herschapen, sedert als de Prinsessetuin bekend.

Deze tuin werd in den tuinbouwstijl dier dagen op weelderigen voet aangelegd, en omvatte patterres en veelkleurige bloemperken, met geschoren hagen en prieelen, met koepels, marmeren beelden, een veelhoekigen vijver, een fontein en lommerrijke lanen.

'Het huis van Brandwijk, of het Hof van zijne Genade Graaf Hendrik', zooals Prins Frederik Hendrik toen nog genoemd werd, bestond destijds uit een van de straat (het Noordeinde) afgezonderd gebouw met twee daktorentjes en trapjesgevels. Voor het gebouw lag een voorplein, door lage getimmerten omgeven; daarachter en daarnaast strekte zich de lusthof uit.

Jacob van der Does zegt er van in zijne berijmde beschrijving van Den Haag:

'Treedt nu een weynich voort, en daedlyk sult gy komen,
Aen 't Oude Hof, een werck daer acht op dient genomen:
Een Koninglyck Paleis, en die 't met oordeel wil
Doorsien, die blijv' voor 't minst een uyr of twee hier stil.
Het is een oudt stuck werck dat eertyds is gebouwen
Van Carels Thesaurier, die hier sich pleeg t' onthouwen
Wanneer hij in den Haegh quam soecken sijn vermaeck,
Of dat hem hier ter plaets deê komen 's Keysers saeck.
Daer nae is d' eigendom aen Brantwycks huys gekomen,
Dat heeft hier voor een tydt syn wooning ingenoomen:
Doch eyndelyck soo is t geraeckt in Fredricks handt,
Die het gebracht heeft in soo heerelycken standt.
Dien grooten Frederick, van Bouw-lust soo beseten:
Dat hy met dit vermaeck kond' al syn sorg vergeten:
Die soo veel huysen heeft getimmert uit de grond,
En bosschen heeft geplant, daer niet een boom en stondt
Die heeft het soo herbouwt, soo prachtig op doen halen,
Soo heerelyk verciert met Koninglycke zalen,
En alle kostlyckheyt dat het nu hedendaech
Ver is het allerschoonst gebouw van onsen Haeg:
Hier hebben Coningen en Coninglycke vrouwen,
Dewyl sy in den Haeg geweest syn haer onthouwen:
Hier is Louysa, tot een Keurvorstin en vrouw

1) Zie Afl. 5 van dezen jaargang.

Van Brandenburg gemaeckt door een gewenschte[1] trouw,
Maer die Princes soo wel in deught als bloet verheven,
Nadat sy aen die Vorst drie Princen in het leven
Gelaten heeft, is naer een hooger Hof gegaen,
Daer sy voor eeuwig aen Gods rechterhandt sal staen.
Godtvruchtige Princes, die in die groote weelde,
En in dat hoog geluck, noyt met de werelt speelde,
Maer hier op aerden in soo hoog verheven lot
Gestelt, maer hooger, en veel grooter noch by God;
Noyt struyckelden op soo veel slibberige wegen,
Maer God tot u, en ghy weer tot u God genegen,
Hebt aerd, en Hemel door u leven soo voldaen:
Dat ghy by God en mensch in liefden hebt gestaen.
Noyt sal uw' groote naem, noyt uwe deuchden sterven.
God wilse zegenen, en kroonen in uw erven
En maeckt die Princen van soo hoog verheven bloedt
Tot Princen van de deucht, en Heeren van t gemoet.
Nu hout Amelia hier Hof, en laet de saken
Der werelt varen, om in Godt haer te vermaken:
Sy snydt de zorgen van het aerdsche leven of,
En vindt gerustheyt in het ongeruste Hof.
Soo strekt dit Noorder-End sich uyt,' enz.

Het vorstelijke paleis wekte dan ook de bewondering van de Koningin van Frankrijk, Maria de Medecis, en was alleszins waardig te achten om zelfs de Koningin van Engeland te ontvangen, toen zij hare dochter Maria, de verloofde van den jeugdigen Prins Willem, later Prins Willem II, naar Holland geleidde.

Schitterend kunnen de feesten op 8 December 1646 wel geweest zijn, toen in het Oude Hof de bruiloft gevierd werd van 's Prinsen oudste dochter Louise Henriëtte met Frederik Wilhelm, Keurvorst van Brandenburg, later als de groote Keurvorst bekend, maar daar haar vorstelijke vader reeds lijdende was, en de Prinses slechts gedwongen haar hand reikte aan den bruidegom, zal er toch ook wel een neergedrukte stemming geheerscht hebben, te midden van de pracht en den luister, welke in het Paleis inheemsch waren geworden.

In het hart der bruid leefde nog het beeld voort van den geliefde harer jeugd, den ridderlijken Henri Charles de la Tremoïlle, Prins van Talmont, den achterkleinzoon van Prins Willem I.

Toen Prins Frederik Hendrik in 1647 overleden was, verhuisde zijne weduwe Amalia van Solms van het Huis ten Bosch[2] naar het Oude Hof, dat ook zij niet minder kunst- en prachtlievend dan haar gemaal, met vele schilderstukken, waaronder van Rubens, versierde. Zij woonde aldaar tot aan haar overlijden in 1675.

Op de prent van hare teraardebestelling, door Romein de Hooghe, vindt men o.m. het praalbed, in een der vertrekken van het Paleis, afgebeeld.

Het paleis bleef alsnu ledig staan. Slechts van tijd tot tijd verstrekte het tot logies van een doortrekkend vorstelijk persoon.

Zoo ontmoeten wij er in 1703 Aartshertog Karel van Oostenrijk, later Keizer Karel VI, den vader van Maria Theresia, en in 1714 Koning George I van Engeland, en zijn zoon den Prins van Wales, aan wie het paleis ten verblijve diende.

In 1732 werd eigenaar ervan niet minder dan de Koning van Pruisen.

1) Zie hieronder.
2) Zie een vorige aflevering.

Ten gevolge van het kinderloos overlijden van Prins Willem III, den Koning van Engeland, was er geschil gerezen over de successie der Oranjes tusschen den Frieschen tak der Nassaus en den Koning van Pruisen, den zoon van den grooten Keurvorst, en van Louise Henriette, wier huwelijk in 1646 in dat paleis was voltrokken.

Haar zuster Albertine Agnes was gehuwd met Willem Frederik, stadhouder van Friesland.

Na zeer langdurige onderhandelingen en besprekingen werd ten laatste, in 1732, tusschen den toenmaligen Koning van Pruisen, Frederik Wilhelm, en den stadhouder Prins Willem IV eene schikking getroffen, waarbij onder meer goederen en bezittingen in de Nederlanden, ook het Oude Hof aan dien Koning werd toegewezen.

Intusschen was reeds vele jaren vroeger, door de Staten Generaal als executeurs van het testament van Willem III, het paleis ter beschikking gesteld van Koning Frederik, die er zijne gezanten liet wonen, en er ook zelf meermalen vertoefde, doch incognito; er logeerden ook Frederik V, de Keurvorst van den Paltz, en de Koninginnen van Frankrijk en Engeland.

Ten tijde van Koning Willem II hield Keizer Nicolaas van Engeland er gedurende eenige dagen verblijf.

Bij conventie van 11 Januari 1754 was het paleis weder in 't bezit der Oranjes gekomen.

Voor een som van *f* 705.000 werd het met de andere in Holland gelegen bezittingen, waaronder de heerlijkheden van Naaldwijk, Wateringen, Oranjepolder en 's Gravensande, door de Prinses Douairière van Oranje Nassau, de weduwe van Prins Willem IV, van den Koning van Pruisen teruggekocht.

Nog eenmaal werd aan de Oranjes het bezit ontnomen.

Het paleis behoorde tot de goederen van den stadhouder Willem V, die de Fransche republiek beweerde, volgens oorlogsrecht in 1795 te hebben verkregen.

Zij was echter zoo goed (?) ingevolge art. 19 van het traktaat van *vrede en vriendschap* van 16 Mei van dat jaar, (een traktaat dat den lande honderd millioen gulden kostte), den eigendom aan de Nederlandsche Republiek over te dragen. Het bleef thans sedert dien tijd Staatsdomein, en werd, na tot verschillende bestemmingen, tusschen 1795 en 1814 gediend te hebben, in het laatstgenoemde jaar verbouwd door den architect Ziesenis, en tot Paleis voor den souvereinen Vorst, later Koning Willem I, ingericht.

Jammer genoeg zijn de kostbare meubelen en versieringen, in 1795 nog aanwezig, in den troebelen tijd, *waarin 't zoo goed visschen was*, *verloren gegaan.*

We zullen nu den vorm eens in oogenschouw nemen.

Omtrent de helft der 17e eeuw geheel verbouwd, had het Paleis destijds, aan de zijde van het Noordeinde, nagenoeg dezelfde gedaante als thans. Het voorplein tusschen de twee vooruitspringende vleugels was echter toen door een verguld ijzeren hek met drie doorgangen afgesloten.

Boven den middendoorgang, voor rijtuigen bestemd, prijkten sedert de regeering - of wil men het stad-

houderschap - van Prins Willem III, de wapenschilden van Groot-Brittanië en Oranje-Nassau, omgeven door de keten van den Kouseband. De nissen in de vleugels waren met beelden en tropeeën versierd; het raam op de bovenverdieping van elken vleugel was naar de straatzijde uitgebouwd.

De vierkante kruisramen waren van halve luiken voorzien. Een bordestrap voerde naar de boogvormige hoofddeur, waarboven zich toen geen balkon bevond.

De verbouwing, door Ziesenis aangevangen en in 1821 door J. de Greef voortgezet en voleindigd, bracht geen groote wijzigingen. Zij betroffen meer een moderniseeren en confortable indeeling.

Sedert Koning Willem I hebben aldaar onze Vorsten gewoond en gewerkt, zij het ook met tusschenpoozen, waar zij dikwijls verblijf hielden op hunne lusthuizen.

Van 31 Augustus af, wanneer onze Koningin Wilhelmina de regeering aanvaardt, waaraan de inhuldiging die op een der volgende dagen te Amsterdam zal plaats vinden, is verbonden, zal het Paleis, het vroegere oude Hof, vroeger bekend als het huis van den Heer van Brandwijk, en gesticht door Willem Goudt, eene Koningin als souvereine huisvesten.

Moge het Hare Majesteit gegeven zijn, onder de meest gunstige omstandigheden, tot in lengte van dagen het Paleis harer vaderen en voorvaderen te bewonen, en moge zij aldaar nog dikwerf ontvangen, ook in een te stichten huiselijken kring, de Koningin-Weduwe, die zoo ruimschoots hare moederlijke zorgen en plichten tot heil van hare Koninklijke dochter, en van Nederland en het Nederlandsche volk, heeft vervuld, wat ons past dankbaar te erkennen?

Den Haag.

A.J.S.v.R.

['t Oosteinde van het Haagsche Bosch. - 't 'huis ten Bosch'.]

't Oosteinde van het Haagsche Bosch. - 't 'Huis ten Bosch'.

Het Haagsche Bosch, onlangs ter sprake gebracht door een rapport, dat in druk uitgegeven[1)], vernieuwde belangstelling vraagt voor het 'oerwoud' van die Haghe, dat is te zeggen 's Gravenhage; - der Haghe hout, de trots, het troetelkind der Hagenaars, is niet alleen om zichzelf het lievelingsoord van stad- en landgenoot, van vreemdeling en toeristen, maar heeft vooral een great attraction door het bekende Paleis der vorsten en, voornamelijk, vorstinnen van Oranje, de Oranjezaal, of thans begrijpelijker aangewezen onder den naam 'Huis ten Bosch'.

Eerst van 1645 dagteekent dit lustslot.

Tot op dat jaar werd het terrein aangegeven als 'eene parthye van seeckere elstackere, weye, valleye ende wildernisse, gelegen op 't oosteynde van 't Haegsche Bosch'.

Het terrein werd aan Amalia van Solms, gemalin van Prins Frederik Hendrik, afgestaan op 17 Mei van dat jaar, en met het oog op hare persoonlijke bemoeiingen met den bouw van het Paleis en den aanleg der tuinen, werd die vergunning gegeven

1) Het Haagsche Bosch door F.B. Löhnis, met een kaartje (Rapp. v.d. Comm. in zake het onderhoud v. 't H.B., gelezen in de vergadering van Werkende Leden v.d. Vereen. 'die Haghe'), op Donderdag 13 Jan. 1898. Uitgegeven voor rekening v.d. Vereeniging. Mouton & C. 1898.

door de zoogenaamde Grafelykheids rekenkamer, ‘sonderlinge dat dit werck soude mogen dienen tot voedinge van goede lust ende dispositie van Hare Hoogheid’, waar de Prinses den grond had begeerd ‘tot hare recreatie, exercitie ende oeffeninge te veranderen soo in plantagie als betimmeringe, soo sy t selve t 'haerder vermaeck dienstich soude vinden’.

Voorgelicht door bouwmeesters als Jacob van Campen en Pieter Post, kwam het plan, dat zoo uitstekend voorbereid was, al spoedig tot uitvoering.

Het terrein, van oorsprong veengrond, waardoor tot in 1533 de turf voor den Hof brand werd verkregen, doch van lieverlede uitgeveend en met duinzand aangevuld en met elzenhout beplant, moest in de eerste plaats aanmerkelijk opgehoogd worden.

Toen dit geschied was volgde alras het graven van de omringende grachten, met het daaraan onafscheidelijk aardwerk, en eerst toen kon men met den bouw aanvangen.

Niettemin was het fundeerwerk op 2 September reeds zoo ver gevorderd, dat de Koningin van Bohemen[1)], een nicht van Amalia van Solms, door beider gemalen, bereids op dien datum den eersten steen van het gebouw kon leggen.

De aanbesteding daarvan had dan ook 28 October plaats, en de bouw van den romp van het bouwwerk kostte 48000 gulden. Maar, indien men uit wil rekenen hoevele duizenden nog benoodigd waren om het geheel te voltooien, en uit- en inwendig te versieren, moet men in aanmerking nemen, dat alleen de tuinmuur 17000 gulden kostte.

Frederik Hendrik was, bij het totstandkomen van het plan tot den bouw van het vorstelijk buitenverblijf, te velde. Uit dat jaar dagteekent o.a. de verovering van Hulst. Edoch, hoewel de politiek, en de daarmede gepaard gaande krijgsverrichtingen, ten volle zijn aandacht vorderden, bemoeide hij zich toch met den bouw.

Dit blijkt o.a. uit een brief van zijn vertrouwden Const. Huygens, die uit Eecloo aan de Prinses schreef: Son Alt. a recognu avec patience les changemens du dessein de Votre Alt. au bois, et ne les a pas voulu gouster d'abord, comme après quelque information qu'elle a souffert qu'on luy en fist projectant mesme de restreindre le bastiment, en sorte que la salle eust esté salle et entrée et toutes choses, retraicte des laquais, et des honestes gens. Mais enfin la justice s'est trouvée du costé de V.A. qui, je m'assure, trouvera tout contentement dáns la joincte.’

Jammer genoeg mocht de Prins den bouw niet voltooid zien. Hoewel hij een ruim aandeel genomen had, vooral in alles wat de inwendige versiering aangaat, door o.a. recht huiselijk met zijn Gemalin te overleggen, welke portretten er in zouden worden opgenomen, en de Prins in de eerste plaats aan wijst: ‘Princesse d'Oranje, la jeune, ma fame’ (femme), en de Prinses: ‘de beste van al, Frederik Hendrik’, kon hij niet gissen, dat dit

1) De Huisvriend. Geïll. maandblad 1897, afl. 1 bl. 22, e.v.

gebouw, in oorspronkelijken aanleg niet meer dan een zomerhuis, te zijner eer, door zijne Gemalin tot een Mausoleum zou worden ingericht.[1)]

Een wijziging in de bouwplannen was daartoe noodig.

Het lusthuis wilde zij herschapen zien in een mausoleum, ter vereeuwiging van 's Prinsen roem en van hare smart, en nog voor dat het lijk van baar dierbaren echtgenoot te Delft in het Praalgraf der Oranjes was bijgezet, besloot zij op de achthoekige zaal een koepel te doen bouwen, en het geheel tot een praalgesticht te hervormen, hoofdzakelijk met behulp der schilderkunst.

Reeds op 15 April werd de bouw van dien koepel aanbesteed voor f3150.

Bezien we nu eerst het Paleis eens, zooals het zich voordeed in 1652, toen de bouw en de tuinaanleg geheel voltooid waren.

Het bestond hoofdzakelijk uit de Groote zaal (de Oranjezaal), welke ter weerszijden door enkele vertrekken begrensd werd.

'Eene breede ongebroken trap voerde destijds naar een *voorsael* of vestibule, van waar trappen naar de tweede verdieping leidden, alwaar die *voorsael* met een balkon of *platt*, van eene balustrade voorzien, was afgedekt.

Boven dit balkon zag men den terugliggenden buitenmuur der zaal, met hare blinde vensters; welke muur, zoo aan deze, als aan de tuinzijde met frontons was bekroond, in wier tympans het, door kinderfiguren vastgehouden, wapenschild der Prinses prijkte.

Sedert zijn niet alleen links en rechts van het hoofdgebouw zijvleugels aangebouwd, maar is ook de voorgevel veranderd. Het oorspronkelijke voorportaal met zijn middendeur, zijn zijramen, nissen en balkon, is door eene nieuwe, twee verdiepingen hooge façade vervangen, waardoor de buitenmuur van de zaal onzichtbaar is geworden; ook de buitentrap heeft een anderen vorm gekregen. Aan de tuinzijde is een dubbele steenen bordestrap en veranda aangebracht.

Ter weerzijde van de vestibule of *voorsael* bevond zich eene voorkamer; daarachter, juist in de as der groote zaal, eene *bedtcamer* (slaapkamer), ter breedte van het avantcorps der zijgevels, met aangrenzende kabinetten of garderobes aan de tuinzijde. Deze indeeling is dezelfde op de beide verdiepingen. De overwelfde benedenverdieping was in verschillende vertrekken voor het personeel en den dagelijkschen huisdienst verdeeld.'

Oorspronkelijk had dit lustslot dus geen grootsch aanzien, maar er mag niet vergeten worden dat primitief slechts aan een zomerhuis, een pied-à-terre in 't lommerrijke bosch was gedacht, allerminst geschikt voor eene groote hofhouding.

Door den dood van Frederik Hendrik werd het plan in zooverre gewijzigd, dat een eigenaardig karakter aan de groote, of Oranjezaal werd gegeven; de kunst moet haar stempelen tot een *Ruhmeshalle.*

Bij eene doorsnede van 15 meter heeft die zaal 19½ meter hoogte binnen haar bekoepeling. 'Haar grondvlak is vierkant, maar van elk der vier hoeken is een rechthoekig gedeelte met afgeschuinde zijden afgenomen, waardoor de zaal niet alleen een zeer elegant voorkomen heeft verkregen, maar hare afmetingen ook grooter schijnen, dan wanneer zij regelmatig vierkant of achtkant ware gebouwd. De door deze insprongen verkregen ruimte is door den architect aangewend tot het plaatsen van trappen en portalen.'

1) De Prins stierf 14 Maart 1647, en werd begraven 10 Mei d.a.v. Zie Haagsch Jaarb. v. 1898, bl. 46 v/h Voorwerk.

Op de houten bekoepeling rust de groote lantaarn, die de belichting der zaal aanbrengt.

Waar we slechts een klein deel van het opstel mogen wijden aan den architectonischen vorm, willen we bij de inwendige versiering, het decor, ietwat langer stilstaan.

Boven in het plafond van den achtzijdigen koepel, en juist in het midden, is het portret geschilderd van Amalia van Solms, dat door vier engelen, gedragen door een groep van bloemen strooiende kinderfiguren, is omgeven, terwijl op het fries daarbeneden het door Huygens aangegeven opschrift in het Latijn is geschilderd: ‘Amalia van Solms, de ontroostbare weduwe, deed ter eere van baar onvergetelijken gemaal Frederik Hendrik, Prins van Oranje, dit gedenkteeken harer smart en harer eeuwigdurende liefde, hem ter eere oprichten.’

De hoofdmomenten uit het leven van den Prins worden ten deele door allegorische voorstellingen aan de wanden van de zaal in herinnering gebracht. 's Prinsen geboorte, zijn opvoeding, zijn huwelijk, zijne verheffing tot stadhouder, zijn zegetocht na de verovering van 's Hertogenbosch, het huwelijk zijner dochter met den grooten keurvorst, zijne schitterende wapenfeiten, en dan de apotheose, welke al die tafereelen bekroont; zij alle werden, volgens schetsen van den bouwmeester Van Campen, uitgevoerd door de beroemdste meesters dier dagen, als de beide leerlingen van Rubens: Jordaens en Van Fulden, Honthorst, v. Everdingen, de Bray, de Grebber, Jan Lievens, Cornelis Brizé, e.a.

Mag men een in 1715 door den druk gemeen gemaakt werk van Pieter Post gelooven, dan heeft ook Jacob van Campen enkele tafereelen geschilderd.

Voornamelijk Honthorst met zijn afbeelding van de Prinses, met hare vier dochters in vollen tooi, en het doek van Jordaens den zegepralenden Prins vertoonende vragen nu nog, met bijna nieuwen en frisschen gloed prijkende, de bewondering der beschouwers.

Boven het beeld van den Prins vertoont zich de vredemaagd met vriendelijke engelen omgeven, die het Latijnsche schrift ontrollen: ‘de schoonste aller overwinningen is die waardoor de vrede verwonnen wordt’, waarmede de Prinses wilde uitdrukken, dat de Munstersche vrede (30 Januari 1648) aan den degen van den overleden held was te danken. Daarom zijn op de toegangsdeuren Pallas en Hercules voorgesteld, die deze deuren openrukken om het binnentreden van de vredemaagd mogelijk te maken.

Eigenaardig vooral is het feit, dat de Prinses, met hare vertrouwde raadgevers, tot in de kleinste bijzonderheden in overleg trad omtrent de invoering. ‘Zoo bleef een vak open, omdat het uur van de geboorte van den Prins onbekend was, en men derhalve niet kon nagaan welke ster zijn levensloop begeleidde; zoo

NACHTELIJKE AANVAL VAN TORPEDOBOOTEN. Naar L. Hendrichs.

ontbreekt op het tafereel het huwelijk van Willem II[1], voorstellende de moeder der bruid, de Britsche Koningin, omdat... de weduwe niet van hare staatkundige handelingen hield.

Voordat de Groote zaal in Oranjezaal verdoopt was, riep de Prinses den raad in van Constantyn Huygens om een gepasten naam te vinden.

Huygens zat niet stil, en 44 namen gaf hij der Prinses in overweging, waarvan niet één werd aangenomen.

Het vindingrijk vernuft van Huygens moge blijken uit het volgende lijstje:

'Beaucouvert, Beaurepas, Belombre, Beaumarais, Beaureduit, Bellassise, Belesbat, Belair, Belleincente, Belenclos, Beaumedy, Beaudevis, Beaujour, Bellattraicts, Belendroit, Belasbord, Belescart, Belacceuil, Bellemprise, Toutefleur, Touterose, Boisfleuri, Fleurenval, Rosenval, Valenbois, Courenbois, Jolival, Petit parc, Bois d'Orange, L'Oranger, Val d'Orange, Seulenbois, La Seulette, Doux Repos, Jolipré, Cour en fleur, Sousbois, Bonjardin, Jolifaix, Jolibois, Oosterhout, Bosch-en-dael, Uyttendrang, G. Soelenbosch.'

Met eenige moeite, en in aanmerking nemende de spelling van het oude Fransch, zijn de namen nogal te ontraadselen.

'Oranjezaal' stond niet op de lijst, maar werd ten slotte gekozen, en drukte ook het best de bedoeling van de stichting uit.

De Oranjezaal was in dien tijd omgeven door tal van op zichzelf staande gebouwen, ingericht tot keuken, paardenstallen, koetshuis en koestallen.

Verder sloten houten poorten den toegang af, welke door bruggen over de grachten werd verkregen.

De tuin was versierd met 'groene cabinetten (koepels), welcker twee staen in den Hoff, met gras-parcken, hooge ende laege terrassen, parterres van borduurwerck met initialen, labyrints, keucken ende moesthoven, elze plantagie, linde- ende eycke-laenen, terwijl de Loo-laen toegang gaf tot de Bezuydenhoutse wech.'

Die weg, vroeger slechts een breed pad, werd in 1646, ter wille van den bouw, met boomen beplant en in 1748 bestraat.

Het gebouw werd in 1751 niet alleen met twee zijvleugels vergroot, maar ook uitwendig zoodanig veranderd, dat het, uitgenomen de Oranjezaal van binnen, zijn oorspronkelijk karakter geheel heeft verloren.

Willem IV, die er op 22 October 1751 overleed, had den aanbouw ondernomen. In een Haagsche Courant lezen we daaromtrent: '11 Aug. 1751 werd de eerste steen gelegd van den rechtervleugel van het "Huis ten Bosch" door den jeugdigen Willem V, 3 jaar oud, en van den linkervleugel door Prinses Carolina, onder toejuiching van een groote menigte. Het werkvolk werd door Hare Hoogheid met eene aanzienlijke gift beschonken.'

Tot aan haar dood, in Augustus 1675, bewoonde Amalia van Solms de Oranjezaal, en ondervond daar, zooals de geschiedboeken ons leeren, veel teleurstelling en vrij wat leed, met name door het vroegtijdig overlijden van haar eenigen zoon Prins Willem II, doch mocht, hoewel ziekelijk en zwak, toch nog de vreugde beleven dat haar kleinzoon Willem III tot Stadhouder werd benoemd.

1) Zie omtrent dit huwelijk het weldra te verschijnen Haagsch Jaarb. v. 1899, en het Oranje-Album.

Na het overlijden van dien Prins kwam het ‘goed’, uit diens nalatenschap aan den Koning van Pruisen, die het in 1732, bij het tractaat van nadere regeling dier nalatenschap, weder aan Willem IV toewees.

Na de gebeurtenissen van 1795 werd het Huis ten Bosch, als particulier eigendom van Prins Willem V, verbeurdverklaard; ja het werd in 1798[1)] zelfs als staatsgevangenis ingericht.

Ook Koning Lodewijk bewoonde dit Paleis, dat na de omwenteling van 1813 weder ter beschikking werd gesteld van Koning Willem I, die er geboren werd, en er bij het einde van zijne regeering bij voorkeur werkte.

In de latere jaren van haar leven was dit Paleis het geliefkoosde zomerverblijf van Koningin Sophia.

Het treft nu nog ieder bezoeker, dat men de inwendige inrichting onveranderd liet. Nu nog herkent men den goeden smaak van deze Vorstin om al het artistieke wat zij hier bijeenbracht.

Ook vindt men er nog het ernstige gelaat van Motley door Bisschop geschilderd.

Thans wordt het Huis ten Bosch meer bezichtigd door den toerist, dan bezocht door onze Vorstinnen. Alleen in den winter bij ijsvermaak geniet onze Koningin van die wintersport, en trekt haar lieftalligheid duizenden wandelaars naar dat oord.

A.J.S.v.R.

Een dagje op de vlasmarkt.
Rotterdamsche schets. door Henri Dekking.

Typisch, typisch, weergaloos typisch! daar, in die stofatmosfeer, met versleten meubelen, stukkende kleederen en kwebbelende rumoerige kooplieden, voor, achter en boven u: een dagje daar te slijten is voor het naar orginaliteit dorstend hart een ware verkwikking.

‘Vlasmarkt’ heet dit merkwaardig stukje Rotterdam. Waarom weet ik niet, alle denkbare artikelen worden hier ter veiling aangeboden, behalve juist dat, waaraan dit plein zijn naam ontleent.

Van alles wordt er verkocht, ja, en toch is hier een zeker ‘je ne suis quoi’, dat u reeds bij den eersten blik een groot verschil doet zien met een gewone oud-roestmarkt...

Tien uur in den Woensdagmorgen. 't Plein tusschen de Hoogstraat en den Steiger staat vol ‘oudhedens’, waaraan ge met de beste voornemens en ook na de meest welwillende kritische beschouwing geen ‘haartje’ goeds ontdekken zult en die toch straks zonder twijfel wel liefhebbers vinden.

Die liefhebbers: uitdragers en handelaars, die de volksmond eigenaardig en teekenend oud-maak-nieuw-

1) Zie Haagsch Jaarb. v. 1898 bl. 234 e.v.

kooplieden noemt, zijn reeds in ruimen getale tegenwoordig, de vrouwen zitten op lange banken, geplaatst voor een dito tafel, primitief gemaakt van planken en schragen, de mannen staan achter die banken en òp en vóór de tafel. 't Is hier zoo goed 'bezet' dat een schouwburgdirecteur er 't water van in den mond zou krijgen.

Een leven, een rumoer! Schreeuwen, dringen, vloeken, kijven. Hier seint een man aan een collega óver hem, brullende een handelsdepêche, die den leek zwartduister, maar den ingewijde kristalhelder zijn.

Dáár noodigt een vrouw zeer beleefd een indringerige vreemdelinge uit van haar 'plaassie' af te 'donderen', bij gebreke waarvan zij belooft haar handen te gebruiken of 'meneer Famillarelle te waarschouwe.'

Dan, daar zet de afslager, blijkbaar geheel onder den indruk van 't belangrijke werk, dat ie gaat verrichten, zich op z'n stoel, hoog staande midden voor de tafel en in eens is alles stil.

'Nummertje een,' gilt een jongen en, geholpen door zijn welwillenden, maar wat hardhandigen steun, treedt een kachel in stervenstoestand op. Van alle kanten wordt zij bevoeld en betast, en met het scherpe oog van den geneesheer, die zich overtuigt of de toestand al dan niet hopeloos is, begluurd.

Een oogenblik zwijgens.

'Een gul- een gul- een gul-' roept de afslager, 'kom, niemand?' en dan, op de vervelendste manier brommend, begint ie af te tellen, met stuivers, '19, 18, 17, 16, 15,' tot op eens van vier, vijf kanten tegelijk het woordje 'mijn' klinkt. Vier, vijf menschen verheffen zich, maar kalm steekt de autoriteit in dezen de hand op en wijst met zijn vinger den persoon aan, wien de koop wordt toegewezen. Merkwaardig, niemand verzet zich, niemand pruttelt, hooger beroep schijnt hier niet te zijn.

Nu de kooper bekend is neemt een oude knecht de zieke kachel op en draagt die, wel wat ruw, naar 't andere eind der tafel, waar zij door een tweeden beambte in ontvangst genomen wordt.

'Voor Knap!' zegt de oude en 'voor Knap' schreeuwt de tweede, 't hoofd gewend naar een hoek van 't plein, waarheen hij ook zijn vrachtje draagt. Een jonge dame, zijn dochter, aan wie de administratie is opgedragen, heeft reeds den naam des koopers genoteerd en belast zich nu met de verdere zorg voor het gekochte. De gepatenteerde compagnieschap van vader en dochter, die de artikelen bewaart, ontvangt daarvoor de nu juist niet zeer schitterende belooning van drie cents per stuk.

Intusschen is Nummero twee ten tooneele gedragen en de afslager is weer druk aan het tellen.

Geestverheffend is het baantje van dien man waarachtig niet, maar 't jaren doende, went men er wel aan. Naar luid der overlevering moet eens dat aanhoudende tellen een afslager 'suf' gemaakt hebben. Bedoelde afslager was ook voorzanger in de Oosterkerk en nu heeft hij, *men* zegt het, eens op zekeren Zondag de vrome gemeente uitgenoodigd tot het zingen van psalm 84, 83, 82, 81, 80, en, zoo doortellend kwam hij eerst door het *mijn*-roepen van een zijner klanten weer tot z'n 'positieven'.

'Druk hier, hè meneer,' hoorde ik achter me zeggen.

Ik keek om en zag een klein kereltje met slimme, sprekende oogen, die me van onder de klep van zijn zwarte pet guitig aankeken.

'Ja, vriend,' zei ik, 'erg druk!'

'As 't niet astrantig is, wou 'k u vrage of u maar es komp kijke, of dat u koope wil, zie je, dan zou 'k u wel kenne helpe, 'k ben hier goed bekend.'

‘Neen, ik kom hier niet om wat te koopen, maar als je wilt zou je me toch wel ereis kunnen helpen. Je bent hier goed bekend, zeg je?’

‘Nou, asjeblieft! Ik kom hier al twintig jaar lang.’

‘Ah zoo, dan zou ik je wel een en ander willen vragen.’

‘Gaat uwes je gang maar. Zeker 'n stille diender hè, nou 'k eb, God zij dank, niks op me geweten, niks niemendal!’

‘Neen vriend, 'k ben niet van de politie. Ik kom hier wel als verklikker, maar niet zoo, als jij veronderstelt. Vertel me eens, wat is er voor verschil tusschen deze en de andere publieke verkoopingen?’

‘Wel, as datter hier alle Woensdagen veiling is, en dan datter geen kijkdag gehouwe wordt, wat hier komp is versch. En dan dat je, as je voor “goed” bekend sta, je hier crediet krijge kan, da 's makkelijk voor de kooplui, dat vat je!’

‘Wordt hier wel ereis mooi goed ook verkocht?’

‘Och, da 's navenent. Een goed stukkie mag-t-er wel es doorloope, maar 't meest komp hier toch ouwe rommel. O, daar is geld an te verdiene, geld, smerig hoor, vooral as ie es een buitekansie heb. Jan kan 't treffen. Wat je koopt is van jou. Zoo'n kast bijvoorbeeld,’ en hij wees op een meubelstuk dat juist als ‘nummertje elf’ ter tafel werd gebracht, ‘zoo'n kast heb ie vroeger wel es mee gematst. Je vond er wel es bankies in. Teugeswoordig late de mensche ze der niet meer inzitte, nou maar, die bankies moch ie houwe! Och, waarom ook niet; as ter beesies in zitte zijn ze ook wel voor jou!’

‘Waar komt dat ouwe goed toch vandaan?’

‘Ja, zeg u me dat nou es. Ze sture 't van alle kante, per spoor, per boot of as postpakket. Meest aster dooje in een huis benne of met den schoonmaak, dan wordt de rommel opgeruimd. Soms ook uit armoei. Kijk,’ fluisterde hij, ‘daar naast u, an die kant, staat er een, die bepaald es komp loeke, nou z'n boeltje verkocht wordt. Ik ken m'n klantjes!’

Ik keek en zag een paar groote, glanslooze oogen, starend uit een vaalbleek gelaat naar een ‘zootje’ dat juist geveild werd. Een paar kreupele stoelen, een kastje dat, nog maar tweepootig, leunde tegen een verfloos tafeltje, zeker 't heele ameublement uit de kamer van dien armen kerel. En toch, hoe rampzalig een overschot ook, hij keek er naar met liefde in z'n blik. Sprak het hem misschien van vervlogen hopen en droomen, van illusies, van gelukkige dagen in het lieve verleden?

Voor een gulden werd het toegewezen.

‘Een gulden maar,’ mompelde hij voor zich heen, zijn voormalig eigendom, dat juist werd weggedragen, nakijkend, ‘een gulden maar, 'k had er op vijf gerekend. Waarom biedt zoo'n beroerling niet meer. De

duuvel....' Hij zei dit vulgaire spreekwoord uit en slenterde toen weg in doffe moedeloosheid.

'Dat zie je hier meer,' zei mijn buurman. 'Arme bliksem.'

Op dit oogenblik trok het klagend geschreeuw van een koopvrouw, die beweerde 'bekocht' te zijn, m'n aandacht.

'Komt dat dikwijls voor?' vroeg ik.

'Neen, niet zoo erg,' was 't antwoord, 'maar da's 't vak, hè! As je es slecht uitkomt, doe je 't wijste maar te zwijgen; klage geeft je niet veel; as je je mond niet houdt, zegge ze al heel gauw tege je: Wil je 't niet hebbe, dan lá je 't maar staan; maar dan verkoope ze ook nie-meer an je. En daar hebbe ze recht an. Je mot nie koope as ie geen kennis van zake heb. Nee, wat seg uwe nou? As ie gewikst ben kan je geld verdiene. Zie je die ouwe heer daar. Da's Bram Hoorenman, die komp hier al zoo lang as *ik* leef, da's de ouste koopman hier, een lollige vent en een brave man, nou en die zou toch niet elke week terugkomme aster geen negocie te make viel, hè?

'Kom jij ook koopen?' vroeg ik.

'Och, aster wat voor de hand komt wel, maar ik kom hier toch het meest voor het trekgeld.'

'Het trekgeld, wat is dat?' vroeg ik.

'Weet u dat niet; chot Mie,' en hij stootte de dame naast hem aan, 'die meneer weet geen eens wat et trekgeld is, he he he he he he he!'

Mie monsterde me met onderzoekenden blik en keek me, even schokschouderend, aan met een gezicht of ze zeggen wilde: 'Da's een groene, hoor.' Toen werd me verteld dat het trekgeld een premie was die den hoogsten bieder werd toegewezen op een koop, waarna, te beginnen met tien gulden of meer boven de geboden som, weer werd afgeslagen. Bood nu iemand meer dan de eerste bieder, dan kreeg deze de premie, maar het goed werd aan gene afgestaan.

'Nou kè je der natuurlijk wel es bij hange, maar as je choochem bent, waag je 't er op. Ja, 't kossie wordt soms raar verdiend, hè?'

En terwijl hij me erg fideel aankeek, permitteerde hij zich de luxe van een pruimpje. 'Wilt u misschien een snippertje?'

'Neen, dank je, vriend, maar wil jij een sigaar?'

'Nou, as 'k u niet ontrijf, wil 'k wel een rookertje. Wacht, 'k zal der nog eentje neme, as deze op is.'

En grabbelend met zijn niet buitengewoon zindelijke handen in mijn koker, bediende hij zich.

Terwijl ging het verkoopen maar al door.

'Twee en dertig' werd er geroepen, en men bracht een borstbeeld van de Koningin-Regentes op.

'Lang zal ze leven!' schreeuwde mijn buurman, en 'Hoerah!' gilden de overigen.

'Stilte!' riep de afslager, maar jawel! 'Lang zal ze leven, lang zal ze leven, lang zal ze leven in de gloria!' zong enthousiast het koor van kooplieden en het duurde geruimen tijd eer de geestdrift zóó voldoende bekoeld was, dat de verkooping voortgang hebben kon.

In de meest denkbare verscheidenheid volgden de artikelen elkaâr op. De afslager, kalm in zijn zeurig werkje, scheen alle koopers te kennen; na ieder 'mijn' roepen noemde hij onmiddellijk een naam. Slechts eens op dien gedenkwaardigen ochtend hoorde ik hem vragen: 'Hoe heet u?' Een piepstemmetje riep toen 'Peperzak.'

‘Hoe zegt u?’
En onder een lachbui klonk het weer, iets scheller: ‘Peperzak!’
Uit het lachende auditorium klonk het toen:
‘Hoe oud is u?’ en ‘heeft u kindertjes?’ en ‘waar is u geboren?’
De pret was algemeen. Mijn buurman grinnikte van pleizier; zuigend aan z'n sigaar, die voor twee derden in z'n breeden mond verdween, stotterde hij: ‘Chot chot, wat een lol. Nee-maar, kijk Jantje es lache!’
Hij wees me toen op een man, gekleed in de uniform van het stads-armhuis, met een vol rood gezicht, een paarsen neus tusschen twee fletsche oogen, een diep berimpeld voorhoofd en grijzend haar.
‘Wie is dat?’
‘Da's Jan. Kent u die niet? U kent ook niet veel mensche. O! da's zoo'n lollige vent, alleen jammer dattie....
Jan, niet oneigenaardig “dronke Jantje” geheeten, fungeerde hier vroeger als beambte. Toen was hij nog in zijn fleur. Altijd eerlijk, altijd dronken, altijd vol grimassen, door welke eigenschappen hij respectievelijk vertrouwen, medelijden en lachlust verwekte.
Immer zag ie er propertjes uit in z'n blauwen boezeroen. Daar zorgde zijn “vinkie” voor. Zijn vinkie was.... de moeder van zijn toekomstige kinderen.
Toen was hij de roem van de Vlasmarkt. U kon hem uw vermogen toevertrouwen, an 't geld zou die niet komme, maar de fooi verzooptie. Nou en astie dan dronke was, maakte die gekheid, en toe heeft meneer Fan Marrele hem maar in 't armhuis bezorgd. Van tijd tot tijd komt ie es kijke of ter nie' wat te snorre valt. Met een dubbeltje voor tabak is tie wat in z'n sas. Nou.... en nou weet u 't!’
‘Vijf minuten pauze!’ riep de afslager. 't Sloeg twaalf uur, en het ‘goed’ dat buiten stond was opgeruimd; straks zou het ‘binnengoed’ verkocht worden. In een oogwenk waren de banken ontruimd van mannen die een opfrisschertje gingen nemen.
‘Mellok, mellok,’ krijschte een vrouwtje, ‘wie motter nog lekkere mellok?’ Uit het artikel melk ('t opfrisschertje voor de dames) en uit eieren met broodjes bestond de affaire waarin het werkzame vrouwtje een huisgezin van drie ‘platte’ kinderen onderhield.....
Na een tweeurig verblijf meende ik genoeg ‘impressies’ te hebben opgedaan voor m'n penschets zoodat ik besloot nu maar huiswaarts te keeren.
Mijn buurman presenteerde ik, als een klein bewijs van erkentelijkheid voor z'n aangenaam gezelschap dezen morgen, een kwartje.
‘Dank je meneer!’ zei hij, met een oplichten van z'n pet. ‘Daarvoor zal 'k der op den hoek eentje gaan neme, daar krijg je ze as een emmer. 'k Zal em op uw gezondheid pakken. Uw welwezen meneer, goeie morge!’
En, de pas versneld, ging hij naar den ‘hoek’.

Wonderen van lucifersdoosjes.
Met illustratiën.

Twee of drie jaar geleden schreef een ondernemende firma van lucifersfabrikanten in Birmingham een prijsvraag uit over het eigenaardige werk, dat men maken kan uit ledige lucifersdoosjes van de firma.

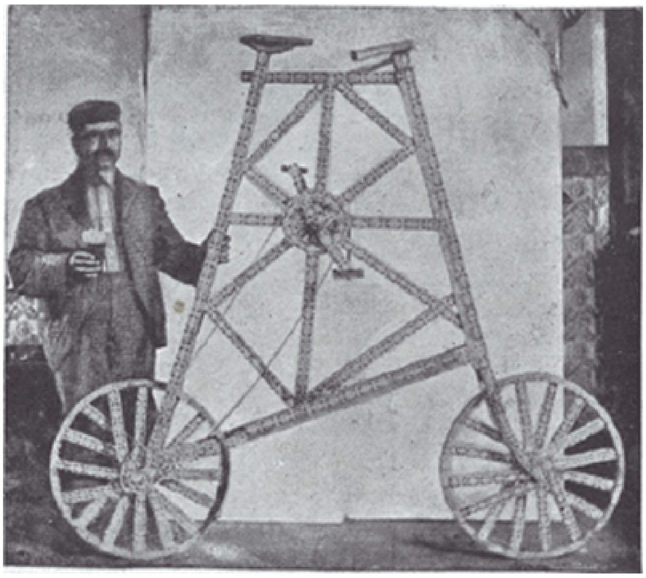

HET EIFFEL RIJWIEL.

Natuurlijk was reclame hier hoofddoel, maar tevens wilde zij ook de vindingrijkheid van den werkman prikkelen en hem aansporen, in zijn vrijen tijd iets origineels te bedenken en uit te voeren.

De eerste prijs bestond uit £ 50, de

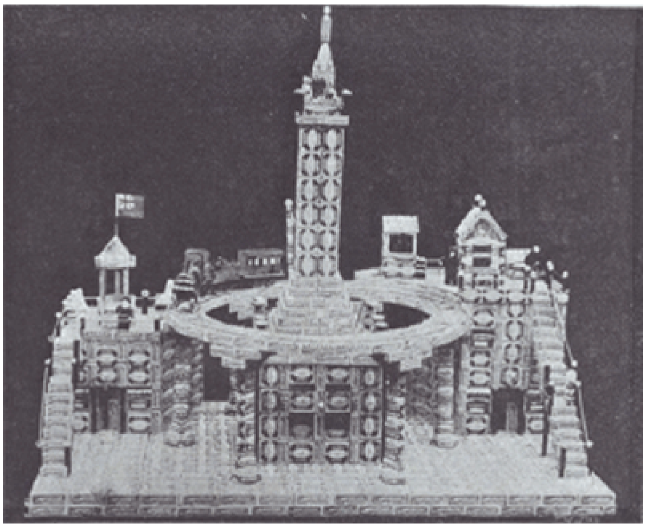

TOREN MET HOOGEN CIRKELSPOORWEG.

tweede uit £ 25, de derde uit £ 10 en dan kwamen nog drie andere, elk van £ 5.

De bekroonde voorwerpen werden later in Birmingham tentoongesteld.

De eerste prijs werd toegekend aan een prachtige piano, van natuurlijke grootte, geheel gemaakt van 3200 gewone lucifersdoosjes en van 576 doozen die kleinere

waslucifers bevatten; de maker was zekere Robert, die jarenlang pianostemmer is geweest.

Een ander meesterstuk bestond uit een oorlogsschip met twee masten, ruim 8 voet lang; bewonderenswaardig compleet was dit schip. Het bevatte vijftien stukken geschut en zes reddingsbooten, alles van lucifersdoosjes.

Een tweede prijs werd gewonnen door de trouwe afbeelding van de Forthbrug, bijna 2 voet hoog, 12 duim breed en 10 voet 6 duim lang. Het model bevatte 3000 doozen; ander materiaal is niet voor de Drug gebruikt. Het merkwaardigste is, dat de vervaardiger nooit de brug in werkelijkheid had gezien.

Dezelfde kunstenaar, de heer Marshall, maakte een ander model, dat hij een Eiffelrijwiel noemde. Het bestond uit 1100 doosjes en was meer dan 6 voet hoog, (zie de afbeelding). De wielen waren 24 engelsche duimen in doorsnede. Een ander model was dat van den lichttoren van Brighton met een lantaarn met beweegbaar licht; 2900 doosjes hadden hiervoor gediend.

Hoogst ingewikkeld was het werk van den heer Grull, voorstellend Nelson's beroemd schip Victoria, voorbij een vuurtoren varend. Het schip, de toren en de geheele achtergrond waren gemaakt van lucifersdoozen. Alleen des nacht daaraan werkende, voltooide Grull zijn kolossalen arbeid in vijf maanden. De vuurtoren is echter vierkant; de architect zag er blijkbaar geen kans op, met zijn weerbarstig materiaal een ronden toren te bouwen.

Hij scheen zeer bekend met scheepszaken, daar hij eenige jaren lang hofmeester op een stoomboot was geweest. Zoo volgde ieder mededinger zijn natuurlijken aanleg en neiging.

Nog veel bewerkelijker en kunstiger is de inzending van Joseph Bray uit Atherstone, waarvan wij een afbeelding geven; het stelt een toren voor met hoog gelegen cirkelspoorweg, dat echter slechts den vierden prijs wegdroeg. Het model is 36 eng. duimen lang, 39 hoog en 24 wijd; 1120

doozen werden er voor gebruikt. Onder den toren is een ruimte bestemd voor winkels; het heeft vier ingangen en 16 vensters. De spoorbaan was voorzien van rails, en een wagentje met mechaniek kan er overheen rijden. Het platform in het station bevindt zich rechts, waar zich ook de bureaux en een seinpost bevinden. Links ziet men een perron, een muziekkiosk en een restauratiezaal, alles verlicht door kleine electrische lampjes.

Het volgende model stelde een deftige oude poort van het St.-Jamespaleis voor, met een echte klok, die vier en twintig uren liep; de wijzerplaat en wijzers waren ook gemaakt van onderdeden der lucifersdoosjes. Het droeg een motto, omringd met bloemen: ‘Lang leve de koningin.’ Bloemen en letters waren gemaakt van stukken der doosjes, of van het papier dat ze overtrok.

Een ander kunstwerk, dat echter aan de phantasie was ontleend, was bestemd een Tehuis voor oude soldaten en matrozen voor te stellen.

De maker zelve, Evan H. Jordan, zegt er van: Het heeft mij duizend uren werk gekost, en het eenige wat ik er bij gebruikte was een oud scheermes en een pot lijm.

De tweede prijs werd gewonnen door een afbeelding van de fabrieken der lucifersfabrikanten, de heeren Moreland. Het bevatte 6000 doozen en de aanstrijkplaatjes dienden voor de steenen banden van het gebouw. Vernuftig was het ook, dat het voorste gedeelte der doozen diende voor den rood steenen gevel, terwijl de leien van het dak gemaakt waren van de blauwe binnenzijde der doozen.

Buitengewoon goed en nauwkeurig was de afbeelding van het reuzenwiel uit Earl's Court, dat ook den eersten prijs van £ 50 won, voor zijn vernuftigen uitvinder, den heer S. Jennings in Wallsall. Het wiel bevatte 2110 doosjes, waarvan elk moest worden gesneden en uitgeknipt volgens het model. Het wiel had vier en twintig wagentjes, waarvan elk 8 ramen heeft met ruiten van mika. Door een mechaniek werkt het wiel een kwartier lang, nadat het opgewonden is. Het geheel had een hoogte van 4 voet. Niet minder dan 500 van zijn buren kwamen het wonderwerk zien, toen de heer Jennings het voltooid had.

Zilveren randen.
Door Therese Hoven. (*Vervolg en slot van blz.* 341.)

IX. In den trein.

‘Zullen we loopen of met de tram gaan?’ vroeg de oude heer, zoodra ze op straat waren.

‘O! met de tram, als het u belieft!’

Dan behoefde ze, ten minste, niet te spreken.

Toen ze aan 't station van den Staatsspoor kwamen, stond de trein er nog niet.

‘We zullen maar zoolang in de wachtkamer gaan,’ stelde meneer Van Houten voor, ‘misschien wil je wel wat gebruiken; de thee is er van avond zoowat bij ingeschoten. En waar heb je eigenlijk gegeten? Wil je soms een broodje met kaas hebben of een glas bier?’

‘Dank u.’

‘Een kop thee dan? Kom, meid, je behoeft toch geen complimenten met mij te maken.’

Julie haatte zich zelve, omdat zij zich ergerde over zijn burgerlijke manieren en woorden, in plaats van hem dankbaar te zijn voor zijn vriendelijkheid.

Zonder haar verder te raadplegen was hij de restauratiezaal binnengegaan; wat was het er toch schandelijk primitief! De tafels, de stoelen, - de kopjes en schoteltjes - in 't kort de geheele omgeving.

Vlak naast het tafeltje, waaraan haar schoonvader haar genoopt had plaats te nemen, zat een troepje handelsreizigers: - schutterige, halfbeschaafde jongelui, elkander vermakende met flauwe grappen te vertellen en de aanwezigen uit te lachen.

Iets verder zat een plebejische familie zich te goed te doen aan bier met suiker.

De vader en de moeder hadden ieder een glas voor zich, de drie kinderen één samen, waaruit ze bij beurten mochten lepelen.

‘Nou ik, hè Sanne, en dan Henk weer; ieder om zen beurt, jij neemp al de suiker. Va, kijk nou die Sanne!’

‘Nie' zoo dreinen Kerstientje,’ beval moeder, ‘je zal wel krijge' wa' je toekompt, als je je maar stilhoudt. Sanne, zoo, nou is 't genoeg, geef 't glas en 't lepeltje nou aan Kerstien.’

‘Hè, zoo'n gulzigerd,’ merkte de met Kerstien aangesprokene op, toen ze zag dat haar zusje nog gauw een lepel vol van de begeerde lekkernij nam.

Julie hoorde niet meer - 't was afschuwelijk en 't ergste was, dat haar schoonvader er pleizer in had.

O! al dat banale - 't walgde haar zoo!

‘Zouden we niet liever buiten op en neer loopen?’ stelde ze voor.

‘Wel nee, 't is hier veel aardiger, - ik mag dat wel, zoo in een stations-wachtkamer, 't is nog aardiger dan in een café.’

Eindelijk kwam de trein. ‘Je gaat zeker tweede klasse dames, hè?’

‘Nee, eerste, niet rooken,’ antwoordde ze kortaf.

‘Nu, 't is goed dat moeder 't niet weet; 't goede mensch zou er den heelen nacht niet van slapen; hoe kwam je zoo: “eerste” te gaan?’

Gelukkig werd haar 't antwoorden bespaard doordat de conducteur haar verzocht in te stappen.

‘Ga u nu maar,’ zei ze, haar schoonvader de hand reikende, ‘dat wachten is zoo vervelend. Ik dank u wel,’ en toen ging ze van 't portier weg en nam plaats in een der hoekjes aan den anderen kant.

De oude heer amuseerde zich. In 't compartiment naast dat zijner schoondochter was een jonge dame gaan zitten, die door een heel gezelschap was weggebracht. Aan omhelzingen en boodschapjes over en weer geen gebrek:

‘Nu, ik dank u nog wel, hoor meneer, en Bertha, jou ook.’

‘En je schrijft ons, zoodra je aan bent.’

‘Ja zeker, ik beloof 't je.’

‘Al is 't maar een briefkaart; dat we ten minste weten, dat je goed aangekomen bent.’

‘Nee, bepaald, ik zal 't dadelijk doen.’

‘Een lange brief hoeft niet, je bedankjes moog je houden.’

‘Hè, meneer! Doet u nog wel 't compliment aan mevrouw en ook aan Truida?’

‘En aan niemand anders, niet aan....’ volgde een gefluister en gegiegel van belang, vergezeld van de noodige blosjes en knipoogjes.

‘Nee hoor, 't is niet noodig.’

‘Vooral de groeten thuis.’

‘Stellig, en nogmaals bedankt, ik vond 't erg prettig.’

‘Zoo, kom dan nog maar eens gauw terug.’

‘Hè, nee, eerst moeten Bertha en Truida eens bij mij komen.’

De oude heer Van Houten stond er, met open ooren, naar te luisteren. 't Gezelschap voor 't portier maakte even plaats voor een oude juffrouw, die door een heer van middelbaren leeftijd in den trein geholpen werd.

‘Heb je nu alles, nicht Rika? Hier is je hoededoos en je taschje, zoo.’

‘Dank je wel, neef, en ook nog wel bedankt voor alles, hoor.’

‘Niet te danken, 't was je van harte gegund, dat weet je wel. En als je lust hebt, dan kom je maar weer eens.’

‘Je bent al te vriendelijk. En vooral de complimenten aan nicht Klaar.’

‘Stellig, ik zal niet mankeeren en we hooren zeker wel iets van je, hè? Al is 't maar een briefkaart.’

't Antwoord ging verloren, doordat een heer zich een doortocht baande; hij bracht blijkbaar zijn vrouw naar den trein.

Zoodra ze gezeten was, klonk 't: ‘Nu, goede reis en tob maar niet over de kinderen, Mina zal wel goed voor ze zorgen en ik zal ook wel een oogje op ze houden.’

‘En je stuurt me elken dag een briefkaart, hè?’

‘Dat heb ik je immers beloofd, en jij schrijft me ook dikwijls, niet waar?’

‘Ja, zeker.’

‘En haast je nu maar niet op een dag of twee, als ze daar je graag houden. Doe vooral 't compliment, hè, Louise?’

‘Natuurlijk, en zoen de kinderen nog eens voor me.’

‘Ik zal 't doen.’

‘Instappe,’ klonk het langs den geheelen trein en een oogenblik later ging de bel; daarna doorkliefde het schelle fluitje de stille avondlucht en weg was de trein.

Doordat de heer Van Houten zich zoo geamuseerd had met naar de praatjes tusschen de vertrekkenden en achterblijvenden te luisteren, had hij niet opgemerkt, dat er een heer in de coupé bij zijn schoondochter was gestapt.

Zij zelve was zoodanig in gepeins verzonken geweest, dat ze er evenmin op gelet had.

Nauwelijks was de trein de Bierbrouwerij voorbijgesnord of de heer maakte zich bekend.

Julie kon een kreet van verbazing niet onderdrukken.

‘Meneer Meersen.’

‘Schrikt u van me?’

‘Dat niet, maar...’

‘Wel zoo'n beetje, hè? Ja, wat zal ik u zeggen om mijn aanwezigheid hier ter plaatse te verklaren en... te verontschuldigen? Mevrouw Rahders vertelde mij, dat u naar Amsterdam waart en ook, vergeef me dat ik er zoo rond voor uitkom - dat het onderhoud met uw schoonouders misschien niet... ahem! bijzonder prettig voor u zou zijn, en daarom nam ik den volgenden trein en besloot ik u hier af te wachten.’

‘Ik vind 't vreeselijk lief van u,’ stamelde ze.

‘Wel, 't is nogal natuurlijk, dunkt me. Bovendien heb ik toch liever niet, dat u 's avonds alleen reist.’

Hij sprak op zulk een prettigen toon van teedere vertrouwelijkheid, dat 't haar goed deed, en toch... ze mocht er niet verder op ingaan.

Ze moest hem zeggen, dat er niets kon komen van een huwelijk tusschen hen beiden, omdat haar schoonouders er tegen waren.

Door haar eigen lafheid en gebrek aan energie was zij geheel afhankelijk van hen, in moreelen zoowel als in finantiëelen zin, en daarom moest ze zich naar hen schikken.

En dan Gretha; al waren de opmerkingen en uitvallen harer schoonmoeder ook nog zoo tegenstrijdig en onsamenhangend, zoo lieten ze aan duidelijkheid niets te wenschen over.

Als zij 't gesprek, in haar geest, ontdoen zou van alle overtollige scherpheden en woordverspillingen, dan kwam het ongeveer hierop neer.

De oudelui waren tegen haar huwelijk en zouden er nooit hun toestemming toe geven, tenzij ze er in berusten wilde, Gretha bij hen te laten.

Dwingen konden ze haar natuurlijk niet, maar indien zij haar verlangen door zou drijven, en tegen hun wil zou hertrouwen, zonder afstand te doen van haar dochtertje, dan was er veel kans, dat ze uit spijt en wraak op de een of andere manier over hun fortuin zouden beschikken, zonder er Gretha iets van te geven of na te laten.

Was zij gerechtvaardigd dit te doen?

Moest ze haar eigen geluk niet opofferen aan de vooruitzichten van haar kind?

‘Wat ziet u ernstig, mevrouw, of eigenlijk, we waren van middag reeds op een beteren voet, niet waar? Ik

mag u toch wel Julie noemen; het komt mij zoo voor, of ik u... of ik je... reeds jaren gekend had.'

Een diepe zucht was haar eenig antwoord.

'Kom, vertel me nu eens wat je hindert. Als wij samen verder door 't leven willen gaan, moet je mij vertrouwen.' Hij wilde haar hand vatten, doch ze trok die terug.

Daarna zei ze, op ijskouden toon: 'Neem me niet kwalijk, meneer Meersen, doch ik ben in geen stemming om naar u te luisteren.'

'Mijn hemel, mevrouw,' riep hij verschrikt uit, en onwillekeurig weer in de formeele gezelschaps-spreekwijze vervallende. 'Heeft men u iets slechts of verkeerds van mij verteld? Zeg 't mij dan, bid ik u. Laten we toch, vóór alles, waar tegenover elkaar zijn.'

'U vergist u, ik heb volstrekt niets van of tegen u vernomen. Maar... och! toe, laat me. Ik ben u zeer dankbaar voor uw goede bedoelingen, doch, zooals ik u reeds van ochtend zei, er kan niets van komen.'

'Vergeef me, als ik u verder lastig val, maar... mijn God, 't is dan toch een levensquaestie voor mij, voor ons beiden, en ik ben dan toch geen kwâjongen, dien men met een enkel woord afscheept. De liefde van een eerlijk man is toch geen beleediging voor een vrouw, en een huwelijksaanzoek is niet iets, waarvan men zich afmaakt met uitvluchten. Nu 't eenmaal zoover tusschen ons gekomen is, nu u mij van ochtend hebt aangehoord, nu heb ik ook 't recht om te weten, waarom u mij versmaadt.'

Hij sprak ernstig, doch kalm, maar Julie begreep, ja, ze voelde, dat die kalmte alleen veroorzaakt werd door zelfbeheersching en dat hij, in werkelijkheid, zeer ontroerd was.

O! hoe ze hem dankbaar was voor zijn flinkheid, hoe ze 't in hem toejuichte, dat hij zich niet wilde laten afschepen, zooals hij 't genoemd had.

Hij wilde niet, hij sprak van rechten! Reeds nu toonde hij haar meester te willen zijn.

En ze plooide zich willig naar zijn verlangen, maar 't was nu geen laf toegeven, geen zwakke afhankelijkheid, ze gaf zich moreel gewonnen, omdat ze er een glorie in stelde hem te gehoorzamen en onderdanig te zijn.

'Eduard!' riep ze.

't Was voor 't eerst, voor 't allereerst, dat ze hem bij zijn naam noemde; als een angstkreet ontsnapte die haar lippen, als een noodgil uit haar arm gefolterd hart.

En hij nam haar in zijn armen en drukte haar vast tegen zich aan.

'Mijn liefste, mijn vrouwtje, laat me je een kus geven, één enkelen; we zijn nu toch verloofd, niet waar? En je wilt toegeven, je wilt mijn vrouw worden, mijn vrouw, Julie, mijn eigen vrouw.

Wat klinkt dat heerlijk! En ik heb je lief, mijn kind, heel, heel lief, zielslief, dat weet je, niet waar? Dat geloof je. Zeg, Julie, mijn liefste, je houdt ook van mij, is 't niet? Je vertrouwt mij je zelve toe, en je geluk...'

't Waren ook banale woorden, heel banaal en heel gewoon, en toch klonken ze haar zoo heerlijk in de ooren, omdat 't niet alleen woorden waren, koude samenvoegingen van letters, maar omdat het echo's waren uit zijn ziel. Omdat er achter die doodgewone woorden zachte melodieën ruischten, die haar een lied voorzongen van de schoonste, edelste gevoelens. Omdat 't niet slechts zijn spreekorgaan was, dat zich uitte, maar zijn geheele gedachte-wezen, 't beste in hem.

Elke klank bracht een trilling teweeg, een zoete trilling van heerlijkheid, die ging door haar lichaam en elk vezeltje ervan zacht beroerde. Ze leunde stil tegen hem aan, heel stil; 't kwam haar niet vreemd voor, 't scheen haar zoo natuurlijk.

En hij bukte zich naar haar over en kuste haar, en toen op eens hief zij 't hoofd op, en met haar beide handen trok ze zijn hoofd naar zich toe en drukte ze haar lippen op de zijne.

Heel kalm, heel rustig, zonder passie, als met stille onderwerping, en toch was 't een spontane uiting, waardoor ze hem, als 't ware, in bezit nam.

‘Heb je mij lief, Julie?’

‘Eduard, ik heb maar één wensch op 't oogenblik, of liever één gedachte, die mij belet volmaakt gelukkig te zijn.’

‘En die is, mijn liefste?’

‘Ik wou dat ik nooit getrouwd was geweest, dat jij mijn eerste liefde waart, dat ik nog onschuldig kon liefhebben als een jong meisje.’

Hij keek haar teeder aan en fluisterde: ‘Ik geloof niet, dat je mij dan dierbaarder zoudt kunnen zijn, integendeel, want nu weet je beter, wat liefde is en wat je mij geeft.’

‘'t Is me, als was alles nieuw en als werd het wondere gevoel van liefhebben mij nu eerst geopenbaard,’ stamelde ze.

En toen, na een poos gezwegen te hebben: ‘O! Eduard, ik weet niet wat de toekomst ons brengen zal, ik wil 't ook niet weten. Maar dit moet ik je zeggen, je hebt mij voor mijzelve gered. Vóór ik je leerde kennen, was ik als een drenkeling, op 't punt van te verdrinken in een wanhoopszee van ellende. Ik walgde van 't leven en van mijzelve, er was niets goeds meer in me, ik was als een verlatene van God en de menschen, en toch leefde ik in 't volle menschenleven. Maar ik was zoo diep rampzalig en ik dacht dat er niets goeds voor mij was weggelegd en ook, dat er niets goeds meer in mij was. Ik twijfelde aan mijzelve, maar jij hebt me getoond, dat 't niet zoo verschrikkelijk met mij gesteld was. O! ik kan 't alles niet zeggen, maar je hebt mij bewaard voor een zedelijken zelfmoord.’

En ze snikte 't uit van louter ellende, terwijl ze terugdacht aan dien vreeselijken tijd.

En hij troostte haar en was geduldig en goedig:

‘Arm kind, wat zal er veel zonneschijn voor je moeten komen, vóór je die storm-periode vergeten zult. Maar ik zal er mijn best voor doen, dat beloof ik je.’

Toen ze terugkwamen in de hoeve, vonden ze iedereen nog op, ofschoon 't al vrij laat was.

De heer Meersen was onverwachts veel erger geworden; voor eenige uren had hij een hevige benauwdheid gekregen en de dokter, dien men in allerijl uit 't dorp had laten komen, was er nog niet in geslaagd hem bij te brengen.

Dominee Kok was in de ziekenkamer om den dokter te helpen. De dames waren in de eetkamer bijeen; mevrouw Meersen, die door den geneesheer van 't ziekbed verwijderd was, ging elk oogenblik aan de deur luisteren. Voor 't overige was ze kalm en stil en droeg ze ook deze nieuwe bezoeking, gelijk ze al 't overige gedragen had, zonder te morren.

Toch was 't een ware verlichting voor haar, toen haar schoonbroeder terugkwam.

Deze begat zien onmiddellijk

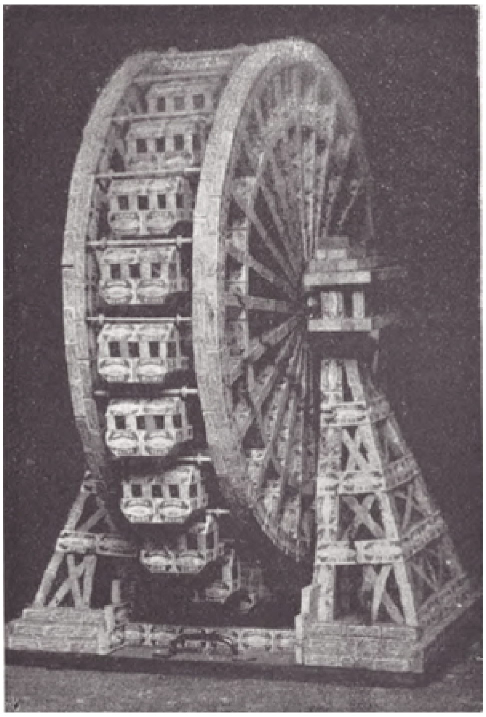

WONDEREN VAN LUCIFERSDOOSJES: HET GROOTE WIEL.

naar den zieke, na mevrouw Van Houten geraden te hebben terstond naar bed te gaan. Ze zag bleek en was doodmoe, en daar haar vriendin terecht begreep, dat zij 'tgeen ze dien avond doorgemaakt had, niet in een paar woorden kon meedeelen, liet ze haar alleen naar haar kamer gaan.

Wat Julie betrof, ze had een gevoel, alsof haar hoofd herschapen was in een machinegalerij, waar alle toestellen tegelijk aan 't werk waren. In de wirrewar van aandoeningen en gedachten, waarmee ze vervuld was, had ze moeite zichzelve terug te vinden, en vóór ze zich recht bewust was van 'tgeen er met en om haar had plaats gegrepen, ontfermde de slaap zich over haar en drukte die beste aller troosters haar de vermoeide oogleden toe.

X. Ontwaken.

Den volgenden dag zag ze den kapitein slechts nu en dan, voor eenige oogenblikken, waarin ze geen gelegenheid hadden over hun verhouding te spreken. De toestand

van den patiënt bleef hoogst zorglijk en zijn broeder wilde hem zoo min mogelijk verlaten.

"s Nachts kreeg hij een tweede benauwdheid, nog heviger dan de eerste, en de uitspraak van den dokter was, dat dit waarschijnlijk het begin van het einde zou wezen.

En zijn vrouwtje, toewijdend en moedig als altijd, wapende zich met al haar krachten om den laatsten, den allerlaatsten strijd met hem te strijden.

Er was nog hoop! verzekerde men haar, doch dat was haar geen troost meer; als ze den lijder aanzag, bleek en uitgeput; als ze zag hoe elke ademhaling een worsteling voor hem was, hoe zijn longen schier weigerden de noodige lucht op te nemen, hoe zijn polsslag flauwer en flauwer werd, dan wilde ze niet meer hopen.

Ze had hem immers lief, en wien men liefheeft, wil men toch niet zien lijden.

Bij elke vernieuwde poging van den geneesheer om 't wegzinkende leven nog wat te rekken, schudde ze droevig 't hoofd.

‘Dokter, toe, neem geen proeven op hem, martel hem niet langer dan noodig is.’

Haar zwager stond haar trouw ter zijde, en dacht nauwelijks meer aan 'tgeen er tusschen hem en mevrouw Van Houten was voorgevallen.

Waar alles om hem heen van dood en sterven sprak, daar kwam 't hem zondig en ijdel voor aan een nieuw leven te denken.

Wat hielp 't, of wij stervelingen trachtten ons 't bestaan zoo prettig en gelukkig mogelijk te maken? Één slag van den eeuwigen Maaier en weg is ons geluk!

De voorspiegeling van een betere toekomst, van een rijker leven, was slechts een begoocheling der zinnen, een droombeeld, een visioen.

Maar 't echte, 't ware, 't reëele, dat was, wat hij hier in de ziekenkamer zag: dood en ziekte, droefheid en rouw, scheiden en achterblijven. Daar lag 't lichaam terneder, dat eens krachtig en flink was geweest als 't zijne, en nu was 't uitgeput en uitgeteerd en 't was een foltering om het aan te zien.

En de geest? Wat was er over van zijn schitterend vernuft, van zijn verstandig denken, van zijn edelmoedig streven naar het beste en edelste?

Niets... niets... niets!

De lichaamskwalen hadden den geest verzwakt, het omhulsel had de kern verstikt!

Wat daar lag, was niet veel meer dan een zielloos wezen!

En was dit alles? Was dit 't laatste hoofdstuk van 't levensboek, dat voor zoovelen onzer met ons hartebloed geschreven wordt?

Was dit... dit langzaam vergaan, dit uitdooven, niets meer dan 't gewone proces der stofwisseling, niets anders dan de stof, die tot stof wederkeerde?

Of was dit slechts een overgang, een moeilijke overgang van duisternis tot licht, van tijd tot eeuwigheid?

Zou de ziel, die nu verdrukt werd door 't lichaam, herrijzen en herboren worden in andere gewesten, waar geen lijden meer zou zijn? De dood stemt tot nadenken, zelfs de meest cynischen onder ons.

En Eduard Meersen was geen cynicus, maar evenmin was hij een geloovige.

Hij dacht en dacht over het eeuwige mystische, doch vond geen oplossing.

's Zondagsmiddags vertrok mevrouw Rahders met haar kinderen en gasten; de dokter was juist bij den zieke, zoodat ze den kapitein niet durfden roepen. Hij kwam echter uit zichzelf, en mevrouw Van Houten hartelijk, doch haastig, de hand drukkende, zei hij: ‘Je zult wel begrijpen, dat ik je niet naar Amsterdam kan geleiden, zooals 't mijn plan was. Maar ik mag je zeker wel schrijven, niet waar?’

Dat was alles, en toen Julie 's middags aan tafel weer tegenover haar schoonouders zat, had ze moeite te gelooven, dat er werkelijk iets gebeurd was in haar leven - iets, dat haar in de naaste toekomst veel geluk zou aanbrengen.

Haar schoonvader was bijzonder hartelijk voor haar, doch streng en lastig voor Gretha; - niet omdat 't kind hem hinderde, maar dat was nu eenmaal zijn manier. 't Was een soort van reactie, doordat hij tegenover zijn vrouw niets durfde.

De oude dame was gewoon - doch eenigszins uit haar humeur, daar zij reizen op Zondag niet goedvond en zich schaamde voor de buren, omdat er koffers in huis werden gedragen, op een Zondagmiddag nog wel.

‘En wat is dat voor een mandje?’ vroeg ze nieuwsgierig.

‘O! dat zijn pruimen voor u, grootmama,’ vertelde Gretha, ‘een cadeautje van Mama, maar ik mocht ze u geven. 't Zijn heerlijke.’

‘En groeiden die, waar jelui logeerden?’ informeerde grootmoeder. ‘Mochten jelui die dan maar zoo plukken?’

Gretha knikte toestemmend en 't gezicht der oude dame nam reeds een vriendelijke plooi aan, toen 't kind onvoorzichtig er op liet volgen:

‘We mochten ze wel plukken, maar niet voor niets. Mama heeft er voor betaald, een rijksdaalder geloof ik, of een gulden, dat weet ik niet precies, maar 't was een heele boel.’

‘Zoo, heb jij soms een prijsje uit de loterij getrokken?’ vroeg ze aan haar schoondochter. ‘Wat een idee, zoo'n groote mand pruimen, hoe kwam je er toe?’

‘Ik dacht er u een pleizier mee te doen,’ begon Julie, doch haar schoonmoeder viel haar driftig in de rede:

‘Och, wat! verkwisting, anders niet. Je weet waarlijk niet, hoe je je geld zoek zult brengen. Eerst hol je, als een gek, heen en weer, van Doorn naar Amsterdam, en nu breng je een hoeveelheid pruimen mee, genoeg om ons allemaal ziek te maken.’

‘Ziek,’ herhaalde Gretha verwonderd. ‘Gezond, meent u; kapitein Meersen trakteerde Aleida en Mies en mij en de jongens zoo dikwijls op pruimen. Hij zei, dat vruchten heel gezond waren.’

‘Zoo, had die kapitein niet beters te doen dan jelui magen te bederven?’ vroeg grootvader, terwijl hij de soep bediende.

‘Nou, hij was wat aardig, niet waar, Ma?’ babbelde Gretha in haar onschuld.

‘En nu zwijgen, hè!’ viel grootvader in. ‘Heb je 'm nog gesproken over....?’ vroeg hij, zijn schoondochter veelbeteekenend aanziende.

Gretha vergat het zooeven ontvangen verbod, en toen haar moeder aarzelde met antwoorden, zei 't kind: ‘Nee, we hebben 'm heelemaal haast niet meer gezien in de laatste dagen. Verbeeld u, hoe vreeselijk: zijn broer, de gewone meneer Meersen, is zoo erg ziek. Hij heeft de vliegende tering, zei vrouw Jobbers - dat was de boerin,

ziet u - en hij gaat misschien wel dood en dan zal de kapitein wel met zijn vrouw trouwen.'

'Kind, wat een wijsheid,' riep de oude dame lachend uit.

Die spontane vroolijkheid werd minder veroorzaakt door de grappigheid van Gretha's verhaal dan wel uit vreugde over 't feit, dat kapitein Meersen zich niet meer met haar schoondochter scheen bemoeid te hebben.

Wie wist of Julie 't zich maar niet verbeeld had! Deze had haar dochtertje intusschen berispt over haar 'praatjes'.

'Foei, Gretha, hoe kom je toch aan dien onzin?' vroeg ze streng, en toen Gretha vrouw Jobbers nogmaals als de bron van haar weten had opgenoemd, zei haar moeder:

'Ik verbied je dan voortaan 't gebabbel van die boerin te herhalen.'

'Hè, Ma! 't was zoo leuk; u weet niet, hoe we soms om haar lachten, Aleida ook, en die was toch al zeventien.'

'Gretha, eet je bord nu leeg en zwijg,' beval grootvader. 'Je bent mooi verwend teruggekomen; het past je niet, zooveel praats te hebben, begrepen?'

'Ja, grootvader, maar 't was heerlijk in Doorn, ik had er wel altijd willen blijven,' begon ze opnieuw, in haar kinderlijk verlangen om nog eens uit te weiden over het gesmaakte genot, doch haar grootvader legde haar andermaal 't zwijgen op, en wel met zooveel klem, dat ze niets meer durfde zeggen.

Na de thee, toen Gretha naar bed was, begonnen de oudjes hun schoondochter nog eens uit te hooren.

Als naar gewoonte belastte mevrouw Van Houten zich met de leiding van 't gesprek, en veel vriendelijker dan ze in den regel tot Julie sprak, zei ze: 'Dus, dat van dien officier is op niets uitgedraaid, hè? Nou, dat is maar gelukkig ook. Ik ben blij voor jou, want vertrouwen kun je de militairen toch niet.'

'Nee, daar heeft moeder gelijk in,' viel de oude man in. 'Ik heb het ook niet op die vergulde bedelaars; ze zien met trots neer op iedereen, die in den handel is, en hebben zelf geen cent. Die weduwe, waar Gretha van vertelde, heeft zeker geld en toen zal hij bij z'n eigen gedacht hebben: als ik dan toch trouw, kan ik er licht een voordeeltje bij hebben.'

'U schijnt al heel veel gewicht aan dien kinderpraat te hechten,' viel Julie, op koelen toon, in. 'Alleen schijnt u minder goed geluisterd te hebben, want die dame in quaestie is nog geen weduwe. Haar man leeft nog, en...'

‘Maar hij is toch wel heel ziek,’ merkte de oude dame op.

‘Nu ja, maar zoolang hij leeft, zal niemand toch huwelijksplannen maken voor zijn vrouw, ten minste geen beschaafd mensch; van iemand zooals vrouw Jobbers kan men niet veel verwachten.’

‘Kind, wat ben je toch trotsch,’ zei haar schoonmoeder, hoofdschuddend. ‘'t Zal je er heusch nog eens naar vergaan. Hoogmoed komt ten val!’

Julie trok de schouders op en zweeg, doch lang vóórdat de avond om was, overviel haar weer dat machteloos gevoel van onvoldaanheid, en die oproerige geest van verzet, die haar gepijnigd had van 't oogenblik af, dat ze haar intrek bij haar schoonouders had genomen.

Ze waren ook zoo onmogelijk met hun zoutelooze gesprekken, die niets anders waren dan een aaneenschakeling van banaliteiten met de een of andere burgerlijke scherpheid er tusschen.

De dagen gingen langzaam en vervelend voorbij; elken ochtend kreeg ze een brief van kapitein Meersen, enkel de laatste berichten omtrent den zieke bevattende. Hij begon met: ‘*Lieve Julie*’ en eindigde: ‘*Je Eduard*;’ dat was ook 't eenige intieme, dat de korte epistels iets meer deed zijn dan stijve, formeele bulletins. Voor 't overige geen enkel teeder woordje, geen toespeling zelfs op hetgeen er tusschen hen beiden was voorgevallen. Ze had moeite te gelooven, dat 't werkelijkheid en geen droom was geweest.

God! als hij 't eens als een voorbijgaande *flirtation* had opgenomen, als een tijdpasseering.

En een vurig rood bedekte heur gansche gelaat, terwijl ze dacht aan 'tgeen ze, in den trein, samen verhandeld hadden, en hoe ze 't hoofd tegen hem aan had geleund en hoe hij haar gekust had...

Ze schaamde zich als een schoolmeisje, dat voor 't eerst te vrij met een heer is geweest. Maar dan weer zette ze zich dien twijfel uit 't hoofd en beknorde zij zichzelve, omdat ze heur hart voor zulk een laag gevoel had geopend.

Eduard was oprecht, daar mocht ze niet aan twijfelen; hoe ernstig had hij met haar gesproken, eerst 's morgens in 't bosch, in de vrije natuur, en toen 's avonds in de eenzaamheid van den trein. Hoe vertrouwelijk was hij geweest, hoe optimistisch, hoe had hij alle moeilijkheden, alle bezwaren weggeredeneerd.

Maar... Hemel! ze bestonden toch nog altijd, die moeilijkheden en die bezwaren.

Openlijk had ze er, sedert haar thuiskomst, niet met haar schoonouders over gesproken, doch uit de bedekte toespelingen, die ze er telkens op maakten, bleek 't haar duidelijk genoeg, dat ze er precies zoo over dachten als dien eersten avond, en begreep ze, dat ze, om haar zin in deze door te drijven, een wanhopigen strijd zou hebben te voeren.

En, met haar gewone wankelmoedigheid, zag ze er tegen op als tegen iets onoverkomelijks.

Als ze dacht aan al hetgeen er over en weer zou moeten gezegd worden, dan bekroop haar zulk een doodelijke angst, dat ze den wensch in zich voelde opkomen, dat ze maar nooit meer van kapitein Meersen mocht hooren.

Vergat hij 't maar, wat tusschen hen voorgevallen was! Wel zou haar leven dan voortaan nog saaier, nog kleurloozer zijn, maar dan werd haar ten minste dat vreeselijke bespaard om energiek tegen den wil harer schoonouders op te treden.

Want dat kon ze niet doen, dat zou haar moreele draagkracht te boven gaan!

En zoodra ze dit bij zichzelve had uitgemaakt, begon ze zichzelve weer te haten om haar zwakheid, en zoo werd haar ziel vervuld met de meest tegenstrijdige denkbeelden, die er als in een kringetje in ronddraaiden.

En nergens een steunpunt!

O, dat ze toch ook niet flinker was! Een andere vrouw, wier denkvermogen minder verslaafd was aan een laf toegeven en een flauw uitwijken om de dingen te doorgronden, zou niet lijden zooals zij thans deed.

't Was of zij op eens gestraft werd voor al 'tgeen zij verzuimd had in de jaren, die achter haar lagen.

Ten einde raad en bijna suf van de nuttelooze herhalingen van 'tzelfde, ging ze mevrouw Rahders opzoeken. Daar ze wist, dat deze steeds den geheelen dag bezet was en alleen 's avonds eenige uurtjes vrij had, moest ze er wel een avond-visite van maken.

't Had heel wat voeten in de aarde, vóór haar schoondmoeder wilde inzien, dat 't werkelijk geen zwaar misdrijf was, dat ze thee ging drinken bij een oude schoolvriendin, en wel een, die zoo bijzonder hartelijk voor haar geweest was.

De slotsom der redeneeringen van de oude dame was: ‘Nu ja, voor ééns zal 't er natuurlijk niet op aankomen, maar je moet er geen gewoonte van maken om 's avonds uit te loopen. Ten eerste past 't niet, dat je alleen uitgaat, en ten tweede moet je bedenken, dat 't voor ons een heele opoffering was om jou en Gretha in huis te nemen; het minste, dat je dus doen kunt, is om ook wat voor ons over te hebben en ons 's avonds gezelschap te houden. Maak dus, alsjeblieft, geen verdere afspraakjes.’

Julie bedacht, met bitterheid, dat zelfs de dienstmeisjes een vast avondje in de week hadden.

De ontvangst van mevrouw Rahders was zoo vriendelijk en gastvrij mogelijk; de kleine jongens waren juist in bed en Mies zat postzegels te plakken op een stapel circulaires, die haar moeder van plan was te verzenden.

‘'t Betreft een nieuwen cursus,’ verklaarde zij. ‘Ik heb ze in den slappen tijd laten drukken door een klein drukkertje, en nu gaan we ze wegsturen. Mies helpt me; zoodra ze wat netter schrijft, mag zij ze voor mij adresseeren. Meestal komt zoo'n werkje eens in 't jaar voor. Als ze dus goed haar best doet, mag ze 't het volgende jaar voor me doen, hè zus?’

Het was aardig om te zien, met hoeveel ernst en ijver het kleine meisje haar taak verrichtte. Toen ze er klaar mee was stond ze op, en mevrouw Van Houten lachend aanziende, zei ze: ‘Ik ben er twee uur over bezig geweest en ben geen enkel keertje opgestaan.’

'En nu ga je gauw naar bed, Miesje.'

'Ja, Ma.'

Alles ging even prettig en geregeld; twee uur achter elkander had Mies stilgezeten, dat was voor een kleine woelwater, als zij, een ware pijniging, en toch had zij 't kunststuk volbracht, omdat Maatje 't wilde en omdat ze reeds vroeg geleerd had zich nuttig te maken en elke taak, die Maatje haar opgaf, bereidwillig uit te voeren.

Zoodra ze de kamer had verlaten, zei Julie: ''t Verwondert mij toch, Anna, dat een leerares in de heilgymnastiek zooals jij, een halve doctores, je dochtertje zoolang achter elkander laat stilzitten.'

'Dat is ook heilgymnastiek,' antwoordde Anna ernstig, 'van haar geest en van haar wil. Je begrijpt, dat ik er die postzegels evengoed op had kunnen plakken en in de helft van den tijd, maar 't is zoo goed om kinderen vroeg te gewennen zich te beheerschen en zich in te spannen. En dan ook, Mies denkt heusch, dat ze er mij een groot genoegen mee doet en mij moeite uitspaart, en dat is al heel veel.'

Julie lachte met haar oud, cynisch lachje.

'Het schijnt wel dat je, niettegenstaande al je werk, toch nog aldoor denkt over de opvoeding van je kinderen.'

'Ja, natuurlijk. Je moet niet vergeten, dat ik door den stap, dien ik genomen heb, alleen verantwoordelijk ben voor 'tgeen er van hen terechtkomt. En wat hun opvoeding betreft, och, dat gaat van zelf; ik ben van meening, dat opvoeden niet anders is dan voortdurend een goed voorbeeld geven. En dit tracht ik zooveel mogelijk te doen. Hoe ouder mijn kinderen worden, des te meer zij op mij zullen letten en van hoe meer belang het is, dat er niets in mijn gedrag en houding is, dat mij, in hun oogen, kan verlagen.'

'Maar Anna, dat is bespottelijk; kinderen hebben toch 't recht niet het doen en laten hunner ouders te critiseeren.'

''t Recht, och! waarom niet? Maar dat is de vraag niet, ze doen het met of zonder recht. Er komt een dag, waarop kinderen hun ouders beoordeelen. en wee de ouders, als het veroordeelen wordt.'

'Je hebt misschien gelijk,' hernam Julie nadenkend. 'Ja, 't is waar, als men ouder wordt, beoordeelt men zijn ouders alsof het vreemden waren, mogelijk nog iets strenger, omdat men er meer belang bij heeft en omdat men zelf de schade ondervindt van hun tekortkomingen. Het is toch zonderling, ik heb dikwijls nagedacht over de levensopvatting mijner ouders; er is veel, dat ik in hen blameer, en toch is 't mij nooit opgevallen, dat Gretha zich dezelfde vrijheid tegenover mij zou kunnen veroorloven.'

Ze zweeg een poos, terwijl mevrouw Rahders zich beijverde met het theeblad.

Alles was even eenvoudig en toch lag er een waas van gezelligheid, ja, zelfs van distinctie, over de geheele omgeving.

'Anna, je bent toch een wondermensch!' riep Julie eensklaps uit.

'Ik? O hemel neen! ik ben heel, heel gewoon; soms schaam ik er mij over, als ik mijn theorieën verkondig. Zie je, ik voel wel hoe 't moest zijn, maar tevens, dat ik er nog lang niet ben. Maar laten we ons nu niet verdiepen in beschouwingen omtrent mijn nietigheid. Vertel me liever eens, welke berichten je van je aanstaande krijgt.'

'Mijn aanstaande!' riep ze als verschrikt uit.

'Ja, natuurlijk, hoe wil je hem dan noemen?'

'Ik weet 't niet; ik geloof niet, dat er ooit iets van komen zal.'

'Maar Julie, waarom niet? Je houdt toch van hem, niet waar?'

‘Dat wel.’

‘Zeg dat nu, alsjeblieft, niet zoo flauw. Ik zou je soms zoo gaarne eens wat willen opschudden, zooals men 't een veeren kussen doet, dat plat is geworden. Mijn hemel, de liefde van een fatsoenlijk, eerlijk man is 't hoogste goed, dat er voor een vrouw is weggelegd. Als ik jou was, zou ik den geheelen dag jubelen en juichen, van louter vreugde, omdat iemand zooveel van mij hield.’

‘Ik ben ook niet ondankbaar,’ verzekerde haar vriendin, ‘maar ik kan er nog niet aan gelooven, ik ben te lang ongelukkig en ellendig geweest. Ik verzeker je, dat ik niet durf hopen, dat er nog eens een verandering ten goede in mijn lot zou kunnen komen.’

‘Mij dunkt, die verandering is anders nogal nabij. Zoodra hij kan, zal kapitein Meersen wel bij je komen en zal het huwelijk ook wel bepaald worden. Een lange verloving zou onzin zijn.’

‘En mijn schoonouders dan? Ik heb je toch al verteld, hoe ze het hebben opgenomen; ze zullen er zich met al hun macht tegen verzetten.’

‘Maar in werkelijkheid kunnen ze er niets tegen doen. Ze kunnen je toch niet verhinderen naar het stadhuis te gaan; ze zullen je niet met geweld thuis houden of je laten inmetselen, zooals het in de middeleeuwen wel eens gedaan werd. Dwang zullen ze toch niet op je uitoefenen.’

‘Geen lichamelijken, maar ze kunnen mij zedelijk dwingen, ten eerste door het feit, dat ik zooveel jaren afhankelijk van hen ben geweest, en dan door Gretha.’

‘Je overdrijft, Julie, geloof me. Ze kunnen het kind, evenmin als jou, met geweld bij zich houden. Als moeder heb jij recht op Gretha en niemand anders. Zoolang jij je niet aan 't een of andere misdrijf schuldig maakt, en een huwelijk met een officier kan moeilijk als zoodanig beschouwd worden, laat de wet jou de voogdijschap over je kind. Dat weten die oudjes evengoed als jij, en als ze 't tegendeel beweren, is 't niets dan bangmakerij. En met die bedreiging van onterven is 't evenzoo gesteld. Als ze 't heelemaal doen, dan kun je nog het testament bestrijden.’

‘En als ze nu eens alles zouden wegschenken, bij hun leven?’

‘Och! dat doen ze immers toch niet. Zoo iets komt bijna nooit voor; en bovendien, ze zijn nu juist geen model-grootouders, maar slecht of ontaard zijn ze toch

ook niet. En dan nog, geld is niet alles op de wereld en zonder die erfenis kan Gretha best gelukkig zijn.'

'Natuurlijk, maar toch... 't Is waar, dat geld geen geluk aanbrengt, maar even waar is het, dat het gemis er aan vaak onbeschrijfelijk veel ellende veroorzaakt. Wat zou mijn geheele leven anders zijn geweest, als mijn ouders fortuin hadden gehad. En hoeveel meer heb ik geleden door 't verlies van mijn man dan 't geval zou zijn geweest, als hij mij goed bezorgd had achtergelaten. Zie je, van dat ik mij herinner is 't gebrek aan geld de schuld van al mijn ongeluk geweest.'

'Behalve den dood van mijnheer Van Houten dan toch.'

'Nu ja, maar... al 't overige. Zie je, en ik ben zoo bang voor Gretha. Als wij, zooals nu, bij mijn schoonouders in huis blijven, zal ze ten minste nooit geldzorgen kennen. Met al hun kleine gierigheidjes en zuinigheid, zijn ze royaal, waar 't groote dingen geldt. Gretha gaat toch op een goede school, zij laten haar muziek leeren en, naar zij ouder wordt, zullen ook wel niets voor haar opvoeding sparen. Weet je, dat is ook al een groote. Eduard heeft niets dan zijn traktement, ik kan dus niet verwachten, dat hij Gretha's schoolgaan en toilet er van bekostigt. Je ziet, dat het niet alleen de mogelijke erfenis is, waarover ik mij ongerust maak, doch 't is 't tegenwoordige. Mag ik de voordeelen, die er voor Gretha aan de inwoning bij haar grootouders verbonden zijn, opgeven? Want, dat is zeker - bij hun leven zullen ze niets voor hun kleinkind doen. En toch zijn ze er nader aan toe dan Eduard. Je zult toch moeten toegeven, Anna, dat het nu niet mijn pessimisme is, dat mij de toekomst donker doet inzien.'

'Nee, zeker niet, het wordt je waarlijk niet gemakkelijk gemaakt, maar zoo wanhopig als jij de zaak beschouwt, is ze niet. Zeg me eerst eens, toen je met kapitein Meersen alleen in den trein zat, heb je hem toen alles verteld?'

'O! ja - ten minste - dat er bezwaren waren.'

'En wat zei hij toen?'

'Och, hij wilde ze eigenlijk niet eens hooren en....'

''t Einde van jelui onderhoud was, dat....'

'Nu, dat heb ik je verteld. Ik was toen heel laf en zwak en gaf toe.'

'Welnu, dat zou ik dan weer doen. Kijk eens, we zijn geen van beiden sentimenteele schoolmeisjes, maar... hoe prozaïsch 't leven ook is, toch is de poëzie niet weg te cijferen. 't Leven is toch niet iets, dat uit louter berekeningen bestaat. We mogen de oogen wel niet sluiten voor de koele werkelijkheid en de sprekende feiten, maar evenmin mogen we er ons door laten beheerschen. De liefde veegt zooveel sommetjes uit, die wij in onze waanwijsheid, op 's levens lei gemaakt hebben. We zijn toch niet enkel verstand; jij evenmin als anderen. Laat 't redeneeren nu eens en laat je hart beslissen. Heb je kapitein Meersen oprecht lief?'

'Ja.' - Ze sprak het plechtig uit, als stond ze voor 't altaar.

'En als hij je nu eens vertelde, dat hij, uit een vroeger huwelijk of een vroegere verbintenis, een kind had, wat zou je dan doen?'

'Wel, als ik wist dat dit kind geen moeder meer had, zou ik het tot moeder zijn, dat is nogal natuurlijk.'

'Nu, zoo zal hij er eveneens over denken. Van 't oogenblik af, dat hij je heeft leeren kennen, wist hij toch dat je een dochtertje hadt.'

'Maar is 't *fuir* hem zulk een last op te leggen?'

'God, Julie, kapitein Meersen is toch geen kind, hij is toch oud genoeg om dat voor zichzelf te weten. De hoofdzaak is, dat jelui van elkander houdt.'

'Maar Gretha.'
'Wel, eerlijk gezegd, is er meer kans, dat er een flinke, opgeruimde vrouw van haar groeit, als ze verder wordt grootgebracht in een gelukkig, jong huishouden, zooals 't uwe toch zeker zal zijn, dan dat ze blijft bij haar grootouders, waar de verhoudingen nu juist niet ideaal zijn. Bovendien, vergeef mij mijn oprechtheid, maar ik geloof niet, dat jou karakter er op verbeteren zou, als dit huwelijk niet door zou gaan en je deze nieuwe teleurstelling moest dragen bij al de overige.'
Julie glimlachte, ofschoon ze er niet veel reden voor had, doch mevrouw Rahders had zulk een eigenaardige manier om iemand harde waarheden te zeggen. Ze was niets scherp en toch spaarde ze anderen niet, als ze hoopte dat 't hen goed kon doen.
'Jij behoort zeker niet tot de zachte heelmeesters,' merkte ze aarzelend op.
'Nee, die doen geen goed; 't beste is toch maar het lancet stevig in de wonde te zetten, des te korter duurt de pijn en des te meer kans is er om het aangetaste gedeelte te bereiken. De patiënt schreeuwt dan wel een beetje, maar als 't critieke oogenblik voorbij is, zal hij zijn geneesheer toch geen ongelijk geven. Ten minste, dat hoop ik... in dit geval.'
'Ik zal mijn best doen een dankbare patiënt te zijn, ook al kan ik de rekening niet voldoen,' antwoordde Julie aangedaan. 'Je weet niet, hoe 't mij bezwaart, Anna, dat jij zoo ontzettend veel voor mij doet en dat ik heelemaal niets terug kan doen.'
'Maar Julie. Als je mijn raad volgt en je daardoor gelukkig wordt, ben ik immers ruimschoots betaald. Bovendien, je weet niet welk een voldoening het voor mij is geweest, je, al is 't voorloopig slechts een beetje, geholpen te hebben door mijn optimisme. Veel heb ik helaas! niet voor je kunnen doen, maar als ik er in geslaagd ben je de zilveren randen te laten zien van...'
Julie viel haar onstuimig in de rede: 'Anna, o! als 't eens waar was, dat alles in orde kwam... als ik werkelijk nog eens gelukkig werd, dan zou er geen sprake meer zijn van zilveren randen, dan zou alles louter zonneschijn voor mij worden.'

XI. Het goede voorbeeld.

'Miesje, wil jij vandaag eens een heel verstandig meisje zijn en de broertjes boven zoet houden? Maatje krijgt visite.'
'Op Zondag, hè, Ma.'
'Liefje, andere dagen heeft Mama geen tijd, dat weet

je toch, en de dame, die hier komt, wou mij eens kalm spreken, dus dat gaat zoo gauw niet.'

'Wat een naar mensch,' begon Miesje, doch haar moeder viel haar ernstig in de rede: 'Wil ik je eens zeggen, wie 't is, kind? Je herinnert je toch nog wel mevrouw Meersen, die van den zomer te gelijk met ons in Doorn was. Weet je nog hoe vreeselijk ziek haar man geworden is, juist vóórdat wij weggingen, en nu is hij gestorven en is zij heel, heel ongelukkig en alleen.'

'Ze heeft meneer Meersen toch, den kapitein.'

'Nu ja, maar ze is toch erg bedroefd - dat haar man dood is.'

'En moet u haar nu troosten, Maatje? Daar ben ik blij om.'

'Zie je, dat is nu goed van je, Miesje; je bent dus blij, dat ik die arme mevrouw Meersen troosten kan.'

'Ja,' antwoordde 't kind oprecht, 'want u troost altijd zoo gauw, ten minste, als Bertie of Jack of ik verdriet hebben. En Maatje, als mevrouw Meersen weer heelemaal goed getroost is, dan gaat u toch met ons uit.'

'Foei, Miesje, je valt me tegen, - moet je mij nu altijd hebben, wil je mij nooit eens afstaan aan een ander?'

'U bent mijn eigen moedertje, waarom gaat mevrouw Meersen ook niet naar haar Mama? Ik ben heusch niet jaloersch, Maatje, maar ik mag 't toch wel niet prettig vinden, dat iedereen maar naar mijn moeder komt.'

'Miesje - als jij nu eens geen Mama hadt en je was eens heel bedroefd ergens over, zou je het dan niet prettig vinden naar iemand te kunnen gaan, die je zou willen troosten?'

'O! nee, want 't zou niet helpen, niemand zou ooit zoo lief en schattig voor mij zijn als u.'

'Hoor nu eens even, kind, verbeeld je nu eens, dat jij een tuin hadt, waarin een groote boom stond met breede takken en heel veel bladeren, en die heel veel schaduw gaf. En stel je nu eens voor, dat het een erg warme zomer was en dat niemand in de heele buurt zoo'n boom had. Zou je dan niet vragen of anderen lust hadden er onder te komen zitten, of zou je zelve alleen maar profiteeren van de heerlijke schaduw en andere menschen en kinderen maar in de zon laten loopen?'

Miesje keek haar moeder beschaamd aan, terwijl ze ernstig zei: 'Moeder - ik ben een naar kind, maar ik zal toch wel mijn best doen om een beetje liever te worden. Ik heb 't heel goed begrepen van dien boom, dat bent u, en alle menschen komen graag bij u, omdat u hun troost geeft.'

'Alle menschen nu niet, kindje, en veel kan ik niet doen, maar ik wil 't toch trachten te doen. En daar wordt gescheld, en gaat mijn Miesje gauw opendoen en dan naar de broertjes, niet waar?'

Mevrouw Rahders ontstelde, toen ze haar bezoekster zag binnenkomen. Wat zag ze er bleek en vervallen uit; wèl deed de rouw haar bleekheid bijzonder uitkomen, maar toch 't was niet de zwartheid harer kleeding, die mevrouw Meersen's gelaat die marmerkleur gaf.

En wat stonden haar oogen hol, - wat keken ze doelloos in 't rond, als was er nergens, nergens op de wijde, wijde wereld meer een plekje, waar ze met genot, of ook maar met kalmte, op konden rusten.

Met haar gewone, eenvoudige hartelijkheid trad mevrouw Rahders haar te gemoet.

Zonder eenige inleiding of plichtplegingen, blijkbaar geheel vervuld met het doel harer visite, begon de jonge weduwe: ‘Mevrouw, ik ben maar naar u gekomen, omdat u de eenige bent, die mij helpen kunt.’

‘Ik?’ Er lag niet alleen verbazing in dat eene woordje, maar ook een belofte om hulp te verleenen zoo 't mogelijk was. 't Is merkwaardig, hoe menschen, die met hun hart spreken, uitdrukking kunnen leggen zelfs in 't onnoozelste woord.

‘Ja, weet u wat 't is? Door den dood van mijn man heb ik alles verloren. Geen van beiden waren wij gefortuneerd, en 'tgeen wij hadden, is nagenoeg opgegaan door zijn ziekte. In de laatste jaren liet hij mij 't beheer zijner geldmiddelen en ik moest toch zorgen, dat hij 't goed had, niet waar? Ook hoopte ik altijd nog, dat hij langer zou leven. Daarom verkocht ik de meeste onzer fondsen en kocht er een lijfrente van voor hem.’

‘En kon u dat zoo maar doen?’ viel mevrouw Rahders haar in de rede. ‘Ik dacht toch, dat....’

‘O! 't heeft mij moeite genoeg gekost; alleen kon ik 't niet doen, maar ik heb Eduard in 't komplot genomen. Mijn arme man was destijds heel ziek met een bronchitis en toen heb ik hem overgehaald om zijn broer een doorgaande procuratie te geven. Tot 't laatst toe dacht hij, dat zijn kapitaaltje en 't mijne onaangeroerd waren gebleven. Eenige dagen vóór zijn dood sprak hij er nog over, en toen moest ik hem beloven er voor mijzelve een lijfrente voor te koopen. Vreemd, niet waar? Hij wilde nog voor mij zorgen, de stumper!’

‘En u hadt al 't uwe opgeofferd voor hem?’

‘Maar dat was toch natuurlijk; zoodra men een verbond als 't onze aangaat, een huwelijk uit waarachtige en zuivere liefde, dan moet men ook alleen maar denken aan den andere en niet meer aan zichzelf.’

‘'t Was zeker heel mooi van u, mevrouw - maar wat zult u nu beginnen? Leven uw ouders nog?’

‘Ze zijn, helaas! beiden dood, evenals mijn schoonouders; ik heb zelfs geen broeders of zusters. Ik was een eenig kind en bovendien een wees, toen mijn man mij trouwde; daarom was ik hem dubbel dankbaar, en daarom mis ik hem nu ook zooveel te meer. Ik sta eigenlijk geheel alleen en heb niemand...’

‘Behalve uw zwager dan toch - ik ben zeker - dat...’

‘Dat is de reden, waarom ik hier kom. Wat Eduard in die eerste dagen van rouw en ook tijdens de laatste ziekte van mijn man voor mij geweest is, kan niet onder woorden gebracht worden. Een eigen broer had niet beter kunnen zijn; toen hij zag hoe slecht mijn finantieele positie, na Willem's dood was, bood hij terstond aan om voor mij te zorgen. “Je komt bij mij inwonen - dat is natuurlijk,” zei hij heel gewoon, alsof 't werkelijk de natuurlijkste zaak van de wereld ware geweest.’

'En wat hebt u geantwoord?' vroeg mevrouw Rahders belangstellend.

'Wel niets; want u begrijpt toch wel, dat ik zulk een voorstel niet zou aannemen.'

''t Zou toch 't gemakkelijkste voor u zijn.'

'Mevrouw!' riep de jonge weduwe getroffen uit. 'Zegt u mij dat? U, die zelve zulk een prachtig voorbeeld van onafhankelijkheid hebt gegeven.'

Anna lachte om den ijver, waarmede haar bezoekster dit zeide.

Deze vervolgde, op smartelijken toon: 'Ik ben wel niet knap of geleerd of zelfs maar practisch ontwikkeld, maar ik zal toch wel wat kunnen doen, gelooft u ook niet?'

'O! ik ben een slechte profeet in deze, want ik beweer altijd, dat elke vrouw, die wil en die gezond is, zichzelve kan onderhouden; maar 't kan zijn, dat ik te euphemistisch oordeel. Bovendien, het is lang niet gemakkelijk. Het is een strijd, waaraan men al zijn krachten moet wijden, het is een kamp zonder ophouden, een voortdurend vechten en vooruitdringen, - gevoelt u daarvoor den noodigen moed? U bent nog zoo jong....'

'Maar ik heb al zooveel ondervonden - u spreekt van moed, maar denkt u, dat 't geen moed vereischte om te doen, wat ik gedaan heb? Toen ik trouwde, wist ik toch, dat mijn arme man ten doode opgeschreven was - en dat ons beiden een zware, moeilijke tijd wachtte. O! werken - hard werken kan niet erger zijn, dan dat troostelooze, machtelooze worstelen tegen dien onzichtbaren vijand, die altijd, altijd om en bij ons was.'

'Doch heeft juist die strijd u niet te veel vermoeid? Hebt u nog krachten genoeg over om nogmaals in 't strijdperk te treden? Mij dunkt, als uw schoonbroeder nu voor u zorgen wil.'

'Maar mevrouw, u weet toch, dat hij andere banden...' begon ze, eenigszins ongeduldig.

'Ik weet 't, ja... doch ik wist niet, dat dit u bekend was.'

'Dat is te zeggen, Eduard sprak er nooit openlijk met mij over - doch ik begreep wel - dat hij verliefd was op mevrouw Van Houten en niets vuriger verlangde dan haar tot zijn vrouw te maken. Of ze eigenlijk geëngageerd zijn... weet ik niet.'

'Bepaald verloofd zijn ze niet, doch uw schoonbroer vroeg mijn vriendin, juist op den dag, vóór meneer Meersen ziek werd.'

'Dat heeft hij mij niet verteld; toen ik er hem over polste, antwoordde hij ontwijkend en zei alleen maar, dat de vrouw van zijn overleden broeder de meeste rechten op hem had en dat hij het als een heiligen plicht beschouwde om mij een tehuis aan te bieden.'

'Nu begrijp ik, waarom Julie niets meer van hem hoorde,' merkte mevrouw Rahders, als terloops, op.

'Hij wilde zeker, dat alles eerst tusschen ons bepaald was,' hernam de jonge weduwe. 'Arme jongen, wat een ellendige tweestrijd moet het voor hem geweest zijn tusschen zijn liefde en wat hij voor zijn plicht hield. Gelukkig maar - dat ik nog energie genoeg overgehouden heb om zijn offer niet aan te nemen. Denk toch eens aan: die goede Eduard zou mevrouw Van Houten haar jawoord teruggegeven hebben en zijn eigen geluk hebben opgeofferd aan een verkeerd begrepen plichtsgevoel. Ik hoop maar, dat zij hem waard zal zijn, want hij is een zeldzaam, edel mensch.'

'En u...' begon mevrouw Rahders.

‘Wel, ik kom u vragen of u mij helpen wilt, om mij onafhankelijk te maken. U hebt zooveel ondervinding, u kunt mij 't beste raden - ik wil alles, alles doen, wat u geschikt voorkomt, en zoo hard werken als ik maar kan. U begrijpt, dat 't leven voor mij geen bekoring meer heeft en dat ik nog slechts één doel voor oogen heb, en dat is - zoo spoedig mogelijk voor mijzelve te kunnen zorgen, ten einde mijn zwager niet tot last te zijn.’

‘U spreekt naar mijn hart, mevrouwtje,’ zei Anna Rahders geroerd. ‘Meen niet, dat ik geen sympathie met u had, omdat ik zoo even anders sprak. 't Was alleen om 't u niet te gemakkelijk te maken.’

‘Dus, u bent 't met mij eens?’ vroeg ze verheugd.

‘Geheel en al! Het zou laf van u zijn om van uw schoonbroer af te hangen, - ten eerste zoudt u zijn geluk in den weg staan en voor uzelve is het zóó oneindig veel beter. In een werkzaam, nuttig leven zult u veel eerder vergetelheid vinden.’

‘O! maar dat wil ik niet,’ viel ze onstuimig in, ‘ik wil mijn armen man niet vergeten, 't is niet om voor mijzelve troost in arbeid te zoeken, dat ik werken wil, 't is alleen voor Eduard. Als ik maar wist wat.’

‘Wel, ik geloof haast, dat ik u helpen kan; voor zoover ik kan nagaan, verkeert u in 'tzelfde geval als ik indertijd; u wilt namelijk werken, ziet niet tegen moeite op - doch hebt geen bijzondere neiging in de een of andere richting.’

‘Ik kan niets,’ begon ze ontmoedigd.

‘Precies als ik - ik kon ook niets en toch ben ik er gekomen.’

‘O! als ik was zooals u.’

‘Ik heb gewerkt, dat is alles. En - daarenboven moest ik nog voor drie kinderen zorgen; u hebt 't dus zooveel gemakkelijker.’

‘Als ik maar wist hoe en waar te beginnen.’

‘Mag ik eens indiscreet zijn?’

‘Wat u indiscreet noemt, zal ik waarschijnlijk belangstellend vinden,’ merkte mevrouw Meersen vriendelijk op.

‘Natuurlijk is 't alleen belangstelling, die mij drijft. Wat ik u vragen wilde, was of u heelemaal niets hebt.’

't Jonge vrouwtje bloosde even en antwoordde toen onbevangen: ‘Ik heb nog zoowat een kleine duizend gulden - ten minste dat zal ik hebben, als alle loopende schulden betaald zullen zijn. U ziet, veel erger kon het moeilijk zijn.’

‘Hm! het is niet veel, maar in elk geval kunt u er een jaar van leven.’

‘Ik heb ook nog mijn meubelen - ze zijn wel niet heel veel waard.’

‘En hoelang hebt u huur aan uw huis?’

WINTER IN HET WOUD. Naar Andersen Lundby. (Zie blz. 374.)

‘Ja, dat is waar, dat heb ik u nog niet verteld, ik heb er nog twee jaar huur aan en 't doet f 900.’

‘Dat is voor Amsterdam niet veel. Dit bovenhuis doet f500 en we moeten ons vreeselijk behelpen. Den zolder heb ik al voor gymnastiekkamer moeten inrichten. Ik dacht zoo... of wij ons niet zouden kunnen combineeren. In den laatsten tijd dacht ik er al over om een assistente te nemen; ik moet telkens lessen weigeren, omdat ik geen tijd heb. Ik wil mij dus meer op cursussen toeleggen en heb, tot dat doel, juist een circulaire verzonden. Nu was ik zoo half van plan om, ingeval van succes, d.w.z. als er veel deelname voor mijn cursus zou wezen, er een lokaal voor te huren. Maar mij dunkt, als u mij nu zoudt willen helpen en mij uw suite zoudt willen afstaan. Het inrichten zou natuurlijk voor mijn rekening zijn; trouwens de kosten zouden niet veel beloopen, want ik heb 't voornaamste. Dan zou ik u langzamerhand kunnen initieeren in het vak en u daarvoor een zeker salaris of een aandeel in de leergelden geven.’

Het plan werd uitvoerig besproken, en naarmate ze nader kennis maakten, bevielen de twee jonge vrouwen elkander zóó goed, dat ze niet schroomden tot een samenwoning over te gaan.

Anna's bovenhuis was haar al lang te klein en ook, na de verbouwing en verandering van 't benedenhuis, liet de hygiënische inrichting veel te wenschen over. Daar het echter centraal gelegen was en de meeste luitjes in 't geheel niet nadenken over wat de Engelschen zoo wijselijk ‘*sanitary arrangements*’ noemen, had ze 't dadelijk verhuurd. Zij trok dus met haar kinderen en meubelen bij de jonge weduwe in. Daardoor hadden ze ten eerste een groote besparing van onkosten en ten tweede hulp en gezelligheid aan elkander.

Het cursussen-plan van mevrouw Rahders gelukte uitstekend, en na weinige maanden oefening was mevrouw Meersen een geschikte assistente. Schitterend was haar lot niet, maar met een practische en ervaren leermeesteres als Anna Rahders was haar toekomst, op bescheiden manier, verzekerd. Bovendien gaven de kinderen haar een groote afleiding en was zij vaak zelve verwonderd, dat ze zich niet meer ellendig en ongelukkig gevoelde na den verbrijzelenden slag, dien 't wreede noodlot haar had toegebracht. En Anna Rahders kreeg een zalig gevoel van dankbaarheid over zich - als ze zag, hoe de jonge weduwe in alles haar raad en wenken volgde, en als deze haar telkens en telkens verzekerde, hoe het haar eigen voorbeeld was geweest, dat haar 't eerst op 't goede idee had gebracht.

Zoo genoot ze niet alleen 't voorrecht van zelve onafhankelijk te zijn en voor haar kinderen te kunnen zorgen, doch ze merkte langzamerhand, hoe haar energieke handelwijze anderen ten zegen werd, door ze op te wekken het door haar aangegeven spoor te volgen.

XII. Een trouwdag.

Geen vroolijke bruidsdagen, geen feesten, geen bloemen, geen cadeaux, geen verrassingen!

Geen pretjes, geen voordrachten, geen toasten!

Niets van dat alles, geen bruidje, dat luchtig, vluchtig heentrippelde over den weg, die naar het huwelijksaltaar heenleidde. Geen vertoon van mooie, wazig-witte kleeren, geen bedeesd aanpassen van den trouwring aan de maagdelijke, blanke handjes!

Geen droomen van ongekende zaligheid!

Geen zacht-zoete rillingen van angst voor wat het nieuwe brengen zou!

Niets, niets van dat alles!

Julie van Houten kleedde zich als bruid, en terwijl zij haar doodeenvoudige, grijze japon aantrok en haar voile dichtknoopte over haar stemmig zwart kapotje, lachte ze bitter!

En toen, als overweldigd door de ironie van 't lot, knielde ze neder en snikte ze... snikte ze!

Ze wist, wat komen zou, ze vertrouwde haar man, ze had hem lief, zij droeg 't heilige geloof met zich om, dat hij steeds alles zou doen om haar en Gretha gelukkig te maken.

Hij zou er zich voor beijveren en er zijn levensdoel van maken - maar of hij er in slagen zou? En toch was 't niet de toekomst, die haar deed schreien, die haar tranen deed storten, droeviger en bitterder dan die, welke ze ooit vroeger geschreid had.

't Was 't verleden, dat achter haar lag en dat om haar heen was gegroeid, dat haar als een onverwrikbaar, ijzeren pantser omkneld hield, waarin ze gemetseld was als in een steenen koker, en waaruit ze zich nimmer zou kunnen losrukken, nimmer!

Dat verleden rees voor haar op, - alles doorleefde ze nog eens in die stonde, en wat er 't vreeselijkst in was, dat was de rol, die zij er zelve in gespeeld had.

O! als ze moedig en fier haar lot had gedragen, als ze nobel en rein uit het worstelperk te voorschijn zou zijn gekomen, dan zou ze nu rustig zijn geweest.

Dan had ze nu de doorgestane ellende van zich af kunnen schudden en zich met een blij gelaat naar de toekomst kunnen wenden.

Als ze de slagen van 't noodlot flink en gelaten had ontvangen - dan had ze kunnen zeggen: ‘Ik heb mijn schuld betaald, ik ben vrij!’

Maar nu niet, ze had niets gedaan om te toonen, dat 't leed haar gelouterd had; heur ziele had geen wijding gekregen door de smart, en daarom was ze bang... bang... bang, als iemand, die niet met zijn crediteuren heeft afgerekend. Geen eervolle voldoening was haar leven geweest, een schandelijk bankroet!

Ze schaamde zich nu voor haar lafheid, voor haar morren, voor haar kleinheid, voor haar aannemen van aalmoezen, in plaats van zich onafhankelijk te maken.

Ze haatte zichzelve, omdat ze niet anders was geweest, en ze gevoelde nu, dat ze geen recht had om gelukkig te worden, omdat ze haar ongeluk zoo slecht gedragen had.

En dan die ellende van den laatsten tijd, ze was er ziek van! Ze kon er niet meer aan terugdenken zonder te huiveren van walging.

In 't eerst dat gesar van haar schoonmoeder, toen

Eduard niet kwam en ‘die mooie officier haar liet zitten,’ dat grove, dat banale, dat onkiesche; hoe 't haar hinderde en pijnigde!

En daarna haar ruwe uitbarstingen van woede, toen Julie haar heel kalm vertelde dat ze een brief had uit Gorinchem, waar kapitein Meersen in garnizoen lag.

‘Nou... en?’ klonk 't half nieuwsgierig, half plagend.

‘Hij verzoekt mij den dag van ons huwelijk vast te stellen!’

En toen was 't gevolgd - 't vreeselijke, dat haar nog nasuisde in de ooren en dat als een onoverkomelijken scheidsmuur opwierp tusschen haar schoonouders en haar!

Maar dat was minder geweest; doch Gretha, haar arm kind, dat zij ook lijden moest en dat door háár schuld.

En toch, blijven kon ze niet meer na die grove beleedigingen, die haar naar 't hoofd waren geslingerd, als evenveel vervloekingen.

Ze kon niet meer terug, ze moest vooruit; vooruit, waar haar 't geluk wachtte!

Maar - of ze er nog van genieten kon na zooveel nameloos wee?

De oude mevrouw was driftig en boos en kwetsend geweest, en alles wat maar onaangenaam was; en haar man volgde haar gedragslijn, omdat hij den moed niet had zich tegen haar meeningen te verzetten en ook omdat het tweede huwelijk zijner schoondochter hem werkelijk onaangenaam was. En toen volgde nog 't ergste van alles; haar schoonouders kwamen weer op hun eerste plan terug en wilden Gretha houden.

Wat al bedreigingen, wat al verwenschingen had ze moeten aanhooren, toen ze niet wilde toegeven! Wat al verwijten, omdat ze haar schoonouders wel goed genoeg had gevonden om haar en haar kind te voeden en in huis te nemen, toen ze niets hadden.

Maar nu ze alles genoten hadden, nu zou men de arme, oude menschen maar aan hun lot overlaten; wel zeker, waarom niet?

In plaats van haar best te doen om de steun van hun ouden dag te zijn en hun op die manier te vergelden, wat zij voor haar gedaan hadden, verliet zij ze maar, zonder de minste wroeging en wou ze Gretha zelfs meenemen.

Hun eenig kleinkind gunde ze hun niet eens!

Er waren dagen, waarop onwillekeurig, onder den invloed hunner beschuldigingen, zij zichzelve voor een monster van ongevoeligheid en harteloosheid hield.

Doch in haar meer heldere oogenblikken, als ze er goed over nadacht, of als ze er kalm met mevrouw Rahders over gesproken had, zag ze toch wel in, dat haar schoonouders ongelijk hadden.

Ten eerste hadden ze hun plicht zoo onwillig mogelijk volbracht, en daardoor reeds werd de verplichting van Julie's kant minder, en dan ook - Eduard Meersen bood haar 't volle, rijke leven als gelukkige gade aan; dat was toch nog iets meer, iets beters, iets hoogers dan haar ondergeschikte, afhankelijke positie bij hen in huis.

En wat Gretha betrof; maar - er was geen denken aan, dat 't kind zelf er in toegestemd had bij haar grootouders te blijven. Ze was veel te bang voor hen.

En na eindeloos heen en weer gepraat; na menigen wanhopenden woordenstrijd, na tallooze plagerijen en bedreigingen van onterving - hadden de oude heer en mevrouw Van Houten eindelijk toegegeven. Julie kon, voor hun part, vertrekken en Gretha meenemen, als ze geen van beiden er maar aan dachten om ooit weer een voet bij hen in huis te zetten.

En nu was 't Julie's trouwdag en moest ze haar aanstaande ontmoeten bij zijn zuster; in hun dommen haat tegen den kapitein waren de oudjes onverzettelijk gebleven. Onder geen voorwendsel mocht hij Julie komen opzoeken of afhalen.

Zulk een hemeltergende schande wilden ze de nagedachtenis van hun armen jongen ten minste niet aandoen!

Het gevoel op zichzelf was mooi; jammer maar, dat ze het zoo slecht toepasten.

Julie hoorde 't rijtuig voorkomen. Haastig pakte zij nog 't een en ander bijeen; toen riep zij Gretha, die vast vooruit naar beneden was gegaan, en met haar dochtertje aan de hand trad ze het woonvertrek der oude lui binnen.

Ze bleven beiden onbeweeglijk zitten.

‘Ik kom u nog even goedendagzeggen,’ begon ze.

‘En... Gretha, bedank je grootouders voor wat ze voor je gedaan hebben.’

Het kind aarzelde en Julie beduidde haar, dat ze haar grootmoeder moest kussen; deze onderwierp zich geleidelijk aan de omhelzing van haar kleindochter, doch gaf haar geen kus terug. Daarna stak ze Julie de hand toe en zei ze, op ijskouden toon: ‘Ik mag lijden, dat je geen berouw zult hebben over wat je vandaag doet, maar als de dingen eens anders uitvallen dan je gehoopt hadt, bedenk dan, dat je 't alleen aan je zelve te danken hebt.’

De oude man was iets hartelijker en mompelde iets, dat voor een heilwensch moest doorgaan, maar er toch zeer weinig van had.

Van terugkomen of weerzien werd door niemand gesproken.

Toen ze in 't rijtuig zat met haar dochtertje, trok Julie Gretha naar zich toe en zei ze, ernstig: ‘Gretha, we zijn nu allebei, voorgoed, weggegaan van je grootouders. Hoe vind je dat?

‘Mag ik heusch zeggen - hoe ik 't vind, Ma?’ vroeg 't kind angstig.

‘Ja, lieveling, voortaan zul je altijd precies mogen zeggen - hoe je denkt. Kom er dus maar rond voor uit. Spijt het je... of?’

‘O! Maatje,’ en ze lachte vroolijk, ‘spijten, nee, hoor, heelemaal niet, ik ben juist blij, dol blij, dat ik van die nare brompotten wegga.’

‘Stil, Gretha, - zoo iets mag je niet zeggen.’

‘Maar als ik 't denk, moeder? U zei toch....’

‘Je moet trachten zulke dingen zelfs ook niet te denken, kind. Grootmoeder en grootvader waren nu wel geen prettige menschen om mee samen te wonen, maar je moet hen toch dankbaar zijn, dat ze al die

jaren voor je gezorgd hebben. Zul je dat nooit vergeten, Gretha? En nog iets; luister nu eens heel goed. Ben je overtuigd, dat Maatje voor je bestwil heeft gehandeld, en zul je dit later, als je groot bent, ook bedenken?'

Gretha zag haar verwonderd aan.

'Kijk eens, liefje, je grootouders zijn eigenlijk boos op mij, omdat ik je van hen wegneem, en daarom zou het kunnen gebeuren, dat ze al hun geld aan iemand anders gaven en niet aan jou, - begrijp je dat?'

'Nee, want ze hebben mij nog nooit geld gegeven, moesje - dus waarvoor zouden ze het dan nu doen?'

'Ik bedoel ook niet nu, maar later, zie je, als ze eens heel oud waren of stierven en 't zelf niet meer noodig hadden.'

'O! tegen dien tijd!' riep Gretha verachtend uit, als hield ze geen rekening met iets, dat nog zoo ver in 't verschiet lag. 'Maar dan ben ik al lang groot en dan verdien ik zelve mijn eigen geld; dat gaat Mies ook doen, we hebben 't allemaal al afgesproken. Als wij groot zijn, gaan wij samen werken, niet schrobben of schuren, weet u, maar net als mevrouw Rahders.'

Het rijtuig stond stil voor het huis van haar aanstaande schoonzuster, zoodat ze niet verder konden praten. Eduard Meersen verwelkomde moeder en kind hartelijk. 'En weet je, kleine meid, dat ik vandaag je Papa word?'

'Niet waar, hè, Ma?' zei Gretha ongeloovig.

'Zou je het dan niet prettig vinden?' vroeg ze angstig.

'Jawel, juist vreeselijk leuk!'

'Waarom heb je het haar niet verteld?' vroeg de kapitein, met een licht verwijt in zijn stem.

'Omdat ik bang was, dat zij er thuis over praten zou en, in haar onschuld, minder gewenschte opmerkingen zou maken,' antwoordde ze zacht.

Het was een vreemde bruiloft!

't Bruidspaar ging alleen naar 't stadhuis; om verschillende redenen hadden ze van een kerkelijken trouw afgezien, en toen zij terugkwamen, werden ze enkel opgewacht door de jonge weduwe, mevrouw Rahders met haar kinderen en Gretha.

De bruigom was de eenige man; Julie lachte met iets van haar oude bitterheid, terwijl ze bedacht - dat in plaats van bruidsmeisjes er twee getrouwde vrouwen waren, van wie de een haar echtgenoot had verloren en de andere den hare vrijwillig had verlaten.

Een weduwe, een gescheiden vrouw en eenige kinderen, dat was de bruidstoet.

Van zijn familie was er niemand wegens den recenten rouw, omdat men alles, wat maar eenigszins feestelijk had kunnen zijn, had willen vermijden ter wille van de jonge weduwe. En Julie had het beter gevonden haar zusters eerst kennis te geven van haar huwelijk na de voltrekking ervan.

Het bruiloftsmaal bepaalde zich dus tot een gezellig bijeenzijn; ter wille van de kinderen deden de ouderen hun best om niet te somber te wezen, doch ieder was te zeer met zijn eigen gedachten vervuld om vroolijk te zijn.

Kapitein Meersen vond Julie nog altijd even aantrekkelijk als toen hij haar voor 't eerst zag, en in hem was een hooge, heilige wensch om haar gelukkig te maken en haar het ondervonden leed te doen vergeten; maar juist dit leed belette hem de toekomst rooskleurig in te zien.

Was 't hart zijner vrouw niet te zeer vergiftigd om nog volop te kunnen genieten van haar nieuw geluk?

En dan ook, - de dood van zijn broer en de materieele zorgen, die er 't gevolg van waren geweest, hadden hem sterk aangegrepen en hadden hem een gevoel van angst en belemmering gegeven, dat hij vroeger nooit gekend had.

Terwijl hij zoo om zich heen zag: die drie jonge vrouwen, welke ieder op verschillende manier zoo ontzettend zwaar en veel geleden hadden, en hij zag daarnaast de kinderen, wier opvoeding zoo moeilijk en veelomvattend was, vroeg hij zich af, of de nieuwe verantwoordelijkheid niet te groot was? En of hij wel 't recht had om, zonder fortuin, nieuwe banden te vormen en mogelijk een nieuwe familie te stichten?

Volgens menschelijke berekening toch zou 't gevolg van zijn huwelijk wezen, dat hij 't hoofd van een gezin en daarna van een geheel geslacht zou worden.

En als men al die ellende om zich heen zag - was dit dan geen zonde?

En hij deinsde voor de naaste toekomst terug als voor een sprong in 't duister.

Doch opeens werd hij uit zijn zwartgallige overpeinzingen gewekt, en wel door mevrouw Rahders. Zacht vriendelijk als altijd rolden de woorden als een weldadige strooming van haar lippen.

‘'t Is wel niet 't gebruik, dat dames spreken - maar als er nu toch geen heeren zijn, dan moeten wij wel optreden. Het zou mij toch waarlijk onmogelijk zijn om ons lief bruidspaar, zonder één hartelijk woord, te laten vertrekken. Veel kan ik niet zeggen, daar eigenen zich de omstandigheden en ook het gezelschap niet toe. Ik wil u beiden alleen dus maar gelukwenschen met den stap, dien ge genomen hebt, en er den wensch bij uitdrukken, dat ge dezen dag steeds als een feestdag zult kunnen herdenken. Zooals wij hier zitten, hebben we allen reeds te veel leed ondervonden om te verwachten dat uw leven uit enkel zonnige dagen zal bestaan. Ook uw huwelijksleven zal mogelijk vaak bewolkt zijn, doch als ge steeds maar weet de zilveren randen op te zoeken, dan zal het nooit lang somber om u heen blijven. Ja, 't is mijn stokpaardje,’ voegde ze er lachend bij, ‘'t zoeken der zilveren randen, doch ik heb er mij altijd wèl bij bevonden en weet mijn vrienden geen beteren raad op hun huwelijksreisje mee te geven.’

En toen vertrokken de twee, die voortaan één zouden zijn.

Ze zouden, voor een week, naar Parijs gaan en dan nog even in Amsterdam komen om Gretha af te halen, die zoo lang bij haar nieuwe tante en mevrouw Rahders zou blijven.

Toen ze, met hun beiden, in den trein zaten, die hen voorloopig naar Brussel zou voeren, kwam er eensklaps

weer de oude bekoring over den kapitein. Als door tooverslag verdwenen zijn pessimistische voorgevoelens - ze smolten als sneeuw voor een groot vuur - 't heilige vuur der liefde. Hij vergat zijn sombere bedenking en wist alleen nog maar, dat hij zich bevond in 't bijzijn eener aantrekkelijke, jonge vrouw, die hij liefhad en op wier wederliefde hij rekenen kon.

Met een schier jongensachtige

EEN WILDZANG. Naar R. Eichstädt. (Zie blz. 376.)

onstuimigheid drukte hij haar in de armen en prevelde hij: Julie... zeg - geloof je, dat wij gelukkig zullen zijn, ja, niet waar?'

En zij, in een volkomen overgave van ziel en gedachten, antwoordde ernstig: 'Eduard, als we elkander maar altijd zoo lief zullen hebben als op dit oogenblik, dan kan de toekomst ons geen werkelijk leed meer baren, dan kunnen we 't noodlot tarten. Met jou voel ik mij sterk voor alles. Ik ben nu niet bang meer, zelfs niet voor mijn eigen, slechte, oproerige natuur. Iets van jou goedheid is over mij gekomen. Heb me lief, man - mijn eigen, beste man - dau zal ik trachten een lieve, goede vrouw voor je te zijn.'

Het was zoo gewoon, zoo heel gewoon, wat ze zeide, maar hij luisterde er gretig naar als naar zoetklinkende muziek. Hij ving de woorden op en ze drongen door tot

zijn hart, en vaster nog drukte hij de beminde gestalte tegen zich aan en kalm en vol vertrouwen gingen ze de verdere toekomst in.

De innige sympathie, die ze voor elkander voelden, het volkomen één zijn, dat de grondslag is van elk waarachtig huwelijk, omspon hen als een gouden webbe, waar geen verkillende luchtstroom doorheen kon.

Enkel gouden lichtstralen omringden hen, enkel geluk, enkel zaligheid!

't Waren geen dartele liefdeswoorden, die ze elkander influisterden, - 't was niet de zinsbegoocheling der jeugd, die hen aan elkander verbond, doch ernstig, kalm, bezadigd - als man tegenover vrouw, gesterkt door elkanders liefde en achting vingen ze samen hun levensreis aan.

XIII. De kroon op 't werk.

De hartewensch van mevrouw Rahders, dien ze sedert

jaren gekoesterd had, was vervuld. Er was een groot, naar de nieuwe eischen ingericht, gymnastiek-lokaal verrezen, het Turn-gebouw, gelijk het genoemd werd.

De officieele opening had 's middags plaats gehad; zij zelve, als directrice, mevrouw Meersen als onder-directrice en de twee jeugdige onderwijzeressen Mies en Gretha van Houten waren door den burgemeester van Amsterdam en andere waardigheidbekleeders gecomplimenteerd.

En nu gaf zij een klein feestje aan haar intiemen; majoor en mevrouw Meersen waren er opzettelijk voor overgekomen uit Arnhem, werwaarts hij na zijn bevordering was overgeplaatst.

Gretha woonde al sedert twee jaar bij tante Marie in en, voor korten tijd, had zij tegelijk met Mies haar diploma gehaald voor orde- en vrije oefeningen en nu waren ze druk bezig voor haar middelbare akte.

‘Wat een wijsheid,’ zeide mevrouw Rahders lachend, ‘die twee zullen mij, vóór ik 't weet, over 't hoofd gegroeid zijn. Over een paar jaar doen ze haar middelbaar examen en wie weet of ze 't nog niet eens tot Professor brengen. Als de faculteit hoort wat voor beroemdheidjes ze, op haar gebied, zijn, zal er natuurlijk wel een leerstoel voor de gymnastiek worden opgericht.’

‘Ik wou dat 't waar was - nu, wie weet!’ riep Mies, vroolijk knippende met haar mooie, achttienjarige schitteroogjes; want Mies geloofde nog altijd even vast in wat Mama zei, als in haar kinderjaren - toen een woord van haar moeder haar nog van meer kracht voorkwam dan alle wetten van Meden en Perzen te zamen.

En als Mama nu dacht, dat er kans was op een leerstoel voor de gymnastiek... nu dan!

‘Maar je Mama denkt 't niet,’ viel Gretha positief in. ‘Jij gelooft ook alles; zie je dan niet, dat je Mama lacht?’

‘En als ik lach, schijnt Professor Mies, volgens jou, niet veel kans te hebben,’ viel mevrouw Rahders vroolijk in.

‘Mies denkt, dat haar moeder, die zooveel reeds tot stand heeft gebracht, dat ook nog wel klaar zou kunnen spelen, niet waar?’ vroeg majoor Meersen goedig.

‘Ofschoon,’ vervolgde hij nadenkend, ‘voorloopig zou ik 't er maar bij laten: 't geen wij van middag gezien hebben, is een blijvend monument van uw werkkracht en energie, maar...’

‘Maar, majoor, ik bid u,’ viel mevrouw Rahders in. ‘Ik heb 't Turn-gebouw niet in elkander gezet; u doet 't voorkomen, alsof ik 't steentje voor steentje gebouwd had.’

‘Dat niet, maar je hebt je er toch ontzettend veel moeite voor gegeven,’ merkte Julie op.

‘En gelukkig heeft men wel geapprecieerd, wat je gedaan hebt, ten minste jij waart van middag wel het voorwerp der algemeene ovatie.’

‘Ja - hè - wat werd er op mij gespeech'd,’ zei ze lachend.

‘Hè, Ma,’ viel Mies in, ‘u moet er niet mee spotten; 't was heel ernstig, ik was wat trotsch op u.’

Ze keek haar dochtertje vriendelijk aan en zeide op droomerigen toon, als sprak ze tot zichzelve: ‘Zonderling toch, dat ik nu gehuldigd word en iedereen spreekt van mijn succes - en toch is hetgeen ik gedaan heb voor het tot stand komen van het “Turn-gebouw” niets bij andere dingen, die ik heb moeten doen.’

‘Hebt u dan nog moeilijker werk gedaan?’ vroeg Bertie verbaasd. ‘Wat dan?’

'Dat kan ik jou niet vertellen, kleine vent.'

Later op den avond, toen ze met de ouderen in de voorkamer zat, terwijl de jongeren zich in het aangrenzende vertrek met gezelschaps-spelletjes vermaakten, zei ze, er op terugkomende: 'Ja, 't viel me zoo vreemd op van middag, idereen feliciteerde mij en hemelde mijn zwakke pogingen zoo hoog mogelijk op. Maar toen ik zoo geprezen werd en geroemd om mijn ijver en volharding, kon ik toch niet nalaten te denken dat ik die waardeering *nu* 't allerminst verdiend had. Wat was dat nu - in vergelijking van 't slaven en zwoegen, dat ik deed, toen ik pas in Londen was? Toen ik, verwend als ik was door de weelde in het huis van mijn man, geheel alleen moest zorgen voor drie kleine kinderen? Toen ik mij, bij elke mislukte poging, bij elke vruchtelooze aanvraag om werk, met angst en ontzetting afvroeg of ik wel 't recht had gehad te handelen, gelijk ik 't gedaan had? Dat waren mijn moeilijke uren, en toen ik langzamerhand merkte dat ik kans tot slagen had en de toekomst minder donker kon inzien, smaakte ik meer voldoening dan van middag bij de toespraak van den burgemeester. 't Klinkt misschien onnatuurlijk, maar toen ik, jaren geleden, mijn klein bovenhuisje op de Prinsengracht had ingericht, - dat toch eigenlijk het eerste ware thuis was, dat ik mijn kinderen kon aanbieden, - was dat een grooter triomf voor mij, dan nu - dat ik de stichtster word genoemd van dat mooie, keurig ingerichte, groote gebouw. Ik hoop, dat ik niet ondankbaar ben...' voegde zij er nadenkend bij.

'Wel nee, ik kan 't mij best voorstellen,' zei majoor Meersen; 'uw zienswijze is volkomen te begrijpen en 't bewijst alweer, dat ons geluk ten slotte meer afhankelijk is van onze innerlijke stemming en tevredenheid dan van uitwendig eerbetoon en waardeering van buitenaf. Wat zeg jij er van, Julie?'

'O! ik,' antwoordde ze met een zucht, 'ik ben een treurig voorbeeld geweest. Ik heb mijn ongeluk zóó slecht gedragen, dat ik mij nog steeds niet waardig vind voor al 't geluk, dat ik nu ondervind.'

'Lieve kind, je overdrijft,' zei haar man hartelijk. 'Jou omstandigheden waren zoo anders dan die van mevrouw Rahders, en zonder ook maar in 't minst, aan haar verdiensten tekort te willen doen, moet ik toch, om der rechtvaardigheid wille, opmerken dat 't vaak gemakkelijker is groote moeilijkheden te overwinnen dan kleine. Een heuvelachtig terrein te bewandelen geeft voldoening, omdat men, na de bestijging van elken heuvel, een zichtbaar gedeelte verder is gekomen. Maar een hobbelachtige, ongelijke weg, waarbij men telkens struikelt en onverwachte oneffenheden aantreft, vereischt veel meer geduld en omzichtigheid.'

'Je bent veel te goed en te toegevend, zooals altijd,' mompelde ze zacht.

‘Toch niet, maar ik wil je niet aanmoedigen in je overgevoelige zelfbeschuldiging.’

‘Nee, daar hebt u gelijk in,’ viel Anna Rahders in. ‘Julie's gebrek is zeker niet overschatting van haar eigen verdiensten, ze heeft altijd een te kleine opinie van zichzelve gehad.’

‘Ik ben ook altijd even flauw en laf geweest....’ begon ze.

‘Permitteer, vrouwtje, nu doe je jezelve onrecht aan; zoodra je bevrijd waart van den last, die er op je drukte in 't huis van je schoonouders, ben je wat een flinke vrouw geworden. Ik heb 't dikwijls in je bewonderd, hoe je in alles je plicht voor Gretha deedt, zonder mij daarom te verwaarloozen.’

‘Maar, Eduard, jij - die zoo goed en zoo gemakkelijk bent.’

Zonder op haar woorden te letten vervolgde hij: ‘En toen Gretha in haar voornemen om zich onafhankelijk te maken, volhardde en lust toonde om 't voorbeeld van haar vriendin Mies te volgen, was jij toen niet de eerste om haar toe te geven en heb je toen niet, met de grootste bereidwilligheid, afstand van haar gedaan? 't Was toch een heel ding van je om in een scheiding van je eenig kind toe te stemmen, en ik heb je er nooit over hooren klagen.’

‘Dat ontbrak er nog maar aan; toen ik zag, dat Gretha's grootouders onverzoenlijk bleven en ons niet wilden steunen in de kosten van haar opvoeding, moest ik er toch wel in toestemmen, toen haar tante Marie aanbood gedeeltelijk voor haar te zorgen. Zulk een mooie gelegenheid mocht ik niet laten voorbijgaan en ik ben er je nog altijd dankbaar voor.’

‘Onzin, Julie,’ merkte de jonge weduwe op. ‘Ik verzeker je, dat ik enkel genoegen heb gehad van Gretha en in 't geheel geen last. Ze is steeds een prettige, opgeruimde huisgenoote voor mij geweest,’

‘Ze is zeker veel flinker geworden dan wanneer ze bij mij was gebleven,’ merkte Julie op - met iets van haar oude somberheid.

Acht jaren geluk en kalmte aan de zijde van een man, die in waarheid een echtvriend voor haar was, hadden haar 't verleden niet doen vergeten en haar de gewoonte om over alles te tobben, niet geheel kunnen afwennen. Onwillekeurig verviel ze telkens weer in de oude hebbelijkheid.

Haar man, die haar zwakheid in deze kende en die niet wilde aanmoedigen, veranderde het gesprek, door eensklaps, als was 't ten gevolge van een invallende gedachte, uit te roepen:

‘'t Is waar ook, mevrouw Rahders, u bent ons nog een kleine opheldering schuldig over een vaag gezegde, dat in een uwer laatste brieven aan mijn vrouw voorkwam. Ik zeg “ons”; 't is mogelijk wel wat vermetel, maar Julie laat mij altijd haar correspondentie lezen - ik hoop, dat u er geen bezwaar tegen hebt...’

‘Mij dunkt, 't is nu wel wat laat om dat te vragen,’ antwoordde ze glimlachend. ‘Trouwens, uw excuses zijn geheel overbodig - ik heb geen geheimen, dat weet Julie wel.’

‘Vertel u ons dan eens, wat 't groote plan is, dat u terloops aangestipt hebt; ik zou zoo denken dat, nu het fameuse “Turn-gebouw”, waarnaar u zooveel jaren verlangd hebt, gesticht is, er voor u niets meer te wenschen of te doen overblijft. U kunt het er nu kalm van nemen. Naar ik hoor is er een arts aan de inrichting verbonden, verder Marie hier, dan de twee meisjes en nog een gymnastiek-meester, niet waar? Mij dunkt, uw taak kan niet zoo zwaar zijn en uw levensstroom zal nu voortaan, kalm afgebakend, verder loopen. U hebt zoo lang en zoo hard gewerkt, dat u 't voortaan

wel wat rustiger op kunt nemen. Tot uw plan - zoo het ten minste een uitbreidingsplan van uw werkzaamheden betreft - zie ik dus, eerlijk gezegd, niet veel aanleiding. Of geldt het uw zoontjes? Uw idée was immers om ze voor Alkmaar en later voor de militaire academie te bestemmen?'

'Ja, dat komt mij 't meest geschikt voor; mijn kleine generaals, zooals ik ze noem, zijn nu reeds militairen in hun hart, en als men geen fortuin heeft, is officier worden zeker wel een der beste carrières, daar de opleiding zoo weinig kost en...'

'U laat den Staat dus voor hen zorgen. Ja, de staatsruif voedt iedereen, die er zich voor aanmeldt, maar heel ruim is 't niet. Men moet zich erg behelpen, niet waar, vrouwtje? Een vette menage geeft 't niet bij officieren.'

'Rijk zullen mijn jongens er niet door worden, dat weet ik, maar geld alleen brengt toch niet 't geluk aan, en dan... 't is het gemakkelijkste. Ik geloof niet, dat ik ze zou kunnen laten studeeren; zelfs al zou ik hun studies kunnen bekostigen - wat zouden ze er veel aan hebben, want als ze klaar zijn, zooals 't heet, kunnen ze zich toch in de eerste jaren nog niet bedruipen, en wie weet of ik ze zoolang zou kunnen onderhouden. En voor den handel is in de eerste plaats kapitaal noodig, dus daar valt ook niet aan te denken, want om eeuwig kantoorklerk te blijven is toch ook geen benijdenswaardig lot.'

'Vergeef mij, dat ik u in de rede val; maar kan hun vader niets voor hen doen?'

Een hoog rood bedekte Anna's gelaat. Gedurende een oogenblik scheen ze naar haar woorden te zoeken; toen antwoordde ze kalm: 'Nee, niets.'

'Mij dunkt, als u hem toch eens schreef.'

''t Zou niet helpen.... Wat ik altijd vreesde, is gebeurd - mijn man is geruïneerd. Zijn ontoombare lust tot speculeeren heeft hem er ten laatste ondergebracht. Voor eenige maanden hoorde ik, door wederzijdsche vrienden, dat hij zijn betalingen heeft moeten staken. Gelukkig heeft hij 't verstand en 't eergevoel gehad om niet tot 't uiterste te wachten. Toen hij zag, dat zijn passief zijn actief begon te overtreffen, heeft hij nog één stoute poging gewaagd, en toen die mislukte, heeft hij een schikking met zijn crediteuren gemaakt. Nadat iedereen voldaan was, bleef hem niets over - maar ten minste is zijn goede naam onaangetast en behoeven zijn kinderen zich niet voor hem te schamen.'

'En wat heeft hij gedaan na zijn... na den noodlottigen afloop.... is hij weer opnieuw begonnen of...' informeerde de majoor aarzelend.

'Helaas! de stumper bevindt zich, sedert verscheiden weken, in een gesticht voor ooglijders; hij is zoogoed als blind. Zijn oogen waren altijd zwak en hij heeft ze niet willen sparen. Denk eens aan hoe vreeselijk; voor korten tijd nog was hij een vermogend beursman en een man van gewicht en nu is hij een halfblinde stakker en wordt hij van de armen verpleegd... Ja, u sprak zooeven van een plan, dat ik terloops, in mijn laatsten brief, had aangestipt. Nu, na hetgeen ik u thans verteld hebt, kunt u wel begrijpen wat 't is. Zoodra alles hier goed marcheert, ga ik naar New-York om mijn man te halen...'

'Maar, Anna!' riep Julie verwonderd uit. 'Is dat nu niet wat overdreven? Al die jaren heeft hij zich niets aan jou of de kinderen gelegen laten liggen, en moet jij hem nu nog onderhouden van 't beetje, wat jij verdient?'

''t Beetje... nu... zoo weinig is 't nu niet.'

'Toch in elk geval niet zoo bijzonder veel. Zooeven zei je zelve, dat je er je jongens niet van kunt laten studeeren.'

'Maar, Julie, vergeet niet, dat studeeren in zeker opzicht een weelde is, maar leven niet. Ik kan mijn man, den vader van mijn kinderen, toch niet laten verhongeren of door vreemden laten onderhouden. Zoodra ik 't hoorde, had ik naar hem toe willen gaan, maar ik kon toen niet weg. Mijn tegenwoordigheid was hier vereischt, daar ik telkens in de inrichting van 't Turngebouw geraadpleegd werd. Ook moest ik mijn cursussen en privaatlessen geven, tot ik mijn aanstelling, en daardoor mijn salaris als directrice had. Maar, nu alles geschikt is, kan ik wel vacantie nemen. Marie heeft mij beloofd mijn plaats zoolang te vervullen en een oogje op de jongens te houden en ook op Mies, al is 't dan ook - op een andere manier.'

'En mag ik u vragen, mevrouw - neemt de commissie er genoegen in?'

'Ik heb het er, vóór ik mijn benoeming aannam, als een conditie bij gemaakt. Ik blijf nog een maand hier, dan is alles op gang, en als eenmaal het schoolgaan begonnen is en de lessen geregeld zijn, gaat alles van zelf. Dan neem ik twee maanden vrijaf voor familieredenen en dan ga ik naar New-York. Het zal mij misschien wel moeite kosten om hem te bewegen met mij terug te gaan, en mogelijk zal hij mij niet eens willen ontvangen, maar och! 't ongeluk verzacht zoo vaak, daar reken ik maar op.'

'Maar Anna, je man heeft jou toch niets te vergeven - integendeel,' begon Julie.

'Zeg dat niet,' viel Anna in; 'wat ik deed was voor mijn kinderen en tegenover hen kan ik mijn gedrag verantwoorden, maar niet tegenover mijn man. Als moeder heb ik steeds getracht mijn plicht te doen, en volgens mijn beste weten heb ik dat ook gedaan, maar als vrouw ben ik schromelijk tekortgeschoten. O! denk je, dat ik 't niet gevoeld heb al die jaren? 't Is waar, ik heb er bitter voor geboet, want 't lot van een gescheiden vrouw is harder dan men denkt en telkens en telkens heb ik 't vreeselijke, 't dubbelzinnige van mijn positie gevoeld. Maar ik klaagde niet, want 't was door mijn eigen schuld. Ik heb 't voor Mies en de jongens gedaan en ik geloof ook wel, dat 't goed was, want 't zijn nu alle drie flinke, brave, eenvoudige kinderen, die geleerd hebben te werken en dat ook verder zullen doen.

'En als ik bedenk, hoe 't zou geweest zijn, als ik ze gelaten had in die omgeving van valschen schijn en klatergoud... als ik bedenk hoe vreeselijk 't voor mijn arm Miesje zou zijn geweest om als een schatrijk meisje te worden opgevoed en dan

opeens de dochter van een bankroetier te zijn... o! dan ben ik wel dankbaar, dat ik mijn instinct gevolgd heb.'

'Zeg liever de ingeving van uw rechtschapen hart,' verbeterde de majoor.

'Och! ik weet 't niet, dikwijls denk ik, dat het instinct was; in mij was zulk een sterke drang om weg te gaan, een stem, die mij waarschuwde dat die grootheid slechts tijdelijk was, dat we er niet op konden rekenen. En toen bedacht ik, dat eerlijke armoede beter was dan geleende rijkdom. Ik vertrouwde die schatten nooit recht, en ik moet het er helaas! bijvoegen, ik was er bang voor, omdat... ach! 't valt mij zoo hard om het te zeggen... maar de begrippen van mijn man verschilden zooveel van de mijne. Wat hij voor recht hield, kwam mij verkeerd voor. Arme man, hij is er wel voor gestraft. Om op zijn leeftijd plotseling van rijk arm te worden, is wel verschrikkelijk.'

'Maar Anna, voor jou was 't toch niet minder erg en jij hebt indertijd zelve afstand gedaan van je weelde en welvaart,' merkte Julie op.

'Ten eerste was ik zooveel jonger; dan heeft men meer veerkracht; en dan, vergeet niet, dat ik steeds 't groote doel voor oogen had om voor mijn kinderen te moeten werken. Dat gaf mij kracht, dat inspireerde mij, dat maakte mij flink en onvermoeid, maar hij heeft niets.

'Als hij begint na te denken, zal hij natuurlijk gekweld worden door gewetenswroeging, dat kan niet anders. En dan die blindheid... toen ik dat hoorde... toen ik vernam, dat die sterke, energieke, autoritair-optredende man hulpeloos was als een pasgeboren wichtje, toen kwam er een groot gevoel van medelijden over mij. Een gevoel, alsof ik hem moest beschermen en steunen; 't was op eenmaal alsof hij een van mijn kinderen was geworden. En daarom ga ik naar hem toe, ik zal hem opzoeken in zijn ellende en eenzaamheid; daardoor alleen kan ik goedmaken, dat ik hem verlaten heb. Ik hoop maar dat hij mij wil vergeven. Nu de zaken-man dood is, nu zal al 't goede, dat zooveel jaren als verstikt was, wellicht in hem bovenkomen. Nu zijn berekenende geest door 't noodlot tot zwijgen is gebracht en door zijn ziekte tot werkeloosheid is gedoemd, zal zijn hart weer opleven. O, vindt 't niet sentimenteel van mij, maar ik moet 't bekennen, ik verlang naar hem met geheel mijn ziel en ik zal

niet eerder gerust zijn, vóór ik hem veilig en wel in mijn eigen thuis heb binnengeleid.'

''t Thuis, dat u opgebouwd hebt met zooveel moed en geestkracht,' zei de majoor zacht.

AAN HAAR ZOON. Naar Gerh. Janssen. (Zie blz. 376.)

'En dat een hoogere wijding zal ontvangen door zijn tegenwoordigheid,' vervolgde Anna; 'want voor mijn kinderen zal 't gelukkiger zijn een vader te hebben, en dan ook... 't is misschien laf en ijdel... maar ik kan de gedachte niet van mij afzetten. Als ze mij terug zien komen met mijn armen, hulpbehoevenden man, dan zullen zij beseffen, dat ik niet alleen moeder heb weten te zijn, doch dat ik, als echtgenoote, heb willen goedmaken wat ik had misdaan.'

'Misdaan, mevrouw, u deedt 't voor hen'

'Nu ja, maar ik ben toch in mijn plichten als vrouw tekortgeschoten en ik dank 't noodlot, dat ik die fout herstellen kan.'

'Marie, zeg eens eerlijk, vind je haar niet wat overdreven?' vroeg Julie, die het gedrag van haar vriendin wel wat Don Quichotte-achtig vond.

‘Overdreven - nee,’ antwoordde haar schoonzuster ernstig, ‘Anna heeft gelijk - haar weggaan was een fout, ze beging die ter wille van haar kinderen, doch tegenover haar man was 't niet braaf. Ze verliet den post, die haar was toegewezen, nu neemt zij dien weer in, dat is niet meer dan haar plicht.’

‘Dus beschouw jij die reis naar Amerika en... enfin.... die heele verzoening als een soort van boete....’

‘'t Is de uiting van de gevoelens, die mij jaren lang vervolgd hebben,’ merkte Anna kalm op.

‘En de kroon op uw werk,’ voegde de majoor er bij.

Daarna kwamen de groote en kleine kinderen weer binnen en werden er geen ernstige zaken meer verhandeld.

Winter in het woud.

Heerlijk als buiten alles prijkt in frisch, sappig groen, als bloemen en bloesems de boomen maken tot reusachtige ruikers, als de zomerzon schitterende kleuren leent aan woud en beek, te denken aan den winter, die voor een oogenblik een geheel nieuwe tooverachtige schoonheid schenkt aan het verdorde gras en de kale boomen.

De Deensche of Zweedsche schilder Lundby geeft ons hier een prachtig winterlandschap, een landschap zoo heerlijk in zijn kristallen tooi, dat men niet zou weten of het niet verre moet staan boven elk zomergezicht.

Men ziet duidelijk het rijp, dat de takken der boomen kristalliseert, dat de kleine dennen tot sieraden maakt van wit koraal uit den een of anderen feeëntuin hier overgebracht, dat den horizon wegdoezelt in een waas van zilver en het ijs doet vonkelen in een glans van parelmoer.

't Is of zelfs de herten onder den indruk komen van de schoonheid rondom hen; zij naderen langzaam, voorzichtig als vreesden zij door hun lichten tred den ban te verbreken. Zij zien rond, niet wetend waar zij zich bevinden; het tot ijs gestolde water zal hen niet lesschen, het gras bedolven onder de sneeuw kan hen niet voeden, toch is het of zij de strengheid der winterkoude niet betreuren, nu deze hen in zulk een omgeving van ongewonen glans brengt.

En wij zien hen dankbaar aan, want hun ranke, bevallige gedaanten brengen leven en nog meer poëzie in de anders misschien al te rustige en sombere natuur, waarin de winter met zijn schepter des doods oppermachtig heerscht.

De flora van den Bijbel.

De wijnstok.

Wij lezen in Gen. IX:20, dat Noach den wijnstok of druif (*Vitis vinifera*) begon te planten. De geschiedenis en vooral de allereerste geschiedenis van deze nuttige plant verliest zich in den nacht der eeuwen; haar vaderland is onbekend, hoewel zeer waarschijnlijk Klein-Azië daarvoor moet worden gehouden. Het Heilige Land wordt ons door Mozes voorgesteld als een land van tarwe, gerst, druiven, vijgen en appelen (Deut. VIII:3); men bracht een enormen tros druiven om de vruchtbaarheid van het land te bewijzen (Num. XIII:24).

De wijn was een der offeranden door Melchisedech, koning van Salem, gebracht, nadat Abraham zijne bekende overwinning had behaald.

De oudheid der cultuur van den wijnstok in Egypte wordt niet alleen bewezen door de afbeeldingen op de tempels der oudheid in dat land, die de verschillende wijzen van bereiding van wijn voorstellen, maar ook door een vondst in een graf uit den tijd der 22ste koningsdynastie (900 jaren vóór Christus) van eenige druiven, die hoewel verdroogd, toch nog het bekende waas vertoonden.

De oorspronkelijke verspreiding van den wilden wijnstok moet in de alleroudste, vóórhistorische tijden wel zeer groot geweest zijn, zoodat volksstammen van zeer verschillenden oorsprong in staat waren van dit geschenk der vrije natuur gebruik te maken. Ofschoon tegenwoordig de druif in Egypte nog wordt gekweekt, is dit toch op zéér kleine schaal; de vruchten zijn echter van zéér goede kwaliteit. Wingerdbladen worden op de tafels der gegoeden in dit land veel gebruikt om er balletjes gehakt vleesch in te wikkelen.

De prijs der bladeren is dientengevolge somtijds hooger dan die van de druiven zelve.

In den tegenwoordigen tijd is de wijnbouw in Palestina tot slechts in enkele plaatsen beperkt; evenals in alle andere zaken, is ook hier weder het Turksche bestuur schuld aan den achteruitgang van dezen tak van nijverheid. Desniettegenstaande zijn de druiven van het Heilige Land nog altijd de allerbesten die er bestaan, zoowel wat de grootte als den smaak betreft. De zachte wijn van den Libanon heeft nog altijd zijn ouden roem gehandhaafd; de omstreken van Hebron zijn bekend als de heerlijkste druiven voort te brengen. Dikwijls klimmen de ranken om de vijgeboomen, en vormen zoodoende een looverdak, symbool van vrede en rust, 'ieder onder zijn wijnstok en vijgeboom' (Kon. IV:25). Van Mozes af tot het Evangelie vindt men herhaaldelijk van den wijnstok melding gemaakt.

De wijnstok werd in Griekenland, Sicilië, Italië en in de omstreken van Marseille reeds door de Phoeniciërs ingevoerd. Onder Romulus was de cultuur in Italië nog van weinig beteekenis; onder Numa werd de aanplanting van de druif op groote schaal begonnen, en het gebruik nam dermate toe, dat zelfs het vrouwelijke geslacht zich er aan te buiten ging. De cultuur verspreidde zich ook in Gallië, totdat keizer Domitianus (51-96 na Christus) order gaf alle wijnstokken in Gallië uit te roeien, omdat het graan door de enorme uitbreiding der wijncultuur niet meer werd gekweekt.

De grens van den wijnstok ligt tusschen 30 en 50 graden noorderbreedte. De vruchtbaarheid van deze plant is somtijds enorm; in de nabijheid van Besançon in Frankrijk droeg een in 1751 en in 1720 geplante boom 4200 trossen vruchten.

De variëteiten van deze plant zijn ontelbaar; reeds in 1862 waren er 1400. De cultuur is sedert kort met goed gevolg ook in Californië begonnen, doch in de overige noordelijke deelen der Vereenigde Staten vallen de vruchten af voordat zij rijp zijn, door de nacht-

vorsten die daar bijna het geheele jaar voorkomen. De gedroogde bessen zijn als *Passulae majores* officineel, evenals de ranken, *Pampinae vitis*, als bloedstillend, zweet en water afdrijvend middel. De bladen, *Folia vitis finiferae*, werden eveneens geneeskundig gebruikt, evenals het sap der onrijpe vruchten, *Omphacium*, hetwelk met melk vermengd als huismiddel bij scheurbuik werd aangewend, *Succus agrestae.*

Bij verwonding van den stengel in de lente vloeit daaruit een sap, als wijntranen, *Lacrymae vitis*, bekend, dat als kosmetiek wordt gebruikt. De bekende wijnsteen wordt geleverd door het afzetten van kristallen in de wijnvaten. De beste azijn, *Acetum vini*, wordt eveneens uit de druif bereid. Eindelijk wordt uit de zaden eene olie geperst, *Oleum Nucleorum*, die tegen diarrhae gebruikt wordt.

Notitiën uit de H. Schrift.

De wijnstok groeit in Palestina ook in het wild (2 Kor. 4:39), en vooral bij goede cultuur, veel sterker dan bij ons. Schneller, lange jaren directeur van een weeshuis te Jeruzalem, verhaalt van stammen, die op zich zelf staan en een mansdikte hebben. Schultz vond bij den Libanon een wijnstok, op zichzelf staande, 30 voet hoog, met een stam van 1½ voet doorsnede en takken, die een kroon vormden van 50 voet. Men kan dan onder den wijnstok zitten, en zulk zitten, in het genot van schaduw en vruchten, werd gebruikt als beeld van huiselijk geluk en stillen vrede.

De trossen zijn ook grooter dan de onzen. De meesten, soms 1000 aan één wijnstok, zijn van 3 tot 12 pond, terwijl de druiven zoo groot zijn als kleine pruimen. De wijngaard werd aangelegd, bij voorkeur aan de zonnige berghellingen (Rigt. 9:27, Jes. 5:1), soms ook in waterrijke vlakten (Ezech. 17:8). Vooral wanneer de druiven nog jong waren, verspreidden zij een aromatischen geur (Hoogl. 2:13).

Wie een wijngaard aanlegde, was in Israël vrij van krijgsdienst, totdat hij er van had geoogst (Deut. 20:6). In verband met Levit. 19:23 gaf dit vermoedelijk een verlof van 4 jaren. Men begon met het omtuinen van den wijngaard (Num. 22:24, Jes. 5:5), door middel van een heg of steenen muur aan den wijnrand te bouwen, tegen vee en wilde zwijnen en om de druiven tegen vossen, die inzonderheid de jonge druiven zoeken (Hoogl. 2:15), en tegen andere dieren te beschermen. Dan werd de grond opgehakt (Jes. 5:1; waar omtuinen eigenlijk beteekent ophakken) en van steenen gezuiverd. Vervolgens werd er een toren (Markus 12:1) ingebouwd, d.i. een steenen of houten hoog wachthuis, waarin de eigenaar woonde of een zijner knechten. Eindelijk werden de jonge wijnstokjes gepoot. Nu mocht de eigenaar 3 jaar lang niet snoeien, noch iets er van eten (Levit. 19:23). Het 4de jaar werden de al te welige ranken met een snoeimes gesnoeid (Levit. 25:3 en 4) en kon de vrucht geplukt worden. Was die grond van den eigenaar gedurende zoo langen tijd zonder vruchten, het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat deze zoolang iets anders tusschen de wijnstokken zaaide, om toch eenig voordeel te genieten van zijn grond.

Dit was echter bij de wet verboden (Deut. 22:9). De wijngaardenier was ook aan andere wettelijke bepalingen gebonden. Hij mocht voorbijgangers niet verhinderen om zooveel als zij wilden van zijne druiven te eten (Deut. 23:24). Alleen als zij iets wilden medenemen, mocht hij tusschenbeide komen. De voorbijgangers aten dan niet zelden reeds onrijpe vruchten, die de tanden stroef en bot maken (Jes. 31:29 en 30). Was het oogsttijd, dan mocht de wijngaardenier geene nalezing houden. De hier

en daar alleen hangende trossen der druiven, die nog niet geheel rijp waren en dus nog niet met de anderen konden geplukt worden, of de trossen, die aan de handen der lezers ontglipten, moesten blijven hangen voor de vreemdelingen en armen (Levit. 24:4 en 5). Daarentegen werd de wijngaardenier ook in *zijn* rechten door de wet beschermd. Wie den wijngaard beschadigde, door er zijn vee te drijven enz. enz., was tot schadevergoeding verplicht (Jes. 12:13; Exod. 22:5). Het hout van den wijnstok was zonder waarde (Ezech. 15:2). De vruchten van den wilden wijnstok waren wrang en onbruikbaar (Jes. 5:2). De druif van den edelen wijnstok werd òf versch gebruikt, òf gedroogd genuttigd (Num. 6:3), òf tot wijn aangewend. Om wijn te verkrijgen werden de druiven in een gemetselden bak geworpen (Jes. 5:2). Daarin werden de druiven uitgeperst (Deut. 15:14), doordat zij met de voeten getreden werden (Klaagl. 1:15). Het uitgeperste druivensap, most genaamd (Jes. 63:2 en 3), liep door den schuinsafloopenden bodem van een persbak, die in het midden eene opening had, in een tweeden bak, waarin het vocht werd opgevangen.

Het oogsten en persen der druiven ging gepaard met vroolijk gezang (Jes. 16:10). Goede wijnoogst gaf overal werk en vroolijkheid. Daarom werd de wijn gebruikt als het beeld van overvloed (Joël 3:18; Amos 9:13). Hij had overvloed, die wijn kon gebruiken voor die dingen, waartoe een ander water gebruikte (Gen. 49:11). Geen wijn hebben, was dientengevolge teeken van ellende (Jos. 16:10 en 24:11). Mislukte de wijnoogst, door groote droogte (Jes. 24:7), door hagelslag (Ps. 78:47), of door sprinkhanen (Joël 1:7; Amos 4:9), dan werd het gezang der wijnlezers en perstreders niet gehoord en was het stil in het land, als was het gansche volk in rouw (Amos 5:17). Was de most uitgeperst, dan moesten aanstonds de eerstelingen (Num. 18:12 etc.) en de tienden (Neh. 13:5 en 12) worden afgezonderd. Een deel werd als most, dus ongegist gedronken (Gen. 40:11; Richt. 9:13). Ook werd een deel gekookt tot siroop en gebruikt als druivenhonig (Ezech. 27:17). Het overige werd gedaan in aarden kruiken, soms in den Bijbel flesschen geheeten, of lederen zakken (1 Sam. 10:3 en 16:20). De most moest daarin gisten, waardoor de lederen zakken sterk opzwollen (Job 32:19). De oude zakken konden daar niet tegen (Marc. 2:22). Alleen nieuwe zakken werden daarom gebruikt. Den gegisten wijn liet men nog een tijdlang op den droesem liggen (Lech. 1:12; Jer. 48:11), waardoor hij sterker en meer waard werd.

Zoo kwam de wijn in den handel. Van Damascus werd bijv. gemeld, dat het handel dreef in wijn van Chelbon (Ezech. 27:18). De handelswaarde van den wijn was oorzaak dat hij bijv. als betaalmiddel werd gebruikt. Joodsche meisjes werden als slavinnen verkocht en betaald met wijn (Joël 3:3) en valsche profeten lieten zich met wijn betalen voor hun profetie (Micha 2:11).

Wijn van geringe kwaliteit met specerijen vermengd werd door soldaten gebruikt en wijn-edik (o.i. azijn van wijn gemaakt) werd als verkoelenden drank gebruikt door arbeiders of soldaten (Nov. 6:3). Om ter dood veroordeelden te verdooven, werd er wierook of myrrhe bijgedaan (Marc. 15:23). Reeds in oude tijden werd de vrucht van den wijnstok tot wijn gemaakt en gebruikt ook bij den eenvoudigsten maaltijd (Gen. 14:18). Ook was hij tot tempelgebruik (Ezra 6:9) voor de offeranden bestemd. (Exod. 29:40; Num. 15:a). Als geneesmiddel vinden wij den wijn in Luc. 10:54 en 1 Tim. 5:23 aangewezen. Hij werd ook gebruikt als verkwikkenden drank voor bedroefden en vermoeiden (2 Sam. 16:2).

Daar de wijn vroolijk maakt (Ps. 104:15; Spr. 31:6; Pred. 10:9) was hij zeer geliefd en waren er wijnhuizen (Hoogl. 2:4). Doch veel wijn drinken vond afkeuring (Jes. 5:22). Want van veel wijn drinken werden de oogen rood (Gen. 49:12). Sommigen werden er spotachtig door, anderen wrevelig (Spr. 20:1); eindelijk verliest men er verstand en oordeel door (Hosea 4:19), zoodat men geheel dronken werd (1 Sam. 25:37 en 1:14). Zoo is het kwaad in uitwerking gelijk aan ontucht (Hosea 4:11). De Rechabieten mochten den wijn in het geheel niet gebruiken (Jes. 35:6), evenmin als de Nazereeën (Num. 6).

De beste wijngaarden waren te Engedi (Hoogl. 1:14) in het dal Eskol (Num. 13:23) en op den Libanon (Hos. 14:8). Nog moet de aandacht gevestigd worden op Ezech. 8:17, welke toch op verschillende wijze wordt verklaard.

In Jeruzalems tempel werd de zon aangebeden; daarbij staken de priesters wijnranken aan den muur. Meest waarschijnlijk is het, dat hier gedoeld werd op het gebruik der Perzen, die bij de aanbidding der zon een bundel granaat-, tamarisk- en palmtakken in de hand houden voor het gezicht tot afwering van booze geesten. Tot dat doel zouden dan de priesters te Jeruzalem wijnranken voor het gelaat gehad hebben. Eindelijk heeft nog de wijnstok met zijn ranken een geheel bijzondere symbolische beteekenis gekregen om het woord van den Heiland Joh. 15.

Een wildzang.

Een echte wildzang of wildvang - de geleerden zijn het er nog niet over eens, wat het eigenlijk zijn moet - maar ieder die dit mooie, kranige kereltje in de ondeugende kijkers ziet, weet wat wij bedoelen.

Ondanks zijn meisjesachtige kleeding en meisjesachtig krullend haar straalt echte jongensaard uit die levendige oogen, die vastgesloten lippen, uit de heele houding, uit de manier waarop hij zijn beentjes zet, met zijn kleine armen den hoepel omspant.

Er zit ras in dit kereltje. Er is stof tot alles in, behalve - tot iets kwaad. Daarvoor is zijn oogopslag te vrij, zijn gelaat te open; men ziet het hem aan dat hij wild kan zijn, heel, heel lastig wild, tot last van mama, de zusjes, de tantes, de meiden, maar toch is het een nobel, hartelijk en goed ventje.

Zoo verstandige opvoeders hem leiden, het goede in hem ontwikkelen, het opbruisende binnen zekere grenzen weten te houden, wordt hij eens een man die niet alleen zijn familie, maar ook zijn land zeker tot eere strekt.

Aan haar zoon.

't Is een zwaar werk, dat het goede, oude moedertje op onze plaat onderneemt. Wie er aan twijfelen mocht, of het schrijven van een brief voor iemand, die het niet dagelijks, ja zelfs niet maandelijks of jaarlijks doet, een heel karwei is, die sla er zijn Conscience maar op na en leze in ‘de Loteling’ eens hoe de heele familie en zelfs de buren er bij te pas komen wanneer een brief aan den afwezigen zoon moet geschreven worden.

Hier is 't de moeder zelf, die den reuzenarbeid onderneemt; zij rust even uit, verzamelt haar gedachten, vestigt de oogen op het reeds geschrevene en denkt na wat er verder gezegd moet worden.

De zoon is zeker onder dienst, misschien wel in de Oost, of wel hij heeft werk gezocht in een andere streek van het land. 't Is zeker iets heel belangrijks wat zij hier te zeggen heeft; misschien heeft hij schulden gemaakt en schraapte de arme ziel alle centen, die zij machtig kon worden, bijeen om ze hem te zenden. Zij zal er een vermaning bijvoegen, en dit is nu juist de kunst om die niet te scherp te doen uitvallen, want och! de jongen is nog jong, en jeugd wil zich vermaken, en zij verlangt niet dat hij zich bekrimpe en minder schijne dan zijn vrienden.

Of wèl, hij vraagt de toestemming tot een huwelijk, dat niet geheel naar moeders zin is; dit maakt haar taak nog moeilijker, want in haar lang leven heeft zij de ondervinding opgedaan, dat niets zoo sterk is als gedwarsboomde liefde en dat het verstand van anderen weinig invloed heeft op een in liefde ontstoken hart. Dat alles weet zij, en zij zou het zoo gemakkelijk mondeling kunnen zeggen, maar het op 't papier zetten, is zoo lastig, zoo verbazend lastig, misschien reeds voor menschen die de gewoonte hebben van de pen; hoeveel meer dan voor haar, onervaren schrijfster. Maar zij bezit iets, dat beter dan het grootste schrijverstalent een pen kan bezielen, dat als van zelf de rechte woorden vindt, namelijk een trouw, liefhebbend moederhart.